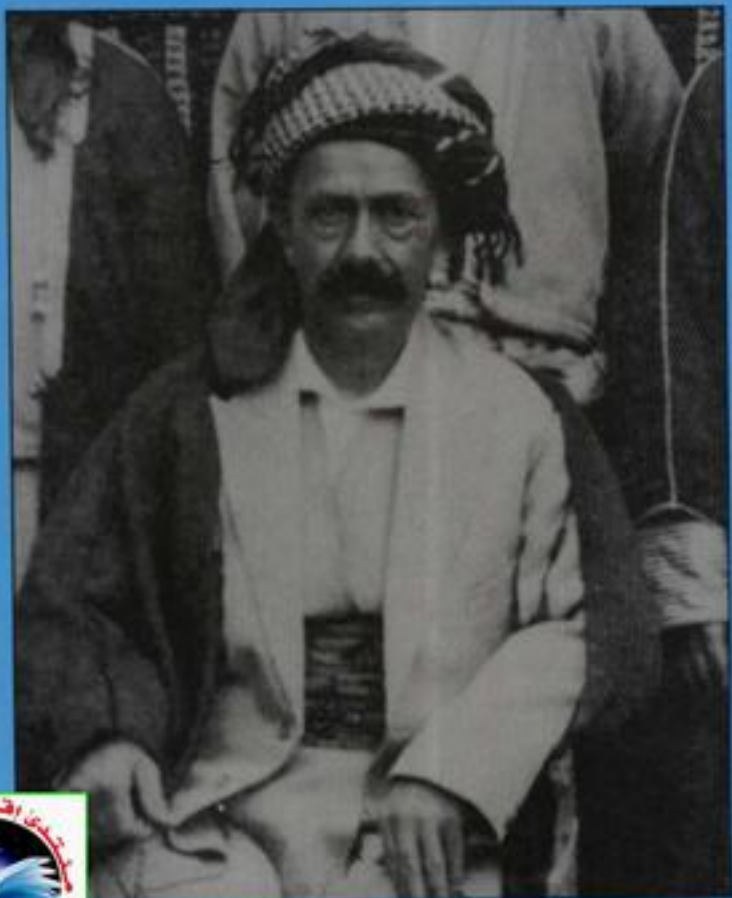

تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

شیخ محمودی فارمان

و
دهوله ته که ی خوارووی کوردستان

بدرگی یه کم

www.iqra.ahlamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

م. ر. هاوار

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

پرایی دانیود کتابهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا النقای)

بۆدابهزاندنی جۆرهها کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للکتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

م. ر. هاوار

شیخ محمودی قارمان و

دهوله ته که ی خوارووی کوردستان

بدرگی بده کم

لندن. ۱۹۹۰

نامووی ژینی تساروت، بسمه عومری گومبره هی
نایکمه سبرخوم بدهستی موده سی تاجی شهی
قت به نمری دوژمنانم نامووی فرماندهی

شیخ محمود

پیشه کی

نوسینیکی تیرو تهسهل ده رباره ی شیخ محمودی نه مرو شورشه کانی و میژوی سلیمانی و باسی ناوچه ی خواری کوردستان باسینکی نیجگار دورو درنژو و گه لیک چمکو و لکی لی نه بیتوه نه گهر بوستری به تهواری باسی هموو هه لوئست و رووداوو به سهراته کانی تهوسه رده مه بگری که پرن له کوزره وه ری و دهردی سهری و خهم و خهفت و پرن له به سهراته و روودای پیکاهه لچووی نالوزکاو و پرن له گری کوزره و باسی نه خشه و پیلانی نه هینی و ناشکرای نیمپریالیزم و ده زگاکانی ولاتانی سدرمایه داری چاوچنوک و تیزه خوز که ماوه یه کی دورو درنژو بو چاوایان بریوه خیزویزی ناو ولاتی کورده واری و ساله هابو نه خشه ی دورو درنژیان کیشابوو بو تهوی نه تهوی کوردو خاکی کوردستان له ناو چوارچیوه ی سنوری دهسلاتی خویان به لاوازی و پچرپچری بهیلنه وه و ریگهی تهوی لی بگرن که هیچ بهشینکی کوردستان له گه ل بهشینکی تریدا پینکوه بلکی و یه ک بگری و همیشه ههولی تهوه یان داوه زوزیه ی کورد چهوسینراوو ره تینراوو به شخوراوی و خهریکی کیشه و بینه و بهری ناوخری بی و دل کرمی بیی بهرامبدر به میلله تانی ده وروپشتی و همیشه تووی قین و رقه به رایه تی و ناکوکی و گومان له یه کترکردن له ناو دلی هه موانا بچینن بو تهوی گهلاتی تهو ولاتانه و گهلی کورد روژنیک له روژان ماوه ی تهوه یان نه بیت به کومه لو به هاوکاری هه موان بگه نه راسته رنگهی نازادبون و ههولی تهوه نه دهن نارنکیه کانیا ن بخه نه لاره و به هه موان روویه پرووی هینزو دهسلاتی ولاته سدرمایه داره کان و دارو دهسته به کزنگیراوه کانیا ن بینه وه و توانای تهوه یان نه بیت به ره نگاری چاوچنوکی و چهوساندنه وه و دادوشین و قیل و تهله که بازیه کانیا ن بینه وه و بیر له وه نه که نه وه هه مویان وه کو برا، هدرلایه به جیا له ناو چوارچیوه و سنوری ولات و خاک و زهوی وزاری خوی دا وه کو پینشینان وتهنی : (برایمان برایی و کیسه مان جیایی) به بی ژانه سدر و بی گزی و فزی و چاو برینه یه کتری و مافی یه کتر خواردن و بی پینچ و په نا و پاشگه ز بوونه وه و هینانه وه ی پرو

بیانوی خوږایی گوزهران بکهن و هدرلایه‌یان به شادی و به ناسایش لداو ولاتی خوئی دا بژی.

ده‌بارهی کوردستان و میژوی نه‌ته‌وهی کورد و شورشه‌کانی و بزوتنه‌وهی هیزی نه‌ته‌واپه‌تی گه‌لی کورد هدا تا ئینستا زوز باس نوسراوه و هدر نوسهر و میژوونوسینک به‌پی‌ئی بوجوونو بیرو باور و لینگدانه‌وهی چینایه‌تی و به پی‌ئی شاره‌زایی و لینه‌اتوویی و ناگاداریونی خوی بو‌نه و باسه چوه و لی‌ئی دواوه. نه و باسانه گشتی‌بووین یاخود تایبه‌تی، کورت بووین یان دریز، به تیکراییی ده‌بارهی میژووی کورد نوسرابن یان ده‌بارهی قوتاغینک له قوناغه‌کانی یان ده‌بارهی شورشینک له شورشه‌کانی یا ده‌بارهی لینگولینه‌وه و چونه بنچ و بناوانی روداوینک له‌روداوه‌کان، نه‌مانه زوزیان تومارکراون و نه‌وهی ده‌رفه‌ت و ماوهی چاپکردن و بلا‌وکردنه‌وهی هه‌بوویی چاپکراوه و بلا‌وکراوه‌ته‌وه و دورزیه زوز نوسراوو باسی گزنگ و به نرخ‌ی تر هه‌بی که تائینستا نوسهره‌که‌ی نه‌ئی‌توانیوه چاپیان بکاو بلا‌ویان بکاته‌وه به‌لام هدروزنک دی چاپ بکری‌و بلا‌ویکریته‌وه.

نه‌گهر به‌ووردی سهرنجی نه‌و باس و نوسراوانه‌ بده‌ین بو‌مان ده‌رده‌که‌وی نوسهره‌کانیان دو‌وجورن... جوزنکیان بینگانان (به‌دوست‌ونه‌یاره‌وه)، جوزی دوه‌میش نوسهر و میژووناسی خومالین.

نه‌و بینگانانه‌ی ده‌بارهی کورد و کوردستان و شورشه‌کانی کووردو بزوتنه‌وهی هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تی کوردیان نویسه‌ هدریه‌که‌یان بو‌مه‌به‌ستینک و به نیازنک له کاتینکی تایبه‌تیدا باسه‌که‌یان نویسه‌ و بلا‌وکردوته‌وه، نه‌نوسهره بینگانانه‌ش دو‌جورن جوزنکیان له‌وانه‌ن له‌نوسین و بو‌چونه‌کانیاننا به‌ناشکرا دو‌ژمنایه‌تی خویان و ژه‌هراوی ناودلیان وه‌ک ره‌شای مده‌ره‌که‌بی پینوسه‌کانیان دا‌چوپراندوه و هه‌مو هه‌ولو ته‌قه‌لایه‌کیان له‌و نویسنانه‌دا بو‌نه‌وه‌بوه که ناوی کورد بزینن و له‌نرخ‌وقه‌واره‌ی میژوی سانه‌های سالو له‌خه‌باتی تیکوشانی بی‌ووچانی که‌م بکه‌نه‌وه بو‌سهرگرتتی نه‌وه‌ه‌ولو ته‌قه‌لایه‌کیان په‌نایان بردوته‌بهر هه‌زاران دروو ده‌له‌سه‌و دوه‌زار راه‌ه‌پنوی و بیانویان هیناره‌ته‌وه بو‌نه‌وه‌ی کورد لای بینگانان بشکینن و به‌میلله‌تینکی دواکه‌وتوی پیاوکوژ و چه‌ته‌و ری‌گرو دژ به‌یاسای

بده نه قه لہم و بلاویان کردوتہ وہ کہ قہت کورد ہدولی نہ داوہ لہ رنگای
 شارستانیتی و پیشکھوتن و خونندہ واری و روشنبیری پدوہ بگات بہ تاواتی خوی و
 چارہ نوسی خوی. ہندینکیان بہ وہ شہوہ نہ وہ ستاون، بہ لکو بہ تارہ زوی خونان
 درو دہ لہ سہی بی سہروپینان دژی کوردو میژوی کورد و زمانی کوردی
 ہدلبہ ستوہ بہ ہاندانی دہ سہ لاتدارانی رہ گہ زہدرست و دہ زگاگانی داگیرکہرانی
 کوردستان دہ ستیان کردوہ بہ نوسین و بلاوکردنہ وہی درو دہ لہ سہ لہ ناو روژنامہ و
 گوچارو کتیبہ کاندو ہدریہ کہ بیان لہ سہر تاوازینک خونندویانہ و نمیان وتویہ تی
 کورد لہ ہنہ چہ دا فارسہ و ہندینکی تر وتویانہ تورکہ و تاقمینکی تر
 فہرمویانہ عدہ رہوہ و نم بدزمہ ہر ہی دوتنی و نیمرو نیہ، بہ لکو لہ کوتہ وہ نو
 تہ قہ لایہ دراوہ، بو نمونہ شاعیریکی عدہ رہی کون خوی بہ میراتگری کورد دا
 تہنی بہ رامبہر بہ پروپاگاندہی فارسہ گان کہ ووتویان کورد فارسہ و نو
 شاعیرہ عدہ رہہ بہ وہ رازی نہ بوہ و پنی وتون:

ولکنہم اہناء کرد بن عامر

لعمرك ما الاكراد ابناء فارس

بہ لام بوچوونہ گانی تہ وانہ تہ وہ ندہ نہ زانیارانہ و بی سہروپنیہ کہ ہندینکیان
 زورجار لہ نووسینہ کانیانا تی کہ وتون و بہ لگی وایان داوہ بہ دہ ستوہ دہربارہی
 رہ سہنی ی کورد کہ سالہ های سالہ ہدبوہ و ہدرہ سو لاقوی زہمانہ تا ٹیستہ نہی
 توانیوہ لہ ناوی بیات. لہ ونوسدہرہ بینگانانہ ہی وایان بوہ مہ بہ ست لہ تو مارکردن و
 نووسینہ کانیان دہربارہی کوردو کوردستان تہ وہ بوہ رنگا بو پسپوز و
 سیاسیہ قہ داران و کاریہ دہ ستانی خونان خوش بکن ہتا لہ کاتی خونیا تہ
 راپوزت و باس و نوسراوہ نامادہ کراوانہ بین بہ ری نیشاندرہ و بین بہ
 کہرہ سہدہ کی پوختی نامادہ کراوی بہ سودو بہ کہ لک بو پی نغایی و شارہ زاہون و
 ناگاداریون لہ ہتگاوانانی روژاندہ بو تہ نویندرو کاریہ دہ ستانہ بیان کہ تہ چہ
 کوردستان و لہ ژنر تیشکی تہ و زانیاریانہی کہ پوخت و نامادہ کراون نہ خشہی
 دورودریژ دہربارہی کوردو کوردستان بکیشن و بتوانن کوردستان بکن بہ
 کیلگی تاقی کردنہ وہ و بیکن بہ مہ زرای چاندنی تہ و توانہی کہ تہ بیانہوی

زوترین دهغل و دانی مدهبستی خویانی تیادا سهوزوشین بکن و بیکهن بهخهرمانینکی شدن کراوی پوختهی مفت و هه مو بهرو بوومی ولآت بهتالانی و هدرزان بهکیش بکن بو ولاتی خویانو سهرمایه کانیان بهوه پترو که له که تر بکن.

ئو جوژه نوسهرانهی که دام و دهزگاگانی نیمپریامیزم و سهرمایه داران بو نم مدهبسته گوشیان کردون ههروه کو توله و تانجی ی راوچی چهشیان کردون و هه ربه که بیان رنگه و شونینکی تایبه تیان بو دهس نیشان کردون و نه وانیش جلهویان بو ناره زوی خویانو ناغاگانیان شل کرده و هه ولیکی زوریان داوه بوئه وهی بتوان له ناو جهرگی کومه لگاگانی کورده واریدا له که م و کوربه کانی نه ته وهی کورد شاره زا ببن و له هه مو کورتی و لاسهنگی و باری لاری ژیانی کومه لایه تی و تابوری و نه خوننده واری و کوته پهرستی و خیلایه تی و گوشه گیری کورد ناگادار ببن و بو ئو مدهبسته به ناوه مو که لین و قوزین و درزو ده لاقه ی ولاته دو اکه و ته که مانا هاتو چویان کرده و به تان و پوو رایه لی تایبه تی خویان نه خشه یه کیان چنیوه و هه موشتینک دهس نیشان کراوه که چون و که ی وله کونوه دهس بکن به به جی هینانی نه ونه خشه و پیلانانو بو سدرگرتنی نه و مدهبستانه ی هه لپه بیان بو کرده. هه ندی له نوسینی نه و جوژه که سانه بریتیه له بیره وهی و یاداشتی روژانه، به تایبه تی له کاتی نه و که شته نه هینی و ناشکرایانه ی که نیراوانی ولاته سهرمایه دار و نیمپریالزمه کان به نیازی ناگادار بون و شاره زا بون و کو کرده وهی هه وال و سه رنجدان له باری کومه لایه تی و تابوری و نایینی و جوگرافیه وه نه نیران بو کوردستان وه کو نه و نیراوانی که شه ریکه ی هندی نه فریقی ماوه یه ک بو له هیندستانه وه نه نیران که گه شته که ی (ریچ) نمونده کی ناشکرای نه و ته قه لایه یه و یاداشت و سه رنجده کانی نه و میسونیرانه ی له ژر په رده ی ناین دا نه نیران بو کوردستان جوژنکی تر بوه له و ته قه لایانه. نوسهرانی نه و یاداشت و راپوژتانه هه ندی ره و داوو به سه رهاتیان له ناوچه یه کی کوردستانا به چاوی خویان بینیه و هه ندیکیان له م و له وه به یستوه و ده ماو ده م پی یان گه یشتوه و کویان کرده و ته وه و توماریان کرده که هیچ دورنیه زوریان دروو ده له سه و ده م هه لبه ست بون یا دهسکاری کرابن و لی یان لایه بی یاشتیان

نه و جوړه تومارکراوانه بون به که ره سده و سدرچاوه بو نو سهرانی تری بنگانه و بگره هندی جار بووشن به سدرچاوه بو نو سهرانی خو مان، که له راستیدا باوو پاییرانمان له مروه و زور که م تر خه م بون و هه ولیان نه داوه هیچ نه بی هندی له روداوه کانی سدرده می خو یان تو مار که کن بو به درو خسته نه وه و به ریه رچدانده وی نه و درو ده له سانه ی که له راپوزت و نویسی بنگانه کانا بلا کراونه ته وه . به شینکی زوری نه و یاداشت و راپوزت و نویسنانه ی که بنگانه کان تو ماریان کرده بریتین له روداو به سهرهاتینکی تایبه تی و له کات و شونینکی تایبه تیدا کنابی و ناگوئی نه و جوړو روداو و به سهرهاتانه هه می شه بکرن به کیش و پیوانه یه کی گشتی هه می شه بی بو لیکدانه وه و هه لسه نگانندی هه مو کاروبارو روداویک له هه مو کاتیک و له هه مو شونینکی کوردستاندا .

مینورسکی (۵۲) دهرباره ی یاداشت و نویسی هندیک له وگه روکانه ی که هاتونه کوردستان ته لی:

« هندیک له وگه روکانه که به شینوه کی گشتی سهرنجی خو یان نویسه له کوردستانا، پشت به زوزیان نابه ستری چونکه له شاره زایبه کی ته واوه وه هه لنه گوزراوه و چند نمونه یه کیان نه هیناوه ته دهرباره ی بو چون و سهرنجه کانیان . به شی دوه می نویسه بنگانه کان بریتین له و شاره زا و میژوناس و پسرپوزه بی لایه ن و زانایانه ی که تارادایه ک رنزیان له خو یان و له نویسه کانیان گرتوه و هه ولیان داوه به شینوه یه کی راست و زانیا رانه و بی لایه نانه و دور له قین، روداوه کان و به سهرهاته کان و سهرنجی خو یان دهرباره یان تو مار بکن و هه ولی نه و هه یان نه داوه راستیه کان ناوه ژوو بکن یا بو مبه ستینکی تایبه تی ده سکاریان بکن و به بست له چوتیه تی روداوه کان و تو مار کردنیان به شینوه یه کی راست و دروست لایان نه داوه .

له جوړی هم نویسه رانه نه توانری دهس بو هندیکیان درنو بکری وه کو مینورسکی و باسیل نیکتین و لازاریف و پ. لرخ و یوسف ابگار و فیچ و توریللی و پروفسوز حه سره تیان و لاهوتی و پروق سورخالفین و هندیکی تر که نیمرو نویسه کانیان وه کو سدرچاوه یه کی باوه پینکراو په نای نه برینه بهر و

جینی متمانن و نیمه‌ش به‌هونی نه‌وانه‌ی شاره‌زای نویسنی نه‌و شاره‌زایانه‌ن وه‌کو دکتور کمال مه‌زه‌در و دکتور عزیز شمزینی و هندیکی تر باسی نویسنه‌کانیان نه‌خوینینه‌وه.

ماموستا ره‌فیع‌حلمی له‌ پرتوکی‌کدا به‌عده‌به‌ی به‌ناوی (مقالات) له‌وه‌رامی دکتور شوکری صگباندا دپته‌سه‌ر باسی (باسیل‌نیکتین) نه‌لی: «۲»

«به‌کینکی وه‌کو باسیل‌نیکتین» به‌فرنسیزی بو‌ یه‌کینک له‌ هاورنکانی له‌ ئوروپادا نامه‌یه‌کی ناردبوو نه‌لی:

«ئای چهند خیلانی حقیقت بو‌ نه‌وه‌ی که‌وا بلاو‌کرا‌بوه‌وه‌ که‌ کورد د‌پنده‌و چه‌ته‌ن.... له‌راستیدا نه‌وه‌ی ناشکرایه، نه‌وه‌یه‌ کورد نه‌ته‌وه‌یه‌کی زور له‌سه‌رخو‌و سه‌ده‌خون‌و پاکترین به‌شینکن له‌تاریه‌کان»

قدری جه‌میل «۱۹» له‌ پاداشته‌کانیا گه‌لینک نمونه‌ی تری له‌و جو‌زه‌ی هیناوه‌ته‌و، له‌شوینی خو‌یا‌نا باسیان نه‌که‌ین.

نوسه‌ران و میژوونوس و میژووناسانی خوشمان نه‌وه‌ی راستی‌بی‌ هیچیان له‌وانه‌ نه‌بون که‌به‌ نیازیکی پیس و له‌رنگای کری‌گرت‌ه‌بیه‌وه‌ باسیکی نه‌وتودژی گه‌ل‌ونیشتمان‌ه‌که‌ی خو‌ی بنوسیت‌مه‌گه‌ر تاک و ته‌رایه‌کی وه‌کو عزیزالحاج قولی‌خان له‌کتیبه‌که‌یدا «۴» که‌تایبه‌تی بو‌ زراندنی ناوی شیخ‌مه‌حمود و سووک‌کردنی شورش‌ه‌که‌ی به‌رام‌به‌ر به‌ئینگلیزی داگیرکه‌ر رام‌پیراوه‌و نه‌وکتیبه‌ی نویسه‌وه‌ یا‌یه‌کینکی وه‌ک مه‌حه‌مه‌د شوکری صگبان که‌ له‌کاتی خو‌یدا کوردایه‌تیه‌کی گه‌رمی کرده‌و له‌دو‌اییدا له‌ترسی تورکه‌کان رای‌کردوته‌عیراق و بو‌رازی کردنی تورکه‌کان و بو‌نه‌وه‌ی لی‌ی خوش‌بین له‌کوردایه‌تی لایداوه‌و چهند نویسنیکی دژی کورد نویسه‌وه‌ که‌ ماموستا ره‌فیع‌حلمی به‌ نامیلکه‌یه‌ک وه‌رامی داوه‌ته‌وه‌ «۲۰»

ره‌فیع‌حلمی له‌وه‌رامی شوکری صگباندا نه‌لی: «شوکری دوشوکری بو‌ه... یه‌که‌م شوکری‌کوردی تیکوشه‌ر بو‌کورد دوهم شوکری‌ی پاشگه‌ز بو‌ی له‌رنگا‌لاداوه‌»

توفیق‌وه‌ه‌بی له‌سه‌ره‌تای هه‌شتاکانا له‌ لنده‌ن باسی نه‌و نویسنانه‌ی شوکری

صگبانی بو کردم و وتی که له بهغداد بوین چندن جارینک منیش له گه لیا که وتمه وتو وێژ بو پوچ کردنه وهی بو چوونه کانی به لالم نه بوست به هدرنرخینک بی تورکه کان رنگهی بدهن بگهریته وه بو تورکیا.... شوکری صگبان له نوسینه کانی ته واو روخاویو بهرامبهر به میلیله تی کوردو داوای کرده که کورد خونی له ناو کومه لگای تورکدا بتوینیته وه.

سهر نه وه یه وه کو ماموستا ره فیق حلمی وه رامی داوه ته وه نه و صه گبانه هه تا دوینی نهی ووت «ئیمه ی کورد واز له زمانی خومان ناهینین بو زمانیکی بینگانه و رنگهی نه وه ناده بین هیچ که سینک یاری و گالته ی پی بکا و ده سکاری بکا.....»

شوگری صگبان له سالی ۱۹۲۳ دا ده رباره ی ته قه لاکانی تورک بو تواندنه وه ی کورد نوسی بوی: -

«بهر له چوارسه د سال ته قه لایه کی زوزدرا بو نه وه ی کورد له ناو تورکدا بتوینریته وه به زه بری شیر، به لام نه و ته قه لایه سهری نه گرت... نایا تورکی نیسته ی لاواز، چون نه توانیت کورد بتوینته وه؟ خو نه گهر ته قه لای وا سهری بگرتایه، نه ی بوچی نه لمانه کان نه یان توانی پولوتی به کانی ناوچه ی (پوزه ن) له ناو نه لمانه کاندایه بتوینته وه له گه ل نه وه ش دا که هه مو قوتابیان قوتابخانه کان له و ناوچه دا به نه لمانی نه یان خویند وه هر که سیش به پولوتی قسه ی بکر دایه سزا نه درا.... نه لمانیا به و هه مو ده سه لاته یه وه نه ی توانی نه و ناوچه یه بکا به نه لمانی، نه ی چون تورک نه توانی نه و ته قه لایه ی بهرامبهر به کورد سهری گری.»

ره فیق حلمی نه لی: نه گهر موسته فا که مال سهر نه که و تابه قهت بروا ناکه م شوگری صگبان بیروباوهری خونی به و جوژه بهرامبهر به میلیله ته که ی خونی بگوزپایه. زوز بینگانه، هه ریه که یان به جوژینک هه ولی داوه له نرخ ی کورد که م بکه نه وه و ناوی بزینتن... له سالی سیه کان به داووه له عیرا قدا (نادی مثنی) که کومه لگای ره گه زه رسته کانی عه ره ب بو، له ویانه یه دا وه کو قوتابخانه یه کی ره گه زه رسته ی، زوزی گوشکردو پی ی گه یانندن که هه مو یان داخ له دل و ناوس بون بهرامبهر به کورد. اکر م زعینتر به ناشکرا له و روزانه دا باسی کوردی وه کو که مایه تیه ک نه کرد که کونسپینکه له رنگهی یه کگرتنی عه ره ب دا.

له سالی شهسته کان به دواوه ره گمی نه و قوتابخانه به جارنکی ترو به شینوه به کی تر
سدری هه لدا به وه و نه و جاره هه ندینکی وه ک و مشیل عفلق و کلؤ فیس مقصود
میشکی لاوانی عده به بیان پرکرد له ژهنگ و ژاری ره گه زه درستی و دوژمنایه تی
به رامبه ر به نه ته وه ی کورد

رینچکه ی کاروانی میژوو نه روا و هه تا پینوسینک مابینت که ناماده بینت خوی
بفروشیت نه و به زمه به رامبه ر به کورد کۆتایی نایه .. رشید الفیل ... محمود الدر
عبدالعزیز العقیلی وه گه لنینکی تری به کری گرتو وه گه زه درستی ناماده یی خونان
پیشان داوه که پینوسه کاتیان بو نه و مه به سه گلاوه ته رخان بکه نه ... به لام لام وایه
نه و جوزه نوسینانه له ناو سه ره نوینلکی کتیبخانه کان نه بی جی یان نابیته وه ...

نوسهران و میژوو نوسان و روشنبیرانی کورد، هه ره که بیان به پی ی بو چون بیرو
باوه ری خوی و راده ی شاره زایی و پله ی زانیاری و خوننده واری گه لینگ کتیب و
یاداشت و باسیان چاپ کرده و بلا و کورد ته وه ... هی وایان هه به ده سه لاتیان
له ناوه روکی نه و باسانه ی که بلا و بیان کورد ته وه زور زو تریوه، به لام ماوه نه دان و
رینگا لی کرتیان له لایهن کار به ده ستانی ده زگا کانی داگیر که ره وه هه همیشه
نه و جوزه که سانه یان ده ست و ده م به ست کرده و ماوه ی نه وه یان نه دراوه تی که به و
په ری سدر به ستیه وه به تیرو ته سه لی و له رینبازنکی زانیارانه ی به دلی خونان
باسه که یان چاپ بکه نه و بلاوی بکه نه وه زوزجار مقهستی سهر به رشتیکه ری
چاپه مه نی نه و به شانیه قرتانده که کار به ده ستان میری به دلیان نه به و، به و جوزه
نوسه ری کورد زوزجار به ناچاری به و هه نگله شه له به رازی به و و تویه تی
بلا و کورد ته وه ی ئیمرو له وه باشتره که هیچ بلا و نه کزیته وه و نه وه ی لی یان
قده غه کراوه هه لگیراوه بو کاتی خوی.

ده رباره ی شینخ مه حمودی قاره مان زور له نوسهران و میژوو نوسی بینگانه و خونانه
شتیان نوسیوه و بلا و کورد ته وه (باره نگه زوزشت نوسرابی و هینشتا ماوه ی
چاپ کردن و بلا و کورد نه وه یان نه بو بینت) .. به لام هه تا ئینسته باسینکی تیرو ته سه لو
سهر و مری سدر به خو و تایبه تی ده رباره ی شینخ مه حمود و شوز شه کانی جگه له وانیه
ماموستایان ره فیق حلمی و نه حمده خواجا و نه حمده تهقی نه نوسراوه، نه گه ر
نوسرابینت هینشتا ماوه ی چاپ کردن و بلا و کورد نه وه یان نه دراوه.

بیره‌وه‌ری و یاداشته‌کان، به‌تایبته‌تی یاداشته‌کانی ماموستا ره‌فقیح‌حلمی که‌به
 ناوی شیخ‌مه‌حمود و شورشه‌کانیده‌وه به‌شده‌ش بدرگ بلاوی کردوته‌وه، هه‌روه‌ها
 یاداشته‌کانی نه‌حمده‌ ته‌قی و نه‌حمده‌ خواجه‌(چیم‌دی) و نه‌وه‌ی زیوه‌رو
 یاداشته‌چاپ نه‌کراوه‌کانی شیخ ره‌وفی شیخ‌مه‌حمود و شیخ قادری برای شیخ
 مه‌حمود و هه‌ندی باسی ناو گو‌قارو روژنامه‌کانی سه‌رده‌می شیخ‌مه‌حمود و
 به‌رده‌مه‌می نوسه‌ران و شاعیران که‌بو ره‌خنه‌وستایشی حوکمداریه‌ته‌که‌ی
 شیخ‌مه‌حمود و تراوه وه‌ک و نه‌وه‌ی جه‌میل صائب (له‌خه‌وما) و شعره‌کانی جه‌مدی
 صاحب‌قران و شیخ مه‌مه‌دی خالصی تاله‌بانی و نه‌حمده‌ موختارو شوکری
 فه‌زلی و بیره‌میزد نه‌مانه هه‌مویان که‌ره‌سه‌یده‌کی ئینجگار به‌نرخ و سامانیکی گرن‌گن
 بو شاره‌زابوون و ناگاداریون له رووداوه و هه‌ل‌ونستی نه‌و سه‌رده‌مه‌ی شیخ
 مه‌حمود که‌ نووسه‌ر و شاعیر خوی له کۆری به‌سه‌ره‌ات و رووداوه‌کانا بوه‌و
 زوزشتی به‌چاری خوی دیوه‌و به‌شداری تیا‌دا‌کرده‌وه، جگه‌ له‌بیره‌وه‌ری
 هه‌ندی که‌سی تری وه‌ک شیخ باباعه‌لی شیخ مه‌حمود و کاک عه‌لی که‌مال
 که‌هه‌رده‌وکیان له‌وه‌رامی نه‌و پرسیارانه‌ی لیم‌کردون سودنکی ئینجگار زوزم
 لی‌وه‌رگرتون.. هه‌ندی بیره‌وه‌ری خوشم‌له‌یاد ماوه که‌ له سالانی ۹۵۴-۹۵۶ به‌ر
 له‌کونچی دوابی شینخی مه‌زن جاروبار له‌گه‌ل شیخ له‌تیف‌دا نه‌چومه‌ داریکه‌لی
 بینجگه‌ له‌هه‌ندی گه‌ت‌وگو له‌گه‌ل ماموستا توقیق وه‌بی له‌له‌نده‌ن، نه‌مانه هه‌مو‌ی
 که‌ره‌سه‌یده‌کی به‌نرخ‌بون بو باسه‌که‌م. بینجگه‌ له‌وانه‌ نویسن و کتیبه‌کانی دکتور
 که‌مال مه‌زه‌هر و دوکیومینه‌ته‌کانی ناو نه‌رشیفی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانیا
 که‌نیمرو ماوه‌ی بلاوکرده‌وه و خویندنه‌وه‌یان دراوه له‌گه‌ل نه‌طروحه‌ی
 دوکتورا که‌ی دوکتور عه‌زیز شه‌مزینی و کتیبه‌کانی دوکتور جه‌مال نه‌به‌ز
 به‌تایبته‌تی (کوردستان و شورشه‌که‌ی) که‌ له کاتی خوی‌دا به‌ نه‌لمانی نویسیه‌تی
 و کوردو له سالی ۱۹۸۵ دا کرده‌تی به‌کوردی و چاپی کرده‌وه و بلاوی
 کردوته‌وه له‌گه‌ل کتیبه‌که‌ی عه‌لا‌الدین السجادی (شورشه‌کانی کورد) و کتیبه‌که‌ی
 ماموستا جه‌لال تاله‌بانی (کوردستان و الح‌رکه‌ التحریریه‌له‌کرده‌ی) و کتیبه‌که‌ی دوکتور
 عبدالرحمنی قاسملو و نویسنه‌کانی تر که‌ له‌لیسته‌ی سه‌رچاوه‌کانی نه‌م باسه‌دا
 له پاشکونی نه‌م کتیبه‌دا ناوم هیناون سودم لی‌ وه‌رگرتون جگه‌له‌و

گوفارو روزنامه و کتیبانه‌ی تر که برای بدریزو دلسوزم ماموستا مدحه‌مدی
ملاکه‌ریم پدیتا پدیتا بونی ناردم و درنیغی نه‌کرده به‌رام‌بدر هیچ‌داخوازی به‌کم.
به‌لگنه‌هینه‌کان (دوکیومینت) ی ناو ئارشیفه‌کانی ولاتانی به‌ریتانیا و فدره‌نسه و
روسیا و ئەلمانیا و تورکیا پرن له و راپوزرت و یاداشتانده‌ی که‌ئه‌ونده‌خشه و
فروفیل و گزی و ده‌س‌برینانه‌ی که به‌رام‌بدر به‌کورد کراوه هدموی تیادا باس‌کراوه
ه‌ندینکیان له‌ه‌ندی‌لادا به‌هونی تینه‌بونی چ‌ه‌ند سالینک به‌سه‌ریا ماوه‌ی
خویندنه‌ویان دراوه و به‌شینکیان ه‌ره‌قه‌ده‌غه‌کراوی ماوندته‌وه و تنها چ‌ه‌ند
که‌سینکی تایبه‌تی سه‌ریه و ولاتانه‌ رینگه‌ی خویندنه‌ویان ه‌دیبه‌ وه‌کو ئەوانه‌ی ناو
ئارشیفی تورکیا و ئەوانه‌ی سو‌قیه‌ت و ئینگلیزه‌کانیش ه‌تا ئیسته‌ رینگه‌ی
بلا‌کردنه‌وه‌ی ئەو راپوزرتانه‌یان نه‌داوه که دوور نیه ئیسته‌ش حکومه‌ته‌که‌یان ه‌ر
له‌سه‌ر ئەو سیاسته‌ پروات به‌ریزه که له‌ناو ئەو دوکیومینتانه‌دا ده‌س‌نیشان
کراون و نایانه‌وی بو که‌س ئاشکرا‌بیت.

ئه‌وه‌ی سه‌رنج‌رائه‌کیشیت له‌ناو دوکیومینته‌کانی ئارشیفی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی
به‌ریتانیا‌دا ئەوه‌یه که‌ناوه‌روکی زوزیان بریتی‌یه له‌ ناوه‌روکی ئەو باس و
کتیبانه‌ی له‌لایه‌ن کاربه‌ده‌ستان و ئەفسه‌ره‌ سیاسییه‌کانی به‌ریتانیا (له‌کوردستان و
له‌عیرا‌دا بون) که‌له‌کاتی خو‌یانا ئەو راپوزرت و یاداشتانه‌یان نارده‌ بو
کاربه‌ده‌ستانی خو‌یان وه‌کو ویلسن و مس‌بیل و ئەدموندزو لونگریک و کاپتن
های و گ‌ه‌لینکی تر وئه‌وه‌ی ئەوان له‌ کتیبه‌کانیا‌نا باسیان کرده‌ یارینگه‌یان
نه‌دراوه‌تی باسی بکه‌ن ه‌ه‌ر ئەوانه‌ن که‌هیشتا دوکیومینته‌کانیا‌ن قه‌ده‌غه‌یه و
رینگه‌ی خویندنه‌وه‌و بلا‌کردنه‌ویان نه‌دراوه‌.

ئه‌وه‌ی که‌پالی پینوه‌نام ئەم باسه‌ سه‌رومه‌ ده‌باره‌ی شیخ‌ محم‌ود و خواری
کوردستان بنوسم چ‌ه‌ند ه‌ویه‌ک بو که به‌ تایبه‌تی خو‌شه‌ویستیم به‌رام‌بدر شیخ
محم‌ود و خه‌بات و شورشه‌کانی دژی ه‌یزی داگیرکه‌ر و ئیمپریالیزمی به‌ریتانیا
و وه‌رامدانه‌وه‌ی نه‌وپرسیارانده‌ی که له‌ مینشکی گ‌ه‌لینک که‌سدا په‌نگیا‌ن
خواردبوه‌وه که‌سه‌رده‌مینکی زورخوم یه‌کینک بوم له‌وه‌که‌سانه‌و به‌ریه‌رچ‌دانه‌وه‌ی ئەو
نوسین و کتیبانه‌ی که‌ دوژمنانی شیخ‌ محم‌ود و دوژمنانی کورد و کوردستان
نوسیبوانه‌ و بلا‌ویان کردوته‌وه‌و له‌زوزیا‌نا ته‌قه‌لای ئەوه‌یان داوه که‌شیخ‌ محم‌ود

واپیشانی خوننده واران بدن که نه بو بوه هونی سهرنه گرتنی دروست بونی حکومتینکی سهریه خو له کوردستانی خوارودا که له م تهقه لایه یاندا تاماره یه ک سهرکه وتو بون و زوزکه س به ده له له شیخ مه محمود گه یشتیوو که له شوننی خویدا هه مو شتینک له م باره وه روون نه کریته وه.....

هه ندی نه قام و گینل له لایه کی تره وه و اچویه میشکیانه وه که شیخ مه محمود ده سکه لاو دارده ستی ئینگلیز بوه و نه وه ی من ناگادارم و به چاوی خو م دیومه شیخ مه محمود هه تارمردن به رامبهر به ئینگلیزه کان داخ له دل بوه که به یانی له خه وه هه لده ستا بو نوژو کردن له دوای نوژی به یانی سه و کلاره که ی دانه که ندو رو وه قبیله له خوا نه پارایه وه و ئه ی فرموو: خواجه ئینگلیز کوردی به چ ده ردینک برد له دوا روژدا ئینگلیزیش به و ده رده به یه ..

بینگومان قوتابخانه که ی نه دموندز به خوی و شاگرده کانیه وه ، هه لوستیان به رامبهر به شیخ مه محمود و به رامبهر به کوردستان و پوچه لکردنی نه وه هه مو تهقه لایانه ی که به سهر کردایه تی شیخ مه محمود درابو بو ده سگیریونی مافی ره وای کورد نه مانه هه موی شتینکی ناشکرا و روونه.

له باسه کانا به ناشکرا بو مان روون نه بیته وه که ئینگلیزه کان هه ر له سه ره تا وه ویستویه شیخ مه محمود وه کو (راجا) یه کی هندستانی له ناو کوردستاندا به کری بگرن و بیکه ن به داشی دامه و چوتیان بو ی به وجوزه ببه ن به رنوه ، به لام که زانیان شیخ مه محمود نه و بیا وه نه که نه و مه به سته یان به نینته دی وه بو یان ده رکه وت که شیخ مه محمود مه به ستی پینک هینانی کوردستانیکی سه به خویه له خواری کوردستاندا که ماموستای نه و قوتابخانه یه (نه دموندز ۵۵) دانی به وه دانا وه که شیخ مه محمود له سالی ۱۹۲۲ دا که له هندستانه وه هاته وه ، له سه ره تا دا به ئیداره ی ناوچه ی سلیمانی قایل بوو، به لام هه رکه گه یشته کنگریان و هه واسافه که ی کوردستان دای له که لله ی، ئیتر که وتده سه ر سه ودا که ی جارانی بو پینک هینانی حکومتینکی سهریه خوی فراوان له خواری کوردستان دا .

وه کو له شوننی خویدا له باسه کانا لی ئی نه دوین... که ساتینک ئینگلیزه کان به هوی بوردومانی سلیمانیه وه شیخیان ناچار کرد که شاره که به جی به نینت،

له‌ناو راپورته‌کانی ئینگلیزدا به‌شادمانیه‌وه ئاگاداری وه‌زاره‌تی دهره‌وه‌ی به‌دیرتانیان
نه‌که‌ن و ئهلین: «بزوته‌وه‌و سه‌رگه‌رمی هه‌ستی نه‌ته‌وایه‌تی کورد له‌ناوچه‌ی
بادیناندا نه‌ماوه، له‌شوننه‌کانی تر کز بوه، ته‌نها سلیمانی ماوه‌ته‌وه‌که سه‌رگه‌رمی
ئه‌وه‌هه‌سته‌یه، نه‌گه‌ر شیخ مه‌حمودی ه‌ارو ه‌اج نه‌مینیت و له‌ناو بیرت ئه‌وه‌ی
سلیمانیان نامینیت»

له‌راستیدا وه‌نه‌بی شاگرده‌کانی قوتابخانه‌ی ئینگلیز به‌کرده‌وه‌کانی کوتیان نیت
وازیان له‌دووژمنایه‌تی کورد هینابیت به‌لکو پشتا و پشت هه‌تا ده‌سه‌لاتی
ده‌سکاری کردن و لووت تیره‌ژاندنیان مابیت له‌ناوچه‌که‌دا، ئه‌بی میلیه‌تی کورد
به‌پی‌ی کیش و ترازوی کوتیان ئیمروش هه‌روه‌کو ئه‌وسا ده‌سته‌پی به‌سراو ماف
خوراوی.

ئه‌و کتیب و یاداشت و باسانه‌ی که له‌لایه‌ن سیاسی و کۆنه‌ ئه‌فسه‌ره‌کانی
ئینگلیزی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ نوسراوه به‌شینکی زۆری بو ئه‌وه‌ بوه‌ که به‌و هه‌موو
راوه‌پنوی و ئاوه‌ژووکره‌نیان راستی روداوه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ له‌خه‌لک به‌شارنه‌وه
و به‌رامبه‌ر به‌و بی به‌لینی و پاشگه‌زیونه‌وه‌ بی شه‌رمیه‌یان به‌رامبه‌ر به‌گورد
که‌چون په‌یمانی ناشتی و سیقه‌ریان پی‌شیل کرد و لیژنه‌کانی عصبه‌ الیمیان له
خشته‌برد و بریاره‌کانی عصبه‌ الیمیان پشت گوی خست به‌رامبه‌ر به‌و تاوانانه
چ خویان و چ نوکه‌ره‌کانیان هه‌میشه‌ هه‌ولئ ئه‌وه‌یان داوه‌ که‌گومان به‌خرینه‌ به‌ر
ره‌سه‌نی‌ی زمانی کوردی و میژووی کورد و واله‌ خه‌لک بگه‌یه‌نرت که
شینوه‌کانی زمانی کوردی هه‌ریه‌که‌یان سه‌ر به‌زمانیکی بینگانه‌ن کورد (ماد)
نه‌به‌و بۆیه‌ هه‌ولئ داوه‌ خزی بگه‌یه‌نیته‌ سه‌رماد.

به‌پینی ئه‌وه‌ی دوکتور مکنزی وه‌ندئ نووسه‌رانی تر بۆی‌چوون، ئه‌بی ماد وه‌کو
جنۆکه‌ی ئه‌فسانه‌کان له‌چاو وون‌بووبیت وه‌یا هه‌روه‌کو بئقی سه‌رئاو به‌فوویدک
له‌نا وچووینت، کوردیش له‌شوننی خزیا وه‌کو قارچک هه‌لتۆقیبیت. ته‌وفیق وه‌ه‌بی
له‌کاتی خزیدا به‌ئینگلیزی به‌نامله‌که‌یه‌ک به‌ناوی The origin of the Kurds له‌و روه‌وه
وه‌رامی دوکتور مکنزی داوه‌ته‌وه‌.

له‌ناو ولات دا نوسراوه‌کان دهریاره‌ی شیخ مه‌حمود هه‌رچه‌ند زۆر و پرش و
بلاون، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ئاسانه‌تر ده‌س نه‌که‌ون وه‌ک ئه‌وانه‌ی دهره‌وه‌ی ولات

که هندی جار نووسەر بۆشتیکی بچووک دائه مینیت و به ئاسانی ئهوانه ناو
ولایتیش ناگه نه دهست و وایزانه هەر نووسینیک بهی ئه و سەرچاوانه ناو
ولایت، هەرچی له دهره وهی ولایت بنوسریت کهم و کورتی تیا دا ئه بی و نووسەر
به ئاسانی ناگاته مه بهست و ئامانجی خۆی، ئه مه جگه له نه بوونی ده زگایه کی
چاپه مه نیی پینشکه وتوی کوردی و نه بوونی ده زگایه کی بلا و کهره وهی چاپه مه نیه
کوردی به کان.

هەرچوتیک بێت خوشه و یستیم و شه یدابوونم به رامبه ر به شیخ مه حمود و
به رامبه ر تینکوشان و خه باتی شورشگیزانه ی و سهردانه وانندی که هه مو به لگه
نه هینه کانی تینگلیز دانیان به و راستیه دا ناوه، ئه مانه هه مویان خسته میانه سهر
سه ودای ئه وهی هه ول به م شتیک دهر به ره ی شیخ مه حمودی مه زن بنوسم
که شایانی بی و وه کو قاره مانیکی میله ته ی کورد و تینکوشه رنکی نه به رد و
شوره سوارنکی ناو کوژی خه باتی میله ته که مان.

ئه و سهرچاوانه ی له دهره وهی ولات ده ستم که وتون شتیک کی که م نین، ئه و
دوکیومینتانه ی وه زاره تی دهره وهی به ریتانیا که هه ندیکم له سه ره تا دا به هوی
دوستیکمه وه (س. فخری) ده سگیر بوو، هانده رنکی ته واوم بوون و هه لیک کی باش و
له باریان بۆ ره خساندم و پالیان پینه نام که ده ست و به رد به کم له نویسی ئه م
باسه، جگه له وه ش بیره وه ره کانی شیخ ره وفی شیخ مه حمود که به عه ره بی
نوسیوه تی که به هوی شیخ باباعه لی براهه وه ده ستم که وت گه لیک یا دا شه ت
بیره وه ری به نرخی ئه و سه رده مه ی تیا دا به که زور شه تی بۆ روون که رده وه و شه تی وای
تیا دا به که بو به کم جار ئه بیسته ری جگه له و گه توگو و لیدوان و با سانه ی
له گه ل شیخ باباعه لی دا له لهنده ن که هه مو جارنیک به سوپاسه وه به ده نگمه وه
ئه هات و زور شه تی بۆ روون ئه که رده وه ئه مانه هه موی هانده ری ئه م نویسه م بوون
به لام به دا خه وه زور سه رچاوه ی به نرخی تره دیه ئه گه ر له ناو ولاتا بووما یه
ئه م توانی لاپه ره کای ره ژنامه کانی ئه و سه رده مانه ی شیخ مه حمود به شکنم و له گه ل
ئه م سهرچاوانه ی دهره وه دا هه مویان به ک به خم و په ناش بیه مه به ر هه ندیک له و
پیا وه به سالانچه وانه ی که هینشه ل ناو چه که دا ماون که به وه ئه م توانی کاره که م
تیره وه سه لتر و باشتر به ینمه ئه نجام له گه ل ئه وه شه دا وایزانه ئه گه ر مروه ت به ته مای

نه‌وه‌بې هه‌موو شتیکی له‌بهرده‌ستا‌بې‌و هه‌موو پنیوستیه‌کی به‌ناسانی بو‌ بره‌خسینت
 نه‌وسا ده‌ست بکات به‌نوسین، واپزانم ناگاته نه‌نجام و زوزجار مرؤف به‌ناره‌وا
 نه‌ویه‌شده‌ی که‌نه‌توانی پنیوسی‌و بلاوی بکاته‌وه له‌بهر که‌م تدرخه‌می‌و به‌بیانوی
 نه‌وه‌ی که‌به‌سه‌که‌ی نیوه‌و نیوه‌چل نه‌بیت به‌وه نه‌و هه‌مو یادو بیره‌وه‌ریده‌ش
 که‌ته‌ی توانی بلاوی بکاته‌وه نه‌وه‌شی له‌کیس نه‌چیت و نه‌و که‌سه له‌گه‌ل خویدا
 نه‌بیاته‌ ناو گله‌وه‌و خوینده‌وارانو نه‌وه‌ی نیسته‌و دوارؤژ له‌و به‌رهمه‌ی بی‌به‌ش
 نه‌کات..... بو‌نه هه‌رچوتینک بیت بریارم دا که‌سوریم له‌سدر کوگرده‌وه‌ی
 سه‌رچاوه‌و باسو به‌لگه‌ی نه‌هینی‌و پرسو راوینژکردن له‌دوستو براده‌ران و
 خوینده‌وارانو گوینم نه‌دایه‌ نه‌وه‌ی خویم یا خه‌لک پینم بلې که‌من میژوو نوس نیم‌و
 له‌باسی شیعرو نه‌ده‌به‌وه‌ بؤچی بازدت داو‌ته‌ سه‌ر نه‌و به‌رزاییه‌ سه‌خته میژوو‌یبه
 یا خویم به‌خویم بلیم که‌نه‌مه‌ نه‌رکی سه‌رشانی من نیه‌و کاری میژوو‌نوسه‌کانی
 کو‌رده‌و نه‌ویواره‌ بو‌ نه‌وان به‌جې به‌ینلم... بو‌ نه‌و مه‌به‌سته‌ په‌نام‌برده‌ به‌ر
 هه‌ر سه‌رچاوه‌ی‌ده‌ک که‌بزانم بو‌ نه‌و باسه‌ی من چوه‌و هیچ‌دو‌دل نیم‌ له‌وه‌دا
 که‌له‌د دوارؤژ‌دا زوز میژوو‌نوس و خوینده‌وار له‌م باسه‌ی من شاره‌زایانه‌ترو
 پسپوزانه‌ترو تیرو‌ته‌سه‌لتر گه‌لینک باسو ده‌ریاره‌ی شیخ‌مه‌حمود نه‌نوسن‌و
 هیوادارم نه‌مه‌ی من هانده‌رنک بیت بو‌ نه‌وه‌ی نه‌و که‌م کو‌ریانه‌ی نه‌گه‌ر لیزه‌دا
 هه‌ستی‌بی‌بکری‌ وه‌کو سه‌رنجینکی روژانه‌ له‌لایه‌ن خوینده‌وارانو میژوو‌نوسانی
 کو‌رده‌وه‌ هه‌موی ده‌س‌نیشان بکری.

له‌وه‌ختی خویدا به‌ر له‌سالی ۱۹۷۰ که‌ده‌ستم کرد به‌وه‌ی شتینک ده‌ریاره‌ی
 پیره‌میزد بنوسم (وه‌کو له‌پیشه‌کیده‌که‌ی پیره‌میزدا باسوم کو‌روه له‌سالی ۱۹۷۰‌دا
 چاپم‌کرده‌و) نه‌مزانی نه‌ونوسینه‌ی من نه‌گه‌ر په‌له‌ی لی‌ بکه‌م که‌م کو‌ری
 تیاده‌بیت، به‌لام به‌یانی نازارم به‌ده‌ل‌زانی‌و ترسام ده‌رفه‌تی له‌وه‌ له‌به‌ارترم بو
 نه‌ره‌خسینت، بو‌نه هه‌رچوتینک بو‌و ده‌ست و بردم لی‌کردو چاپم‌کردو بلاوم کو‌روه‌و
 وانزیکي ۱۹-۲۰ سال به‌سدر نه‌وه‌ی پیره‌میزدا تیپه‌ری کرد، وه‌کو ناگادار کرام
 باسینکی تیرو‌ته‌سه‌ل ده‌ریاره‌ی پیره‌میزد ناماده‌ کراوه‌ که‌ بینگومان زوزشتی تیادا
 راست کراوه‌ته‌وه‌ و زوزشتی تری که‌ من په‌له‌م تیادا کو‌رده‌و هه‌موی
 بلاونه‌کریته‌وه‌.

نومیده وارم نوسهران و میژوونوسه کافان کم ته رخه می نه کهن ده ربارهی
تومارکردن و چاپ کردن و بلاوکردنه وهی میژووی به سهرهاتی پیاره ناودارو
شورشگیره کافان وه کو شیخ عبیداللهی نه ری و شیخ سه عیدی پیران و شیخ
عبدالقادری نه ری و عبدو الرزاق بدرخان و سمایل ناغای شوکاک (سمکوا) و
قازی مدحه مدو موسته فا بارزانی له هه ره دهره تینکدا که ماوهی بلاوکردنه وه بیان
هه بیت...

ئه و میلله تهی ریز له تینکوشهران و خه باتکهران و شورشگیران و قاره مانانی خوی
نه گری دیاره میلله تینکی بی وه فایه (که له راستیدا کورد له و جوژه نیه)، نه و کوردهی
به چاونکی سوکوهه بروانیته گوره پیاوانی میلله ته که ی خوی و ایزانم زور
به ده له دا چوه و ریژگاوه له خشته براره، چونکه نه وهی ریز له گوره پیاوانی
ولاته که ی خوی نه گری، لام وایه مرؤقینکی دروزنه و به هیچ جورنک شورشگیرو
خه باتکهرانی میلله تانی تریشی خوش ناوی.

له ولاتینکی وه کوا (سوقیه ت) دا له گهل نه وه شدا که نه زانری (کاترینا) کوشک و
قه لاکانی سهرده می خوی به تینسکی که لله سه رو به پراگی پشت و خشت و
دیواره کان به خونین و فرمینسکی چه وسینراوانی نه و سهرده مدهی نه و
دروست کراوه. له گهل نه وه شدا له ولاتی روسی تیرو ناوی (کاترینا) به خراب
نابری و زورچار یادی نه و به ره مانه ی نه کریته وه و به ریزه وه ناوی نه بری.

به لام سدر نه وه یه لای خومان..... بزغونه... له کورنکدا که له له نده ن
له ۱۱، ۱۰، ۱۹۸۶ دا له مه لبه ندی رۆشنیبری کوردا به سرا به بۆندی
تینه ریبونی (۳۰) سال به سدر کزچی دواپی شیخ مه حمودا (له ۹، ۱۰، ۱۹۵۶ دا
کزچی دواپی کرده) که دکتور که مال فواد له کوره که ی بو وه، زورم لا سدر بو
هی واهه بو وه کو مه کینه به کی قورمیش کراو له وانه ی که وه کو فارسه کان
نه لین (نیمه مه لادل میبرد... نیمه حکیم جان میبرد) که و تنه لاقرتی و پینکه نین به و
باسه و، هه بو نه ی ووت نیوه بۆچی باسی پیاو کو ژو جه رده نه کهن و بۆچی باسی
(گاوریباغی) ناکهن؟ به لی راسته گاوریباغیش نه هینیت کوری بو بیه ستری و
هه موو که سینک نازاده و رنگا له که س ناگیرنت به لام بۆچوونی نه و جوژه
ریژگاوانه ی گوايه به لای خویانه وه له سدر بناغه به کی (ریالی) دوور

له بۆچوون و لینگدانه وهی (بورجوازی) بووه وایان پیشان ئەدا که شیخ محمود نویننەری دەرەبەگ بووه و رووبەر ووی سەرمایه داری کوردی ئەوسا بۆتەوه که ئەمەدی دوایان چینیکی پیشکەوتوتر بووه له چینی دەرەبەگ بەبێ ئەوهی لینی بدهنەوه که ئەو چینی سەرمایه داری ئەوان بە پیشکەوتوتریان دانابو سەرمایه داری خۆلاتی نەبوون بەلکو سەرمایه داری ولاتینی داگیر کەر بووه و لەورژاندا بە هیچ جۆرنیک سەرمایه داری لەناو کوردەواری دا وه کو چینیکی تاییهتی چه کەرەدی نەکردبوو بە دانسقه له کوردستاندا هه بوه که ووشەدی سەرمایه داری بیگریتهوه. خۆ ئەگەر ئەو رەخنەگرانە له گۆشەدی چاری ئەو چەند بازرگان و جامبازو چەرچی و خاوەن پاراندەدی ئەو سەرده مەوه سەیری هەلویستە شیخ محمود بکەن ئەبێ زۆریش بزانت ئەوانە چینی سەرمایه دار نەبون که بوتری بەبێ سڕوشتی چینیایەتی دژی چینی دەرەبەگ بوین که شیخ محمودیان بە نویننەری خۆی دانابێ بەلکو بریتی بون لە تاقمینیکی (کومپرادور) که چاره نوسی خۆیان بەستبووه بە مانەوهی ئینگلیزه کان له کوردستاندا که سوودو دەسکەوتیان لە مانەوهی ئینگلیزه بوه نەک له سەرەخۆی کوردستاندا. هەمو جارنیک که باسی سەرەخۆی کوردستان ئەهات ئینگلیزه کان ئەو بازرگانانەیان بەوه ئەتوقاندو پێیان ئەوتن: ئەی باشە ئێوه ئەگەر سەرەخۆین و نەچنە سەر عیراق ئەی توتنە کەتان ئەبەن بۆکوێ ؟

کەواتە کێشە کێشەدی نیوان دەرەبەگ و سەرمایه داری ناوخونەبوو هەتا بتوانین هەردو لایان هەلسەنگین و چینی سەرمایه دار بە پیشکەوتوتر دابنێین له چینی دەرەبەگ و ئەگەر بەو پێوانە و بۆچونانەدی ئەوان بۆ رووداو و بەسەرھاتی تر بچین پێویستە راپەرینەکانی عەشایرەکانی فوراتی ناوہ راست . ۱۹۲ که دژی بوونی سەرمایه داری داگیرکەر بوو ئەو راپەرینەش تاوانبارکرن، لەگەڵ ئەوه شدا بۆچونینیکی زۆر خام و نەشارەزاییانەدی که شیخ محمود بە نویننەری دەرەبەگی کورد دابنریت لەو شۆشەدی دا که دژی ئینگلیزو دەزگای عیراق کردبوی چونکە لە راستیدا ئەوهی که کاروبارەکی شیخ محمودی تینکدا تەنھا هەر ئینگلیز نەبوو بەلکو ئەو عەشایرانەبوو که هەمویان بۆ سودی خۆیان و بەھاندانی ئینگلیز چوون بەگژ شیخ محمودا و هەندینکیان خیانەتیان لی کردو چونە پال ئینگلیز وەکو له دواییدا له باسەکانی داھاتوودا دەرئەکەوی.

له گه‌ل نه‌وه‌شدا و ابرانم بۆچونینکی زۆر نه‌شاره‌زایانه‌و خامه‌که‌رووداوو به‌سهره‌هاته‌کان و ره‌فتارو بو‌چوونی شه‌ست‌ه‌فتا سال له‌مه‌ویه‌ر به‌کیش و پێوانه‌ی ئیمرو بکیشری و بپویری و داوا له‌ شینخ مه‌حمودی نه‌وسه‌رده‌مه‌ بکری که‌نه‌ه‌ویه‌ وه‌کو شۆرش‌گیرینک و روشنبیریکی نه‌م سه‌رده‌مه‌ حسابی بو‌ خه‌باتی چینه‌یه‌تی بکرا‌یده‌و داوای لی بکری نه‌و هه‌مو خوو ره‌وشت و یاسایانه‌ی باو‌بون و ساله‌های سال‌بو بنجیان دا‌کو‌تابو داوا له‌شینخ مه‌حمود بکری سوک و باریک هه‌موی پێ شینل بکرا‌یده‌و گو‌یی نه‌دا‌یه‌ته‌ هه‌ست و ئاره‌زوی خه‌لکی نه‌وسه‌رده‌مه‌ که‌ نه‌وسا له‌و به‌روایه‌دا‌بون هه‌ر که‌سینک شالینکی سه‌وزی به‌ست نه‌ه‌ویه‌ ده‌ستی ماچ بکرا‌یه‌و به‌وه‌شه‌وه‌ نه‌ده‌وه‌ستان به‌لکو زۆری وا هه‌بو‌ئای ده‌س‌نو‌ژی نه‌و که‌سه‌نه‌شیان خوارد‌ۆته‌وه‌ که‌ دورنیه‌ باو‌با‌پیری هه‌ندینک له‌و ره‌خه‌گرانه‌به‌کینک بو‌وبن له‌و‌جۆزه‌ ده‌ست‌ماچ‌که‌رانه‌.

شینخ مه‌حمود له‌گه‌ل نه‌و هه‌مو با‌ره‌ ناله‌با‌ری نه‌وسه‌رده‌مه‌داو له‌گه‌ل نه‌و هه‌مو کۆزیه‌وه‌ری و ده‌ردی سه‌ریه‌ی که‌له‌ نه‌نجامی شه‌ری جیهانیدا له‌ناو‌چه‌که‌یدا روویه‌رووی نه‌ه‌وه‌وه‌ له‌گه‌ل نه‌وه‌دا بالی ره‌شی نه‌خو‌ینده‌واری و کۆنه‌په‌رستی ئاسمانی ولاتی دا‌پۆ‌شیبو، له‌گه‌ل نه‌و هه‌مو که‌م ته‌ج‌ره‌به‌یی و نه‌شاره‌زاییه‌ی که‌هه‌بو به‌رامبه‌ر سیاسه‌ت و که‌له‌ک و ده‌س‌به‌رینی سیاسه‌ت‌ه‌ندارانی ولاتانی ئیمپیریا‌لیزم و سه‌رما‌یه‌داران، له‌گه‌ل نه‌وه‌وه‌مه‌ ده‌ردی سه‌ریانه‌دا شینخ مه‌حمود درینگی نه‌کردوه‌ له‌راویژ کردن و داوای هاو‌کاری کردن له‌وانه‌ی که‌ هاو‌کاری‌بو‌نو ده‌ستی بو‌ هه‌مو لایه‌ک در‌یژ کردوه‌ که‌لای وابه‌ به‌ده‌نگ و هاواری می‌لله‌ته‌که‌یه‌وه‌ نه‌چیت... هه‌ر له‌ ئینگلیزه‌وه‌ که‌ به‌ پ‌واله‌ت ئالای رزگارکردنی می‌لله‌تانی به‌رزکرد‌بو‌وه‌ هه‌تا تو‌رکه‌کان که‌ بنکه‌به‌کیان به‌سه‌رکرا‌یه‌تی عه‌لی شه‌فیق (پوزمه‌یر) له‌رواندوز دا هه‌بو‌ جگه‌ له‌سه‌روک و سه‌رکرده‌کانی عه‌شاپیری کورد به‌نامه‌و به‌راسپارده‌ هاواری برده‌ به‌ر هه‌مو‌یان بو‌ پارمه‌تی‌دانی کوردو بو‌ چاره‌سه‌رکردنی نه‌و کیشانه‌ی روویه‌رووی ده‌وله‌ته‌که‌ی بو‌وه‌، به‌لام نه‌و رۆژانه‌ ته‌گه‌ر زه‌مانه‌ له‌گه‌ل نه‌وو له‌گه‌ل می‌لله‌تی کوردا نه‌بو‌ینت نه‌وه‌شتینکی‌تر‌بو‌وه‌ و خه‌ته‌و چلپاو و گو‌تاو رۆی ساله‌های سالی رابوردوی می‌لله‌ته‌ چاره‌ ره‌شه‌که‌مان که‌هه‌موی له‌کاتی حوکمه‌داریتی شینخ مه‌حمودا گرد‌بو‌نه‌وه‌و بو‌ون به‌ سه‌ریاری

کیشده و کوسپه‌کانی تری سدر رنگای و ایزانم شتینکی ناره‌وایه که هه‌موی بخرینته
گهرده‌ن نه‌ستوی شیخ‌مه‌حمود.....

ئیمروژ و اه‌تا ئینستا کورد به‌هه‌نگه‌شده و نیوه‌کوزانه ڤوه و مه‌به‌ست و
ئاواته‌کانی ئه‌روات و تا کو ئینستا نه‌ی توانیوه بگاته راسته رنگای رزگار بون و
نه‌ی توانیوه به‌شینوه‌کی جه‌ماوه‌ر روویه‌رووی دوزمه‌نه‌کانی بپته‌وه و نه‌ی توانیوه
هاوکاریه‌کی ئه‌وتو له‌ناوخویندا سازیکری که‌ته‌وژم و گوژم و ته‌کانیکی ئه‌وتویدا
که‌دوژمن ناچار بئیت دان به‌ مافه‌ره‌واکانیا بنیت. راستیه‌کی تری زه‌ق و ناشکرا
هه‌یه که‌به‌رتیه له‌ جیوپۆلیتیکی کوردستان که‌هه‌ر له‌کوته‌وه باری میله‌ته‌ی
کوردی لار کردوه و کوردستان له‌سه‌ر چه‌قی رنگای میله‌ته‌تاندا زوزجار پی شیل
کراوه و مه‌گه‌ر له‌مه‌ودوا بومه‌له‌رزیه‌کی سیاسی ئه‌وتو له‌ناوچه‌که‌دا رویدات
(وه‌کو ئه‌وه‌ی له‌هالقان رویدا) که‌به‌دابیژان و ته‌ته‌له‌یه‌کی سیاسی، کورد له
پوش‌وپه‌لاشی رابوردوی رزگاری بی، ئه‌و لاسه‌نگی‌یه‌ی که‌توشی باری کورد بوه
به‌وه‌له‌ته‌کاندن و دابیژان و ته‌ته‌له‌کردنه باره‌که‌ی راست‌بپته‌وه که‌لام وایه ئه‌بی
کورد ده‌ورنکی سه‌ره‌کی و گرنگ ببینیت له‌و هه‌له‌ته‌کاندن و بومه‌له‌رزیه‌دا و
به‌ته‌مای ئه‌وه نه‌بیتب بپتاقه‌یه‌کی یانسیبی بۆ ده‌ر بچیت یاخود فریشته‌یه‌ک یا
په‌ریزاده‌یه‌ک ده‌ستی دلسوژی بۆ درێژ بکات.

تا ئه‌وکاته‌ی کورد به‌و ئاواته‌ نه‌گا با ئیمه‌ش توژنک به‌ویژدان بین و گله‌ی
له‌باو باپیرانی خۆشمان بکه‌پن و بلین جا باشه که‌شیخ‌مه‌حمود له‌یه‌که‌م
حوکمداریه‌تیدا ئاواره کرا بۆ هیندستان بۆچ باو باپیری ئیمه ئه‌و بۆشایه‌یه‌یان پر
نه‌کرده‌وه بۆ ئه‌وه‌ی ئینگلیز ناچار نه‌بیت جارنکی تر رپگا بدات به‌ شیخ‌مه‌حمود
له‌هیندستانه‌وه بگه‌ریته‌وه بۆ کوردستان له‌دوای ئه‌وه‌ی هاته‌وه و به‌یداغی ده‌وله‌تی
کوردستانی هه‌لکردو ئینگلیزه‌کان به‌هیزی بۆمبای فروکه ناچار بیان کرد
بداته‌شاخ و نه‌ی ئه‌و چینی سه‌رمایه‌داره که‌ پینشکه‌وتوتر بو له‌ شیخ‌مه‌حمود
بۆچی خه‌باتی نه‌کردو سه‌رکردایه‌تی میله‌ته‌که‌ی نه‌گرته‌ده‌ست؟

به‌لێ راسته شیخ‌مه‌حمود (تولستزی) نه‌بوه که‌هاته سه‌ر حوکم وه‌کو ئه‌و
هه‌مو مولکو زه‌وی و زاره‌کانی دابه‌ش بکات به‌سه‌ر جوتیاراندا به‌لکو ئه‌ویش
وه‌کو هه‌مو خاوه‌ن زه‌وی و زارنکی پینش‌خوئی و ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی ئه‌و ره‌فتاری

کردوه و خدباتی چینه‌بته‌تی به‌بیردا نه‌هاتوه و دورونیه نه‌گهر بز به‌جگارش
ببویه به‌ملکی کوردستان واز له زه‌وی و زاره‌کانی نه‌هینی‌وه‌کو چون مه‌لیک
فه‌یسه‌ل که‌به‌روتوقوتی هاته‌عیراق مولکینکی زوری پینکه‌وه‌ناو(هائیه)ی حمدی
بابانی برد بز خزی و ده‌ستی به‌سه‌راگرت و چوارباخی پینجونی کری و سدری
کرده سدرمامدیره‌شده‌ی(هلکیان) ی پینجونین که‌به‌زور بلیکانی پی بفروشینت
که‌خزی گرت و پی‌ی نه‌فرزشت،به‌لام له‌گهل نه‌ه‌شدا وه‌کو پی‌اوه‌کانی نه‌و
سدرده‌مدی شیخ‌مه‌حمود باسیان کرده شیخ‌مه‌حمود له‌پیناوی شورش‌ه‌که‌پیدا
ه‌درچی پاره و سامانینکی بوه ه‌مدوی خ‌رج‌کرده.

نه‌گهر باری نه‌و سدرده‌مدی کوردستان به‌شینوه‌یدکی گشتی و باری خواری
کوردستان به‌شینوه‌یدکی تایبه‌تی ناسایی بویه و په‌رژه‌وندی ده‌وله‌ته
ده‌سه‌لاتداره‌کان (به‌تایبه‌تی ئینگلیز) له‌و روزه‌ندا له‌وه‌دا‌بویه مافی کورد
پشتگویی نه‌خری و نه‌خوینده‌واری و یاسای خیلایه‌تی و ووشکه‌رویی ثابنی بالی
ره‌شیان به‌سدر کوردستاندا نه‌کیشایه و خلته‌ی کوزه‌په‌رستی و ده‌نگی ته‌پل و
ده‌ف و های‌وه‌زی ناوت‌ه‌کیه‌کان و مل بادانی کوری ده‌رویش سدریان له
شیخ‌مه‌حمود تینک نه‌دایه و برسیتی و گرانی و نه‌بوونی نه‌و روزه‌ن زور که‌سی
چاو به‌ره‌وه‌زیری ده‌سنگه‌ی ئینگلیز نه‌کرده‌ایه، یا نه‌گهر ئینگلیز وه‌کو چون بز
به‌رژه‌وندی خویان فه‌یسه‌لیان هینا و حکومتینکیان له‌عیراقد ا بز دروست کرد
نه‌گهریبوستایه به‌وینده‌ی عیراق حکومتینکی بز کوردیش دروست به‌کرده‌ایه، لام
وایه نه‌گهر شیخ‌مه‌حمودیش لی‌هاتوو نه‌بوینت بو نه‌و کاروباره نه‌توانا به‌کینکی
تر پیش بخ‌ن و پالپشتی بکن یا که شیخ‌مه‌حمودیان هینایه‌وه له‌هیندستان و
شیخ‌دلنیا بویه له‌وه‌ی که‌ئینگلیز ده‌ستی ده‌ستی پی ناکه‌نو نایانه‌وی ته‌نها
وه‌کو کری گرت‌ه‌دک مه‌به‌سته‌کانی خویانی پی‌به‌یننده‌ی برواناکه‌م سهرپینچی
به‌کرده‌ایه و حکومتی کوردستانیش سدری نه‌گرت و تا ئیسته‌ش ه‌در نه‌مایه‌وه.
ئینگلیزه‌کان به‌ر له‌هینانه‌وه‌ی شیخ‌مه‌حمود له‌هیندستان‌وه له‌گهل س‌ه‌ید^{طه‌ی}ته‌هری
و حمدی بابانیشدا که‌وتنه‌گفت وگو بز نه‌وه‌ی به‌کینکیان بکن به‌حوکمداری
کوردستان به‌لام نه‌و په‌یوه‌ندی و گفت و گزیه‌یان شتینکی ناشکرا‌بوه که‌ته‌نها بز
نه‌وه بوه له‌رنگه‌ی به‌کینک له‌و دوانه‌وه کوردی خواری کوردستان کز بکه‌نه‌وه

تورکه کانیان پی دهریکهن لهرواندوز، بهلام ئهوانیش وه کو شیخ مهحمود مهبهستی ئینگلیزیان بۆ روون بووهوه.

که ئینگلیزهکان باریان شلوق بوو لهههمو ناوجهکانی خواری کوردستاندا کوردهکان بهربونه ویزهی ئهفسهره سیاسیهکانی ئینگلیزو ههر رۆژی بهکیکیان لی ئه کوژرا ئیتر چاریان نهما شیخ مهحمود یان هینایهوه که ئه مهبهستهی خویانی پی جی به جی بکهن.

دوای ئهوهی ئینگلیزهکان له بهلینه کانیان پاشگهن بونهوه ئیتر ههر رۆژی بیانویه کیان به شیخ مهحمود ئهگرت و جارنک ئه یانوت شیخ مهحمود ئه و پیاوه نیه که کاروباری خواری کوردستان بیات به ربهوه عهشایره کورده کانیان لی هان ئه داو هندی جار ئه یان روت جیا بونهوهی کوردستان و نهبهستی به میسوپوتامیاره ئه بیته هوی ئهوهی زیان له ههردولا بکهوی و کوردستان له سههر ده ریا نیه بویه وه کو ولاتینکی گۆشهگیر وایه که بازارنکی خنکاوی ههیده چارنیه ئه بی ببهسترت به میسوپوتامیهوه... له راستیدا ئینگلیزهکان ئهوهی بۆ دهست نه ئه دان که چاله نهوته کان له شرنینک بی و بۆری نهوت بۆ به کیش کردنی نهوت له شونینکی تری، جگه له وه لهنگه ری ته رازووی شیعه و سونی که ئینگلیزهکان حسابینکی ووردیان بۆ کردبو کوردی پی کرایه پارسه نگو و نهخشهی ئه وه کیشرا که کورد لهوتای ته رازووی ئهوان مهبهستیان بوو نه هینرته دهر ئه مه شتیک نه بوو که چاوی لی بهوشری.

ئه دموندزی خوینه خونی کورد دوای ئهوهی گه رایه وه له له ندهن نیشته جی بوو ئیتر وه نه بی وازی له نا پیاوه تی خزی هینا بیت به رامبه ر به کورد و کوردستان و به هینزبونی عیراق به ماره یی دایکی ئه زانی و هه میشه مشوری ئه خوارد و ئه وه بو بی پینچ و په ناو له سالی ۱۹۶۶دا له له ندهن له جمعه تهی ملک ی ناسیوی وتبووی «۶» «ئه و حکومه تی عیراقی بیهوی به ته نگ خویه وه بی و ریز له خزی بگری، پنیسته هه میشه حساب بۆ ئه وه بکات که قهت نابی رنگا بدات رۆژنک له رۆژان که رکوک به خرته سه ر کوردستان.... (بینگومان که وترا که رکوک نیازی ئینگلیز نهوته).

له ولاتی خوایندا و اوو به خته وه را بوونی کانی مه عده ن و نهوت ئه بی به مایه ی

تیرو تهسه‌لی و گه‌شه‌کردنی شارستانیتی و روشنبیری که‌چی بۆ‌کورد له‌کوردستاندا بو به‌مارو ئالایه‌گه‌رده‌نی. چا‌و‌چنۆکی‌ی سه‌رمایه‌داری نه‌و رۆژه به‌بیکیش کردنی نه‌وتی کوردستان تیزی نه‌ئه‌خوارد به‌لۆکۆلی‌ی بوو ملۆزم و سواری سه‌ری بوو کورد و کوردستانی به‌ست به‌ولائینکی بینگانه‌وه.

نه‌و رۆژانه‌ی که‌ شیخ‌مه‌حمود راه‌بری و دا‌وای مافی ره‌وای میله‌ته‌ی کوردی کرد رۆشنایی هی‌و‌ا‌و ئا‌و‌اتینک له‌ئاسۆی کوردستاندا به‌دی نه‌کرا به‌لام ده‌رکه‌وت نه‌و رۆشناییه‌ی نه‌ستیره‌ی کاروان کوژه‌ی ئینگلیز بوو، نه‌و ره‌نگه‌ زه‌ردو سورانه‌ی داگیرکهری نه‌و رۆژه خۆی پی‌ رازاندبه‌وه ده‌رکه‌وت دینوجامه‌ی ئینگلیزی را‌و‌چی‌بوو کوردی پی‌ را‌و نه‌کرد له‌که‌و‌ب‌وارا... زۆری پی‌نه‌چوو نه‌و هوکمداریه‌ی شیخ‌مه‌حمود هه‌وری غه‌زه‌ب رووی ئاسمانی لی‌گرت... له‌گه‌ل نه‌و هه‌مو باره قورسه‌ی که‌له‌رۆژانی راه‌برده‌وه له‌ سه‌رپشته‌ی میله‌ته‌ی کوردا که‌له‌که‌ی کردبوو له‌زه‌مانی شیخ‌مه‌حمودا نه‌وه‌نده‌ی تر باری قورستر بوو. هه‌رکه‌سه له‌و رۆژانه‌دا له‌سه‌ر ئا‌وا‌زینک نه‌ی‌خویند و شیخ که‌وتبه‌و نیوان سی‌ تا‌ق‌می جل‌خوار و (تورک‌خوا) و وشکه‌مه‌لا‌و شیخه‌رووت‌هل و تا‌ق‌می سی‌هه‌م که‌پی‌ی نه‌وترا (مونه‌ور) که‌لای تا‌ق‌می یه‌که‌م و دوهه‌م کافرو فه‌رمه‌سو‌تی نه‌گرت‌وه.

جه‌ما‌وه‌ری کوردی نه‌وسه‌رده‌مه‌ش وه‌کو مندالی شیره‌خۆزه‌ و ابوو شتی‌وای به‌خۆیه‌وه نه‌دی‌بوو، له‌شیر به‌ولا‌وه هه‌رشتینکی تازه‌ی ده‌رخواردرا‌یه هینلنجی نه‌دا‌و نه‌رشایه‌وه.

جارنک توفیق‌وه‌ه‌بی بۆ‌ی‌گیرامه‌وه وتی: راسته‌ شیخ مه‌حمود ته‌ج‌روبه‌ی سیاسی نه‌بوو و گه‌لینک یاسای عه‌شایری له‌ورۆژانه‌دا خۆی سه‌پانده‌بو نه‌له‌توانای نه‌وو نه‌له‌هی هه‌یج که‌سینکی تر‌دا نه‌بوو به‌ئاسانی خۆی لی‌دوربخاته‌وه، جگه‌له‌وه هه‌ندیکیش له‌ ئیسه‌مانانی خوینده‌واری نه‌و سه‌رده‌مه‌ی وه‌نه‌بی ئیسه‌ش تاوانی نه‌و که‌مو کور‌تیمان نه‌بووبینت هی‌ و‌امان هه‌بو، به‌تایبه‌تی نه‌وانه‌ی له‌ئه‌سته‌مه‌بۆله‌وه هاتبو‌نه‌وه شو‌ولیان لی‌هه‌لکینش‌ابوو کفر کردنیان به‌شتینکی پینشکه‌وتوانه‌ نه‌زان‌ی، خواردنه‌وه‌یان کردبوو به‌گالته‌و خه‌لکی نه‌و سه‌رده‌مه‌ی پر له‌ ووشکه‌صو‌قی‌و کۆلکه‌مه‌لا‌و شیخه‌ روته‌ل له‌و رۆژانه‌دا کلکیان کلاشه‌ی نه‌کردو رقیان له‌هه‌مو شتینک نه‌کرده‌وه که‌بۆنی رۆژئا‌وای لی‌بی. نه‌وانه‌ بۆ سو‌دی خۆیان نه‌و هه‌له‌و

رفتارانه‌یان به‌همل ئەزانی و بۆ سوودی خوێان ئەوه‌ندهی تریان پێوه ئەناو لای
شیخ‌مەحمود لەبەر چار ئەکەوتن.

چارنکی تر توفیق‌وه‌ه‌بی لەب‌اسی حوکمداریتی ش‌س‌خ‌م‌ح‌م‌ود‌دا کە توفیق‌وه‌ه‌بی
خوێ لەدامەزراندنی دەزگای سوپاییدا بەشداری کردووە بۆی گێژامه‌وه‌ وتی کە
شیخ لە هیندستانه‌وه‌ هاته‌وه‌وه‌و صدیق پاشا (صدیق‌القادری) کرا
بەم‌وف‌د‌ت‌یش‌ی گ‌شت‌ی بەشیخ‌م‌ح‌م‌ود‌ی و‌وت: قوربان بۆ ئەوه‌ی خەلک چارترسین
ب‌ک‌ر‌ن‌و سەر بۆ حوکمداریه‌ته‌که‌ت دانەوینین پیوسته‌ چه‌ند کەس‌ن‌ک‌ ئی‌ع‌د‌ام
ب‌ک‌ه‌یت... شیخ‌م‌ح‌م‌ود‌یش لەوه‌رامدا پ‌ن‌ی و‌وت: جا باشه‌ئینمه‌ بۆ خەلک
ه‌د‌ل‌واس‌ین ه‌ات‌و‌ین‌ه‌وه‌ یا بۆ ئەوه‌ی کاروباری خەلک چاره‌سەر ب‌ک‌ه‌ین و باری خەلک
ئاسان ب‌ک‌ه‌ین!؟

تاقی سینه‌م له‌وانه‌ی باس‌مان‌کردن بریتی بوون لەچه‌ند لا‌و
نیشت‌مان‌په‌روه‌ر‌ن‌ک‌ ک‌ه‌ئ‌ه‌یان و‌ست بەشینو‌ه‌یه‌کی سه‌ره‌خ‌ۆ بۆ کورد و کوردستان
تی ب‌کو‌ش‌ن‌و نه‌ل‌ایه‌نگ‌ری تورک‌و‌ین‌و نه‌هی ئینگلیز به‌لام بەداخه‌وه‌ وه‌کو مام‌و‌ستا
ره‌ف‌ی‌ق‌ح‌لم‌ی له‌یادا‌شته‌کانیا باسی کردون ژماره‌یان ک‌ه‌م‌بو‌ه‌و ئەوه‌نده به‌ه‌یز
نه‌بوون ک‌ه‌له‌گ‌ی‌ژا‌وی نیوانی ئەو دوو تاقمه‌ی پ‌ن‌ش‌ود‌ا بتوانن رۆلیکی سه‌ره‌کی
ب‌ی‌ن‌ن.....

شیخ‌م‌ح‌م‌ود‌یش تارا‌ده‌ک‌ دلپاک و خۆش بروا بووه‌و زۆر جار ئەوخۆش‌بروایی‌و
دلپاکیه‌ی توشی گ‌ه‌ل‌ن‌ک‌ شه‌ره‌شه‌ق‌و بینه‌و به‌ره‌و سه‌ره‌شه‌ی کردووه‌ به‌لام له‌گ‌ه‌ل
ه‌م‌وو ئەوانه‌دا راپه‌ر‌ینی شیخ‌م‌ح‌م‌ود‌ و شۆرشه‌کانی به‌رامبەر به‌ه‌یزی
داگیرک‌ه‌ری کوردستان، شۆرش‌ی کوردی بۆ یه‌که‌م جار له‌سنوری شه‌رن‌کی
ناوچه‌بیه‌وه‌ گ‌واست‌ۆته‌وه‌ بو ف‌ز‌ناغ‌یک‌ی نۆی‌و بۆ پ‌له‌یه‌کی تازه‌که‌ ک‌ورد به‌رامبەر
به‌ ده‌وله‌ت‌ن‌کی سه‌رم‌ایه‌داری ده‌س‌ر‌ز‌ی‌وی ئەوسه‌رده‌مه‌ خه‌باتی کردووه‌و جه‌نگ‌او‌ه‌و
شیخ‌م‌ح‌م‌ود‌ وه‌کو سه‌ره‌کرده‌یه‌کی چاونه‌ترس‌و نه‌ب‌ه‌رد به‌ره‌ره‌کانی ئینگلیزی
کردووه‌و خ‌ز‌ی بۆ ش‌ل نه‌کردووه‌ که‌وه‌کو نۆک‌ه‌رن‌کی به‌ک‌ری‌گ‌رت‌ه‌ بۆ مه‌رام‌ی خ‌ز‌ی
به‌کاری به‌ینی‌و توانی به‌و شۆرشانه‌ی گ‌ه‌لی کورد له‌ ک‌ن‌شه‌یه‌کی ناوچه‌بیه‌وه‌
ب‌گ‌و‌ن‌ز‌یت‌ه‌وه‌ بۆ باس‌ن‌کی گ‌رن‌گی نیوان ده‌وله‌تان ک‌ه‌ له‌مه‌دا وه‌ک توفیق‌وه‌ه‌بی
نوسراو‌ن‌کی له‌د‌و‌ای شۆرش‌ی ئەیلولی ۱۹۳ له‌ر‌و‌ژ‌نا‌مه‌یه‌کی به‌یروتی‌دا

بلاوکردۆتهوه (لهشۆزینی خۆیدا باسی ئه‌و نوسینه‌ی توفیق وه‌ه‌بی ئه‌که‌ین) که‌وتوبوی شۆزشی شیخ‌مه‌حمود به‌رله‌ شۆزشی عه‌ره‌به‌کان بوه‌ له‌فرا‌تی ناوه‌راستدا له‌سالی ۱۹۲. داو ده‌وله‌ته‌که‌ی شیخ‌مه‌حمود به‌ر له‌ده‌وله‌تی عیراق دامه‌زراوه. شیخ‌مه‌حمود به‌و راپه‌رینه‌ی ئه‌گه‌رچی له‌ ئه‌نجامدا سه‌ری نه‌گرت به‌لام توانی بۆ یه‌که‌م جار له‌میژوی کوردا مه‌زبه‌ته‌ به‌کورد به‌کاته‌وه‌و داوا له‌ شه‌ریف پاشا به‌کا که‌بینه‌ت به‌ نۆینه‌ری کورد بۆ داواکردنی مافی نه‌ته‌وه‌که‌ی ئه‌گه‌رچی ئه‌و مه‌زبه‌تانه‌ به‌ه‌زی فه‌ره‌سه‌و ئینگلیزه‌وه‌ نه‌هینلرا به‌گاته‌ شه‌ریف پاشا له‌پاریس... جگه‌له‌وه‌ راپه‌رینه‌کانی شیخ‌مه‌حمود ه‌زیده‌کی گه‌وره‌بوو که‌تا ماوه‌یه‌ک عصبه‌الامم کینه‌شی کوردی خسته‌بوه‌ به‌رچا‌وو دا‌وای له‌ به‌ریتانی‌او عیراق نه‌کرد که‌ مافی نه‌ته‌وه‌ی کورد پشت‌گۆی نه‌خریت.

شیخ‌مه‌حمود له‌کاتی خو‌کمداریه‌ته‌که‌یدا زۆر باش له‌مه‌به‌ست و نیازی ئینگلیزه‌کان گه‌یشتبوو ئه‌ی زانی ده‌ستی ده‌ستی پی‌ته‌که‌ن و جارێک یه‌کێک له‌ئینگلیزه‌کان له‌زه‌مانی می‌جهرسون‌دا له‌شیخ‌مه‌حمود نه‌پرسیت: تینم ناگه‌یه‌نیت ئیوه‌ چیتان له‌ئیمه‌وه‌ ئه‌وی؟

شیخ‌مه‌حمود له‌ وه‌رامدا پی‌ی ئه‌لی: من زۆر باش ئه‌زانم ئیمه‌چیمان له‌ئیوه‌ ئه‌وی به‌لام ئه‌ی تینم ناگه‌یه‌نی ئیوه‌ چیتان له‌ئیمه‌وه‌ ئه‌وی؟

که‌شیخ‌مه‌حمود به‌ته‌وا‌وی ئومید به‌را‌و‌بوو له‌ ئینگلیزه‌کان و جاروبار هه‌ندی که‌سی ده‌ورو پشتی ئه‌یاندا به‌گۆی‌یدا و پی‌یان ئه‌وت: قوربان تۆزێک نه‌رمی بنۆینه‌ له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کانا به‌شکو‌ بیری خۆیان به‌گۆرن، شیخیش به‌م جو‌ره‌ وه‌رام نه‌دا‌ته‌وه‌:

نامه‌وی ژینی ئه‌سه‌ره‌ت، به‌سه‌مه‌عومری گومره‌هی
 نایکه‌مه‌ سه‌رخۆم به‌ئه‌م‌ری مو‌ده‌عی تاجی شه‌هی
 قه‌ت به‌ئه‌م‌ری دو‌ژمنانم نامه‌وی فه‌رمانده‌هی

هه‌زاران سلا‌و له‌گیانی پاک‌ی شیخ‌مه‌حمودی قاره‌مان و ئه‌و هه‌مو پینشه‌رگه‌ نه‌به‌ردانه‌ی له‌ پینا‌وی گه‌لو نیشتمان‌ه‌که‌یا‌نا خۆیان به‌خت کردوه‌.

له‌نده‌ن- ها‌وار

۱۹۸۹

شیخ مه‌حمود و ده‌وله‌ته‌که‌ی خواروی کوردستان

لام وایه شینوه‌یه‌کی لیل و نالوزکاوو ناته‌واوم نه‌خسته به‌رچاوی خوینده‌واران نه‌گه‌ر یه‌کسه‌ر له‌م کتیبه‌دا به‌چوو‌مایه‌ته سدریاسی ژبانی شیخ مه‌حمود و حکومداریه‌ته‌که‌ی و ده‌وله‌ته‌که‌ی به‌بی نه‌وه‌ی شتینگ ده‌ریاره‌ی ژبانی کورد له کوردستاندا به‌ شینوه‌یه‌کی گشتی و له خواروی کوردستاندا به‌ شینوه‌یه‌کی تایبه‌تی باس نه‌که‌م و به‌ر له‌وه‌ی شیخ مه‌حمود ببیت به‌ حوکمدار و له‌کاتی حوکمداریتیدا باسی باری چینه‌کانی کورد و باری ژبانی کومه‌لایه‌تی و تابووری و بازرگانی و پیشه‌سازی و روشنبیری نه‌که‌م. جگه له‌وه باسی بنه‌ماله‌ی شینخان که له ده‌سه‌لاتداریتیدا جینگه‌ی بابانه‌کانیان گرتوه و پینوه‌ندی‌یان به‌ عه‌شایر و بنه‌ماله‌کانی تره‌وه شتینکی زور پنیوست بوو بز رونکردنه‌وه‌ی پینوه‌ندی زوره‌ی دانیش‌توانی ناوچه‌ی سلیمانی له‌وماوه‌یه‌دا.

له‌م به‌رگی یه‌که‌مه‌دا جگه له‌و باسانه‌ی که لی‌یان دوام دیمه سدریاسی هه‌لگیرساندن‌ی شه‌ری یه‌که‌می جیهانی و پینوه‌ندی شیخ مه‌حمود به‌ ئینگلیزه‌کانه‌وه و هاتنی ئینگلیز بز کوردستان و دامه‌زراندنی یه‌که‌م حکومدارنتی شیخ مه‌حمود له سلیمانیدا و پاشگه‌زی‌بوونه‌وه‌ی ئینگلیز له به‌لینه‌کانیان و روویه‌روو بوونه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود به‌رامبه‌ر به‌ ئینگلیز له شاخی گۆزیه و له تاسلوجه و له چه‌مچه‌مال و له ده‌ربندی بازیان هه‌تا بریندارکردنی شیخ مه‌حمود و به‌دیل‌گرتنی و موحاکمه‌کردنی و تاواره‌کردنی بز هندستان و باسی ره‌فتاری ئینگلیز و تاواره‌بوونی خیزانه‌کان له‌وانه‌ی که به‌شداری شورشیان کردبوو تا هاتنه‌وه‌یان و له کۆتایی به‌رگی یه‌که‌مدا کورته باسینکی که‌م و کووری و نه‌و ره‌خانه‌ی له یه‌که‌م حکومدارنتی شیخ مه‌حمود گیراوه. باسی نه‌که‌م و ئومینه‌وارم له به‌رگی دوه‌مه‌دا (نه‌گه‌ر به‌ به‌رگینکی تر بۆم ته‌واویی) باسی هه‌ل‌نیست به‌که‌م له ناوچه‌کانی خواروی کوردستاندا له ماوه‌ی دوورخستنه‌وه‌ی

شیخ محمودا بز هندستان و باسی نهو روودار و پدیمان و کونگره گزنگانه‌ی که پینوهندی‌یان به کورده‌وه هه‌به‌وه وه‌کو کونگره‌ی ناشتی و پدیمانی سیفه‌ر و کونگره‌ی قاهره و باسی ئالوزبوونی هه‌لونیست له سه‌رانسه‌ری خواری کوردستاندا و ناچاربوونی ئینگلیز به هینانه‌وه‌ی شیخ محمود و دامه‌زاندنی دوه‌م هوکمداریتی شیخ محمود و دوباره پاشگه‌زیبونه‌وه‌ی ئینگلیز و هوی پاشگه‌زیبونه‌وه و پدیمانی (لوزان) و روو به روو بونه‌وه‌ی شیخ محمود به‌رامبدر به ئینگلیز و هیزی سوپای عیراق و به‌ستنی کوردستان به عیراقه‌وه له‌لایدن ئینگلیزه‌وه و شورشه‌کانی شیخ محمود له ناوچه‌کانی سورداش و پینجوبین و شاره‌زور و شورش‌ی شه‌شی نه‌یلولی ۱۹۳. و شه‌ری ئاوریک هه‌تا ئومیدبرانی شیخ محمود به درنژه‌پیدانی شه‌ر و نیشته‌جی بوونی له به‌غدا و گه‌رانه‌وه‌ی بز کوردستان له سالی ۱۹۴۱ له کاتی هه‌رای ره‌شید عالی گه‌یلانی‌دا و نیشته‌جی بوونی له گوندی داریکه‌لی هه‌تا کزچی دوایی له سالی ۱۹۵۶‌دا و کۆتایی هینانی ئه‌م باسه به به‌راوردکردنی هه‌ردوو حکمداریه‌ته‌که‌ی شیخ محمود و نه‌و ره‌خانه‌ی له شیخ محمود و هوکمداریه‌ته‌که‌ی گیزاوه له‌گه‌ل شیخ محمود له‌تای ته‌رازووی ره‌خنه و ستایشی شاعیران و نووسه‌ران‌دا.

نه‌و سه‌رچاوانه‌ی که بۆم ئه‌م باسه سوودم لی‌وه‌رگرتون له پاشگزی ئه‌م به‌رگه‌دا و پاشکۆی به‌رگی دوه‌میشدا لیسته‌یه‌کم به ناوی هه‌موویانه‌وه کرده و له باسه‌کانی هه‌ردو به‌رگه‌که‌دا له جیاتی ناوه‌ینانی نه‌و سه‌روچاوانه‌ ته‌نها ژماره‌ی نه‌و سه‌روچاوه‌یه له ناو که‌وانه‌یه‌که‌دا ده‌سنیشان نه‌کم و به‌وه ئیتر پینوستی به‌وه‌نه‌ما که هه‌موو جارنک نه‌و سه‌رچاوانه له په‌راویزی لاپه‌ره‌کاندا باس بکه‌م.

باری چینایه تی له خوارووی کوردستاندا

ئه گهر بویستری باسی رووداو و به سهرهاتینک بکری یا کیش و قهواره و سهره نجامی بزوتنه وه یه ک یا راپه رینیک یا شورشینک هه لسه نگیتری، یا باسی میژووی نه ته وه یه ک به شیوه یه کی گشتی یا قوناغینک له قوناغه کانی میژووی نه ته وه یه بکری، پنیوسته بزانی چینه کانی نه وه سهره مه چ جزینک بوون و ههر چینه یان دهسلات و توانای له وه سهره مه دا تا چ راده یه ک بوه و پنیوه ندی نیوانیان چون بوه و کیشه و بین بکری یان له گه له یه کتردا چون کاری کردۆته سهر به سهرهات و رووداوه کانی نه وه سهره مه و کامیان ده وری سهره کی بینیوه و کامیان بۆته هوی رۆچوونی نه وه بزوتنه وه یه و کامیان هه وینی بزوتنه وه که یاخود هاندهر و خۆراگر و له خۆ بوردوو کۆلنه ده ر بوه له کاتی نه وه رووداو و به سهرهاتاندا.

وابزانم نه شاره زایی و ناگادارنه بوون له باری چینایه تی ولاتینک نه بیته هوی نه وه ی مرۆف به شیوه یه کی باش له مهبهست نه گاو زنجیره ی خویندنه وه ی باسه که ی به لیلی و ئالۆزکای و پچرپچر بیته به رچاو..... بۆیه وه کو له پینشتریشدا باسم کرد به پنیوستم زانی به پیی نه وه سهرچاواندی له به رده ستمدان شتینک ده رباره ی چینه کانی نه وه سهره مه ی پینش شینخ مه محمود باسی بکه م.

زۆریه ی میژووناسه کان و شاره زایان به تایبه تی رۆژه لاتناس و زمان ناسه کانی ولاتی سۆقیهت که له هی هه موولایه ک زۆرتر بایه خیان داوه به لیکۆزلینه وه ی دورودرینۆ وه کو چون باری چینایه تی ناو ولاتانی تریان هه لسه نگانده و لی ی کۆلیونه ته وه، به و جزه رش بایه خیان داوه به باسی باری چینایه تی له کوردستاندا و رۆلی چینه کانی کوردستانیان ده س نیشان کردوه له کۆری شۆرش و خهباتی کوردا و نه وه یانده یان خستۆته به رچاو که هه رهس هینان و رۆچوون و روخاندنی شۆرشه کانی کوردیان سهرته نجام داوه...

به شینکی زۆر له میژووناسه کانی سۆقیهت و نووسه رانی بینگانه له سهر نه وه ن

که کورد له کوردستاندا به قزناغی (بهند- کویله) داریدا نهرؤیشتوه، بهلکو له (کومونهی سدره تایی) پهوه ملی ناوه بهرهو قزناغی دواى بهندا په تى که بریتى بوه له قوناغی (فیودالی کؤچهرى).

بؤ ئه وهى مه بهسته که مان ده رباره ی چینه کانی کوردستان روون بکه پنه وه همدولئ ته ده یق قزناغه کانی دواى (کؤمونهی سدره تایی) له کوردستاندا بکه یق بهم به شانده ی خواره وه:

په کهم:- چینی فیودال

۱- چینی فیودالی کؤچهرایه تى: که له دواى ماوه یه ک لکینکی لی به وه که بریتى بوو له چینی فیودالی نیوه کؤچهرى و نیوه نیشته جى بوو.

ب- چینی فیودالی خاوهن زهوى و زار:

دوهم:- چینی پاره دار و بورجوازی که بریتى بوون له خاوهن مولک و زهوى و زارى ناوشار و شاروچکه کان و بازرگانه کان.

سئهم:- چینی کرزکار و ره نجبر و چه وساره و بی سدرمایه.

یه کهم:- چینی فیودال

أ- فیودالی کوچهری

له نهنجامی نهو لینگ ترازاندن و لینگ پچراندن و کومهل کومهلیدی که له دوی کومونهی سهره تایی له کوردستاندا رویداوه نهنجامه کهی گدیشتوه بهوی سهره تایی خیلایه تی پدیدابی و خزمایه تی و که سایه تی و له په کتریه وه نزدیک برون به هوی ژن و ژنخوازی به وه دهسته و تاqmینکی له دهسته و تاqmینکی تر جیا کردوته وه و له ناو نهواندها چند لینهاتوو و ده سرژیویک، به هوی سامان یا ژماره زوری کهس و کاری یا به هوی نازایه تی و کارامه بییه وه ده رکه وتوون و بون به ده سه لاتدار و ده ستیان به سدر ناوچه یه کدا گرتوه و به هوی کهس و کار و ده ست و پنهونده کانیانه وه نهو ده سه لاتیهان پاراستوه..... بهو جزره چینی فیودالی کوچهری چه که ره ی کردوه و ورده ورده نهودهس رژیوانه ده وری پینشروهی و سدر کردایه تیان بینوه و ورده ورده نهو ده سه لات و دهس رژیوانه ده وری مافی نهوهی داونه تی که بریاری کوچکردن و هه لژیاردنی هه وار و مانه وه یان له گهرمیان و کونستان بدهن و زورجار نه بوون به ناو بژی کهر بژی چاره سدر کردنی نهو کیشه و نا کوزکیانه ی له ناو عه شیره ته که یانا روهی نه دا به ناشتکردنوه یا به خونین خوشکردن و جگه له وهش بریاری چونی تی به ره نگار بوونه وهی دوژمنانی خیل و پاراستنی پهز و مده رومالات و شونی له وه ری قه ده غه کراو و هیش برده سدر خیل و عه شیره ته کانی تر بژی سندنه وهی توله له واندهی که دهس درژیوان کردبوونه سدر.

لهم روه وه سوو دینکی نینجگار زورم له کتینه کهی (عاره بی شه مز) وه رگرت که به ناوی (حول مسائل الاقطاع بین الکرد) له لایه ن دوکتور که مال مده زه روه کراوه به عه ره بی. عاره بی شامو نه لی: «۳۶»

«چه کداره کانی عه شیره ته کانی کورد بژی ریزگرتن له سدر کرده کانیان زورجار

چدهکه کانیان لای سدرکرده کانیان دانه‌نا، که نهمه جگه له ریزگرتن لهو سدرکردانه دوو مه‌بهستی تریشی تیا دابوه یه‌که میان بؤ موسؤگه‌رکردنی پاراستنی نهو چه‌کانه بوه که نه‌دزین (له ژئر چاودیزی سدرکرده‌کانا پاسه‌وان و پیایوی تایبه‌تی هه‌بوه بؤ پاراستنی نهو چه‌کانه)، دوهمیش بؤ نه‌وه‌بوه که رنگه له‌وه بگیریت نه‌وه‌کو یه‌کینکی که‌لله‌ره‌ق و سه‌رچل له کاتی هه‌لچوون و توورهبوونینکی کاتی‌دا په‌لاماری چه‌که‌کی بدا له‌سهر شتینکی بچووک دژی یه‌کینک له هؤزه‌کی خزی.»

نهو سدرکرده و ده‌س رژیوانه که ده‌وری نوینه‌ری چیننی فیودالی کؤچهریان بینیوه (که هه‌ندینکیان پی‌یان وتراوه سهرکؤمار) زؤرجار ده‌وری پیوه‌ندی کردنی نیوان عه‌شیره‌ته‌که‌پان و عه‌شیره‌ته‌کانی تریان بینیوه و له‌گه‌ل کاربه‌ده‌ستانی میری‌دا زؤرجار فیودالینک له‌گه‌ل نهو کاربه‌ده‌ستانه‌دا له‌سهر چؤنیتی کؤکردنه‌وی باجی مه‌رومالآت (قؤچانه) رینک که‌وتون و هه‌ندی جار خؤیان نهو قؤچانانه‌پان کؤکردؤته‌وه و هه‌ندینکیان داوه به میری و به‌شینکیشیان بؤخؤیان گل‌داوه‌ته‌وه.

هه‌لپه و بین‌هرکی له نیوان سهرؤک عه‌شیره‌ته‌کانا بؤ ده‌س‌گیربوونی نهو ده‌سه‌لآت له میری زؤرجار بؤته هؤی شه‌ر و نارینکی و هه‌رایه‌کی دوور و درئژ (که له‌باسی پیوه‌ندی بنه‌ماله‌ی شینخان و جافه‌کاندا به‌شینک لهو جؤره نارینکیه باس نه‌که‌پن له شوینی خؤیدا).

بینجگه له‌وه زؤرجار فیودالی کؤچهری (وه‌کوچزن فیودالی خاوه‌ن زه‌وی و زاریش نهو ده‌وره‌ی ههر بینیوه) بؤ په‌یداکردن و ناردنی سهریاز بؤ ناو له‌شکره‌کانی ده‌وله‌ت ده‌ورینکی زؤر بالای بینیوه و حکومه‌تیش له نه‌نجامی نهو نه‌رک کینشانه‌دا خه‌لآت و به‌راتی داوه‌تی و ده‌سه‌لآتیان به‌پزی نه‌وه فراوان بوه وه‌کو نهو خه‌لآتانه‌ی عوسمانلی‌یه‌کان داپان به کاک نه‌حمه‌دی شینخ و شینخ سه‌عیدی کوره‌زای‌وه له هه‌ندی رووداو و هه‌لؤنستدا له‌قهبی پاشایه‌تی دراوه به هه‌ندینک لهو سهرکؤمار و سدرکردانه وه‌کو نهو له‌قهبی پاشایه‌تیه‌ی که درابو به مده‌مود پاشای جاف و وه‌سمان پاشای جاف و بایز پاشای مهنگور و هه‌ندینکی تر که نهو له‌قهبه‌پان به هؤی کارو فه‌رمانی ناو سوپا و له‌شکره‌وه ده‌س‌گیر نه‌بوه

به لکو بهرامبدر بهو خزمه ده بوه که له ناو خپله کانی خویانا بهرامبدر به حکومت و به سولتان کردویانه.

سوارهی حمیدیه که به (ئینسترسوار) ناسرابون و له لایهن سولتان عهبدو لځه میدی عوسمانی یوه له سالی ۱۸۹۱ دا دامه زینرابو زوریه سدریازه کانی لهو کوردا نه بوون که فیودال کانی کورد نه پان ناردن و به شداری نهو هیزه پان نه کرد.

زورچار که حکومت کم ده سلات و لاواز نه بوو، هندنیک لهو فیودال ده س رزیوانه نهو باج دی که له مدرومالاتی عهشیره ته که پان نه سینرا خویان ده ستیان به سدره نه گرت و هیچیان نه نه دا به حکومت، له نه نجامی نه و دا حکومت که ده سلاتی پیدا نه کرده وه له شکری نه نارده سدریان یا عهشیره تی تریان لی هان نه دا و زورچار کوشترنکی زور نه کرا وه کو نهو سدری پانچانه ی که هه مه و نه ده کان پاره ها بهرامبدر به عوسمانلی نه بیان کرد.

مینجرسون که حاکمی سیاسی بوه له سلیمانیدا له راپورتینکدا له ناو دوکیومینته کانی ناو نارشیفی وه زارته ی ده ره وه ی بریتانیا ژماره (334 - 730 C.O) سالی ۱۹۱۹ ده رپاره ی چوینتی باج کز کرد نه وه ی زه مانلی عوسمانلی نه لی:

«له ناوچدی سلیمانیدا له زه مانلی عوسمانی یه کان هه تا سالی ۱۹۱۳ باجی نهو مدې و بزنانه به دی که نه سینرا بز سالی ک بریتی بوو له ۷۵۰ عانه بز هدر سدرنک وه له سالاتی ماوه ی ۱۹۱۴ - ۱۹۱۷ دا به هزی شهری جیهانی یوه که عوسمانی پنیوستی به ده رآمد هه بوه نهو باجده کرا به ۹۰۵ عانه وه له سالی ۱۹۱۸ دا کرا به دووقات.

له سالی ۱۹۱۳ دا تینکرا پاره ی کزکراوه ی قوچانه گه شتبه (۲۷۵۰۰۱) روپیه وه له سالی ۱۹۱۷ دا گه شته (۳.۴۳۲۵) روپیه، به لام که ئینگلیزه کان هاتنه سلیمانیدا هه موو سدرنک کرا به (۸) عانه و کزکردنه وه ی باج (Kodah) له مانگی شوپاته وه ده سستی پی نه کراو له کوتایی نهو مانگه دا ته واو نه بوو».

له باسی شیخ مه حمودا که له سالی ۱۹۲۴ به دواوه روی کرده چپاکان، چاری نه بوو نه ویش بز ژپانی له شکره که ی هه ولی دا وه کو جاران باج له مدرومالاتی کزچهره ده کان (به تاییده تی هی جاف) بسینیت و ئینگلیزه کانیش بز

نوهی شیخ محمود دهستی کورت بی که کۆچدهره کانی جاف له پایزانا له کونستانه وه نه هاتنه خواره وه نینگلیزه کان به هیزی سوپای خویان و به فرۆکه نه و کۆچدهری یانه یان نه پاراست و هیزه کانی شیخ محمودیان بوردومان نه کرد تا خینله کان له سنوری دهسلاتی شیخ محمود تینهریان نه کرد و نه گه یشتنه پی دهشته کان- له شوننی خزیدا... له ساله کانی ۱۹۲۴ به دواوه باسی نه و کیشده کۆچدهری یانه نه که بین له گه له شکره که ی شیخ محمودا.

بینگومان فیودالی کۆچدهری ههتاسهر هه مووی له سهر نه و بارودوخدی جارانی نه مایه وه به لکو هه ندنکیان ورده ورده له ژبانی کۆچدهرایه تی هه میشه پی بیزار بون، به تایبه تی دوا ی نه وه ی ئالوگۆز و فرۆشتنی به ره مه کانیان به کالای نیشته جی بوه کان په ره ی سهند و هه ندنکیان بون به پاره دار و ده وله مه ندبون، ئیتر هه ولیان دا شان به شانی مه رومالان به خینوکردن ده ست بکه ن به کپین و به کری گرتنی زه وی و زاری میری، یا که خویان به هیز نه بون و میری لاواز نه بوو. زۆرجار ده ستیان به سهر هه ندی زه وی و زاردا نه گرت و نه و زه وی یانه نه چینران و به و جزه هه ندی له کۆچدهریه کان چونه پال نیشته جی بوه کان و له نه نجامی نه وه دا هه نگارنکی پینشکه و تووتر نرا به وه ی که فیودالی نیوه کۆچدهری و نیوه نیشته جی بوه هاته کایه وه.

که شیخ محمود دهسلاتی به وه ی سهند و بۆ به حوکمدار له ناوچه ی سلیمانی دا، نه و سه رده مه عه شایری نیوه کۆچدهری و نیوه نیشته جی بو ماوه یه ک بوو گۆز و ته وژی سهندبوو وه زۆریان ورده ورده به ره و نیشته جی بوون ملیان نه نا.

ب - فیودالی خاوهن زهوی و زار و مولک

له ئهنجامی وازهینانی ههندنک له فیودالی کۆچهدری و نیشتهجی بونیان لهناو گوند و مدزراگاندا، که ئهو ژبانه تازهیان لهوهی جاران به ئارام تر و خاوین تر بوو، ئهو خاوینی و ئارامیه ورده ورده فیودالی تری هاندا که نیشتهجی ببن. (ماکسیم واسیللووسکی) که له نیشتهجی بوهکانی کوردی کۆلیوتهوه ئهلی: «۳۶»

«که کۆچهریهکانی کورد به یهکجاری نیشتهجی ئهبن، ئیتر ورده ورده رهوشت و خویی دراوسینگانیان پهسهند ئهکهن و تهواری خیزانهکانیان واز له کۆچهریتی ئههینن و به گوند و ئاوابی و کینگهکانیانهوه ئهبهسرنهوه».

له زهمانی عوسمانلی دا حکومهت گهورترین فیودالی خاوهن زهوی و زار بوه که به پهی شهیعهتی ئیسلام دهستی گرتبوو بهسهر زۆریه زهوی و زارهکانی کوردستاندا و ئهو زهویانهیان بهکری (لهزمه) ئهدا به خهڵک بز ئهوهی کشتوکالی تیادا بهکهن و ههر بهپهی شهیعهتی ئیسلام مولکانهیان وهگرتهوه.

بهلام که سالیکی لاواز بون و حکومهت پنیوستی به پاره ههپوه یا دهسهلاتی ئهوهی نهپوه به شیوهیهکی باش ئهو مولکانانه کۆیکاتهوه ئیتر به ناچاری دهستی کردوه به فرۆشتنیان و له ئهنجامی ئهوهدا پارهدار و سههرک عهشیرهتهکان دهستیان کرد به کرینی ئهو زهوی و زارانه و کاربهدهستانی عوسمانلی ههر یهکهیان بز پرکردنی گیرفانی خزیان لهگهلیانا رینگ ئهکهوتن و بهشینکی زۆری به نرخینکی ههززان فرۆشرا و ژمارهیهکی زۆر له ماوهیهکی کهمدا بون به فیودالی خاوهن زهوی و زار.

عوسمانلییهکان له سالی ۱۸۵۸دا یاسای (طاپز) یان دانا که ژمارهیهکی زۆر له فیودالهکان بهپهی ئهو یاسایه زهوی و زارهکانیان طاپز کرد و زۆر زهوی واش ههپوه نهکهرابو بهلام به ناوی (لهزمه) وه به دهستیانهوه بوو. که ئینگلیزهکان دهستیان بهسهر عیراقتا گرت، بز ئهوهی دهسهلاتی فیودال بههیز

بکهن ئو زهوی و زارانهی که ماوه یهک بوو بدهدس فیودالئوه بوو به ناوی لهزمهوه رنگه درا به ناوی «تسویه و طاپۆ» وه به ناوی ئهوانهوه تۆمارکرا.

له گۆفاری (زانباری) یدا که له بهغدا له دوای بهیانی نازاری ۱۹۷. به کوردی ده‌رته‌چوو باسینگی دوور و درێژ که به عه‌ره‌یی له‌لایهن (م. مجید) وه ده‌رباره‌ی میژووی زهوی و زار له کوردستاندا و چۆنیتی طاپۆکردنی ئو زهوی و زارانه‌وه نوسیوی، من لهو گۆفاره‌دا کردم به کوردی. لهو پاسه‌گرتکه‌دا ده‌رته‌که‌وی که چۆن له ئه‌نجامی چاولینپۆشین و رنکه‌وتنی کاربه‌ده‌ستانی ئو رۆژانه‌دا له‌گه‌ڵ ئو فیودالئهی که ماوه‌یه‌ک بوو به‌ناوی (له‌زمه) وه ده‌ستیان به‌سه‌ر هه‌ندی زهوی و زاردا گرتبوو له ماوه‌یه‌کی زۆر کورت و که‌مدا ئو زهوی و زارانه‌ طاپۆ کران و قه‌واله‌کانیان درایه‌ ده‌ست خاوه‌ن زهوی و زاره‌کان که سنوری زۆریه‌ی ئو زهوی و زارانه‌ به‌پێی ئو قه‌والئه‌ له‌ شاخه‌وه بۆ شاخ..... له چه‌مه‌وه بۆ گرد هه‌مووی ده‌سنیشان کرا و هه‌ندی جار له ئه‌نجامی ئو گۆتره‌کاریه‌دا زهوی و زاری ورده‌ مالکی تریشی ئه‌گرتوه و زۆریان تیاچوون.

بێجگه‌ له‌وه عوسمانیه‌کان هه‌میشه‌ هه‌ولیان داوه‌ هه‌ستی ئاینی له‌ناو خه‌لکدا به‌هێز بکهن و به‌ هۆی پیاوه‌ ئاینی به‌کانه‌وه ره‌شه‌ خه‌لکه‌که‌یان به‌لای سه‌لته‌نه‌تی عوسمانلی‌دا راکێشاهه‌. بۆ ئه‌وه‌ پینۆستیان به‌ چه‌ند شیخ و پیاوینکی ئاینی ده‌سه‌لاتدار و به‌هێز بوه‌ و له‌ رنگه‌ی ئه‌وانه‌وه‌ زۆرجار فه‌رمانی غه‌زای سولتانه‌کانی عوسمانلی له‌لایهن ئه‌وانه‌وه‌ جی‌به‌جی کراوه‌ و سه‌رباز و چه‌کداریان کۆکرده‌وه‌ و ناردویان بۆ غه‌زا و له‌ پاداشی ئه‌وه‌دا هه‌ندیک له‌وانه‌ خه‌لات و به‌راتی ده‌وله‌تیان به‌ناوی (وه‌قف) ی ته‌کیه‌ و خانه‌قا‌کانه‌وه‌ یا به‌ناوی (أطعام طعام) ته‌رخان کراوه‌ بۆیان ئه‌وانیش ده‌ستیان به‌سه‌را گرتوه‌ و به‌ شینه‌یی تینکه‌ل به‌ زهوی و زار و مولکه‌کانی تری خزیان کردوه‌.

بۆ نمونه‌ که عوسمانیه‌کان داواپان له‌ کاک ئه‌حمه‌دی شیخ کرد له‌شکرینک بنیژنت بۆ به‌شداری کردنی ئو غه‌زایه‌ی له‌گه‌ڵ روسه‌کان کردیان له‌ سالی (۱۲۹۳ هـ) دا که پێی وترا شه‌ری قارص و با‌یزید (هه‌ندی له‌ نووسه‌رائمان به‌ناوی شه‌ری قارص و ئه‌رده‌هان ناویان برده‌وه‌)، کاک ئه‌حمه‌د له‌سه‌ر ئو خواسته‌ی سولتان له‌شکرینکی له‌ ده‌رویش و مریده‌کانی کۆکرده‌وه‌ و

به سدرکردایه‌تی شیخ سعیدی کوره‌زای ناردی بز نهو غه‌زایه و له‌ئه‌نجامی نه‌وه‌دا جوگای کاک نه‌حمده (که له ناوی سه‌رچار هه‌لده‌گیرنت) له‌گه‌ل پینج گوندی تردا له شارباژیر تهرخان کرا بز خانه‌قای کاک نه‌حمده‌ی شیخ که نه‌مه سه‌ره‌تای ده‌ستپینکردنی مولکدارنتی و فیودالیتی بنه‌ماله‌ی شیخان بوه که له زه‌مانی شیخ سعید و شیخ مسته‌فا و شیخ مارفی نه‌قیب و شیخ مه‌حمودا زۆتر پهری سهند که له شوینی خویا باسیان نه‌که‌ین.

که شیخ مه‌حمود پی‌گه‌یشت و له ده‌سه‌ل‌تدارنتیدا جینگه‌ی شیخ سعید و شیخ مسته‌فای نه‌قیب و شیخ مارفی گرت‌ه‌وه له‌و خه‌لات و به‌راتانه‌ی که له کاک نه‌حمده و شیخ سعیدی باوکیه‌وه بزوی مابه‌وه له‌گه‌ل به‌شه مولکه‌کانی شیخ مارفی نه‌قیب (به‌شی نایشه‌خانی کچی) که شیخ مه‌حمود ماره‌ی کرده‌وه دوا‌ی کوشتنی شیخ نه‌حمده‌ی برای و مولکه‌کانی شیخ مسته‌فای نه‌قیب که به هوی ماره‌کردنی (به‌هیه‌خانی) ژنبه‌وه که شیخ مه‌حمود دوا‌ی مردنی شیخ مسته‌فا ماره‌ی کرد له‌گه‌ل نه‌و زه‌وی و زارانه‌ی تر که خوی پینکیه‌وه نابو به‌مانه به هه‌مووی بوو به فیودالینکی گه‌وره‌ی خاوه‌ن زه‌وی و زار، شان به شانی فیوداله‌کانی تری نه‌و سه‌رده‌مه، نه‌گه‌رچی شیخ مه‌حمود به پینچه‌وانه‌ی زۆریان نه‌ک هه‌ر زه‌وی و زاره‌کانی، به‌لکو نه‌و پاره و سامانه‌ش که کزی کرد‌ه‌وه به‌شیک‌ی زۆری له پیناوی شوره‌که‌یدا خه‌رج کرده و ساتینک خیزان و مال و منداله‌که‌ی له سالی ۱۹۱۹دا ناواره‌بوون و رویان کرده کوردستانی تیران و تورکیا، له رۆژانه‌دا له‌به‌ر بی‌ده‌رامه‌دی ناچار‌بوون په‌نایان برد‌ه‌وه به‌ر نه‌و خیز‌خواپانه‌ی که هه‌ریه‌که بز ماوه‌یه‌ک گرتنیانه خویان وه‌کو مه‌حمود خانی دزلی و مه‌حمود خانی کانی‌سانان و سمکز و شیخانی زه‌نبیل و ناغا‌کانی مه‌نگور (وه‌کو له شوینی خویایدا له باسی ناواره‌بوونی خیزانه‌کانا به دوورودریژی باسی نه‌که‌ین).

ده‌باره‌ی ره‌وشت و کردار و ره‌فتاری فیودالی کورد به شینوه‌یه‌کی گشتی وه‌کو له ولاتانی تریشدا هه‌ر به‌و جوژه بوه و بگه‌ر زۆر خراپ‌تریش بوه نووسه‌رانی بینگانه، نه‌وانه‌ی هاتونه کوردستان چ به نه‌ینی و چ به ناشکرا لی‌یان دواون و له نووسینی نه‌وانه‌دا بۆمان ده‌رته‌که‌وی گه‌لینک به‌سه‌ره‌اتی ناخۆش له نیوانی

فیودال و جوتیارانی کوردستان له کۆنهوه روویداوه.

له ههندی ناوچهی کوردستانا جاری واهه بوه دهس رۆبویک نهگهر تهها پارچه بیهک زهوی له گوندیکدا بکریایه ئیتر ورده ورده ریشهی لهو گوندهدا دائه کوتا و دهسی نهژهنده کاروباری ورده مالکهکان و دهستی بهسهر گونددا نهگرت و ورده مالک و رهش و رووتیان ناچار نهکرد که خانهبیزار بیهی و وازی له زهوی و زاره که بیان نههینا و باریان نهکرد بۆ ناوچه بیهکی تر بۆ نهوهی لهژیر سایهی ناغایهک یا بهگینگ یا شینخیکدا ببیت به جوتیار و سهپان و وهرزیر و نیوه کار و هی واشیان هه بوه یه کجاری سهری خزی هه لگرتوه و له ناو شار و شارۆچکهکاندا بوه به کرێکار یا شاگرد یا دوکاندار و رینگه بیهکی تازهی گرتوته بهر بۆ دا بین کردنی ژبانی خزی و خاوخیزانی.

له ناو جافهکانا خزیان ده ربارهی دلرهقی محهمه د پاشای باوکی محمود پاشای جاف زۆر شتی لی نهگیزنه وه..... مهولهوی شاعیر یه کینگ بوه له واندهی که گلهیی له محهمه د پاشا بوه به هزی نهو رهفتارهی بهرام بهر به خزمهکانی کراوه و له نهجمای نهو دا مهولهوی باری کرده و له ناوچهی دهسهلاتی نهوا نهماوه. وهکو نهلین هه رگه سینک سه رپنجی له گه ل محهمه د پاشای جاف دا کرد بیهت له ناوی برده..... عهزیز شاهه یسی سه رۆکی هزی (که ره م وه یس) که نهویش هه ر تیره بیهک بوه له جاف، محهمه د پاشا ده رمان خواری کرده و کوشته تی.

خزمهکانی عهزیز شاونس یه کینکیان نارده بۆ تۆ لهی نهوه محهمه د پاشای کوشته و محمود پاشای کوری له شکرینکی نارده ته سه ر (که ره م وه یسی) یهکان که نهوسا له گوندی (بهشارهت) ی نزیک هه له بجه بون هه مویان به جارنک لهو ناوچه بیهدا له ناو براون.

ههندی له سه رۆکی پۆ ده ری و مهنگوری و مامش له گه ل دهست و پنه ونده کانیانا زۆر دلرهق بوون هه میشه گینچه لی سه رانه و سوورانه و بینگاریان پی کردون. نه یان گیزایه وه که ناغای پۆ ده ری واهه بوه نهگهر مسکینینکی خزی بکوشتایه نهی ووت: (لنگ بزواتنه کهی خۆشه).....

زیهه ر له یاداشته کانیان^{۱۳} ده ربارهی محمود خانی کانی سانان که یه کینگ بوه

له فيودالده کانی ناوچه دی مریوان تهلی:

«لهدوای گرتنی شیخ محمود له دهر بندی بازیانا له سالی ۱۹۱۹دا له گهل خیزانه کانی مالی شیخان و دوسته کانیان به ناچاری روومان کرده ناوچه دی (میریوان) رژیک له گوندیکی محمود خانی کانی سانان [که له شیخ بابا عدلیم پرسی ناوی نهو گوندهی هاتهوه بیر و وتی ناوی (دهریان) بو] که خدلکه که توتنیان تبادا کردبوو..... لهوی له ره نجه بهرینکم پرسی: نهم گونده سالی چند بار توتنی نه بی؟ لهوه راما و وتی: هیچ! منیش لینم پرسی نهی نهو هدمو بهراواندی که له بدرچاون و کراون به توتن نهوانه چین؟ وتی هی نینه نیه و نینه بز محمود خانی نه کهین..... که لینم پرسین نایا حهقه ناوتان ناداتی (وابزانم زیور لهو پرسیاره ایدا مدهستی نهوه بوه که پرسی نایا حهقه ناودانتان ناداتی یا حهقه ره نجه بریتان ناداتی..... چونکه توتنه وان خاوه ن ناو نه بوه که حهقه ناو بسینیت) له وارامدا وتی: سالی پارهیچی نه داینی... منیش پیم وت: جا باشه که هیچتان ناداتی بزچی توتنی بز نه که ن؟ وتی: کونر هه تا نهمری هدر به تهمای چاوه، پار هیچی نه داینی..... تهلی بن به شکو نهم سال دلنی نهرم بیت و ره حمی بیزویت..... یا به شکو نهمه خواجه حاکمیک په ایدابیت که نه توانی نهم غه دره مان لی بکات».

مینورسکی له کتینه که ایدا «۲» باسی جوزنکی تری فیودال نه گیزنه وه له ناوچه دی چیخریکه (سهلماس) که ناوی جدهعفر ناغا بوه ادوکتور مارف خه زنده دار له وهر گهرانه که ایدا بز عده بهی له پهراویزه که ایدا تهلی: له راستیدا ناوی جدهوهر ناغا بوه نهک جدهعفر ناغا] که برای سمایلخانی شکاک (سمکز) بوه..... مینورسکی تهلی نهو جدهعفر ناغایه جار به جار له شاخ نه هاته خواره وه و له دژله کانا تالانی خدلکی نهو ناوهی نه کرد..... بدلأم سه بر نهوه بو دانیشته وه هزاره کان به چاوی خزشه ویستیه وه سه بریان نه کرد چونکه ده وله مهنده کانی تالان نه کرد و بهشینک لهو تالانی بهی بهش نه کرد به سه بر هزارانی ناوچه که دا. وه کو نه گیزنه وه هندی فیودالی تریش هه بوه وه کو حمه ناغای کویه که له چاو نهوانی تردا دلره ق نه بوه و دهست و پیوهنده کانی رقیان لی نه بوه و تاراده بهک خزشه ویست بوه لایان.

له كوردستانيشدا وهكو له زور شوینی تردا وهنه بی جزره کانی چینی فیودال که بهرودوا هاتوون ئیتر نهو جزره ی که تازه پهیدا بوه وهنه بی ئیتر بهوه جزره کانی پیش نهوه له ناوچوو بیت..... بز نمونه که شیخ محمود بو به هوکمدار هیشتا چینی فیودالی کۆچهری هه میسه بی و فیودالی نیوه کۆچهری و فیودالی خاوهن زهوی و زار هه رسنیکیان هه بوون که شیخ محمود خزی له جزری دوایان بوه.

مینجرسون له گهشته نههینیه کهیدا «۳۸» باسی سهرینچی هه مه وهنده کان تهکا که چون زور جار خهتی تهله فونی سلیمانی و کهرکوکیان نهبری و کار به دهه ستانی عوسمانلی زور به زه حمت لهو ناوه دا هات و چزیان ته کرد په کینک لهو هزیانه ی که عوسمانلی ناچار کرد بایه خ بدا به شیخان نهوه بو به شکو به هزی نهوانه وه بتوانی نهو ده سدر ئی زیدی هه مه وهندکان بنه پر بکات.

مینجرسون له باسه کهیدا تهلی: بهو جزره بازار گانه کان که خزیان و مالی بازار گانیان بهو ناوانه دا هات و چزیان ته کرد که و تنه ژیر ره حمتی شیخان و هه مه وهنده وه. مینجرسون له پنه وندی و نا کۆکی نیوان فیودالی کوردی کۆچهری و فیودالی نیشته جی بووی خاوهن زهوی و زاردا باسی نا کۆکی نیوان ته رده لاتییه کان و جافه کان نههینیه وه به نمونه که چون ههندی له جافه کانی ناوچه ی (جوانزۆ) ناچار کران شوینه کانی خزیان به جی بهیلن پاش نهوه ی که ته رده لاتییه کان سی کوری سهرۆکی جافیان کوشتبوو.

نهو جافانه ئیتر به ناچاری هاتن بز دیوی دهسه لاتی خه لیفه ی عوسمانلی (بهو جافانه ی که له ناوچه ی جوانزۆ وه هاتن پیان ته لین جافی مرادی چونکه نهو هاتنه یان له کاتی سولتان مرادی عوسمانلی دا بوه و نهو بوو رنگه ی هاتنی دان که بین بهم دیودا و پیره میزدی شاعیر لهو شیعه ریدا که بز رووخاندنی کۆماری مه هابادی وتوه باسی نهو عینی مرادی یه ی کردوه.

بهلام جافه کان و ته رده لاتییه کان پاش ماوه بهک له گه ل په کتردا ناشت بوونه وه و وه سمان پاشای جاف (عه ده ل خان) ی له بنه ماله ی ته رده لاتییه کان ماره کرد. حکومه تی عوسمانلی بهو ناشت بوونه وه یه و بهو ماره کردنه سه غله ت بوون و زوریان پی ناخوش بوو چونکه ته یان ویست عه شایره کانی کورد- به تایبه تی نهو دوولا بهه یز و گه وره یه که هه ریه که یان لهم دیو و نهو دیوی سنووری

دهسه‌لاتی عوسمانلی و عیراقدای بوون حدزبان نه‌کرد هه‌میشه له‌ناوخویانا نارنک‌بن.

له راستیدا درنژه‌پندان به باسی چۆنیتی په‌یدا‌بوونی فیودالی‌ خاوه‌ن زه‌وی و زاری نیشته‌جی بوو باسینکی زۆر دور و درنژه و نه‌توانین بلیین چینی فیودالی‌ خاوه‌ن زه‌وی و زار زۆر ده‌مینکه له کوردستاندا په‌یدا‌بوه و به‌ر له ده‌وله‌تی عوسمانلی له‌ناو زۆریه‌ی نه‌ماره‌ته‌کانی کوردی کۆندا هه‌بون که شه‌ره‌فخانی به‌دلیسی له (شه‌ره‌فنامه‌دا و نه‌مینی زه‌کی به‌گ له به‌رگی دووه‌می کورد و کوردستاندا که بۆ نه‌ماره‌ته‌کانی کوردی ته‌رخان کرد وه له‌گه‌ل نه‌واندی حوسین حوزنی مۆکریانی و نووسه‌رانی تر باسی فیودالی‌ خاوه‌ن زه‌وی و زار و کۆشک و قه‌لا و دیوه‌خانه‌کانیان کردون.

دوهم - چینی بورجوازی و پاره‌دار و بورجوازی بچووک

هر له زه‌مانی ئەماره‌ته کۆنه‌کانی کورده‌وه، بازار و بازرگانی و پاره‌داریتی و خاوه‌ن مانیفاکتۆری بچووک له ناو شار و شارۆچکه‌کاندا هه‌بوه، هه‌تا راده‌یه‌ک ئه‌و بازرگان و خاوه‌ن مانیفاکتۆرانه توانیویانه پینوستیه‌کانی خه‌لکی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ به‌کیش بکه‌ن به‌ نیازی کرین و فروشتنی وه‌یا دروستیان بکه‌ن.

پاره‌داری کورد و بازرگانه‌کان له چاو پاره‌دار و بازرگانی ولاتانی تردا زۆر له‌پ و لاواز بوه و نه‌ی توانیوه له کاتی خزیدا وه‌کو چینیکی ئاشکرای به‌هیز که‌ پی‌ی بوتری چینی بورجوازی یا سه‌رمایه‌دار خزی ده‌ریخات و بگه‌ر هه‌تا ئیستەش له ژماره‌یه‌کی که‌م به‌ولاره‌ نه‌یان توانیوه پی‌بنینه ئه‌و قزناغه‌وه. له ولاتینکی دواکه‌وتوی وه‌کو کوردستاندا که‌ پیشه‌سازی و کشتوکال و هینانه‌ به‌رده‌می خزی ولاتی له سنوورینکی ته‌سکدا بوه و رنگی ئه‌وه‌ی نه‌داوه چینیکی سه‌رمایه‌داری ئه‌وتۆ هه‌بیت که‌ به‌توانیت به‌ هزی که‌له‌که‌کردنی سه‌رمایه‌وه چینیکی ده‌سه‌لاتداری سه‌رمایه‌داریتی په‌یدا بیه‌ت که‌ وای لی بی بچینه کۆری مه‌یدانه‌وه و له توانیدا بی به‌ریه‌ره‌کانی ده‌سه‌لاتی فیودالی هه‌بیت.

به‌ر له شه‌ری جیهانی یه‌که‌م و له کاتی ته‌واویونی شه‌ر له خواروی کوردستانا به‌ ده‌گه‌ن بازرگان و پاره‌داری واهه‌بوه که‌ پینه‌ندی‌یان به‌ پاره‌دار و بازرگانی ده‌ره‌وه به‌ شینوه‌یه‌کی فراوان هه‌بیت له کاتینکدا بازرگان و سه‌رمایه‌دارانی ولاتانی پینشکه‌وتوی ئه‌وروپا به‌ تایبه‌تی له دوا‌ی ته‌دقینه‌وه‌ی به‌رده‌می پیشه‌سازی که‌وتنه‌ خولیای دۆزینه‌وه‌ی بازاری نوی بو ساخ‌کردنه‌وه و فروشتنی کال و به‌رده‌مه‌کانیان له‌و بازارانه‌دا و بۆ ئه‌وه‌ی که‌ره‌سه‌ی خاوی هه‌رزان و مفتی ولاته‌ پاشکه‌وتوه‌کان به‌ کیش بکه‌ن بۆ ولاتی خزیان که‌ روودان و هه‌لگیرساندنێ شه‌ری یه‌که‌می جیهانی خزی له خزیدا له نه‌نجامی ئه‌و بین و برکی و په‌لامارانه‌دا رویدا که‌ هه‌ر ده‌وله‌ته‌ی به‌جیا هه‌ولی ئه‌دا ده‌ست به‌سه‌ر

زۆر زۆرتەین شونندا بەگرت و ماوە بەک بوو کاربەدەستان و سیاسەتەدارانی
ولایەتە سەرماوەدارەکان کەوتبۆنە خولیاى دۆزینەوێ ئەو بازارانە کە کوردستان
بەشینک بوو لەو شونناوەی چاویان تی بربوو و بوونی نەوت لە کوردستاندا
هۆبەکی زۆر گزنگ بوو کە بایدەخ بە خاکی کوردستان دراو.

بە کورتی بەر لە شەری یەکەمی جیهانی لە کوردستانی خواروودا چەند خێزان
و بنەمەلەیکە کەم هەبۆ کە بە پارەدار ناسرابون. لە سەردەمی گەنجی و
لاویتی ئینەمانا لە سی و چەلەکانا ئەمان بیستەووە لە زەمانی عوسمانلی دا
فلان کەس لە فلان بنەمەلە ئەوەندە کیسە (تارانێ) یا (چەرخێ) هەبۆ و بە
دەگمەن هەبۆ کە پێی بوتری چەند کیسەیک لیرەى هەبۆ.

لە زەمانی شیخ مەحمودا کە بوو بە دەسەلاتدار و بە حوکمدار لە ناوچەى
سلیمانی و دەورووبەریا چەند بازرگان و بنەمەلەیک هەبۆ کە ناسرابون و
تارادەیک خاوەن زەوی و زاری ناو شار و دوکان و پارەداربون. کێشە لەناو ئەو
بنەمالانە و بنەمالەى شیخان و بنەمالەکانی تردا (کە لە شوننی خزیدا و لە
بەشی پێنۆندی بنەمالە شیخان بە بنەمالەکانی ترەو لێی ئەدویین) لایەک لە
نارێکی و بین بڕکێی ئەو سەردەمانەمان بۆ دەردەخات کە هەرلایە بۆ خۆی
ویستۆبەتی پێنۆندی لە گەل کاربەدەستانی عوسمانلی دا و لە دواى ئەوەش لە گەل
کاربەدەستانی میری دا بەهێز بکەن.....

لە باسی باری ئابووری و بازرگانى و پیشەسازی دا باسی ئەو جۆرە بازرگانى و
کاسیبیانە ئەکەین کە بەر لە شیخ مەحمود و لە سەردەمی دەسەلاتى شیخ
مەحمودا لەو ناوچەیدا باوبون.

سی‌هفتم: چینی کرینکار و جوتیار و ره‌نجبهر

له کۆنهوه له کوردستانا شان به شانی چینی فیودالی ده‌س‌رۆبو له‌ناو
گونه‌کانا هندی وردی مالک هه‌بوه که پارچه‌یه‌ک زوی و زاریان پشتاو پشست
له باووپا پیریانه‌وه بۆ ما‌بوه‌وه و ده‌ست‌اوه‌ستی کردبو، هه‌بوو به‌شه‌که‌ی خزی
نه‌فرۆشت یا هی‌تری له خه‌لکی‌تر نه‌کریه‌وه نه‌وه‌ی به‌شه‌که‌ی خزی نه‌فرۆشت
وازی له جوتیاری نه‌هینا روه‌ی نه‌کرده شار و شارۆچکه‌کان و له‌وی ده‌ستی
نه‌کرد به کاسی یا نه‌بو به کرینکار و به ده‌زگه‌پ، هی‌واش هدیو ناغا و فیودالی
ده‌س‌رۆبی ناوچه‌که‌ی چاوی نه‌بریه زوی و زاره‌که‌ی و ناچاری نه‌کرد و بیزار
نه‌بوو نه‌و پارچه زه‌ویه‌ی که هدیو له ده‌ستی ده‌رته‌هینرا و یا روه‌ی نه‌کرده شار
و شارۆچکه‌کان یا روه‌ی نه‌کرده گوندی ناوچه‌یه‌کی تر له‌وی نه‌بوو به ره‌نجبهر و
وه‌زیر و سه‌پان لای ناغا و خاوه‌ن زوی و زارنکی‌تر..... بینگومان وه‌کو له
باسی فیودالدا لی‌ی دوا‌ین به‌په‌ی سروشتی چینایه‌تی وردی مالکی کوردی
ده‌ست و په‌ی سووتاو ناچاربه‌وه نه‌رکی بیگار و سه‌رانه و سوورانه‌ی فیودال
بگه‌رته خزی و زۆر جاریش ناچاربه‌وه قه‌رز و قۆله و سه‌له‌م له بازرگان و
چه‌رچی ناو شاره‌کان وه‌رگه‌ری که نه‌مه زۆر که‌وتوه له سه‌ری و هه‌موو
سالنیک ما‌په پوچ دورچوه و به سه‌کینک تیر به‌وه و به سه‌کینک په‌رسی به‌وه. له
بیرم دی جارنیک له سه‌لیمانی له مه‌حه‌مه‌یه‌که‌دا له نیوانی بازرگاننکی حاجی
سوودخۆردا له‌که‌ل کابرایه‌کی جوتیاری ره‌شوروت، کابرای جوتیار له‌به‌رده‌می
حاکم‌دا سی‌به‌سی ته‌لاقی خوارد و وتی: چوار ساله پارهم له‌م حاجیه وه‌رگرتوه
به قه‌رز بۆ کرینی جوتینیک گا و نه‌مه چوار ساله هه‌موو سالنیک به‌قه‌ده‌ر پارهی
قه‌رزه‌که‌ی خزی نه‌ده‌مه‌وه و که‌چی قه‌رزه‌که‌ی هه‌ر له شوینی خزیه‌تی و
سه‌ره‌رای نه‌وه هه‌شتا نه‌وه‌اتوه شکاتم لی‌ده‌کات!

به‌وه جزره نه‌هینین له‌ناو گونه‌کانی کوردستانا ژماره‌یه‌کی زۆر جوتیار و سه‌پان
و ره‌نجبهر هه‌بوه که وه‌کو کرین گه‌رته‌یه‌ک لای خاوه‌ن مولک، جوتیاری و

ره‌نجبه‌ری‌یان کرده و زوریان به شونینکی تایبه‌تیه‌وه نه‌وه‌ستان و زورچار
ناچارکراون و شونین و گونده‌ک‌هی خزیان به‌جی بهیلن و له نه‌نجامی نه‌وه‌دا
دیهاتی ناو کوردستان خانوه‌کاتی بریتی بوه له شونینکی کاتی و نه‌و کرنکار و
ره‌نجبه‌رانه دلیان به‌و شونینه خۆش نه‌بوه که بیر له دروستکردنی خانویه‌کی پاک
و رنک بکه‌نه‌وه و زورچار که تنگه‌تاویون وازیان له کشتوکال هیناوه و روویان
کردۆته شاره‌کان و به کوله‌مدرگی ژیانی خزیان دابین کرده.

که شیخ مه‌حمود بو به حوکمدار نه‌وه بۆ تازه شدری به‌ک‌هی جیهانی ته‌واو
بوو خه‌لکه‌که به تایبه‌تی ره‌شه خه‌لکه‌که زور پهریشان و سدرگردان بون و
تۆوی تو و ئاسایی ده‌سه‌نده‌که‌وت بۆ چاندنی مدزرا و کینلگه‌کان و وه‌کو له
شونینی خۆیدا باسی نه‌ک‌ین. ئینگلیزه‌کان نه‌و هه‌لۆنست و باره‌یان قۆزته‌وه و
توانیان به هژی هندی سدره‌ک عه‌شیره‌تی کورده‌وه نه‌و ره‌شوروته به‌نه پال
سدره‌ک عه‌شیره‌ت و ده‌ره‌به‌گه‌کان و له شیخ مه‌حمودی بکشینه‌وه له‌گه‌ل
نه‌وه‌شدا چه‌ک‌داره‌کان و پینشمه‌رگه‌کانی شیخ مه‌حمود به پینچه‌وانه‌ی بۆچونی
هندی که‌س که راسته تا راده‌یه‌ک له سدره‌تادا هندی سدرکرده و فیودال
لایه‌نیان گرت هه‌تا نه‌و سدره‌مه‌ی که بۆیان ده‌رکه‌وت ئینگلیزه‌کان شیخ
مه‌حمودیان ناوی تیتتر هه‌موو لی‌ی ته‌کینه‌وه به‌لام ژماره‌یه‌ک له جووتیار و
ره‌نجبه‌رانی نارچه‌ی شارباژر و پینج‌وین و قه‌ره‌داغ و گه‌رمیان هه‌تا شدری
ئاوبارکیش له‌گه‌لیان مانه‌وه.

نه‌حمه‌د خواجا له یاداشته‌کانیا نه‌لی: «۳»

له دوا‌ی نه‌وه‌ی هیزه‌کانی شیخ مه‌حمود ناچارکران به هژی فرۆکه‌ی ئینگلیز و
بۆمب‌باران و توپ بارانه‌وه نه‌و ناوه چۆل بکه‌ن و له نه‌شکه‌وتی (جاسه‌نه)
روویکاته چیاکان، که گه‌بشینه‌ سدر (ک‌لی دابان) گویم له ده‌نگی کابراه‌کی
سواربوو به ئای ئای به سۆز نه‌ی وت:

نه‌ی خوی بانیسهر کوشنده‌ی هه‌ژار تاکه‌ی نه‌مانکه‌ی له گیانمان بیزار
بۆچ نه‌ی له دنیا بیکه‌س تر له کورد خۆتی پی‌بناسیت وه‌ها ده‌ست و برد

ئەحمەد خوجا ئەلىنى كە چۆمە پىنشەو و لىنى نىزىك بوومەو لىم پىرسى كاكە
تۇ خەلكى كىنى؟ لە وەر امدا وتى: ناوم حەمە كوردەى مزگەرە و مالمان نىزىكى
گەرەكى جوولەكانە لە سلیمانى.....

جگە لەو حەمە كوردەى مزگەرەى كە ئەحمەد خوجا باسى كردو، شارەزايانى
ئەو رۇژە ھەندى جار بۇيان باس ئەكردىن كە خۇشەوئىستى شىخ مەحمود بەناو
رەشوروت و رەنجبەر و جوتيارانى كوردا زۇر زۇرتىبوو وەك لای دەرەبەگ و
بازرگان و پارەدارەكان و زۇريان ھەتا شىخ مەحمود كۆلى ئەدا ئەوان
دەس بەردارى نەبوون و وازيان نەھىنا.....

باشترىن نمونە بۇ دەپرىنى ھەست و ھۇش بۇ بەراورد كوردنى ژيانى فېودالى
ئەو سەردەمانە و چىنى جوتيار و رەنجبەرى چەوسىنراو و ئەم پارچە پەخشانەى
پىرەمىزد بلائەكەپنەو كە لەدېوانەكەپەو ئەپەرە (۵۶) دا بلاوكراو تەو و لە
كاتى خۇشىدا بەرلەو لە گۇفارى (گەلاوئىژ) دا بلاوكراو تەو:
- موناجاتى ئەرواح -

ھەئسە وورىا بەرەو خۇشەوئىستەكەم، لە خەو ھەستە، وارۇحم بانگت ئەكات!
لە كۆنەو؟..... لەو پەرى سەرمەدەو، لە شاخىكى بلىند و داخىكى بى سنوورەو،
بۇيە واسەر كەوتووم كە دەنگم بتگا تى دايە گيان.....

توخوا گۆنت لىم بى و منىش گۆنم لىت بى، رۇئەى ھەژارت نىزىكە شىت
بى..... ھا ئىستە دەنگم بىستى..... لە خۇشيانا لەسەرخۇم چووم، پەرى پەرى
بالى تى ھەئسووم و ھوشيار بوومەو، داپەرىم بەناو ئەو دەرەختانەدا رامكرد،
پى خاوسم، پىم و جلەشەرەكانم بە نى ئاوانگ تەپو، وام لەبن دار بەروویدەكدا،
چۇن بە چاوى خۇم ئەپىنم خوا لە جەوت كلأوى بۇ بەروو كردو، وابەگۆى خۇم
گۆنم لە دەنگتە ئەلىنى واھاتم!.....

تۇ ھەرلىنى: (دېم، بەخوا نايدىت، بەلام ھىچ نەبى بەوى، دايەگيان توخوا
بەوى، دوورىش بىت شەمال دەنگت دىنىت و دەى بىم، وام بە شاخى (گمۇ) و،
وەك ياران بە (دالاهۇ) و، شەو تارىكە، زىندە وەرم لى تەرىكە، لە دوورەو
روحم لەگەلتا خەرىكە، جانەوەر خزاوندە ناو لاندەو، چراى ئاوەدانى كوژاوندەو،
ھەرم، ھەر تەنھا من نەنوئىستووم، شەو بىندارم، نالەكارم، پەر دەر دو قارم، گۆنم لە

دهنگته بدوی، شارخاموشه، سداودینکی به چارشینونکی خُمی غدم، به تویرالینکی دیواری نهستوری ندم سیاپوشه، فقهیر و هدژار گفته کهوتدیه بی هوشه!! دهوری منیش توتنهوان، له بدرشان و قزل کوتان پرخدی دیت، ژنهکشی پدلی له کدمدی بینشکه هدلکشاه، خزی له برسابی شیر، منالی به لایه لایه بزیر ناپیت، هیزی رازه ندنی نهماوه، و ملیشی کهوتوته لاه.

دایه گیان!! ندمه دراوسینکانی (گمژم)، والدهو بدریشهوه بدری گرده سین و سوورکینو ده بینم، تروسکهی ناگری دیاره و دهنگی ده ستارنیکیش دیت، میرد له بیگار هاتوته وه، برسی یه تی، ژنهکدی هدلساوه کدرد نه هارنت و نه یکات به خدپله...

نؤف وهره بهم شده کدرد بهاره و بی شینله و بیکه به خدپله!! میرد که تیری خوارد به لادا بنونت، منالی بگری، سبه ینیش زوو هدلسه گه ور بآله، نؤف لهم حاله!!

ناسمان پدیده کی زهرهفتی له شوقی مانگه شهو تندی و کیشای به سدر گمژدا تاکو له پینش چاوی ناغایان شیرین بیت، شه مال شنه پدکی پر له بزنی گول و وه نه شدی هینا، دای به بدر کدر و ساباتی کله میرداندا بز نه وهی میشو له یان لی نه نیشیت، نه ستیره ی سیوه ییل له سدر سیوه ییل کوژایه وه، شه و گهردی زورداران و گوناھی به دکاران شاررایه وه، دهنگی بلونرولاوکی سه حهری سیره ی سه ماوه، له لایه ک، ده تووله باب ههسته نه ورؤ هدره وه زه له لایه ک، به هدر دوو کیشیان نه لنین گوزهران.

ئەحمەد خوجا ئەلىنى كە چۆمە پىنشەو و لىنى نىزىك بوومەو لىم پىرسى كاكە
تۇ خەلكى كىنى؟ لە وەر امدا وتى: ناوم حەمە كوردەى مزگەرە و مالمان نىزىكى
گەرەكى جوولەكانە لە سلیمانى.....

جگە لەو حەمە كوردەى مزگەرەى كە ئەحمەد خوجا باسى كردو، شارەزايانى
ئەو رۇژە ھەندى جار بۇيان باس ئەكردىن كە خۇشەوئىستى شىخ مەحمود بەناو
رەشوروت و رەنجبەر و جوتيارانى كوردا زۇر زۇرتىبوو وەك لای دەرەبەگ و
بازرگان و پارەدارەكان و زۇريان ھەتا شىخ مەحمود كۆلى ئەدا ئەوان
دەس بەردارى نەبوون و وازيان نەھىنا.....

باشترىن نمونە بۇ دەپرىنى ھەست و ھۆش بۇ بەراورد كوردنى ژيانى فېودالى
ئەو سەردەمانە و چىنى جوتيار و رەنجبەرى چەوسىنراو و ئەم پارچە پەخشانەى
پىرەمىزد بلائەكەپنەو كە لەدېوانەكەپەو ئەپەرە (۵۶) دا بلاوكراو تەو و لە
كاتى خۇشىدا بەرلەو لە گۇفارى (گەلاوئىژ) دا بلاوكراو تەو:
- موناجاتى ئەرواح -

ھەئسە وورىا بەرەو خۇشەوئىستەكەم، لە خەو ھەستە، وارۇحم بانگت ئەكات!
لە كۆنەو؟..... لەو پەرى سەرمەدەو، لە شاخىكى بلىند و داخىكى بى سنورەو،
بۇيە واسەر كەوتووم كە دەنگم بتگا تى دايە گيان.....

توخوا گۆنت لىم بى و منىش گۆنم لىت بى، رۇئەى ھەژارت نىزىكە شىت
بى..... ھا ئىستە دەنگم بىستى..... لە خۇشيانا لەسەرخۇم چووم، پەرى پەرى
بالى تى ھەئسووم و ھوشيار بوومەو، داپەرىم بەناو ئەو دەرەختانەدا رامكرد،
پى خاوسم، پىم و جلەشرەكانم بە نمى ئاونگ تەپو، وام لەبن دار بەروویدەكدا،
چۆن بە چاوى خۇم ئەپىنم خوا لە جدوت كلأوى بۇ بەروو كردو، وابەگۆى خۇم
گۆنم لە دەنگتە ئەلىنى واھاتم!.....

تۇ ھەرلىنى: (دېم، بەخوا نايدىت، بەلام ھىچ نەبى بەوى، دايەگيان توخوا
بەوى، دوورىش بىت شەمال دەنگت دىنىت و دەى بېم، وام بە شاخى (گمۇ) و،
وەك ياران بە (دالاهۇ) و، شەو تارىكە، زىندە وەرم لى تەرىكە، لە دوورەو
روحم لەگەلتا خەرىكە، جانەوەر خزاوندە ناو لاندەو، چرای ئاوەدانى كوژاوندەو،
ھەرم، ھەر تەنھا من نەئوستووم، شەو بىندارم، نالەكارم، پەر دەر دو قارم، گۆنم لە

دهنگته بدوی، شارخاموشه، سداودینکی به چارشینونکی خُمی غدم، به تویرالینکی دیواری نهستوری ندم سیاپوشه، فدیقر و هدژار گفته کهوتدیه بی هوشه!! دهوری منیش توتنهوان، له بدرشان و قزل کوتان پرخی دیت، ژندهکی پدلی له کدمدی بيشکه هدلکیشاوه، خزی له برسابی شیر، منالی به لایه لایه بژیر ناپیت، هیزی رازه ندنی نهماوه، و ملیشی کهوتتدلاوه.

دایه گیان!! ندمه دراوسینکانی (گمژم)، والدهو بدریشهوه بهری گرده سین و سوورکینو ده بینم، تروسکهی ناگری دیاره و دهنگی ده ستارنیکیش دیت، میرد له بیگار هاتوتهوه، برسی بهتی، ژندهکی هدلساوه کدردپ نه هارنت و نه یکات به خدپله...

نؤف وهره بهم شدهوه کدردپ بهاره و بی شینله و بیکه به خدپله!! میرد که تیری خوارد به لادا بنونت، منالی بگری، سبه ینیش زوو هدلسه گهوپ بآله، نؤف لدم حاله!!

ناسمان پدیدهکی زهرهفتی له شوقی مانگه شهو تندی و کیشای به سدر گمژدا تاکو له پینش چاوی ناغایان شیرین بیت، شه مال شنه پدکی پر له بونی گول و وه نه شهی هینا، دای به بدر کدپر و ساباتی کدله میرداندا بژ نهوهی میشو له یان لی نه نیشیت، نه ستیره ی سیوهیل له سدر سیوهیل کوژایهوه، شه و گهردی زورداران و گوناھی به دکاران شاررایهوه، دهنگی بلونرولاوکی سهدهری سیره ی سهماوه، له لایهک، ده تووله باب ههسته نه ورؤ هدره وهزه له لایهک، به هدر دوو کیشیان نه لنین گوزهران.

باری ژيان له خوارووی کوردستاندا

بە کینک لەو شتانهی که پنیوسته نووسەر روونی بەکاتهوه دەرپارهی شۆرشى میلیله تینک یا میژووی میلیله تینک بە شینوهدەکی گشتى بهی یا باسی قۆناغینک له قۆناغهکانى، بریتیه له شی کردنهوی ژيانى کۆمه لایه تى و ئابووری و ئاینى و رۆشنیبری ئەو میلیله ته لهو سەرده مه دا، چونکه ئەوانه هەر یه که بیان ئاوێنده کی بالانمای ئەو رۆژانه ن که روونی ئەکه نه وه ئەو میلیله ته چۆن و بۆچ پینشکه و توه یاخود بۆچی تووشى نووچدان و هه ره س و مال کاولی بوه و بۆچی له کاروانى گه لان دواکه و ته وه .

ئەوهی لێره دا مه به ستمانه بیخه پینه بهرچاوی خوێنده وارانى خۆشه و یست ئەوه یه که ساتینک شیخ مه محمود بوو به ده سه لاتدار له ناوچه ی سلیمانى دا و دووچار بوو به حوکمدار و مدلیک، هه ردوو چاره که به هۆی گه لینک هۆی ناوخۆ و لاوه کی دهره وه، ئەو هه موو ته قه لاو تینکۆشان و شۆرشانه ی شیخ مه محمود و هاوکاره کانی لهو رۆژانه دا کوردی نه گه یانده نه نجام و گه لینک رووداوی تال و ترش و ناخۆشى له داروژدا لى په یدا بو، که هه تا ئیسته ش ئیمه هه ر له ژیرپاری سهر نه گرتنى ئەو ته قه لایانه دا ده نالینین.

که شیخ مه محمود بوو به حوکمدار و ئالای شۆرشى هه لکرد و داواى مافى میلیله ته که ی کرد، ئەو داواکاری و ته قه لادانه بۆ سهر گرتنى ئەو ئاواتانه ی کورد و چه سپاندنى ئەو دام و ده زگایه ی که خۆی و هاوکاره کانی دایان مه زرانده بوو شتینکی ئاسان نه بوو، چونکه بهو ده رامه ته که مه ی که هه بووه و بهو که ره سانه ی که لهو رۆژانه دا له بهر ده سته دا بوه له توانادا نه بوه هینکی بهرگری ی چه کدار و ده زگایه کی رینکوپینک و چه ماوه رینکی به کگرتووی ئەوتۆ پینک بهینرنت که له توانا دابى زه مینه یه کی پته وى قایمى ئەوتۆ خۆش بکرى که وه کو بناغه ی ژیرخانینکی تازه دارنۆراو بهرگه ی قورسایى سه رخانه کانی تر بگرنه بۆیه لێره دا به پنیوستم زانى به پى ی بۆچوون و په نابردنه بهر ئەو سهرچاوانه ی که له

بدرده ستمدایه به شیوه‌یه‌کی کورت باری کومه‌لایه‌تی و نابوری و ثابوری و ثابینی و روشنبیری نهو سدرده‌مه باس بکه‌م بز نه‌وه‌ی هه‌لیان سدن‌گینین و بزاین بار و هه‌لونیستی نهو رزژانه تا چ راده‌به‌ک له باریوه بز چه‌سپاندنی ده‌زگایه‌کی ده‌سه‌لآنداری سهریه‌خو له خواری کوردستان دا وه‌یا بزاین که نهو ده‌زگایه‌ی که خزی نه‌گرت و هه‌ره‌سی هینا هزی نهو هه‌ره‌س هینان و روو چونه چی‌بوه..... وه‌ئایا ئیمروش له پاش ساله‌های سال به‌سدر نهو رووداوانه‌دا هینشتا بار و هه‌لونیست هه‌ر وه‌کو خزی ماوه یا نا؟!!

زور باش نه‌زاین که میلله‌تانی تریش میژووی خه‌بات و تینکۆشان و باری کومه‌لایه‌تی و نابوری و ثابینی و روشنبیری رابوردیان له رنگای نهو یاداشت و تۆمارکراوانه‌وه نه‌نوسنه‌وه و بلاوی نه‌که‌نه‌وه و که له باوو باوویا‌پیرانیانه‌وه بزبان به‌جی‌ماوه. به‌لام به‌داخه‌وه باوویا‌پیرانی ئیمه وه‌کو له زۆرشتی تریشدا که‌مته‌رخه‌می‌یان کرده، له‌مه‌شدا که‌مته‌رخه‌م بوون و خسته‌ویانه‌ته پشت‌گوی و دیاره هه‌موو خولیا و سه‌ودایه‌کی ژبانیان ته‌نها نه‌وه‌بوه له کونجی مزگه‌وت و خانه‌قا و ته‌کیه‌کانا گوشه‌گیربون و خویان هه‌ل‌گرتوه بز به‌هه‌شتی دوارۆژ و هیچ بایه‌خینکیان نه‌داوه به دنیا که به‌مه له زور میلله‌تانی تر دواکه‌وتووتر بوون و له هه‌له‌پی نان په‌یدا‌کردنی رزژانه بز خویان و خاوخیزانیان به‌ولاوه بیران له دنیا و له دوارۆژ و له پینک هینانی کومه‌لگایه‌کی پینشکه‌وتووتر نه‌کردۆته‌وه.

ماوه‌ی قوناغی کۆچه‌رایه‌تی له کوردستاندا وه‌کو له پینشترا باس‌مان کرد نه‌وه‌نده درێژخایه‌ن بوه به‌جۆرنیک له کاتینکا که میلله‌تانی تر خه‌ریک بون نه‌گه‌بیشه‌ن چله‌پویه قوناغی دوا‌ی کۆچه‌رایه‌تی و وه‌کو قوناغی فیودال و سه‌رمایه‌داریتی و بازرگانی، کورد هینشتا له‌و کاتانه‌دا هه‌ر کۆچه‌ری بوه. نهو رزژانه‌ی که شۆرش‌ی پیشه‌سازی و په‌ره‌سه‌ندنی بازرگانی و کرین و فرۆشتنی کالۆ که‌ره‌سه‌ی خاو له‌ناو بازاره‌کانی جیهاندا به‌ لیشا‌بوو، هینشتا کوردی کۆچه‌ر له‌ناو دۆل و ده‌ره‌ند و لاپالی چیاکانی کوردستاندا زۆریه‌یان دوور له شارستانیتی و دوور له‌ گۆرانی باری ژبان و زور دواکه‌وتوانه‌ گۆزه‌رانیان نه‌کرد و ناگایان له دنیا نه‌بوه چ باسه‌، سامه‌گه‌ر تاک و لۆکه‌یه‌کی خواپینداو بیرى له خۆینده‌واری کردۆته‌وه یا یه‌کیکی خاوه‌ن په‌ز و مه‌رومالآت کاله و پیتاوی

بهستوه و به سواری ولاغ رووی کردۆته مەكە و مەدینه بۆ ئەوێ پێی بلین بوە
به حاجی و لەو رێوایی هاتوچۆیهیدا ژبانی پینشكەوتوو تری له ژبانی ئەوێ
ناوچهكەى خۆى دیوه، یا ئەوانەى بەروبوومی مەرۆمالاتیان بردۆته ناو شار و
شارۆچكە كه مەكانى كوردستان لەو شوێنانەدا ژبانىكى خۆشتر و لەبارتر و
پوختهتر و گۆزەرانیكى به ئارامتری بینویه، ئەوانى تر هى وا هەبوه له هەموو
ژبانیانا شارىكى نەدیوه.

ئیمرۆ بۆ باسىكى تیر و تەسەل دەربارەى ژبانی كۆمەلایەتى ناو كوردەوارى
سى چوار پشت لەمەویدەر ناچارین پەنا بەرینهبەر ئەو سەرنج و یاداشت و
نوسینانەى گەرۆكە بینگانەكان دەربارەى كوردستان نوسیبویانە لەگەڵ هەندى
لەبەرھەمى شاعیران و ئەو فۆلكلۆر و چیرۆك و قسەى نەستەق و پەندى
پینشینانەى كه تاقە سامانىكى رەسەنى میللەتى كوردن كه شانازی پینوه بكەین
و ئەوانە وەكو كەرەسەیدەك پەنایان ئەبەینەبەر بۆ ئەوێ سوودیان لى وەرگیرین.
یاداشتەكانى مەلامەحمودی بایزیدی (١٩٧٩-١٨٥٨م) كه بەناوى (عادات و
رسوماتنامەى كورد) وە تۆمارى كردو تارادەیدەك هەندى شتى رەسەنى ئەو
سەردەمى تیبادایە، جگە لەو شەرفنامەى شەرفخانى بەدلیسى و گەنجینەى
مەردانى زیوهر و تینگەیشتنى زانستى دوكتۆر كەمال مەزھەر^{١٥} كه دەربارە
قۆناغىكى گرنكى رۆشنبیری كوردى نوسیبو جگە له كتیبهكەى دوكتۆ
عەبدولرەحمان قاسملو^{١٦} كه بایهخىكى زۆرى داوه به بارى ئابوورى كوردستان
و نوسینهكانى فوناد حمە خورشید دەربارەى جوگرافىای كوردستان و زنجیرهكانى
رشتهى مروارى عەلادەدین سجادی و پەندەكانى پیره‌میزد و گەلینگ نوسین و
باسى نووسەرانى تر كه لەم دواییهدا بلاكراونەتەوه سەرچاوهى بەنرخن لەم
روه‌وه.

نووسەرانى بینگانە هەریه‌كەیان به جۆرنك دەربارەى ژبانی ناوچه‌یه‌كى
كوردستان سەرنج و یاداشتى خویان تۆمار كردو و بلاكردۆته‌وه.
گەشتەكەى (ئەولیا چەلەبى) به توركى و ئەوێ (حەسەن عرقە) و
گەشتەكانى ریح و فرایزەر و مینۆرسكى و سۆن و ژمارەیه‌كى زۆر له شارەزایان
و نووسەرانى روسیا، ئەوانە ئیمرۆ لەو سەرچاوانە ئەژمێردین كه پەنایان

ئەبىرىتەبەر بۇ نووسىنى باسىكى وائەگەرچى ھەندىكىيان - بەتايىبەتى ئەوانەى
 مېسونسىرەكانى ئىنگلىز و ئەلمان و فەرانسە نووسىويانە پىياو ئەبى سەلىيان
 لىبكاتەو و ھەمووى بەراست دانەنرېت. باشتىن ھەلسەنگاندنى ژيانى
 كوردەوارى لەم چەند دىزەى ئەرنۆلڈ وىلس «۳۷» دا دەرتەكەوى كە ئەلى:
 «ئەتوانرى كورد بە باشتىن نمونەى عونصرى بەشەر داېنرېت لە رۆژھەلاتى
 ناوہراستدا و لە زۆر رەوشتىيانا لە ئەفغانى بەكان ئەچن..... لە ناوچە شاخاوى و
 دۆلە قوولەكانا ئەژىن كە ھەتا ماوہىدەكى زۆر سەرىدەخۇ بوون و دووربوون لە
 دراوسىنكانىيان و لەم دنياىە دوورەپەرىز وەستابون و پىنوەندىيان بە كەسەوہ
 نەبوہ».

بۇ ئەوہى دەربارەى ژيانى خوارووى كوردستان بدوىىن ئەتوانىن ئەم باسە
 بگەىن بەم بەشانەى خوارەوہ:

- ۱- بارى كۆمەلايەتى
- ۲- بارى ئابوورى و پىشەسازى و بازارگانى
- ۳- بارى ئاينى
- ۴- بارى رۆشنىبىرى و خوئندەوارى

۱- باری کومه لایه تی له خوارووی کوردستاندا

له سدرده می قزناغی کۆچهریتیدا، ژبانی خیلایه تی ژبانیکی ئینکجار سهخت و تال بوه و کۆچهر نهی توانیوه به تاقه ناوچه یه که وه بگیرسینه وه، به لکو ناچار بوه بۆ تیرکردنی مه پومالاته که ی به پی نی وه رزی سال و گۆزانی گهرما و سهرما به دوا ی شوینی له وه پ و پووش و پاره نا گهرمیان و کورستان بکات.

له زستاندا که کورستانه کان سارد نه بوون و گیزی کریوه و کللیله کاوان رینگه ی هاتوچزی نه بری، ئیتر خاوه ن مه پومالات ناچار نه بوو بارگه وینه ی بپنچیته وه و روویکاته گهرمه سیز و پی ده شته کان. به و جوزه ژبانی کۆچهرایه تی هه میسه له جووله و بزوتن دا بوه و نه ی توانیوه له شوینیکی هه میسه پیدا چاوگه خانویه ک بوخزی دروست بکا بۆ نه وه ی ئارامی تیا بگری و به پی نی نه وه ش ژبانی کومه لایه تی و دراوسیتی و پهیدا بون و فراوان بوونی شار و شارۆچکه کان له سنوورنکی زۆر ته سکدا بوه و نه وه ش که هه بوه زۆر به چووک و دواکه و تووبوه و پیوه ندی نینوان خه لک چوارچیوه که ی به زۆری بریتی بوه له وه که سانه ی که ده واره کانیا ن لیکه وه نزیکه بوه و تنها خزمایه تی و که سایه تی و هاوعد شیره تی لیکه نزیک کردونه ته وه و به زۆری دوربون له پینک هینانی شارستانیه تیه کی بهدرفراوان و له پینک هینانی کومه لگایه کی پان و به رین له خوارووی کوردستاندا ههروه کو شوینه کانی تری کوردستان، ژن و پیاو پینکه وه هاویه شی بان کردوه..... پیاو خه ریکی مه پومالات له وه راندن و سهر په رشتیکردنی هه وار و هه وارگه سازکردن و به ردنی به ره مه کان بوه بۆ ئالوگۆزبان به پنیوستی تر وه کو نوین و که ل و پهل و جل و بهرگ یا به فرۆشتنیا ن بۆ کرینی هه ندی شتی تر.

ژنیش وه کو که بیانوویه کی ناوما ل خه ریکی مه پ و بز ن و مانگا دۆشین و مه په بیره و مه شکه ژه نین و گه وه مالن بوه و ژنی کورد زۆر جار که میوان هاتوه و پیاوه که ی له ماله وه نه بوه خۆی وه کو ژنیکه سهر به ست به پیر میوانه وه چوه و خزمه تی کردوه که نه مه سهرنجی گه لیک له گه رۆکه بینگانه کانی راکینشاهه .

ریچ له گهشته کهیدا «۴۸» ده‌بارهی ژنی کورد نووسیونتی:
«ژنانی کورد چاوپس‌کهوت له‌گه‌ل پیاوان پینک‌وه نه‌چوون بز کاروبار
به‌جی‌هینان..... په‌چه و روپوش له‌ناویانا نیه».

باسیل نیکیتین له‌و روه‌وه ئەلی: «۳۸»

«له‌ناو هه‌مه‌وه‌نده‌کانا ژن جی‌ی بیایو ئه‌گرته‌وه که ئه‌مه سهرنجی
ئه‌وروپاییه‌کانی راکینش‌بو له‌و کاتانه‌دا که به‌ ناوچه‌کانی هه‌مه‌وه‌ندا تی‌په‌ریان
ئه‌کرد. ژنه هه‌مه‌وه‌نده‌کان شان به‌ شانی پیاو ئه‌جه‌نگان و چه‌کیان هه‌له‌گرت.
ئافره‌تی کورد به‌ شینو‌په‌کی گه‌ستی سه‌ره‌ست‌ترن له‌ ئافره‌تی دراوسینگانیان».

له‌ناو شاری سلیمانی و له‌ناو خیل و گونده‌کانا ئافره‌ت هه‌میشه‌ بی‌ عه‌با و
په‌چه‌ بوه، له‌ناو شاره‌کانا له‌ ده‌وری عوسمانلی‌دا هه‌تا ماوه‌یه‌ک ژن جۆره
سه‌رپوشینکی داوه‌ به‌سه‌ریا، به‌لام له‌ دوا‌ییدا له‌ناو شاره‌کانا له‌ سه‌رپوشه‌وه‌ بوه
به‌ عه‌با و په‌چه (له‌ هه‌ندی شو‌ندا جوت عه‌با هه‌بوه).

له‌ناو شاری سلیمانیدا په‌چه‌ی روپوش نه‌بوه، به‌لام که‌ ته‌وفیق به‌گی‌ی طا‌بور
ئاغاسی- مدیری پۆلیس- که‌ باوکی ئه‌حمه‌د به‌گی‌ی ته‌وفیق به‌گ بوه و له
زه‌مانی عوسمانلی‌یه‌کاندا بوه به‌ مدیری پۆلیسی سلیمانی و له‌ موسلیش
ماوه‌یه‌ک مدیری پۆلیس بوه و له‌ موسل به‌ (ته‌وفیق به‌گی‌ی دا‌ره‌که‌بینه‌) ناسراوه
که‌ دیا‌ره‌ ته‌وفیق به‌گ بز دارکاری کردنی تاوان‌بار به‌ کوردی و تویه‌تی «ئا‌ده‌ی
دا‌ره‌که‌بینه‌» ئه‌و ته‌وفیق به‌گه‌ له‌ سلیمانیدا به‌ زۆر په‌چه‌ی به‌سه‌ر ژنان‌دا سه‌پان‌د
و هه‌ر ژنیک په‌چه‌ی نه‌بو‌ایه‌ سزا ئه‌درا..... هه‌ر له‌ زه‌مانی ئه‌و ته‌وفیق به‌گه‌دا
بز په‌که‌م جار به‌ ئاشکرا خه‌لک له‌ سین‌داره‌ دراوه و که‌ «ناله‌ پی‌پان» ی
هه‌مه‌وه‌ند بوه... له‌ دوا‌ییدا ته‌وفیق به‌گ که‌ ته‌قاع‌دکرا خه‌لکی سلیمانی به
نو‌کته و تویانه: «په‌که‌م حوکمی ته‌وفیق به‌گ په‌چه‌ی ژنان بوو..... دو‌هه‌م
حوکمی ئی‌عه‌دامی ناله‌ پی‌پان بوو..... سی‌هه‌م حوکمی ده‌س‌به‌گونان بوو... یه‌عنی
ته‌قاع‌دکرا». وه‌کو له‌پینشت‌ریشدا با‌سمان کرد، به‌پی‌ی گۆزانی باری ئابووری له
خوارووی کوردستاندا باری کۆمه‌لایه‌تیش گۆزاو خه‌لک وای‌لی‌هات ئیتر به
ژبانی را‌بر‌دوو قایل نه‌بیت و هه‌ولی داوه‌ به‌پی‌ی ده‌سه‌کوت و ده‌رامه‌تی تازه‌ی
ژبانی رۆژانه‌ی به‌ره و باشتر و به‌ره‌و رینکوپینک تریان به‌ریوه.

هدرچند ماوهی قزناغی کزچهرایه تی له ناو کوردا ئیجگار درنوخایه ن بوه
 له چاو ئه و قزناغهی ولاتانی تر دا که ئه مه وه کو و تمان هویه کی سهره کی بوه بۆ
 دواخستنی بوردانی قزناغه کانی دوا ی کزچهریتی، به لام له گه ل ئه وه شدا ئه و
 قوناغه نه پتوانی هه تاسهر خزی بگری و کزچهریتی ورده ورده گوپ و ته وژی می
 جارانی نه ما و له ته نیشته کانیاو و جزگه کاندا کینلگه کان دهستی به سهر اگیرا و
 خه لک تیا نیشته جی بوو دهستی کرد به کشتوکال و دیهات و شار و
 شاروچکه کان زوریون و پهره یان سهند و بازار و دوکان سازکرا بۆ کرین و
 فرۆشتن و بازرگانی و بدره می مانیفاکتوره کان هاتنه بازاره وه و بهرگ و
 پزوشته نی و پینارو گزینی به سهر اهات و دوا ی ئه وه ی زورکس له قو پ و چلپاوی
 هات و چۆکردنی گهر میان و کونستان رزگاریان بو ئیتر له کاله و پیتاوه وه بوو
 به کهوش و قونده ره و فدره نجی بوو به پالتۆ و ئه وانهی دهره وه که ئه هاتنه ناو
 شاره کان بۆ فرۆشتنی مه رومالات و بدره مه کانیان بۆ کرینی که ل و په لو بهرگ
 و پیناروی خویان و خیزانه کانیان چاریان ئه کهوت به قه له بالغی و هاتوچۆی ناو
 بازار و مزگه وت و هه مام و خواردن و خزراکی پاکتر له جارن ئیتر ورده ورده
 تایی ته رازوی کزچهریتی سووک بوو دانیشته وانی ناو شاره کانیان به پی نی گزوانی
 باری ئابووری ده رامه تیان پهری سهند و کهوتنه هه واو سه وداوی گه وره کردنی
 خانه کانیان و بهرگ و پزوشته نی جوانتر و گرانبه هاتر له وانهی جارن کهوته
 بازاره وه و بایه خ درا به خۆشتن و سابون دروستکردن و ناوی خواردنه وه به لوله
 (ئه وسا پی یان ئه وت: گونج) راکیشرا و خه لک کهوته بوژانه وه.

ریچ له گه شته که ی سالی ۱۸۲۰ د ئه لی: «۸»

«له سلیمانی دا له گه لینگ مالدا که لله گی و هه یوان و پشت هه یوان هه بوه»
 ههروه ها باسی جیا کردنه وه ی زوری هه ره می کردوه له ژوره کانی تر و ئه لی:
 «ئه و جزره خانه وه ی که له سلیمانیدا دروست کراون جیاوازن له وانهی که له
 توکیا دیومن..... له راستیدا نه خشه ی خانه و دروستکردن به زوری له لایه ن ئه و
 به نایانه وه نه خشه کیشراوه که له ئیترانه وه هاتون بۆ سلیمانی، به و جزره شیوه ی
 خانه و له سلیمانی دا شیوه ی نه خشه ی ئیترانی به سهر زالی بوه وه ک ئه وانهی که
 له تورکیا دان.»

لهناو شاری سلیمانی‌دا باسی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی و رابواردن و ناهه‌نگی ژن‌هینان و خه‌ته‌نه سووران و سه‌یرانی گۆزه‌ره‌کان و باسی چه‌له‌بی خانه‌که‌ی «حوسین مه‌زلوم» و به‌زمی نه‌حه‌ی کورنو و باسینکی دووردریژن و نووسینی تایبه‌تیان نه‌وی. نه‌دمۆندز له‌کتیبه‌که‌یدا «ه» باسی نه‌و سه‌یرانانه‌ی کرده‌ و نه‌لی:

«سه‌رۆکی نه‌و سه‌یرانانه هه‌موو ده‌سه‌لاتینکی ته‌واوی پی‌ته‌درا، هه‌ندی که‌س پیستی مه‌ر و بزنیان له‌به‌ر نه‌کرد، هه‌ندی جار پادشای سه‌یران سواری گا نه‌کرا و نه‌بوايه فه‌رمایشته‌کانی بی‌سی و دوو جی‌به‌جی بکریت و له‌کاتی نه‌و سه‌یرانانه‌دا له‌و شوینانه‌دا ده‌سه‌لاتی حکومه‌ت نه‌وه‌ستا و به‌ری نه‌ده‌کرد».

نه‌وی نه‌دمۆندز باسی کرده‌، سواری گا له‌لایه‌ن پادشای سه‌یرانه‌وه له‌وه‌وه هاتوه که «فه‌ره‌یدون» کاتینک «زه‌هاک- نه‌ژده‌هاک» ی له‌سه‌ر ته‌خت لا‌برد، خۆی سواری گابوه و بز خۆپیشان‌دان پینشی خه‌لکه‌که که‌وتوه. پیاوه‌پیره‌کانی سه‌رده‌می نیمه به‌ دوور و درێژی باسی نه‌و سه‌یرانانه‌یان بز نه‌کردین که هه‌ندی جار له‌سه‌رچنار و تانجه‌رۆ و هه‌ندی شوینی تر‌دا له‌ سلیمانی چه‌ند شه‌و و چه‌ند رۆژینک درێژه‌ی کینشاه و هوشترینکی زلیان له‌ لۆکه‌ دروست نه‌کرد و پادشای سه‌یرانیان سواری نه‌و هوشتری لۆکه‌به‌ نه‌کرد و به‌سه‌رشان هه‌لیان نه‌گرت تا‌کو نه‌گه‌یشتنه شوینی سه‌یران که سه‌رده‌می خۆی پاشای سه‌یران «نه‌حه‌ی کورنو» بوه و له‌ دوا‌ی مرده‌نی نه‌حه‌ی کورنو «فه‌ره‌ج کوردی» ی به‌قال باشی جی‌زی گرتوه‌وه و نه‌کرا به‌ پاشای سه‌یران.

له‌ناو کۆمه‌لگا‌کانی کوردستانا نه‌گه‌ر جیا‌وا‌زیه‌کیش بو‌وینت له‌ نینوانی ده‌سه‌لانداریتی و پله‌ی ده‌رامه‌تی هه‌ندی که‌سا له‌ناو شار و له‌ نینوانی فیودال و جوتیار و ره‌نجبه‌ران، به‌لام له‌گه‌ل نه‌وه‌شا جیا‌وا‌زی‌یه‌کی نه‌وه‌نده زه‌ق و ئاشکرا نه‌بینه‌راوه وه‌کو هی ولاتانی تر و نه‌و جیا‌وا‌زیه‌ نه‌بۆته هۆی نه‌وی چه‌ینه جیا‌وا‌زه‌کان له‌یه‌که‌وه دوورین و تینکه‌ل به‌یه‌کتر نه‌بن یا به‌ لووت به‌رزیه‌وه سه‌یری یه‌کتر بکه‌ن.

بز نمونه، نه‌حه‌مه‌د ته‌قی له‌ یاداشته‌کانیا نه‌لی «ه»:

«جارینگ بز چاوپینکه‌وتینک چومه‌ خزمه‌ت شیخ مه‌حمود که نه‌وسا له

سلیمانیدا حوکمداری کوردستان بو، له مزگهوتی گهوره لهسهه بهرده نویژه کان له دوی تهواویونی نویژ چاوم پی کهوت و هندی شت هه بو عه رزم کرد.»
بهو جزره شیخ مهحمود حوکمداری نهو سدرده مه ههروه کو نهو خه لکه لهسهه بهرده نویژه رهقهکانی مزگهوتی گهوره شان به شانی نهو خه لکه نویژی کرده و خزی له خه لکه که جیانه کردۆتهوه.

مینجرسون له گهشته نههینییه کهیدا باسی شاری سلیمانی نهکا له سالی ۱۹۰۹دا و ئهلی: «۳۹»:

«که چومه سلیمانی له خانی غهفورئاغا دابهزیم که خاوه نه کهی سهروکی شارهوانی بو. غهفورئاغا عهبایه کی تووکی حوشتری له بهردابو، جووتینک کهوشی بهغدادی له پندابو خه نهجهرنکی بهقهده وه بو، به فارسی گهتوگزی له گه لاکردم، منیش خۆم پی ناسی که خه لکی «شیراز» م..... وتی به جل و بهرگه کانتا که جلی نهو روپاییه له دوکتۆر نهچیت؟ وتم نهخیر دوکتۆر نیم..... وتی نهی بازرگانی؟ وتم رهنگه بازرگان بم..... لی ی پرسیم: چی نه کری و نه فرۆشیته وه؟ وتم جل و بهرگ و شتی تر..... وتی سابونیش نه فرۆشیت؟ وتم نهخیر..... بهلام بۆچی نهو پرسیاره نه کهی؟ وتی چونکه بیست سال له مهوینیش بازرگانینک له موسله وه هات بۆ سلیمانی سابونی نه فرۆشت. نه مه کارنکی باش نییه چونکه مندال که بۆنی سابون بکا به بۆنی نه کهوی و نه مریت! ههروه ها وتی: مندالی سلیمانی له شیرینی و بۆن نه ترسن چونکه فیری نهو شتانه نه بوون. ئینجا پرسی: نهو قۆنده راندت له کوی کریوه؟ وتم له کهرکوک..... وتی لیره شتینکی جوان نییه که پینلاو قهیتانی هه بیت..... نهی نهو سهندوقهت له کوی کریوه؟ وتم: له له ندهن..... وتی کهواته له ندهنت دیوه؟

به کورتیه کهی پی ی وتم که به جوانی نازانی له خان دابنیشم که خانه کهش هی خزی بوو. دوی نهوه لی ی پرسیم: بۆچی نهلقهت له ده ستدایه؟ (که رهنگه نه موسستیلهی په نهجه بووی) چونکه لای ئیمه شتی وا بۆ پیاو زۆر شه رمه»
سون له کتیبه کهیدا له سههه له روا و ئهلی:

«له ناو سلیمانیدا هندی کریستیانی لی بوو که له موسله وه هاتبون، په کینکیان ناوی «مه تی» بوو پی ی وتم: نه مه بیست سال نه بی له سلیمانیدام

تووشی هیچ شه‌ره شه‌قینک نه‌بووم (که‌چی سۆن له دواییدا له‌و باسه پاشگه‌ز نه‌بیته‌وه و درۆ بۆ کورد هه‌لده‌به‌ستنی و نه‌لی کورده‌کان به زۆر جلیان به کریستیانه‌کان نه‌گۆری و به زۆر نه‌یان کردن به موسلمان). سۆن نه‌لی: «مه‌تی» برده‌میه دوکانه‌که‌ی خۆی و سیغاری موسل و لۆکه‌ی هه‌بو له‌گه‌ل قوماشی لۆکه و خام جاو و هه‌ندی شتی چنراو له‌گه‌ل سندوقینکی زلی پهر له بزمار که له نه‌رووپاوه هینرابوو وادیاروو نه‌و رۆژانه بزمار بازاری گه‌وم بوو. دراوسینکانی «مه‌تی» دووباره گاوری موسل بوون، خه‌لکه‌که فاسی‌یان باش نه‌زانی له‌لای نه‌وان به «میرزا غولام حوسینی شیرازی» ناسرام. هه‌روه‌ها حه‌بیب به‌دری (حبیبه سوور که هه‌تا سه‌رده‌می لاوی ئیمه‌ش هه‌ر له سلیمانیدا ما‌بوو) نه‌ویش موسلاوی بوو جل و به‌رگی عه‌ره‌بی بوو به‌لام فینستی له‌سه‌ر نه‌کرد، که بیستبوی من نه‌و روپام دیوه هاته‌لام و داوای لی‌کردم کامیرایه‌کی بۆ داوا بکه‌م له‌گه‌ل سابون و قاموسینک له‌گه‌ل هه‌ندی شتی تری فره‌نجی (نه‌و روپایی). سۆن نه‌لی: که چوومه سه‌را بۆلای لی‌پرسراوی بازرگانی و پینم وت نه‌مه‌وی بچم بۆ هه‌له‌بجه بۆلای وه‌سمان پاشا، پی‌ی وت‌م: پاشا خۆی دی بۆ ئیژه. که پاشا هات تاشام کرد که‌وایه‌کی درێژی خه‌ت خه‌تی هه‌نگوینی له‌به‌ر دا‌بوو (جاران به‌وجوزه قوماشه نه‌وترا شیرداخ که هه‌تا زه‌مانی مندالی ئیمه‌ش له ناوچه‌ی سلیمانیدا هه‌ر‌باوی هه‌بوو) له‌گه‌ل سه‌لته‌یه‌که‌دا، خه‌نجه‌رینکی به پشتینه‌که‌یه‌وه بوو ده‌مانجه‌یه‌کینش به‌لا‌قه‌دیا، پینلاوه‌که‌ی بریتی بوو له جووتینک چه‌که‌می چه‌رمی سوور. سه‌ری به‌ گه‌لینک سه‌رپینچی ئاوریشم به‌ستبوو، که قسه‌ی کرد به (دیالینکتیک)ی عه‌شایری و ره‌ق قسه‌ی نه‌کرد (دیاره شینوه‌ی جافی‌یه‌کی ته‌واوی نه‌و سه‌رده‌مه‌ به‌وه که زۆر تینکه‌ل به شینوه‌ی گۆران به‌وه)، چهند پیاونکی به سیمادری له‌گه‌لدا بوو، به‌لام نه‌یان نه‌توانی به‌شداری بکه‌ن له‌ گه‌تو‌گۆدا».

سۆن باسی نه‌و رۆژانه‌ی سلیمانی نه‌کا و نه‌لی:
 «له مانگی مایسی ۱۹.۹دا که گه‌یشتمه سلیمانی هه‌لوینست زۆر ئالۆز بوو به‌ هۆی شینخه‌کانه‌وه. بازرگان ده‌ستیان کردبوو به‌ کۆکردنه‌وه‌ی قه‌رز و قۆله‌ و هه‌ندیکیان چوونه ئیران. خانی غه‌فورئاغا که منی لی‌بووم زۆری چۆل بوو، پیرینکی عه‌ره‌بی تیاداما‌بو خه‌لکی (ته‌رابلس) بوودراوسنی دوکانه‌که‌م ناوی

(مستهفا بهگ) بوو که له کاتی خوی له دوورگهی (مالته) له دائره‌ی پوخته‌خانه نیشی کردبوو، هه‌روه‌ها هه‌ندی جووله‌که‌ش له خانه‌که‌دا مابوون. وادیاره ته‌وه‌ی سۆن باسی ته‌کا دوا‌ی ته‌و رژژانه‌بوه که کاره‌ساته‌که‌ی موسل و شه‌هیدبوونی شیخ سه‌عیدی باوکی شیخ مه‌حمودی تیارژیداوه. شیخان ده‌ریه‌ده‌ر بوونی شیخ سه‌عید و ته‌و کوشتاره‌یان له چاوی هه‌ندی بازرگان زانیوه که بوون به هژی کردنه‌وه‌ی مه‌زیده‌ته و تا‌واره‌کردنی شیخ سه‌عید بز موسل. (وه‌کو له دوا‌ییدا له باسی کاره‌ساته‌که‌ی موسل‌دا به دوورودریژی باسی ته‌که‌ین).

جاران هه‌تا کۆتایی سه‌ده‌ی پینشو له شوینیکی وه‌کو سلیمانیدا ته‌نها (قاوه‌خانه) هه‌بوه تا ته‌وسا چا نه‌بوو له دوا‌ییدا که چا په‌یدا‌بوو له چاخانه‌کانا لینرا ناوه‌که‌ی گۆراو پی‌ی ته‌وترا (چاخانه).

وه‌کو پیره‌کانی سه‌رده‌می نیمه باسیان ته‌کرد (مه‌مه‌دی مه‌لا غه‌فور) که بز بازرگانی ته‌چوو بز نیران له‌وی چای بینیوه و له جیاتی قاوه خوارده‌وه له‌گه‌ل خزیدا هیناوتیتی بز سلیمانی و به سلیمانیدا بلا‌بۆته‌وه له‌وه‌وه پی‌یان ووتوه (مه‌لا مه‌مه‌دی چایی).

قاوه‌چی باشی ته‌و سه‌رده‌می سلیمانی - ناوی (سید عه‌لی ته‌که‌بر) «٣٥» بوه که له‌شاری (سنه) وه‌هاتوه له‌گه‌ل خزیا که‌ره‌سه‌ی چاخانه و نیرگه‌له‌ی روسی و (چل‌چرا) یه‌کی له چاخانه‌که‌یدا هه‌لو‌اسیوه و مۆمی کافوری پیدا کردوه (ته‌و چل‌چرایه له دوا‌ییدا پینشکه‌ش کراوه به مزگه‌وتی کاک ته‌حه‌دی شیخ).

له چاخانه‌کانی ته‌وسا دابا‌ویوه گۆرانی بیژی ده‌نگ‌خۆش گۆرانی‌یان تیادا ووتوه وه‌کو (حه‌مدی ته‌فه‌ندی) و (مه‌لا که‌ریم)... پاش ماوه‌یه‌ک له دوا‌ی چرا و فانوس (لۆکس) په‌یدا‌بوه و (سالحی وه‌ستا بسته) یه‌که‌م که‌س بوه که لۆکسی هیناوه بز چاخانه‌که‌ی و زۆر که‌س به تایبه‌تی به‌شه‌و ته‌چون بز سه‌یرکردنی ته‌و (لۆکس)ه، جگه له‌وه‌ه سالخی وه‌ستا بسته زۆرخانه‌شی له چاخانه‌که‌یدا کردۆته‌وه (هه‌تا ده‌وری مندالی نیمه‌ش ته‌و زۆرخانه و لۆکس هه‌لو‌اسینه هه‌ر مابوو). کلۆدیوس ریچ له لاپه‌ره «٢٤» ی کتیبه‌که‌یدا باسی زۆرخانه‌ی سلیمانی کردوه. له هه‌ندی چاخانه‌دا حکایه‌ت خوان به شه‌وان، به تایبه‌تی شه‌وانی ره‌مه‌زان حکایه‌تی رۆسته‌میان ته‌خوینده‌وه (شانامه‌ی فیرده‌وسی). جگه له حه‌مدی

نه‌فندی و مه‌لا که‌ریم، سید عدلی نه‌سغدر (سه‌ی عدس‌کهر) که خه‌لکی سنه بوه و (نه‌حده‌ی ناسر) یش له ده‌نگ‌خوشه‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه‌بون. نه‌حده‌ی ناسر (۱۸۷۶-۱۹۲۳) به گولله‌ی وینل کوژراوه.

دوای نه‌وان (ره‌شول) ی ده‌نگ‌خوش که هه‌تا شینخ مه‌حمود ما‌بوو هه‌ر له شاخی پیرانه‌وه هه‌تا شه‌ری ناوباریک له خزمه‌ت شینخ دا‌بوو و له سالی ۱۹۷۵دا به نه‌خوشی شینره‌نجه کوچی دوایی کرده.

کۆلته‌کانی ناوشاری سلیمانی جاران زور تاریک و نۆته‌ک و قوهر و چلپاو بوه و له هه‌ندئێ راسته‌ رنگای قه‌له‌بالغدا به دیواره‌کانا چرا و فانوسیان هه‌لو‌اسیوه له سالی سیه‌کان له (باخی پووره به‌گی) به‌رامبه‌ر به چاپخانه‌که‌ی (پیره‌میزد) که رۆژنامه‌ی (ژین) ی پی‌ده‌رته‌هینا مه‌کینه‌یه‌کی کاره‌بای بچوکیان دانا که هینشتا خه‌ریکی راکیشانی ته‌لی کاره‌باکه بون که به‌سه‌ر چهند دار و دیوارنکه‌وه دامه‌زینرا‌بون، زور که‌س له‌په‌ر و پیریژن و پی‌اوانی کۆنی نه‌و سه‌رده‌مه‌ ته‌یان چه‌ریان به گۆی‌ی یه‌کدا و بروایان نه‌ده‌کرد که نه‌و ته‌لانه بتوانیت نه‌و گلۆپانه داگیرسینیت که هه‌لو‌اسرا‌بون..... تاک و لۆکه ته‌یان ووت: ناخر زه‌مانه و نه‌وه کاری کافر کرده‌یه.

جگه له‌و گرانی‌یه‌ی که به هۆی شه‌ری جیهانی یه‌که‌مه‌وه روویدا و بوو به هۆی قات و قری به‌ر له دوسی سه‌ده‌ی را‌بر‌دوودا له ناوچه‌کانی نه‌ماره‌تی بابان‌دا گه‌لینک ده‌رد و به‌لا‌و نه‌خوشی کوشنده بلا‌ویۆته‌وه که خه‌لکینکی زوری پی‌له‌ناوچه‌وه.

له سالی ۱۷۵۷م‌دا رشانه‌وه‌یه‌کی گه‌وره بلا‌ویۆته‌وه که نه‌وسا نه‌ماره‌تی بابان هینشتا له قه‌لاچۆلان بوه. وه‌له‌سالی ۱۷۷۳دا رشانه‌وه‌یه‌کی تر بلا‌ویۆته‌وه. له سالی ۱۸۰۳دا بوومه‌له‌رزیه‌کی گه‌وره ناوچه‌ی بابانی هه‌لته‌کاندوه و زور خانووبه‌ره‌ی ویزان کرده، ریچ که له سالی ۱۸۲۰دا چۆته سلیمانی «۸» باسی نه‌و بوومه‌له‌رزیه‌ی کرده.

بی‌جگه له‌و رشانه‌وه و بوومه‌له‌رزانه له ناوچه‌ی سلیمانیدا له سالانی ۱۸۸۲ و ۱۸۸۵ ۱۸۷۷ نه‌خوشی «طاعون» بلا‌ویۆته‌وه وه‌له‌سالانی ۱۸۷۱ و ۱۸۸۹ و ۱۸۹۴ جگه له‌وانه‌ی له پینشه‌وه با‌سامان‌کردن له ناوچه‌ی سلیمانیدا نه‌خوشی

چارنیک پرسپارینکم له ته‌وفیق وه‌ه‌بی کرد ده‌رباره‌ی (گردی گولان) وتی: له زه‌مانی عوسمانلی‌دا نه‌خو‌شی‌یه‌کی زورپیس بلاویژه‌وه که پی‌ی نه‌وترا نه‌خو‌شی (گولی) نه‌وه نه‌خو‌شیه‌ی زورپیس و کاریگه‌بوو که‌س نه‌ی نه‌ویزا به‌لای مردوه‌کاندا بچیت له ترسا خه‌لک لاشه‌ی نه‌وه مرودوانه‌یان له گردنکی تایبه‌تیدا ناشت که نیمرو له سلیمانی پی‌ی نه‌لین گردی گولان (له پشت گردی مامه‌پاره‌وه‌یه).

سلیمانی نه‌وه سه‌رده‌مه به ده‌گه‌من دوکتوری تیا‌بوه... مینجرسون له گه‌شته نه‌ه‌نیه‌که‌یدا «۳۹» نه‌لی: «یه‌که‌م چار دوکتورنیک هاتوته سلیمانی که له‌وه کاته‌دا نه‌خو‌شیه‌کی زورپیس بلاویژه‌وه، به‌لام هه‌مووی دو‌مانگی پی‌نه‌چوو دوکتوره‌که ده‌زگا و دوکانی پینچایه‌وه و چوو بو‌نیران..... که نه‌وه دوکتوره شاره‌که‌ی به‌جی‌ه‌یشت که‌لله‌ی میشکی به‌ ووته‌ی (عه‌یبه بووکم) نه‌زرنگایه‌وه».

له‌وه روژانه‌دا عه‌یبه بووکم بو‌ئافره‌ت به‌کار هینراوه که نه‌ده‌بوو ژن تینکه‌ل به‌ پیاو بییت یا رووی خزی ده‌ریخات، ئیتر ئافره‌تی داماو چزن توانیوتی دوکتور سهری له‌شی بکا و فحسی بکات!

حوسین نه‌فه‌ندی کورپی به‌دیع نه‌فه‌ندی باباجان که نه‌ویش هه‌ر خه‌لکی سلیمانی بوه (له سوپای عوسمانلی‌دا له که‌رکوک مقدم بوه) خوشکینکی شوری کردوه به‌ شیخ محمه‌ده‌ه به‌چکۆله‌ی کوری کاک نه‌حمه‌دی شیخ (که سهد حه‌سه‌ن و شیخ عمری لی‌بوه) نه‌وه دوکتور حوسین نه‌فه‌ندی باباجانه‌ جاروبار بو سه‌برکردنی نه‌خو‌شینکی ناسراو هاتوته سلیمانی و چارنیک له هاتنیا به‌ سواری ولاخ له‌سه‌ر نه‌سپینکی سه‌رکیش نه‌که‌وینته‌ خواره‌وه و نه‌مری.

باری ته‌ندروستی له‌ خو‌ارووی کوردستانا زور دو‌اکه‌وتوو بوه و رشانه‌وه و طاعون و گولی و گرانته‌تا هه‌رچاره‌ی وه‌کو لاقاو له‌شکرینکی مردووی لوولداوه، دوکتور و ده‌زمان نه‌بوه، بو‌ه‌ندی نه‌خو‌شی په‌نا براوه‌ته به‌ر هه‌ندی که‌س که پی‌یان نه‌وتن (حه‌کیم) که نه‌وانه له‌ باووباپیریانه‌وه بزیان مابوه‌وه فیری نه‌وه بوون له‌ هه‌ندی گژوگیا مه‌ره‌مه‌یان دروست نه‌کرد بو‌ برین، بو‌ قاچ گرتنه‌وه و ده‌ست گرتنه‌وه زورچار نه‌خو‌شی قاچ و ده‌ست شکاو به‌ ولاخ شاره و شار و دی

به دی نهگیران هدا قاج گرهوه یا دهس گرهوه به کیان بۆ ئه و دۆزی به وه. شان به شانی نهمانهش خه لک بروایان به نوشته و دوعا و دهم نه فه سی شیخ و مه شایخ هه بوه، په تی لهرزووتا له هه ندی جارا شونیی دوکتور و هه کیمی نه گرت هوه. چونه سهر شه خس وه کو پیری شه وکیل و پیری کۆکه و پیرمه سور و بالآنته ران زۆریا بوه و نه خۆشیان براوه ته سهر به ئومیدی چاک بوونه وه بیان (وه کو ته و فیه ق و هه بی جارنک بۆی باس کردم ئه و پیرانه له زه مانی سه فه وی به کانه وه بایه خیان پی درآ له کوردستاندا).

هۆی پاکردنه وه ی لهش و شتنی جل و بهرگ بریتی بوه له جۆره سابونیک (که دیاره وه کو نه وه ی غه فورئاغا بۆ مینجرسونی روون کردبوه وه سابونی بۆندار قه ده غه بو) له گه ره کی سابونکه رانی سلیمانی دروست کراوه. له گونده کانا که سابون نه بوه، له سه رکانی و چه مه کان به گه لاکوتک جلیان خاوین کردۆته وه و ره وگیک هه بوه که پی یان نه ووت (ئه سپۆن) هدا ده وری ئیمهش هه ر ما بو له دینهاته کانا به کاریان نه هینا له جیاتی سابون که به گه لاکوتک له ناو جله کانا لی ی ئه درآ که فی لی پهیدا نه بوو و بۆ سه رشتن (گله سه ر) له لایه ن ژانانه وه به کار نه هینرا جگه له وه خه نه و وسه ش هه بوه.

حه مام له سلیمانی و شاره کانی تردا هه بوه گه رماوه گشتیه که ی که هه موو که سینک خۆی تیا هه لکینشاوه (پی ی نه و ترا خه زنه) مایه ی بلاو بوونه وه ی نه خۆشی بوه چونکه ساخ و نه خۆش هه موو مافی نه وه یان هه بوه خۆی تیا هه لکینشن. که ئینگلیزه کان هاتنه سلیمانی خه سته خانه یه کی به چووکیان له سلیمانیدا کرده وه و ده رمانیان هینا..... وه کو مامۆستا ره فیه ق حلمی له یاداشته کانی باسی ئه کا هاتنی ئینگلیزه کان له و رۆژانه دا بۆ خواروی کوردستان له م روه وه وه کو هاتنی فره سته وابه. سۆن له راپۆرتیکدا ئه لی: که چومه سلیمانی خانویه کمان ده سه کوه ت که بۆ خه سته خانه بشینت ژورنکی ته رخا ن کرا بۆ عه ملیات و قاوشنیکیش جیا کرایه وه بۆ ژنان که توانرا شونیی (۲۰) پیار و (۱۵) ژن ساز بکرنیت.

له زه مانی عوسمانلی دا وینه گرتن حه رام بوه خه لک بۆ پیوستی له به غدا و نه سته مبول «۳۵» توانیویه نه وینه ی خۆیان بگرن، به لام که ئینگلیزه کان هاتنه

کوردستان، وینه‌گرتن بلاؤبووه..... ته‌وفیق وه‌هیبی بۆی‌گیرامدوه وتی یه‌که‌مجار که له سلیمانیدا کامیزایه‌کم پی بوو و هندی خه‌لک به چارونکی نابه‌دلی یه‌وه سه‌یربان نه‌کرد. به داخوه وینه‌گرتن و حه‌رام بوونی وینه‌گرتن شینوه‌ی زۆر ناوداران و شاعیرانی کۆنی کوردی له کیس داوین و نه‌وانه‌ی له دیوانی شاعیره‌کاندا وه‌کو وینه‌ی حاجی قادر و نالی و مه‌حوی هه‌مووی به خه‌یال دروست کراون.

یه‌که‌م وینه‌گرتن له کوردستاندا (حوسین حوزنی مۆکریانی) بوه له‌گه‌ل کابرایه‌کی لوبنانی له دواییدا شینخ له‌تیف دانساز نه‌و کامیزایه‌ی حوسین حوزنی و لوبنانیه‌که‌ی کره‌وه و شینخ له‌تیفیش له دواییدا فرۆشتیه‌وه به (یحیی ئەفەندی) «۳۵».

هۆی حه‌رام‌بوونی وینه‌گرتن له کوردستاندا نه‌وه بوه خه‌ستبوانه مینشکی خه‌لکه‌وه که نه‌و وینه‌یه چ به مه‌کینه و چ به‌ده‌ست ره‌سم بکری رۆژی قیامه‌ت داوای نه‌وه‌ت لی‌ته‌کا رۆحی بکه‌ی به به‌رداو تۆش توانای نه‌وه‌ت نیه که نه‌بی به هۆی بوونی شتینکی بی رۆح که نه‌وه به تاوانینکی گه‌وره نه‌ژمیرا.

له زه‌مانی کۆندا هۆی هاتوچۆکردن و گواسته‌وه‌ی مالی بازرگانی بریتی بوه له ولاغ و نیستر و گوی‌دریژ..... بایه‌خینکی زۆر دراوه به نه‌سپی چاک و ره‌سه‌ن. نه‌وانه‌ی که ده‌سه‌لاتداربوون (مه‌دیره‌) یشان بوه..... مینۆرسکی له کتێبه‌که‌یدا نه‌لی: «۳۶» «نه‌بوڤیان که وه‌ختینک ناوی کورد نه‌هینیت به شوژه‌سواره‌کانی رۆژه‌لات ناویان نه‌با». مینۆرسکی له باسی سواری کوردا نه‌لی:

«دیاره کورده‌کان له‌و سواره‌ده‌م و چاو‌مۆن و گرژانه‌ی نه‌ورویایی نین، به‌لکو زۆر هه‌ز له‌ گۆرانی نه‌که‌ن».

له کوردستاندا جگه له سوارچاکی و غارغارین و (جریدبازی) و نیشان نانه‌وه زۆر باوی هه‌بوه، به‌تایبه‌تی له زه‌مانی بابانه‌کاندا بایه‌خیان پی‌دراوه و سالمی شاعیر له هندی شیعریدا باسی رابواردنی نه‌و سه‌رده‌مه‌ی کردوه. شینخ ره‌زای تاله‌بانی له‌و شیعه‌دا که به ناوی (دار المولکی بابان) وه‌و وتویه‌تی باسی جریدبازی کردوه که نه‌لی:

درنخ بۆ نه‌و زه‌مانه، نه‌وده‌مه، نه‌و عه‌سه‌ره، نه‌و رۆژه

که مهیدانی جریدبازی له دهشتی کانی ناسکان بوو
شینخ مەحمود له زەمانی حوکمدارنیتیدا وه‌کو نەریتنیکی ئەو سەردەمە بایەخی
داوه به (سپۆرت) وه‌ک رمبازی و غارغارین و هانی سەیرانکەرانی داوه وه‌کو
جاران بەزم و گۆزبەنگی سەیران رینک بخەن و خۆشی له هەندیکیانا بەشداری
کردوه که هەندیکەس رەخنەیی ئەوه‌یان لی‌گرتوه که نەدەبوایه ئەو رۆژانە بەشتی
واوه خۆی خەریک بکەرایه.

له سالی ۱۹۱۹ دا مینجەرسۆن ئۆتۆموبیلی هیناوه بۆ سلیمانی و شوفیزینکی
تەرخان کردوه بۆ ئەوه‌ی خەلک فیژی چاکردنی ئۆتۆموبیل بکا و شونینک
تەرخان کراوه بۆ ئەو مەبەستە. ئەو شونینە خانووی ئەحمەدی بەگی ساحبقران
بوو، بەرامبەر مالی حمەتاغای عەبدولرەحمان ناغا و هەتا زەمانی لاوتیتی
نیمەش ماپوو پی‌زی ئەوترا (موهەندیسخانە). موهەندیسینک که ئینگلیز بوه
سەرپەرشتیکەری ئەو شونینە بوه و له دواپیدا وه‌کو ئەلین ماجد مستەفا له‌جی‌ی
ئەو موهەندیسە دانراوه «۳۵». بەلام مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد ئەلی بەر له
مینجەرسۆن (عەلی ئیحسان پاشا) که قانډینکی عەسکەری تورک بوه ئۆتۆموبیلی
هیناوه بۆ سلیمانی بەلام زۆری به راکیشان و پالە پەستۆ بوه.

جگه لهو ئۆتۆموبیلەیی مینجەرسۆن (گوگول جان موگورجی) که ناوه‌کەیی له
لایەن شینخ قادری حەفید و حەپسەخانێ نەقیبەوه کرابو به (غەفور موگورجی)
ئەویش له زەمانی مینجەرسۆندا ئۆتۆموبیلینکی هینایه سلیمانی و که شینخ مەحمود
له هیندیستانه‌وه گەرایه‌وه بۆ سلیمانی ئەو ئۆتۆموبیلەیی خەلات کردوه به شینخ
مەحمود بەلام شینخ مەحمود پارە‌کەیی داوه‌تەوه و شینخ رۆژی هەینی به‌و
ئۆتۆموبیلە چوه بۆ مزگەوتی گەوره بۆ نوێژکردن و هەندی سواریش له‌م لا‌ولایه‌وه
بوون، هەر به‌و ئۆتۆموبیلەش بوه که شینخ مەحمود چوو به پیر سمایلخانێ
شکا‌کەوه (سەمکۆ) که هات بۆ دیتنی شینخ مەحمود وه‌کو له شونینی خۆیدا باسی
ئەکەین.

۲- باری ئابووری و پیشه‌سازی و بازرگانی

ژیان له کوردستاندا به شینوه‌یه‌کی گشتی زور ساده‌بوه و کورد دووره‌په‌ریز بوه لهو رووداو و به‌سدره‌تانه‌ی که له ولاتانی ئه‌روپادا به هوی شورش‌ی پیشه‌سازی و ته‌قینه‌وه‌ی باری بازرگانی و که‌له‌که‌کردنی سه‌رمایه‌داری‌یه‌وه روی دابوو.

ولاتانی سه‌مایه‌دار لهو روژانده‌ا ته‌نها به‌سوود و قانزاجی بازرگانی و ئالوگۆری به‌رده‌می ناوخویان و ده‌ورو به‌ریان تیریان نه‌ده‌خوارد و که‌ره‌سه‌ی خاوی ناو ولاته‌که‌ی خویان به‌شی ئه‌و پیشه‌سازی و بازرگانیه‌ی نه‌ده‌کرد که ئه‌وان مه‌به‌ستیان بوو، جگه له‌وه‌ی که ترخی ئه‌و که‌ره‌سه‌ خاوانه‌ی لای خویان هه‌تا ته‌ها ته‌ترخی گرانتر نه‌بوو بۆیه پنیوستیان به بازاری نوی هه‌بوه که ئه‌و کالاً و به‌رده‌مه پیشه‌سازیه‌ی ناو ولاتانی خویان لهو بازاره تازانده‌ا به‌فرۆشن و به‌پاره‌که‌ی که‌ره‌سه‌ی خاوی هه‌رزانی ئه‌و ولاته‌ بکرن، یا ده‌ست بگرن به‌سدریا و به‌کینشی بکه‌ن بۆ کارگه و عه‌ماره‌کانی خویان که له ته‌نجامی ئه‌وه‌دا په‌لاماردان و هه‌له‌په و بین‌به‌رکی له‌ناو ئه‌و ده‌وله‌تانه‌دا په‌یدا‌بوو. هه‌ر لایه بۆ خوی و به‌جیا مرخی له ولاتینیکی دواکه‌وتوو خوش‌کردبوو بۆ ئه‌وه‌ی وه‌کو مه‌ر دایان‌دۆشن و ده‌سه‌به‌سه‌ر بازاره‌کانیا بگرن که په‌کیک لهو ولاتانه کوردستان بوه که زوریان وه‌کو روس و ئینگلیز و ئه‌لمان هه‌له‌په‌ی داگیرکردن و ده‌سه‌به‌سه‌را راگرتنیان داوه (له په‌یمانی سایکس بی‌کۆدا باس‌کراوه)، بینجگه له‌وه‌ پرۆفیسۆر (خالفین) له کتیبه‌که‌یدا- کینشه له‌سه‌ر کوردستان- به‌ دوورودریژی باسی کردوه.

ژیانی کورده‌واری به زوری ساده‌بوه و جل و به‌رگی خۆمائی بوه وه‌کو رانک و چۆغه و فه‌ره‌نجی و کۆله‌ بال و په‌سته‌ک و کاله و پیتاو و خام‌جاو. ناوچه‌ی هه‌ورامان جگه له رانک و چۆغه به‌ کلاشی په‌رۆش به‌ناویانگ بون و له ئیشی ده‌ستدا وه‌کو چه‌قۆ و قه‌له‌م‌به‌ر زور ورد و چالاک بوون. که‌وشی ره‌ش و سوور پیناوی کۆن بوه (جگه له کاله و پیتا و که زور جار بۆ قوڤ و چلپاو

به کارهاتوه). ژنی لادی وه کو پیاو کهوشی له پی کوردوه بهلام ژنانی ناوشار - بهویندی شاری سلیمانی- پاینبهرز که جوړه پینلونکی رهنگاورهنگ بوه له پی بیان کوردوه.

بهلام که ورده ورده کۆچدری بهکان نیشتهجی بوون و پاره داری و دهس رؤین گه شهی کرد و پیشه سازی و بازرگانی تا راده بهک پدیره ی سهند، ئیتر ده ولهمه ند و دهس رؤیه کان به شینوهی جل و بهرگی کۆن قایل نه بوون و سهریهستی ناوریشم و مشکى و چهفته کرین پدیدابوه که زۆری له هیندستانه وه له رینگه ی ئیزانه وه نه گه یشتنه کوردستان و جوړه عه بایه کی پیوانه که نیشانه ی ده ولهمه ندی و پاره داری بوه له لایه ن دهس رؤیه و ده ولهمه ند و بازرگانه کانه وه دراوه به شاندا.

له ناوچه گهرمه سیزه کانا به زۆری که واوسه لته بیان له بهر کوردوه (که مینجرسۆن له گه شته کهیدا له باسی وه سمان پاشای جافدا باسی جوړینکی له وه کوردوه). ژتیش کهوا و کراس و دهسمال و کولوانه و کولنهجه و سهریهسته کانیان له شینوهی کۆنه وه گۆراوه و خیزانی ده ولهمه ندکان قوماشی گورونئ و ناوریشمیان له بهر کوردوه و بهستویانه به سهریهانه وه. له هندی ناوچه دا وه کو هه ولیر (تاس کلاو) و (چه کمه ی ژنانه) ش هه بوه. ورده ورده کل و کلتور و ناوینه و شان و خه نه و وسه و بوون به نارایشی ژنان و دوکاندار و ده زگیر و چه رچی ناو شاروچکه کان فروشتویانن.

مینجرسۆن له گه شته کهیدا ده رباره ی کاروانی نه و کالایانه ی نه و کاته ی که نه و گه شته که ی کوردوه نه لی «۳۹»:

«بازرگانه کان له سلیمانی مانگی جازنک کاروانیان نه چیت بۆ ته ورینز و له وسه ره وه ناوریشم و قوماشی ناوریشم و وشتی تر ده هینن و له سلیمانیه وه خورما و قاوه (که هه ردوکیان به ره مه می ناو کورده واری نه بوون به لکو به بازرگانی نه هینران بۆ کوردستان) نه به ن و نه یفرۆشنه وه جارویار مس و ئاسنیش نه هینن بۆ کوردستان».

جگه له وانیه ی که سۆن باسی کردون، پیواه کانی سهرده می ئیمه بۆیان نه گیزاینه وه که له موسله وه پینلاو و خام جاو و بهرماخ و سیغاری جگه ره نه هینرا

بۇ ناوچەى سلېمانى و مېنجرسۇن لەگەشتەكەيدا باسى چەند گاۋرېنكى موسلى
كردوه كه خەرىنكى ئەو بازرگانىه بوون لەو رۇژانەدا.

بەرھەمى ناوچەكانى خوارووى كوردستان وەكو شۆينەكانى تر، برىتى بوە لە
توتن و ئاژال و پىنستە و خورى و موو، ھەنگوین، بنىشت، كەتېرە، مازوو،
كەولنى رىوى و چەقل و ھەندى شتى تر كه لە شارەكانەوہ نىزاون بۇ موسل و
بەغدا و زۇر جارېش ئەوشتانە لە ئىزانەوہ بەكېش كراوہ و لە رىنى بى خواروى
كوردستانەوہ نىزاوہ بۇ ولاتانى تر. رېچ لە كىتېبەكەيدا «۴۸» كە سالى ۱۸۲
چۆتە سلېمانى باسى چاندنى لۇكەى كردوه لە كوردستانا.

بازرگانە كۆنەكانى سەردەمى مندالى و لاوتى ئىمە باسى بازرگانى و كاروانى
جارانى خۇيان بۇ ئەكردىن و جاروبارە لە باسەكانيانا ناوى عروسىيات (روسىيا) و
ھەشتەرخان (ئوستراخان) و شارى (پەترى پۆت- بىطرسبرگ) و تاقدى
(كوجەرات) ئەھات كە ئەمەى دوایيان ناوچەىكەى بەناوایانگ بوە لە
دروستكردنى قوماشى دا.

كاروانى جاران ئەوسا ھەموى بە ئىستەر و بە كەر و بار بوە و بەرھەمى
دەستكردى پىشەسازى و كشتوكال و توتن و مالى بازرگانىيان لە شۆينىكى
وەكو ناوچەى سلېمانى يەوہ كە بارگە و بارەكانيان لە سلېمانىەوہ بەرەو
(سەگرمە) ئەرۇيشت و ئەگەيشتە (خانى ئىبراھىم خانچى) و لەونوہ بۇ بەغدا،
بە تايبەتى ئەگەر ناردنى ئەو كاروانانە لە زستاندا بوایە بە شەپەشەق
ئەگەيشتە مەنزل و لە رىنگا تووشى ھەزار دەرەسەرى و شەپەشەق ئەبوون.....
ئەم شىعەرەى پىرەمىزد كە (ئەدمۆندز) لە كىتېبەكەيدا «۵۰» كردونى بە
(ئىنگلىزى باشتىرېن وىنەىە بۇ بەزم و شەپەشەقى كاروانى ئەو رۇژانەى
دەوروبەرى عوسمانلى بە تايبەتى لە كاتى لاوازىيونىا (مېنجرسۇنىش لە
گەشتەكەيدا باسى كىشەى ھاتوچۆى كەركوك و سلېمانى كردوه كە چۆن
ھەمەوہنەكان دەستيان بەسەر ئەو رىنگەىدەدا ئەگرت و كاروانەكانيان تالان
ئەكرد).

جاران ددروژ به ههجه ههجه و باره بیری بهوه
 ترسی طریده، پینشکشی سوار، شهو فرینی دز
 نه رکی گریز و خانه بگیو و مزوبانی تونین
 چنگ سووته کدی به نار و کدرووی نوردوه نانی کون
 ناگری تدهپاله، لوکسی گزگل، گه فینی سهگ
 سیخورمهی قه تارچی بز ههلسان و بز پهله ی
 لاسهنگی بار بدهر بهر پارسهنگی خوار به کدی
 نینجگار نهگه نافرته ت له ته کا بوو، به ترسهوه
 باج و پیتاکی زهنگه و، گهروگرفتی جاف
 بهم کویره وهری به و بهو کوله مهرگیه و به چلکوه
 نهو ساده چوپته شاروه ناومالی (عاصمه)
 نینستا سواری نوزمزبیل به، بهسی سعات
 سواره به، بنوو، بهدانی له خهو ههلسه زوو به زوو
 جاران تدهپان ووت: نهوه (وهلی) به طی تهرز تهکا
 آنها که هات پرووسکه خراپه ناو ته لینگهوه
 زووتر له مانگه شهو ددروژوو روناک کراپهوه
 جاری نهی بزاین تهمانه له کویره هات،
 له لای من: خوینده واربه..... ناه خوینده واربه
 ناخ خویندیش وه کو نهوه ی من ناره زوی نهگم

به گهروماوسه بوون و لیزمه ی باران و تدری بهوه
 دهستیاری باری کدوتوو له جینگای خلیسک و خز
 بزلدی که بانوو، کفری قه تارچی، پلار و جوین
 جووته و له قدی ناو تهروله و هالووی تهرس و بز
 دهسته و به خدی قه تارچی له سهرکا شهرده کورتهک
 لوزه و تریسکدی نینستر و بازدهانی جزگهله ی
 خز ووتی: پیت له خرتکه چوو، لهو دهشته چی نه کدی؟
 هدر سوارنیک دهرکهوی نهلی ی: نای جهرده به نهوه
 ههرچیکیش که هاته بری ههمدوه ند بردی صاف له صاف
 سی بهنگه وه پگهراو به سهر و ریشی کولکوهوه
 پیت و بنوسرت نابیته خزوی چینشت نه مه که مه
 ده تپاته سهر شه مه نده قهر، دهست و برد که هات
 بهغداپه هات به پیرتهوه ده ی پینیت پرو بهروو
 پینچانه وه ی زوی نیه، عیلمه کاری بهرز نهکا
 هنترابه خانوهوه له چرای هدر په لینگهوه
 تاریکی لاچوو، تینگه پینی نیمه ماههوه
 چی هه به چاکتره ی له مانه بز به رزی ولات
 هدر میله تینک که عیلسی نهی دهردی کاری به
 بی بیتم و نه پینته گری کویره و قوروسی کفته کهم

هدتا زه مانی عوسمانلی و بهر له شه‌ری یه‌که‌می جیهانی، شاری سلیمانی به دروستکردنی خه‌لچهر و تفه‌نگ و چاک‌کردنه‌وی تفه‌نگ و ده‌مانچه به‌ناوبانگ بوه و نه‌وانه‌ی خه‌ریکی نه‌و پیشه‌سازی‌یه بون پی‌یان نه‌وترا (چه‌خماخ ساز). مارک سایکس که له سالی ۱۹۰۵دا چوه‌ته سلیمانی باسی (۱۵۰) که‌س نه‌کا له سلیمانیدا که زور شاره‌زابوون له تفه‌نگ دروستکردندا له جو‌ری (مارتینی پیبودی) به‌لام که ئینگلیزه‌کان دوا‌ی به دیل‌گرتنی شیخ مه‌حمود هاتنه‌وه ناو سلیمانی نه‌و پیشه‌سازی‌یه‌یان قه‌ده‌خه‌کرد.

لؤنگریک له کتیبه‌که‌یدا باسی تفه‌نگ دروستکردنی نه‌و سه‌رده‌مه‌ی سلیمانی کرده و نه‌لی: «۴۳»

«مانیفاکتوره‌یه‌کی کۆن هه‌بوه که تفه‌نگی له جو‌ری رووسی تیا‌دا دروست نه‌کرا و له‌ویوه نه‌فرو‌شرا بۆ ناوچه‌کانی تری کوردستان».

نه‌حمه‌د خواجا له یاداشته‌کانیا «۴» نه‌لی: (که مینجرسۆن بو‌یه حاکی سیاسی له سلیمانی، نه‌و شو‌ینده‌ی که خانووی شاره‌وانی‌یان تیا‌دا دروست نه‌کرا پی‌ی نه‌وترا (سه‌قاخانه‌ی عه‌سکری)، مینجرسۆن جار‌ی‌دا به ناو خه‌ل‌کدا هه‌رچی چه‌کی هه‌یه پنیوسته له ماوه‌یه‌کی دیاری کرا‌ودا بیدا به حکومت. خه‌ل‌که‌که‌ش نه‌وه‌ی چه‌کی کۆنی هه‌بوو ته‌سلیمیان کرد و مینجرسۆنیش هه‌مووی خسته بناغه‌ی نه‌و خانوه‌ی شاره‌وانی‌یه‌وه که دروستی نه‌کرد).

پیشه‌سازی له خوارووی کوردستاندا زور دوا‌که‌وتوو بوه له‌چار و لاتانی تردا و نه‌وه‌ی هه‌بوه ده‌ست‌کرد‌بوه. له دوکانیکدا وه‌ستا خۆی یا یه‌ک دوو شاگردی هه‌بوه و هه‌ندی جار له‌ناو مال‌تیشدا پیشه‌ساز ژورنیکی ماله‌که‌ی ترخان کرده بۆ نیشه‌که‌ی و دوکانی نه‌بوه.

جگه له چه‌خماخ سازی و شیرگه‌ری، دروستکردنی به‌رگ و پینلاو و ژیر راخه‌ر وه‌کو لباد و به‌ره و فه‌رش و سه‌رراخه‌ر وه‌کو جاجم و پزیه‌شمین و لینه و دۆشه‌ک، ناسنگه‌ریش گاسنی جووت و پاچ و خا‌که‌ناز و بیل و ته‌ور و ته‌وراس و چه‌قۆ و قیمه‌کینشی دروست‌کردوه له‌و ناسن و پۆل‌یا‌نه‌ی که هه‌مووی له‌ده‌ره‌وه له بازرگانی به‌کینش نه‌کران.

مووتا‌بجیتی له سلیماندا با‌وبوه بۆ دروستکردنی گلۆله‌ی بدن و گوریس و

جەوآل و توورەكە و رەشكە و خەرار (خەرار هەر لە كۆنەو لە كوردستاندا تووتنیان تیا داگرتو).

لە گواستنهوێ پایتهختی ئەمارهتی بابان لە قەلاچولانەو بە سلیمانی، گەلێك لە پیشهسازانی قەلاچولان لەگەڵ بابانەكاندا دوكانەكانیان پینچایه و هاتنه سلیمانی كە مووتابچیەكان بەشینك بون لەوانه و لە دواییدا کریستیانهكانی سلیمانی هەندینکیان بەووه خەریك بون. خووخمانهچیتیش ئەورۆژانه لە بره و دابوہ بۆ رەنگکردنی خام جاو كە قوماشینکی سەرەکی بوہ لە جل و بەرگدا... لە هەندی شوندا وەكو ناوچە (هەجیج) كاسە و كەوچك و پنه و تیروك و شانە دروستكراوه و بە كۆل و بار گپراویانە و فرۆشتویانە. بەنا و كۆلانی شارەكاندا دەزگپیر و كۆل گپیری جوولەكە هەبوہ و هەندینكیش كە پێیان ئەوتن چەرچی و ردهوالەیان بە دیهاتەكاندا گپراوه.

مینگرسۆن لە گەشتەكەیدا «٣٩» كە بۆ ناوچە سلیمانی كوردیتی دەربارە درو «پارە» ی ئەو سەردهمە و نرخێ هەندی خواردهمەنی بەم جۆرە باس كرده: «لە سلیمانی دا سالی ١٩٠٩ كۆلیزەیهکی ئەستور بە دوو پوول بوو كە هەر پوولێك ئەی كرد (١/٧ پینی ئینگلیزی)، دوو سەلك كاهوو نزیکە بە (١/٤ پینی)، هەندی دۆ یاخود ماستاو لەگەڵ خورمادا بەشی ئیوارەیهکی منی ئەكرد. بەو جۆرە تا قە (١) پینی ئینگلیزی بەشی ژەمینکی منی ئەكرد (بەلام باسی ئەوێ نەكردوہ كە ئەو پینیە ئەو رۆژانە لەژێر سایە عوسمانلی دا بە ئاسانی پەیدا نەدەكرا).

لە سلیمانی دا تا ئەورۆژە هینشتا پارە ئیرانی ئەچوو ئەگەرچی ئەو پارە ئیرانیە كۆنیش بوو، پارە عوسمانلی جگە لە مەجیدی هیچی تر نەئێ خوارد و نەئەچوو، پارە ئیرانی سێ جۆر بوو: ١- پوولی مس. ٢- بپنجوی زیو. ٣- پینچ شاهی ئیرانی. دوو قرانی ئیرانی پێی ئەوترا (تاران)، بەلام ئیمە هەندی جۆری تریشمان ئەبینی وەكو (چەرخی)، (جووتە)، دەپارە، غازی، قەمەری، قران، قرانی رەش.

هەموو شتێك بە گۆزە قەمەری حساب ئەكرا كە ئەیکردە (٤) پوول، بەلام بپنجوو بە زۆری لە بەردهستدا بوو. بەو پێیە بەك تاران بیتی بوو لە (٣٦)

پوول یاخود نۆ قەمدەری، بەلام سەیر ئەوەبو لە کەرکوک بە بینچوویمان ئەوت (قەمدەری) و بە (تاران)یان ئەوت (قران). کە ئەچومەلای گۆشت فرۆشینک ئەوت بە (۳۲) ئیتر ئەبواپە تی بگەیشتمایە کە نیازی لە (۳۲) قەمدەری بە کە ئەمە نرخی بەک حۆقە گۆشت بوو لە سلیمانیدا، (ئەو حۆقە بەی کە مینجەرسۆن باسی کردووە لە چوار کیلۆی ئیستا شتینک کەمتر بوو).

لە کوردستاندا هەر شونینە بوخۆی کیش و سەنگی جیاوازی هەبۆ، حۆقە ی سلیمانی (۴) حۆقە ی پینجۆین بوو و $5/4$ ی (مەن) ی تەوریزی بوو و $2/5$ ی (مەن) ی هەلەبجە بوو. هەرۆها حۆقە ی سلیمانی ئەیکردە (دوو حۆقە و نیو) ی ئەستەمۆل کە ئەمە پینوانە ی ئەو سەردەمە ی تورکیا بوو.

ماوە بەک لە سلیمانیدا (فیشەک) بۆ کیشی ترازوو بەکار ئەهینرا (چونکە کیشی فیشەک لە هەموو شونینکدا لەو رۆژانەدا سەنگیان وەکو بەک واپۆ). کە شەری جیهانی دەستی پێ کرد کار بە دەستانی عوسمانلی و جەندەرمە و زەفتیەکانیان وەکو کوللەو واشە بە هەموو لایە کدا بلاپونەو و هەرچی یان دەست بەکەوتایە لە خوار دەمدەنی بە ناوی ناردنی ئەو شتانە بۆ کۆری جەنگ و خیزانەکانیان لۆولیان دان بۆ ناو کۆری شەپ و خەلک کەوتە سەرغەلتیەو و زۆر خیزان نان پەیدا کەری نەمابوو و کارەساتی گرانی بە هۆی نەبوونی خۆراک و جل و بەرگ و پارۆه هەموو لایەکی شپۆزە کردبوو، پیرەکانی سەردەمی مندالی و لاویان بۆیان ئەگیراینەو کە چۆن ژبانی ئەو رۆژانە سەخت و سامناک بوو، کیلۆی ئارد هەندێ جار بە لیڕە بەکی ئالتون بوو، نانەوا گوێ رەپ، ئەو نانەواپە ی کە حەمدی صاحبقرانی شاعیر لەسەر زەنشتەکانی شیخ مەحموددا ناوی هیناوە لە ناو بازاری سلیمانی دا نانەواخانە ی هەبۆ، لە ملاولای سەری کۆلانانی بازارە کە ی ئەو، لە وانە ی کە برسی بوون زۆر جار خۆیان حەشار داو و نانی نان کەرەکانیان فراندووە. زۆر کەس لە برسا دا بویانە دەشت و کینۆ و وەکو ئاژۆل پەلاماری گۆگیاپان داو، زۆر برسی واهەبۆ کە لای گران بوو دەست لەم و لەو پان بەکاتەو، دەرگای لەسەر خۆی و خاوخیزانی داخستوو و لەناو مالاً هەموو بە کۆمەلە لە برسا مردوون. مەگەر بە کینکی وەکو (کەریعی عەلکە) کە بە

هزی خوننده واری پده که رژژنامه و گزفاری به زمانی بینگانه بز هاتوه، به هزی نهوانهوه زانیونتی که شهر دهستی پی کرد و درژیهی کینشا قات و قری و گرانی پهدا نه بیت و نهویش زور زیره کانه هدر لهسه ره تاوه دووربینی کردوه و دهغل و دانیکی زوری له عه مباره کانیا پاشه کهوت کردوه و هدلی گرتوه و وه کو نه لین لهو رژژه ره شانهدا یارمدهتی زور خیزانی سلیمانی داوه له مردن رزگاری کردون..... به راستی دهستی دوکتور که مال مه زهر خوزشیت وه کو وه فاداری پدک کتیبه کهی (چهند لاپه ره پدک له میژووی گه لی کوردی «۰» پینشکesh کرده به بنه مالدی سهره رزی که رمی عدله که.

وه کو پیره کان بزبان نه گیراینهوه کاره ساتی گرانیه که و برسیتی زه یفی له خه لک سهندبوو، هه بوو له ناو خویانا تا قم تا قمیان دروست کردبوو و که نه وسا پی یان نه و ترا (ئه له که و وه له که) که خه ریکی راوو روتی پاره دار و دهس رژیوی نهو رژژانه بوون. په کینک له م سدری کوزلانهوه خزی گرتوه و که پاره داره که گه پشتوه نهوی تر بانگی کرده: نه له که..... په کینکی تر وتوبه تی: وه له که بیگره و روتی که.

مه لا حمدونی شاعیر بی چاو له چاو ساغینک شاره زاتر باسی نهو رژژانه ی به شیعرنک کرده که نه مه چهند دیرنکیتی:

هم رژژه چ رژژنکه که عالم شله ژاوه	هه رکهس به جه خاری جگه ری قیسه کراوه
دنیا پری ناشوو به خه لایق به عمومی	ناسایشی لی منعه ده لی ی جونبوشی ناوه
وه ک ته رزه ده باری په هه موو دم نه سدی غم	هه وری غه زه ب و قه هری خودا توند وه تاوه
هم وه زعه که ناوی به (سه فهدر) نه بدن تیجرو	فه رمانی به خون رشتنی هم عالم مه داوه
گیرزده په هم عالمه هه رکهس په سیاقی	که وتوتزه که شاکهش به قوماندی نومدراوه
ژاندرمه نه سورنیتوه وه ک واشیدی برسی	بز لاشیدی میللت به فروئیلی غه زاوه
فه و تاوه له بهر سوخره که روئینستر و پابوو	خوشر سه قهت وشدل بوه، گا، پشتی شکاوه
که ره شوقی زه رینی نیه هه تا له به هارا	ترسی هه په نه ک بیخه نه ژر باری قه زاوه

له زه مانی لاوتی نیمه دا هیشتا (ته و قیقی همه خیل) ما بوو که له زه مانی عوسمانلی دا تورکه کان دایان نابوو که هه رچی ولاغ و باره دلگر هه بوه له سلیمانیدا به بیگار و سوخره له خه لکیان بسینیت و نازوقه و خواردنی راو و

رووتکراوی ناوچه که ی پی بگویند نه وه بز له شکری عوسمانلی له کوزی شه ره کانا. باشتترین که سینک که شینوهی گرانی و برسیتی نهو سدرده می گرانیه ی تو مار کرد بیت ماموستا ره فیت حیلمی یه که له یاداشتی ژماره (۱) یکدا ده رباره ی ژبانی نهو رژیانی گرانیه نو سیونتی و نه لی:

«به هوی زولم و زوری کار به ده ستانی عوسمانلی یه وه له کاتی شهردا، خه لک به جارنک روویان له حکومت وه رگیزابوو، مدموره کانی عهسکری و مدهدی عوسمانلی هدر جاره ی بدناوی شتیکه وه که وتیوونه راوو رووت و خه لک رووتانده وه جارنک بدناوی (تیعاشه) ی له شکره وه، یا بدناوی (مبایه عه) و (تیعانه) وه وه کو سدرانه له خه لک نه سینراو به شینکی زوری له لایه ن مأمور و کار به ده ستانی عوسمانلی یه وه نه دزرا. جگه له وه کردگاریش لهو سالانه دا قینی هه لسا بوو، به هوی شه ره وه هدرچی جوتیار و پیایو به کار هه بو نیران بز شه پ، کاروویاری کشتوکال که وتیوه دهس پروپیترژن و پیری بی هینز، بارانیش چوبوه بهست و خه لکه که به هاتنی نهو دهرد و به لایانه نهوانیش دلیان ره ق بوو که بووه سدرباری نهو دل ره قیدی کردگار، بهو جزره قات و قری دا کهوت، به جزونک حوقه یه ک ناردی چوار کیلویی تیکه ل و پیکه ل به خاک و خول چوه لی ره یه ک. پاش ماوه یه ک، جگه له وانهی که ده وله مند بون، یا نازوقه یان له میری وه رده گرت، نهوانی تر هه موو که وتنه سدغله تی و مه ترسی یه وه، بز خواردن ناره برنج، مینوژی رهش، تووی ووشک، نه مانه هه مووی ته واووو نه ما، تاوای لی هات دهست نه ده کهوت، ئینجا که وتنه خواردنی ناردی به روو، په موانهش بوو به خواردن، دیاره که نه م حاله بوو به هوی بلاووونه وه ی گه لیک نه خوشی له کاتیکدا که خوارده مهنی، به لکو هه تا نان و پاقله ی کولایش بوو به دهرمان و تنها خواپنده کانه - نهویش به ده گمنه - ده ستیان نه کهوت. کهس بییری له دهرمان نه ده کرده و نه گهر به بی ریشدا به اتایه کهس پاره ی نه بوو بی کری له بهر نه وه هه موو نه خوشینک چاوه رنی مردن بو، به لام مردن باشت بوو، نه وانهی به شی زوریان هیچ دهر دیکیان نه بو به لام به هوی خواردنی خراب و لاشه ی توپیوی هه ندی بالنده و مریشک و که له شیزه وه یا له بهر خواردنی ناردی به روو یا تووی ووشک و په موو پینش مردنیان به ماوه یه ک ته واو ووشک و ره ق نه بون، نه وسا

دهم و چاویان ده‌ناوسا، سه‌رویش و سمنلی چلکن و نالوزکاویان به رووی دهم و چاوی ناوساوی چاو به‌قوولاً چوویانا نه‌هاته خواره‌وه که نه‌وه‌کو نیرینه به‌لکو ژنه که‌ساسه‌کان و کچه جوانه‌کنیشیان روت قوت مابونه‌وه و له‌شیان بز دانه‌پوشراو به تنگ شه‌رمده نه‌مابون. که سه‌ره‌تای زستانیسه ده‌رکه‌وت..... به‌لام چون زستانیک!! زستانیکی ئیجگار سارد و سزله و به باران بو، به پینچه‌وانه‌ی وه‌زی ووشکی کاتی ده‌غل و دان، نه‌وانه‌ی که خوا پاروویه‌ک نانی دابونئی به کوله‌مدرگی سکیان تیر نه‌کرد، به‌لام له‌بهر هاوار و نوزه‌ی بی‌هیژ و ده‌نگی پارانه‌وی ژن و مندال و پیره میزده نه‌خوشه‌کانی ده‌ست و پی ناوسا له‌ژیر باران و ره‌شباو سه‌رمای شه‌وانی زستان له کولانه‌کانه‌وه نه‌هاته به‌رگویی و بی ده‌سه‌لانیسه ده‌ستی نه‌کرد به گریان..... به‌مدش شوکور..... به‌لام رزژ نه‌بوو شاریکی وه‌کو سلیمانی له برسا وه‌یا له‌بهر نه‌خوشی که نه‌ویش هدر له برسیتیه‌وه بوو ده‌کس نه‌مریت. ئیتر شاردنه‌وی لاشه‌ی مردوو له توانای شاره‌وانی‌دا نه‌ماو خستنه پشت گونی لاشه‌کانیسه ده‌ستی پی‌کرد. پیام نه‌ویست روو بکاته مزگه‌وته روو‌خاویک یا به چه‌په‌ری کولانی‌کدا تینه‌ری وه‌یا سه‌ریکا به که‌لاویه‌کدا وه‌یا چاو به ژورنیکی چول و تاریک و بزگه‌نا بگیریته، بینگومان له هدموو هه‌نگاوی‌کدا لاشه‌یه‌کی روت و قوت و ناوسا و شین هه‌لگه‌راوی به‌رچاو نه‌کوت که مروئی نه‌ترساند و نه‌سله‌میه‌وه.

چاونوو‌قاندن و راکردن له‌م دیمه‌نه خه‌فته پزینه‌رانه که‌لکی نه‌ده‌گرت، به خوشاردنه‌وه و دوورکه‌وتنه‌وه رزگاری نه‌ده‌بوو له‌و دیمه‌نانه‌ی کزه‌ی له جه‌رگ نه‌هینا و دلئی هه‌لئه‌قرچاند. ره‌وشت و خووی به‌رز نه‌وی بوو، دل‌سوزی و داوین پاکئی لای به‌شی زوری خه‌لک هه‌لگه‌راوو، به کورتی سه‌روشتی پاک له قاموسی به‌شه‌ردا نه‌مابوو سه‌راپوه‌وه و داوین پیسی و که‌مته‌رخه‌می له ناموسی‌دا گه‌بیشته‌وه راده‌یه‌ک که قه‌ت نه‌ی‌بینیت..... هه‌ر له‌م ده‌وره‌دا له ئیرانیسه‌وه پزل پزل خه‌لک به سوال‌کردن و هه‌ل‌آتوویی خویان نه‌گه‌پانده سلیمانی و له‌مانه به‌شیکیان به فرژشتنی له‌شیان نه‌چون به‌رنه‌وه و تا ماوه‌یه‌کیش به کوله‌مدرگی نه‌ژیان».

به‌راستی وه‌کو ماموستا ره‌فیق حیلمی باسی‌کرده و نه‌وانه‌ی له‌و سه‌رده‌مه‌دا

ژباپوون و بز ئیمه‌یان ده‌گیزایه‌وه، باری خوارووی کوردستان به شینوه‌یه‌کی گشتی و باری ناوچه‌ی سلیمانی به تاییه‌تی نه‌ونده پهریشان و ئالوزیوه که خه‌لک ویستویانه به ههر جزیرنک بینه له‌وه‌وره ره‌شه رزگاریان ببینه که به‌سەر ئاسمانی ولاته‌که‌یانه‌وه بارانی غه‌زه‌بی ئه‌باران و ئاماده‌بوون بچنه پال سایه و ده‌سه‌لاتی ههر که‌سینکه‌وه که له‌وه‌ کوزره‌وه‌ریه رزگاریان بکات.

به‌راستی شتیکی زور زه‌حمه‌ت بوه بز یه‌کیکی وه‌کو شیخ مه‌حمود که له‌ کۆتایی شه‌ری جیهانی و گه‌رمه‌ی ئه‌و رۆژه‌ ره‌ش و سه‌ختانه‌دا که ده‌رامه‌تیکی که‌م و ته‌جروبه‌یه‌کی سیاسی نه‌وتزی نه‌بوه که به‌وه‌ هم‌وو ده‌س کورتیه‌وه و له‌و رۆژانه‌دا که خه‌لک له‌ژور باری برسینی و رووت و قوتیدا ئه‌یان نالان بتوانینه هه‌تا سه‌ر میله‌ته‌که‌ی له‌ خزی گرد بکاته‌وه و بتوانینه هه‌موویان یه‌ک بخاو روو به‌ رووی دوژمنه‌کانی کورد و داگیرکه‌ری ولاته‌که‌ی ببینه‌وه و بتوانینه به‌رگه‌ی پیلان و نه‌خشه‌ی ئیمپریالیزمی ئینگلیزی ده‌وله‌مندی پاره هه‌لریزی نه‌وه سهرده‌مه‌ بگری و ده‌وله‌ته‌که‌ی رزگار بکا و میله‌ته‌که‌ی بگه‌یه‌نیه‌ته‌ رنگه‌ی نازادی و سه‌ریه‌ستی.

نه‌وه‌بو وه‌کو له‌ دواییشدا بزمان ده‌رته‌که‌وی ئینگلیزه‌کان ساتینک سیاسه‌تیان به‌رامبه‌ر به‌ کورد و کوردستان گوزاو و ئیشیان به‌ شیخ مه‌حمود نه‌ما، توانیان به‌ بلا‌وکردنه‌وه‌ی پاره و خه‌لات و به‌لینی ده‌سه‌لاتداریتی و موچه و مانگانه و پاره به‌شینه‌وه به‌سەر سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی کوردا شیخ مه‌حمود بی ده‌سه‌لات بکه‌ن و وای لی‌بکه‌ن به‌رگه‌ی هه‌رشه‌کانی ئینگلیز نه‌گری و ناچار بگری واز له‌ شورش و خه‌بات به‌ینینه‌ت و پروپاگانده‌ی ئینگلیز و نوکه‌ره‌کانی تاماوه‌یه‌کی دوور و دریز به‌تاو کوردستاندا وایان خسته‌یه‌ مینشکی خه‌لکه‌وه که تاوانی روخانی حوکمداریه‌یه‌که‌ی شیخ مه‌حمود خزی بوه و ئینگلیز له‌وه‌دا تاوانی نه‌بوه هه‌تا له‌م دواییه‌دا راستیه‌کان به‌ ناشکرا روون بوونه‌وه و زور که‌س دانیان به‌وه‌ ده‌لانه‌ی خزیانا نابوو که لایان وابوو نه‌گه‌ر شیخ مه‌حمود نه‌بوايه‌ دوور نیه ئینگلیزه‌کان حوکومه‌تینک بز کورد دروست بکه‌ن.

۳- باری ئایینی

له خوارووی کوردستاندا وه کو ناوچه کانی تر، میلله تی کورد هدر له کۆنوه ئایندارهوه و پنیوستیه کانی ئایینی ئیسلامی وه کو نوژی و رۆژو و حهج و زه کات و سه رفتره به جی هیناوه و هه میسه سه رگه رمی ئاینه که ی خزی بوه و سه ری به چوایه نوژی نه ته چوو له ناو بینگانه کانیشدا نه م ئاینداره ی کورد سه رنجی راکینشاون و بینیویانن که ساتی نوژی کردن هاتوه نه گهر له کاتی شه ریشدا بووین چه که که بیان لای خزیانه وه داناوه و نوژی خزیان کردوه.

له ناو کورده واریدا هدر له کۆنوه به چاوینکی پر له ریزه وه سه یری پیاره ئایینه کان کراوه و له ناو کۆمه لگا کانی کورده واریدا شوینی تایبه تیان هه بوه و کاربه ده ستانی عوسمانلی له زووه وه له و راستیه گه یشتیوون بزیه هه میسه هه لویان داوه پیاره ئایینه ناسراوه کان به لای خزیانا داشکینن و هه میسه دلایان راگرتون و خه لات و به راتیان داونه تی و سولتانی عوسمانلی و کاربه ده ستانی هه لویان داوه له رینگای پیاره ئایینه کانه وه ره شه خه لکه که ی کوردستان والی بکه ن که به چاوینکی ریزه وه سه یری خه لیفه ی عوسمانلی بکه ن و به چاوی نوینهر و پاریزه ری ئایینی ئیسلام و خاکی ئیسلامه وه تی ی بروانن و وا له خه لک بگه یه نن که هدر که مه تر خه مبه دک له به شدار بوونی غه زادا به رامبه ر به غه یره دینی ئیسلام بکری به کفر و تاوان بژمیبری و پنیوسته هه میسه له ژیر ئالای خه لاقه تی عوسمانلی دا ئاماده بن بز گیان و مال به خت کردن و واپزانم فوونه یه کی زۆر زه ق و ئاشکرمان له و رووه له به رچاره که ساتینک (مه لای خه تی) فتوای دا شه ر کردن به رامبه ر به ده وله تی عوسمانلی کفره و هدر که سینک به شداری بکات ته لاقی نه که وی و چزن به و جزره خه لک له (پاشا کۆره - میر محمه د) ی ره واندۆز کشانه وه و ده ستیان نه چوه نه وه ی چه کی بز هه لگرن و نه ماره ته که ی به ارینن و به و جزره نه و تروسکایبه ی کورد کوژیترایه وه.

کورد به شیوه یه کی گشتی (سونی یه و شافعی یا حه نه فی یه) و له تورکیادا

هندیک شیعه هدیه که پی‌یان وتراوه (قزلباش) و له کوردستانی ئیرانیشدا له ناوچهی سنه و بدره‌خوار هدا ناوچهی عیلام شیعه‌ن و کینشهی سونی و شیعه له کوردستاندا هندی جار بوه به هزی ئاژاره و نارنکی و ئەو کینشهی له زه‌مانی (ئهمان الله‌خان‌ای والی (سنه‌دا) له نیوان شیعه و سونه‌دا روویداوه و (مه‌وله‌وی) شاعیر کراوه به ناویژیکه‌ر بۆ چاره‌سەرکردنی ئەو کیشه و نارنکیه وه‌کو مامۆستا عبدالکریمی مدرس له کتیبه‌که‌یدا ده‌رباره‌ی مه‌وله‌وی باسی کردوه نمونه‌ی‌دک بوه له‌و نارنکیه.

بهر له‌وه کینشهی سونی و شیعه له نیوانی ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی و عوسمانلی‌دا که خاکی کوردستان که‌وتۆته نیوانیان‌ه‌وه، ئاگری ئەو شه‌ره کوردیشی گرتبوه‌وه و هه‌ردو ده‌وله‌ته‌که له‌و شه‌ره‌دا و له‌ دوا‌ی ئەوه‌ش هه‌ولیان داوه کورد تیوه‌تالین.

دوکتور که‌مال مه‌زه‌هر له کتیبه‌که‌یدا ئە‌لی: «^{۷۵} روسه‌کانیش هه‌ولیاندا هه‌ستی ئایینی کورد بۆ سوودی خزیان به‌کار بینن له‌بهر ئەوه زۆر بایه‌خیان به نه‌جف و که‌ریه‌لادا و ئەو ته‌قه‌لایه له یاداشتینکی سه‌رکرده‌ی هیزی روس له کرمنشاه (ئوشالوتی) ده‌رته‌که‌وی که‌بۆ قونسولی روسی نویسه‌وه له کرمنشاه له کاتی شه‌ری یه‌که‌می جیهانی‌دا ئە‌لی:

«ئه‌توانی له‌ عه‌شایره شیعه‌کانی کورد سوود وه‌ریگری و به‌کار به‌یترین بۆ داگیرکردنی که‌ریه‌لا و نه‌جف بۆ ئەوه‌ی ئەو شوینانه له‌ ده‌ست تورکه‌کان ده‌ریه‌یتریت، به‌م داگیرکردنه‌ تورکه‌کان ناچار ته‌که‌ین هه‌ندی له‌ هیزه‌کانیان له سنووری روسیا بکینشیته‌وه». ئەوه‌ی راستی بی له‌ خوارووی کوردستاندا ئەو کینشهی مه‌زه‌به‌ی شیعه و سونی یه‌ نه‌بوه و زۆر که‌م تووشی ئەو ناکۆکیه‌ بوه...

به‌ شیوه‌ی‌کی کورت ئه‌توانین پلین که له‌ خوارووی کوردستاندا ته‌گه‌ر سووکه کینشهی‌دک بووینت جاروبار له نیوانی ئەوانه‌ی سه‌ر به‌ قوتابخانه‌ی نه‌قشه‌بندی بوون له‌گه‌ڵ قادری‌یه‌کانا روویداوه..... جگه له نه‌قشه‌بندی و قادری ئەه‌لی حدق و یزیدی بوه که کینشهی‌یان رۆز که‌م بوه. کینشهی نه‌قشه‌بندی و قادری له خوارووی کوردستانا ته‌گه‌رینته‌وه بۆ ئەو نارنکیه‌ی له نیوان مه‌ولانا خالیدی نه‌قشه‌بندی (له‌ دوا‌ی ئەویش ده‌رویش و مریده‌کانی جینگه‌یان گرتوه‌وه) و

قادری به کاندایا روویدا له پینشدا له زهمانی شیخ (مارفی نودی) و له دواى ئەو له کاتى (کاک ئەحمەدى شیخ) ی کوریدا.

مەولانا خالید ئەقشەندى که پینشەوى ئەقشەندى بەکان بوە له عەشیرەتى (جاف) بوە له تیرەى (مکالی) بوە و دەربارەى سالى له دایک بوونى مەولانا خالید و سالى کۆچکردنى ئەمىن زەکی بەگ له میژووى کورد و کوردستاندا^{۱۱} و عەباس عەزاوى^{۳۲} هەریه که بەم جۆره باسیان کردو: ئەمىن زەکی له لاپەرە (۳۴۷) ی کتیبە کەیدا ئەئى: مەولانا خالید له سالى ۱۱۹۷ھ = ۱۷۸۳م له قەرەداغ له دایک بوە و لەسالى ۱۲۴۲ھ = ۱۸۲۶م له شام کۆچى دواى کردو بەپى نى ئەو بۆچوونەى ئەمىن زەکی، مەولانا خالید تەنها (۴۳) سال ژیاو.

بەلام عەباس عەزاوى دەربارەى مەولانا خالید ئەئى: مەولانا خالید له سالى ۱۱۹ھ = ۱۷۷۶م له قەرەداغ له دایک بوە (یەعنى هەوت سال پینشتر لەوہى ئەمىن زەکی باسى کردو) و لەسالى ۱۲۴۲ھ = ۱۸۲۷م له شام بە ئەخۆشى تاعون کۆچى دواى کردو و لەگەرەکی صالحیە له لاپالى چىای قاسیون نىژراو. بەپى نى ئەو بۆچوونەى عەباس عەزاوى ماوہى (۸) سال جىاوازی هەیدە لە تەمەنى مەولانا ئەگەل ئەوہى ئەمىن زەکی بۆى چوہ..... که دوورنیه ئەوہى عەباس عەزاوى که تەمەنى مەولاناى بە (۵۱) سال داناوہ (ئەگەر زۆرتريش نەبووینت) نزیکتر بىت له راستى چونکە تەمەنى (۴۳) سال بۆ یەکیکی وەکو مەولانا خالید که ئەو هەموو شتەى کردو له ژيانیا و ئەو هەموو پایە بەرزى یەى هەبوە و ئەو هەموو صوفى و مەردانەى که وەکو ئەلین پاشای بابان خۆى قلیان و سەبیلی بۆ تى کردو و ئەو هەموو صوفى و مەردانەى هەبووینى که له هەموو بەشەکانى کوردستانى ژوروو و خواروو وەرژوھەلاتدا پەرەیان سەندبو، جگە لەوہى که لەگەل یەکیکی بە تەمەنى وەکو شیخ مارفی نودی دا و دواى ئەو لەگەل کاک ئەحمەدى کوریدا کەوتۆتە بىنە و بەرەو وەکو له باسى شیخ مارف و کاک ئەحمەدى شیخدا له دواىیدا بە دوور و درىژى باسى ئەو نارێکیەیان ئەکەین، ئەوہى عەباس عەزاوى بە راست تر دیتە بەرچاو وەک لەوہى ئەمىن زەکی بەگ.

به پی‌زی نهو سدرچاوانه‌ی که باسی مه‌ولانا خالیدیان کرده، مه‌ولانا له عه‌شیره‌تی جاف بوه. عه‌باس عه‌زاوی نه‌لی: به ناوی مه‌ولانا (شیخ ضیاء الدین) هوه لای خه‌لک ناسراوه.

مه‌ولانا کوری نه‌حمده ناغای کوری (حسین) بوه... سدره‌تای خویندنی لای مه‌لاکانی خوارووی کوردستان و کوردستانی ئیران ته‌واو کرده. دوا‌ی ته‌واو کردنی خویندن هاتوته سلیمانی و له سالی (۱۲۱۳هـ - ۱۷۹۸م) دا له سلیمانی ده‌ستی کرده به دهرس‌وتنه‌وه به پی‌زی حسابه‌که‌ی نه‌مین زه‌کی نه‌بی که ده‌ستی کردینت به دهرس‌وتنه‌وه له سلیمانی دا ته‌مدنی (۱۷۹۸ - ۱۷۸۳) که نه‌کاته ۱۵-۱۶ ساله بووینت به‌لام به پی‌زی نه‌وه‌ی عه‌باس عه‌زاوی ته‌مدنی نزیک‌ی ۲۲-۲۳ ساله بوه که نه‌میان زورتر ری‌ی تی‌ده‌چیت..... مه‌ولانا له سالی (۱۲۲۰هـ = ۱۸۰۵م) دا چوه بز حدج و له سالی (۱۲۲۴هـ = ۱۸۰۹م) دا چوه بز هندستان و له شاه عبدالله‌ی ده‌لوی ته‌ریقه‌ی نه‌قشبه‌ندی وه‌رگرتوه و له سالی (۱۲۲۶هـ = ۱۸۱۱م) دا گه‌راوه‌ته‌وه بز سلیمانی که به پی‌زی بو‌چوونی نه‌مین زه‌کی ته‌مدنی بیست و حدوت ساله بوه و به پی‌زی حسابی عه‌باس عه‌زاوی ته‌مدنی (۳۵-۳۶) ساله بوه. که ساتینک گه‌راوه‌ته‌وه بز سلیمانی ده‌ستی کرده به بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی ته‌ریقه‌ی نه‌قشبه‌ندی وه‌له‌لایه‌ن بابانه‌کانه‌وه له‌قه‌بی (رئیس العلمای پی‌ی دراوه و له‌ویوه له‌گه‌ل قادر‌ی‌یه‌کانا به پینشیره‌وینتی شیخ مارفی نودی تینکچوه.

له نه‌نجامی نه‌و ناکزکیه‌دا مه‌ولانا له ره‌ئیس العلمایه‌تی لاپراوه و شیخ مارف له‌جی‌ی نه‌و دانراوه و مه‌ولانا ناچار کراوه سلیمانی به‌جی‌به‌ینلینت و روویکاته به‌غدا وه‌کو له دوا‌ییدا له باسی شیخ مارف و کاک نه‌حمده‌دا باسی نه‌که‌ین.

کلودیوس ریچ له گه‌شته‌که‌یدا «۴۸» باسی مه‌ولانا خالیدی کرده و ستایشینکی زوری کروده و به‌رپه‌رچی نه‌و درز و ده‌له‌سانه‌ی داوه‌ته که درابونه پال مه‌ولانا. ریچ له لاپه‌ره (۱۴۰) ی کتیبه‌که‌ی‌دا نه‌لی: خه‌لکی سلیمانی به مه‌ولانا خالیدیان نه‌وت (حه‌زرتی مه‌ولانا). دوا‌ی روودانی نه‌و ناکزکیه جارنکی تر پاشای بابان مه‌ولانای داوا‌کرد‌ته‌وه بز سلیمانی و ریزی لی‌گیراوه به‌لام نه‌م جاره‌یان له‌گه‌ل کاک نه‌حمده‌ی شینخی کوری شیخ مارف تینکچوه و ناچار

سلیمانی به‌جی‌هینشته و چۆته به‌غدا و له وێهه کۆچی کردوه بۆ شام.
مه‌ولانا وه‌نه‌به‌ی هه‌ولێ ئه‌وه‌ی دا‌بیت که نه‌قشه‌بندی هه‌ر له ناوچه‌ی
سلیمانی‌دا بلاویکاته‌وه، به‌لکو دوا‌ی ئه‌وه‌ی ناویانگی ده‌رکردوه له زۆر شوێنی
تری کوردستاندا ئه‌و ته‌ریقه‌یه‌ی بلا‌وکردۆته‌وه. له ناوچه‌ی بارزاندای شینخانی
بارزان و له کوردستانی ئێران و تورکیا شینخانی نه‌هری و شه‌مزینی و له
هه‌وراماندا شینخانی بیاره و ته‌ویلله ئه‌و رینگه‌یان گرتۆته‌به‌ر.

ئه‌وه‌ی که ئێمه مه‌به‌ستمانه لێره‌دا ئه‌وه‌یه که کێشه‌ی نه‌قشه‌بندی و قادری به
مردنی مه‌ولانا خالید و شینخ ماری و کاک ئه‌حمه‌دی شینخ نه‌برایه‌وه، به‌لکو له
ده‌وری شینخ سه‌عیدی حه‌فید و ده‌وری شینخ مه‌حمودیشدا له هه‌ندی هه‌لۆنستدا
ده‌رته‌که‌ون.....

بۆ نمونه له کاتی ده‌سه‌لاتداریتی شینخ مه‌حموددا که نوێنه‌ری قادری بوه (که
به‌لای منه‌وه کوردایه‌تیه‌که‌ی له ژوور هه‌مروانه بوه) ئه‌وه‌نده له‌گه‌ڵ شینخانی
بیاره و ته‌ویلله رینگ نه‌به‌وه و ئه‌مانه‌ی دوا‌یی هه‌یج به‌شداری‌به‌کان نه‌کردوه له‌و
شۆرشانه‌ی که شینخ مه‌حمود دژی ئینگلیز کردبوو... جگه له‌وه له‌گه‌ڵ شینخانی
نه‌هری و شه‌مزینی‌دا دۆستایه‌تی و پێوه‌ندی نه‌به‌وه و که ساتینک شینخ لێ‌ی
قه‌وماوه و نێررا بۆ هندستان و خێزانهاکان ناوازه‌بون بۆ کوردستانی ئێران و
تورکیا و له‌دوا‌ی ئه‌وه‌ش له حوکمداریتی دوهمه‌میدا که ناچاربوو رووی کرده
چیاکانی سه‌رسنوور ئه‌وانه به هه‌یج جوړنگ یارمه‌تی ئه‌و خێزانها و شینخ
مه‌حمودیان نه‌داوه هه‌ر چه‌ند هه‌ندی سه‌رچاوه باسی ئه‌وه نه‌که‌ن که شینخ
ئه‌حمه‌دی بارزان هه‌ولێ داوه یارمه‌تی بنیڕیت بۆ شینخ مه‌حمود له‌کاتی شه‌ری
ده‌ربه‌ندی بازماندا وه‌کو ئه‌وه‌ی کاک مه‌سه‌عود بارزانی باسی کردوه «٩٢».

هه‌روه‌ها سه‌ید ئه‌حمه‌دی خانها که له که‌رکوک دا‌نه‌نیشت و له ساداتی
ناوچه‌ی سه‌رگه‌لووی سوڤداش بوه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که خۆی به‌ بنه‌ماله‌ی ساداتی
به‌رزنج ده‌ناوه به‌لام له کاتی حوکمداریتی شینخ مه‌حموددا هاوکاری نه‌کردوه
(ئه‌گه‌رچی له‌دوا‌ی هه‌رای موصل و کوشتنی شینخ سه‌عید تاراوه‌ک ده‌وری
پشتگیری کردنی شینخانی کردوه له‌گه‌رانه‌وه‌یانا له موصله‌وه بۆ سلیمانی) که
هۆی ئه‌و یارمه‌تی نه‌دانه‌ی سه‌ید ئه‌حمه‌دی خانها دوور نیه به هۆی کێشه‌ی

نقشبندی و قادری یوده بووینت که سدید نه حمده نه قشبهندی بوه و دوریش
نیه ئینگلیزه کانیش ده ورنکی سدرکی یان بووینت له نرک نه بوونهوی هدردولادا
وه کو له شوننی خزیدا باسی نه کهین.

به کورتی جیاوازی نیوانی نقشبندی و قادری بۆته هزی ناکۆکی و کیشه له
نیوانی پیاهه ئایینهکانی نهو سدردهمه و هدردووکیشیان له ری رهوی
به ریرهکانی کردنی یه کتریدا بۆ بین برکی له گهله یه کتریدا و بز به کیش کردنی
زۆر ترین ده رویش و سۆفی و مرید به لای خزیانا هدره که یان به جزرنک
به ریرهکانی سدره تای بزوتنهوی نهو رۆشنبیره یان کردوه که پزسکی چه خماخه
بوون بۆ بزوتنهوی هستی نه ته وایه تی و هدر لایه یان بۆ ده ربرنی دلسۆزی
خزیان به رامهر به کار به ده ستانی عوسمانلی که دژی هه موو جزره رۆشنبری و
هستی نه ته وایه تی یه کی کورد بوون، زۆر جار به رهنگاری مرۆفی رۆشنبری و
خوینده وار و بگره هندی جار روو به رووی هندی مه لای خوینده واریش بونه وه.
فهقی و مه لا که زۆر به یان خزیان له ره شه خه لکه که جیا نه کردۆته وه و
زۆر که میان لایه نگیری میری و فیوداله کان بوون و بگره له هندی هه لوستانا
به لای خه لکی چه وساره و رهش و روتا ده یان کشانده چونکه نه وانیش خزیان
به شینکی زۆریان جووتیار بوون و زۆریان به ره نجی شان نانی رۆزانه ی
پهیدا کرده. حاجی قادری کزیی نمونه یه کی ناشکرای نهو مه لا و رۆشنبرانه ی
سدرده می خزی بوه که هستی نه ته وایه تی بزواوه و به هزی بوونی له شونینکی
وه کو نه سته مبول دا ناگاداری زۆرشتی نهو سدرده مه بوه و په کینک بوه له وانیه
که بی سل کردنه وه په لاماری نه وانیه داوه که سوودی خزیان خستۆته پینش
سوودی میللهت و نیشتمان ه که یان و له شونینکی وه کو کزیه شدا (مه لای گه وره)
تا راده یه ک جی ره خنه ی نهو که سانه بوه که خزیان به خوینده واری و
کردنه وی قوتا بخانه نه کرده.

فهقی نهو سدرده مه که ده وری قوتا بخانه ی سدره تایی و ناوهندی کوردیان
بینیوه هه تا نه بون به مه لا خزیان تهرخان نه کرد ببن به پینش نوژی مزگه وتی
شارنک یا گوندینک هه تا نه گه یشتنه پله ی مه لایه تی هه همیشه کۆله به کۆله بوون
و مزگه وتا و مزگه وت نه گهران به شوننی مه لایه کی به ناویانگی شاره زادا که

دهر سینیکی تاییه تیان پی بلنت... له و مه لایانه هی وایان هه بوه پله ی زانیاری بهرز بۆته و چۆته ریزی پیاوه نایینییه ناسراوه کانهوه که بهم جزره و تراوه (شینخی بهرمال) که ئەمانه خۆیان بهوه چه ی سادات نه زانیوه و زۆرجاریش کیشه له نیوانی شینخی بهرمال و شینخی ساداتا روویداوه که زۆرجار نه وه ی پینشویان له زانیاری و خوننده واریدا شاره زاتر و پینشکه و تووتر بوون.

کورد هه له کۆنده دهست و پی بهست بوه بهرام بهر به نایینی ئیسلام و هه همیشه راست گۆ بوه و به بست لی لانه داوه..... نمونه به کی زهقی نه و ابه سته بیه ی کورد به نایینی ئیسلامه وه نه وه به له زۆر شوننی کوردستاندا هه ندی گۆری کۆن هه به پی نه وتری (ئه سحابه کوژ) که کوردی ساویلکه هه تا سهرده می لاویتی ئیهدش نه گه ر به لای نه و گۆره دا برۆش تبا به نه بوا به وه کوره جم کردن بهردیکی بۆ بهاویشتا به و له ولاشه وه گۆرنیکی تر نه بپنرا که وشکه که له کی بۆ کراوه و دارنکی گه وه ی له ته نیشته وه رواوه و پی ی و تراوه داری شه خس و هه ندی په رۆی ره نگا وه رنگی پیندا کراوه به حساب نه وه نه سحابه ی ئیسلام بوه و ها تۆته کوردستان نایینی ئیسلام بلاویکا توه و له پیناوی نایینه که پیندا له و شوننه شه هید بوه، به و جزره کورد به داگیر که ره بینگانه که ی ووتوه (ئه سحابه) و ریزی لی گرتوه و به کوردیش که هه ولی داوه و لانه که ی له داگیر که ر بپارێزنت پی ی و تراوه (ئه سحابه کوژ).

دوژمنانی کورد زۆرجار نه م سه رگه میه ی کوردیان دژی کورد له نووسینه کانیاندا بلاو کوردۆته وه و کوردیان به میله تینکی وشک و ره ق و ده مارگیری نایینی له قه له م داوه. بۆ نمونه مینجرسۆن له کتینه که پیندا «۳۹» هه ولینکی زۆری داوه و اله خوننده واری کتینه که ی بگه به نیت که کورده موسلمانه دل ره قه کان هه ولیان داوه زۆر که سی گا ور و جووله که به زۆره ملی بکه ن به ئیسلام و به زۆره ملی وایان لی کردن جل و بهرگی خۆیان بگۆرن و بیکه ن به جلی کوردی که چی نه ی توانیوه ناوی تا قه گا ور نک بهیننه وه که له لایه ن کورده وه کرابی به موسلمان. بۆ به به درۆ خسته وه ی نه و درۆ به ی مینجرسۆن، هه مووی چه ند سالینکی پی نه چوو به سه ر نه و گه شته پیندا که له سالی ۱۹۰۹ دا کوردی شینخ مه حمود له هوکمدارنتی دووه میا له سالی ۱۹۲۲ دا (خواجه

که رمی عدله که ای کرد به وه زیری دارایی خوی که نه وه نیشانهی ریز لی گرتنی بوه. له گه له نه وه شدا نه واندهی که کریستیان بوون له ناوچهی سلیمانیدا ژماره یان کهم بوه. کورد هه همیشه به چاوی ریزه وه سهیری گاور و جووله کهی کرده به هیچ جورنک ده ستریزوی نه کردو ته سهریان و به زوره ملی هیچ شتیکی نه سه پاندوه به سه ریاندا.

مینجرسون له شونینکی تری کتیبه که پیدا هه رخوی خوی به درو ته خاته وه له وه دا که نه لی: «چومه سلیمانی له سالی ۱۹۰۹ دا له و خاندهی که من لی زی دابه زی بوم له ناو بازاردا گاورنکی موسل «مه تی» بوی باس کردم که نه مه ماوهی بیست ساله له سلیمانیدا خه ریکی کاسی و بازارگانیه و تا نه و کاته تووشی هیچ گینچه له و سه ره شه یه ک نه یوه».

مینجرسون له کتیبه که پیدا باسی هه ندی گاور تری موسلی کرده وه کو (حه بیبه سوور) که بینگومان نه گه ره یه کینکیان گله بیان له کورده موسلمانه کان بیوایه مینجرسون نهی قوزته وه و نه وه نه دهی تری شی: پینوه نه نا.

تورکه کان دوا ی نه وه هه موو تا واندهی به رامبه ره به نه رمه نیه کان کردیان هه لیان دا ده سته خورنا وه کهی خویان به سه ره کوردا بسرن و ته قه لایه کی زوریان دا رای گشتی نه وروپای نه وسا تی به گه بنن نه و تا واندهی له نه رمه نی کرابو، کورد کردبوی نه ک تورک، دوکتور که مال مه زه ره له کتیبه که پیدا «۷» باسی راپورتی نه و لیژنه یه نه کا که بۆ چاره سه رکردنی کیشه ی «ولایه تی موسل» دانرابو له لایه ن عصبه الامه وه. نه و راپورته نه لی:

«گاوره کان له پیش شه ری یه که مدا زور به ختیارانه له کوردستاندا ژیاون».

هه ره ها (ف. گردلیشکی) له و رووه نه لی «۷»:

«قدت جیاوازی نایینی له نیوان کورده موسلمانه کان و نه رمه نی و کریستیاندا ده وری نه بینیوه». گردلیشکی باسی نه وه نه کا که چون نه رمه نیه کان نه چون بۆ مزگه وت و موسلمانه کانیش نه چون بۆ که نیسه و نه و چوونه لای هه ردووکیان شتیکی ناسایی بوه (بینگومان نه وه ی گردلیشکی باسی کرده نه و چوونه ی هه ردولا له کاتی جه ژن و پرسه و جه نازه ی مردوو بره ندا بوه).

بله چ شیرکو له کتیبه که پیدا «۱۸» ده رباره ی به ره ره چ دانه وه ی درو و ده له سه ی

تورکه‌کان که تاوانی کوشتاره‌کمی نهرمدنی نهدنه پال کورد نهلئ:

«دوای وه‌ستاندنی شهر و موتاره‌که (هدنه) - که نیازی رینکه‌وتنی مودراس بوه - تورکه‌کان به‌ریونه ویزه‌ی نهرمدنیه‌کان و ده‌ستیان کرد به کوشتاریان. دوای نه‌وه‌ی ولاتانی نه‌وروپا بیزاری خزیان به‌رامبهر به‌و تاوانه ده‌ریی، سهدری نه‌عزم که تده‌فیق پاشا بو له دوای (هدنه) له‌و کوزنگره‌یه‌ی له‌نده‌ن‌دا گیرا وتی: نه‌وانه‌ی نهرمدنیه‌کانیان کوشتوه کورده‌کان بوون، حکومه‌تی تورک له‌بهر شهر ناگای له‌و تاوانانه نه‌بوه و فریای نه‌وه نه‌که‌وتوه که رینگا له‌ روودانی نه‌و تاوانه بگریت.

بله‌چ شیزکو له‌ کتینه‌که‌پدا وه‌رامی سهدری اعظم نه‌داته‌وه و نهلئ: «۱۸»
«نه‌وه‌ی باش بوو که نهرمدنیه‌کان خزیان دانیان به‌وه دانا که کورده‌کان له‌ کاتی سهدری به‌که‌می جیهاندا خزمه‌تینکی گه‌وره‌ی نهرمدنیه‌کانیان کرد به‌وه‌ی که نزیکه‌ی « ۵ . » هه‌زار نهرمدنی‌یان پاراست و ته‌سلیمی له‌شکری روس و هیزی نهرمدنیه‌کانیان کردن که له‌شکری نه‌و دوولایه له‌ دوای ده‌ست‌پینکردنی شهر چوبونه ناو کوردستانه‌وه..... کلیمه‌نسوی سهدرک وه‌زیرانی فرنسه ههر له‌و روزه‌نده‌دا بیزاری خزی به‌رامبهر به‌ تورک و به‌رامبهر به‌ کرده‌وه‌کانیان به‌م جزره‌ی خواره‌وه ده‌رییوه:

- به‌ناوی ده‌وله‌ته نه‌وروپاییه‌کانه‌وه نه‌لیم که‌وا تورکه‌کان ده‌ریان خست به‌ هزی کرده‌وه نارینک و خواره‌کانیانه‌وه توانای نه‌وه‌یان نه‌بوه که ئیداره‌ی کاروباری غه‌یری تورک بکه‌ن، له‌بهر نه‌وه نابئ هیچ میلله‌تینکی تر له‌ژئر ده‌سه‌لاتی تورکدا پینئیته‌وه.

گهلئ به‌لگه‌ی تر هه‌یه‌ جگه له‌وه‌ی به‌لج شیزکو که له‌ کاتی خزیدا باسی نه‌کری هه‌مووی نه‌و پروپاگانده و درز و ده‌له‌سانه‌ی تورک به‌ درز نه‌خه‌نه‌وه. ئیمرز که واتینه له‌ ساله‌کانی هه‌شتا‌کانداین، پاش تینه‌ریونی هه‌فتا سال، نهرمدنیه‌ رۆشنبیر و سیاسیه‌کان به‌ باشی و به‌ به‌لگه‌ی ناشکرا بزیان ده‌رکه‌وتوه که کی‌بوه به‌ هزی نه‌و کوشتاره و له‌ هه‌موو لایه‌کی جیهانده‌وه خزیان به‌رامبهر به‌و تاوانه‌ی تورک ده‌رته‌برن.

٤- باری رۆشنبیری و خوینده‌واری

وه‌كو چۆن نهمان‌توانی له باسی چیبینه‌كان و باسی كومه‌لايه‌تی و ئابووری و ئایینی‌دا هیل و سنورنکی تایبه‌تی ده‌ست نیشان بکه‌ین له نینوانی خواری و کوردستان و له به‌شه‌کانی تری کوردستان جیای یکه‌ینه‌وه، به‌و جزیره‌ش له باسی رۆشنبیری‌دا هه‌ول‌دان بۆ لینگ جیا‌کردنه‌وه‌یان ته‌قه‌لايه‌کی خۆرای و بی‌هووده‌یه، به‌لام له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا هه‌ول نه‌ده‌م به‌پێی توانا زۆرتر بچینه‌ بنج و بناوانی باری رۆشنبیری له خواری و کوردستاندا له‌گه‌ڵ هه‌لسانگان‌دنی پله‌ی خوینده‌واری و رۆشنبیری و له هه‌ر شونینگدا و له هه‌ر مه‌به‌ستینگدا که جه‌مسهری باسه‌که بانه‌ستینه‌وه به باری رۆشنبیری و خوینده‌واری به‌شه‌کانی تری کوردستان نه‌وا وه‌كو شتیکی ناچاری نه‌بی به‌شینه‌یه‌کی گشتی له‌و باسه‌ بدوی‌ین.

بۆ نمونه، شونینگی وه‌كو نه‌سته‌مبول که بریتی بوه له کۆمه‌لگای نه‌و هه‌موو کوردانه‌ی له پایته‌ختی عوسمانلی‌دا بوون و له شونینگانی جیاجیای کوردستانه‌وه روویان تی‌کردبوو بۆ خویندن یا کار و فه‌رمان و به‌پێی هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی له‌و کۆمه‌لگایه‌دا پینوه‌ندی‌یان له‌گه‌ڵ په‌کترا بوه و به‌کۆمه‌ل به‌شداری‌یان کردوه له بزوتنه‌وه و چالاکی ناو نه‌و کۆمه‌لگایه‌ و (پانه) و قوتا‌بخانه‌یان پینکه‌هیناوه و رۆژنامه و گۆفاریان ده‌رکردوه و نه‌وانه‌ی به‌شداری‌یان کردوه بریتی بوون له‌و کوردانه‌ی له هه‌موولایه‌کی کوردستانه‌وه روویان کردۆته نه‌سته‌مبول. بۆیه ناتوانی نه‌و باری رۆشنبیری و خوینده‌واریه‌ی نه‌وی بدریته پال به‌شینک له به‌شه‌کانی کوردستان.

به‌شینه‌یه‌کی گشتی باری رۆشنبیری له خواری و کوردستاندا له پاش له‌ناوچوونی نه‌ماره‌تی باهان هه‌تا شه‌ری په‌که‌می جیهانی وه‌كو به‌شه‌کانی تری کوردستان له‌چاو ولاتانی تر‌دا زۆر دوا‌که‌وتوو بوه و حکومه‌تی عوسمانلی و ئیزان که به‌جوته ده‌ستیان به‌سه‌ر کوردستاندا گرتبوو و هیچ جزیره‌ بایه‌خکیان نه‌داوه به‌ خوینده‌واری له‌ناو میلیله‌تی کوردا و هه‌ولیان داوه هه‌ر ته‌قه‌لايه‌ک له‌و

رووه و بدری هه مووی پووچه ل بکه نه وه. سالی شاعیر له و شیعره پدا که بز وهرامی شیعره کانی (نالی) وتوه باسی نه و سهرده مدی ناوچه دی بابانی داگیرکراوی کردوه که چون که وتوتته ژیر بالی ره شی عوسمانلی یه وه و خوننده واری و رۆشنبیری پشت گوی خراوه.

وه کو چون له دواي روخاندنی ته ماره تی بابان له لایه ن عوسمانلی یه کانه وه نیتیر خوننده واری که وته کزی و شوینی خونندن و فیرگه ککان بی ناز مانه وه و سهر به رشتیکه رنکی خه مخوار و دل سۆز و ده سه لاتداری ته وتۆ نه بوه که پهره به خونندن بدات، ههر به و جزره ش له کوردستانی ئیراندا له دواي روخاندنی ته ماره تی ئه رده لان، خوننده واری و شوینی خونندگاکان لاواز بوون و مایه وه سهر تاک و لۆکه هه رکهس به جیا مشووری خۆی و مندالی خواردوه و خونندن و خوننده واری له ناو چهند که سینکی که مدا ماوه ته وه و شینوه ی (گۆران) که شینوه زمانیکی ره سمی ئه رده لانیه کان بوه، ورده ورده به کارهینانی که م بۆته وه. به لام له دواي مه سروتیه تی ئیران و تورکیا کوردیش له هه ر دو لا که وته خۆی و هه ندی له و کوردانه ی تورکیا که پینوه ندی یان به ناوچه ی ژوروی خۆرئاوای ئیرانه وه بوه و شینوه ی زمانه که یان له گه ل هه ندی ناوچه دا له یه ک چوه، توانیویانه له ناو هه ندی شاردا چالاکی یه کی رۆشنبیری و خوننده واری بنویان. له کۆتایی سه ده ی پینشو به دواوه له خوارووی کوردستانیشدا روشدی مولکی و روشدی عسکری که له سلیمانیدا له سالی ۱۸۹۳م کراوه ته وه گیانینکی تازه ی به خشیوه به ناوچه که و ژماره یه ک خوننده واران له (ئه ری بابه) ی ناو مزگه وته ککان رزگاریان بوه و به مندالی چوونه ته نه و قوتابخانه یه و له دواي چهند سالی نکه له وانه ژماره یه ک ئه فسهر و خوننده وار و رۆشنبیر پینگه یشتن که توانیان له دواي شه ری جیهانی یه که م به دواوه رۆلینکی ناشکرا بیین (روشدی عه سه کهری سه عید پاشای خندان له سلیمانی دای نابوو) وه کو له هه ندی شوینی تریشدا باسمان کردوه خونندن جگه له و دوو قوتابخانه یه، شوینه کانی تر بریتی بون له خانه قا و ژوروی مزگه وته ککان که چهند مه لایه کی زرنگ و وریا و چهند شاعیرینکی تیا دا هه لکه وته که ژیا نی ئه وانه له سهره تا وه هه ندی جار هه تا مردنیش زۆر سه خت و گران بوه و تا فه قی بوون ناچار بوون به ژیا نینکی مه مره

و مدژی قایل بین و بهبار بوو یارمه‌تی هندی خیرخواو ده‌رودراوسی‌ی مزگوت و به (راتووی فقی) و به (ده‌قندی فقی) ژبانی رژیانه و جل و بدرگ و نه‌گه‌ر بزبان کرابیت هندی کتیب چ نوسراوه بووینت یا ده‌سخت کریوانه هدا گه‌یشتونه‌ته پله‌ی دوازده‌عیلم. نه‌وسا هدریده‌که هه‌ولی داوه له مزگوتینکدا دامه‌زری و تاراده‌یه‌ک ژبانیکی تۆزی باشتری له‌وه‌ی سدرده‌می فقییتی بوخوی موسزگه‌ر بکات.

له‌دوای مه‌شروتیته‌ی نیران و عوسمانلی هندی که‌س تۆزینک چاوی کرایه‌وه و به وشه‌ی یاسا و نازادی و سدریه‌ستی و هندی بیرویاوه‌ری تر گونی زرنگایه‌وه که نه‌مانه هه‌مووی پینکه‌وه زه‌نگی مه‌ترسی و هه‌ره‌س هینانی بۆ ده‌زگا کۆنه‌کان لی‌نه‌دا و نوخسه‌ی هاتنی قوناغینکی نوی تیابه‌دی نه‌کرا.

کیشه‌ی نیوان ئیتحد و تهرقی و نه‌وانه‌ی سهریه سولتان بوون و دژی هه‌موو جزره گۆرنینکی یاساو که‌م کردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لانی خه‌لیفه بوون بوو به هوی که‌ف و کۆلینکی به جۆش و ناسمانی ولاتانی عوسمانلی هه‌رلایه به جیا به جۆرنیک تیشکی خۆرنکی تازه‌ی تیابه‌دی نه‌کرا که تا راده‌یه‌کیش ولاتی کوردستانی گرتوه و نه‌و دروشمانه‌ی ئیتحد و تهرقی به‌رزیان کردبووه بوون به تیزی تفه‌نگ له‌ناو کۆمه‌لگای کوردا به تایبه‌تی له نه‌سته‌مبول و چاوی خه‌والو و ئالۆزی نه‌وانی کرده‌وه نه‌گه‌رچی زۆری پی‌نه‌چوو نه‌و دروشمانه‌ی که ئیتحد و تهرقی به‌سدر زاری بۆی تی‌نه‌کۆشان و به‌ناو خه‌لکیدا بلاویان نه‌کرده‌وه ده‌رکه‌وت هه‌مووی رواله‌ت و درۆ بوو و ره‌گه‌زه‌رسته‌کانی تورک نه‌و دروشمانه‌یان ته‌نها بۆ سهرگرتنی مه‌به‌سته‌کانی خویان وسته‌وه‌کو له شونیی خۆیدا باس نه‌کرینت.

نه‌سته‌مبول که شونیی کۆمه‌لگای کورده‌واری بوو له کاتی نه‌و که‌ف و کۆله‌دا ژماره‌یه‌ک له کوردی رۆشنبیر له‌وانه‌ی که له سوپای عوسمانلی دا‌بوون یا فه‌رمانبهر بون یا قوتابی ناو قوتابخانه‌کان بون یا کاسب و بازرگان بون، وه‌کو چۆن تورکه‌کان ئیتحد و تهرقی‌یان بوخویان سازکرد (نه‌گه‌رچی کوردیش له‌و ئیتحد و تهرقی‌یه‌دا به‌شداری کرده‌وه و له‌سه‌ره‌تادا رۆلینکی زۆر گه‌وره‌ی بینیه‌وه له چالاک‌ی نه‌و رنکخراوه‌دا) و کورده‌وه رۆشنبیره‌کانیش ده‌ستیان کرد به

کردن و هی قوتابخانه‌ی کوردی بو فیرکردنی مندالان و کۆمه‌ل و رنکخراوی سیاسی و کۆمه‌ل‌بهدتی و روشنبیری هاته کایه‌وه و توانیان له کۆبوونه‌وه و کۆنفرانس و کۆنگره‌کاندا نوینداریان ده‌ورنکی گرنگی ببینیت.

جهدلیلی جهلیل له کتیبه‌که‌یدا به روسی که (باقی نازی و د. ولاتو) کردویتی به عه‌ره‌بی و له سالی ۱۹۸۶دا له به‌یروت چاپ‌کراوه به دووردریزی باسی گه‌شه‌کردن و بوژانه‌وه‌ی روشنبیری نه‌ته‌وه‌ی کوردی کرده و ناوی نه‌و کوردانه‌ی یه‌که‌یه‌که هیناوه که چالاکی‌یان بوه له‌و روه‌وه.

قه‌دری جه‌میل به‌گ (زنار سلوی) ۱۹، ده‌بارهی چالاکی هه‌ندی له کورده‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه نه‌لی:

«خه‌لیل خیالی» که له عه‌شیره‌تی «مودان» بو له ناوچه‌ی بتلیس له سه‌ر ده‌ستوری زمانی کوردی گه‌لینگ باسی نویسه‌وه و قاموسینکی کوردی ناماده‌کرده (ناخۆ نه‌و به‌ره‌مانه هه‌چ شوینده‌وارنکیان مابێ یا له چ کتیبخانه و لای چ که‌سینک ده‌ست نه‌که‌ون؟) و یه‌کینک بوه له‌و روشنبیره کوردانه‌ی له دامه‌زاندنی کۆمه‌لی (ته‌الی و ته‌ره‌قی)ی کوردی و (نشر معارف جمعیتی)دا به‌شداری کرده‌وه.

قه‌دری جه‌میل به‌گ له لاپه‌ره (۲۷)ی کتیبه‌که‌یدا باسی (بدیع الزمان) نه‌کا (بدیع الزمان خه‌لکی شاری سه‌هی کوردستانی ئیران بوه) کتیبینکی ده‌ر کرده به ناوی (شهاده حول نکبه‌ مدرستین) له لاپه‌ره (۴۴)ی نه‌و کتیبه‌دا بدیع الزمان ده‌بارهی خه‌لیل خیالی به‌م جزوه‌ی خواره‌وه‌ی نویسه‌وه:

«خه‌لیل خیالی سه‌ره‌تای پیتی نه‌به‌جده‌ی و ده‌ستوری زمانی کوردی داناوه، ده‌ره‌که‌وتنی نه‌و نیشتمانپه‌روه‌ره له کوردستاندا وه‌کو نه‌ستیره‌یه‌کی دره‌وشه‌دا دار وابوه، وه‌نه‌بێ خه‌لیل خیالی هه‌ر نه‌و جزوه باسانه‌ی به‌ شینوه‌ی کرمانجی به‌جێ هینشتیبی، به‌لکو یه‌کینک بوه له هه‌ره نیشتمانپه‌روه‌ره‌کانی کورد له دوا‌ی نه‌حمده‌ی خانی شاعیری مه‌زن».

له راستیدا وه‌کو ته‌وفیق وه‌هیبی و پیره‌میزد باسیان نه‌کرد، بدیع الزمانیش خۆی له خزیدا زانا و خوینده‌وارنکی به‌رز بوه و له‌و رۆژانه‌دا له نه‌سته‌مبول ده‌ورنکی گرنگی ببینیه‌وه.

چارنک بیره‌میزد باسی بدیع الزمانی کرد که مرؤفینکی زور بلیمهت و ریز لی‌گیراو بوه و به شیوه‌ی (گوزان) گهلینک شیعرى وتوه.

بیره‌میزد له شیعرنکیدا به ناوی (نه‌عه‌ته‌ی دیوانه) باسی بدیع الزمانی بهم جزره کرده که دیاره بدیع الزمانیش له جهوری تورکه‌کان رزگاری نه‌بوه:

کاک نه‌حمده‌که‌ی خۆشه‌وستی خوا	زۆرکس له سایه‌ی تۆوه نان نه‌خوا
له‌وانه زیاتر من تۆم خۆش نه‌وی	هه‌رتۆی سه‌ره‌رزى قه‌ومه‌کات نه‌وی
که له زیندانیان تینک خزانده‌بوین	سیناره‌یان یز، داچه‌قاندبوین
تۆ چو‌بو‌یتله‌ی (بدیع الزمان)	مژده‌ت دا‌بو‌یه به ژبان و مان
فه‌رمووت: ئیوه نامرن نه‌مینن	تاسه‌ر نازادی گهلشان نه‌سینن

قدری جه‌میل به‌گه‌ «۱۹» له یاداشته‌کانیدا باسی گهلینک نووسه‌ر و زانای نه‌و سه‌رده‌مه‌ نه‌کا وه‌کو میری کاتب زاده جه‌میل به‌گ که له رۆژنامه‌ی کوردستاندا به ناوی م. جه‌میل‌وه، شتی بلا‌وکردۆته‌وه، (کوردی زاده - نه‌حمده‌ رامز به‌گ) که خه‌لکی ناوچه‌ی دیاره‌که‌ر بوه له سالی ۱۹۰۰دا له کۆمه‌لی (العزم القوی... جمعیه‌ الصمود الکردستانی) به‌شداری کرده و بوه به‌سه‌ره‌رشتینکه‌ری نه‌و مه‌عه‌ده‌ی که کۆمه‌لی (نشر معارفی کورد)ی له نه‌سته‌مبول پینک هینابو.

جه‌لاده‌ت به‌درخان (به‌لج شیزکوه) «۱۸» ده‌باره‌ی رۆشنبیرانی نه‌و سه‌رده‌مه‌ نه‌لی:

«که کۆمه‌لی (تعالی و ترقی کورد) له نه‌سته‌مبول دامه‌زینرا، نه‌وانه‌ی که به‌شداری‌یان تیدا‌کردبو بریتی بوون له: نه‌مین ئالی به‌درخان، فه‌ریق شه‌ریف پاشا (نیازی له شه‌ریف باشای خندانه که خه‌لکی سلیمانی بوه و له کۆنگره‌ی ناشتیشدا بو و به‌ نوینه‌ری کورد)، شیخ عبدالقادری شه‌هید، داماد نه‌حمده‌ ذو الکفل و هه‌ندینکی تر و شان به‌شانی نه‌وه کۆمه‌لینکی نه‌ده‌بی دروستکرا به ناوی (جمعیه‌ نشر المعارف الکردیه) که قوتابخانه‌یه‌کی کوردی‌یان له (چمبرلی طاش) کردبو‌وه بۆ نه‌وه‌ی نه‌و منالانه‌ی که له نه‌سته‌مبول بون فیزی خویندن بکرنن..... به‌لام که ئیتحادی‌یه‌کانی تورک هاتنه‌ سه‌رکار هه‌ردوکیان داخست.

له سالی ۱۹۱۰دا کۆمه‌لی (هیشی) کوردی دروست بو له‌و قوتابه‌یه کوردانه‌ی

ئه‌ورۆژه له ئه‌سته‌مبول بون كه عومهر ئه‌فه‌ندی و قه‌دری جه‌میل به‌گ (له ئه‌عیانی دیاره‌كه‌ر) و فواد قمر به‌گ الوائلی و زه‌کی به‌گ پینکیان هینابو به چاودیزی و سه‌ره‌رشته‌یكردنی خه‌لیل خه‌یالی. به‌له‌ج شه‌ركوه ده‌رباره‌ی بلاؤكراوه‌كانی ئه‌و سه‌رده‌مه ئه‌لی:

«رۆژی كورد، ئۆرگانی كۆمه‌له‌ی هه‌قی بو، جگه له‌وه حه‌مزه ئه‌فه‌ندی و مه‌مدوح به‌گ و كه‌مال فه‌وزی به‌گ رۆژنامه‌ی (ژین)یان ده‌رده‌هینا. له‌دوای ئه‌وه (ئریا به‌درخان) له قاهیره (جمعیته‌ی استقلالی كوردستان)ی دانا و له ئه‌سته‌مبول شه‌یخ عبدالقادی شه‌مزی و ئه‌مین ئالی به‌درخان و مراد مه‌مد علی و خلیل رامی و كامه‌ران و فواد پاشا و حكمت و حوسنی و شكری و فواد مه‌مود و عه‌لی (له بابانه‌كان) و سید عبدالله و رمزی به‌گ خه‌یوط و ئه‌كرم جه‌میل پاشا و نه‌جم الدین حسین و مه‌مدوح سلیم و حسن حامد و ئه‌مین زه‌کی و خه‌لیل به‌گی ده‌رسیملی و میر ئالای و مه‌مود نه‌دیم و فه‌ریق مه‌صطفی پاشای سلیمانی (یامولکی) و فه‌ریق حمدی پاشا و مه‌مه‌د ئه‌مین زه‌کی خه‌لكی سلیمانی و شه‌یخ علی شه‌یر و شه‌فیق ئه‌فه‌ندی ئه‌مانه هه‌موویان له‌ناو خۆیاندا جمعیته‌ی ته‌الی و ته‌رقی كوردستانیان دامه‌زراند.

دوكتور عه‌زیز شه‌مزی ده‌رباره‌ی رۆشنییری ئه‌و رۆژانه ئه‌لی: «^{١٤}

له‌و رۆژانه‌دا كه مامۆستا خه‌لیل خه‌یالی له كوردستانی ته‌ركیا دا به‌وپه‌ری دۆسۆزی‌یه‌وه سه‌یری خۆینه‌واری ئه‌كرد له‌ناو كوردستاندا نه‌خۆینه‌واری به‌یه‌كێك له ده‌رده‌كاره‌گه‌ر و كوشه‌نه‌كانی كورد داناوه، هه‌ر له‌و سه‌رده‌مه‌ی خه‌لیل خه‌یالی دا عبدالرزاق به‌درخان له كوردستانی ئێران جێی مامۆستا خه‌لیل خه‌یالی گوتبه‌وه له كوشش و ته‌قه‌لادان بۆ بلاؤبوونه‌وه‌ی خۆینه‌واری. عبدالرزاق به‌درخان له ساڵی ١٩١٣ دا له شاری (خوی) كۆمه‌له‌ی رۆشنییری دامه‌زراند و یه‌كه‌م قوتابه‌خانه‌ی كوردی له‌و شاره‌دا كرده‌وه. به‌رله‌وه‌ش به‌هزی قونسولی رووسه‌وه داوای له رووسه‌كان كرده‌بوو رۆژه‌لاتناسی به‌ناویانگ (ئۆریلیلی) بنێرن بۆ كوردستان بۆ دانانی (ری‌زمان) و فه‌ره‌نگ به‌زمانی كوردی و وه‌رگێرانی ئه‌ده‌بی رووسی بۆ كوردی و داوای لی‌كرده‌بون كه به‌شه‌ینگی كوردی له ده‌زگای رۆژه‌لاتناسی پته‌رۆگراډ دامه‌زرێنێت».

لهو رۆژانه‌دا که ئەو جزیره چالاکیانه هه‌بوه له ئەسته‌مبولدا هه‌ندیکی تری وه‌کو مسته‌فا یامولکی ده‌ورنکی زۆریان بینه‌وه..... جارنیک ته‌وفیق وه‌هیبی باسی کورده‌کانی ئەو سه‌رده‌مه‌ی ئەسته‌مبولی بۆ کردین که چۆن (پانه) یه‌کی کۆمه‌لایه‌تیان دامه‌زراندبوو، له‌و هه‌لبژاردنه‌دا مسته‌فا یامولکی هه‌لبژێرا به سه‌رۆکی ئەو پانه‌یه. مسته‌فا یامولکی بۆ هه‌لبژاردنی خۆی ژماره‌یه‌کی زۆری کورد له کرێکاران و شاگرد و حه‌مالی ناوبازاری ئەو رۆژانه‌ی که له ئەسته‌مبولدا بون کۆی‌کردنه‌وه و هه‌موشیان به قسه‌یان کرد و ده‌نگیان بۆدا و ته‌وفیق وه‌هیبی کردی به پینکه‌نین و وتی: مسته‌فا پاشا له‌پێش هه‌لبژاردندا چوه سه‌ر میزینک و باسی میژووی کۆنی کوردی کرد و وتی: دجله و فورات هه‌ر له کۆنه‌وه هی ناو خاکی کورده‌واری بون..... دیجله یه‌عنی تیکه‌له که له تیکه‌له بوونی هه‌ردو زێ پینک دین و (فورات) یش له (فر...هات) وه په‌یدا بوه که له‌شاخه‌کانه‌وه دینه‌ خواره‌وه..... حاجی ته‌وفیقی پیره‌میزد چاکه‌ته‌که‌ی گرت و وتی: پاشا وه‌ره‌خواره‌وه، ئەوانه‌ی هیناوتن هه‌موو ده‌نگ بۆتۆ ئەده‌ن ئیتر خۆت به تاریخ و جوگرافیاوه ماندوو مه‌که.

جگه له‌وه ته‌وفیق وه‌هیبی هه‌میشه باسی که‌ریم به‌گی حاجی عه‌بدولای حه‌مه که‌رکۆکی ئەکرد و ئەی‌وت: له کورده زۆر چالاکه‌کانی ئەسته‌مبول بوو و کوردایه‌تیه‌کی گه‌رمی ئەکرد و گۆفاریکی به کوردی و به تورکی ده‌رته‌هینا و خۆی تیاپا به‌شداری نووسینی ئەکرد و له‌سه‌ر هه‌ندیک نووسینی ناو ئەو گۆفاره (رۆژی کورد) تورکه‌کان گرتیان و حه‌پسیان کرد به‌لام بابانه‌کانی ئەسته‌مبول ناسراو بوون بۆی تی‌کۆشان و له زیندان ده‌ریان هینا..... که‌ریم به‌گ گه‌رایه‌وه بۆ کوردستانی خواروو ماوه‌یه‌ک محامی بوو ماوه‌یه‌کیش کرا به (حاکمی مونه‌فرد).

قه‌دری جه‌میل به‌گ ^{١٩} ده‌ریاره‌ی ئەو رۆژانه ئەلی: (هیشی) گۆفاریکی هه‌فته‌انه بوو له سالی ١٩١٣دا به کوردی و تورکی ده‌رته‌چوو گۆفاری (رۆژی کورد) که سه‌رنوو سه‌رکه‌ی که‌ریم به‌گی که‌رکۆکی زاده بوو. پرۆفیسۆر ئیسماعیل حه‌قی بابان زاده که له جامعه‌ی ئەسته‌مبول دا‌بوو، (ئه‌و ئیسماعیل حه‌قی بابانه جگه له‌وه خاوه‌نی گۆفاری «ئيجتهاد» یش بوه که له به‌شی کوردی

ئەو گۆڭقارەدا ئەبەدەلەلە جودەت و مەدوچ سەلمی خەلکی وان و ضیاء بەتلیسی و کەمال فەوزی بەگ و گەلینکی تر بەشدارییان تیادا کردووە، بەلام بەشی کوردی بەکەمی گۆڭقاری (رۆژی کورد) بریتی بوە لە نجم الدین حسین بەگ (کەرکۆکی) و ئەبەدەلەلە بەگ (خەلکی سلیمانی) و حمزە بەگ خەلکی (مامیکیس) و هەندی کەسی تریش بەشداریان کردووە.

قدری جەمیل بەگ دەربارەي گۆڭقاری رۆژی کورد ئەلێ: «١٩»

«مەبەست لە دەرچوونی ئەو گۆڭقارە بلاوکردنەو و پینسخستنی رۆشنییری بوو لەناو کوردەکاندا و هەولێی ئەدا نووسین و خویندەنەو بە زمانی کوردی بلاویتەو، لەناو ئەو نووسەرانی ئەبەدەلەلە جودەت هەولینکی زۆری دا کە بە پیتی لاتینی چەند نووسینییک بلاویکریتەو و یەکەم هەنگاو بۆ گەشتن بەو مەبەستە فایزەگی دیارەکر کە ئەوسا فرمانبەر بوو لە ئەستەمبول ئەو تەقەلایدی دا. (پیرەمیزدیش کە هاتەو سلیمانی و خەریکی رۆژنامەدەرھینان بوو تەقەلایدی لەو جۆرەي دا و لە رۆژنامەکەیدا چەند نووسینیکی بە پیتی لاتینی بلاوکردووە، لە دیوانەکەي پیرەمیزدا باسی ئەو تەقەلایدەم کردووە). دواي ئەوێ حکومەتی عوسمانلی گۆڭقاری- رۆژی کورد-ی داخست، حمزە بەگ گۆڭقاری (هەتاوی کورد) ی دەرکرد و چەند کەسینک لە لاوانی کوردی ئەو سەردەمە بەشداري نووسینیان تیادا کرد کە لەناو ئەوانەدا نووسینەکانی (ئەبەدەلرحمن حکاری) سەرئەلجی خویندەوارانی راکیشابو و ئەو شیعرە ناسراوی کە بەناوی (نالینا رەبەندەکی) کە لە ساڵی ١٩١١دا لەلایەن ئەکرەم جەمیل پاشاوە رینکخرابو لەو گۆڭقارەدا بلاوکرابووە.

قدری جەمیل بەگ لە یاداشتەکەي لە سەری ئەروا و ئەلێ: کە شەری جیھانی یەکەم دەستی پێکرد، تورکەکان بۆ ئەوێ کۆمەلێ هیقی لاواز بکەن داوایان کرد لە گەل ئەوێ مەرکەزی تورکی دا، بیکەن بە یەک و بەو جۆرە هەردوکیان پینکەو لکینران. (سەر ئەوێ ئیمزێ ئەلێي دوتنی یە..... لە عیراقیش کە میری هەر کاتینک غەزەب لە کورد بگری، ئیتەر لە بریار و بەلینەکانی پینشووی پاشگەز ئەبیتەو و بە هەمان بەزمی تورکیای ئەوسا، ئەویش یەکیتی نووسەرانی کورد و کۆری زانیاری و رینکخراوە کوردی یەکانی تر

همموی ئەلکینتەوه بە رێکخراوەکانی عێراقی یەو).

کە تورکە عوسمانلی یەکان کەوتنە راوانانی رۆشنییرانی کورد، نیتەر بەشی زۆریان بە ناچاری- وەکو بنامالەیی بەدرخان- رویان کردە دەروە و مەلەبەندی رۆشنییریان گواستەوه بۆ قاهیرە و لەدواییدا بۆ شام و بۆ بیروت. بەر لە شەری جیهانی و لەکاتی شەرشیدا لە شاری (لوزان) لە سوێسرە هەندی قوتایی کورد چالاکییان بوە و قەدری جەمیل بەگ لە کتێبەکەیدا «۱» بە دووررودریزی باسی همموی کردووە کە لە شونیی خۆیدا لێی ئەدوین.

گۆفاری کۆری زانیاری لە بەغدا- بەرگی یەکەم..... بەشی یەکەمی سالی ۱۹۷۳ لە لاپەرە ۳۹۴ هەتا ۳۹۷ باسی چالاکی بنەمالەیی بەدرخان و چۆنییتی دەرجونی رۆژنامەیی کوردستان کراوە کە لەلایەن مەقداد بەدرخان-وە لە ۱۸۹۸/۴/۲۲ دا دەرجووە کە چەند ژمارەییکی لە (جنیف) و هەندیکی لە (لەندەن) و بەشینکی تری لە شاری (فولکستوت)ی بریتانیا دەرجووە..... ئەمەین زەکی بەگ و محمد علی عەونیش لە پێشەکی خولاسەیی میژووی کورد و کوردستاندا ئەلین: هەندی ژمارەیی ئەو رۆژنامەییە لە ئەستەمبۆلیش دەرجووە.

بەرستی حوسین حوزنی موکریانیش (دامار) ماوەیەک لە سوریا (حەلب) چالاکیەکی چاپەمەنی تەواوی هەبوە و لە دواییدا کاروباری گواستەوه بۆ رواندۆز کە ئەرشیبالد هاملتن «۴» لە کتێبەکەیدا باسی حوسین حوزنی کردووە وەکو نمونەییکی بی‌هاوتاو تاک لە جیهانی چاپەمەنی دا کە خۆی چاپخانەکەیی بردووە بەرئووە و خۆی پیتەکانی رێکخستووە و خۆی نووسینی تیا بلۆ کردۆتەووە. گیبوی مۆکریانی باسی گەلێک کتیبی کردووە کە (داماوی) کاککی بلۆی کردۆتەووە وەکو:

۱- مەم و زین لە سالی ۱۹۱۵ دا.

۲- میزگەیی دلان لە سالی ۱۹۲۰ دا.

۳- گەوهدرییەکان لە سالی ۱۹۱۶ دا بلۆی کردۆتەووە..... جگە لەووە گیبو باسی خۆنچەیی بەهارستان و گەلێک باسی لە گۆفاری کوردستان، بۆتان، چیا کرمانجی، دیارەکر، سۆران و نارارات ئەمانەیی هەموو چاپ کردووە (تۆ بلیزی ئیستا ئەو بەرەمانە مابن؟).

له خوارووی کوردستانا، له زهمانی نهماره تی بابان و له دوی رووخاندنی، گهلینک زانا و خوینده وار هه بون وه کو محهمده ابن الحلاج و مهولانا خالیدی نه قشبه بندی و شیخ مارقى نۆدی (که قاموسینکی کوردی عه ره بی به شیعر بۆ کاک نه حمده دی کوری وتوه به ناوی نه حمده دی یه وه بۆ نه وه ی فیزی عه ره بی بکات) و مهلا عبدالرحمنی نۆتشه بی و مهلا مهحمودی دینلیزه بی باوکی مهلا ی چاوماری به ناویانگ و، کاک نه حمده دی شیخ و مهلا سه عیدی زلزله بی و زانا کانی بیاره و تهوینله و جهلی زاده (مهلا ی گه وه له کۆیه) و گهلینک زانا له کوردستانی ئیران که پنه ونه دی یه کی زۆریان به خوارووی کوردستانه وه بوه و هه ندینک له زانا کانی (مهردۆخی ناوچه دی سنه) هاتونه ناوچه کانی خوارووی کوردستان و ده وری خۆیان بینیه (وه کو شیخ بابا عدلی) له سلیمانیدا.

له کۆتایی سه ده ی پنه شوودا رشدی مولکی و له دوی نه و رشدی عه سکری که له شاری سلیمانیدا به ته قهلا ی سه عید پاشای خندان له سالی (۱۳۱۱هـ- ۱۸۹۳م) دا کراوه ته وه ده ورینکی زۆر گرنگیان بوه و ژماره یه کی باش خوینده واریان پی گه یانده که بوون به نه فسهر له سوپای عوسمانلی دا و پایه ی به رزیان بوه و که گه راونه ته وه بۆ کوردستان له دوی شه ری جیهانی یه که مه هه ندینکیان له حوکمه داریه ته که ی شیخ مهحمودا هاوکاریان کردوه و هه رچه ند نه وانه له دواییدا به هاندان و به هه ره شه ی ئینگلیزه کان له شیخ ته کینه وه و چونه ناو ده زگا کانی عیراقیه وه.

ته و فیق وه هبی جارنک باسی نه وه ی بۆ کردین و وتی: له و پینچ که سه ی که مکتبی عه سکهری یان له به غدا داناو خه ریکی رنک و پینک خسته نی کاروباری سوپای عیراقی بوون له ده سه ته پی کردنیا سی که سه له وانه کورد بوون (که نیازی یاسین هاشمی و نه مین زه کی و خزی بوه).

له باسی یاسین هاشمی دا ته و فیق وه هبی نه یوت: ئیمه که له تورکیا بوین قهت به یاسینی هاشمی مان نه بیسته بوو چونکه یاسین هاشمی کاکه بی بوو، به لام وادیاره له دواییدا کاکه یشی به سه ید دانا بو بۆیه که هاته وه ناوی خزی گۆزی به هاشمی به تاییه تی که بنه ماله ی هاشمی بون به ده سلاندار ئیتر زۆری تری وه کو نه و بون به هاشمی و به عه ره ب.

تەووفیق وەھبى لە باسى ئەو جۈزە كەسانە ناوى (بەاءالدین نورى) ھىناوتى وەختى خۇى لە ئەستەمبول دەورەيدەكى رشاش كرايدە بەاء الدین نائىب ظابط بوو من چاودىزى و سەرپەرشتى ئەو دەورەيدەم ئەكرد ئەوسا بە بەاء الدین كورى شىخ نورىم ئەزانى كەچى كە ھاتىنەو بەغدا رۇژنىك لە دەورەيدەكى عەسكەرى دا چادرنكى ھەلدا بوو لى نوسىبو: اولاً: الرب وثانياً: العرب. لىم پرسى (بەھا) تۆ كورى شىخ نورى نەبوت..... لە وەرامدا وتى من كورى (خداى نابتەم)..... بەلام لە دواییدا لە ناوەرەستى چلەكانا بايداو بەرەو كوردایدەتى.

تەووفیق وەھبى لە باسى رەشى عەسكەرى دا باسى (حاجى قلندەر) بۆ ئەكردىن كە كاپرايدەكى زۆر زىرەك بوە و باش فەراشى ئەو مەكتەبە بوە، بەلام كە مامۇستايەك نەچوايدەتە پۆلەو ئەو جىنگەى ئەگرتەو و قوتابى يەكان ئەوئەندەيان خۇش ئەويست خواخوای ئەوئەيان بوو ھەموو رۇژنىك مامۇستايەكيان نەچىتە پۆلەو و تەووفیق وەھبى لە (دەنگى گىتى) دا زۆر باسى ئەو حاجى قەلەندەرەى كروە. دەربارەى (ئەمىن فەيزى بەگ) تەووفیق وەھبى ئەبوت: زىرەك و بلىمەتى وامان كەم بوە و وتى ھىشتا من لە ئەستەمبول بوم نەگەر ابومەو بە زۆر كوردستان ئەمىن فەيزى لە بەغداو گەرايدە بۆ ئەستەمبول و مسوودى كىتەبەكەى (ئەنجومەنى ئەدىبىانى كورد) ى لە گەل خۇى ھىناو پىنش چاپكردنى پىشانى داين.

زۆرەى سەرچاوەكانى ئەو سەردەمە ئەلئىن خويندەن لە قوتابخانەكاندا بە توركى بوە و نامە نووسىن لە گەل يەكتردا بە زۆرى بە فارسى بوە، تاك و لۆكە يەكىنى وەكو كاك ئەحمەدى شىخ كە بە كوردى دەرسى وتوتەو لای ھەندىكەس ئەو جىنگەى رەخنە بوە و حاجى قادرى شاعىر لە شەرنكىدا باسى كوردىنىكى لای خۇيانى كروە كە لە كۆيەو چووە بۆ ئەستەمبول و گلەبى لەو كروە كە كاك ئەحمەد بە كوردى دەرس ئەلئىتەو و حاجى قادرىش بە شىعەرە ناسراو كەى لى تۆرە بوە و پىزى وتو: «ھىشتا لە سەر كەرى ماوى..... چاك بوو مستىنكەم ئەدا لە نىبوى چارى».

لەناو ئەفرەتى كوردا خويندەوارى زۆر كەم بوە و يەكىنى وەكو مەلای گەورە كە دەس پىنشكەرى كروە لە ھاندانى ئافرەت بۆ خويندەن لەلايەن ھەندى كەسەو

ره خندی لی گبراره. خوینده واری به شیوه یه کی گشتی له کورده ستاندا زور
کزولواز بوه، له بیرم دی هتا سهرده می مندالی ئیمهش له شونینکی وه کو
شاری سلیمانی دا هندی جار یه کینک ته گهر نامه یه کی له شونینی دوره وه بز
بهاتایه، یاخوری نامه یه کی بنوسیابه گهره کا و گهره ک ته گهرا به شونین
خوینده وار نکدا که نامه که دی بز بخوینته وه یا نامه یه کی بز بنوسیت.

مینورسکی شتینکی زور خوش لهم باره وه ته گبرینته وه و ئه لی: «۲»

«جدهعفر ئاغای شکاک- برای سمایلخانی شکاک- سمکو- که دوکتور
مارف خه زنده دار له پهراویزی ته رجهمی عه ربیه که پدا ئه و ناوهی راست کردوته وه
که جدهعفر ئاغای نه بوه به لکو ناوی جهوهدر ئاغای بوه و ماموستا
علاءالدین- یش له نامیلکه ی هه میسه به هاره که پدا باسی کرده، ئه و جدهعفر
ئاغایه پنیوستی به سکرترینک هه بوه که زمانی فارسی بزانیته- که زمانی
باوبه له و رزوانده و دیاره جدهعفر ئاغاش خوینده وار نه بوه. بز ئه وه به
نه هینی شاعرینکی فارسی به سالچووی بانگ ته کرد و ئه و نامانه ی که به
فارسی بوی ته هات بزوی ته خوینده وه یا نامه ی به فارسی بز ته نووسی... به لام
سدر نه وه بوه ئه و شاعیره فارسه له هه مان کاتیشدا سکرترین وه پیام نیزی والی
فارسه کانیش بوه. ئه و میرزایه (جاران به و جزره که ساته ی که ته یانزانی بنوسن
پی نی ته و ترا- میرزا) وه لامی نامه کانی جدهعفر ئاغای به جزینک ته دایه وه که
به لای ئه و مه به سته دا نه ده چوو که جدهعفر ئاغای رای نه سپارد، له گه ل ته وه شدا
بز چاره ره شی ئه و شاعیر و نووسهره کلزله، پیاوه کانی والی جارینک له هات و
چویه کی نه هینیدا بز لای جدهعفر ئاغای ته یگرن و سزایه کی سه ختی ته ده ن».

وايزانم شتینکی بی سوود نیه ته گهر نویسنی دوو که سی شاره زای ئه و سهرده مه
لیزه دا بهینینه وه بز نمونه که ههر نووسهره له کانینکدا و به جزینک خه فته و
جه خاری دلی خوی ده ربیره به رامبهر به نه خوینده واری و دواکه و تووی میلله تی
کورد له و رزوانده ا.

سکالای یه که م:

بریتی یه له نووسینهی که مستهفا پاشا یامولکی که خاوهنی رزۆنامهی (بانگ کوردستان) بوه له ژماره (۱) ی رۆزی ۱۹۲۲/۸/۲ دا بلاوی کردۆتهوه. دهقی ئه و ئیملائی نووسینه راستهوخۆ له و رزۆنامهی (بانگی کوردستان) هوه بلاۆته که مهوه.

(السلام علیک، آی کردان، آی قوم قدیم پهلهوی، گوی بگرن له (بانگ کوردستان). أم بانگه بۆ خیرداری هه کوردانه، بو هشیاری شیرانه، بویستنی دایک و باوکانه، گوی بگرن أم بانگه چی تیا دایه، أم هاواره بو چیه، قصه ی پروپوچ کولانان درو ههلبستن ریژگاران بسیه قماشای عالم بکن له صنعت و معرفتدا له ایمه پاشکو ترتر ههیده..... کالایکمان نیه بو سترت عورت کافی بی... درزی و دزویکمان نیه که دستکرد ولاتمان بی نیشانه عظمت و خاندانیش که ایستا عبارت له شکرو چایه آوانهیش هی کوردستان نیه له جیگایان دوور دیتن، پارچه کاغزی که بو نوشته چورو شیرین بی اویش له فرنگستانهوه دیت، له صدا چوارمان تیانیه که کاغزی کس بوکس و کاری شریکی محرمی بو عائلهی خوی بنوسی. مشکی و میزه رمان له ایران و فرنگستان و گورونی گل اوقهیمان له هندستان، عبای کوره کورهی نازدارانمان له عربستان، کفن مردومان له اوروپاوه، ملوتکهی مندالمان له افریقاوه دیت.»

سکالای دو هه م:

دوای ئه وهی حاجی مستهفا پاشا دی نیه سهر نووسینیکی پیره میرد که له دوای تیبهریوونی چهند سالینک به سهر ئه وهی مستهفا یامولکی دا له رزۆنامه که پیدا داخی دلنی خزی به جزینکی تر ده بریوه که ئه لئ:

«له ده وری پینشوودا که رزۆنامه یه کمان ده ست ئه کهوت هه رچی خوینده وار بو

لئی گرد نه بوونهوه، وهكو ههنگوینیان له كلورهی دارا دوزنبیتتهوه دهستا و دهستیان پی نه کرد، هه رچهند باشیش تیژی نه ده گه یشتین چونکه به تورکی بو (نووسینی زوریه ی خه لک و خوینده واری یان هه ر به فارسی بوه)، زمانی تورکیش نه و سالمه شاره دا یه کینکی وه کو (ئه حمده ئه فهندی یه خره) ی ئه رضوحالچی (وابزانم مه بهستی له باوکی بله ی ئه حه ی یاسین بوه که تا سه رده می لاوتی ئیمه ش نه و کوره ی ئه حمده ئه فهندی هه ر ئه رزوحالچی بوه) و به کر ئه فهندی کاتب ئه بیان زانی. که له ئه سته مبوله وه هاتمه وه بۆ سلیمانی، شارنکی ویزان کراو، قه ومینکی سه رگه ردان و په ریشان..... نه خه سته خانه..... نه قوتابخانه..... نه ماموستا و نه هیچی تیا دا نه بوو..... زیوه ر و مه لا سه عیدی کابان بی پاره و پوول بون، ده دوا زده مندالیان کۆ کرد بوه وه ده رسیان پی نه وتن. ته نها له گه رمه ی ده سه لاتنی شیخ مه حمودا که ئالانی سه ریه خزی هه لکه رده بوو، له به ر که م ده رامه تی و وزه وتوانای جولانه وه ی خوینده واری هه ر نه وه بو که بتوانری چوار قوتابخانه هه بیت. به له ناوچوونی فه رمانره وایی شیخ مه حمود گوپ و ته وژی خه لکی بۆ په ره پیدانی خوینده واری و گه شه کردن خاویه وه و هاته کزی چونکه زوری خوینده واران و رۆشنبیران چاره نووسی خۆیان به شینه وه بو که ناچار له گه لیا هه لاتن و به م لاو لای و لاتدا بلا یونه وه.

دیاره شیواندنی جولانه وه ی نیشتمانی به دوا ی خۆیا باری چالاکی ی زۆر شتی تریشی بی ناز کرد.»

ئا ئه مه بوه راده و پله ی خوینده واری و رۆشنبیری له خوارووی کوردستاندا به شیوه یه کی گشتی، که شیخ مه حمود هاته سه ر نه وه ی فه رمانره وایی و حکومه داریه تیه که ی بکا به بناغه یه ک بۆ دامه زراندنی ده وله تینکی کوردی سه ریه خۆ، نه و رۆژانه ی نه و، کورد له خوارووی کوردستاندا له و گه یژاوه سه خته دا به که ماموستا ره فیق حیلمی باسی برسیتی و گرانبه که ی کرده و مسته فا مولکی و پیره میزد باسی خوینده واری و رۆشنبیره که یان کرده. نه وه ی جینگای داخه نه و هه موو زانا و رۆشنبیر و خوینده وار و نه فسره گه ورا نه ی کورد که ناویان له یاداشته کانی قه دری جه میل به گ و بله چ شیرکۆدا هاتوه، نه گه ر به شینکی که م له و که سانه له خۆیان ببوردنایه و روویان بکه ردا یه ته لای شیخ

مه‌حمود وه‌كو چۆن فه‌يسه‌ل له‌ دواى دۆراندنى ده‌وله‌ته‌كه‌ى له‌ سووربا و هيناننى
 بۆ عيراق ژماره‌يه‌كى زۆرى لى كۆيوه‌وه و ئينگليزه‌كان ته‌قه‌لايه‌كى زۆريان دا كه
 لايه‌نگرى بۆ په‌يدا بكن، نه‌گه‌ر شينخ مه‌حموديش هه‌ندىك له‌و ميرئالانى و
 قوماندان و قائمقام و نه‌فسه‌ره‌ گه‌وره‌ خوئنده‌وار و شاره‌زايانه‌ى كوردى نه‌و
 رۆژانه‌ى بگه‌يشتايه‌تى (بينگومان نه‌وانه‌ش زانويانه‌ كه ئينگليزه‌كان راست و
 پاك نه‌بون له‌گه‌ل شينخ مه‌حمودا و په‌كىكى وه‌كو شينخ قادرى شمزىنى كه‌ به
 نه‌حمه‌د ته‌قى و توه ئينگليزه‌كان درۆيان له‌گه‌ل شينخ مه‌حمودا كرده‌وه و له‌گه‌ل
 ئيمه‌شدا هه‌ر درۆيان كرده‌و شتىكى خۆرايى نه‌به‌وه و نه‌وانه‌ هه‌موو ئاگادار بوون
 له‌ مه‌به‌ستى ناپاكي ئينگليز بۆيه‌ نه‌چوونه‌لاى شينخ مه‌حمودا، بينگومان
 هه‌لوئىست له‌ خواروى كورده‌ستاندا نه‌گۆرا و با نه‌و رۆژانه‌ شينخ مه‌حموديش له
 سياسه‌تدا خام و نه‌شاره‌زابووئيت، نه‌توانرا به‌ هۆى نه‌و شاره‌زايانه‌وه‌ راسته
 رنگه‌يه‌كى بۆ داھنرئت و له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا وه‌كو ره‌خه‌ له‌ شينخ مه‌حمود نه‌گيرى و
 نه‌عه‌لت له‌ ئينگليز و له‌ سياسه‌تى ئينگليز كرا و نه‌كرى پئويسته‌ ره‌خه‌ش له‌و
 هه‌موو نه‌فسه‌ره‌ گه‌وره‌ كوردانه‌ى نه‌و سه‌رده‌مه‌ بگيرت كه‌ نه‌بوايه‌ هه‌ر چۆنىك
 بوايه‌ له‌ خۆيان ببوردنايه‌ و پئونه‌ندىيان به‌ شينخ مه‌حموده‌وه‌ بگردايه‌ و رى و
 شوئنىكى راستى بۆ دانئين.

ره‌نگه‌ هه‌بى بلى: جا كى نه‌لى نه‌گه‌ر نه‌وانه‌ به‌چوونايه‌ لاي شينخ مه‌حمود
 پئيشوازييان لى ته‌كرا و رنگه‌يان پئى ته‌درا ده‌ورى خۆيان ببينن؟ لام وايه‌ بۆ
 وه‌رامى نه‌وه‌ شتىكى ئاشكرايه‌ كه‌ شينخ مه‌حمود ده‌ستى بۆ هه‌موو كه‌سينك درئز
 كرده‌وه‌ كه‌ لاي روون بووئيت نه‌وانه‌ به‌ مه‌به‌ستىكى پاك لى نزيك نه‌بنه‌وه‌ و
 زۆرى وه‌كو ته‌وفيق وه‌بى و صالح زه‌كى صاحبقران و عيزه‌ت مه‌دفعى و
 گه‌لىكى تر هه‌تا نه‌و كاته‌ى لايان واپوو ئينگليزه‌كان دژى شينخ مه‌حمود نين
 نه‌وانه‌ له‌ شينخ نزيك بوونه‌وه‌ و شينخيش هه‌موو راوئۆنكى پئى ته‌كردن و ده‌ورى
 خۆيان ببينوه‌ هه‌تا نه‌و كاته‌ى ئينگليزه‌كان له‌ ژبه‌وه‌ فرۆيان دان و له‌ شينخيان
 دوورخستنه‌وه‌. نه‌و پئونه‌ندىيه‌ى شينخ مه‌حمود به‌ سه‌يد نه‌حمه‌دى خانه‌قاوه‌ له
 كه‌ركوك كه‌ داواى لى كردبوو بچئته‌ سلئمانى و كاروبارى ناوچه‌كه‌ بگريته
 ده‌س نيشانه‌يه‌كى تره‌ بۆ دئسۆزى شينخ مه‌حمود بۆ ميلله‌ته‌كه‌ى كه‌ ده‌رى خستوه

ئەو تەقەلا و خەباتەى بۇ سوودىنىكى كۆزئانەى خۇى نەبوە .
ئەوەى راستى بىى بارى نالەبارى كوردستان بە شىنوەبەكى گشتى و نەبوونى
دۇستىنىكى راستەقىنە بۇ مىللەتى كورد و مىزەدەزمەى كۆنەپەرسىتى و
نەخوئىندەوارى و دەره بەگىتى و كەس بەكەس رازى نەبوون ئەمانە ھەموى ھۆى
سەرەكى بوون كە نەك ھەر شىخ مەحمود بەلكو بە باوكى شىخ مەحمودىش بە
ئاسانى چارەسەر نەدەكرا..... ئىستەش پاش ئەو ھەموو تاقىكردنەوانەى رابردوو
لە دەورى شىخ سەعیدى پىران و بەدرخانى بەكان و قازى مەحمەد و مستەفا
بارزانى، ئەوا ھىشتا لە جارەن خراپتر لە گىژاوى نەخشەى بىنگانەدا ئەخولى ینەوہ
و شەپۆلى رووداوەكانى رۆژھەلاتى ناوہراست و كەلەك و فىلى دەولەتە
گەورەكان ھەر جارەى كەشتىبى كورد بەرەو كەنارى دەربايدەكى پەر لە ھەلدیر و
پەر لە شەپۆل و گىژاو ئەبەن كە نازانرى ئەنجامى بەجى ئەگات.

میژووی شاری سلیمانی

دارالمولکی بابان: شیخ رهزای تاله بان

له فیکرم دی سلیمانی که دارالمولکی بابان بوو
نهمه حکومی عجم، نه سوخره کینشی نالی عوسمان بوو
له بهر قاپی سدره صفیان نه به دست شیخ و مهلا و زاهید
مه طافی که عبه بز نه ربابی حاجت گردی سه یوان بوو
له بهر طاہوری عهسکه ری نه بوو بز مه جلیسی پاشا
صدای موزیقو نه قاره تا نه یوانی که یوان بوو
دریغ بز نه زه مانه، نه دوده مه، نه عه سره، نه و روزه
که مه پدانی جرید بازی له ده شتی کانی ناسکان بوو
به زه ربه و حمله نی به غدایی ته سخیر کرد و تی نه هدئا
سلیمانی زه مان راستت ده وی، باوکی سلیمان بوو
عده رب نینکاری فاضلی نیه ناکم، نه فضلن نه ما
صلاح الدین که دنیای گرت له زومره ی نالی بابان بوو
قبوری پر له نوری نالی بابان پر له ره حمت بی
که بارانی که فی نیحسانیان، وه ک نه بری نیشان بوو
که عبدالله پاشا له شکری والی سنه ی شر کرد
(رهضا) نه و هقته عومری پینج و شش طفلی ده بستان بوو

به کهم جار نه م شیعه له (نه نجومندی نه دیبان) ی نه مین فیزی به گدا
بلاؤکراوه ته وه که له سالی. ۱۹۲۱ له نه سته مبول چاپی کرده.

شاری سلیمانی..... پایتەختی بابان و پایتەختی حکومدارنتی و دەولەتی شیخ مەحمودی قارەمانی مەزن..... ئەوێ که دوژمنانی کورد پێی ئەلین (رأس الافعی) و لە راستیدا هەمیشە چقلی چاوی دوژمنان بوە..... سلیمانی..... شاری هەلمەت و قوربانی لەگەڵ ئەوێشدا که میژووی دروست بوونی تۆزینک لە دووسەد ساڵ پترترە، توانیویەتی لەم ماوەیەدا رۆژینکی میژوویی گزنگ ببینیت لە خەباتی میللەتی کورددا. پێویستە زۆرشت دەربارە ی ئەو شارە بزاین که شیخ مەحمودی مەزن توانی پاش روخانی ئەمارەتی بابان لە سلیمانیدا (سالی ۱۸۵۱) سەرلەنوی ئالای کورد هەل بکا و رووبەرووی دەرندەترین و بە دەسلەتدارترین دەولەتی ئیمپریالیزمی ئەو سەردەمە ببیتەو و دانیشتوانی ئەو شارە، ئەوێ که ئیمانی بەسکە ی روپیدی ئینگلیز نەهینا بوو هەتا دواروژ لەگەڵ شیخ مەحمودا بوون، پێویستە ئەو شارە بزاین چۆن دروست کراو و بۆچی دروست کراو و کی دروستی کردو.

۱- هۆی دروست بوونی شاری سلیمانی

جێی شاری قەلاچوالانی جاران که پایتەختی ئەمارەتی بابان بوو ئەکەوتنە دامینی ئیستای چوارتا لەسەر چەمی قەلاچوالان. شۆنی شارە که شۆنیکێ تەسک بوو و بەر بەرەللا و فراوان نەبوو. زۆرجاریش لافاو و هەلسانی ناوی قەلاچوالان بوو بە هۆی باریکی قورس و گران لەری ی هاتوچۆی قەلاچوالان و شۆنەکانی تردا که پردی ئەو ساوێ کو ئیستە ئەوەندە بە هیزنەبوو بۆ رنگە ی هاتوچۆ جگە لەو هیزشی ئیزانیەکان بۆ سەر قەلاچوالان زۆربوو و بە ئاسانی بەریدست نەکراو.

دوای ئەوێ باری ئابووری ناوچە که گۆرراو و خەلکینکی زۆر هەولیان داو و لەو شارەدا نیشتەجێ ببن، بەتایبەتی که دەسلەتی سولتانەکانی عوسمانلی کزیو و پاشاکانی بابان جێی دەسلەتی ئەوانیان گرتۆتووە و سنووری دەسلەتیان فراوان بوو و بایەخ بە خویندەواری و رۆشنبیری و دروستکردنی

مژگه وتی گه وره بز خونندن و خانوی باشتر و گه وره تر له جاران له گه دل
دروستکردنی بنکه بز سوپای نهماره ته که، نهمانه ههموویان وایان له بابانه کان
کرده که بیر له شوینیکی فراوانتر و له بارتر و بدرلاوتر بکه نه وه که بینکن به
پایتهختی نهماره ته که یان.

شوینی نینستای سلیمانی که نوسا چند گوندیکی تیادابوه، ناوی کانینسکان
و کاریزه کانی تر که نینستا ههموویان داپوشراون، نوسا نهمانه ههموویان
سهریره لابلوون و بهو دهشت و لیژایبانه دا نهماتنه خواری و له گه دل ناوی
سهرچناردا یه کیان نه گرت و تانچهرز پیدایا نهبوو که نه کشا به ره و دواوان.

دهوری نه و کاریز و ناوانه ههمووی بریتی بوه له میزگ و میرغوزار و بینگومان
دهوری دهشتی کانی ناسکان نه بی ناسکی تیادابووینت..... بهو جزره میره کانی
بابان بیریان له وه کردوته وه که شوینی سلیمانی نینستا ناوه دان بکه نه وه. نه وه بوو
له پینشدا مه محمود پاشای بابان که مامی ئیبراهیم پاشای دروستکری شاری
سلیمانی بوو له پینشدا له نزیکی مه لکه نندی (که نوسا شوینی گوندینک بوه بهو
ناوه وه) سهرایه کی دروست کرد بز نه وه ی بییت به قه لایه ک بز پاراستنی نه و
ناوچه ده له و هیزشانه ی که روو به رووی نهماره ته که یان نه بروه له باشووری
نهماره ته که یانده وه و له دهشتی شاره زوره وه. نهمین زه کی به گ باسی هوی
گواستنه وه ی قه لاجوالان بز سلیمانی نهماتنه پال نه وه ی که ئیبراهیم باشا له
به دغا زور ژباوه و له وی گه وره بوه بویه حهزی به ژبانی شارستانیتی کرده و
قه لاجوالانی به شایان نهمانیه بز پایتهختی نهماره تی بابان بویه هه ولیداده
شاریکی رنکوپینکتری وه کو سلیمانی دروست بکات.

میژووی شاره زوور و ناوچه ی سلیمانی

ریچ له گه شته که پیدایا «۴۸» که له سالی ۱۸۸۲دا چوته سلیمانی ده رباره ی نه و
رؤژانه ی سلیمانی نه لی:

«ناوچه ی نهماره تی بابان که له دواپیدا شاری سلیمانی کرا به پایتهختی، نه و

نهماره ته بهرلهوهی که ویلایه تی موسل ناوی بیته مهیدانهوه و نهو ویلایه ته لهلایه ن عوسمانلی به کانهوه پینک هات، وشه ی (شاره زوور) وه کو ناوینکی ره سمی وابوه بز ولاتی بابان و کهرکوک که قهزاکانی کهرکوک لهو سهرده مه دا بریتی بون له نهرییل، رانیه، رواندوز، کویسنجق و صلاحیه (کفری)، شاره زووری میژوویش که شاره زووری نیستایه خرایه سدر سلیمانی له شیوهی قهزایه کدا».

تهوفیق وهه بی ده رباره ی شاره زوور و میژووی شاره زوور باسینکی گرنکی دور و درئی هدی له ناو ده سه ته چاپ نه کراوه کانیدا، ماوه یه ک بهو مسوه دانهوه ماندوووم که له چند فایلیکی پرش و بلاو و تینکه ل و پینکه لا دانراپون هه موم جیا کردنه وه به لام به داخه وه له دوا ی مردنی خوی لای کورده کانی لول دراون تاوانینکی گه وره یه نه وانه له ناویچن و بلاونه کرنه وه (نه گهرچی له کاتی خویدا هه ندینکی له گزفاری (سومر) دا بلاو کردوته وه).

ریچ له لاپره (۸۱) ی کتیبه کهیدا نه لی: کهرکوک وهختی خوی پایتهختی ناوچه ی هه موو شاره زوور بوه... وشه ی شاره زوور وشه یه کی زور کونه و کتیبه کونه کان باسیان کردوه. وشه ی شاره زوور بهر له داگیرکردنی ناوچه که له لایه ن له شکری داگیرکری نیسلامه وه نهو ناوه ی هه ربوه.

یاقوت الحموی له کتیبه کهیدا (معجم البلدان) له لاپره (۳۴۲) دا باسی شاره زووری کردوه و شعرینکی (ابا المبارک) کوری حسنی شهرزوری بلاو کردوته وه که نه لی:

وعدت بان تزوري بعد شهر فزوري قد تقصی الشهر زوري
وموعد بیننا نهر معلي الی بلد المسمى شهرزور
فاشهر صدک المحتوم حق ولكن شهر وصلک شهرزور

نهمین زه کی له کتیبه کهیدا میژووی سلیمانی «۱۲» ده رباره ی نهوه ی که ابن الفقیه وتوبه تی: گویا عه رب له پینش روودانی نیسلام دا و له ده وره یه ی ساسانی به کاندایه توتته شاره زور. نهمین زه کی له وه رامی نه وه دا نه لی: شته که وانیه، بدلکو له زه مانی عومه ری خه لیفه دا سالی (۵۲۱هـ) عزه بن قیس له

«حلوان» هوه ویستی شاره زورور بگرنیت بهلام نهیتوانی و له دوای نهو (عتبه بن فرقد) داگیری کرد.»

نهمین زهکی له ههمان کتیبیدا ده رباره ی میژووی چوینیتی دروستکردنی سلیمانی نهلئ:

«سلیمانی له زهمانی ئیبراهیم پاشای باباندا له نزیک گوندی (مه لکهندی) دا دروستکراوه، نهو گردهی مه لکهندی کۆنه شارنیک بوه له کاتی خویدا مهحمود پاشای مامی ئیبراهیم پاشای بابان له سالی (۱۱۹۷هـ) دا سدرایهکی دروستکردوه، له کاتی هه لکهندی نهو سدرایه دا گهلنیک ئینسقان و پارچه کوپه ی تیا دوزراوه تهوه، بهلام نووسینه کانی کهس بۆ نه خویندرا بوه وه. له سالی ۱۷۸۴م دا دروستکردنی شاره که تهواو بوه و نه ماره تی بابان له قه لچوالانه وه گونزراوه تهوه بۆ سلیمانی.»

که شاری سلیمانی تهواو نه بیت پاشای بابان جگه له دانیشتوانی قه لچوالان داوا له دیهات و له عه شایره کانی نهو ناوچانه نهکا که هه رلايه ژماره یهک خه لک بنیزن بۆ نه وه ی له سلیمانی دا نیشته جی بین و زۆر کهس به ده م نهو داخوازی یه ی پاشای بابانه وه نه چن و هه تا هه ندیکیش له کوردستانی ئیزانه وه به رودوا وه کو دانیشتوانی همدان (که بنه ماله ی ئاغا ته ها هاتنه سلیمانی و گه ره کی ده رگه زینیان به ناوی گه ره کی ده رگه زینه وه ئاوه دان کرد) و له سنه و سابلاغ و ناوچه ی بانه - شه وه هه ندیک رویان تی کردوه «که قه زازه کان له وانه ی سابلاغ بون.»

ده رباره ی ناوانانی شاره که به (سلیمانی) چهند روایه تیک هه یه: نهمین زهکی له کتیبه که یدا (میژووی سلیمانی) نهلئ به ناوی سلیمان پاشای والی به غدا ناوئراوه که به (بووک سلیمان) ناسراووه به ناوی نه وه وه ناوئراوه سلیمانی. به لام نهمین زهکی له ههمان کتیبیدا نهلئ: حوسین نازم به گ له کتیبه چاپ نه کراوه که یدا (به داخه وه هه تا ئیستا نهو کتیبه نازانری ماوه یا نه، وه له لای کی یه. حوسین نازم موسته شاری شیخ مهحمود بوه و یه کینک بوه له رۆشنیبرانی نهو سهرده مه و ئاگاداری له زۆر شت هه بوه) حوسین نازم لهو کتیبه یدا وتویه تی له هه لکهندی بناغه ی سه رای سلیمانی دا مۆزیک (سلیمان) دوزرایه وه و

ئىبراھىم پاشا لە خۇشپىيى ئەو مۇزە شارەكەي بەناوى (سلىمان) ەو ناناو ە (كە ئەو ەش ەدرجىي پىرسىيارە و ئايا ئەو مۇزە چى بەسەر ەاتو ە كە ەيچ سەرچاو ەيەكى تر جگە لە ەو ەي خوسىن نازم باسى نەكردو ە).

ئەمىن زەكى دەربارەي لەناوچوونى ئەمارەتى بابان ئەلى:

(نامق پاشا كە والى تورك بو ە بەغدا سالى ۱۸۵۱ عبداللە پاشاى بابانى بانگ كرده بەغدا و بەدەس بەسەرى ناردى بۇ ئەستەمبول ەمىر لىوايەكى توركى نارى بۇ سلىمانى كە ناوى «ئىسماعىل پاشا» بو بۇ ئەو ەي كاروبارى ناوچەكە بىابەرنو ە بو جۇرە لەو رۇژو ە ئەمارەتى بابان تىاچوو ە بەتەواوى كەوتە ژىر دەسلەتى توركەو ە).

دەربارەي كاروبارى ئەمارەتى بابان رىچ لە گەشتەكەيدا (۴۸) كە ئەوسا سلىمانى ەنىشتا پايتەختى ئەمارەتى بابان بو ە رىچ لە سالى ۱۸۲۰م چۆتە سلىمانى باسى ئەو ئەمارەتە و كاروبارى بە دوورودرىژى ئەكا لە چاوپىنكەوتىنكدا لەگەل مەحمود پاشاى مىرى باباندا، رىچ داواى سەرکەوتن و بەھىزبوونى حكومەتى بابانى كرده و مەحمود پاشاش لەو ەرامدا پىي ئەلى: ئەو داخاوى بەي تۇ كاتىنك دىنقە دى كە خوا تاعونىنك بخاتە ناو ئەمىرەكانى بابانەو ە كە ەمووىان بىرن و تەنھا ەدر بەكىنكىان بىننىتەو ە، ئەوسا ئەتوانرى ئەم ئەمارەتە بىرىت بەرنو ە).

لە راستىدا ئەو دەردەي كە ئەو رۇژانە مەحمود پاشا گلەبى لى كرده ە نەبى ەدر تەنھا داخاوى مەحمود پاشا بووینت، بەلكو ئەمىر و كار بەدەستە دەست رۇبو ەكانى ترىشمان لەناو ئەمارەتەكان ترىشدا لەناو خۇباندا ەمىشە نارىنك بون و زۇرچار بۇ ئەو ەي مەبەستەكەي سەرکەوى مىرىنكى ەكو بابان بۇ نمونە چۆتە پال ئىزان و داواى يارمەتى لى كرده و بە ەىزى لەشكرىكەو ە ەاتۆتە سەر ئەمارەتەكەي خۇى و داگىرى كرده، مىرىنكى ئەردەلانىش ەدر بەو جۇرە پەناى بردۆتە بەر عوسمانلى يا بابانى ەكان و بە يارمەتى ەىزى ئەوان پەلامارى ئەمارەتى ئەردەلانى داو ە داگىرى كرده كە لە ئەنجامدا خۇنىنكى زۇرى كەس و كارى خۇى و ەي خەلكى ولانكەي خۇشى رشتو ە كە مرۇف مىژووى ەندى لەو ئەمارەتەنە خۇنىتەو ە كە لە ەندىنكىاندا كار ئەگەبشتە

چاو هه لکۆلینی به کتری بزی ده رته کهوی که بۆچی کورد هه تا ئیستا
یهکی نه گرتوه و بهم جزوهی ئیستا مالی کاول بوه.

باسی ناوشاری سلیمانی و ژمارهی دانیشتوانی و گهره کهکانی

ئهمین زهکی بهگ ده ربارهی دانیشتوانی سلیمانی ئەلی: «١٢»

«ژمارهی دانیشتوانی شاری سلیمانی لهو رۆژانه دا که بابانه کان له
قه لاجوالانده گواستیانده بو سلیمانی نازانری چهند بوه، بهلام مستر Huart
ئەلی: له سالی ١٨٨٢ دا (یه عینی له دواى -٣٦- سال ته و او بوونی سلیمانی)
ژمارهی دانیشتوانی نزیکى (١٠) ههزار کهس بوه و ژمارهی ماله کان (٢١٤٤)
مال بوه که له وانه (١٣٠) مالی جووله که و (٩) مالی کلدانی و (٥) مال
ئه رمه نی بوه و پینج مزگه وتیشی تیا بوه.

ئوهی «هارت» که ئهمین زهکی باسی کردوه هه ر ئه و ساله ئه گرتنه وه که
(ریچ) گه شته که ی کردوه و ماوه یهک له سلیمانیدا ماوه ته وه.

ئهمین زهکی بهگ لهو بۆچوونه ی (هارت) وه ئه چینه سه ریاسی یه کینکی تر که
ناوی (Lucky Lama) بوه که له سالی ١٨٦٨ دا یه عینی (٤٨ سال دواى
ئوهی هارت و له دواى روخاندنی ئه ماره تی بابان به (١٧) سال شاری سلیمانی
به (٦٠٠٠) خانووی مالی کورد و (٣٠) مال کلدانی و (١٥) مال جووله که
داناره (ئینسکلوپیدیای ئیلامی هه ر به و جزوه باسی سلیمانی کردوه). بهلام
Lucky Lama هه ر ناوی ماله کانی هیناوه و ژمارهی دانیشتوانی باس
نه کردوه.

بینجگه له ریچ جینس بیلی فرایزه ریش له سالی ١٧٨٣ دا چۆته کوردستان و
باسی بابانی کردوه.

سلیمانی له زهمانی عوسمانلی دا (٥) قهزا بوه:
١- چمچمال- که ئه وسا پینی و تراوه قهزای بازبان.

۲- قەزای ھەلەبجە.

۳- قەزای شارباژنر.

۴- قەزای پۆدەر.

۵- قەزای مرکز.

ریج لەگەشتە کەیدا ژمارە ی خانووەکانی سلیمانی بە (۲۰۰) خانوو دانووە و لەوانە (۱۳) مائ جۆولە کە و (۹) مائ کلدانی و (۵) مائ ئەرمدنی بوە و (۶) کاروان سەرا و (۵) ھەمام و (۵) مزگەوت ھەبوە.

مینجرسۆن دەربارە ی ژمارە ی دانیشتوانی سلیمانی لە راپۆرتی سالانەیدا (سالی ۱۹۱۹) کە لە دۆکۆمێنتی ناو ئارشیفی وەزارەتی دەروە ی بەریتانیادا ژمارە ی دۆکۆمێنت (C.O.730/3-3341) بە دوورودریژ باسی کردووە و ئەلی:

«ژمارە ی دانیشتوانی شاری سلیمانی لە سالی ۱۸۳۰دا (۱) ھەزار کەس بوە - کە وایزە ئەو ژمارە یە ی لە ریچەووە وەرگرتووە - وە لە دوای ئەو ی توانرا ھەمەوێندەکان لە سالی (۱۹۱۴) دا سەرکۆت بکەین و خەلک کەوتنە بووژانەووە و ئارامیان گرت، شارە کە ژمارە ی گەیشتە (۲) ھەزار کەس، بەلام لە کاتی شەری جیھانی دا بە ھزی گرانی و برسیتی و ئاردنی گەنج و لاوان بۆ کۆری شەر و مردنیکی زۆر بە ھزی برسیتی و گرانیووە و چۆلکردنی شارە کە لە بەر بی دەرامەتی خەلک، دانیشتووەکان زۆر کەم بوونەووە و ژمارە یان گەیشتە (۲۵) کەس».

مینجرسۆن لە ھەمان راپۆرتدا لە باسی گەرە کەکانی سلیمانی دا ئەلی:

(لەو رۆژانە دا شاری سلیمانی لە (۶) گەرەکی سەرەکی پینک ھاتبوو:

۱- گۆژوہ. ۲- چوارباخ. ۳- جۆولەکان. ۴- سەر شەقام. ۵- کانیسکان. ۶-

دەرگەزین.

دریژایی ئەوسای سلیمانی ۱/۴ میل بوە و پانایی ۱/۲ میل بوە کە نیستا زۆری چۆل و وێرانە).

بەلام سەیر ئەو یە ھەر مینجرسۆن خۆی ئەلی لە ۳۱/دیسەمبەری سالی ۱۹۱۹دا کە خۆی حاکیمی سیاسی بوە لە سلیمانی دا- دوای ئاوەرە کردنی شیخ مەحمود ئەلی: ژمارە ی دانیشتوانی سلیمانی گەیشتە (۹۷۲۸) کورد و (۵۷۲)

جوله که و (۶.) کلدانی وه ژماره‌ی دوکانه‌کان گه‌یشته (۱.۲.) دوکان و به دورودرئزی هدر لهو راپورتی پینشودا باسی خانو و مزگهوت و دوکان و چایخانه و گه‌رماوه‌کانی نهو سهرده‌مه‌ی کرده که خزی له سلیمانی دابوه، که بهم جوره‌ی خواره‌وه بوه و سهرژمیری‌یه‌کی ته‌واوی نهو بازار و دوکانانده‌ی کرده له سالی ۱۹۱۳ و ۱۹۱۸ هدریه‌که به‌جیا وه‌کو خواره‌وه:

ژماره‌ی سالی ۱۹۱۳	ژماره‌ی سالی ۱۹۱۸	ئه‌وانده‌ی چۆل و ویران بون	
۲۹	۱.	۱۹	مزگهوت
۳	.	۳	تدکبه
۲۱	۲.	۱	خانه‌قا
۳۲.۵	۱۳۹۳	۱۸۱۲	خانوو
۷۶.	۳۳۸	۴۲۲	دوکان
۳۱	۱۵	۱۶	چایخانه
۱۱	۶	۵	هدمام
۲۴	۱۹	۵	ناشی‌ناو
۱۸	۵	۱۳	دوکانی ده‌باغی
۶	۲	۴	قه‌یسهری
۳۹۹	۱۳۴	۲۶۵	دوکانه‌کانی ناو قه‌یسهریه‌کان

له باسی شاره‌وانی نهو سهرده‌مه‌دا له هه‌مان راپورتدا ئه‌لی: شاره‌وانی (۵.) دوکانی خزی هه‌بوه که ئه‌وانده‌ی به‌پینوه مابون و کری‌یان وه‌رئه‌گیرا ته‌نھا (۲۲) دوکان بوه له‌گه‌ل ۱/۳ ی بازار داخراو (وابزانم نیازی له خان و قه‌یسهری بوه) که (۱۱۶) دوکانی تیا‌دابوه.

مینجرسۆن ده‌ریاره‌ی ده‌رامه‌تی شاره‌وانی ئه‌لی:

شاره‌وانی ده‌رامه‌تی له مەر و بز و گا و مانگا سهربرین و کری‌نی قه‌پانچینی و باجی بازار (کاسبانه)، باجی شتی فرۆشراو له‌ناو بازاردا، باجی ریخۆله، باجی خانو، باجی ولاغی به‌رزه و ئیجازه‌ی خانووکردن وه‌رگرتوه که لهو رۆژهدا به هزی فهرمانبه‌ری شاره‌وانی‌یه‌وه کۆئه‌کرایه‌وه.

دەربارەى قەيسەرى يەكانى سلیمانى میجرسۆن لە ھەمان دۆکیومینتدا ئەلى: «جگە لە خانى غەفور ئاغا، (لە راستیدا خان جیابوھ لە قەيسەرى چونکە قەيسەرى ھەر دوکانى تیابوھ، بەلام خان جگە لە دوکان و مەخزەن شونى بەستەنەوى ولاغى کاروانیشى تیادابوھ کە مالى بازەرگانیان ھیناوھ بۆ سلیمانى یا لە سلیمانى یوھ بردویانە بۆ دەروھ)، خانى عەجەمیش ھەبوھ کە میجرسۆن لەگەشتەکەى سالى ۱۹۰۹دا چەند گاورنكى موسلى لی پینيوھ وەکو لە بێنشا باسمانکرد».

قەيسەرى وەسمان پاشا لە پینش قەيسەرى نەقیب دا دروستکراوھ. قەيسەرى وەسمان پاشا بە پارەى وەسمان پاشای جاف و بنەمالەى کەرمى عدلەکە دروست کراوھ و شیخ مستەفای نەقیب (مامى شیخ مەحمود) بۆ بەریدەرکانى ئەو قەيسەرى یە ئەویش قەيسەرى یەكى دروست کردوھ کە بە قەيسەرى نەقیب ناسراوھ.

وەکو پیرەکانى سەردەمى لاوتى ئینمە ئەیانوت قەيسەرنكى تریش ھەبوھ لە سلیمانىدا بەناوى قەيسەرى مەحمودى (کە لە داویدا بوھ بە مەیدانى برنج فرۆشتن و گویا ئەو قەيسەرى یە لەسەرەتای دەست پینکردنى شەرى یەکەمدا دروست کراوھ) «۳۵»، بەلام ئیستا ھیچ شونەوارنكى دیارنیبە.

جگە لە بازار و دوکان و قەيسەرى چەند گەرماویکیش بوھ کە بە نۆرە بۆ ژنان و پیاوان تەرخان کراوھ..... جارنک تەوفیق وەھبى بۆ گێرامدوھ وتى: لە سالى ۱۹۳۰دا، کە کرام بە متصرفى سلیمانى توانیم ھەوزە گەرمەکەى کە ھەموو کەس خۆى تیا دا ئەشت ھەتا متصرف بووم قەدەغەى بکەم چونکە ما یەى نەخۆشى بوو، ساغ و نەخۆش خۆیان تى ھەل ئەکینشا بۆ یە دام خست و قەلم لی دا.

پیاوھ کۆنەکان و ژنە کۆنەکانى ئەو سەردەمە باسى بەزمى ھەمام و قۆرخ کردنى ھەمامیان بۆ ئەگێرانەوھ و ئەیانوت ئەوسا پارەکەم بوو زۆر ژن کە ئەچوھ ھەمام لە جیاتی پارە ھیلکەى ئەدا بە ھەمامچەکە.

دەربارەى خانەقا و تەکیە و مزگەوتە کۆنەکان و ئەوانەى ماون کە شونى خەلوھ تگا و کۆرى زیکر و تەھلیلە و خویندەنەوى ھەدیس بون، و ئەو شونانەى

که له و مزگه وتانهدا تهرخان کرابون بؤ خونندنى فقهى، نه کرده مى سالحه ره شه^{۳۵}، باسینكى دورودریژی له کتیبه کهیدا (سلیمانى) تهرخان کرده بؤ ناو و شونن و میژووی دروستکردنى نه و تهکیه و خانه قایانه و پنیوست ناکا نیمه لیره دو باره یان بکهینه وه.

مزگه وتى گه و ره که له زه مانى نیبراهیم پاشای باباندا دروستکراوه (که له دواییدا ناوی نرا به مزگه وتى کاک نه حمده دى شیخ) له سهره تادا نه و مزگه وته که دروست کراوه مه ولاتا خالد له لایه ن نه میرى بابانه وه کراوه به (رئیس العلما) و دهرسى تیا دا وتؤته وه، دواى نه وه دى مه ولاتا خالد ناواره کرا شیخ مارفى نؤدى کرا به (رئیس العلما) له جياتى مه ولاتا خالد که به رودوا مه ولاتا و شیخ مارف، نیمام و مدرس بون له مزگه وتى گه و ره دا و پنیس نویژى یان کرده و دهرسیشیان وتؤته وه.

له دواى شیخ مارف کاک نه حمده دى کورى (۱۲۰۸-۱۳۰۵ هـ) بوه به نیمام و مدرسى مزگه وتى گه و ره.

مه لا مه حمودى دینلیژه که باوکى (مه لا نه حمده دى چاومار بوه) یه کینک بوه له زاناکانى نه و سهرده مه که نه لین (۴۸) کتیبى داناه- بینگومان زؤریه یان به فارسى بوه- له وانه کتیبى (أى شده) که به پى حروفى هجاء ستایشى پیغه مبه رى کرده و له سالى (۱۲۵۰ هـ) دا کزچى دواى کرده^{۳۵}. وه له دواى کاک نه حمده دى شیخ مه لا عبدالرحمن پینجونی (۱۲۵۰-۱۳۱۹ هـ) بوه به نیمام و مدرسى مزگه وتى گه و ره. مناره دى مزگه وتى گه و ره له زه مانى سولتان عبدالحمید دا دروست کراوه.

خانه قای مه ولاتا- نیاز له خانه قای مه ولاتا خالیده- له زه مانى مه حمود پاشای باباندا دروست کراوه.

له مزگه وته ناسراوه کان مزگه وتى شیخ بابا عدلى (له سهر چیمه ن) که له پینشدا به مزگه وتى شیخ ابوبکر ناسراوه له زه مانى عبدالرحمن پاشای باباندا دروستکراوه و مزگه وتى حاجى شیخ نه مین- باپیری شیخ مه حمده دى خال- له سهرده مى نیبراهیم پاشای باباندا که خدریکى دروستکردنى شارى سلیمانى بوون داروپه ردوى خانوى مزگه وتینكى قه لاچوالان همووى گویزراوه ته وه بؤ سلیمانى و

ئەو مزگەوتەى حاجى شىنخ ئەمىنى پى دوستكراوه .

مزگەوتى (حاجى خان) كە بە حوجرەى مەلا سەئىدى زۆلەبى ناسراوه (ئەكرەمى سالى ره شه له كتيبه كەيدا - سلیمانی - بە هەلە بە مەلا عەزىزى زۆلەبى ناوى هیناوه).

مەلا سەئىدى زۆلەبى زانایەكى ناسراو بوە دەرسى بە زۆركەس وتۆتەوہ لەوانە حاجى تەوفىقى پېرەمىزد (كە لە دیوانە كەيدا باسم كرده) و خواجا ئەفەندى و زۆركەسى تر لای ئەو خویندیوانە، مامۇستا عەلاەدین سجادیش لە میژووى ئەدەبى كوردیدا هەر بەناوى مەلا سەئىدى زۆلەبى ناوى هیناوه .

خانەقاي مەحوى لە سالى ۱۸۹۱م دا لەلایەن سولتان عەبدولحەمىدەوہ (۱۰۰۰) لیرەى ئالتون بۆ چاك كرده و فراوان كردهى ئەو مزگەوتە تەرخان كراوه^{۲۵}، مەلا عوسمانى بالخی كە باوكى (مەحوى) شاعیر بوە ئىمام و مدرسى ئەو خانەقاىە بوە لە دواى مەحوى مەلا خالید ئىنجا مەلا ئەسەدى مەحوى كورى ئىمام و مدرسى خانەقابوون .

جگە لەو مزگەوت و خانەقاىانەى كە باسمان كرده وەكو لە پىشتىرشدا باسمان كرده سەئىد پاشای خندان برازای (سلیمان بەگى قواس) و باوكى شەریف پاشای خندان كە لە كۆنگرەى ئاشتیدا بوو بە نوینەرى كورده، ئەو سەئىد پاشایە خزمەتینكى ئىجگار گەورەى ناوچەى سلیمانى كرده كە ئەوسا ئایىبى سەدرى ئەعزەم بوە لە حكومەتى عوسمانلى دا (وەبووشە بە وەزىرى دەرەوہ و وەزىرى ناوخۆش).

لە راستیدا سلیمانى هەتا كورنەوہى ئەو دوو قوتابخانەى، عوسمانلى بەكان بە جارنك ئەو ناوچەیان پشتگوئى خستبوو، هېچ قوتابخانە و شوینى دەرس وتنەوہەكى رەسمى تیادا نەبوە، جگە لەو مزگەوت و خانەقاىانەى كە زانایان خۆیان بەو كارە هەلساون و ناوچەى خوارووى كوردستان لە چاو شوینەكانى تردا زۆر بىبەش بوە لەچاودىزى كورنەى عوسمانلى..... بەلام بە كورنەوہى رشیدیەى مولكى و رشدى عەسكرى خەلكەكە تۆزىنك ئاھیان پیاھاتەوہ و سەربان كورده سەر خویندن .

تەوفىق وەھبى گەلینك جار باسى ئەو دوو قوتابخانەى بۆ ئەكردین و

ئەيووت: كە رشديهى عەسكرى كرايهوه ئيتتر رشديهى مولكى باوى ئەما كەم كەس دەچوه ئەوى بۇ خونندن.

كە ئینگلیزهكان هاتنه سلیمانی دواى ئاوارهکردنى شیخ مەحمود ھەر دوو قوتابخانەکیان داخست و لەجىزى ئەوه قوتابخانەى (نمونهى سەعادت) یان کردەوه کە لە خانووەکەى نەجیب ئەفەندى داہو، دواى ئەوه ئەو قوتابخانەى گونزراوەتەوه بۇ (دەبۇ-قشلە). ئەکرم سالى ره شه له کتیبەکەیدا «٣٥» ناوی (١٦٦) کەسى ناسراوی تۆمار کردوه کە بوون بە ئەفسەر لە سوپای عوسمانلىدا و پلەى زۆریان بەرز بۆتەوه و ھەندىک لەوانە تا ماوەیەک لە ھەردوو حکومەتەکەى شیخ مەحمودا بەشداری کاروباریان کردوه و چەند کەسینکیان دواى ئەوهى کە خوارووی کوردستان بە زۆرەملى لەلایەن ئینگلیزهكانەوه لکینرا بە عیراقەوه لە دەزگاگانى عیراقدا کار و فەرمانى گەورەیان بى سپیندراوه.

دوکتۆر کەمال مەزھەر لە کتیبەکەیدا «٥٠» ئەلى: فیزگەى رشدى عەسکرى لە سالى ١٨٩٣دا لە سلیمانی کرايهوه. ئەوانەى لەو قوتابخانەىیەوه دەرئەچوون ئەنیران بۇ بەغدا بۇ تەواکردنى (اعدادی عەسکرى) وەپاش ئەوه ئەچوونەوه ئەستەمبول و لەوى خونندنى عەسکرىیان تەوا ئەکرد و ئەبوون بە ئەفسەر. ژمارەى قوتابیانی ئەو قوتابخانەى (١١٠) کەس بوون جگە لەو (٧٠) قوتابیەى کە لە فیزگەى ناوەندى مولكىدا ئەیان خونند.

بنه ماله شیخانی بهرزنجی

- آ
- لهو بنه ماله یه:
- ۱ شیخ مارفی نودی
- ۲ کاک نه حمده دی شیخ
- ۳ شیخ مارفی نه قیب
- ۴ شیخ مسته قای نه قیب
- ۵ شیخ سه عیدی حه فید :-
- آ ژبانی شیخ سه عید
- ب کاره ساته که ی موسل:
- ۱ چزنیتی ناواره بوونی شیخان بو موسل
- ۲ هزی ناواره بوون
- ۳ نه نجامی ناواره بوون
- ۶ شیخ مه حمود و ژبانی شیخ مه حمود

- ب- پیوه ندی بنه ماله ی شیخان له گه لُ عه شایره کانی ناوچه که.
- ۱ پیوه ندی یان له گه لُ هه مه وه نده کاندا
- ۲ پیوه ندی یان له گه لُ عه شایری جاف دا.
- ۳ پیوه ندی یان له گه لُ تاله بانیه کاندا.
- ۴ پیوه ندی یان له گه لُ پژده ری یه کاندا.
- ۵ پیوه ندی یان له گه لُ مه نگووریه کاندا.
- ۶ پیوه ندی یان له گه لُ هه وارمی و ناوچه ی مدریوان.
- ۷ پیوه ندی یان له گه لُ شکاک.
- ۸ پیوه ندی شیخان له ناوخزیاندا

ج- پیوهندی بندهماله شینخان له گهله بندهماله کانی تردا.

۱- له گهله بندهماله ی بابانه کاندا.

۲- له گهله بندهماله ی قواس (غواص).

۳- له گهله بندهماله ی ناغا تدها.

۴- له گهله بندهماله ی حاجی نهولای حمه کدرکوکی.

۵- له گهله بندهماله ی مهسره ف.

۶- له گهله بندهماله کانی تردا.

بنه ماله‌ی شیخان

له‌دوای له‌ناو‌بردنی ئەماره‌تی بابان و داگیرکردنی ناوچه‌ی سلیمانی له‌لایهن هیززی عوسمانلی‌یه‌وه له‌سالی ۱۸۵۱دا، نیت‌ر کاروباری ناوچه‌که یه‌کسەر به‌سرا به‌به‌غداده‌وه و له‌ویوه کاربه‌ده‌ستی بۆ ئەنیترا و بابانه‌کان ئەوانه‌ی که له سلیمانیدا مابوون هه‌موو ئاواره‌کران و له سلیمانی دوو‌خرانه‌وه و زۆریان چونه ئەسته‌مبول و له‌وی له‌ناو کۆمه‌لگای کورده‌واری ناو ئەسته‌مبولدا بوون به‌هاوکاری ئەو کورده‌انه‌ی له‌وی ژیاون و تینکه‌ل به‌و کورده‌انه‌ی تر بوون که له‌ناوچه‌کانی تری کورده‌ستانه‌وه له ئەسته‌مبولدا نیشته‌جی بوون (کاک‌عەلی که‌مال ئەلی قواسه‌کان له‌گه‌ل بابانیه‌کاندا هه‌ندێکیان چوونه ئەسته‌مبول و له‌وی پینگه‌یشتن).

دوای ئەوه‌ی بابانه‌کان له سلیمانی دوو‌خرانه‌وه، شیخانی به‌رزنجه‌که له زه‌مانی شیخ مافی نۆدی‌وه له‌ناو خه‌لکدا له‌پینشدا به‌پشتگیری بابانه‌کان و له دوای ئەوان به‌هزی خه‌لیفه‌کانی عوسمانلی‌یه‌وه وه‌کو بنه‌ماله‌یه‌کی ئایینی ده‌س رۆیو رزیاون لی‌گیراوه و له‌ناو خه‌لکدا ناویانگیان ده‌رکردوه به‌تایبه‌تی له‌دوای دوو‌رخستنه‌وه‌ی مه‌ولاتا خالیدی نه‌قشه‌ندی زۆرتر مه‌یدانیان بۆ چۆل به‌وه و له‌و ناوچه‌یه‌دا بنه‌ماله‌یه‌کی ده‌س‌رۆیوی تری وانه‌به‌وه که رینگا له پینشکه‌وتن و ده‌سه‌لاتداریتیان بگرت به‌و جوزه به‌هزی ئەو خه‌لات و به‌راتانه‌ی که له‌لایهن سولتانه‌کانه‌وه پیاو درابوو و خۆشیاو مو‌لکی زۆریان کریوه یا ده‌ستیان به‌سه‌ر مو‌لکی تردا گرتوه- به‌تایبه‌تی له‌وانه‌ی که به‌هوی له‌زمه‌وه له‌زه‌وی و زاری میری ده‌سگیریان بوو- نیت‌ر توانیان له‌زه‌مانی کاک ئەحمه‌دی شیخ به‌دواوه له بنه‌ماله‌یه‌کی ئایینی و شیخیتیه‌وه به‌ره‌و فیودالی خاوه‌ن زه‌وی و زار و مو‌لک و به‌ره‌و ده‌سه‌لاتداریتی سیاسی ملیان نا بۆ پینشه‌وه وایان لی‌هات خه‌لیفه‌ی ئیسلام له ئەسته‌مبول له‌و ناوچه‌یه‌دا هه‌یج شتیکی نده‌کرد که پرسى و رای ئەوانی تیا‌دا

نه‌بیت و خدلیقه‌ی عوسمانلی بۇ دانانی سنوورنک بۇ نهو نازاوه و ری‌گرتنه‌ی که هدمه‌ونده‌کان له ناوچه‌ی بازبان و چمچمالدا وایان له حکومت کردبوو که ده‌سلاتی هات و چوکردنی نه‌مینیت و خدلیکی سلیمانی بدجاریک لهو کرداره‌ی هدمه‌وند بیزار بوون، سولتانی عوسمانلی بۇ به‌ریه‌ستکردنی نه‌وه پشتگیری شیخانی کرد و پله و پایه‌ی به‌رزکردنه‌وه و خدلات و به‌راتی بۇدانان خدلیکیش که نه‌وه پشتگیری‌ی خلاقه‌تی عوسمانلی یان دی بۇ شیخان نیتر همدنیکه‌س بوون به‌ده‌ست و پیره‌ندیان و همدنیکیشیان دوستایه‌تی له‌گه‌ل به‌هیز کرد و همدنیکیش پی‌یان ناخوش بوه.

ده‌باره‌ی بنه‌ماله‌ی شیخان و بیاوه ناودار و ناسراوه‌کانیان زورکه‌س له‌سه‌ریان نووسیون و همدنیکیش کتیبی تایبه‌تیان ده‌باره‌یان نووسیوه و بلاوکردوته‌وه له‌وانه:

- ۱- نه‌مین زه‌کی به‌گ له‌ میزوی سلیمانیدا باسی کردون.
- ۲- ماموستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رس له‌ کتیبه‌کانیدا (بنه‌ماله‌ زانیاری) چاپی سالی ۱۹۸۴ و کتیبی (مکتوباتی کاک نه‌حمده‌ی شیخ) چاپی به‌غدا سالی ۱۹۸۴ و له‌ یادی مه‌ردانا باسی کردون.
- ۳- شیخ محمه‌دی خال- له‌ کتیبه‌که‌یدا (الشیخ معروف النوده‌ی) باسی کردون.
- ۴- عبدالنعم الغلامی- له‌ کتیبه‌که‌یدا (الضحایا الثلاث) چاپی سالی ۱۹۵۲ باسی همدنیکیان‌ی کرده.
- ۵- مه‌لا عه‌بدوللا- (زیوره‌ نه‌فنده‌ی) له‌ گه‌نجینه‌ی مه‌ردانا باسی کردون. «۱۳»
- ۶- یاداشته چاپ نه‌کراوه‌کانی شیخ رئوفی شیخ محمود «۲۱» و باسه‌که‌ی ماموستا جه‌میل به‌ندی روزه‌یانی وه‌گفتوکه‌زه‌ی حبزبوز (نوری ثابت) «۲۸» و یاداشته‌کانی ماموستا رفیق حیلمی و نه‌حمده‌ خه‌واجا و نه‌حمده‌ ته‌قی و کتیبه‌کانی دوکتور که‌مال مه‌زه‌هر و دوکتور جه‌مال نه‌به‌ز و دوکتور عه‌زیز شه‌مزیی و جه‌لال تاله‌بانی و همدنی کتیب و یاداشتی تر که و زور هه‌رکه‌سه به‌ جزرنک باسی کردون.

میژووی بنه‌ماله‌ی شیخان

هندی میژوونوس و نووسهران له‌سەر ئه‌وه‌ن که بنه‌ماله‌ی شیخانی به‌رزنجه نه‌چنده سه‌ر شیخ عیسی و شیخ موسی که هه‌رده‌وکیان کوری (سید باباعلی هه‌مه‌دانی) بوون و له‌ سالی (١٧٦٠هـ) دا هاتونه‌ته ناوچه‌ی (سروچک- به‌رزنجه) له‌ قه‌زای شاریاژیر و له‌ گوندی به‌رزنجه‌ نیشته‌جی بوون (هه‌ندیکیش ئه‌لین باباعلی باپیریان هه‌مه‌دانی نه‌به‌ه). شیخ مسته‌فا که باوکی شیخ ماری نودی به‌ه، له‌ گوندی (به‌رزنجه) له‌دایک به‌ه، به‌لام له‌ دواییدا چه‌ته‌ گوندی نودی که هه‌ر له‌ شاریاژیره و له‌ سالی ١١٦٦هـ شیخ ماری کوری له‌ نودی له‌ دایک به‌ه.

به‌پێ‌ی یاداشته‌کانی شیخ ره‌توفی شیخ مه‌حمود،^{٢١} مامی باپیره‌ گه‌وره‌یان که شیخ عدلی کۆسه‌ به‌ه چه‌ته‌ گوندی (دۆل‌په‌موو) له‌ ناوچه‌ی (سروچک- به‌رزنجه) وه‌ئوانی تر له‌ به‌رزنجه‌دا ما‌بوونه‌وه و دوای ئه‌وه‌ شیخ مسته‌فا باوکی شیخ ماری چه‌ته‌ (نۆدی). له‌ پاش ئه‌وه‌ی وه‌چه‌کانیان زۆریوون و په‌ره‌یان سه‌ند و لکیان لی‌به‌وه هه‌ندیکیان چه‌ونه‌ ناوچه‌ی قه‌رده‌اغ و سه‌نگاو و ناوچه‌ی که‌رکوک و قادر که‌رم (که‌ ئه‌مانه هه‌موویان له‌وه‌ی نۆدی‌به‌وه لکیان لی‌به‌وه‌ه. هه‌ندیکی تر له‌و بنه‌ماله‌یه‌ چه‌ونه‌ گوندی عه‌با‌به‌یلی له‌ نزیکه‌ هه‌له‌بجه و تاقمینیکی بز رانیه و پۆده‌ر و هه‌ولیره‌..... به‌و جۆره به‌ زۆر شوینی خوارووی کورده‌ستاندا بلا‌بوونه‌وه.

ئهمین زه‌کی به‌گ له‌ لاپه‌ره (٢٢)ی کتیبی میژووی سلیمانی‌دا ئه‌لی:^{١٢} «کاتی خۆی له‌ ده‌سه‌نوسینیکی لای شیخ مه‌حموددا دیومه (به‌داخه‌وه ئه‌وانه هه‌یجیان نه‌ماون یا دیارنن) که شیخ ماری نۆدی به‌ (١٣) پشت نه‌چینه‌وه سه‌ر سید عیسی کوری سید باباعلی هه‌مه‌دانی که ئه‌و باباعلی‌یه کوری شیخ شهاب الدین یوسف برای بابا تاهیری هه‌مه‌دانی (شاعیر) به‌ه».

ئهمین زه‌کی له‌ کتیبه‌که‌ی تریا (میژووی کورد و کورده‌ستان)^{١١} ئه‌لی: (بابا

تاهیری همدانی «که نیازی له بابا تائیری عوربانی شاعیر بوه» که مامی باباعلی همدانی بوه و له سالی ۴۰۱ هـ - ۱۱۰۱ م دا کۆچی دوایی کردوه).
بدلام شیخ محمدهدی خال له کتیبه کهیدا (الشیخ معروف النودهی - چاپی عه ره بی) تهلی:

(ئهو باباعلی یه که باوکی شیخ عیسی و شیخ موسی بوه ئهو بابا عدلی یه نییه که برازای بابا تائیری همدانی (شاعیر) بوه چونکه باباعلی ی باوکی شیخ عیسی و شیخ موسی (ههروه کو شیخ ره ئوقیش له یاداشنه کانیدا ههروای بۆچوه و تهلی له (ختلان) له که نار ئاوی روبرای (جهدیحون) له سالی ۷۸۶ م دا کۆچی دوایی کردوه).

بهویی یه باباعلی همدانی برازای بابا تائیری همدان (بابا تائیری عوربانی) و باباعلی باوکی شیخ عیسی و شیخ موسی نزیکه له (۳۸۵) سال جیاوازی هه بوه، هه چهند ئه گهر جیاوازی ته مدنی مام و برازایه تیش حساب بکه یه و بیخه یه به رچاو هینشتا ئه و جیاوازیه ناگاته ئه و جیاوازیه زۆره ی که نزیکه ی (۳۸۵) سال بووینت.

شیخ ره ئوفی شیخ محمود که زۆر ناگاداری (شجره) ی بنه ماله ی خزیان بوه و له کاتی خزیان زۆر بایه خی پی ته دا هه ره ئه وه ی شیخ محمدهدی خالی په سه ند کردوه و لای وایه ئه مین زه کی بویه له وه دا به هه له دا چوه چونکه ئیعتما دی کردۆته سه ر نسخه یه کی ناته واوی (بحر الانساب) که له وه دا وتراوه باباعلی همدانی برازای بابا تائیری همدانی بوه.

شیخ ره ئوف تهلی: ئه و بابا علی همدانی یه ی که ئه مین زه کی به گ به برازای بابا تائیری همدانی داناوه خوشکه زای بوه نه ک برازای.

۱ - شیخ ماری نوئی

ئه مین زه کی له میژووی سلیمانیدا^{۱۲۰} تهلی: شیخ ماری له پینشدا ناوی (سید محمدهد) بوه بدلام له دواییدا چون بوه به شیخ ماری نازانی). ئه گهرچی

ثمین زهکی بهگ بدلگه‌بدهکی وای به‌ده‌سته‌وه نه‌بوه یا نهی خستوته روو که شیخ مارف له سهره‌تادا چون ناوی سهد محمد بوه).

عده‌باس عه‌زای له باسه‌که‌بدا «۳۲» ده‌بارهی شیخ مارف نه‌لی: (شیخ مارف ناوی شیخ محمد بوه (دوورنیه عه‌زای له ثمین زهکی‌بده وه‌ری‌گرتیبی هدرچهند ته‌و به سهد و ثم به شیخ ناوی برده که زور له نیوانی دوویراشدا له‌ناو شیخاندا ته‌وه هه‌بوه وه‌کو وتراوه شیخ سه‌عید..... شیخ مه‌حمود که‌چی به نیبراهیمی کوری شیخ سه‌عید و برای شیخ مه‌حمود وتراوه سهد نیبراهیم) و شیخ مارفی نودی کوری شیخ مسته‌فایه و له سالی ۱۱۶۶هـ دا له گوندی- نودی- له شارباژیر له دایک بوه که ته‌و سالی هجریه نه‌کاته (۱۷۵۲م) وه له‌سالی (۱۲۴۵هـ- ۱۸۳۸م) دا کزچی دوایی کرده. به‌لام ثمین زهکی بهگ له کتیبی میژووی سلیمانیدا «۱۲» نه‌لی له سالی ۱۲۵۲هـ دا کزچی دوایی کرده و له گردی سه‌یوان نیژراوه.

ماموستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ریس له لاپه‌ره (۳۴۸) ی کتیبه‌که‌بدا (بنه‌ماله‌ی زانیاری) نه‌لی:

(شیخ مارف ته‌نها کورنکی بوه ناوی کاک نه‌حمده بوه، شیخ مارف که کاک نه‌حمده‌ی بوه ته‌مدنی شه‌ست سالان بوه و دایکی کاک نه‌حمده‌یش ته‌مدنی په‌نجا سال بوه). به‌لام سدر ته‌ویه مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ریس له کتیبیکی تری‌دا (مه‌کتوباتی کاک نه‌حمده‌ی شیخ چاپی به‌غدا سالی ۱۹۸۴ له لاپه‌ره (۳) ی ثم کتیبه‌ی دوایبدا نه‌لی: کاک نه‌حمده له سالی ۱۲.۸هـ دا له دایک بوه.

به‌په‌ی ته‌وه‌ی ثمین زهکی و عده‌باس عه‌زای که باسه‌مانکرد که هدردووکیان له‌سهر ته‌وه‌ن که شیخ مارف له سالی ۱۱۶۶هـ دا له دایک بوه، که‌واته که ساتینک کاک نه‌حمده که له سالی ۱۲.۸هـ دا له دایک بوینی ته‌بی جیاوازی ته‌مدنی باوک و کور بریتی بوینی له ۱۲.۸-۱۱۶۶= ۴۲ سالی هیجری نه‌ک شه‌ست سال وه‌کو ماموستا عه‌بدولکه‌ریم بزی چوه.

وه‌کو ته‌وتری شیخ مارفی نودی مندالی نه‌ده‌بوو، ههر به ته‌مای ته‌وه‌بوه که کورنکی بییت و ناوی بییت (نه‌حمده) و به‌ر له دایک بوونی کاک نه‌حمده،

شیخ مارف به شیعر نیمچه قاموسینکی به عدره‌بی و کوردی بز ناماده کردوه بز
نه‌وی نه‌گهر نه‌و کوره‌ی بوو، فیزی عدره‌بی ببیت و کتیبه‌که‌ی ناوانوه
(نه‌حمده‌دی). نه‌و کتیبه له سالی ۱۹۳۶دا جارنکی تر له سلیمانی چاپ
کراوه‌ته‌وه.

نهمین زه‌کی ده‌رباره‌ی خویندنی شیخ مارف نه‌لی:

(قه‌لاچوالان که هینشتا پایته‌ختی نه‌ماره‌تی بابان بوه، شیخ مارف له
قوتابخانه‌ی نایینی- غه‌زائیه- خویندویه‌تی و ماوه‌بده‌ک له‌گوندی هه‌زارمیزد که
گوندیکه به شاخی «به‌رانان» وه به‌رامبه‌ر به شاری سلیمانی له لای (مه‌لا
محمدمه‌دئهمین الحلاج)ی به ناویانگ خویندویه‌تی له‌گه‌ل مه‌لا عه‌بدوللای
بیتووشی‌دا ناشنایه‌تی په‌یدا کرده (نه‌و رۆژانه‌ی که شیخ مارف لای تبین الحلاج
خویندویه‌تی سلیمان پاشا میری بابان بوه).

ده‌رباره‌ی شیخ مارف نهمین، زه‌کی باسی هه‌ندیک له نووسین و به‌رده‌مه‌کانی
شیخ مارف نه‌کا وه‌کو:

۱- مبتدئه‌ علی قافیه من نغمات کردیه.

۲- فارسیه‌ علی نغمات کردیه.

۳- علی نغمات کردیه.

شیخ محمددی خال له کتیبه‌که‌یدا به دوور و درئوتر باسی زانایی و
به‌رده‌مه‌کانی شیخ مارفی کرده.

شیخ ره‌ئوفی شیخ محمود له یاداشته‌کانیدا ده‌رباره‌ی شیخ مارف نه‌لی: «۲۱»
(ساتینک ئیبراهیم پاشای بابان فه‌رمانی ده‌رکرد که شاری سلیمانی له‌جی‌ی
تیمرویدا دروست بکرنیت شیخ مارف له‌و که‌سانه بووه که له قه‌لاچوالانه‌وه
له‌گه‌ل میری باباندا هاتۆته سلیمانی و نیشته‌جی بوه. شیخ مارف به کاروباری
نایینی‌یه‌وه خه‌ریک نه‌بوه، به‌لکو خه‌ریکی نووسین و دهرس وتنه‌وه بوه به
خه‌لک و گه‌لینک کتیبی زانیاری و نایینی ته‌ده‌بی داناه که (مصنفات)ینکی
زۆری هه‌یه که له پینشه‌کیه‌که‌یدا (تخمیسی قه‌سیده‌ی برده‌ی) ناوی نه‌و
مصنفاتانه‌ی هیناوه.

نهمین زه‌کی له میژووی سلیمانیدا باسی نه‌وه نه‌کا که نه‌و تخمیسی قه‌سیده‌ی

(بردیه) له‌لایه‌ن شیخ مه‌حموده‌وه کاتینک که ده‌س به‌سه‌ریوه له به‌غدا چاپ
کراوه.

ده‌ریاره‌ی ژبانی شیخ ماری نۆدی شیخ ره‌ئوف له یاداشته‌کانیدا «٢١» ئه‌لی:
(شیخ ماری وتویه‌تی که ساتینک له (نۆدی) بوم و ده‌رسم ئه‌وته‌وه به
خه‌لک، خزمینکم هه‌بوه ئیشی بۆ ئه‌که‌ردم، رۆژینک ئه‌و خزمه‌م پی‌ی وتم
ئاموزاکانت نایه‌لن دارت بۆ به‌ینم، منیش له‌و کاته‌دا زۆر ده‌ست کورت بوم، ئه‌و
خزمه‌م پی‌ی وتم: بۆچی ناچیت بۆلای کاربه‌ده‌ستانی بابان له‌ قه‌لاجوالان، به‌لکو
مووجه‌یه‌کت بۆ به‌پرینه‌وه، ئه‌وسا به‌ ئاسانی ئه‌توانیت خۆت بۆ نووسین و
زانباری و ده‌رس‌وتنه‌وه ته‌رخان بکه‌ی؟، له‌سه‌ر پینشیا‌زی ئه‌و خزمه‌م
هه‌ردو‌کمان پینکه‌وه چوینه‌ قه‌لاجوالان و یه‌که‌سه‌ر چوومه خزمه‌تی میری بابان که
له‌ دیوه‌خانه‌که‌ی دابو، منیش جل و به‌رگینکی په‌رپوتم له‌به‌ردابوو، پاشای بابان
ئه‌ی‌ده‌زانی من کیم له‌به‌ر ئه‌وه زۆر بایه‌خی پی‌نه‌دام. ئه‌وسا من تصنیفی (کتاب
روض الزه‌ر)م کردبوو به‌ فارسی و لیکم دابوه‌وه (شه‌رحم کردبوو به‌ فارسی)،
پاشای بابان که‌چوومه خزمه‌تی له‌ دیوه‌خان نسخه‌یه‌ک له‌و کتیبه‌ی منی
له‌به‌رده‌ما‌بوو هه‌ندی مه‌لا و عوله‌ما له‌ ده‌وری دانیشته‌بون ئه‌و کتیبه‌ی منیان بۆ
لیک ئه‌دایده‌وه، به‌لام دیاربوو باش لی‌ی تی‌نه‌ده‌گه‌یشتن.

پاشای بابان لی‌ی پرسیم: له‌ کونوه هاتووی که‌ عه‌رزم کرد له‌ نۆدی‌وه هاتوم
لی‌ی پرسیم شیخ ماری له‌ کوی‌یه؟ منیش عه‌رزم کرد بۆچی ئه‌حوالی ئه‌پرسیت؟
قه‌رمووی چونکه (کتیبی روض الزه‌ر)ی نصیف کردوه و هه‌ندی باسی تیا‌دا‌یه
لی‌ی تی‌ناگه‌م (ئه‌مه‌ مانای ئه‌وه‌بوه پاشای بابان بایه‌خینکی ئیجگار زۆری داوه
به‌ خوینده‌واری) و شیخ محمه‌دی خا‌ل له‌ کتیبه‌که‌یدا (شیخ معروف النوده‌ی)
ئه‌لی: (میری بابان که له‌ قه‌لاجوالان بوه نزیک ٦٠٠ کتیبی ده‌س‌نووسی
لاهه‌بوه)، منیش پینم وت: من شیخ ماریم که له‌به‌رده‌ستدام. پاشا هه‌ستا و
بردمیه ته‌نیشته‌ خزیه‌وه و زۆر ریزی لی‌گرتم و زه‌کاتی گوندی (نۆدی)ی پی
به‌خشیم له‌گه‌ل مزگه‌وته‌که‌ی نۆدی که‌ ده‌رسی تیا‌دا بو‌ترینه‌وه، ئیتر له‌و ساوه
وازم له‌ کاروباری دنیایی هینا و خۆم ته‌رخان کرد بۆ نووسین و خوینده‌واری).
شیخ ره‌ئوف له‌ یاداشته‌کانیدا ئه‌لی: (که ئه‌ماره‌تی بابان له‌ قه‌لاجوالانه‌وه

گویند رایده بۇ سلیمانی، شیخ ماری (نۆدی) ش له گەل پاشای باباندا هاتۆته سلیمانی و له سالی (۱۷۸۵م) دا بوه به موده رسی مزگوتی گوره که له گەل ئەوا مەلا مەحمودی دیلیژی بی باوکی (مەلا مەحمەدی چاومار) یش هەر لهو مزگوتەدا دەرسی وتۆتەوه (مەلا مەحمودی دیلیژی بی سالی . ۱۲۵هـ کۆچی دوابی کردوه)، هەرچەند شیخ ماری خۆی خەریک نەدە کرد به کاروباری دنیاییه وه هەزی له ئاژاوه نەدە کرد له گەل هیچ کەسینکا، بەلام زۆر کەس دژی وه ستاون، به تاییهتی له دوابی ئەوهی سەرکردایهتی (رئیس العلما) ی قبول کرد له شوینی مەولانا خالید (وادیاره لایەنگرانی مەولانا خالید دوابی ناچار کردنی مەولانا که سلیمانی به جی بهینیت و شیخ ماری له جی ئەو دانرا، ئەو لایەنگرانه دوورخستنهوهی مەولانایان له شیخ ماری ناسیوه و له ئەنجامی ئەوهدا ناحەزی و ناکۆکی له نیوان نەقشبهندی و قادری دا پەیدا بوه که ئەمه سەرەتای کیشدهک بوه تا ماوه یەک درێۆی کینشا).

کیشهی نیوان قادری و نەقشبهندی

تەریقهی قادری ئەگەرینتەوه بۇ شیخ عەبدولقادری گەیلانی که له سالی ۱۰۷۷م له (گیلان) له دایک بوه و له سالی ۱۱۶۶م دا له بەغدا کوچی دوابی کردوه. بەلام تەریقهی نەقشبهندی ئەگەرینتەوه بۇ شیخ مەحمەدی نەقشبهندی که لەناو کورده واریدا به (شای نەقشبهند) نار ئەبری، له سالی ۱۳۱۷م له دایک بوه و ۱۳۸۹م دا کوچی دوابی کردوه. له کۆشکی هندوانی عارفان نزیکی شاری بوخارا له ئۆزبکیستان نیژاوه.

شیخ عەبدولقادری گەیلانی خۆی به ئەوهی پینگەمبەر داناوه بەلام شیخ مەحمەدی نەقشبهندی له رینگەی عیبادهتەوه بوو به شیخ که له کوردستاندا بهو جۆره شینخانە ئەوتری «شینخی بەرمال».

سەرەتای بلا بوونەوه و پەرەسەندنی تەریقهی نەقشبهندی له کوردستاندا به هۆی مەولانا خالیدهوه بوه بەلام تەریقهی قادری له زەمانی شیخ ماری نۆدی دا وه له ناوچهی سلیمانیدا پەرە ی سەند (ئەگەرچی تەریقهی قادری بهر له شیخ

مارفی نژدی هدر هدهوه به تایبدهتی له ناوچه‌ی به‌رزنجهدا و له هه‌ندی شوینی
تریشدا هدر هدهوه).

ئه‌مین زه‌کی به‌گ له کتیبی میژووی سلیمانیدا «۱۲» له‌م روه‌وه ئه‌لی:
(به‌پێ‌ی وتدی مه‌لا محهمه‌دی قزلبجی، شیخ مارف نژدی ته‌ریقه‌ی قادری له
(شیخ عدلی دۆل‌په‌موو) وه‌رگرتوه که ئه‌ویش له شیخ ئیسماعیلی قازانقایه‌وه
(گوندیکه له ناوچه‌ی قه‌ره‌داغ) ئه‌و ته‌ریقه‌ی یه‌ی وه‌رگرتوه.

کیشه‌ی نیوانی شیخ مارفی نژدی و مه‌ولانا خالید له سه‌ره‌تادا و له دوا‌ی
ئه‌وه‌ش له نیوانی مه‌ولانا خالید و کاک ئه‌حمه‌دی شیخذا روویداوه و مه‌ولانا
خالید ناچار بوه بۆ جاری دووه‌م سه‌ری خزی هه‌لبگری و سلیمانی به‌جی‌بیلینت
و نه‌گه‌رینه‌وه بۆ کوردستان. ئه‌و ئاواره‌بوونه‌ی مه‌ولانا خالید بوه به هزی
دریژه‌پێدانی کیشه و رینک نه‌بوون له نیوانی خه‌لیفه و مرید و ده‌رویش و
سۆفی‌یه‌کانی هه‌ردولادا (که له‌به‌شی باری ئایینی‌دا به کورتی لێ‌ی دوا‌ین و
ئه‌مانه‌وه‌ی لێ‌زه‌دا زیاتر روونی بکه‌ینه‌وه).

عه‌باس عه‌زاوی له باسینکیدا «۳۲» ده‌ریاره‌ی ناکۆکی نیوان هه‌ردولادا به دوور
و درێژ باسی کردوه و ئه‌لی:

(دوا‌ی ئه‌وه‌ی مه‌ولانا خالید و شیخ مارفی نژدی تینکچون و مه‌ولانا ناچار کرا
بچینه‌ به‌غدا، شیخ مارفی نژدی به نووسین هه‌رشینکی توند و تیژی بردۆته سه‌ر
مه‌ولانا خالید و (رساله‌) یه‌کی به ناوی (تحریر الخطاب فی الرد علی خالد
الکذاب) بلا‌وکردۆته‌وه. ئه‌و (رساله - نامه‌) یه‌ی ئاردوه بۆ والی به‌غدا که
(سه‌عید پاشای سلیمان پاشا) بوه. شیخ مارف به‌وه‌ش وازی له مه‌ولانا نه‌هینا
به‌لکو له‌ناو خه‌لکدا مه‌ولانای به‌وه تاوانبار کرد بۆ که رینگه‌ی (کفر و الحاد) ی
گرتۆته به‌ر و له رینگه‌ی ئایینی ئیسلام لای‌داوه. له ئه‌نجامی ئه‌و نامه‌یه‌دا،
ئه‌وانه‌ی سه‌ریه قادری بون لایه‌نی شیخ مارفیان گرتوه و پروپاگه‌نده‌یان دژی
مه‌ولانا خالید کردوه.

سه‌عید پاشای سلیمان پاشای والی به‌غدا بۆ لیکۆلینه‌وه و چونه‌ بنج و
بنوانی ئه‌و نامه‌یه‌ی که شیخ مارف ئاردبووی (علامه شیخ یحیی المزوری)
ئه‌نیری بۆ سلیمانی بۆ ئه‌وه‌ی له ره‌فتاری مه‌ولانا خالید ئاگادار به‌ی، شیخ

یحیی المزوری دواى نه‌وهی نه‌چینه سلیمانی و ده‌ست نه‌کات به لیکولینه‌وهی نامه‌که‌ی شیخ مارف، نامه‌یه‌ک نه‌نیرنت بز والی به‌غدا و ناگاداری نه‌کا که مه‌ولانا خالد له هه‌موو کرده‌وه‌کانیدا به‌په‌ی شه‌ری شه‌ریف و ئایینی ئیسلام ره‌فتاری کرده و بز پشتگیری کردنی نه‌و نامه‌یه‌ی شیخ یحیی مزوری (شیخ محمدامین صالح الطب‌ق‌چلی) که نه‌و سه‌رده‌مه موفتی بوه له شاری حله لاینگری مه‌ولانا خالیدی کرده و به‌ره‌رچی نامه‌که‌ی شیخ مارفی داوه‌ته‌وه.

وادپاره هه‌ر نه‌و لایه‌نگیری به‌هیزه بوه که وه‌کو عه‌باس عه‌زای باسی کرده، دواى نه‌وهی که شیخ مارفی نۆدی مرد و کاک نه‌حمه‌دی کوری بوه به جینگری، نه‌میری بابان جارنکی تر مه‌ولانا خالیدی بانگ کردۆته‌وه بز سلیمانی و تکی کردوه که بگه‌رنه‌وه بز شوینی خۆی.

کلودیوس ریچ له گه‌شته‌که‌یدا «۸» باسی نه‌و رۆژانه نه‌کا که له سالی ۱۸۲۰دا چۆته ناوچه‌ی نه‌ماره‌تی بابان که له‌و رۆژانه‌دا نا‌کۆکی نیوان له قادری و نه‌قشبه‌ندی‌دا گه‌رم بوه، ده‌رباره‌ی نه‌و نارنکیه‌ی مه‌ولانا خالد له لایه‌ک و شیخ مارف و کاک نه‌حمه‌دی شیخ کوری له‌لایه‌کی تره‌وه نه‌لی:

«که بز جاری به‌که‌م مه‌ولانا خالد له زه‌مانی شیخ مارفی نۆدی‌دا ناچارکرا سلیمانی به‌جی‌بیلنت. (له لایه‌ره ۳۲۰-۳۲۱ی کتیبه‌که‌یدا نه‌لی مه‌ولانا له ۲ی نۆکتۆبه‌ری ۱۸۲۰دا رایکرد و سلیمانی به‌جی‌هینشت، گویا هۆی نه‌و به‌جی‌هینشته‌ی نه‌وه بوه پادشای بابان کورنکی نه‌خۆش نه‌که‌وی و نه‌بیه‌نه‌لای مه‌ولانا خالد بز نه‌وه‌ی بزانیته پاشه‌رۆژی نه‌و کوره‌ی چۆن نه‌بنت، گویا مه‌ولانا خالد له وه‌رامی نه‌و په‌رسپاره‌دا نه‌لی: چاوم لی‌یه نه‌م کوره تاجی سه‌لته‌نه‌تی کردۆته سه‌ری، به‌لام دواى نه‌وه که نه‌بیه‌نه لای شیخ مارف، شیخ مارف له وه‌رامی هه‌مان په‌رسپاردا نه‌لی ته‌نها خوا عیلمی غه‌یب نه‌زانیت- دواى ماوه‌یه‌ک کوره‌که‌ی پاشای بابان نه‌مرئ و له‌وه‌وه پاشای بابان رقی له مه‌ولانا خالد هه‌لده‌ستیت (دپاره بز نه‌وه بوه که که‌راماته‌که‌ی راست نه‌بوه)، وه‌له نه‌نجامی نه‌وه‌دا مه‌ولانا خالد له رئیس علمایه‌تی لاته‌با و شیخ مارفی نۆدی له‌جی‌ی نه‌و دانه‌نیت و مه‌ولانا ناچار نه‌کری سلیمانی به‌جی‌بیلنت و روویکاته به‌غدا).

به‌لای مه‌ستر ریچه‌وه نه‌و روایه‌ته به‌شتیکی راست نازانی و لای وابوه که نه‌و

جوره پروپاگه‌ندانه و گه‌لینکی تریش ده‌رباره‌ی مدولانا خالید که گویا ره‌وشتی پیس و ناپاکی له‌ناو خیزانی بابانه‌کاندا بلا‌و‌کرد‌وته‌وه یا ده‌س‌دریژی کرده له کارویاری بابانه‌کاندا، له‌گه‌ل هندی درزوده‌له‌سه‌ی تر، نه‌مانه هیچیان راست نه‌بوون و هم‌موی بی سهرویی بوه و ریچ نهلئ: نه‌و مدولانا خالیده‌ی که پاشای بابان ده‌ستی بز به‌سنگه‌وه گرتوه و پاشا خزی قلیان و سه‌بیلی بز تی‌کردوه و پاشا خزی به‌مریدی مدولانا زانیوه نایا چۆن وه‌له‌به‌رچی وابه‌ناسانی له‌مدولانا خالید دل‌گیربوه و ناچاری کرده خزی و خیزانه‌که‌ی به‌په‌له‌پروسکی و به‌نه‌ینی سلیمانی به‌جی به‌یلئت؟

ریچ که نه‌وسا قونسولی بریتانیا بوه له‌به‌غدا، له‌یاداشته‌کانیدا وای‌نیشان داوه که نه‌مانه هم‌موی هه‌له‌به‌ست و ناره‌وا بوون و هوی راستی‌ی نه‌و تینک‌چونه‌ی پاشای بابان و مدولانا خالید له‌به‌ر نه‌وه‌بوه که مدولانا ناویانگی له‌ناو خه‌ل‌کدا له‌زۆر شونندا بلا‌وبه‌وه و ژماره‌یه‌کی زۆر بوون به‌مرید و سۆفی و لایه‌نگیری. له‌به‌ر نه‌وه بز پاشای بابان ده‌ستی نه‌ئ‌ده‌دا که یه‌کینکی ناوداری وا له‌ناوچه‌که‌دا هه‌له‌بکه‌وی. ریچ نهلئ له‌گه‌ل راکردنی مدولانا خالید یوسف به‌گی حاکمی ناوچه‌ی پژه‌ده‌ریش رای‌کرد.

شیخ رئوفی شیخ مه‌حمود له‌یاداشته‌کانیدا ده‌رباره‌ی نه‌و نارنکی‌یه‌ نهلئ: «^{۲۱}»
 «دوکتور عه‌لی نه‌بونوار له‌کتیبه‌که‌یدا (داود پاشا) له‌باسی مدولانا خالیدا وتویه‌تی: مدولانا له‌و رۆژانه‌دا ناویانگی زۆر بلا‌وبه‌وه‌وه و به‌ناو خه‌ل‌کدا و حکومتی عوسمانلی له‌وه نه‌ترسا که مه‌ولاتاش مه‌زه‌به‌بینکی تایبه‌تی له‌کوردستاندا دام‌زرنی و بلاوی بکاته‌وه وه‌کو نه‌و مه‌زه‌به‌بی (شیخ نه‌حمه‌د الاحسانی) یا وه‌کو نه‌وه‌ی (وه‌هاب)‌ی‌یه‌کان دایان نابوو که نه‌ویش مه‌ترسی هه‌بیت بز به‌رژه‌وه‌ندی عوسمانلی‌یه‌کان له‌کوردستاندا که نه‌مه‌ه‌وی سه‌ره‌کی بوه له‌دوورخستنه‌وه‌ی مدولانا خالید (که ریچیش هه‌ر باسی نه‌وه‌ی کرده‌وه)، له‌لایه‌کی تریشه‌وه عوسمانلی‌یه‌کان سه‌یریان کرده بنه‌ماله‌ی شیخانی به‌رزنجه‌ه خه‌ل‌کینکی زۆریان له‌گه‌ل‌ایه و نه‌وان ده‌سه‌ل‌ات‌دارترین له‌کار و باری دنیا‌ییدا، بزیه سوودیان له‌وه دابوه که لایه‌نگیری شیخانی به‌رزنجه‌بین و به‌لای خزیانا دایان‌شکینن».

هدر چۆنیک بی، چ ئه و هژ و بۆچوونه بی که ریچ یا دوکتور عدلی ئه بونوار
 وه کو شیخ ره ئوف باسی کردوه، باهزی تریش بووینت، بینگومان بنه ماله ی
 شیخانی به رزنجه به هیچ جزونیک ئه وه یان پی خۆش نه یوه که دهسه لاتارنکی
 تری نایینی له ناوچه که یاندا هه لیکه وی که به ربه ره کانی دهسه لاتی ئه وان بکا و
 وه کو له پینشتی شیدا باسمان کرد ئه و ناکۆکبه له نیوانی هه ردوولادا هه ر به
 زه مانی مه ولانا خالید و شیخ مارف و کاک ئه حمده وه نه وه ستا به لکو هه تا
 ماوه یه کی زۆرتر په ره ی سهند و له زه مانی حوکمدارنتی شیخ مه محمودیشدا ئه گه ر
 به سه ر زاریش ئه و ناکۆکبه ده رنه که وتی به لام لایه نگیری هه ردولا هه ر له گه ل
 به کتر نارنیک بوون.

٢- کاک ئه حمده ی شیخ

به پی نی کتیبه ی ئه مین زه کی- میژووی سلیمانی- ١٢٠ کاک ئه حمده ی شیخ
 له سالی (١٢٠٧هـ) له شاری سلیمانی له دایک بوه و له سالی ١٣٠٥هـ دا
 کۆچی دواپی کردوه و له و مزگه وته دا که له دواپیدا به مزگه وتی گه وره ناو براوه
 نیژاوه.

به لام ماموستا عبه دولکه ریمی موده ریس له هه ردوو کتیبه که یدا (بنه ماله ی
 زانیاری- چاپی به غدا سالی ١٩٨٤ و مکتوباتی کاک ئه حمده ی شیخ چاپی
 به غدا سالی ١٩٨٤) ئه لی: کاک ئه حمده ی شیخ له سالی ١٢٠٨هـ دا له دایک
 بوه و له گه ل ئه مین زه کی به گدا له وه دا یه ک ئه گرتته وه که ئه لی له سالی
 ١٣٠٥هـ دا کۆچی دواپی کردوه.

ماموستا عبه دولکه ریمی موده ریس له کتیبه که یدا (بنه ماله ی زانیاری) ئه لی:
 کاک ئه حمده ی شیخ دوو کوری هه بوه یه کینکیان ناوی باباعلی بوه که به گه نجی
 مردوه و ژنی نه هیناوه، کوری دوهمی ناوی شیخ محمه د بوه (که به شیخ
 محمه ده به چکۆله) ناسراوه.

شیخ محمه دی خال ده رباره ی شیخ محمه ده به چکۆله ئه لی:

(پیاونکی ناینداری دهرویش مدهشوب و گوشهگیر بوه و به گهنجی مردوه که به پئی هیسابی شیخ محمدهدی خالّ تهمدنی (۲۶) سال بوه که مردوه و (۷) کوری هدهوه که بریتی بوون له: ۱- شیخ سعید (که له دواییدا به شیخ سعیدی حنفید ناسراوه) ۲- شیخ ماری نهقیب (به شیخ ماریه که ره ناسراوه) ۳- شیخ مستهفا نهقیب ۴- سعید حسنه ۵- سعید عومر ۷- سعید نهحمده ۷- سعید عیسی.

بهلام ماموستا عبدهولکهری موده ریس له بنه ماله ی زانیاری دا نلی: شیخ محمدهده بچکوله هدهشت کوری هدهوه: ۱- نهحمده ۲- محمده ۳- شیخ سعید ۴- شیخ ماری (شیخ ماری نهقیب) ۵- مستهفا (شیخ مستهفا نهقیب) که نم پنچ کوری له کچی شیخ محمدهدهمین قازانقایه بوه، دواندهکی تر حسنه و عومر له کچی باباجان بوه (نیازی له کچی بهدیغ نهفندی باباجان بوه که باوکی حوسین نهفندی باباجانی دوکتور بوه) وه کوری هدهشتمی که ناوی (عیسی) بوه له ژنیکی مدهسیحی بوه که بوه به نیسلام و ماری کردوه.

نهو ناویانگی که شیخ ماری نودی بز نهو بنه ماله ی پیکهینا، له زه مانی کاک نهحمدهدی کوریا نهو بنه ماله یه زور ناویانگیان بلاوبوه وه و خه لک له جارن زورتر ریزان لی نهگرتن.

کاک نهحمدهدی شیخ وه کو پیاونکی ئیجگار زانا و خوننده وار و شاره زا له نایندا وای له کاریه دهستانی عوسمانلی کردبوو که هیسابیکی زور تاییه تی بز نهو بنه ماله یه بکن، له گهلّ نهو زانایی و نایینداریه یدا، کاک نهحمدهد وشک و رهق و میشک داخراو نهبوه، به لکو هدهمیشه له کوری دانیشتنه کانیدا خه لک بهدپهری سدریه ستهدهو بیر و باور و سدرنجی خویان له روپا ده ریریه. بز نمونه: وه کو پیاوه پیره کانی سدردهمی لوی نیمه نه یان گیزایه وه، (خواجا حه نیا) که یه کینک بوه له جووله که ناسراوه کانی نهو سدردهمی شاری سلیمانی، زور جار چوه ته خزه متی کاک نهحمدهدی شیخ و به شداری کردوه لهو گفتوگوزیانه ی که له دانیشتنه کانیدا کراوه..... جارنک کاک نهحمده به خه و اجا حه نینا نلی: خه و اجا تو پیاونکی زور چاکیت بزچی نابیت به نیسلام؟ نهویش

له وهرامدا پئی ئهلی: قوریان، ئهگهر ئیسلامهتی ئهوه بی که تو ئهیکه ی، ئهوه
بارنکی زور قورس و گرانه و بهمن هه ئناسیت، خۆ ئهگهر ئهوهش بی که له
هندی موسولمانی تری ئه بینم و ایزانم جووله که یه تیه که ی خۆم باشتره.....

کاک ئهحمده به پینکه نینه وه پئی ئهلی: ئاره زووی خۆته و لا کراه فی الدین.
(به راستی ئه مه یه کینکه له و راستیانه ی که زوری وه کو مینجرسون به درۆ
ئه خاته وه که له یاداشته کانی دا و تویه تی کورده کان به زور کرستیانه کانیان
ئه کرد به ئیسلام و به زور جلی کوردی یان پئی له بهر ئه کردن).

ماموستا ره فیق حیلمی له یاداشته کانی دا^۲ ده رباره ی کاک ئهحمده ی شیخ
ئهلی:

«خۆشه ویستی کاک ئهحمده له ناو خه لکدا ئیجگار زوریه و ئه و
خۆشه ویستی یه له ناو خه لکدا بۆ کوره کانی مایه وه به تایبه تی شیخ مسته فای
نه قیب و شیخ سه عید، (ره فیق حیلمی ناری شیخ ماری نه قیبی نه هیناوه) که
وه کو زور که سیش باسیان کورده و هه ولیان داوه ده ست به سه ر زورترین مولکدا بگرن
و له ئه نجامی ئه وه دا دلی خه لکی یان لی ره نجاوه به پینچه وانیه ی ئه وانیه وه زیوه ر
له یاداشته کانی دا زور ستایشی کردون^{۱۳}. هه روه ها شیخ ره زای تاله بانیش به
شیر ستایش کردون وه کو له باسی شیخ ماری نه قیب و شیخ مسته فا دا باسی
ئه که یین.»

ئه مین زه کی له میژووی سلیمانیدا^{۱۲} ئهلی: کاک ئهحمده (۱۲) نامه ی به
فارسی نویسه. مه لا عه بدولکه ری می موده رس له کتیبی (مه کتوباتی کاک
ئهحمده) دا ئهلی:

(کاک ئهحمده ته دریسینی زورباشی کورده و گه لینگ خوینده واری خاوه ن
به ره ی پئی گه یانده و سه ره وخوانیکی بی درنی بو بۆ ناندانی مرید و میوان
و خه لکی ولات، به تایبه تی بۆ فه قی و حا قظی قورنان، جگه له وه هه میشه
هه ولی داوه ئه وانیه ی له ناو خۆیا نا نارینک بون، چ خه لکی شار و چ خه لکی
دیها تی له گه ل یه کتر دا ناشتی کردونه ته وه و بۆ چاره سه رکردنی کیشه ی کاروباری
خه لک له ناو دا ئره کانی میری ئه و سه رده مه دا هه ولی داوه).

به‌لام دهرباره‌ی (مکتوبات- نامه) کانی کاک نه‌حمده، مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم
 نه‌لی: (وازانراوه که (۹۹) نامه‌ی نویسوه و ناردویتی بز
 نه‌ملاونه‌ولا(نه‌ونامانه‌ی که ماموستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم باسی کردون و له
 کتینه‌که‌پیدا بلاوی کردونه‌توه، به‌پیی سروشت و یاسای نه‌و سدرده‌مه هه‌مووی
 به‌ زمانی فارسی نوسراوه- که زمانی نویسینی نه‌ده‌بی نه‌و سدرده‌مه بوه).

کاک نه‌حمده‌ی شیخ جگه له‌وه‌ی که زانایه‌کی نایینی و خوینده‌وار و
 نووسه‌رینکی به‌رزی ناسراوی نه‌و سدرده‌مه بوه، به‌وه‌ش ناسراوه که هه‌میشه
 هه‌ولنی داوه به‌ کوردی دهرس به‌ قوتابیه‌کانی بلیتته‌وه و بایه‌خی به‌ زمانی
 کوردی داوه (بینگومان زه‌مانی بابانیش بایه‌خینکی زور دراوه به‌ زمانی کوردی و
 نه‌و زمانی نه‌ده‌بی به‌که‌گرتوه‌ی که نیستا له‌ خوارووی کوردستاندا خزی
 چه‌سپاندوه بریتی‌یه له‌ ته‌واوکردنی رینبازی قوتابخانه‌کانی نه‌و سدرده‌مه که
 له‌به‌رهمی شاعیرانی نه‌و سدرده‌مه و دوا‌ی نه‌وانیش گه‌یشتوته پزیدی وه‌کو
 شیعره‌کانی نالی و سالم و کوردی و مه‌حوی و حاجی قادر و وه‌فایی و شیخ
 ره‌زای تالهبانی و هه‌ندیکی تر.

حاجی قادری شاعیر له‌ شیعرنکیدا په‌لاماری کاربایه‌کی کزویی داوه له‌سهر
 نه‌وه‌ی که ره‌خندی له‌ کاک نه‌حمده‌ی شیخ گرتوه که به‌ کوردی دهرسی به
 قوتابیه‌کانی وتزته‌وه..... حاجی قادر ره‌خندی کاربای کزویی به‌م جوړه
 ده‌گیریتته‌وه..... کابرا وتوبه‌تی:

کس نه‌ماوه به‌ غه‌یری کاک احمد	شینخی مه‌عروف و عالی نه‌رشد
چاکه، نیستا ده‌کا له‌ بز کوردان	ته‌رجه‌مدی شرع و نایتی قورئان
واقیعن خزمه‌تی له‌ بز خودایه	چ ده‌بوو گه‌ر به‌ کوردی نه‌بایه‌!؟

حاجی قادری کزویی خزی ناساپای له‌ کابرا رائه‌په‌ری و به‌ تووږه‌بیه‌وه پی
 نه‌لی:

هه‌رکه‌وای ووت وه‌ها موکه‌ده‌ر بوم	وام ده‌زانی که‌وا له‌ دین ده‌رچوم
گوتم: نیستاش له‌سهر که‌ری ماری	چا بز مستم نه‌دا له‌ نیو چاوی
له‌ فزی کوردی بلاونه‌بوو گرد بوو	وا له‌ مابه‌ینی نیمه‌دا تی چوو

زیور له یاداشته کهیدا ده‌ریاره‌ی کاک نه‌حمده‌ی شیخ‌ئەلی: «۱۳»

(کاک نه‌حمده پیر بوو، توانای سه‌فەری نه‌مابوو، بۆ ژبانی خۆی و خەمدتی ناینده و ره‌وه‌ند و مریدانی ته‌نها وارداتی ناشینکی هه‌بوو له گوندی (سه‌یدناوا)، بۆ نه‌وه که‌چه‌زاکی خۆی که شیخ محمه‌دی شیخ‌ئەلی بوه (لێزه‌دا واده‌رئه‌که‌وی که کاک نه‌حمده جگه له دوو کوره‌که‌ی که‌چیشی هه‌بوه که‌چی هه‌یچ سه‌رچاوه‌ی‌ه‌ک باسی نه‌و که‌چانه‌ی نه‌کردوه و هه‌روه‌ها شیخ محمه‌ده به‌چکه‌وله‌ی کوریشی جگه له‌و هه‌شت کوره‌ی که باسما‌ن کردن که‌چیشی بوه وه‌کو له شوننی خۆیدا باسی نه‌که‌ین و له‌وه نه‌چی نووسه‌رانی نه‌وساما‌ن هه‌ر با‌یه‌خیا‌ن به‌ نێزینه داوه و حسابیا‌ن بۆ ئافه‌رت نه‌کردوه) نه‌نیری بۆ خه‌مه‌تی سو‌لتا‌ن له نه‌سته‌مبول و نامه‌یه‌کی‌شی پیادا نه‌نیرت، شیخ محمه‌د له نه‌سته‌مبول له لایه‌ن سو‌لتا‌ن عه‌بدولعه‌میده‌وه له موسافیرخانه قبو‌ل نه‌کری و سو‌لتا‌ن فه‌رمانی زه‌کاتی پینج گوند ده‌رئه‌کا که به‌درین به کاک نه‌حمده‌ی شیخ که به‌رتی بون له (نۆدی، عازهبان، بزه‌ینیا‌ن، و نله‌ده‌ر، خه‌راجیا‌ن- که دیاره نه‌مانه هه‌مووی مو‌لکی میری بوه) و نامه‌یه‌ک نه‌نیری بۆ کاک نه‌حمده که‌وا نه‌م گوندانه هه‌مووی نه‌بن به (وه‌قف‌ی) ده‌رگای کاک نه‌حمده بۆ مه‌سه‌رفی میوان و ده‌رونی‌ش و پیرانی و معاش بۆ شیخ محمه‌دی خوشکه‌زای کاک نه‌حمده نه‌به‌رته‌وه و سو‌لتا‌ن نامه‌یه‌کی تر به شیخ محمه‌دا نه‌نیرت بۆ کاربه‌ده‌ستانی عوسمانلی که ده‌س به‌رداری زه‌کاتی نه‌و پینج گونده بین (له باسی شیخ ماره‌فی باوکی کاک نه‌حمده باسی نه‌وه‌مان کرد که میری بابان زه‌کاتی گوندی نۆدی‌یان دا‌بو به شیخ ماره‌فی، وادیاره له دوا‌ی نه‌مانی بابان، عوسمانلی‌یه‌کان نه‌و خه‌لات و به‌راته‌یان تازه کردۆته‌وه و دا‌ویانه به کاک نه‌حمده) به‌و جو‌زه نه‌توانین ب‌لێن نه‌مه سه‌ره‌تای مو‌لکه‌داری بنه‌مه‌له‌ی شینخان بوه که له دوا‌ییدا هی تری‌شی خراوه‌ته‌سه‌ر.

نه‌مین زه‌کی به‌گ له میژووی سلیمانی‌دا به جو‌زینکی تر باسی نه‌و خه‌لات‌که‌ردنه‌ی سو‌لتا‌ن نه‌کا بۆ کاک نه‌حمده و نه‌لی: (سو‌لتا‌ن نه‌و پینج گونده‌ی له خه‌لاتی نه‌وه‌دا ته‌رخان کردبو بۆ کاک نه‌حمده‌ی شیخ که له‌و شه‌ره‌ی له نیوانی عوسمانلی و رووسدا له سا‌لی (۱۲۹۳هـ) دا روویدا که به‌و شه‌ره‌ نه‌وترا

شهری قارص و بایزید (هندی نووسهران به شهری قارص و ندردهان ناویان برده)، لهسر دواکردنی سولتان، کاک نهمدهی شیخ لهشکرنگ له مرید و دهرویشهکانی کز ندهکاتوه و بهسدرکردایهتی شیخ سعیدی کورهزای نئی نیری بز بهشدارکردن لهو غزایه‌دا. به بهشدارای بوونی نهو لهشکری کاک نهمده نهوندهی تر پایهی شینخانی بهزنجی لای عوسمانلی پی بهرز بووه و زورتر رژیان لی گیرا).

شینخ محمدی خال لهو روهوه نهلن (نهو شهره‌ی که لهشکره‌کدی کاک نهمده تیادا بهشدارای کرد له سالی (۱۸۷۵م-۱۸۷۶م) دابوه که به شهری قه‌فاس ناسراوه بهلام عیزهت کاکه‌یی وه‌کو له یاداشته‌کانیدا که به تورکی نویسیوتی و شیخ ره‌توفی شیخ مدهمود له یاداشته چاپ‌نه‌کراوه‌کانیدا باسی نه‌کا^{۲۱}) (عیزهت کاکه‌یی سکرتری تایبه‌تی شیخ سعیدی حه‌فید بوه) نهلن نهو شهره له سالی ۱۸۷۷دا رویداوه.

بهلام کاک نهمده جگه لهو پینج گونده‌ی که باسمانکردن (جوگای کاک نهمده) یش هدر به ناوی نهوهوه بوه (که جوگایه‌کی گزنگ بوه له جوگای ناوباره و به‌کره‌جوی رزژناوای سلیمانی هد‌لگیراوه) کهوا دیاره عوسمانلی‌یه‌کانیش نهو جوگایه‌یان خدلات کردوه.

وه‌ختی خزی پیره‌میزدی شاعیر نامیلکه‌یه‌کی به‌ناوی (کراماتی کاک نهمده‌ی شیخ) وه بلاو‌کردوتهوه، نه‌دموندز له کتیبه‌که‌ی‌ده^{۲۲} باسی نهو نامیلکه‌یه‌ی پیره‌میزدی کردوه. که گوایا کاک نهمده‌ی شیخ نامه‌یه‌کی ناردوه بز (ملکه فیکتوریا) ی نینگلیز بز نهوه‌ی له (راجا) یه‌کی هیندی خوش ببیت که دیاره تاوانبار بوه و گوایا ملکه فیکتوریا لهسر نهو نامه‌یه‌ی کاک نهمده له کابرای راجای هیندی خوش ببیت و وه‌رامی نامه‌کی کاک نهمده‌یش نه‌داتوه (هیچ سدرچاوه‌یه‌ک باسی نهو نامه‌یه و باسی ده‌قی نهو دوو نامه‌یه‌ی نه‌کرده و بلاونه‌کراوه‌توه).

پیره‌میزد لهو نامیلکه‌یه‌یدا که نزیک‌ی (۸۰) لاپه‌ره بوه هندی چیرۆکی فارسی کردوه به کوردی و نهو چیرۆکانه له کاتی خزیدا به ده‌سخه‌تی (خواجا نه‌فندی) نوسراوه‌ته‌توه و پیره‌میزد له شوینیکی نهو نامیلکه‌یه‌دا باسی

گولله‌بنده‌کە‌ی کاک ئەحمەدی شیخی کردووە کە گویای لە دواییدا بۆ شیخ مەحمود مابووە (ئە‌ی ئە‌گەر ئە‌مه راستە بووینت شیخ مەحمود چۆن لە شە‌ری دە‌ریه‌ندی بازیان‌دا بریندار کرا، یا وا دیاره‌ ئە‌و گولله‌بنده‌ پێ‌ نه‌بوه‌؟)، بە‌پێ‌ی ئە‌و نامیلکە‌یه‌ی پیره‌میزد گویای شیخ ماری نۆ‌دی لە کاتی سەر‌مه‌رگ و گیانه‌لادا بە کاک ئەحمەدی کوری ئە‌لی کە بچیت بۆ حج و لە‌وی چاوهری‌ی پیاوێکی گه‌وره‌ بکات کە کلیلی حروفی ئە‌بجدی سیحری پێ‌یه‌، کاک ئەحمەد بە‌و هیوایه‌ ئە‌چیت بۆ حج و لە‌ مە‌که‌ سێ‌ ساڵ ئە‌مینتە‌وه‌ (هیچ سەر‌چاو‌یه‌ک باسی ئە‌و سێ‌ ساڵه‌ی کاک ئەحمەدی نه‌کردووە کە ئە‌و ماوه‌ دووردرێ‌ژه‌ لە سلیمانی دوور کە‌وتبێ‌ته‌وه‌) هه‌تا ئە‌و پیاوه‌ی کە کاک ئەحمەد بە‌ تە‌مای بوه‌ لە (مراکش)‌وه‌ چوێ بۆ مە‌که‌ و کاک ئەحمەد دیونتی و کە‌راماتی له‌وه‌وه‌ وەر‌گرتوێ و ئە‌و تە‌لیسمه‌ی کە دە‌ستی کە‌وتوێ لە پینشدا لە خزیدا تاقی کردۆته‌وه‌.

و‌ه‌کو پیره‌میزد له‌و نامیلکە‌یه‌یدا باسی کردووە کە بە هۆی ئە‌و تە‌لیسمه‌وه‌ کاک ئەحمەد گولله‌بنده‌ندیکی بۆ سولتان عە‌بدول‌حە‌مید ناردوێ و جارێک سولتان بە هۆی ئە‌و گولله‌بنده‌وه‌ له‌ مردن‌ رزگاری بوه‌ کە ساتینک ئە‌رمه‌نیه‌کان بۆمبایان بۆ داناوه‌ و نزیک‌ی سه‌د تا دووسه‌د کە‌س بە‌و بۆمبایه‌ کوژراو و بریندار بون بە‌لام عە‌بدول‌حە‌مید دلزینک خون له‌ لە‌شی نه‌رژاوه‌ (دوکتۆر جە‌مال نه‌به‌زیش باسی ئە‌و گولله‌بنده‌ی کاک ئەحمەدی کردوێ).

و‌ه‌کو ئە‌وتری سولتان عە‌بدول‌حە‌مید خۆی بە‌ مریدی کاک ئەحمەدی شیخ دا‌بوه‌ قە‌لە‌م کە بە‌مه‌ پایه‌ی شیخان ئە‌وه‌نده‌ی تر له‌ناو خە‌لکدا به‌رز بوه‌وه‌ هەر چە‌ند ئە‌و پایه‌به‌رز بوونه‌وه‌شیان بوو بە هۆی ئە‌وه‌ی کە زۆر ناحە‌زیان بۆ په‌یدا بێت و‌ه‌کو له‌ باسی شیخ سعیدی کوره‌زای کاک ئەحمەدا باسی ئە‌کە‌ین.

له‌ دای و‌ه‌فاتی کاک ئەحمەدی شیخ، ئە‌وانه‌ی کە له‌و بنه‌ماله‌یه‌ ناسراو بوون زۆر بوون بە‌لام ئە‌وانه‌ی کە له‌م باسه‌ی ئێمه‌دا مە‌به‌ستمانه‌ جگه‌ له‌ شیخ ماری و کاک ئەحمەد ئە‌توانین بە‌ تاییه‌تی باسی شیخ سعید و شیخ مسته‌فا نه‌قیب (کورانی شیخ محمده‌ بچکۆله‌) و شیخ مەحمود کوری شیخ سعید بکە‌ین کە ئە‌مه‌ی دواییان (شیخ مەحمود) مە‌به‌ستی سەر‌ه‌کیمانه‌ له‌م باسه‌دا.

شیخ رهزای تالهبانی له شیعرنکیدا له باسی شینخانی ئه و سهرده مهی خزیدا
تهنها ناوی ئه و سی کورهی شینخ محمهده بچکۆلهی هیناوه که تویهتی:

شینخ سهعید سهرداره، شینخ مارف ههتا ههزکهی نجیب
بۆ جه وانهردی و شهجاعت بهینی بین الله نقیب

شینخ سهعید ههه له زهمانی کاک ئهحمهدی باپیره یهوه له ههموو کورهکانی
تری زیاتر ناویانگی دهه کردوه و عوسمانلی بهکان دواي مردنی کاک ئهحمهده
پینهندی یان له گهه شینخ سهعید به هیز کردوه، شینخ سهعید که کورهزای کاک
ئهحمهده بوه نازناوی (حهفید) ی به سهرا براوه که (کورهزا) ئهگرینهوه و له وساره
زۆری ئه و بنه ماله یه نازناوی (حهفید) یان له خزیان ناوه.

۳- شینخ مارفی نهقیب

وه کو وقمان شینخ مارفی نهقیب که به شینخ مارفه که ره به ناویانگی بوه، باوکی
حهپسهخانی نهقیبی ژنی شینخ قادری برای شینخ مهحمود بوه له گهه ئایشه خان
که له پینشدا ژنی شینخ ئهحمهدی برای شینخ مهحمود بوه و له دواي کوشتنی
شینخ ئهحمهده له کاره ساته که ی موسل، شینخ مهحمود ماره ی کردوه. ئایشه خان له
شینخ ئهحمهده تنها شینخ جدلالی بووه و له شینخ مهحمودیش تنها شینخ له تیفی
بوه. شینخ مارف پیاونکی دهس رۆیو به زه بروهنگ بوه و زهوی و زارینکی
زۆری پینکهوه ناوه.

دهرباره ی وتدی (نهقیب)، زیوه له یاداشتهکانیدا ئهلی:

«وتدی نهقیب له زهمانی عوسمانلی دا بۆ ئه و که سه دانراوه که یه کینک له
بنه ماله ی سادات بۆ پاراستنی مافی سهیدهکان له مهجلیسی ئیداره ی لیوادا
دانه ترا. ئه و که سه ی ئه کرا به نهقیب له لایهن سولتانه وه فهرمانی بۆ ده رئه چۆو
وه مووچه ی تایبه تی بۆ ته رخان ئه کرا و پی ی ئه و ترا (نقیبی ئه شراف) که ئه م

نازناوه له شوینه‌کاتی تری سولتانی عوسمانلی‌یشدا هەر بووه (وه‌کو نه‌وانه‌ی به‌غذا و به‌سره). نه‌وه‌ی که نه‌کرا به نه‌قیب پنیوست بوو له بنه‌ماله‌ی سادات بوایه بۆ نه‌وه‌ی نه‌و که‌سه له بریتی سادات پنیوه‌ندی به میری‌یه‌وه بکردایه بۆ چاره‌سه‌رکردنی هەر کیشه‌یه‌ک وه‌یا بوونی هەر کۆسپینک که نه‌هاته رنگایان». جگه له‌وه‌ی که ماموستا زیور باسی کرده، به‌ر له‌وانه‌ی که له‌ناو بنه‌ماله‌ی شینخان‌دا بوون به نه‌قیب، له زه‌مانی بابانه‌کانیشدا نه‌و نازناوه دراوه به هه‌ندی که‌سی لی‌هاتوو وه‌کو شیخ مه‌حمودی کوری شیخ که‌سه‌نی گله‌زهره (.. ۱۲هـ = ۱۲۷۵هـ) که کراوه به نه‌قیب و که مردوه له گردی سه‌یوان نیژراوه. ۳۰»

هه‌روه‌ها وشه‌ی (موفتی)یش هەر بۆ نه‌و که‌سانه به‌کار هینراوه که بۆ چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌ی نایینی و راویژکردن و لیک‌دانه‌وه‌ی باسینک یا رووداوینک دانراوه که پنیوه‌ندی به نایین و بریاری ناینه‌وه بیت له‌سه‌ر کیشه‌یه‌ک. نه‌و که‌سه‌ی که نه‌کرا به (موفتی) نه‌ویش له‌لایهن سولتانه‌وه فه‌رمانی بۆ ده‌رته‌چوو.

۴- شیخ مسته‌فا نه‌قیب

وه‌کو زیور له گه‌نجینه‌ی مه‌ردانا باسی کرده، شیخ مسته‌فا پیاوینکی زۆر کاسب بوه و هه‌زی له کشتوکال کرده و بیاوینکی زۆر ده‌س‌بلاو و به ته‌بیعدت بوه. شه‌وانی ره‌مه‌زان زۆر که‌سی به‌سه‌ر نه‌کرده‌وه و نه‌لین هەر (۳). شه‌وه‌ی ره‌مه‌زان هەر شه‌وه تاقمینکی له خه‌لکی شاری سلیمانی بانگ کرده (له زه‌مانی لاویتی نینه‌شدا باسی ئیبراهیم ناغای خزیله‌ی کاکه‌بیان نه‌کرد ده‌ریاره‌ی ده‌س‌بلاوی و نه‌یان وت به تاییه‌تی شه‌وانی هاوین له سه‌ریان له‌به‌ر مانگه‌شه‌و هه‌رچی میوه‌ی نه‌و رۆژانه هه‌بوه کریوتی و بۆ میوانی داناوه).

چارنک ته‌وفیق وه‌ه‌بی بۆی گیزامه‌وه وتی: شیخ مسته‌فا بۆ چاولینکهری و به‌ریه‌ره‌کاتی قه‌یسه‌ری وه‌سمان پاشا نه‌ویش قه‌یسه‌ریه‌کی له‌ناو بازاردا دروست کرد که نزیکه‌ی مالی نه‌مینی عه‌تا بووه، له‌کاتی دروستکردنی نه‌و قه‌یسه‌ری‌یه‌دا چاوی به به‌هیده‌خانی کچی نه‌مینی عه‌تار نه‌که‌وی و ماره‌ی نه‌کا. به‌لام شیخ مسته‌فا مندالی نه‌بوو له دوا‌ی مردنی شیخ مسته‌فا له حجاز، شیخ مه‌حمود

به‌هیخانی ماره کرده‌وه.

زیور له گه‌نجینه‌ی مردانا ئەلی: «وختی خۆی حاجی تەوفیق (پیره‌میزد) بەرله‌وه‌ی که بروا بز تورکیا باشکاتی مەحکەمە بوە له سلیمانی، بەلام شینخ مستەفا داوای لێکرد که واز له‌و کارە‌ی بهینینت و بردیه لای خۆی و کردی به سکرترینی خۆی و هەمان مووچە‌ی دا‌یه که له میری وه‌ری ئەگرت و که شینخ مستەفا چوە تورکیا و له‌وێه چوە بز حەج و له (مەکە) مردوہ پیره‌میزدیش له‌گەلا بوە، بەلام داوای مردنی شینخ مستەفا ئیتر پیره‌میزد نەگەراره‌توہ به‌لکو له ئەستەمبول مایه‌وه هەتا له ماوہی شۆرش شینخ مەحموددا گەرایه‌وه بز سلیمانی».

شینخ مستەفا جگە له بە‌هیخانی کچی ئەمینی عەتار، بە‌هیخانی ناوینکی تریشی ماره‌کردوہ که خوشکی سعید بەگی قواس بوە (که زیور و هەندینکی تر له‌سەر‌روشتی فارسەکان وتوایانە غواص) بز ئەوہی پینوہندی بنەمالە‌ی شینخان له‌گەل ئەو بنەمالە‌یەدا بە‌هیز بکات..... بەلام سەیر ئەوہیە ئەو تەقە‌لایە بی‌سوود بوە چونکە وه‌کو له کارە‌ساتە‌کە‌ی موصلدا باسی ئەکە‌ین، هەندی له بنەمالە‌ی قواس درنغیان کردوہ له رزگارکردنی شینخ سعید و هەقالە‌کانیدا له موصل له‌گەل ئەوہ‌شدا که دە‌س‌رۆیوو کاربە‌دە‌ست بوون له موصل. له‌و‌ش سەیرتر ئەوہیە بەر له‌وه تەوفیق بەگی تابوور ناغاسی که له‌و بنەمالە‌یە له‌و چوونە‌ی شینخ سعید که سولتان دە‌عوە‌تی کردبو و ئەویش بە‌شدار بوە له‌گەل شینخ سعیددا چوہ بز ئەستەمبول که ئەمە له‌گەل ئەوہی موصلدا بەک ناگرێتە‌وه.

شینخ رەتوفی شینخ مەحمود له یاداشتە‌کانیدا «٢١» باسی شینخ مستەفای کردوہ که چۆن له‌لایەن شینخ سعیدی حەفیدە‌وه کراوہ به سەر‌کرده‌ی ئەو له‌شکرە‌ی له‌گەل تالە‌بانیە‌کاندا شەری کردوہ (له پینوہندی شینخان و تالە‌بانیە‌کاندا به دوور و درێژی باسی ئەو شەره ئەکە‌ین).

۵- شیخ سعیدی حنفی

آ- ژبانی شیخ سعید

له دواى كاك نهحمدهى شيخ، لهناو بنه‌ماله‌ى شيخاندا شيخ سعید له هدموویان زورتر ناوبانگی ده‌رکرده و شونى باپیری گرتوته‌وه و تاراده‌یه‌ک ته‌ویه که ده‌ستی گرتوه به‌سهر نه‌وه‌وى و زارانه‌ى له‌لایه‌ن عوسمانلى‌یه‌کانه‌وه به‌ ناوى خه‌لأت و به‌راته‌وه درابون به‌ شيخ مافى نژدى و كاك نهحمدهى شيخ (که جاران به‌وه خه‌لأت و موچانه‌ى که بز نه‌وه مه‌به‌سته تدرخان کراوه و تراوه: طعامى أ‌طعامى) جگه له‌وه‌وى و زارانه‌ى تر که له‌ ماوه‌ى ژبانيا پینکيه‌وه نابوو.

مینجرسون له‌م روه‌وه نهلئى ۳۹: (له سالى ۱۸۷۶دا سولتان عه‌بدولعه‌زیز سولتانی عوسمانلى بووه‌شيخ سعیدی باوكى شيخ م‌حمود که سدرؤكى تاقمى بنه‌ماله‌ى شيخان بوو له‌ زه‌مانى نه‌وه سولتان عه‌بدولعه‌زیزه‌دا شيخ سعید گه‌لینک مولكى ده‌سگیربووه).

نه‌وه‌ ر‌ژزانه‌ى که شيخ سعید پى‌گه‌یشتوه و هاتوته‌ ناوه‌وه و بره‌وى په‌پیدا کرده له‌ناو خه‌لکدا نه‌وه ر‌ژزانه‌ بوه که عوسمانلى‌یه‌کان لاواز بوون، ب‌ویه هه‌ولیان نه‌دا چهند که‌سینكى ده‌س‌ر‌ویوو به‌ توانا بکه‌ن به‌لایه‌نگیری خ‌ویان که شيخ سعیدی حنفی یه‌کینک بوه له‌ وانده‌ى عوسمانلى‌یه‌کان بایه‌خیان پى‌داوه و پنه‌ندى‌یان له‌گه‌لدا کرده. نه‌وه ر‌ژزانه‌ى شيخ سعید، جگه له‌ لاوازبوونى ده‌سه‌لاتى سیاسى عوسمانلى، بارى نابوریشیان ئالوز بوه و نه‌یان توانیوه به‌ باشى وارداتى مولکه نه‌میریه‌کان ک‌زبکه‌نه‌وه و کاربه‌ده‌ستانى خ‌وشیان له‌ ک‌زکردنه‌وى باج و مولکانه‌دا سهر راست نه‌بوون و به‌راست و چه‌پدا ب‌خ‌ویان برده‌وه و ب‌ویه عوسمانلى‌یه‌کان ناچار بوون به‌شینكى زور له‌ زه‌وى و زاره‌کانى نه‌میری بده‌ن به‌کرى (لزمه) و یاخود به‌ مه‌زاد فر‌وشتیوانه وه‌کو له‌ شونى تریشدا باس‌مان کرد و له‌وه‌ ده‌رفه‌ته‌دا شيخ سعید و براکانى مولکینكى ز‌وریان به‌کرى گرتوه یا کریویانه یا ده‌ستیان به‌سهردا گرتوه و به‌وه‌ جوړه بوون به‌

فیودالی خاوهن زهوی و زار و مولک.

شیخ سعید جگه لهو به شداربوونهی له غهزای (قارص و بایزیدا)، وه بینجگه لهو رووداو و نارنکیانهی که له نیوانی شیخان و عهشایری دهوورودراوسی و بنه ماله کانی سلیمانیدا به شداری کرده که له شوننی خزیدا باسی نه کهین، جگه له وهش له ژبانیدا دوو رووداری تر هاتزته پینشهوه.

یه کهم: دووجار چوونی شیخ سعید بۆ نهسته مبول یه کینکیان به داواکردنی بوه له دواي شدری تاله بانئ و شیخان (که له پینوهندی شیخان و تاله بانئیدکاندا باسی نه کهین) و جاری دوهدم شیخ سعید خزی و ژماره یه ک له هاوری و دزست و دهست و پینوهندی به شینوه یه کی رهسمی ده عوهت کراون بۆ نهسته مبول که بهو چوونهی شیخ پلهی بهرز بوه وه لای کاربه دهستانی عوسمانلی و له بهرچاری خه لکیش.

دوهدم- ناواره کردنی بۆ موسل و شهیدبوونی خزی و تا قمینک له کاره ساته کهی موسلدا وه کو به دووردریزی باسی نه کهین.

یه کهم: چوونی شیخ سعید بۆ نهسته مبول

۱- جاری یه کهم:

شیخ لهو چوونهی یه کهم جاردا وادیاره عوسمانلی یه کان له سهر گلهیی تاله بانئیدکان و گلهیی هندی ناوچدی تر به رامبدر به سهرگهرمی شیخ سعید بۆ بنه برکردنی نهو گلهیی و شکاتانه، شیخ سعیدیان بانگ کرده بۆ نهسته مبول که سهرچاوه کان زورکهم ده ربارهی نهو چوونهی یه کهم جاریان نویسهوه. له باسی پینوهندی شیخان و تاله بانئیدکان باسی نه کهین.

۲- جاری دوهدم:

ده ربارهی چوونی دوهمی شیخ سعید بۆ نهسته مبول زور نووسهر له کتیب و یاداشته کانیاندا به کورتی یا دووردریزی باسیان کردهوه.

له‌واندهی که باسیان کردوه شیخ م‌حمودی کوری بوه که له‌و گفتوگۆیهی
 حبیبوز «۲۸» له‌ بدغدا له‌ گه‌لیدا کردوه باسی کردوه، هه‌روه‌ها زیوه‌ر له‌
 گه‌نجینه‌ی مه‌رداندا که خۆی به‌شداری کردوه له‌و چوونه‌یدا به‌ دوورد‌ریژی باسی
 کردوه، جگه‌ له‌وانیش ماموستا ره‌فیع حیلمی و شیخ ره‌ئوفی شیخ م‌حمود له‌
 یاداشته‌کانیاندا باسیان کردوه. پیره‌میزدی شاعریش جاروبار باسی نه‌و چوونه‌ی
 نه‌کرد. غه‌فور میرزا که‌ریم له‌ گۆفاری (به‌یان) ژماره (۱۳۱) ی سالی ۱۹۸۷دا
 باسی نه‌و چوونه‌ی شیخ سه‌عیدی کردوه که نه‌مانه‌ی خواره‌وه تیا‌یا به‌شداری‌بون:

- ۱- شیخ سه‌عیدی حه‌فید
- ۲- شیخ عومه‌ری برای شیخ سه‌عید
- ۳- شیخ مسته‌فا نه‌قیب
- ۴- ته‌وفیق به‌گی تابوور ناغاسی
- ۵- ره‌شید پاشا
- ۶- عه‌بدولره‌حمان به‌گی م‌حمه‌د به‌گی خالید به‌گ
- ۷- شیخ نه‌حمه‌دی شیخ سه‌لام
- ۸- حاجی مه‌لا عه‌لی کانی که‌وه
- ۹- شیخ م‌حمود
- ۱۰- پیره‌میزدی شاعیر
- ۱۱- زیوه‌ر

زیوه‌ر له‌ گه‌نجینه‌ی مه‌رداندا له‌و رووه‌وه ئه‌لی: «۱۳»

(ئه‌وانه‌ی له‌و چوونه‌دا به‌شداری‌یان کردبو بریتی بون له‌ نه‌شراف و موعته‌به‌ر و
 عوله‌ما، منیش به‌ هۆی شیخ م‌حموده‌وه که ئیلتفاتی له‌گه‌ل مندا هه‌بوو
 به‌شداریم کرد، هه‌موو پاره‌ی رینگا له‌سه‌ر حکومه‌ت بوو، که گه‌یشتینه‌ موس‌ل
 ته‌شریفی شیخ سه‌عید به‌ ته‌نها لای والی دیاره‌که‌ر بوو. ئه‌وانی تر هه‌مووی لای
 نه‌قیبی دیاره‌که‌ر میوان بون. که له‌ موس‌له‌وه به‌ره‌و نه‌سته‌مبول رو‌یشتین خه‌لک
 له‌ رینگا و له‌ ناو شاره‌کاندا ریزیان لی نه‌گرتین).

شیخ ره‌ئوفی شیخ م‌حمود له‌ یاداشته‌کانیدا ده‌ریاره‌ی نه‌و چوونه‌ ئه‌لی: «۲۱»
 (که باپیرم نه‌و جاره چوه نه‌سته‌مبول خه‌لکینکی زۆر بو دو‌عاخوازی هه‌تا

ماوه‌دهک له‌گه‌لیدا روښتن، به‌لام هندنیک له‌وانه‌ی که به رنگای کزیسنجه‌ق‌دا گه‌رانوه بۇ سلیمانی، به راسپارده‌ی حماغای کزیه له‌ناو مزگه‌وته‌کدی کزیه‌دا نابلوقه‌دران به‌لام عه‌شایری شوان و شیخ بزه‌ینی فریایان که‌وتن و رزگاریان کردن. هزی نه‌و نارنکیه‌ش نه‌وه بوه که ساتینک سهدی نه‌حمه‌دی بابا ره‌سول که له بنه‌ماله‌ی شیخان بوه له زه‌مانی عوسمانلی‌دا کرابوو به قائمقامی کزیه، حماغا نه‌وه‌ی پی‌ناخوش بوه و گرتبوه‌یه دلّی (سهدیر نه‌وه‌یه نه‌و ناکزکی‌یه جازینکی تریش له کاتینکی زور ناسکدا له نیوانی حماغای کزیه و شیخ مه‌حموددا روویدا که له باسی حوکمدارنتی شیخ مه‌حمودا باسی نه‌که‌ین که چۆن کزیه‌کان به هاندانی ئینگلیز نه‌و قائمقامه‌ی که شیخ مه‌حمود له کاتی حوکمداریه‌تیه‌که‌یدا بۇ کزیه‌ی نارده‌وو کزیه‌کان دژی وه‌ستان).

زیور ده‌رباره‌ی ته‌واو‌کردنی باسی چوونی نه‌و تاومه بۇ نه‌سته‌مبول نه‌لی: «۱۳» که گه‌بشتینه نه‌سته‌مبول شیخ سعید و براکانی وه‌نه‌شرافه‌کان له مالی سهدی ئیبراهیم نه‌فه‌ندی وه‌کیلی (فراشته) میوان بون که فراشته له زه‌مانی عوسمانلی‌دا به‌و که‌سه و تراوه که لی‌پرسراو و سهرپه‌رشتینکه‌ری جینگا پیروزه‌کان (عتبات مقدسه) بون وه‌کو مه‌که و مدینه و شوینه‌کانی تر و سولتان له‌بهر پیروزی و گرنگی نه‌و نه‌رکه گه‌وره‌یه خزی به فراشی گه‌وره ناوبراوه، نه‌وانه‌ی شاره‌کانیش وه‌کیلی فراش بوون. نه‌و خه‌لکه‌ی تر هه‌مووی نیورانه موسافیرخانه‌ی (نیشان داش).

له یاداشته‌کانی ماموستا زیوردا دووشتمان بۇ روون نه‌بیته‌وه:

۱- زیور نه‌لی شیخ سعید و نه‌شرافه‌کان له مالی وه‌کیلی فراشته دابه‌زیبون که‌چی له‌و گفتوگویه‌ی حبزبوز له‌گه‌ل شیخ مه‌حموددا و تراوه که له کوشکی (یلدز) میوانداری کراون که ماموستا رۆژه‌یانیش له باسه‌که‌یدا «۲۷» هدر نه‌وه‌ی خستۆته به‌رچاو.

۲- زیور له یاداشته‌کانیدا نه‌لی: که له نه‌سته‌مبول بوین کوزینکی حافظ القرآن هاته خزمدت شیخ سعید و ته‌وقه‌ی له‌گه‌لدا کرد، تومهز نه‌و کوزیه (مه‌لا عوسمانی موسلی) بو. (مه‌لا عوسمانی موسلی یه‌کینکه له‌و ده‌نگ خۆشه به‌ناویانگانه‌ی که به عه‌ره‌بی گۆرانی وتوه و بایه‌خی به مقامات داوه).

مدلا عوسمان تورکی زوریاش نذرانی و نهختیکیش کوردی زانیوه... وه کو زیور نعلی لهو بینینهی شیخ سعید و مدلا عوسمان نهو شیعره‌ی بز شیخ سعید وتوه:

وسلیمانیة الفضل المزید	لبنی الخضرء قد وافی الهنا
دار سعد قصرها العالی المشید	حین بالیمن أتى أسعدهم
وکلا الفریدین من بیت مجید	بیت ابراهیم اذ انحل به
فرع طه المصطفی الهادی الرشید	صار محبوب القلوب اذ غدا
«بهنا قدم الشیخ سعید»	کیف لا وهو ابن (کاکا احمد)

له دیزی سی‌هه‌می نهو شیعره‌ی مدلا عوسماندا دوباره ده‌رته‌که‌وی که شیخ سعید له مالی ئیبراهیم نه‌فندی دابه‌زیوه که زیور به (وکیلی فراشه) ناوی هیناوه. جگه له‌وه له‌نیوه دیزی دوابه‌یتی شیعره‌که‌دا ده‌رته‌که‌وی به‌حیسابی نه‌بجد نهو نیوه دیره نه‌کاته (۱۳۱۹هـ = ۱۹۰۱-۱۹۰۲م) که نه‌وه سالی چوونی شیخ سعید بوه بز نه‌سته‌مبول.

زیور له یاداشته‌کانیدا نعلی: (لهو چوونه‌ماندا ماوه‌ی سی مانگ له نه‌سته‌مبول ماینه‌وه، دوا‌ی نه‌وه شیخ سعید تاره‌زوی زیاره‌تی که‌عبه‌ی کرد، به‌لام شیخ عومه‌ری برای شیخ سعید و شیخ مه‌حمود گه‌رانه‌وه بز سلیمانی و منیش له خزمدت شیخ مه‌حمودا گه‌رامه‌وه بز سلیمانی. نهو سی مانگه‌ی که له نه‌سته‌مبول ماینه‌وه، شیخ سعید هر خدریکی به‌جی‌هینانی ئیش و کاری موسولمانان بوو).

که‌چی لهو گتتوگزیه‌ی حیزوزو^{۲۸} نهو یاداشته‌ی شیخ قادری برای شیخ مه‌حمود «۲۷» واپاس‌کراوه که شیخ مه‌حمود وتوبه‌تی سالینک و دوومانگ ماینه‌وه..... به‌لای منه‌وه نهو سی مانگه که زیور باسی کرده بریتی بوه له ماوه‌ی مانه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود (که زیوره‌یش له‌گه‌لدا بوه). به‌لام نه‌وانی تر وه‌کو شیخ سعید و تاقمه‌که‌ی تر به‌و چوونه‌ی که‌عبه‌به هه‌تا گه‌رانه‌وه سالینک و دوومانگی پی‌چووینت.

ماموستا رفیق حیلمی له بدرگی یدکه می یاداشته کانیدا ده رباره ی نهو
چوونه ی شیخ سعید بۆ نهسته مبول نهلی:

(سولتان عهبدوولحه مید ههروه کو له دوروهه ناویانگی کاک نهحمده دی بیستبو
و خۆشه ویست بووله لایه وه که نهو بنه ماله یه له خۆی نزیک بکاته وه و پینش
گه رانه وه ی شیخ سعید هه ر یدکینک له وه دهسته و داریه ریه ی که له گه لی دا
بوون له لایه ن سولتانه وه موچه یا به راتی دهسته که وه ت، بینه جگه له وه ش سولتان
شفره ی موخابه راتی نهینی خۆی دا به شیخ سعید که له کاتی پنیوست و
تهنگانه دا به پی ی نهو شفره یه به ته لگراف سولتان ناگادار بکات که نه مه
گه و ره ترین نه و ازشینک بوه که سولتان له گه ل ره عیه تی خزیدا بیکات).

له گۆفاری به یان ژماره (۱۳۱) سالی ۱۹۸۷ دا غفوری مرزا کرم نهلی:
(به ر له وه ی شیخ سعید و شیخ مسته فا له گه ل هاورنکانی تریدا بچنه مه که و
مه دینه بۆ حه ج کردن، شیخ مسته فا نه م چوونه ی به دل نا بینه بۆ حه ج وه داوا له
شیخ سعیدی برای نه کا که له چوونی نهو سه فهره ی بۆ مه که و مه دینه
بی به خشیت، گویا شیخ مسته فا وتیوی: کاک نهحمده دی با پیرم فه رمویه تی:
رۆله مسته فا..... یاخوا بچیت بۆ حه ج و شوینی (معلی) ت به نسیب بینه له به ر
نه وه لام وایه ته گه ر من بچم بۆ حه ج مه عنای نه وه یه ناگه رنه وه و دو عاکه ی
با پیرم لی گیرا نه بی... به لام شیخ سعید و هاورنکانی زۆر له شیخ مسته فا
ته که ن که له گه لیان بچیت و له وی نه خۆش ته که وی و له (مه که) کۆچی دوایی
ته کات و له وی نه نیۆری. نه لین له دوای مردنی شیخ مسته فا که جل و
به رگه کانی دانه که نن، کلأوه که ی نوشته یه کی پنه وه نه بینه که ساتینک نهو
نوشته یه ته که نه وه به فارسی لی ی نووسراوه:

(وقف مسته فا فرزندم که انشاء الله بر حج میرود و در معلومی مانند).
نه وانه ی له گه لیا بون لهو حه جده دا شاهید و ناگاداری ته وه بون و له وانه ی متمانه
به قسه کانیا ن ته کرت و باسیان کردبوو: شیخ مسته فا عه بدولسه مه د قازی و
سید نهحمده دی خاندقا و شیخ عارفی سه رگه لوو، حاجی حه ناغای مه حمود
ناغا و شیخ عومه ری برای شیخ سعید و پیره میزدی شاعیر نه مانه هه موو
نه وه یان تأیید کردوه (لام وایه شیخ عومه ر له دواییدا نه مه ی بیستینه وه له

واندی که له مه که بون و گهراوندتهوه، که چونتههوه سلیمانی لهوی نهو نوشته‌ی بیان دیبی چونکه شیخ عومدری برای شیخ سعید نه‌چوه حدج و له نه‌سته‌مبولهوه گراوه‌تهوه بز سلیمانی وه‌کو زیور له یاداشته‌که‌یدا باسی کرده، وه‌ه‌ندینکی تریش له‌وانه سهرچاوه‌کان باسیان نه‌کرده که له‌گدل شیخ سعید و شیخ مسته‌فادا چون بز حدج دورنیه نه‌وانیش له دوا پیدا نه‌ویه‌ان بیستیتته‌وه یاخویان هر له سلیمانی‌یه‌وه په‌کسر و به‌جیا چون بز حدج و له‌وی په‌کتریان دیوه- وه‌کو سدید نه‌حمده‌ی خانده‌قا).

مردنی شیخ مسته‌فای نه‌قیب کارنکی زوری کردته سهر شیخ سعیدی برای و شیعرنکی بز وتوه و زورکس نهو هونراوه‌یه‌ی شیخ سعید که بز شیخ مسته‌فای برای وتوه بوه به‌ویردی سهرده‌میان لهو روزانه‌دا و له‌دوای شه‌یدبونی شیخ سعید له موسل جارنکی تر نهو شیعره‌ی شیخ سعید تازه بوته‌وه (نهو شیعره‌ی شیخ سعید له که‌شکوله ده‌سته‌ته‌که‌ی مه‌حمود پاشای جاف‌دانووسراوه‌وه و که ماوه‌یه‌ک لای پیره‌میزد بوه و له دوا پیدا به‌ه‌وی مسته‌فا صابئی خوشکه‌زایه‌وه درایه‌وه به‌حسن به‌گی عدلی به‌گی مه‌حمود پاشای جاف. حه‌سن به‌گی جاف جارنک به‌به‌غدا له مالی خویان نهو که‌شکوله‌ی پیشاندام که‌من و ماموستا عه‌لته‌دین چوینه‌لای) به‌لای منه‌وه نهو شیعره‌ی شیخ سعید لهو که‌شکوله‌دا به‌ده‌سته‌تی مه‌حمود پاشا نه‌نوسراوه‌ته‌وه به‌لکو لهو ماوه‌یه‌دا که‌لای پیره‌میزد بوه و به‌رله‌وه‌ی بدرتته‌وه به‌حده‌سن به‌گی جاف نوسراوه‌ته‌وه. جگه له‌وه حه‌پسه‌خانی نه‌قیب له ده‌سته‌تینکی تایبه‌تیدا لای هه‌بو (نهو شیعره وه‌کو لیزه‌دا بلاوی نه‌که‌ینه‌وه له هه‌مان گوزاری- به‌یاند- بلاوکراوه‌ته‌وه که باسمان کرد.

مردنه بی‌تو ژبانم، زیلله بی‌تو عیزه‌تم
ده‌رده خوراکم به‌بی‌تو، ژه‌هری ماره شدره‌تم
توش ه‌کو من قور نه‌پینوی گهر بزانی عیلله‌تم
وینلی سه‌حراکه‌ی نه‌هاتی غوره‌تی پر می‌حنه‌تم
نیرسی مه‌جنونه خه‌لاتم، له‌یله‌که‌م وون کرده
چیم له جاوه حیسمه‌ت و نیقباله، بز چیمه حه‌شدم

وهك جهه ندم وايه جه نعت، (وهيل) ه گولزاري نيره م
قوت نيه و نابي فدره ح بي، دل هدا روي عده م
دل له ناري فير قه تا وهك غونچه تنگ و پر له غم
كوا نه سيمي وه صله كه م خوي بز حد شر هه لگرتوه؟

غم ده وامي زوره، زوو نه روا له دل سدير و صفا
عومري (عده م) م كورت، بوو، بي مروه ت بوو بزم مهروه و صفا
تولفتم گرتوه له گه دل ده رد، قوت نيه چاره و شيفا
بدرد نه بارنتي به سدرما چهرخي بي ره حم و وه فا
نه ونيهالي نه حمده دي و سهروي قه دي موصطفا
زوو به سدرچوو، چي بكم حوكمي قه ده ر واي كرده!

سدير نهويه نهو بينج خشته كيدي دوايي بوه به شش و له بينج خشته كي
ده رچوه..... تايا نه واندي پيشوش هه ر شش بوون و لي يان لادراوه يا نه مدي
دوايي خراوه ته سهري يا هه رخوي له خويدا وابوه؟

ب- کاره‌ساته‌که‌ی موسل

۱- چۆنیتی ئاواره‌بوونی شیخ سعید و هه‌واله‌کانی بۆ موسل

ده‌ریاره‌ی ئاواره‌کردن و به‌زۆرناردنی شیخ سعید و خزمه‌کانی بۆ موسل گه‌لێک سه‌رچاوه‌ باسیان کردوه و هه‌ریه‌که‌ی به‌ جۆرنیک بۆی‌چوون.

مامۆستا ره‌فیق هیلمی له‌ یاداشته‌کانیدا- ژماره‌ یه‌ک «۲» ته‌لی:

(که‌ شیخ سعید چۆن ته‌سته‌مبول و خه‌لیفه‌ی عوسمانلی ته‌و هه‌موو ریزه‌ی له‌ خۆی و هاوڕینکانی گرت، که‌ گه‌رایه‌وه‌ بۆ سلیمانی چ مه‌سه‌رفی سلیمانی و چ ته‌و سه‌رکردانه‌ی له‌شکری عوسمانلی که‌ له‌ سلیمانیدا بوون له‌ قین و غه‌زه‌یی شیخ سعید زۆر ته‌ترسان. بۆ ته‌وه‌ی خۆیان به‌پاریزن خۆیان خسته‌ ژێر ده‌سه‌لاتی شیخ سعید و هه‌تا‌کو کار گه‌یشته‌ راده‌یه‌ک هه‌ندی له‌وانه‌ به‌ی پرس و رای شیخ سعید په‌نجیه‌یان نه‌ده‌کرد به‌ ئاوا..... لێزه‌دا تاقی مأموره‌ به‌چوکه‌کان بۆ قازانجی خۆیان و بۆ مه‌رامی خۆیان ته‌بوون به‌ بازبچه‌یه‌کی شیخان و به‌شی ره‌شۆکی خه‌لک بۆ مه‌رام و قازانجی خۆیان به‌ی موچه‌ و به‌رات ته‌چوونه‌ ریزی نۆکه‌ران و خزمه‌تکارانه‌وه‌. به‌لام توجار و ناغا‌کان دوژمنی ته‌م خانه‌واده‌یه‌ بوون و له‌ژێره‌و شه‌یروته‌ریان لی ته‌سوون. به‌لام ساتینک ئیتحاد و ته‌رقی له‌ سالی ۱۹۰۸ دا دامه‌زرا، له‌ سلیمانیش له‌ ناحه‌زانی خانه‌واده‌ی شیخ سعید لقی ئیتحاد و ته‌رقی دامه‌زرا، واته‌ له‌ توجاره‌کان و هه‌ندی له‌و ته‌فسه‌رانه‌ی که‌ تازه له‌ مه‌کته‌بی حه‌ریه‌ ده‌رچووون و مه‌یلی نازادی و به‌ریه‌ره‌کانی خاوه‌ن نفۆزه‌کانیان نه‌کرد، ته‌و لقی ئیتحاد و ته‌رقی‌یه‌ پینک هاتبوو، له‌به‌ر ته‌وه‌ ته‌وانه‌ له‌گه‌ل شیخاندا که‌وتنه‌ دوژمنایه‌تی و ده‌ستیان کرد به‌ هاندانی حکومه‌تی عوسمانلی و کاربه‌ده‌ستانیان له‌ ناستی شیخان. زۆری پی‌نه‌چوو که‌ به‌که‌ین و به‌ینی لقی ئیتحاد و ته‌رقی و ته‌و کاربه‌ده‌ستانه‌ی له‌و کۆمه‌له‌ دا‌بوون بیاتویان بۆ شیخان دۆزی‌یه‌وه‌ و شیخ سعیدی حه‌فید و که‌س و کار و ده‌سته‌واده‌یه‌ی له‌گه‌ل شیخ مه‌حموددا له‌ژێر چاودێری هینی حکومه‌تدا نیران بۆ موسل).

شیخ مه‌حمود ده‌ریاره‌ی ته‌و ئاواره‌بونه‌ له‌ گه‌توگۆکه‌ی له‌گه‌ل هه‌یزوذا

(له سالی ۱۳۲۴هـ = ۱۹۰۶-۱۹۰۷م، له گه‌ل باوكم به نه‌فی كراوی نیرراین بز موسل كه نه‌مه‌ش به هزی نه‌وه وه‌بوه كه (۳...)) لیره‌ی هه‌میدیه وه‌كو به‌رتیل درابو به كاریه‌ده‌ستانی نه‌وه سدرده‌مه - شیخ مه‌حمود له گفتوگۆیه‌كه‌یدا نه‌لی: نامه‌وی له‌م شه‌وه موپاره‌كه‌ی ره‌مه‌زاندانای كه‌س بینم، نه‌وه بو كاره‌ساته‌كه‌ی موسل روویدا).

بینگومان نه‌وه‌ی له‌وه گفتوگۆیه‌دا ده‌س‌نیشان كراوه كه گوايه شیخ مه‌حمود وتویه‌تی نه‌وه كاره‌ساته له سالی ۱۹۰۶-۱۹۰۷م دا روویداوه له‌گه‌ل میژووی راستی رووداوه‌كه‌دا یه‌ك ناگرته‌وه وه‌كو له سدرچاوه‌كانی تردا باسی نه‌كه‌ین كه نه‌وه كاره‌ساته له دوا‌ی ئیعتاد (مه‌شروتیه‌ت) روویداوه كه له‌لایه‌ن (ئیتحادی‌یه‌كانه‌وه له سالی ۱۹۰۹ دا‌بوه).

شیخ مه‌حمود كه نه‌یوسته‌وه له‌وه گفتوگۆیه‌دا ناوی كه‌س به‌هینیت كه مه‌به‌ستی بوه، هه‌ندئێ سدرچاوه‌ی تر باسی نه‌وه كه‌سه نه‌كه‌ن كه مه‌حمود پاشای جاف بوه وه‌كو شیخ ره‌ئوفی كوری له یاداشته‌كانیدا به ئاشكرا ناوی مه‌حمود پاشای هیناوه وه‌كو سهرۆکی لقی ئیتحد و ته‌ره‌قی له سلیمانیدا كه به هزی كۆنه قینی بنه‌ماله‌ی جاف له‌گه‌ل شیخاندا و به هاو‌كاری بازرگانه‌كانی سلیمانی پیلانی نه‌وه ئاواره‌كردنه‌ی شیخ سه‌عید و هاو‌رنكانی سازكراوه، و هه‌ندینکی تر باسی ته‌وفیق به‌گ و عه‌لی سه‌عید به‌گ نه‌كه‌ن له بنه‌ماله‌ی قواس كه له كاره‌ساته‌كه‌دا له موسل بوون. (له راستیدا عه‌لی سه‌عید به‌گ تورك بوه و پینه‌ندی به بنه‌ماله‌ی قواسه‌وه نه‌بوه).

زیه‌ر له گه‌نجینه‌ی مه‌رداندا له‌وه روه‌وه نه‌لی: «۱۳»

(كه شیخ سه‌عید له ته‌سته‌مبول گه‌رایه‌وه، دۆستان و خزمان و ده‌ورویه‌ری هه‌له‌په‌رست هه‌وا‌ی له خۆ با‌یی بوونیان چوه كه‌له‌وه و كه‌وته‌نه لاف و گه‌زاف لێدان به‌سه‌ر خه‌لكی تردا و گو‌ی‌یان نه‌ئه‌دا‌یه ده‌سه‌لاتداری حكومه‌تی عوسمانلی له‌ناو شاردا. دۆژمنا‌نی بنه‌ماله‌ی شیخانیش ته‌مه‌یان به هه‌ل زانیوه و خۆیان دا‌وه‌ته پال حكومه‌ت و كه‌وته‌نه چاو‌پراو و پرۆپاگانده‌ دژی شیخان و كۆمه‌لی ئیتحد و ته‌رقی كه‌وته‌نه‌كنه‌كردن).

بدلام شیخ قادری برای شیخ محمود له یاداشته‌کانیدا «۲۷» وه‌کو ماموستا
روژیه‌یانی باسی کرده‌ئه‌لی:

(له نیوانی بازرگانه‌گه‌وره‌کانی سلیمانی و ناغا و به‌گلهران له‌گه‌ل شیخاندا
رقه‌ به‌رایه‌تی هدیوه، کاریده‌دستانه‌ی ناوچه‌ی سلیمانیش حدزبان له شیخان
نده‌کرد و شیخ سعیدیان به شیخی سولتان عه‌بدو‌لحه‌مید ده‌ناسی (به‌تایبه‌تی
که زانیبویان سولتان شفره‌ی نهینی خزی دابو به شیخ سعید). ئیتحداد و
تیره‌قی داوایان له شیخ سعید کردبوو که خزی یا یه‌کینک له کوره‌کانی
سدرؤ‌کایه‌تی دیوی ده‌روه‌ی لقی ئیتحداد له سلیمانی بگریته‌ئسته‌ئو، بدلام شیخ
سعید ئه‌مده‌ی به خیانت داناره، ئه‌مانه‌ هه‌مووی بوه به هزی ئه‌وه‌ی که
دوژمنانی شیخ سعید و ده‌سته‌ی پاشای جاف (نیازی له محمود پاشای جاف
بوه) وه‌ه‌ندینک له بازرگانه‌کان و ناغا و به‌گلهران له‌گه‌ل مته‌سرفی سلیمانی‌دا
که‌وتنه‌ پیلان گیران و به هزی ده‌ست و پنه‌وندکانیانه‌وه‌ بؤ نانه‌وه‌ی نا‌زاوه
که‌وتنه‌ ته‌ق و تۆق کردن له ناوشاردا بؤ به‌دناو‌کردنی شیخان، له‌لایه‌کی تروه
میرزا غه‌فوری پیای شیخ سعیدیان له خشته‌ بردبوو (که موزه‌لگری نهینی
شیخ سعید بوه)، موزه‌که‌ی شیخانیان له‌و میرزا غه‌فوره‌ وه‌رگرتوه و
ته‌لگرافیکیان به ساخته به ناری شیخ سعیده‌وه ناردوه بؤ موسل بؤ والی
عوسمانلی که فریای بکه‌وی و له مه‌ترسی نا‌زاوه‌ رزگاری بکات و ده‌ستور
بدات به زۆرتین کات له سلیمانیه‌وه بیگوزنه‌وه بؤ موسل که بتوانیت له‌وی
نیشته‌جی بیت و به ناسایش بژی. بدلام هیچ کهس له شیخان و دۆسته‌کانیان
ناگاداری ئه‌م که‌ین و به‌ینه‌ نابن، والی موسل که خزی ئه‌ندامی کۆمه‌لی ئیتحداد
و تیره‌قی بوه باش ناگاداری رنک‌خستنی ئه‌م پیلانه‌ بوه و ده‌سه‌جی ده‌ستور
ئه‌دا له سلیمانی به سهرکرده‌ی ئیسترسوار که ئیبراهیم ئه‌ده‌م بوه (به قامچی
ره‌ش ناسراوه) به‌چیت شیخ سعید بیات بؤ موسل که ئیبراهیم ئه‌ده‌م ئه‌چینه
لای شیخ سعید و ته‌لگرافه‌که‌ی موسلی پیشان ئه‌دا شیخ سعید سهری‌سهر
ئه‌مینیت و سهرلهم که‌ین و به‌ینه‌ ده‌رناکا و به‌بی ئه‌وه‌ی سهرپنچی بکات ئه‌م
خزمه‌مانه‌ی له‌گه‌ل خزیدا ئه‌با بؤ موسل: شیخ مارقئ نه‌قیبی برای، سدید
ئه‌حمده‌ی بابا رسول، شیخ سالخی موفتی، هه‌ر سئ کوره‌که‌ی خزی (شیخ

نهحمده و شيخ مهحمود و شيخ قادر) وهچنده كهسينكى تر له پياوماقولان و دهست و پيوهندي خويان و رژوي پينجى مانگى مارت له سلينمانى ده رنهچن و شهو له تدينال نهبن و لهويوه بهسى رژو نهگه نه موسل و نهچنه لاي والى و پينشوازي بهكى گهرميان لى تهكرى و لهسهر حسابى خويان خانويدهكى گه و رهى نزىكى سهراى موسل بو بهكرى نهگرن و ماوهى (٤٠) رژو لهو خانه دا بهسهر نه بهن).

بهلام عهبدو لمونعم نه لغولامى (كه خوى لهو رژوي كاره ساته كه دا له موسل بوه) له كتيبده كه پيدا نهلى: «٣٤»

(شيخ سهعيدى بهرزيجى ده سه لاتينكى زورى هه بوه و ناويانگى نهك ههر له ناوچهى سلينمانى دا بهلكو له ناوچهى كه ركوكيشدا بلاو بووه وه و سولتان عهبدو لحه ميد شيخ سهعيدى له خوى نزىك كرده وه بهرله وينش له گهل كاك نهحمه ديشدا ههر وا بو. ههر كه سينكيش ناويانگى بلاو بووايه وه نيتتر خهلكى وا پيدا نه بو كه هه سوودى پى بهن و بهر بهر هه كانى بكه ن بو نه وهى بهى شكينن.

باشترين ههل بو شكاندى شيخ سهعيد نه وه بوو كه ساتينك له سالى ١٩٠٨ دا ئيعلاتى دهستور (مهشروتيه) كرا، نهوانهى كه ناحهزى شيخ سهعيد بون له سلينمانى دا مهزبه ته بيان دوى شيخ سهعيد كرده وه و نيمزاي خهلكيان كز كرده وه و نارديان بو نهسته مبول و بولاي والى موسل.

بابى عالى (سولتان) لهو رژوانه دا زور كز و بهى ده سه لات بوو بهرام بهر به ئيتحاديه كان و سهرى سه ما بوو نهى نه زانى چى بكات و ناچار كرا فهرمان ده رچيت شيخ سهعيد شارى سلينمانى به جى پينليت و به چيته موسل دا بنيشيت. شيخ سهعيد بو نه وهى گينچهل په پيدا نه بيت چوه موسل كه نه يتوانى نه چيت و نه نجامه كه شى نه ده زانرا به چى نه گه يشت. كه شيخ سهعيد گه يشته موسل له گهل نهو خزم و دهست و پيوهنده پيدا كه هينرا بون بو موسل له خانوى حاجى محمه ده پاشاي سابونچى (كه لاي كورد به حممه قه دز به ناويانگ بوه) دانيشت كه كه وتبو هه سه رجادهى سهرا بهرام بهر قوتا به خانهى (ئيعدادى سهرقى و نزىك مالى خدر هه مه وهند كه له هوزى ره شاهه ندى هه مه وهند بوه)، وه پياوه كانى شيخ خيش له خانينكى نزىكى نهو ماله دا نيشته جى بون كه نه و يش ههر هى حاجى

شینخ ره توفی شینخ مدهمود له یاداشته کانیدا «۲۱» دهربارهی هزی ناردنی شینخ سعید و تاقمه کهی به جزرنکی تر باسی کرده و که نهو باسدی له یاداشتنکی (عیزهت کاکهیی) ای باوکی قطب الدینی دوکتوری بهیتهری یهوه وهرگرتوه که عزیزهت کاکهیی کاتی خوی سکرتری شینخ سعید بوه و نهو یاداشتهی له سالی ۱۹۱۰دا به تورکی نویسه و عزیزهت کاکهیی بهپی زی یاداشته کهی شینخ ره توف نهلی:

(دوای نهوهی بنه مالهی بهرزنجی ناوبانگیان دهرکرد، نهوانهی که رقیان لی بان بوو له همل و دهرهفت نهگه ران و ساتینک دهسه لاتی عهبدو لحه مید کز بوو نیتیر نیتحدای یه کان ههولیان دا دهسه لآت و توانای نهو که سانه کم بکه نهوه که سهر به عهبدو لحه مید بوون، بز نهمه له ههموو نیمبراتوریه تی عوسمانلی دا لقی نیتحداد و تهره قی دانرا و له ناوچهی سلیمانیشدا لقی ک پینک هات و نهندامه کانی دژی بنه مالهی شینخانی بهرزنجیهی بوون به تایبه تی دژی شینخ سعید. مدهمود پاشای جاف سهر کردهی نهو لقهی سلیمانی بوو، دهستیان کرد به ناردنی نه خباریاتی پر له درو و ده له سه و به مه زه ته کرد نهوه دژی شینخان و دؤست و دهست و پیوه ننده کانیان. شینخ سعید و کوره کانی و سید نه حمه دی بابا رسول و شینخ ساحی موفتی بانگ کران بز سهر. له سهر ههموویان ده سبه سهر کران له لایه ن پزلیس و سهریازی تورکه وه و بازار گانه کان چونه پؤسته خانه و تهلگرافیان بز شکات دژی شینخان و ناره زایی لی دا. له ههمان کاتدا دوکتور ضیاء و نهفسه رینک (فه می) که خه لکی سلیمانی بوو له گه ل (قول ناغاسی) دا چونه ناو بازار و به ناو خه لکدا بلاویان کرده وه که وا حکومتی عوسمانی شینخانی گرتوه و نیوهش پیویسته له سهرتان ههموتان هه لسن و بچه بهرده می سهر که له وی فهرمانی شاهانه دهربارهی نهو گرتنه نه خوینرنته وه و هدرکه سینک دوکانه کهی دانه خات و نه چیت به پیسترین جزر سزا نه دری. بهو جزره ناوشار خرؤشا و شینخانیان به هیزی سوپا و به زور نارد بز موسل و کاریه دهستان خه لکیان هان نه دا په لاماری ماله کانیان بدن و ده سدریژی بکه نه سهر کهس و کاریان. لهو رؤزانه دا رؤزنامهی (ارشاد) له موسل ههروه ها

رؤژنامه‌ی (بغداد) له شاری به‌غدا به راسپارده‌ی ئیتحادی‌یه‌کان گهلینک درۆ و ده‌له‌سه‌یان بلاؤکرده‌وه، رؤژنامه‌ی به‌غدا که خاوه‌نه‌که‌ی (مراد سلیمان) بوو له ژماره (۲) ی مانگی مایسی ۱۳۲۵ ی رومیدا له ژنر ناوی: (الحاله فی کردستان وفاجعه‌ السلیمانیه) شتیکی بلاؤکرده‌وه که به گهلینک بوختان و درۆ و ده‌له‌سه‌ شینخ سعیدی تاوانبار کردبوو و جنینوکی زۆر پیسی به شینخ سعید دا‌بوو).

عیزه‌ت کاکه‌یی له یاداشته‌کانیدا له‌سه‌ری ته‌روا و نه‌لی: (شینخانی به‌رزنجه زۆر خزمه‌تی ئاینی ئیسلامیان کرده و شینخ سعید له شه‌ری (قارص و نه‌رده‌هان) دا دژی روسی قه‌یسه‌ری وه‌ستاره و له‌شه‌ری (۱۸۷۷م) دا به‌شداری کرده و له پاداشتی ته‌وه‌دا سولتان دووجار شینخ سعیدی ته‌قدیر کرده و ده‌عه‌تی کرده بۆ ته‌سته‌مبول که ساتینک مه‌شروته‌یه‌ت (ده‌ستور) بلاؤکرایه و شینخ سعید لایه‌نگیری ته‌وه‌ده‌ستوره بوو به‌لام دژایه‌تی خۆشی پیشان نه‌دا به‌رامبه‌ر به سولتان عه‌بدو‌ل‌حه‌مید له‌به‌ر ته‌وه‌ه دۆژمه‌نه‌کانی ته‌وه‌ه لۆنسته‌یان واله‌قه‌له‌م دا که هینشتا سه‌ر به سولتانه و له نه‌نجامی ته‌وه‌دا گهلینک درۆ و ده‌له‌سه و پیاوکوشتن درایه پال شینخ سعید و لایه‌نگیره‌کانی و ئیتحادی‌یه‌کان به ناشکرا له‌ناو شاری سلیمانی دا ئیها‌نه‌ی ده‌ست و پینوه‌ندی شینخانیان نه‌کرد و له‌و کاته‌دا که شینخان بران بۆ سه‌را و ده‌سه‌به‌سه‌رکران، ده‌وری ماله‌کانیان به پولیس و جه‌ندرمه‌ گیرا به بیانوی ته‌وه‌ی که قه‌رزاری حکومه‌ت بون و پاره‌ی حکومه‌تیان له‌سه‌ر بوه و نه‌یان داوه. شینخ عه‌لی سه‌رکار که نه‌خۆشی ناوچینگا بوو عه‌سکه‌ره‌کانی تورک به زۆر له مال به کینشیان کرده ده‌ره‌وه و بۆ ته‌تک به‌ناو شاردا گنیرایان. له دوا‌ی ته‌وه‌ به (۳۵) رۆژ کاره‌ساته‌ جه‌رگیره‌که‌ی موسل روویدا.

خه‌لکی که‌رکوک و هه‌ولیر که ته‌م کاره‌ساته‌یان بیست و یستیان تۆله‌ی شینخ سعید و هاو‌رینکانی بکه‌نه‌وه، به‌لام ته‌وه‌هول و کۆشته‌ی شینخ ماری نه‌قیب و سه‌ید نه‌حمه‌دی بابا ره‌سول دایان خه‌لکی هینواش کرده و چاوه‌روانی ته‌حقیقی حکومه‌تیان کرد.

۲- چونیستی روودانی کاره‌ساته‌که‌ی موسل:

دوای ته‌وی ته‌و پیلانانه‌ی له‌لایه‌ن ئیتحادی‌یه‌کانه‌وه سازکرا‌بوو جی‌به‌جی‌کرا و شیخ سعید و هاورنکانی دوورخرانه‌وه بۆ موسل، ئینجا قوناغی دوهمی ته‌و پیلانه ده‌س‌پی‌کرا که نووسهران چ بینگانه و چ خۆمانه هدریده‌که به جۆرنک باسیان کردوه.

شیخ محمود خۆی یه‌کینک بوه له‌وانه‌ی که ته‌و پیلانه دژی سازکرا‌بوو له‌و گفتوگۆیه‌ی حیزبوز «۲۸» له‌گه‌لیدا کردوه زۆر به‌ کورتی باسی شه‌هید بوونی بارکی و هاورنکانی کردوه، بینگومان ته‌و گفتوگۆیه له‌ نه‌نجامی بینینیکی سه‌رپی‌یی دا‌بوه و شیخ محمود هیچ جزوه یاداشت و نووسینیکی خۆی له‌ به‌رده‌ستدانه‌بوه که به‌ وردی باسی ته‌و کاره‌ساته‌ بکات، هه‌روه‌ها یاداشته‌که‌ی شیخ قادری براشی که ماموستا رۆژیه‌یانی خۆی له‌ باسه‌که‌یدا نابه‌دلی پیشان داوه به‌رامبەر به‌ یاداشته‌که‌ی و زۆر شتی به‌دل نه‌بوه و نه‌ی‌ویستوه بلاویان بکاته‌وه (ته‌وی من ناگادارم شیخ قادر یاداشته‌کانی له‌ سالانی دوایی ژبانیدا نه‌نوسیه‌وه و له‌ بیرمه‌ جاروبار یه‌کینکی وه‌کو قادر نه‌فه‌ندی شارباژیری دائه‌نا و هه‌ندی شت که به‌بیریا ته‌هات پی‌ی نه‌نوسیه‌وه و وابزانم یه‌کینک له‌و دوو یاداشته ده‌س‌خه‌ته‌ی که رۆژیه‌یانی بۆ باسه‌که‌ی په‌نای بردۆته به‌ریان ته‌وه‌یه که به‌ ده‌سخه‌تی قادر شارباژیری نووسراوه‌ته‌وه).

شیخ قادر له‌ یاداشته‌کانیدا ته‌لی: «۲۷»

(که‌ گه‌یشتینه موسل، عدلی سعید به‌گی نه‌رکانی حه‌رب که برای ژنه‌که‌ی مته‌سه‌رفی ته‌و سه‌رده‌مه‌ بوه له‌ سلیمانیدا و له‌ هه‌موو بیلانکه‌کانی دژی شیخان به‌شداری کردوه و ناگای له‌و هه‌موو که‌پن و به‌ینه‌بوه، ته‌و عدلی سعید به‌گه له‌ موسل ده‌ستی لیمان به‌رنه‌دا و که‌وته هاندانی لقی ئیتحاد و ته‌ره‌قی له‌ موسل دژی شیخان و به‌ دزی‌یه‌وه شیخ نه‌حمه‌دی (کوری شیخ سعید و برای شیخ قادری خولک کردوه بۆ مالی خۆی و داوای لی‌کردوه که خۆی و شیخ

مارفی نه قیب به ناوی (حج) وه موسل به جی بیلن و که مینک ده وری شیخ
سه عید چؤل بکن. که شیخ نه حمد نه مه بز شیخ مارفی نه قیبی مامی
نه گنیرته وه شیخ مارف پی زی نه لی: وادایاره ته له که بازیده کی تر له مه دانداید،
خو گیانی من و تو له گیانی شیخ سه عید زیاترینه، نیمه ژبان و مردمان
هده که نیتر چون به جی بیلن؟).

وه کو شیخ قادر نه یگنیرته وه نه لی: (له یه کهم رژی چه ژندا سدرله به یانی والی
موسل هاته خزمدت شیخ سه عید و پی و تبوو له نه سته مبوله وه ته لگراف هاتوه
که تو بگه ری ته وه بز سلیمانی و نیمه هدا تا نالتون کزیری به ریتان نه که یین.
ته لگرافه کهش نه داته ده ست شیخ سه عید و باو کم نه فهرموی: سه فهره که مان
نه خدینه دوی جه ژن (سدر نه وه یه له هیچ سدر و چاوه یه کی تر دا باسی هانتی نه و
ته لگرافه نه کراوه)، جگه له و راپورتی قونسولی به ریتانیا له موسل که له
دواییدا باسی نه که یین.

رژی دوهمی جه ژن سدرله به یانی له سلیمانیه وه ته لگرافیک هات که وا شیخ
عه زیز به ره و موسل هات، هدر له و رژه دا رنکه وتی ۲۷/ نه یولی/ ۱۳۲۶ ی
رومی هیزی نیسترسواریش که هه موو کورد بون رژانه ناو شاری موسله وه و له
خانی حدمه قه دؤ (خانی حاجی محمده دی سابونچی ی مه به دست بوه) دابه زین که
بیاوه کانی شیخیش هدر له و خانه دا برون (له و حاجی محمده دی سابونچیه وه هدر
که سینک ده و له مه ند بووینت پی و تراوه نه لی ی حدمه قه دویه).

له رژی دوهمی جه ژندا سدرله به یانی خدکی موسل بز به زم و ره زم و
سدرانی جه ژن هه موو له مال دینه ده ره وه و ناقره ته کان که وتنه سدر شه قامه کان و
سدر باز و جه ندرمه و تا قمی نیسترسواریش شهریان پی ده فروشن و پلاریان
تی ته گرن و ژنه کانیش لی یان دینه جواب و له نه نجامی نه وه دا له گدل خدکی
موسل دا نه بی به شهر و هه را و کوشتار ده ست پی ته کا که هدا سه عات سی ی
شهو درنوه ی کینشا (که دیاره مه به سستی سه عات سی ی شهوری عه ره بی بوه که
جاران به کار نه هات)، له گدل نه وه شدا هیچ کهس له شیخان له مالی خو بان
نه چرونه ده ره وه.

به یانی ره شید نه فهندی عومدری هاته لای باو کم و له یه کهم هژده وه به

ژوره کاندانا گه را هه تا گه بيشته ژوره که ی شينخ سعید که له و کاته دا خه ریکی خویندنی قورنان بوو، دواي دانیشتن و قاوه خواردنه وه ره شید عومهری روی کرده باوکم و وتی: بؤ خاتری نهم که لامی قه دیمه (قورنان) له گه لمدا وه ره پینکه وه بچینه لای والی که نهو پیاوکوژانه مان بداته ده ست، شینخیش له وه راما پی نی نه لی من ده خلم به سهر خه لکه وه نیه به لام له بدر خاتری که لامی قه دیم دیم بؤ لای والی و بانگ نه کاته (رهزا ده باغ) ی پیاوی که قورنانینک هه لگری و له پینشوه نه روا و شینخ سعید و میوانه کانیشی به دوايا نه که ونه ری و چندد سدر باز نکیشان به دواوه نه بی. روو نه که نه سدرای ده ولت و که ساتینک نزیکی ده رگای سدرای نه بنه وه پاسه وانه کان ده رگای سدرای پینوه نه دن و نایکه نه وه و رنگای شینخ سعید نادن که بچینه ژوره وه بؤ لای والی، له و کاته دا کابرایه ک له پشته وه به ردینکی زل ده مالیت به که لله ی سهری شینخ سعید و نه که وی و یه کینکی تریش به گولله رهزا ده باغ نه کوژنت و خوینیان نه رزنت به سهر قورنانه که دا.....

شینخ قادر پرسبار نه کات و نه لی: وه فده که ی والی (نیازی له ره شید عومهری بوه) چی لینه ات و ته و فیک به گی تابورر ناغاسی که خوی کورد بوو به داره که بینه ناسرابو وه پژده ری بوو (شینخ قادر له وه دا به هه له داچوه چونکه ته و فیک به گی تابورر ناغاسی پژده ری نه بوه به لکو له بنه مالیه قواس-غواص بوه) نهو له بهرچی ده رگا که ی سدرای به رووی شینخ دا داخست؟ نایا نه مه هه رله بهر دوژمنایه تی خوی بوو له گه ل شینخان یاخود به فهره مانی والی و کژمه لی نیتحاد و ته ره قی بوه؟.

له راستیدا یاداشته که ی شینخ قادر نالوز و تیکه ل و پینکه لی تیادایه، له لایه که وه گله بی له ته و فیک به گی تابورر ناغاسی نه کا که نهو بوو ده رگای سدرای به رووی شینخ سعید داخستوه له لایه کی تروه نه لی عدلی سعید به گ ده رگای داخست و ته و فیک به گی تاپژ نه غاسی تکای لینکرد که ده رگا بکاته وه به لام هه ر نه یکرد بوه وه و عدلی سعید به گ و تپوی: شینخ سعید نهو پیاوه یه له سهر نه هالی چنگیان مه محمود پاشای مدیری سروچک شاربه ده رکا (هه ر چه ندم کرد که س نه بوو تأییدی نه وه ی شینخ قادر بکا که مدیری سروچک مه محمود پاشا

ناونیک بوه و ئەو عدلی سعید بەگەش کە باسی کردووە گوايا لەسەر ئەو مەحمود پاشای مدیری سروچکە هەلی دا بۆیە کورد نەبۆه و ژن بۆیە مەتەسەرفی سلیمانی ئەوسا بۆه لە بنەمائەلی قواس نەبۆه و لەو ئەچیت کوردیش نەبۆه بێت..... دوورنیه تەوفیق بەگی تابوور ئاگاسی تکای لەو عدلی سعید بەگە کرد بێت کە بە حیسابی ئەوێ ئەو ئەرکانی حەرب بۆه لە موسلدا و هەمووشتینک بەدەست ئەو بۆه و هەکو شینخ رەئوفی شینخ مەحمود ئەلی ئەگەر چی موسل والی لی بۆه بەلام کاروبار هەریەدەست ئەو عدلی سعید بەگە بۆه کە دوورنیه عدلی سعید بەگ لە تاقمی ئیتحاد و تەرەقی بۆه و پینلاتی کوشتنی شینخ سعید و تاقمەکە ی ئەو رزکیخستبیت و هەکو لە داویدا شینخ رەئوف لە یاداشتەکانیدا باسی ئەکا و ئینمەش لی ئەدوین.

شینخ قادر لە یاداشتەکانیدا ئەلی: شینخ سعید سەعات (٣) ی پاش نیوهرۆ کۆچی دوابی ئەکا و تاقمی شەرفروژ شالۆ ئەبەنە سەر ئەو خانووی کە دەست و پینوئندی شینخانی لی بۆه و زۆریان ئەکوژن و دوابی ئەو رۆئەکنە ئەو خانووی شینخ سعیدی لی بۆه و شینخ ئەحمەد و شینخ مەحمەدی شینخ عەزیز ئەکوژن و سەید ئەحمەد تاو ئەدا شینخ مەحمود ئەکا بەژێر دەرابەیدەکی گەرە و پێ ئەلی: ئەم فیتنەیه هەمووی بۆتۆیه، هەموو عەالم بەسەر تا برۆن لەچی خۆت مەجولێرەو دوابی ئەو نەوت ئەکن بەسەر (سەلح..... نەوتووە کام سەلح بۆه) دا و شینخ مەرف و شینخ سعید ئەفەندی عوسمان ئاغا و حەسەنی دەرویش سعید و مەحمەدی مەلاقادر و فەتاحی قاوچی و زۆری تر بریندار کران و هەولیان دا بۆخەنە شەتەکەو بەلام جەندرمە فریام کەوت و رزگاریان کردم و دوابی ئەوێ شینخ مەحمود خۆی گەیانە مالی مەحمود خەر هەمەوئندی).

جەمیل بەندی رۆژیهیانی تی هەلکێشی ئەو یاداشتە شینخ قادر ئەلی: کاتی خۆی بیستبۆم یەکینک لە بنەمائەلی کەریمی عەلەکە ی خەلکی سلیمانی کە لە موسل بۆه شینخ مەحمودی رزگار کردووە (هیچ سەرچاوەیهکی تر باسی ئەوێ نەکردووە).

مامۆستا رەفیق حیلمی لە یاداشتەکانیدا باسی چۆنیەتی روودانی کارەساتەکە ی موسل بەم جۆرە کردووە: ٢٥

دوهمه رژی جهژنی قوریان که رنکهوتی سالی ۱۹۰۸ ی بهرامبه ر سالی ۱۳۲۶ هـ نو کاره ساته روویداوه، عه شایری کورد به بیستنی کوشتنی شیخ سه عید جزش نه سینن و دینه خرۆش و گۆرانی (شه هیدی کورد) به سهر هه موو زمانیکه وه بو، له هه موولایه ک شاعیران چ کوردی و تورکی و فارسی گهلینک شیعی شیخ و لاوانه وه ی زۆر به کولیان هونیوه وه و قوتابیان و مندالان نو شیعیان له بهر کرد بوو نه بیان خوننده وه. که شیخ مه حمود له گه رانه ویدا نزیکی کهرکوک بووه به هه زاران ژن و پیاو و کوپ و کچ، نه فندی، مه لا، شیخ، کاسبی ناویازار، مأموری حکومه ت هه زاران ده ف و به پداخیان ناماده کرد بز به پیره وه چوونی و من له و رۆژانه دا له حوچره ی (مه لاته قی) قوتابی بوم مامۆستا که م شاعیر بوو مه رثیه یه کی دوور و دریزی به تورکی پی له بهر کردم و پینش گه یشتنی شیخ بز کهرکوک بز هه زاران که سم خوننده بووه، ته کیده شیخ عدلی تاله بانی و خانه قای سدید نه حمده میوانه کانی دابه شکرد، شیخ مه حمود چوه ته کیده تاله بانی (که وایزانم نه وه ش حسابینکی تیا دابه بز نه وه ی نو کۆنه دوژمنایه تیه بیان به مه ساز کرد که له شوینی خزیدا باسی نارنکی شیخان و تاله بانی نه که م) و شیخ قادری برای شیخ مه حمود نه چیه خانه قای سدید نه حمده. له م کاته دا ره شید پاشا کرا به والی موسل له جیاتی زه کی پاشا (که خه لکی حه له ب بوو) و زه کی پاشا یه کینک بوه له نه ندامانی کۆمه لی ئیتحاد و ته ره قی.

به پی ی بز چوونی مامۆستا ره فیق هیلمیش شیخ مه حمود هه ر چۆته مالی خدر هه مه وه ند و عه بدولنعم غلامیش هه ر وای باس کرده وه له ونوه چۆته مالی حاجی مه حمده ی چه له بی جادر.

که شیخ له کهرکوک وه له گه ل ره شید پاشای والی تازه دا گه رایه وه بز سلیمانی نه ونده ی تر ناویانگی به ناو خه لکدا بلاویه وه).

مامۆستا ره فیق هیلمی باسی هه لونیستی نه ورۆژانه ی سلیمانی نه کا و نه لی: (دوژمنانی شیخان هه ر چه ند ده ستیان گرتبوو به کلاوه که ی خزیانه وه و به سه رزاری لی ی بیده نگ بون، به لام له ژیره وه وازیان لی نه هینابوون و هه میسه کنه یان تیا دا نه کرد.

که ساتینک عبدوللا ئەفەندی کوری حاجی ئیبراهیم ئەفەندی کوژرا (باوکی بەهائەلدین که له موسل بویو بە هژی ئەو کارەساتە) عبدوللا ئەفەندی خەلکی کفری بوە و سەرپەرشتینکەری (اراضی سنیە) بوە و بەهای کوری که له موسل بوە ماموری ریژی (دائەری توتن) بوە، هەر چەند شیخ مەحمود ناگای لەو کوشتنە نەبوە، بەلام تاوانی کوشتنەکه دراوەتە پال شیخ مەحمود و ئەو پیلانەش هەر بۆ ئەوەبوە که جارنکی تر تووشی هەرای بکەن و بۆ ئەوەی گینچەلینکی تر پەیدا نەبێت، شیخ مەحمود شاری سلیمانی بەجی دەهینلێت و روونەکاتە ناوچە (مەریوان) وە لەپاشملە کاربەدەستانی عوسمانلی شیخ مەحمود بە (۳) سال حوکم ئەدری و شیخ مەحمود نزیکي سالیکن له دەرەو مایەو (شیخ ره‌ئوفی شیخ مەحمود له یاداشته‌کانیدا ئەلی دوو سال مایەو) بەلام شیخ ماری نەقیب که دۆستی ئیبراهیم فەهی ئەرنائۆتی بوە که مەسەرفی سلیمانی بوە توانی بۆ مەسەرف روون بکاتەو و دنیای بکا که شیخ مەحمود هیچ تاوانینکی نەبوە لەو کوشتنە عبدوللا ئەفەندی باوکی بەهائەلدین دا و مەسەرف لی خوشبون له ئەستەمبولەو بۆ شیخ مەحمود وەرئەگری و ئەگەرئەو سەر دێهاتەکانی خۆی). بەلام عیزەت کاکەیی له یاداشته‌تورکیه‌که‌یدا وەکو شیخ ره‌ئوفی شیخ مەحمود ئەیگێرتەو^{۲۱}، دەراری چوونی شیخ مەحمود بۆ مەریوان بە جوژنکی تر ئەیگێرتەو و ئەلی: (شینخان بۆیان دەرکەوت که مانەویان له سلیمانی ئەبێتە هژی خوینرشتینکی تر لەبەر ئەو بریاران دا که بچنە خاکی ئێرانەو و بەپێشڕەوی شیخ مەحمود چوونە مەریوان و نیشتەجی بوون و خەلکی ئەو ناوچەیه ریزیان لی ئەگرتن).

عبدولنعم الفلامی له کتێبه‌که‌یدا (الضحایا الثلاث) که له کاتی کارەساتەکه‌ی موسلدا منال بوە و لەوی بوە و له سالی سیه‌کاندا له‌گەڵ مامۆستا ره‌فیع حیلمی پینکەو له موسل مامۆستای قوتابخانه بون. له سالی ۱۹۵۲دا ئەو کتێبه‌ی چاپکرده که سی رووداوی تیا دا بوە یەکیکیان ئەو کارەساتە موسله (وابزانم چ مامۆستا ره‌فیع حیلمی و چ شیخ ره‌ئوف هەردوکیان له یاداشته‌کانیان سوودیان لەو‌ی عبدولنعم غولامی وەرگرتو).

عبدولنعم غولامی باسی چۆنیتی رووداوه‌که ئەکا و ئەلی: «^{۲۴}

(دوهم رؤی جهژنی قوریان خه لکینکی زور له باب الطوب کزبونوه، پیاو و ژنی عه باه سدر بدوناوه دا هات و چویان نه کرد و مندالان سواری چه رخ و فله ک و کورسی کورسی نه بوون و گه نجه کان به خوشی و شادی یهوه به جاده و کولانه کانداندریشتن و کس بیری لهوه نه ده کرده وه که ناژاوه و پشینوی و ناخوشی روویدات که ژماره یه کی بی تاوانی به خورایی تیاچوو...

له گه ل هندی کورانی گهره کی خومان نهو به یانی جهژنه به باب الطوب دا دریشتین که تهمه نمان نهوسا نزیکه هشت سالان نه بوو، به بدره رگای چه پسخانه دا تینه رمان کرد روانیمان خه لک رانه کهن و هندیکیان هاواریان نه کرد و نه یان ووت راکهن بگهرینه وه مالی خوتان و لهو کاته دا جه ندرمه و خه لکه که بدریونه یه کتر و هاوارنیک به رزیوه وه نه یوت: نه هلی عه شیرت..... ناموس..... نهوه بزچی وانه کهن؟ نم شدره خوراییه بز نه کهن؟ لهو کاته دا شینخ مه حمود و شینخ نه حمودی برای له گه ل به هانه دین نه فندی، نه مانه هه موو گنج بون، له مالی مسته فا به گی قائمقامی عه سگری مینان بون که نهو مالهش هدر له (باب الطوب) بوو، خانوه که تارمه یه کی هه بوو و به سدر خه لکه که دا نه یروانی، هه موویان لهو تارمه یه دانیشتبون و سه بیری نهو خه لکه یان نه کرد. دواي نهوه که لهو ماله چونه دهره وه و به سدر جاده دا له سدرخو نه رویشتن لهوه نه چوو که به هانه دین نه فندی سدرخوش بووینت له رینگا تو انجینک نه گرینته نافر ته تیک و نهویش هه تا تیا بوو قیژاندی و هاواری کرد: خه لکینه فریام که ون..... ژنان بهو ده نگه وه کزبونوه و خه لکی تریش هاتن و که زانیان به هانه دین نه فندی نهو کاره ی کرده که نهوه تاواننیک بوو لی خوشبوونی نه بوو، به هانه دین و نهواندی له گه لیدا بوون به ناچاری گهرانه وه بز نهو خانوه ی که بزویان ته رخان کرابوو و چهند گولله یه کیان به ناسماندا ته قاند بز ترسانندی خه لکه که که لی یان دوور بکه ونه وه. لهو کاته دا هندی جه ندرمه له چایخانه ی (ابوعباس) دانیشتبون هه لسان و روویدرووی نهو خه لکه بوونه وه که له ساحه ی (باب الطوب) کزبونوه وه و ده سکره به بدره باران کردنی یه کتری و بهو دار و ته خته ی پینچه کی ناعوور و ده رابه ی دوکانی نهوانه هه موو بدریونه ویزه ی یه کتری و لهو کاته دا دهریبه کی نیسترسوار په یدابوون (شینخ ره ژوفی شینخ

مه‌حمود له یاداشته‌کانیدا ئەلی ئەو ئیسترسوارانه خەلکی کەرکوک و سلیمانی بوون و بەرگە‌کانیان تینکەل بوه له جلی عەسکەری و کوردی).
 عەبدولنعم له باسە‌کەیدا لەسەری ئەروا و ئەلی: (ئەو ئیسترسوارانه ولاغە‌کانیان برده (تاولە‌ی ضبیطیە) و خۆیان گەرانەوه و رووبەرۆوی ئەو خەلکە بوونەوه و بوو بەشەرە دەمانچە و تەفەنگ و نزیککی (٤٠) جەندرمە لەم هەرایەدا بەشداری‌یان کرد و چەند کەسینکی بی‌چەک کوژران و بریندارکران. کە ساتینک ژمارە‌یەکی تری چە‌کدار له خەلکە‌کە هاتنە ئەو شەرەوه جەندرمە‌کان خۆیان کرد بە (تاولە‌ی ضبیطیە) و خەلکە‌کە بۆیان کەوتنە سەریان و سەریانی ضبیطیە‌یان کون کرد و چوونە خواوەوه و فایلاتی حکومە‌تیان سوتاند و نزیککی (١٠) جەندرمە لەویدا کوژرا و هەرا هەتا نیو‌ه‌شەو دەوامی کرد و ئیتر گەرانەوه مالی خۆیان.

رۆژی سێ‌هەمی چەژن کە خەلکە‌کە قماشایان کرد جەندرمە‌کان رایان کردبوه سەرای حکومەت ئیتر روویان کردە سەرا و داوایان له وه‌کیلی والی (فەریق زەکی پاشا چە‌له‌بی) کرد کە ئەو جەندرمە‌مانە تەسلیم بکا. کە ئەو داخوازە‌یان قبول نە‌کرا داوایان کرد کورانی شیخ سەعید و بە‌هائە‌دین تەسلیم بکەن. وه‌کیلی والی پێ‌یان ئەلی ئەوانە لای ئیمنە‌نین ئەتوانن خۆتان بچن بگە‌رین و بیاندۆزنەوه. بەو جۆرە خەلکە‌کە روویان کردوه ئەو خانووی کە شیخ سەعیدی لی‌بوو و دەورە‌یان گرت. والی کە ئەمە‌ی بیست ناردی بە شوین ره‌شید ئەفەندی عومە‌ری و شیخ ئیبراہیم ئەفەندی رومی و عەلی ئەفەندی ئیمامی مزگەوتی (نەبی شیت) وه‌داوای لی‌کردن کە بچنە لای شیخ سەعید و راسپاردە‌کە‌ی والی‌یان پێ‌گە‌باند و دڵنیایان کرد کە هیچی بە‌سەرنایە. شیخ سەعیدیش بە‌نا‌بە‌دلی قورئانینکی بە‌دەستەوه بوو جیدە‌کی سەوزی بە‌شانه بوو لە‌پینش و لە‌داوایەوه چەند جەندرمە‌یە‌ک ئەرویشتن و خەلکیش داوایان کەوتن تا گە‌یشتنە شوینی (سەبیلخانە) کە نزیککی بە‌ردەرگای سەرابوو و لە‌وی قماشایان کرد بە ئەمری تەوفیق بە‌گی تەپوور ناغاسی دەرگای سەرا داخواه، کە ساتینک شیخ سەعید لە‌بەر دەرگای سەرا راوەستا بوو زە‌لامینک بە‌ردینکی زلی دا‌بە‌سەر شیخ سەعیدا و هێرش ب‌رایە سەر پیاو‌ه‌کە‌ی (وه‌کو شیخ ره‌ئوف باسی ئەکا ره‌زا دە‌باغ

لیره دا عبدولنعم غلامی ندرسی و نهلئ: (بۆچی ده‌رگای سه‌را به‌رووی شیخ‌دا داخرا؟ هه‌ر خۆی وه‌رامی خۆی نه‌داته‌وه و نهلئ: وادیاره نه‌مه‌ش به‌ خۆرای نه‌بوه هه‌ر چۆنیک بووینت خۆنی شیخ سه‌عید به‌ نا‌ره‌وا رژاو گیانی رووی کرده‌ خوار شکاتی خۆی کرد.

رژوی دوایی خه‌لکی موسل وازیان نه‌هینا به‌لکو هینرشیان برده‌سه‌ر نه‌و ماله‌ی که شیخ سه‌عیدی لی‌بوه له‌وی شیخ نه‌حمه‌دی کوری شیخ سه‌عید کوژرا به‌لام شیخ مه‌حمود چوبوه مالی چه‌له‌بی (نیازی له‌ حاجی مه‌حمه‌دی جادر بوه) و له‌ویوه ده‌ریازیان کرد، تا‌قمینکی تریش چوون بۆ خانی سابونچی که (یحی چاوش) له‌ پیشیانوه بوو ده‌رگای خانه‌که‌یان شکاند و هه‌ندیک له‌ده‌ست و پینه‌نده‌کانی شیخ سه‌عیدیان له‌وی کوشت وه‌هه‌رچی له‌و مال و خانهی حاجی مه‌حمه‌دی سابونچی (حه‌مه‌ قه‌دۆ)دابوو هه‌موویان تالان کرد و بردیان به‌لام به‌هاته‌دین نه‌فه‌ندیان نه‌دۆزیه‌وه چونکه خۆی شارده‌بوه‌وه).

عبدولنعم غلامی له‌سه‌ر باسه‌که‌ی نه‌روا و نهلئ:

(ئه‌وانه‌ی نه‌و ده‌سه‌رژیه‌یان کرده سه‌ر شیخ سه‌عید و کوشتیان تا‌قمینکی که‌م بون له‌ خه‌لکی موسل و زۆریه‌ی خه‌لکی تر له‌ مالی خۆیان دانیشتبون و چاوه‌روانی حکومه‌تیان نه‌کرد که‌ ناو بکات به‌و نا‌گره‌دا که‌چی حکومه‌ت بوو به‌ سه‌یرکه‌ر و ماوه‌به‌ره‌للا بوو بۆ نا‌زاوه و لام وایه نه‌و خه‌لکه‌ی تری موسل که‌ له‌ ماله‌وه بون و نه‌هاتبونه ده‌ری نه‌گه‌ر بیانزانیانه شیخ سه‌عید شه‌هید نه‌کری نه‌هاتنه ده‌ره‌وه و پشتگیریان نه‌کرد و نه‌دیان نه‌هینشت نه‌و تا‌قمه‌ گیره‌شیوننه‌ ناوی موسل به‌دناو بکه‌ن و بی‌زینن (له‌ راستی‌دا نه‌و دوژمنایه‌تیه له‌گه‌ل موسلدا زۆر درێزه‌ی کیشا)، به‌لام تازه‌ دوای نه‌و کاره‌ساته‌ خه‌م‌خواردن و گریان و شین هه‌یج سوودی نه‌بوو یاسا و دادگاش رینگه‌ی راستی نه‌گه‌رته‌به‌ر).

که‌ هه‌وال گه‌یشته‌ که‌رکوک و سلیمانی هه‌موو لایه‌ک راپه‌رین و عه‌شیره‌تی هه‌مه‌وه‌ند و ده‌رویش و مرید و دۆسته‌کانی شیخان که‌ نه‌دیانبوست تۆله‌ی شیخ سه‌عید بسیننه‌وه، پاش نه‌وه‌ی که‌ بیستیان شیخ مه‌حمود و نه‌وانه‌ی له‌وی ماون هینشتا له‌ موسل ده‌سه‌به‌سه‌رن، ته‌لگرافیان لی‌دا بۆ والی و داوای به‌ردانیان

کردن و نه‌گهر به‌رنه‌درین هینرش نه‌بندنه سهر موسل، بهو پی‌یه والی ناچارکرا به شهو شیخ مه‌حمود و نه‌وانه‌ی له‌گه‌لیدا مابوون، به‌رهو که‌رکوک به‌دری بکرین. که شیخ مه‌حمود گه‌یشته که‌رکوک عه‌شایره‌کان هه‌موو راست بوونه‌وه و والی موسل ته‌لگرافی نارد بز مه‌سهرفی سلیمانی که به په‌له سلیمانی به‌جی بیلینت و به‌چیتته به‌غدا..... به‌لام له‌رنگا عه‌شایر هه‌رچی شتومه‌کی مه‌سهرفی سلیمانی هه‌بوو هه‌موویان تالان کرد و خوشیان ناچارکرد بگه‌ریتته‌وه بز سلیمانی.

هه‌لوانست بهو جزوه مایه‌وه تا ره‌شید پاشای والی تازه گه‌یشته موسل و ته‌نها تاقه روژنک له‌موسل مایه‌وه و چوه که‌رکوک و شیخ مه‌حمودی له‌گه‌ل خزیدا برده‌وه سلیمانی و بهو جزوه خه‌لکه‌که بینه‌نگ کران.

که ره‌شید پاشا له‌سلیمانیه‌وه گه‌رایه‌وه بز موسل، ناو موسل هینشتا هه‌ر نالوزیوو، هه‌ندینکه‌س موسلیان چول کردبوو چوبوونه به‌غدا، ره‌شید پاشای والی تازه چهند که‌سینکی گرت که له‌وانه ره‌شید نه‌فهندی عومه‌ری و شیخ ئیبراهیم نه‌فهندی رومی و عدلی نه‌فهندی ئیمامی مزگه‌وتی نه‌بی شیت و (تیش)ی ده‌لال و (شمس)ی برای و گه‌لینکی تربوون.

له‌دوای ته‌حقیقات زوریان به‌ردران هه‌ر ره‌شید نه‌فهندی عومه‌ری و شیخ ئیبراهیم رومی و عدلی نه‌فهندی ئیمامی مزگه‌وت و (تیش) و (۱۳۰) که‌سی تر له‌به‌ندیخانه‌دا مانه‌وه که له‌ناو نه‌وانه‌دا (۱۳) ژنی تیادابوو.

حکومه‌تی نه‌سته‌مبول موحه‌قق (که نه‌وسا پی‌ی نه‌وترا مستنطق)ی نارد بز موسل و محاکمه سال و نیونکی خایان و له‌نه‌نجامدا بریار ده‌رچوو به‌هه‌پسکردنی (۵۰) که‌س بز ماوه‌ی (۳) سال و حوکمی ئیعدام به‌سهر (۱۳) که‌سدا که له‌ناو نه‌وانه‌دا مه‌حمود العزای که به‌أبوجانگیر ناسرابوو له‌گه‌ل یحیی کوری ئیوب چاوش و تیشی ده‌لال، به‌لام نه‌و بریارانه که نیران بز نه‌سته‌مبول هه‌مووی هه‌لوه‌شینزایه‌وه ته‌نها مه‌حمود العزای له‌به‌ندیخانه‌دا مرد.

شیخ ره‌توفی شیخ مه‌حمود ده‌ریاره‌ی نه‌و (تیش)ی که عبیدولنعم غولامی ناوی هیناوه له‌یاداشته‌کانیدا نه‌لی: «۲۱»

(له‌دوای داگیرکردنی به‌غدا له‌لایدن ئینگلیزه‌کانه‌وه (تیش) چۆته به‌غدا و روژنک له‌گه‌ره‌کی (سابونچی) له‌به‌غدا سه‌رخۆش نه‌بیت به‌کش و فشیکه‌وه

تهلی من شیخ سعیدم له موسل کوشت، حمدهی فدهاح که پیای شیخ قادری
مامم بوو گویزی له وه ده بیت و پاش چند روژنک تیش نه کوژنت.
شیخ ره توف له یاداشته کانیدا تهلی: شیخ سعید له گهل شیخ نه حمدهی کوریا
هر دوکیان له تنیشت یه کوه له گورستانی (نه بی شیت) نیژراون.
شیخ ره توف دهربارهی گهرانه وهی نه وانهی که له موسلدا مابون تهلی:
(له سر تکای محمود خدر همده وه ند، شیخ قادر له گهل چند سوارینکدا به
دزیه وه دهر باز نه کربت بز که رکوک و لهوی له خانه قای سید نه حمده
نه مینیته وه و شیخ مه محمودیش به هینزکی جه ندرمه وه به ره و که رکوک به ری
نه کری).

دهربارهی گهرانه وهی شیخ محمود له موسله وه، شیخ باباعلی شیخ محمود
بوی گیزامه وه وتی له دوای ته واپوونی شهری جیهانی دوه م، بالیوزخانهی
به ریتانیا ده عوه تیکی گه وره یان کرد و منیش له وه عوه ته دا بوم و نوری
سعیدیش لهوی بوو و پیزی وتم: نهو سالهی که باوکتیان له موسله وه نارده وه
من نهوسا له موسل ملازم بوم له له شکری عوسمانلی دا و یه کینک بوم له وانهی
له موسله وه له گهل جه ندرمه دا هتا شاری هویلیر باوکتیمان به ری کرد و له گهل
چوین.

که ده گنه که رکوک دهر و نشه کان له که رکوک به تپل و ده فوه هاوار
نه کن:

هدی گول..... هدی گول، توم به گول زانی شینم، شیخ سعیدشای سلیمانی
له بیرم دی هتا سرده می مندالی نیمهش له هندی مناسه به تدا دهر و نشی
قادری یه کان که کزریان نه به ست حالیان لی ته هات، یا جاریه جاره دهر و نشیکی
ده فزه ن به ناو بازاردا نه گه را نهی ووت:

ناغام شیخ محمود شیخ سعید کوانی؟

شیخ ره توف له یاداشته کانیدا باسی یاداشته کانی عیزه ت کاکه بی ته کا
دهربارهی کوشتنی شیخ سعید که به تورکی نویسیوتی و تهلی:
(شیخ عبدولقادر شه مزنی که سر وک مه جلیسی نه عیان بو (مینچر سون له
کتیبه که پدا ۲۹) گهلینک هیرشی ناره وای بردوته سر شیخ عبدولقادر) توانی

حکومهتی عوسمانلی ئیقناع بکا که تەحقیقینکی «عادلاته بکرنیت لهو کارهساتهی موسلدا، بهلام ئیتحادی بیدکان ئەو هەولەیان پووچەل کردەوه، لەگەڵ ئەوهدا شینخ عبدولقادر که سەرۆکی کۆمەڵینکی کوردی بوو له ئەسته مبول توانی هەقایقینکی تەواو کۆیکاتهوه و ئەندامانی ئەو مەجلیسە دلتیا کرد لەوهی که شینخ سەعید لهو کارهساتهی موسلدا به تاوانبار نەژمیرنیت. ئەو تەحقیقاتهی شینخ عبدولقادر کارنکی گەورەهی کردەسەر سولتان و له ئەنجامی ئەوهدا مەسەرفی سلیمانی لەکار لابرا و تەحقیقات درایه دەس والی موسل.

ئەوانەهی دژی شینخان بون دەستیان کرد به بلاوکردنەوهی پروپاگانده لەناو خەلکدا گوایا شینخان خۆیان کۆکردۆتەوه و خەریکن هیرش بیدەسەر دەزگاگانی حکومەت و کاربەدەستانی عوسمانلی و دوژمنانی شینخان خەلکیان هان ئەدا خۆیان چەکدار بکەن بۆ ئەوهی خۆیان له شینخان بپارێزن. له ئەنجامی ئەو کیشەبەدا والی موسل هاته سلیمانی و هەرچی بەلگه هەبوو هەمووی خرایه بەردەستی والی، ئەویش له خەلکی گەیاندا که میری خەریکه تەحقیق بکات لهو (روهوه).

مینجەرسۆن له کتیبه کهیدا «٣٩» دەربارەهی ئەو تەحقیقاته وهاتنی والی ئەلی:
 (بەر لەوهی والی بگاته سلیمانی، له چەمچەمال هەندینک له بازرگانەکانی سلیمانی خۆیان گەیانده والی و بەدزی یەوه پێوهندیان لەگەلدا کرد بەلام بۆیان دەرهکوت که هیچیان له والیدوه دەسگیرنابنیت و که والی گەیشته سلیمانی بۆ ماوهی (٢٤) سەعات کۆبوونەوه کراو بەر لهو کۆبوونەوهی والی هەولی دا که بازرگانەکان و شینخان هەموویان لهو کۆبوونەوهی دا بەشداری بکەن و هەرلایه بەجیا گلەیی و نارەزایی خۆی دەربیرنیت..... نوینەری شینخان چون و لهو کۆبوونەوهی دا نامادەبوون، بەلام بازرگانەکان نەچوون و له جیاتی ئەوان مەلاکان و پیاوه ئایینەکان چونه پێشەوه و گلەیی خۆیان بەرامبەر به بازرگانەکان دەربیری و هزی ئاوارەبوون و کوشتنی شینخ سەعیدیان هەمووی دا بەپال بازرگانەکان... پاش ئەوهی والی پارەیکە باشی خرایه گیرفانهوه، گەرایهوه بۆ موسل و بریاری دا که شتینک نەکات دلی شینخانی لی بڕهنجینت).

ماموستا رفیق حیلمی له وهرامی تایر العمری له کتیبه که یدا (مقدرات العراق السیاسیه) که ئەلی ئەو هه رایه ی موسل رۆژی یه که می جهژنی قوریان روویدا و سێ شهو و سێ رۆژ درێژه ی کینشا. وهرامی ئەو تاهیر العمری یه ئەداته وه و ئەلی (ره فیق حیلمی) من خۆم له شیخ مه محمود بیستوه که ئەو لهو کاره ساته دا نه بوه و له هه رای (باب الطوب) و هه رای بهرده رگای سه را که ده رگا له شیخ سه عید داخراو و شیخ سه عید شه هید کراوه، شیخ مه محمود له وناوه دا نه بوه و ئەلی نووسه ری کتیبی (مقدرات العراق السیاسیه) دوژمنایه تی شینخانی بوه بۆیه باسه که ی واهیناوه ته وه ئەوان تاوانبار بکات (بینگومان تاوانبار کردنی ره شهید ئەفهندی عومه ری و گرتنی له سه ر ئەو کوشتاره هه یه کی که وه ره بوه بۆ خاوه نی ئەو کتیبه که هه ردولایان له یه ک بنه ماله بوون تاوانی ئەو کوشتاره بداته پال شینخان).

بدلام سه یر ئەوه یه وه کو لهو سه رچاوانه ی پینشوه وه ده رئه که وه ی که هه ره که بیان به جزینک باسیان کرده و میژووی روو داوه که بیان به شینوه یه کی جیاواز ده سنیشان کرده.

ماموستا رفیق حیلمی ئەلی: کاره ساته که له رۆژی جهژنی قوریانی سالی ۱۹۰۹ ک روویداوه که رینکه وتی ۱۳۲۶ هـ بوه... شیخ قادری برای شیخ مه محمود ئەلی له ۲۷/ ئەیلول که رینکه وتی سالی ۱۳۲۴ ی رومی بوه روویداوه... عه بدولنعم الغولامی ئەلی له کانونی یه که می سالی ۱۹۰۹ م دا که رینکه وتی سالی ۱۳۲۶ هـ بوه روویداوه.

به دلا ی منه وه کاتی روودانی ئەو کاره ساته به شینوه یه کی راست و دروست لهو راپۆرتی قونسولی به ریتانیا له موسل که نار دوتتی بۆ سه فیری به ریتانیا له ئەسته مبول له هه موویان راست تره چونکه ئەو راپۆرت له کاتی خۆیدا نووسراوه به پینچه وانه ی کتیب و یاداشته کانی تر که هه موویان له دوا ی ماوه یه ک نووسراوه ته وه و بلاؤکرا ونه ته وه جگه لهو فه رقه ی که له لیکدانه وه ی سالی میلادی و هه جریدا دینته پینشه وه.

راپۆرتی قونسولی به ریتانیا له موسل ژماره (FO. 195-2308) رۆژی ۱۹.۹/۱/۱۴ که بۆ سه فیری به ریتانیا له ئەسته مبول (G.A. Lawther) ی نار دوه

له لاپهږه (۳۹) ی ټو راپوړته دا ټلی:

(له نیوهری رژی سې شهمدی رنکه وتی کانونی دوهم ۱۹۰۹/۱/۵ دا ټو هدرایه روویداوه و باسی ټوه ټکا چزن (بهها- بههاته لدین ټه فندی) که خه لکی کفری بوه و له مالی (مستفا بهگ) میوان بوه له گدل شینخ ماحمود و چند که سینکی تر دا ټو (بهها) په بوته هزی نانهوی ټو ناژاوه په به وهی که گویا سدریازنکی ټیسترسوار له وانهی که له کهرکوکوه هاتبون ټو سدریازهی ناروده که ژنیکي داوین پیس که به وناوه دا ټیپه ریوه بانگی بکاته لای خوی و ټویش نه چوه له ووه بوه به هدر او ټو به زمدی لی قهوماوه که زوریهی سدرچاوه کانیش هدریوه جوړه باسیان کردوه و (بهها ټه فندی) یان داناوه به ناگری بن کا).

قونسولی به ریتانی له راپوړته کهیدا ټلی: ټو رژی که هدر او کوشتاره کهی تیادا روویدا من لای (والی) ټه گه رآمده ټیسترسواره کان له مدلبه ندی عهسکه ری موسل ده سبه سهر کران و ژمارهی ټه وانهی له و رژی دا کوژران ۳-۵. که سینک ټه بوون. والی و قانندی عهسکه ری و قازی له گدل میرنالا ی (ټه نیس بهگ) که سدر کرده ی هیزی سواره بووه بیم باشی عهلی سه عید بهگ که سدر کی ټه فسه ره کان بو له گدل یوزیاشی (ناطق ټه فندی) ی و گه لینک پیای ټایینی و ټه شرافی موسل کزیوونه وه، به لام سهر ټه وه بو هیچیان نه کرد به هیچ و نه یان توانی ناگری ټو هدرایه بکه ن!

رژی دوی پیاه ټایینی کان چونه سهر والی و داوایان کرد ټو ټیسترسوارانه یان ته سلیم بکری که محاکمه میان بکه ن به لام دیاریو والی رنگهی ټه وهی نه دان و ناژاوه چیه کان که دوی علما ټایینی کان که وتبون له ژر سهر کرده تی (ابوجاسم) دا بریاریان دا هیرش ببه نه سهر ټو ماله ی که شینخ سه عیدی تیادا بو، بهیداغی سدوزیان هه لکرد و له ده هزل درا و ټه بوجاسم بو به پینشروی خه لکه که، هیزی سوپایی و کار به دهستان چ عهسکه ری و چ ټیداری هه مو خزیان کیشایه وه بز ناو حامیه ی عهسکه ری...

سهر ټه وه بو پینش ټه وهی هدرای رژی دوهم له ۱۹۰۹/۱/۶ دا ده ست پی بکاته وه بز ماوهی (۱۲) سه عات ناوشار هیمن و بیده نگ و خاموش بو،

تا یا چ هزیه ک بوو پاش نه وه هدرای رژی دوهه مه لبداته وه و کی هانی نه و
ناژاوه چپانه ی دا نه وه شتیکی ناشکرا نه بوو، جگه له وه نه شزانرا نه و
کزیو نه وه یه ی که کرا باسی چی کرا و چ بریارنک درا.

وه کو نه لین ساتینک پیاره نایینه کان (علماء) چوونه لای (والی) والی
پی نی وتبون به ناره زوی خوتان چی نه کهن بیکن، عالمه کانیش خه لکیان راسپارد
و هانیا ن دان که بچن چه که کانیا ن له ماله وه بینن و والیش به رامبدر به وه هیچی
وای نه کرد که شیخ سعید پپارنرنت له مالی خزیدا له گهل نه وه شدا خانوه که ی
نزیکی (۴۰) یارد دوور بوو له خانوه که ی والی.

له راستیدا کوشتنی شیخ سعید به و شینویه له گهل نه وه شدا که پیاونکی
به سالآچوری ناسراو و ناینداربوو..... به خزی و قورناتینک به دهه سته وه که به ره و
حامیه چوو بوو، نه بی چی وای له و ناژاوه چپانه کرد بی که شیخ سعید بکوژن
له گهل نه وه شدا چهند زه فتیله یه کی (پزلیس) له گهلدا بوه..... نه وه شتیکی سه پره
و له وه نه چیت به پیلاتینکی رنکخراو و نه نجامی نه و به سه رها ته بریاری
له سه درابیت.

که هیزش برابه سه مالی شیخ سعید (۱۳) کهس له پیاره کانی کوژران که
یه کینک له وانه شیخ نه حمده ی کوری بوو، به لام شیخ مه حمود به بریندارکراوی
خزی ده ربا زکرد که شیخ مه حمود ته مده نی (۲۳) ساله یه... خه لکه که دوا ی نه و
کوشتاره هه موو ماله که یان تالان کرد که هی مالی (سابونچی) بووه، نه و
سابونچیه (نیازی له حاجی مه حمده ی سابونچی-حمه قدوز) وه ختی هزی یه
هزی شیخ سعیده وه که له نه سته مبول بوه سولتان له قه بی پاشایه تی به خشویه
به سابونچی. ژماره ی کوژراوه کان له هه ردوولا نزیکی (۷۰) کوژراوه و
برینداره کانیش (۱۰۰) که سینک نه بن.

شینخ مه حمود دوا ی نه وه به برینداری و به دهه سبه سه ری له ژیر چاودیری
حکومت دا بو به لام خه لک نه چوونه لای و زیاره تیان نه کرد.

کونسولی بریتانی له راپورته که یدا له سه ری نه روا و نه لی: سه ره رای نه و هه موو
کوشتار و برینداری و تالانیه ی که کرا حکومت به ناشکرا ده سته و سان راوه ستا
و هیچی نه کرد بز به ره درستکردنی نه و ناژاوه یه.

له رۆژی ۱۹.۹/۱/۵ دا تەلگرافینک له ئەستەمبولەوه هاتبوو که شیخ سعید نازادە و ئەتوانیت بەگەریتەوه شوینی خزی له سلیمانی، بەلام وادیارە بیلاتەکه بۆیه رینکخرا بوو بۆ ئەوێ شیخ سعید نەگەریتەوه بۆ سلیمانی (لەسەرچاوەکانی تردا تەنها شیخ قادری برای شیخ مەحمود لە یاداشتەکانیدا باسی هاتنی ئەو تەلگرافی کردووە).

راپۆرتەکە قونسولی موسل سەرنجی خزی دەربارە ی روودانی ئەو کارەساتە بەم جۆرە دەریوە که ئەلی:

(زۆریە خەلک لەسەر ئەوەن ئەوێ که خەلکی موسل کردیان تەنها بۆ شکاندن و ناو زراندنی والی موسل بوو، بەر لەوێش چەند جارنکی تر ئەو خەلکە دژی والی هەرا و پشینوی و جموجولی تری وایان کردووە و هەمان (ابوجاسم) لەو هەرایانە ی پینشودا پینشەوی ئەو ناژاوە چیانە بوو، بەلام ئەنجامی رووداوی هیچ جارنک وەکو ئەمە ی ئەم جارە کاریگەر نەبوو (ئەمە پینچەوانە ی بوچوونی زۆر لەو سەرچاوانە یە که لایان و ابوو والی سەر بە ئیتحاد و تەرەقی بوو و ئەو ئەم هەرایە ی هەلگیرساندووە، راستیە کە ی ئەوێ که ئیتحادی بەکان خزیان هەلیان گیرساندووە بۆ لا بردنی والی).

قونسولی بەریتانی لە راپۆرتە کەیدا لەسەری ئەروا و ئەلی:

(حکومەت لە موسل دا (۸۵) سەریازی هەیه ئەیتوانی بەو هیزە رنگای لە روودانی ئەو کوشتارە بەگرتایە..... دانانی بەکینکی وەکو زەکی پاشا بۆ والیتی موسل هەلەبەکی زۆر گەورە بوو بە تاییبەتی که کینشە ی ئیتحاد لە ئارادایە. ماوەتەوه سەر ئەوێ چاوەری بەکین و بزاین رەفتاری حکومەتی ئەستەمبول دەربارە ی ئەم کوشتارە چۆن ئەبیت و لەوه ئەچی ئەمانە ی خوارەوه بەکری:

۱- لا بردنی قاندى عەسکەری موسل.

۲- موحاسەبە ی تاوانبارەکان.

۳- دەرکردن و دوورخستەنەوه ی (۶) عالمی ئایینی و ئەشرافی موسل.

۴- دانانی والی بەکین بەهیز.

له راپۆرتینکی تری قونسولی بەریتانی لە موسل بۆ سەفیری بەریتانیا لە ئەستەمبول بە راپۆرتی ژمارە (FO. 195-2308-351) رۆژی ۱۹.۹/۲/۶ لە لاپەرە

(۳۵۲) ی ئو راپۆرتهدا ئه‌لی:

(شینخ مه‌حمود، ئه‌وه‌ی له هه‌راکه‌ی موسل رزگاری بوو، له ۱۹.۹/۱/۶ دا له ژیرچاودیزی حکومه‌تدا له (حامیه) مایه‌وه، به‌لام له هه‌فته‌ی پینشوودا (به‌عنی له کۆتایی مانگی کانوونی دوهمدا) له‌لایهن کاربه‌ده‌ستانه‌وه به‌ره‌للاکرا و به‌بی ده‌نگی به‌ره‌و که‌رکوک رۆیشت.

ه‌زی ئو به‌ریوونه‌ی شینخ مه‌حمود وه‌کو ئه‌لین گویا له هه‌ره‌شه‌ی کورده‌کان ترساون و مه‌سه‌رفی که‌رکوک ته‌لگرافی نارده‌وه‌بوو والی موسل پی‌ی رائه‌گه‌یه‌نیت ته‌گه‌ر شینخ مه‌حمود به‌رنه‌دریئ و ره‌وانه‌ی سلیمانی نه‌کریته‌وه ئه‌وا خزی به‌ به‌رپرسیار نازانیت له‌هه‌ر رووداو و به‌سه‌ره‌اتینکا که له ناوچه‌که‌یدا رووته‌دات، جگه له‌وه ده‌نگ به‌لاوه ئو موسلاویانه‌ی له که‌رکوک ئه‌ژین هه‌موویان هه‌ره‌شه‌یان لی‌کراوه و مه‌ترسی ئه‌وه هه‌یه که تۆله‌ی کوشتاره‌که‌ی موسل له‌وان به‌کریته‌وه.

رۆژنامه‌کانی ته‌سته‌مبول زۆر به‌ کورتی باسی ئو رووداوه‌یان کرده‌و و ئه‌لین: گویا ئو رۆژه‌ی که ئو هه‌رایه‌ی تیادا قه‌وماوه، له‌و رۆژه‌دا هه‌رش براوه‌ته‌ سه‌ر به‌ندیخانه که له راستیدا شتی‌وا رووی نه‌داوه).

له راپۆرتینکی تری قونسولی به‌ریتانی له موسل ژماره (FO. 195-2308) رۆژی ۱۹.۹/۲/۱۳ دا باسی ئه‌وه ته‌کا که چهند کاربه‌ده‌ستینکی حکومه‌تی عوسمانلی هاتون بو موسل بو ئه‌وه‌ی له ه‌زی ئو کوشتاره به‌کۆلنه‌وه و هه‌وال و ته‌گه‌یه‌نیت که زه‌کی پاشای والی ته‌گه‌ریزریته‌وه و له جیاتی ئو والی (بتلیس) ئه‌بی به‌ والی موسل (که هه‌ندی سه‌رچاوه ناوی ئو والی‌یه تازه‌یان برده‌وه که ناوی ره‌شید پاشا بوه).

ئه‌لین حکومه‌ت ده‌ستی کرده‌ به‌ لینکولینه‌وه به‌لام تا ئیستا هه‌یج ته‌نجامینک ده‌رنه‌که‌وتوه).

۳- هوی تاواره بوون و هوی کاره ساته که ی موسل

که بنه ماله ی شیخان ورده ورده له خیزانینکی ناینیه وه بون به دهسه لاتدار و بوون به خاوهن مولک و پاره و نهو بوشاییه سیاسییه که بابانه کان له ناوچه ی سلیمانیدا به جی یان هینشتوو، پرکردنه وه ی له لایدن بنه ماله یه کی تره وه وه کو بنه ماله ی شیخان شتیکی ناسان نه بوو، به خورایی نه نه چوه سدر و گه لیک کوسپ و به ره له سستی و به ریه ره کانی به هینز نه هاته ری که به سووکی بویان چاره سدر نه ده کرا وه کو هه موو نهو به ریه ره کانی کردن و نا کوکیانه ی له نیوان چینی فیودالدا له ناو خویاندا رووته دا وه یا له نیوانی دهسته یه ک له چینی فیودال له گه له دهسته یه کی تری پاره دار و بازرگان که له ری ره وی ژبانی روژاندها و له په له قاژه و هه لیه ی ده سگیره بوونی دهسه لات و که له که کردنی پاره و سدرمایه و زورکردنی مولک و سامان و زهوی و زاردا رووته دا.

دوای نه وه ی شیخ سه عیدی حه فید جینگیه کاک نه حمده ی شیخی گرتوه و به هزی نازایی و لی هاتوویی خزیه وه توانی له شیخانی تر زورتر دهسه لات په یدابکا و خه لک ریزی لی بگری یاخود لی یترسی و سولتانی عوسمانلی بؤ به رژه ونده ی خزی بایه خینکی زوری دا به دوستایه تی شیخ سه عید و له خزی نزیک کرده وه و خزی و تا قمینک له خزمان و دوستانی بانگ کرد بؤ نهسته مبول، نه مانه هه مووی بوون به هزی نه وه ی سدره تای دهسه لاتاریتی بنه ماله یه کی تر که بتوانیت جینگیه دهسه لات ی بنه ماله ی بابان بگریته وه هاته کایه وه و بییت به شوره سواری مهیدان له ناو بنه ماله کانی تر دا.....

له لایه که وه هه ندینک له فیودالی ناوچه که نه وه یان پی ناخوش بوه که تا قمینکی تازه ی تر جگه له خویان له ناوچه که دا په یدابیت که بتوانیت زال بییت و ده سه سدر هه لوئستدا بگری و په ره بسینیت و له نرخ ی نه وان که م بکاته وه، وه کو له و باسه ی که ته رخانمان کرده بؤ پینوه نده ی و کینشه ی نیوان شیخان و عه شایر و

بنه‌ماله‌کانی سلیمانیدا به دورودریژی باسی ئەکەین و هەندیک لە ناکۆکیانە روون ئەکەینەوه که هەموویان لە ئەنجامدا بە تاییه‌تی لە کاتی حکومداریتی شیخ مەحمود و لەو رۆژه ناسکانه‌دا که ئالانی کوردستان هەلکرا چۆن ئەو ناکۆکی و نارێکی و بێ‌برکی‌یانه بوون بە هۆی لاوازکردنی ئەو حوکمداریه‌ته و بێ‌گانه‌ی داگیرکەر چۆن توانی یاری بە میلیه‌ته‌که‌مان بکا و هیوای دوا‌روژمان زینده‌به‌چال بکات.

ئەمه‌ له‌ لایه‌ک و له‌ لایه‌کی تروه‌، به‌ هۆی ئەو ده‌سه‌لاته‌ فراوانه‌ زۆره‌ی که‌ بۆ شیخان ره‌خساو زروفی ناوخۆ و لاوه‌کی یارمه‌تی ئەوه‌ی دان له‌ بنه‌ماله‌کانی تر زۆتر ناویانگیان بلاویته‌وه‌ و کاربه‌ده‌ستانی عوسمانلی بایه‌خیان پی‌بدا و ریزبان لی‌بگری که‌ له‌ ئەنجامی ئەوه‌دا شیخان ده‌ست و پێوه‌ندیکی زۆریان پیوه‌لکا و خه‌لکینکی زۆریان لی‌کۆپوه‌وه‌ و بوون به‌ لایه‌نگریان که‌ ئەمه‌ جگه‌ له‌وه‌ی ژماره‌یه‌کی تر له‌ دوژمنانیان بۆ په‌یدا‌بوو، ئەو ده‌ست و پێوه‌ندانه‌ی که‌ زۆریان بۆ سوود و مه‌به‌ستی خۆیان لی‌یان گرد بوویونه‌وه‌ و هەندئێ له‌و شیخه‌ رووته‌ل و هه‌له‌پرستانه‌ی که‌ ئەوه‌یان به‌ خۆیانوه‌ نه‌دی‌بوو، به‌کرده‌وه‌ و ره‌فتاری ناله‌باریان بوون به‌ هۆی ئەوه‌ی که‌ دوژمنینکی زۆر بۆ بنه‌ماله‌ی شیخان په‌یدا‌بکەن که‌ بوو به‌ مایه‌ی گیره‌ و کێشه‌ و سه‌ریه‌شه‌ و شه‌ره‌شه‌قیکی زۆر که‌ به‌ ئاسانی چاره‌سه‌ر نه‌ده‌کرا و له‌کاتی حوکمداریتی شیخ مەحموددا دوژمنانی کورد زۆر به‌ ئاسانی توانیان ئەو ده‌ردی سه‌ریه‌ ئەوه‌نده‌ی تر په‌ره‌پی‌بسیان و هیچ ده‌رفه‌ت و هه‌لێک له‌کیس خۆیان نه‌ده‌ن که‌ له‌و رینگه‌وه‌ ناوی شیخان بزنین که‌ مه‌به‌ستی سه‌ره‌کیشیان له‌وه‌دا هه‌ر زران‌دن و که‌م‌کردنه‌وه‌ی نرخێ حوکمداریتی شیخ مەحمود بوه‌ وه‌کو له‌ باسه‌کان و له‌ شوینی خۆیدا بۆمان ده‌رته‌که‌وی.

یه‌کینکی وه‌کو مینجرسۆن که‌ نوینه‌ری راسته‌قینه‌ی ئیمیرالیزمی ئەورۆژه‌ بوه‌ و به‌ خوینی سه‌ری کورد و شیخ مەحمود تینبوه‌ له‌ یاداشته‌کانیدا (٢٩) دانی پیادانه‌نی و ئەلی: له‌و رۆژانه‌دا (گه‌شته‌که‌ی سالی ١٩٠٩) هه‌ر که‌سینک بکوژرایه‌، خه‌لک له‌به‌ر بووره‌ ئه‌یان ووت پیاره‌کانی شیخان کوشتوبانه‌ یا ده‌ستی ئەوانی تیا‌دا‌بوه‌.

ماموستا زیوه‌ری شاعیر که مه‌لایه‌کی تهو سهرده‌مه بوه و هاورئی شیخ
 مه‌حمود بوه و حه‌زی به سهرکه‌وتنی شیخ کرده و گه‌لینگ شیعی بؤ کورد و
 کوردستان وتوه، له یاداشته‌کانیدا (گه‌نیجنه‌ی مه‌ردان) «۱۳» دان بهو راستیه
 تالدا نه‌نی و نه‌لی: (که شیخان ناویانگیان بلا‌بویه و خه‌لک زانیان سولتانی
 عوسمانلی ریزیان لی‌ته‌گری، له‌دوای هاتنه‌وه‌ی شیخ سه‌عید له نه‌سته‌میول
 ده‌ست و پینوه‌ندی شیخان هه‌وای له‌خزایی بوونیان که‌وته که‌لله‌وه و خزیان به‌زل
 نه‌زانی و له هه‌موو کاروبارنکدا ده‌ستدریزیان ته‌کرد که نه‌مانه هه‌مووی
 سه‌ریه‌شه‌یه‌کی زوریان بؤ شیخان نایه‌وه).

یاداشته‌کانی زیوه‌ر و ره‌فییق حیلمی هه‌ردوکیان باسی ته‌وه ته‌که‌ن چۆن ته‌وه
 مووچه‌خۆر و فه‌رمانبه‌رانه‌ی ناو سلیمانیش بؤ سوودی خزیان و بؤ ته‌وه‌ی شیخان
 له‌لبردن و ده‌رکردن له کاروبار بیان‌پارینن هه‌ریه‌که‌یان به جۆرنک خزیان دا‌بوه
 پال شیخان و له سایه‌ی ته‌وانا گه‌لینگ شتی ناره‌وا و بی‌جی‌یان کرده که
 گۆتاورۆکه‌ی به‌سه‌ر شیخاندا چۆراوه‌ته‌وه و هه‌موو خرایه‌کان رووی ته‌وان
 بۆته‌وه. شتیکی ئاساییه له هه‌موو کاتینکدا هه‌له‌په‌رست له ده‌سه‌لاتدار کۆئه‌بیته‌وه
 و زۆرجار کرده‌وه‌ی ناره‌وا به ناوی ته‌وه ده‌سه‌لاتداره‌وه ته‌کا که نمونه‌یه‌کی زه‌ق
 و ئاشکرای ته‌وه هینشتا له‌به‌رچاوه که چۆن زۆرجار نه‌ندامانی پارتینگ یا
 رنکخراونک هه‌ندینکیان کرده‌وه‌ی ناره‌وا و بی‌جی ته‌که‌ن که‌چی له‌که‌ی ته‌وکاره
 ناره‌وا‌یانه شانی پارت و رنکخراو و سه‌رکرده‌کان ته‌گه‌رنته‌وه و ده‌سه‌لاتیش نیه
 و هه‌روا به ئاسانی ته‌وه هه‌له‌په‌رستیه به‌ریه‌ست ناکرنت.

یه‌کینک له‌وه نه‌نجامه کاریگه‌رانه‌ی که شیخان رووبه‌رووی بوونه‌وه بریتی بوو
 له‌وه پینوه‌ندی‌یه‌ی که سولتانی عوسمانلی و کاربه‌ده‌ستان له‌گه‌ل شیخاندا (کاک
 نه‌حمه‌د و شیخ سه‌عید تا کاتی شیخ مه‌حمود) به‌ستیان. ته‌وه پینوه‌ندی‌یه‌وه که
 ئاشکرایه بوو به هۆی ته‌وه‌ی ژماره‌یه‌ک له سه‌رۆک عه‌شیره‌ت و بازرگانه‌کان
 مه‌ترسی ته‌وه‌یان لی‌نیشت ته‌وه پینوه‌ندی‌یه‌ له ده‌سه‌لاتی ته‌وان که‌م بکاته‌وه به
 تاییه‌تی که زانرا سولتان عه‌بدو‌لحه‌مید شفه‌ی موخابه‌راتی نه‌ینی خزی داوه به
 شیخ سه‌عید ئیتر خه‌لک شیخانیان به شیخی سولتان ته‌دا‌یه قه‌له‌م و هه‌میشه
 له ده‌رفه‌تینگ ته‌گه‌ران سووکیان بکه‌ن و له نرخیان که‌م بکه‌نه‌وه، بزیه که

کومه‌لی نیتحداد و تهره‌قی پینک‌هات، له‌گه‌ل‌ئوه‌شدا‌ئو کومه‌له رنک‌خراوینکی گومان‌لی‌کراوبوه و هدرچهند کورده‌کان ساویلکانه له‌سهره‌تادا به‌شدارای‌یان‌تیدا کرد و بوون له لایه‌نگری نیتحداد و تهره‌قی دژی سولتان، به‌لام له دوا‌بیدا ده‌رکوت ده‌ستینکی نه‌ینی‌ئو کومه‌له‌ی پینکه‌ینابووو تورکیزمه‌کان مه‌به‌ستی سهره‌کی‌یان‌ئوه بوو ده‌سبگرن به‌سهر ده‌وله‌تی عوسمانلی‌دا و حیساب بز هیچ نه‌توه‌یه‌کی تر نه‌کن، به‌لام له‌گه‌ل‌ئوه‌شدا له شونینکی وه‌کو ناوچه‌ی سلیمانی‌دا لقینکی‌ئو کومه‌له‌ کرایه‌وه و وه‌کو نه‌لین مه‌حمود پاشای جاف سهرۆکی‌ئو له‌قبوه و بازرگانه‌کان هه‌ندینکیان له رقی شینخان چونه‌ئو له‌قبوه و توانرا به‌پیلانی نیتحدادی‌یه‌کان نارنکی و پشینویه‌کی سه‌خت له‌نیوان شینخان و بنه‌ماله‌کانی تری ناوچه‌ی سلیمانیدا په‌یدا بکن که‌ئوه یه‌کینک بوه له مه‌به‌سته سهره‌کیه‌کانیان و‌ئو دروشمانه‌ی که‌ بلاویان ده‌کرده‌وه وه‌کو‌نازادی و سهریه‌ستی و دانانی ده‌ستور، هه‌مووی بز‌ئوه بوه خه‌لکی پی‌چه‌واشه بکن.

یه‌کدم به‌ره‌می ته‌قلای نیتحدادی‌یه‌کان له‌خوارووی کوردستاندا‌ئوه‌بوه که بنه‌ماله‌ی شینخان به‌دناو بکن و له‌ناویان بیه‌ن که له راستیدا توانی‌یان هه‌ر به کورد شینخ سعید و تاقه‌که‌ی‌ئاواره بکن بز موسل و له‌ویش‌ئو کوشتاره سازیکه‌ن که له‌کاره‌ساته‌که‌ی موسلدا به‌دوور و درێژی باسمان کرد.

به‌هاتنه‌وه‌ی شینخ مه‌حمود له‌دوای کوشتاره‌که‌ی موسل وه‌نه‌بی ده‌سته‌ی شینخان نیتر له‌ناوچووین به‌لکو به‌پینچه‌وانه‌وه زوری پی‌نه‌چوو خه‌لکینکی زوریان‌لی‌کزیوه‌وه، به‌لام‌ئو کاره‌ساته‌ی موسل که شینخ مه‌حمود و شینخانی تر سوور ئه‌دیازانی هه‌ندی سهرۆک عه‌شیره‌ت و بازرگان و پاره‌داره‌کانی سلیمانی له‌ئاغاله‌ر و به‌گزاده ده‌ستینکی ته‌واویان هه‌بوه له‌سهرگرته‌ی‌ئو پیلانه‌ی که نیتحداد و تهره‌قی‌سازی کردبوو له‌به‌ر‌ئوه‌ئو خون‌رشته‌ی موسل و کوشته‌ی شینخ سعید و که‌س و کار و ده‌ست و پینه‌نده‌کانی هه‌روا به‌ناسانی له‌بیر نه‌ده‌چوه‌وه.

که شینخ مه‌حمود گه‌رایه‌وه بز سلیمانی و زوری‌ی زوری خه‌لکی سلیمانی به‌تایبه‌تی خه‌لکی ره‌شۆکی‌لی‌ی گردبوونه‌وه و ته‌عزی‌یه‌کی قورس گیرا بز کوژراوانی موسل. هه‌ندی له‌و بازرگانانه‌ی که‌خزبان لایان‌ناشکرا‌بوو ده‌ستیان

لای شیخ مه‌حمود که وتوته روو، به‌لای نهو پرسه و ته‌عه‌زی‌یه‌دا نه‌چوون که نه‌مه شیخ مه‌حمودی زور دل‌گیر کردبوو.

نهو بازرگان و ناغاله‌رانه‌ی که نهو کاره‌ساته‌ی موسلیان پی‌خوشبوه و لهو پرسه‌گه‌وره‌یه‌ی که هه‌موو شاری سلیمانی به‌شدار‌ی‌یان تیادا کردبوو، نه‌وانه هیچ لایه‌کیان نه‌چوون بز نهو پرسه‌یه و به‌وه‌ش وازیان نه‌هینابوو به‌لکو کومه‌لی نیتحد و تهره‌قی رایانسپارد بوون که له‌مالان و قاوه‌خانه‌کاندا ناهه‌نگیان نه‌گیرا و قه‌وانیان لی‌ته‌دا.....

جاریک له خزمه‌ت شیخ مه‌حموددا له داریکه‌لی له‌باسی ده‌نگ خوزه‌کانی نهو سدرده‌مه و گوزانی و قه‌وانی نه‌وروزانه، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا که شیخ مه‌حمود هه‌میشه مینم‌لی ده‌نگی خوش و پیای ده‌نگ خوش بوه فهرموی: (دوای گه‌رانه‌وه‌مان به‌دلشکاوی و به‌و کوزسته‌گرانه‌ی نهو روزانه‌ لیمان که‌وتبوو، نه‌وانه‌ی نه‌یار و ناحه‌زی نینه بوون له جیاتی نه‌وه‌ی هیچ نه‌بی بیده‌نگ بن، به‌ پینچه‌وانه‌وه خه‌ل‌کیان هان‌ته‌دا و رایان‌ته‌سپارد که ناهه‌نگ و قه‌وان لیدان له چاپخانه‌کاندا زورتر بکه‌ن که نه‌مه بوو به هوی نه‌وه‌ی هه‌ندیک له گه‌نجه‌کانی نه‌وروزانه‌ی شاری سلیمانی له‌گه‌ل نه‌وانه‌ی خویان به‌ دؤستی نینه نه‌زانی په‌لاماری نهو چاپخانه و قاوه‌خانه‌ بده‌ن و هه‌ندی گرامه‌فون و قه‌وانیان شکاندبوو، وه‌نه‌و هه‌ل‌ونسته هه‌تا ماوه‌یه‌ک بوو به ژان له‌دل‌ماندا (له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا شیخ مه‌حمود به‌وه ناسراو بوه که زور دل‌پاک بوه و هیچی نه‌گرتوته دل و زور زوو له ناحه‌زه‌کانی خوشبوه).

مینجوسون له گه‌شته‌که‌ی سالی ۱۹۰۹یدا بز سلیمانی ۳۹، که رنکه‌وتی نهو سدرده‌مه‌بوه که کاره‌ساته‌که‌ی موسلی تیا روودابوو، باسی شکاندنی نهو گرامه‌فون و قه‌وان و ناله‌تی موسیقایانه نه‌کا که لهو روزانه‌دا له قاوه‌خانه‌کان شکینرا بوون.

شیخ ره‌توفی شیخ مه‌حمود ده‌ریاره‌ی کوشتاره‌که‌ی موسل نه‌لی: ۴۱
هه‌رچه‌ند له‌کاتی کوشتاره‌که‌ی موسلدا (زه‌کی پاشا) والی موسل بوو به‌لام ده‌سه‌لاتی راستی به‌ده‌ست عدلی سه‌عید به‌گه‌وه‌بوه نه‌گه‌رچی نهو عدلی سه‌عید به‌گه له دواییدا لای نه‌حمده‌تقی له نه‌سته‌مبول سویندی خواردبوو که نهو

پنونه‌ندی بهو کوشتاره‌وه نه‌بوه و هدروه‌ها لای خاله فه‌تاحم (فده‌تاح به‌گی نه‌مین عه‌تار) سویندی خواردبوو وه‌پاکانه‌ی کردبوو به‌لام له دواییدا لای (مه‌حمود نه‌دیم پاشا) که له بنه‌ماله‌ی (که‌تانه) بوه عدلی به‌گ دانی به‌وه‌دا نابوو که پیلانی کوشتنی شیخ سعید و هه‌واله‌کانی به‌ده‌ستی نه‌و رینک‌خراووو چونکه به‌جی‌هینانی نه‌و پیلانه‌ی به‌کینک بوه له بریاره‌کانی کۆمه‌لی ئیتحاد و تهره‌قی که نه‌بوایه به‌جی‌به‌ئیرایه.

شیخ ره‌ئوف له یاداشته‌کانیدا له‌سه‌ری نه‌روا و نه‌لی:

(بینجگه له‌و دان‌پیانانی عدلی سعید به‌گ له‌لای مه‌حمود نه‌دیم پاشا، جارنکی تریش عدلی سعید به‌گ له دواییدا که‌بوه به‌والی (صنعاء)، له‌وی خه‌زووری فه‌تاح به‌گی نه‌مین عه‌تار (ژن‌برای شیخ مه‌حمود) له‌و کاته‌دا له سه‌نعا مه‌سه‌رف بوه له تینکه‌لاژی و به‌سه‌ریه‌که‌وه بوونی عدلی به‌گ له‌گه‌ل مه‌سه‌رفی سه‌نعا که خه‌زووری فه‌تاح به‌گ بوه (دیاره تورک بوه)، له دانشتنیکیدا، عدلی به‌گ دانی به‌وه‌دا ناوه که نه‌و پیلانی کوشتنه‌ی موسل نه‌و رینکی‌خه‌ستبوو چونکه نه‌وه بریاری ئیتحاد و تهره‌قی بوو نه‌بوایه به‌ئیرایه‌ته‌دی).

لیزه‌دا نه‌وانه‌ی سه‌رنج رانه‌کینشی نه‌وه‌یه که دیاره نه‌و کاره‌ساته به‌ پیلانی تا‌قمی ئیتحاد و تهره‌قی کراوه که نه‌و عدلی به‌گی سعید به‌گه که نه‌رکانی حدیری موسل بوه و هه‌مووشتیکی به‌ ده‌ست بوه، والی نه‌و سه‌رده‌مه دیاره له تا‌قمی ئیتحاد و تهره‌قی نه‌بوه و هدروه‌کو له راپۆرته‌که‌ی قونسولی به‌ریتانی له موسل که بۆ سه‌فیری به‌ریتانی نارده‌وه له نه‌سته‌مبول ده‌رئه‌که‌وی که به‌شینک له‌و پیلانه‌ی کوشتاره‌ی موسل بۆ نه‌وه بوه که ناوی (زه‌کی پاشا)ی والی موسل بزپنیریت که دیاره له‌گه‌ل نه‌واندا نه‌بوه.

٤- نه‌نجامه‌کانی ئاواره‌بون

وه‌کو باس‌مان کرد کوشتاره‌که‌ی موسل نه‌گه‌رچی بوو به‌ هزی نه‌وه‌ی شیخ سعید و تا‌قمینک خزم و که‌س و کار و ده‌ست پنونه‌ندی تیا‌دا‌به‌جیت، به‌لام وه‌نه‌بی به‌وه ده‌سه‌لاتی شیخان کزی‌بووینت نه‌گه‌رچی ماوه‌یه‌ک شیخ مه‌حمود خزی

له سلیمانی دوورخسته وه نه وه کو گینچه لیکتی تریش به و بکه ن... به لام زوری پی نه چوو گه رایه وه و خه لکی زوری لی کزبوه وه و توانی وه کو سه رکرده کی ناسراوی کورد بینه کوره وه و عوسمانلی به کان تکای به شدابوونی شهری لی بکه ن و نه وه بو نه ویش له شهری شوعه بیه دا روویه رووی ئینگلیز به وه که له شکرکی عوسمانلی له و شهره دا شکا و شیخ مه محمود بریندار کرا و گه رایه وه جارنکی تریش له سه رخواستی عوسمانلی به کان له لایه که وه و له لایه کی تریشه وه مه ترسی نه وه هه به وه که رووسه کان شاری سلیمانی داگیر بکه ن و وه کو ناوچه کانی تری داگیر کرا و نه ویش ویزان و تالان بکه ن، له بهر نه و دوو هویه له شکرکی کزکرده وه و سه رچاوه کان له و رووه وه هه موو باسی نه وه نه که ن چون شیخ مه محمود توانیبوی به ریهستی هیزشی رووسه کان بکا.....

نه و دوو به شدار بوونه ی شیخ مه محمود زه مینه به کی پته وی تازه یان بو شیخ مه محمود خوش کرد که بتوانیت جینگه ی شیخ سه عیدی باوکی بگریته وه و خه لکی زور له ده وری خزی کزبکاته وه و خه لکیش ریزنکی زوری لی بگرن و که عوسمانلی به کان له رژوانی دوابی شهری به که می جیهانی دا له ناوچه که دا هه ره سیان هینا و ئینگلیزه کان بون به داگیر که ر و ده سه لاتداری ناوچه که، ئینگلیزه کان شیخ مه محمود یان وه کو سه رکرده کی ده س رزوی ناوچه که نه دا له قه له م و که هاتنه ناوچه که وه که سی تری له و یان کارامه تر و لی هاتووتر نه بینی که پینه ندی پینه بکه ن بویه شیخ مه محمود یان کرد به هوکمدار.

هه ندی له سه رۆک عه شیره ته کانی ناوچه که، به تایبه تی نه وانه یان که به ناشکرا دژی شینخان بوون و ده ستیان هه بوو له پیلانی ناوارة کردنی شیخ سه عیددا له گه ل نه و بازارگانانده ی که هه میسه حسابیان بو بازار و بازارگانیه که ی خزیان کردوه، جارنکی تر خزیان له هه لونیستی تازه دا بینی، جاران که عوسمانلی ریزی له شینخان نه گرت، وائیمروش ئینگلیزی ده س رزوی ریز له شیخ مه محمود نه گری و بو سوودی خزی نه یه وی به سه رکردایه تی نه و قایل ببن له ناوچه که دا هه تا نه و کاته ی جی پی خزیان نه چه سپینن و له وه دنییا نه بن که ئیتر تور که کان توانای نه وه یان نامینیت بگه رینه وه نه و ناوچه یه...

وه کو وقان نه و جزوه، به فیودال و به بازارگانه وه هه میسه حسابیان بو سوود و

به‌رژه‌وه‌ندی خۇيان كرده... تا عوسمانلى مابوو چويونه پال كۆمدهلى ئيتحداد و تهره‌قى تاكو نامانجه‌كانى خۇيان له رنگه‌ى ئه‌وه وه‌ده‌س بينن، كه ئينگليز هات و ريزى له شيخ محمود گرت ئه‌وانه هه‌ندىكيان خۇيان بيه‌نگ كرد و هه‌ندىكيان له ژبه‌وه كنه‌يان ئه‌كرد و هه‌ندىكيان سليمانى‌يان به‌جى‌هيشت به ئومىدى ئه‌وه‌ى گۆرانىكى تازه دېته كايه‌وه، هه‌ر كه زانيان ئينگليز له شيخ محمود وه‌رگه‌راوه‌ته‌وه و شيخ گلۆله‌ى كه‌وتۆته لىزى ئيترو وده وده جه‌وه‌ه‌رى ئه‌وانه ده‌ركه‌وت و به‌ناشكرا و به‌نه‌ينى بوون به لايه‌نگيرى ئينگليز ته‌نها بز ئه‌وه‌ى له شيخ محمود رزگاربان بىت.

دووباره‌ى ئه‌كه‌مه‌وه كه ره‌نگه واهه‌بى ئه‌و جزره بازارگانه (له‌گه‌ل هه‌ندى سهرۆك عه‌شيره‌تدا هاوكاربوون) به چينىكى پيشكه‌وتووتر دابنيت له‌وه‌ى كه لايان وابه‌و شيخ محمود نوينه‌رى به‌شيك له چينى فيودال بوه...

بز وه‌رامى ئه‌وه: جارى ئه‌بى ناگادارى ئه‌وه‌بين كه ئه‌و بازارگان و پاره‌دارانه وه‌كو له باسى چينه‌كانيشدا لىزى دواين، وه‌نه‌بى وه‌كو چينىكى پى‌گه‌يشتوو گه‌يشته‌نه ئه‌و قۇناغانه‌ى هيز و ده‌سه‌لانى چينى سه‌رمايه‌داريان هه‌بىت كه بتوانن له ناو كۆمه‌لگاي كورده‌واريدا وه‌كو سه‌رمايه‌دارىكى نيشتمانى خۇيان بچه‌سپينن و سوودى گه‌ل و لا‌ته‌كه‌ش فه‌رامۆش نه‌كهن، به‌لكو له شىوه‌ى وده بورجوازى‌دا چاره‌نووسى خۇيان به‌ستبوو به مانه‌وه‌ى ئه‌و بينگانه ده‌سه‌لاتاره‌ى كه سوودى ئه‌وانى موسۆگه‌ر ئه‌كرد وه‌كو (كۆمه‌رادۆر). ئينگليزه‌كان ئه‌م راستيه‌يان زۆرياش ئه‌زانى و به‌ويه‌رى زيره‌كى يه‌وه به‌كاربان هينابوون و توانبووان گيانىكى بينگانه‌په‌رستى له‌ناو هه‌ندىك له‌وانه‌دا به‌هيز به‌كهن و ايان لى‌يكهن كه مان و نه‌مانيان بيه‌ستنه‌وه به‌مان و نه‌مانى ئينگليزه‌كان له كورده‌ستاندا...

ئه‌وره‌ژانه‌ى كه شيخ محمود به‌خه‌باتىكى سه‌خت و تىنكۆشانىكى بى‌وچان له‌گه‌ل هاوكاره‌كانيدا ئينگليزى ناچاركردبوو بز روا‌له‌ت‌دان به هه‌ندى مافى كوردا بنىت و وه‌كو تاكتىكىكى تايبه‌تى بز گه‌يشتن به سترانىژى خۆى و زۆر كه‌سى بزۆركردبوو كه ئينگليز يه‌كىك له مه‌به‌سته‌كانى ئه‌وه‌يه كه كورد سه‌ربه‌خۆبىت وه‌كو ئه‌گيزنه‌وه..... ئه‌لین له‌گيژاوى ئه‌وره‌ژانه‌دا كه هه‌ندىك له

بازرگانه‌کان مه‌ترسی نه‌وه‌یان لی‌نیشتبوو که ئینگلیز به‌جی‌یان نه‌هیلینت
به‌کینکیان له‌ناو کۆمه‌لینک خه‌لکدا تاتیانه‌بی هاوار نه‌کا و نه‌لی:
(کوره خه‌لکینه نه‌لین و ئینگلیز ناچاره ئیستقلال بدات به کورد..... ئینگلیز
کافر و مائسه که بریاری شتیکی دا نه‌بیاته‌سه‌ر و ئیستقلال نه‌دا به کورد.
فریای خۆتان بکه‌ون هه‌تا زووه چیتان هه‌یه نه‌وی به بار سووک و به نرخ گرانه
بی‌پینچنه‌وه و بارکه‌ن و برۆن با له‌و ئیستقلاله‌ رزگارتان بیه‌ت).

ئینگلیزه‌کانیش زۆل و زیره‌ک بوون، ده‌مینک بوو به‌و بازرگانه‌یان وتیوو: باشه
نه‌گه‌ر کورد ئیستقلالی وه‌رگرت نه‌ی ئیوه توتنه‌کانتان بۆ کوی نه‌به‌ن؟ نه‌وه بوو
ژماره‌یه‌ک له‌و بازرگانانه‌ باریان کرد و هه‌ندیکیان چوونه که‌وکوک و به‌غدا،
هه‌ندیکی تریشیان به‌ملاوله‌ولادا بلا‌ویوونه‌وه هه‌تا ئینگلیز دنیای کردنه‌وه
نه‌وسا هاتنه‌وه.

۵ - شیخ مه‌حمود

بهر له شیخ مه‌حمود باسی شیخ مافی نودی و کاک نه‌حمده‌دی شیخ و شیخ سه‌عیدی هه‌فید و شیخ مافی و شیخ مسته‌فای نه‌قیبمان کرد وه‌له‌باسی شیخ سه‌عیددا باسی نه‌وه‌مان کرد که له‌دوای کوشتنی شیخ سه‌عید ئیتر شیخ مه‌حمودی کوری توانی بییت به‌جینگری باوکی چ له‌رووی ئایینی و چ له‌رووی سیاسیه‌وه، که ساتینک شه‌ری جیهانی یه‌که‌میش روویدا شیخ مه‌حمود توانی نه‌و بزوشای یه‌په‌رکاته‌وه که به‌لاوازبوونی عوسمانلی له‌ناوچه‌که‌دا په‌یدا‌بوو و شیخ مه‌حمودی ئازا و چاونه‌ترس و بزینو که‌وته هه‌وای نه‌وه‌ی له‌به‌شینک له‌نیشتمانه‌که‌یدا ده‌وله‌تینک دامه‌زرینیت که له‌ژیر ئالانی نه‌و ده‌وله‌ته‌دا هه‌ول‌بدا کوردیش وه‌کو میله‌تانی تر له‌سنووری خاکی نیشتمانه‌که‌یدا به‌ناسووده‌ی و شادمانی بژی.

به‌لام به‌داخه‌وه رووداوه‌کانی نه‌و رۆژانه و دوارۆژ هه‌یچیان له‌گه‌ل شیخ مه‌حمود و له‌گه‌ل کوردا نه‌بوون، به‌لکو سوود و به‌رژه‌وه‌ندی ئینگلیزی داگیرکهری به‌هیز و ده‌سه‌لاتدار و ده‌وله‌مه‌ند، به‌قیل و درۆ و که‌له‌ک و ته‌له‌که‌بازیان به‌رامبه‌ر به‌کورد بریارینکی ئینجگار سه‌خت و تالی به‌سه‌ر خوارووی کوردستاندا سه‌پاند و میله‌ته‌ی کوردی کلۆلی چاره‌ره‌شی له‌باوه‌شی حکومه‌ته‌ی عوسمانلی و تورک هه‌نایه‌ ده‌ر و خسته‌یه‌ باوشی ره‌گه‌زه‌رسته‌ینکی تر که رۆژ له‌دوای رۆژ کورد له‌ژیر بالی نه‌شکه‌نجه و ئازاریدا نه‌نالیت.

ژیانی شیخ مه‌حمود باسینکی دوورودرۆژه و ناتوانین هه‌مووی له‌م چهند لاپه‌ره‌یه‌ی نه‌م به‌شده‌ا باسی بکه‌ین ته‌نها هه‌ول نه‌ده‌ین له‌م به‌شده‌ا له‌سه‌ره‌تای له‌دایک بوونیه‌وه هه‌تا سه‌ره‌تای شه‌ری یه‌که‌می جیهانی باسی ژبانی بکه‌ین و به‌شه‌کانی تری که بریتی‌یه‌ له‌باسی ژبانی سیاسی شیخ مه‌حمود له‌گه‌ل رووداوه‌کانی رۆژانه‌دا و له‌گه‌ل هه‌لۆنست و به‌سه‌ره‌ته‌کانی ناو کوردستاندا خزیان نه‌نوینن و باسیان نه‌که‌ین.

درباره‌ی له دایک بوونی شیخ محمود له شاری سلیمانیدا هموو له سدر
تهون که له سلیمانی له گهره‌کی کانیسکان له دایک بوه و نامینه‌خانی دایکی
له بنه‌مالی باباره‌سول بوه.

درباره‌ی سالی له دایک بوونی، نوری ثابت (حیزبوز) «۲۸» له و گفتوگزیده
له‌گه‌ل شیخ محموددا کردونتی نهلئ: شیخ محمود خوی وتوبه‌تی له سالی
۱۳۰۲هـ که بدرامبه‌ری ۱۸۸۴م ندها له دایک بوه، به‌لام شیخ محمده‌دی خال
له کتیبه‌ عدره‌بیه‌که‌یدا (الشیخ معروف النوده‌ی) له لاپه‌ره (۲۰۰) دا نهلئ:
شیخ محمود له سالی ۱۲۹۸هـ له دایک بوه که ندهاته سالی ۱۸۸۱م که
تهویش نهلئ هدر له خوزیم بیستوه.

زیور له گه‌نجینه‌ی مرداندا «۱۳» له لاپه‌ره (۱۲۹) دا نهلئ: شیخ محمود
له سالی ۱۳۰۰هـ له دایک بوه که ندهاته ۱۸۸۲-۱۸۸۳م.

راپورته‌که‌ی قونسولی به‌ریتانی له موسل که له کاره‌ساته‌که‌ی موسلدا به
دورودرئوی باسماں کرد که له مانگی کانونی دوه‌می سالی ۱۹۰۹دا
ناردونتی نهلئ ته‌مندی شیخ محمود (۲۳) ساله به‌پیی‌ئو و راپورته‌ئوبی شیخ
محمود له ۱۹۰۹-۲۳=۱۸۸۶م دا له دایک بوه که ندهمه له‌گه‌ل ته‌وه‌ی حیزبوز
و شیخ محمده‌دی خال و زیور باسیان کرده له‌گه‌ل هیجیان په‌کناگرنته‌وه و
جیاوازی‌په‌کی ناشکرا هدی له سالی دایک بوونی شیخ محموددا له و
سهرچاوانه‌دا. هدرچند هندی له هوی‌ئو جیاوازی‌پانه ندهگرنته‌وه بز فدرقی
نیوانی سالی میلادی و هیجریدا.

ماموستا زیور له گه‌نجینه‌ی مرداندا نهلئ: (که شیخ محمود ته‌مندی
گه‌یشته شدش حدوت سالان لای ماموستای تایبه‌تی ده‌رسی قورئان و هندی
کتیبی خوننده، ته‌وسا له سلیمانیدا هدریدک قوتابخانه هدیوه (دیاره نیازی
قوتابخانه‌ی رشدی بوه که دیاره شیخ محمود له و قوتابخانه‌ی‌ده‌دی خوننده)،
خونندنی ته‌و روزانه به فارسی و تورکی بوو که ساتینک شیخ محمود
پی‌گه‌یشت حکومتی عوسمانلی ده‌سه‌لاتی نه‌مابوو، حکومت هدر به‌ناو هدیوو،
مامورانی ته‌و سدرده‌مه خوزیان خسته پال شیخ محمود بز ته‌وه‌ی له ده‌رکردن
بیانپاریزیت و خدکی ناوشاری سلیمانی ورده ورده بوون به لایه‌نگیری شیخ و

نه‌ویش دروغی نه‌ده‌کرد له پاراستنیان له ده‌سدرنژی زوردار و عه‌شایر، به تایبده‌تی عه‌شایری هه‌مه‌وه‌ند که نه‌و سه‌رده‌مه ده‌سه‌لانیان زوربوو، جگه له‌وه شیخ له‌گه‌ل عه‌شایری ده‌وروشتییدا پنه‌وندی په‌یدا‌کرد و ناویانگی بلا‌و بو‌وه و ده‌سه‌لانیان دیاری و خه‌لات و به‌راتیان بو‌نه‌نارد.

شیخ مه‌حمود دوو ژنی هیناوه، په‌که‌م به‌هیه‌خانی کچی نه‌مینی عه‌تار بوه که له پینشدا ژنی شیخ مسته‌فا نه‌قیبی مامی بوه و مندالی له شیخ مسته‌فا نه‌بوه، که شیخ مسته‌فا کوزی کرد شیخ مه‌حمود به‌هیه‌خانی ماره‌کرده که شیخ ره‌ئوف و شیخ باباعه‌لی و هه‌لاوه‌خانی لی‌بوه.

دوه‌م ژنی شیخ مه‌حمود نایشه‌خانی کچی شیخ مافی مامی بوه، نایشه‌خان له پینشدا ژنی شیخ نه‌حمده‌دی برای شیخ مه‌حمود بوه (شیخ جه‌لال له شیخ نه‌حمده و نایشه‌خان بوه)، له دوی کوشتنی شیخ نه‌حمده له کاره‌ساته‌که‌دی موسل، شیخ مه‌حمود نایشه‌خانی ماره‌کرده و تده‌نا شیخ له‌تیفی لی‌بوه.

شیخ مه‌حمده‌دی خال نه‌لی: شیخ مه‌حمود به‌ مندالی لای زیور نه‌فهنده‌ی فیزی خویندن بوه، به‌لام وه‌کو ماموستا مه‌حمده‌دی مه‌لا که‌رمیش له پینشه‌کی یاداشته‌کانی زیور ده‌^{۱۳} رونی کرد‌وته‌وه، ماموستا رژ‌به‌یانیش له باسه‌که‌یدا هه‌روای بو‌چوه، شتیکی نه‌گونجاوه که زیور ماموستای شیخ مه‌حمود بو‌وینت. زیور خزی له یاداشته‌کانیدا نه‌لی: شیخ مه‌حمود له تده‌منی حدوت سالی‌دا لای ماموستای تایبده‌تی ده‌رسی خویندوه (نه‌ی ووتوه من ده‌رسم پی‌زوت‌وه یا لای من خویندویه‌تی)، جگه له‌وه تده‌منی زیور و شیخ مه‌حمود (۹) سالیان جیا‌وا‌زبوه، که‌واته شیخ مه‌حمود که له‌تده‌منی (۷) سالی‌دا چووینته قوتابخانه‌ی تایبده‌تی نه‌بی زیور نه‌وسا تده‌متی (۱۶) سال بو‌وینت که‌جی‌ی گومانه‌ مرؤف له و تده‌منه‌دا بو‌وینت به‌ ماموستای قوتابخانه‌ی تایبده‌تی. راستیه‌که‌ی نه‌وه‌یه (که‌من له کاتی خویدا له ده‌می پیره‌میزدی شاعیر و ته‌وفیق وه‌ه‌بیم بیستوه که شیخ مه‌حمود لای خواجا نه‌فهنده‌ی باوکی نه‌حمده خواجا خویندویه‌تی (که خواجا نه‌فهنده‌ی و پیره‌میزدی شاعیریش هه‌ردو‌وکیان لای مه‌لا سه‌عیدی زلزله‌یی له مزگه‌وتی (حاجی خان... یا حاجی نه‌خان) خویندویانه، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا دوورنیه نه‌و جیا‌وا‌زیدی تده‌منی زیور و شیخ مه‌حمود که (۹) سال بوه وای له زیور

کردبیت که به ماویدک بهر له شیخ مەحمود خویندویتی و بهرلهو بوه به خویندهوار و شیخ مەحمود سوودی له زیوهر وەرگرتبیت بهلام نەک وەکو ماموستایەک له قوتابخانەیکە تایبەتیدا بەلکو وەکو هاوری بەک یا دۆست و ناسیاویەک که ئەوسا به هۆی شیخ سەعیدەوێ زۆرکەس خۆیان له شیخان نزیک کردۆتەوێ که بینگومان زیوهر یەکیەک بوه لهوانە.

هەر ئەو دۆستایەتی و هاوری بەتی و ناسیاویەتی بوه که ساتینک شیخ مەحمود لهگەڵ شیخ سەعیدی باوکیدا چوێ بۆ ئەستەمبول لەسەر دەعوەتی سولتان عەبدوڵحەمید، شیخ مەحمود زیوهریشی لهگەڵ خۆیدا بردوێ وەکو زیوهر خۆی له یاداشتەکانیدا ئەلی: شیخ مەحمود ئیلتفاتتی لهگەڵ مندا هەبوو به هۆی ئەوێ منیش ئەو سەفەرەم کرد.

شیخ مەحمود جگه له کوردی بەتورکی و فارسی و عەرەبیش دەرسی خویندوێ، زمانی تورکی لهو سەردەمانە لایەتی ئەودا زمانی رەسمی حکومەتی عوسمانلی بوه که کاروباری رۆژانە رەسمی پی‌براوێ به‌رێوێ و له داێره‌کاندا به‌کارهینێراوێ، زمانی فارسیش وەکو زمانیکی ئەدەبی زمانی باویوێ لهو رۆژانەدا که خویندەواران و شاعیران هەموو پنیوستیان به زانیینی زمانی فارسی بوه و شارەزای شاعیره بەناویانگه‌کانی فارس بون وەکو فیردەوسی و حافظی شیرازی و سەعدی و کلیمی هەمەدانی و قانانی و بیدل و گەلینکی تر و زۆر له شاعیره‌گامان به فارسی شاعیریان وتوێ یا شیعیری فارسی‌یان کردوێ به پینچ خشتهکی و یا شیعیری فارسی‌یان تی‌هەلکینشی شیعیری کوردی خۆیان کردوێ..... نامەکانی کاک ئەحمەدی شیخ به فارسی که ماموستا عەبدوڵکەرمی مودەرس بلأوی کردوێتەوێ له‌گەڵ نامە و شیعیری شاعیرانی تر دەری ئەخەن که له دواي رووخاندنی ئەمارەتی بابان بەدواوێ زمانی فارسی زمانی نووسین و ئەدەب بوه ئەگەرچی زمانی ئەدەبی یەگرتووی ئیمرۆمان قەرزاری ئەو رۆژانەي زەمانی بابانەکانه که شاعیرانی وەکو نالی و سالم و مەحوی و گەلینکی تر ئەو سامانانەي خۆیان به کوردی بۆ به‌جی‌هینشتوین، جگه لهو تەقەلایدی کاک ئەحمەدی شیخ که به کوردی دەرسی به قوتایەکانی وتۆتەوێ وەکو لهو رەخنە و چەند شیعیری حاجی قادری کۆبیدا دەرنەکه‌وی که له پینشتریشدا باسمان کرد.

به هزی دؤستینکمه وه فؤتؤکزپیی (۱۳) نامهی شیخ مەحمودم له (سه قز) وه وه ده سه کوهت که به ئیمزای شیخ مەحمود له نیوانی سالانی ۱۹۲۲ هتا سالی ۱۹۴۷ له لایهن شیخ مەحموده وه نیراوان بؤ شیخ عهبدولقادری جهندهره که له هندنکیاندا ئەلی شیخ عهبدولقادری جنت دره وه له هندنکیاندا ئەلی سهد عهبدولقادر جهندهره یا شیخ عهبدولقادر ئەفەندی جنت دره یه ک دوو کاغذ له وانه به ده سه خهتی (مهلا کاکه حه مه) نووسراون و شیخ ئیمزای کردون (مهلا کاکه حه مه هتا ده وری لاوتی ئیمهش له چوارتا ئیمام و موده رسی مزگهوتی چوارتا بوو) ئەوانی تر خهتی خۆیهتی و هندنکی به فارسی به و هندنکی به کوردی (به داخوهه بۆم روون نه به وهه ئەو عهبدولقادری دره جهنه کی بوه). وا له پاشکۆی ئەم بهرگه دا فؤتؤکزپیی چوار نامه له و نامانه بلاؤ ئەکهینه وه که نامه ی یه کهم له ۷/مارت/۱۳۴۰ به فارسی نووسراوه و به ناوی (مه لکی کوردستان) وه ئیمزای کردوه.

نامه ی دوهم به کوردی نووسراوه به لأم له خهتی خۆی ناچیت که به میژوی ۱۹۴۱/۱۲/۲۱ ناردویتی، که دیاره پاش گه رانه وی دوا ی هه رای ره شید عالی ناردویتی به لأم خۆی ئیمزای کردوه. نامه ی سێهه م به فارسی نووسراوه له ۱۹۴۲/۵/۲۴ دا نیردراوه بؤ شیخ عهبدولقادر.

نامه ی چواره م به فارسی نووسراوه و له ۱۹۴۷/۴/۳ دا نیردراوه بؤ هه مان شیخ عهبدولقادر. بینگومان شیخ له سه ره تایی خۆیندنیدا سوودی له (ئه حمه دی) یه که ی شیخ ماری باپیره گه وری ورگرتوه و ئەو هه موو نو سراو و کتیبانه ی که له شیخ ماری و کاک ئەحمه د و زه مانێ شیخ سه عیده وه له کتیبه خانه که ی مزگهوتی گه وره دا مابوونه وه سه رچاوه بوون بؤ ئەو زۆر که سی تر، هه رچه ند شیخ ره ئۆفی شیخ مەحمود له یاداشته کانیاندا ئەلی که شیخ مەحمود گیرا له ده ریه ندی بازیا ندا و میجرسۆن ها ته وه بؤ سلیمانی ژماره یه کی زۆر له کتیب و ده سه خهت که وه ختی خۆی لای شیخ مەحمود بوه هه مووی سو تان دوه و له ناوی بر دوه.

شیخ مەحمود جگه له وه ی که سه رکر دیه کی سیاسی بوه، شان به شانی ئەوهش حه زی له شیعر و ئەده ب کردوه و ریزی له شاعیر و نووسه ران گرتوه و مینلی

گالته و گهپ بوه و له دانیشته کانیدا به شداری گالته و گهپ و قسه‌ی نه‌سته‌ق کردوه و هه‌زی له قسه‌ی خۆش و گۆزانی خۆش کردوه و ریزی له ده‌نگ خۆش گرتوه، به‌کیکی وه‌کو (ره‌شۆل)ی ده‌نگ‌خۆش هه‌تا شه‌ری ناوباریک له خزمه‌ت شین‌خدا‌بوه و لێ‌ی جیا نه‌بۆته‌وه. له‌ دوای هه‌رای ره‌شید عالی سالی ۱۹۴۱ که شین‌خ له‌ پینشدا گه‌رایه‌وه بۆ (سیته‌ک) و له‌ دواییدا له‌ گوندی (داریکه‌لی) بۆ ئیجگاری نیشته‌جی بوو، زۆر له‌ شاعیران و ده‌نگ‌خۆش و خاوه‌نی قسه‌ی نه‌سته‌ق نه‌چوونه خزمه‌تی و ژماره‌یه‌کی ئیجگار زۆر شیعی فارسی و کوردی له‌ به‌ر بوو. به‌نده‌ش وه‌کو دۆستیکێ شین‌خ له‌ تیفی کوری له‌ سالانی ۱۹۵۲-۱۹۵۶ دا چه‌ند جارنیک له‌ گه‌ل شین‌خ له‌ تیف دا چوومه خزمه‌تی شین‌خ مه‌حمود له‌ (داریکه‌لی) و له‌ نزیکه‌وه به‌ خزمه‌تی شادبوم و جاروبار بیره‌وه‌ری خۆی که له‌ هه‌ندستان بوه له‌ گه‌ل شین‌خ هه‌مه‌ غه‌ریبی زاوایدا و بۆ کۆیت و به‌غدا و له‌ ریه‌وه بۆ کوردستان نه‌گه‌رایه‌وه..... بیرم دی جارنیکیان فه‌رمووی تا له‌ هه‌ندستان بوین که شونینکی زۆر گه‌رم و رتوبه‌تاوی بوو شین‌خ هه‌مه‌ غه‌ریب زوو له‌شی تینک نه‌چوو کۆلنجی نه‌کرد و تووره نه‌بوو، نه‌ی‌ووت: شین‌خ مه‌حمود هه‌سته به‌شینله من نه‌گه‌ر به‌ هۆی تۆوه نه‌بوايه چی وای لێ‌ته‌کردم ده‌ریه‌ده‌ری ته‌م ولاته‌بم.

جارنیکێ تریش فه‌رمووی که گه‌یشتینه به‌غدا و چاوم به‌ مه‌لک فه‌یسه‌ل و مه‌ندویی سامی که‌وت، مه‌ندویی سامی له‌ به‌رچاوی فه‌یسه‌ل پێ‌ی ووتم: واته‌م جاره‌ش نه‌گه‌ری‌یته‌وه بۆ کوردستان و ئومید نه‌که‌ین نه‌وه‌ی جارن رووی دا‌بوو جارنیکێ تر دووباره نه‌بیته‌وه و بۆ یاره‌تیدانت موسته‌شارنکت بۆ دانه‌نی‌ین..... که لیم پرسی ئه‌رکی سه‌رشانی من چیه و هی موسته‌شار چیه له‌ وه‌رامدا بۆم ده‌رکه‌وت له‌ زۆر شتدا ده‌ست و پێ‌به‌ست نه‌بم، منیش کردمه گالته و پینم ووتن: جا باشه من به‌کن به‌ موسته‌شار و نه‌و موسته‌شاره‌ی که نه‌ی‌نیرن نه‌و به‌کن به‌ هوکه‌مدار...

زۆر که‌س له‌ دوژمنانی شین‌خ مه‌حمود هه‌ولی نه‌وه‌یان داوه روپۆشینکی په‌ست و تارنیک به‌دن به‌ روخساری شین‌خ مه‌حموددا و هه‌ر که‌سه به‌ جوژنیک و بۆ مه‌به‌ستینک نه‌و پروپاگاندا نه‌یان بلاو کردۆته‌وه، ئینگلیزه‌کان و نه‌وانه‌ی سه‌ر به‌

ئینگلیز بوون ئەو پروپاگاندا ئەنەیان بۇ ئەو بۆ پاكانه بكن بۇ ئینگلیز و لەو
 ھەلۆنست و رەفتارە نارنكەیان بەرامبەر بە شیخ مەحمود و بەرامبەر بە كورد و
 كوردستان نواندویانە و كوردویانە و بۇ بەرژەو ئەندی و سوودی تایبەتی خۆیان لە
 بەلێنەكانیان پاشگەز بوونەو و ھەولیان داوہ بیانووی سەرنەگرتنی دەولەتەكە
 شیخ مەحمود ھەمووی بەخەنە ئەستۆی شیخ مەحمودەو و بلاویان ئەكردەو
 ئەگەر شیخ مەحمود نەبۆایە ئینگلیز كوردستانیکى سەربەخۆی دروست ئەكرد و
 ئەگەر شیخ مەحمود بەرەبەرەكانی ئینگلیزی نەكردایە كورد و خوارووی كوردستان
 بەو جۆرەى لى ئەدەھات كە بە زۆرەملى بلكینرنیت بە عیراقەوہ.

ناخەزانی شیخ مەحمود بلاویان ئەكردەو كە شیخ مەحمود زۆر وشكە نایندار
 بوە و دەمارگیری نایینی وای لى كەردوہ كە زۆر دەرفەتی لە خۆی و لە كورد
 لەكیس داوہ و وایان بلاؤئەكردەو كە وشكە نایینیەكەى شیخ بە جۆرنك بوە
 كە ئەگەر بە ناچارى ھەندى جار تەوقەى لەگەل ئینگلیزنكدا كەربیت دەم و
 دەست چوہ دەستی شتوہ بۇ ئەوہى گلاؤى دەستی پاك بكاتەوہ...

لە راستیدا ئەو پروپاگاندا و درۆ و دەلەسانە و نەبى تەنھا ھەر دوژمنەكانى
 شیخ مەحمود بلاویان كەربیتەو بەلكو ھەندى وشكە مەلا و شینخە رووتەل و
 دەست و پینوئەندى ھەلپەرستیش بۇ سوودی خۆیان ئەوئەندى تریان ئەنایە سەر
 ئەو پروپاگاندا ئەى دوژمن كە شیخ مەحمود دوژمنى غەیرە دین بوە و ھەزى لە
 چارەى كەس نەكردوہ كە موسولمان نەبووینت.

بەكینكى وەكو مینجرسۆن و ئەدمۆندز و ویلسن لە كتیب و یاداشتەكانیاندا و
 لە راپۆرتە نەھینیەكانیاندا ھەمیشە شیخ مەحمودیان وەكو پیاوینكى كەللە رەقى
 دوژمن بە (غەیرە دین) ئەدایە قەلەم كە لە شوینى خۆیدا بەرپەرچى ئەو درۆ و
 دەلەسانە ئەدرنیتەو و لێژەدا دوو بەلگەى ئاشكرا و زەق ئەخەینە بەرچاوی
 خۆیندەواران بۇ بەدرۆخستەوہى ئەو پروپاگاندا بەكینك لەوانە ئەوہ بە كە
 ساتینك شیخ مەحمود بۇ جارى دوھەم بوو بە ھوكمدار و دەولەتەكەى دامەزراند
 و ھەبیتەتى وەزیرانى دانا لەناو ئەوانەدا (خوaja كەریمى عەلەكە)ى كەرد بە
 وەزیری دارایی خۆى كە کریستیان بوو. بەلگەى دوھەم ئەوہ بە، لەگەل ئەو
 ھەموو درۆ و دەلەسانەى ئەوسا كە ئینگلیزەكان بلاویان ئەكردەو كە

بۆلشەفیکه کانی ولاتی سؤفیدت خه لکی نابنداریان پان نه کرده وه و دژی هه موو
 خواناسینک بوون و درز و ده له سهی وایان بلاؤنه کرده وه که پیار له ولاتی
 بۆلشەفیکدا فهرقی ژن و خوشک ناکا و ژبانی ولاتی سؤفیدت وه کو ته گه و
 بهران وایه و به ره لایه، له گه ل نهو هه موو پروپاگاندا نهی که دژی
 شۆرشگیزه کانی شۆرشى ئۆکتۆبهرى سالى ۱۹۱۷ بلاو کرایه وه، شیخ مه محمود
 گوێی نه دا بوه هه مووی و نامه ی بۆ نارد بوون وه کو له هوکمدارینتی دو هه می شیخ
 مه محموددا باسی نه که بین و شیخ نهو شۆرشگیزانه ی به رزگار که ری میلله تان
 دانا وه و داوای یارمه تی لی کردون بۆ کو رد.

ستیفن مساعدی پروفیسۆر له جامعه یه کی ئه مریکا «۷» له کتیبه که یدا
 ده رباره ی شیخ مه محمود نه لی:

(شیخ مه محمود خۆی زۆر به گه وره تر نه زانی له وه ی که وه ک سه ره ک
 عه شیره تینک حیسابی بۆ یکرنت. به لکو هوکومه تینکی دروست کرد له هه شت
 نه ندام، پوولی تایبه تی خۆی هه بوو، گو مرگی هه بوو باجی دانا بۆ ده رآمده تی
 ده وه له ته که ی، (ئۆرگان- رۆژنامه ی) خۆی هه بوو و که زمانى حالى هوکومه ته که ی
 بوو، ساتینک که شیخ مه محمود ده سه لاتی هه بوو زۆریه ی عه شاپره کانی کو ردی
 نهو ناوچه یه له گه لیدا بوون، به لام وه کو یاسا و ره وشت و سه روشتی عه شاپری،
 که شیخ مه محمود توشی نوشوستی و نه هاهمه تی هات نهو عه شیره تانه یه که یه که
 ورده ورده لی ی ته کینه وه به هاندانی ئینگلیزه کان).

ئینگلیزه کان شیخ مه محمودیان باش ناسیبوو، نه یانزانی نهو پیاره نیه که به
 ده هۆل و زورنای نهوان هه لپه درنت، نهوان شیخ مه محمودیان نهو یست وه کو
 با به کری سه لیم ناغا و شیخ عه به دولکه ریمی قادر که ره م و هه ندینکی تر پیاری
 خۆیان بینت. شیخ مه محمودیش ئینگلیزی باش ناسیبوو که خۆیان له میلله تان
 کو رد بوو به فریشته ی رزگار که ر و وایان بلاؤنه کرده وه که نه یانه وی میلله ته
 چه وسینه راوه کانی ژیر ده سته ی عوسمانلی رزگار بکه ن، رووی دو وه میان نهو رووه
 راستیه بوو که به دوو چنگی خویناوی یه وه و بی بهزه بی فرۆکه کانیان نه نارده
 سه ر شار و گو نده کانی کو ردستان و ژن و مندال و پیری بی تاوان و بی
 ده ره تانیان پی قه لاچۆ نه کرد که جه واهیر لال نه هرۆ له کتیبه که یدا باسی

تاوانباری نینگلیزی کرده به رامپدر به کورد.

یه کینکی وه کو نه دموندز نه وه روه راسته ی خوی و نینگلیزه کانی تر ناشارننه وه و له کتیبه که پیدا به ناشکرا نه لی خوم هندی جار له ناو نه وه فرژکانه دا بووم که هندی شونی کوردستانیان بوردمان نه کرد و له هندی جار خهفته تی نه وه ی خواردبوو که بوردمانی نه وه رژه بان کاریگر نه بوه و تنها دوکله هلساوه که بلیسه ی ناگری به دوا دا نه هاتوه.

ستیقن له شونینکی تری کتیبه که پیدا نه لی: (شینخ مه محمود بزیه له نینگلیزه کان هه لنگه رایده چونکه نه یویست پیاری نه وان نه بیت، بدلکو نه یویست پیاری خوی و میلله ته که ی بی).

ماموستا ره فیق حیلمی له یاداشته کانیدا نه لی: ۲۰ (بلیمه تی شینخ مه محمود له مندالی یده وه ده رکه وتبوو، ناویانگی به ناو دینها ت و عه شیره ته کانی کوردا بلا و بو بوه وه، له بهر نه وه له سه ره تاوه به بزوی و گورجی و نازایی هاتبوه پینشه وه، له ناویانگ و شوره تی باو و باپیر و خانه واده که ی زور که لکی وه رگرتوه و سوودمه ندبوه و گه یشتوته پله یه کی به رزی سه رکر دایه تی، شینخ مه محمود ورده ورده هاته ناوه وه و هدا له دنیای سیاسی تیشدا کم و زور ناسرا و ناوی که وته سه رزمان. هینشتا لاونکی تازه پی گه یشتوو بوو که جارنک چوو به گژ عه شیره تی گه وه ی جاف دا، جارنکیش به گژ عه شیره تی هره دپ و نازای هه مه وه ند (له شونی خویدا له پینوه ندی بنه ماله ی شینخان و عه شیره ته کاندا له وانه نه دین). به کورتی چ له روی نازایی و چ له روی له شکرگیری و به هزی ده سه لاتی نایینی باو و باپیره وه ده سه لاتی دنیایی و نایینی شینخ مه محمود هدا نه هات له پیره سه ندنا بوو، نه ستیره ی به ختی رژه روزه له بلندی و به رز بوونه وه دا بوو).

جگه له وه ی که ماموستا ره فیق حیلمی باسی کرده و جگه له وه ده سه لاتی که شینخ مه محمود له هه ردوو حوکمداریه ته که پیدا هه ببوه، وه نه بی دووره په رزیش بووینت له وه رووداو و هه لونیسته ده وله تیانه ی که پینوه ندی بان به ناوچه که وه هه بوه، به شداری کردن له شه ری شوعه بیه دژی نینگلیزه کان و به شداری کردنی له ناوچه ی پینجوین و مه ریوان دا دژی له شکر روسیای قه یسه ری نیشانه ی نه وه

شینخ قادر له یاداشته‌کانیدا وه‌کو ماموستا رۆژبه‌یانی باسی کردوه «۲۷» باسی پینوه‌ندی شینخ مه‌حمود و مینۆرسکی بدم جزره تۆهارکردوه:

(که ساتینک هه‌را له نیوانی ده‌وله‌تی عوسمانلی و ئیراندا له‌سه‌ر کینشه‌ی سنوور روویدا (ئه‌و کینشه‌یه له‌و رۆژانه‌دا بوه که به‌ریتانیا و فه‌ره‌نسا و روسیا خه‌ریکی سه‌ره‌تای نه‌خشه‌کینشان و گفتوگۆ و نامه‌ده‌کردنی په‌یمانی سایکی پیکو بوون)، تاقمینکی ناو‌بژیکه‌ر له نوینه‌رانی ئینگلیز و فه‌ره‌نسا و روس هاتنه سه‌رسنوری ئیران و عوسمانلی بۆ ده‌س‌نیشان‌کردنی هینلی سه‌رسنور. ئه‌و ناو‌بژیکه‌رانه به میوانی ئه‌چنه سلیمانی (وه‌کو مینۆرسکی خوشی باسی کردوه ئه‌و نوینه‌ری روس بوه له‌و لیژنه‌یه‌دا و وای نیشان داوه که ئه‌و لیژنه‌یه له سالی ۱۹۱۳دا چوه بۆ سه‌رسنور) «۲۸»... شینخ مه‌حمود به نه‌ینی خۆی ئه‌گه‌یه‌نیتته لای ئه‌و لیژنه‌یه و ئه‌وانیش پی‌ی‌ئه‌لین: ئیره جینگه‌ی گفتوگۆ‌کردن نیه، ئیمه خۆمان دی‌ینه ماله‌وه بۆلات و له دواییدا شینخ مه‌حمود نوینه‌رانی ئه‌و لیژنه‌یه ئه‌بینیت و پی‌یان ئه‌لی: یارمه‌تیم بده‌ن با حکومه‌تی عوسمانلی له‌م ناوچه‌یه ده‌رکهم. ویلسن (دیاره نوینه‌ری به‌ریتانیا بوه له‌و لیژنه‌یه‌دا) به شینخ مه‌حمود ئه‌لی: بریاری به‌شکردنی ناوچه‌که دراوه، عیراق (میسوپوتامیا) به‌ر ئینگلیز که‌وتوه، سوریه بۆ فه‌ره‌نسا، جه‌زائر بۆ ئیتالیا (شینخ قادر له‌وه‌دا به‌هه‌له‌ داچوه چونکه جه‌زائیریش بۆ فه‌ره‌نسا بوه) ولایه‌تی موسلیش وادیاره به‌ر روس که‌وتوه (ئه‌وه‌ی ویلسن ئه‌گه‌ر راست بووینت به‌و جزره‌ی ووتبیت وادیاره هینشتا په‌یمانی سایکس بیکویه ته‌واری گه‌لاله‌ نه‌کراوه چونکه په‌یمانی سایکس بیکو باسی ئه‌وه‌ی نه‌کردوه که ولایه‌تی موسل بدری به‌ روس به‌لکو رۆژه‌لاتی تورکیا (کوردستانی رۆژه‌لات) دانرابوو بۆ روسیا و ولایه‌تی موسلیش بۆ فه‌ره‌نسا دانرابوو له‌ دواییدا ئینگلیزه‌کان بۆخۆیان مسۆگه‌ریان کرد)، له‌به‌ر ئه‌وه ویلسن به شینخ مه‌حمود ئه‌لی تۆ ئه‌بی داوای یارمه‌تی له روس بکه‌ی..... مینۆرسکیش به شینخ مه‌حمود ئه‌لی: من ئه‌گه‌ریمه‌وه بۆ ئیران، له کرمانشاه له ده‌ورویده‌ری مالی (داود خانی که‌له‌ور) که‌باب‌خانه‌یکه‌ دا‌ئه‌نینم (که ئه‌مه‌ش به ئاسانی ناچیته‌ مینشکه‌وه که مینۆرسکی‌یه‌کی ناسراو که‌باب‌خانه‌ دا‌بنیت و نه‌خۆی

و نه هیچ سه رچاوه یک له باسی مینورسکی دا له شتی وا نه داوون، که گه رآمده وه باوا ره پینکراوه کت بیت بز کرمانشان و له وی چهک و جبه خاندی نه ده ینی و نیوه ش دهس به شهری خزتان بکن له گه ل عوسمانلی دا.

شینخ مه محمود بوخو ناماده کردن و کؤکردنه وهی چه کدار نه چیتنه ناوچهی سورداش له و کاتهدا مه سهرفی سلیمانی به یرام فه می (تو بلئی نه و به یرام فه می به هدر نه وه بووی که مامؤستا ره فیق حیلمی له یاداشته کانیدا باسی نه کا که دؤستی شینخ ماری نه قیب بوه و داوای لی خوشیوونی شینخ مه محمودی له نه سته مبول وه رگرتبی دوی کوشتنی باوکی به ها نه فندی وه کو له گه رانه وهی شینخ مه محمودا دوی کاره ساته که ی موسل باسماں کرد؟)، نه نیریت به شوین شینخ مه محمودا و پیئی نه لی: له سهر داخوازی و فهرمانی ده ولتی عوسمانلی پیوسته ده م و ده ست له شکرینک کؤکه بته وه بو غهزا دژی ئینگلیز له خواریوی عیراقد..... شینخ قادر نه لی: بینگومان مه به سستی تورکه کان له وه دا نه وه بوه که شینخ مه محمود له کوردستان دووربخه نه وه نه وه کو شورشینک به ریا بکات له کوردستاندا و جگه له وه ش ویستیان سوود له هیزی کورده کان وه ریگرن له وه شهردا دژی به ریتانیا. شینخ مه محمود به رله وهی به خوی و له شکره که بده وه روویکاته خواریوی عیراق بو به شداری کردنی شهر، ویستی ده م و دووی رووسه کان تاقی بکاته وه و بو نه وه عه بدوللا ناغای حاجی حه مه سه عید (خه لکی سلیمانی) نه نیری بو کرمانشاه بو نه وه مه به سته و عه بدوللا ناغا له مالی داودخانی که له ور دانه به زیت و به نهینی وه کو شینخ قادر نه لی له گه ل مینورسکی خاوه ن که باباخانه دا کؤنه بیتنه وه و داوای به جی هینانی به لینه کانی لی ته کات ده رباره ی یارمه تیدانی کورد (مینورسکی سیاسی و میژووناس و شاره زای کورد له سالی ۱۸۷۷ دا له ژوروی مؤسکؤ له دایک بوه و له سالی ۱۹۶۶ دا له لهنده ن کؤچی دوی کرده)، مینورسکی له وه رامی نه وه دا به عه بدوللا ناغای نویندیری شینخ مه محمود نه لی: له پینشدا بریار وابوو که ولایه تی موسل به ر رووس بکه وی به لام نه و بریاره تینکچوو چونکه ئینگلیزه کان ولایه تی موسلیان قوزته وه (له راستیدا هه تا نه و سه رده مه ش نه گه ر مینورسکی راست بووی نه وهی ووتبیت، له گفتوگؤکانی په یمانی سایکس بیکودا هه تا کؤتایی

هاتنی شهری یه کهم ولایهتی موسل هدر بز فدره نسا بوه، به لأم له دواییدا که روسی سؤقییتی له پدیمانی سایکس بیگز خوی کینشایه وه ئیتر ئینگلیز ترسی نه وهی نه ما که ببیت به دراوسی ز روس بویه ولایهتی موسلی له دهس فدره نسیده کان ده رینا)، ئیستا ئینگلیز نه وا له به سره شهری دامه زرانده دژی عوسمانلی و هیزی ئیمه له (قه زوین) ه، نیازمان وایه ئیمهش له خانه قینه وه بگهینه به عقوبه، بویه نه بی داوای یارمه تی له ئینگلیز بکن.

بهو جزره عه بدوللا ئاغا یه ناتومیدی ته گهرینه وه و هه ندینک یارمه تی چهک و پاره ی ته داتی و داودخانی که له وریش دیاری نه نیزی بز شیخ مه محمود (شیخ باباعلی شیخ مه محمود ته لی شتینکم له بیرماوه ده رباره ی ته و دیاربه ی ئیبراهیم خانی که له ور که لای باوکم مابوو که بریتی بوو له شیرنک).

باسی پنه نده ی شیخ مه محمود و مینورسکی بهو جزره ی که شیخ قادر باسی کردوه ته گهر بهو جزره ببیت نه وه باسینکی تازه بیستراوه و هه تا هیچ سه رچاوه یه کی تر باسی نه کردوه.

مینورسکی خوی له کتینه کهیدا (کورد) «۲۰» به هیچ جزرنک باسی ته و پنه نده ی نه کردوه که شیخ مه محمود یا عه بدوللا ئاغا ی نوینه ری شیخ مه محمودی دی ببیت له سلیمانی یا خود له کرمانشاه.

زیور له یاداشته کانیدا «۱۳» باسی جزره پنه نده کی تری شیخ مه محمودی کردوه له گه ل رووسه کاندای که نه وه دوای گه رانه وه ی بوه له شهری شوعه بیه دا و له ورژانده دا بوه که رووسه کان گه یشتنه ناوچه ی مهربوان و خه لکی ته و ناوچه یه (هه روه ها له خانه قینیش رووسه کان تاوانینکی زوریان کردبوو له خه لکی ته و ناوچه یه و که چونه ره واندوزیش له وی تالانی و کوشتاری رووسه کان ناوی روسی ئیجگار به دناو کرد بز لای کورد) تووشی زیانینکی زور بوون و شیخ مه محمود به خوی و له شکریه وه روویه رووی له شکر ی روس وه ستا بز نه وه ی رینگه ی نه وه یان لی بگرنه که بچه ناو شاری سلیمانیه وه و وه کو خانه قین و ناوچه ی ره واندوز و مهربوان کوشتار بکن و تالانی بکن. زیور ته لی له ور ژانده دا رووسه کان کاغزیان نارد بز شیخ مه محمود و شیرنکیان به خه لات بز نارد و به لینی زورشتی تریان دا به شیخ مه محمود به مه رجینک له و شه ره دا

به‌شدار نه‌بیت، به‌لام شیخ‌محمود ناینه‌کدی رنگه‌ی نه‌وی نه‌دا باوهر به
رووسه‌کان بکات (که نه‌مه‌ی زیور له‌گه‌ل نه‌وی شیخ‌قادر یه‌ک ناگرته‌وه).
دوکتور که‌مال مه‌زه‌ری پسرور و شاره‌زای نارشیفه‌کانی سزویه‌ت ده‌رباره‌ی
کورد له‌کتیبه‌که‌یدا- کوردستان له‌ساله‌کانی شه‌ری جیهانی‌دا «۷» ده‌رباره‌ی
مینورسکی نه‌لی:

(فهرمانده‌ی سوپای روس له‌قه‌فکاس به‌دلنکی خوزه‌وه پینشپاره‌کانی
مینورسکی وه‌رگرت و سهر مه‌شقی بز هه‌ندنیک له‌کاره‌ده‌ستان و لی‌پرسراوانی
نه‌و ناوچانه‌دانا بز نه‌وی له‌گه‌ل ده‌سه‌لاتداران و ده‌سرزیوه‌کانی کوردا له
یه‌کتیری بگن و نه‌م له‌یه‌ک گه‌بشتنه له‌گه‌ل زور که‌سدا ده‌ستی پینکرد که شیخ
مه‌حمود سهر ناماده‌یان بز هه‌روه‌ها له‌نیوان شیخ‌محمود و قونسولی روس له
به‌غدا (ئه‌رلوف) و قونسولی روس له‌موسل (گیرسانوف) پینوه‌ندی هه‌بوه).
شیخ‌ره‌ئوفی شیخ‌محمود له‌یاداشته‌کانیدا «۲۱» باسی نه‌و پینوه‌ندی‌یه‌ی کورد
و روس کرده‌ که له‌باسی بزوتنه‌وه‌ی هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تی کوردا لی‌ی
نه‌دوی‌ین.

حوسین حوزنی مۆکریانی له‌و یاداشته‌یه‌ی‌دا که به‌ده‌سه‌خته‌تی خزی له‌سالی
۱۹۳۴‌دا نووسیویتی- له‌گۆفاری رۆشنیبری کورد له‌به‌غدا ژماره ۱۲. ی
کانوونی یه‌که‌می ۱۹۸۸ باسی کرده‌ و نه‌لی: رۆژی جومعه‌ی ۱۹۴۳/۹/۲۹
مینورسکی هاته‌ سلیمانی و بوو به‌میوانی نه‌حمه‌د به‌گی ته‌وفیق به‌گ و له
مالی نه‌حمه‌د به‌گ چوممه‌لای مینورسکی و پینکه‌وه چوینه‌ قوتابخانه‌ی
سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی که ره‌شید کابان مودیری مه‌عارف بوو، مینورسکی
لیسته‌ی قوتابخانه‌کان و قوتابیانی له‌ره‌شید کابان وه‌رگرت. فایق بیکه‌س و
مه‌حمود جه‌وده‌ت و حاجی ته‌وفیق به‌گ (پیره‌میرد) و شیخ‌سه‌لام کۆبوونه‌وه و
مینورسکی هه‌ریه‌که‌یان غه‌زه‌لینکی فارسی لی‌پرسین که خزی به‌فارسی
نووسیویه‌وه).

لام وایه‌ مینورسکی نه‌و جزره‌ پینوه‌ندی‌یه‌ی که شیخ‌قادر باسی کرده‌ له‌گه‌ل
شیخ‌مه‌حموددا نه‌گه‌ر شتی و ابوینت یه‌کینکی وه‌کو حوسین حوزنی بروا ناکه‌م
به‌سه‌ریا تینپه‌ری بکرده‌یه و له‌ویندا باسی نه‌کرده‌یه...

نه گهر به چاونکی بی لایه نیده وه سدیری شیخ محمود و خدباتی شیخ محمود و
 شورشه کانی بکه بن و ابرانم له گه له نه وه شدا که هندی که موکوری هه بوه و وه کو
 زور له نووسه رانی شاره زای نه و سدرده مه وه کو ره فیق حیلمی و نه حمده تدهقی
 که هه ردووکیان به جووته ره خنه یان له شیخ محمود گرتوه، به لام و ابرانم نه بی
 به کیش و پیوانه ی نه و سدرده مه هه لیا نسه نگینن و نابی نه وه مان له بیر بچیت که
 بهر له هه موو شتینک شیخ محمود له بنه ماله یه کی ثابنی بوه و ناویانگی له و
 رینگه یه بوه به ناو خه لکدا بلا بو تده و خه لکینکی زور له سایه ی پروا و نایندا له و
 بنه ماله یه و له شیخ محمود نزیک بوونه تده و پشتی گیران کردوه و له و
 روژانده ههستی دین به سهر هه موو شتینکدا زال بوه و ههستی نه تده وایه تی
 ئیجگار ساوا بوه و تازه چه کهره ی کردوه و جگه له ژماره یه کی کم نه بیت له و
 روژنبیر و خوینده واری نه و سدرده مه که ههستی نیشتمانیان تیادا به هیز بوه و
 به هزی روژنامه و گزفارو هاتوچوژکردن و بوونیان له نهسته مبول و پینوه ندی یان
 به خوینده وار و روژنبیری بینگانه شتینک ده رباره ی سدرهستی و نازادی و
 نیشتمان پهروه ری و سدره خویی فیروون، زوریه ی خه لکی تر هینشتا له گیزاوی
 خه و خه یالی دواروژی به ههشت و دوزه خ و قیامه تدا وورنه یان نه کرد و هینشتا
 پروا کردن به نوشته و دوعا و پتی لهرزوتا و به که راماتی شیخ و نهولیا و
 گولله بند و به دهم و نه فسه ی پاک و ناچه وانی نورانی شیخ و مهشایه خ له ق
 نه بوو، گرمه ی ته پل و خرنگه ی نه لقه ی دهقی ناوکوری ته کیه و خانه قاکان زال
 بوون و دهنگ نه بوو و بتوانی ژوور نه و دهنگانه بکه وی، له بهر نه وه ی زوریه ی
 میله ته کرد له شارستانی و خوینده واری دا هینشتا وه کو مندالینکی شیره خوره
 و ابوه و له شیرگی گوانی ناینکاری و له ناوی پیروزی پاشماوه ی ده سنوژشتنی
 هندی شیخ به ولاره هه رچینکی تری ده خوارد بدرایه هیلنجی نه دا و نه رشایه وه،
 له بهر نه وه ته قه لا و هه لپه ی تاکه تاکه ی روژنبیرانی نه و روژانه و په له قاژی
 هندیکیان بؤ بلاو کرده وه ی زانیاری و باسکردنی خولانه وه ی زهوی و مانگ و
 باسی نه تده وایه تی و سدره خویی و نازادی و سدرهستی که نه مانه هه مووی
 به گه راو میکروژب و هه وینی کفر و ئیلحادی مونه وه ره کان که به (فه رمه سون)
 ناو نه بران کارینکی ناسان نه بوو چند که سینکی وه کو جه مال عیرقان که نه و

تالایدیان هه‌لکردبوو به هژی چەند که‌سینکی نه‌زانه‌وه کوژران و شیخ مه‌حمودیش له‌وناوه‌دا تیا‌ما‌بوو نه‌ی‌ئه‌توانی به‌ ئاسانی خزی له‌و کۆت و زنجیره‌ی ئه‌و رۆژانه دوور ب‌خاته‌وه و نه‌ی‌ئه‌توانی به‌ ئاشکرا بی‌نت به‌ لایه‌‌نگیرانی ئه‌و (مونه‌وه‌رانه) و به‌ ئاسانی ده‌س به‌‌رداری ئه‌وانه‌ش بی‌نت که‌ له‌ ریگه‌ی ئاینه‌وه ئاماده‌بوون سه‌رومالی خزیان فیدا ب‌که‌ن.

به‌و جو‌ره شیخ مه‌حمود له‌و دووریانه‌ی ئه‌ورۆژه‌دا که‌ به‌سه‌ر هه‌لدیرینکی هه‌زار به‌ هه‌زارا ئه‌یروانی و نه‌ی‌ئه‌توانی له‌نگه‌ری ده‌سه‌لات و هوکمداریه‌ته‌که‌ی رابگری و ناله‌باری رۆژگارو هه‌لکه‌وتی چه‌وتی کوردستان که‌ هه‌موو شاره‌زایانی سیاسه‌ت به‌ (ماساتینکی جی‌پۆلتیک)‌ی دانه‌نین. جگه‌ له‌که‌م ته‌جروبه‌یی شیخ مه‌حمود له‌ دنیای سیاسه‌ت و راوه‌رنوی و ته‌له‌که‌بازی ده‌وله‌تان ئه‌مانه هه‌موویان وایان له‌ شیخ کردبوو که‌ نه‌توانی خزی له‌و گێژاوه‌ ده‌ریاز ب‌کا و ئه‌وانه‌ی که‌ له‌ ده‌وری شیخ مه‌حمود کۆبوونه‌وه ئه‌وانه‌ی که‌ دلسۆزی راستی بوون و شاره‌زاییه‌کی ئه‌وتۆیان نه‌بوو ئه‌و مه‌له‌وانه نه‌بوون که‌ بتوانن به‌ سه‌ولی لێکدانه‌وه‌ی ورد و دووربینی که‌شتی ده‌وله‌ته‌که‌ بگه‌به‌ننه که‌ناری رزگاروون و له‌و گێژاوه‌ سه‌خته‌ی ئه‌و رۆژانه‌ ده‌ریازی ب‌که‌ن ته‌گه‌رچی میلیله‌تی کورد نیسته‌ش هه‌ر له‌ژێر ئه‌و باره‌ ناله‌باره‌دا ئه‌نالی‌نیت و به‌داخه‌وه ئه‌و هه‌موو کویره‌وه‌ری و ده‌ردی سه‌ریانه‌ی جاران نه‌بوه به‌ په‌ند و به‌ ده‌رس بۆمان که‌ راسته‌ی رنگه‌ی ئازادی و سه‌ربه‌ستی بدۆزینه‌وه و ته‌گه‌ر وه‌کو ئه‌لین شیخ مه‌حمود ئه‌وسا که‌م ته‌جروبه‌ بوه له‌ دنیای سیاسه‌تدا خو ئیمرو سیاسه‌تمه‌داری کورد سه‌دان تاقی کردنه‌وه‌یان دیوه که‌ ئه‌بوا‌یه له‌هه‌ر یه‌کێک ده‌رسینک وه‌ریگیرایه‌.

لێره‌دا با یادی ئه‌و رۆژانه ب‌که‌ینه‌وه که‌ هه‌ندی له‌ ده‌نگ‌خۆشه‌کان، چ به‌ گۆرانی و چ به‌ سه‌روود گۆرانیان به‌سه‌ر شیخ مه‌حمود و به‌سه‌ر شو‌رشه‌کانیدا ئه‌ووت... له‌به‌یرم دی له‌سه‌ره‌تای چله‌کاندا بۆ ماوه‌یه‌ک قوتابی بووم له‌ به‌غدا له‌به‌ری که‌رخ نزیکێ گازی‌زی بیروتی کابرایه‌کی پیری سه‌روسنگ و ریش سپی له‌ژێر داری (نه‌بک)‌یکی گه‌وره‌دا به‌ره‌بابه‌ جارویار به‌ عه‌ره‌بی گۆرانی‌ی به‌سه‌ر شیخ مه‌حموددا ئه‌ووت (ئه‌بو رثوف) ئه‌و پیاوه‌ ناوی عگار بوو باسی ئازایه‌تی و مه‌ردایه‌تی شیخ مه‌حمودی ئه‌کرد له‌ شو‌رشه‌کاندا.

ههروهها له کاتی لاویتی و مندالیمان به قهوان گوتمان له دهنگهخوشهکدی
(کاوینس ناغا) نهبوو که به لاوک گۆرانی بهسهر شیخ مهحمود ههلدابوو، لهم
رۆژانهدا بهکاسینت نهو گۆرانیههم دهست کهوتهوه وابۆ یادگار و بۆ یادی نهو
قارهمانه شۆرشگیرهی کورد نهو گۆرانیه لیرهدا بلاوتهکهمهوه:

دهلۆی لۆ..... دهلۆی لۆ..... دهلۆی لۆ
دهلۆی لۆ..... دهلۆی لۆ..... هۆهۆ شیخی زراف

دهلۆی لۆ..... دهلۆی لۆ..... بههاره بهسهری سلیمانیا کهتیه
محلێ شهراڤ وینا له عاسمان خوش دی گرنی تهپاران و
شرقیی مهتره لۆزان، رهقیی بۆمبا و شینی وان ترومیلا
گازهگازی نۆ بهدارا

بهلی شاهۆ..... شههیدی شیخ مهحمود..... کاکێ شیخ قادر..... بابی لهتیف
گهله گهله..... به ههرسی دهنگان گازهکا، کهرعی فهتاح بهگ،
گهلی عهگیدان..... نهورۆ دهست ههلیئانهکی بهکن
چ گۆ دهست و دهمه داری جامبیزاری، بهگرم شاری

دهلۆی لۆ..... دهلۆی لۆ..... دهلۆی لۆ
دهلۆی لۆ..... دهلۆی لۆ..... هۆهۆ شیخی منۆ

پینوهندی بنه ماله‌ی شیخان له گه‌ل عه‌شایری ناوچه‌که و له گه‌ل خه‌لکی سلیمانی دا

باسی پینوهندی شیخان له گه‌ل عه‌شایره‌کانی خوارووی کوردستاندا به شیویه‌یه‌کی گشتی و له گه‌ل عه‌شایری ناوچه‌ی سلیمانی و دانیشتوانی شاری سلیمانی به شیویه‌یه‌کی تایبه‌تی شتیکی زور پنیوسته بۆ ئەم باسه، چونکه ساتینک شیخ مه‌حمود بوو به حوکمدار و ده‌سه‌لآندار و به ناچاری روویه‌رووی ئینگلیز بووه و به زور شه‌ری به‌سه‌را سه‌پینرا و ده‌ستی کرد به خه‌بات دژی داگیرکرد، هه‌ر له نه‌شکه‌وته‌کاتی جاسه‌نده هه‌تا ناوچه‌ی پینجوزین و ده‌شتی شاره‌زور و قه‌ره‌داغ و گه‌رمیان هه‌تا ناویاریک پینوهندی شیخ له‌و رۆژه ناسکا‌نده‌دا له گه‌ل عه‌شایر و خه‌لکی ناوشار ره‌نگی دا‌بووه و نه‌و نارنکیه‌ی که له نیوان شیخ مه‌حمود و نه‌وانه‌دا هه‌بوه و ئینگلیز نه‌وه‌نده‌ی تر ناگری نه‌و نارنکیه‌ی خوش کرده، نه‌مانه رۆلنکی زور گه‌وره و سه‌ره‌کی‌یان بینیه بۆ لاسه‌نگی و بارخواری نه‌و دام و ده‌زگایه‌ی که شیخ مه‌حمود و هاوکاره‌کانی دایان مه‌زراندبوو به ئومیدی نه‌وه‌ی بیته‌ه‌بنکه‌یه‌کی به هیز و پته‌و بۆ دروست بوونی کۆمه‌لگایه‌کی سه‌ره‌ست و نازاد له خوارووی کوردستاندا به هیوای نه‌وه‌ی نه‌و به‌شه‌ رزگاربوو نازادبوه له گه‌ل ده‌سته خوشکه‌کانی تریا که له‌دوا رۆژدا نازاد نه‌بن، هه‌موویه‌ک نه‌گرن و میله‌تی کوردیش وه‌کو میله‌ته به‌خته‌وه‌ره‌کانی تر له‌ژێر تالانی ناشتی و نازادی و سه‌ره‌خزبیدا نه‌ژی.

یه‌کینک له‌و ده‌رده هه‌ره کوشنده جهرگه‌پانه‌ی که توشی میله‌تی کورد بوه و له کۆنه‌وه هه‌تا ئیستا له‌ژێر باریا نه‌نالینین و دوژمنانی کورد زۆرباش ناگاداری نه‌و ده‌رد و نه‌خۆشیه‌ی کورد بون و به ئاره‌زوی خۆیان به‌ناو نه‌و هه‌موو که‌لین و ده‌لاقه‌ زلانه‌ی که به هۆی نه‌و نه‌خۆشیه‌وه له له‌شی کورد و ولاته‌که‌ماندا په‌یدا‌بوه نه‌و دوژمنانه به ئاره‌زوی خۆیان هاتوچۆیان کرده و باره‌ها مه‌لۆتکه‌ی

ناواتی کوردیان له منداڵدانی دایکی نیشتماندا لهبار بردوه که ئه‌ویش بریتی‌یه له نه‌خۆشی خینلایه‌تی که به داخه‌وه نه‌ک هه‌ر شینخ مه‌حمود به‌لکو له‌دوای ئه‌ویش زۆری وه‌کو سمایلخانی سمکۆ و قازی مه‌حمه‌د و مسته‌فا بارزانی تیکۆشه‌ر نه‌یان توانیوه چاره‌سه‌ری بکه‌ن و به‌سه‌ریدا زال بن. ئه‌و نه‌خۆشی‌یه هه‌روه‌کو شیرپه‌نجه هه‌ر جاره‌ی به‌ جوژنک و به‌ ره‌نگینک خۆی ئه‌نویست و هه‌موو جارنک له ئه‌نجامدا کورد تووشی هه‌ره‌س هینان و رۆچوون و مائکاوولی ئه‌بێت و هه‌موو جارنیکیش که خه‌باتینکی تازه ده‌ست پێ‌ئێکرتیه‌وه هه‌مان کاره‌سات و مائوێزانی رووتهداته‌وه وه‌به‌بێ ئه‌وه‌ی جارنک له جاران ده‌رس له رابردوو مان وه‌ریگرین.

تاقی کردنه‌وه‌ی جاره‌های جار و تالی و سوێزی و کویره‌وه‌ری ئه‌و هه‌موو ده‌ردی سه‌ریانه‌ی که به‌سه‌ر کوردا هاتوه، مه‌گه‌ر یه‌کینک خۆی لی‌گینل بکات ئه‌گینا سوور ئه‌زانیت جگه له بالی ره‌شی کۆنه‌په‌رستی و وشکه ئاینی ئه‌و سه‌رده‌مه و که‌م ده‌رامه‌تی و دواکه‌وتن له رووی رۆشنییری و خوینده‌واری و نه‌شاره‌زابون له سیاسه‌ت و له باری ده‌وله‌تان ئه‌مانه هه‌مووی بوونه‌ته سه‌ریاری ده‌رده‌سه‌ریه‌که‌ی کورد که بریتی بوه که هه‌ستی خینلایه‌تی و ده‌مارگیری و که‌لله‌ره‌قیته‌ی عه‌شایری و خۆگینل کردن له‌و راستیه بریتیه له خۆ خه‌له‌تانان و خۆ له خسته‌بردن چونکه سوور ئه‌زانری سه‌رۆک عه‌شیره‌تی هه‌یج ولاتینک ئه‌گه‌ر له خه‌باتی میله‌ته‌که‌یدا بۆ مه‌به‌ستینک یا به‌ ناچاری له قوناغینکا به‌شداری بکا، ئه‌وا زۆرکه‌م جار ئه‌و به‌شداری‌یه‌ی هه‌تا سه‌ر ئه‌بێت و له‌هه‌ر قوناغینکا که زانی و هه‌ستی پینکرد سوود و په‌رژه‌وه‌ندی خۆی که‌وتۆته مه‌ترسی‌یه‌وه ئیتر گه‌یڕی گۆریوه و سوود و په‌رژه‌وه‌ندی خسته‌وته به‌ر له هه‌مووشتینک، زۆر جار ناماده بوه له‌گه‌ڵ دۆژمنی میله‌ت و نیشتمان‌که‌شیدا رینک بکه‌وی هه‌ر ته‌نها بۆ ئه‌وه‌ی خۆی تووشی زیان نه‌بێت.

به‌لی راسته سه‌رۆک عه‌شیره‌تی واهه‌به‌ره له‌ناو کورده‌واریدا هه‌تا ماوه له ژباندا خۆی بۆ خه‌باتی میله‌ته‌که‌ی و بۆ سه‌رکه‌وتنی شوێشه‌که‌ی ته‌رخان کرده و به‌ بست له‌و مه‌به‌سته لای نه‌داوه و هه‌تا مردن دوورنه‌که‌وتۆته‌وه له

میلله ته‌که‌ی له‌گه‌ل' نه‌وه‌شدا که ره‌نگه له هه‌ندی هه‌لونیستی خیلایه‌تیدا بۆ
سه‌رگرتنی نه‌و بۆچوونه خیلایه‌تیه‌ی هه‌ندی زیانیسی دابه‌ی و ناگری خیلایه‌تی
خوش کردبیت، به‌لام قه‌ت نه‌چۆته ریزی دوژمنانی میلله‌ته‌که‌یه‌وه.

بۆ نمونه بارزانیه‌کان له‌گه‌ل' نه‌وه‌شدا وه‌کو شینوه عه‌شیره‌تیک له رینچه‌کی
خیلایه‌تی خۆی لای‌نه‌داوه و پینهندی ناوخویان بریتی بوه له هه‌مان پینهندی
جارانیان و به‌هه‌مان چاویلکه‌ی خیلایه‌تی سه‌یری عه‌شیره‌ته‌کانی تریان کردوه که
زۆرجار نه‌م هه‌لونیسته زیانکی گه‌وره‌ی به خۆی گه‌یاندوه و شۆرش کوردیشی
تیا زه‌ره‌رمه‌ند بوه و نه‌توانرا نه‌و زه‌ره‌ره و زیانه به‌ریه‌ست بکری نه‌گه‌ر کیش و
پینهنای عه‌شایریتی به‌خرایه‌ته لاهه..... به‌لام له‌گه‌ل' نه‌و که‌م و کوریه‌شدا هینشتا
له بزوتنه‌وه‌ی میلله‌تی کوردا عه‌شیره‌تیک و وه‌کو بارزانی رووی نه‌داوه که به
دریژیی نه‌م هه‌موو سالانه هه‌میشه وه‌کو سه‌ریازنکی له خۆپوردو مالوێزان کراوه
و ناواره و ده‌ریه‌ده‌رکراوه و به هه‌زارانیان لێ شه‌هید بوه و کوژراوه، هه‌زاران
په‌ت په‌تینیان دیوه، هه‌ر له بۆردومانی زه‌مانی ئینگلیزه‌وه هه‌تا به‌شداری کردن
له کۆماری مه‌هابادا و په‌رینه‌وه له ناوی ئاراس و گه‌رانده‌وه بۆ کوردستان و
خه‌باتی چه‌کدارانی بی‌ووچان هه‌تا نه‌مرۆ کۆلیان نه‌داوه، به‌لام تا که نمونه‌یه‌ک و
تا که شتیک نابێ بکری به نمونه‌ی هه‌موو شتیک و نه‌گه‌ر میلله‌تی کورد و
پنشه‌روی پارته سیاسییه‌کان و خه‌باتکه‌ران بیانوه‌ی له‌و ده‌رده کوشنده‌یه
رزگاریان ببیت پینوسته نه‌و راستیه ببیت به مه‌به‌ستینکی سه‌ره‌کی و هه‌ول
بدریت نه‌و نه‌خۆشیه به‌به‌ر بکری و بۆ نه‌وه کورد پینوستی به‌گۆرینکی ته‌واو
هه‌یه له عه‌قلیه‌ت و لیکدانه‌وه‌یدا و نه‌و توێژه‌ی که وه‌کو کاژ له‌ده‌وری له‌شی
کوردا نالۆه پینوسته دامالری و سه‌ره‌تایه‌کی تازه له‌سه‌ر بناغه‌یه‌کی پته‌و بۆ
میلله‌ته‌که‌مان دا‌بنریت که نه‌ک هه‌ر ته‌نها چه‌کی ناو سه‌نگه‌ره‌کان به هه‌موو
شتیک دا‌بنیت وه‌کو جاره‌ها نه‌بیه‌سترا که نه‌وترا (ته‌نها چه‌کی ناو سه‌نگه‌ره‌کان
بریار له‌سه‌ر هه‌موو شتیک نه‌ده‌ن و چاره‌نووسی دوا‌روژی میلله‌ته‌که‌مان
ده‌س‌نیشان نه‌که‌ن..... به‌لکو پینوسته حیساب بۆ چه‌کی رۆشنیبری و
راگه‌یاندنیش بکری. به‌لێ راسته خه‌باتی چه‌کدارانه شتیک سه‌ره‌کی به له

پرزوی خهباتی هه موو میله تینکدا به لام و ایزانم چه کینکی کاری گه ری تریش هه ده که ههتا ئیستا پشتگویی خراوه ئه ویش چه کی روشنبیری و چه کی راگه یاندن و چه کی پنهندی کردنه له گه له هه موو لایه کدا که بتوانی وای لی بکری سهیری کورد وه کو دۆستینگ بکات نه ک وه کو کری گرتیه ک.

رهنگه هه بی که بلی نه مانه هه مووی راستن به لام هه موویان هه ر ئاواتی نووسین و سه رکاغه زن و هینانه دی ئه و ئاواتانه به نووسین و به قه له م نایه ته دی... به دان پیمانانی هه ندی له سه ر کرده ی پارته کافمان، دوا ی ئه وه ی که به ره ی نیشتمانی به کگرتوو پینکها ت، دانیان به وه داناره که خه لک له و رۆژه وه ریز له کورد و له کیشه ی کورد ئه گری که پارته کانی له ناوخزیاندا به کیان گرتوه..... مژده یه کی خوشه..... به لام به داخه وه بزمان ده رکه وت که نیمه له کاتی لاوازی دا و له دوا ی هه ره س هینان و رۆچوون و دۆراندن بیر له یه کگرتن ئه که پنه وه و ئه و رۆژانه ی که خۆمان به به هیز ئه زانین هه ر لایه له سه ر ئاوازی نکه ئه خوینیت..... ئومیده وارین ئه م راستیه یان له به رچاوی و رنگه نه دری که س به رنگا سه خته که ی جاراندا برواته وه. ئه م هه موو داخ و زووخا و هه لرشتنه بۆ ئه وه یه که بلیم ئه و سه رده مه ی شیخ مه حمود که پزیه ی نارنکی نیوان عه شیره ته کانی کورد و کۆسته کۆسته ی هه ر عه شیره تینگ به جیا بۆخوی سه ری له کورد و له شیخ مه حمودیش تینکدا بوو، شیخیش به و ده ست و برده و دوا ی ئه و هه موو برسیتی و ره ش و رووتیه ی که له کوردستاندا به هزی شه ری جیهانی یه وه بلا بو یه وه نه ی توانی ئه و ئه رکه قورسه ی که که وتبه و سه رشانی به ته وا ی به جی به هینیت و ئه و ده سمایه و پاره زۆره شی نه بوه که به ره ره کانی ئینگلیزی پی بکا بۆ ده مکوت کردن و ده مچه ورکردنی ئه و سه رۆک عه شیره ته کوردانه ی ده میان لیکي ئه کرد بۆ لیره و بۆ بانقه نو تی ئینگلیز .

ده رباره ی بنه ماله ی شیخان، ئه گه رچی وه کو عه شیره تینگ حیسابیان بۆ نا کرنت چونکه عه شیرت نه بوون و هه ندینکیان به هزی ئه و هه ل و ده رفه تانه ی بزبان ره خسابوو توانیبویان ببن به فیودالینکی خاوه ن زه وی و زار و پاره دار و خاوه ن دوکان و خاوه ن قه یسه ری و هه ندی که سی هه لکه وتوویان توانیویان له دوا ی

روخاندنی ئەمارەتی بابانەووە ئەو بۆشاییە پڕیکەنەووە کە بابانەکان بەجێیان
هێشتبوو، وە لە دەوای روخاندنی دەوڵەتی عوسمانلی و لاوازبوونی هێزەکانیان لە
خوارووی کوردستاندا شیخ مەحمود وەکو سەرکردە یەکی سیاسی ھاتە پێشەووە،
لە گەڵ ئەوێشدا کە ھەندێ رەوشت و یاسای کۆنی ئەو سەردەمە وەکو لە
پنشتیشدا باسمان کردن، تارا دەیک شیخ مەحمودیان دەست و پێ دەست
کردبوو و نەیتوانی بە ئاسانی لەو کۆت و زنجیرە خۆی دەریازیکا و پال بە
کۆمەلگاکەووە بنیت کە هینشتا رۆلی ووشکەرویی ئاینی و دەمارگیری و
عەنەنایتی کۆن و کەللەرەقی و هیوای گەرانەووی سولتانی عوسمانلی کە بە
نۆنەر و پارێزەری ئیسلام دانرابوو ئەمانە ھەمووی شتینکی ئاسان نەبوو و شیخ
مەحمودیش وەکو وتمان خاوەنی تاقیکردنەووە یەکی سیاسی نەبوو و ئەوانەش کە
لە دەوری گەردبوونەووە زۆریەیان فەریک و خام بون و سوودیان لە تاقیکردنەووی
میللەتانی تر وەر نەگرتبوو، بە ئاشکرا زەمانە و رووداوەکانی ناوچەکەش لە گەڵ
کورد و شیخ دانەبوو، بەلام لە گەڵ ئەوێشدا شیخ مەحمود توانیبوی بەشینک لە
ئەلقەکانی ئەو کۆت و زنجیرە بپسینیت و ھەندێ گری کۆنرە ی کردووە و، بۆ
دەوڵەتینکی زەبەلاحی سەرمایەداری ئەو رۆژە کە بەریتانیا بوو روونی کردووە کە
ئەو نۆکەر و بەکری گیراوە نەبوو کە ئەوان بۆی ئەگەران و لە ئەنجامی
دەرکەوتنی ئەو راستیەدا ئینگلیز ناچارکرا بە حیسابە کۆنەکانیدا بچیتەووە و
ئەگەرچی بۆ روالە تیش بووینت لە ھەندێ ھەلۆنستی پاشگەز بۆتەووە و
حسابینکی تری تازە ی بۆ راپەڕین و شۆرش شیخ مەحمود کردووە و ھەموو
دۆکیومینتە نەینییەکانی ئینگلیز دانیان بەووە داناو کە شیخ مەحمود ئەو پیاو
نەبوو کە ئەوان مەبەستیان بوو بۆیە نەیان توانیووە بپخەنە لیستە ی پیاو
کانی تریانەووە وەکو کاپتن بابەکر (بابەکری سەلیم ناغا) و (شیخ عەبدولکەریمی قادر
کەرم) و ئەو سەرۆک عەشیرە تانە ی تر کە ھەر کاتینک ئارەزویمان بکەردایە ئەیان
ھینایە ژێر بارو پکینفی خۆیانەووە.

کاربەدەستانی ئینگلیز بۆیان دەرکەوتبوو ژێلەمۆی ناگری سەرەتای ئەو راپەڕین
و شۆرشە ی شیخ مەحمود لە سالی ۱۹۱۸-۱۹۱۹دا لە ناوچە ی سلیمانیدا

هەلی گیرساندبوو هەروا بە ئاسانی نابێ بە خۆلەمبش بۆیە ناچاربوون شیخیان لە ساڵی ۱۹۲۲دا لە هیندستانەوە هینایەوه بۆ کوردستان بە ئومیدی ئەوەی ئەم جاره لە رێبازی ئەوان لانادا هەتا ئەوکاتەی مەبەستەکانی خۆیان دیتە دی و شیخ مەحمود ئەکەن بە گۆ تورکدا و لە دوای ئەوە هەر ئێوە حیسابەیان بۆ ئەکرد کە لە پێشەوه بریاریان دابوو ئەویش نەمانی شیخ مەحمود بوو لەگەڵ بەستنی کوردستان بە عێراقەوە.

چ ئەدمۆندز و چ ویلسن لە باسەکانیاندا ئەلێن کە شیخ مەحمود هینرایەوه و لە بەغدا گفتوگۆی لەگەڵدا کرا، دوورنەبوو ئەوکاتە تەنها بە حوکمدارێتی ناوچەی سلێمانی قایل بووینت..... بەلام هەرکە گەیشتە کنگریان و هەوا ساف و خاوەندەکی کوردستانی هەلمۆی تێتر کەوتەوه خولیاکەمی جارانی بۆ پینکەهینانی دەولەتینکی سەرپەخۆ لە هەموو خواروی کوردستاندا و ئەو شیخ مەحمودە نەبوو کە ئێمە ئەمان وێست بەو جۆرە ئێمە ئەمانەوی رفتاریکات...

راستە لە زەمانی شیخ مەحمود چ بە هۆی هەلە و سەرچلێ و نەبوونی تاقی کردنەوێدەکی سیاسی یەوه بووینت وەک هەندیکەس رەخنەیان لی گرتو، یاخود بە هۆی گیرەشینۆنی و ناکامی و نەشارەزایی دەستە و دایەرەکە یەوه بووینت، لەمانە گلەبی و رەخنە لە هەمووی بوو و هەدیە، بەلام دووبارە وایزانم شتیکی راست نیە کە وەک لە شوینی تریشدا باسمان کردو، هەلۆنست و رووداوی شەست هەفتا ساڵ لەمەوێدەر بە کێش و پێوانەمی ئیمرو هەلسەنگینین و داوا لە شیخ مەحمود بکری کە وەک شۆرشگیر و خەباتکەری نکی ئەم سەردەمە رفتارێ بکری دایەبووتری ئەبوا یە شیخ مەحمود خەباتی چینیایەتی بکری دایە و بەو تاوانبار بکری کە شیخ مەحمود شۆرشگیر نەبوو چونکە مەرجەکانی شۆرشگیرێتی بەپێی کێش و پێوانە و بۆچوون و لێکدانەوهی ئیمرو تیادا نەبوو..... ئەبێ ناخۆ لە داوارۆژدا بە مانەمی ئیمرو چی بوتری و بەکام کێش و پێوانە هەلسەنگینین؟..... وا ئەوسا ئەوترا شیخ مەحمود سیاسی نەبوو و راوێژکەری شارەزا و لی هاتووی دلسۆزی نەبوو، ئەمی ئەم هەموو سیاستمەدار و روژنبیر و خاوەن دوکتۆرا و ماستەر و دپلۆم و خوێندەواری زۆرە ئیمرومان چین و بەچی

به لام له گهله ئه وه شدا پیره میزد و تهنی (ناو میندی کفره) و ئومینده وارین
 رۆژنیکیش بێت کورد بگات به مافی خۆی و ئه وه به سه رها ته سه خت و تالانهی
 که ساله هایه به سه ر میله تهی کوردا دیت هه مووی تو مار بکری بۆ وه چهی
 دوا رۆژ.

وه کو له پینشه وه لی زی دوا ین والیزه وه دهس ته که ین به رونکردنه وه و باسی
 پینوه ندی بنه ماله ی شیخان له گهله عه شیره ته کانی ناو چه ی سلیمانی و ده ور و
 به ریا جگه له پینوه ندی ئه وه بنه ماله یه له گهله هه ندیک له بنه ماله کانی سلیمانی
 بۆ ئه وه ی ناگاداری سنوو ور و راده ی ئه وه پینوه ندی یانه بیهن و بزانی چهند کاریان
 کردۆ ته سه ر هه لۆ نیست و روودا وه کانی سه ر ده می هو کمه داریه ته که ی شیخ
 مه حمود.

شتینکی روون و ئاشکرایه ئه وه نا کۆکیانه ی له نیوان بنه ماله ی شیخان و
 عه شایر و بنه ماله کانی تر دا لی یان ئه دو ی ین وه نه بی له ناو عه شیره ته کانی تر له ناو
 خۆیاندا نه بوو بێت به لکو زۆر جار نا کوکی ئه وان له ناو خۆیاندا به شیوه یه کی
 گشتی پتر به وه ک ئه وه ی له گهله شیخان که ئه وه با سینکی دوور و درێزه و
 لیزه دا له مه به سه ته که مان دوور مان ته خاته وه.

۱- پینوئندی له گهډله هممهونده کاند

میژووی هممهونده کان له زهمانی عوسمانلی دا پره له باسی شدری چده گهډی له گهډله کاربه دهستانی عوسمانلی دا و جگه له وه له گهډله عه شیره ته کانی تریشدا رنک نه بوون. ناکوکی نیوان جاف و هممهونده و شدره کانیان هندی فولکلوری کوردی لی په پیدابوو.

هممهونده وه کو عه شیره تینکی درې نازا و چاونه ترس سدرنجی هندنیک له گهډله کانی بینگانه بان راکینشابوو، وه به عه شیره تینکی درې شدرپرک و نازا و کولنده ر باسیان کراوه. باسیل نیکیتین له کتینه که پیدا «۳۸» باسی نه وه ی کرده که چوڼ ژنه هممهونده کان چهک هه لگر بوون و شان به شانی پیاوه کانیان چوڼه ته کوری شدره وه.

کاربه دهستانی عوسمانلی توشی گه لیک دهردی سدری و شدره شق بوون له و ناوچانه دا که هممهونده ندی تیادا بوه و زورچار رنگای هاتوچو کردنی کهرکوک و سلیمانیان به ستوه و جاروباریش ری ی کهرکوک بز به غدا یا سلیمانی بز به غدا بان خستوته مدترسی به وه و سدرانه و باجیان له کاروانچی و بازارگانه کان سنده و حکومتی عوسمانلی چند جارنک نه و هممهونده ندانه ی ناواره کرده، جارنک بز ناوچه ی زه هاو و جارنک هندنیکیشیان ناواره کراوه بز ژوروی نه فریقا به لام هممو جارنک گهراونه وه ناوچه که ی خویان و خویان دامه زرانده که هفتی قادری هممهونده ندی شاعیر به کینک بوه له وانه ی ناواره کراوه بز ناوچه ی لیبیا و له وی کچی دواپی کرده و نیژراوه، (ناله پی پان) که به کم کهس بوه له ناو شاری سلیمانیدا به دارا هه لواسرینت له و کاتانه دا که ته و فیک به گی تاپو ناغاسی (له بنه ماله ی قواس) مودیری پزلیسی سلیمانی بوه نه و ناله پی پانه هممهونده بوه.

کاک عدلی که مال که به کینکه له شاره زایانی نه ورژوه و تیمرؤ ته مهنی خوی داوه له (۹۰) سال و به ره و ژورتر له گفتوگزیه که له گه لیدا باسی درې و نازایی

چاونه ترسی هه مه وه نده بۆ کردم و ئەلی کار لەو ری و بانی کەرکوک و سلیمانیدا بە تاییه تی له ناوچهی (بانی مهقان) دا ئەگه بشته راده یەک که رنبوار به ئاسانی بهو ناوه دا نهی ئەتوانی گوزەر بکا و کاروانی بازرگانی ئەبوايه ژماره یەک چه کدار ناماده بکا ههتا لهو ناوچه یه دا له هه مه وه نده کان بی پارێزیت و زۆر جار کاروانه کانی عوسمانلی که به ولاغ هاتوچویان کردوه ئەو کاروانانه شیان رووت ئەکردوه تا گه بشته راده یەک هه مه وه نده کان نزیک بوونه وه له دهس درێژی کردن بۆ سه ر ناوچهی سلیمانی و بۆ سه ر گوئده کانی ده و روپشتی و که ساتینک خه لکی سلیمانی بیستیانه وه هه مه وه نده کان خه ریکن بیته ناو سلیمانی یه وه بۆ تالانی، ئەوانه ی چه کدار بوون له سه ر یانه کانی ماله کانه وه خویان دامه زرانده و شیخ مه حمود که ئەویش چاونه ترس و ئازا بوو فریای خه لکی سلیمانی کهوت و به ره نگاری هه مه وه نده کان بوه وه و نهی هیشته بیته ناو شاری سلیمانی یه وه که به مه شیخ مه حمود لای خه لک خۆشه و یست بوو رنزیان لی ئەگرت.

مینجرسۆن له گه شته که ی سالی ۱۹۰۹ی دا لهو روه وه ئەلی: «۳۹»

(که و یستم له کەرکوک وه بچم بۆ سلیمانی ئەبوايه به ناوچهی هه مه وه نده کانه دا تینپه رم بکر دایه بۆ ئەوه هه ر کاروانینک که بهو ناوه دا تینپه ری بکر دایه ئەبوايه هینزکی عه سکری له گه لدا بوايه بۆیه ئەو کاروانه ی له گه لیا چوم بۆ سلیمانی هه ر له ژێر سایه ی هینزکی عه سکری تورکدا توانی بگاته سلیمانی).

لهو رۆژانه دا هه مه وه نده کان ده سه لاتینکی ئیجگار زۆریان هه بوه به سه ر ئەو رینگا و بانده دا و بازرگانه کان که مالی بازرگانیان ئەگواسته وه له نینوانی شاره کانی به غدا و سلیمانی و کەرکوک و کەرکوک و سلیمانی و موسلدا به ته وای لهو ده سد رێژانه ی هه مه وه نده یه کان بیزار بوون و لای والی عوسمانلی له به غدا شکاتیان کرد بوو ئەویش هینزکی گه و ره ی ناره سه ر هه مه وه نده کان و ناچار یان کردن ره شمال و بار و بارگه یان بپنچنه وه و له ترسا خویان گه یانده ناوچه ی (شهرف به یانی) له به ری ئێران- که ئەکه و یته ئەویه ر سیروانه وه- ده سد رێژی کردنی هه مه وه نده کان بۆ سه ر کاروان و رنبوارانی ئەو ناوچه یه و هینرش

بردنیان بؤسدر سلیمانی، عوسمانلی یه کانی ناچار کرد که بایهخ بدن به شیخانی سلیمانی بؤ ئه وهی به هؤی ئه وان وه بدریهستی ده سدریژی همده ونده کان بکرت.

شیخ ره ئوفی شیخ مه محمود له یاداشته کانیدا له وروه ئه لی: «۲۱»

هدتا شیخ مسته فای نقیب (مامی شیخ مه محمود) مابوو که شیخ مسته فا وه زنیکی تایبته تی هه بوه و شهرکه ریکی زؤر نازا و چاونه ترس بوه، تا ئه و مابو همده ونده کان توانای ئه وه یان نه بوه ده سدریژی بکه نه سهر مولک و مال و زهوی و زاری بنه ماله ی شیخان له و ناوچه یه دا، به لام که شیخ مسته فا له (حهج) ئه مرئ ئیتر همده ونده کان که وتنه ته قه لانی ئه وهی ده سه سهر ئه و مولک و زهوی و زاراندها بگرن، شیخ سه عیدی باپیرم ته ماشای کرد چارنیه ئه بی روویه رووی همده ونده کان بیته وه بؤ ئه وهی سنورنک بؤ ده سدریژی یان دابنیت، بؤ ئه وه ناردی به شوین شیخه کانی به رزنج و قه رداغ و سه نکاودا جگه له هه ندیک گهنج و لای نازای ناوشاری سلیمانی و خه لکی دینهاتی ده وروپشتی سلیمانی له که ل هه ندیک پؤده ری و جافدا و چون به گؤ همده ونده کاندای له و شه ردا دوکسه له شیخان کوژران (شیخ نوری و شیخ نه جمه دین) که هه ردوکیان خه لکی گوندی (کانی که وه) ی قه زای چه مچه مال بون. به لام که همده ونده کان بؤیان ده رکهوت که ناتوانن به سهر شیخ سه عید و له شکره که یدا سه ریکه ون داوای ناشت بوونه وه و ریکه وتنیان له شیخ سه عید کرد و له و ساوه ئیتر زؤریان بوون به دؤستیکی ته واوی شیخان، یه کینکی وه کو (حهجه ره شیدی جوامیری همده ونده ی) که پیاوینکی زؤر ناسراو و نازابوو له ناو همده ونده کاندای له کاتی هوکمدارنتی شیخ مه محمودا بوو به لایه نگری شیخ مه محمود دژی ئینگلیزه کان راهه ستا و بوو به راویژکه ری شیخ مه محمود و له یه که م شه ری روویه روو بونه وهی شیخ مه محمودا، حه مه ره شیدی جوامیر مردانه چه کی هه لگرت و له شه ری تاسلوجه دا که ئینگلیزه کان خه راپ شکینران ئه و حه مه ره شیدی جوامیره شه هیدبوو، زؤری تری وه کو که ریم به گی فه تاح به گ و ساییری کوری هه تا مابوون هاوکار و دؤست و لایه نگری شیخ مه محمود و شؤرشه که ی

کورد بوون (کاپتن بوندو، ماکانت) هدردوکیان که نهفسه‌ری ئینگلیز بوون به دهستی نهو یاوک و کوره کوژران).

که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گ و سابیری کوری دوا‌ی نه‌وه‌ی شیخ له‌شه‌ری ده‌ره‌ندی بازباندا به‌دیل کیرا، نه‌وان خویان نه‌دابه‌ده‌سته‌وه و چه‌کیان فری‌نه‌دا و هه‌میشه به‌رامبه‌ر به‌ ئینگلیزه‌کان شه‌ریان نه‌کرد (هه‌ردوکیان په‌رینه‌وه بۆ ناوجه‌ی راتیبه و سدید محهمه‌دی جه‌باریشیان له‌گه‌لدا بوه و خویان گه‌یاندۆته لای تا‌قمه‌که‌ی یوزدمیر له‌ ناوجه‌ی ره‌واندوز)، که ساتینک شیخ محمود له‌ هه‌ندستانه‌وه هاته‌وه یه‌که‌م که‌س بوون که‌ چونه پال شیخ محمود و به‌ لایه‌نگری شیخ محمود مانه‌وه تاله دوا‌ییدا که‌ریمی فه‌تاح به‌گ له‌ گوندی (قه‌ره‌نامور)ی چه‌مچه‌مال کوژرا).

شیخ ره‌توفیش له‌ یاداشته‌کانیدا باسی ناپیاوی (موشیری حه‌مه‌ی سلیمان)ی هه‌مه‌وه‌ندی کردوه وه‌کو زۆر نووسه‌رانی تری وه‌کو نه‌حمه‌د خه‌واجا و دوکتۆر جه‌مال نه‌به‌ز و گه‌لینکی تر که‌ چون خیانته‌ی له‌ شیخ محمود کرد و رنگه‌ی پیشانی ئینگلیزه‌کاندا که‌ له‌ پشته‌وه هه‌لکشینه سهر به‌رزاییه‌کانی ده‌ره‌ندی بازبان و له‌ویوه ده‌وره‌ی شیخ محمودیان داو بریندارکرا و به‌دیل گیرا.....

۲- پینوهندی شیخان له گهله بندهماله‌ی (جاف) دا

عشیره‌تی جاف یه‌کینک بووه له هدره عمشیره‌ته گهوره و دهسه‌لآنداری خواروی کوردستان و له زهمانی عوسمانلی دا وه‌زینیکی تایبه‌تی هه‌بوه و ئینگلیزه‌کانیش که هاتنه کوردستانه‌وه به ههمان چاو سه‌یری جافیان کرده‌وه گه‌رۆک و شارزاکانیان باسی تایبه‌تیان بۆ ئه‌وه عمشیره‌ته تهرخان کرده‌وه له نوسینه‌کانیانا له‌گه‌له‌ ئه‌وه‌شدا جافه‌کان له‌کاتی خزیدا ریزیان له شیخ مارفی نۆدی و کاک احمدی شیخی کوری گرتوه به‌هزی پایه‌ی ئایینی و پله‌ی خوینده‌واری و زانیاری یانه‌وه، به‌لام که ساتینک شیخ سعیدی هه‌فید و شیخ مارفی نقیب و له‌ دوای ئه‌وانیش شیخ محمود بوون به‌ خاوه‌ن زه‌وی زارو عوسمانلی به‌کان بۆ سو‌دی خزیان که‌وتنه‌ ئه‌وه‌ی بایه‌خیکی تایبه‌تی بده‌ن به‌ شیخان، ئیتر ورده‌ ورده‌ جافه‌کان وه‌کو هه‌ندی‌ه‌مشایری تری نا‌وچه‌که‌ که‌وتنه‌ به‌ریه‌ره‌کانی کردنی شیخان و حمزیان به‌ بوونی ده‌سه‌لآتیان نه‌ده‌کرده‌وه و پێ‌یان خۆش نه‌بوه‌ که‌ له‌ نا‌و خه‌له‌کدا نا‌ویانگیان بلا‌وبیسته‌وه .

وه‌کو له‌ کاره‌ساته‌که‌ی موصل دا باس‌مان کرد که‌ گوایه‌ محمود پاشای جاف سه‌رۆکی لقی که‌مه‌لی (اتحاد و ترقی) بووه له‌ سلیمانی (شیخ ره‌ئوفی شیخ محمود له‌ ههموان زۆرتر سوور بووه له‌سه‌ر ئه‌وه) له‌گه‌له‌ هه‌ندی له‌ بازرگانه‌کانی نا‌و شاری سلیمانیدا که‌وتنه‌ ساز کردنی ئه‌وه‌ پلانه‌ی که‌ شیخ سعیدو خزم و کس و کاره‌کانی ئاواره‌کران بۆ موصل و لقی اتحاد و ترقی موصلیش ئه‌وه‌ کاره‌ ساته‌ی سازکرد که‌ له‌ شوینی خزیا به‌ دوورو درێژ باس‌مان کرد، ئه‌وه‌ هه‌لوسته‌ی محمود پاشا به‌رامبه‌ریه‌ شیخان بوو به‌ هزی درێژه‌پێدانی ئه‌وه‌ نارێکیانه‌ی که‌ به‌ر له‌ وه‌ له‌ نیوان جاف و شیخان دا هه‌بوه‌.

شیخ ره‌ئوفی شیخ محمود له‌ یادداشته‌کانیا ده‌ریاره‌ی پینوهندی شیخان و جاف نه‌لی: «۲۱»

خه‌لکی ناوچه‌ی عمریت و شاره‌زور خویان به مرید و ده‌رونیسی کاک احمد‌نژانی، عشایری جاف به‌تایبه‌تی هۆزی (مکایلی) له کوچ و باری گهرمیان و کونستانیان دا به ناوچه‌ی عمریت و شاره‌زوردا تیپه‌ریان نه‌کرد و له پێ‌ره‌وی کوچ و باردا مه‌رو مالا‌ته‌کانیان زبانیکی زۆریان له کشت و کالی خه‌لکی ناوچه‌ی عمریت و شاره‌زور نه‌دا (وا باو بووه له‌و رۆژانه‌دا که نه‌و خاوه‌ن زه‌وی و زارانه له خاوه‌ن مه‌رو مالا‌ته‌کان ته‌پارانه‌وه که‌نه‌یه‌ن مه‌رو مالا‌ته‌کانیان بکه‌وته ناو کشت و کاله‌کانیانانه‌وه، له وه‌رامدا پێ‌ی یان نه‌وتن : برام تۆ گالی خۆت وه‌گۆزه). خه‌لکی شاره‌زور و عمریت له نه‌جای نه‌و زیان لی که‌وته‌دا په‌نایان برده به‌ر شیخ سعید بۆ نه‌وه‌ی لای محمود پاشای جاف تکای نه‌ویه‌ن بۆ بکا که سه‌ر عینله‌کان راسپێزی و فه‌رمان بدا رینگه‌ نه‌ده‌ن به به‌خشینی نه‌و زیانه له‌کاتی هات و چۆی گهرمیان ، کونستان دا .

شیخ سعید بۆ نه‌و مه‌به‌سته نامه‌یه‌ک نه‌نوسیت بۆ محمود پاشای جاف و به حاجی سید حسنی برابا و به سید عبدالله‌ی کوری حاجی سید حسن دا نه‌و نامه‌یه‌ نه‌نیریت بۆ لای محمود پاشا . که نه‌گه‌نه نه‌وی و پاشا نامه‌که‌ی شیخ سعید نه‌خوینیه‌وه، به تووره‌یه‌وه به حاجی سید حسن نه‌لی: به‌رۆ وه شیخ سعیدی برات بیژه ده‌ست نه‌خاته ناو کارو باری خه‌لکه‌وه و وه‌نوێژکردنی خۆیه‌وه خه‌ریک ویت . که حاجی سید حسن نه‌گه‌ریته‌وه بۆ سلیمانی له رینگا له گوندی (خه‌راجیان) وه نامه‌یه‌ک نه‌نیریت بۆ شیخ سعید و وه‌رامه‌که‌ی محمود پاشای پێ‌ی نه‌گه‌یه‌نیت، شیخ سعیدیش تووره‌ نه‌بی و نه‌مر نه‌کا به خزم و دۆستان له ناو عشایره‌کاندا چه‌کدار کۆ نه‌کاته‌وه که‌له ناو نه‌و چه‌کدارانه‌ی سه‌ر به شیخ سعید دا هه‌ندی له عشایری جافیش به پیری‌وه نه‌چن (به‌زۆری روغزایه‌کانی جاف و سه‌مایل عوزیری و بی‌ سه‌ری که هه‌موو جاف بوون لایه‌نگری شیخان بوون)، که ساتینک محمود پاشا به هه‌والی نه‌و چه‌کدار کۆکردنه‌وه‌ی شیخ سعید نه‌زانی چاری نامینی به ناشتی و به خۆشی کینه‌که له‌گه‌ل شیخ سعید دا چاره‌سه‌ر نه‌کا به‌لام نه‌و هه‌رپه‌شه‌یه‌ی شیخ سعید بوو به گری‌ یه‌کی گه‌وره‌له دلی محمود پاشا و تا‌قمه‌که‌یدا، که ساتینک کۆمه‌لی اتحاد و ترقی له‌قیکی له سلیمانی کرده‌وه‌به هاندانی هه‌ندی له

بازرگانه‌کانی سلیمانی، محمود پاشا کرا به سردرپرشتیکوری ئهو لقی سلیمانی و ده‌ست کرا به ناردنی اخباریاتی پر له درزوده‌له‌سه و کۆکردنموی مزیده‌ته دژی شیخ سعید که نه‌نجامه‌کمی له باسی شیخ سعید و کاره‌ساته‌کمی موصلدانا‌شکرایه).

جگه له‌وهی که شیخ ره‌ئوف باسی کرده که بۆته هژی ئهو ناکۆکیه‌ی نینوان شینخان و جاف، شیخ بابا علی شیخ محمود هژیه‌کی تریشی بۆ باس کردم که زۆر کاریگهر بوه بۆ خۆشکردنی ناگری ناکۆکی و بدربره‌کانی کردن له نینوان ههردولادا. شیخ بابا علی له باسی ئهو هژیه‌دا ئه‌ئێ:

« سولتان عبدالحمید مووچه‌یه‌کی تایبه‌تی بریبه‌وه بۆ شیخ سعیدی حفید که ئهو مووچه‌یه‌ی به لیره‌ی ئالتون ئه‌په‌رایه، شیخ سعید به‌وه بویو به پاره‌دار، له‌وه سهرده‌مه‌دا هه‌ندی له تیره‌وه هۆزه‌کانی جاف که سه‌ر به شینخان بوون، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که له عمشیره‌تی جاف بوون، به‌لام محمود پاشا هه‌موو سائیک که قۆنتهراتی کۆکردنموی باجی مه‌رو مالاتی له عوسمانیه‌کان وه‌رته‌گرت، ئهو جافانه‌ی که دۆستی شینخان بوون گله‌یی ئه‌وه‌یان هه‌بوو له محمود پاشا که باج(قۆچانه)یه‌کی زۆریان لی ئه‌سه‌نیت و بۆئمه‌وه‌ی له‌وه ئه‌که‌ی پاشای جاف زرگاریان بێت په‌نا ئه‌به‌نه‌به‌ر شیخ سعید که فریایان بکه‌وی. شیخ سعیدیش به پیر ئهو داخوازیانه چوه لای عوسمانلی یه‌کان و قۆچانه‌ی سالانه‌ی له‌سه‌ر محمود پاشا زیاد کرده‌وه هه‌ر به‌قه‌د ئهو پاره‌ی قۆنتهراته‌ی که دا‌بووی به کار به ده‌ستانی عوسمانلی داوا له‌وانه ئه‌کا که پاره‌که کۆ بکه‌نمۆه که ئه‌وه‌ی به‌م جوهری داوایی داویانه زۆر که‌مه‌تر بووه له‌وه‌ی که جاران محمود پاشا لی ئه‌سه‌ندن به‌وه محمود پاشا پاره‌یه‌کی زۆری سالانه‌ی له کیس چوه له نه‌نجامی ئه‌وه‌دا له شیخ سعید دلگیر به‌وه ئه‌وه‌ی گرتۆته‌ دلی که بۆته سه‌رباری ئهو هه‌ره‌شه‌یه‌ی که‌له پینشته‌ر دا له لایهن شیخ سعیده‌وه لی ی کرابوو هه‌روه‌کو شیخ رووف باسی کرده‌وه).

ده‌ریاره‌ی ئه‌وانه‌ی که‌له ناو جافه‌کاندا له ده‌وری حوکمداریتی شیخ محمودا، له‌گه‌ڵ شیخ مه‌حموددا‌بوون له گه‌فت و گۆیه‌کی تردا له‌گه‌ڵ شیخ باباعلی شیخ

محمود دا ووتی:

جافدگان زوریان له گهډل شیخ محمود دابوون، به تایبه تی روغزایی (خهلیفه یونسی روغزایی یه کینک بووه لهو جافانهی کله سالی ۱۹۲۴ به دواوه هاوکاری کردوه له گهډل شیخ محموددا و لهو شمراندا کله ناوچهی شماره زوور دا له بهینی هیزه کانی ئینگلیزو عیراقدا له لایه ک و پینشمهرگه کانی شیخ محمود له لایه کی ترهوه به شداری کردوه و دهوری نازایانهی زور دیوه) و سمایل عوزیری (که به زوری له ناوچهی سوورداش و دۆلی هه ناران دا بوون)، بی سهری که له ناوچهی شارباژیر دا بوون) که زوریان له شمره کانی شیخ محمود دا بهرامبهر به داگیر کهران به شداریان کردوه نهمانش جافی سهر به شیخ محمود بوون.

حامید بهگی جاف که له سه ره تای ده سه لاتداریتی شیخ محمود دا که حوکمدار بوه له گهډل شیخ محمود دا بوه، به لام له دوایدا لی ی جیابوتهوه و ئینگلیزه کان کردویانه به معاونی قائمقامی هه له بجو احمد بهگی وهسمان پاشای شاعیر کراوه به قائمقام... خانمی ژنی وهسمان پاشا (عدله خانم) هه رچهنده که شیخ محمود اعلائی حوکم داریتی دوهمی کرد له سلیمانیدا خانم بو پیرزایی کردن له شیخ محمود هاته سلیمانی به خویی و دهستهو دایروه به لام لهو هاتنهو لهو پیرزایی بهی به دل نه بوو، شتیکی رووکمش و سه زراری بوو).

زیره له گه ننجینهی مهردانا^{۱۳} باسی لهوه نکات که چون له خزمهت شیخ محمود و ۳ سواردا بو سه رخووشی کردن له محمود پاشای جاف به هزی مردنی وهسمان پاشای برای چونته هه له بجو، به لام وادیاره لهو گری یه کله زهمانی شسخ سعیدی باوکی شیخ محمود دا وهکو باسمان کرد ههر له دلی محمود پاشای جاف دا ماوه و دلی له شینخان پاک نه بۆتهوه.

له گهډل لهوهی که احمد موختاری جاف و حامید بهگ له شیخ محمود جیابونه تهوه و شیخ محمود ماوه بهک احمد بهگی موختاری شاعیری گرتوه که به شیعریک گللی له شیخ محمود کردوه لهو روهوه به لام ئیتر وه نه بوو بی وهکو و قان هه موو به گزاده کانی تری جاف له گهډل شیخ محمود دا نه بوو بن.

بۆمونه داود بهگی جاف (له به گزاده کانی که لار بووه) له شهری (ناو باریک

دا هاوکاري شيخ محمود بوه و شان به شاني شو شمري کردوه و شيخ باباعلي نعلی : هممو جارنگ باوکم نئی ووت : داود شیره... جگه له داود بهگي جاف (کریم بهگي جاف) ایش له که لار به زوری له گهل' ٲینگلیزو حکومت دا رنگ نهبوه. له بهرگي دووههدا له باسی نالوزبوونی ههلونستی ناوچدی سلیمانیدا باسی ته که ین.

دهرباره ی ههلونستی جافهکان بهرامبهر به شيخ محمود ، شو کتیبهی که دائره ی حاکی گشتی به بریتانیا به ٲینگلیزی چاپیان کردوه و فوادی حمه خورشید وهری گیزاوه بز عمره بی و له چاپخانه ی (الحواث) سالی ١٩٧٩ له بهغدا چاپی کردوه و بلاوی کردوتوه لهو روهه نعلی: جافهکان لهو روظاندا دوو بدش بوون...

١- بشی یهکم بهسمرکردایهتی عادلله خانم (خانمی ژنی وهسمان پاشا) و هردوو کوره که ی (احمد بهگي شاعیر و عزهت بهگ) که نعمانه دژی شيخ محمود بوون و پال' ٲشتینکی به هیزی ٲنمه بوون له ناوچدی سلیمانی و گهرمیاندا و چه کداره کانیان یارمهتی موخابه راتی ٲنمیدیان ئدا و دهنگ و باسیان ته که یانده ٲنمه و ناگاداریان ته کردین که کام عشمیرهت نهبوون به پالٲشتی شيخ محمود، گورهترین خزمه ٲنکی ئوانه بز ٲنمه ئوه بوو که یارمهتی ئفسری سیاسی ٲنمیدیان دا له ههلېجه (ملازمی فرزکووان ج . م . لیز) که یهکم ئفسری سیاسیمان بوو که ناردیوومان بز ههلېجه له سالی ١٩١٩ دا (ناردنی شو ئفسره له دوا ی ئوه بوو که ٲینگلیزهکان بریاریان دا ههلېجه له سلیمانی جیا که نوه وهکو له شوینی خزیدا باسی ته که ین) وه توانیان شو ئفسره مان دهرباز بکن و رزگاری بکن.

خانمی ژنی وهسمان پاشا له سالی ١٨٥٩ له دایک بووه له سالی ١٩٢٤ له ههلېجه مردوه له گورستانی عبابهیلنی نیژراوه، ٲینگلیزهکان له تمه نی شهست سالی بی خاندا بهرامبهر بهو چاکهیدی خانم له قه بی (خان بهادور) یان ٲن' بهخشیه .

٢- بشی دووهمی جافهکان: حامید بهگي مجید بهگي کوری وهسمان پاشا (مجید بهگ له عدله خانمی ژنی وهسمان پاشا نهبوه بدلکو له ژنیکي تری

وہسمان پاشا بو، تاثیرہ لہ کتیبہ کدی حاکمی گشتی ہریتانیاوہ وەرگیراوه .
بدلام دہربارہی حامید بہگ وەرکو نہگیرنہوہ، لہوسردہ مہدا کہ لایہنگری شیخ
محمود بوہو ہینشتا نہکرا بوہ بہ معاونی قائمقامی ہدلبجہ ، ٹینگلیزہ کان دواہ
نہوہ حامید بہگ ہدلبجہی بدجی ہینشتبوہ، فرزکہکانی ٹینگلیز نہو شوینانہیان
بزرردومان کردوہ کہ حامید بہگی تیاہوہ بہتایبیت گوندی عباہدیلی.

۳- پیوهندی شیخان و تالهبانیه‌کان

ناکۆکی نیوان شیخان و تالهبانیه‌کان له کۆنوه ههتا شەری ئاو باریک کەله سالی ۱۹۳۱دا روویدا درێژهی کیشاوه.

ده‌بارە هۆی ئهو ناکۆکیه دوو سرچاوه‌مان بده‌ستوه‌یه، یه‌کمیان یاداشته چاپ نه‌کراوه‌کانی شیخ رووفی شیخ محمود^{۲۱}، دوهم ئهو گفت و گۆیهی که له‌گەڵ شیخ باباعلی شیخ محمود دا کردومه لهم روهوه.

چ شیخ ره‌ئوف و چ شیخ باباعلی هه‌ردوکیان له‌وه‌دا یه‌ک نه‌گرنوه که ئهو ناکۆکیه له سالیکی تووش و نه‌هاتی و نه‌بونی ده‌غل و دان دا بووه و تاقمینگ له شیخانی به‌رزنجه رویان کردۆته ناوچهی تالهبان بۆ ده‌غل و دان کرین و له‌ویوه هه‌ردوو لا تینگ چون .

شیخ باباعلی ئەلی: (ئهو بی ده‌غلو دانیه له ناو شیخه‌کانی ناوچهی به‌رزنجه‌دا رویداوه که شیخانی ئهو ناوچهیه سالیگ لیسر بی بارانی و بلاویونه‌وی کولله‌هه‌رچیکیان بووه هه‌مووی له‌ناو چوه و ئه‌وانیش ناچار بوون هه‌چی ئالتون یاخود مه‌رو مالاتیان هه‌بووه فرۆشتویانه و رویان کردۆته‌ناوچهی تالهبان بۆ کرینی گه‌م و جو...به‌لام له‌جیاتی ئه‌وه گه‌م و جزیان پی بفرۆشن هه‌رچی پاره‌کانیان ئه‌بی هه‌موویان لی ئه‌سینن و به‌ ده‌ستی به‌تال نه‌گه‌رنه‌وه مالی خزیان... به‌رزنجه‌یه‌یه‌کان له تۆلهی ئه‌وه‌دا له‌شکرینگ له خزم و کس و کاری خزیان کۆنه‌که‌نه‌وه ئه‌چنه سه‌ر تالهبانیه‌کان و شه‌ر له نیوانی هه‌ردوو لا ته‌قه‌ومی و به‌رزنجیه‌یه‌کان تۆلهی خزیان لی نه‌که‌نه‌وه، ئه‌مه بووه هۆی ناکۆکیه‌کی دوورو درێژ له نیوانیاندا (وایزانم له دواییدا له سالاتی چله‌کاندا به ژن هیناتی شیخ باباعلی له تالهبانیه‌کان ئهو ناکۆکیه نه‌ما و بوون به‌ دۆست).

به‌لام شیخ رووفی شیخ محمود له یاداشته‌کانیا لهم روهوه ئەلی: سالیکی گرانی هه‌ندینگ له گه‌نجه‌کانی ناوچهی سه‌نگار و قه‌ره‌داغ ئه‌چنه ناوچهی داوده بۆکرینی گه‌م، به‌لام تالهبانیه‌یه‌کان رنجه‌یه‌کان پی نه‌گرن و ئه‌بی به‌ شه‌رو هه‌راو له‌و شه‌ره‌دا

یەکیەک لە سەرۆکی تالەبانیەکان ئەکوژری (که ناوی نەهیناوه کی بووه) ،
تالەبانیەکانیش یەکیەک لە شینخان ئەکوژن لە گوندی (مەملەحە) لە ناوچەی
سەنگاو و ئەم کوشتنە بوو بە هۆی ئەوی ساداتی بەرزنجە زۆر لە شینخ سعیدی
حفید بکەن لەشکرینکی زۆر کۆکاتەوو تۆلەمی ئەوه لە تالەبانیەکان بکاتەوه که
بەشینکی لەشکرەکی شینخ سعید جگە لە خزمانی خۆی بریتی بووه لە جافە
رەشکەولە عەشیرەتی (شیلانە) که ئەوانە لە ناوچەی (مەرگە) دان لەگەڵ
هەندیک خەلکی سلیمانی و ناوچەی پشدر و هەندیک جاف و هەموەند .

شینخ سعید سەرکردایەتی ئەو لەشکرە ئەداتە دەست شینخ مصطفی نقیب (برای
شینخ سعید) و پەلاماری تالەبانیەکان ئەدەن و هەندی دینەتیا نەسوتین .
لەئەنجامی ئەوهدا شینخ علی گەوره (نیازی لە شینخ علی برا گەورهی شینخ رەزای
تالەبانی بووه) تەلگرافیک ئەنیرت بۆ سولتان و شکات لە شینخ سعید ئەکاوه
سالی (۱۳۱۱ هـ) دا لە لایەن حکومەتی عوسمانلییەوه شینخ سعید داوا ئەکری بۆ
ئەستەمبول (که هەندی سەرچاوی تر بە جزینکی تر باسی ئەو داوا کردنه ، یا
چونە شینخ سعیدیان کردوه وهکو لە باسی شینخ سعید دا لینی دواين) .

شینخ رەئوف لە یاداشتەکانیا لە سەری ئەروا و ئەلی : که شینخ سعید ئەگاتە
ئەستەمبول بە پینچەوانەمی ئەوی که چاوەری ئەکرا ، شینخ سعید وهکو گیراوو
دەست بەسەرنک سەیر ئەکراوه بەلکو وهکو میوانینک ریزی لی گیراوهو لە بیلاطی
شاهاندا بۆ ماوهی (۵) سال ئەهیلرنتەوه و دواي ئەوی رنگی ئەدریتی
بگەرنتموه بۆ سلیمانی و لە گەراندهیدا سولتان پیاوینکی تایبەتی لەگەڵ ئەنیرت
بۆ ئەوی بزانی شینخ سعید تا چ رادهبەک لەناو خەلکدا ریزی لی ئەگیرت و
دەسلاتی چەندە .

که شینخ سعید ئەگاتە هەولیز و خەلکینکی زۆر بە پیریوه ئەچن که هەتا ئەو
رۆژه ئەو ناوچەیه شتی وای بەخۆیوه نەدیوو ، هەروەها لە کەرکوک/یش بەو
جۆرە پینشوازی ئەکری و نیتەر ئەنەندە تر پلەو پایەمی شینخ سعید وشینخانی
بەرزنجە بەرزبوهوه لەلای سولتان .

لەو یاداشتەمی شینخ رەئوف دا ئەوی سەرنج رانەکینشیت دەربارەمی نارەنی یا

چونى شيخ سعيد بۇ ئىستىمبول ئىمۆه بىد:

۱- هېچ كىسىكى تر ئىمۆ چونى شيخ سعیدی بۇ ئىستىمبول بىمۆ جۇره باس نىدكروه كه شيخ سعيد ماوهى ۵ سال له ئىستىمبول دا مابىتموه .

۲- بىنگومان ئىمۆ چونى شيخ سعيد بۇ ئىستىمبول كه شيخ روف باسى كروه بىدكم چونى بوه بۇ ئىستىمبول كه زيور له گىنجىنى مىرداندا «۱۳» به جۇرنكى تر باسى كروه كه له شونى خۇى لى دواىن، جگه لموه نه شيخ محمود له گفت و گۆكه پىدا له گىل حبز بوز، نه شيخ قادر له ياداشته كانىا كه مامۇستا رۇژبه پانى باسى كروه هېچيان باسى ئىمۆ چونى شيخ سعیديان بىمۆ جۇره نىدكروه كه شيخ ره ئوف لىنى دواوه ئىگىر راست بوو بىت ئىمۆ ماوه دورو درىژه له ئىستىمبول مابىتموه و هىشتىمۆه كى له ئىجمامى ئىمۆ شىره دا بوو بى كه له گىل تالمبانىه كاندا كروىدتى دپاره ئىمۆ جۇره دهس بىسرىدك بوه ئىگىر چى دورو نيه عوسمانىه كان بۇ سودى خۇيان له دوا رۇژدا رىزيان لى گرتىت .

زيور له ياداشته كانيان باسى ئىمۆ چونى به جۇرنكى تر كروه كه ئىلى:(وهختى خۇى سولتان داواى له كاك احمدى شيخ كروبوو كه به زيارهت بچىت بۇ ئىستىمبول بهلام له بىر پىرى خۇى نىتوانى بچىت و له جياتى خۇى شيخ محمدى موفتى نارد بۇ ئىستىمبول، بهلام سولتان بىمۆ چونى شيخ محمدى موفتى وازى نهىنا بىلكو داواى له شيخ سعیدی حفىد كرو كه جى نشىنى كاك احمدى باپىرى بوو بچىته ئىستىمبول)، كه ئىمۆ باسى زيور زۇر جىاوازى هدىه له گىل ئىمۆه شيخ ره ئوف له ياداشته كانىا باسى كروه. ئىمۆ شىره نىوان شىخان و تالمبانى كه شيخ على برا گموره شىخ رهزای تالمبانى دپاره بشدارى تىاكروه له كاتى خۇيدا ئىمۆ شىره رقى شيخ رهزای هلىساندوهو به چوار خشته كىدك نارهزای خۇى دهرىروه كه بىمۆ پىرى رقموه به فارسى به شىخانى بىمۆ زىجى ووتوه:

شاه حسين از خواب ديدم در ملا

گفتم اى شاه شهيدى كرىلا

سيد برزنجيه از نسل تو اند

قال لا والله هذا مفتري

لهو ئهچى لهو شهردا (رهبات) يه کانيش لايهنگرى شينخان بوون دژى
تالهبانيهکان بزيه شيخ رهزا له شوينيکى تری دا پلارى گرتوته ئهوانيش و
وتويه تى:

ئهگهر بهرزنجيهى غهديرش بکمن همر نهيسه ساداتن

خدر ئاغاي رهباتى دايکه خو گى ئينه بسو هاتسن؟

ئهو تووره بوونهى شيخ رهزا بو سر شينخان بينگومان تووره بوونيکى کاتى
بووه چونکه شيخ رهزا همر خوزى له شيعرينكى تریدا وتويه تى:

مربوطه حياتم به سلیمانی و خاکی

خوزگم بهسهگى قاپيهکى احمدى کاکى

بزهست و عسا ناسکهکى داخه دهروم

قوربانى ئهيم سؤل و عساودهست و سيواکى

له دواى ئهو شهردا به ماوهيهک ياخود بهر له چوونى دوهم جارى شيخ سعید بو
ئستهميمبول لهسر دهعوت کردنى سولتان ، شينخان بهسرکردايهتى شيخ سعید بو
ناشت بوونهوه تا قمينکيان چوونه ته لاي تالهبانيهکان و له گهليانا ناشت بوونه تهوه
و شيخ رهزا بو ئهو ناشت بوونهويه شيعرينكى به فارسى وتوه (١٤) ديزر بوه ،
پيره ميردى شاعير له ژماره ٨٤٣/ى سالى ١٩٤٦/ى رۇژنامهى (ژين) دا ئهم
دوو ديزره لهو شيعره فارسى شينخ رهزاي ههلبژاردوه و کردونى به کوردى:

مانگى رهمزان تينپهري، ئهوسا دهى عيده

هينشتا رهمدزانه کچه عيديکى سعیده

مقصد، لهن وايه که ده ئيم جەژنه له لاما

تشریفى حفيدىکى سعید که شيخ سعیده

بهلام ئهو تهقه لايهى شيخ سعیدو ئهو ناشت بوونهويه وهنهبى کوتايى هاتبى
به لکو ماوهيهکى دورو دريژتر دريژهى کيشاو ئهوه بو له شدرى ئاوباريکدا سالى
١٩٣١ تالهبانيهکان وهکو هينزىکى سر به حکومت بهشدارى شهربان کرد دژى

شیخ محمود ، که شیخ محمود لهو شهره‌دا شکارو دواى نموه چارى نما وازى
هینا .

حمدى صاحبقران/ى شاعیر له شیعرنکیدا باسى نمو بهشدار بووندى
تالهبانیه‌کانى کرده، نهدلى:

یهک فوج جهیشى عمره ب ، حموسد نغفر پزلیسى تورک
پنشرهوى دوو سد سوارى تالهبانى بو جدهل
دهنگى شمس تیرو تهپاره، قرچهبى توپ و تفدنگ
رؤزى حدشرى بوو نهبارى همروه‌کو تفرزه نهدل

له کاتى خزیدا شیخ محمد خالص/ى کورى شیخ رهزای تالهبانى که له لایمن
حکومه‌تموه، کرابوو به قائمقام ، شیخ محمود لهسمر نموه له‌گه‌ل نمویشدا تیکچو
و شیخ محمد خالص/یش وه‌کو احمد موختارى جاف به شیعرنک دوورو درنژ
گلهبى له دام و ده‌زگاکه‌ى شیخ محمود کرده که نمویش له بهرگى دوهمى نم
کتیبه دا له بهشى شیخ محمود له ترازووى ره‌خنمو ستایشى شاعیراندا له‌گه‌ل
شیعره‌کانى حمدى صاحبقران و هندیکی تریش باسیان ندهکین .

۴- پیوهندی شیخان له گهل پشدهری یه کاند

دانیشتوانی ناوچهی پشدهرو مدنکور زوریان له کاتی شیخ مارف/ی نودی و کاک احمدی شیخا خزیان به دزستی بنمالمی شیخان زانیوه و ناویانگی هردوکیان به ناویژدهر و مدنکوردا بلاو بووه و له هندی رووداوا لایهنگری شیخان بوون.

له ناکوکیه کدا که له نیوانی پشدهریه کان و مدنکوردا روی دابوو شیخان پشتگیری پشدهریه کانیان کردبووه لام که شیخ محمود بوو به حوکمدار و ٲینگلایزه کان کموتنه نموی عدشایره کان له شیخ محمود ههلگیزنه بابکری سلیم ناغای پشدهری که یه کینک بووه له سرزکه به هیزه کانی پژدهر دژی شیخ محمود وهستاوه کومدکی ٲینگلایزه کانی کرده که ٲینگلایزه کان هندی جار لئاو دوکیومینت و راپورته کانیان به (کاپتن بابکر) ناویان هیئاوه.

بابکری سلیم ناغا بهرامبدر بهو خزمتهی بؤ ٲینگلایزه کان هتا ماوه یه ک مانگانمو موچهی له ٲینگلایزه کان وه رگرتوهو مدالیایه کی تایبته یان داوه تی و هتا ماوه یه کی زور ناوچهی پشدهر وه کو ناوچه یه کی تایبته یی و ابوه که ٲیداره ی حکومتی عیراقی تیادا به هیز نمبووه و سدریازیان ندادوه به حکومت .

به لام ههباسی محمود ناغا و هندی لمو پشدهریانه ی که سر بهو بوون ههلونستیان جیواز بوه لموی بابکر ناغا و له زور ههلونست و رووداوا هاوکاریان له گهل شیخ محمود دا کرده و دژی ٲینگلایزه کان وهستاون (که هندی لمو ههلونسته نه گمریتموه بؤ سروشتی عدشایری که له ناو خزیانا نارینک نمبن و لایه ک سمریه لایه ک نمبی ٲیتر نموی تر بؤ بربره کانی نه چیتته پال لاکه ی تر که پشدهریه کان لموه دا رابوردویه کی زوریان هه بووه).

به کینک له بەلگه نهینی به کانی نارشینگی بهریتانیا (له دوهم حوکمدارینتی شیخ محمود داباسی ئەکەین) ئەلێ بابکری سلیم ئاغا هاتنوهی شیخ محمود له هیندستانوه بۆ کوردستان به شتیکی باش و راست نازانیت و ئەلێ ئەگەر شیخ محمود بگهڕیتوه ههموو ناوچهکه ئالۆز دهبی (به پینچهوانهی توفیق وههیی کهله ههمان کاتدا ئەلێ شیخ محمود پیوسته بههینریتوه بهلام دواي ئهوهی ههموو دهزگاکانی بۆ ساز بکری ئهوسا ری پدري بگهڕیتوه).

له بهرگی دوهمی ئهم کتیبیدا نارینگی شیخ محمود لهگهڵ بابکری سلیم ئاغادزستایهتی لهگهڵ ههباسی محمود ئاغا له ریزهوی رووداوهکانی ئهو سهردهمدا به دورو درێژ باسی ئەکەین و پینوست ناکا لیزه دووباره ی بکهینهوه

ههمووها لهکاتی ئالۆز بوونی ههلوئست له خواری کوردستان دا به تایبهتی که تورکهکان به هزی (پوزدمیر)وه له رهواندز دهسلاتیان پیدای کرد ، ئینگلیزهکان ویستیان به هزی بابکری سلیم ئاغاوه سمایل خانی سمکۆ وا لێ بکهن که بهگۆ تورکهکاندا بچیت . له بهرگی دوهمی ئهم کتیبیدا باسی ئهو چالاکیانهی بابکر ئاغا ئەکەین که ههولێ داوه لهگهڵ سمکۆدا پینوهندیدهک بکرنیت که دژی تورک راپهرنیت که ئهمانه به دورو درێژی له دوکیومینتهکانی ناو نارشینگی وهزارهتی دهروهی بهریتانیا وهکو دوکیومینتی ژماره C.O.730-6-1607 سالی ۱۹۲۱ و دوکیومینتی ژماره C.O.730-8 رۆژی ۱۹۲۱/۱۲/۱ و گهلینکی تر باسی کراوه .

۵- پیوهندی شیخان له گهڼل مهنگورې په كاندا

له باسی پشده ریه كاندا ووقتان که شیخان لایدنگری پشده ریه كان بوون لهو ناکوکیانہی که له نیوانی مدنګورو پشده ردا روویداره.

له گفت و گزیه کدا له گهڼل شیخ باباعلي شیخ محمود باسی نموهی کرد که له زهمانی شیخ سعیدی باپیریا همدنیک له ناغاکانی مدنګور زور دست درژی ئه کهنه سمر خه لکی ناوچه که بیان و رهش و روت و رهش خه لکه کهی ئمو ناوہش زوریان خویان به دهر ویش و مریدی شیخ سعید زانیوه و بو به ربهستی ئمو دست درژی بهی ناغایانې مدنګور پنا ئه بنه بهر شیخ سعید و داوای چاره سرنکی لی ئه کمن ، لهو روزاندا شیخ محمود پی گه یشتوو ئه بنیت به شیخ سعیدی باوکی ئه لی: یارمه تیدانی ئه وانہی که هاواریان هیناوه ته بهرتو تنها به کاغزو هدره شه سمر ناگری بزیه شیخ محمود هینزکی چکداری کوزکردوتموه که حاجی سید حسنی مامیشی له گه لا بوهو روویان کردوتمه مدنګور و توانیویانه ناغاگان بی دهنگ بکمن و وازیان پی لی بینین لهو رهفتاره ی که جارن له گه ل ئمو خه لکه دا ئه بیان کرد ، به لام مدنګوریه کان دهستیان کرده به شکات کردن لای خه لیفه له ئه ستمبول و به ناویناغاکانی مدنګوره وه مزه تہ بیان دژی شیخ سعید کو کردوتموه.

به لام سدير نمويه له گفت و گزکانی شیخ باباعلي دا وا دهرته کموی که ساتینک شیخان لی یان قومواو له دواى ناواره کردنی شیخ محمود بو هیندستان خیزانه کانیان ناچار کران به ناواره یی روو بکهنه کوردستانی ئیزان و له ونوه بو تورکیا، له دوا قزناغی ناواره بوونیان دا روو ئه کهنه ناوچه ی مامش و مدنګور ، مامشه کان زور لایان لی ناکمنوه و یارمه تی یان نادهن ، به لام مدنګوره کان به سهرزکایه تی حسن ناغا (باوکی علي حسن ناغای شهرویت) زور خزمه تیان ئه کمن . له باسی ناواره بوونی بنه مالہی شیخاندا باسی نموه ئه کهنه که چون حسن ناغای مدنګور به کاکه حمده ی ئه مینى عهتار (ژن برای شیخ

محمود) ندلی: نیمه نزدیکی . . . ۳. تفهنگچیمان هدی، نگفر نیرانیه کان هاتنه نم
ناوچدی به نیازی خراپه کردن له گهل نیوه دا هتا دوا تفهنگچیمان مابیت ریگی
نوه ناده بین هیچ دهست درژییه کتان بکرنته سر.

۶- پینوهندی بنه‌مالهی شیخان

له‌گه‌ل هه‌ورامیه‌کان و ناوچه‌ی مهربان دا

ناوچه‌ی هه‌ورامان دوو به‌شه ، به‌شی یه‌که‌م پێ ئه‌ئێن هه‌ورامانی ته‌خت که تيمرۆ که‌وتۆته ناو خاکی ئيرانه‌وه ، به‌شی دوهم هه‌ورامانی له‌هن که له‌ رۆژئاوای هه‌ورامانی ته‌ختدا یه که ئهمرۆ به‌شیکه له‌ خواروی کوردستان. هه‌ورامی به‌ نازاو زرنگ و ووریا ناسراون به‌لام له‌ ریزه‌وی میژوو دا زۆر گۆشه‌گیر بوون (توفیق وه‌هیبی ئهو گۆشه‌گیری و سه‌ختی ناوچه‌ی هه‌ورامان به‌ هۆیه‌کی سه‌ره‌کی دانه‌نی که شینوه‌ی زمانی هه‌ورامی تا ئیسته‌ش له‌ شینوه‌کانی تری زمانی کوردی نزیکتره له‌ زمانی کۆنی کورد که ماد بوو).

له‌سه‌ره‌تای بزووته‌وه‌کانی شیخ محمود دا ، له‌ دوا‌ی شەری یه‌که‌می جیهانی و دام‌زاندنی یه‌که‌م حومه‌داریتی شیخ محمود که ساتینک شیخ بۆی ده‌رکه‌وت ئینگلیزه‌کان ده‌ستی ده‌ستی پێ ئه‌که‌ن و ئه‌یانموی وه‌کو کری گرت‌یه‌که سه‌یری بکه‌ن و یستی له‌ ئینگلیزه‌کان بگه‌یه‌نیت ئهو نوکه‌ره نیه که ئه‌وان به‌ شونیا ئه‌گه‌رین و وه‌کو ستیفن^{٥٧} باسی شیخ محمودی کردوه ، شیخ محمود ئه‌یویست پیاوی خۆیی و پیاوی میله‌ته‌که‌ی بی ، بۆ ئه‌وه ده‌ستی کرد به‌ ناردنی نامه بۆ دۆسته‌کانی که یه‌کێک له‌وانه محمود خانی دزلی بوو .

محمود خانی دزلی ناوی محمود خانی عزیز کوری بارام به‌گی دزلی بووه له ناوچه‌ی هه‌ورامانی ته‌خت له‌ ساڵی ١٨٧٠ز له‌ ناوایی دزلی له‌ دایک بووه ، جگه له‌وه‌ی که محمود خان خۆی و هیزنکی زۆر به‌شداری کردوه له‌ شۆرشه‌که‌ی شیخ محمود دا دژی ئنگلیز له‌ تاسلوجو ده‌رینده‌په‌نجوین و گه‌لی شونیا تر ، ساتینک که خیزانی شیخان و ئه‌وانه‌ی به‌شداریان کردبوو له‌و شۆرشه‌ی کوردا ناواره بوون و روویان کردۆته ناوچه‌ی مهربان ، ئهو خیزانانه له‌ناو ئاوابه‌کانی محمود خانی دزلی دا حسانه‌وه و یارمه‌تیان داوون .

بیجگهله محمود خانی دزلی له واندهی که یارمهتی خیزانه کانی ئاواره بوه کانیان داوه محمود خانی کانی سانان بووه کهله ناوچهی مهرباندا خزمهتی ئهو خیزاناندهی کردوه و دالدهی داوان ئه گهرچی ئهو وه کو محمود خانی دزلی هاوکاری و بهشداری شورشیی زور نه کردوه .

لهوکتیبهیی کهله لایمن ئیدارهیی حاکمی گشتی بهریتانیا له سالی ۱۹۱۹ دا بهناوی Notes on the Tribes of sothern Kurdistan between great Zab and Dilal که فوادی حممه خورشید کردویهتی به عمرهیی و ئهلی:

(جعفر سولتان که سهرزکینکی گهوهی هورامی بووه و ماوهیهک ئهویش له گهله ئیزانیه کاندا له کیشه دا بووه له نیوان ۱۹۳۱-۱۹۳۲) به هیچ جزونیک هاوکاری نه کردوه له گهله شیخ محمود، بهلکو به پینچهوانه زور به گهرمی هاوکاری له گهله کاریده دهستانی ئنگلیز دا کردوه .

له ئهنجامی هاوکاری کردنی محمود خانی دزلی لهو شهرانهی شیخ محمود دا و یارمهتیدانی محمود خانی کانی سانان بو خیزانه ئاواره بووه کان ، که ساتینک دواي شکاندنی شیخ محمود ئینگلیزه کان کموتته توله سهندنمه لهو کساندهی که هاوکاری شیخ یان کردبوو یا یارمهتییان داوو ، محمود خانی دزلی و محمود خانی کانی سانان لهوانه بوون که ئینگلیزه کان داوایان له ئیزان کرد که هردووکیان بگرنیت و تسلیمیان بکات ، ئیزانیش هردووکیانی گرت له سالی ۱۹۱۹ دا و داینه دهست ئینگلیزه کان و محمود خانی دزلی له بهندیخانهی (هنیدی) تینکهله به چهپسه دزو پیاو خراپه کان کراوه و خراوته ژیر ئهشکه نهجه و نازارهوه وه کو کرنکارنیک خشتی کالیان پی برپوه ا .

بهلام له بهر ئهوهی محمود خانی کانی سانان بهشداری شعری نه کردبوو تهنها بهوه وازیان لی هینا که ماوهیهک له بهغدا دهست بهسهر بینت بو ئهوهی له ناوچه کهی دوور بکمویتمهوه ... له دوایدا بهروو دوا هردوکیان بهردران و گهرانهوه شوینی خویان .

محمود خانی دزلی له دواي گرانهوهی بو ناوچهی هورامان ئیتر وهنمیی وازی هینابینت مندویی سامی سیر برسی کۆکس له دوکیومینتی ژماره C.O.730-19

روزی ۱۹۲۲/۲/۹ و وزارت مستعمراتی بدیرتانیای ناگادار کرد که محمود
خانی دزلی به تمایه پنهندی له گدل مصطفی کمال دا بکات بز نموی هدراپهک
له ناوچی هدله بجه و هموراماندا بنیتمهو لبر نمو داوا نکا که نابی نمو
مهترسیبه پشتگوری بخریت. لهم بدرگه و له بدرگی دووهمی نم کتیبه دا له
روداوه کانا زورجار ناو مه محمود خانی دزلی دیته ناو باسدکان.

۷- پیوهندی شیخ محمود له گهل عهشایری شکاک دا

سمایل خانی شکاک (سمکۆ) یه کینک بووه لهو شۆره سوارانهی کوردستانی ئیزان کهماوه یه کی دورو دریز دژی عوسمانلی و ئیزانیه کان شۆرش کردوه و هملیکه زوری داوه دهسهلاتی خزی به سمرناوچه یه کی فراوانی کوردستانی روژه له لاتدا بلاویکاتهوه .

به راستی سمکۆ نهوه نههینیت که باسیکی تایبهتی له سمر بنوسرنت چونکه له راستیدا رۆلینکی زور گرنگی دیوه لهوسر سنورانهی ولاتانی تورکیا و ئیزان و روسدا به لام به داخوه، شۆرشهکانی و بزوتنهوهکانی وهکو شورش و بزوتنهوهکانی کوردی نهوسهردهمه، کهوتوته ناو گیزاوی عهشایری و ناکۆکی له گهل دراوسینکانیا و گوئی نهداوه به بوونی رنکخراونکی سیاسی و دهزگایه کی ئیداری که سهرپرشتی کارو باری شۆرشهکی و نهو ناوچانه بکات که له ژیر دهسهلاتیا بووه .

سمکۆ تووشی گهلینک ههلهی زهق بووه که ههر جاره یه پروا و متمانهی به لایهک کردوه له دهولهتانی نهوسهردهمه به تایبهتی تورکیا که ههچیان نه دۆستی نه دۆستی کورد بوون ، دوو ههلهی تری ئیجگار زهق و ناشکرای بووه یه کهمیان نهوه بوو که ساتینک چوو به گۆر هیزهکانی دهولهتی ئیزانا له ناوچهی سابلأخ توانیبوی هیزی ئیزان دهپرینیت، هملی نهوهی نهدابوو که رینگا له هیزهکانی بگرت له ناوچهی سابلأخ و له ناو شاره کهدا دهست دریزی نهکهنه سهر خهلک که له نهجای نهوهدا کورد کوردی گوشت و خهلکی مههاباد و دهورو بهری تووشی زیانینکی زوری گیانی و مالی بوون که نهمه بوو به هوی نیگهرانی خهلکی نهو ناوچهیه له سمکۆ به خۆپایی ههندی کهسی کرد به دۆزمنی خزی (له شوینی خۆیدا باسی نهکهن) .

ههلهی دوهمی نهو پهلاماردانهی بوو بۆ سهر ئاسوریهکان و گوشتنی مارشمعون

که تنها نموهی سودی لمو کرداره وهرگرت تورکهکان بوون که کوردو ناسوریان بیهکتر به کوشت نهدا و به خوزپایی نمو ناسوریانمی لهخوی نالوزاندو بدلگهیهکی خوزپایشی دا به دست دزستهکانی ناسوریهوه که همیشه دژی بوهستن ، جگهلموه نمو ناسوریانمی که ناوارهکران و له لایمن ئینگلیزهکانموه نیشتهجی کران و به هاندانی تورکهکان سمکوز رنگهی گمرانموهی نمو ناسوریانمی نهدا که بگمرننموه بز شوینهکانی خویان له ناوچهی (هدرکاری)نمو ری لی گرتنه و نمو نیشته جی بوونهی ناسوریهکان بوو بهموی نموهی ئینگلیزهکان له خوارووی کوردستانا نمو ناسوریهکانه چهکدار بکنن و بیکنن به کولهکی دهستیان بز پان کردنموهی شورشهکانی شیخ محمود و راپهرینهکانی ناوچهی بادینان وهکو نموهی ناوچهی بارزان و شوینهکانی تر له ناوچهی سورچی و رواندز وهکو له شوینی خوزیدا به دورو درینو باسی نمو روویروو بو نموهی ناسوری و کوردهکان نهکمین .

مصطفی یامولکی له دواي نموهی ئینگلیزهکان رنگهپان دا له نهمهیمبولهوه بگمرننموه بز سلیمانی (که هاتموه شیخ محمود ناواره بوو له هیندستان) ، مصطفی یامولکی که گمورهترین دوژمنی تورکه کمالی یهکان بووه تورکهکان ناربان نابوو (مصطفی فرود) یامولکی له کوردستاندا همیشه تهقلای نموهی نهدا که به هیچ جزونک تورکهکان دهسلات پیدیا نهکمن و ویلابهتی موصل ندرننموه به تورک ، لمبر نموه بهشونن نموهدا نهگمرا که دوژمن بز تورک زیاد بکات و خهلک هان بدا دژی تورک کهلمو روهه هندی لعل خوارهکان مصطفی یامولکی یان به پیارو راسپینراوی ئینگلیز دانابوو. مصطفی یامولکی لهگهله نموهشدا بهلینی دابوو به ئینگلیزهکان که شاری سلیمانی بهی ناگاداری نموان بهجی نههیلنت ، بهلام به نهینی سلیمانی بهجی هینشتهوه خوی گهپاندزته لای سمکوز بز نموهی لهگهله ناسوریهکانا رنگیان بخات و بهمه دوژمن بز تورکیا زیاد بکات بهلام کوشتنی (مارشمعون) و ناواره کردنی هزاران ناسوری و ناواره بوونیان و نیشتهجی بوونیان له ناوچهی بادیناندا نموتهقلایمی پوچهل کردبووهو به خوزپایی ناسوریهکانی کردبو به دوژمنی خوی و به دوژمنی کوردو نیشتهجی بوونی ناسوریهکان له خوارووی کوردستاندا و رنگه ندانیان بهگمرانموه بز شوینی

خویان له ناوچهی ههکاری چ له لایهن تورکه کانهوهو چ له لایهن سمکۆوه ههر به هاندانی تورکه کان هه لیکه له باری بۆ ئینگلیزی دوژمنی کورد ره خساندو توانی ئهو ناسوریانه بقوزنتهوهو تاماوه یهک بیانکا به کۆتهکی دهستی خۆی بۆ لیدانی شیخ محمود و راپهرینه کانی ناوچهی بارزانو بادینان و سورچی و شوینه کانی تری کوردستان .

سمایل خانی شکاک یه کینک بووه لهو دهسهلاتدارانهی ناوچه یهکی گهروه ، کهساتینک خیزانه کانی شیخان و خزم و کس و کاریان لی یان قهوماو ناواره بوون و چونه خاکی ئیزانهوه سمکۆ بۆ ماوه یهک ئهو خیزانانهی گرتنه خۆی و خزمهتی کردن و کهساتینک سمکو شکاو لینی قهوماو ناچار روهی کرده کوردستانی تورکیا، خیزانه ناواره بووه کانیش چاریان نهماو له زستانینکی زۆر سهختدا روهیان کرده کوردستانی تورکیا ئهو خزمهت کردنهی سمکۆ بوو به هۆی پهیدا بوونی دۆستایهتی له نیوان شیخ محمود و سمکۆ دا که ساتینک شیخ محمود له گهرو تهرۆمی دهسهلاتی هوکمدارینتی دوهه میا بوو، سمایل خان هاتۆته کوردستان و شیخ محمود دهعهوتی کردوه بۆ سلیمانی و که چوهه بۆ سلیمانی وهکو سهرۆکی دهولهتینک پینسوازی لی کراوهو تۆپی بهخیرهاتنی بۆ تهقینراوهو شیخ خۆی چوهه به پیرهوه وهکو له بهرگی دووههدا باسی نهکهین.

بهلام ئهوهی جینگهی داخه ئهوه بوو که له گهله ئهوهشدا که سمایل خان ئهو رۆژانهی که هاتبوه سلیمانی راسته له رۆژانهدا توهوشی شکست بوو له لایهن ئیزانیه کانهوهو تورکه کان دهستیان بریبوو هیچ یارمهتیهکیان نهدا بوو ، بهلام له گهله ئهوهشدا سمایل خان له ناوچهی خۆی ناسراو بوو پاش ماوه یهک گهراپهوهو ژماره یهکی زۆری له خه لک کۆکردهوهو تواناو دهسهلاتینکی باشی پهیدا کردهوه که نهیتوانی بهو تواناو دهسهلاتهوه هاوکاری له گهله شیخ محمود بکاو به ههر دو لا خواروی کوردستان بکهن به بکه یهکی به هیزو پتموو بیکه نه بناغهی دامهزاندنی دهولهتینکی کوردی سهر بهخۆ که بهو زوانه ئهو دهولهتهی شیخ محمود لهناو نهدهچوو و ههلوئست له ناوچه کهدا نهگهراو دورر نهبوو ئنگلیزیش والی بکا به حسابه کۆنه کانیایه بچینهوه، بهلام جگه له یارمهتی خیزانه ناواره بوه کان به هیچ

جزینک له شهردا یارمەتی شیخی نەداوه وەکو له شوننی خۆیا دەرئەکەوی.
بەوجۆرە دووبارە بەداخەوه وەکو هەموو چارنکی تر، هەرلایەک بە جیا بۆ خۆی
تەقەلای داوهو تواناو دەسەلاتی هیچ لایەک نەخراوەتە سەر تواناو دەسەلاتی
ناوچەیدکی تری کوردستان، کە دوژمنانی کورد بە ئاسانی توانیویانە بەک بەیدەک
لەناویان ببین.

مصطفی یامولکی وەکو وتمان بە نەیننی خۆی گەیانەبووه لای سمکۆ نەگەرچی
ئینگلیزهکان له هاتنەوهیدا مەرجینکیان بۆ دانا بوو کە ببێی پرسی ئێوان له
سلیمانی نە چیتە دەرەوه بەلام وادیارە گۆنی نەدابووه ئێوه (کە گەرایهوه
ئینگلیزهکان ئەبگرن و تەحقیقاتینکی دوورو درۆیان لەگەڵا کردبوو) ، له بەرگی
دووهمی ئەم کتیبیدا باسی ئەو راپۆرتەیی مصطفی پاشا یامولکی ڤه‌کەین کە
دەرترەینهو چوونەیی بۆ لای سمکۆ تۆماری کردوه .

۸- پیوهندی شیخان له‌ناو خو‌یاند

شیخانی بمرزنجبه، له‌ناو یه‌کتر دا نه‌گهرچی خزمایه‌تیه‌کمشیان دورر بکوتایه‌توه به‌لام همر خو‌یان به خزم و کسو کارو سهر و بنی یه‌کتری زانیوه و زور جار له لیتهمان و ناخوشی و تنگانده‌دا یه‌کتریان به‌سهر کرده و فریای یه‌کتری کهوتون وه‌کو نه و هاو‌کاریه‌ی که همومان کردبو‌یان دژی تالبانیه‌کان، کبهر لعمه به دورو درژی باسمان کردو جگه‌لو همره‌شه‌یدی که‌له محمود پاشای جاف کراو یز تمعی کردنی مدن‌گوریه‌کان له‌شکریان پینکوه ناو به کومله‌ل چون به گز هممه‌نده‌کان و بینه‌نگیان کردن که له دوا‌ییدا زوریان بوون به دؤستیان، به‌لام له‌گه‌ل‌توه‌شدا له ژیره‌وه همدنیکیان له‌گه‌ل‌تیه‌کتردا نارینک بوون، به تایبه‌تی که شیخ محمود ناوبانگی ده‌ردکردو بوو به ده‌سه‌ل‌تدارو حوکمداری ناوچه‌که‌و اعلا‌تی ده‌وله‌ته‌که‌ی کرد، هدیان بوون‌تو ده‌سه‌ل‌تداریه‌ی شیخ محمودی بی‌خوش نه‌بوو، ئینگلیزه‌کانیش سو‌دیان له‌وه وهر‌گرتوه بؤ نمونه توانیبویان سید احمدی حاجی مامند و شیخ یوسفی شده‌له له شیخ محمود همل‌گیزنه‌وه سید احمد بکنن به مدیری ناحیه‌ی سروچک و شیخ یوسفی شده‌له بکنن به مدیری ناحیه‌ی سورداش (له حوکمدارنتی دووه‌مدا).

یاداشته‌کانی شیخ روفی شیخ محمود^{۲۱} وه‌کو له به‌رگی دووه‌مدا باسی ته‌که‌ین بزمان ده‌ر نه‌خا که شیخ قادری برای شیخ محمود و چه‌پسه‌خانی نه‌قیبی ژنی، همدوکیان نه‌گهرچی به‌سهر زاری له‌گه‌ل‌تیه‌کتر شیخ محمود دا بوون، به‌لام له دوا‌ییدا له‌گه‌ل‌تیه‌کتر نیبوون.

له یاداشته‌کانی شیخ قادرا وه‌کو ماموستا رژی‌یه‌یانی باسی کرده‌وه^{۲۷}، نه‌و یاداشته‌ه‌ندی ره‌خنو توانجی ناره‌وایی سهر و پنی نه‌وتزی تیدایه دژی شیخ محمود که رژی‌یه‌یانی به ناشایسته‌ی داوه‌ته قه‌لم و شایانی نه‌وه نه‌بووه که باسیان بکا یاخود لی‌یان بدوی.

شیخ باباعلی شیخ محمود باسی هندیگ له شیخه‌کانی بهرزنجبه بهم جزوه‌ی خواره‌وه ئه‌کاو ئه‌لی:

«شیخ علی قه‌لبه‌زه همیشه له‌گه‌ل شیخ محمود دابوه ، شیخ عبدالقادری گۆپ ته‌په (به گولله نمبر ناسراوه) خزی و کوره‌کانی له‌گه‌ل شیخ محمود و شورشه‌که‌یدا بوون ، به‌لام شیخ عبدالکریمی قادر که‌رم که‌له‌لای ئینگلیزه‌کان به کاپتن کریم ناسرابوو (وه‌کو چۆن بابکری سلیم ناغای پشده‌ریشیان هدر به کاپتن بابکر ناو ئه‌برد) پیاوئیکی زۆر دوو روو بی بار بوو »

باباعلی نمونه‌یه‌کی بی باری شیخ عبدالکریمی هینایه‌وه و ئه‌لی «له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌سهر زاری خزی به دۆست و ناشنا و خزمی گیانی به گیانی شیخ محمود پیشان ئه‌دا به‌لام که وه‌ختینک شیخ محمود دوا‌ی شکاندنی له شهری ئاوباریکدا له گه‌ره‌کی (اعظمیه) له به‌غدا نیشه‌جی کرا، ماوه‌یه‌کی زۆری پی چوو باوکم بێزار بوو له به‌غدا ئه‌یویست بگه‌رنه‌توه بۆ کوردستان و هندی کوردی دلسۆزو دۆستی شیخ محمود وه‌فدنیکیان پینکه‌وه‌ناو چوونه لای یاسین الهاشمی که سه‌رۆکی وه‌زیران بوو بۆ ئه‌وه‌ی ریگا بدری شیخ بگه‌رنه‌توه بۆ سلیمانی ، له وه‌رامدا یاسین الهاشمی به وه‌فده‌که ئه‌لی:

من تی ناگم و زۆرم لاسه‌یره ئیوه هاتوون داوای گه‌رانه‌وه‌ی شیخ محمود ئه‌که‌ن بۆ سلیمانی له کاتینکدا شیخ عبدالکریمی قادر که‌رمی خزمی ئه‌لی ئه‌گه‌ر شیخ محمود بگه‌رنه‌توه بۆ کوردستان جارنکی تر ئه‌و ناوچه‌یه‌تان دووباره لی ئه‌شینوئینه‌توه.

شینخان ههر له کۆنوه له سلیمانیدا له ناو خزیاندا دوو به‌ش بوون ، نه‌وه‌ی کاک احمدی شیخ و نه‌وه‌ی باباره‌سول .

له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که ئامینه‌ خانی دایکی شیخ محمود له نه‌وه‌ی بابا رسول بوو، به‌لام ئه‌و دوو به‌ره‌یه زۆر جار له‌ناو خزیاندا نارینک بوون. جارنک توفیق وه‌ه‌بی به‌گ بۆی گه‌یرامه‌وه وتی شیخ محمود که‌ره‌تینک رقی له خزمانی دایکی هه‌لساو له‌سهر مناره‌ی مزگه‌وتی گه‌وره‌وه که هینشتا تازه لار بوو ته‌قه‌ی له مائی بابا رسول کردوه که ئه‌وسا مائی بابا ره‌سول له‌و خانوه‌دا بوون که له پاشدا بوو به

مائی مصطفیٰ ٹھمندی مدیری معارف نریکی مائی شیخ قادرو بہرامبہر مزگوتی
گہورہ ہو .

شیخ روفی شیخ محمود لہ یاداشتہ کانیا^{۲۱} باسی ساردی نیوانی باوکی و
سید احمدی خانہقای کردوہو ٹہلی: کہ باوکم ہو بہ حوکمدار سید احمدی
خانہقا کدلہ کمرکوک دائنہنشت زور لایہنگری باوکم نہبوہو لہگہلیا سارد بوہ،
باوکیشم حاجی سید حسنی مامی و سید عبداللہی کوری حاجی سید حسن
ٹہنیرت بز لای سید احمد کہ ہزی ٹہو ساردیہ تی بگا و حاجی سید حسن
رائہسپیزت کہ داوا لہ سید احمد بکات ہچیتہ سلیمانی و لہ جیاتی
ٹہوکاروباری ناوچہکہ بیات بہرنوہ و شیخ محمودیش نامادہیہ لہ ژیر
سہرکردایدتی ٹہوا ہی ، بہلام سید احمد وہرامی ٹہو داخاویہ ناداتمہو و نمش
توانرا بزائری ہزی ٹہو نہہاتن و قبول نہکردنہ چی بوہ! نایا ہہر خزی نہبوہستوہ
یا بہراسپاردہی ٹینگلیرہکان بوہو نہی ویتوہ دانی پیا بنیت .

لہ گمت و گزیہکدا لہگہل کاک علی کمال دا کہ شارہزای ٹہوسردہمدی شیخ
محمودہ باسی نارنکی نیوان شیخ محمود و شیخ صالحی نقیبی کرد کہ مائی
ٹہوشیخ صالحہ بہرامبہر بہ مائی باوکی توفیق وہبی بوہ لہو سردہمددا ... لہ
روژنکی جہژندا لی بان ٹہبی بہ ہہراو لہو شہری کدلہ نیوانیاندا روو ٹہدا
کورنکی صوفی صالحی خفاف ٹہکوژری کہ پیای شیخ محمود بوہ . ٹہو
کوشتنہ ہو بہ ہزی نارنکی بہکی زور کہ تاماویہک دریزوی کیشا .

جاریک توفیق وہبی بگ باسی ہمدنیک لہو ناکوکیہی نیوانی بہری نہقیب و
بابارہسولی کرد کہ شیخ رزای تالہبانی لایہنگری بہری نہقیب بوہو بہری بابا
رسول ٹہو لایہنگریہی شیخ رزایان ہی خوش نہبوہو و ہستا احمدی خدیات (کہ
ٹہویش شاعیر بوہو لہ بنچہدا خہلکی سنہبوہ) دیارہ ہیرشی بردوٹہ سر شیخ
رہزا ، ٹہوہ ہوو شیخ رزاش بہ شعرنک بہو و ہستا احمدی خدیات ٹہلی:

تویج لیمان بووگی و ہشاعیر ٹہی حہرام زادہی سنہ
ہو چہشاننیک ناخہقینی، مہسرفی چہس ٹہی تنہ

۹ - پینوهندی شیخان له گهڼ بنه ماله کانی شاری سلیمانی دا

جگه له بنه ماله ی شیخان، لخوا شاری سلیمانیدا گه لیک خیزان و بنه ماله ی ناسیای تر هه بوون که له کاتی خزیدا هه ربه که بیان به جوړنک ناسراوو دپار بوون ؛ کاک علی کمال به گ که خزی خه لکی سلیمانیهو ماوه به کی زور نه ندای پارلمانی عیراق بووه و له گهڼ ناسراوه کانی بنه ماله کانی تر دا له کزنوه پینوهندی هه بووه له زور هه لونیستی کوردا به تی دا ده ورینکی باشی بووه به کینک بوه لهو کوردا نه ی که له روشدی به ی عسکری سلیمانی خویندویه تی و له نه مسته مبول له مه کته بی عسکریده رچوهو بووه به نه فسهر و که گه راوه تهوه بز کورداستان له سالی ۱۹۲۲-۱۹۲۳ دا کراوه به معاونی مدیری پولیسی کزیه و لهو رزواندا که شیخ محمود له به غدا ده ست به سهر بوه کاک علی کمال مدیری پولیسی به غدا بووه هه میسه هات و چزی شیخ محمودی کردووه و دزیستی بووه نه لی من به کینک بووم لهواندی که له سالی ۱۹۴۱ دا له هه رای ره شید عالی گه یلاتی دا هانی شیخ محمود دا بگه ریتهوه بز کورداستان. هه روه ها کاک علی کمال له گهڼ نه وه شدا نیمرؤتمه نی خزی داوه له نه وه دسال و به ره و ژورتر به لام به ره وه ربه کانی کونی له یاد ماوه به سوپاسه وه رامی هه ندینک لهو پرسپاراندی داموه که ده ربه ی بنه ماله کانی سلیمانی لیم کردبوو و سودینکی باشم له سهر نه کانی ده ربه ی هه ندینکیان وه رگرت .

۱- بنه ماله ی بابانیه کان

کونترین بنه ماله ی سلیمانی بریتیه له بنه ماله ی بابان که ساتی خزی له قه لاجوالانوه هاتونه سلیمانی و کردویانه به پایتمختی نه ماره تی بابان و دانیشتوانی نهو سای قه لاجوالانیاں له گهڼ خزیانا هیناوه ته سلیمانی و داواپان له

عشایرو ناوچه‌گانی تر کرده که خه‌لک هان بدن و بینه سلیمانی نیشته‌جی بن. له دواى روخاندنی ئیماره‌تی بابان له سالی ۱۸۵۱ داو هاتنی له‌شکری عوسمانی بۇ ناو شاری سلیمانی ئیتر ژماره‌یه‌کی زۆر له بابانه‌کان پهره‌وازه بوون و چونه به‌غداو له ئسته‌مبول ژماره‌یه‌ک لهو بابانانه‌ی که وه‌کو ده‌ست به‌سهر به‌زۆر له ئسته‌مبول نیشته‌جی کرابون له دوا‌ییدا رۆژنکی زۆر گه‌وره‌یان بینیه و له‌ناو کۆمه‌لگای کوردی له ئسته‌مبولدا که زناز سلوپی (قدری جمیل به‌گ) له یاداشته‌کانیا باسی زۆریانی کرده «۱۹».

له‌نوه‌ی ئه‌وانه‌ی له به‌غدا گیرسابونه‌وه ، جمال بابان بوو که له سالی ۱۹۱۴ دا رۆژنامه‌یه‌کی به کوردی و به تورکی ده‌ر کرده، حمدی بابان یه‌کینک بوو لهو کوردانه‌ی که له ئسته‌مبوله‌وه هاتمه‌وه که شیخ محمود ئاواره کرا بۇ هیندستان لهو ماوه‌یه‌دا گه‌راوه‌وه بۇ به‌غداو که هه‌لۆنست له کوردستاندا ئالۆز بوو ، ئینگلیزه‌کان ناچار بوون بیر له دانانی کوردنیک بکه‌نمه‌وه که بیکمن به حوکمداری خواروی کوردستان حمدی بابان یه‌کینک بوو لهو سی کسه‌ی که ئینگلیزه‌کان به‌بیرانا هات و وه‌کو ما‌مۆستا رفیق حلمی له یاداشته‌کانیا ئه‌لی : وادپاره حمدی بابان لهو ئیمتیحانه‌ی که ئینگلیز بزبان دانابوو ده‌رنه‌چوو بو چونکه کوردی باش نه‌زانیه‌وه و ماوه‌یه‌ک بو دوور یه‌وه له کوردستان له‌بهر ئه‌وه خه‌لک به‌ئاسانی سه‌رکرده‌تی ئه‌ویان قبول نه‌کرده وه‌کو له باسینکی تایبه‌تی دا روونی نه‌که‌ینه‌وه له به‌رگی دووه‌مه‌دا.

له نوه‌ی ئه‌و بابانانه‌ی که له زه‌مانی عوسمانلی دا له به‌غدا جینگیر بوون له‌سه‌رده‌می حکومه‌تی مه‌له‌کی عیراقدا گه‌لینک پیاوی ناسراویان لی هه‌لکوت وه‌کو احمد مختار بابان و جلال بابان جگه‌له جمال به‌گی بابان که له پینشتردا باسمان کردو عزمی به‌گی بابانیش له تورکیاوه هاتمه‌وه له سلیمانی دا جینگیره‌وه ؛ له سالی ۱۹۱۴ دا حکمت بابان بوو به نوێنهری سلیمانی له مه‌جلسی مبعوثاندا له ئسته‌مبول.

به‌تماله‌ی بابان له ده‌وری حوکمدارنتی شیخ محموددا هیچ ده‌ورنکیان نه‌بینیه‌وه به‌شداریان نه‌کرده و له یاداشت و له نویسنانه‌ی که پێوه‌ندیان به‌و رۆژانه‌ی

حوکمدارنتی شیخ محمودوه بووه ناوی هیچ کسینکیان نهاتوووه توانمش کهله
ئستهمبول ماونهتموه دواي رووخانی دهولتهی عوسمانی و هاتنی کمالی یهکان
ئیتتر نهوی ئوو بابانانی که لهوی ماونهتموه وورده وورده لهناو کۆمهلگاکانی
تورکیا توانهتموهو ئیتتر ئهمرز کسینکی وانیه که بهناوی خیزان و بنمهالی
ئمووه وهکو کوردینگ ناوی بزانت.

۲- بنمهالی (قواس - غواص)

سهرهتای ناسراوی و بهناویانگ بوونی ئهم بنمهالیه (قواس - غواص)
له (سلیمان بهگی قواس) وه دهست پی ئکا که مانای دهست راستیه له نیشانه
پینکاندا به فارسی ووشه (ق) ئهکری به (غ) لهبر ئوه قواس بووه به غواس و
ههندی له نووسهرانی ئوو دههه (وهکو ئهوی زیور له یاداشتهکانیا باسی
کرده) که ناوی ئوو بنمهالیه هاتوه به (غواص) یان تۆمار کرده .

ئوو بنمهالیه له کۆنوه به زۆری خویندهوارو روشنبیر بوون و له کارو باری
دهولهتیدا له زهمانی عوسمانلی دا زۆریان پیشکهموتوون و دهست رۆیوو بوون
سهیر ئهویه له دواي سلیمان بهگ ئهوانهیان که لهناو سوپای عوسمانلی دا
کاروباریان کردووه یاخود له ئستهمبول بوون به (خندان) ناسراون وهکو سعید
پاشای خندان که برازای سلیمان بهگی قواس بوو و شریف پاشای خندان که کوری
سعید پاشا بوه بهلام ئهوانهی تر که له کوردستان و له کاروباری سوپایی و
ئیداری و ناوچهی ویلايهتی موصل دا بوون ههر به قواس ماونهتموه .

سعید پاشاکه بارکی شریف پاشای خندان بووه ، ماوهیهک نائبی صدری اعظم
بووه که مانای نائبی سمرۆک وهزیرانی ئوو سهردهه بوه جگه لهوهی ماوه کیش
وهزیری ده رهوهو ناوخۆ بووه ؛ سعید پاشا وهکو له باسی روشنبیریدا ناومان هینا
له سالی ۱۸۹۲ - ۱۸۹۳ مهکتبهی روشدیهی عسکری له سلیمانیدا کردۆتموه که
بهوه خزمهتینکی ئینجگار گهورهی سلیمانی و ناوچهکهی کرده و ژمارهیهکی زۆر

له کاربدهستان و ئهفسرانی کورد له مهکتبه دهروچوون : جگهلهوه وهکو جارنک توفیق وههیی باسی کرد، ئهو سعید پاشایه دهورنکی زوری بووه له دانی لهقبی «پاشا» یهتی بۆ هندی کوردی ئهو سهردهمه وهکو محمود پاشا وهسمان پاشا و بایز پاشای منگورو هندیکی تر .

شریف پاشای خندان (کوری سعید پاشای خندانه خیزانهکی کچی خدیوی مبیصر - خدیو اسماعیل) بووه و ماوهبهک سفیری دهولهتی عوسمانلی بووه له ستۆکهۆلم و له دواپیدا کراوه به وهزیری دهروهی عوسمانلی و له دوا ی وهستانی شهر بهینی پدیانی (مودراس) و بهستنی کۆنگرهی ناشتی، شریف پاشا وازی له فرمانبریزی و نوینهرایهتی عوسمانلی هیناوهولو کۆنگرهیهدا ئاشکرای کردوه که خۆی به نوینهری میلهتی کورد ئهزانن و پینهندی به عوسمانیهوه نهماوه و لهو کۆنگرهیهدا له دارشتنی مادهکانی ۶۲ و ۶۳ و ۶۴ ی پدیانی سیفهردا که پینهندیان به کوردهوه ههبوو دهورنکی ئینجگار گهروهی ههبووه توانیویتی مسهلهی کورد له باسینکی ناوچهیهدا پال پینه بنیت بهرهو پینشهوه بۆ یهکم جار له کۆنگرهیهدا باسی جیهانیدا مافی کوردو سهرهخۆیی کورد دهست نیشان بکرنهت کهله باسی کۆنگرهی ناشتی و له پدیانی سیفهردا له بدرگی دووهمی ئهه کتبهدا به دوورو دریزی باسی ئهکهین و باسی شریف پاشای خندان ئهکهین .

جگهله سلیمان بهگ و سعید پاشا و شریف پاشای خندان قادر پاشا مدیری ناحیهی سروچک بووه توفیق بهگی طاہور ئاغاسی چ له سلیمانی و چ له موصلدا که به (داره کهبینه) ناسراوه مدیری پۆلیس بووه له سلیمانیدا و له موصلدا که شینخ رووف و شینخ قادر همدوکیان باسی ئهوهیان کردوه که ئهو بووه دهرگاکی له رووی شیخ سعید دا داخستوه له لایهن ئازاوه چهکانی موصلهوه کوژراوه وهکو له شوینی خزیدا باسمان کرد .

توفیق بهگی طاہور ئاغاسی له پینش شهری بهکمدا خانه نشین کراوه بهلام که شهری جیهانی دهستی پی کردوه بهکسر جله عهسکریهکانی لههر کردوه و چوه بۆ شهری جیهانی و له شهری روس و عوسمانلی دا بهشداری کردوه لهو شهردا

کوژراوه وه‌کو جارنک دکتور کمال فواد بۆی گیزاموه جله‌کانی توفیق به‌گ و شیره‌که‌ی توفیق به‌گی طابور ناغاسی له دوا‌ی کوشتنی هینراوه‌تموه بۆ سلیمانی و ماوه‌یه‌ک له‌مالی کریم به‌گی باوکیا (فواد) همرابوو.

احمد به‌گی کوری توفیق به‌گی طابور ناغاسی له دوا‌ی باوکی هاتۆته پینشوه‌و که شمر برابوه‌و ئینگلیزه‌کان هاتنه کرکوک و له پاش ماوه‌یه‌ک چۆلیان کرد و بۆ چهند رۆژنک تورکه‌کان کرکوکیان گرتوه شیخ محمودیان گرت و ناردیان بۆ کرکوک و له‌یوه بۆ موصل (وه‌کو له شونی خۆیدا به دوورو درۆی باسی نه‌که‌ین) جگه‌له شیخ محمود چهند کسینکی تریش له خه‌لکی سلیمانی لسه‌ر ئه‌وه گیراون که یه‌کینک له‌مانه احمد به‌گی توفیق به‌گ بووه‌وه دوا‌ی ئه‌وه شیخ محمود گیراو ئاواره کرا بۆ هیندستان، هندی کۆمه‌لو رنک‌خراو له سلیمانیدا پینک هاتوه یه‌کینک له ته‌قه‌لاکانی ئه‌و کۆمه‌له داواکردنی هینانه‌وه‌ی شیخ محمود بوه له هیندستان که احمد به‌گی توفیق به‌گ ئه‌ندامی ئه‌و کۆمه‌له بووه و که ئینگلیزه‌کان به‌ر له‌وه‌ی شیخ محمود له هیندستانه‌وه بگاته‌وه سلیمانی شاری سلیمانیان چۆلکرد و کاروباری شاره‌که‌یان دایه ده‌ست ئه‌و مجلسی ئیداریه‌ی که خه‌لکه‌که هه‌لیان بژارد بوون ، احمد به‌گ یه‌کینک بووه له ئه‌ندامانی ئه‌و مجلسه.

احمد به‌گ له دوا‌ییدا کرا به متصرفی سلیمانی و له بیرم دی هینشتا له قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی دابووم له‌سه‌ره‌تای سالی سیه‌کانا احمد به‌گ زۆر جار نه‌هاته قوتابخانه‌که‌مان (قوتابخانه‌ی فیصلیه) و سه‌یری کاروباری قوتابخانه‌که‌ی نه‌کردو له کۆبونه‌وه‌ی گشتی قوتابخانه‌دا به مامۆستاو قوتابیه‌وه هاواری نه‌کرد: بخوینن ... دوا رۆژی میله‌ته‌که‌تان به‌وه‌وه به‌نده ، پره‌میزدی شاعیر له رۆژنامه‌که‌یدا زۆر ستایشی احمد به‌گی کردوه که له راستیدا احمد به‌گ خزمه‌تینکی ئینجگار گه‌وره‌ی کردوه به‌کردنه‌وه‌ی قوتابخانه‌ی (زانستی شه‌و) که‌به باربوو یارمه‌تی خه‌لکی سلیمانی براوه به‌رینه‌وه.

له گۆژاری رۆشنبیری نونی به‌غدا ژماره / ۱۲ ی کانونی یه‌که‌می سالی ۱۹۸۸ باسینکی تیا دایه به پینووسی د. کوردستان (کچی گیو موکریانی) باسی

یادداشتیکی حسین حوزنی موکریانی مامی نهکا (داماوا) که به پینوسی خزی له سالی ۱۹۳۴ دا تۆماری کرده که وتوبهتی له کوتایی شهری یه کممی جیهانیدا پدیمانیک له نیوان شیخ محمود و احمد بدگی توفیق بهگ دا کراوه که شیخ محمود بز نموه چوته لای احمد بهگ و داوای لی کردهوه به جوته لئاو خزیانا پدیمانیک بیهستن که له دوا رزؤدا همر کهسینکیان دهسلاتی پیدا کردو دهستی رزیشتموی تری لهبیر نهچیتهوه و شیخ محمود به احمد بهگ نهلی:

« له دهوری باوکم دا - شیخ سعید - باوکم و مامم دوژمنی باوکی تزیون ومن به پهنهانی و به تاریکی شهو خۆم گیانده باوکت و کۆمهکی نموم کرد که احمد بهگ له شیخ محمود نهپرسینت چی بدهستهوهیه، شیخ وهرامی نهداتهوه نهلی: نموا تورک نهروات و حکومهتی تورک ناچاره نم ئیدارهو کاروباری نیرهی بدرینته دهست نئممه، بز همر کامینکمان ههلسورا با نموی تر له یاد نهکا ... نئممه بوو بدلین و پدیمانی همدوو لا ».

بهلام نموهبوو شیخ محمود بوو به دهسلاتدارو هوکمدار ... نایا شیخ محمود احمد بدگی بهیاد نه کردهوه یا هۆبهکی تایبهتی ههبهوه که احمد بهگ نهی وستهوه خزی له شیخ محمود نزیک بکاتهوهو بهشداری له گهلا نهکات وهکو نمو بهشداری نهکردنهی سید احمدی خانهقا کده پینشتر دا باسمان کرد؟

۳- بنهمالهی ناغا طه

نمو بنهمالهیه وهکو بنهمالهیهکی کۆنی شاری سلیمانی که دیاره ههوله کۆنمهوه پاره دار بوون و به دهوله مهنندی هاتبوونه سلیمانی و ههندنیک ئهلین له نهنجامی نمو بانگهوازهی که ئیبراهیم پاشای بابان نارد بووی بز زۆر لایان که بهشداری بکمن له ناواکردنمهوی سلیمانیدا ، نموبنهمالهیهش له وهختی خزیدا له گهرهکی (دهرگزین) ای همدانهوه هاتونهته سلیمانی و گهرهکی تازهیان ناوهدان کردوتهوه به ناوی گهرهکی دهرگزینمهوه ، نهگهرچی توفیق وههیی لهو رووهوه بزچونیک

تری هدیه و لهو یاسه‌ی که دهر باره‌ی قه‌لاچوالان/هوه بلاوی کردبووه له رۆژنامه‌ی (التأخی) ژماره ۱۴۵۴ ی رۆژی ۱۰/۸/۱۹۷۳ که باسی ئه‌وه‌ی کردوه وهختی خۆی له قه‌لاچوالانیش گهره‌کینک ههر هه‌بووه به‌ناوی (ده‌رگمزن) هوه که ئه‌و بنه‌ماله‌یه هاتونه سلیمانی و گهره‌کی ده‌رگمزنیان ناوه‌دان کردۆتوهو تیا نیشته‌جی بوون و ههر چۆنیک بی‌چ ئه‌وو چ هه‌ندی نووسهری تر له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که نه‌ک ههر ئه‌وانه‌ی که روویان کردۆته ده‌رگمزن‌ی قه‌لاچوالان یا سلیمانی به‌لکو له به‌غداش هه‌بووه به‌ناوی (ده‌رگمه‌لی) ئه‌وانه‌ش ههر له‌و بنه‌ماله‌یه بوون و زۆر کهس له کۆنمه‌ له‌و بنه‌ماله‌یه‌دا ناسراو بوون به‌ بازرگان و به‌ پاره‌دار وه‌کو ناغا طه و حاجی ئه‌ولاغاو حاجی علي ناغاو مارف ناغاو حاجی سعید ^٣ ناغا و حاجی مه‌لامحی الدین که حاجی سید ناغا له ده‌وله‌تی عیراقدا چهند جارنیک بووه به ئه‌ندامی مجلسی (ئه‌عیان) و غفور ناغای ئاموزایان ماوه‌یه‌ک سه‌رۆکی شاره‌وانی بووه له سلیمانی‌دا که میجرسۆن له گه‌شته‌که‌یدا باسی کردوهو ئه‌نمه‌ش له باسی کۆمه‌له‌یه‌تی دا گه‌ت و گۆی غفور ناغاو میجرسۆفمان بلاۆکرده‌وه وه‌کو چۆن خۆی له کتیبه‌که‌یدا باسی کردوه ^{٣٩} به‌لای هه‌ندی کهسه‌وه که کاک علی کمال یه‌کینکه له‌وانه، ئه‌وه‌بنه‌ماله‌یه به‌زۆری له‌گه‌ل حکومه‌تی ده‌ست رۆیو دا‌بوون به‌تایبه‌تی له زه‌مانی عوسمانلی داو له خه‌باتی نیشتمانی دا دووره پهریز بوون و هه‌ندی کهس وایان باس ئه‌که‌ن که ئه‌وان بوون که به‌هزی نارنکیانمه‌ له‌گه‌ل شینخاندان دا وایان له عوسمانلییه‌کان کردوه له‌سالی ۱۸۵۱م دا بینه ناو سلیمانیه‌وه و داگیرى بکه‌ن و سالی شاعیر له شیعرنکه‌دا هه‌جوی کردون و به‌و جۆره ئه‌ماره‌تی بابان له‌ناو براه، ئه‌و کینه‌یه‌ی نیوانی ئه‌وان و شینخان له کاره‌ساته‌که‌ی موصل دواى ئاواره‌کردنی شینخان روویداوه که ئه‌و ئاواره‌بوونه به‌ پیلان و ده‌سیسه‌ی کۆمه‌لی اتحادو تهرقی بوه که‌له لقی سلیمانی پینک هاتبوو محمود پاشا و بازرگانه‌کان به‌شداریان تیدا کردبوو ، شینخان ئه‌و رقه‌یان ههر له دلا بوو که شینخ محمود بوو به حاکمدار ئه‌وه‌بنه‌ماله‌یه به‌ هیچ جۆرنیک له چالاکی نیشتمانی‌دا به‌شداریان نه‌کرده‌وه ؛ وه‌کو کاک علی کمال بۆی باسکردم ، غفور ناغای ئاموزای حاجی سعید ناغاو حاجی مه‌لامحی الدین و کورانی مارف ناغا

له كۆنمۆه له گەل شىنخانداندا نارىنگ بوون و غفور ئاغا چىمىد پىاوينكى چەكدارى
دېرى بوە يەكىنك لەوانە (على سنەبى) بوە كە پىنى و تراوہ (على ئاغاى حەبىب)
ئەو على سنەبىە رشىدى لاوہى پىاوى شىنخ محمودى كوشتوہ بە ھاندانى غفور
ئاغاو شىنخ محمودىش نارديوتى تەقەبان لە مالى غفور ئاغا كرده و بەوہ ناگرى
نارىنگى و دووبەرەكى دووبارە خۆشكراوہ .

و ەكو و تمان لە دەورى ھوكمدارنىتى شىنخ محمود دا ھىچ بەشدارىەكبان نەكردوہ
خۆبان وا پىشان داوہ كە جگەلە بازىرگانى و كاسىبى ناىانەوى بە ھىچى ترەوہ
خۆبان خەرىك بكنن ؛ ھەرچۆنىك بى لە گەل ئەوہشدا ئەوینمەلەبە زۆر ناسراوہ
دەست رۆبىوہ پارە دار بوون و شونى خۆبان ھەبوہ و رزىبان لى گىراوہ و زۆربان
بى وەى بوون و خىرە و مەند بوون و زىانبان نەبوہ بۆكس .

٤- بىنەمالەى حاجى ئەولائى كەركوكى

ئەو بىنەمالەبە ھەرچەند بە كەركوكى و كەركوكلى زادە ناسراون بەلام لە راستىدا
خەلكى سلېمانى بوون و بۆبە ناوى كەركوكىيان بەسەردا بپراوہ چونكە بازىرگانى و
ئالوگۆزبان بەزۆرى لە گەل شارى كەركوكدا بوە جگە لە حەمە كەركوكى خۆى
حاجى ئەولائى كورى و حاجى مەلا سەعیدو كرىم بەگ و احمد ئاغاى كەركوكلى
و حاجى صالح ئاغاوحسین ئاغا لە كورانى حاجى ئەولائى لە ناسراوہكانى ئەو
بىنەمالەبە بوون .

حاجى مەلا سەعید خويندەوارىنگى باش بووہ و دوجار كراوہ بە ئەندامى مجلسى
مىعوسان لە ئەستەمبول جارى يەكەم لە ١٧/١٢/١٩٠٨ د بوەكە ئەو رۆژانە
كۆمەلى اتحاد و ترقى لە گورو تەزىمى دەسەلتادارىدا بوون و ئەوجارە لە گەل
ئەودا (عبدالله صافى) نوینەرى كوردهكانى كەركوك بووہ لە مجلسى
مىعوثاندا(لە بەرگى دوو ھەمدا باسى عبدالله صافى ئەكەبىن لەو تەقەلايانەى كە
دابووى بۆ داخوازى مافى كورد و ھەر ئەو عبدالله صافى يەش بووہ كە توركەكان

له سالی ۱۹۱۸وه چونهتموه کرکوک و داگیریان کردووه ئهو نامهیهی که شیخ محمود ناردبووی بۆ ئینگلیزهکان له کرکوک له لایهن عدالله صافیوه له جیاتی بدری به ئینگلیزهکان دابووی به تورکهکان که شیخ محمود لهسهر ئهوه گیراو محاکمه کرا وهکو له شوینی خزیدا باسی ئهکین .

جاری دووهم که حاجی مهلا سعید له سالی ۱۹۱۴ دا بووه به ئهندامی مجلسی مبعوثان وهکو نوینهری شاری سلیمانی که ئهجاره (حکمت) بابانیش ههرنوینهری سلیمانی بووه لهگهڵ حاجی مهلا سعید دا. جارنک توفیق وههیی باسی ئهوی بۆ کردین که حاجی مهلا سعید کرا به ئهندامی مجلس وچووه ئهستهمبول شوکری فزلی شاعیریشی لهگهڵ خزیدا بردوه بۆ ئهستهمبول که تورکیهکی زۆر باشی زانیوهو ، توفیق وههیی ووتی شوکری فزلی لهوینش بینهنگ داننیش و زمانی خۆی نهدهپاراست ، تورکهکان گرتیان و خستیانه بهندیخانوه بهلام بهرنکوت من مدیری پولیسی ئهستهمبول ئهناسی و چومه لای و شوکری فزلیم بهرهلالا کرد .

کریم بهگ کهله کۆمهڵگای کوردهکانی ئهستهمبولدا به کریم بهگی سلیمانی ناسراو بوو کوردنکی زۆر چاک و روشنبیر بوو و لهنپرسراوی گۆفاری (رۆژی کورد)بووله ئهستهمبول زناز سلوپی (قدری جمیل بهگ) لهیاداشتهکانیا دهبارهی کریم بهگ ئهلی ۱۹:

کریم بهگ ئهندامی کۆمهڵی هیفی بوو سهرنوسهری گۆفاری رۆژی کورد بوهکه ههموو ههفتهیهک به زمانی کوردی و تورکی دهچوه و له باسی روشنبیریدا به دوورو درێژی باسی ئهو رۆژنامو گۆفارانمان کردووه (کهبهداخوه ئهو رۆژنامو گۆفارانه له هیچ شویننیک دهسگیر نابن که وهکو سهراوهیهک پهناي بیرته بهرو ههوالی ئهو رۆژنامو چالاکیهکانی ئهو رۆژانهیان لی وهریگیری).

جارنک توفیق وههیی باسی کریم بهگی کرد ، ووتی یهکینک بووه لهههره چالاکهکانی کوردی ئهو رۆژانه که رۆژنکی زۆر گهورهی بینیه لهناو کوردهکانی ئهستهمبولدا و بههۆی نوسینه توند و تیژهکانیهوه کهله گۆفاری رۆژی کورد دا بلاوی کردبووه حکومهتی عوسمانلی گرتیان و خستیانه زیندانوه بهلام

بابانه‌کانی نستمبول بوی تینکوشان و توانیان له بندنیدخانه بیهینه دهره‌وه. له دوای روخانی ده‌لته‌تی عوسمانی و هاتنی کمالیدکان، گه‌راوه‌تموه بۆ خوارووی کوردستان و ماوه‌یه‌ک محاماتی کردووه و ماوه‌یه‌کیش بووه به حاکمی منفرد احمد ناغای کرکوکیش یه‌کینک بووه له ناسراوه‌کانی ئه‌وبنمه‌اله‌یه و هممیشه به پاره‌دارو به بازرگان ناسراوه‌وه له به‌غدای نیشته‌جی بووه.

ماموستا رفیق حلمی له یاداشته‌کانبیا ئه‌لی: «۲»

که ساتینک مینجمرنۆئیل هاته سلیمانی و به‌شینویه‌کی ره‌سی بلاوی کرده‌وه که شیخ محمود کراوه به حوکمداری کوردستان له (۱۱ تشرینی دوهمی سالی ۱۹۱۸) بۆ ئینواری ئه‌ورۆزه‌ پیاوه ناسراوه‌ ناوداره‌کان و خۆنده‌وارانی سلیمانی و ناوچه‌که هممو له مائی شیخ محمود کزبونوه‌وه (به‌یعدت) یان به حوکمداریتی شیخ محمود کردو من و احمد ناغای کرکوکلی پینکوه‌ه چوین و به‌شداریمان کرد له‌وه‌به‌یعدته‌دا. له‌سهرده‌می لاوتی ئینمه‌دا هه‌ندینک له پیره‌کانی ئه‌وسهرده‌مه باسی ئه‌و نارنکیه‌ی شیخان و هه‌ندی له ناغاو به‌گله‌ران و بازرگانه‌کانبیان بۆ ده‌کردین که ساتینک شیخ ماری نه‌قیب ئه‌مری ئه‌وانه‌ی که نارنک بوون له‌گه‌ل شیخاندا هه‌نیکیان ئه‌وه‌یان به هه‌ل زانیوه‌وه بۆ ناشت بونه‌وه تاقم چون بۆ پرسه‌ی شیخ ماری و سه‌رخۆشیان له کس و کاری کرده‌وه، یه‌کینکیان جارنک به پینکینه‌وه‌وه ووتی: احمد ناغای کرکوکیش یه‌کینک ئه‌بی له وانه‌ی که‌بیرار ئه‌دات به‌جیت بۆ ئه‌و پرسه‌یه، که ئه‌گاته به‌ر مائی شیخ ماری ته‌ماشای ئه‌کا قورنکی خه‌ست گیراوه‌تموه‌وه زه‌لامینک به‌ خاکه‌نازینکوه‌وه‌ستاره‌هه‌رچی ئه‌چینه‌ ژووره‌وه سووک‌خاکه‌نازینک قور ئه‌سون به‌شانبیا، که احمد ناغای ئه‌وه ئه‌بینیت پاشمو پاش ئه‌گه‌رنه‌وه‌وه و ناچی بۆ سه‌رخۆشی کردن. ئه‌و نه‌ریته‌ کۆنه له‌ناو زۆریه‌ی عه‌شیره‌ته‌کانبی کوردا هه‌تا ماوه‌یه‌ک له‌مه‌وبه‌ر هه‌رمابوو.

۵- بنه‌مه‌اله‌ی مه‌سره‌ف

بنه‌مه‌اله‌ی مه‌سره‌ف یه‌کینک له بنه‌مه‌اله‌ ناسراوه‌کانبی سلیمانی که هه‌رله زه‌مانی بابانه‌وه‌ خاوه‌ن موولک و ده‌سه‌لاتدار بوون، کلۆدیس ریچ له‌گه‌شته‌که‌یدا «۴۸»

باسی بنمهالهی مسرهف نه‌کاو که چۆت‌سلیمانی له سالی ۱۸۲۱دا دۆستایه‌تی له‌گه‌لیانا په‌یدا کردووه‌و ریچ نه‌لی: که چومه سلیمانی محمود ناغای مسرهف که باوکی عزیز ناغای مسرهف بوو سه‌رۆک وه‌زیرانی میری به‌به بوو، به‌رله‌وه‌ی له سلیمانی به‌کتر ببینین، له به‌غدا ناویانگیم له هه‌ندی کهس بیسته‌بووکه چومه سلیمانی ده‌عه‌تی کردم وپینکوه چوین بۆسه‌یری شه‌ره کۆنیک که‌لای کورده‌کان زۆر باو بوو جگه‌له‌وه باسی محمود ناغای مسرهف نه‌کا وه‌کو پیاوینکی سه‌پۆرت و لینه‌توو له‌و ئیداره‌یه‌ی میری باباندا.

کاک علی کمال به‌گ که شه‌ره‌زای زۆریه‌ی بنمه‌اله‌کانی سلیمانیه نه‌لی له‌دوای محمود ناغاو عزیزناغای مسرهف، (ره‌حه‌ی نه‌ولانغا) نیازی له شه‌ره‌حمان ناغای باوکی حه‌ماغا بووه‌پیا وکی له‌هاتوو بوو.

شیخ ره‌توفی شیخ محمود له یاداشته‌کانیاده‌رباره‌ی شه‌ره‌مه‌اله‌یه نه‌لی: «۲۱»
شه‌ره‌مه‌اله‌یه له خه‌زانه ناسراوه‌کانی شه‌سه‌رده‌مه‌ی سلیمانی بوون، عزیزێ مسرهف و محمودی مسرهف هه‌ردوکیان له‌کاتی خۆیدا وه‌زیری دارایی بابانه‌کان بوون و کاروباری ده‌رامده‌ی شه‌مه‌اره‌ته‌که‌یان بردوو به‌رنوه.

شه‌ره‌مه‌اله‌یه له بنه‌چه‌دا له عه‌شیره‌تی بلباس بوون و له زه‌مانی بابانه‌کاندا دوای شه‌وه‌ی ابراهیم پاشا شاری سلیمانی ناوه‌دان کردو پایته‌خته‌که‌ی له قه‌لاچوالانه‌وه گواسته‌وه بۆ سلیمانی شه‌و بنه مه‌اله‌یه‌ش له‌گه‌ل میری باباندا هاتنه سلیمانی و نیشه‌جی بوون.

شیخ رووف له یاداشته‌کانیان نه‌لی: له‌گه‌ل شه‌وه‌شدا هه‌ندی جار ناکۆکی له نینوان شه‌و بنمه‌اله‌یه‌و شه‌خاندا هه‌بوو، (بینگومان به‌ریه‌ره‌کانی و نارینکی هه‌ر له‌سه‌ر زه‌وی و زار بووه که هه‌ردوو لا له جۆگای کاک احمدو ناویاره‌و به‌که‌ره جۆ دا موئکیان بووه تا سالی چه‌له‌کانیشه‌یان له‌سه‌ر بووه) به‌لام له‌گه‌ل شه‌وه‌شدا حه‌ماغای عبدالرحمن ناغا که‌له زه‌مانی شیخ محمود دا پیاوینکی ناسراوو ده‌سه‌ت رۆیو بوو، شیخ محمود که کرا به حوکمدار حه‌ماغاشی کرد به وه‌زیری خۆی (له حوکمداریتی دووه‌مه‌یا کردبووی به وه‌زیرو جگه‌له‌وه له حوکمداریتی به‌که‌مه‌یشدا، که شیخ رووی کرده ده‌ریه‌ندی بازبان و له سلیمانیدا لێژنه‌یه‌کی دانا بۆ

کاروباری ناو شار حماغا يه کينک بووه لهوان وه کو له باسی روو بهروو بوونهوی
 ئينگليزه کاندا باسی نه کين (به پينچموانه ي هندی هندئ کسي مولکداری تره وه
 حماغاهتا سر به پاکی مایه وه نه چوه پال ئينگليزه کان و هه لونيستی وای نه بووه
 که دوژمنایه تی تیا دا به دی بکری دژی شينخ محمود ، به لکو هه همیشه هه لونيستی
 نيشتمانی هه بووه له کوردايه تی لای نه داوه يه کينک بووه لهوانه ي له شؤرش
 ششی نه لولی . ۱۹۳ دا گيراو درا به دادگا .

کاک علی کمال له باسی حماغا دا نه ئی: که شينخ محمود له کاتی هه رای رشيد
 عالی دا به دغای به جينه نيشت و هاته سيتهک ، به راسپارده ي ئه مين زه کی به گ
 که نه وسا لهو روژاندا له شه قلاوه بوو من و حماغاو ميرزا توفيق قهزازو
 حمه علی روستم چوینه لای شينخ محمود بز سيتهک بز نه وه ي هه ول بده ين
 هيزنک کوزکه ينه وه که ده سه لاتی کورد له ناوچه کدا پيشان بده ين ، به لام نهو
 ته قه لایمان سه ری نه گرت و واديار بوو که شينخ محمود له سالی ۱۹۴۱ دا که
 گمرايه ئیتر بریاری دا بوو هيج جزوه چالاکیه کی سیاسی نه نو نيئت .

۶- پينه وندی شينخان و شينخ محمود له گه ل بنمهاله و ناسراوه کانی تر دا

بينجگه له لهو بنمهالنه ي پيشوو که باسمان کردن گه لينک پياوی ناسراو
 خيزانی ناسراوی تر هه بوه وه کو صاحبقران و بنمهاله ي کهرمی عه له که و قهزازه کان
 حاجی ئیبراهيم ناغا و ناغالمر و به گزاده و يامولکی و ئیبراهيم ناغای خوبيله ي
 کاکه يی و ناغای سيوه يلی و خیلی فرخو گه لينک بنمهاله ي زانیاری و مه لازه و
 شينخی بهرمان وه کو شينخانی نه قشه بندی له توئلو بياره و مهردوخيه کانی
 قه ره داغ و سلیمانی و مه لا ديليزه يی و خواجا نه فهندی و مه لا سعیدی زلزله يی و
 حاجی شينخ ئه مين و هه ندیکی تر که هه ريده کيان که به جزونک ده وريان بينه وه
 کم و زور پينه وندیان به شينخانه وه هه بووه .
 له سلیمانیدا جگه لهوانه ي که له حوجه ي مزگوته کاندا پينگه يشتون و بوون به

خوینده‌وار، ثواندی له مه‌کتیبی رشدی عسکری ده‌رچوون ژماره‌یه‌کیزوریان بوون به کاربده‌ست و تفسیره‌وله زه‌مانی عوسمانلی و له دوا‌ی رووخاندنی و له‌کاتی حوکمداریتی شیخ محمود داو له‌ناو ده‌زگا‌کانی حکومدی عیزا‌قدا جینگه‌بان دیاری بو‌ه و ناسرا بوون وه‌کو نهمین زه‌کی به‌گ و توفیق وه‌ببی و پره‌میزدو حاجی مصطفی پاشا یامولکی و صالح زه‌کی صاحبقران و محمود جموده‌ت و رشید جموده‌ت و جمال عیرقان و عارف صائب و گه‌لینکی تر که زوریان لم کتیبیدا ناویان دی و هه‌ندیکیان ده‌وری روشنبیری یان بو‌ه یا به‌شداری کاروباریان کردوه له حوکمداریه‌ته‌که‌ی شیخ محمود دا .

به‌رله حوکمداریتی شیخ محمود و له‌ده‌وری حوکمداریتی نه‌ویشدا کینه‌به‌که‌ی زور هه‌بو‌ه له نیوانی خوینده‌واران و روشنبیران له‌لایه‌ک و کۆنه‌په‌رست و وشکه مه‌لا و صوفی و شیخی که‌لله ره‌قدا .

که شیخ محمود له‌و رۆژه ناسکانه‌ی دوا‌ی شه‌ری جیهانی جله‌وی شورش‌گیریتی میله‌ته‌که‌ی گرته ده‌ست و له نه‌جمادا ناچارکرا روو به رووی ئینگلیزه‌کان بو‌ه‌ستیتوه به چوار ده‌وری خویا چاوی نه‌گیرا له ژماره‌به‌که‌ی کم خوینده‌وارو روشنبیری دلسۆزو خه‌بات‌که‌ری دلسۆز به‌ولاهه‌ توانی تر زوریان باسی نیشتمان په‌روه‌ری و مافی میله‌ته‌ی کورد و سیاسه‌تیا‌ن نه‌زانیوه .

چارنک توفیق وه‌ببی بزی گیراموه ووتی مه‌لاکان له‌کاتی شه‌ری په‌که‌می جیهانیداو به‌رله‌وه‌و له‌دوا‌ی نه‌ه‌ش هه‌میشه به‌ریه‌ره‌کانی نه‌وجۆره خوینده‌وارانه‌بان نه‌کرد هه‌ر که‌سینک نه‌گه‌ر له ریزه‌وی به‌یرکردنه‌وی ته‌سکی نه‌وان لای به‌دایه و له باسی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و شه‌رحی قورئان و ته‌فسیری حم‌دیس و نه‌و کتیبه‌ ئایینیانه‌ی که له‌و رۆژانه‌دا باوو بوون و تی هه‌لکینشیش شیعی فارسی و داستانی رۆستم و شانامه‌ی فیره‌ده‌وسی و شیعی حافزی شیرازی و گولستان و بوستانی سعدی به‌ولاهه هه‌ر شتیکی له سنووری زانیاری و مینشکی نه‌وان تیپه‌ری به‌کردایه به‌ کفر و خۆلادانیا‌ن نه‌زانی و باسی جوگرافیاو خولانه‌وه‌ی زه‌وی و رۆژو ، نه‌مانه‌یان به‌تاوانیکی گه‌وره نه‌زانی و به‌رله شه‌ری جیهانی مه‌لاکان له‌ناو خویاندا لیسته‌یه‌کیان کردبوو به‌ناوی ثوانه‌ی (مونه‌ور، فره‌مسۆن،

نهفندی بزیباغ لعل) بز نهوی یهکه یهکه بهناوی پاریزگاری له نایینی
 ئیسلاموه بیان کوژن و (هدرکسینکیش نهوانه ی بکوشتایه دهستی سهوز نهبوو)
 ووتی منیش ناوم لهو لیسته یهدا ههبوو رزژینک حاجی مهلا رسولی دینلژهیی له
 رینگا بویمباغه که ی گرتم و توند له مملی ئالاند و هاواری کرد ئم بهچکه کافرانه
 که نهیانموئ کفرو خوانه ناسی بهناو خه لکدا بلاو بکنهوه ، بهلام باش
 بووما موزستاکه ی جارنم (مهلا مصطفی کورده) که مهلاو زانایه کی ناسراوو ریز
 لی گیراوبوو فریام کهوت و زرگاری کردم بهلام به کیکی وه کو جمال عیرفانی
 زیره ک و دانا گوئی نه نه دایه و سهره رز بوو به ئاشکرا و سلی نه نه کردهوه و
 ههرچیه کی نه زانی ده رباره ی زانیاری هه مووی له ناو خه لکدا نهوت که له نه نجامی
 نهودا له دواییدا به دهست کابرایه کی که لله رهق کوژرا (له لایهن پیاوه کانی
 حه مه به چکزی علی ئاغای پشه ری یهوه کوژرا که له دواییدا بوو به خزمی ماجد
 مصطفی)

بینگومان که لیک نمونه ی تری وه کو جمال عیرفان هه یه که توفیق وه هبی به گ
 باسی کردن به کیکی تری وه کو عارف صائب نهویش به دهستی کابرایه کی سه ره رزو
 سه رچل کوژرا (شیخ محمدی سیده به چکزه له گوندی قهره چتان کوشتویه تی)
 که ماوه به ک له شورشدا له گه ل شیخ محمود دا بوو نهویش به بی تاوان کوژرا ،
 شیخ رووفی شیخ محمود له یاداشته کانی ده رباره ی کوشتنی عارف صائب
 ده ئه لی:

عارف صائب به کیکی بوو لهوانه ی که زور مخلصی باوکم بوو ، هه موو جارینک
 که باسی کوشتنی عارف صائب نه کرا باوکم خه فته تی نه خواردو نه ی ووت چۆن به
 خوزایی نهو پیاوه راست و باشه مان له کیس چوو، بینجگه له وه ی که شیخ رووف له
 یاداشته کانی باسی کردوه ده رباره ی عارف صائب جارینک له پینش کۆچی دوایی
 شینخدا له داریکه لی له خزمهت شینخدا باسی نهو کوشتنه ی عارف صائب کراو
 شیخ فهرمووی خوا شیخ محمد بگری به خوزایی نهو دۆسته دل سوزه ی له کیس
 داین، له دیوانه که ی پیره میزدی نه مردا که له به غدا له سالی ۱۹۷۰ دا چاپم کرد
 باسی نهو گهت و گۆیه ی شینخ باس کرده پنیوست ناکا لیره دا دوو رباره ی

به کورتی نارینکی نیوان عهشیره ته کانی کوردو بنمهاله کانی ناو شاری سلیمانی و شاره کانی تر وه نه بی همرله ناکۆکی نیوان شینخان و بنمهاله کانی ناو شاری سلیمانی و شاره کانی تر دا رهنگی دا بینهوه به لکو همر له کۆنوه ئهو نارینکیه ی خشت به بالائی کورد براو بۆته هۆی یهک نه گرتن و سه رنه کهوتنی، دوژمنی کورد هه میشه توانیوه تی به ئاره زوی خۆی یهک له دوای یهک لینیان بداو مال و زران و سه رگهردانیان بکات .

نارینکی نیوان ئه ماره ته کانی کورد وه کو لاپه ره کانی میژوو باسیان ئه کا هه موی پره له خه م و خه فته و ده ری ئه خا که بۆچی ئهو میله ته ی که له زه مانی ماده وه که ساسانیه کان توانیان به سه ریا زال ببن هه تا ئه مرۆ خۆی نه گرتۆته وه و رۆژنیک یه که گرتنی به خۆیه وه نه دیوه .

کام ناوچه ی کوردستان ئه گریته و سه یری ئه که ی هه ر عه شیره ته وه هه ر بنمهاله به به ریونه ته وێزه ی یه کتری و یه کتریان لاواز کرده وه وایان لینه اتوه خۆیان به رامبه ر دوژمن رانه گرن؛ ناکۆکی نیوان ئه مرده لان و بابان ناکۆکی نیوان شاکاک و عه شیره ته کانی ناوچه ی موکریان؛ ناکۆکی جاف و هه ورامی و هه مه وه ند؛ مه نگه رو په ده ر؛ بارزانی و زبیری نارینکی هه مویزی و غه فوری له کۆیه ... پیاو ئه گه ر ته زینحیک دانی و سه ر ژمیریان بکا و ایزانم به دوو ته بیه و سی ته زینح دوایی نایی!

پیاو هه یچی بۆ نامینیتته له باسی ئهو نه خۆشیه ی که وه کو شه رپه نجه ته وشێ کورد بوه ناچار شه ره که ی حاجی قادری کۆیی بینه یته وه یاد که فه رمویه تی :

هه تا وه ک ئاره گری بن کان له گه ل یه ک
 ئه گه ر تۆفان بی له شکر تان به په وشه ک
 له به ر حیه زه به خۆیی و نا ته بهایی
 له ژیر حیه زی حیزانا بوینه دۆشه ک

بزوتنه‌وهی هه‌ست و هیزی نه‌ته‌وایه‌تی کورد

بزوتنه‌وهی هه‌ستی نه‌ته‌وایه‌تی کورد له‌سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌وه هه‌تا شه‌ری جیهانی و د‌وای ئه‌و شه‌ره‌ش ، باسینکی دوورو دریزه‌و نه‌گه‌ر بو‌یسترێ باسی ق‌و‌ناغی شو‌ره‌ش‌کان و خه‌باتی هه‌موو به‌شه‌کانی کوردستان یه‌ک به‌ یه‌ک بکه‌ین پ‌ن‌و‌یسته‌یمان به‌ ن‌وسینی کتیبینیکی تایبه‌تی هه‌یه ، بزیه هه‌ولێ ئه‌ده‌ین لیزه‌دا به‌ کورتی باسی بزوتنه‌وهی هه‌ستی نه‌ته‌وایه‌تی کورد به‌ شین‌وه‌یه‌کی گه‌شتی بکه‌ین که‌ بوو به‌ هه‌وینی خه‌بات و شو‌ره‌ش‌کانی به‌شه‌کانی کوردستان له‌ ر‌و‌ژه‌ه‌لات و له‌ ژو‌وری کوردستاندا و له‌ خو‌ارووی کوردستاندا له‌سه‌ره‌تای ئه‌م سه‌ده‌یه‌وه ده‌ست پ‌ی بکه‌ین هه‌تا کاتی ر‌اپه‌رین و شو‌ره‌ش‌کانی شینخ محمود له‌ سالی ۱۹۱۸/۱۹۱۹دا هه‌تا کاتی نه‌یشته‌جی بوونی له‌ به‌غدا سالی ۱۹۳۱/۱۹۳۲ .

بینگومان خه‌باتی میله‌ته‌ی کورد له‌ هه‌موو به‌شه‌کانیا وه‌کو چه‌ند ئه‌لقه‌یه‌کی لینگ پ‌چه‌راوی زنجیرینگ وایه‌ که‌ ده‌مینکه‌ ئه‌و زنجیره‌یه‌ لینگ پ‌چه‌راوه‌وله‌و ساوه‌ که‌ ساسانه‌کان توانیبویان (ماد) به‌خه‌نه‌ ژیر ده‌سه‌لاتی خو‌یانمه‌وه ، ئیتر له‌و ساوه‌ کوردستان به‌ش به‌ش بووه‌ هه‌ریه‌شه‌ی لایه‌ک ده‌ستی به‌سه‌را گرتووه‌و نه‌رنگه‌وت و هه‌لکه‌وت ده‌رفه‌تی داوه‌ یه‌ک به‌گری و نه‌ کوردیش سه‌رکرده‌تی و ر‌ه‌یه‌رایه‌تینکی به‌ هیزوکارامه‌ی ئه‌وتزی بووه‌ که‌ ئه‌و ئه‌لقه‌ی زنجیره‌ لینگ پ‌چه‌راوانه‌ بکاته‌وه‌ به‌یه‌ک و هه‌ولێ و ته‌قه‌لا نه‌دان ب‌و یه‌که‌خه‌ستی ها‌رکاری نیوان شو‌رش‌گیزان و خه‌بات‌که‌رانی میله‌ته‌که‌مان (که‌له‌ راستیشدا شته‌که‌ ئاسان نه‌بووه‌ به‌سه‌ره‌اته‌کانی میژووش ر‌نی ب‌و ئه‌وه‌ خو‌ش نه‌کردوه‌) له‌ هه‌موو به‌شه‌ داگیر کراوه‌کانی کوردستاندا هه‌تا ئیسته‌ زه‌مه‌ینه‌یه‌کی ئه‌وتزی خو‌ش نه‌کردوه‌ که‌ به‌توانی ب‌نکه‌یه‌کی به‌ هیزو پ‌ته‌وی ئه‌وتز له‌ به‌شینک له‌ به‌شه‌کانی کوردستاندا سازیکری که‌ ببیت به‌ بناغی پینگ هینانی حکومه‌تینکی کوردی که‌ مشووری به‌شه‌

ئەبێ دان بەوه دا بنریت کەخەباتی میللەتی کورد لە کۆنەوه هەتا ئەم سەردەمەش بەزۆری لەناو چوارچۆنەیدەکی ناوچەیییدا ماوه‌تەوهو شۆرشێ کەله ناوچەیدەکی کوردستاندا روی دا بێت ناوچەکانی تر بەشدارییان تیا دا نەکردوه، لە ئەنجامی ئەو گۆشەگیری و کەم تەرخەمی و لە یەک نەپرسینەوه یە دوژمنی دەسه‌لاتدار تۆانیوتی بە خۆی و بە دۆستەکانی شۆرشێ ئەوەشە ی کوردستان دا مرکیننەوه.

ئەگەر بوستری ئەلقەکانی ئەو زنجیرە لێک پەچراوانە یەک بەخری و بکرنی بەیدەک زنجیرە، پنیوستە بەر لە هەموو شتێک تەقەلایەکی ژیرانەو دلسۆزانەو زانیاریانە بەدی بۆ ئەوی جەمسەری ئەو ئەلقانە دەست نیشان بکری و نەخشە بکیشری و هەنگاو بنریت بۆ پێوه لکاندنێ ئەو جەمسەرانەو خەباتی کورد، لە قۆناغی کۆستە کۆستەیی و لێک پەچراویەوه دەرباز بکرنی بۆ قۆناغێکی نوی کە کوردی هەموو کوردستان بەشداری تیا دا بکەن.

بێگومان گەیشتن بەو قۆناغەو دەسگیربوونی ئەو هیواو ئاواتانە بە خۆزگەو بە کاشکی و خەیاڵ و بە نووسین و قسە ی رووت نایەتە دی بە لکو نەخشەو لێکدانەوهو شارەزایی و رۆشنبیری و ووریایی و لەخۆبوردنێکی تەواوی ئەوی کەبەر لە هەموو شتێک بریتیه لە واز هێنان لە تەقەلای ناوچەگەرتی و من منەو خۆ خۆیی و تەسک بینی عەشایریتی و نەهینشتنی قین و پاک کردنەوهی دڵ و دەروون لەیدەکتەری و ریسوا کردنی هەمرکەسینک کە ناگری دووبەرەکی و ناریکی خۆش بکا کە یەکیک لەوانە ئەویە رۆشنبیران و خۆبەندەواران و تینکۆشەران دلایان لە یەک پاک بکەنەوه، واپزانم کە ی تۆانیمان بگەینە ئەو رۆژە ی بەرەیدەکی یگرتوو لە هەموو بەشەکانی کوردستان پینک بی و تاکتیک و ستراتژیی خەباتی کورد دەست نیشان بکری و هەنگاو بە هەنگاو مەبەستەکان بەهینریتە دی و سەرپەرشتی هیزو پارت و رینکخراوه نیشتمانیه‌کانی هەموو بەشینک لەبەشەکانی کوردستان بە ئەرکینکی سەرشانێ بزانی واپزانم ئەوسا ئەتوانری سەرەتای قۆناغێکی نوی میللەتی کورد دەست پی بکا و هیوا ی نازادی و سەرەخۆیی تیا دا بەدی بکری؛ بۆگەیشتن بەو بەرە ی یەگرتووی هەموو بەشەکانی کوردستان

، بئنگومان بمرلوه پنیوستی به بوونی بمره‌یه‌کی یه‌کگرتوو هه‌یه له همر به‌شینک له‌به‌شه‌کانی کوردستان که همر لایه به‌پینی زروف و توانای خوی زه‌مینه بۆ ئه‌و بمره‌ی یه‌کگرتوو‌هی سمرتاسه‌ری کوردستان خۆش بکاو له ریزه‌وی خه‌باتا ده‌ستی یارمه‌تی بۆ به‌شه‌کانی تری کوردستان درێژ بکات .

تاقیکردنه‌وه‌کانی رابردوو بۆی روون کردوینه‌وه که‌چینی فیودال و ده‌سته‌ی کۆنه‌پهرست و هه‌ل پهرست هه‌میشه بونه‌ته هۆی ژانه سه‌ری و له‌ری لادان و خۆفروشتن که زۆر که‌وتوه له‌سه‌ر کوردو زۆرچار هه‌ندیک له‌وانه دوژمه‌نایه‌تیه‌کی زۆر توندو تیژتریان کردوه به‌رامبه‌ر هه‌زی خه‌باتکه‌ری کورد له‌وه‌ی دوژمه‌نه‌کانی کورد کردویه ، به‌داخه‌وه پشت گۆی خسته‌نی ئه‌م راستیه زۆر جار بۆته هۆی ئه‌وه‌ی ته‌قه‌لاو خه‌بات و شو‌رش‌ی کورد وه‌کو کورتانه‌که‌ی جدجالی لی بی‌ت و له بنه‌ره‌تا هه‌له‌وه‌شینت و کورد ره‌نج به‌ خه‌سار بی‌ت و ئه‌و هه‌موو قوریانی و له‌ خۆ بو‌ردنه‌ی که دابووی هه‌مووی به‌ فی‌رژ به‌رووات .

هه‌رچه‌نده وه‌کو بۆمان ده‌رکه‌وتوه له‌دوای هه‌موو هه‌ره‌س هه‌ینان و مال و وێرانی و دۆراندنیک، هه‌له‌و‌نست ناچارمان نه‌کا ده‌ست بۆیه‌که‌تری درێژ بکه‌ین و بکه‌وینه ئه‌وه‌ی بی‌ر له‌ یه‌که‌گرتن و نزیک بو‌نوه له‌یه‌که‌تری بکه‌ین ، به‌لام که‌لایه‌ک تۆزنگ هه‌ست به‌هه‌یزو ده‌سه‌لات و توانا نه‌کا ئیتر ئه‌و رۆژه ره‌شه‌ی جارانی له‌بیر نه‌چیته‌وه!!

میژوی رابردوی کورد به‌سه‌ره‌اته‌کانی زه‌مانه بۆی ده‌رخسته‌ین که هه‌له‌که‌وتی شوینی کوردستان و خه‌یرو بی‌رو سامانی ولاته‌که‌مان هه‌میشه بۆته هۆی ئه‌وه‌ی بئنگانه‌کان ، به‌سه‌رمایه‌دارانی ئه‌مپریالیزم و به‌ رۆژمه داگیر که‌ره‌کانی کوردستانه‌وه چاو به‌رنه کوردستان و به‌سه‌دان نه‌خشه‌یان کیشه‌وه که کوردستان به‌ پارچه پارچه‌ی بچینیته‌وه هه‌رپارچه‌یه‌که‌یش به‌ زۆره ملی بخه‌رتنه ژیر ده‌سه‌لاتی رۆژمه‌یکی بئنگانه‌ی سه‌ربه‌خۆیان .

له‌و ڕه‌وه‌هه پۆفیسۆر(خالفین)ی نووسه‌ری به‌ناویانگی روس که یه‌که‌م نووسه‌ری‌که به‌ شینوه‌یه‌کی راست و دروست بی‌ پینچ و په‌ناو به‌ شینوه‌یه‌کی زانیاریانه به‌ناوی(کیشه له‌سه‌ر کوردستان)کتیبه‌ییکی به‌نرخ بلاو بکاته‌وه که‌له‌و باسه‌یدا چۆته

بنج و بناوانی چۆنیتی و هزی بایهخدانی ولاته ئیمپریالیزم و سهرمایه‌داره ده‌ست رۆیوه‌کان به‌گوردستان.

لەسهره‌تای سه‌ده‌ی بیستم به‌دواوه، له ئه‌نجامی به‌ره‌و لاواز بوونی ده‌وله‌تی عوسمانی و گهنده‌ل بوونی ده‌زگاگان و ههره‌س هینانی باری ئابوری و ئاشکرا‌بوونی دیوی ئه‌ودیدی ئه‌وپه‌رده‌یدی که‌ساله‌های سال بوو به‌ناوی ئایینی ئیسلاموه بۆماوه‌ی چوار پینج سه‌ده میلیه‌تی کوردی چه‌وسانده‌وه و رزگه‌ی پینشکوتنی له کورد گرتبوو، جگه‌له‌هوش ده‌رکوتنی سه‌ره‌تای کزیوون و لاواز بوونی سیستمی چینی فیودالی کۆچه‌رایه‌تی و ورپا‌هونه‌ی سه‌ره‌تای ده‌سته‌ی بۆرجوازی و هه‌ست کردن به‌ سودی رۆشنیری و خوینده‌واری و شارستانیتی و په‌یدا بوونی پاره‌داری و بازگانیتی که ئه‌مانه‌ی دوا‌یی که‌وتنه‌ بین برکی له‌گه‌ل ده‌سه‌لات و توانای فیودال دا ، ورده ورده ئه‌مانه هه‌مووی بوون به‌ هه‌وینی بزوتنه‌وی هه‌ستی نه‌ته‌وا‌یه‌تی کوردو (ئه‌گه‌رچه‌ له‌چاوه‌ی میلیه‌تانی تردا زۆر دره‌نگ ده‌ستی پێ کرد) راپه‌ڕین و هه‌لگیرساندنی شۆرش دژی داگیرکه‌ران و بۆ گه‌یشتن به‌ مافی ره‌وای کورد پینی نایه‌ قۆناغینکی تازه‌وه. له‌سه‌ره‌تای ئه‌م سه‌ده‌یه‌دا له‌خواروی کوردستاندا ، زۆریه‌ی سه‌رچاوه‌کان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که راپه‌ڕینی شیخ عبدالسلامی بارزانی دژی عوسمانلییه‌کان به‌ یه‌کینک له‌ سه‌ره‌تای بزوتنه‌وی نه‌ته‌وا‌یه‌تی کورد ئه‌ژمێردرنت له‌ ناوچه‌ی بادینان دا ؛ عبدالمنعم الغلامی له‌ کتیبه‌که‌یدا (الضحایا الثلاث) باسی خه‌باتی عبدالسلام و خنکاندنێ له‌لایه‌ن عوسمانلییه‌کانه‌وه به‌ دوو درێژی کردوه. ۳۴

شیخ عبدالسلام به‌رله‌شهری یه‌که‌می جیهانی چهند نامه‌یه‌کی ناردبوو بۆ هۆزه‌کانی کورد که هه‌موو یه‌ک بگرن و به‌ هه‌موویان حکومه‌تی عوسمانلی ناچار بکه‌ن واز له‌ سیاسه‌تی پشت گوی خستنی کوردستان به‌ینیت ، ناوچه‌ی بادینان له‌سالی ۱۹۱۴ دا دژی حکومه‌تی عوسمانلی یاخی بوو ، به‌تایبه‌تی له‌و رۆژانه‌دا باج و سه‌رانه‌و راوو رووتی کاربه‌ده‌ستانی عوسمانلی گه‌یشته‌وه ئه‌وپه‌ری و خه‌لکی ته‌واو بیزار کردبوو.

شیخ عبدالسلام بۆته‌وه‌ی به‌توانیت به‌ریه‌ره‌کانی عوسمانلییه‌کان بکات هه‌ولیداوه

پنونهندی له گهڼ روس و ټينگليزدا بکات بز ټموي پشتگيري داخوایده کاني بکن بهلام هيچ لایه کيان فریای نه کموتن و عوسمانلییه کان توانیان له مانگی حوزه برانی سالی ۱۹۱۴ دا ټمو بزوتنمويه دامرکیننمويه عبدالسلام ناچار بوو له گهڼ هندی له هاوکاره کاني پنا بیدنه بمر ټیزان و ماویه ک له ورمی جینگیر بوون بهلام عبدالسلام له دواییدا گیراو له موصل له ۱۹۱۴/۱۲/۱ له سینداره درا.

له دواي له سینداره دانی عبدالسلام بارزانی ټیتر وهنمی ناوچهی بادینان بیدهنگ بووینت به لکو کموته کف و کول و جوش سندن و هر ټمو جوش سندن و راپهرینهش بوو که له زهمانی داگیرکردنی کوردستاندا له لایمن ټينگليزه شینخ نه حمده دی بارزانی دژی ټينگليزه کان راوستاو ټینستمش ټمو خباته زنجیره ی نه پساوه و درژهی کینشاهه.

له دواي ناوچهی بادینان ، ناوچهی «بتلیس» له ژرووی کوردستان جوشي سندن دژی تاوانی عوسمانلییه کان و تورکه کان بز چاوترساندنی کورد مهلا سلیمی بتلیسی که دژی عوسمانلییه کان راپه ریوو به ناچاری له ناو کونسولخانه ی روسیا له بتلیس خزی حشار دابوو ، تورکه کان هیرشیان بردوته سمر ټمو کونسولخانه یه مهلا سلیمیان دهره ټناوه و به بمر چای خه لکوه کوشتویانه «۱۴»

له سالی ۱۹۱۵ دا بز درژه پیدانی دهریرینی ټمو بیزاریه و بمرامبر به و تاوانانمی که تورکه کان دژی عبدالسلام و ملا سلیم کردبویان له ناوچهی بۆتان و دهرسیم په لاماری چه کيان داو روو بهرووی عوسمانلییه کان بوونهوه، بهلام تورکه کان توانییان به هوی هندی دهره به گ و سمره ک هوزی خوزوشی ټمو ناوچانهوه ټمو راپهرینه له ناو بپن .

بمرله شمري یه کممی جیهانی هندی له و دروشمانی اتحاد و ترقی بمرزبان کردبوهوه کوردیشی وریا کردبوهوه (نه گهرچی دهره کوت ټمو کومه له زور ناپاک بوون له گهڼ کورددا) کساتینک شمري یه کممی جیهانی تمواو بوو ماده/۱۲ ی وودرو ویلسنی سمرکوماری ټمیریکا دهریاره ی مافی میلله تانی ژنده سستی عوسمانلی یه کینک بوو له هوزیانه ی چای میلله تی کوردی کردبوهوه ، هدره ها

ئەو بەدیانە دوو قۆلئیدی نیوانی حکومەتی بەریتانیای فەرەنسا دەربارەى میللەتانی ژێر دەستی عوسمانلی لە سالی ۱۹۱۸ دا ئەمانە هاندەرنکی تەواو بوون بۆ میللەتی کورد که لە هەموو لایەکەوە داوای مافی رەوای خۆی بکات که ساتینک شینخ محمود لە دەربەندی بازیان گیراو محاکمە کرا ئەو مادە ۱۲/یدی ویلسن و ئەو بەدیانە دوو قۆلئیدی بەریتانیا و فەرەنسای کوردبوو بە کوردی لەناو بازی بەنگە کەیدا. لە کاتی چوونی ویلسن حاکمی گشتی بەریتانیا لە بەغدا بۆلای شینخ محمود لە خەستەخانە و لە پاش ئەوەش لە محکەمدا هەردووکیانی بۆ ویلسن و ئەندامانی محکەمە خوندبوو و پینی وتیوون : من چەتەو رنگر نەبووم ... من پیاو کوژ نەبووم وەکو ئێوە ئەتانەوی بەسەر منیا بەسەپینن ، بەلکو من بەپینی ئەو دوو بەلگەیه داوای مافی رەوای میللەتەکم کردوو و ئێوە لەبەر ئەوە مافی ئەوەتان نیە که محاکمەدی من بکەن .

شان بەشانی ئەوەش کۆنگرەى ناشتی و پەیمانی سیفەر و پەشێنارەکانی لیژنەى عەسبەلامم که چووبو بۆ کوردستان بۆ سەرئەجدان لە ئارەزووی کورد ، ئەمانە هەمووی هاندەرنکی بەتین بوون بۆ میللەتی کورد .

لە کوردستانی تۆم کیا لە دوای شەری جیهانی و لەپاش ئەوەى مەصفی کمال بوو بە دەسلەتدار لە تورکیادا داوای ئەوەى که بۆ ماوەیەک دەستی دەستی بە کورد کردو بەلئینی ئۆتۆنۆمی داووبو کورد و بە مافی کورد، بەلام هەرکە ولاتی تورکیای بۆ تەخت بوو و توانی بەهۆی کوردهکانەوه یۆنانیەکان بەشکینینت ئیتر کاری بە کورد ئەماو دەستی کرد بە لەناو بردنیان؛ بەوجۆرە داوای دەست برینی تا قەمى اتحاد و تەرقى و لەپاش ئەوانیش تورکە کمالییهکان ، کورد ناچار بوو بکەوێتە خۆی و داوای مافی خۆی بکات (بەلام لەپاش چى ... وەکو ئەلین لە پاش باران کەپەنگ !) .

سید طەنهرى که لەو رۆژانەدا وەکو دەست رۆیونکی ناینداری لە ناوچەى خزیدا ناسراو بوو لە کاتی دوور خستەنەوهى شینخ محمود بۆ هیندستان ئینگلیزهکان ویستیان ئەویش بکەن بە دار دەستی خزیان بۆ ئەوەى بیکەن بەگۆ ئەو تورکانەى که هاتبۆنە ناوچەى رواندز ، بۆ ئەو مەبەستە داوایان لى کرد که بچیتە بەغدا ،

به‌لأم سید طه‌گه‌لینک داخوازی هه‌بوو به‌رامبهر به‌وه که داوای له ئینگلیزه‌کان کردبوو له کوردستاندا حکومه‌تینکی کوردی دابنن و ئه‌وهی بز حکومه‌تی عه‌ره‌بی به‌غدا کردبوو هه‌مان یارمه‌تی و پشت‌گیریش بز کورد بدا به‌لأم دیاره ئینگلیز ئه‌وهی بز ده‌ست نه‌دا‌بوو وازیان له سید طه‌هینا.

له کوردستانی ئیراندا که سمکو ده‌ستی کرد به‌ شو‌رشه‌کانی دژی حکومه‌تی ئیزان ، پنه‌ای برده به‌ر هه‌ندی له عه‌شیره‌ته‌کانی کورد که هاوکاری له‌گه‌لا بکه‌ن به‌لأم کس به‌ده‌نگ و هاواریه‌وه نه‌چوو (هه‌رچه‌ند هه‌له‌می خۆشی به‌کینک بوو له‌و هۆیانه‌می که عه‌شایره‌کان لایه‌نگریان نه‌کرده‌وه) ماوه‌یه‌ک تورکه‌کان هه‌لیان خه‌له‌تانده‌وه و ئینگلیزه‌کان له‌رنی بابکری سلیم نا‌غاهه‌ پینه‌ندیان له‌گه‌لا کرد (وه‌کو له‌ شوننی خۆیدا باسی ئه‌که‌به‌ن) به‌لأم له‌ نه‌ج‌امدا له‌به‌رکورت بینی و لینگ نه‌دانه‌وه، ئیرانه‌یه‌کان به‌ پیلاتینک کوشتیان.

شیخ محمود له‌ داوای شه‌ری جیهانی ئومیدینکی زۆری به‌ ئینگلیزه‌کان هه‌بوو که وه‌کو چۆن کاروباریان له‌ به‌غدا رینگ خه‌ستبوو به‌ پاره‌وه به‌ چه‌ک و به‌چاودیزی و حکومه‌تی عی‌راقیان گۆش کردو پاراستیان و ایان له‌ تورکه‌کان کرد ده‌ست به‌رداری ویلایه‌تی موصل بن و تورکیان والی کرد که‌ده‌ست درژی نه‌کاته سه‌ر عی‌راق و عی‌راقیان له‌ عه‌صبه‌للام دا کرد به‌ نه‌ندام ، شیخ محمودیش ئومیدی ئه‌وهی به‌ ئینگلیزه‌کان هه‌بوو که‌له‌ خوارووی کوردستاندا حکومه‌تینکی کوردی له‌ ژنر سایه‌ ئینتیدایی خۆیاندا پینک بینت به‌لأم که‌ بۆی ده‌رکوت ئینگلیز له‌ سیاسه‌تیانا نیه‌ که‌ کورد سه‌ره‌خه‌ بینت و مافی ره‌وای خۆی ده‌سگیر بینت ئیتر ناچار بوو روو به‌ رووی ئینگلیز به‌هه‌ستینه‌وه و ناچار بوو پینه‌ندی له‌گه‌لا تورکه‌کان و یوزمه‌یر به‌کات له‌ رواندز ، داوای هاوکاری له‌ سه‌ره‌وک عه‌شیره‌ته‌کانی کورد کرد به‌لأم ژماره‌یه‌کی کم نه‌بیت نه‌چوون به‌ ده‌نگیه‌وه، نامه‌ی بز شو‌رش‌گیرانی سو‌قیه‌ت نارد هه‌یچی‌شی له‌وان ده‌سگیر نه‌بوو، له‌ورژانده‌وه که‌له‌ک و زۆلیتی کمالی به‌کان رووسیان بز ژۆ کردبوو چه‌ک و یارمه‌تیه‌کی زۆریان له‌ روسه‌وه ده‌سگیر بوو تا ئه‌وکاته جینی پینی خۆیان قایم کرد.

به کورتی کورد چاوی کرابوهه و ههولنی دابوو پنبهندی لهگهڵ ههموو لایهکدا بکات که بۆنی دۆستایهتی و هاوکاری لی بیت بهلام رۆژگارو ههلوئستی ناوچهکه لهگهڵ کورد دا نهبوو بۆیه ههموو تهقهلاکان یهک له دواى یهک سهری نهگرت و هیوای میللهتی کورد وهکو گولنی ناو ئینجانیه لهبهر بی ناوی لهژیر گههێ گهرمای ستم و جهوری داگیرکهراندا ژاکاوو سیس بوو و ههلهوهری .

لینین له باسهکهیدا « مسائل في السياسه القومیه والامیه البرولیتاریا » که باسی قۆناغی راپهیرینی میللهتان نهکا ، نهلی: (ئهو قۆناغه بریتیه له جولانهوی هیزی رزگاربخوازی نیشتمانی و بووژاندنهوی گیانی نهتهوایدتی و تینکۆشان دژی ههموو جهورو ستم و نهشکهنجیه نهتهوایدتی و ههولدان بۆ پینک هینانی دهولهتینکی نهتهوایدتی سهربهخۆ) .

بهلی کورد له شهری یهکمی جیهانی به دواوه و لهو رۆژهوه که لینین باسی مافی پینک هینانی دهولهتینکی نهتهوایدتی سهربهخۆی کردوه و لهو قۆناغدا بووه که ههولنی رزگار بوونی نیشتمانکهی و میللهتهکهی بداو داوای دهولهتینکی سهربهخۆ بکا (له دوااییدا دیننهوه سهر ئهه باسه) بهلام بهداخهوه لهو رۆژاندا نهخۆی ئهو ئهرکهی پی جی بهجی کراو ماساتی جیوپۆلتییککی ولاتهکهش یارمهتی ئهوی نهدا وهکو چۆن ئینگلیز عیراقی دروست کرد ئهگهر باری جیوپۆلتییککی کوردستانیش بۆ ئینگلیز وهکو ئهوی عیراق لهبار بوایه بینگومان کوردستانیش دروست ئهکرا و تورک و عیراقیش ناچار ئهکران دان به سهربهخۆیی کوردا بنین ، یا ئهگهر شۆرشى ئوکتۆبهر وای له سۆقیهت نهکردایه که دهست بهرداری بهشهکهی خۆی بیت له پهیمانی (سایکس پیکۆ) دا که رۆژ ههلاتی تورکیا (کوردستانی ژوورو) بۆ روس دانرابوو ئهوا ئینگلیزهکان کوردستانی خواریویان ئهکرد به حکومهت بۆ ئهوی بیته پهردهیهک له نیوانی میسۆپۆتامیادا که ئههوی دواپی بهپینی پهیمانی سایکس پیکۆ بۆ ئینگلیز دانرابوودور نهبوو ئهو حکومهتهی خواریوی کوردستانی ئهوسا که دروست نهبوو ئیسته کاری بهکردهیهته سهر ههموو بهشهکانی تری کوردستان ، ههموو سهرچاوه بهلگه نهپینهکان لهسهر ئهوه یهکن که ئینگلیز هیچ کات ههزی بهدراوسیتی روس نهکردوه وهی وستهوه دهسهلاتی

له گملا سنوری دهسه لاتی روس له یهک بدا ، بهلام که سؤقیمت وازی له روزه لاتی تورکیا هینا نیتر ئینگلیز ئه ترسه ی نما و له نهخشمو پیلانیا ئهوی خسته بهرچاو که پنیوست ناکا حکومه تینکی کوردی له خواری کوردستاندا پینک بئت و ئه نهخشه بهشی به تهواری برده سمر وه کو له دوا پیدا بزمان روون ئه بیتهوه که چۆن کوردستانیشی له دهست فهره نسا ده رکینشاو خسته یه سمر میسز پوتامیا .

ئهوی زور روون ئاشکرایه ئهویه له کوردستانا هستی ئایینی زور به هیزو کاریگر بووه و همر جزه راپهرین و خباتینک له ناوچه یهک له ناوچه کانی کوردستاندا رووی دابئت زورچار دهسه لاتارنکی ئایینی توانیوتی سمر کردایه تی ئه راپهرینه بگرته دهست یا هیچ نه بی به شداری تیا بکا بهلام حکومه تی عوسمانلی که به ناو نوینهری خیلافه تی ئیسلام بوو توانیوتی چهند عه شیره ت و سمر کردهک له شورش گیزان هان بداو ئه شو رشه ی همر به کورد له ناو برده و ؛ زور جاری وا هه بووه بزوتنهوی هستی ئایینی و هستی نه تهوایه تی که هندی جار همر دوکیان له شورشینکا بشدار بوون به دوو رنگای جیاواز دا ملیان ناوه میلله تی دوا کوه تووی کورد به زوری هسته ئایینی که یه بسمر دا زال بووه و هستی نه تهوایه تی لاواز بووه و له ریزه وی شورشه که دا پاشه کشه ی کردهوه سمر کردایه تی ئایینی زال بووه و جلهوی گرتوته دهست که به داخوه سمر کرده کانی همر دولایان زورچار تینکوشان و راپهرینه کیان تا قوناغینک به ی کردهوه که هستیان کرده بهرزه ونه دییان ئه کهوتنه مه ترسیبوه ورده ورده جلهوی ئه سمر کردایه تیه شل بووه و پاشه کشه کراوه و تهنها رهش و روته که ی تیا سمر گردان و مال ویزان بوه .

هه تا ئه وکاته ی دهوله تی عوسمانلی ئالای ئایینی ئیسلامی هه لکرد بوو بهشینکی زوری کورد ریزیان لهو ئالایه نه گرت و پاریز گاریان له دهوله تی عوسمانلی نه کرد و هستی نه تهوایه تی کورد به هوی ئهو دل سوزیهوه بئ ئیسلام له میشک و دلی زور کسدا وه کو به نهچکراوی لی هاتبوو بهلام که دهستی ئهو ئالا هه لگره درۆزانه کهوته روو ، ئالای ئیسلامه تیان شور کردهوه و ورده ورده پینچایانهوه ووتیان ئینه طورانین و عوسمانلی نین که ئالا هه لگری ئیسلام بوو ئهوسا نیتر

کوردیش چاری نهماو ئه‌بوایه بی وتایه ئیمه‌ش کوردین ... به‌لام له‌پاش چی !
پاش ئه‌وی ئه‌و خۆ به‌خت کردنه کورانه‌یه له پیناوی خیلافتی عوسمانلی دا زۆر
کهوت له‌سه‌ر کوردو ئیمه‌رۆ هیشتا له‌م سه‌رده‌می ئازاد بوونه‌ی میله‌تانه‌دا باجی ئه‌و
سه‌رده‌می باوو باپرانمان ئه‌ده‌ینه‌وه ! .

ستیقن له‌ کتێبه‌که‌یدا ده‌ریاره‌ی لایه‌نگری کورد بۆ خلافتی ئیسلامی
عوسمانلی و بۆ سولتانی عوسمانلی ئه‌لی: «٥٧» له‌ سالی ١٩٢٢ دا مصطفی
کمال ده‌ستی کردبوو به‌ راپه‌رین و جولانه‌وه‌که‌ی، گه‌رۆکی ناسراوی تورکی ئه‌و
سه‌رده‌مه - حسن عرفه - که به‌ناوی عه‌شیره‌ته کورده‌کانانه‌گه‌را ، یه‌کیک له‌و
سه‌رۆک عه‌شیره‌تانه له‌ حسن عرفه‌ی پرسیبوو: بیستومه‌نه له‌شکری سه‌رکه‌وتوی
تورک چه‌وته ئه‌سته‌مبوله‌وه... ئه‌ویش له‌وامدا پینی ئه‌لی: که من له‌ ئه‌سته‌مبول
بووم هیشتا شاره‌که له‌ژێر ده‌سه‌لاتی ئینگلیز دا بوو... حسن عرفه له
یاداشته‌کانیانا ئه‌لی: عه‌شیره‌کان هه‌موو به‌و وه‌رامه‌ بینه‌نگ بوون به‌لام
یه‌کیکیان پرسی کردو ووتی: ئاخۆ کێ ئه‌کری به‌ سولتان؟ حسن عرفه له
وه‌رامدا پێی ئه‌لی: سولتان و خلافت نهماوه و لات بوه به‌ جمهوری... حسن
عرفه ئه‌لی هه‌رچه‌ندم کرد نه‌متوانی بیخه‌مه مینشکیانه‌وه جمهوریته‌ چیه‌و مانای
چیه‌! له‌ کۆتاییدا ووتیان هه‌رچۆنیک بێ و لات به‌بێ سولتان ناتوانیت بژی،
بینگومان سولتان لای کورد ره‌مزی پارێزگاری ئیسلام بوه لای ئه‌وان و مادام
ئیسلام ماوه ئیتر ئه‌بوایه سولتانیش هه‌ر هه‌بێ که خه‌لیفه‌و نوێنه‌ری ئیسلام بوه» .
تورکیزه‌ کمالیه‌کان دوا‌ی ئه‌وی به‌ته‌واوی ده‌سه‌لاتیان گه‌ته ده‌ست ئیتر
به‌هه‌موو هیژو توانای خۆیانوه به‌ره‌هه‌ستی بزوتنه‌وی هه‌ستی نه‌ته‌وایده‌تی کوردیان
کردو به‌ پرۆپاگاندوه به‌ رۆژنامه‌کانیان هه‌ولی ئه‌وه‌یان داوه‌که له‌ خه‌لکی بینگانه
بگه‌یه‌نن کورد کینوی به‌و له‌ کۆچ و بار به‌ولاوه هیچی تری نه‌زانیه‌وه هه‌ستی
نه‌ته‌وایده‌تیان تیا نه‌یه .

سیز ئه‌رنۆلد تۆنیه‌ی میژوو ناسی به‌ناویانگ له‌و رووه‌ ئه‌لی: { هه‌میشه وام له
تورکه‌کان ئه‌بیسست که کورد له‌ حاله‌تی کۆچه‌ریته‌ی هه‌میشه‌بیدان له‌به‌ر ئه‌وه زۆر
دورن له‌و بگه‌نه راده‌ی یه‌که‌گرتنیکی ئه‌وتۆ که به‌توان یه‌کیته‌یه‌کی نه‌ته‌وایده‌تی

پنک بهینن { وهکو تورکهکان خزبان هیچ تاوانیکیان نهبوو بیئت له هینشتنموهوی
میللهتی کورد له شینوهی کزچهرایهتی و فیودالی دوور له خونندهواری و
شارستانیتی.

ئمرنولد ویلسن له کتیبهکهیدا «۳۷» لهو رۆژانهی که حاکی گشتی بووه له بهغدا
ئهلئ: « له گنت و گزیهکدا لهگهله سمرکردهکانی عمرهبی عیزاق دهبارهی کورد و
ههلسهنگاندنی کورد له ناو ویلایهتی موصلدا ئهو عمرهبی عیزاقیانه لایان وایه
کوردهکان وهکو جوتیارنک وان که تنها بههوی سمرکردهکانیانموه نهتوانریت
بینهنگ بکرنن».

لهراستیشدا ئینگلیزهکانیش ههر بهپینی ئهو بزچونه لهگهله کوردا ههلس و
کهوتیان کردوهو توانیویانه له رنگهی سمرۆک عهشیرهتهکانموه به موچهو خهلات
و بهرات عهشیرهتهکانیان له شیخ محمود و له شۆرش کورد داهر بکمن و لینی
بتهکیننموه.

گۆژاری (مطالعات)ی فارسی له ژماره ۴/ی سالی سی ههمیدا کهلهتهنستیتۆی
کورد له پاریس دهچوهه باسینکی ترجمهکراوی تیایه بز فارسی که لهلایهن
(مارتین . وان . برۆنسن)وه نوسراوهو ئهلئ:

«جولانموهوی هیزی نهتموایهتی کورد لهسهرتادا بزوتنموهوی ئهرمهنیهکان
لهراپهرینهکانیانادا دژی حکومهتی عوسمانلی کاری کردۆته سهر کوردهکانیش ، له
دوای ئهو بزوتنموهوی کۆمهلهی اتحادو تهرقی ئهو ههستهی بههیز کردوهو لای
کوردهکان ، بهلام چ روهسیای قیصری و چ ئینگلیزهکان ئهمهیان پی خوش نهبووه
چونکه ئهیان وسته هیزی نهتموایهتی کورد تنها ئهو رینهزه بگری که دژی
دهولهتی عوسمانلی بهکار بهینریت نهک بز سوودی نهتموهی کورد».

بینگانهکان بهتایبهتی ئهوانهی دوژمنی کورد بوون به چ جزرنک سوودی خۆبانی
تیادا بوو بیئت بهو جوهره ههستی نهتموایهتی کوردیان ههلسهنگاندوهو. بزوتنموهوی
کورد نهگهر بزوتنموهوی ئهرمهنی یا بزوتنموهوی کمالیهکان له سهرتادا کاری
تیکردبیت بهلام وهنهبی تنها ئهو دوو هزیه بووی که بوونهته هزی بزوتنموهوی
کورد ، راسته بزوتنموهوی ئهرمهنی دژی عوسمانلی تارادهیهک کاریگهر بووه بهلام

له ههمان كاتيشدا بزوتنهوى ئىرمىنىه كان بەجۆزىنىكى ترو له قۇناغىنىكى تردا كه هەلۋىستىيان بەرامبەر بە كورد پىر بوە له هەستىنىكى رەگەز پەرسىتى، دژى كورد بوو و روسىيائى قىصرى رۇنىكى گەورەى بىنىوہ لەوہى كه هەستى ئايىنى ئىرمىنىه كان بۇ سودى خۇيان بەكار بىنن كه ئەو هاندانە نەك هەر تەنھا دژى عوسمانلى بوو بەلكو زۇر جارېش مەترسىيان خستۆتە دلئى ئەو كوردانەو كه له سنوورە كاندا تىنكەلەو بوون لەگەل يەكتردا و گەلنىك جار بەپالپشتى روسىيائى قىصرى هەرەشەيان له كورد كوردەو دەست دىژيان كىردۆتە سەريان كه بۆتە هۆى نىگەرانى كورد. شاعىرىنىكى وەك حاجى قادر كەلەسەردەمى ئەوا ئەومەترسى يەى ئىرمىنى پەرى سەندبوو له شىعەرە كانىا هاوارى كىردو و وتۆيەتى : كوردىنە ، ئەگەر ئاگاتان له خۇتان نەبىت كوردستان ئەكرى بە ئىرمىنستان .

بىجگەلەو گەلئى هۆى تر هەبوو بۇ بزوتنهوى هەستى نەتەوايەتى كورد ، بۇ وىنە ئەو كوردە خوئندەوارو رۇشنىبىرانەى كه له ئەستەمبولدا كۆمەلگەيدى كوردىيان پىنك هىنا بوو ، بەهۆى تىنكەلەو بوونىيان لەگەل خوئندەوارو رۇشنىبىرى ئەو ولاتانەى كەلە كەلەمە و زۆردارىتى عوسمانلى رىزگاربان بوو وەكو بولغارو بۇنان و رۇمانىاو ئەلبانىا، ئەو كوردانەى ئەستەمبول بەهۆى ئەو گوڤارو رۇژنامەو كىتەبەنەى كه دەريارەى راپەرىنى ئەو ولاتانە بلاؤنەكرانەو ، كوردەكان ئاگادارى ئەو هەوال و باسانە بوون و پزىشكى هەستى نەتەوايەتى و بىرى ئازادى و سەرىمخۆى مىللەتەنى ئەو ولاتانە له مىشكى كوردەكانى ئەستەمبۆلىشدا شەپۆلى ئەداو ئەوانىش كەوتونە خۇيان و كۆمەل و يانەيان پىنك هىناو ، گوڤارو رۇژنامەيان دەركردەو داواى مافى رەواى كوردىيان كوردە .

له داواى سەركەوتنى شورى ئوكتۆبەرەو هەلكردى يەكەم ئالائى سۇسىالىستى كوردەكان وەنەبى دوورە پەرىز وەستابن بەرامبەر بە ئەشجەمەكانى ئەو شۆرشە بەلكو چ لەكوردستانى ئىران و چ لەكوردستانى توركىيا و چ لە خوارووى كوردستاندا هەرلایەك بە جىاو بەجۆزىنك سەبرى ئەو شۆرشەى كوردەو و هىواى يارمەتى دان و پىنەندىبەكى دۆستانەيان تىا بەدى كوردە و زۆر له سەركردەكانى كورد هەوليان داوہ پىنەندى بەكاربەدەستانى سۇڤىەتموہ بىكن ئەگەرچى ئەو تەقەلايانەيان هىچى

سەری نەگرتووەو سوڤیەت راپەرینی کوردەکانی فەرامۆش کردووە.
لەو کۆنگرەیدی که لە ۱۹۹۲/۹/۱ دا لە شاری باکویدا گیراو بۆ یەكەمجار
ژمارەیدیکی زۆر لە ناشتیخووازان و رۆشنبیران و نیشتمان پەروەران لەو کۆنگرەیدیەدا
بەشداریان کردبوو که لەناو ئەوانەدا ۸ نوێنەوری کوردی تیندا بوو کەبەرامبەر بەو
تەنها ۷ نوێنەر لە ولاتە عەرەبیەکانەو بەشداریان تیادا کردووە.^{۱۴}

دکتۆر عەزیز شەمزینی دەربارەي هەستی نەتەوایەتی کورد لای رۆژەهلاتناسەکان
ئەلی: «۱۴» «رۆژەهلاتناسەکان هەندیکیان بەباشی لە بزوتنەوی رزگاربخوازی گەلی
کوردگەبشتبوون و لینی کۆلیونەتەووە بە کینش و پیناوەو بۆچون و بەدل و
دەرونیکی پاکووە هەلیان سەنگاندووە بەلام زۆریشیان بوختانیان بۆ کورد کردووە
هەموو بزوتنەوکانی کوردیان سەرتاسەر بە جولانەویدیکی دواکووتوی نایینی
ژماردووە و سەرکردەو رابهرانی شۆرشی کوردیان بە تۆکەرۆ بەکرنگیراوی دەولەتە
بینگانهکان داووتە قەلەم، دکتۆر عەزیز لەباسەکیدای ناوی گەلینگ لەونەیارانەي
کوردی هیناوە وەکو کینرک، کەنتزۆل، چرچل، یکی زارۆف، ئافرانیۆف،
ف.ه.ه.رتز». لام وایە جگەلەوانەي که دکتۆر شەمزینی ناوی بردوون زۆری
تریش هەبە کەبە مەبەستیکی ناپاک باسی کوردیان کردووەو هەندیکیان قینی
خۆیان و دەولەتەکیان بەرامبەر بە کورد و شۆرشەکانی بە ئاشکرا دەربەرێووە
کوردیان لەکەدار کردووە و ناویان زباندووە وەکو مس بیل و میجرسۆن و ویلسن
و ئەدمۆندزۆ گەلینگی تر کەلە دوایدا هەندی لە نووسەرانێ رەگەزپەرستی تۆکەری
دام و دەزگا کانی داگیرکەری کوردستان ئەونوسینانەیان کردووە بە بەلگە دژی
کوردو خۆشیان ئەوانەي تریان ناووتە سەر .

ماوەیدیکی زۆر چیرۆکیکی خەيالی کەلەلایەن (کارل) مای بە ئەلمانی نوسراوە،
ئەوکارل مایە هەرکوردستانی ئەدیبوو لەژبانیایا ! بەلام هەرلەخۆیمووە هەزارو یەك
قەسەي قۆرۆ بی سەرۆ پینی دەربارەي ژبانی ناو کوردەواری نوسیووە که تاماوەیدیکی
ئەوچیرۆکە سەرچاوە بوە بۆ نوسیینی هەندی بینگانه و هەندی لە رۆژئاواکان لە
ناوڕۆکی ئەو چیرۆکەو سەیری ژبانی کوردیان کردووە.
زارسلوپی (قدری جمیل بەگ) لە کتیبەکیدای باسی ئەو ئەکا که چۆن بینگانه

له كورد گه‌یشتبوو به‌هزی پرپاگانده‌ی دوژمنه‌كانیهوه ، ئەلی: «١٩» له‌پیش شەری یه‌كەمی جیهانیدا له شاری لوزانی سویرا قوتابی بووم رۆژنك خاوه‌نی قوتابخانه‌كه له‌لای خاوه‌نی رۆژنامه‌ی (گازیت. دێ لوزان) كه ناوی (جاك) نەبیت باسی منی بۆ ئەكا و پنی ئەلی قوتابیه‌کی كورد له‌قوتابخانه‌كه‌مدا ئەخوینیت، كابرایی رۆژنامه‌چی پنی ئەلی من به‌ گومانم له‌وه‌ی كه كوردی وا هه‌بی له‌ شوینی وه‌كو قوتابخانه‌كه‌ی تۆدا بخوینیت ، دیاربوو پرپاگنده‌ی زۆر خراپ دژی كوردبلاو بووه‌وه به‌لام كه جاك هاته قوتابخانه‌كه‌و منی به‌جگ و به‌رگی رنك و پینكوه چاو پینكوت ، كینشای به‌ ناوچه‌وانی خزیداو ووتی: ئەو پرپاگنده‌ی نەرم‌نیه‌كان دژی ئیوه‌ی كورد بلاویان كردۆتوه‌و بۆم دەرگوت هه‌مووی درۆیه‌!» له‌ شوینێکی تری كتیبه‌كه‌یدا قدری جمیل ئەلی:

كه‌له لوزان بووم ، له‌و رۆژاندا كەشەری یه‌كەمی جیهانی له‌سالی ١٩١٤ دا ده‌ستی پێ كردبوو له‌ رۆژنامه‌یه‌کی لوزاندا چاوم به‌ هه‌والێك كه‌وت كه‌ خویندمه‌وه ئەلی: (میسینیر) یه‌كی ئەمریكی كه‌مه‌اره‌یه‌ك له‌ كوردستاندا ژباوه‌ له‌ یه‌كێك له‌ كه‌نیسه‌كاندا به‌ جلی كوردی یه‌وه محازه‌ره‌یه‌ك ئەدا ... من و ئەكره‌می جمیل به‌گ هه‌ردوو‌كمان زۆر به‌ په‌رۆشه‌وه چاوه‌روانی كاتی هاتنی ئەو رۆژو سعاته‌بروین و كه‌ چوینه‌ كه‌نیسه‌كه‌ ته‌ماشامان كرد كابرایه‌ك تۆزێك ئەشەلی و به‌ جل و به‌رگی كوردی یه‌وه به‌ ئینگلیزه‌یه‌کی نارنك و شكسته‌ وای له‌ خەلك گه‌پاندبوو كه‌ ئەمریكه‌، ده‌ستی كرد به‌ درۆده‌له‌سه‌ دژی كورد و ووتی هه‌موو دێنده‌و شاخاوی و پیاو‌كوژن و باوه‌ر به‌ هه‌چ نایینێکی تر ناكهن جگه‌له‌ نایینی ئیسلام نەبیت ! كابرأ ده‌ستی برد ئینجیلێکی له‌ بن باخه‌لی ده‌ره‌یناو ووتی بۆئوه‌ی ئەم ئینجیله‌ به‌ناو كوردا بلاو به‌كمه‌وه پنیوستیم به‌ پاره‌ هه‌یه ، تومەز كابرایی ساخته‌چی ئەبووست به‌و فێر و فێله‌ پاره‌ له‌ خەلك به‌كیشیته‌وه ...كه‌ بۆمان دەرگوت كابرأ ئەمریكی نهبوو به‌لكو نەرم‌نی بوو ، كه‌ هاته‌ ده‌ره‌وه رینگمان پێ گرت و پیمان ووت : تۆ هه‌چ شەرم ناكه‌ی درۆی وازل ده‌رباره‌ی كورد ئەكه‌ی؟ نایا ئەزانی ئەمرۆ كورد له‌ ئەوروپادا هه‌یه ؟ .

قدری جمیل فونه‌یه‌کی تر ئەهه‌ینیته‌وه له‌و به‌زمه‌ و ئەلی ، جاریکی تر له‌ سالی

۱۹۱۴ دا (میسیو. بیوردو) روژنامه‌یه‌کی به فهرنسی و ئینگلیزی و ئه‌مانی ده‌ته‌کرد، دیسان خاوه‌نی قوتابخانه‌که‌مان پێ‌ی وتبوو که کوردنیک له قوتابخانه‌که‌مدا هه‌یه ئه‌ویش له وه‌رامدا پێ‌ ئه‌لی: ئه‌رمه‌نی و کورد زۆر له‌یه‌که‌وه نزیکن که‌چی نازانین بۆچی ئه‌وه‌نده سزاو ئه‌شکه‌ه‌جی ئه‌رمه‌نیه‌کان ئه‌ده‌ن؟! .

قدری جمیل به‌گ له‌باسی ژبانی قوتابینتی خۆیدا له‌ لوزان ئه‌لی: « که قوتابی بوون له‌ لوزان تا‌قمینک قوتابی تورکی‌شی لێ‌ بوو له‌ناو ئه‌واندا نعمان منمنجی ئو‌غلو بوو هه‌میشه ئه‌و تورکانه ئه‌مه‌یان به‌وه تووره ئه‌کرد که ئایان ووت: کورد چیه‌ ؟ کۆا کورد هه‌یه ؟» ئه‌و نعمانه‌ی قدری جمیل به‌گ باسی کرده له‌ دواییدا سه‌رده‌مینک بوو به‌ وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی تورکیا.

له‌ خوارووی کوردستانیشدا زۆر له‌ کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز له‌وانه‌ی له‌ عێراقدا یا له‌ خوارووی کوردستاندا کاربه‌ده‌ست و ئه‌فسه‌ری سیاسی بوون هه‌میشه له‌ راپورت و کتیب و نوسینه‌کانیان کوردیان به‌ میله‌تینکی دوا که‌وتوو و کینوی له‌قه‌لم داوه و راپهرین و شۆرشه‌کانی کوردیان وا هه‌له‌سه‌نگاندوه که بریتی بوون له‌ بزوو‌تنه‌وه‌یه‌کی عه‌شایری و بۆ ئه‌وه‌ی پهنه‌ی تاوانه‌کانی خۆیان بکه‌ن و پا‌کانه بۆ سیاسه‌تی حکومه‌ته‌که‌یان بکه‌ن له‌و پاشگه‌زبوونه‌وه‌یه‌ی به‌رامبه‌ر به‌مافی میله‌تی کورد کردویه‌انه ، هه‌میشه هه‌ولیان داوه وابه‌یخه‌نه‌ مینشکی خه‌له‌که‌وه که کورد و شیخ محمود خه‌تای خۆیان به‌وه که نه‌گه‌یشتون به‌ ئامانجی خۆیان و هه‌ر خۆشیان بوون له‌قه‌یان له‌ پاشه‌ روژی خۆیان داوه .

میجرسۆن و ئه‌دمۆنز و ئه‌و قوتابخانه‌ تایبه‌تییه‌ی ئینگلیزی ئه‌وسه‌رده‌مه‌و دوا‌ی ئه‌وه‌ش ئه‌وه‌نده داخ له‌ دل‌ بوون به‌رامبه‌ر به‌ شیخ محمود و به‌رامبه‌ر به‌کورد هه‌رجاره‌ی به‌جۆرنیک پرۆپا‌گانه‌یان دژی کرده بۆ زرانده‌نی ناوی شیخ محمود و کورد .

جاریک کوردیان به‌وه تاوانبار کرده که میله‌تینکی کینوی و درنده‌یه و ئیسلامینکی که‌لله‌ ره‌ق و ده‌مارگیرن و رقیان له‌ هه‌موو ئاینیکی تری غه‌یری ئیسلامه‌، که‌چی میجرسۆن و هاوبه‌ره‌کانی له‌ هه‌موو کس باشته‌ر ئه‌یانزانی شیخ محمود ئه‌و که‌لله‌ ره‌ق و ده‌مارگیرو کوزانه‌ نه‌بووه بۆ ئیسلام چونکه که‌ بوو به‌

هوكمدارو دهسهلاتی كهوته دهست پهكیكی وهكو خواجا كهیری عدلهكهی كرد به وهزیری دارایی خزی كه كرستیان بوو ، كه ئینگلیزهكان به هینزی فرۆكه شینخ محمودیان له سلیمانی ده‌رپراند و هاتنهوه ناو سلیمانی نهوان بوون كهیری عدلهكه‌یان گرت و بهزۆر دووریان خستهوه بۆ كهركوك و ئیهانه‌یان كرد .

میجرسون له كتیب و راپورته‌كانیا وهكو له هندی شوینی تریشدا باسم كرده ئه‌لی: شینخه‌كانی سلیمانی و بازرگانه‌كانیان نه‌كوشته بۆ نه‌وی پاره‌كانیان بیهن بۆ خویان كه‌چی نه‌یتوانیوه له هه‌موو راپورته‌كانیا باسی بازرگانیکي كوژراو بكا به دهستی شینخه‌كان!

درۆیه‌کی تری میجرسون ئه‌لی:

كه‌چوومه سلیمانی و له خانی غفور ناغا دا‌به‌زیم له‌وی ناشنايه‌تیم له‌گه‌ڵ نه‌وگاواراندا په‌یدا كرد كه چهند سالیک بوو له سلیمانیدا كاسیی و بازرگانیان نه‌كرد ، په‌كینك له‌وانه ناوی (متی) بوو ووتی ماوه‌ی بیست ساله له سلیمانیدا نه‌زیم تا ئیسته توشی هیچ شه‌ره شه‌قینك نه‌بووم كه‌چی هیچ شه‌رم ناكا له شوینیکی تردا ئه‌لی كورده‌كان به‌زۆر گاوه‌كانیان نه‌كرد به موسلمان و به‌زۆر جله‌كانیان پێ نه‌كردن به كوردی .

میجرسون به هه‌مولایه‌كدا هه‌له‌په‌ی نه‌وی كردهوه قینی خزی به‌رامبه‌ر به كورد ده‌ربریت. له لاپه‌ره ۲۳۷ ی كتیبه‌كهی كه فواد جمیل كرده‌وتی به عه‌ره‌یی، ئه‌لی :

شاری سلیمانی بریتی بوو له هه‌زار (. . . ۱) مال ، كه‌له‌و مالانه (. . . ۸) یان توركمان بون و ژبان له سلیمانیدا زۆر نا ئارام بوو ... چی له‌و درۆیه‌ی میجرسون زل تره له‌وه‌ی كه هه‌ر خزی له راپۆرتی سالی ۱۹۱۹ دا ژماره [C.O.773*/10-3341] كه به نه‌ینی بۆ كاربه‌ده‌ستانی خزی نارده‌وه‌و له‌ناو ئه‌رشینقی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانیا هه‌یه ئه‌لی :

» شاری سلیمانی به‌رله شه‌ری په‌كمی جیهانی، دانیشه‌توانی زۆر‌بووه (خزی له سالی ۱۹۰۹ دا چۆته سلیمانی به‌ناوی حاجی میرزا حسینی غلامی شیرازی) له‌سالی ۱۸۳۰ دا ژماره‌یان ۱ هه‌زار كه‌س بووه ، به‌لام له دوا‌ی سه‌ركوته‌كردنی

عشیره‌تی همدوهند له سالی ۱۹۱۱ دا ژماره‌ی دانیشتوانی سلیمانی پهری سهندو گه‌پشته ۲۰ هه‌زار کس ، که ئینگلیزه‌کان چوونه سلیمانی ژماره‌ی ئه‌وانه‌ی له سلیمانیدا مایونه‌وه له میژووی ۱۹۱۹/۱۲/۳۱ دا بریتی بووه له (۹۷۲۸) کوردو (۵۷۲) جوله‌کبو (۶۰) کره‌ستانه ئه‌ی باشه ۸۰۰ ماله تورکه‌کان چیبیان لی هات ؟ وادیاره ئه‌و سه‌ریازانه‌ی عوسمانلی که‌له سلیمانیدا بوون و له ناوچه‌که‌دا بوون ئه‌وانه‌ی هه‌موو به تورکه‌مانی ناو شاری سلیمانی داناوه .

میجرسون له‌گه‌شته‌که‌یدا ده‌ریاره‌ی زمانی کوردی ئه‌لی : زمانیکی ره‌ق و ناخۆش و بیزارکه‌ره (که‌چی هه‌یج میژوو ناسینک و هه‌یج زمان ناسینکی شاره‌زا به زمانی کوردی ، زمانی کوردی یان به ره‌ق و وشک دانناوه . بینه‌جگه‌له‌هوش میجرسون له دوا‌ی ئاواره‌کردنی شیخ محمود بۆ هه‌ندستان که خۆی بوو به حاکمی سیاسی سلیمانی بۆ رواله‌ت و خه‌لک له خسته‌ بردن ئه‌ت ووت باوو باپیری کورد بووه ئه‌ه‌نده ده‌ریه‌سی زمانی کوردی بووه چهند کتیبینکی له‌سه‌ر زمانی کوردی نویسه که‌له‌باسی میجرسوندا باسیان ئه‌که‌ین !

میجرسون به‌ره‌له‌وه‌ی به‌جیته کوردستان له سالی ۱۹۱۷-۱۹۱۸ دا رۆژنامه‌ی (تینگه‌یشتنی راستی) به کوردی له به‌غدا ده‌ره‌یناوه که بوش به حاکمی سیاسی رۆژنامه‌ی (پیشه‌کوتن)ی له سلیمانی ده‌ره‌یناوه و خه‌لکی هان داوه به کوردی په‌تی شت بنوسن ، وه‌کو چۆن له به‌غدا نووسه‌ره عه‌ره‌به‌کانیشیان هان داوه که زمانی عه‌ره‌بی له وشه‌ی تورکی پاک بکه‌نوه .

سه‌یر ئه‌وه‌بوو وه‌کو پیره‌میزدی شاعیرو چهند که‌سینکی تری سه‌رده‌می لاوتیتی ئیمه بۆیان ئه‌گیراینه‌وه ، تورکه که‌مالیه‌کانیش که کاروباریان گرتوه ده‌ست توکیزمه‌کان ده‌ستیان کرد به پاگۆکردنی زمانی تورکی له وشه‌ی عه‌ره‌بی و له‌ناو رۆژنامه‌و گۆزاره‌کانیاندا داویان له نووسه‌رانی خۆیان کرد که‌له خه‌له‌ی زمانی عه‌ره‌بی خۆیان به‌پاریزن و وینه‌ی حوشریان له گۆزاره‌کانیاندا به‌لاو‌کردۆته‌وه که ته‌پانه‌ی حوشره‌که‌یان له شینه‌وی پیتی (ع.ق.ط) دا کرده و له ژنریا نووسیه‌یانه « هه‌یدی ... هه‌یدی عه‌ره‌به‌ستان گیتی » .

هیچ گومان له‌وه‌دانیه که دوژمناهی کورد ، به‌تایبه‌تی کاریده‌ستانی ئینگلیز له میسیویوتامیا و ئه‌فسهره سیاسیه‌کانیان له کوردستاندا درنغیان نه‌کردوه له ته‌قلادان بۆ زرانده‌نی ناوی میله‌تی کورد .

راپۆرته نه‌ینییه‌کانی به‌ریتانیا و کتیبه‌کانی کاریده‌ستانی ئینگلیز باسی سه‌یری وایان تیدایه که پیاو تی ناگا بۆچی ئهو هه‌موو رق و قینه‌یان له‌کورد بووه ؟ بۆ‌غونه ویلسن حاکمی گشتی به‌ریتانیا له به‌غدا ئه‌لی: «۳۷» ئه‌ورۆزانه‌ی ئیبه له میسیویوتامیا دانه‌مانویست ئیداره‌یه‌کی تایبه‌تی بۆ عه‌ره‌به‌کان دامه‌زرێنین ، رۆژنامه‌کانی لندن (که به‌زوری له ژێر ده‌سه‌لاتی جوله‌که‌دا به‌وه نه‌یان ئه‌ویست حکومه‌ت بۆ عه‌ره‌ب دامه‌زرێنری، هه‌روه‌ها له پارله‌مانیشدا لایه‌نگری وایان هه‌بوو که دژی عه‌ره‌ب بوون)، بۆ ئه‌وه‌ی به‌لگه نه‌ده‌ین به‌ده‌ست ئه‌وانه‌وه، له راپۆرته‌کانا هه‌ر به‌دکاریه‌کی عه‌ره‌به‌مان به‌دایه ئه‌مان دایه پال کورده‌کان و ووشه‌ی عه‌ره‌به‌مان لانه‌برد و ووشه‌ی کورده‌مان له‌جینی دانه‌نا و هه‌ندی غه‌ونه بۆ ئه‌و به‌دکارینه‌هه‌ینییه‌وه که‌چۆن عه‌ره‌به‌کان ، ئینگلیزه کوژراو مردوه‌کانیان له‌گۆر ده‌رته‌هینا و ئه‌موسه‌تیله‌ی ئالتون و دانه زێره‌کانیان له‌ده‌م ده‌رته‌که‌یشان .

له‌دوای هه‌رس هه‌ینانی حکومه‌تی عوسمانلی و سه‌رکه‌وتنی کمالیه‌به‌ تورکیزه‌کان، حکومه‌تی سۆقیه‌ت له‌و رۆژانه‌دا بزوته‌وه‌ی تورکیزه‌کانی به‌ بزووته‌وه‌یه‌کی ئازادیخواز ژمارده‌وه‌ به‌ هه‌موو جوړنیک به‌ چه‌ک و به‌ پاره یارمه‌تیان دا و ئه‌و دۆسته‌یه‌ی نیوان سۆقیه‌ت و تورکه کمالیه‌کان زۆر که‌وتوه له‌سه‌ر کورد و سۆقیه‌تی دۆستی ئه‌وسه‌رده‌یه‌ی کمالیه‌کان له‌ چاویلکه‌ی تورکه‌کانه‌وه سه‌یری شۆرشێ کورده‌ستانی تورکیا و بزووته‌وه‌ی میله‌تی کوردیان کردوه که کوردیش وه‌کو هه‌موو میله‌ته‌تیکه‌ی به‌ش خوراو چه‌وسینه‌راو خه‌باتی کردوه له‌ پیناوی ده‌ستگیربوونی مافی ره‌وای خزیدا که ئه‌وه‌ی لینه‌ی لینه‌ی داوه کورد له‌ هه‌موو کس ئاشکرا تر نه‌گه‌رتیه‌وه ، واگریمان ئینگلیزه‌کان ته‌نها به‌ قسه‌و به‌ پرۆپاگانه‌ هه‌ولیان دا بۆ که‌وابه‌کن کوردی کورده‌ستانی تورکیا دژی کمالیه‌کان هان به‌ده‌ن بۆ ئه‌وه‌ی لاوازیان به‌کن و ووزه‌وه‌سه‌لاتی ئه‌وه‌یان نه‌بیت که داوای ویلايه‌تی موصل به‌کنه‌وه به‌لام شۆرشه‌که‌ی شیخ محمود به‌ ئاشکرا دژی

ئمپېرياليزمى ئىنگلىز بوھ وىستويەتى مىللەتەكەى وەكو مىللەتانى تر لەناو خاكى
 خۇيدا بەسەرىستى و ئازادى بڑى كەچى سۇڧىت بە ھىچ جۇرنىك لاي لە شىنخ
 محمود نەكردۆتوھو يارمەتى نەداوھ و ەرامى ئو نامەبەى شىنخ محمودبىشى
 نەداوھتە ، وەكو ئوتۇرى ديارە بانىك و دوو ھەوا بوھ!! لام واپە ئو لا لى
 نەكردنەوې روس ئەوېش لەو رۇژاندا ھەر دەستى توركە كمالبەكەنى تىادا بوھ
 چونكە راستە توركەكان يوزدەمىريان ناردبوو بۇ رواندز و ھەوليان داھو پىنەندى
 لەگەل شىنخ محمود دا بىكەن بەلام بە ھىچ جۇرنىك ئەولا لى كوردنەوھ و
 پىنەندىبەى يوزدەمىر بۇ ئەوھ نەبووھە كورد لە خوارووى كوردستاندا دەسەلاتىكى
 ئوتۇرى ھەبىت كەلە دوا رۇژدا حكومەتىكى سەرىخۇ بۇ مىللەتىكى ئازاد دروست
 بكات . بەلكو ئەوھش ھەر بۇ ئەوھ بوھە كە ئىنگلىز لە كورد بدا و دلى ئىنگلىز
 لە كورد كرمى بكا، ئو رۇژاندى كە توركەكان دۇستايەتبان لەگەل سۇڧىت گەرم
 بوو ئو سەردەمە بوو كە ھەرەشەى يۇنانبەكان زۇر ترسناك بوو بۇ توركەكان
 بەلام كە ئو مەترسەيدان نەما ئىتر تورك بە حسابەكەى خۇيدا چوھو، توركەكان
 بۇ روالەت لەو رۇژاندا اجازەى حەزى كۆمۇنىستى توركىان داھو بەسەرىكايەتى
 (حقى بەھىچ) كە زۇر طۇرانى بوھ ، روسەكان بەپىنى ئو مەلۇماتە پر لە درۇ
 دەلسانەى كە توركەكان دەربارەى كورد رىكىان خەستبو كە گوايا راپەرىنى
 كوردەكان ، راپەرىنىكى سەرىبە ئىنگلىز بوھو ئىنگلىزەكان نەخشەيان بۇ كورد
 كىشاپوو يارمەتبان داھون، كەلەرەستىدا دەركەوت ئىنگلىز بە ھىچ جۇرنىك
 يارمەتى كوردى نەداھو و ھىچ سەرچاھو بەلگەبەك بەدەستەوھ نەبە كە ئىنگلىز
 يارمەتى كوردى كوردستانى توركىاي دابى جگەلەوناردنەى مېجر نۇئىل نەبى بۇ
 ناوچەكانى كوردستان بۇ ئەوھى بوو چونە دلى توركەكان لە كورد كرمى بكاو
 واپان لى بكا ئو رىك كەوتنە كاتىبەى كەلە نەنادولدا پىكىان ھىنابوو تىكى بداو
 كە توتابىشى ئەوھبەستە بەپىنتە دى و مەس بېل لە كىتئەبەكەيدا بە ئاشكرا دانى
 بوھەداناوھ وەكو لە شوئىنى خۇيدا باسى ئەكەبن .

توركەكان لەدوای پاشگەزىونەوھ لە بەلئىنەكانى پىنشوبان كە كوردبان واتى
 گىاندبوو دوای سەركەوتن بەسەرىوناندا مافى ئوتۇنۇمى ئەدەن بە كورد، ئىتر

دهستیان کرد به پرژیاگانده دژی کورد و همر رۆژی له بیانوویدک نهگهران بۆ ئەوهی لهناویان بیهن. لهگهرمهی ئەو پرژیاگاندها تورکهکان توانیبویان کارینکی تمواو بکهنه سهر دهزگای راگهیاندنی سۆفیهت و نووسهرانی سۆفیهتی ئەو سهردهمه ههرچی له دهزگاکانی راگهیاندنی کهمالیهکانموه دژی کورد دههچوو بوو ههموویان بهراست زانیووو ئارشیفهکانی ولاتی سۆفیهت وهکو شارهزاکان باسی ئەکمن پرن له راپۆرتی ئەوتۆ که رنگدانوهی ئەو درۆ دهلسوو پرژیاگاندهی تورکه کهمالیهکانی تیا دا رهنگ داوهتموه .

ئهوچهره بیرو باوهراهی کهلهناو نووسهرانی سۆفیتی ئەو سهردهمهدا باو بووه ماوهیهکی زۆری خایاند ههتا لهم دوایههیدا ورده ورده بهو دوکیومینت و راپۆرتانهدا چونموه و ئەو راستیهیان بۆ دههکهوتوه که شۆرشێ کوردستانی تورکیا له سالی ۱۹۲۵ و لهوهش بهدواوه، به هاندانی ئینگلیز نهبووه بهلکو له ئەنجامی رهگهز پهرسی و جهورو ستمی تورکه کهمالیهکان بووه که ویستویانه مافی میللهتی کورد پێ شینل بکمن .

وهکو دکتۆر کهمال مزهر له کتیهکانیا باسی کردوه و ئەو تهقهلاو ههولهی که ئەو لهگهڵ شارهزایانی روس داویتی بهتاییهتی لهگهڵ یهکینکی وهکو - ئەناتولی فیلیپۆ ئیچ میللر - دهوینکی زۆر گزنگ و کاربگری ههبووه بۆ راست کردنموه روون کردنموه ئەو بۆ چونه خوارو پهر له ههلائی نووسهرانی سۆفیتی ئەو سهردهمه .

نووسهرانی بینگانه زۆر جار سهرحاوهی باسهکانیان بریتیه له نوسین و یاداشت و راپۆرتهکانی دوژمنی کورد که ههمیشه ههولیان داوه راستیهکان ئاوهژوو بکمن و ناوی کورد لای بینگانه بزرینن .

تورکه کهمالیهکان و نووسهر بهکرنگهراوهکان ماوهیهکی ئیجگار زۆر تهقهلای ئەوهیان دا بو کوشتاری ئهرمهئیهکان لهلایهن عوسمانلی و تورکهکانموه ههموو گۆتاوه رۆکهی بهسهر شان و ملی کوردا بهچۆریننموه .

پرژیاگاندهکانی تورک کهله نوسین و راپۆرتهکانی ئەوسهردهمهی روسیا رهنگیان داوهتموه تاماوهیهک کوردی بێ تاوانی پێ تاوانبار کرابوو .

لهو رووه له دواى نزيك بيست سال پهسمر تاوان و كوشتاره كاني نمره منى و
ناسوريدا له لايمن عوسمانلى و توركه كانوه (رۇژنامه گبرى رۇژه لانتاس) له
ژماره ۱۳ ، ۱۴ ى سالى ۱۹۳۲ دا به توندى ره خنې لهو نووسره سؤقيه تانه
گرتوه لهو رووه وتويه تى : «۱۴»

جينگى داخه كه تيورى نيمپرياليسى له رنگاي بلاو كراوه كانيه وه كو
(حاکميتى عليه) و رۇژنامه ي (تائيس) ي نينگليزى و چند رۇژنامه و
بلاو كراويه كى تر به ناروا كورديان وه كو درنده يه ك ، وه كو كنيوه ك به خلك
ناساندوه . جگه لهو كار تينكردنه ي پرۇپاگانده ي كماليه كان رۇژنامه كاني ترى
نيمپرياليزم و همدى لهو نمره نيانه ي ك لهو رۇژاندا دژى كورد بوون ، نوانيش
دهستينكى بالايان هبوه له بلاكردنوه ي دروده لهسو پرۇپاگانده كردن دژى
كورد .

به لام نوه ي راستى بى ، هر چند دكتور كمال نلى نيمرو بيري نووسراني
سؤقيه ت بهرامبهر به رابوردوى كورد گزاروه ، به لام لام وايه هينستاخلمو ژهنگ
و ژارى نو پرۇپاگانده ي توركيزمى نووسرده مه و نو نمره نيانه ي كه به
هله د اچوو بوون همدى نكى له ناو ميشكى چند نووسرنكى سؤقيه تى نم
سرده مه دا همراره .

بؤگونه ي مانوه ي نو ژهنگ و ژارو خلتيه ، براده رنكم (ع . پيشنو) كه له
مؤسكو دكتوراى لهسر پيره ميژدى شاعير وه رگرتوه جارنك بؤى نووسيم كه
پيره ميژد لهو شيعرانه يدا كه بؤ ستايشى خبباتى شيخ عبيدالله وشيخ قادر له
ديوانه كه يدا بلاوى كردبوه مه مامؤستاي سهرپرشتيكمرى دكتورا كى به چاونكى
گومان لينكراوه سهرى خبباتى شيخ عبيدالله و شيخ عبدالقادرى كردوه له
دواييدا به نامه يه كى تر ناگادارى كردم كه ماويه كى زورى ويست تاكو توانى
مامؤستاهى دنيا بيبنت كه پيره ميژد به ناروا نو شيعرانه ي نموتوه . له دواى
چهندان سال وه كو وقمان ورده ورده نووسراني سؤقيه ت به حسابه كونه كانياندا
چوپونه وه بلاو كراوه ي دهنگ و باسى رۇژه لانتى ناوه راست بؤ نمونه له
ژماره ۱۲/ ى سالى ۱۹۳۱ دا دهراره ي هيزشى توركه كماليه كاني بؤ سر

کورد نوسیویه‌تی ئەلی: «١١»

کەمالییەکان لە کوردستاندا هەموو جۆرە چەکیکی تازەیان بەکار هێناوە و هەموو رینگەیکە خۆین رژی و پیاو کوشتنیان گرتۆتە بەر بۆ ئەوەی بزوتنەوی نازادیخوازی کورد خەفبکەن و بە تۆپو فرۆکە گۆندەکانیان بە تەواوی خاپۆر کراو گار گوتال و پەزی کۆردەکان تالان کراو قەریان خستە دانیشتوانی کورد بەی بی جیاوازی لە نیوان چەکدار و بی چەکدا، بەی بی جیاوازی لە نیوان مندال و نافەرەتی بی دەرەتاندا .

هەرەها مامۆستا کوردی «١٤» کە شارەزاییەکی تەواوی هەبوو دەربارە میژووی کورد لە باسەکانیا بۆچون و لیکدانەو و سەرنجی نوسەرە بۆرژواکانی ریسوا کردوو رووی راستەقینە شۆرش و بزوتنەوکانی کوردی روون کردۆتەو . بەلام ئەوەی جینگای سەیر و سەمەرەیه ئەوێه کەلە ساتینکدا هەندێک لە نووسەرانی سۆفیت کوردیان بەو تەوانبار کردوو کە شۆرشەکانیان بە هاندانی ئینگلیزەکان بوو دژی کەمالییەکان کەچی لە هەمان کاتیدا ئینگلیزیش زۆرجار شۆرشەکانی کوردیان والەقەلم داو کە بە هاندانی روس بوو. «١٤»

بۆ نمونە کە ساتینک شیخ عەبدوللە شەمزی لە سالی ١٨٨٠ دا دژی حکومەتی ئێران راپەری و بۆ یەکەمجار هەولی دروستکردنی دەولەتینکی سەریخۆی دا لە کوردستانی ئێران و دەستی کرد بە خەبات و دەسلاتی لە ناوچە (وان) دا پەری سەند ، ئێرانیهکان ئەوکاتە کە ناصرالدینی قاجاری شای ئێران ئەبێت بۆ لەناو بردنی شۆرشەکە شیخ عەبدوللە پەنا ئەبەنە بەر روس و ئینگلیزە عوسمانلی ، هەریه‌کەیان بەجۆرێک یارمەتی ئێران ئەدەن کەچی سەیر ئەو ئەبێ هەر یەکیک لەو سێ لایە کوردیان بەو تەوانبار کردوو کە یارمەتی لەلایەکی تریان وەرگرتوو و شۆرش و راپەڕینەکە بە هاندانی ئەو لایە بوو .

وێکو دوکتور جەلیلی جەلیل لە کتێبە کەیدا- راپەڕینی کوردان سالی ١٨٨٠- وەرگێزانی دوکتور کاوس قەفتان بۆ کوردی، چاپی بەغدا سالی ١٩٨٧، ئەلی: رۆژنامەکانی ئەو سەرەمە ئینگلیز بۆ نمونە رۆژنامه دیلی تلگراف لەو رۆژاندا بەلای کردبوو کە راپەڕینی شیخ عەبدوللە بە دەسیسە روس بوو و لە هەمان

کاتیشدا رۆژنامە (قفقاس) ی روسەکانیش وای بلاؤ کردبوه که ئهو بزوتنەوهیە کورد یەکنیک بووه له پیلانەکانی ئینگلیز له ناوچەیدا و ئەرەنەکانیش کاسە ئاردی خۆیان کردۆتە ناو مەنجهلی سەمەنی ئهو درۆدەلسانەوه بلاویان کردبوه که ئهو راپەڕین و شۆرشە کورد بە هاندانی عوسمانلی یەکان بووه (بینگومان هەرلایەیان رقی له کێ بوو بێت شۆرشە کە کوردی کلۆل و بیکەسی داوەتە پال ئهولایه که کورد قەت له ژیا نیا شتی وای به خۆیوه نەدیوه نەک سی لا بەلکو بگره لایەکیش لای لی نەکردۆتەوه).

ساتینک که شیخ عبیدالله له نیران شکا و ناچار بوو پەنای برده بهر ناوچە کوردستانی تورکیا، عوسمانلییەکان که ئەرەنەکان ئهیان ووت کورد به پالپشتی عوسمانلی شەریان کردوه شیخ عبیدالله یان وه کو دیلینکی دەست بەسەر تەماشای کردوه نەک وه کو دۆستینک .

دەربارە تەقەلای کورد بۆ دەستگیر بوونی یارمەتی لهولانان زناز سلۆبی له یاداشتەکانیا ئەلی: «١٩» له دواى شەری یەکمەمی جیهانی و بلاؤکردنەوهی چوارده ماده کەمی ویلسنی سەرەک کۆماری ئەمریکا ، ئەندامانی کۆمەلی هیتی کۆمەلێکیان له ناو خۆیان پینک هینا بوو بەناوی (کۆمەلی بۆژانەوهی کورد) بەسەرۆکایەتی شیخ عبدالقادری شەمزینی و ئەمین ئالی بەدرخان جینگری سەرۆک بووه فریک پاشا (برازای وهزیری دەرەوهی پینشوی عوسمانی) جینگری دووهەمی سەرۆک و ئەمین گشتی فریک حمدی پاشا (لواء رکن متقاعد بوو) و محاسب سید عبدالله سید عبدالقادر ئەفەندی بوو ئەندامەکانی تری ئهوکۆمەله بریتی بوون له عقید خامیل بەگ خەلکی دەرەسیم بوو و عقیدی متقاعد بدیع الزمان خان علی بەگ (خەلکی ناوچە سنه بووه له باسی رۆشنییدا باسما کردوه) و ئەمین زەکی بەگ قاندى جیشی متقاعد (خەلکی سلیمان و خاوەنی میژوی کوردو کوردستان) و چەند کەسینکی تر وه کو خواجه علی ئەفەندی و پروفیسۆر شفیق ئەفەندی (خەلکی ئۆراس)، بابان زاده شوکری بەگ که سەر نووسەری رۆژنامە ترجمان بوه ، فتح الله ئەفەندی بازرگان و دکتۆر محمد شوکری صگبان (کەله شوینی خویدا باسما کرد چۆن ماموستا رفیق حیلمی به نامیلکە بەک وهرامی

دابروهه دواى دواى پاشگمزيونومهى له كورد ايه تى (۱).

ئهندامانى ئمو كۆمه له له نار خزاندا لىسر ئموه رىك ئه كيون كه بچن بۆ زياره تى قونسولخانهى امرىكى و فرىسى و ئىنگلىزى له ئىستهمبول بۆ ئموهى گفت و گۆيان له گه لا بىكن تا حكومه ته كانيان دان به مافى نه توهى كوردا بنين.

عبد القادر ئه فندى (نيازى له شىخ عبد القادرى شمزى بوه) و ئمىن به درخان و بديع الزمان و محمد شكرى صبگان ئه چنه موفوضىتى ئمىرىكى و ياداشتيكيان دانى و كه لهو ياداشته دا سنورى كوردستانيان تىادا دهس نيشان كوردبوو وه داوايان كوردبو پىنوسته رىگهى كوردستان بدرى بگاته سمر دهريا. له ورامى ئموه دا مفوظى ئمىرىكى پى يان ئه لى: برىار ئموه به كه حكومه تىكى ئمىرىكى دروست بكرىت كه به شىكى كوردستانىش ئه گرىتوه ... بديع الزمان پى ئه لى: - ئه گمى كوردستان لىسر دهريا بو به ئىسته ئىمرۆ پاپۆره كانتان به ئاسانى ئه گه بىشته كوردستان به لام پاپۆره كانتان ناتوانىت به سمر شاخه كانا بگاته ئيره.

له ئه شجامى ئموه گفت و گۆيدا مفوظى ئمىرىكى به و فده كه ئه لى: ئه بى خۆتان يارمه تى خۆتان به دن ئوسا خواش يارمه تىتان ئه دا.

دواى ئموه لى ئه كه نوئنه رى ئىنگلىزىش ئه بىن و ئمىش له ئىجامدا پى يان ئه لى: جارى پىويسته كورد دان به خۆيا بگرى و چاره روان بكات.

زنارسلوپى ده رياره دى لى پاكى و خوش بروابى كورد ئه لى: «۱۶»

"كورده كان ئموه نده خوش برواو ساويلكه بون، كه ساتىك مصطفى كمال هىشتا ئومىدى به كورد هه بوو، ئموه هيزه مصطفى كمال بو پارىزگارى خۆى داينا بوو كورد بون و به جلى كوردى به وه پارىزگارى يان نه كرد.

بۆ روالهت و چاوىست زور جار له كوونومه گشته كانا مصطفى كمال دومندالى هه تىوى كوردى به جل و به رگى خاوينده له تهمنى ۸-۹ سالىدا له گه ل خويا ئه گىزا بۆ ئموه كورده كان بكا به پال پشتى خۆى كه ئمه و اى له هه ندى كورد كوردبوو به و پى ساويلكه به تىوه ده ماوده م به يكتريان ئموت. مصطفى كمال له بنه چه دا كورده ...

دەربارەى بزوتنەوى هیزی نەتەوايەتى كورد بەشيوەيەكى گشتى گەلینگ لە نووسەران و رۆژ ھەلات ناسان و روشنبيران و نووسەرانى خۆشمان لە سەريان نوسيوە كە لیستەى سەر چاوەكانى ئەم كەتیبە ناوی زۆرى لەوانە ھیناوە. باسیل نیکتین دەربارەى میژوی كورد و بزوتنەوێكانى میللەتى كورد لەكتیبەكەیدا^{٣٨} بزوتنەوى نەتەوايەتى كوردی كردو بە (٣) قۇناغەو:

١- قۇناغى يەكەم: قۇناغى راپەڕین و بزوتنەو و یاخی بوونی عفو (ھەرمەیی) كە لە راپەڕینی عبد الرحمن پاشای بابانەو لە سالی ١٨٣٢م دا بەرامبەر بە عوسمانییەكان دەست پێ ئەكا و دوای ئەو دیتە سەرباسی بزوتنەوى (بەرخان بەگ) لە سالی ١٨٤٦ دا و دوای ئەویش شۆرشەكەى شیخ عبید اللە لە كوردستانی ئێران لە سالی ١٨٨٠ دا.

٢- قۇناغى دوھەم: بریتیه لە ھەول دان بۆ رێكخستنی بزوتنەوى نەتەوايەتى كورد لە دوای سەرنەگرتنی شۆرشەكەى شیخ عبید اللە لە سالی ١٨٨٠ دا كە ئەو قۇناغە ھەتا شەڕی یەكەمی جیھانی درێژى كینشا.

رۆژنامەى كوردستان كە لە ٢٢/ئەپریلى/١٨٩٨دا دەرچووە سەرەتای ھەست پێ كردنی كوردبوو بەپێوستى بوونی دەزگایەكى روشنبیری وراگەیاندن شان بەشانى دەزگای شۆرشگیری چەك ھەلگەر.

٣- قۇناغى سێ ھەم: بریتیه لەبایەخ دان بە بەرژەوێندى دواوژى نەتەوى كورد لە پلەبەكى جیھانى دا وەكو ئەوى لە پەیمانى سێھەرى سالی ١٩٢٠ دا توانرا باسى كورد بكرى (مادەكانى ٦٢، ٦٣، ٦٤) ئەو پەیمانە پێوەندى یان بەكوردە وەھەبوو لەشوینى خویدا لەباسى پەیمانى سێھەردا باسى ئەكەین، ھەرخوا كێشەى ویلايتى وموسل ودامەزراندنى كۆمەلى خویبون و دامەزراندنى رێكخراو و كۆمەلەكان ھەتا شەرى دوھەمی جیھانى.

قدری جمیل بەگ^{١٩} دەربارەى قۇناغى سێ ھەمی باسیل نیکیتن ئەلى: "كۆمەلى اتحاد وترەقى لەسەرەتادا پروگرامینكى تاییبەتى نەبوو، بەلكو ھەموو ھەولیکى تەنھا بۆ كەم كردنەوى دەسەلات و ڕوو بەروو بونەوى سولتان عبد الحمید بو. لە سەرەتادا ئەو كۆمەلە لەناو قوتابیانى (مەھدی طبی) ئەستەنبول

ریکخرا که زوریدی قوتابییانی بهشداربوو لهو کۆمهلهدا کورد بوون وهکو (أسحاق سکوتی) خه لکی دیار بکر (دکتور عبد الله جودت) و گهلینکی تر. بهلام له دواییدا ره گمزپه رسته سی ژون تورکه کان وای له نه تموه کانی تر کرد که ئهوانیش حسابینکی تاییه تی بز خزیان بکمن ... ئهلبانه کان (کۆمهلی باشکیم) وعمره به کان (المنتدی الادی) و کورده کان (هیثی) یان داممزراند.

هر لهو رۆژاندا بو که (حسین جاهید) سه رۆکی رۆژنامه ی (طنین) که ئورگانی اتحاد و ترقی بوو چاوی به رای به نده هینا ناوی کورد بینیت و به ناوی (ویلا یاتی رۆژه لات) وه ناوی ئه برد.

سهیره وادپاره گشتی له توو یک کاله ک... له خواری کوردستانیشدا ره گمزپه رسته کانی عمره به بیش چاویان به رای نا هینی که ناوی کوردستان بخویننوه به بیهن و پی زی ئه لین (شمال) و ئه پهره که ی ئه گم خوارده یی بکمن پی زی ئه لین (شمالنا الحیب).

زنار سلوی له یاداشته کانی ناوی چند کسینکی هینا وه که له کۆمهلی (هیثی) دا بهشدار یان کردبو وه کو ۱-اکرم جمیل پاشا، ۲-مدوح سالم بهگ، ۳-۴ کمال فوزی و براکه ی (ناوی براکه ی نه برده وه)، ۵- ضیاء وه هبی، ۶-نجم الدین حسین (کرکوک)، ۷-بابان زاده عزیز، ۸- شفیق (أرفاس)، ۹- حمزه (خه لکی میلکیس)، ۱۰- طاهر علی (خربوط)، ۱۱- عبد الکریم (سلیمانیه-که نیازی له کریم بهگی کرکوکلی زاده بوه) ۱۲ و ۱۳- صالح و عبد القازی (ههردوکیان خه لکی دیاری بکر) بون، ۱۴- ناصف بدرخان، ۱۵- مصطفی رشاد (دیاری بکر)، ۱۶- دکتور مصطفی شوقی (مه آباد)، ۱۷- محمد مه ری (سنه)، ۱۸- دکتور فوناد (که له دواییدا له سینداره دراوه)، ۱۹- عبد الرحمن ره حیمی شاعر (هکاری).

ئه م کۆمهله زور دهنگی دایه وه و له دواییدا لقیکی هیثی له سویره ش پیکهات.

میژوو ناسی به ناو بانگی سوقیهت (لازاریف) کۆتایی سه ده ی نۆزده هم و سه ده تایی سه ده ی بیستم به ماوه ی پینشکوتنی تیکوشانی میله ته ی کورد دانه نیت.

دكتور عزيز شه‌مزينى ده‌رباره‌ى راپهرين و شورشه‌كانى گه‌لى كورد له همموو به‌شه‌كانى كوردستاندا له‌سه‌ره‌تاي سمدى بيستمه‌موه هه‌تا سالى سيه‌كان) به‌م جوژه‌ى خواره‌وه باسى كردون «١٤»

- ١- شورشى كورده‌كانى موصل وئەرز روم وبتليس له‌سالى ١٩٠٧دا.
- ٢- شورشه‌كانى مه‌لاسلیم وشیخ شهاب الدین له بتلیس سالی ١٩١٣.
- ٣- شورشه‌كانى شیخ محمودی حفید له سالی ١٩١٨-١٩٣٢.
- ٤- راپهرینه‌كانى سمكۆ له كوردستانی ئیراندا سالی ١٩٢٠-١٩٣٠.
- ٥- راپهرین و شورشه‌كانى عبد القادری شه‌مزينى به‌سهر‌كرده‌تى پارتى (تعالى كوردستان) له‌سالى ١٩٢٥دا.
- ٦- راپهرینى ناگرى داغ سالی ١٩٢٦.
- ٧- راپهرینى شیخ احمدی بارزان ١٩٣١-١٩٣٢.
- ٨- جوولانه‌وى جعفر سولتان (جافرسان) له‌كوردستانی ئیرانا ١٩٣١-١٩٣٢.
- ٩- راپهرینى كورده‌كانى دیاریكر سالی ١٩٣٤.
- ١٠- راپهرینى كورده‌كانى درسیم.

(سه‌یر نه‌ویه دكتور شمزین لێزه‌دا باسى شورشه‌كه‌ى عبدالسلام بارزانى نه‌كردوه كه له‌سالى ١٩١٤دا له سیداره دراوه و عبد المنعم الغلامى له‌كتیبه‌كه‌یدا باسینكى تایبه‌تى بۆ ترخان‌كردوه له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا كه دكتور له‌شونى‌ترا باسى كردوه).

دكتور شمزینى ده‌رباره‌ى بزوتنه‌وى نه‌تموایه‌تى كورد به‌ر له‌شهرى یه‌كه‌مى جیهانى ته‌لى:

"شورشى سالی ١٩٠٥ى روسیا كارنكى زۆر گه‌وره‌ى كرده سه‌ر بزواندنى هه‌ستى نه‌تموایه‌تى له‌ناوچه‌كه‌دا كه كورده‌كانیشى گرتمه‌وه. (گیرگوڤ)ى قونسولی گشتى روسی له‌شارى (خوی) له ئیراندا له‌م روه‌وه نوییوتى كه‌ساتیک بازارگانه‌كانى كورد وبارمه‌تیده‌ره‌كانیان به‌تایبه‌تى روشنبیره‌كانى كورد بۆ سه‌ردان له‌ فرۆشگای (ماكاریوڤ) ته‌هاتن بۆ (نیزنى نوفكورد) وچاویان به سه‌ربازه دیموكراتیه‌كانى روس نه‌كه‌موت، گزنگترین هه‌موال ویا سه‌كانیان له‌و سه‌ربازانه

نهیبست و کاری تی نه کردن و که نه گهرانهوه ئهو ههوال و باسانهیان بز هاوولاتیانی خزیان نه گهرایهوه).

دکتور عزیز شه مزینی هژی سهرنه کهوتن وشکستی بزوتنهوه کانی کورد بهر له شهیری یه کهم و دوهمی جیهانی بهم جۆرهی خوارهوه لیک داوه تهوه.

۱- جوولانهوهی کوردی ئهو سهرده مه بی تاکتیک بوه و بهرنامه یه کی رنک و پنیکی نه بوه و هیچ پارت و تا قمینکی رنک خراو ربه راده تی ئهو شورشانه ی نه کرده و سهر کرده کانیان له رووی کهم توانایی سیاسی و نهشاره زاییهوه وه سهریان له کاروباری سیاست ده رنه چوه و زۆر جار ئهو بزوتنهوانه له ریگی چهند سهر و کی کهوه دهستی پی کرده وه و ساتیک ئهوانه نه مابن ئیتر شۆرشه که ههره سی هیناوه و له ناو چوه.

۲- خیانتهی چینی فیودال و پیاوه ئاینیهکان و چوونه پال بیگانه.

۳- بهش بهش بوونی کوردستان وای له کورد کرده خباتی به شه کانی لیک پچراوینت و هیچ لایهک نهی توانیه پشتگیری لاکانی تر بکات.

۴- دهولهته داگیر کهره کانی ههمیشه پشتگیری یه کترین کرده بز له ناو بردنی بزوتنهوهی نه تهوایه تی کورد (پهیمانی سعدا باد و پهیمانه نههینه کانی تر، تا ئهو پهیمانه نههینیهی ئهم روزانهی نیوان رژیمی عراق و تورکیا بز پان کرد و نهوهی کورد نهوونه یه کی ئاشکران).

۵- جگه له دهولهته داگیر کهرهکان (عیراق و تورکیا و ئیران) دهولهته سهرما یه دارو ئیمپریالیزمه کانیس ههمیشه دژی رزگار بوونی گهلی کورد بون.

۶- نهبوونی ده رآمدت و دهسهلاتی دارایی و نهبوونی چهک به دهست کورده وه به پنچه وانیهی داگیر کهرانی کوردستان که تازهترین چهکیان بوه (که ئینگلیزهکان عراقیان دروست کرد له شکرکیان بز ساز کردو ههمو جۆره چهک وجههخانه یه کیان بز پهیدا کرد و بهزه بری فروکه کانی خویان ولاتیان بز تهخت کردن و کوردستانیان بهزۆره ملی لکاند به میسوپوتامیاوه نهوسا بهجی یان هینشت).

۷- سیستمی فیودال و ئاینی رۆلیکی سهره کییان بینیه له سهر نهگرتن و سهرنه کهوتنی شورشهکان و راپهرینی میلیله تی کورد.

بهلام ستیقن له کتیبه کیدا «۵۷» دهراره ی هوی لاوازیونی بزوتنوهی هیزی نه تموایه تی کورد و سدرنه کموتنی شورشه کانی نهلی:

"یه کییک لهو هز سهره کی یانه ی که بزته هوی سدرنه کموتنی شورشه کانی کورد نهوه بوه که هیچ بهشینکی کوردستان پیوهندی نه بوه به بدشه کانی تریه وه، بویه هه موو شوره کانیان هه ریه که به جیا و له شوننی خویدا لی ی دراوه، له گهل نهوه شدا بزوتنوهی هیزی نه تموایه تی کورد شیوه یه کی تازه ی وه رگرت وه کو بزوتنوهه کی أحسان نوری پاشا له ناوچه ی نارارات و شورشه کی ناوچه ی ده رسیم له سالی ۱۹۳۷د".

ستیقن له باسه که یا له سهری نه روا و نهلی:

"گورده کانی تورکیا ریک خراوی (خوبیون) یان هه بوه که نمه ههنگاریک بوه بز بهره و پینش چوون که شورشی کوردی له شورشیکی عهشایریه وه برده بهره و باریکی ریک خراو.

که یه کهم کزبونوهی (خوبیون) له (بهمدون) بهسترا له لوینان، زوریه ی بهشداربوانی نهو کزبونوهیه نه رستو کراتیه کانی کورد بون وه کو کامیران بدرخان و مدوح سلیم و شاهین بهگ و أحسان نوری پاشا (که أحسان نوری پاشا لهو کزبونوهیه دا کرا به سهر کرده ی گشتی هیزه کانی کورد)".

ستیقن بهر بهرچی نهو پروپاگاندا نه نه دا تموه که گوایا ئینگلیزه کان هانی کوردیان دابوو بز ریک خستنی (خوبیون) و نهلی له راستیدا نه رمنیه طاشناقه کان بهسره زکایه تی (V. Papasian) یارمه تی کورده کانیان دا که نهو یارمه تیدانه یان هه ره بهر نهوه بوه که ههردولا دژی تورک بون.

به راستی وهک نهوهی ستیقن باسی کرده و دکتور شمزین له هزی سی هه می سدرنه کموتنی شورشه کانی کوردا باسی کرده و زور نووسری تریش هه ریه که بوی چوون و باسیان کرده هزی سهره کی سدرنه کموتنی شورشه کانی کورد نه بونی پیوهندی بوه له نیوان شورشگیرانی بهشه داگیرکراوه کانی کوردستاندا. که شورشگیرانی زه مانی شیخ عبید اللهی نه هری ده ستیان به شورشه کانی کرده دژی شای قاچاری شای ئیران له هیچ لایه کی تری بهشه کانی کوردستانه وه یارمه تی نهو

شورش‌هایان ندادوه و بشداری‌یان تیادا نه‌کردوه که‌شیخ محمود ناچار‌بوو روو
 برووی نینگلیزه‌کان ببیتنوه جگه لهو چه‌کدارانه‌ی محمود خانی دزلی که هاتن
 بده‌نگیموه وه هیج لایه‌کی تری بده‌شکانی کوردستان بده‌نگیموه نه‌چوون
 نه‌گهرچی کاک مسعود بارزانی له‌کتیبه‌که‌بیدا (البارزانی والحرکه التحرریه
 الکرديه-انتفاضه برزان الاولی چاپی ۱۹۸۶ له لاپیره «۲۴» دا نهلئ که شیخ
 محمود بدرامبدر به نینگلیزه‌کان راپه‌ری شیخ نه‌حمده‌ی بارزانی لایه‌نگری شیخ
 محمود‌بووه و چند نام‌به‌کی ناردوه بو سسروک عمشیره‌ته‌کانی ناوچه‌ی بادینان که
 هاوکاری له‌گه‌ل شیخ محمودا بکمن و مه‌لامصطفی برای لمریگی (دولی بی‌او) و
 تا‌قمیگی تر لمریگی (ناوچه‌ی بالک) وه نارد وه که له ریگا نوکرانی نینگلیز
 بدرنگاریان بونه‌ته‌وه، به‌لام ساتیک پیشروه‌ی بارزانیه‌کان نزکی سلیمانی
 بوونوه شیخ محمود به‌دیل گیرابوو^{۲۳}

ده‌ریاره‌ی ئه‌وه‌ی کاک مسعود باسی کرده پرسیارم له‌شیخ باب‌ه‌ علی شیخ
 محمود کرد له وه‌راما وتی که باو‌کم بریاری روو به روو بو‌نوه‌ی نینگلیزی‌دا
 (فخری واصف به‌گ) ی نارد بو لای شیخ نه‌حمده‌ی بارزان بو ئه‌وه‌ی یارمه‌تی بو
 بنیریت شیخ نه‌حمده‌ی له‌وی ناییت و پاش چند رژیگ نه‌گهریتنوه و نامه‌که‌ی
 شیخ محمودی ئه‌داتی.

لاهووتی له‌گوفاری (روژ هه‌لاتی نوی) ی ژماره (۴۵) ی سالی ۱۹۲۳ به‌زمانی
 روسی له‌زیر ناوی (کوردستان و کورد) دا نهلئ: «۱۴»

(سیاستی ژون تورک‌بوو به‌هزی چه‌که‌ره‌کردنی هیزی نه‌ته‌واتیه‌کی توند‌ه‌وو و
 په‌یدا‌بوونی بزوتنوه‌ی لاوانی کورد، چونکه ئه‌وانه‌ی سه‌ره‌تورک‌بون له‌ناو
 کۆمه‌لی اتحاد و ترقی‌دا له‌سه‌ره‌تادا قوتابیه‌ کورده‌کان به‌شینکی سه‌ره‌کی‌بون
 له‌پینک‌هینانی ئه‌و کۆمه‌له‌دا، به‌لام تورکیزه‌مه‌کان ورده ورده ده‌ستیان که‌وته روو
 نیازه‌کانیان ئاشکرا‌بو، بۆیه ئه‌و ئه‌ندامانه‌ی که‌تورک نه‌بوون له‌و کۆمه‌له‌دا هه‌ر
 لایه به‌جیا ریک‌خراویکی بز خۆی پینک‌هینا که ئه‌و ریک‌خراوانه‌ بوون به‌پیشه‌روه‌ی
 خه‌باتی میله‌ته‌که‌یان بز ده‌سپگی بوونی مافی نه‌ته‌واپه‌تی خزیان ... به‌و پی‌یه
 کورده‌کانیش له‌ئسته‌مبول و دیار‌بکر ده‌ستیان کرد به دامه‌زراندنی کۆمه‌ل‌و

رینکخراوی خزیان وه کو (کوردستان جمعیتی) و (کورد تعمیم معارف، ونشریات جمعیتی) و (کوردستان تعالی جمعیتی) و (کورد قادینلر جمعیتی-که بریتی بوه له کۆمهلی نافرته تانی کورد).

ئو رینکخراوو کۆمهلاته همره که بیان به جزینک دهوری خزی بینیه له بزووتنموی هستی نه تمواهیته کورد و هاندانی کورد بۆ داواکردنی مافی خزی".
دوکتور جمال نهبز له کتیبه کهیدا کوردستان و شورشه کهی "ه" له روهوه ئهلی:
"یه کهم پارتیکی کورد که دامزیننرا ناوی پارتی (عزمی قوی) بوو، جگه له رینکخراوه، رینکخراوی تریش له نارادابوه وه کو رینکخراوی (استقلالی کوردستان) و رینکخراوی (تشکیلاتی اجتماعیه) و رینکخراوی (میللهتی کورد)."
(و. ج. أیلفنستن) له گوڤاری (انترناشنال ئهفیز) ی ژمار (۱۹) ی کانونی دوهمی سالی ۱۹۴۶ که له لایان کاک عبد القادر حیشمه تموه کراوه به کوردی و بهشینوی نامیلکه یهک له سالی ۱۹۴۷ دا له چاپخانهی معارفی بغداد بلاؤ کراوه تموه ئهلی: "ه"

(لهدوای اعلائی مشروویهت و لابردهنی سولتان عبد الحمید له لایمن کۆمهلی اتحاد و ترقی یهوه، کورده به بناو بانگه کانی دهروه که بۆ کوردا یهتی تی نه کوشان، له لایمن گه نجه تورکه کانهوه رینگه بیان پی درا بگه رینهوه بۆ ئهسته مبول و لهوی کۆمهلیکی قومیان پینک هینا و بدرامبهر به چهند به لاین و پهیمانیک یارمهتی کۆمهله که بیان دا، بهلام له دواییدا اتحاد و ترقی له به لاین و پهیمانه کانیان پاش گمز بونهوه و ههولیان دا کوردستان به پیاوه کانیوه خاک پۆش بکمن و شریف پاشا و ئه مین ئالی بدرخان حوکم دران به ئه عدم بهلام زوو پیان زانی و خزیان ده ریا زکرد.

ههرچهند تورکه کان ویستسان له سالی ۱۹۱۲ دا دوستایهتی له گه ل کوردا بنوینن، بهلام ئو تهقه لایه بیان بی هووده بوو چونکه له ههراو بگری (بوتان) دا سلیمان بهگی بدرخان له لایمن پۆلیسی تورکه وه کوژا.

لهباسی رۆشنیبری دا ده ربارهی ئو چالاکیانه دواین و باسمان کرد چۆن بایه خیان دا بو به خوینده واری و رۆشنیبری و ده رکردنی گوڤارو رۆژنامه و به کورتی

لهباسی عبد الرزاق بدرخاند و ترا که عبد الرزاق بدرخان له کوردستانی ئیزاندا
جیخی خلیل خیالی گرتبوه وه له کوردستانی تورکیادا. و داوای له روسهکان
کردبوو که رژهه لانتاسی به ناویانگ (ئا. ئوریللی) بنیزن بۆ کوردستان بۆ
دانانی ریزمان و فهرهنگ به زمانی کوردی و وه رگیزانی بۆ روسی.

بینگومان عبد الرزاق بدرخان جگه لهو چالاکی روشنبیری به وه کو سیاسیهکی
کوردی زرنگ و ووریا رولیکی زۆر گورهشی بینیه له بزوتنهوی هستی
نه تهاویهتی کوردا و یه کینک بوه لهو کوردانهی بهو پدی دووربینیهوه قماشای
دواروژی نه تهاوهکی خزی کردوه و یه کم سمر کردهی کورد بوه که ریزه ویکی
پینشکوتوخوازانهی گرتوته بهریز گهیشتنی به ئامانج و سمر به خزی کورد و
کوردستان.

هر ئهو (ئا. ئوریللی) یه که عبد الرزاق بدرخان داوای له روسهکان کردبوو
که بی نیزن بۆ کوردستان، وه کو دوکتور کمال علی له پاسینکیا ده ربارهی عبد
الرزاق بدرخان که له گوژاری چوار چرای ژماره (۲) ی یه کم سالی ۱۹۸۶ له
سوید بلاوی کردوته ئه ئی ئا. ئوریللی ی کورد ناس و زانای به نینویانگی
سویتی له چار بیکهوتنیکا له گه له عبد الرزاق بدرخان بهم جوړه باسی عبد الرزاقی
کردوه:

«هرگیز نهوه له بیر ناکم که میله ته کم له کوت و زنجیری زورداری عوسمانی و
قاجاری دایه، هیوا و ئاوات و ئامانجی ئیمه نهویه که گه له وولانمان له کوت و
زنجیری زوردار و داگیر کمر رزگار که بن. جا بۆ به دیهینانی ئهم ئامانجه پیروزش
گه له کمان پنیوستیهکی زوری بهخوینده واری هه یه. کلیلی ئهمهش ره خساندنی
ئهمه پای فیرون و خوینده واریه بۆ گه له کورد، له مه دا یارمه تیمان بدهن. نه گمر
بهمن و هه فالانم رزگار نه کرا، خۆ هه رکاتی کورد بوو بهخاوهن ده ست و قه لثم و
خوینده واری خزی، نهوسا ده توانی بهخویدا بیته وه ئازادی خزی بسینی.»

بینگومان میله ته کورد، له گه له نهوشدا که زۆر جار سمر کرده کانی هه ولیان دا بو
پیوهندی به کار به ده ستانی روسی قیصری یه وه بکمن، به لام هه میشه ته قه لاکانیان
بی سوود بوه و هۆی سمره کیشی نهوه بوه که روسهکان نهوسا ئهمه نیه کانیان

لهلامه‌بست تربوه که سمر به ناینی خویان بون وه ک له‌کوردده موسولمانه‌کان.
دوای ئەوهی شورشی ئوکتوبری ۱۹۱۷ رویدا و میلله‌تی کوردیش یه‌کینک‌بوو
لهو نەتەوه بەشی‌خوړاوو چەوساوانەیی که شورش‌گیرانی سۆفیت دروشمی
پارمه‌تی و هاوکاریان له‌گەڵ ئەو جزیره میلله‌تانه‌دا به‌رز کرد‌بووه به‌لام به‌داخ‌وه
دوای ئەو شورشه سەرکەوتوه سۆفیت‌ه‌کان به‌هیچ جزیرک لایان له‌کورد نەکرده‌وه.
چاره‌سەرکردنی کینشه‌ی نەتەواپه‌تی به‌ شینویه‌کی گشتی لهو رۆژانه‌دا
یه‌کینک‌بوه لهو باس و لیک‌ۆلینه‌وانه‌ی که (لینین) ده‌باره‌ی مافی چاره‌نوسی
میلله‌تان له‌کتیبه‌که‌یدا (مسائل في السياسة القومية والأهمية البروليتارية) له
لایره (۱۶۳) باسی کردوه و ئەلی:

(مافی نەتەوه‌کان بۆ دیاری کردن و مافی چاره‌نوسی ئەوه نەگه‌یه‌نیت که
پنویسته هه‌مو نەتەوه‌یه‌ک مافی سەر به‌خۆیی و سیاسی و نازادی و جیا‌بو‌ن‌ه‌وه‌ی
هه‌بیت له‌ ده‌وله‌تی خاوه‌ن نەتەوه‌ی چەوسینەر".
هه‌روه‌ها له‌لایره (۱۶۴) دا ئەلی:

«لەسەرمان پنیسته داوای رزگار‌بوونی نەتەوه ژێرده‌سته زۆر‌لین‌کراوه‌کان به‌کەین
به‌لام نەک هەر به‌قسه‌ی به‌ پینچ‌په‌نا و به‌ ووشه‌ی پووج و بی‌مانا و به‌تو‌ن‌کل،
وه‌نابی داوای دواخستنی مافه‌کانیان به‌کەن و بی‌هیلینه‌وه بۆ ئەو سەرده‌مه‌ی که
سوسیالیستی سەرته‌که‌وی ... واتا پنیسته راست و روان و به‌بی هیچ مەرچینک
پشتینگری خه‌باتیان به‌کەین.

هینشتنه‌وه‌ی نەتەوه‌یه‌ک به‌زه‌بری هیز له‌ناو چوار‌جیوه‌ی ده‌وله‌تین‌کدا له‌گەڵ
دیموکراتیه‌تدا ناگوفجی، به‌لام نەگه‌ر هات و ئەو نەتەوه‌یه مافی چاره‌نوسی خۆی
ده‌س‌گیربوو، دیموکراسیه‌کانی ده‌وله‌تی دایک‌هانی ئەو نەتەوه‌یه ئەدا (مه‌عنای
نەک به‌زۆره‌ ملی) که‌به‌شینویه‌کی به‌کسانی له‌گه‌ڵیا یه‌ک بیت».

به‌و‌پ‌یه، به‌و جزیره‌ی لینین بۆی چوه چ شورشه‌که‌ی شینخ مه‌حمود که‌داوای مافی
چاره‌نوسی میلله‌ته‌که‌ی کردوه و نه‌ی وسته‌وه ئینگلیزی داگیر‌کەر به‌زۆره ملی
میلله‌ته‌که‌ی و نیشتمانه‌که‌ی بلکینیت به‌میللت و به‌نیشتمانه‌که‌ی تری بینگانه‌وه
که‌هیچ جزیره ئومیدیکی ئەوه‌ی لی‌نده‌کرا به‌چاویکی دیموکراسیانه‌وه سه‌یری

دوارژی میللهتی کورد بکات، ههروهها شورشهکانی شورشگیرانی کوردستانی تورکیا که روو بهرووی تورکیزمه رهگمزه پهرستهکان بوونهوه بو بهرگری میللهت و لهنیشتمانهکهیان کهچی لهو روزهدا سوڤیهتهکان، دۆستی دیرینی کمالی یهکان بوون و هیچ حسابنکیان بو راپهرین و شورشی کوردی چهوسینراو نهکردبوه. نهگهرچی ئهمانه همویان له چوارچینهی ئهو نموناندا بون که لینین داوای کردبوو پال پشتیان لی بکری و دان بهمافی چاره نووسیاندا بنریت !!

ئایا ئهو مهادانهای لینین بۆچی لهو روزهاندا لهقسوه ترجمه نهکرا بهکردهوه لهکاتیکدا کورد بنناشکرا له تورکیادا لهلایمن تورکه کمالی یهکانهوه ئاواره دهکرا و مالی ویران و خانه ویران دهکرا و له کوردستانی خواروشدا ئینگلیز بهزهبری فرۆکه شار وگوندهکانی ویران نهکرد !!

ئایا پشت گوی خستنی ئهو راستیانهای که لینین به نو سین دهس نیشانی کردبوو چ زیانکی گهرهی گهیاوند به ناوچهکه و چۆن ئهو یارمه تیدانهای سوڤیهت بو کمالی یهکان بوو بههوی داممزراندنی بناغهی دهوله تینکی رهگمزه پهرستی سهر بهئیمپریالیزم که ئیمرز سنورهکانی ههمووی به چهکی ئۆتۆنۆمی بینگانه لهسهر سنووری روسیادا تهراوه و کوردیش ههتا ئیمرز لهژیر باری گرانی ئهو رژیمه خۆین ریژهدا ده نالینیت.

سیاسهتهدارانای بریتانیا ههر لهو سهردهمهوه بگره ههتا ئیمروش نهخشهی رۆژ ههلاتی ناوه راستیان بهجۆرنک کیشاره که ههمیشه سوودی خۆیان لهناوچهکهدا مسوه گهر بکن که ئهو مسوه گهر کردنه ههتا ئیسته بهشینی زۆری لهسهر حسابی میللهتی کورد و لهسهر ئیسک و لاشهی رهش و رووتی چهوساوهی کورد پینک هاتوه.

کورد ههر له شورشی ئوکتوبرهوه ههتا ئیسته ههر بهلایهنگر و دۆستی روس ژمیراوه و تا ماوه یهک سهرزکی شورشی کورد مصطفی بارزانی به (مهلاهی سوور) لهقهلم دراوه.

ههر لهو سهردهمی شورشی ئوکتوبرهوه ئینگلیزهکان مهترسی ی ئهو دوستایه تیهی روس و کوردیان لی نیشتهبوو.

ئەرنولد ویلسن، حاکمی گشتی بریتانیا لەبغداد لەو راپورتانمۆه که لە کوردستانمۆه بۆی ئەهات لە کتیبەکهیدا (میسۆبۆتامیا لە سالانی ۱۹۱۷-۱۹۲۰) «۲۷» بەناشکرا باسی ئەو مەترسیهێ کردوه و وتویهتی ئەوپهیری جێی داخه که ناوهروک و بنچینهی پرنسیپهکانی بۆلشقیزم ئیمرو لەناو کوردستاندا بەسەر زمانی زۆر کەسوهیه و ئەو بیرو باوهرا نه به هۆی رۆژنامهکانی که رکوکهوه بلاو ئەبیتوه.

وا بۆ ناگاداری خۆیندهوارانی بەرز دهقی ئەو راپورتی که میجرسونی حاکمی سیاسی بریتانیا لە سلیمانی بۆ ویلسن حاکمی گشتی بریتانیا لە بەغدا لەو روهه نوسیویتی و ویلسن لەو کتیبهیدا لە لاپهه (۱۶۵) دا بلاوی کردوتوه وه ههروه کو خۆی به ئینگلیزی بلاوی ئەکهینهوه:

I think in view of tend of political opinion in Baghdad the recent successes of bolshevism and the delay of piece with Turkey, that we should not lose sight of the potentialities of the external situation there is no doubt that the great delay in settling piece with Turkey is an obstacle to administration and is occupying the minds of the more important people of south Kurdistan. Moreover the name and tents of bolshevism are unfortunately becoming known (Mainly through Kirkuk newspaper, which is not an unmixed blessing here).

وهک چۆن کوردهکانی تورکیا دواي ئەوهی دهستی تاقمهکهی اتحاد و تهرهقی کهوتوو هیچ ئومیدنیکیان نهما بهوهی که تورکهکان بیه له دانی مافی نهتهوهی کورد بکمن و دانی پیا دا بنین، ههروهههش له ئیراندا دواي ئەوهی مەشرۆتیهت لهسالی ۱۹۰۵ دا اعلان کرا کوردهکان هیوايهکی زۆریان پهیدا کرد. بهلام ئەوانیش نا ئومید دههچوون.

دوکتور عبد الرحمن قاسم له کتیبهکهیدا «۱۶» باسی ئەنجومەن (سوقیتات) هکانی ناوچهی مههاباد و سنه و کرماشان ئەکا که چۆن له دواي مەشرۆتیهتی سالی ۱۹۰۵ پینک هاتی ئەنجومەنی مههاباد لهزیر سهرکردایهتی شاعری ناسراوی کورد (قازی فتاح) داواي ئۆتۆنۆمی بۆ کورد کرا و عهشیرهتی شوکاک له ناوچهی ورمیهدا بوون به پینشروهی داواکهرا نی ئەو داخوازه که

بینگومان زنجیره‌ی نئو راپهرین و خهباته له دواییدا به سهرکردایه‌تی سمکۆ (سمایلخانی شکاک) درنژهی کینشا. بهر له‌وانمش له‌کاتی خزیدا شیخ عبیداللهی نه‌ری شورشه‌که‌ی له‌کۆتایی سده‌می پینشودا له کوردستانی ئیران ده‌ستی پینکرد به‌لام وه‌کو له پینشتریشدا باسمان کرد ئه‌موش له‌ناو‌برا و شیخ عبید الله ناچاربوو په‌نای برده بهر عوسمانلی.

له‌خوارووی کوردستانیشدا بهر له‌تمه‌وا‌یونی شم‌ری یه‌کمی جیهانی به‌هزی نئو ئه‌فسه‌ره کوردانه‌ی که‌له‌ناو سوپای عوسمانلی‌دا بون ورده ورده رۆژنامه‌و گۆفاره‌کانی نئو سهرده‌مه‌ ته‌گه‌پشته‌نه کوردستان و ژماره‌یه‌ک له‌ خوینده‌واران و روشنبیران ناگاداری رووداوه‌کانی نئو رۆژانه‌بون و که شم‌ری جیهانی کۆتایی هات سهره‌تای بزوتنه‌وه‌یه‌کی نه‌تمه‌وا‌یه‌تی له‌ خوارووی کوردستاندا سهری هه‌له‌دا‌بوو.

أبو القاسم لاهوتی، شاعیر و روشنبیری مدزنی تاجیکستان له‌ پادا‌شته‌کانیدا باسی نئوه ته‌کا که چون له‌ سالانی جه‌نگی یه‌کمی جیهانی‌دا له‌ به‌ندیخانه‌ی کرماشان رای کرد و له‌رینگای شاری سلیمانیه‌وه خۆی گه‌پانده ئه‌سته‌مه‌بول و له‌ کاتی‌کدا که‌له‌سلیمانیدا بۆ ماوه‌یه‌ک خۆی حه‌واندیه‌وه، پیوه‌ندی له‌گه‌ل شورشگیزانی بزوتنه‌وه‌ی نه‌تمه‌وه‌ی کوردی نئو ناوچه‌یه‌دا کردوه.

شیخ ره‌ئوفی شیخ مه‌حمود له‌یادا‌شته چاپ نه‌کراوه‌کانیدا ده‌رباره‌ی بزوتنه‌وه‌ی هه‌ستی نه‌تمه‌وا‌یه‌تی نئو رۆژانه‌ ئه‌لی (۲۱):

"سید ئه‌حمده‌ی برزنجی (سید ئه‌حمده‌ی مه‌ره‌خه‌س) و خزه‌مکانی باو‌کم له‌ کاتی خزیدا باسی نئوه‌یان بۆ‌کردم که کۆمه‌لێکی کوردی له‌ ئه‌سته‌مه‌بول پیوه‌ندی به‌باو‌کمه‌وه کردبوو وه‌ له‌سه‌ر داخوازی ئه‌وان لقیکی نئو کۆمه‌له له‌شاری سلیمانیدا کرایه‌وه که‌له‌مانه‌ی خواره‌وه پینک هاتبو:

شیخ مه‌حمود سه‌رۆکی لق، ئه‌حمده‌ی به‌گی توفیق به‌گی طا‌بور نا‌غاسی و سید ئه‌حمده‌ی برزنجی و فایقی طا‌پۆ و عزت مد‌فعی و سید مه‌حمده‌ی مو‌فتی و گه‌لیکی تر به‌شدارایان تیا‌دا کردبوو.

وه‌کو سید احمد بۆ شیخ ره‌ئوفی گه‌راوه‌تمه‌وه و له‌یادا‌شته‌کانیدا باسی کردوه، هه‌ستی نه‌تمه‌وا‌یه‌تی له‌ناو شاری سلیمانیدا له‌ورۆژانه‌دا به‌هیز‌بووه و

خوینده‌واران و روشنبیرانی نمو لقهی سلیمانی داوای پرزگرمای کومله‌که‌بیان کردبو له‌ئستهمبول و نموایش بویان ناردبوون و هندیک له‌ئفسره کورده‌کانیش به‌شداری نمو لقه‌بیان کردوه.

سید محمدی برزنجی به‌شیخ ره‌توفی وتوه: به‌لام ئیمه لقه‌که‌ی خویمان نمو سنوره‌ی که کومه‌له‌ی ئستهمبول بزیان دانا‌بوین تیپهرمان کرد و پیوه‌ندیان به قونسولی روسه‌وه کرد له‌به‌غدا و له‌موسل وه بز نمو مبه‌سته سید احمد نیرابو بز موسل و سید محمدی مفتی بز به‌غدا (دکتور کمال مزهر باسی کردوه که له باسی ژبانی شیخ محمودا لینی داوین).

له‌به‌غدا سید محمدی مفتی به‌هزی ئفسرزیکی کورده‌وه (که ناوی نه‌هیناوه) پیوه‌ندی کرابوو به‌لیژنه‌ی ده‌سنیشان کردنی سنوره‌وه به‌لام زوری پی‌نه‌چوو شهری جیهانی هه‌لگیرسا. ئیمه هه‌رچهند بهو پیوه‌ندی کردغان له‌سنووری راسپارده‌ی کومله‌ی ئستهمبول لامان دابو به‌لام ئفسره‌کان که له هه‌مویان زورتر عزت مدفعی بوو سوور بون له‌سر نمو پیوه‌ندی کردنه.

که ساتیک شهری جیهانی هه‌لگیرسا نمو لقه‌ی سلیمانی له‌سر داخوازی و راسپارده‌ی لیژنه‌ی ئستهمبول وه‌ستینرا و چاوروانی نه‌نجامی شهر کرا.

ئوه‌ی سید محمدی برزنجی باسی کردوه شتیکی تازه‌یه و هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی تر باسی ئوه‌ی نه‌کردوه که لقینکی کومه‌له‌ی کوردی ئستهمبول له‌سلیمانیدا بووینت و جگه له‌وه نه‌گهر نمو لقه پیوه‌ندی به‌ئستهمبوله‌وه بووینت نایا له‌داوای شهر که شیخ محمود بوو به‌ده‌سه‌لاتدار و حوکمدار نمو کومه‌له‌ی ئستهمبول له‌هر چی‌بوه که له‌شیخ محمودیان نه‌پرسیوه‌توه و نمو لقه‌ی سلیمانی له‌کاتی شیخ محمودا بزچی چالاکیه‌کی وای نه‌وانده‌وه که پیوه‌ندی به‌واندی ئستهمبوله‌وه بکا.

چگه له‌وه ئوه‌ی که سید محمد باسی کردوه گویا که شیخ محمدی مفتی له بغداد له‌گه‌ل لیژنه‌ی ده‌سنیشان کردنی سنوردا پیوه‌ندی کردوه توبلی‌ی نیاز هه‌ر له‌و لیژنه‌ی سنوره‌ه بیت که مینورسکی تیادا‌بوه و شیخ قادری برای شیخ محمود له یاداشته‌کانیدا وه‌کو باسمان کرد، باسی پیوه‌ندی شیخ محمودی به مینورسکی به‌وه کردوه ؟

ده‌بارەى بزوتنەوى هەستى نەتموایەتى لەخواروی کوردستاندا لەو سەردەمدا
ماموستا رفیق حەلمى لەبەرگى دوهەمى یاداشتەکانیدا «٢» لە لاپەرە (٢٨)دا
ئەلى:

(لاوە نیشتمانپەرورەکانى کورد هەر رۆژە کۆمەڵیکیان دا نەمەزاند، کۆمەڵە
سیاسیەکانى کوردستانی عراقى ئەو رۆژگارە سوودیکى زۆریان لە تاقى کردنەوى
کۆمەڵ و ریکخوازە سیاسیەکانى کوردستانی تورکیا (نیازی لە کۆمەڵگای
کوردبەو لە ئەستەمبول) وەرگرت ئەمەش لەبەر ئەوەبو کە بەشیک لە
دامەزرێنەرانی و ئەندامە چالاکەکانیان بەر لە کۆتایی شەری یەکمى جیهانى لە
ئەستەمبول لە کاتى خۆیدا خویندبویان و کاریان کردبوو).

یەکیک لەو کۆمەڵانەى کە دروستبوە و رفیق حەلمى مەبەستى بوە لەو باسەیدا
بەرتى بوە (جمعیتى کوردستان) کە ئەمە لەو ماوەیدا بوە کە شیخ ئاوارەبوە لە
هندستان بەلام لەبەر ئالوزبونی هەلۆنست ئینگلیزەکان نەیانویستوە رینگە لە
پینک هینانى ئەو کۆمەڵە بگرن کە وەکو هەموو سەرچاوەکان و ماموستا رفیق حەلمى
خۆشى بەدوو و درێژ باسى کردووە ئەو کۆمەڵە رۆژى هەینی لەمانگى تەموزى
سالى ١٩٢٢ دامەزراوە و کۆمەڵەکە لە مزگوتى حاجى سید حسنى موفتى
(مزگوتى صابونکەران لە سلیمانى) کۆبونەتەووە و مصطفى پاشا یامولکى
هەلبژیراوە بە سەروک و ئەندامانى کۆمەڵەکە بەرتى بون لە رفیق حەلمى و ئەحمەد
بەگى توفیق بەگى طابور ئاغازى و صالح قەفتان و فایق بەگى مەرف بەگ و
حاجى ئاغای فتح الله ئاغا و عیزەت بەگى و سەمان پاشای جاف و ئەدەم ئەفەندى و
ئەحمەد بەجت و شیخ مەحمەدى گولانى و شیخ على سەرکار و على باپیر ئاغا و
عبد الله ئەفەندى محمد ئەفەندى و شوکرى عدەلەکە.

لە ژمارە (١) رۆژى ٢/٨/١٩٢٢ ی رۆژنامەى بانگى کوردستان کە مصطفى
پاشا یامولکى دەری کردووە بەدوو و درێژى باسى ئەو کۆبونەووە و دەنگدان و
هەلبژاردنەى کردووە کە لە شوێنى خۆیدا بە دوو و درێژى باسى ئەکەین.

لەگەڵ ئەوەشدا بزوتنەووە و راپەرین و شورش لە خوارووی کوردستاندا دواى
شورشەکانى کوردستانی ئێران و تورکیا دەستى پى کردبوو بەلام لەگەڵ ئەوەشدا

وهكو (د. ن. كوتلوف) ی میژوو نوسی بهناوبانگی روسی تهلی: «۷»
(بزوتنهوی كورد له خواروی كوردستانا بهر له بزوتنهوه و راپهرین و شورشهكهی
سالی ۱۹۲۰ ی عمره بهكانی ناوچهی فورات له عراقدا دهستی پی كرده).
ویلسن حاكمی گشتی بریتانیا له كتیبه كهیدا ده رباره ی بزوتنهوی ههستی
نهنواپه تی كور تهلی: «۳۷» «لیمان روون بوو كه بزوتنهوی ههستی نهنواپه تی
كورد لهناو سلیمانیدا زور بههیزو تین بوو له بهر تهوه ناچار بوین سنورنك بز تهوه
داینین».

له شورشی میلله تانا زور جار شورشی روشنبیری و سیاسی و كومه لایه تی و روو
به روو بونهوی یاسا ونه ریتی كزن و پینشكوتنی باری ئابووری پینش روودانی
چه كدارانه نهكوی و ساتیک شورشی چه كداری بهرپا نه بیئت شورشگیرانی تهو
میلله ته سوودینکی زور له خوش بوونی تهو زه مینه به وهرته گرن كه تهو
گزرانكاربانه ناماده بیان كرده.

بهلام بهداخوه له كوردستانا به شینویه کی گشتی و له خواروی كوردستانا
به شینویه کی تاییده تی شته كه به پینچه وانوه بوه. كه شیخ محمود كارویاری
ناوچه كه ی گرته دهست و بهناچار ی روو به رووی گهوره ترین دهوله تی تهو رزوانه بوه
وه كه بریتانیا بوو ته توانین بلی نین شورشی روشنبیری له نزیکی (صفر) وه دهستی
پی كرده بو، ژماره به کی كم نه بیئت له خوینده وارو روشنبیرانی كورد (كه نه گهر
چاونك بگیزین بهو ناواندا كه له یاداشته كانی قدری جمیل بهگ و بهلج شیركو
و دكتور شمزین و گهلیکی تردا بزمان ده رتهكوی تهواندی كه چوونه پال شیخ
محمود ژماره به کی زور كم بون و بهلای منوه هزی تهو ژماره كه میبه تهوه بوه
تهوانه همر له سه ره تاوه شاره زای سیاسه تی بریتانیا بون و ئاگاداری تهوه بون كه
بریتانیا بههیچ جزرنك نهی وسیتوه كورد بگا بهماقی رهوای خزی بزیه نومیدیان
بهمانهوی حوكمداریه ته كه ی شیخ محمود نه بوه ...

جگه لهوه وهكو له پینشتریشدا بزمان روون بووه وه كه شورشهكهی شیخ
محمود له رزژیکی زور تاریك و پر له تنگو چه لمه دا روویدا كه هیشتا
میلله تی كورد له دوای گرانی و برسیتی و رهش و رووتی شهری جیهانی هیشتا تیر

سکی خزی نه‌خواردبوو، ليشاوی خه‌لات و بهراتی ئینگلیز زور که‌سی له خشته بردبوو سکه‌ی وریه ئیمانی به زور که‌س گۆزی‌بوو ..

جگه له‌وه شیخ محمود نه‌ه‌نده تا‌قمی ووشکه مه‌لا و شیخه رووته‌لی لی‌گۆی‌بو‌وه که هه‌ر رۆژه سه‌ری‌شه‌یه‌کیان بۆ په‌یدا کرده‌ و نه‌ویش وه‌کو په‌کینکی که‌م ته‌جرویدو نه‌شاره‌زا له‌باری سیاسه‌تی ده‌وله‌تان نه‌ی توانیبو جله‌وی نه‌و نه‌سپه سه‌رکیشه‌ی نه‌و رۆژانه تونگ کاته‌وه و به‌ره و پی‌ده‌شت و نه‌رمان ملی پی‌ بنی و به‌ پینچه‌وانه‌وه هه‌ر رۆژه جگه له‌وه‌ی که‌پی‌ی ئه‌وتری (ماساتی جیوپولیتیک‌ی کوردستان) که سه‌رنجی زور بینگانه‌ی راکیشه‌وه و دایان ناوه به‌ هزی سه‌ره‌کی سه‌رنه‌که‌وتنی کورد له‌شورشه‌کانیا و نه‌توانین به‌شینه‌یه‌کی کورت هزی نه‌و جیوپولیتیک‌ه و هۆکانی‌تری سه‌رنه‌که‌وتنی شورشه‌کانی کورد به‌م جو‌ره‌ی خواره‌وه ده‌س‌نیشان بکه‌ین:

۱- نه‌بوونی کوردستان له‌سه‌ر ده‌ریا، چونکه له‌راسته‌یدا بوونی ولاتینک له‌سه‌ر ده‌ریا جگه له‌وه‌ی ده‌رامدینکی ئابووری ئینجگار زوری بۆ پینکه‌ده‌هینیت، ده‌رگا‌یه‌کی ئینجگار گه‌وره‌ش والا نه‌کا بۆ می‌لله‌تی نه‌و ولاته‌ که پینه‌ندی می‌لله‌ته‌که‌ی به‌ می‌لله‌تانه‌وه لینک نه‌په‌چرینه‌ی و نه‌توانی له‌و رینگه‌یه‌وه گه‌لینک یارمه‌تی ده‌سگیرینت، نه‌بوونی کورد له‌سه‌ر ده‌ریا بیانه‌ویه‌ک به‌ه که هه‌میشه ئینگلیزه‌کان وه‌کو بنیشه‌ خه‌وشه‌ی ده‌میان باسیان نه‌کرد.

۲- بوونی نه‌و زنجیره‌ شاخانه‌ی که له‌ دیز زه‌مانه‌وه کوردی لینک په‌چراو‌کرده (ته‌گه‌رچی له‌سه‌ری‌کی ته‌ریشه‌وه تارا‌ده‌یه‌ک کورد تانیه‌یتی له‌و شاخانه‌دا خزی هه‌شار بدا و خزی بیاریزی) وه‌له‌ته‌نجامی نه‌وه‌دا به‌د‌ری‌ژایی می‌ژوو گه‌لیک شینه‌وه زمان و یاسا و ره‌وشتی دوور له‌یه‌ک په‌یدا بووه وای له‌به‌شه‌کانی کرده‌ لینک جیا‌به‌ن و په‌رژه‌وه‌ندی هه‌مو کورد وه‌کو ئیشه‌ چۆنی ته‌بیه‌ن هه‌روا یه‌ک نه‌خراوینت.

۳- ده‌س‌نیشان نه‌کردن و لینک جیا‌نه‌کردنه‌وه‌ی دو‌ست و دو‌ژمن: می‌ژوی کورد ئاشکرای کرده‌ که کورد هه‌میشه دلپاک و ساو‌یلکه‌به‌وه و زور زوو فریوی خواره‌وه و به‌ به‌ئینی درزی نه‌مو نه‌و له‌خشته‌براه‌وه کورد هه‌ر وه‌کو سه‌ری به‌سه‌زمان دوا‌ی هه‌رکه‌سه‌ینک که‌وتوه نه‌یانگه‌یان‌دۆته ناو‌ران.

۴- بزوتنه‌وی ههستی نه‌ته‌وایه‌تی و شورش و خهباتی میلیله‌تی کورد به‌ه‌وی دواکه‌وتنی گه‌شه‌کردنی پاره‌داری و بزرجوازی له‌ کوردستاندا زۆر دره‌نگ ده‌ستی پی‌کرده و له‌ خواری کوردستاندا به‌شینوه‌به‌کی گه‌ستی ماوه‌ی چوارسه‌د پینج‌سه‌د سال‌ جگه‌ له‌و ته‌قه‌لایانه‌ی که‌ سه‌رکرده و نه‌میری نه‌ماره‌ته‌ به‌چوکه‌کان داویانه (که‌ نه‌وانیش هه‌میشه له‌ناو خۆیانا نارینکه‌بون) نه‌وی‌تری هه‌مووی بز نه‌وه تهرخان‌کراوه که‌به‌ناوی پارێزگاری له‌ئاینی نیسلام، پارێزگاری له‌سه‌لته‌نه‌ت و خلافتی عوسمانلی بکات که‌ به‌هیچ جورێک نه‌و‌خلافه‌ته‌ حسابی نه‌بو کورد و نه‌بو کوردستان نه‌کرده و هه‌ر نه‌وه‌نده‌ی کوردی پنیوست بوه که‌ باج و سه‌رانیه‌ی لی‌ بسینیت و لاوه‌کانی به‌ناوی غه‌زاوه‌ بنیزیت بز کۆری جه‌نگ و بیانکا به‌ سووتمه‌نی شه‌ره‌کانی خۆی.

۵- دواکه‌وتنی خوینده‌واری و روشنبیری و بایه‌خ نه‌دانی خلافتی عوسمانلی به‌خویندن له‌ کوردستاندا ده‌ردیکی کوشنده‌ بوه، نه‌وی خۆینده‌واری و روشنبیریش بوه یه‌که یه‌که عوسمانی هه‌مووی لای خۆی کۆی کردوونه‌وه و رنگه‌ی نه‌داون پنیوه‌ندی به‌ ولاته‌که‌ی خۆیانوه‌ پینیتمه‌وه. بز نه‌ونه نه‌و سه‌دان نه‌فسه‌رو خوینده‌وارو روشنبیرانه‌ی که‌ به‌ر له‌شه‌ری یه‌که‌می جیهانی و له‌کاتی شه‌ره‌که‌دا و له‌دوای شه‌ره‌که‌ی له‌ نه‌سته‌مه‌بولدا بوون و له‌وی کۆبوونه‌وه، له‌وانه ژماره‌یه‌کی ئینجگار که‌میان گه‌راونه‌ته‌وه کوردستان و به‌شداریان له‌خه‌باتی میلیله‌ته‌که‌پانا کرده نه‌وانی تریان هه‌مویان له‌ناو کومه‌لگای تورکدا تهاونه‌ته‌وه و ئیسته شوننه‌واریان دیارنیه.

۶- دا‌به‌ش کردنی کوردستان به‌سه‌ر رژیمی سی‌ ولاتدا که‌ هه‌ر یه‌که‌یکیش له‌و رژیمانه‌ وا به‌سته‌ی ولاتینکی ده‌سه‌لاتداری بینگانه‌ن که‌ نه‌و هه‌ر سی‌ لایه‌ و نه‌و هه‌موو بینگانه‌ هه‌یچیان حساب بز کورد نا‌که‌ن و دان به‌مافیا ناین به‌پینچه‌وانوه هه‌ر سینکیان باره‌ها له‌ناو خۆیاندا په‌یمانیا‌ن به‌سته‌و بزپان کردنه‌وه شورشه‌کانی کورد کوردیش بی‌لینکه‌دانوه و ساویلکانه هه‌ر رۆژه رنگه‌یه‌کی گرتوته به‌رو زۆر جار ته‌نها سه‌یری به‌رپی‌ی خۆی کرده‌و حسابی دوا‌رۆژی نه‌کرده‌و. نه‌وه‌ی تورکیزمه‌کان کردیان، هه‌ر له‌کۆمه‌لی اتحاد و ترقی‌یه‌وه که‌ ده‌ستی

کوردیان پی‌بریوو تا ئهو له خشتنه‌بردنه‌ی که مسته‌فا که‌مال کورده‌کانی له ئەنادۆل فریودا و مەبەستەکانی خۆی هێنایه ئەنجام بەیارمەتی کورد، ئیتر ئه‌وه بو ههمومان ئەزانین دوا‌ی گە‌یشتن بە‌مەرامی خۆی چی بە‌کورد کرد.

له‌ کوردستانی ئێراندا، چه‌ له‌زه‌مانی شیخ عبید الله و چ له‌زه‌مانی سمایلخانی شوکا‌کدا بۆمان دەرئە‌کمو‌ی که‌ چۆن شیخ عبید الله هەرلایه‌ وایان‌دابوه‌ قە‌لەم که‌ نو‌کەری لایه‌کی‌تره‌ و که‌چی که‌لی‌ی قە‌وماوه‌ چوه‌ تو‌رکیا وه‌کو ده‌س بە‌سەرنک حسابی بۆ‌کرا .. سە‌کۆش تو‌رکه‌کان ده‌ستیان‌بە‌ری و ئینگلیزه‌کان هەولیان‌دا فریوی‌بده‌ن بۆ ئه‌وه‌ی له‌گە‌ڵ شیخ محمودا بیان‌که‌ن بە‌یه‌ک و هەردولایان‌بکه‌ن بە‌قوچی قوریانی سوودی‌خۆیان و تو‌رکه‌کانی بۆ‌ده‌ریکه‌ن له‌ناوچه‌ی روان‌دز بە‌پی ئه‌وه‌ی هیچ‌بە‌لینینکی‌روون‌ناشکرا بە‌دات بە‌میلله‌تی کورد.

بە‌راستی دەرده‌کانی میلیله‌تی کورد ئینجگار زۆره‌ و بۆ ئه‌وه ئه‌شی‌پیاو ته‌شتینک قوری‌خەست‌بگرتە‌موه‌ و بۆ هەر دەر‌دی سە‌ری‌یه‌ک تۆپه‌لیک له‌و قوره‌ بسوی‌بە‌خۆیا بۆ ئه‌وه‌ی هەتا ماوه‌ ئه‌وانه‌ی له‌بیر نه‌چیتە‌موه‌ بە‌شکو‌رۆژنک‌بیت دەر‌سینک له‌وانه‌ وه‌ریگری.

پيوه‌ندی و هه‌لو‌یستی ده‌وله‌ته بېنگانه‌کان به‌رامبه‌ر به‌ کورد:

- ۱- پيوه‌ندی کورد و (عوسمانلی) تورک.
- ۲- پيوه‌ندی کورد و ئيران.
- ۳- پيوه‌ندی کورد و روس.
- ۴- پيوه‌ندی کورد و ئينگليز.
- ۵- پيوه‌ندی کورد و ئه‌رمه‌نی
- ۶- پيوه‌ندی له‌گه‌ل ولاتان و ميلله‌تانی ترډا.

پیوهندی کورد و بیگانه

لهباسه‌کانی پینشودا زۆر جار باسی ئهو میژووناس و رۆژهدلاتناس و نوسهرانه‌ی بیگانه‌مان کردوه که چۆن ههر یه‌که‌یان بۆ مهبست و نامانجینکی تایبه‌تی خۆی و ولاته‌که‌ی ده‌ریاره‌ی کورد یاداشت و باسیان تۆمار کردوه و چاپیان کردوه، هه‌روه‌ها باسی ئه‌وه‌شمان کرد که کینشه‌ له‌سه‌ر کوردستان شتینکی نۆی نه‌بوه، به‌لکو ههر له‌کۆنمه‌و چ عوسمانلی و چ ئیزان که هه‌ردوکیان داگیرکمری کوردستان بون و له‌ناو خۆیانا له‌سه‌ر سنوور له‌کینشه‌ دا‌بوون که به‌شینکی زۆری ئهو کینشه‌یه‌ له‌سه‌ر خاکی کوردستان بوه (که ئهو نارنکیه‌ له‌سه‌ری چال‌دی‌راندا به‌ ته‌واوی ده‌رئه‌که‌وی که له‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ له‌گه‌ یه‌کتهدا رینک که‌وتن له‌سه‌ر دا‌به‌شکردنی کوردستان)، وه‌ه‌رلایه‌ به‌جیا هه‌مولی‌داوه‌ له‌گه‌ل سه‌رکرده‌ و سه‌رۆکی عه‌شیره‌ته‌کانی کوردا پیوه‌ندی خۆی به‌هه‌یز بکا به‌ئومیدی ئه‌وه‌ی به‌لای خۆیا دا‌یان‌شکینینت و کوردیش له‌ نیوانی ئهو دوو ده‌وله‌تدا وه‌کو ته‌مخه‌ی ژێر مشاریکی دوده‌می و دووده‌سکی لی‌هاته‌وه‌ که‌ به‌ده‌ست دوو دا‌رتاشه‌وه‌ بوه‌ و هه‌رلایه‌ که‌ ئهو‌ مشاره‌ی به‌ره‌و پینشه‌وه‌ برده‌وه‌ دا‌نه‌کانی له‌شی می‌لله‌تی کوردی هاریه‌وه‌ و توشی سه‌رگه‌ردانی و مال‌و‌یرانی‌بوه‌.

ساتیکیش ولاته‌ ئیمپریالیزم و سه‌رمایه‌دا‌ره‌کان هاته‌نه‌کایه‌وه‌ و کارگه‌ و پینشه‌سازیه‌کانیان په‌ره‌ی سه‌ند و پنیوستیان به‌ بازاری نۆی هه‌بوه‌ که‌ کال‌و به‌ره‌مه‌ پینشه‌ سازیه‌کانی خۆیان‌ی تیا به‌فروشن و به‌و پاره‌یه‌ که‌سه‌ی خا‌و هه‌رزان به‌ها بکرن و به‌کینشی بکمن بۆ بازا‌ره‌کانی خۆیان، ئیتر له‌و رۆژه‌وه‌ ئهو ولاتانه‌ش بوون به‌ سه‌ربارینکی‌تر به‌سه‌رشانی کورده‌وه‌ و ههر یه‌که‌ له‌و ده‌وله‌ته‌ ئیمپریالیزم و سه‌رمایه‌دا‌رانه‌ ده‌ستیان‌کرده‌ به‌ناردنی گه‌رۆک و میسونیر و بازرگان و میژوونوس چ به‌ناشکرا و چ به‌ نه‌ینی که‌وتنه‌ کۆکردنه‌وه‌ی ده‌نگ و

باس و چوونه بنج و بناوانی باری سامان و دهرامدو ره‌وشت و هیژو ده‌سه‌لانی
عدشیره‌ت و سمرکرده‌کانی کورد و همریه‌که‌یان به جزرنیک له‌شینوه‌ی راپورت و
یاداشتدا یا نویسنی باسینکدا گه‌لیک نووسینیان ناماده‌کردوه و ئو سمر چاوانه
هممووی ئوسا و له‌دوا رۆژدا بوون به‌ری‌نیشاندرو ری‌نما بز ئو کاریده‌ست و
به‌ریوه‌بهره سیاسی و نیداری و عسکری‌یانه‌ی که رژانه ناوچه‌که‌وه و ده‌ستیان
به‌سمردا گرت که کوردستان به‌شینکی گزنگی بوه.

له‌نه‌نجامی کیشه‌و به‌ره و هه‌له‌په‌ی ئو ده‌وله‌تانه‌و گفت و گۆ کردن له‌ناو خزیانا،
له‌گهرمه‌ی جدنگی یه‌که‌می جیهان که هوی هه‌لگیرساندنی شمره‌که همر بز
مه‌به‌ستی ده‌س به‌سمرآگرتنی ولاتاندا‌بوه، روسیای قه‌یسه‌ری و بریتانیا و فرنسه
که‌وتنه‌ ووت و وژیرو و گفت و گۆو له‌نه‌نجامدا له‌سمر ئو نه‌خشه‌یه‌ رنک که‌وتن که
به‌په‌یانی (سایکس پیکو) کۆتایی هات.

بهر له هه‌لگیرساندنی شمره‌و له‌گهرمه‌ی شمردا ئه‌لمان‌ه‌کانیش ماوه‌یه‌کی زۆریو
که‌وتبونه‌ پده‌قاژه‌ی ئه‌وه‌ی ده‌سه‌لانی خزیان له‌ناوچه‌کانی رۆژه‌ه‌لانی
ناوه‌راستدا-به‌ کوردستان‌یشه‌وه- به‌ هیژ بکمن بز ئه‌وه‌ی ئه‌وانیش بتوان
به‌ریه‌ره‌کانی بازرگانیتی ولاتانی‌تریکمن -به‌تایبه‌تی هی روس- وه بز ئو
مه‌به‌سته‌ پیوه‌ندی‌یان له‌گه‌ل عوسمانلی‌یه‌کان به‌هیژ کرد و مافی‌پشکنینی‌نه‌وتیان
ده‌سگیر بوو له‌گه‌ل ریگه‌دان‌پی‌یان که هینلی‌ئاسن راپه‌کیشن و بگه‌نه‌ بازاره
تازه‌کانی ناوچه‌ی رۆژه‌ه‌لانی ناهه‌راست.

جگه‌ له ئه‌لمانیا، ئه‌مریکایه‌کانیش له‌دوای شمری جیهانی که بزبان ده‌رکه‌وت
ده‌وله‌ته‌ سهرمایه‌داره‌کانی ئه‌ورپا همریه‌که‌یان به‌جزرنیک ده‌میان ژه‌نده‌بوه رۆژه‌ه‌لانی
ناهه‌راست، ئه‌وانیش که‌وتنه‌ خزیان و دیپلوماسیه‌تی ئه‌مریکا که‌وته‌ گورج و گۆلی و
چالاک‌ی.

له‌گه‌یژاوی ئو بین‌برکی و هه‌له‌په‌ بی وچه‌انه‌ی ولاتانی سهرمایه‌دار و ئو به‌لین و
گفتانه‌ی که به‌ میلیله‌تی ناوچه‌که‌یان دا‌بوو که بز ئه‌وه‌ هاتبونه‌ ئو ناهه‌راست که له‌ زولم
و زوری عوسمانلی‌ رزگاریان بکمن و همر رۆژه‌ به‌دیانتیک و به‌ لینیکیان
به‌ناوچه‌که‌دا بلا و نه‌کرده‌وه، ئو میلیله‌ته‌ به‌شخوراوانه‌ی ناوچه‌که‌ هیوا‌ی هاتنی

دوارژێنکی پر له شادمانیان کەوتبوه کەللەوه کەچی بەپێچەوانەوه میللهتی کوردی کۆلۆ که یەکیکبوه لەو میللهتانه، کەوتۆته ناو گیژاوو گەرداوی بوخچه بەگەردانەیی دەولەتانەوه بەتایبەتی هی ئینگلیز که کوردیان وهکو طژی یاری لێ کردبوو هەر جاره بەرهو گۆنیککی مەبەستی خۆیان هەلیان ئەدا و هەموو جاریکیش کورد مایه پووچ و دوودەس بەناله ئەبوو.

میللهتی کوردی دوور لەشارستانی و دوور له پێوهندی نیو میللهتانی جیهان و گۆشه گیری ناو دۆلۆ و لووتکەیی چیاکانی ... میللهتی کوردی دواکەوتوو لەباری سیاسەت و لەرووی دارایی و کەم دەرامەتیەوه، ئەو میللهتەیی که هینشتا زۆریهیی رۆژەکانی له گەرمیان و کوستان کردن نەکەوتبون و لەچەند شارو شاروچکەیهکی کەم و لەچەند قوتابخانەیهکی ئایینی ناوخۆ بەولاه هێچی بەخۆیەوه نەدیوو زۆر گران بوو بێتوانیت بەرگی تەمۆم و گوژم و وروژمی ئەوانه بەگری که مرخیان له خێر و بیری خۆش کردبوو بەئارەزوی خۆیان نەخشەیی دوارژێران ئەکیشا ..

دوای ئەوی روالەت و درۆی کەمالی یەکان له زۆری کوردستاندا و دەس بەرینی ئینگلیزهکان و رهگەزبەرستەکانی میسۆبۆتامیای بۆ دەرهکەوت، تازە کار لەکار ترازبوو دەستی لەهەمانهکه چۆبوه دەرهوه و پەلەقاژە و پاپەڕینی شیخ مەحمود و شورشەکانی ئەوکێش و قەوارەیان نەبوه بەرگی ئەو ئەنجامه سەختە بەگری بۆیه هیوا و ئاواتی کوردی ئەو رۆژانه بەجوانه مەرگی سەری نایەوه.

هەموو میللهتیک لەژبانی پێنۆستە لەهەموو کاتیکیدا دۆست و دوژمنی خۆی بناسیت و لێکیان جیا بکاتەوه و بەگفت و بەلێنی درۆ نەخەلەتی و سوود لەتاقی کردنەوه وەمیژوی میللهتان وەرگرتن کەبەداخەوه کورد لەوهدا زۆر کۆلۆبوه و لام وایه هینشتا له ئەلف و بیی ئەو تاقی کردنەوهیە تیپەری نەکردوه و پیاو جارو بار ئەو پەندی پێنیشنه کوردی دیتەوه بێر که ئەلی:

جارنکت خەلەتاندم خوا بتگهڕی ... دووجارت خەلەتاندم خوا بتگهڕی ... سیجارت خەلەتاندم ئەم جارهیان خوا خۆم بەگهڕی.

لەبەر ئەوه بە پێنۆستم زانی لێرهدا کورته باسینکی پێوهندی ولاتان بە کوردهوه یا کورد بە ولاتانەوه بەر لەشمەری یەکەمی جیهانی و دواي ئەوهش باس بەکەم و لەم

روهه سوود له نووسین و باسی نووسره پاکهکان وهریگرین که له باسهکانیانان راستی رووداوهکانی میژویان بی پنیچ و پنا تۆمارکردوه بز ئهوی بزمان دهریکوی که باوو باپیرانمان تا چ رادهیهک به ههلهداچوون لهدهسنیشان کردنی دۆست و دوژمندا که بهداخوه ههتا ئیستەش لهو بهشه میراته پر لهنگهتیه رزگارمان نهبوه و ناو بهناو پیدادا ئهچینهوه.

بهلی راسته ههموو میلهتیک و ههموو حکومهتیک پنیوستی به دۆست و دۆستایهتی ههیه لهگهله میلهتان و حکومهتانی ترا، بهلام پنیوسته ئه دۆستایهتی و پنیوهندی به لسهر بناغهیهکی ساویلکه پینک نهیهت و بهجۆریک نهبی ئه دۆستایهتیه وای لی بکا هههمیشه چاوبهستی بکا و دهستی بکا به زاخا و بیکا بهسیبهری خۆی. یا وهکو نۆکمریک، وهکو کلیلنیک، وهکو دهست و پی بهسراو و بهکرنگیراو و خهلهتینراو سهیر نهکرت.

۱- پیوهندی کورد لهگهله عوسمانلی و تورک

گهلی کورد لهو بهشهیدا که ماوهیهکی دورو درنۆ لهژنر ئالای خلافتی عوسمانلی دابوه بهو پهری دلسوزی و پاکیهوه بز پارنژگاری لهوخلافته تیکۆشاوه و سهری پنیوه نهبوه لهبهر گری کردن و گنج و لاوهکانی ئالای ههنگرو سووتهمهنی ناگری شورش و غمزاکانی بون و سهنگرو پنا بهرد نهماهوه لهگۆری جهنگهکانی عوسمانلی دا خوینی کوردی تیا دا نهرنژرابی و لاشهی شهیدی کوردی تیا نهننژرابی بهبی ئهوی ئه جوهره خۆبهخت کردن و فیداکاری به هیچ سوودیکی بوینت بز نهتهوی کورد و بز ولاتهکی و بهپنیچوانهوه له ههمو میلهتیک و ههمو ولاتنیک زۆرتتر بی بهش کراوه لهچاودیزی و لهبایهخ پیدان.

زۆریه میلهتلی کورد لهناو خاکی خۆیا لهژنر سایه ئالای خلافتی عوسمانلی دا یا چموسینراو و رهتینراوی فیودالی کورد بوه و لهژنر ئهرکی بیگاریا ئالاندویتی یا رووت کراوه و زۆر لی کراوی ئهفسهرو جهندرمهکانی عوسمانلی بوه و نهخویندهواری و دور له شارستانیتی بالی رهشی کیشاوه بهسهر کوردستاندا و

ناگای له پینشکومتنی باری ژبان نه‌بوه.

سواره‌ی حمیدیه که له راستیدا بهراویژی دیپلوماسیتی ټینگلیزو بهاندانی
ټوان پینک هاتپوو بڼ ټوهی بېنت به دارده‌ست و هیزنکی هرزان بها به‌ده‌ست
سوپای عوسمانلی‌بوه بڼ بهرگری و ږی‌گرتن لروسپای قه‌پسه‌ری که ټویش
چاوی به‌پبوه ناوچه‌که و ټه‌ویست ده‌ستی به‌سهرآ بگریټ که ټهو چاوتی‌به‌رینه
له‌ماوهی کورت و درنژدا مه‌ترسی ه‌بوه بڼ ده‌سه‌لأت و بڼ په‌رژه‌وه‌ندی به‌ریتانیا که
هم‌میشه ویستویه‌تی ټهو ناوچه‌یه که به‌را‌پراگه‌ی پشتی ږی‌ی گوزهرگاری خزی‌بوه
بڼ هیندستان له‌ژنر چاودنږی و ده‌سه‌لاتی‌خویدا بېنت نه‌ک له‌ژنر ده‌سه‌لاتی
ده‌وله‌تینکی تری وه‌کو روسپای قه‌پسه‌ری.

ټهو سواره‌ی حمیدیه‌ی (که‌پی‌ی ووتراوه ټینسترسوار) زوربه‌ی له‌پژله
خه‌له‌تیتنراوه‌کانی کورد پینک‌هاتپوو، سولتان و کاربه‌ده‌ستانی عوسمانلی
توانیبویان له‌رنگه‌ی ده‌ره‌به‌گ و ناغا و سدرکرده‌ی عدشیره‌ته‌کان و پیاوه ټایننداره
ده‌س رڼویه‌کانه‌وه سهریاز بڼ ټه‌ولمشکره ټاماده‌به‌گمن و نرخ‌ی ټهو ټاماده‌کردنه و
پاداشه‌که‌ی ټه‌وه بوه ټهو سرکرده‌و ده‌س رڼویانه زه‌وی و زارنکی زوریان پی
به‌خشراوه یا به‌ناوی (لزمه‌وه) به‌نرخیک‌ی هرزان زه‌وی و زاریان دراوه‌تی وه یا
پی‌زبان فروشراوه که ټهمانه ه‌موی له‌ده‌می ره‌ش و رووتی میله‌تی کورد
گیراوه‌ت‌ه‌وه.

ده‌ریاره‌ی سواره‌ی حمیدیه (د. م. س. لازاریف) له‌باسه‌که‌یدا ټه‌لی: «۲۰»
(ریک‌خراوه سوپاییه‌که‌ی حمیدیه، سهروم به‌دلی حکومتی به‌ریتانیا بوه).
و(ټیلدوټ) له‌نامه‌یه‌کیا له‌وروه‌وه ټه‌لی:

"پینک‌هاتنی سواره‌ی حمیدیه له‌ناو کورده‌کانا به‌زوری به‌راویژو به‌پارمه‌تی
ټینگلیزه‌کان بوه. کاتیک کینسه‌ی ټهرمه‌نیه‌کان هاته‌کایه‌وه، ټهمانیش بڼ شتینک
ټه‌گمران بڼ ټوه‌ی ږوو به‌ږوی روس بېیته‌وه، ټهو نیازه به‌ټاماده‌کردن و
چه‌کدارکردنی کورده‌کان هاته‌دی و ټینگلیزه‌کان ه‌ولیان‌دا ه‌تا له‌توانادابی
سواره‌ی حمیدیه دژی روسه‌کان به‌کار به‌پنرنټ و ږوو به‌ږوی بوه‌ستیت. کونسول‌و
سیخوره‌کانی ټینگلیز سهریان له‌خپله کورده‌کان ټه‌دا و پڼه‌ندی‌یان له‌گه‌ل‌یان

بهیژ نهکرد. بالوژی بریتانیا له ئهستههبول ناموژگاری کاربهدهستانی تورکی نهکردو ریگای پیشان ئهدهان که چۆن هیژهکانی حمیدیه یهک بخه و بههیزیان بکهن و پینش نیازی ئهوهشی کرد که (زهکی پاشای) سهروکی لیوای چوارهم لهفیرقهی ههشت بکرنهت بهسهروکی حمیدیه (که دیاره سهریهخویان بوه) بهلام عوسمانلی یهکان ئهوه پیوهندی یهی ئینگلیز بهسهروک عهشیره تهکانی کوردو ئهوه پالوتهی زهکی پاشایان بهدل نهبوه چونکه لهوه نهترسان که دهسهلاتی عوسمانلی بهسهر کوردهکانا لاوازیته. بهلام هزی سهرهکی سهلهمینوهی تورک لهوه پینش نیازی ئینگلیز ئهوهبو که زور ترسیان ههبوه لندن ئهوه بکات بههزی دووبهه کینتی لهنیوان کوردو ئهوه مندا و ئینگلیز بههیانووی ئهوهوه لووت بژه نیته کاروباری تورکیاوه".

بهیجه لهبهشداربوونی کورد له سواری حمیدیه دا، کساتیک کۆمهلی اتحاد و تهرقی دروست بوو کوردهکان شان بهشانی تورکهکان بهشداریان تیا دا کرده و لهههندی شۆینی کوردستاندا لقی ئهوه کۆمهله دامهزریناوه (وهکو ئهوه لقی سلیمانی که له باسی کاره ساتهکی موسلدا باسمان کرد). بهلام ساتیک مههستی ناپاکی تورکیزمهکان ده رکوت، کوردهکان لی تهکنیهوه و دهستیان کرد به دامهزراندنی ریکخراوی تایبهتی خویان که زوری پی نهچو کاربهدهستانی عوسمانلی بهوه پهری درنده یه تیهوه ریگهیان له کورد گرت که ههنگاوبنیت بز دههسگیربوونی مافی رهوای و ریکخراوهکانی یهک له دوا یهک ههلهوه شاندهوه و پیاوه ناسراوو ناودارهکانی ههمووگرت و سزای دان و ژماره یهکی زوری لهسینداره دان.

لهسینداره دانی شیخ عبدالسلامی بارزانی له ۱۹۱۴/۱۲/۱ له گهله دوکسی تر له تیکوشهرانی هاورزی لهناو شاری موصل بهشینک بوه لهترسی عوسمانلی بهرامبهر بهراپهرینی کورد لهناوچهی بادیناندا.

لهگهله ئهوه ههموو کهم تهرخمهیهی که عوسمانلی بهرامبهر به کورد ههیهوه و گۆزی نه داوه ته دواکوتهی کوردو ناوه دان کرد نهوهی کوردستان، بهلام لهگهله ئهوه شدا کورد بهرامبهر بههستهستیکی ئاینی لهزور ههلهو یهستدا کورد دهولهتی

عوسمانی بدولتهتی نیسلام داناوه و پاریزگاری لمو دهولهته به پاریزگاری کردن
لئاینی نیسلام ژماردوه بویه ژماره‌یکه زوری کورد لمو شهرانهی تورک له قرم
و قفقاس و بالقان کردوتی به‌شداری کرده و وه‌کو باسمان کرد چ شیخ سعیدی
حفیدو چ شیخ محمودی کوری به‌رودوا لشمری قارصو نهمده‌هان و لشمری
شعبیه و رو به‌روو بونمویه لشکری روسی قه‌یسری له‌ناوچهی مریوان و
پینجوبندا شهریان کرده و به‌شداری نمو شهرانه‌بوون.

له‌کوردستانی تورکیاش له‌دوای روخاندنی دهولتهتی عوسمانی و هیرشی
یونانیه‌کان بز سمر رزژ ناوای تورکیا به هاندانی ٹینگلیز، کورده‌کان به‌پیری
نازایه‌تیموه به‌رگری‌یان له‌خاکی تورکیا کرده و هزی سمرکه‌وتنی تورک به‌سمر
یونانیه‌کاندا نمو به‌شداری کردنه گهرمه‌ی کورد بوه که تورکه‌کان خزیان دانیان
به‌وا دانا‌بوو، نموه‌بوو له‌دوای سمرکه‌وتنی تورک به‌سمر یوناندا و پاشه‌کشی
هیزه‌کانیان، کاتینک که پهمده له‌رووی نمو په‌یکه‌ره‌ی که بو (سمریازی
نه‌اسراو) دروست‌کرا‌بو، سمر لشکری تورک له‌کاتی لاپردنی پهمده‌ی نمو
په‌یکه‌ره‌دا به‌ناشکرا و تبوی: به‌پیری سمر به‌ری‌یموه پهمده له‌رووی سمریازی
نه‌اسراومان لانه‌به‌ین که هیچ گومانم له‌ودا نیه که نمو سمریازه سمریازنکی
کورد‌بوه ...

به‌لام زوری پی‌نه‌چوو ناپاکی‌ی تورکیزمه کمالیه‌کان و ره‌گم‌زیرستیان ناشکرا‌بوو
... جاریک توفیق وه‌بی به‌گ بوی گیرامه‌وه ووتی:

دوای نموه‌ی تورکه‌کان به‌رام‌به‌ر سویند خواران شکان و لشکره‌که‌یان پاشه‌کشی
کرد و هیزی بینگانه رزایه ناو ئسته‌مبوله‌وه که‌چی ئه‌فسره لووت به‌رزه
ره‌گم‌زیرسته‌کانی تورک به‌پیری بی‌شهرمیوه نه‌یان ووت:

(بزم کورد افندیلر در ... واتا هینشتا ئیمه هر ناغای کورده‌کانین).

دکتور قاسملو له‌کتیبه‌که‌یدا «۱۶» ده‌بارهی هاوکاری کردنی کورد له‌گه‌ل
تورکه‌کاندا ئه‌لی:

«که مصطفی کمال له مانگی تموزی ۱۹۱۹دا راپهرینه‌که‌ی به‌ریاکرد له ناوچه‌ی
نه‌نادولدا کو‌بونمویه‌کی گشتی له‌زیر سمرکردایه‌تی مصطفی کمال‌دا کراو

لەتەنجامی ئەوەدا لیژنەی بەرگری لەمافی ئەنادولی رۆژەلەت پینکەت و ھەموو
روشنیرو چاوەکراوەکان لەو کۆبونەوەیدا بەشداریان کرد بەئومێدی ئەوەی ئەو
کۆمەڵە لەدوا رۆژدا ئەبێتە ھۆی ئەوەی کوردیش مافی نەتەواپەتی خۆی
دەسگیربێت و لە دواییدا لە ئەنقەرە کە مجلس نیشتمانی تورکی لە سالی
١٩٢٠دا کۆبونەوە لەناو ئەندامانی ئەو مەجلیسەدا (٧٢) نائیبی کوردی تیا
بەشدار بوو بەناوی ئەوە وە کە نوێنەری کورد بون و ھەموو ئەو نوێنەرانە نامادەیی
خوێان پێشاندا بۆ ھاوکاری کردن لەگەڵ مصطفی کمالدا.

دکتور کمال مەزھەر لە کتیبەکەیدا (کوردستان لە سالاھکانی شەری جیھانی
یەکمە ٧) دا ئەلی:

"عوسمانی یەکان ئەیان وێست کوردستان بکەن بە قەلایەکی سەخت دژی
روسیای قەیسەری، لەبەر ئەوە خۆیان لە سەرەک ھۆزەکانی کورد نزیک
ئەکردەو، بەلام عوسمانلی یەکان لەو تەقەلایەیاندا زۆر سەرکەوتوو نەبوون،
چونکە لەگەڵ ئەوەی بەھۆی ھەستی ئاینیەو ژیانەیک لە کوردەکان چون
بەدەنگیانەو (کە بە زۆری ئەو لەپینکەھینانی سوارەو ھمیدەدا خۆی
نواندەو)، بەلام لەکاتی شەردا زۆر لەو کوردانەو کە دژی عوسمانی بون کە
دەرفەتیان بۆ ھەلکەوتو وازیان لەتورک ھیناوە و چونەتە پالۆسیا.
ئەو کەوای لەو کوردانە کە بە تەواوی لەتورک بیزاربین بەھۆی
چەوساندنەو کوردەو بوو و بەھۆی باری نالەباریی ئابووری دەوڵەتی
عوسمانلی و رووتاندنەو کورد لەلایەن کاربەدەستەکانیانەو بوو.

لەتەنجامی ئەو بیزاریونەدا ھەستی نەتەواپەتی لەناو کوردا پەری سەندو
ھەندیکیان داوای خۆ موختاریان ئەکردو بەدیانتیان بلاو ئەکردەو و
کوردەکانیان ھان ئەدا دژی جەوروستەو کاربەدەستانی عوسمانی ھەلسن و
لەیکەیک لەو بلاوکراوانەو ئەو رۆژانەدا نوسرابو: "ئەف خۆلە... خۆلی مەپە".
کوردناسی بەناوینگ (لازاریف) دەریارەو ئەو بەدیانتانە ئەلی:

"ئەو بلاوکراو بەدیانتانە لەناو خەلکدا دەنگیان داوەو کە بەزۆری لە
کوردستانی باکو و کوردستانی ئێراندا بلاو ئەکرانەو و ژمارەیکیشیان ئەگێشتە

خواروی کوردستان که له‌ری‌ی ته‌کیه‌کانی بارزانه‌وه نه‌گیشتنه شوینه‌کانی تری خواروی کوردستان".

دکتور جدیلی جلیل به‌ناوی (کورده‌کانی ئیمپراتوریه‌تی عوسمانی) باسینکی زور دورو دریژو زانیارانه‌ی ده‌ریاره‌ی پیوه‌ندی کوردو تورکه‌وه نویسه‌وه که له‌لایهن دکتور کاوس قه‌فتانه‌وه ترجمه‌کراوه به کوردی و له سالی ۱۹۸۷ دا له بغداد چاپی کرده.

دکتور شمزینی له‌کتیبه‌که‌یدا ده‌ریاره‌ی گزنگی ستراتیژی کوردستان نه‌لی: «۱۴»

"مصطفی کمال وتوبه‌تی: نه‌گه‌ر هاتو بارودوخ‌ی جده‌نگ له‌روژ هه‌لاتی نزیکدا تای ترازوی هاوسه‌نگ بوو، نه‌و لایه‌ی که ده‌س به‌سه‌ر کوردستاندا بگریت سه‌رکه‌وتن بۆ خزی مسۆگه‌ر نه‌کات".

له‌راستیدا مصطفی کمال نه‌وه‌ی کرد به پروگرام بۆ خزی که نه‌ک هه‌ر ده‌ستی به‌سه‌ر کوردستاندا گرت و له‌به‌لین وپیماننه‌کانی پیشوی به‌رامبه‌ر به کورد پاشگه‌زیه‌وه، به‌لکو نه‌خشه‌ی له‌ناو‌بردنی ناوی کوردستان و توانده‌وه‌ی کوردی له ولاته‌که‌ی خویدا کیشا، نه‌وه‌بوو هه‌ر که به‌سه‌ر یونانیه‌کاندا سه‌رکه‌وت و ئاسوری و نه‌رمه‌نیه‌کانی پان‌کرده‌وه ئیتر به‌ریوه ویزه‌ی کوردو به‌هه‌زارانی کوشت و له‌سینداره‌دا و به‌سه‌د هه‌زارانی ئاواره و ده‌ربه‌ده‌رکرد.

جواهر لال نه‌رو له‌کتیبه‌که‌یدا (لمحات من تاریخ العالم-چاپی بیروت سالی ۱۹۵۷ ده‌ریاره‌ی نه‌و تاوانانه‌ی که تورکه ره‌گه‌زه‌پرسته‌کان به‌رامبه‌ر به کورد کردبوین نویستی:

"دوای نه‌وه‌ی تورکه‌کان له‌شه‌ره‌کانیاندا سه‌رکه‌وتن، ئیتر ده‌ستیان کرد به‌له‌ناو بردنی نه‌و کوردانه‌ی که نه‌وانیش بۆ ئازادی و سه‌ربه‌ستی خزیان تینه‌کۆشان.

به‌راستی سه‌یره، نه‌ته‌وه‌یه‌ک هه‌تا دوینی پاریزگاری له‌خوی نه‌کرد و داوای مافی خوی نه‌کرد که‌چی ده‌س دریژی بکاته سه‌ر مافی نه‌ته‌وه‌یه‌کی تر و له‌خه‌باتی رزگاری خوازی خویه‌وه رووبکاته ده‌س دریژی کردن بۆ سه‌رگه‌لیکی تر".

نه‌رو له‌کتیبه‌که‌یدا نه‌لی: له‌سالی ۱۹۲۹ دا راپه‌رینیکی دیکه‌ی گه‌لی کورد

به‌ریاکرا، به‌لام درپژهی نه‌کیشا زوو دامرکایه‌وه، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا کی هه‌یه
بتوانیت میله‌تیک له‌ناو به‌ریت ... له‌به‌ر نه‌وه میله‌تی کورد بز وده‌سه‌هینانی
مافی خوی ناماده‌یه نرخی نه‌و سه‌ره‌سته‌یه پیشک‌ه‌ش بکا".

یه‌کیک له‌ کورت بینیه‌کانی کورد نه‌وه‌یه وه‌کو وتمان تا نیسته نه‌ی‌توانیه
دوست و دوژمن به‌ شیوه‌یه‌کی باش لیک جیاکاته‌وه و له‌و روه وه‌ دهرس له‌سه‌ر
هاته‌کانی رابوردوو وه‌رگرت ...

بز نمونه له‌ زه‌مانی شیخ مه‌حمودا نه‌وانه‌ی له‌ده‌ورویه‌ری شیخ کوپویه‌وه
(جگه له‌ چهند که‌سیکی وه‌کو مصطفی پاشا یامولکی که‌ به‌ناشکرا ئالانی
دوژمنایه‌تیاں دژی تورکه‌کان هه‌لگرتبو) هیچ نه‌وه‌یاں لیک نه‌دابه‌ وه‌ که‌ تورکه
کمالی‌یه‌کان وه‌کو درنده به‌ریویه‌ گیانی نیشتمان په‌روه‌رکانی کوردستانی
تورکیا که‌چی نه‌و جل‌خوارانه‌ی له‌ده‌وری شیخ کوپویه‌وه به‌بی لیکدانه‌وه
شیخیان تووشی پیوه‌ندی‌یه‌کی خوارو ناریک کردبو له‌گه‌ل یوزدمیر (علی
شفیق) دا که‌ سوور نه‌زانا یوزدمیر به‌هیچ جزینک نه‌و ده‌سه‌لته‌ی نه‌دراویه
له‌لایه‌ن کمالی‌یه‌کانه‌وه نه‌گه‌ر تورک له‌وناوچانه‌دا توانیاں ئینگلیزه‌کان ده‌ریکه‌ن
ئیترا دان به‌مافی کوردا نه‌نین ... نه‌وه‌بو زوری پی‌نه‌چوو ئینگلیزه‌کان به
هه‌ره‌شه و به‌راوه‌ ریوی تورکه‌کانیاں ناچارکرد که‌ ده‌س به‌ر داری ویلایتی موصل
ببیت و هه‌ردولا له‌سه‌ر هینلی (بروکسل) ریک‌که‌وتن که‌ ببیت به‌سنوری نیوانی
تورکیا و عراق و ئینگلیزه‌کان تورکه‌کانیاں دلنیاکرد له‌دوای ریکه‌وتن له‌سه‌ر
ویلایتی موصل که‌ ئیترا به‌ هیچ جزینک ریگه‌ی نه‌وه ناده‌ن که‌ کورد نه‌سه‌ر
به‌خزی و نه‌ ئوتونومی ده‌سگیرببیت که‌ نه‌وه یه‌کیک بوه له‌و مه‌ترسیانه‌ی له‌ناو
دلی کمالی‌یه‌کانا ماوه‌یه‌ک بوو جیگرپوو، به‌و ریکه‌وتنه‌ی تورک و ئینگلیز ئیترا
ناوی پیک هینانی حکومه‌تی کوردی له‌خواری کوردستاندا له‌قاموسی
ئینگلیزه‌کانا نه‌ماو نه‌و به‌یاناته‌ درزیانه‌ی که‌ خزیان یاله‌دواییدا له‌لایه‌ن
حکومه‌تی عراقه‌وه بلاوکرانه‌وه وه‌ هه‌مووی چاره‌سه‌ت و ده‌س‌به‌رین‌بوه و ئینگلیزه‌کان
وه‌کو له‌شوینی خویدا باسی نه‌که‌ین له‌راپورته‌کانیا شادمانی خویان به‌وه
ده‌ریبوو که‌ کوردايه‌تی له‌ناوچه‌ی بادیناندا نه‌ماوه له‌ناوچه‌ی هه‌ولیردا زور

کزبوه و له‌ناوچه‌ی سلیمانیشدا نه‌گهر شیخ مه‌حمودی هارو هاج نه‌مینیت ئیتر له‌ویش خاموش نه‌بیته‌وه و وشه‌ی عراق و عراقیتی به‌سه‌ر وشه‌ی کورد و کوردستاندا زال نه‌بیت ...

تورکه‌کان دوا‌ی نه‌وه‌ی ده‌س به‌رداری ویلایه‌تی موصل بوونه‌وه و ترسی رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی ئینگلیزیان نه‌ما و شورش‌ی کوردیان پان‌کرده‌وه ئیتر به‌رامبه‌ر سوڤیعت گنهربان گۆزی و پارتی کومونستی تورکیان هه‌له‌وشانده‌وه و پیوه‌ندی‌یان له‌گه‌ل ولاتانی ئیمپریالیزم‌دا به‌هیز کرد و به‌راسپارده‌ی ئینگلیز تورکیا و ئیران له ۱۹۲۶/۱/۲۲ دا له طهران په‌یمانیکیان مورکرد که به‌په‌ی ماده (۶.۵) ی ئه‌و په‌یمانه بریاریاندا هه‌ردوولا هاوکاری بکه‌ن بۆ له‌ناو بردنی هه‌ر جۆره چالاکی‌یه‌ک له سهرسنوریانا رووته‌دا (که بینگومان نیاز له‌وه هه‌ر کورد و راپه‌رینی کوردبوه) که له دوا‌ی ده‌سال تیپه‌ریبون به‌ سهر ئه‌و پیمانده‌دا معاهده‌ی سعد ئابادیش موزکرا که نه‌م جاره عراقیش چوه پال تورکیا و ئیران هه‌ر به‌ مه‌به‌ستی له‌ناو بردنی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌واپه‌تی کورد.

۲- پیوه‌ندی کورد و ئیران

باری میله‌تی کورد له‌ کوردستانی ئیراندا چ له‌زه‌مانی صوفیه‌کان و چ له‌ده‌وری بنه‌مانه‌ی قاجاری‌یه‌کان و په‌هله‌وی‌دا له‌وه‌ی کوردستانی عوسمانلی باشتر نه‌بوه چونکه بینجگه له‌کیشه‌ی نه‌ته‌واپه‌تی، کیشه‌یه‌کی دوو دروژی تریش هه‌بوه بۆته هوی نه‌وه‌ی کورد له‌ژێر ده‌سه‌لاتی شاهه‌کانی ئیران هه‌میشه باره‌که‌ی قورس و گران‌یی و ژبانی ئالوزو پر له‌ نه‌شکنجه و ئازار و چه‌وساندنه‌وه بی ئه‌ویش بریتیی بوه له‌ کیشه‌ی مه‌زه‌به‌ی له‌نیوانی شیعه و سنه‌دا.

کیشه له‌سه‌ر مه‌زه‌به‌ی شیعی و سونه له‌نیوانی ده‌وله‌تی ئیران و عوسمانلی‌دا زۆر جار خاکی کوردستانی کردوه به‌کۆری شه‌پی له‌شکره‌کانی ئه‌و دوو ده‌وله‌ته‌و مال کاول‌بون و ویران‌کاریه‌کی ته‌واو له‌ کوردستانی سهر سنووری هه‌ردوولایان

پیوهندی کورد به دهولهتی ئیرانهوه بهدریژایی میژوو به رودوا باسیکی زور دورو دریژه و له باسی نهم کتیبهمان لانهدا، بزیه ههول' نهدهین چهردهیهک لهو بهسهرهات و رووداوو ههلوستانه بدویین که کهم یا زور کاریان کردوته سهر خواروی کوردستان که مه بهستی نهم باسه مانه...

بینگومان له کوندا که نه مارهتی نه ده لان له ناوچهی (سند) داو نه مارهتی (بابان) له ناوچهی سلیمانیدا بون، که هه ر لایان سهر به لایهک بوه و نه ده لان سهر به ئیران بوه و بابان سهر به عوسمانی بوه، هه ر کاتی شه ر و ناکوکی له نیوانی نهو دوو دهوله ته دا روویدابی نهو ناکوکیه له نیوانی بابان و نه ده لانی شیدا روویداوه...

باره ها کوردی کوردستانی ئیران که کار به دهستانی ئیران راویان ناوه ناچار بوه رووبکاته خواروی کوردستان و زور جاریش سهر کرده یهک یا سهروک عه شیره تیکی کورد له خواروی کوردستاندا که حکومه تی عوسمانی یا له دوا ی نهو ئینگلیزو حکومه تی عراق راوی ناون نه وانیش روویان کردوته ئیران...

که ساتیک سالار الدوله داوا ی عه رشی ئیرانی له په هله ویده کان کرده وه ماوه یهک روی کرده خواروی کوردستان... جاقفرسان سهرۆک عه شیره تی هه ورامی له ناوچه ی هه ورامانی ته خت بوو به په نابهر له کوردستانی عراق، هه روه ها حمه نه مین به گی هه ورامیش هه ر به و جو ره ماوه یهک په نا هه ند بوه له خواروی کوردستاندا ... شیخ مه محمود که به فروکه و بو رد ومانی ئینگلیز ناچار کرا رووبکاته چیاکانی سنوور به زوری نه په ریه وه نه ویه ر بو ناو کوردستانی ئیران و خیزانه کانیا ن ماوه یهکی زور کورده کانی ئیران له دوا ی به دیل گر تنی شیخ محمود له شه ری دربندی بازیندا روویان کرده کوردستانی ئیران و زور ریزیا ن لی گیرا و هه وانده و.

مصطفی بارزانی له ناوه راستی چله کاندایا که سوپای عراقی به یارمه تی نه فسه ره کانی ئینگلیز راویان نابو سهر سنوور ناچار بوو به و دیودا و له کۆماری مه هابادا بوو به لایه نگری قازی محمندی شه هید.

له‌دوای روخاندنی کۆماری مه‌هاباد ژماره‌یه‌کی زۆر له‌تینکۆشه‌رانی کوردی ئیران‌بوون به‌په‌ناهنده‌ له‌خواری کوردستاندا ...

سمایله‌خانی شکاک له‌دوای ئه‌وه‌ی ئیرانییه‌کان ناچاریان کرد ناوچه‌که‌ی به‌جی‌بیلێت و تورکه‌کان ده‌ستیان کرد به‌زاخا و یارمه‌تیان نه‌دا و به‌په‌چه‌وانه‌وه‌ شه‌ریان له‌گه‌لا کردوه‌ و (خوسره‌و) ی کوربان به‌دیل‌گرتوه‌ ئه‌ویش ناچاربوه‌ رووی کردۆته‌ خواری کوردستان و له‌ سالی ۱۹۲۳دا چۆته‌ سلیمانی و له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودی حوکمدار گه‌ت و گزیان کردوه‌.

جگه‌ له‌ سمایله‌خانی سمکۆ که‌ په‌یوه‌ندی تایبه‌تی له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودا هه‌بوه‌، سید طه‌ی نه‌ریش هه‌ر کوردستانی ئیرانی به‌جی‌هینشته‌وه‌ و ها‌تۆته‌ خواری کوردستان و له‌یوه‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کانا کردوه‌ و ئینگلیزه‌کان که‌ شیخ مه‌حمود له‌هندستان‌بوو سید طه‌ یه‌کیک‌بوو له‌وانه‌ی که‌ په‌یران لی‌کردبوه‌ وه‌ بیکه‌ن به‌ حوکمداری کوردستان به‌لام که‌ چوه‌ بغداد و ده‌م و دووی ئینگلیزه‌کانی تا‌قی‌کرده‌وه‌ و داوای ئه‌وه‌ی لی‌کردن که‌ به‌لێنی سه‌رده‌خۆبی بده‌ن به‌ میلیله‌تی کورد وه‌کو ئه‌و حکومه‌ته‌ی که‌ له‌ بغداد دروستیان کردبو ئیتر ئینگلیزه‌کان ده‌ستیان له‌ویش‌شت که‌ بتوانی به‌خۆزایی له‌شکر کۆکاته‌وه‌ و به‌چیت به‌گۆر تورکه‌کاندا له‌ رواندزو ده‌ریان‌بکا ..

که‌ شیخ مه‌حمود له‌ حوکمداریتی یه‌که‌میدا ۱۹۱۸-۱۹۱۹ بۆی ده‌رکه‌وت ئینگلیزه‌کان نیازیان نیه‌ مافی کورد بده‌ن و ئه‌یانه‌وی وه‌کو کری‌گرتنه‌یه‌کی خۆیان و بۆ مه‌به‌ستینی تایبه‌تی به‌کاری‌بینن، شیخ مه‌حمود ڕوو به‌‌پرووی ئینگلیز بوه‌وه‌ و داوای له‌ سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی کوردکرد که‌ به‌ هاواریه‌وه‌ به‌چن و بۆ وه‌رامی ئه‌و بانگه‌ وازه‌ی شیخ مه‌حمود، مه‌حمود خانی دزلی یه‌که‌م سه‌روکی ناوچه‌ی مه‌ریوان‌بوه‌ که‌ خۆی و به‌ (۳۰) چه‌کداره‌وه‌ چوه‌ سلیمانی و شه‌ری دژی ئینگلیز کرد و که‌ساتیک شیخ مه‌حمود شکا و مه‌حمود خانی دزلی گه‌رایه‌وه‌ بۆ ناوچه‌ی مه‌ریوان، ئیرانی‌یه‌کان مه‌حمود خانی دزلی و مه‌حمود خانی کانی سانانیان گرت و دا‌یانن به‌ ئینگلیزه‌کان و ناردیانن بۆ به‌غدا وه‌کو له‌به‌شی بزوتنه‌وه‌ی هه‌ستی نه‌ته‌وا‌یه‌تیدا با‌سمان‌کرد.

شیخ ره‌نوفی شیخ محمود له یاداشته‌کانیا^{۲۱}، ده‌رباره‌ی بنده‌ماله‌ی محمود خانی دزلی نهلئ:

"عبد الله به‌گی کوری محمود خانی دزلی بۆی گنزامه‌وه وتی: - که له‌دوای لابردنی بنده‌ماله‌ی قاچاری له ئیران ئینگلیزه‌کان هه‌لومه‌رجیکی وایان په‌خسان که ره‌زاشای په‌هله‌وی ببینته شای ئیران.

ره‌زاشا که ده‌ستی کرد به‌کار، به‌کیک له‌کرده‌وه‌کانی نه‌وه‌بو هه‌رچی سدروک عه‌شیره‌ته‌کانی کورد هه‌بوو هه‌موی گرتن که من به‌کیک بووم له‌وان و هه‌مومان دراین به‌دادگای سوپایی- نه‌وسا عبد الله به‌گ وتویه‌تی ته‌منی ۲۴ ساله‌بوه.

عبد الله به‌گ وه‌کو له‌یاداشته‌کانی شیخ ره‌نوف دا باس کراوه وتویه‌تی:

"له‌کاتی محاکمه‌کردنماندا، حاکمی عه‌سکری به‌که‌یه‌که له‌هه‌مومانی نه‌پرسی: ئایا به‌شداریت کردوه له‌بزوتنه‌وه‌کانی کوردا؟ ئایا هاوکاریت کردوه له‌گه‌ل شیخ محمودا له‌و شدرانه‌ی که له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کانا کردبوی؟ ئایا مه‌زبه‌ته‌تان مۆرکردوه له‌و مه‌زبه‌تانه‌ی که ئیزارابون بۆ دار‌الاعتمادی بریتانی له‌به‌غدا که له‌و مه‌زبه‌تانه‌دا داواتان کردبیت بچنه‌پال' بزوتنه‌وه‌که‌ی شیخ محمود و داواتان کردبیت له‌ئیران جیابینه‌وه و حکومه‌تیکی کوردی دا‌بمه‌زرینن؟

ئیمه‌ش هه‌مومان ئینکارمان کرد و ووتمان نه‌وانه هه‌یچیان راست‌نین و به‌شداریمان له‌هه‌یچیان نه‌کردوه ... حاکمی عه‌سکری ده‌ستی برد چهند نامه و مه‌زبه‌ته‌یه‌کی به‌رزکرده‌وه و وتی: نه‌ی چی ئه‌لین ده‌رباره‌ی نه‌و مه‌زبه‌تانه‌ی ناردبوتان بۆ حاکمی گشتی بریتانیا له‌بغداد که داواتان کردوه له‌ئیران جیابینه‌وه و بچنه‌پال' کورده‌کانی عراق؟

کابرای حاکمی عه‌سکری وتی: سه‌فاره‌تی بریتانیا له‌بغداد خویان نه‌و مه‌زبه‌تانه‌ی ئیوه‌یان بۆناردین. ئیمه‌ش هه‌یچ ده‌سه‌لاتینکمان نه‌بوو خۆمان هاویشه‌ به‌ر قه‌زاو قه‌ده‌رو نه‌وانه‌ی ناویان هاتبوو له‌و مه‌زبه‌ته‌یه‌دا بریاری حوکمی هه‌میشه‌بیان په‌سه‌را درا و نه‌وانی تر ئاواره‌کران بۆ روژ هه‌لاتی ئیران."

نه‌و مه‌زبه‌تانه‌ی که عبد الله به‌گ له‌یاداشته‌کانی شیخ ره‌نوفی شیخ محمودا وتویه‌تی که حاکمی عه‌سکری وتویه‌تی سه‌فاره‌تی بریتانیا بۆیان ناردون له‌راستیدا

هموی هدبوه و نهواندی که شیخ مهحمود ساتی خزی کزی کردبوه وه و دابووی به ویلسنی حاگمی گشتی بریتانیا که له حوکمداریتی به که می شیخ مهحمودا چوبو بز سلیمانی و گفت و گزی له گهل شیخ مهحمودا کرده وه کو له شوینی خویدا باسی نه کری ...

نهو کرده وه یه ی نینگلیزو ناردنی نهو مهزبه تانه بز کاربه ده ستانی شای په هله وی شتیکی سدیرنه بوه چونکه پیشه ی هه میشه یی کاربه ده ستانی بریتانیا بوه و مه به ست له ناردنی نهو مهزبه تانه نهو بوه که له ری شای ئیرانی نؤ که ری خزیانه وه کورده کانی ئیران چاوترسین بکن و جاریکی تر بیر له وه نه که نه وه هاوکاری له گهل شورشگیرانی کوردستانی عراقدا بکن.

جگه له مهحمود خانی دزلی، مهحمود خانی کانی سانانیش یارمه تی خیزانه ناوآره بوه کانی سلیمانی یان داوه دوای به دیل گرتنی شیخ مهحمود له شهری دهره ندی بازباندا، نینگلیزه کان داوایان له حکومتی ئیران کرد که نهویش تسلیم بکا به وان و ئیرانیه کانی ش گرتیان و نینگلیزه کان له بغداد به ده س به سه ری بز ماوه یه ک هیشتیان وه.

جگه له سمکزی شوکا ک و مهحمود خانی دزلی و مهحمود خانی کانی سانان کورده کانی ناوچه ی سنه و سه قزو بانه و شیخانی زه نبیل و گدلیکی تر له و روزه تووش و گرانیه دا فریایان که وتون و دالده یان داون.

۳- پینوئندی کورد له گه‌ل روسی قه‌یسهری و روسی سو‌قینتدا

روسیای قه‌یسهری به هزی ئه‌وه‌وه که نزکی کوردستان بوه و له زورکاتدا چ له‌گه‌ل ئیزان و چ له‌گه‌ل تورکدا که ههریه‌که‌یان داگیرکهری به‌شینک له کوردستان بوه، که له‌گه‌ل یه‌کینک له‌وه‌وله‌تانه‌دا که‌تۆته کینشه و شه‌رکردن میلله‌تی کورد و خاکی کوردستانیش له‌وه‌وه‌وه کینشه و شه‌ره‌ داتی گه‌لاوه و باره‌ها گوند و شه‌ره‌کانی له‌ نزکی سنووری هه‌ردولادا بوون به‌ کۆری شه‌ر و خه‌لکینکی زۆری تیاچوه و شار و گونده‌کانی ویزانکراوه.

روسی قه‌یسهری له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزه‌هه‌مدا چهند هزیه‌ک وای لیک‌کردوه که سیاسه‌تی به‌رامبه‌ر به‌ میلله‌تی کورد بگۆرێ و خزی لی‌ نزیک بکاته‌وه و له‌ مه‌سه‌له‌ی کورد بکۆلیته‌وه و شه‌ره‌زایانی پسه‌پۆری بۆ ته‌رخان بکا بۆ ئه‌وه‌ی هه‌رکه‌سه‌ سه‌رنجی خزی ده‌رباره‌ی کورد و کوردستان ده‌س‌نیشان بکا.

هزی سه‌ده‌کی ئه‌و بایه‌خ پیدان و سه‌رنج راکینشانه‌ی روس ئه‌وه بوه که ئاگاداری ئه‌وه‌بوه و لاتنه‌ کۆلۆنیالیه‌کانی تر بایه‌خ ئه‌ده‌ن به‌ رۆژه‌لانی ناوه‌راست و هه‌ریه‌که به‌ جزینک خه‌ریکه‌ ده‌م بۆه‌نینه‌ خیر و بی‌زی ناوچه‌که بۆ ئه‌وه‌ی له‌ دوا‌رۆ‌دا ببیت به‌ میراتگری عوسمانلی، بۆیه‌ روسه‌کانیش که‌وتنه‌ خۆیان و سیاسه‌تیان به‌رامبه‌ر کورد گۆری.

لازاریف له‌وه‌وه‌ ئه‌لی: ۲۰۰

(جینگری قونسولی روس له‌ شاری وان) گه‌بشتۆته ئه‌و بیرورایه‌ی که مه‌سه‌له‌ی کورد به‌ نیه‌به‌ت روسیاوه مانایه‌کی گزنگ و تایبه‌تی هه‌یه‌). هه‌روه‌ها (ف. گرده‌لیشسکی) که خزی بۆ ماوه‌یه‌ک له‌ناو کوردا ژباوه سه‌رنجی خزی ده‌رباره‌ی کورد به‌م جزره‌ ده‌ریه‌وه:

(روسیا ئه‌رکینکی رۆشنییری زۆر گه‌وره‌ی که‌وتۆته ئه‌ستۆ، پینوئسته‌ میلله‌تی کورد به‌لای خۆیا رابکینشینت و له‌ بواری کۆمه‌لایه‌تی و رۆشنییریدا یارمه‌تی کورد بدات..... بۆ کورد کامیان باشه؟ ئایا بچنه‌ پال روسیا یا هه‌ر له

چوارچینوی تورکیادا پیننه‌وه؟ ئایا کورد ئه‌بی کولتوری روس له کولتوری بینگانه‌ی تر به باشتتر دابینین یانا؟

یه‌کینک لهو کورده ناودار و وریایانه‌ی که هه‌ولی داوه کورد پینوهندی به ده‌وله‌تینکی بینگانه‌وه بکا بۆ ئه‌وه‌ی یارمه‌تی بدا و له کۆت و زنجیری عوسمانلی رزگاری ببیت عه‌بدولره‌زاق به‌درخان بوه.

له باسی رۆشنبیریدا له‌وه دواین که چون عه‌بدولره‌زاق به‌درخان ته‌قه‌لایه‌کی زۆری دا‌بوو بۆ به هیزکردنی پینوهندی کورد به روسه‌وه و چون دا‌وای له روسه‌کان کردبوو بایه‌خ به‌دن به زمانی کوردی و دا‌وای لێ کردبوون (ئا. ئۆریللی) رۆژه‌لانتناسی به‌ناویانگی روس بنیرن بۆ کوردستان بۆ ئه‌وه‌ی (ری‌زمان) و قامووسی کوردی دابنیت و روسه‌کانی هان ئه‌دا که ئه‌ده‌به‌ی روسی ته‌رجمه بکری به کوردی و به‌شیکێ کوردی له ده‌زگاکانی رۆژه‌لانتناسی پترۆگرادا بکرئته‌وه.

له‌م روه‌وه ئه‌و ئا. ئۆریللی‌یدی عه‌بدولره‌زاق به‌درخان دا‌وای کردبو که به‌چپته کوردستان بۆ به‌هیزکردنی پینوهندی روس و کورد. ده‌ریاره‌ی عه‌بدولره‌زاق به‌درخان وتویه‌تی: «٩»

(عه‌بدولره‌زاق به‌درخان مرزۆنیک بوو وه‌ک هه‌لۆ ئه‌ی‌روانیه‌شت له ئاخاوتندا وریا و زانا، ره‌وشت به‌رز و خوننده‌وارنکی هه‌لکه‌وتوبو، وه‌ک کوردینکی راست و نیشتمانپه‌روه‌ر له کاروباریا زۆر ئازا و چالاک بو)

له گۆژاری یه‌که‌م سالی (چوارچرای ژماره ٢ سالی ١٩٨٦ چاپی سویند دوکتۆر که‌مال عدلی باسینکی تیر و ته‌سه‌لی ده‌ریاره‌ی عه‌بدولره‌زاق به‌درخان نویسه ئه‌لی (پ. ئه‌فریانزف) له نویسنیکیا‌یه ناوی (کورد له شه‌ری روس له‌گه‌ل تورکدا ئه‌لی:

(پینوهندی عه‌بدولره‌زاق به‌درخان له‌گه‌ل روسه‌کاندا بی‌هووده نه‌بوو به‌لکو ئه‌و نامانجه‌ی که بزی تیده‌کۆشا پلاتی خزی بۆ دانا‌بوو، که به‌ر له هه‌مووشتینک گه‌ره‌کی بوو سوود له‌و دوژمنایه‌تیه‌ بن‌داکوتاره‌ کۆنه‌ی تورک و روسه‌کان وه‌ریگری و له‌و رینگه‌شه‌وه یارمه‌تی و هاوکاری روسیا بۆ کورد مسۆگه‌ر بگات،

له لایه‌کی تریشه‌وه روسه‌کان ده‌سه‌لاتیان له کوردستانی ژێرده‌ستی قاجاری دا هه‌بوو، ئه‌مه جگه له‌وه‌ی که هاوسی‌ی کوردیش بوون.

لازاریف ٢٢، له باسه‌که‌یدا ده‌رباره‌ی ته‌قه‌لای عبدالرزاق به‌درخان بز په‌یدا‌کردن و به‌هه‌یز‌کردنی پهنه‌ندی له‌گه‌ل روسه‌کاندا نه‌لی:

(به‌درخان له نامه‌یه‌کی نه‌ینیدا بز مه‌کته‌بی قه‌فقاس نه‌لی: ژون تورکه‌کان دوا‌ی هاتنیان بز سه‌رکاروبار خویان له ئاستی زۆرشتدا کو‌یز کردوه، نه ناگایان له رووداوه‌کانی ناوچه‌کانی کورد هه‌یه نه له هی‌پاشه‌ رۆژی خویان. کورد له‌م هه‌لۆسته‌دا هه‌موو دوژمنی تورکن و ئاماده‌ن بچنه پال ئیزان یا روسیا ته‌نانه‌ت سواری هه‌میده‌ش دوا‌ی را‌کردنی حوسین پاشا وه‌کو گیانیکی بی‌هۆشی لی‌هاتوه.....

له سه‌ره‌تادا عه‌بدولره‌زاق به‌درخان ئه‌یویست بچینه قه‌فقاس و باره‌گای خزی بیاته (یریقان) بز ئه‌وه‌ی دوورینت له تورکه‌کانه‌وه، به‌لام به‌رله‌وه‌ی بچینه قه‌فقاس ئه‌و پرۆگرامه‌ی که ده‌مینک بوو بی‌ری لی‌کردبوه‌وه، له دانیشتنیکدا له‌گه‌ل قونسولی روس له (وان) ئه‌و پرۆگرامه‌ی خزی به‌م جزه‌ی خواره‌وه باس کردوه:

(ئینه هه‌موو شتی‌نکمان ئاماده‌یه له‌ناو له‌شکری تورکدا، کوردیکی زۆر هه‌یه که جینی متمانه‌یه و جینی بروای ئینه‌دن و من نیسته ئه‌توانم (وان) داگیر بکه‌م به‌لام هیچ سوودینک له گرتنی نابینم بۆیه راسته‌وخۆ ئه‌توانم بچمه ئیزان و داوا له حکومت ئه‌که‌م ده‌سه‌لاتی کوردستانم بدریتی و به‌لینیان ئه‌ده‌می تورک له‌ناوچه‌که ده‌ریکه‌م. هیوام وایه فارسه‌کان بی‌گیروگرفت ئه‌م پینشیا‌زه‌م وه‌ریگرن و خۆ ئه‌گه‌ر وانه‌بوو ئه‌وا به‌هه‌یزی خۆم (سالماس) یاخود (ورمیه) ئه‌گرم و تلگرافینک بز شاه ئه‌نوسم و هه‌موو ده‌سه‌لاتینکم بز ده‌رکردنی تورکه‌کان به‌کار ده‌هینم..... ئینه کوردین، ئه‌بی له‌پینش هه‌موو شتی‌نکدا جی و ری‌یه‌ک بۆخۆمان دامه‌زرینین له ئیزان که ئه‌م کاره ئه‌بیته هه‌نگاوی یه‌که‌م بز دامه‌زراندنی میرنشینیکی سه‌ریه‌خۆ، وه‌ئه‌گه‌ر ئه‌مه سه‌ریگرت ئه‌وسا له کوردستانی تورکیاش ده‌ست به‌شۆرش ئه‌که‌م و هه‌ر لێزه‌شدا دووباره‌ی ئه‌که‌مه‌وه که هه‌موو شتی‌نکمان

ئاماده، میللهتی کورد تنها چاره‌ریی فه‌رمانینکن، ئیغه ئه‌مانه‌وی ئه‌و
خاکی که هی کوردستانه تنها ئه‌وه بخه‌ینه ژنده‌ستی خومان و چا و نابرینه
خاکی تورک و ئیران.

دوای ئه‌وه‌ی که کورد داوا له روس ئه‌کا زامنی سه‌ریه‌خیزی کورد بکا، له
ئینستاه بۆ داهاتووش هه‌میشه له‌گه‌ل روسدا دراوسی و هاودۆستیکی راست
ئهبی..... ئه‌مه‌یه پلانه‌که‌مان، ئه‌گه‌ر گه‌یشتینه مه‌به‌ست، کار له‌وه باشتتر نیه،
به‌لام ئه‌گه‌ر ئه‌وه سه‌ری‌نه‌گرت ئه‌وا سه‌رمان له رنگای ئه‌و مه‌به‌سته‌دا
دائنه‌ین.

وابزانم روس که‌م و زۆر به‌رژه‌وه‌ندی له‌وه دایه که وامان به‌سه‌رنه‌یه‌ت
که‌به‌کوینه باریکی سه‌خت و دژواره‌وه و له‌م روه‌وه وه‌رامینکی روون و ئاشکرمان
ئه‌وی).

به‌لام ئایا ئه‌و ته‌قه‌لایه‌ی به‌درخان هه‌تا کو‌ی به‌ری کردوه و ئه‌نجام به‌چی
گه‌یشتوه؟ وه‌کو هه‌موو سه‌رچاوه‌کان باسیان کردوه به‌درخان هه‌ولینکی زۆری داوه
که سه‌رکرده‌کانی کوردی ئه‌و رۆژه‌هاوکاری بکه‌ن له‌و ته‌قه‌لایه‌یدا و هه‌ولی داوه
پینه‌ندی له‌گه‌ل نه‌ته‌وه‌کانی تریش بکات به‌لام ئه‌و هه‌وله‌ی بۆ نه‌چۆته سه‌ر
چونکه سه‌رۆک هه‌زه‌کان هه‌میشه سوودی خویان مه‌به‌ست تر بوه وه‌ک له‌وه‌ی
که به‌چن به‌ده‌م داخوازه‌کانی عه‌بدولره‌زاق به‌درخانه‌وه.

جگه له‌وه‌ش لام‌وايه ئه‌و به‌یرکردنه‌وه‌یه‌ی به‌درخان به‌ ئومیدی ئه‌وه‌ی ئیرانیه‌کان
رینگه‌ی بده‌ن له‌ ناوخاکی کوردستانی سه‌ر به‌ ئیراندا خۆی کۆیکاته‌وه و
ده‌سه‌لاتینکی به‌ هیز له‌و ناوچانه‌دا په‌یدا بکات شتینکی خه‌یالی بوو و هه‌ر له‌و
بۆچوونانه‌ی دوایی ئه‌چیت که زۆر جار هه‌ندی له‌ تیکۆشه‌رانی کورد به‌ هه‌مان
هه‌له داچون و له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ئیران رابردویه‌کی زۆر ره‌شی هه‌به‌وه له‌گه‌ل کوردا
وه‌کو ئه‌وه‌ی شیخ عوبیده‌وللا شه‌مزینی و (له‌ناویردنی سمکو و قازی محه‌مه‌د له
دوای ئه‌وان)، چونکه ئیرانیک که رینگه‌ی کوردی ژنده‌ستی خۆی نه‌دا مافی
خۆی ده‌زگیر ببینت چۆن بۆی ده‌سه‌نه‌دا له‌به‌ر خاتری کوردی شوینیکی تر
ده‌وله‌تینکی وه‌کو عوسمانلی له‌ خۆی بۆ رووژینیت؟.

(دوكتور كهمال عدلی له پەراوینزی بلسه كهیدا ئەلی: (عەبدولرەزاق بەدرخان كوری نەجیب پاشای كورە گەورەى بەدرخان بەگە. له ساڵى ۱۸۴۶ دا له دایك بوە و حاجى قادرى كۆبى مامۆستای بوە ماوهدەك سكرتێرى سى ھەمى بالیوزخانەى عوسمانلى بوە له (پیتروۆرگ) و لەوى زمانى روسى فێرپووە و پاش ئەو بوە بە سكرتێرى دووھەمى بالیوزخانەى عوسمانلى له تاران.

دوكتور عەزیز شەمزی دەربارەى تەقەلای روس بۆ پتەوكردنى جى پى زى خۆى له كوردستاندا ئەلی: «۱۴»

روسەكان له ساڵى ۱۹۰۳ دا قونسولخانەى یەكیان له شارى (وان) كردهووە و له رینگای گاوارهكانى ناو كوردستانەو بەشترى بنكهیان دانا بۆ بلاوكردنەوێ دەنگوباسى هیز و دەسلەتدارى روس و بۆ كۆكردنەوێ دەنگوباسى ئەو ناوچەى.

روسەكان مەشرووتیەتى ئێرانىيان بە ھەل زانى (مەشرووتیەتى ئێران له ساڵى ۱۹۰۵ دا بەرلەوێ توركیا بلاوكرايەو) و ھەولیان دا ناوچەى كوردستانى ئێران بخرنە ژێر دەسلەتێ خۆیانەو بۆ ئەوێ ولاتەكانى پشت قەفقاس ھەموو بخرنە سەر ئیمپراتۆریەتەكەیان.

بۆ گەیشتن بەو مەبەستە گەلێك قونسولخانە و قوتابخانەى ئایینىیان له شارەكانى كوردستاندا كردهووە و بەرلەوێش چاپخانەى یەكیان له شارى ورمى دامەزراندبوو وە تەقەلایەكى زۆریان دا ئابوورى كوردستان بەستەن بە بازارەكانى روسەو.

ئەو چالاكىیەى روس لەناو خاكى ئێراندا ئەلمانەكانى بى تاقەت كردهو بۆیە كەوتنە ھاندانى توركەكان بۆ بەریدەست كردنى روس و كەوتنە ھاندانى توركەكان كە شەر بفرۆشن بە ئەفسەر و دیپلۆماسیەكانى روس لەناوچە كوردییەكاندا وەبۆ ئەوێ بیزاریان بكەن ھەندى ئازاوەیان لەسەر سنوور بەرپاكرد.

روسەكان له ئەنجامى ئەو دا كەوتنە جۆرە تەقەلادانىكى تر بەوێ كە ئەگەر نەتوانن كورد بەلای خۆیاندا داشكێتن ھیچ نەبى وایان لى بكەن بى لایەن بوەستن. قونسولى روس كە ساتى خۆى لەشەرى یەكەمى جیھانىدا له (دمشق)

کاروباری کوردستانی‌شی پی سپی‌رابو له نامه‌یه‌کیدا ئەلی: که شهر دەستی‌پی کرد، چ له باره‌گای قەفقاس و چ له پترۆگراډ پشت به ئەرمەنیەکان بەسرا و چه‌کیان درایه که‌چی هیچ ناوڕینک له کورد نەدرایه‌وه و ساتینک له کاتی شەردا روسی قەیسەری گە‌بشتنه ناوچه‌کانی کوردستان ئەو چه‌کداره ئەرمەنیانە‌ی که پ‌قیان له کورده‌کان بوو دەستیان کرد به تاوان و دەس‌درئژی کردن بەرامبەر به کورده‌کان.

روسە‌کان له ماوه‌یه‌کی که‌مدا توانیان رۆژئاوای ئێران بخەنه ژێر دەسه‌لاتی خۆیان‌وه، له سەرەتای سەده‌ی بیستەم‌دا سابلاخیان کردبوو به بازاریکی گەوره بۆ ساغ‌کردن‌وه‌ی که‌لوپەلی خۆیان و له هەمان کاتدا پلانه سیاسیە‌کانیشیان ئەنجام ئەدا).

دە‌رباره‌ی پێ‌وه‌ندی کورد و روس (و.ج. نیلق‌تسن) «٤٧» ئەلی:

(له شەری یه‌که‌می جیهانی‌دا کورده‌کان که له‌ناو سوپای عوسمانلی دابوون به‌شداری شەریان کرد شان به شانی تورکه‌کان، بە‌لام له‌و کاتە‌دا (کۆمه‌لی نیشتمانی کورد) له‌گە‌ڵ روسە‌کاندا رینگ‌که‌وت و یارمه‌تی ئەو له‌شکرە‌ی روسی‌دا که بە‌ره و بتلیس و ئەرزنجان ئەهاتن به ئومیدی ئەوه‌ی روسە‌کان یارمه‌تی کورد ئە‌ده‌ن بۆ سەر‌به‌ستی و نازادی گە‌لی کورد، بە‌لام روسە‌کان شکان و پلانه‌که‌ش هە‌لۆه‌شایه‌وه، بە‌لام کۆمه‌لی نیشتمانی کورد له‌گە‌ڵ ده‌وله‌ته سویندخواره‌کانا له سالی ١٩١٨دا له ئەسته‌مبول یه‌کتريان بینی و شەریف پاشا هە‌ل‌بێژرا که له کۆنگره‌ی ناشتیدا داوای مافی میللەتی کورد بکات).

دە‌رباره‌ی پێ‌وه‌ندی روسی و کورد دوکتۆز جه‌مال نە‌به‌ز ئەلی: «١٥»

(روسە‌کان هە‌ولیان دا شوین پی‌یه‌کی ئابووری و سیاسی نوی‌یان دە‌س‌بکه‌وی لە‌سەر ئەوه روسیای قەیسەری که‌وته ئەوه‌ی زۆرتر ئاوور له کینشه‌ی کورد بداته‌وه، به تایبەتی له دوا‌ی شەری (ژاپۆن)، له‌بەر ئەوه هە‌ولی‌دا پلانتینک سازیکا که ری و شوینیکی وابدۆزیته‌وه که بتوانیت ژماره‌یه‌کی زۆر له خینله کورده‌کان به‌لای خزی داشکینیت، بۆ ئەو مه‌به‌سته له سالی ١٩٠٦دا ناوڕینکی ته‌واوی له کورده‌کانی (ده‌رسیم) دایه‌وه، بۆ نمونه سکریتیری قونسولی گشتی له

نه زروم نیرا بۆ ده رسیم).

له نووسراوینکی باره گای گشتی جدنگی قه قفاس له ۱۸/۵/۱۹۰۸ دا ئه لی: ته گه هات و شهر روویدا، تهوا ناوچه ی ده رسیم ته توانی ده هه زار چه کدار ناماده بکات. به لأم شهش هه زاری تهو چه کدارانه ناماده نین له ژیر فه رمانده ی کاربه ده ستانی تورکدا بن).

دوکتور جه مال نه به ز ده رباره ی ته قه لای روسه کان ئه لی: «۱۵»

روسه کان زور چه زیان ته کرد خیله کورده کان به لای خویاندا داشکین، هه ر چه ند هه ول و ته قه لاکانیان له م رووه وه سوودی نه بوو، ته وه ی ده سگیربان بوو ته نها بریتی بوو له وه ی له گه ل حامید سه دیقی شینخی شه مزینی دا رنک که وتن که تهو خزی لووتی له وه ته خورا که روسه کان پشتگیری بکن. سه ردانی شینخی شه مزینی بۆلای یاری ده ده ری قونسولی روس له (وان) و ورمی سه ردلی تورکه کانی گرت و زراوی نوینه رانی ئینگلیز و ئه لمانیای تۆقان. جگه له وه له سالی ۱۹۱۶ دا به درخانیه کان له (ته فلیس) پنه وندیان به (دوق نيقولای) روسه وه کرده داوای پشتگیری کردنیان لی کرد به لأم روسه کان تهو سه رده مه هه لونیستیکی پوون و ناشکرایان نه بوو به رامبه ر به کورد بۆیه گویان نه دایه داخوازی به ده رخانیه کان).

دوکتور قاسمو ده رباره ی سیاسه تی قه سه ری روس و چاوتیبرینی له کوردستان ئه لی: «۱۶»

(له ته نجامی رنکه وتنی روسیا و به رتانیای و فه رانسه دا له په یمانی سایکس پیکو له سه ر ته وه بریار درا که کوردستانی تورکیا بکرنه ته به دوو به شه وه به شی روسی و به شی فه ره نسی. به لأم شو رشی ئوکتۆبه ر سنوورنکی دانا بۆ تهو موغامه ره په ی که روسی قه سه ری داینا بوو ده رباره ی داگیرکردنی به شینک له کوردستان).

قه دری جه میل به گ ده رباره ی پنه وندی کورد و روس ئه لی: «۱۷»

(له سالی ۱۹۱۴ دا ئیسماعیل ناغای شکاک و عه بدوله زاق به درخان و شینخه کانی نه هری و سه ید ته ها و سه ید عه بدوللا له ناو خویاندا له سه ر ته وه رنک

که‌وتن که پینکوه خدبات بکه‌ن بۆ وه‌ده‌سه‌ینانی مافی کورد، بۆ گه‌یشتن به‌و
تامانجه‌ دۆستایه‌تیان له‌گه‌ڵ روسی قه‌یسه‌ری‌دا سازکردبوو، به‌لام که شۆرشى
نۆکتۆیه‌ر روویدا هه‌مویان گه‌رانوه‌ بۆ تورکیا. عه‌بدولره‌زاق به‌درخان له‌لایه‌ن
تورکه‌کانه‌وه‌ نیررا بۆ موسل بۆ محاکمه‌کردن، به‌لام به‌رله‌وه‌ی محاکمه‌ه‌ بکرینت
کوشتیان و سه‌ید ته‌ها و سمکۆ و ته‌وانی تر خۆیان نه‌دا به‌ده‌سته‌وه‌ و خۆیان
رزگارکرد.

باسیل نیکیتین که قونسولی روس بوه له ئیران ته‌لی: «۲۸»

(له سالی ۱۹۱۶دا کمیل به‌گ به‌درخان که له بنه‌ماله‌ی (بۆتان) ه، له‌و
ساله‌دا له (تفلیس) له‌گه‌ڵ دۆقی گه‌وره (نیکۆلای) که نایبی مه‌لیکی قه‌فاس
و قائیدی گشتی بوه له‌سه‌رسنووری تورک گه‌توگۆزی له‌گه‌ڵدا کردوه ده‌رباره‌ی
کورد. به‌لام روسه‌کان له‌و رۆژانه‌دا هه‌لۆنستینیکی ناشکریان نه‌بوه به‌رامبه‌ر به
کورد وه‌سه‌رگرتنی هیوا و ناواته‌کانی کورد تینکه‌ڵ بویوو به‌ دروستبونی
ئه‌رمه‌نیای سه‌ریه‌خۆه.....

له کۆتایی سالی ۱۹۱۷دا وه‌فدینک له‌لایه‌ن کۆمه‌لی سه‌ریه‌خۆیی کورده‌وه
هاتنه‌لام (باسیل نیکیتین) و نامه‌یه‌کیان دامی که له‌لایه‌ن (سه‌ید ته‌ها) وه
نیرابوو بۆ ته‌وه‌ی پینکوه دژی تورک له‌سه‌ر نه‌خشه‌یه‌ک رینک بکه‌وین بۆ
ته‌وه‌ی کوردستان رزگاری بێت).

له خواروی کوردستانیشدا له باسی شیخ سه‌عیدی هه‌فید و شیخ مه‌حمودی
کوریدا باسی ته‌و شه‌رانه‌مان کرد له زه‌مانی کاک ته‌حمه‌دی شیخ و له کاتی
شه‌ری جیهانیدا شیخ سه‌عید له شه‌ری قارس و ته‌رده‌هان شان به‌ شانی له‌شکری
تورک شه‌ری دژی روسیای قه‌یسه‌ری کردوه و شیخ مه‌حمودی کوریشی ساتینک
له‌شکری روسی قه‌یسه‌ری نزیک مه‌ریوان و پینجوبین (هه‌تا نزیک گوندی ولیاوا
بوونه‌وه) بوه‌وه‌وه‌ ته‌و ناوه‌ی کاول کرد و هه‌ره‌شه‌ی ته‌وه‌ی ته‌کرد که به‌چینه
ناوشاری سلیمانی‌به‌وه، ئیتر شیخ مه‌حمود خۆی و له‌شکره‌که‌ی گه‌یشتۆته‌ ته‌و
ناوچه‌یه‌ و روسه‌کانی به‌ریه‌ست کردوه.

روسی قه‌یسه‌ری له‌و شه‌رانه‌یاندا که گه‌یشتبونه‌ ناو خاکی کوردستانه‌وه

لاپه‌ره‌به‌کمی زور ره‌شی پر له تاوانیان بۇ خۇیان تۆمار کرده، چ له خانه‌قین و چ له ره‌واندوز و چ له ناوچه‌ی مەریوان زور درندانه جوولانده‌ته‌وه.
نەرنۆلد ویلسنی حاکی گشتی به‌ریتانیا له لاپه‌ره ۳۱ و ۳۲ ی کتیبه‌که‌یدا
ئەلی: «۲۷»

(که روسەکان زستانی سالی ۱۹۱۵-۱۹۱۶ گە‌یشتنه ناوچه‌ی ره‌واندوز
هەرچی‌کیان به‌رده‌ست کهوت به تالانی بردیان و ئەوی مایه‌وه هەمویان
سووتاند. که هه‌یچیان بۇ نه‌مایه‌وه ده‌ستیان کرد به سووتاندنی دارودره‌خت و
جۆگای ناوه‌کانیان تینک ئەدا و پریان ئەکرده‌وه. ئەوانه‌ی له‌و ناوه‌دا ده‌سه‌لانی
چەک هەلگرتنیان هەبوه یا کوژراون یا به زۆره‌ملی له‌گەل خۇیاناً بردوویانن.
به‌لام رووسەکان به زۆری ئەم ره‌فتاره‌یان له‌گەل کورده موسلمانەکاندا ئەکرد و
ئەوانه‌ی کردیستیان بوون به نەرم و له‌سه‌رخۆ له‌گەلیاندا ئەجوولانده‌وه.
که ساتینکیش له سەره‌تای سالی ۱۹۱۷دا ناوچه‌ی خانەقینیان داگیرکرد ئەو
ناوچه‌به‌شیان له ره‌واندوز خراپتر لیکرد، هەتا ژن و مندالیش به‌سه‌لامه‌تی
ده‌رنه‌چون و رزگاریان نه‌بوو).

له باسی ژیانی شیخ مەحموددا باسی تاوانی روسەکان کرا، له ناوچه‌ی پینجۆن
و مەریواندا و چۆن ئەو تاوانانە وای له شیخ مەحمود کردبوو که به هه‌یچ
جۆرنک به بەلین و به‌و خەلات و به‌راتانه‌ی که به‌یاره‌وه بۇ شیخ مەحمودی
بنێردی له لایه‌ن قەیسەرییه‌وه رازی نه‌بیت و وه‌کو له یاداشته‌کانی زیوه‌ردا
باسی کرده «۱۳» وه‌رامینکی زۆر ره‌ق و سه‌ختی نارده‌وه بۇ روسەکان که پینووست
ناکا لیره‌دا دووباره‌ی بکه‌ینه‌وه.

ده‌ریاره‌ی پینوه‌ندی کورد و روس و سیاسه‌تی روسی قەیسەری به‌رامبه‌ر کورد
دوکتۆر که‌مال مەزه‌ر ئەلی: «۷»

(روسەکانیش هه‌روه‌کو ئینگلیز زۆر ده‌مینک بوو چاویان به‌ریبه‌وه کوردستان به
تایبه‌تی ئەو ناوچانه‌ی که که‌وتبوونه نزیک سنووری خۇیان.
روسەکان له میژبوو قونسلخانه و قوتابخانه‌ی تایبه‌تی و بنکه‌ی ئایینی
کرستیانیان له هەندی شاری کوردستانی تورکیادا دامه‌زراندبوو. به‌ر له

دهست‌پی‌کردنی شهری یدکه‌می جیهانی له شاری (ورمی) چاپخانه‌یه‌کیان دامه‌زرا‌ند. قونسولی روس له دیمه‌شق شازاده (باریس شاخو‌فسکی) له سالانی شهری جیهانی‌دا بوو به سدرپه‌رشتیکه‌ری کاروباری روس له هه‌موو کوردستاندا و شاخو‌فسکی بایه‌خینکی زوری دا به‌وی که باری ئابوری کوردستان بیه‌سرتنه‌وه به روسیاوه بز ئه‌وی نەک تنها هەر به‌رهمه‌ پیشه‌سازیه‌کانی روس که ئه‌نیرا بز کوردستان به‌لکو به‌رهمه‌کانی ئه‌ورپاش له رنگه‌ی روسیاوه به‌کیش ئه‌کرا بز کوردستان که له ئه‌نجامدا پینوه‌ندی بازرگانی و ئابوری روس له‌گه‌ل کوردا گه‌شته راده‌یه‌ک که ئه‌لمانه‌کانی بیزار و نارائارام کردبوو).

دوکتور که‌مال مه‌زه‌هر هەر له باسه‌که‌یدا ئه‌لی:

(م.س. لازاریف لای وابوه روسه‌کان ئه‌گه‌رچی وه‌کو ده‌وله‌ته‌ گه‌وره‌کانی تر چاوی بریبوه خاکی کوردستان و سامانی کوردستان، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا خه‌تینکی سیاسی و دیار و دوورینی نه‌بوه به‌رامبه‌ر به‌ کورد و کوردستان و زورچار سیاسه‌تی روس به‌پێ‌ی کات و شوین ئه‌گورا (وابزانم درزناکه‌م ئه‌گه‌ر بلیم ئینسته‌ش هه‌روایه). قونسولی روس له (ورمی) له یه‌کینک له دۆکو‌مینته نه‌ینیه‌کاندا به ئاشکرا دانی به‌وه داناه که روسه‌کان به راده‌ی یه‌که‌م له گوشه‌ی دامه‌زرا‌ندنی ئه‌رمه‌نیای سدریه‌خوزه سدی‌ری کیشه‌ی کورد و دوا رۆژی کوردی ئه‌کرد که به‌وه روس دوو سیاسه‌تی جیاوازی هه‌بوه به‌رامبه‌ر به‌ کورد و به‌رامبه‌ر به‌ ئه‌رمه‌ن. ده‌ریاره‌ی کورد روسه‌کان جارنک له جاران پشتگیری کوردیان نه‌کردوه که‌چی له هه‌مان کاتدا به‌بێ‌ وچان پشتگیری ئاسووری کرد و سیاسه‌تینکی تایبه‌تی هه‌بوه به‌رامبه‌ر به‌ ئه‌رمه‌نیه‌کان له کاتی پینوستیدا چه‌کیان دا‌وندتی).

دوکتور که‌مال مه‌زه‌هر له لاپه‌ره (٢٦) ی کتیبه‌که‌یدا ئه‌لی: «٧»

شازاده (شاخو‌فسکی) له نامه‌یه‌کی ره‌سمیدا نووسیویتی ئه‌لی:

(له‌گه‌ل ده‌ست‌پی‌کردنی شهری جیهانی، چ له باره‌گای قه‌فاس و چ له پترۆگراد پشت به ئه‌رمه‌نیه‌کان ئه‌به‌سرا و هیوایه‌کی زور هه‌بوه به ئه‌رمه‌نی

که چی هیج گوی نه دراوه ته کورده کان).

له باسی ژبانی شیخ مەحمودا و له باسی بزوتنه وهی ههستی نه ته وایه تیدا
باسی پینوهندی شیخ مەحمود و مینزورسکی و روسه کائمان کرد که چ دوکتور
که مال مەزهەر و چ شیخ ره ئوف باسی نه و پینوهندیانه یان کردوه و لیزه دا به
پنیوستان نه زانی دووباره یان بکه ینه وه.

۴- پیوهندی کورد و ئینگلیز

له دوای ئهوهی ئینگلیزهکان دهستیان بهسەر هیندستاندا گرت و لهوینوه پهرینهوه بۆ ناوچه پهر له نهوتهکانی خوارووی ئیزان، ئیتر لهوساوه بهلای سیاسهتهدارانی ئینگلیزهوه به پنیوست زانراوه ئهوه ناوچانهی که بهراگه پشتی رینگهوبانی هات و چوی نیوانی ئینگلتیره و هیندستان پیادا ئهروات (جگه له ریزی هات و چۆی ناودهریا) والی بکا سهرهخۆی بن یا ههر هیچ نهبی دوورین له دهسهلاتی دوژمنهکانیانهوه. جگه لهوهش که شۆرش پینشهسازی له ئهوروپادا تهقیهوه و پنیوست بوون به کرینی که رهسهی خاوه به نرخینکی ههرزان و فرۆشتنی مالی بازرگانی لهناو بازاری ولاتاندا که رۆژهلاتی ناوهراست ناوچهیهکی دهولهمنهنبوه ئهوهش ئهوهندهی تر وای له ئینگلیز کردوه بایهخ بدات بهو ناوچهیه که خاکی کوردستانیش بهشینکی گرنگ و ستراتیژی بوه لهو نهخشانهی ئینگلیزهکان کینشاریانه.

دوای ئهوهش که ئینگلیزهکان زانیان کوردستان پهر له نهوت (که سهر ئهوهیه ئینگلیز ههتا ماوهیهکی درهنگ ئهوه بایهخدانیهان به کوردستان وا ناشکرا نه کردوه که له پهر بوونی نهوت بوه، بهلکو ئهتوانین بلین هه ندینک له کاربه دهستانی ئینگلیز خوشیان که له ناوچه که دا کاروباریان پی سپیرابوو و ئاگاداری ئهوه نه کرابوون که بایهخدانی ئینگلیز به کوردستان له بهریوونی نهوت بوه- وه کو له باسینکی تایبه تیدا روونی ئه کهینه به ناوی نه ته وه).

ئینگلیزهکان ماوهیه ک بوو گهرۆک و شاره زایان و میسونیره کانی خزیان به ناشکرا و نهینی ناردوه بۆ کوردستان بۆ کو کردنه وهی هه وال و شاره زا بوون ده رباره ی باری کۆمه لایه تی و ئابووری و ژماره و شونین و ده سه لاتنی عه شیره ته کانی کورد و سه رۆکه کانیان.

ئهموندز له کتیبه که یاده "ه" باسی ژماره یه کی زۆری لهو گهرۆک و بازرگان و

میسونیزانه کردوه که بهر له شهری یه که می جیهانی به ناو کوردستاندا گهراون و شاره زاییه کی زوریان ده رباره ی کورد و کوردستان پیدا کرده و راپورت و نووسینکی زوریان تۆمار کرده.

بینجگه له نه دموندز (لونگریک S.H.) له کتیبه که پیدا Four centuries of Modern Iraq چاپی له ندهن سالی ۱۹۲۵- نهویش باسی ژماره یه ک لهو گهرۆکانه ی کرده که چونه ته کوردستان وه کو (د. کامبیل) و (ت. هاول) و چهند که سینکی تر. ستیفن له کتیبه که پیدا «۵۷» ده رباره ی سیاسه تی به ریتانیا به رامبدر به ناوچه ی رۆژه لات (به کوردستانه وه) به م جزه ی خواره وه بزی چوه:

«ئینگلیزه کان بۆ پارێزگاری له هیندستان پیوستیان به وه هه بوه که زنجیره ی نهو شوینه گرنگانه ی که نه که ویتته نزیک هیندستانه وه، نهو شوینانه والی بکه ن له ژیر ئینتدابی خزیندا بی یاخود هیچ نه بی سدره خزین و له ژیر ده سه لاتنی هیچ حکومه تینکی به هیزی تردا نه بن.

لهو روه وه ئینگلیزه کان دوو جزر لیکدانه وه و بۆچوونیان هه بوه:

۱- به شداری کردن له گه ل روسه کاندا له دهس به سه راگرتنی ناوچه که دا.

۲- هینشتنه وه ی نهو ناوچانه به سدره خزینی.

ئینگلیزه کان نهو بۆچوونه ی دووهه میان په سند کرده له وه دا نه وه یان خستۆته بهرچاو که هدر جزه هاوکاریه ک له گه ل روسدا نه بیته هزی نه وه ی روسه کان والی بکا بیر له دهس تیوه ردانی ناوچه که بکه ن و به تایبه تی له هیندستان و له خه لیجدا، بهو جزه ئیرانی دراوسی نی هیندستان و جنوبی ئیرانی پر له نهوت حسابی بوکرا که پیوسته ولاتینکی سدره خزینت». (هه رچهند له سالی ۱۹۰۷ دا نهو برباره تیکچوو وه له گه ل روسه کاندا رنک که وتن که هه ردوولایان ده سه لاتیان هه بیته به سهر ئیراندا که نهو ده سه لاتنه دو قۆلیه له شهری جیهانی دووهه مدا خۆی ده رخست که ساتینک ئینگلیزه کان هیزیان ناره جنوبی ئیران بۆ بارێزگاری نهوت، روسه کانیش هیزی خۆیان نارد بۆ ناوچه ی نازربایجان و ده وره ی کوردستان).

رۆژه لاتناس و میژوو نوسه کان له وانیه که بایه خیابن به رووداوه کانی ناوچه ی

رؤژه‌های ناوهراسی داوه، هدریه‌کیان به جزینک باسی سیاست و دیپلوماسیه‌تی به‌ریتانیایان کردوه.

ئینگلیزه‌کان له کوردستاندا هدرلیان داوه به ته‌واوی لووت بۆهنه کاروباری کوردستانه‌وه و تنها هدرخویان ببن به تاقه که‌له‌گای ناوچه‌که. بۆ به‌جی هینانی ته‌و سیاسته‌تیان هدر له کۆنه‌وه بۆ ته‌وه تیکۆشاوان که پینوه‌ندیه‌کی به هیز و پته‌و له‌گه‌ل خۆنده‌وار و رۆشنبیر و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی کوردا په‌یدا بکه‌ن به تایبه‌تی ته‌وانه‌یان که زۆر بیزار بون له ده‌وله‌تی عوسمانلی و ئیران.

یه‌کینک له‌و کورده زرنگ و وریایانه‌ی که هدر له کۆنه‌وه له فروقیل و ده‌س‌برینی ئینگلیز گه‌یشته‌بو عه‌بدولره‌زاق به‌درخان بوه که هیچ ئومیدینکی به ئینگلیز نه‌بوه و به ده‌وله‌تینکی هاروسی‌ی کوردستانی دانه‌ناوه و له‌و باره‌وه پروفیسۆر هه‌سه‌رتیان له کتیبه‌که‌یدا^{۹۰}، بیروباوه‌ری عه‌بدولره‌زاق به‌درخانی به‌رامبه‌ر به ئینگلیز به‌م جزره باسی کردوه:

(ئینگلیزه‌کان کوردیان هه‌له‌خه‌له‌تاندوه و بۆ راستی ته‌و بۆچونه‌ی شۆرشه‌که‌ی شیخ عوبیدوللای سالی ۱۸۸۰ی هیناوه‌ته‌وه به نمونه و روونی کردۆته‌وه که ته‌و ده‌س‌برینه‌ی ئینگلیز به‌رامبه‌ر به شیخ عوبیدوللا شتینکی ئاشکرایه و نابیی هیچ که‌س متمانه‌ی پئی بکات).

عه‌بدولره‌زاق به‌درخان ماوه‌یه‌ک له به‌ریتانیا ژباوه و وه‌کو ئاواره‌ک له‌گه‌ل ئاواره‌بوه‌کانی تری عوسمانلی‌دا له ئینگلتره تیکه‌ل بوه، به تایبه‌تی له‌گه‌ل ئه‌رمه‌نیه‌کاندا و له‌و ماوه‌یه‌دا به ته‌واوه‌تی له سیاستی دوورویی ئینگلیز گه‌یشته‌وه.

ئینگلیزه‌کان له نیوه‌ی سه‌ده‌ی هه‌ژده به داوه فه‌رمانبه‌ران و پیاوه به‌کرنگیراوه‌کانی کۆمپانیای هیندی رؤژه‌لانیان ناردبوو بۆ کوردستان، ته‌و کۆمپانیایه جگه له کاروباری ئابووری و بازرگانیتی رۆلینکی زۆر گرنگیشیان دیوه له به‌جیهینانی سیاستی به‌ریتانیا‌دا له ناوچه‌که‌دا.

له سالی ۱۷۵۸دا دوکتۆرنکی ته‌م کۆمپانیایه له رینگه‌ی که‌رکه‌وه چۆته شاری (ماردین)، دوا‌ی ته‌و (د. کامبیل)، هه‌روه‌ها (ت. هاولی) وه‌کو

لونغریک باسی کرده چونه ته کوردستان و بدناویدا گهراون.

کلودیوس ریچ، نویتهری کومپانیای هیندستان له سالی ۱۸۲۰ دا گهشتینکی دور و دریژی به کوردستاندا کرده و کتینینکی له شینوهی یاداشتا چاپ کرده^{۴۸}، تهگهچی ریچ ببنجگه لهو گهشتهی له کتینهکهیدا باسی کرده زور جاری تریش له رنگهی هاتوجزیدا له بهغداوه بز نهسته میول به کوردستاندا رویشتوه و پینوهندی لهگهله کوردی نهو ری و باندها هه بوه.

ریچ له گهشتهکهیدا پینوهندی لهگهله هندی ناسراو و پیاهه ناودار و سهروکی عهشیره تهکانی کوردا کرده و بایه خینکی زوری داوه به باری ژبانی کوردی نهو سهرده مه به تایبتهی له ناوچهی سلیمانی دا که لهو روزانه دا هینشتا بابانه کان میر و دهسه لاتداری ته ماره ته که بیان بون له سلیمانی دا.

ریچ لهو گهشتهیدا بز یه کهم جار نه خشی چهند شونینکی کوردستانی کینشاوه و باسی ژبانی کومه لایتهی و باری نابوری ده سنیشان کرده.

له دوا ی ریچ له سالی ۱۸۳۶ دا (راولنسون) وه دوا ی نهو (مینجر. ف. میللینگتن) سهریان له زور ناوچهی کوردستان داوه و سهرنجی خویان تومار کرده.

له سهده تای نهه سهده یه دا (لورد کیرزن) ی دیپلوماسی ی بهریتانیای بدناویانگ به ناشکرا باسی نهوی کرده که پنیوسته میسوپوتامیا هه مووی به تهواوی بکه وینته ژنده سهلاتی ئینگلیزه وه. هه نهو (لورد کیرزن) ه له دوا ی نزیک بیست سال له بهرده می ته نجومه نی لوردهکانی ئینگلیزدا به ناشکرا وتبوی: (زور ههله یه ته گهر و ایزانری بهرزه وهندی ئینگلیز تهنها له ناوچهی خهلیجی فارسدا ته بی هه بی..... بهرزه وهندی ئینگلیز تهنها ناوچهی بهسره و بهغدادیش ناگریته وه بهلکو زوروی بهغدادیش ته گریته وه (مه بهستی له کوردستان و ویلایه تی موسل بوه).

تهرنولد ویلسن حاکی گشتی بهریتانیا له کتینه کهیدا لهو رووه وه تهلی: «۳۷» سی هه هه بوه که پالی به ئینگلیزه وه ناوه بایه خ بدا به کیشه و باسی کورد:

۱- پاشه روژی ویلایه تی موسل که زوری دی دانیشتهوهکانی کوردن.

۲- مه‌سه‌له‌ی ئەو زه‌وی و زاران‌دی که ئەکه‌ونه ژوور و یلایه‌تی موس‌ل.
۳- بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورد له کوردستانی ئیراندا که پینوسته حسابینکی
تایبه‌تی بۆ بکرن‌ت (سه‌یر نه‌وه‌یه باسی گ‌رنگ بوونی نه‌وتی نه‌کردوه).
لازاریف له کتێبه‌که‌یدا (دۆخی جیهانی کوردستانی) ده‌رباره‌ی هه‌له‌په‌ی
ئینگلیز له کوردستاندا نه‌لی: «۲۰»

(به‌ریتانیا له سالی ۱۹.۴ - ۱۹.۵ دا روسی به‌ گه‌وره‌ترین دۆژمن و
به‌ره‌ره‌کانینکه‌ری خۆی دانابوو له کوردستاندا. کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز که
رووبه‌رووی روس نه‌بونه‌وه له رۆژه‌لانی دوور و له ناوچه‌ی ناسیای
ناوه‌راستدا، له‌و باوه‌ره‌دا بون که ته‌شه‌نه‌کردن و بلا‌ویونه‌وه‌ی ده‌سه‌لانی روس
له کوردستاندا نه‌بیته هۆی هه‌ره‌شه و مه‌ترسی‌یه‌کی گه‌وره بۆ په‌رژه‌وه‌ندی
ئابووری و باری سیاسه‌تی ئینگلیز له رۆژه‌لانی نزیکدا.
ئینگلیز نه‌یوست له خۆی به‌ولاوه هیچ هینزینکی تر له کوردستاندا ده‌سه‌لاتدار
نه‌بیت چونکه به‌بێ کوردستان بۆی نه‌ده‌کرا ده‌سه‌لانی خۆی له‌ناو ولاتانی
عه‌ره‌ب و ناسیای بچووکدا بچه‌سپینیت).

لازاریف ده‌رباره‌ی چالاکی ئینگلیزه‌کان له کوردستاندا نه‌لی:
(قونسوله‌کانی ئینگلیز له ئەنادۆلی رۆژه‌لانی، له‌ناو کورده‌کاندا
په‌رژیاگانه‌یان دژی روس بلا‌و ده‌کرده‌وه و ته‌قه‌لای نه‌وه‌یان ئەدا ده‌سه‌لانی روس
له‌ناو کریستیانه‌کانی ناو کوردستانی ئێران و عوسمانلی‌دا لاواز بکه‌ن. به
شینه‌یه‌کی گشتی ئینگلیز به‌ چا‌ونکی په‌ر له مه‌ترسی‌یه‌وه ئه‌یروانیه
ته‌شه‌نه‌کردنی ده‌سه‌لانی روس له‌ناو کوردستاندا. له‌م روه‌وه قونسولی فده‌رئ‌سا
له ئه‌رزه‌رووم نوسیوتی: هه‌رکاتینک قونسولی روس سه‌ری له سه‌رژکینکی کورد
بدایه، ده‌م‌وده‌ست قونسولی ئینگلیز به‌ دوا‌ی ئەوا ئەچوه لای ئەو سه‌رکرده‌یه و
سه‌ری‌لی‌ئە‌دا. به‌و جو‌ره قونسوله‌کانی ئینگلیز هه‌میشه وه‌کو سینبه‌ری
قونسوله‌کانی روس وابون له کوردستاندا و لی‌یان جیا نه‌ده‌بونه‌وه.

له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌دا چالاکی و جرت و فرتی سیخوور و پیاوه
سیاسیه‌کانی ئینگلیز له کوردستاندا ته‌واو په‌ره‌ی سه‌ندبوو. قونسوله‌کانی

ئینگلیز له راستیدا له هەرمەکانی رۆژەلاتی عوسمانلی دا له ئەفسەرەکان دا ئەنران.

(فریەن) ی یاریدە دەری قونسولی ئینگلیز له دیاریە کر بۆ ماوەی سالیك به هەرمی بتلیس و ناوچەکانی دەورویدە گەرا، (مایو ئەندرسن) که یاریدە دەری قونسولی ئینگلیز بوە له (سیواس) بەناو هەرمی دیاریە کر و (خەربوت) دا گەراوە، هەروەها (کاپتن. تیزیل) یاریدە دەری ئینگلیز گەشتیکی به ناوچە ی هەکاری و بەتلیس دا کردووە.

بینگومان نابێ گەشتە نەینیه کە ی (مینجرسۆن) مان له بیر بچیت به ناوچە ی سلیمانلی دا که نووسەری ئینگلیز (ئەرنست مین) دەربارە ی مینجرسۆن ئەلی: کارەکانی مینجرسۆن بەراوە ی کارەکانی (لۆرانس) گرنگ بوە هەرچەند له و کەمتر ناویانگی بلاویۆتەووە.

له کاتی گەشتە کە ی مینجرسۆن دا (مارک سایکس) که نوینەری ئینگلیز بوە له سازکردنی پەیمانی (سایکس پیکۆ) دا گەشتیکی دوورودرێژی (۷۵۰) میلی به کوردستانی ژووڕوودا کردووە و له ژبانی عەشیرە تەکانی کوردی کۆلیو تەووە. نووسینەکانی مارک سایکس زۆر به کەلکی ئەو کارە دەستە ئینگلیزانە هات که له دوا ی ئەو ماوە یە کاروباری ناوچە کە یان پی سپیرابو^۷

ئەرنۆلد ویلسن که له دوا ی داگیرکردنی عێراق کرابە حاکمی گشتی بەریتانی له بەغدا له کتێبە کە یدا ئەلی: «۳۷»

(له سالا کانی شەری یە کە می جیهاندا، پیاووە هەره به توانا و لینهاتووە کائمان له ناوەندی دورگە ی فارس و کوردستان و خواروی رۆژئاوا و ژووری رۆژئاوا ی ئێران و کەنداوی بەسره دا کاریان کردووە).

دوا ی ئەو ی ئینگلیزه کان له مانگی مارتی ۱۹۱۷ دا بەغدا یان داگیر کرد، له نوووە دەستیان کرد به بلاوکردنەو ی پروپاگانده بۆ پیاووە تی ئینگلیز و دژی عوسمانلی و تورک. بۆ ئەو مەبەستە چەند رۆژنامە یە کێیان له بەغدا دەرکرد که (العرب) به زمانی عەرەبی بوە و (تایمس) به ئینگلیزی و (ایران) به فارسی و رۆژنامە ی (تینگە یشتنی راستی) به کوردی دەردە کرد که یە کە م ژمارە ی

تینگه‌یشتنی راستی له به‌غدا له ۱/۱/۱۹۱۸دا ده‌رچوه.

دوکتور که‌مال مه‌زه‌ر کتیبینکی تایبه‌تی ده‌رکردوه ده‌رباره‌ی رۆژنامه‌ی (تینگه‌یشتنی راستی) و رۆژنامه‌نووسی و رۆشنبیری له کاتی حوکمدارنتی شیخ مه‌حمودا. ۷۰

سیاسه‌تی دووروویی و فریودان و ده‌سیرینی ئینگلیز به تایبه‌تی له‌ناوه‌رۆکی ئەو رۆژنامه‌یه‌دا ئاشکرا‌بوه.

له‌یه‌که‌م ژماره‌ی ئەو رۆژنامه‌یه‌دا ئەلی:

(تینگه‌یشتنی راستی خزمه‌تی یه‌کبوونی سهره‌سته‌ی و سهرکه‌وتنی کوردان ئەکا).

ئەو رۆژنامه‌یه‌ به‌سه‌رپه‌رشتیکردنی مینجرسۆن ده‌رچوه (که ساتینکیش له دوا‌ی ئاواره‌کردنی شیخ مه‌حمود بۆ هیندستان کرا به حاکمی سیاسی له سلیمانی. مینجرسۆن رۆژنامه‌یه‌کی تری له هه‌مان شینوه‌ی له سلیمانی ده‌رکردوه به ناوی (پینشکه‌وتن). له ده‌رکردنی رۆژنامه‌ی تینگه‌یشتنی راستیدا وه‌کو دوکتور که‌مال مه‌زه‌ر بۆ‌ی‌چوه، شوکری فه‌زلی شاعریش یارمه‌تیده‌ری نویسن بوه. له ژماره‌یه‌کی تری ئەو رۆژنامه‌یه‌دا ئەلی:

(حکومه‌تی ئینگلیز و فه‌ره‌نسا و روسیا له‌به‌ر خاتری موسولمانان له حکومه‌تی تورکیان گه‌یانده‌ که ناب‌ی شهربکا، به‌لکو ئەب‌ی بی‌ لایه‌ن بی‌ و ئیمه‌ هه‌رچی شتی باشه‌ بۆ ئەوی ئەکه‌ین، به‌لام ئیتحادی‌یه‌کان چونکه‌ ئەیانویست عه‌ره‌ب و کورده‌کان له‌ناو ببه‌ن و هه‌ر خزیان بپیننه‌وه، گوی‌یان له‌و قسانه‌ی ئیمه‌ نه‌گرت).

کاربه‌ده‌ستانی رۆژنامه‌که‌ی ئینگلیز بۆ به‌ج‌ی هینانی سیاسه‌تی حکومه‌ته‌که‌یان له‌و رۆژانه‌دا ئەیانویست هه‌سته‌ی ئیسلامه‌کان ببزۆنن.

له ژماره (۴)ی کانونی دوهمی سالی ۱۹۱۸ دا ئەو رۆژنامه‌یه ئەلی:

(فه‌رمو..... ئەوا مستر ل. ج. ستیوارت) نه‌ک ته‌نها هه‌ر بوه به ئیسلام به‌لکو ناوی خۆشی گۆریوه و کردوینتی به (جه‌مال الدین) و (مستر جاکسن) که تازه موسولمانه‌ و ناوی خۆی ناوه (سه‌عدی حه‌مدی) ئەو ناوه‌ی له هه‌موو

ناونکی ئینگلیزی تری لاخوشره... خو مستر (سۆن) که نیازی له (مینجرسون) ی
لی پرسیراوی رۆژنامه که به- سدری بچوایه نوێژی نه ده چوو (ئهوه بوو له
گهشته که ی سالی ۱۹۰۹ دا خزی وانیشان دابوو که ناوی حاجی میرزا غلام
حسین شیرازی به و له سدر مه زه به بی شیعه ده).

ههروه ها له ژماره (۴) دا نویستی:

(حکومه تی موعه زه می به ریتانیا شرق (رۆژه دلات) ی بۆ شه رقیه کان نه وی،
ئهم حه ربه گه و ره به بۆ سدر به ست بوونی نه قوامی موخته لیفه ی وه کو عه ربه و
کورده و ئه رمه ن ئه کا و بۆخۆ به خو ژانی نه قوام سه عینکی ته وای اختیار
کرده)

له ژماره یه کی تری رۆژنامه که دا نه لی:

(چاره ی کوردان ئه مرز وه ک عه ربه به حکومه تی موعه زه مه ی به ریتانیا
پشت پی به ستنه، چونکه چاوی له مال و مولکی که س نییه و ئاره زوی
ئازاد کردنی نه قوامه، حکومه تی ئه مریکا ده سنێژی نه وه (به عنی ئینگلیز دروستی
کرده)، که نه دا و ئیژه نه ده و میسر و هیندستان له سایه ی نه وای زۆر چاک به
سدر به ستی ئه ژین. له تورکیا به ته مای دلخۆش بون شیتیه . ئه ی کوردان
برایان).

له ژماره یه کی تر دا نه لی:

(حکومه تی ئینگلیز کوردانی خو ش نه وی، چونکه نه زانی له تاریخی عاله مدا
کوردان ناونکی گه و ره یان هه به و به مه ردی و ئازادی هه تا ئیستا خو یان
راگرتوه، هه زناکا وا بلا و پیمینته وه و خزه ته تی ئه م و نه و به کن، هه لبه ته
حکومه تی موعه زه مه ی به ریتانیا کوردانی له هه موو که س خو شتر نه وی، وه کو
آیسی نه قوامی تری ئاسان کرد ئیش بۆ نه وانیش سازه کا).

له هه مان رۆژنامه دا له شوینیکی تر دا نه لی:

(کورده عاقلن، ده بی نه ختینک تی فکرن، هه تا زوه یاریده ی حکومه تی
موعه زه مه ی ئینگلیز طلب به کن و خو یان هه م له تورک و هه م له ئه لمان و
که سانی تر رزگار به کن و بۆخو یان بۆین).

له ژماره ۱۲ ی (۱۹۱۸/۲/۲۷) دا نډلی:

(ئینگلیز له هه موو قهومینک زیاتر دۆستی کوردانن، عاشقی شه جاعه تی نه وانن، دلیری کوردیان چاک بیستوه).

له ژماره (۳۱) ی رۆژی ۱۹۱۸/۶/۳ دا نډلی:

(عه رهب له مه که ی موشه رفه اعلا تی استقلالیان کرد، کورده کانیش چاره سه رینکی خزیان بکه ن چاکه، چونکه حکومه تی موعه زه مه ی به ریتانیا موجیبی کورده انه).

سه روتاری ژماره (۱۹) ی نه و رۆژنامه یه به م جوړه بوه:

رۆسای کورد ده بی چی بکه ن؟

رۆژنامه که له دوا ی ستایشینکی زوری فه رمانه وایی سه رده می بابانه کان نډلی:

(سه ردارانی بابان دائم مستقل نه ژیان و نه گه ر- له ته رف عه جهم و تورکه وه

ته جاو زکیان بدیایه، بۆ مو حافه زه ی نه ماره تی خزیان به گۆ نه م دوو حکومه ته ی

که چند دفعه له خزیان گه و ره تر بوون ده چوون و ده یان شکاندن، هم تورک و

هم عجم افتخاریان به نه ماره تی بابان نه کرد نه گه ر قماشای حقیقت بکری، کورد

تا نه م نزیکانه قهومینکی حاکم بون، که واته بۆچی حاکمیتی به مه حکومی

نه گۆرنه وه؟ له م شه رده دا هه ر قهومینکی به غیره ت بو و سه ری به رز کرده وه نه و

ناللی حاکمیت نه بی، قهومی کورد هه لبه ت له گه لیک نه قوامی تر به غیره ت

ترن..... بۆچی تانیستا وه ستاون؟)

له ژماره یه کی تری نه و رۆژنامه یه دا ده ست نه کا به ژماردنی بیا وه ناو داره کانی

کورد له خیزیانی شینخانه وه ده ست پی ده کا (نای له و زۆلیتییه.....! هه ر نه و

شینخانه بوون هه زار جینیویان پی دان و درۆ و ده له سه یان بۆ هه لبه ستن)... دوا ی

شینخان به سه رویالی جاف و پژده ر و مه نگور و هه مه وه ند و زه نگه نه و تاله بان ی

و باجه لان و گه لیک تر دا هه ل نه دا و داویان لی نه کا سلیمانی و ده و روپشتی له

زولمی تورکه کان رزگار بکه ن.

له ژماره (۱۹) ی مارتی ۱۹۱۸ دا نډلی:

(نه م شه ر هه ر نه بریته وه، نه وسا ناوی عه رهب و نه رمن و جووله که له ناو

معاهددهی سولحدا زیکر نهکری، چونکه ئەمانه لەم شەڕەدا هەموویان سەریان بەرز کردەووە و داوای حکومەتیان کرد، ئەما کوردەکان هەتا ئیستا هیچیان نەکرد!! دیارە خۆیان حاکمیتیان ناوی چونکه ئەگەر بیانویستایە هەرایەکیان نەکرد و بە قەسە تورکەکان تەفرەیان نەدەخوارد، کورد ئەبێ لە ئیستاو پەلە پەل بکەن بۆ ئەوەی لەناو موعاھەدەیی سولحدا ناویان هەبێ..... وەکو دەبینن حکومەتی ئینگلیز زۆر کوردانی خۆش ئەوی چونکه لە هەموو دەولەتەکانی تر زۆرتر ئەیان ناسیت، موخەمەلە گە زۆر یاریدەیان بدات..... ئەمە کە ئەوان وسکت بن، تەبەیی دەخلی بەسەریانەووە نامینیت و لە پاشدا زەرەرنکی زۆر ئەکەن).

لە ژمارە (١٩) شوباتی ١٩١٨دا ئەفسەر و سەربازە کوردەکانی ناو سوپای عوسمانلی هان ئەدا کە بدەنە شاخ و داوایان لی تەکا پینوەندی لەگەڵ ئینگلیزەکاندا بکەن و ئەلی:

(ئێمە، روو ئەکەینە رەنجبەر و فەقیران، چونکه ئەزانین دەولەمەندان بە نانی خۆیان گەیشتون و رۆحی خۆیان زۆر خۆش ئەوی و خۆیان نە بە قەومی کورد و نە بە دونیا ناگۆرنەووە، ئەی کورد، ئەی برایانی فەقیر و رەنجبەر، خۆتان چاک ئەزانن کە ئەرزێ کوردستان هەمووی شاخ و داخە عەسکەری غەریب رینی تیندا چاک دەرناکا. ئەگەر کورد سلاخی خۆیان بەینن و هەموو یەک بن ئەتوانن هەرایەکی گەورە بەرپابکەن).

لە ژمارە یەکی تردا روونەکاتە گەورە پیاوانی و ئەلی:

(گوناحی فەقیر و هەژاری کورد هەمووی بە ئەستۆی ئینووە، ئەگەر مەدەفەعتی شخصی خۆتان بە فائەدی عەومی کورد و کوردستان بگۆرنەووە ئەو قەومەدی بە هجومی بابل و ئاشور و میدی و فورس و حکومەتانی تر بە فەنا نەچووە لە ناوی ئەبەن).

ئای لەو هەموو زۆلیتی و بلۆف و سابوون لەبەرپێدانه..... ئەو کەسەدی لەو رۆژەدا ژمارە یەکی ئەو رۆژنامە یە بخریندا یە تەووە کە ئۆرگانی ئینگلیزەکان بوە لە بەغدا وای ئەزانی ئینگلیز سەریەستی پەرور و ئازاد یخواز ئەو هەموو

ئەفسەر و سەربازانەي لەبەر خاترى چاوى گەلە چەوساوەکانى ژىر دەستى
 عوسمانلى برده بۇ ناوچەكە..... بەلام زورى پى نەچوو رەفتارەکانى مینجىرسونى
 حاكىمى سياسى سلیمانى و ئەفسەرەکانى ترى ئینگلیز لەناوچەکانى بادینان و
 رەواندوز و ئاکرى و ناوچەي سورچەکاندا دەریخست که ئەوانە هەمووى بۇ
 دەس برین بوە و ئەو هەموو پرۆپاگاندا نە بۇ ئەو بوە هەستى کورد بیزونن و
 هیوايەكى خۆرايى لە دل و مینشکیان جیگیر بکەن و بۇ ئەوى بتوانن کوردیش
 وەکو ئەو سەربازى سیک و گورگەي که لە هیندستانەو بە کینشیان کوردبون،
 کوردیش بکەن بە کۆتەكى دەستى خزیان و بەگۆ تورکیا بکەن..... ئینگلیز لەو
 رۆژنامەدا بە ئاشکرا داوا لە کورد ئەکا بە چەكى خزیەو بەجینتە کۆرى شەرەو
 بەبى ئەوى دان بەو دابنیت که نامادە بە هیچ جۆرە یارمەتیهكى بەدا.....

لە راستیدا بۆیە باسى ئەو رۆژنامەیدمان بە دوور و درێژى کرد بۇ ئەوى بۇ
 خۆیندەوارانى روون بکەینەو و ئاگادارى ئەویمان بکەین که شیخ مەحمود
 وەنەبى کابرایەكى گەمژە و نەزان بووى و نەبویستبیت سوود لە دەرفەت
 وەریگری. لەگەل ئەو شدا که ئەو رۆژانە زۆر کوردی تورکخواز هەبوە که بە
 هیچ جۆرنک پینان خوش نەبوە لە ئینگلیزەکان نزیک ببنەو و ئەگەر بە
 دەستیان بوایە رنگەیان لە شیخ مەحمود ئەگرت که پینوئەندى بە ئینگلیزەکانەو
 ئەکا. بەلام شیخ مەحمود نەبویستو ئەو هەلەي ئەو رۆژانە لە کیس خۆي و
 لەکیس میللەتەکەي بەدا وەکو لە شونى خۆیدا باسى ئەکەین ئینگلیزەکانى بەبى
 کینشە و هەرا و خۆینرشتن و بە شینوئەيەكى ئاشتى هینایە کوردستان بەلام که
 بۆی دەرکەوت ئینگلیزەکان ئەیانەوى وەکو نۆکەرنکی بەکۆرئ گرتە سەیری بکەن
 ناچار بوو رووبەرۆیان ببینتەو و داواي مافی رەواي میللەتى کوردیان لى بکات.
 بە کورتى سياسەتى حکومەتى بەریتانیا بەرامبەر بە کورد سياسەتینکی
 دوورووانەبوە..... لە سەرەتادا بۇ روالەت و بۇ جى پى قایمکردنى خزیان بلاویان
 کردەو که ئینگلیز دۆستى کوردە و بۇ ئەو تیندەکۆشى که کورد لە جەور و
 ستمى تورک رزگار بەکا.

رۆژنامەي تینگەبشتنى راستى که ئۆرگانى دەسەلاتدارنى ئینگلیزى داگیرکەرى

ئەو رۆژانە بۆ لە ميسوپۇتاميادا و ئەو نووسينانەى كە دەرياهەى كورد بلاوى ئەكردەوه، زۆر بە ئاشكرا دەرى ئەخا كە چۆن هەسانيان لەبەرپەى كورد ئەدا بۆ ئەوهى دژى توركەكان راپەرن و (كە هينشتا تا ئەو دەمه شەر ئەوهستينرابوو ريكەوتنى مودراس مۆر نەكرايوو هيزهكانى ئينگليز نەگەبشتيوونە شارى موسل) لە كوردستان دەريان كەن و خۆيان بە ئاسانى دەستى بەسەرا بگرن.

مەبەستى ئينگليز لەو پروپاگاندانەى كە ئەيكرد بۆ بزواندى كورد و جولاندى هەستى نەتەوايدەتى لەناوياندا لەبەر دوو هۆ بوو:

يەكەم: بۆ ئەوهى كوردهكان لە خۆيان نەئالوزنن و خۆيان واپيشان بەدن كە وەكو فرىشتەيەكى رزگاركر لە رزگاركردى كورد بەولاهەى هېچ مەبەستينكى تريان نەبوه و ئينگليز دۇستينكى راستەقينەى كورد ئەبىت لە دوارزۇدا.

دوهم: بۆ ئەوه بۆه كەوا لە توركەكان بگەيەنن كە نەك تەنھا ئينگليزهكان كە ئەيانووت دانىشتوانى ميسوپۇتاميا ئەيانەوى لە تورك جياپەنەوه، بەلكو كورديش كە زۆرەى دانىشتوانى وىلايەتى موسليان پىنك ئەهينا قايىل نەن بە هېچ جۆرىنك لە ژێر دەسەلاتى عوسمانلى و توركدا بىننەوه.

بىنگومان وەكو لە دواييدا بۆمان دەرئەكەوى سىياسەتى ئينگليز لە پىنكەينانى حوكمدارىتى شىخ مەحمود تەنھا بۆ ماوهيەكى كاتى بۆه و هەر بۆ ئەوه بۆه تورك ناچار بگەن دەس بەردارى وىلايەتى موسل بىت.

دواى ئەوهى ئينگليزهكان توانيان وا لە تورك بگەن واز لە وىلايەتى موسل بەهينيت و هەردولا بە (هينلى بروكسل) قايىل بون كە بكرى بە سنورى عىراق و توركيا بەرامبەر بەو بەلينەى ئينگليز بۆ توركەكان كە لە دواى ئەو رىنكەوتنە ئىتر حسابى شىخ مەحمود تەواو ئەبى و كوردستان ئەلكينرنت بە عىراقەوه، كە ئەمانە جى بەجى كران ئىنجا ئينگليزهكان بە ئاشكرا بە شىخ مەحموديان وت: ئىتر هەمووشتىنك تەواو..... ئيوە دەورتان نەما..... چارنبيە ئەبى بچنە ژىر بالى شا فەيسەل و بە عىراق و عراقچينتى قايىل ببن و ئەگەر ئەتەوى لەمال و مولكى تايبەتى خۆت بى بەش نەكرى ئەوا بىدەنگ دانىشه و بە پىنچەوانەوه بە هيزى فرۆكە پانت ئەكەينەوه.....

بدرامبەر بەوە شینخ رینگەى خەباتى گرتەبەر ئەگەرچى تەقەلاکەى سەرى نەگرت، بەلام وەکو شۆرشگىزىنكى نەبەردى کۆلنەدەر چو مەيدانى خەباتىنكى سەختەو بەرامبەر بە گەورەترىن هىزى سەرزەمىنى ئەو رۆژانە.

۵- پىنۆەندى كورد و نەرمەن

كورد لە كۆنەو پىنۆەندى بە مىللەتى نەرمەنىەو بە ئەگەرچى چ لە كوردستانى توركيا و چ لە كوردستانى ئىراندا، چ عوسمانلى و چ ئىران هەوليان داو هەستى ئايىنى كورد بەرامبەر بە نەرمەنىەكان بۇ سوودى خۇيان بەكارهينن و روسى قەيسەرى و دەولەتە بىنگانەكانى تىرش تەقەلايەكى زۆريان داو كە هەستى كرىستيانى نەرمەنى بەرامبەر بە كورد بەكارهينن بۇ سوودى خۇيان. بە تايبەتى كوردستانى توركيا، كە مىللەتى كورد بە هزى عوسمانلى بەكانەو بە خۇرايى وای لى كرابو كە بەشدارى بكا لە شەرى جيهانى بەكەمدا و كورد لە دەولەتى عوسمانلى دا وەكو سەرباز بە زۆر بەكيش كرابوون بۇ شەرى رووبەرووى روسى قەيسەرى كە لەو شەردا نەرمەنىەكان هاوكارى رووس بوون، لە ئەنجامى ئەو دا كورد و نەرمەن لە زۆرشویندا لەو شەردا بە خۇرايى رووبەرووى بەكبوونەو بە تايبەتى سوارەى حەمىدىيە كە توركەكان بە زۆرى لە كوردەكان پىنكيا نەينابو هزىەكى سەرهكى بوو بۇ نىنگەرانى كورد و نەرمەن لەبەكتەرى ئەگەرچى سەرۆك عەشیرەتەكانى كوردیش لەو نارىكەدا لە كوردستانى توركيا دەورنىكى خراپيان دىبوو لە ئەنجامى هاندانى عوسمانلى بەكان، بەلام وەكو لاپەرەكانى مېژوو روونى كرىدۆتەو، دەرکەوتەو كە هزى ئەو نارىكى و كوشتارانەى كە روويداوە بە هزى رەگەزپەرىستى عوسمانلى بەكانەو بەو و نەرمەنىە رۇشنىبەرەكان و مېژووناسەكانيان لە دواى شەرى جيهانى لە زۆر باس و نوسىنيانا روونيان كرىدۆتەو كە هزى ئەو تاران و كوشتارەى لە نەرمەنى كرابوو بە هزى كار بەدەستانى عوسمانلى بەو بە نەك بە هزى كوردەكانەو وەكو لە

شوننی خزیدا روونی ئەکەینهوه له بەرگی دووهەمی ئەم کتێبه‌دا، لەم بەرگەدا له باسی پێوه‌ندی کورد و ئەرمەن سەرچاوه‌یه‌کی تازه له‌و روه‌وه روونی ئەکاته‌وه که چۆن تورکه عوسمانلی‌یه‌کان هه‌ولیان داوه هەر له‌ کۆنه‌وه نینوانی کورد و ئەرمەن بۆ سوودی خزیان به‌کاربهێنن.

له‌ گوڤاری (کاروان) ی ژماره (٦٨) ئەیلوولی ١٩٨٨ چاپی به‌غدا به‌ پینووسی ئەحمەد ئیسماعیل بەرزنجی باسی کتێبۆڵکه‌یه‌ک ئەکا به‌ قه‌باره‌ی (١٥) لاپه‌ره به‌ ناوی (کورد له‌ که‌یه‌وه‌ خه‌ریکه) بلاوکراوه‌ته‌وه.

ئهو کتێبۆڵکه‌یه‌ی که له‌و گۆڤاره‌دا باسی کراوه له‌ بلاوکراوه‌کانی (قوتابخانه‌ی لاوی کورد- ژماره‌ی یه‌که‌م) که له‌لایه‌ن عدلی عرفانه‌وه بلاوکراوه‌ته‌وه و هەر به‌ ئیملا‌ی ئهو رۆژانه‌ نوسراوه که سالی ١٩٢٧ بوه.

عدلی عیرفان له‌و نامیلکه‌یه‌دا ته‌رجمه‌ی باسینکی (روبین پاشا) ی ئەرمه‌نی بلاوکردۆته‌وه که روبین پاشا له‌ سالی ١٩٢٥ دا نووسیویتی و له‌ رۆژنامه‌ی (تروشاک) ی ئەرمه‌نی ژماره (٢٤٣) له‌ شاری جینیوا له‌ ئیتالیا بلاوکراوه‌ته‌وه. ئه‌وه‌ی شایانی باسه دوکتۆر که‌مال مه‌زه‌ریش له‌ کتێبه‌که‌یدا (کوردستان له‌ سه‌له‌کانی شه‌ری جیهانی دا^{٧٠}) باسی ئهو رۆژنامه‌ ئەرمه‌نییه‌ی کردوه که ئۆرگانی (تاشناق) یه‌کان بوه و سه‌رۆکی تاشناقیه‌کان له‌ سالانی نه‌وه‌دی چه‌خی نۆزده‌هه‌مدا له‌گه‌ڵ عه‌بدولره‌حمان به‌درخان له‌ جنیف کۆبونه‌ته‌وه و ده‌رباره‌ی یه‌که‌گرتن و هه‌ولی هاوکاری کورد و ئەرمەن دواون و عه‌بدولره‌حمان به‌درخان له‌و رۆژنامه‌یه‌دا به‌ زمانی کوردی و به‌پیتی عه‌ره‌بی و تارینکی بلاوکردۆته‌وه و ئیسماعیل حه‌قی شاونسی نیشتمانپه‌روه‌ری کوردیش هه‌ندی نوسراوی له‌و رۆژنامه‌یه‌دا بلاوکردۆته‌وه.

له‌به‌ر گزنگی ئهو کتێبۆڵکه‌یه‌ی که عدلی عیرفان چاپی کردوه و له‌ سالی ١٩٢٧ دا بلاوی کردۆته‌وه هه‌زم کرد به‌ دووردریژی باسه‌که‌ی بخرمه‌ به‌رچاو. عدلی عیرفان له‌ نامیلکه‌که‌یدا ئەلی:

(ئەم مقاله‌یه‌ عا‌ئد به‌ کوردا‌یه‌تی‌یه، به‌ واسطه‌ی ره‌فیقینکی خۆشه‌ویستی ئەرمه‌نیه‌وه کراوه به‌ تورکی و منیش له‌ تورکی‌یه‌وه ئەیه‌که‌م به‌ کوردی).

عدلی عیرقان له پښه کی نامیلکه کیدا ئه لی: (هر به ئیملائیکی خوی
بلاوی نه که مدوه که چون له گوڅاری کاروان دا بلاو کراوه توه):
[رجا نه که م هممو لاران و میللت په روه رانی کورد به دیقته تهماشای تم
سی چوار پده قسانه بکن، بزائن پیاوونکی نه جنه بی چون مه سائیلی کوردایده تی
نه زانی و له جینگایه کی دوروه نشری نکات، مع مافیه ئیمه طبیعی له وان
زیاتر نه بی هممو مه سائیلیکی وه تهنه که مان بزائین بؤ خاتری له فکر نه چیته وه].
کورتیه باسه که دی (روین پاشا) دپته سدرنه وهی که عدلی عیرقان باسی کردوه
و ئه لی:

(ئینستا نه وی زیه نی تورکه کان ئیشغال بکات مه سه له ی کورده کانه چونکه
کورده کان خدباتی رزگاری و سه به رخویی ده که ن و نه و تومه تانه ش رته
ده کاتوه که گویا جولانه وه که یان به هاندانی لایه نه بینگانه کانه.....
من واته زانم نه مه نه سلی نییه چونکه میلله ته کانی تر له ژر زولم و ئیستبدادی
تورک نه جاتیان بوو کورده کانیش نه یانه وی خویان رزگار بکن، سیاستی
تورکه کان له گه ل کورده کاند و هیا به رامبه ر نه وان هر نه وه بوو که به رامبه ر
نه توه کانی تر به کاریان ده هینا و زیاد له مه ش میللت و عدنه ناتی خویانیان
له فیکرینه وه و له گه ل تورکه کانی وه سه طی ناسیادا ئیرتیباط پیدا بکن و بین
به به ک و نه و میلله تانه دی که له له به ینیان دان محویان بکه نه وه. به رامبه ر به مه
کورده کان که وتنه خویان تانه توینه وه، سیاستی تورکیا له وه دا بو چونکه تم دوو
نه توه یه (کورد و نرمدن) خاکه که یان له پال یه کدا بو بزیه به یه کجار
نه یان توانی په لاماری هردو کیان بده ن و به ته وای ژرده سته یان بکن له به ر
نه وه به واسیته ی مدعنه ویا توه دوژمنایه تی خستبوه به ینیانه وه، به م سه به به
موفق بوو به عزئی نرمدنی له عدله یی کورد و به عزئی کورد له عدله یی
نرمدنی تحریک نه کرد و فسادیکی گوره ی خستوته به ینیانه وه، ده ولته تی
عوسمانلی هدریه وه شه وه نه وه ستا به لکو هتا له به ینی کورده کاند دیسانه وه به
واسطه ی تفرقه دی مزاهیبه وه عداوه تیکی گوره ی خستبوه به ینیانه وه).
روین پاشا له باسه که یدا ئه لی: (به درخانیه کان زور تهره قیان کردبوو له ناو

کورده‌کاندا و خانه‌واده‌ی‌ده‌کی موقده‌ده‌س بوون و له هه‌موو کوردنیک زۆرتر بز جیابوونه‌وه له تورک و بز ئیستیقلال سه‌عیان نه‌کرد. تورکه‌کان فدرقیان به‌مه کرد و ده‌سه‌جی سیاسی تینکی زۆر به شیده‌ت له عدله‌یهیان تعقیب کرد و ئهم سیاسیته له سالی ۱۸۴۵ هه‌تا سالی ۱۸۶۵ ده‌وامی کرد، نتیجه قسمینکی زۆر له عائله گه‌وره‌کانی کورد هه‌جهره‌تیان پی‌کرا بز قه‌فقاس و تورکه‌کان حکومه‌ته‌کانی نه‌وروپایان وا تی‌گه‌یانده‌بوو که کورده‌کان زۆر نه‌زیده‌تی نه‌رمه‌نی نه‌ده‌ن بزیه نه‌فیان نه‌کات. که نه‌رمه‌نی‌یه‌کان بز تأمیننی ئیستیقلال نمایشیان کرد، تورکه‌کان هه‌ست به‌م جموجوله نه‌که‌ن و سیاسیته‌یان وه‌رگیرایه عدله‌یهی نه‌رمه‌نیه‌کان و کورده‌کانیان کرد به‌ ئالته و هوزه کورده‌کانی چه‌کدار کرد که زولم له نه‌رمه‌نیه‌کان به‌که‌ن و ئهم سیاسیته هه‌تا سالی ۱۸۸۰ ده‌وامی کرد. نتیجه تورکه‌کان نه‌رمه‌نیه‌کانیان به کورد زه‌عیف و بی‌قوته کرد.

له دوا‌ی محاربه‌ی روس له معاهده‌ی (برلین) دا موافقی (۶۱) له خسوس ئهم مسئله‌یه‌وه کورده‌کان مستول کران و تورکه‌کانیان سه‌ریه‌ست کرد که ته‌جزیه‌ی کورده‌کان بکا و ئینتیقامی نه‌رمه‌نییان لی‌بسینیت. به‌و جزره ئیمجاره‌ تای ته‌رازوی کورد له سیاسیته‌ی عوسمانلی‌دا سه‌ری کرد و سووک بوو) نووسینه‌که‌ی رویین پاشا له‌وه‌دا ره‌خنه له کورد نه‌گرنی که نه‌لی عوسمانلی‌یه‌کان که له‌ناو کورده‌کاندا سواره‌ی حه‌میدی‌یان دانا گه‌وره‌کانیان کردن به‌سه‌رکرده ئیتر به‌وه له خۆیان بایی بون و له‌ناو میلله‌ته‌که‌ی خۆیاندا ده‌ستیان کرد به‌ ده‌سدرژی و مسائیلی میلی خۆیان له‌بهرچه‌وه که نه‌مه زه‌ره‌رنکی زۆری به‌خشی به کورد و به نه‌رمه‌نی.

که شه‌ری جیهانی ده‌ستی‌پی‌کرد تورکه‌کان به‌ریاری له‌ناوبردنی نه‌رمه‌نی‌یاندا و زیانینکی زۆریان به نه‌رمه‌نیه‌کان گه‌یاند و له‌و کوشتاران‌ه‌ی که روویدا کورده‌کانیشی گرت‌ه‌وه.

له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا له پهمانی سیقه‌ردا به‌لین درابوو که سه‌ریه‌خزی بدری به کورد و نه‌رمه‌ن به‌لام سه‌ری‌نه‌گرت و دویاره کورد که‌وته هه‌له‌یه‌کی تروه که به هاندانی تورکه‌کان دیسانه‌وه نیوانی کورد و نه‌رمه‌نی و ئاسووری تینکچوو).

نوڤار پاشا له باسه كه پيدا له هه لۆنستى دهوله تىنكى نه وروپايى سهرى سوور
نه مينيته و نه لى:

(نازانم له بى طالعى كورده كان بوو يا خود له بهر سياسه تىنكى تريوو كه ئوميد
نده كرا فدره نسيه كان له جياتى نه وهى يارمه تى كورد بدهن كه چى به
پينچه وانده يارمه تى توركيان دا).

نووسهر ره خنه له هه موو دهوله ته نه وروپاييه كان نه گرى كه به رام بهر بهو
تاوانانه هيچيان نه كرد و ره خنهش له سهر كرده كورده كان له وه دا نه گرى كه له
بۆچونياندا ده باره ي سياسه تى تورك به هه له داچوون».

له بهرگى دووه مدا، له كۆنگره ي ناشتى و ته قه لاي شهرىف باشاي خندان
باسى قۇناخىنكى نوڤى هاوكارى و دۇستايه تى كورد و ئهرمدن نه كه دين كه چۆن
ههردولايان نارىكيه كۆنه كانيان خسته لاهه و ده ستيان بۆيه كترى دريژ كرد و
دوكومينته كانى ناو ئهرشيفى وه زاره تى ده ره وهى بهر يتانيا باسى نهو
پينوه ندى به بيان كرده به تايبه تى له راپۆرتى مهنديوى سامى بهر يتانيا له
نهسته مبول بۆ وه زاره تى ده ره وهى بهر يتانيا له دۆكۆمينتى ژماره: 5068-371 Fo و
روژى 3/مايس/ 1920.

6- پينوه ندى كورد و ولاتان و ميلله تى تر

جگه لهو دهوله تانه ي باسمان كردن، هه ندى دهوله تى سه رمايه دارى تريش
هه بهو كه هه ريه كه بيان له قۇناغىنكدا و هه ر يه كه بيان به جۆرىنك ههولى داوه
ده سه لاتى خزيان له كوردستاندا به چه سپينن و بازاره كانى كوردستان والى بكن
هه ميشه ده رگاي كراوه بى بۆ كالا و بهر هه مه كانى خزيان بۆ نه وهى بتوانن به
ئاسانى كه ره سه ي خاوى هه رزان و تالان بكن.

ده باره ي پينوه ندى نه مريكا به كوردستانه وه لازارىف نه لى: «٢٥»

(ولاته يه كگرتوه كانى نه مريكا كه به ته ماي نه وه بوون جى پى زى خزيان له

کوردستاندا قایم بکه‌ن، له سالی ۱۸۹۵دا به بیانوی کوشتنی (لینسی) ئەمریکاییه‌وه، قونسولخانه‌یه‌کیان له ئەرزهروم کرده‌وه و خزیان کۆکرده‌وه که قونسولخانه‌یه‌کیش له (خربوط) بکه‌نه‌وه. تورکه‌کان به‌ریه‌ره‌کانی ئەو ته‌قلادانه‌ی ئەمریکاییه‌کانیان کرد به‌لام ئەمریکا گوی‌ی نه‌دایه و پرۆفیسۆر (نۆرتۆن)یان کرد به قونسولی خزیان له (خربوط).

که‌ساتینک تورکه‌کان رینگه‌یان له هاتنی نۆرتۆن گرت ئەمریکا بۆ ده‌ربرینی زه‌بر و زه‌نگی خزیان پاپۆرنکی جه‌نگی (که‌نتاکی)یان نارده به‌نده‌ری ئەزمیر و تورکیان ناچارکرد مل بۆ قبولکردنی ئەو قونسوله‌ دانه‌وینیت.

ئەمریکاییه‌کان بېنجگه له‌وه هه‌ولیان‌دا به هۆی ئەو میسونیرانه‌ی که ناردبو‌یانه ناو ئاسووری‌یه‌کانه‌وه ده‌سه‌لاتی خزیان به‌ناو کوردستاندا بلاویکه‌نه‌وه که بوونی ئەو میسونیرانه له کاتی شەری جیهانیدا بوو به هۆی کوشتارنکی زۆر).

هه‌روه‌ها لازاریف ئەلی:

(ئەلمانیه‌کانیش له دوای شەری روسیا و ژاپۆن که بزیان ده‌رکه‌وت روس و ئینگلیز خه‌ریکن له‌یه‌ک نزیک ئەبنه‌وه ئەوانیش هه‌ولیان‌دا ده‌سه‌لاتی خزیان به‌ناو ئیمپراتۆرنی عوسمانلی‌دا په‌ره‌پی‌به‌دن و بۆ ئەوه هه‌موو جو‌ره رینگه‌یه‌کیان گرتە‌به‌ر. له سالی ۱۹۰۶دا ژماره‌یه‌کی زۆر له نیراوانی ئایینی و زانایانی ئەلمان له ویلایتی به‌تلیس‌دا سه‌ریان ده‌رهینا و که‌وتنه‌ گه‌شت و گه‌ران به‌ناوچه‌که‌دا)

لازاریف له زمانی (شیرکۆف)ه‌وه ئەگێرنته‌وه و ئەلی:

(له‌پنیش هه‌را و شۆرشێ ئەرمه‌دنیه‌کان سالی ۱۹۰۳ - ۱۹۰۴ له (ساسون)ه‌وه به‌ر له هاتنی یه‌که‌م قونسولی روس بۆ (به‌تلیس) له به‌هاری ۱۹۰۴دا پینش گه‌یشتنی ئەو نیراوانه‌ تا ئەو سه‌رده‌مه هه‌یج نیراوانکی ئەلمانی له‌و ناوچه‌نه‌دا نه‌بینرا‌بوون، که‌چی له هاوینی ئەو ساله‌دا له پڕ په‌یدا‌بون و چالاکی‌یان له ناوچه‌ی به‌تلیس‌دا هه‌تا ته‌هات په‌ره‌ی ئەسه‌ند و کاربه‌ده‌ستانی تورکیاش پشتیان ئەگرتن و ورده‌ ورده له کوردستانی ئێرانیشدا سه‌ریان ده‌رهینا.

دوکتور (گوگه گرۆتی) که نوسهرینکی ئەلمانى و شارەزای رۆژهلەتى نزیک بوە لە تشرینی دوهمى سالى ۱۹۰۷دا سەری لە کرماشان داوه و بەرلهوه له موسلیشدا ژیاوه. له کوردستانی ئێراندا تهقه‌لایه‌کی زۆری دا‌بوو سه‌رنج و هه‌وال و ده‌نگ و باسینکی پر له زانیاری ده‌رباره‌ی عه‌شیره‌ته کورده‌کان کۆکرده‌وه و تۆماری کرد

ورده و رده چالاکی‌یه‌کانی ئەلمان له کوردستاندا ناشکرابوو که بۆ دژایه‌تی روس بوه و بۆ به‌ریه‌ره‌کانی ده‌سه‌لاتی بوه له کوردستاندا.

ئەلمانەکان ویستیان کوردستان بکهن به بنکه‌یه‌کی به‌هینز بۆ دوا‌روژی خۆیان، بۆ ئەوه‌ی له‌ویوه په‌لاماری روس بده‌ن.

له‌و روه‌وه قونسولی گشتیی روسیا له (حه‌له‌ب) که ناوی (ئا. کروگلۆف) بوه نوسیویتی: یه‌که‌م هه‌نگاوی گرنگی ئەلمانەکان له موسلدا ئەوه بوو ده‌سه‌لاتی خۆیان به‌ناو تورکیادا بلاویکه‌نه‌وه و نیوانی ئینمه و تورک شلوق بکهن و ئەلمانەکانیش وه‌کو ئینگلیزه‌کان هه‌ولیان دا ئیسترسواری هه‌میده‌ی عوسمانلی رینک بخه‌ن و به‌هینزی بکهن).

دوکتور که‌مال مه‌زه‌هر له کتێبه‌که‌یدا (کوردستان له‌ ساله‌کانی شه‌ری یه‌که‌می جیهانی‌دا) ئە‌لی: «۷»

(ئەلمانەکان له‌ کاتی شه‌ردا که‌وتنه‌ بایه‌خ‌دان به‌ کوردستان، به‌ تاییه‌تی که‌ له‌و کاتانه‌دا خاکی کوردستان بو‌یوه مه‌ل‌به‌ندی شه‌ر و له‌ رۆژهلەت‌ی ناوه‌راستدا هه‌ولینکی زۆریان‌دا به‌یاننامه و چاپه‌مه‌نیه‌کانی پان ئیسلام به‌ هه‌موو کوردستانی ئێراندا بلاویکه‌نه‌وه بۆ ئەوه‌ی هه‌ستی کورده موسولمانه‌کان به‌لای عوسمانلی‌دا داشکینن و دژی روس بن. بۆ ئەو مه‌به‌سته ژماره‌یه‌ک له‌ جاسوسه به‌ناوبانگه‌کانیان وه‌کو (شیوفمان) و (لێتین) و هه‌ندینکی تر به‌ گه‌رمی که‌وتنه‌کار.

ته‌قلاکانی ئەلمان له‌م روه‌وه بی‌ته‌نجام نه‌بوو چونکه له‌ ناوچه‌ی کرماشان سه‌رۆکی عه‌شیره‌ته کورده‌کان هه‌تا سالی ۱۹۱۶ توانیان پینوه‌ندی روس به‌ له‌شکری ئینگلیزه‌وه که‌ گه‌یشته‌بونه خوارووی عێراق بی‌هچ‌رینن، ئەلمانەکانیش به‌

ناوی غهزاهه کورده کانیان هان ئه دا که دژی روس و ئینگلیز شهر بکه ن و ئه وانیش وه کو ئینگلیزه کان بلاویان ئه کرده وه که زور که سی ئه لمانی بوه به ئیسلام هه تا غیلیومی قه یسه ری ئه لمان خوشی بوه به ئیسلام و بز پروپاگانده هه ندی جار پی یان ئه وت: محمه مد ولیم.

لازاریف له م روه وه پرسپاریک ئه کا و ئه لی:

(بۆچی ئه لمانه کان له کورده ستاندا زور به توند و تیژی به رامبه ر به ئینگلیز نه وه ستان و چالاکی سه ره کی خۆیان له کورده ستاندا دژی روس ته رخان کردبوو؟ له وه رامی ئه و پرسپاره دا ئه لی: چونکه ئه لمانه کان لایان وابو روس تاقه ولاتیکه بتوانیت به خیزیایی و سه رکه وتوانه ده سه لاتی خۆی به سه ر کورده ستاندا بلاویکاته وه و پرویه رووی ئه لمان بوه ستیت له و ناوچه په دا، له به ر ئه وه به زۆری به دربه ره کانی خۆی به شینوه په کی تایبه ته دژی روس ته رخان کردبوو.

جگه له ئه مریکایی و ئه لمانه کان، فرانسیه کانیس له میژبوو هه ولیان ئه دا پیاهه ئایینه کانیان بنیزن بز کورده ستان و به هۆی ئه وان وه بتوانن جۆی پینی خۆیان له کورده ستاندا قایم بکه ن.

به لام فده رهنسیه کان زۆرتر بایه خیان به جموجۆلی سیاسی ئه دا و له هه مووشتینک زۆرتر به رامبه ر به سیاسه تی به ریتانیا بیزاریون له ناوچه که دا.

شه ریف پاشای خه ندان که ساتینک سه فیری ده ولته تی عوسمانلی بوه له (ستۆکهۆلم) هه ولی داوه پینوه ندی له گه ل وه زا ره تی ده ره وه ی فده رهنسه دا په یدا بکا به ئومیدی ئه وه ی به لینینکیان لی وه رگرت ده ره به ره ی مافی کورد و له فده رهنسیه کانی گدیاند که ناماده په کورد والی بکات یارمه تی هیزی سویند خواران به دن له کاتی شه ردا به مه رجینک له دوا ی سه رکه وتن به سه ر عوسمانلی دا کورده ستانکی سه ره ده خۆ دروست بکرت.

به لام فده رهنسیه کانیس هه روه کو ئینگلیز هه میشه به دوا ی سوودی خۆیان گه راون و ئه گه ر به لینیشیان دا ببت ته نها بز مه به ستینکی کاتی بوه، بزیه ئه و ته قه لایه ی شه ریف پاشا وه کو ته قه لاکانی تر سه ری نه گرت.

- ۱- کوردو کوردوستان له پهمانی سایکس پیکوډا.
- ۲- شهري يه که می جیهانی و دهوری کوردو شیخ مهحمود له و
شهره دا.
- ۳- په یوه ندی شیخ مهحمود له گه ل' ئینگلیزدا له دواي وه ستاندنی
شهري جیهانی.
- ۴- مه بهستی راسته قینه ی ئینگلیز له هاتنیا بو کوردستان.
 - ا- چه سپاندنی ده سه لاتی خوی له کوردستان و ناوچه که دا.
 - ب- دهس گرتن به سهر نه وتی کوردستاندا
- ۵- سهره تاي هاتنی ئینگلیز له سهر داوا کردنی شیخ مهحمود
- ۶- هاتنی میجر نوئیل بو کوردستان و دهوری میجر نوئیل

کورد و کوردستان له پهیمانی — سایکس پیکو — دا

زور کەس لەرژ هەلات ناسان و میژونوسان دەرپارە پەیمانی سایکس پیکو نوسیویانە و دوکیومینتی ناو ئارشیفی ئەو ولاتانە ی کە بەشداری یان کردووە لەبەستنی ئەو پەیمانەدا پەن لەچۆنیتی ساز کردنی ئەو پەیمانە .

لەگەرمەدی جەنگی جیهانی یە کەمدا کە دەولەتە سەرماپەدارەکانی ئەوسەر دەمە ئاگری شەپە کەیان بۆ ئەو تاپووە کە هەرلایە بۆ خۆی دەست بگرتی بەسەر زۆرتەین بازاری جیهاندا و شوینە ستراتیژیەکان لەژێر سایە و دەسلاتی خۆیدا بۆ کە بینگومان بەشی زۆری ئەوشەپە لە سەرلاکی ئیمپراتۆریەتی عوسمانلی بوە کە لەرژانەدا سەرەتای دارزیویی و هەلۆه شاندنی دەستی پێ کردبوو ، دەولەتە سەرماپەدارو دەس رژیەکانی ئەوسەر دەمە بۆ ئەو ی لەدوارژدا لە سەر بەشە میراتی ئەو ئیمپراتۆریەتە لەدوای برانەوی شەر بەناسانی لەناوخۆیاندا رنک بکەون ، بۆیە بەریتانیا و فرنسە و روسیای قەیسەری لە دوای وت و وێژنکی زۆرو بینە و بەرەبەکی درێژ خایەن لە سەر پەیمانی سایکس پیکو رنک کەوتن و مۆریان کرد کەخاکی کوردستان بەشینک بوە (ئەو ی ژیر دەسلاتی عوسمانلی) لەو نەخشەبەدی کە بۆ دا بەشکردنی میراتی عوسمانلی نەخشە ی کینشرا بو .

باسی گەفت و گۆوکەین و بەینی بەستنی ئەو پەیمانە دورودرێژە و لێرەدا ئیمە تەنھا ئەمانەوی لەو بەشە ی بدویین کە پەبێوەندی بە خاکی کوردستانەو هەبە بۆ ئەو ی بزانی شوننی کوردستانی ژێردەسلاتی عوسمانلی ئەو رۆژانە بەپینی ئەو پەیمانە چۆن بریار بوە دا بەش بکرنیت .

چۆنىتىى سازکردن و مۆرکردنى پەيمانى سايكس پيکۆ

له نيوانى ۱۵-۱۷ مایسى سالى ۱۹۱۶ دا هينشتا جەنگى جيهانى يەكەم له گەرمەدى دا بوو كه دوو ديپلوماسى ئينگليز و فرنسه (مارک سايكس - نوينەرى ئينگليز) و (جورج پيکۆ نوينەرى فەرنسە) پاش گەفت و گۆو راويژنىكى دورو دريژى پيشووتر گەيشتنە ئەوہى لەسەر پەيمانىک رنک بکەون كه له دواییدا به ناوى ھەر دوکیانەوہ ناوړا پەيمانى سايكس - پيکۆ .

بۇ رەزامەندى روسیای قیصرى له سەر ئەونەخشەيەى کینشراپوو بۇ ئەومەبەستە مارک سايكس و جورج پيکۆ چوونە شارى (پترۆگراد) و لەدواى گەفت و گۆو لەگەڵ حکومەتى روسیای قیصریدا لەسەر ئەوپەيمانه رنک کەوتن و له ئەنجامدا ھەرسى لا مۇريان کرد . ئەوہى لەو پەيمانەدا پەيوەندى به کوردستانى سەريە عوسمانلى ئەو رۆژانەوہ ھەبوو بريتى بوو له رنک کەوتنى خوارەوہ :

۱- ويلايەتى موصل (بەشى خواروى کوردستان) لەگەڵ ويلايەتى شام و ھەلب بەر فرانسىيەکان کەوت .

۲- کوردستانى مرکزی ژوروو: بۇ روسیای قیصرى دانراپوو بلام له دواى شۇرشى ئۆکتۆبەر و کشانەوى سۆفینەت له شەرى جيهانى و ئاشکرا کردنى پەيمانى ساکس پيکۆ و دەس بەردانى روس لەو بەشەى له کوردستانى ترکيادا بۇى دانراپوو گرێژەنەى ئەو پەيمانه تينکچوو وە ئينگليزەکان توانيان ئەوپلانە دريژ خايەنەى کەبۇ سترايتيژى دواروژى خزيان لەناوچەى رۆژ ھەلاتى ناوہ راستدا دەس نيشانيان کردبوو جى بەجىيان کرد .

له باسەکانى داھاتوودا (بە تايبەتى لەپەيمانى سيقەردا له بەرگى دووھەمدا) باسى ئەوہ ئەکەين بۇچى ئينگليزەکان لەورۆژانەدا لەکاتى گەفت و گۆى پەيمانى سايكس پيکۆدا بە ئاشکرا بايەخيان نەداپوو بە ويلايەتى موصل و ھەر وا بەسووک و ئاسانى بۇ فەرنەنسەکانيان بە جى ھينشتبوو ، کە ھۆى سەرەکى

ئینگلیز له و نه‌خشه‌ی‌دا وه‌کو له په‌یمانی سایکس پیکو و له‌په‌یمانی سیقه‌ردا کینش‌ابووی نه‌وه‌بوو که ئینگلیز نه‌ی‌ویستوه سنووری ده‌سه‌لانی خزى له هیچ شونینکدا له‌گه‌ل سنووری ده‌سه‌لانی رووس له‌یه‌ک بده‌ن و جگه‌له‌وه پلانی ئینگلیز له‌وه‌دا بووه که له‌رپنی فده‌ن‌سیه‌کانه‌وه ویلایه‌تی موصل بۆ خزى مسؤگه‌ر بکا و بیخاته سهر میسیزیو‌تامیا وه‌کوو له شوننی خزیدا به دوورو درنژی باسی نه‌که‌ین.

له دواى شهر، که په‌یمانی سایکس پیکو ئاشکرا‌بوو و ئینگلیز و فده‌ن‌سا هه‌ر یه‌که‌یان ده‌ستیان به‌سه‌ر نه‌و شونانه‌دا گرت که له سهرى رنک که‌وتبوون ، نه‌م‌ریکایه‌کانیش که‌وتنه‌ خزیان و به‌ده‌سه‌لانی فده‌ن‌سیه‌کان رازی نه‌بوون به‌سه‌ر سو‌ریا و لب‌نان دا ، به‌لام ئینگلیزه‌کان پشتی فده‌ن‌سیه‌کانیان گرتوو به‌هزی وازه‌ینانی روسیای سو‌فیه‌تی له کوردستانی خواروی رۆژ هه‌لانی تورکیا ئیتر ئینگلیزه‌کان نه‌وترسه‌یان نه‌ما نه‌گه‌ر ده‌ست به سهر ویلایه‌تی موصل‌یشدا بگرن نابن به دراوسینی روسیا، له‌به‌ر نه‌وه ئینگلیز به‌حسابه‌ کۆنه‌که‌یدا چوه‌وه و نه‌خشه‌یه‌کی تایبه‌تی کینشا بۆ نه‌وه‌ی ویلایه‌تی موصل له‌ده‌ست فده‌ن‌سیه‌کان ده‌ریڤنیت (که بینگومان هزی سهره‌کی بایه‌خدانی ئینگلیز به کوردستانی خوارو نه‌ک هه‌رتنها له‌به‌ر ستراتیژیه‌تی شوننه‌که‌ی بوو ، به‌لکو له‌به‌ر بوونی نه‌و نه‌وته زۆره بوو که ئینگلیزه‌کان زانیویانه له کوردستان دا هه‌یه به‌لام راستی نه‌و بوونی نه‌وته‌یان ئاشکرا نه‌کردوه و که له‌دوا‌ییدا ویلایه‌تی موسلیان له فده‌ن‌سا کینشایه‌وه و ده‌رکه‌وت نه‌وتینکی زۆر له ویلایه‌تی موصلدا نه‌وسا فده‌ن‌سیه‌کان کینشایان به‌ده‌ستی خزیانا به‌لام تازه کار له کار ترازابوو وه‌کو له باسه‌کانی دا‌هاتو‌دا لینی نه‌دوین.

ده‌ریاره‌ی په‌یمانی سایکس پیکو و هزی سازکردنی نه‌و په‌یمانه ، دوکتۆر که‌مال مه‌زه‌ه‌ر له‌کتیبه‌کانیا به‌م جۆره باسی کردوه :

(هزی هه‌ل‌گیرساندنی شه‌ری یه‌که‌می جیهانی به هزی چاو‌چنۆکی ده‌وله‌ته‌ گه‌وره‌کانه‌وه‌بووه بۆ دا‌به‌شکردنی جیهان که کوردستانی‌ش به‌شینک بوه له نه‌خشه‌ی نه‌و دا‌به‌شکردنه .

نه‌لمانیا که به‌سه‌رزاری دۆستی ده‌وله‌تی عوسمانی بوو وه‌له‌وشه‌رده‌دا عوسمانی

چونه پال ئلمانیا به ئومیدی ئه‌وه‌ی به هژی ئه‌وانه‌وه خۆیان له ده‌ولته سویند خۆره‌کان بپارێزن ، ئه‌و ئلمانیا به‌ته‌مای هه‌موو ولاتی عوسمانی بوو ، به‌ریتانیاش ولایه‌تی موصلی ئه‌ویست به‌لام له دراوسی‌یه‌تی روس ئه‌ترسا ، روسیای قه‌یصه‌ریش ئه‌گه‌ر ده‌ستی بکه‌وتایه هه‌موو کوردستانی بۆ خۆی ئه‌ویست ، فه‌ره‌نسااش جگه له سووریا و لوینان چاوی بپه‌یوه ولایه‌تی موصل .
نامه‌یه‌کی (سازانوف) ی وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی روسیای قه‌یصه‌ری که له مانگی نیسانی سالی ۱۹۱۶ دا ناردویه‌تی بۆ بالۆیزخانه‌ی فه‌ره‌نسا له پترۆگراد به‌م جوژه باسی کوردستانی کردوه :

۱- ئه‌بێ ناوچه‌ی ئه‌رزروم و تراپزون و وان و به‌تلیس هه‌تا ئه‌و شوینه‌ی له رۆژئاوای تراپزوندا به‌سه‌ر که‌ناری ده‌ریای په‌ش هه‌موی بۆ روس دا بنریت .

۲- ئه‌بێ ناوچه‌ی کوردستان له باشوری (وان) و به‌تلیسدا ، له‌نیوانی مووش و سعرت و رویاری دجله و جه‌زیره‌ی ابن عومه‌ر ، خه‌تی لوتکه‌ی ئه‌و شاخانه‌ی به‌سه‌ر عمادیه‌دا ئه‌روان له‌گه‌ڵ مه‌رگه‌وه‌ر هه‌موی بۆ روسیا به‌جی به‌یئری .
به‌رامبه‌ر به‌وه روس دان به‌وه‌دا ئه‌نی که ئه‌و ناوچانه‌ی که‌وتونه‌ته‌ نیوان (ئاله‌داخ) و قه‌یصه‌ری و خه‌ربوط بۆ فه‌ره‌نسه بیئ .

۳- روسیا به‌ توند و تیژی به‌رامبه‌ر هه‌ولێ فه‌ره‌نسه ئه‌وه‌ستیت وه ئه‌بێ هه‌یج به‌شینک له کوردستان (به‌تایه‌تی خۆر ئاوای ترکیا) بدریت به‌ فه‌ره‌نسه .

ئه‌م مه‌رجانه‌ی روس داوای کردبوو هه‌موی به‌ر له پرنکه‌وتن بووه له‌سه‌ر ئه‌و په‌یمان ، به‌لام له‌دواییدا له ۱۹۱۶/۴/۲۶ دا ئه‌و په‌یمان له‌نیوان روسیا و فه‌ره‌نسه‌دا مۆرکرا و ئینگلیزیش ره‌زاهه‌ندی خۆی پيشاندا و پرنکه‌وتنیکه‌ تری له‌و جوژه له ۱۹۱۶/۵/۱۶ دا له نیوانی فه‌ره‌نسه و به‌ریتانیادا مۆرکرا که به‌و دوو مۆر کردنه په‌یمانی سایکس پیکۆ قالمی داوی گرت .

به پنی پوخته‌ی پرنکه‌وتنی هه‌ر سی لا ، هه‌موو کوردستانی باکور (کوردستانی ئیمروزی ترکیا) بۆ روسیا دانرا .

ئینگلیزه‌کان حسابی ئه‌وه‌یان کردبوو که ئه‌بێ هه‌موو کانی نه‌وته‌کانی رۆژه‌لاتی ناوه‌پاست و رینگه‌ی گواستنه‌وه‌ی نه‌وت هه‌موی له ژێرده‌ستی خۆیایی ، بۆ ئه‌وه هه‌ولێ دا به‌شینک له کوردستانی ئێرانیش بکه‌وتنه سنووری

دهسه لاتیوه چونکه نهو بهشه بایه خینکی ستراتیژی زوری هه بوو بۆ بهرزه وهندی ئینگلیز له ناوچه کهدا .

سه رچاوهی باسه کان هه موو له سه ر نهوه یه کن که هه رچهند وه کو نه خشه یه کی کاتی، وه وه کو تاکتیکیکی تایبه تی ئینگلیزه کان له سه ره تادا و له به ستنی په یمانی سایکس پیکۆدا به وه قایل بوون که ولایه تی موصل بهر فدره نسه بکه وی بلام هه همیشه ستراتیژی ئینگلیز وابوه که له دواییدا ولایه تی مرصل بقوزنته وه و له ده سستی فره نسه ی ده رینینت و تا نه وسه رده مه ی که به رپاریوه نه رزوم بهر روسیای قه بصری بکه وی ئینگلیز وسته یه تی دووره پهریز بی له رووسه وه و سنووری دهسه لاتیان له یه ک نه دا، بلام له وه دا حسابی نه وه ی کرده که به هزی فره نسه یه کانه وه له دوا رۆژدا نه توآنی ولایه تی موصلی پر له نه وت بۆ خۆی مسۆگه ر بکات.

دکتۆر که مال مه زه هه ر له شوینیکی تری باسه که یدا نه لی :

«له دوا ی ته واپوونی شه ر و بۆ به شکردنی میراتی ده وله تی عوسمانی، له نه سته مبول کۆبونه وه یه ک کرا که بۆ باسی ولایه تی موصل ته رخان کرابوو. له و کۆبونه وه یه دا نوینه ری تورکیا به ئینگلیز نه لی، له په یمانی سایکس پیکۆدا که ئیسته ئیوه نه تانه وی چی به چی ی بکه ن، له وه دا موصل بۆ فدره نسه دانراوه، له بهر نه وه داوا کردنی ولایه تی موصل له لایه ن ئیوه وه خۆی له په یمانی سایکس پیکۆ دوور نه خاته وه و شتیکه نه وه په یمانه نایگرنته وه بلام (سیر برسی کۆکس) ی نوینه ری ئینگلیز له و کۆبونه وه یه دا به ئاشکرا و به بی پینچو په نا وه رامی نوینه ری تورک نه داته وه و پنی نه لی که ساتینک په یمانی سایکس پیکۆ مۆرکرا، نه وسا روسیا هاوپه یمان بوو به ریتانیا نه ی نه ویست هاو سنوور و دراوسینی رووس بیت، بلام نه وا رووس خۆی کیشایه وه و به وه له هاوه شی ده رچوه بۆیه ئیمه له ناو خۆمانا نه وی ماوینه وه له سه ر به رپاره کانی نه وه په یمانه رنک نه که وین. نه وه بوو له دواییدا فره نسییه کان دانیان به وه دانا که ولایه تی موصل بهر به ریتانیا بکه وی»

به و جۆره کشانه وه ی سؤفیدت له په یمانی سایکی پیکۆ وه کشانه وه ی هیزه کانی له و هه رنمانه ی که داگیری کردبوو به پنی نه وه رنکه وتنه ی که

هدردوولایان له ۱۹۱۷/۱۲/۲۲ دا بهناوی پهیمانی (بريست لیتوډیسک) مۇریانکردبوو بوو به هۇی گۆرپنیکى ئىنجگار گرنىگ له ترازوى هیزى دهولته دهسه لاتداره كانى نه ورۇژانده دا كدهستيان به سه رناوچه كه دا گرتبوو وه بهو گۆرپنه پاشه رۇژى كوردپش كه وته بارود و خىنىكى تازه وه، كه ته له كه بازى ئىنگلىز و بوونى نهوت له كوردستاندا (وه كو له باسنىكى تايبه تى ده ربارى نهوت باسى نه كه ين) بوو به هۇى نه وهى كورد بكه ونته گىژا و نكى ئىنجگار سه خته وه كه هدا تا ئىمرۇش له ژۇر بارى سياهه تى دهولته ته دهسه لاتداره كان و رۇنمه به كرنگىراوه كانيانا نه نالنىنت.

له كانونى دووه مى سالى ۱۹۱۸ دا (كلىمه نصوى) سهره ك وه زىرانى فدره نسه له كۆبون وه وه كه دا له لهنده ن داواى له (لويد جورج)ى سهره ك وه زىرى ئىنگلىز كرد كه به جووته سدر له نوى دان به پهیمانى سايكس پىكۇدا بنینه وه، به لأم (لويد جورج) نهو داخوازى بهى پشت گوى خست و نهو داخوازيهى فدره نسهى بهسته وه به نال و گۆرپنكى گه و ره له بنده كانى نهو پهیمانه كه بۇ و لايه تى موصل و فلهستين ته رخان كرابوو.

سهره ك وه زىرانى فدره نسه كه هپچى بۇنه مایه وه وازى لهو داخوازيه هینا و ئىنگلىز به رامبه ر بهو وازلنهنانه به شىنك له نهوتى موصلى ته رخان كرد بۇ فدره نسا كه له دو واپيدا (كلىمانصو) كه پى ی زانى ئىنگلىز و لايه تى موصلى بۇ نهوت ويستوه دهستى كینشا به دهه ستى خویدا و دانى پيادا نا كه هه له يه كى زۇر گه و رهى میژویى كرده بهو وازهنانه ی له و لايه تى موصل.

به لأم تازه كار له كار ترازابوو، په شیمانى هیچ دادىكى فدره نسهى نه ده دا).

لازاريف له م رووه وه نه لى: «۲۵»

«پهیمانى سايكس پىكۇ و پىلاته كانى تری دهولته ته گه و ره كان كارنى زۇریان كرده سهربار و هه لونیست له ناو كوردستان دا ... له نه نجامى پهیمانى سايكس پىكۇدا كه شهر ته و او بوو كوردستانى سدر به عوسمانلى دابهش كرا... كوردستانى باكوور له نه نجامى سدر كه وتنى كه مالیه كان و یارمه تیدانىكى زۇرى سؤقیهت بۇ تور كه كان و ره گه ز په رسته كانى تورك توانیان به ناگروئاسن نه و ناوه خاپوور بكه ن و ناوچه كه بیهسته وه به تور كیا وه و خواری كوردستانیش به فو

فیل و تله که بازی تینگلیز و چاوچنؤکی سهرمایه داران و نهوانه‌ی حسابینکی دورودرئژیان بؤ نهوتی کوردستان کردبوو، خاوری کوردستانیان به‌زوره‌ملی و به‌بی‌رازی بوونی دانیشتوانی به‌ست به میسؤبؤتامیباوه که ناوی لی‌نرا (عیراق)، به‌لام کوردستانی ئیزان، له‌بهر نه‌وی ئیزان به‌شداری شه‌ری نه‌کردبوو، نه‌ به‌شهی کوردستان هر له‌ئیز ده‌سه‌لانی ئیزاندا مایه‌وه.»

سه‌یره له شه‌ری جیهانی دووه‌میشدا تورکه که‌مالیه‌کان له گه‌ل نه‌وه‌شدا که دام و ده‌زگای راگه‌یاندن و رۆژنامه‌کانیان به‌دل له‌گه‌ل نه‌لمان و ئیتالیابون به هیوای نه‌وه‌ی نه‌وشوننانه‌ی که‌هی ئیمیراتوریه‌تی عوسمانلی بوو و له شه‌ری یه‌که‌می جیهانیدا له‌کیسیان چوووو ده‌ستیان بکه‌ویتنه‌وه... به‌لام تورکه‌کان بؤ نه‌گه‌تی کورد له‌و شه‌رده‌ا دانیان به‌خزینا گرت و توانیان له‌سهر دوو پهدت یاری بکه‌ن و که شه‌ر به‌رایه‌وه هیچ زیانینکیان پی‌نه‌گه‌بشت و ورده ورده بایان دایه‌وه به‌ره‌و نه‌مریکا و تینگلیز.

له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا ده‌وله‌ته‌کانی پدیانی سایکس پیکو به‌سه‌رزاری له‌ناوخزینا له‌سهر نه‌خشه‌یه‌ک رینک که‌وتبون بؤ دابه‌شکردنی میراتی عوسمانی له‌دوای برانه‌وه‌ی شه‌ر، به‌لام له‌ ژوره‌وه هه‌رلایه به‌جیا بؤخوی پلانی تایبه‌تی تری هه‌بوه و ویستویه‌تی نه‌و پلانه‌ی بخاته‌کار.

بؤ نمونه: وه‌کو نه‌حمده‌ خواجا له یادشته‌کانیا «^۳ له‌لایه‌ره (۱۶) دا نه‌لی: «له‌ گۆفاری میژوی (ره‌سملی تاریخ مجموعه‌سی) ژماره (۱) مانگی (أوجاخ) ی سالی ۱۹۵۰. نه‌م نوسراوه‌ی تیا‌دا بلا‌وکراوه‌ته‌وه:

له‌ سالی ۱۹۲۴ دا له‌لایه‌ن (ئی.ئی. ئی. ئادام توف) ی سه‌رؤکی لیژنه‌ی پشکنین تۆمارکراوه له‌ناو دۆکۆمینته نه‌هینه‌یه‌کانی قه‌یسهری روس ده‌ریاره‌ی پارچه پارچه کردنی ولاتی تورکیا نه‌م دوکیومینته هاته‌ته به‌ر چاو:

نامه‌یه‌ک له ۱۹۱۵/۱۲/۱۱ دا، (أس. نه‌ی. پوکله‌فیسکی) آیلچی روس له (بکه‌ر شه‌وه) بؤ وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی روسی نوسیوه نه‌لی: (جمال پاشا له‌گه‌ل حکومه‌ته‌که‌یدا (عوسمانی) نارینکه، نه‌گه‌ر بێت و ده‌س درئۆی بکه‌ری بؤ سه‌ر تورکیا پنیسته جمال پاشا له حکومه‌ته‌که‌ی هه‌ل‌گیرئوته‌وه و نه‌رمه‌نیه‌کانیش له‌گه‌ل جمال پاشا پینک بکه‌به‌نن نه‌وسا به‌مه‌رام نه‌گه‌ین... چاوه‌روانی وه‌رام).

ئەوداخوازیە لەلایەن وەزیری دەروەهی روس (سازانوف) گەپەنرایە
ایلچپەکانی (بالیوز) روس لە انگلتەرە و فەرەنسە و ئیتالیا، بۆ ئەوێ لە
عەرەبستان و عراق و کلیکیا بەناوی ئاسیاوہ جمال پاشابکرنت بە سولتان...
بزانە بیری ئەو حکومەتانە چۆنە و لەگەڵیانان بەکەوەرە گفت و گۆ؟ ئەگەر جمال
پاشا لەعوسمانی یاخی بوو، بۆ ئەو سولتانە تازەپە (جمال)، سوریا-
فلسطین، عراق، عەرەبستان، کیلیکیا، ئەرمەنستان، کوردستان، لە ویندی ئەیالات دا
بەناوی تورکیای ئاسیاوہ سەرپەخۆییان بدریتی و دەولەتە گەورەکان بەئینی
پارێزگاری لی کردنیان بەن. وەرانی ئینگلیز بۆ ئەو پینش نیارە ئەوہبوو، وتیان:
جاری وا ئیمە بەسەرمان گرتوہ، کە عیراقمان بە تەواوی گرت ئەوسا لەو کارە
ئەدوین.

فەرەنسبەکانیش وتیان: وا لوبانمان گرتوہ، پاش گرتنی سوریا و عیراق ئەوسا
قسەدی لی ئەکەین»

شهری یه که می جیهانی و دهوری شیخ مه حمود له و شهردا

که شهری یه که می جیهانی هه لگیرسا، له گه ل' نه و هه موو ماف خوزاوی و چه وساندنه وه یه که میله تی کورد له کوردستانی ژیر چه دور و سته می عوسمانلی دا نه ی چینیشت هه همیشه له ژیر باری نه شکه نجه و تالانی و پارو و پروتی هیزه کانی عوسمانلی دا نه ی چینیشت چوار پینج سده بوو کورد و کوردستان به سرا بوو به پینجکه ی ده وله تیکی دیکتاتوری دواکه وتوی خونین ریژه وه و به ناوی پاریزگاری له ناینی نیسلام هه میله تی کورد له هه موان زورتر چه وسینراو و بهش خورا بوو و بی' بهش بوو له بوونی قوتابخانه و ده زگای خوننده واری و روزه نبیری، له گه ل' نه وه شدا که شهری جیهانی هه لگیرسا و تورکه کان تالانی غه زایان به زر کرده وه و ههستی ناینی میله تی کوردیان بزواند، نیتر کوردی ساوینلکه و دلپاکی بی گزی و فزی و نه شاره زا له که بین و به بین و فیل' و که له کی سیاستی ده وله تان، چه ک هه لگه کانیان چونه ژیر تالانی نیسلامه وه که نه ک نه وانه ی هه ر سه ربا زبوون له سوپای عوسمانلی دا، به لکو به هزی پیاوه ناینیه کانه وه و به هزی سه رزک عه شیره ته کانه وه هه زاران چونه پینشه وه و کوزی زیکر و ته پل' و ده ف و های و هوو و هل بادان پالی پینوه نان بز ناو گه رمه ی شه ره کان و له پینشی پینشه وه ی کوزی شه ره کانا چ به تفهنگ و چ به شیر و سونگی هه ر له ناوچه ی قه فقا سه وه هه تا فاو و شعینه و له که ناری ده ریای رهش و سپی دا سنگیان نا به گولله و شیر و سونگیه وه و ژماره یه کی نیجگار زوریان کوژران و ولاته که دیان له ژیر هیزشی له شکره کانی دوژمنانی عوسمانلی دا پینشیل کرا و مال' و خانه یان سووتینرا و وزیران کرا.

لازاریف له م روه وه نه لی: «۷»

«دهنگی یه که م ته قه ی شهری جیهانی له روزه لاتنی نزیک دا له کوردستانی

نیراندا بەرزبوهه نەک لە دەریای رەشدا .

بەو جۆرە ئەو شەپەڕی که هیچ سوودنیکی میلیهتی کوردی تیادا نەبوه جگە لە مال و وێزانی و سەرگەردانی بەو لاره هەستی نایینی لەناو خەلک دا زال بووه و هەستی نەتەواپهتی که لەو سەردەمەدا لە ناو چوارچینۆیهکی زۆر تەسکدا خۆی نواندوه و بیری نەتەواپهتی هینشتا تازە لە گروگالدا بووه و نەگەیشتووه تە قوذاغی دارەدارە، بۆیه بەرگەیی لێشاوی هەستی نایینی نەگرتووه و لە سالتەکانی شەردا وەکو هەستیکی خەفەکراوی لێ هاتووه و ئەوانەش که بەر لە شەپەری جیهانی کهوتبونه جوولە و بزوتنەوهی نەتەواپهتی و میلیهتانی تر کاری تی کردبوون، ژمارهیهکی کهمیان نەبی لە کاتی شەردا بیران لەوه نەکردبووه که پەیدوهندی بە کار بەدەستانی ولاتانەوه بکەن بۆ ئەوهی که شەپەراپهوه حسابیکیش بۆ میلیهتی کورد بکەن وەکو ئەو چالاکیی و پەپوهەندیانەیی شەریف پاشای خندان لەگەڵ فەرەنسیهکان و لەگەڵ ولاتە سویند خۆزەرکاندا کردبووی .

لە کاتی شەپەری جیهانیدا کورد توشی زیانیکی زۆری مالی و گیانی بووبوو، گرانی و برسێهتی هەموو بەشەکانی کوردستانی گرتبووه، گەنج و پیاوی بەتوانا نەمابوو لە کوردستاندا کشتوکال بەکات یا مەر و مالان بەخینو بەکات و سەرپەرشتی خاو و خێزانەکان بەکات، ئەو قات و قەیهی لە کوردستاندا پەیدا بووبوو بەهۆی رابوو و پوتتی جەندرمه و زەقتیههکانی عوسمانلی. ئەمانه هەموو وایان لە کورد کردبوو بەپرانەوهی شەپەراوه پوانی رۆژنیکی نوێ و پر لە شادمانی و بەختیاریمان ئەکرد .

نیران داخلی شەپەری جیهانی نەبووبوو بۆیه هیچ دەولهتینیکی دەسەلاتداری ئەو رۆژانە حسابی بۆ کوردستانی نیران نەکردبوو، ماپوهوه کوردستانی بەشەمیراتی عوسمانی که وەکو لە باسی پەیمانای سایکس پیکۆدا بهریاری لەسەردرابوو کوردستان لە رۆژهلانی تورکیادا بەر روسیای قەیسەری کهوتبوو. بەلام که سوڤیهتیهکان هاتنە سەرکار و خۆیان لە شەپەر کینشایدوه و پەیمانای سایکس پیکۆیان ناشکرکرد ئیتر ئینگلیز لەوکاتەوه نەگەرچی بەپینی ئەو پەیمانە کوردستان بۆ فەرەنسه دانرابوو بەلام هینشتا شەپەر کوتایی نەهاتبوو که بیری لە دەست بەسەراداگرنتی کوردستانی خوارووشدا کردبووه که بی بەستنت بە

میسزپۆتامیاوه و پۆژنامدی ئۆرگانى لهشكرى داگیركهرى بهریتانیا له بهغدا (تینگه‌یشتنى راستى) په‌یتا په‌یتا بهر له‌وه‌ی كه شه‌رى جیهانى ته‌واویبیت كوردی هان ئه‌دا كه توركى عوسمانلى له ناوچه‌كه‌یان ده‌ریكهن و باوه‌ش بكه‌نه‌وه بۆ ئه‌و فریشته‌ی قه‌ر و پیت و به‌ره‌كه‌ت هینه‌ره‌ی كه له دواپۆژدا كورد و كوردستان به‌ره‌و دوا پۆژنكى پڕ له شادمانى ئه‌بات. ئه‌وه‌بوو ئینگلیز له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا كه په‌یمانى مۆدراسى مۆركرابوو و به‌یار وابوو به‌پینی ئه‌و په‌یمانه له میژوی مۆركردنى ئه‌و په‌یمانه به‌ولاوه‌ جو‌له به هیزه‌كانى نه‌كا، به‌لام ئینگلیزه‌كان بۆ ته‌واوكردنى نه‌خشه‌كه‌یان هیزه‌كانیان چونه ناو شارى موسله‌وه و له ئه‌سته‌مبولیش هیزی ده‌وله‌ته‌ سویند خۆره سه‌ركه‌وتوه‌كان ده‌ستیان گرت به‌سه‌ر كار و بارى ئه‌و سه‌رده‌مه‌دا و به‌داخه‌وه ئه‌و هه‌موو جهنه‌رال و نه‌فسه‌ر و رۆشنبیرانه‌ی كورد كه له ئه‌سته‌مبولدا‌بوون نه‌یاتوانیبوو هه‌ل و ده‌رفه‌ت له‌و هه‌لۆیسته‌ی ئه‌و رۆژانه وه‌ریگرن و بۆ ئه‌و ده‌وله‌تانه‌ی روون بكه‌نه‌وه كه پینۆسته حساب بۆ دوا رۆژی كورد بكری و ئه‌و هه‌نگاوانه‌ی دواى ئه‌وه نران چ له په‌یمانى ناشتى و چ له په‌یمانى سیفه‌ردا به هزی سیاسه‌تى ده‌وله‌ته سه‌ركه‌وتوه‌كانه‌وه هه‌یچی به‌ره‌و ئاواته‌كانى كورد ملی نه‌ده‌نا، به‌و جوژه كه شه‌ر پرایده‌وه و ده‌نگى ته‌قه له هه‌مولایه‌ك كپ كرا ئه‌وه‌بوو سه‌ركۆزه‌رى خه‌رمانى ئه‌و شه‌ر خۆپراییه‌ی كه كوردی تینه‌و ئالینراو بریتی بوو له گرانی و برسپیه‌تى و مال كاول بوون، بریتی بوو له‌و ناو‌زپاندنه‌ی كورد كه به‌هزی تاوانى عوسمانلییه‌كانه‌وه تووشی بوو...ئه‌و كوشتاره‌ دپندانه‌ی كه توركه‌كان له ئه‌رمه‌نییه‌كانیان كرده‌بو زۆر له‌سیاسه‌تمه‌دارانى ده‌وله‌تانى ده‌سه‌لاتداری ئه‌ر پۆژه‌ی دلگیركردبوو له كورد و، توركه‌كانیش به‌هه‌موو جزینك هه‌ولیان ئه‌دا ده‌سته خۆیناویه‌كه‌ی خۆیان به‌سه‌ر كوردا به‌سرن كه ئه‌و ته‌قه‌لایه‌یان له كاتى خۆیدا تا‌پاده‌یه‌ك كارى خۆی كرد نه‌گه‌رچی له پاش ماوه‌یه‌ك میژونووس و پۆژه‌لانتاسه به‌ ویژدانه‌كان ورده‌ ورده به‌و حساب و به‌ریاره نارینكه‌دا چونه‌وه و پرونیان كرده‌وه كه ئه‌و تاوانه كورد نه‌ی كرده‌بوو به‌لكو به‌هزی كرده‌وه و پیلانى توركه‌كانه‌وه بووه .

ئارنۆلد ویلسنى حاكمی گشتى بهریتانیا له بهغدا له كتیبه‌كه‌یدا له‌و ڕه‌وه‌

« به‌هزی کرده‌وهی رووسه‌کان و دۆسته‌کانی رووسه‌وه که ئهرمه‌نی و ئاسووری بوون کورده‌کان له شه‌پری جیهانی دا تووشی گهلینک سزا و ناخۆشی و دهرده‌سه‌ری بوون، له به‌ر ئه‌وه کورده‌کانیش که ده‌ستیان پڑی زۆر به‌دل پهرقی تۆله‌ی خۆیان لی کردنه‌وه »

بینگومان ویلسنی نوینه‌ری ئه‌و پڑژانه‌ی ئینگلیز ئه‌وه‌ی بۆ مه‌به‌ستینکی پاک نه‌وتوه و ویستویه‌تی تاوانی کوشتاری ئهرمه‌نی و ئاسووری به‌سه‌ر کورددا به‌سه‌پنینت به‌بی ئه‌وه‌ی باسی ئه‌وه بکات که هزی سه‌ره‌کی ئه‌و تاوانانه‌ی تورک بووه .

(ف. لیفسکی) ده‌رباره‌ی ئه‌و تاوانانه‌ی تورک که ویسترا به‌خریته ئه‌ستۆی کورده‌وه ته‌لی :

« کاربه‌ده‌ستانی تورک له شه‌په‌کانیاندا هاواریان ئه‌کرد :- خۆتان به تالانییه‌وه خه‌ریک مه‌که‌ن... گاور بکوژن و له هیچ مه‌ترسن... مردن بۆ گاور و ژیان بۆ موسولمان » ئه‌و کوشتاره‌ی به‌سه‌ر ئهرمه‌نییه‌کاندا هات له راستیدا به‌شینک بووه له به‌کاره‌ینانی چه‌کی کاریگه‌ری ئایینی که چ روس چ عوسمانلی هه‌ریه‌که به‌جۆرنیک به‌کاریان هیناوه و دلی زۆرلایان به‌ناپه‌وا له کورد به‌شاندوه ئه‌گه‌رچی به‌کینکی وه‌کو (کیلینگ) ی نووسه‌ری ئینگلیز به‌ناوی (سه‌رده‌مینک له روسیا و تورکیا) ویژدانی خۆی وای لی کردوه که هه‌ستی ئایینی کویرانه ئه‌و راستییی لی نه‌شاریته‌وه و ویژدانی خۆی به‌کاره‌یناوه و له کتیبه‌که‌یدا وتویه‌تی: «

« خۆم به‌چاوی خۆم له ناوچه‌کانی کورددا ژماره‌یه‌کی زۆرم له ئهرمه‌نییه‌کان دیوه که کورده‌کان دالده‌یان دا‌بوون و مندا له‌کانیان له مردن پزگارکردوون ». له شه‌پری جیهانیدا که کوردستان که‌وتیوه نیوانی ئه‌و ده‌وله‌تانه‌ی که به‌شدارریان له‌و شه‌پدا کردبوو، کورد بووبوو و به‌ سووته‌مه‌نی ئه‌و شه‌په‌ و خا‌که‌کی وێران کرابوو، گرانی و برسییه‌تی و نه‌بوونی بالی ره‌شیان کینشابوو به‌سه‌ر هه‌موو ناوچه‌کاندا و له گه‌رمی ئه‌و شه‌پانه‌دا ئه‌و ده‌وله‌تانه هه‌ریه‌که‌یان به‌جۆرنیک هه‌ستی ئایینی کوردیان جولاندبوو، هه‌یجان به‌لای ئه‌وه‌دا نه‌ده‌چوون

که هستی نده و ایدتی ی بیزوینن چونکه هیچ لایه کیان به تهمای نه وه نه بوون له دواى شهر حساب بۇ نه وه بکه ن کوردیش وه کو میلله تان مافی نده و ایدتی خوی ده ستگیرینت تنها ئینگلیزه کان له کوتایی شهردا که گه بشتنه به غدا و ده ستیان کرد به پروپاگنده بۇ هاندانی کورد دژی عوسمانلی، تنها له و پژاندها له پژانامه ی (تینگه یشتنی راستی) دا که نوزگانی له شگری داگیرکری بدریتانی بو وه کو له باسی په یوه ندی کورد و بدریتانیا لی ی دواين، به هوی نه و پژانامه وه که وتنه هاندانی کورد و بزواندنی هستی نده و ایدتیان چونکه له و پژاندها بزیان ده رکه وتبوو که په نابردنه بهر چه کی نایینی بۇ هاندانی کوردی ئیسلام دژی ده ولته تی خیلاته تی ئیسلام شتینکی بی هووده یه، بویه که وتنه سدر بارینکی تر و مینجهر سونی شاره زا به کوردیان ترخان کرد بۇ نه و مه به سته که ده رکه وت هموی درؤ و ده ستیرین بوه وه کو له شوننی خویدا بزمان روون ده بیته وه .

نه وه ی که له کوتایی شهر ی جیهانیدا بوو به هوی کلپه سه ندنی هستی نده و ایدتی له ناو هه ندیک کورددا گه لیک هۇ بووه ... رزگار بوونی ده ولته کانی به لقان، راپه رینی نهرمه نی و شۆرشى شهریفی مه ککه و چالاکی و بزوتنه وه ی کورده کانی نه سته مبول که به هوی رووداو و رژژنامه و گۆفاره کانی نه و رژژه وه و به هوی نه و کۆمەل و پینکخراوانه ی که بۇ ده سگیربوونی مافی میلله تی کورد پینکیان خستبوو، و تاراده یه ک چالاکی و جموجۆلی پینکخراو و کۆمه لی نه و میلله تانه ی تر که دژی تورک بوون وه کو یوزان و ده ولته کانی به لقان نه مانه هموی سدره تای بزوتنه وه یه کی گهرم بوون له ناو کورددا و ماده (۱۲) ی چوارده ماده که ی سدره ک کۆماری نهریکا که نه لی :

«پینوسته ژبانینکی پر له ناسووده یی بۇ نه و نده وانه داپین بکریت که هه تا ئیسته له ژیر سایه ی ده ولتی عوسمانلیدا ژبا بوون و پینوسته رینگه یان بدریتی خویان کارو باری خویان ببه ن به پنه وه .»

ههروه ها نه و وتاره ی (جه نه رال مؤدای بدریتانی له به غدا بۇ خه لکی پروونکرد بووه که بدریتانیا بۇ داگیرکردن نه هاتوه به لکو بۇ رزگار بوون و نازادی هاتوه

ئەو بەیانەى جەنەرال مۇد و پروپاگەندەكانى ئىنگلىز لەناو كورددا بەھۇى
بلاوكردنەھى تىنگەىشتنى راستىيەھە ئەمانە ھەموى واى لە كوردى ئەورۇژە
كردبوو كە دەولەتە سونندخۇرەكان بە رزگاركەرى دابننن و بەتايبەتى بەرىتانيا
وھو فرىشتەيەكى رزگاركەر سەرىكەن بە ئومىدى ئەھى يارمەتى مىللەتى
كورد ئەدا و رزگارى دەبى لە تورك.

ئەھى لىزەدا، لەم باسەدا مەبەستمانە، بىرتىبە لە بەشدارىكردنى شىخ مەحمود
و ھاوكارەكانى شان بە شانى ھىزى عوسمانلى خەلىفەى ئىسلام دژى بەرىتانيا و
رووسى قەيسەرى.

ئا - شەرى شەيبە

كە ئىنگلىزەكان لە (فار) ھەوە كشان بەرەو ژورور كە مل بننن بەرەو و بەغدا،
عوسمانلىيەكان پەنايان بىرە بەر سەرۇك عەشیرەتەكانى عەرەب و كورد بۇ
ھاوكارى كردن لەو شەرى كە بە ناوى غەزاوہ بەناو خەلكدا بلاويان كىرەبووھە...
شىخ مەحمودى ئازا و ناسراوى ئەورۇژانە وھو كوردىكى ئىسلام پالېشتى
عوسمانلى بوہ و ژمارەيەكى زۇر لەخزم و كەس و كار و دۇست و ناسياوى
ناوچەى سلېمانى كۆكردوہتەوہ و رووبەرووى ئىنگلىزەكان بوونەوہ.

دەربارەى شەرى شەيبە كە توركەكان لەوشەوہدا شكان و شىخ مەحمود و
ھاوكارەكانى بەشدارىيان تىاداكرودە، زۇر كەس باسى ئەو شەرى كىرەوہ. شىخ
مەحمود خۇى لەو گەفت و گۆيەى كە رۇژنامە نووسى ئەوسەردەمەى كە شىخ
مەحمود لە بەغدا دەست بەسەر بووہ، نورى ثابت (جىزبوز) لەگەلىا كىرەوہ
وتویدەتى: «٢٨»

«كە شەرى يەكەمى جىھانى دەستى پىنكرد، منىش وھو كەيىكى لايدىنگرى
دەولەتى عوسمانلى ژمارەيەكى زۇرم لە چەكدارانى كورد كۆ كىرەوہ و چوین بۇ
شەيبە بۇ بەرىستىكردنى ھىرشى ئىنگلىز».

مامۇستا رەفىق حەلى لە ياداشتەكانىا ژمارەى ئەو كوردە چەكدارانەى كە

له گه‌ل شینخ مه‌حمودا چوبون بۆ شعینه به (۱۰۰۰) کهس داناوه، بلام نوسه‌ری کتیبی - عراق له ده‌وری احتلال و انتداب دا (عبدالرزاق حسینی) ژماره‌که‌ی به (۱۵۰۰) کهس داناوه. و دۆکیومینتی ژماره 32-F.O.5068-2205 رۆژی ۱۵/ته‌پرلی ۱۹۲ ژماره‌ی کورده‌کانی به (۳۰۰۰) چه‌کدار باسی کردوه.

له‌و شه‌ری شعینه‌دا جگه له شینخ مه‌حمود سدید نه‌حمده‌ی خانه‌قا و سدید مه‌حمده‌ی جباری و شینخانی عدودالان و شه‌ده‌له‌ی ناوچه‌ی سورداش و به‌رزنج‌بیده‌کانی خزمی شینخ مه‌حمود به‌رام‌بهر به‌هینزکی زۆر و رنک و پینک و پرچه‌ک و تیز و ته‌سه‌لی ئینگلیز وه‌ستاون و شه‌ریان کردوه.

مامۆستا ره‌فیع حلمی له‌پاداشته‌کانیا نه‌لی: « له‌و شه‌ره‌دا ره‌شید پاشای خه‌لکی سلیمانی که کۆنه موته‌سه‌رفی (منتفک) بوه به‌شداری نه‌و شه‌ری کردوه.

له شه‌ری شعینه‌دا که له مانگی نیسانی سالی ۱۹۱۵ دا رویداوه ژماره‌ی‌که له کورده‌کان شه‌هیدبوون و ژماره‌ی‌که‌شیا ن لی برینداربوو که له ناو نه‌وانه‌دا شینخ مه‌حمود و سدید نه‌حمده‌ی خانه‌قا بوو»

دکتۆر که‌مال مه‌زه‌هر له‌کتیبه‌که‌یدا (ئوره‌العشرین - لاپه‌ره ۹۲ -) له‌و روه‌وه نه‌لی:

« عه‌ره‌به‌کان له شه‌ری شعینه‌دا به‌ده‌م شه‌ره‌وه هۆسه‌یان نه‌کینشاو نه‌یان ووت: ئلثین‌الجنه له‌ادینا (مه‌به‌ست له هادی مگو‌طر بوو) و ئلث لکا‌ک احمد».

ی‌لام هه‌موو جارنک که باسی نه‌و شه‌ره نه‌کرا عیزه‌ت مدقه‌عی که له کاتی خزی‌دا له سوپای عوسمانیدا نه‌فسه‌ر بوه و له‌و شه‌ره‌دا به‌شداری کردوه، له نادێ سلیمانی که باسی نه‌و شه‌ره و به‌شداری شینخ مه‌حمود و کورده‌کانی بۆنه‌کردین نه‌یووت هۆسه‌ی عه‌شایدی عه‌ره‌به‌کان به‌م جو‌زه بوه:

ئلثین‌الجنه لها دنیا و ئلث لکا‌ک احمد و شو‌یه شو‌یه للبریوتی).

له سه‌ره‌تای سالی هه‌شتادا له له‌نده‌ن لای ته‌وفیق وه‌هیبی باسی نه‌وه‌ی عیزه‌ت مدقه‌عیم کرد وتی عوسمانی له‌و شه‌ره‌دا خراب شکا و زیانیکی زۆری لیکه‌وت و ئی‌مه‌ش به‌شکاری چوینه ناسریه، له‌وی له‌گه‌ل شینخ مه‌حمود که له‌و شه‌ره‌دا بریندار کرابوو که‌وتینه‌گفت و گو و بۆمان ده‌رکه‌وت که عوسمانلی ته‌م شه‌ری

دورانده و زوری پی ناچیت ئینگلیزه کان ئه بن به خاوهن دهسه لات له ناوچه که دا، له بهر ئه وه بیرمان لی کرده وه که لیژنه یه ک رنکبخه یه بژ ئه وه ی په یه ون دی به ئینگلیزه کانه وه بکه یه به ئومیدی ئه وه ی که گه یشته کوردستان حساب بژ مافی میله ته ی کوردیش بکات و له سه ر ئه وه رنک که وتین که نامه یه ک بنیرین بژ ئینگلیزه کان و من بینوسم و له رنکه ی یه کینک له و کوردانه ی خه لکی سلیمانی که ماوه یه ک بوو له (ناصریه) ده ژیا ئه و نامه یه بکه یه نینه ئینگلیزه کان (ئه و کوردانه ی که توفیق وه ه بی باسی کردن هدا ماوه یه کی دوا ی ئه وه ش هدر له ناسریه دا مابوون، له کزتایی سالانی چله کاندا به رنکه وت چومه لای خزمینکم که ئه ندازیار بوو له ناصریه، یه ک دوو که سم له و کوردانه بینی که هه ندیکیان خزمی حاجی محمه دی لاوه ی خه لکی سلیمانی بوون .)

توفیق وه ه بی گوتی هدر که باسی ئه و نامه ناردنم کرد کابرای خانه خوی چاوی په رپیه پشتی سه ری و گوتی له بهر خاتری ئه و زاته نه بوایه (نیازی له شیخ مه محمود بوو)، هدر ئیسته ئه چوم تورکه کانم نه هینا و له بهرده می مالی خزمانا هه لیان نه واسیت.

له باسی به شداری کردنی شیخ مه محمود له شه ری شه عبیده دا، شیخ با به عه لی شیخ مه محمود جارنک بژی گیرامه وه و گوتی:

« (عه بدولهادی چه له بی) که له کاتی شه ری شه عبیده لی پرسراوی عوسمانلییه کان بووه بژ ناردنی نازووقه و خواردن بژ له شکری عوسمانلی، که په تینک باسی ئه وه ی کرد گوتی له و پزژه دا که باوکت چوو بوو بژ شه ری شه عبیده ، له هه ندی پیاری ئایینی عه ره بی ئه و ناوچه یه م بیستوه که گوتبوویان با نه هینان شیخ مه محمود بکه رننه وه بژ کوردستان، بالیره بکوژی بژ ئه وه ی لیزه بینیزن و گزره که ی بکرنه ت به جینی زیاره تگاه.»

ب - به‌شداری کردنی شیخ مه‌حمود له شه‌ری روس و عوسمانلیدا له ناوچه‌ی مهربوان و پینج‌وین

دوای شکاندنی له‌شکری عوسمانی له شه‌ری شعینه‌دا و گه‌پانه‌وی شیخ مه‌حمود بز کورردستان، له‌و رژژانه‌دا که له‌شکری روسی قه‌یسه‌ری گه‌یشتبوونه ناوچه‌ی مهربوان و پینج‌وین و شه‌ر له گه‌رمه‌یدا‌بو له نیوان هه‌ردوو له‌شکری عوسمانی و رووسیدا و قوزاغه‌کانی روس له‌زور شوینی کوردستاندا وه‌کو ناوچه‌ی خانه‌قین و ره‌واندز که هه‌مووی برسی و تینوو بوون، بگه‌یشتنایه‌ته هه‌ر شوینیک نه‌و ناوچه‌ی‌دی‌ان هه‌ر وه‌کو کولله‌ داده‌بیژا و پاوو و پروتی خه‌لکیان ده‌کرد و نه‌و له‌شکرانه‌ی روس بیوون به‌سه‌رباری نه‌بوونی خواردن و خوزاک له زور شوینی کوردستاندا که گرانی و برسپه‌تی تیندا بلاو بیوه‌وه .

له‌و رژژانه‌دا هیزه‌کانی روس خویان ناماده‌کردبوو که به‌ره‌و شاری سلیمانی بچن و داگیری بکه‌ن وتالانی بکه‌ن، دوویاره بز به‌ریه‌ستکردنی هیزشی له‌شکری روس، تورکه‌کان داوایان له شیخ مه‌حمود کرد که له‌شکر کزکاته‌وه و رووه‌و پینج‌وین و مهربوان پروا شه‌ر له‌گه‌ل رووسه‌کاندا بکات .

شیخ مه‌حمود به‌رله‌وه‌ی که بچیت بز شعینه‌وه‌کو له شوینی خزیدا باسکرا په‌یوه‌ندی به رووسه‌وه هه‌بووه و وه‌کو شیخ قادری برای شیخ مه‌حمود له یادداشته‌کانیدا باسی کردوه « ۲۷ » مینۆرسکی به‌لینی نه‌وه‌ی دا‌بو‌یه که یارمه‌تی کورد بدات، که‌چی نه‌و له‌شکری رووسه‌ی که شیخ مه‌حمود هیوای پی بوو یارمه‌تی کورد بدات له‌و رژژانه‌دا تاوان و گوشت و به‌ری له‌تام ده‌رچوو‌بوو . شیخ مه‌حمود به‌خزی و هیزه‌که‌ی‌ده‌وه چوه‌ته ناوچه‌ی مهربوان و پینج‌وین و له‌ماوه‌ی حدوت رژژا ده‌ورنکی زوری بینیه‌ له به‌ریه‌ستکردنی له‌شکری روس .
نه‌حمه‌د خواجا له یادداشته‌کانیدا ده‌ریاره‌ی به‌شداری‌بوونی شیخ مه‌حمود له‌و شه‌ره‌دا نه‌لی: « ۳ »

« شیخ مه‌حمود وتبوی من بزیه به‌لینم دابوو به (خ‌لیل پاشا)ی والی که شان به شانی تورک بوه‌ستم به‌ئومیدی ئه‌وی که شه‌ر بر‌ایه‌وه تورکه‌کان (ئۆتۆنۆمی)ئه‌ده‌ن به کورد و له‌ئه‌نجامی ئه‌وه‌دا میله‌تی کورد به‌سه‌رده‌ستی ئه‌ژی»

ئه‌حمده‌د خواجا ئه‌لی :

« که شیخ مه‌حمود گه‌یشته‌ کۆری جه‌نگ و روو به رووی رووسه‌کان بوه‌وه ، (سه‌فوه‌ت به‌گ) که به‌رله شه‌ری یه‌که‌می جیهانی موته‌سه‌رفی سلیمانی بوه‌ و له‌ تاومی ئتحد و ته‌ره‌قی بووه و به‌ر له هه‌لگیرساندنی شه‌ر له‌گه‌ل شیخ مه‌حموددا یه‌کتربیان ناسیوه و به‌ر له ده‌سته‌پینکردنی شه‌ر که سه‌فوه‌ت به‌گ رایکردبوو و چووبوه (لینی‌نگراد) ، له‌کاتی شه‌ردا رووسه‌کان سه‌فوه‌ت به‌گیان هینابووه ناوچه‌که و داوایان لیکردبوو که په‌یوه‌ندی به شیخ مه‌حموده‌وه بکات...که شیخ مه‌حمود له‌و رۆژانه‌دا له ناوچه‌ی (بانه)دا بوو...

سه‌فوه‌ت به‌گ چوه (سه‌فز) و له‌وێه قورئانیککی به‌مۆرکراوی له‌گه‌ل نامه‌یه‌کی خۆیدا ناردبوو بۆ شیخ مه‌حمود که له‌و نامه‌یه‌دا نووسیوی :

« حکومه‌تی عوسمانلی له‌ ته‌واو‌بوون دایه ، په‌کی که‌وتوووه ، ناتوانیت به‌رگری له‌ هیزه‌کانی قه‌یسه‌ر بگریته ، چونکه عوسمانلییه‌کان له‌و ناوچه‌یه‌دا له‌ کورد به‌ولاره که‌سی به‌ده‌سته‌وه نه‌ماوه و به‌رگه‌ی شه‌ر ناگریته...رووس خاوه‌نی تۆپ و ته‌یاره‌یه‌کی زۆره ، د‌لنیاین به‌م زوانه شه‌ر به‌سه‌رکه‌وتنی رووس ته‌واو ده‌بیت...جا به‌بۆنه‌ی دۆستایه‌تیمانوه ئه‌م تکایه‌ت لی' ده‌که‌م :- حکومه‌تی قه‌یسه‌ری ئاماده‌یه ئه‌وی که تۆ ئاره‌زوی ئه‌که‌یت و ئه‌ته‌وی ، ئاماده‌یه پینشکه‌شتانی بکات...ئینه‌م زۆر پنیوستیمان به‌یارمه‌تی تۆ هه‌یه ، نامه‌وی دۆژمنی وا گه‌وره‌ت هه‌بی...چاوه‌روانی وه‌لامتانم . »

سه‌فوه‌ت به‌گ ئه‌و قورئان و نامه‌یه‌ی به‌ ئه‌حمده‌د ئاغای خه‌لکی (سوورین)دا ناردبوو که گۆندیکه له‌ ناوچه‌ی بانه .

شیخ مه‌حمود له‌ وه‌رامی ئه‌و نامه‌یه‌دا ئه‌لی :

من که نیشته‌یمانکه‌م له‌ جانه‌وه‌ری و خوین رۆژی رووس ده‌پارنزم به‌هیوای به‌خشه‌نده‌یی قه‌یسه‌رنیم که کوردیان له‌بن هیناوه ، خۆت ئه‌مناسیت و دارایی من

ئهزانیت، لهو دوژمنه‌ی که ناسیومه ناترسم... تاوات و ئاره‌زوی من ئازادی گه‌لی کورده، کئی ده‌ست بداته ده‌ستمان دۆستی ئه‌و که سه‌دین... وه‌لامی دوژمن له لوله‌ی تهنگی کورده‌وه ده‌بیسترت». .

له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا شیخ مه‌حمود و هاوکاره‌کانی به‌شداری ئه‌و شه‌په‌یان کرد و توانییان له‌شکری رووس به‌هستینن. به‌لام زۆری پی نه‌چوو دوا‌ی سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر له‌شکری رووسدا، له‌گه‌ل ئه‌فسه‌ره‌ دز و جه‌رده‌کانی عوسمانلیدا تینکچوو، تورکه‌کان هه‌ندیک له‌و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌ کورده‌انه‌ی که به‌شداری ئه‌و شه‌په‌یان کردبوو، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که تورک خزیان ده‌ستیان کردبوو به‌ تالانی و ده‌ستگرتن به‌سه‌ر ده‌سکه‌وته‌کانی ئه‌و شه‌په‌دا، که‌چی تاوانی ئه‌و تالان‌کردنه‌یان دابوه پال سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی کورد و به‌ته‌ما‌بوون ژماره‌یه‌کیان له‌سینداره‌ بدن .

شیخ مه‌حمود به‌رامبه‌ر به‌و ره‌فتاره‌ی تورکه‌کان رقی هه‌لسا و هینه‌کانی خزی کینشایه‌وه بۆناوچه‌ی سلیمانی.

شیخ ره‌ئوفی شیخ مه‌حمود له‌ یاداشته‌کانیا له‌ باسی ئه‌و ره‌فتاره‌ی تورکه‌دا ئه‌لی: «٢١»

«که شه‌پی رووسه‌کان له‌گه‌ل تورکه‌کاندا گه‌یشه‌ ناوچه‌ی پینجۆن و مه‌ریوان و رووسه‌کان شکان، تورکه‌کان جگه‌ له‌و ده‌سکه‌وته‌ی له‌شه‌په‌دا ده‌ستیان که‌وتبوو، ئازووکه‌ و خواره‌مه‌نی کورده‌کانی ئه‌و ناوچانه‌شیان تالان کردبوو، خه‌لک له‌ برسا په‌ریشان بوون و زۆری نه‌ما‌بوو زۆریان لی بمری... سه‌ید نه‌حه‌مه‌دی به‌رزه‌نجی (سه‌ید نه‌حه‌مه‌دی مه‌ره‌خه‌س) و سه‌ید عه‌به‌دواللای حاجی سه‌ید حه‌سه‌نی ئامۆزای باوکم که له‌و شه‌په‌دا له‌گه‌لیاندا‌بوو له‌ دوا‌یدا بۆیان گه‌په‌مه‌وه که باوکم له‌ ئه‌نجامی ئه‌و ره‌فتاره‌ ناپیاوانه‌ی تورکه‌کاندا هه‌مویانی کۆ کردوه‌ته‌و و پینی وتون:

چاوتان لی به‌ تورکه‌کان چ ناپیاوییه‌کیان له‌گه‌ل کورد دا کرد ؟ ئیتر به‌سه‌یه‌تی له‌وه زۆرتتر خۆم پی ناگیری، پینوسته‌ کورد له‌ برسه‌یه‌تی و سه‌رشۆرکردنی تورکه‌کان رزگاریکه‌ین، ئه‌بی هه‌مومان هه‌ول به‌دین سه‌ربه‌خۆیی بۆ کورد مسۆگه‌ریکه‌ین.

که شیخ گه‌راپه‌وه زوری پی نه‌چوو هیزی ئینگلیز گه‌بشتبوه کفری له‌بهر ئه‌وه شیخ مه‌حمود به‌پاری دا سهد مه‌مه‌دی موفتی که له‌ورژانه‌دا له به‌غدا دانه‌نیشته ناگاداری ئینگلیزه‌کان بکا که ئه‌یه‌وی په‌یه‌ندی یان پیوه‌بکا سهد مه‌مه‌دی موفتی له وه‌راما بۆ شیخ مه‌حمود ئه‌نوسینه‌وه که ئینگلیزه‌کانیش زور په‌رۆشی ئه‌وه‌ن که په‌یه‌ندی له‌گه‌ل شیخ مه‌حمود و هاوکاره‌کانیا بکه‌ن.

وه شیخ مه‌حمود بۆ ئه‌و مه‌به‌سته وه‌فدینکی نه‌ینی پینک ئه‌هینیت له عیزه‌ت مه‌دفعه‌ی و سهد ئه‌مه‌دی به‌رزنجی و فایقی تاپۆ و ئه‌یان‌نیریت بۆلای ئینگلیزه‌کان که داخوازی کورد به‌ن به ئینگلیزه‌کان که بریتی بوه له داوای مافی نه‌ته‌وه‌ی کورد.

که ساتینک ئینگلیزه‌کان گه‌بشتنه که‌رکوک شیخ مه‌حمود نامه‌یه‌کی تری نارد بو بۆ ئینگلیزه‌کان له که‌رکوک به‌لام له‌ورژانه‌دا ئینگلیزه‌کان له‌په‌ر شاری که‌رکوکیان چۆل کردبو تورکه‌کان چو‌بو‌نه‌وه ناو که‌رکوک و ئه‌و‌نامه‌یه‌ی شیخ مه‌حمود بۆ ئینگلیزه‌کانی ناردبوو، له‌جیاتیی ئه‌وه‌ی به‌دریته ده‌ستی ئینگلیزه‌کان ده‌ست تورکه‌کان که‌وت و له‌سه‌ر ئه‌وه شیخ مه‌حمود گیرا و نیرا بۆ که‌رکوک و موحاکه‌مه‌ کرا و به‌پاری خنکاندنێ درا به‌لام له‌سه‌ر داخوازی عه‌لی ئیحسان پاشا له موسل شیخ مه‌حمود نیرا بۆ موسل و له‌وی تورکه‌کان لینی خۆشبوون و ناردیان‌ه‌وه بۆ سلیمانی.

شیخ ره‌توفی شیخ مه‌حمود له یادداشته‌کانیا باسی هوی لی خۆشبوونی باوکی به‌م جۆره‌ی خواره‌وه تۆمار‌کرده «^{۲۱}»

« له‌سالی ۱۹۴۸ دا که خاله‌ فه‌تاح (فه‌تاح به‌گی ئه‌مینی عه‌تار که ژن برای شیخ مه‌حمود بوه و له ناو له‌شکری تورکدا ئه‌فسه‌ریه‌وه و له دواییدا وه‌کو نوینه‌ری تورک له لیژنه‌ی عصبه‌ الامم ده‌ریاره‌ی کیشه‌ی موسل نیراوه بۆ کوردستان)، جازینک بزی گیراینه‌وه وتی که وه‌ختینک عه‌لی ئیحسان پاشا له‌سه‌ر کار نه‌ما و له ئه‌سته‌نبوول نیشه‌جی بوو، چهند جازینک چوومه‌ لای و روژینک لیم پرسی: پاشا تۆ چۆن و له‌به‌رچی ئه‌و حوکه‌می شیخ مه‌حمودت له کاتی خۆیدا هه‌له‌وه‌شانه‌وه و ناردته‌وه بۆ سلیمانی؟
له‌وه‌راما عه‌لی ئیحسان پاشا پی‌ی ئه‌لی:

من ئەمزانى عوسمانلى شەپرى دۇراندو، لەبەر ئەو ھېچ سوودىنكم لە خنكاندى شىخ مەحمودا نەدەبىنى، بەلكو ئەو ھەم بە باشتەر زانى كە بىكەم بە سەرزكى (مىلېشيا) لە ناوچەى سلېمانى بۇ ئەو ھى ناراستەى ئىنگلىزەكانى بىكەم و رىنگا لە چوونى ئىنگلىزەكان بگرتت و ھېچ نەبى ماو ھى پىنوئىست بۇ داگىرکردنى ناوچەكە لەلايدەن ئىنگلىزە ۋە دوا بخرىت»

بەلای ئەحمەد خواجار ۋاىدە^{۲۱} كە شىخ مەحمود دونامەى ناردبو بۇ ئىنگلىزەكان نامەى يەكەمىيان بەھۇى (موھسین ناغا) ۋە بوە لە كفرى كە نىرابو بۇ وىلسن لە بەغدا (لە كاتىندا شىخ رەزفى شىخ مەحمود ئەلئى يەكەم نامەى ناردبو بۇ سەيد مەھمەدى موفتى كە بېدا بە ئىنگلىزەكان و لەگەل عزەت مەدفعەى و سەيد ئەحمەدى بەرزنجى و فايقى تاپۇدا ناردبوئى ئەگەر چى دور نىە ئەو نامەىە لە بەغدا لە لايدەن سەيد مەھمەد «موفتى يەو ەرابى بە ئىنگلىز)، ۋە نامەى دوھەمى ناردبو بۇ ئىنگلىزەكان لە كەركوك كە ئەو ەيان بوە دەست توركەكان كەوتبوو پاش كشانەو ھى ئىنگلىز لە كەركوك و ئەلئى ئەو نامەىە بە ھۇى (عەبدوللا سافى) يەو لە جىاتى ئەو ھى بگاتە دەست ئىنگلىزەكان درا بە توركەكان.

بلام رەفىق حلمى لە يادا شتەكانىا^{۲۲} كە باسى ئەو نامەىە ئەكا ناوى (عەبدالله سافى) ناھىنى (لام ۋاىدە رەفىق حلمى ھەزى نەكردو ە ناوى عەبدالله سافى بەھىنىت چونكە رەفىق حلمى لە كەركوك خويندو ەتى ماو ەك ژباو ە و عەبدالله سافى دۇستى بو ە و ناسىاوى بو ە، جگە لەو ەكو لە شوئى خزىدا لە بەرگى دووھەمدا باسى ئەكەين كە چۆن عەبدالله سافى لە دوا بېدا يەكېن بو ە لەو كوردە چالاكانەى كە لەگەل چەند ناھىنىكى ترى كوردا يادا شتەيان داو ە بە ھوكمەت و داواى مافى كوردەيان كوردە)

مامۇستا رەفىق حلمى ەكو سكرتېرىكى تايبەتى شىخ مەحمود بۇ ماو ەك ەشارەزا لە رووداو و بەسەر ھاتەكانى ئەو سەردەمە، دەريارەى نارېكى شىخ مەحمود و توركەكان لە يادا شتەكانىا بەم جۆرەى باس كوردە:

«لە داوى تىكچوونى شىخ مەحمود لەگەل توركەكاندا، ۋە داوى ئەو بەشداربوندەى لە شەپرى نىوانى روس و توركدا لە ناوچەى پىنجوئىن و مەريوان،

تیتیر شیخ مەحمود لەوساوە دلی لە عوسمانییەکان کرمی بوو، هیچ هیواپەکی بە تورک نەماپوو لەبەر ئەوە هاتنی ئینگلیزەکانی بە هەل و دەرفەت زانی و لەگەڵ پیاوە ناودار و ناسراوەکانی سلیمانی دا لەدوای وت و وێژ و گەت و گۆ بەرباری دا نامەبەک بنیزیت بۆ ئینگلیزەکان و لەو نامەبەدا داوای لی کردبوون بەئین بەدەن بە دامەزراندنی حکومەتییکی کوردی لە ژێر چاودێری بەریتانیادا.

بلاژ ئەوە بوو ئینگلیزەکان کەرکوکیان بە جێ هێشت و تورکەکان کەرکوکیان داگیرکردووە و ئەونامەبەدی شیخ مەحمود بۆ ئینگلیزەکانی ناردبوو دەست تورکەکان کەوت و تورکەکان لە ئەنجامی ئەوەدا داوایان لە (موستەفا بەگ)ی قائمقامی عەسکەری عوسمانی کرد کە شیخ مەحمود لە سلیمانی بگری... موستەفا بەگ بە فەر و فیل و بەناوی راویژ کردنەو لەگەڵیا داوای لە شیخ مەحمود کرد کە بچینتە لای و دەم و دەست گرتی و ناردی بۆ کەرکوک و لەوی خرایە زیندانەو»

موستەفا نەزیمان لە کتێبەکەیدا (شۆرشێ ئیبراهیم خانی دەلۆ) ٢٤٠، ئەلی: ئەوەی لە سلیمانی شیخ مەحمودی گرت ناوی (سەلاح الدین چۆلاخ) بو کە سوپاسالاری تورک بوو لە سلیمانی و لە سلەیمانییەو ناردی بۆ کەرکوک. شیخ مەحمود لەو نامەبەدا بۆ (ویلسن)ی حاکمی گشتی بەریتانیای ناردبوو (بەو حسابە ئەبێ ئەونامەبە بووینت کە بەهۆی سەید مەحمەدی موفتی یەوێ درابوو بە ئینگلیزەکان یا خود وەکو ئەحمەد خواجا ئەلی بە هۆی (موحسین ناغا) وە لە کفری یەوێ ناردبوی بۆ ویلسن، لەو نامەبەدا نوسیوی :

« کوردەکان سەرکەوتنی ئینگلیزیان زۆر پێ خۆشە و هیوایان وایە لە حوکمی تورک رزگاریان ببینت و لە ژێر بانی حکومەتی ئینگلیزدا بەسیننەو و بە وینەدی عەرەبەکان بکەونە خۆشیدەو».

شیخ مەحمود لە نامەکەیدا تکای لە ئینگلیزەکان کردبوو کە بەهیچ جزۆنک پێگەیی ئەوە نەدرێ تورکەکان بگەرێنەو بۆ کوردستان...

رهفیق حلمی لە یاداشتەکانیا ئەلی: لەو رۆژانەدا کە شیخ مەحمود ئەونامەبەدی ناردبوو بۆ ئینگلیزەکان هەمووندەکانیش نامەیان ناردبوو بۆ ئینگلیزەکان و نامادەیی خۆیان دەربەربوو بۆ یارمەتیدانی لەشکری ئینگلیز بە ئازەل و بەدەغەل

و دان که له و رۆژانه‌دا گۆشت و نان باشترین دیاری بوو.
به‌لام ئه‌حمده خواجا ناوه‌رۆکی نامه‌که‌ی شیخ مه‌حمود به‌م جزوه‌ی خواره‌وه
باس نه‌کا: «۳»

« چه‌رخ‌ی گه‌ردون ئیوه‌ی به‌ سهرکه‌وتوو‌یی گه‌یانه‌ نیشتمانی کورد له
کوردستان، کورد هیچ به‌هره‌یه‌کی له عوسمانلیه‌کان وه‌رنه‌گرت، نه‌زانن که
هه‌زاران ساله‌ ئه‌مه‌ خاکی نیشتمانی کورده‌... له ئاده‌میزاد په‌روه‌رتیان ئومید
نه‌که‌ین که ئیوه‌ مافی کورد بده‌ن و نازادی و سهره‌ستی له کوردستاندا
بلا‌ویکه‌نه‌وه و ماوه‌ی ئه‌وه‌نه‌دری کورد به‌ چه‌ک داوای مافی خزی بکات.»

ماموستا ره‌فیع حلمی ده‌رباره‌ی موهاکه‌مه‌ کردنی شیخ مه‌حمود له لایه‌ن
تورکه‌کانه‌وه له که‌رکوک له یاداشته‌کانیا نه‌لی: «۴»

« له داوای موهاکه‌مه‌ کردنیکی سهرینی، وه‌له‌سهر راسپارده‌ی سهرله‌شکری
گشتیی هه‌یزه‌کانی ده‌وله‌تی عوسمانی له عیراقد، به‌ریاری خنکاندنی شیخ
مه‌حمود در... به‌لام له مردن پزگاری بوو چونکه‌ تورکه‌کان به‌ریان له دوا رۆژی
ره‌ش و له‌ته‌نگانه‌ نه‌کرده‌وه، هه‌رچه‌ند ه‌زی کشانه‌وه‌ی له‌شکری ئینگلیز له‌و
پزۆژانه‌دا له که‌رکوک و لیک‌درا‌به‌ وه‌ که‌هه‌یزی سویند‌خواران له جده‌به‌ی
قه‌ره‌نسه‌دا شکابون و تورکه‌کان به‌ته‌مای ئه‌وه‌بوون نه‌ک هه‌ر له که‌رکوک به‌ل‌کو
له هه‌مو عیراقیش بیانکه‌نه‌ ده‌ره‌وه .

بۆیه‌ تورکه‌کان و یستیان له‌گه‌ل کورده‌کاندا له‌و ناوچه‌یه‌دا باری خزیان ئالۆز
نه‌که‌ن و عه‌لی ئیحسان پاشا که‌تازه‌ هات‌به‌ جی‌ی خه‌لیل پاشا و بو‌بو به
سهرله‌شکری ئوردوی شه‌شه‌می عوسمانی، به‌ری له‌وه‌ کرد‌به‌وه‌ که‌ وا باشه‌ سوود
له شیخ مه‌حمود وه‌ریگیرت بۆیه‌ له موسله‌وه‌ داوای ناردنی شیخ مه‌حمودی کرد
بۆ موسل و له‌وی دله‌وا‌یی شینخی دا‌به‌وه‌ و ناشتی کرده‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی بتوانیت له
هه‌رنمی سه‌له‌یانبدا به‌ ه‌زی عه‌شایه‌ره‌ کورده‌کانه‌وه‌ هه‌یزه‌کانی تورک به‌پارێزیت و
سه‌لیمانی نه‌دا به‌ ده‌سته‌وه‌.»

ره‌فیع حلمی له‌ چوونی شیخ مه‌حمود بۆ موسل و ناردنه‌وه‌ی بۆ سه‌لیمانی
نه‌لی:

« که شیخ مه‌حمود چه‌ موسل عه‌لی ئیحسان پاشا میوانداری‌یه‌کی باشی

کوردو خدلات و بهراتی دایه و به چندن راسپه‌رده‌یه‌که‌وه ناردیه‌وه بز سلیمانی و بز به جینه‌ینانی نهم کاره (۵۰۰۰) لیره‌ی ئالتونی دایه و عدلی ئیحسان پاشا فرمانی دهرکرد بو سدرله‌شکری تورک له سلیمانی که هدرچی چهک و جبه‌خانه‌یه‌ک شیخ محمود پنیوستی پنی بی بیداتی.

له‌سدر نوه شیخ محمود له تشرینی دوهمی سالی ۱۹۱۸ دا گه‌رایه‌وه بز سلیمانی و تورکه‌کان بز تازه کردنه‌وه‌ی دوستایه‌تی له‌گه‌ل شیخ محمودا له‌قه‌بی (نه‌قیب) یان دایه.

بلام شیخ ره‌ئوفی شیخ محمود له یاداشته‌کانیا دهریاره‌ی نه‌و (۵۰۰۰) هزار لیره‌یه‌ی که ره‌فیت حلمی باسی کردوه که گویا عدلی ئیحسان پاشا دابوی به شیخ محمود ته‌لی: «۲۱»

تورکه‌کان هیچ پاره‌یه‌کیان نه‌دابو به باوکم ... که عدلی ئیحسان پاشا به‌یاری گه‌رانه‌وه‌ی بز باوکم دهرکرد، باوکم بز گه‌رانه‌وه‌ی هندی پاره‌ی له‌و نه‌فسه‌ره کوردانه‌ی خه‌لکی سلیمانی که له موسل بون قه‌رز کردبوو بز خه‌رج کردنی رینگا و بان و سدید نه‌حمده‌ی به‌رزنجی که له‌گه‌ل شیخ محمودا بوه له‌و گه‌رانه‌وه‌یدا پنی ووتم: له دواییدا خۆم به دهستی خۆم قه‌رزی نه‌و نه‌فسه‌رانهم دایه‌وه. حمده‌ی نیزگه‌له‌چی که پیای باوکم بوو وه له موسله‌وه له‌گه‌لیابوو بز گه‌رانه‌وه‌ و وتی: که له موسل بووین زۆر ده‌ست کورت بووین و هیچمان نه‌بوو به‌ده‌سته‌وه و شیخ پاره‌ی له چندن نه‌فسه‌رنکی کورد قه‌رز کرد که له دواییدا نه‌و قه‌رزه‌ی بز ناردنه‌وه...

له‌گه‌رانه‌وه‌ی باوکما ئیمه له سله‌یمانیه‌وه هتا هه‌ولیر چوین به پیره‌وه له هه‌ولیر له مالی شیخ محی الدین دابه‌زین، دایکی شیخ محی الدین هندی پاره‌ی خسته گیرفانه‌وه که هاتینه‌وه سلیمانی و حمده‌ی نیزگه‌له‌چی پنی زانی من نه‌و پاره‌یه‌م له دایکی شیخ محی الدین وه‌رگرتوه لیم تووره‌بوو وتی بزچی باسی نه‌و پاره‌یه‌ت له‌گه‌رانه‌وه‌مانا نه‌کرد، چونکه له رینگا زۆر ته‌نگا‌بووین بو پاره‌...؟

له‌وانه‌ی که له‌گه‌ل شیخ محمودا له موصله‌وه هاتن بز سلیمانی عیزه‌ت مه‌دقه‌عی بوو که عدلی ئیحسان پاشا به‌یاری دابوو عیزه‌ت وه‌کو نه‌فسه‌رنکی

پدیوهندی بهست له نیوانی عوسمانلی و شینخدا بیت ... عزیزه مدفدعی باسی
گرانهوه وگه‌بشتنی خزیانی کرد له موصلهوه و وتی له‌رنگا زور دواکه‌وتین
چونکه خه‌لکینکی ئینجگار زور له رینگا به پیر شینخ مه‌حمودهوه چوبون.

ماموستا ره‌فیق حلمی له باسی کشانه‌وهی ئینگلیز له که‌رکوک و داگیر
کردنه‌وهی له‌لایهن تورکه‌کانه‌وه له یاداشته‌کانیا نه‌لی:

«به کشانه‌وهی ئینگلیز له که‌رکوک ناویانگی ئینگلیز له به‌رچاوی خه‌لک زرا
و زور که‌سیان لی هه‌لگه‌پایه‌وه که له وانه هموه‌ندی به‌کان بون.

له دوا‌ی شکانی فه‌رنسیه‌کان له جه‌به‌دی شه‌ری خزیاندا ئینگلیزه‌کان هه‌ندینک
له‌شکریان له عیراق کینشاپوره‌وه (که دیاره نه‌وانه‌ی که‌رکوک به‌شینک بوه له‌وه)
بلام که ساتینک ئینگلیز بوی ده‌رکه‌وت به‌وه کشانه‌وه‌یان ناویان لای خه‌لک
سووک بوه و نرخیان که‌م بوه‌ته‌وه، بویه زوری پی نه‌چوو بۆ که‌پینه‌وه‌ی ناوو
نیعتباریان جارینکی تر که‌رکوکیان گرت‌وه.

نه‌و چولکردن و داگیرکردنه‌وه‌ی که‌رکوک له‌و رۆژانه‌دابو که شه‌ری جیهانی
وه‌ستینرابوو... ئینگلیزه‌کان نه‌و وه‌ستاندن شپه‌پان به هه‌ل زانی و که‌رکوک و
هه‌ولپریان گرت و ده‌ستیان کرد به کۆکردنه‌وه‌ی ده‌غل و دان و مه‌ر و مالآت له‌و
شونانه‌ی که تورکه‌کان فریای کۆکردنه‌وه‌یان نه‌که‌وتیبون.

ماموستا ره‌فیق حلمی له یاداشته‌کانیا له سه‌ری نه‌رواو نه‌لی:

« که له ۱۹۱۸/۱۰/۳۱ دا به‌ریاری شه‌ر وه‌ستاندن (موتاره‌که = هه‌دنه) موزکرا و
بلاوکرایه‌وه، ئیتره‌ عدلی ئیحسان پاشا چاری نه‌ما، به تلگراف رای سپارد
کاروباری ناوچه‌ی سلیمانی به‌درینه ده‌ست شینخ مه‌حمود. به‌و جوژه شینخ
مه‌حمود بوو به متصرفی سلیمانی و متصرفی سلیمانی نه‌و وه‌خته که (عدلی
ره‌زابه‌گی خه‌لکی (قۆنیه) بوو داوای لی کرا بگه‌په‌ته‌وه بۆ موصل. له‌و
رۆژانه‌دا فه‌وجی عه‌سکه‌ری تورک له سلیمانیدا له‌ژنر سه‌رکردایه‌تی صالح به‌گی
طابور ناغاسی دابوو وه هه‌ندی جه‌ندرمه‌ی تورکیش هینشتا له سلیمانی دا
ما‌بوون.

به‌لام شینخ مه‌حمود هیچ هیوایه‌کی به ده‌سه‌لاتی تورک نه‌ما‌بوو بیری له‌وه
نه‌کرده‌وه به‌رامبه‌ر به هه‌ندی قه‌ول و به‌ر و ئیمتیازات سلیمانی ته‌سلیم به

ئینگلیزه‌کان بکات. نامدی ئدم جاره‌ی به عیزه‌ت مدفه‌عی و ئه‌حمده فایقی
طاپۇدا راسته و خۇ ناردده کفری و داوای له ئینگلیزه‌کان کرد که بچنه سلیمانی.
ئینگلیزه‌کان بدرله‌وه ناگاداری پدیوه‌ندی عدلی ئیحسان پاشا و شیخ مه‌حمود
بوون، له بهر ئه‌وه به‌خۇیاندا رانه‌ده‌په‌رموو که هه‌تا کاتی خۇی نه‌یه، نه‌چنه
سلیمانی.

ئینگلیزه‌کان نامه‌که‌ی شیخ مه‌حمودیان پی خۇشبوو، نامه‌که‌ی شیخ له کفری
یه‌وه نیردرابوو (ویلسن‌ای حاکمی گشتی به‌ریتانیا و داوایان له شیخ مه‌حمود
کرد که چاره‌روانی به‌ریاری حاکمی گشتی بکات له و پوه‌وه.

په یوه ندى شيخ مه حمود

له گه ل' ټينگليزه كان له دواى وه ستاندى شه رى جيهانى

له باسه كانى پيشودا دهر باره ي هد لوستى ناوچه ي سلیمانى دواين كه چوڼ له دواى وه ستاندى شه رى په كه مى جيهانى ټينگليزه كان گه يشتبونه خانه قين و كفرى و كه ركوك و چون هيزه كانى عوسمانلى ده سلاټيان له كوردستاندا كز و لاواز بوو، عدلى ټيحيان پاشا شيخ مه حمودى له موسله وه نارده وه بو سلیمانى بو ته وى ده ست به سدر ناوچه كه دا بگرى و ته گهر له توانيدا بى رنكه ي ته وه ندها ټينگليزه كان به ثاسانى بچنه ناوچه كه وه و ده ستى به سدر اېگرن.

ته وه بوو كه شيخ مه حمود گه راپه وه بو سلیمانى و جارنىكى تر ټينگليزه كان كه ركوكيان دا گير كرده وه و تور كه كان پاشه كه شه يان كرد و موصليان چول' كرد و ټينگليزه كان چونه ناوېده وه (هدرچهند له راستيدا دا گير كردنى موصل له لايېن ټينگليزه وه له پاش وه ستاندى شه ر بوو به پى نى پيمانى مودراس كه ته وه پينچه واندى رنكه و تنه كه بوه كه نه بوايه هيلى ده سلاټى ټينگليز برىتى بوايه له و شويناندى كه له روى شه ر وه ستاندىا به ده ستيان وه بوه نه ك ته و ناوچانه ي تر كه پاش موز كردنى پيمانه كه چونه ناوېده وه وه كو موصل)، ټيتر شيخ مه حمود بوى دهر كه و تېوو كه تازه تورك حسابى ته واو بوه و پشتگيرى كردن له تورك وه كو ته وه وا بوه كه پيمان له گه ل' په كينكى دوا ودا بيه سرىت كه هيچ سوود و مده ستينكى لى' سه و ز نده بوو كه له دوا روى نكى نريكدا ټينگليزه كان تاقه ده سلاټدارى ناوچه كه ټهن و ته وان به ريارى دوا روى و چاره نوسى گه لانى ناوچه كه ته دن.

له بهر ته وه شيخ مه حمود چارى نه ما بو ته و بوشا ييدى كه به كشان وه وى هيزى عوسمانلى له ناوچه ي سلېمانيدا پيدا بوو ته بوايه پرى بكاته وه و ده ستى به سدر ا بگرىت، بلا م زور باش له وه گه يشتبوو كه تنه ا به خوى و به هاو كاره كانى ته و سدرده مه كه هيچ جزره دهر امهد و چه ك و جبه خانه يه كى ته و تزيان نه بوه كه

دهسه لاتینکی به هیز و یدک گرتوو له ناوخویانا سازیکهن و بتوانن ههتاسهر
جلهوی ناوچهکه بگرنهدهست و پاریزگاری لی بکهن.

جگه لهوهش ناگاداری نهوه بوون که ئینگلیزهکان له بهغدا خدریکی
دامهزاتندی دهزگایهکی کاتی بوون بۆ بهپنوه بردنی کار و باری ناوچه عهره ب
نشینهکان، لهبهر نهوه شیخ مهحمود ویستی سوود له وهه ل و دهرفهته وهریگری
و بۆ نهوه دهستی کرد به پهیوهندی کردن لهگهه ئینگلیزهکاندا که له ناوچهی
سلیمانی نزیک بو بونهوه به هیوای نهوهی بهبی شهپ و کوشتار بینه ناوچهکهوه
و هاوکاری لهگهه یدکتردا بکهن.

شیخ مهحمود بۆ نهوه مهدهسته ژمارهیهک له سهرکردهی عهشیرهتهکان و
خههکی ناسراوی سلیمانی و دهووری له خزی گردکردهوه بۆ نهوهی له
ئینگلیزهکان بگهیهنیت که ناوچهی خواری کوردستان بی خاوهن نیه و خههکی
نهوه ناوچهیهش وهکو ناوچه عهرهیهکانی عراق مافی نهوهیان ههیه دهزگای
کاروباری تایبهتی خویان ههینت و کوردیش وهکو میلهتانه به مافی خزی
بگات.

شیخ مهحمود که نهوه سهرۆک عهشیرهت و خویندهوار و رۆشنبیر و پیواری
تایینی و ناسراوهکانی بنه مالهکانی نهوه ناوچهیهی کز کردهوه بریاری دا بهناوی
ههموانهوه داوا له ئینگلیزهکان بکرنیت که بچنه ناوچهکهوه به مهرجیک مافی
میلهتهی کورد بخرننه پینش چاو و ماوهی نهوهش نهدری که جارنکی تر
تورکهکان سواری سهری خههکی ناوچهکهبینهوه.

نهوه رۆژانهی که شیخ مهحمود و هاوکارانی کهوتیونه نهوه بیرکردنهوه و
مشوور خواردن و تهقهلادانه بۆ کورد، رۆژنکی ئینگجار سهخت و دیژواربوه و
نهوه رۆژانه بوه که خههکی ناوچهکه لهبهر برسیدهتی و نهبوونی و رهش و رووتی
له پهل و پۆ کهوتیون و بهرلهمه له باسی باری تابوری و پیشه سازی و
بازرگانی له کوردستاندا لهناو یاداشتهکانی رهفیک حلمی دا وینهیهکی تاریکی
نهوه رۆژانهمان ههلهپژارد و بلاومان کردهوه که چۆن خههک بههزی شهپری
جیهانییهوه تووشی برسیدهتی و گرانیهک بوون که پیاولهگهه خویندنهوی
باسهکهی رهفیک حلمی دا دیهنی ولاتینکی کهساس و داماو و میلهتهینکی رهش و

برسی و له ژبان بیزاریوی دینته بدر چاو ... له بدر تهوه لهو روزه سهخت و تالهدا تاقه هیوایدک که له ناسوی کوردستاندا له دوای وهستاندنی شه‌ری جیهانی به‌دی نه‌کرا بریتی بوو لهو تروسکه روناکاییدی وه‌کو نه‌ستیزی کاروان کوزه له ئینگلیزه‌کانه‌وه نه‌هاته بدر چاو و خه‌لک وای لی هاتبوو به هدموش‌تینک قایل بئت هه‌ر به‌مدرجینک له مردن و ره‌ش و رووتی و برسپه‌تی پزگاری ببئت، به‌تایبه‌تی لهو روزه‌ندها که هه‌والی تازه‌ی ناوچه داگیرکراوه‌کانی عیراق له‌لایهن ئینگلیزه‌وه نه‌گیشته کوردستان که چون ئینگلیزه‌کان خه‌لکیان له برسپه‌تی و ره‌ش و رووتی پزگار نه‌کرد، کوردیش به‌و هیوایدی که ته‌ویش به‌و مده‌سته بگات و ببته‌وه هوش خوی چاوه‌روانی هاتنی ئینگلیزه‌کان بوون. له‌بدر تهوه لهو روزه‌ندها چ به‌لای شیخ مده‌موده‌وه و چ به‌لای خه‌لکی ناوچه‌که‌وه و ابو که بیرنه‌کردنه‌وه و هه‌ول نه‌دان بۆ به‌ستنی په‌یوه‌ندی و هاوکاری له‌گه‌ل ئینگلیزی ته‌و روزه‌دا، ئینگلیزی ده‌سه‌لاتداری خاوه‌ن فرۆکه و خاوه‌ن چه‌ک و جبه‌خانه و سوپا و له‌شکری به‌هیزی به‌کیش کراو، به‌شتینکی زور نه‌زانا‌ه و گه‌مه‌ه و گنلاته دائه‌نرا و مانای ته‌وه‌بوه ته‌وه‌ی که بدری‌ه‌ه‌کانی هاتنی بکردنایه، له مده‌سته‌ی مال کاول کردن و مردنی هه‌ژارانی ره‌ش و رووت به‌ولاوه هیچی تری لی ده‌سگیر نه‌ده‌بوو... هه‌والی بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی نان و خوراک و جل و به‌رگ له‌لایهن هیزه‌کانی ئینگلیزه‌وه به‌سه‌ر خه‌لکی ته‌و ناوچانه‌دا که له برسپه‌تی و گرانی شه‌ری جیهانی رزگاریان بووبوو به‌ناو هه‌موو کوردستاندا بلا‌وبوه‌وه، بۆیه هه‌موو لایه‌ک زور په‌روشی ته‌وه‌بوون که به‌زوترین کات ته‌و فریشته‌یه بگاته کوردستانیش. به‌لام لیره‌دا چهند پرسپارینک دینته پینشه‌وه:

نه‌گه‌ر شیخ مده‌مود و هاوړینکانی ده‌سپینشکه‌رییان نه‌کردایه و په‌یوه‌ندییان له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کان نه‌کردایه و به‌هینمی و به‌ناسایشی رنگایان نه‌دایه ببته ناو کوردستانه‌وه، ئایا ئینگلیزه‌کان به‌رامبه‌ر به‌وه هه‌لونیستیان چون ته‌بوو؟ ئایا هه‌روا سووک و باریک ببده‌نگ ته‌بوون و وازیان له خه‌لکی ناوچه‌که ته‌هینا به‌تاره‌زوی خویان کاروباری خویان به‌ه‌پنوه؟

یا نه‌گه‌ر شیخ مده‌مود بیوستایه هاوکاری له‌گه‌ل تورکه‌کاندا بکا و به‌هیوای ته‌وان ته‌نها خوی و ته‌وسه‌رۆک عه‌شیره‌تانه‌ی که ته‌وروزه له‌ده‌وری گردبوونه‌وه،

بدوانه به همدویان دهسهلات و توانای نهوهیان هه‌بوه که ڕینگه له هاتنی نهو لهشکره زۆر و پرچه‌که‌ی ئینگلیز بگرن به‌خۆی و به‌فرۆکه و تۆپ و زرنلیه‌وه و ماوه‌ی نه‌دهن بگاته ناو کوردستان له کاتینکدا هینزی ده‌وله‌تی عوسمانلی خۆی له‌به‌ر نهو هینزه دانه‌گرتبوو هه‌تا شاری موصلیشی به‌بی‌ شه‌رو کوشتار بو به‌جی‌هینشتوو؟

یا‌گرم‌ان تورکه‌کان بو ماوه‌یه‌ک یارمه‌تی شیخ مه‌حمودیان داو توانیان ڕینگه له هاتنی ئینگلیز بگرن بو کوردستان، ئایا تورکه‌کان نه‌وه‌نده پیاویون که بیر له مافی کورد بکه‌نه‌وه؟

نه‌وه‌ی له‌و رۆژانه‌دا پر و پا‌گانه‌ی ئینگلیزه‌کانی بیستبوو، به‌تایبه‌تی نه‌وانه‌ی که له رۆژنامه‌ی (تینگه‌یشتنی راستی) دا له به‌غدا به کوردی بلا‌و نه‌کرایه‌وه که ئۆرگانی له‌شکری داگیرکهری به‌ریتانیا بوه له‌و رۆژانه‌دا که له‌لایه‌که‌وه کوردی هان نه‌دا دژی تورک بوه‌ستن و له کوردستاندا ده‌ریان بکه‌ن و له‌لایه‌کی تریشه‌وه سه‌رزه‌نشی بینه‌نگ بوونی کوردی نه‌کرد و هه‌ره‌شه‌ی نه‌وه‌ی لی نه‌کردن نه‌گه‌ر زوو نه‌یده‌نه ده‌ست و فریای خۆیان نه‌که‌ون و هاوکاری له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کانا نه‌که‌ن بو ده‌رکردنی تورک له کوردستاندا، نه‌وا ئیتر میلیه‌تی کورد بی به‌ش نه‌کری له مافی خۆی و ئۆبالی نه‌و بی به‌ش بوونه‌ی کورد به نه‌ستۆی کورده ده‌سه‌لاتداره‌کان نه‌بی.

ئایا نه‌گه‌ر شیخ مه‌حمود له‌و رۆژانه‌دا نه‌و سیاسته‌ی به‌کار نه‌هیننایه و نه‌و هه‌ل و ده‌رفه‌ته‌ی له کيس بدایه و ئینگلیز به زۆره ملی و به‌شه‌ر به‌هاتایه‌ته ناو کوردستانه‌وه نه‌نجامه‌که‌ی له‌وه باشتر نه‌بوو که به‌ئاسایش ڕینگه درا ئینگلیز بینه کوردستانه‌وه؟

یا نه‌گه‌ر ئینگلیز به‌شه‌ر به‌هاتایه‌ته کوردستان و شیخ مه‌حمود ڕینگه‌ی لی بگرتنایه که هیچ نه‌نجامینکی نه‌ده‌بوو، ئایا زۆر که‌س له‌و رۆژانه‌دا و له‌دوارۆژدا چییان به شیخ مه‌حمود نه‌ووت؟

هه‌ر نه‌و شیخ مه‌حموده له‌دوا‌ییدا که بۆی ده‌رکه‌وت ئینگلیزه‌کان ده‌ستی نه‌به‌رن و یاری پی نه‌که‌ن و ئه‌یانه‌وی وه‌کو نوکه‌رنکی به‌کری گرت به‌کاری بێن بو نامانجه‌کانی خۆیان، که روو به‌ روویان بوه‌وه و خه‌باتی کرد ودایه شاخ ئایا له

په‌خندی نه‌وه پزگاری بوو که زور که‌س نه‌یان وت نه‌بوايه شينخ م‌حمود له‌گه‌ل
ئینگلیز تینکی نه‌دايه و ه‌دل و ده‌رفه‌تی له‌کیس خزی نه‌دايه؟
له دواییدا شينخ م‌حمود نه‌وه‌شی تا‌قی کرده‌وه له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کانا و به ه‌هموو
جزرنک له‌گه‌ل‌یا‌نا رۆی به‌رینه بلام سوودی نه‌بوو وه‌کو له شوننی خزیدا پرونی
ده‌که‌ینه‌وه .

بینگومان وه‌کو له داها‌تو‌دا بزمان ده‌رئه‌که‌وی ئینگلیز ته‌نها بز نه‌وه نه‌ها‌تبوو
که له سنووری کفری و که‌رکوک دا ب‌م‌ینيته، به‌لکو له‌میژ بوو نه‌خشه‌ی
دا‌گیرکردنی خواری کوردستانی کینش‌ابوو، ده‌مینک بوو ده‌می لیکی نه‌کرد بز
خیز و بی‌ری کوردستان و به‌هیچ جزرنک ده‌س به‌رداری چاله نه‌وته‌کان نه‌ده‌بو‌وه
که یه‌کینک بووه له‌وه ه‌وسه‌ره‌کیانه‌ی که ئینگلیز پروی کرد‌بوه می‌سزوتامیا و
به‌ره‌وه کوردستان ه‌یزه‌کانی ناماده‌کرد‌بوو .

نه‌رنۆلد ویلسن، حاکی گشتی به‌ریتانیا له به‌غدا له کتیبه‌که‌یدا له‌وه روه‌وه
ته‌لی: «٣٧»

«ئینگلیزه‌کان به‌سه‌رکرده‌ی (ج‌نه‌رال مارشال) به‌ریاریان دا که له به‌غدا‌وه
به‌ره‌وه ژوو‌ر بنه‌وه بز که‌رکوک و سلیمانی بز نه‌وه‌ی نه‌وه فشاره‌ی که تورکه‌کان
به‌سه‌رکرده‌ی (ئه‌نه‌ور پاشا) خسته‌بویانه سه‌ر نازه‌ره‌دیجان که‌م ب‌کرئته‌وه .
ج‌نه‌رال مارشال له‌به‌ر ه‌ندی ه‌زی عه‌سکه‌ری به‌ریاری دا سلیمانی دا‌گیر
ب‌کات، ئینگلیزه‌کان به‌ر له‌وه که‌رکوکیان له ١٧/٥/١٩١٨ دا گرت‌بوو وه‌له
٢٧/٥/١٩١٨ دا بز ماوه‌یه‌کی کاتی چۆلیان کرد‌بوو وه تورکه‌کان چوبونه
ناویه‌وه، بلام ئینگلیزه‌کان جارنکی تر که‌رکوکیان گرت‌ه‌وه و تورکه‌کانیان لی
ده‌رکرد .»

که‌واته ئینگلیزه‌کان به‌ریاری نه‌وه‌یان دا‌بوو واز له سلیمانی نه‌هینن ... ده‌مینک
بوو به ه‌زی گه‌رۆک و رۆژ ه‌ه‌لانتاسه‌کانیانه‌وه شاه‌زای کوردستان و ناگاداری
ناکۆکی نیوان عه‌شیره‌ته کرده‌کان بووبوون و دلنیا‌بوون له‌وه‌ی که کورد ه‌ه‌روا
به‌ناسانی پینکه‌وه نالکینت و ه‌یچ سه‌رۆک عه‌شیره‌تینک به‌سه‌رکرده‌ی نه‌وه‌ی تر
قایل نی یه، بزیه له‌ژنر تیشکی نه‌وه سه‌رنج و ناگادار‌بوونه‌دا ماوه‌یه‌ک بوو
نه‌خشه‌ی دا‌گیرکردنی کوردستان و چۆنیه‌تی به‌رینه‌بردنی ناماده‌کرا‌بوو، له‌به‌رته‌وه

بدره‌ره‌کانی کردنی ئینگلیز له‌و رۆژانه‌دا له‌لایه‌ن شیخ مه‌حموده‌وه له‌و بارو
هه‌لۆیسته‌ی ئه‌و سه‌رده‌مه‌دا له‌ وێران کردنی سلیمانی و له‌ مال کاولکردنی ئه‌و
خه‌لک‌ه‌ی که‌ تازه له‌ گیانه‌ لای برسیته‌ی رزگاری بوو هیچی تری لێ نه‌ده‌هاته

نه‌نجام

به‌لێ ئینگلیز به‌پینی نه‌خشه‌به‌کی تایبه‌تی خۆی ئاماده‌کردبو بینه
کوردستانه‌وه، کوردستانی پێ له‌ کشت و کال و پێ له‌ مه‌ر و مالان و توتن،
کوردستانی پێ له‌ چاله‌ نه‌وت که‌ هه‌تا ئه‌و رۆژانه‌ هینشتا ئینگلیز بایه‌خی ئه‌و
نه‌وته‌ی لای که‌س نه‌درکاندبوو بگه‌ر هه‌ندیک له‌ کار به‌ده‌ستانی خوشیان له
میسزپۆتامیادا به‌ ته‌واوی له‌نرخ و گرنگی ئه‌و چاله‌ نه‌وتانه‌ی کوردستان
نه‌گه‌یشتبون و ته‌نها هیساب بۆ گرنگی ستراتیژی شوینی کوردستان و به‌ره‌مه‌مه
کشت و کالیبه‌کان ئه‌کرا، به‌لام له‌ دوا‌ی چه‌سپاندنی ده‌سه‌لاتی ئینگلیز به‌سه‌ر
چاله‌ نه‌وته‌کاندا دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ فه‌ره‌نسه و دوا‌ی ئه‌وانیش تورکه‌کانیان
هه‌ریه‌که‌ به‌جۆرنیک ده‌م‌کوت کرد و که‌ هه‌مووشتیکی بۆ ساغ بووه‌وه ئه‌وسا
راستی بایه‌خدانی خۆی به‌ کوردستان و به‌ نه‌وتی کوردستان ئاشکرا کرد وه‌کو
له‌ شوینی خۆیدا روونی ئه‌که‌ینه‌وه .

به‌لێ راسته ... ئه‌و ره‌خنه‌یه‌ هه‌یه له‌ شیخ مه‌حمود که‌ وه‌کو هه‌ندی له
نوسه‌ران بۆی چون که‌ ئه‌بوایه‌ په‌له‌ی نه‌کردایه و ساتینک خۆی و هاوکاره‌کانی
که‌ به‌ریاریاندا په‌یوه‌ندی به‌ ئینگلیزه‌وه بکه‌ن ئه‌بوایه‌ پینه‌که‌ی زۆرشتیان له‌گه‌ڵ
ئینگلیزه‌کاندا باس به‌کردایه و شتیان به‌نا‌بینایی و به‌ ته‌ماوی و له‌ژێر په‌رده‌دا
نه‌هینشتایه‌ته‌وه (له‌ شوینی خۆیدا به‌ دووردریژی باسی ئه‌و ره‌خنه‌یه‌ و هه‌ندی
ره‌خنه‌ی تر له‌ هوکمه‌داریه‌ته‌که‌ی شیخ مه‌حمود باس ئه‌که‌ین) به‌لام وه‌کو دوکتۆر
جه‌مال نه‌بێ له‌ کتێبه‌که‌یدا ئه‌لێ: «^{۱۵۰}

« شتیکی نا‌ه‌وایه که‌ هه‌لۆیست و رووداوی هه‌فتا ساڵ له‌مه‌وه‌ر به‌کیش و
پێوانه‌ی ئیمه‌رۆ بکینشری و بپینوری»

له‌ راستیدا کورد نه‌ک هه‌ر له‌وه‌دا که‌ خاوه‌نی تا‌قی کردنه‌وه‌یه‌کی سیاسی
ئه‌وتۆو شاره‌زای که‌له‌ک و پلانی ولاتان نه‌بوه و له‌و باسه‌دا دووربینی نه‌کردوه و
ساویلکانه و به‌په‌له‌ بۆ مه‌به‌سته‌که‌ی چه‌و به‌لام به‌داخه‌وه ئه‌واله‌ دوا‌ی

تینپه ربوونی حهفتا سالْ بهسدر ئه و کورت بینیهی ئه و رۆژانه دا باره ها کورد
تووشی داوی تهره ی بینگانه بوه و به زمانی لووس له خشته براره و داخوازه
سه ره کیه کانی هینشته تهره بۆ دوارۆژ که بینگومان دوارۆژ سه دان رووداو و
بهسدر هاتی تازه ی تیادا پیدا بوه که بوه ته هۆی هه لوه شانده وه و لینگ
ترازاندنی شیرازه ی ئه و کارانه ی پینشو، ماوه ی داوه به دوژمن له به لینه کانی
پاشگه ز بینه وه که له ئه نجامیا کورد توشی گه لینگ نووچدان و هه ره سه ننان و
مالْ کاو لی بوه .

زنجیره ی ئه و تهره دان و هه سان له پیدانه ی کورد شتیکی تازه نیه ... دهس
به رینی که مالیه کان له ناوچه ی ئه نادۆل که چۆن بۆ ماوه یه ک کوردیان تهره دا
هدتا ئه و کاته ی یۆنانیه کانیا ن ده رکرد و جی پینی خۆیا ن چه سپاند و ئه وه بوو
په یمانی سیفریا ن گۆری به لوزان، ئه وسا به ناشکرا به کوردیا ن وت: به لینی چی و
په یمانی چی؟ ئیوه تورکن و پینویسته به وه قایل بن و ئه گهر بینه نگ دانه نیشن
پانتان ئه که ی نه وه که له راستیدا چۆنیا ن و سست ئه نجامیا ن به وجۆره گه یاند و
کوردیا ن مالْ و ئیران و سه ره گهردان کرد...

کورد له کۆماری مه هابادا که چاره پرانی یارمه تی سو فییه ت بوون، کاتیکیان
به خۆیا ن زانی سو فییه ت له گه لْ قوام السلطنه ی ئیراندا رینگ که وتن و بارگه و
بنه یان له و ناوچانه ی کوردستان و ئازربایجان پینچایه وه و له چوارچرای مه هابادا
قازی محمه دی تینکۆشه ر و هاوڕینکانی کران به سینداره دا به بی ئه وه ی فزه له
هیچ لایه که وه بیته !!

تازه ترین و زه ق ترین نمونه ی کورت بینی و خۆش بهروایه تی کورد که هینشتا
کاس و ووری ئه و ده سه پنه یین که له به یانی نازاری . ۱۹۷ دا خۆی ئه ونوینیت که
به داخه وه له و به ینه دا گزی و ده ست به رینه که ی هه ر له سه ره تاوه دیاریوو که
ناونرا (به یان)، نه ک رینگ که وتن (اتفاق) که له وه دا کوردیا ن به لایه ک حساب
نه کردبوو له رینگه وتنی نازاردا . . له و به یانه دا زۆر شت له گه لْ میریدا به ته ماوی
و ئالۆزکاوی هیلرآبوه وه که ئه بوایه هه ر له سه ره تاوه ئه وسا که دوژمن لاوازه
هه موشتینگ به ریا ری له سه ر به ریا به نه ک به خرایه ته دوا ی چوارسالْ که له ماوه ی
ئه و چوار ساله دا وای لی هات ئه و شوڕشه ی که توانی به ر له به یانی نازار به

(۱.) ھەزار پىنشمەرگە ھۆكۈمەت ناچار بىكا دان بە مافى ئۆتۈنۈمى دا بىننيت بەلام بە داخەوۋە لە دوای چوار سال بە (۱۲.) ھەزار پىنشمەرگە نەتوانرا رىنگە لە ھەرەس ھىنانى ئەو شۆرپشە بىگىرنت ... ئەوۋەى جىنى داخە ئەوۋەىدە كە ھىشتا ئىمروش ھەر دەرس لەو رووداوانە وەرناگرىن ...

مه‌به‌ستی راستی ئینگلیز له هاتنیا بۆ کوردستان أ- چه‌سپاندنی ده‌سه‌لاتی ئینگلیز له کوردستاندا

که ئینگلیزه‌کان خواروی عیراقیان گرت، وه‌کو له‌زۆر شوننی تریشدا باسی ئه‌کری ئینگلیز له نه‌خشه‌پانا ئه‌وه‌یان خستبوه بدرچاو که ته‌نها به‌ناوه‌راست و خواروی عیراقه‌وه ئه‌وه‌ستن به‌لکو له میژبوو سیاسه‌قه‌دارانیان به‌ریاریان دا‌بو ده‌ست به‌سه‌ر کوردستانیشدا بگرن.

بینگومان ئینگلیزه‌کان ه‌زیان ئه‌کرد ئه‌گه‌ر بزبان ده‌س بدا (که بزوی ده‌ست دان) به‌بی ته‌قه و شه‌ر و خوین رشتن وه‌ئاسانی بگه‌نه سنووری ئه‌و شوینانه‌ی مه‌به‌ستیان بوو ... ئینگلیزه‌کان له‌وه گه‌بشتبون که تورکه‌کان به‌ئاسانی ده‌س به‌رداری ولایه‌تی موصل نابن و به‌بی گینچه‌ل رینگه‌ی ئینگلیز ناده‌ن ده‌س به‌سه‌ر ئه‌و ویلایه‌ته‌دا بگرن، له‌به‌ر ئه‌وه له سه‌ره‌تا‌دا کوردیان بۆ دوو مه‌به‌ست ئه‌ویست.

یه‌که‌م:

بۆ ئه‌وه‌ی سوود له کورده‌کان وه‌ریگرن و هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تیان به‌جوولینن دژی تورک و واله دانیشته‌وانی ویلایه‌تی موصل بکه‌ن که به‌گه‌رانه‌وه‌ی تورک قایل نه‌بن.

دووه‌م:

بۆ ئه‌وه‌ی به‌پینی ئه‌و نه‌خشه‌یه‌ی که کیشابویان به‌توانن له دوا‌رۆزینکی نزیک‌دا کوردستان بلکینن به میسۆپۆتامیاوه تا به‌هزی ئه‌وه‌وه به‌توانن له‌تگه‌ری ده‌سه‌لاتی خۆیان به‌وه‌پ‌بگرن که عه‌ره‌ب و کورد هه‌رلایه‌کیان سه‌رپینچیان کرد به‌رامبه‌ر به ئینگلیزه‌کان لاکه‌ی تری لی راست بکه‌نه‌وه و له جوولنه‌ی به‌خن. ئینگلیزه‌کان وه‌کو له نویینی ئه‌فسه‌ره سیاسیه‌کان و یاداشته‌کانیاندا ده‌رته‌که‌وی و وه‌کو دوکیۆمینته‌کانی ناو ئارشیفی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانیا ده‌ری ئه‌خن، هه‌ر له سه‌ره‌تاوه شیخ مه‌حمودیان به‌دل نه‌بوه و هه‌میشه هه‌ولیان داوه ده‌ست و

پئی بهستی بکهن ...

ئینگلیزه کان ئه یانویست شیخ مه محمود وه کو (راجا) یه کی ناو هندستان دهستیکی به سنگه وه بگرتایه بۆ ئه وان و به دهسته که ی تریشی چه ک هه لگزی و سه رۆک عه شیره ته کان له خۆی کۆ بکاته وه بۆ ئه وه ی روه وه روه ی تورکه کان بیهتوه که تا ماوه یه ک له داوا کردنه وه ی ویلایه تی موصل کۆلیان نه دا بوو بلام ئینگلیزه کان زوو بۆیان ده رکهوت که شیخ مه محمود ئه و پیاوه نه بوه که ئه وان له ناوچه که دا به داوا ئه گهران ... ئه یان ویست شیخ مه محمود وه کوو کاپتن با به کری سه لیم ناغای پۆده ری به مووچه و مانگانه ی خۆی قایل بی و بیر له کورد و کوردستان نه کاته وه و گو ی نه دا ته ره خنه و سه رزه نشی ئه و خه لکه ی که بۆیه له ده ری شیخ مه محمود گرد بوونه وه چونکه ئه یانویست له سایه ی ئه وا میله تی کورد نازا دی و ولاته که یان رزگارینت له دوا که وتن ...

وه کو ئینگلیزه کان له شیخ مه محمود گه یشتبون، هه روه ها شیخ مه محمودیش له وان گه یشتبوو، ئه یزانی دهستی دهستی پی ئه کهن و که ئیشیان پنی نه ما ئیتر ره ئیس عه شیره ته کورده کانی لی هان ئه دن که لینی بته کینه وه و به سه رکردا یه تی ئه و قایل نه بن ...

وه کو له شوینیکی تریشدا باسی ئه که بن جارنک یه کینک له ئینگلیزه کان له شیخ مه محمود ئه پرسینت : تو تیمان ناگه یه نیت چیت له ئیمه ئه وی؟ شیخ له وه رامدا ئه لی زۆرباش ئه زانم چیم له ئیوه ئه وی، به لام نازانم ئیوه چیتان له من ئه وی؟

شیخ ره ئوفی شیخ مه محمود له یاداشته کانی ئه لی: «٢١»

«عیزه ت مدفه عی که زۆر جار نوینه ری باو کم بوه و لایه نگری باو کم بوه باره ها لیم بیستوه ئه یوت ئینگلیزه کان هه ر له سه ره تا وه، چ له به غدا و چ له که رکوک، که به ناوی شیخ مه محمود وه په یوه ندیم پنه وه ئه کردن و باسی داوا ی مافی میله تی کوردم له گه لا ئه کردن، هه موو جارنک شتینکیان دووباره ئه کرده وه که پنیان ئه وتم : ئیوه پنیسته په یوه ندی به شه ریف حسینی حجازه وه بکهن و له رنکای ئه وه وه داخوازه کانی خۆتان پنیسکه ش بکهن (ئه وسا هیشتا فه یصل له ئارادا نه بوه و نه هینرابو بۆ عیراق بۆ ئه وه ی بکرت به مه لیک)،

عیزهت ئه بیوت : ئیئمەش هەموو جارنیک له ئینگلیزه کافمان ئەگەیاندا که ئیئمە بۆ ئەوه نەهاتوینە لای ئیئوه که (بەدیعەت) بە شەریف حسین بکەین، ئیئمە کوردین ... هاتوین باس و داوای مافی نەتەوه کەمی خۆمان ئەکەین لەناو خاک و ولاتی خۆمانا .

عیزهت ئه بیوت: ئینگلیزه کان ئه بیان و بست به شیخ مهحمود بلین که پنیوسته په یوه ندی له گەل شەریف حسین دا بکات چونکه ئیئمە کەلیمەدی شیخ مهحمودمان لهو روهوه زۆر لا مەبەسته ... بەلام ئیئمەش قەت ئەوهی ئینگلیزه کافمان به شیخ مهحمود نەدەگەیاندا چونکه پینشەکی ئەمانزانی به هیچ جۆرنیک بهوه رازی ناییت و ئەگەر شتی وامان بۆ بگێزایەتەوه دەم و دەست شیتگێر ئەبوو که بەلای عیزهت مدفەعی یهوه لهو کاته ناسکەدا سوودی کوردی تیا دا نەبوه .

دوو رووی ئینگلیز له هەلۆنستیاندا بەرامبەر کورد له تام دەرچووو ... لەلایەکەوه به عیزهت مدفەعیان ئەوت پنیوسته به شیخ مهحمود بلینی که له ریزی (شەریف حسین) هوه په یوه ندیمان پنیوه بکا کهچی لۆنگریک له کتیبه کەیدا ئەلی: «٤٣»

« له سالی ١٩١٥ - ١٩١٦ دا سیر ما کماهۆن له گەل شەریفی مه که دا باسی حکومهتیکی عەرەبی کردوه وه که هاتوه ته سه ریاسی عەرەب له عیرا قدا ته نها باسی ویلایهتی بەصره و بەغدا ی کردوه و به هیچ جۆرنیک باسی ویلایهتی موصل و کوردستانی نە کردوه . »

بینگومان ئەمەشیان هەر له کۆنەوه هەر بۆ جامبازییه کی دوارۆژ هینشتوه تەوه که فه یصلیشیان هینا و کردیان به مەلیک له عیرا قدا له زۆر هەلۆنستدا له فه یسلیان ئەگەیاندا که کوردستان بە ئاسانی نالکیتیریت به دەوڵەتە کە یهوه ئەگەر په یمانیکی دورودرۆژی تاییه تیان له گەلا مۆرنه کا و بهر له ویش وه کو و قمان له شیخ مهحمودیان گەیاندبوو که پنیوسته له رنگای شەریف حسین هوه په یوه ندیان پنیوه بکا که ئەمەش هەرە شە یه ک بوو بۆ دوارۆژی کورد و ئەگەر به توای خۆی نەبەستیتەوه به سیاسهتی ئینگلیزه وه کورد چاری نیه ئەبی بچیتە ژیر بالی حکومهتی عیرا قده وه .

که شیخ محمود پرو به حوکمدار و بیری لهوه کرده‌وه که کوردستانی و عیراق بییت به حکومه‌تینکی کوردی و خاوه‌نی ده‌سه‌لانی خزی بییت، ئینگلیزه‌کان نه‌و ته‌قلایه‌دی شیخ محمودیان به‌لادان و سدرپنجی کردن دانا بویه ده‌ست و برد که‌وتنه نه‌وه‌ی له سدره‌تادا ده‌سه‌لانی کم بکه‌نده‌وه بۆ نه‌وه‌ی له دوا‌ی نه‌وه له ناوی بیهن.

له حوزه‌یرانی ۱۹۱۹ دا سکرتری و‌ه‌زاره‌تی هندستان له لنده‌ن ت‌ل‌گرافینکی نارد بۆ حاکمی گشتی به‌ریتانی له به‌غدا که به په‌له ه‌دوالی ناوچه‌ی کوردنشینه‌کانیان بۆ بنی‌ریت له‌گه‌ل س‌رنج و پ‌نش نیاری خزی ده‌ره‌اره‌ی ه‌د‌ل‌و‌ن‌ست له کوردستاندا، حاکمی گشتی به‌ریتانیا له ۱۳/۶/۱۹۱۹ به‌م ت‌ل‌گ‌رامه و‌ه‌رامی و‌ه‌زاره‌تی هندستانی دایه‌وه له لنده‌ن:

« له‌به‌ر چ‌ه‌ند ه‌ویه‌کی ئابووری و س‌تراتیژی و‌ه بۆ نه‌وه‌ی ده‌وله‌تی عیراق که‌لک و سوود له ناوچه شاخو‌یه پر دار‌ستانه‌کان و‌ه‌ری‌گریت که زو‌ریه‌ی دان‌یشتوانی کوردن نیاز وایه سلیمانی و رانیه و ک‌ز‌یسن‌ج‌ه‌ق بخ‌ریته س‌در میس‌وپ‌وتامیا و ه‌د‌ول‌یز که به‌شینکی ه‌یل‌ی شه‌مه‌نده‌ف‌ه‌ری به‌ره‌و موصل پ‌نک نه‌ه‌ینت پ‌نویسته له کوردستان جیا‌ک‌ریته‌وه و نه‌به‌ی ده‌وک و زاخ‌وش بخ‌ریته س‌در میس‌وپ‌وتامیا (ب‌لام له‌و ت‌ل‌گ‌رامه‌دا باسی ئام‌یدی نا‌کا چونکه‌ه‌ه‌تا نه‌وکاته ه‌ینشتا ناوچه‌ی ئام‌یدی له ناو سنووری تورکیادا ما‌بو‌ه‌وه و‌ه‌کو له دوا‌ییدا له شو‌نی خ‌زیدا باسی نه‌که‌ین که‌چ‌ون خ‌رایه‌وه ناو سنووری عیراق. »

ه‌ه‌ر له‌و ر‌و‌ژانه‌دا پ‌دیام‌ن‌یری ر‌و‌ژنامه‌ی ت‌ای‌س له لنده‌ن له ر‌و‌ژه‌لانی ناوه‌راسته‌وه له ت‌ل‌گ‌رافینکدا بۆ و‌ه‌کاله‌تی (ر‌ویته‌ر) نه‌لی^{۱۴}.

« لکاندنی خواره‌وه‌ی کوردستان به میس‌وپ‌وتامیاوه ئاسایش له ناوچه‌کانی خانه‌قین و سله‌یمانیدا نه‌چه‌س‌پ‌ینت، ج‌گه له‌وه نه‌و پ‌نکه‌ه‌لکاندنه بۆ ئیمه ش‌تینکی زو‌ر گرنگه چونکه ئیمه (به‌ریتانیا) به‌ر پ‌رسیارین به‌رام‌به‌ر به ولانی فارس. »

ب - نهوتی کوردستان و ته‌قلای ئینگلیز ده‌بارهی نهوتی کوردستان

ئهو هه‌موو ده‌ردو به‌لا زۆری که تووشی نارچدی رۆژه‌لانی ناوه‌راست بوه و تا ئیسته‌ش هه‌ر ئاسایشی به‌خۆیه‌وه نه‌دیوه و نیازیش نیه ئهو ئاسایشه به‌م زوانه له‌و ناوچه‌یه‌دا به‌رپابینت، سه‌ره‌تاکی ته‌گه‌رینته‌وه بۆ ئهو پۆژانه‌ی هیزه‌کانی ئیمبراتوریه‌تی بریتانی هندستانیان داگیر کرد و نوینه‌ری مه‌لیکی به‌بریتانیایان لێ دانا که راسته‌ وخۆ هندستان له‌لایه‌ن ئهو نوینه‌ره‌ و وه‌زیرکی تایبه‌تی که له‌ لهنده‌ن به‌ناوی وه‌زیری کاروباری هندستان دانرا ئه‌برا به‌رپوه‌ . ئیتر له‌و پۆژه‌وه‌ سه‌رمایه‌دارانی به‌بریتانیا ده‌ستیان کرد به‌ کیشانی نه‌خشه‌یه‌کی دورودریژ بۆ ئه‌وه‌ی هندستان به‌ جوړنکی هه‌میشه‌یی له‌ ژیر ده‌سه‌لانی خۆبانا به‌ینلنوه‌ .

بۆ گه‌یشتنی به‌و مه‌به‌سته‌ پنیوستیان به‌وه هه‌بوو ئهو پێ و بانانه‌ی که‌هات و چۆی به‌بریتانیایان ته‌به‌ست به‌ هندستانه‌وه (بێجگه‌ له‌وه‌ی که‌ ته‌بوایه‌ پێ و بانی ده‌ریاش موسوگه‌ر بکه‌ن) بیانخه‌نه‌ ژیر ده‌سه‌لات و چاودیری خۆبانه‌وه ته‌گه‌ر بۆشیان نه‌کرا له‌ژیر ده‌سه‌لانی خۆبانا بێت هه‌ر هه‌یج نه‌بی رینگه‌ نه‌ده‌ن به‌و ده‌وله‌تانه‌ی به‌ریه‌ره‌کانی ده‌سه‌لاتداریه‌تی به‌بریتانیایان ته‌کرد ده‌ست به‌ سه‌ر ئهو رینگا و بانانه‌دا بگرن .

ئینگلیزه‌کان به‌ هۆی ئهو ده‌زگا فراوانه‌ی له‌ هندستاندا دا‌بان مه‌زراندبوو به‌راست و چه‌پدا ده‌ستیان کرد به‌ پهل هاریشتن و لووت تی ژه‌نین له‌ کاروباری ئهو ناوچه‌یه‌ و به‌ هه‌موولا‌یه‌کدا وه‌کو شیرپه‌نجه‌ بلا‌بوونه‌وه و په‌گیان دا‌کوتا، ته‌گه‌رچی له‌م روه‌وه له‌ نه‌فغانستانی ئه‌وسا هه‌یچیان ده‌سگیر نه‌بوو چونکه‌ ئهو هه‌رشه‌ی که‌ ناردبویان هه‌موی له‌ناوچوو ته‌نها ئهو دوکتوره‌ی که له‌گه‌ل ئهو هه‌رشه‌دا نێردرابوو به‌ساغی گه‌راپه‌وه‌ . پاش ئه‌وه‌ی ئینگلیزه‌کان ده‌سه‌لاتیان له‌ خلیی فارسدا به‌هه‌یز کرد و ده‌ستیان گرت به‌سه‌ر نهوتی خواروی ئیرانا، ئینجا

که دوتنه خولیاوسه و دای مرغ خوشکردن له خیر و بیزی ولاتانی ژر دهستی
 عوسمانلی و بز نهوه ماوه یهک بوو گهړوک و میسونیز و بازرگانه کانیان به
 ناشکرا و به نهینی به همورو لایه کدا بلاو بوونه وه و دهستیان کرد به گهړان بز
 کوزکردنوهی هوال و دهنگ و باس و شاره زابون له باری نابوری و
 کوزمه لایه تی و نایینی هدر نارچه یهک لهو ناوچانه به جوزنکی تایبه تی که ولاتی
 کوردستانی ش به شینک بوه لهو نه خشه یهی که بهریتانیا بز نم مه بهسته
 کیشابووی.

کلژدیوس ریچ له گهشته که ی سالی ۱۸۲۱ ایدا بز کوردستان «۸»، نهو پوژانه ی
 نهو گهشته ی تیادا کردبوو هیشتا نه ماره تی باهان له ناو نه چوبوو، ریچ نهو
 سهرده مه نویندیری شرکه ی نه فریقی بوه له هندستان و (له دواییدا کرا به
 قونسولی بهریتانیا له بهغدا) لهو گهشته یدا شاره زایه کی ته واری په یدا کردووه
 و ده رباره ی هموو شتینک سهرنجی خزی تومار کردووه و ههرچی بز خزی و بز
 بهرزه وندی دواړوژی ولاته که ی پنیوست بووینت هموی تومار کردووه و هتا
 باسی شدره که وی نهو سهرده مه شی له بیرنه چوه که باسی بکا چون نهو خه لکه
 لهو پوژانه دا بایه خیان پنداوه.

نهو دموز له کتیبه که یدا (کورد، تورک، عدره ب) «۵»، ولونگریک له کتیبه که یدا «۳»،
 هدر دوکیان باسی ژماره یهک لهو گهړوک و میسونیز و نه فسه رانه بان باس کردوه
 که چوونه کوردستان و هدر به که بان سهرنج و باسی گهشته که ی خزی تومار کردوه
 و هدر به که بان راپوړتی خزی داوه به کار به ده ستانی ولاته که ی خزی که بینگومان
 بهر له چونیان هدر یه که ی فرمانیکی پی سپیندراوه و بز مه بهستینکی تایبه تی
 پاسپیندراوه.

نینگلیزه کان بهر له هموو که سینک بایه خی نهوتیان زانیوه و داگیرکردنی
 هندستان و نزیک بوونه وه یان له پوژه ولاتی ناوه راست و دهست گرتنیان به سهر
 نهوتی خواروی نیراندا نه و نه دی تر خستونیه سهر نه و ی بایه خ بدن به بوونی
 نهوت له شوینه کانی تردا که نهوتی ولایه تی موصل یه کینک بوه له وانه ی
 نینگلیز له زوه و چاوی تی برپوه و نه خشه ی بز کیشاوه که بیخاته ژر دهستی
 خزه وه.

له زه مانی عوسمانلیدا (گړی بابہ گوږگوږ) هیشتا وه کو نه مړو کلبه و بلنسه ی بهرز نه بو یوه وه و نه چوبو به ناسماندا ... نهوت هیشتا له ژیر زه میندا بوه و پهنگی خوارد بوه وه و تاکو لوزکه خه لکی نهو سدرده مه جاروبار به کهر و بار له هندی زه وی و زاری ناوچه ی کهر کوکدا نهوت و قیریان هه لنینجاوه و به کهر و بار فروشتویانه و چهند خیزانیکی کوزن و بنه ماله ی شاری کهر کوک بهو هزیه وه به قیردار و نفطچی ناو بانگیان ده رکردوه .

وادیاره لهو سدرده مه دا نهوت وه کو ده رمانیش به کارهینراوه به نیشانه ی نهوی شیخ ره زای تاله بانی له شیعرنکی دا که باسی نیستره که ی ته کا ته لی «چهند قروشینکم هه بوو بوم دا به نهوت و عدزهرهوت» .

له مدقالینکی تایبه تیدا که مامزستا جهرجیس فه تحوالله ده رباره ی نهوت له ژماره (۲) ی گزقاری (الثقافه الکریده) ی مانگی مارت ۱۹۹۰ که له له نندهن بلاو کراوه ته وه نو کته یه کی تیدایه ده رباره ی نهوت ته لی :

(که ساتینک موئته مدهری فیزسای به سترا و لوید جوزجی بریتانی داوای له کلیمه نسزی فده رنسی کرد که ده سبدرداری ولایه تی موصل بیت بو نینگلیز، کلیمه نسزی پنی ته لی باشه بو نیوه ... موسته شاری کلیمه نسزی نه چرپینیت به گو ییدا و ته لی : چون موصل ته ده ی به وان؟ نه ی نازانی نه وتی تیدایه؟ . . . نه ویش ته لی : جا نهوت چیه هدر کاتینک پنیوستم به نهوت هه بوو ته چمه سیده لیه ک ته یکرم) . . . (وادیاره نهوسا نهوت له سیده لیه کاندایه فرؤشراوه) .

کوردی نهو سدرده مه هیشتا سدر گهرمی نوری خوا و جادوو و نوشته بوون و نه یانده زانی ژیر خاکی ولاته که بیان خاوه نی ده رباره کی نه وتی ژیر زه مینه و نه یانده زانی رؤژنک دی نهو نهوته ته بیته ناگر و بدر ته بیته گیانی خه لکی کوردستان . خه لکی ساونلکه ی نهو سدرده مه جار و بار چیلکه یان له زه ویدکانی بابه گوږگوږ نه ژه ند و گړنک به رزده بو یوه وه و ده یانگوت نه وه نووری خوايه ... نه یانده زانی نووری شه ی تانه و کوردستان دانه پلؤخینیت ... ژنی نه زوک ده چوه سدر بابه گوږگوږ و لینی ده پارایه وه و ده یگوت :

بابه گوږگوږ ... بابه گوږگوږ ... هاتوم به نیازی سکی پر ... بابه گوږگوږ هاتوم بو کوږ ...

نهوه بوو هه که ئینگلیز پنی نایه کوردستانه وه، تیر نه خشه ی نه وه ی کینشا که نه بی کوردستان بلکه ئینریت به میسۆ پۆتامیا وه و له وساره به هۆی نه وه وه کورد له ژیر باری سیاسه تی به ریتانیا دا ئه نالینیت و له وساره به قه د دلو په کانی نه وه وه ی له بیره کانی با به گو رگو ر هه ئینجرا وه خوین و فرمیسک له له ش و له چاوی میله تی کورد و له ره ش و رووتی چه وساره ی کورد نه رژی و سیاسه تی ئینگلیز له وساره به رامبه ر به کورد نه گو راره و نا گو ری که بریتیه له لاواز کردنی هه سته نه ته وایه تی کورد و گو نچه که پر کردن له وه ی عیراق و عیراقچه تی و له پیروزی سنووری عیراق و لیک جیانه بو نه وه ی کوردستان و هه رده مه ی به ئاوازی ک و به قه وانیک به قه د و بالائی نه و سنووره دا هه لده در ی که کار به ده ستانی نه و سه رده مه ی ئینگلیز وه کو ویلسن و پیرسی کۆکس و کۆرنوالیس و نه دمۆنڈز و میجه رسۆن نه خشه یان بۆ کینشا بوو، نه گه ر چی هه ندیک ریژگا و هیشتا نه و سنووره ده سکرده به پیروژدانه نیت و به لایانه وه گرانه له ناوا نه مینیت.

ئینگلیز هه تا ئیستا وه نه بی ته نها هه ر به دا پلۆسینی کورد له لایه ن رژی مه کانی عیراقه وه وازی هی نا بیت، به لکو له هه رکاتینکا خۆی و ده ولته سه رمایه داره کانی تر هه ستیان کرد بیت که خه باتی کورد گه یشتوه ته زاده ی سه رگرتن و سه رکه وتن چا وینکیان له رژی مه کانی تورکیا و ئیران هه لته کاندوه و یارمه تی عیراقیان دا وه و به هه موویان گه له کومه کیان دژی کورد کرد وه.

له لام وایه مرۆف که تووشی ده رد و نه خوشی بوو پنیوسته بزانی نه و نه خوشیه ی چیه و هۆی چیه و له چیه وه هاتوه و چون چاره سه رده کری.

ره نگه گه لیک هۆ هه بی که میله ته ی کوردی به م ده رده ی ئیسته ی برده وه، به لام لام وایه نه وت هۆی سه ره کی بینیه و نه و نه خوشیه که وه کو گرانه تایه کی هه میسه ی لینی نابینته وه و له ولاتی خوا پندا ودا نه وت هۆی تیر کردن و فیر کردن و پو شته کردنی میله ته، که چی لای ئیمه له کوردستاندا مایه ی کۆزیه وه ری و ده رده ی سه ری و مال کاول بوونه ... لام وایه نه گه ر کوردستان نه وتی تیندا نه بوایه، نالیم ده وله تینکی پینشکه وتوو نه بوو به لام هه ر هیچ نه بی هه میسه میله ته که ی نه وه نده سه ر گه ردان و مال ویران نه ده بوو، کورد

نەدەگەوتە ئەم گىژاۋەى ئەمەزۆە كە نازانى لافاۋى سىياسەتى دەۋلەتان بۇ كۆى نەبا و بەرەو كۆى راپىنچى ئەكا .

باسى نەوت باسىكى دوور و درىژە و لىرەدا ئەمانەوى كورته باسىكى مىژۋى دەريارەى دۇزىنەۋەى نەوت لە ويلايەتى موصلدا، دروست بوونى كۇمپانىيائى نەوتى توركى (كەلە دوايىدا ناۋەكەى گۇرا بە كۇمپانىيائى نەوتى عىراقى)، بەشداربوونى ولانان لە پشكىنن و دۇزىنەۋەى نەوت و دەورى ەدر يەكىنك لەو بەشداربووانە بكەبن ەتا كۇتايى شەرى جىهانى يەكەم. بەلام نەخشەى بەرىتانىا لە دواى شەر و دەست گرتنى بەسەر مىسوپۇتامىا و ناۋچەكانى ويلايەتى موصلدا كە مەبەستى سەرەكى لەو دەستبەسەرداگرتنە برىتى بوۋە لە مسۇگەركدنى نەوت ئەمانە ئەھىلىنەۋە بۇ بەرگى دوھەمى ئەم كىتئبە كە لەگەل رووداۋ و بەسەرھاتەكاندا لە باسى ەزى پاشكەزبوونەۋەى ئىنگلىز لە بەلئىنەكانى بەرامبەر بە كورد و پشت گوى خستنى پەيمانى سىفەرەۋە دەست پى ئەكا و لەپەيمانى لۇزاندا بە ەزى گۇرانىكى بەنەرەتى لە سىياسەتى بەرىتانىادا بەرامبەر بە توركىا كە بەھزى ئەو سىياسەتە تازەۋە بېرىارى دا لە پىنگەى دىپلۇماسىيەتەۋە والە لە تورك بكات دەس بەردارى ويلايەتى موصل بىت كە لە ئەنجامدا بە ەزى عصبە الاممەۋە كە ەكو فېتېلئىكى دەستى ئىنگلىزەكان واپەو، تورك والىكرا دەس بەردارى ويلايەتى موصل بىت و (ھىلى بروكسل) دانى پىانرا ەكو ھىلى سنورى توركىا و عىراق كە بەمە بەرىتانىا ويلايەتى موصلى بە تەۋاۋى خستە ژىر سىياسەتى خۇبەۋە و بە زۇرەملى و بەبى قايىل بوونى مىللەتى كورد، كوردستانى لكاندن بە عىراقەۋە و بەو جۇرە كورد و كوردستان بوون بە قۇچى قورىانى بەرىتانىا ەكو لە باسەكانى داھاتوودا بە دووردرىژ باسى ئەكەبن .

دەريارەى بايەخ دان بە نەوتى كوردستان، دوكتۇر كەمال مەزھەر لە كىتئبەكەيدا ئەلى^{۷۰}

« ھىشتا سەدەى نۇزۇدەھەم كۇتايى نەھاتبوو، ەندى لەزانا و جىۋلۇجىيەكانى رۇژناۋا بەگەرمى كەۋتتەباس و سەرنجىدان لە چالەنەۋتەكانى باباگورگور ...
(ج. مورگان) ى فەرەنسى تۋانىبۋى سنورى نەوتى كەركوك تا خانەقەن و

شاخ کونخای پشت قدسری شیرین به نزدیکی (۳۰۰) کیلومتر دهست نیشان بکات.

نهلمانه کان له سالی ۱۹۰۳ دا که ماف و دهسه لاتی دروسکردنی هیللی شه مننده فهری به غدایان له عوسمانلی وه رگرتیوو، به پانایی (۲۰) کیلومتر شان به شانی درنژیایی نهو هیللی شه مننده فهره مافی پشکنینی نهوتیشیان وه رگرتیوو.

ئینگلیزه کانیش که دهسه لاتیان به سهر نهوتی خواری ئیزاندا هه بوه ههولیان داوه مافی پشکنین و ده رهینانی نهوتی ولاتی عوسمانلی وه ربرگرن. ئه مریکاییه کانیش که وتنه خویان و (کۆلی شیستری) عه میدی سوپای موته قاعدی ئه مریکی له سالی ۱۹۰۸ دا پاش نهوهی به رتیلینکی باشی دا به سولتان عه بدولحه مید، توانی مافی پشکنین و گه پان به دوای نهوتا له ناوچه کانی دهوله تی عوسمانلیدا ده ستگیری بیت و سولتان نهو مافی به پریارنک ده پری به لام زوری پی نه چوو تا قمی ئتحدادو ته ره قی هاتنه سهرکارو نهو به ریاره ی سولتان عه بدولحه میدیان هه لوه شانده وه .

چ دؤکیومینته کانی ناو ئارشیفی وه زاره تی ده ره وه ی به ریتانیا و چ کتینی (تاریخ اکتشاف النفط في العراق) به دوورو درنژی باسی هه نگاهه میژوو بیه کانی چۆنیه تی دروستبوونی کۆمپانیای نهوتی تورکی و هه لپه ی ولاتانی سهرمایه داری رۆژنارا و بین به رینی نیوانیان به دوورو درنژی باس کردوه ... که چۆن نوینته ری خویان (ئهرنست کاسل) ی نارد بۆ ئهسته مبول و نهویش (کالۆستی سرکیس کۆلبنکییان) ی له گه ل خزیدا برد و له سه ره تادا به پاره ی ئینگلیز (بانقی وطنی تورکی) پینکها ت که له راستیدا نهو بانقه وه کو بنکه یه ک واپوه بۆ نهوه ی له رنکه ی نهوه وه لووت بۆ نه رننه ئابووری ده ولتی عوسمانلییه وه که له و رۆژه دا بۆجه و باری عوسمانلی زۆر نهوی بووه و هه رلایه ی له ده وله تان به جیا ویستویانه له رنی قه رزدان به عوسمانلی ده سه لاتی نهوه پهیدا بکه ن کاربه ده ستانی عوسمانلی والی بکه ن به سیاسه تی ده سه لاتدارانی رۆژنارا قایل بین و مل بۆ نه خشه کانیان که چ بکه ن .

کۆلبنکیانی شاره زای ناوچه که بۆی ده رکهوت که رزگار بوون له نهلمان و نهو

مدهست و داخوایبانه‌ی که ئەلمانەکان هەیان بوو، دەرپارە‌ی پشکنینی نەوت باریکی زۆرگراڤ بوو و بەناسانی نەدەتواندرا خۆ‌ی لێ رزگار بکەرت، بۆ‌یه لەگەڵ ئەو هەشدا که ئەلمانیا و بەریتانیا بەخوێنی سەری یەکتەری تینبوون لەسالی ۱۹۱۱دا توانیبیان هەردولا لەسەر پینک هینانی کۆمپانیای نەوتی تورکی رینک بکەون.

تینگلیزه‌کان لەگەڵ ئەو هەشدا که لەگەڵ ئەلمانەکان بە‌پرواڵت رینک کەوتبوون و پینک‌هه کۆمپانیای نەوتی تورکییان دامەزراندبوو، بە‌لام لەژێره‌وه که هەستیان بە‌بوونی نەوت کردبوو له کوردستاندا، نەخشە‌ی ئەو هەیان ئەکینشا که ویلا‌یه‌تی موسل لە‌رینگە‌ی بە‌کارهینانی توانا و دەسه‌لاتی هینزه‌وه بی یا لە‌رینگە‌ی دیپلۆماسییه‌وه بی کەبتوانن پەیمان لە‌گەڵ دەروله‌تاندا بپه‌ستن و نەوتی ئەوانا‌چه‌یه بۆخوێان مسۆگەریکەن.

تینگلیزه‌کان بۆگە‌یشتن بە‌ومه‌به‌سته نەخشە‌یه‌کی دوورو درێژیان بۆ دوا‌پوژی ویلا‌یه‌تی موسل کینشا و لە‌لایەن مەجلیسی عەومی بە‌ریتانیاوه لیژنە‌یه‌کی مەله‌کی (Royal Commission) پینک هینرا بۆ پشکنین و دەست‌گرتن بە‌سەر چاله نەوته‌کانی ویلا‌یه‌تی موسل دا و لە‌و‌پوژانه‌دا چەرچل له ۱۷/۷/۱۹۱۳دا و له پەرله‌ماندا لە‌و‌رووه‌وه وتو‌یه‌تی:

«دە‌بی دە‌س‌ب‌گ‌رین بە‌سەر ئەو شوێنانە‌دا که نەوتیان تی دایه بۆ ئەو‌ی پینوستی خۆمان له نەوت مسۆگەریکەین»

حکومه‌تی بە‌ریتانیا له سالی ۱۹۱۳دا نەخشە‌ی ئەو‌ی کینشاو ئەو‌ی خسته بە‌رچاوی خۆ‌ی که شرکه‌ی نەوتی ئەنگلۆ/فارسی بە‌ده‌ست خۆیانە‌وه‌بوو لە‌گەڵ شرکه‌ی نەوتی تورکیدا هەمووی بکری بە‌یه‌ک زنجیره .

له ۲۸/۶/۱۹۱۴دا (صدری ئەع‌زم = سەرە‌ک وه‌زیران)‌ی عوسمانلی دوونامە‌ی ئاراستە‌ی بە‌رتانیاو ئەلمانیا کرد که بە‌شینو‌یه‌کی ره‌سمی مافی پشکنین و دۆزینە‌وه‌و دەرهینانی نەوتی عیراق درا بە هەردوولایان .

که حکومه‌تی ئەمریکا ئەمە‌ی بیسته‌وه بیزاری خۆ‌ی دەرپری (چونکه لە‌راستیدا لە‌و‌پوژانه‌دا و له دوا‌یشدا ئەمریکیه‌کان دە‌ترسان چاله‌نەوته‌کانی خۆیان ته‌واوبینت و بۆ‌یه ئەوانیش کەوتنه هە‌له‌په‌کردن بۆ نەوت).

له ئه نجامی گفتوگۆی ئه وانهی که ده سه لاتیان درابوو به له سه ره تادا له سه ره ئه وه رینک که وتن که کۆمپانیای نه وتی تورکی وه کو خواره وه پینک بینت (ئه گرچی له دواییدا که له ک گۆرانی به سه رداهات وه کو له باسینکی داها تودا له به رگی دوهم دا که بۆ نه وتان ترخان کردوه وه ک هۆبه کی پاشگه زبوونه وه ی ئینگلیز له مافی کورد، به دوو درێژی باسی ده که ین).

۵٪ بۆ شرکه ی نه وتی ئنگلۆ/ئیران

۲۵٪ بۆ شرکه ی رۆیال دۆچ شیل

۲۵٪ بۆ مه جموعه ی شرکاتی ئه لمانی

به لام کۆلبنکیان وه کو رینک خه رینکی چالاک و گورج و گۆل له ناویاندا، شرکه ی رۆیال دۆچ شیل له ۲,۵٪ ی به شه که ی خۆی و شرکه ی ئنگلۆ/ئیران ۲,۵٪ ی به شه که ی خۆیان که به هه ردووکیان کردیه ۵٪ دا دایان به کۆلبنکیان که له و رۆژه وه به دواوه به مستر Five ناوده برا.

له دواییدا، دۆکیومینتی ناو ئارشیفی بریتانی ژماره ۷۳/۱۴ و رۆژی ۱۹۲۰/۴/۲۲ به دوو رو درێژی ئه و کیشه یه ی که به هۆی کۆمپانیای نه وتی تورکییه وه په یدا بوو باسی هه مووی کردوه که چۆن له سالی (۱۹۱۴) هوه په یدا بووه.

له سه ره تادا ئه وانه ی که له سه ر پینک هینانی کۆمپانیای نه وتی تورکی رینک که وتبوون به ئینیان به یه کتر دا بوو که هیچ لایه کیان به بی ناگاداری و ره زامه ندی لاکانی تر هیچ جۆره چالاک یه ک نه نوینیت بۆ پشکین و دۆزینه وه ی نه وت که مه به ست له وه ته نها بۆ ئه وه بووه که ریگا له ئه مریکا بگرن ده ست نه خاته کاروباری ناوچه که وه. به لام شه ری جیهانی ده ستی پی کردو کاروباری ئه و کۆمپانیایه وه ستا هه تا کۆتایی شه پ.

به لام که شه پ ته وا بوو ئینگلیزه کان چونه ناو موسله وه به پینچه وانه ی ئه و به یاره ی که نه ده بوو هیچ لایه ک به بی ره زامه ندی لاکانی تر ده ست بکات به پشکین و دۆزینه وه ی نه وت، له گه ل ئه وه شدا هینشتا چاره نووسی ویلایه تی موسل

که به پیروی پدیمانی سایکس پیکوز بزرگ فدره نسه داندرا بوو، هینشتا نهوه دهستنیشان نه کرابوو، به لام ئینگلیزه کان گونیا نهدایه نهو به پاره و به دهست و بردی دهستیان کرد به پشکنین و ناردنی شاره زایانی خویان بزرگ ناوچه نهوتیبه کان که لهو روزهاندا دهستیان به سهردا گرتبوو و گویان نهدایه بینار بوونی فدره نسه وه کو له دواییدا باسی ده کهین که چون ئینگلیزه کان دوا ی نهوه ی ترسی رووسیان نهما که ناوچه ی روزه لاتی تورکیا (نه نادول) بزرگ نهوان داندرا بوو له گه لیدا بین به دراوسی، نیتتر قوناغینکی تر له پیلان و نه خشی به بریتانیا دهستی پی کرد بزرگ قوستنه وه ی ویلایه تی موسل و دهرهینانی له چنگ و دهسه لاتی فدره نسه .

به کورتی ده توانین بلین نهوت هزیه کی سهره کی بووه که ئینگلیزه کان بایه خیان به کوردستان داوه و هدره ها هزیه کی سهره کیش بووه بزرگ پاشگه زیبونه وه ی به بریتانیا له به لینه کانیدا به رامبر به کورد وه کو له بهرگی دووه مدا به دورو دریزی باسی ده کهین .

سهره تاي هاتني ئينگليزه کان بو ناوچه ي سلیماني

له دواي نهوې شينخ مەحمود په پيوه ندي كړدبوو به ئينگليزه وه كه بچنه كوردستان ، بهو مەرجهي مافي ميلله تي كورد بخه نه پيش چاوو رنگه له وه بگرن كه جاريكي تر توركه كان ناوچه كه داگير بگه نه وه . ده رباره ي چوني ئينگليزه كان بز ناوچه ي سلیماني زوركه س له يادداشت و نووسينه كانيدا لي ي دواون و هدركه سه به پي ي ناگاداريون و شاره زايي و بيره و هري خوي بزي چوو و توماري كړدوو .

نه وانه ي ده رباره ي گه يشتني ئينگليزه كان نووسيو يانه يا خويان له ناو كوري روداو و به سهره اته كاندا بوون وه كو ره فيق حلمي و نه حمده خواجا و نه حمده ته قى و زيوهر و شينخ قادر و شينخ ره نوفي شينخ مەحمود و هه نديكي تروش دوور و نزيك ناگاداريون و ده ماوده م له كه سيني شاره زا و ناگادار به پروداوه كانى نه و پرژه باسه كانيان پي گه يشتوو و توماريان كړدوو .

جگه له و نووسه رانه ي خو شمان ، نه و كاربه ده ست و نه فسره سياسيانه ي ئينگليز كه خويان ده ستيان هه بووه له روداو و به سهره اته كانى نه و پرژانده ا و شاره زاو ناگاداري زورش بوون و هه نديكيان له شينوې يادداشت دا يا له شينوې سهرنج و راپورتى رزژانده ا يا مانگانه يا سالانه دا ناماده يان كړدوه و ناردويانه بو كاربه ده ستانى له خويان به ره و ژوورتز كه زوريان له ناو ئارشيفه كانى وه زاره تي ده ره وه ي به ريتانيدا پاريزراون و هه نديك له وانه ي تا ئيستا ماوه ي (۳۰) سال به سهر نووسيني نه و راپورتانه دا تپه پ بوه خراونه به رده ستي نوسهران و خوينده واران و هه نديكي شيان هه ر به نه هيني ماونه ته وه و قه ده غه كراون و هه تا نه مرش ماوه نه دوراوه به خرينه به رده ست .

له راستيدا زور شت هه بوو كه مەراقم بوو به هيواي نه وه بوم له ناو نه و

دۆکیومینتانه‌دا ده‌ستم بکه‌وی که په‌یوه‌ندیان هه‌بووی به‌سیاسه‌تی راسته‌قینه‌ی
به‌بریتانیا و هه‌لۆنست و مه‌به‌ستیان له‌دروست کردنی حوکمدارنتی په‌که‌م و
دوهه‌می شیخ مه‌حمود و هۆی پاشگه‌زبوونه‌وه‌ی ئینگلیز و گۆرینی سیاسه‌تیان
به‌رامبه‌ر به‌کورد و کوردستان جگه‌له‌و لیکدانه‌وه‌و بۆچوانه‌ی بلاؤکرانه‌ته‌وه
به‌لام له‌نه‌نجامدا بۆم ده‌رکه‌وت ته‌وانه‌ی رینگه‌ی خویندنه‌ و بلاؤکردنه‌ویان دراوه
و له‌ناو ئارشیفی گشتی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی به‌بریتانیا‌دا دانراون ژماره‌یه‌کی
تایبه‌تین و زۆربه‌یان بریتین له‌و دۆکیومینتانه‌ی که‌نوسه‌ران و کاربه‌ده‌ستان و
ئه‌فسه‌ره‌سیاسیه‌کانی ئینگلیز خۆیان له‌کاتی خۆیدا له‌یادداشت و کتیبه‌کانیاندا
بلاؤیان کردوه‌ته‌وه و زۆر باسی گزنگ هه‌یه که‌په‌یوه‌ندی به‌باسه
سه‌ره‌کییه‌کانه‌وه هه‌یه وه‌کو سیاسه‌تی حوکمه‌تی به‌بریتانیا و سه‌رنج و
راسپارده‌کانی بۆ حاکمی گشتی به‌بریتانیا له‌به‌غدا و له‌دوایدا بۆ مه‌ندوبی
سامی به‌بریتانیا له‌عیراق ده‌رباره‌ی دواپۆژی کورد و مه‌به‌ستی نه‌هینی له
چونیا‌ن بۆ کوردستان و راده‌ و پله‌ی ته‌و رنکخراوه‌ی که‌به‌ناوی حوکمدارییه‌تی
کوردستانه‌وه له‌و پۆژانه‌ماوه‌ی پینکه‌هاتی درا‌بوو، له‌گه‌ل سیاسه‌تی به‌بریتانیا
له‌سه‌ره‌تاوه بۆ لکاندنێ کوردستان به‌میسزپۆتامیاوه و گه‌لینک باسی گزنگی تر
ئه‌مانه ئینجگار زۆر که‌میان خراونه‌ته‌به‌رده‌ست و دووریش نیه له‌دواپۆژنکی
نزیکیشدا هه‌رنه‌خرینه‌ به‌ر ده‌ست چونکه له‌وانه‌یه هه‌ندیک له‌و سیاسه‌ته‌ی
به‌بریتانیا که‌ئه‌وسا به‌رامبه‌ر به‌کورد به‌کاره‌یتراوه و کراوه به‌پرزگرا‌مینکی
هه‌میشه‌یی بۆ سیاسه‌تمه‌دارانی ئینگلیز ده‌رباره‌ی کورد ته‌مه‌رۆش هه‌ر وه‌کو خۆی
مابێ و هه‌یچ گۆزانیکی به‌سردا نه‌هاتبیت له‌به‌ر ته‌وه نایانه‌ویت که‌س شاره‌زای
ئه‌وانه ببیت ته‌گه‌ر چی رووداوه‌کان زۆرشت روون ته‌که‌نه‌وه که‌پنویست به‌و
شاردنه‌وه‌یه نه‌کات.

له‌باسی په‌یوه‌ندی کورد و ئینگلیزدا باسی ته‌وه‌مان کرد که‌چۆن شیخ مه‌حمود
هه‌ولێ دا به‌هۆی ناردنی نامه‌وه بۆ کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز دا‌ویان لێ بکا که
بینه‌ کوردستانه‌وه و ویلسنی حاکمی گشتی به‌بریتانیا بۆ وه‌رامی ته‌و نامه‌یه‌ی
که‌شیخ مه‌حمود بۆی ناردبوو فه‌رمان ته‌دا به‌نوئیل که‌ده‌م و ده‌ست روو بکاته
سلیمانی و راسپارده‌کانی به‌جی به‌هینیت.

نوئیل له سهر ئه و فه زمانه ی حاکی گشتی خزی و ئه فسه رنکی تری ئینگلیزی (مینجر دانلیس) و دوکتورنک و ئه ندازارنک و ناشپه زنک و ژماره بیه ک سدریاز ده چن به ره و ناوچه ی سلیمانی.

ماموستا ره فیق حلمی که سکرتری تایبه تیبی شیخ مه محمود بوه و ناگاداری گفتوگوی شیخ مه محمود و مینجر نوئیل بوه له و پرژانه دا له یادداشته کانیدا ئه ئی: «۲»

« که مینجر نوئیل له کهرکوه به ره و سلیمانی هات، له سهره تادا چوه گوندی (داریکه لی) که گوندی شیخ مه محمود بوو، ساتنک هه والی گه یشتی نوئیل گه یشت و به ناو خه لکی سله یانیدا بلا بووه ئه و فه جی عوسمانلییه ی که له ناو شاری سله یانیدا هه تا ئه و پرژانه مابوونه وه ئه وانیه ی که کورد بوون فه و جگه یان به جی هینشت و بهرگی کوردی یان له بهر کرد، ئه وسه ریا زانه ی تریش که کورد نه بوون ترسیان لی نیشته بوو و هه یانبوو خزی شارده وه و ئه وانی تریش شله ژان و نه یان ئه زانی چی بکه ن. شیخ مه محمود له پیاو مه قول و ناسراوه کانی هه مه جوهری ئه و پرژانه ی سلیمانی کو بوونه وه بیه کی له مائی خویان کرد و پنی گه یاندن که ده سته بیه کی ئینگلیز بهر بونه بگه نه سلیمانی و شیخ داوای له و خه لکه کرد که له نا خویاندا چهند که سینک هه لئیرن بو ئه وه ی بچن به پیر ئینگلیزه کانه وه ».

له داوای مشتومر و مقومقویه کی که م (ره فیق حلمی باسی هزی ئه و مشتومر و مقومقویه ی نه کرده که لام وایه چهند هزیه ک هه بووه بیه کینک له وانه وه کو یاسایه کی عه شایه ری هه ر عه شیره ته ی هه ولی داوه نوینه ری خزی تیدا بینه ت و بینگومان هه موو عه شیره ته کانیس له ناو خویاندا رنک نه بوون له بهر ئه وه له سهر چونیته ی پینک هینانی ئه و نوینه رانه مقومقو و کیشه هه بوو، جگه له وه ش زوری تورک خواز و که لله ره ق که ده وه لته تیکی وه کو ئینگلیزیان به غه بیره دین داناوه و پینیان خوش نه بوه جینگه ی عوسمانلی ئیسلام بگرنه وه ئه و بیه پیره وه چوونه یان پی خوش نه بوه و ووشکه مه لا و شینخی رووته له ی زور که ئه وانیش بو مه به سته خویان به ناوای دین و ناینه وه ئالایان دژی غه بیره دین هه لکرده بوو ئه وانه ش به شینکی تر بوون که بیزار بوون له وه ی خه لک بچینه ت به پیر ئینگلیزه کانه وه و

که چى زورکەس ئەوبارە گرانهى ئەورۇژەى بۇ ئەو رۇژانەى شىخ مەحمود حساب نەکردووە و لەچاوەنکى ترەو سەبرى شىخ مەحموديان کردووە، ئەو هەبەتەى که دانزان بەسواری و لاغ چون بەپىر ئىنگلیزەکانەو، ئىنگلیزەکان لەو وپىنش نەیان وىست يەکسەر بىنە ناو سلیمانیەووە چونکە مەترسییان هەبوو لەو فەوجى سەریازە تورکەى که لەناو شاردان هینشتا مابوو، جگە لەو هیزىنکى و اشیان لەگەڵ خۇیانانە هینابو بۇ پارىزگارى بۇیە لەپىنشدا چونە دارىکەلى بۇ ئەوہى شىخ مەحمود بیان پارىزىت و بەبى گىچەل بگەنە سلیمانى، بەلام که هەبەتەتەکه گەيشتنە لایان ئیتر دلتیابوون و رويان کردە سلیمانى و بەوجۆرە نوئیل بە ئاسانى و بەبى دەنگ و تەقە هاتە سلیمانى و دەس بەجى بە یارمەتى شىخ مەحمود دەست کرا بە ناردنى سەریازە تورکەکان بۆلای عدلى ئیحسان پاشا لە موصل و عەمارەکانى خواریدەمەنى و ئازوو قە و ئەو چەک و جەبەخانانەى لە عەماردابوون یا بەدەست سەریازەکانەووەبوون شىخ مەحمود لىنى وەرگرتن».

ئەحمەد خواجه لە یاداشتەکانیا^۳، دەریارەى ئەو سەریازانەى تورک بەجۆرنکى تر باس ئەکا و ئەلى^۳

« که مینجەر نوئیل هاتە سلیمانى، هەولى دا ئەو ئەفسەر و سەریازانەى عوسمانلى که لە سلیماندا مابوون هەمویان تىنکەل بە گىراوەکانى تری عوسمانلى بکات که لە کەرکوک بوون، بەلام شىخ مەحمود بەوە قایل نەبوو بەلکو هەموى لەرېگای کزبەو ناردنەووە بۇ موصل، تەنھا نزیکەى (۲۰۰) سەریازى پەراگەندەیان مابوون لە نىوانى سلیمانى و چمچەمال و کەرکوکدا تەنھا ئەوانەبوون کۆکرانەووە و درانە دەست ئىنگلیزەکان لە کەرکوک.»

جارنک تەوفىق وەهبى بۆى گىراوەووە ووتى که ئىنگلیزەکان گەيشتنە سلیمانى بە شىخ مەحمودم ووت بائەو سەریازانەى عوسمانلى که لە ناوچەى سورداشدا مابوونەووە بە دىل بیانگرین و بیانەبەنە دەست ئىنگلیزەکان بۇ ئەوہى توانا و هیزى دەسلانئى خۇمان دەربېرین لە ناوچەکەدا و بۇ ئىنگلیزىش روون بکەینەووە که توانا و دەسلانئان بەسەر ناوچەکەدا هەیدە، بەلام شىخ مەحمود ئەو پىنش نىازەى پەسەند نەکرد ...

جارنک ئەوہى تەوفىق وەهبىم لای شىخ باباعەلى شىخ مەحمود باس کرد

لهوه رامدا وتی :

« وایزنام ته و فیک وه هبی له وه دا به هه له دا چوبوو، چونکه که هیزی تورک شکا، نه وه هیزه ی که له سلیمانیدا هه برون هه ندنکیان هه لویاندا بچنه سورداش، به لام عه شایه ره کانی نه وه ناوچه یه پنگه یان لی گرتن و هینرانه وه بۆ سلیمانی. بۆ نه وه ی نه وه سدریازانه به بی گنچه ل بگه نه جینی خویان و له پنگا لینیان نه درئ و تووشی زیان نه بن باو کم له گه ل نینگلیزه کانا رنک که وت که کزیان که نه وه و له پنگه ی موصله وه بیانیزنه وه بۆ تورکیا. »

نه رنولد ویلسن ی حاکی گشتی له به غدا له کتیبه که یدا ده رباره ی چونی نوئیل بۆ سلیمانی نه لی به میجر نوئیل ووت: « ۳۷ »

تۆ نه وه بوویت به نه فسدری سیاسی بۆ ناوچه ی که رکوک، ناوچه ی که رکوک له رویاری (زاب) وه ده ست پی نه کا هه تا دیاله وه له باکووری رۆژه لاتدا نه گاته سنووری ئیران که نه مه به شیکه له ویلایه تی موصل نیسته و حساب بۆ نه و ناچانه نه کری که که وتونه ته ناو سنووری داگیرکراوه وه و له ژیر ده سه لاتی هیزه کانی نیمه دان.

له کاتی پنه ون دی کردن دا له گه ل سدرۆکه کانی ناوچه که، پنیوسته نه وه به خه یته بهر چاو و حساب بۆ نه وه بکه ی که کاره ده ستانی سوپایی به شینویه کی هه میشه یی به ره و سلیمانی نه رۆن یاخود بۆ نه وشونانه ی تر که نه که وینته نه و دیو نه و هینله ی که نیسته نیمه ی تیا داین.

نه بی نه وه به پنیوستی سدر شانی خۆت بزانیته که به یارمه تی سدر کرده کانی ناوچه که نارام و ئاسایش له و شونانه دا به ریا بکریته که نه که ونه نه ولای ناوچه داگیرکراوه کانی عه سکه ربه وه بۆ نه وه ی بتوانین به ئاسانی به سدر به کریگیراوه کانی دوژمندا زال ببین.

ده سه لاتی نه وه ته ده می که شیخ مه حمود وه کو نویند رنکی نیمه له سلیمانی دا بنین به شینویه کی مونسایب و بۆ چه مچه مال و هه له به جه ش خه لک دا بنین.

پنیوسته بۆ هه موو عه شایه ر و سدرۆکه کانیان روون بکه یته وه که حکومه تی به ریتانیا بیر له وه ناکاته وه به زۆره ملی ئیداره یه کی بینگانه یان به سه را به سپینریت و سدرۆکی عه شیره ته کان هان به ده که جۆره یه ک گرتنیک له ناو

خزایانا سازیکهن بۆ ئه‌وه‌ی کاروباریان به‌ شینوه‌یه‌کی پر له‌ ئاسایش و به‌بێ گه‌نجهدل له‌ ژێر تیداره‌ی ئه‌فسه‌ره‌ سیاسیه‌کانی ئینگلیزدا به‌روات به‌رپه‌وه‌ و تییان بگه‌یه‌نه‌ که‌ چۆن له‌ زه‌مانی عوسمانلی دا (با‌ج) و گوهرگ سه‌نراوه‌ ئه‌مه‌رۆش ئیمه‌ هه‌ر به‌و پێ‌یه‌ له‌سه‌ری ئه‌رۆین بۆ ئه‌وه‌ی به‌توانین به‌ هۆی ئه‌و با‌ج و گوهرگه‌وه‌ ناوچه‌که‌یان به‌دین به‌رپه‌وه‌ و خه‌لک به‌بوژینه‌وه‌ .»

ئه‌وه‌ی له‌و راسپاره‌یه‌ی ویلسن بۆ میجهر نوئیل ده‌رده‌که‌وی بریتیه‌ له‌ :

۱- سنووری ناوچه‌که‌ی ده‌ست نیشان کردوه‌ که‌ له‌ دیاله‌وه‌ هه‌تا (زاب)ی گرتوه‌ته‌وه‌ .

۲- نوئیلی راسپاردبو که‌ له‌ خه‌لک بگه‌یه‌نیت له‌ چوونی ئینگلیزدا بۆ کوردستان نایه‌وی به‌زۆره‌ ملی ناوچه‌که‌یان به‌خاته‌ ژێر ده‌سه‌لاتی بینگانه‌وه‌ .

۳- داوای له‌ نوئیل کردبو هه‌ول بدا سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی ئه‌وناوچه‌یه‌ له‌ ناوخزایاندا جوهره‌ یه‌که‌گرتنیک ساز بکه‌ن .

بینگومان ساتی خزی که‌ نوئیل چوه‌ته‌ سلیمانی و گه‌ت و گۆی له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودا کردوه‌ و بوه‌ به‌راوژیاری، ئه‌و خاله‌ندی سه‌ره‌وه‌ی روون کردوه‌ته‌وه‌ و شیخ مه‌حمودیش هه‌ر له‌و رۆژه‌وه‌ حیسابی کردوه‌ ئه‌و ناوچه‌یه‌ هه‌مووی یه‌که‌ گرتوو ئه‌بێ و له‌ژێر هوکمدارنتی خزیدا ئه‌بیت و وا له‌ شیخ گه‌یه‌نراوه‌ که‌ سیاسه‌تی حکومه‌تی به‌ریتانیا ئه‌وه‌یه‌ که‌ هه‌ول بدا عه‌شایه‌ره‌ کورده‌کانی ئه‌وناوچه‌یه‌ له‌ناو خزیانا یه‌که‌ بگرن .

به‌لام مس بیل له‌ کتێبه‌که‌یدا (فصول من تاریخ العراق القریب) ده‌ریاره‌ی ئه‌و راسپاره‌یه‌ی ویلسن بۆ نوئیل شتیکی تر ئه‌لی که‌ زۆر جیاوازی هه‌یه‌ له‌گه‌ل ئه‌و راسپاره‌یه‌ی ویلسن بۆ نوئیل:

مس بیل ئه‌لی ویلسن به‌ میجهر نوئیلی وتبوو:

« ته‌گه‌ر زانیتان سوود له‌وه‌دایه‌ که‌ شیخ مه‌حمود بکه‌ن به‌ نوینه‌ری ئیمه‌ له‌ سلیمانی له‌گه‌ل دانانی چه‌ند که‌سینکی تر بۆ چه‌م چه‌مال و شوینه‌کانی تر ئه‌وا دایان بنین . هه‌روه‌ها داوا له‌ نوئیل کرا ئه‌وانه‌ی که‌ دانه‌ترین هه‌ریه‌که‌یان سه‌رنج و پینش بینی خزیان بۆ حاکه‌مه‌ سیاسیه‌کانی ئینگلیز پینشکه‌ش بکه‌ن .»

مس بیل له‌ هه‌مان کتێبدا له‌ رووی چۆنیه‌تی بیر لی کردنه‌وه‌ی ئینگلیز

دەربارەى دوا رۆزى كوردستان ئەلى:

« مەسئەلەى پىنك ھىنانى حكوەتىنك لە خواری كوردستاندا كە ئتۆنۆمى ھەبىت لە سالى ۱۹۱۸ دا لەلایەن جنرال شەرىف پاشا (نیاى لە شەرىف پاشاى خەندان بوە اوە ھاتە كایەوہ كە لە كاتى خۇیدا لە (مارسىلیا) لەوى حاكمى گشتى بەرىتانىای دىبوو (نیاى لە ویلسن حاكمى گشتى بەرىتانیا بوە لە بەغدا). شەرىف پاشا كوردىنكە خەلكى سلیمانى، بەلام ماویدەكى زۆرە لە ولاتەكەى خۇى دوور كەوتوئەوہ و توركەكان دووریان خستبووہ بو دەروەى ولات.

شەرىف پاشا لە سالى ۱۹۱۴ دا خزمەتینكى زۆر گەورەى كۆردىن بەوہى كە ھەولى دا كوردەكان لە توركەكان دوور بخاتەوہ و بەلای ئىمەدا داىان بشكىنیت بەلام ئىمە لەو كاتەدا پەيوەندیمان لەگەل كوردا نەبوو لەبەر ئەوہ نەمانتوانى داخوازەكانى قبۆل بكەین. »

مس بىل لە شونىنكى تری كتیبەكەیدا ئەلى:

« ئەو راسپىریانەى لەسەر كۆرایەتى ئىدارەى گشتیەوہ (نیاى لە ویلسن بوە) دەرچوو بو نوئىل ئەوہى ئەگەیاندا كە پنیوستە وا لە خەلك بەگەبەنیت كە ئەو ئىدارەى لە سلیمانیدا پىنك دى شتىنكى كاتیبە و پنیوستە نوئىل ئەو راستیە بو شىخ مەحمود و خەلك روون بكاتەوہ. »

ئەوہى مس بىل لەمەى دواىیدا باسى كۆرەو كە ئەو ئىدارەى لە سلیمانیدا پىنك دى شتىنكى كاتى ئەبى و بە ھیچ جۆرنك بەو شىوہى ئەو ئەلى لە كتیبەكەى ویلسن دا بەو جۆرە باس نەكراوہ.

شىخ رەئوفى شىخ مەحمود لە یاداشتەكانیا «۲۱» دەربارەى ئەو بۆچوونەى مس بىل بۆلىنكدانەوہى راسپىریدەكانى ویلسن بو نوئىل (مەگەر شتى وابووینت و ویلسن لە كتیبەكەیدا باسى نەكۆردىن و یا نەى وىستىن باسى بكا) ئەلى:

« كە كتیبەكەى مس بىل دەرچوو، ئەو درۆبە بەوہدا دەركەوت كە سەید ئەحمەدى بەرزنجەبى و سیدعەبدەللهى حاجى سەید حسنى ناموزای شىخ مەحمود كە ھەردوكیان لە كۆبونەوہكانى شىخ مەحمود لەگەل مېجەر نوئىلدا بەشداریان كۆرەو و ناگادارى ھەمووشتىنك بوون، ھىشتا كاتى دەرچونى ئەو كتیبە

هەردوکیان مابوون و کە لێم پرسی بەتوندی ئەوەی مس بێلیان بەدرۆ ئەخستەو و ئەیان ووت لە هیچ کۆبونەوە بە کەدا لە گەڵ میجەر نوئیل باسی ئەوەی نەکردووە کە ئەو ئیدارەیدی ئەو پۆزانه لە سلیمانی داپینک هات ئیدارەکی کاتی ئەبی، بە لکو بە پینچەوانەو نوئیل هەمیشە باسی دواوژ و چارە نووسی کورد و کوردستانی ئەکرد .

بەلای منەو دوورنیە ویلسن ئەو راسپاردەیدی بۆ نوئیل بەو جۆرە بووینت کە مس بیل باسی کردووە، چونکە مس بیل سکریتیژی تایبەتی بوە لە ئیدارە ی گشتی بەریتانیا لە بەغدا و ناگاداری هەموو شتینک بوە بەلام نوئیل ئەو راستییە ی لەو پۆزانه دا بەو پەری زیرەکییەو لە شیخ مەحمود شارەدووەتەو و لەدواییدا کاربەدەستانی تری ئینگلیز وەکو میجەر سۆن و ئەدمۆندز و پیرسی کۆکس و مس بیل هەر بە کەیان نیازی راستەقینە و سیاسەتی حکومەتە کەیان ناشکرکردووە .

ئەو ی سەرئێڕادە کیشینت لە تەقەلاکانی ئینگلیزدا و باسەکانی ویلسن و مس بیل ئەوە بە کە ساتینک ئینگلیزەکان گەشتنە کەرکوک و نوینەری خۆیان کە میجەر نوئیل بو ناردبو سلیمانی هینشتا مەترسییان لە تورکەکان هەبوو کە ئەو کە هەولێ ئەو بەدەن هەستی ئایینی کورد بپزوین و بەئین بەدەن بە کوردەکان و بەلای خۆیان دا یان بشکینن . جگە لەو هینشتا موسۆگەرکردنی ویلایەتی موسل بۆ ئینگلیزەکان ساغ نەبوووە و ئینگلیزەکان بە پینچەوانە ی بپاری پەیمانی (مودراس) لەدوای وەستاندنێ شەڕچوونە موسلەو بەزێ ئەباززانی تورکەکان هەروا بە ئاسانی دەس بەرداری ویلایەتی موسل و کوردستان نابن لەبەر ئەو ئەیان ئەویست بە هیچ جۆرینک لەو رۆزانه دا لە گەڵ کوردەکانا تینکی بەدەن و ئەگەر مەبەستیکی تریشیان بووینت جگە لەو بپاریانە ی کە ناشکرایان کردبوو بە ئینیان دا بو ئەوانەیان هەلگرتووە بۆ کاتی خۆی وەکو لە شوونی خۆیا باسی ئەکەین .

ویلسنی حاکمی گشتی بەریتانیا لە کتیبە کەیدا ئەلی « ٢٧ »

« لە ١٩١٨/١٢/١ دا چوومە سلیمانی بۆ ئەوە ی هەندینک لە سەرکردەکانی کورد ببینم و لە گەڵ شیخ مەحمودا گفتم و گزێهکی دوورودرێژ کرا وە لە ئەنجامی

ئەو گەت و گۆزەدا بوم دەركەوت كە ئەگەر توركەكان دەست درىژى بەكەن بۇ سەر ئەوناوچەپە، كوردهكان نامادەن بەرەرهكانيان بەكەن و پەنگەى هاتنيان لى بگرن، لەبەر ئەو لە ژىر تيشكى ئەو بار و هەلۆنستەدا جۆرە بەلین و پەيمانىك لەلایەن بەرىتانياو بە كورد شتىكى پینوست بوو لەو پۆژانەدا بۇ ئەوێ كوردهكان دلتیا بكرین كە نینمە یارمەتیدەر و پال پشتیانین.

كە لە سلیمانی بوم هەندىك لە سەرۆك عەشیرەتەكانى كورد بە نەهینی پىیان و وتم بەسەرۆكایەتى شیخ مەحمود قایل نین، بەلام لەگەل ئەو شدا ناوی بەكىكى تری لەو باشتريان نەهینا كە لە جینی ئەو بكرى بە سەرۆك

دەربارەى هاتنى ئینگلیزهكان بۇ سلیمانی لۆنگرنگ لە كتیبه كەیدا ئەلێ «۳»

«مىجەر نوئیل كە فارسىهكى باشى ئەزانى نىردرا بۇ سلیمانی و پینی سپىردرا كە لە زابى گەورەو هەتا دپالە هەول بەدا خەلكى ئەو ناوچانە بخاتە ژىر سایە و ژىر دەسلاتی شیخ مەحمودەو.

خەيالى پىك هاتنى حكومەتىكى كوردى لە خواری كوردستاندا لە ژىر سایەى بەرىتانيادا لەو پۆژانەدا ئىجگار زۆر گەرم بوو، عەشایەرى ناوچەكە رژانە ناو شارى سلیمانیەو و بەگەرمیەو چاوەپنى ئەو ئەكرا ئینگلیزهكان دەست پىشكەرى خویان دەربەرن و ئاشكراى بەكەن لە پىكەینانى ئەو حكومەتەدا. شیخ مەحمود بە هوى ناسراوى بەو، تاكە كەسینك بوو كە دەست بەدا بۇ ئەو مەبەستە ... بەلام زۆر سەرچل و سەرەپۆبوو، پیاوینكى خام بوو، لەبەر ئەو ئەو ناواتە نەهاتە دى كە چاوەپنى لى ئەكرا ... بىجگە لەو ئەو عەشایەرانەى كە لە دەورپشتى كۆبوونەو تەنها نامادەى ئەو بوون خەلات و بەرات و دپارى وەرىگرن و دەسلات بەگرنە دەست، بەلام نامادە نەبوون هیچ بەلین و پەيمانىك بپەنە سەر.

ئەوانە تەنها بۇ دەسكەوتى خویان دانیان بە سەرکردایەتى شیخ مەحمودا نابوو، نامادە نەبوون دەست بەردارى هیچ شتىكى خویان بپن. لەپراستیدا ئەوانە نەشارەزابون لە سیاسەت و تاقى كوردنەوێهكى سیاسى ئەوتویان نەبوو، شارەزای ژبانى كۆمەلایەتى نەبوون، لەبەر ئەو ئەو ئومىدى نەك ئىمپراتۆریەتىكى كوردى لە ژىر سایەى شیخ مەحمودا، بەلكو لە پلەیهكى زۆر نزمیشدا هیواى سەرگرتنى لى

ندهدە کرا ...

بەو پێیە زۆری پێی نەچو کە دەسکەوتی ئەو عدشایەرانی کەم کرا بەووە نیتەر ئەوانیش وردە وردە ساردبوونەووە ...

هەمووی چەند هەفتە بەدەک تێپەری نەکردبوو بەسەر ئەو گەرماوگەرمی و هات و چۆکردنەیانەدا بۆ سلیمانی، عدشایەرەکان ساردبوونەووە، جافەکان لە هەلەبجە خۆیان لە شیخ مەحمود کێشایەووە و لەسەر خواستی خۆیان ئەفسەریکی ئینگلیزی بۆ کاروباری هەلەبجە دانرا .

لەو باسە ی لۆنگریک دا چەند سەرنجێکمان دیتە بەرچاو:

۱- ئەویش لە کتێبە کەیدا وەکو ئەوێ ویلسن نە ی وتووە بریار ئەووە بوە ئیدارە یەکی کاتی لە ناوچە ی سلیمانی دا پێک بەهینریت، بەلکو وەکو لۆنگریک ئەلی لە میجر نوئیل گە بە نرابوو کە سنووری دەسلاتی شیخ مەحمود لە دیالەووە هەتا روبراری (زاب) ی گەورە ئەبیت (کە لە دواییدا کار بە دەستانی ئینگلیز هەلویان دا تەنھا هەر سلیمانی و دەرووبەری بە سنووری دەسلاتی شیخ بۆمیرن).

۲- راستە شیخ مەحمود پیاوکی تازە پیاکەوتوو بوە لەروی سیاسەت و پەبوەندی کردن بەدەو لەتانهووە و لەزۆر هەلۆنستیدا سەر گەرم و سەرچل بوە وەکو زۆر لەوانە ی یادشتیان نویووە باسی شیخ مەحمودیان بەو جۆرە کردووە، بەلام لە راستیدا شیخ مەحمود ئەو سەرچلی و یاخی بوونە ی کە ئینگلیزەکان لینی بیزاریوون وەختیک دەستی پێ کردووە و روویداووە کە شیخ مەحمود پاشگەزیوونەووە ی ئینگلیزی بۆ ئاشکرا بوە لەو بەلینە ی دا بویان بە کورد و کەوتنە تەفرەدانی عدشایەرەکان بۆ خۆ دوورخستنەووە لە شیخ مەحمود و هەلۆنستی وایان هینایە کایەووە کە هەلەبجە و کزیە و رانیە لە سنووری دەسلاتی حوکمدارنتی سلیمانی جیاکەنەووە و شیخ مەحمود لە ناو شاری سلیمانیدا بەگۆشەگیزی پینیتەووە .

۳- هەروەها راستە ئەو عدشایەرە کوردانە ی کە لۆنگریک باسی کردوون وەکو یاسا و رەوشتی هەمو عدشایەری تر هەمیشە پەرژەووەندی خۆیان لە بەرچاویووە و هەر ئەو جارەش نەبوە کە عدشایەری کورد نەک هەر لە خەباتی میللەتە کە بیان

لایان داوه، به لکو زور جار، بۇ سوودی خزیان چوونه ته پال دوژمن، به لأم له راستیدا ئه گهر پاشگه زبوونه وه و هاندانی ئینگلیزی تیادانه بوايه، ئه وه عه شایه رانه هه روا به ناسانی له شیخ مه حمود جیا نه ده بوونه وه و لینی هه لئه ده گه رانه وه .

خو ئه گهر ئینگلیز بیویستایه و مده بستی سهرگرتنی حکومه تینکی کوردی بوايه که بینگومان له وه دا شیخ مه حمود سهری له پئی دانه بوه، ئه گهر له ناو کوردستاندا عه شایه ری واش هه بووی که دژی پینک هینانی حکومه تینکی کوردی بوین خو ئه وانه له وه عه شایه ره عه ره بانده ی ناوچه ی فورات به هیزتر نه بوون که ئینگلیزه کان بۇ مده بستی خزیان هه رچی توانا و ده سه لات و هیز و فرۆکه ی خزیان هه بوو بزپان کردنه وه ی یاخی بوونی ئه وه عه شایه رانه به کاریان هینا ...

وه کو له شوینی تریشدا باسی ئه که ینه وه، ئینگلیز شیخ مه حمودی بۇ ئه وه نه ده ویست که رینگه ی بدریتی حکومه تینکی سهر به خو له کوردستاندا دروست بکات ... له سهره تادا که پنیوستیان به شیخ مه حمودینکی به هیز هه بوه که روو به رووی توکه کان بیته وه، له ورۆژانه دا له عه شایه ره کانیا ن ئه گه یاند که پنیوسته به سهر کردایه تی شیخ مه حمود قایل بن، به لأم که ئیشیان به شیخ مه حمود نه ما هه ر ئه وان بوون ئه وه عه شایه رانه دیان هاندا که له شیخ مه حمود دووریکه ونه وه و هه ندنکیان کردن به گزیا ...

مینجر نوئیل و رۆلی میجهر نوئیل له کوردستاندا

له بهر ئه وهی میجهر نوئیل یه کهم نوینهری حکومهتی بهریتانیا بوه که بهشینویهکی ره سمی هاتوه ته کوردستان و ده ورینکی گرنگی بینویه له سه ره تای دامه زانندی یه کهم حوکمدارینتی شیخ مهحمودا و یه کهم ئینگلیزه بوه چوه ته سلیمانی که بهناری موسته شاری شیخ مهحموده وه کاروباری بر دوه به پزوه و له باسی هاتنی ئینگلیزه کانا بز کوردستان و مه به ست له وه هاتنه یان له پینشتردا باس کرا بزیه لیره دا به پیوستمان زانی باسینکی تایبه تی بز مینجهر نوئیل تهرخان بکه یین که ژماره یه ک له وه نوسه رانه ی کورد وه کو ره فیک حلمی و نه حمه د تهقی ستایشیان کردوه و لایان وابوه نه بویه شیخ مهحمود سوودی له بوونی نوئیل وه ریگرتایه بز ده سگیره بوونی مافی کورد له وه قزناغه دا که نیرابو بز سلیمانی وه کو له دواییدا باسی نه که یین.

ئه وه رزژانه ی نوئیل که یشتبوه سلیمانی، ناوچه که به شینویه کی گشتی له هه لوینست و بار و دۆخینکی ئینجگار سهخت و دژواردا بوه، هینشتا هه وری ره شی برسپه تی و گرانی و رهش و پروتی له ناسمانی ناوچه که دا نه ره و بیبوه وه، بزیه ئه و خه لکه ی که له کوتایی شه ری جیهانی یه که مدا له مؤته که ی مه رگ و له جان وه ری و چاوچنۆکیه تی راو و پروتکه رانی عوسمانلی تازه خه ریک بوون رزگاریان نه بوو هیوایان به دوا رزژنکی پر له نارام و خۆشی و دوور له برسپه تی و نه بوونی و نه خۆشی په یدا کردبو، ئینگلیزه کان به هزی رزژنامه و بیانات و پروپاگهنده کانیانه وه خه لک به چاوی رزگار که ر و نازادی بهخش و فه ر و به ره که ت هینه ره وه سه دیریان نه کردن و مینجهر نوئیلی پینش ره وه یان وه کو فریشته یه کی مژده هینه ر ته هاته به رچاو و زۆریه ی خه لکی برسی و نه بوو دوده س به ناله چاوه روانی هه له اتنی رزژنکی نوییان نه کرد به سه ر ناسمانی ولاته که یانا له بهر ئه وه مینجهر نوئیلی فریشته و نوینهری ئینگلیز له ناو کوردا ترخینکی تایبه تی هه بوه و ئینجگار زۆر پززی لی گیراوه (به پینچه وانیه ی مینجهر سوون که

له دواييدا باسی دهور و ره وشتی تهویش ته کهین له شوننی خویدا .

تهدمؤنز له کتیبه کهیدا ده رباره ی میجهر نوئیل تهلی «۴۵»

« که له شوشتر بوم له خواری ئیراندا، دوو هاوړنم هه بوو یه که میان (سۆن) بو که یارمه تیده ری تهفسه ری سیاسی بوو له (دیزه فول) و دوه دم (نوئیل) بو که نائیبی قونسول و یاریده ده ری تهفسه ری سیاسی بو له (ته هواز). من و نوئیل هر دو کمان له بهاری سالی ۱۹۱۳ دا به شداری راوانی (وکلاء الجهادی) تهلمانیمان کرد که دهسته یه ک بوون له لایه ن تهلمانه کانه وه نیرا بوون بۆ ئیران بۆ تهوه ی لهو ناوچه یه دا ناژاوه بنینه وه (بینگومان ناژاوه نانه وه ی تهلمان لهو رۆژانه دا بۆ تهوه بوه که عه شایه ره کانی تهو ناوچانه هان به ن دژی ئینگلیز و وه کو له مه و پینش باسمان کرد تهلمانه کان هه ولیان تهدا پر و پاگه نده ی ئیسلامه تی بکه ن بۆ عوسمانلی دۆستیان دژی روسیای قه یسه ری و ئینگلیز، جگه له وه تهلمانه کان لهو چالاکیانه یاندا هه ولیان داوه که په یوه ندی و هات و چۆی نیوانی رووس و به ریتانیا لیک بیچرینن و رینگه نده ن ئینگلیزه کان به ناسانی سوود له نه وتی خواری ئیران وه ریکرن).

میجهر نوئیل توانی به ناویانگترینی تهوانه که ناوی (واسمؤس) بو له نزیک ی به ندره ئیلام بگری به لأم واسمؤس توانی به شه و له ده ست یاسا و له کان خۆی رزگاریکا و ده ربا زبوو.

له سه ره تای سالی ۱۹۱۸ دا نوئیل به هیزنکه وه نیرا بۆ (باکو)، له رینگا (جهنگه لی) یه کان له نزیک ی (رهشت) گرتیان و به هاندانی بولشه ویکه کان زۆر خراب رهفتاری له گه لا کرا و ماوه ی پینچ مانگ له زیندانا مایه وه، به لأم له دوا ی شکاندنی جهنگه لیه کان به پینی رنکه و تنیک نوئیل به ره لا کرا و نیرا بۆ به غدا و له ونوه چوه که رکوک و به پینی بریاری حاکی گشتی به ریتانیا له یه غدا نیرا بو سلیمانی و کرا به تهفسه ری سیاسی و موسته شار لای شیخ مه حمود «
تهدمؤن دز له شوننیکی تری کتیبه کهیدا ده رباره ی نوئیل تهلی:

« که نوئیل له سالی ۱۹۱۸ دا چوه سلیمانی، تهو برسیه تی و گرانیه ی که له کاتی شه ری جیهانیدا پهیدا بوو، تهو گرانیه به جوړنیک بوو خه لک له برسا ته مردن، نوئیل به چاوی خۆی له سه رجاده کان زه لاهی مردوی بینیه .

که نوئیل چوه سلیمانی تهماشای کرد (۱/۳) ی دانیشتوانی جارانی لی نه ماوه: ئیتر دهست و برد خواردنی پیدا کرد و زورکس به وهزیوه بووژانهوه، له بدر ئهوه خه لک میجر نوئیلیان زور خوش نهویست.»

بدرستی ئهوه کاره ی نوئیل که له بووژهدا بوی ره خسابوو، نهک هروای کردبو تنها نوئیلیان خوش بوی به لکو ئینگلیزیش بهر زگار کردی خه لکی ئهوه سدرده مه سهیر ئهکرا، به پینچه وانه ی عوسمانلی یهوه که ئیسکیان لای خه لک تال بوو له گه ل ئهوه شدا که هیشتا ههستی ئاینی له ناودا مابوو هه ندی میشک ووشکی که لله رهقی سدرگرم به ناوی ئاینی ئیسلام و دهسته ی چه کمه رهقی جل خواری سهریه تورک تا راده یهک له ده م هه راشی خزیان نه که وتیون و ئینگلیزیان به غهیره دین دانه نا، به لام شینخ مدهمود توانی به ره لهستی هه مویان بکا و له گه ل نوئیلدا لاپه ره یهکی تازه بو ژبانی خه لکی ئهوه بو ژانه بکه نهوه و تا ئهوسا هیشتا شینخ مدهمود دلئ له ئینگلیز کرمی نه بوو به ته قه لای ههردوولا توانرا نارام و ناسایش بهرپا بکرت .

له بیرم دی له سدرده می لایه تی ئینه دا باسی یه کینکی ئهوه بو ژانه ئهکرا که چون فرمیسکی بو ئاینی ئیسلامی عوسمانلی هه لده رشت و که رو بییه ی بدیا به وینه ی ئینگلیزکی پنه بوایه تفی لی ئه کرد ... که چی هه ر ئهوه زه لامه له دواییدا ئه بیان ووت به چنگ رو بییه ی سکه ی ئینگلیزی ئه خسته گر فانیه وه ...

مس بیل له کتیبه که یدا ده رباره ی باری ژبانی ئهوه بو ژانه ئه لی «»

« له راپورتینکی میجر نوئیلدا ده رباره ی هه لویستی ناوچه که باسی ئهوه ئهکا که کورده کان به هه موو جزرینک ناماده بوون هه ر په یمان و به لئینیک که داوای موز کردنیان لی بکرت، به بی گیر و گرفت موزیان ئه کرد بو ئهوه ی ناسایش له ناوچه که دا بهرپا بکرت ...

شونینکی وه کو رواندوز که ژماره ی خانوه کانی (۲۰۰۰) خانوو تنها (۶۰۰) خیزانی تیادا مابوو، ئه واندهش که مابوون هه موو برسی و رهش و پروت بون و په لاماری هه موشتینکیان ئه دا ... هه ر له گزو گیاهه هه تا گوشتی پشیله و بگره گوشتی زه لامیش.»

ویلسنی حاکی گشتی بهریتانیا ده رباره ی ستایشی نوئیل له به جینه یانانی

«سه‌رگوزه‌شته پرله مोजاره‌فاته‌کانی نوئیل کتینیکی گه‌وره پرده‌کاته‌وه و خوزگه‌رؤژنک هه‌مووی نه‌نوسرایه‌وه.

نازایه‌تی و زرنگی و کار نامۆده‌یی سی که‌س ناشکرایه که هه‌رسینکیان جینگای سوپاسن ... شاره‌زایی لیچمن (ابو حنیک) له ولاتی عه‌ریدا، هی سۆن له کوردستاندا و هی نوئیل له ئیراندا».

نه‌حمه‌ده ته‌قی له یاداشته‌کانیا ده‌رباره‌ی میجهر نوئیل نویسنه‌تی: «

» به‌داخه‌وه شیخ مه‌حمود نه‌یتوانی ده‌سکه‌وتینکی زۆر بو کورد له‌وه‌هل و ده‌رفه‌ته‌وه‌ریگریته که له‌وه‌رؤژانه‌دا هه‌بوو ... به‌تایبه‌تی یه‌کینکی وه‌کو (نوئیل) له‌ناو شاره‌کانی کوردستاندا که‌وتبوه‌هه‌روپاگانده‌هه‌وه‌ی نه‌و شاران‌ه‌ه‌خاته‌هه‌ر هوکمداریه‌ته‌که‌ی شیخ مه‌حمود ... به‌لی راسته‌هه‌ئینگلیز نه‌مه‌ی له‌به‌ر خاتری چاوی کالی کورد نه‌ده‌کرد، به‌لکو نه‌یویست به‌هۆی ده‌سه‌لاتی شیخ مه‌حموده‌وه‌ده‌سه‌لاتی خۆی له‌ناوچه‌که‌دا به‌چه‌سپیننه‌تی، به‌لام هه‌رچۆنیک بوایه‌هه‌توانرا که‌لکینکی باش له‌وه‌هه‌له‌وه‌ریگریته. میجهر نوئیل هه‌رچۆنیک بوئی، نه‌گه‌ر به‌سه‌رزاریش ده‌ریخستبینه‌ته‌که‌هه‌هه‌ستی کورده‌هه‌، زۆر ریزی له‌شیخ مه‌حمود نه‌گرت و هه‌یچی به‌هه‌ی پرسی نه‌وه‌نه‌ده‌کرد و هه‌ر میجهر نوئیلیش بۆ له‌ ۱۹۱۹/۱۱/۲۷ دا یاداشته‌تینکی نارد بۆ ویلسنی حاکی گشته‌ی به‌ریتانیا که‌هه‌وتبوی: چوارسه‌ده‌ساله‌ کورد گیرۆده‌ی ده‌ستی تورکه‌هه‌ و هه‌موه‌هه‌ولنیک دراوه‌وه‌کو نه‌ته‌وه‌یه‌که‌نه‌هه‌یلری به‌توتنه‌وه‌هه‌ ...

میجهر نوئیل زۆر هه‌ولی دا ئینگلیزه‌کان رازی بکاو تییان بگه‌یه‌نینه‌ته‌که‌هه‌چاک وایه‌هه‌بیانوه‌به‌شیخ مه‌حمود نه‌گرن و هه‌هه‌ولنیک راسته‌هه‌قینه‌هه‌هه‌ن بۆ دروست بوون و یه‌که‌هه‌بوونی کوردستان، به‌لام سیاسه‌تی ئینگلیزه‌هه‌م بۆچونه‌ی نوئیلی په‌سه‌ند نه‌کرد، له‌په‌نشا ئینگلیزه‌هه‌یویست کوردستان به‌ش بکا به‌چه‌ند ده‌وله‌تینکی به‌چوکه‌وه‌هه‌، له‌دوااییدا به‌یه‌که‌جاری وازی له‌وه‌ش هه‌نا و به‌نه‌هه‌ینی به‌ریاری پارچه‌پارچه‌کردنی کوردستانی‌دا، که‌هه‌نوئیل زانی هه‌یچی پی‌ناکرینه‌ته‌داوای له‌ ویلسن کرد که‌له‌فه‌ره‌مانی حاکی سیاسی له‌سلیمانی مه‌ره‌خه‌سی بکات، ویلسن نه‌وه‌داخواریه‌ی زۆر پی‌خۆشبووه‌هه‌، له‌جیاتی نه‌وه‌میجهرسۆنی نارد».

ئەحمەد تەقى لە شونینكى تری یاداشتەكانیا دەربارەى شىخ مەحمود و دەور و پشتهكەى ئەلى:

« بە زۆرى ئەوانەى لە شىخ مەحمود كۆبویونەوه خۆبەرست و پوولەكى بوون و بو سوودی خۇیان ئازاوەیان ئەناپەوه، شىخ مەحمودیش لە سیاسەتدا زۆر تازه بوو، ئازاپتەكەشى ئەوەندەى تر هەلەى پى دەکرد ... ویلسنى حاكمی گشتى بەرىتانیا لە یەغدا هەر لە سەرەتاهە شىخ مەحمودی خوش نەدەویست و هەمیشە لە بیانوو ئەگەر، نوئیل زۆر هەولنى دا ویلسن لە شىخ مەحمود نەتۆرى، بەلام كە نوئیل پزىشت و مېجەرسون هاتە جىنگای ئیتر شىخ مەحمود گۆلۆلى كەوتە لیژى»

بەو جۆرە ئەحمەد تەقى لە یاداشتەكانیا هەرەكو مامۇستا رەفیق حلیمیش هەر وای بۇ چوبو، بە جوتە لەسەر ئەو باوەرە بوون كە نوئیل ئارەزوى پىنك هینانى حكومەتىكى كوردى ئازاد و سەرپەخۆى بۇ كورد كردوه و پال پشتنكى راستى شىخ مەحمود بوە ئگەرچى رەفیق حلیمى لە ئەحمەد تەقى زۆرتر سەرگەرم بوە دەربارەى نوئیل كە رەفیق حلیمى دەربارەى نوئیل ئەلى»^۲

« ئەگەر كورد بەختى هەبواپە و مېجەر نوئیل لە كوردستاندا بپايتەوه هیچ دەور نەبوو كوردستانىكى گەرە پىنك بەهاتاپە . »

ئەو بۇ چوونەى رەفیق حلیمى كەوتوتوبەتى ئەگەر كورد بەختى هەبواپە، لامواپە مەبەستى ئەوهبوە: ئەگەر ئىنگلیز بۇ سوودی خۆى بپارەكانى بەرامبەر بە میللەتى كورد باش و پاك بوایە و تەنها هەر سوودی خۆى نەخستاپەتە بەرچار و هەلۆنست و پرودار و بەسەرھاتەكانى ئەورۆژانە لەگەل كوردا بوایە و كشانەوهى رووس لە پەیمانى ساپكس پىكۆ رىنگای بۇ ئىنگلیز خوش نەكرداپە كە ئیتر ترسى ئەوهى نەمىنىت كە ئەبىت بە هاوسنورى رووس و پەیمانى سىقەر كە لە مادەكانى ۶۲ و ۶۳ و ۶۴ دا باسى مافى كوردى تپادا دەسنیشان كرابوو خاوەخاوى تپادانەكراپە و لە كاتى خزیدا جىبەجى بكاراپە و توركە كەمالپەكانى پاشەبەرەى عوسمانلى بەسەر یونانپەكاندا سەرنەكەوتناپە و بار و هەلۆنستى ئەو پۆژانە ئىنگلیزى وا لى بكارداپە وەكو چۆن حكومەتى عىراقى عەرەبى ئەو سەردەمەى دروست كەردبوو فەیسەلى بۇ بەكیش كەردوژمارەپەكى ئىنجگار زۆرى

وهكو نوری سه‌عید و یاسین هاشمی و جه‌عفهر عه‌سکه‌ری و جه‌میل مدفه‌عی و ئەو خوینده‌وار و رۆشه‌نبیرانه‌ی که بۆ فه‌یسه‌ل کۆ کرانه‌وه ئەگەر ئینگلیزیش مه‌به‌ستی بوایه ئەو هه‌موو ئەفسه‌ره گه‌ورانده‌ی کورد که له ئەسته‌مبول بون و ده‌یان جه‌نده‌رال و به‌ره‌وژووتر و به‌ره‌و خوارترین تیا‌دابوو هه‌موی به‌ کیش ئەکردن بۆ خواروی کوردستان و ئەیکردن به‌ کاربه‌ده‌ست و رێبه‌ری کورد له‌ خواروی کوردستاندا و هه‌ولێ نه‌ئه‌دا زۆری وه‌کو ئەمین زه‌کی میژوو نوس له‌ شیخ مه‌حمود دوره‌ په‌ریزنی و گه‌لینکی تری وه‌کو ته‌وفیق وه‌ه‌بی و صالح زه‌کی صاحبقران و عیزه‌ت مدفه‌عی که له‌ سه‌ره‌تادا له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودا بون ئەوانه‌ی هان نه‌ئه‌دا له‌ شیخ مه‌حمود دوور بکه‌ونه‌وه و له‌ناو سوپا و کارو باری عیراقدا دای نه‌ده‌مه‌رزاندن، ئەگەر ئەوانه‌ رووی نه‌دایه ئەوا ده‌وله‌ته‌که‌ی شیخ مه‌حمودیش وه‌کو ئەوه‌ی شافه‌یسه‌ل سه‌ری ئەگرت ... به‌لام ئەو هه‌موو ئەگه‌رانه و ئەو هه‌موو خۆزگانه‌ چۆن بۆ کوردی دواکه‌وتوو داماوێ ئەو پڕۆژانه‌ کۆ نه‌بونه‌وه...؟!

له‌ یاداشته‌کانی شیخ ره‌ئوفی شیخ مه‌حمودا «٢١» باسی ئەوه‌ته‌کا که چۆن له‌ سه‌ره‌تادا زۆری وه‌کو ئەحمه‌د ته‌قی گله‌یی و ره‌خنده‌ی زۆریان به‌رامبه‌ر به‌ کرداری شیخ مه‌حمود بو، به‌لام که کتێبه‌که‌ی مس بێل بلاوکرایه‌وه ئەوسا ئەحمه‌د ته‌قی به‌ شیخ ره‌ئوف ئەلی:

« به‌راستی له‌ دوا‌ی ئەوه‌ی کتێبه‌کانی ئەفسه‌ره‌ سیاسیه‌کانی ئینگلیز چاپ کران و بلاوکرایه‌وه، به‌تایبه‌تی ئەوه‌ی مس بێل، ئەوسا بۆمان ده‌رکه‌وت که جاران چهند غه‌درمان له‌ شیخ مه‌حمود کردبوو، وه‌وامان دانا‌بوو ئەگەر شیخ مه‌حمود سه‌رکێشی نه‌کردایه له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کاندا، له‌وانه‌بوو نوێیل میلیه‌تی کورد بگه‌یه‌نیت به‌ قوناغینکی تازه و بگات به‌ هیوا و مه‌به‌ستی خۆی. »

به‌لێ راسته‌ وه‌کو ره‌فیق حلمی و ئەحمه‌د ته‌قی باسیان کردوه و هه‌ندی که‌سی تریش لینی دوا‌ون، هه‌یچ دوورنیه‌ نوێیل هه‌تا راده‌یه‌ک وه‌کو ویلسن و سیر پیرسی کۆکس و میجهرسون و ئەدمۆندز رقی له‌ شیخ مه‌حمود نه‌بووی و دوورنیه‌ له‌به‌ر ئەوه‌ی که هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ یه‌که‌م ئینگلیز بوه‌ په‌یوه‌ندی پڕۆژانه‌ی بی گینچه‌ل بووینت له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودا و له‌ نزیکه‌وه‌ بۆی ده‌رکه‌وتبێت شیخ مرۆفینکی

راست و بی گزی و بی فیل بوه و دلسوزی راستی گدل و نیشتمانه که ی بوه و دووریش نیه حزی کردبیت کوردستان سهر به خویبیت نه گهر سیاسه تی ئینگلیز له گدل نهو سهر به خویبونه ی کوردایی، به لام که نوئیل پنی زانی ئیتر سیاسه تی حکومه ته که ی خوی له وه دایه گپه بگورپی و بدرامهر به به لینه کانی بو کورد پاشگه زینته وه و وا له شیخ مهحمود بکری دهسه لاتی کهم بکریته وه و وه کو مووچه خورنکی کری گرته سهیری بکری، پروانا کهم نوئیل ئیتر توانیبیتی یا ویستبیتی درنغی بکا له به جی هینانی سیاسه تی حکومه ته که ی، تنها نه وه هدی به رنگه نوئیل به شتیکی ئاسانی نه زانیبیت پاش نهو هه مو دوستایه تی هدی له گدل شیخ مهحمودا پرو به پرووی ببیته وه و بیانوی خورایی پی بگری و نهو لووت به رزی و ده عیه زوری که له میجدرسوندا هه بووه له نوئیلدا نه ده بینرا بویه هه ولیدا لهو کاره ی دووریکه وینته وه و که وه ختی داوای نه وه ی کردوه ویلسنی حاکمی گشتی پنی خوشبوه و ده م و ده ست میجدرسونی له جیاتی نه و ناروده بو سلیمانی بو به جیهینانی سیاسه تی پاشگه زبونوه ی ئینگلیز. ره فیق حلمی له شوئینکی یاداشته کانی نه لی:

« له دوا ی نه وه ی نوئیل لهو گه شته ی گه پرایه وه که کردبوی بو هندی له شاره کانی کوردستان بو رنکخستنی کاروباری نهو ناوچه و شارانه، که گه پرایه وه بو سلیمانی شیخ مهحمودی له وینده کی تازه دا هاته بدر چاو و بزی ده رکوت که شیخ مهحمود له هه وایه کی تردایه و خه ریکه لهو رنکگه یه لایدا که ئینگلیزه کان بزبان دانا بوو، له گدل نه وه شدا نوئیل نه وه ی نه دایه روی شیخ مهحمود.

نوئیل ئینگلیزینکی شاره زابوو به هه والی کورد، هه تاکو له سلیمانیدا مایه وه بواری نه وه ی نه نه دا هیه کهم و کوورپه ک ده ریکه وی، به لکو هه ولی نه دا هه ر چه وتی و نارنکیه ک هاتیبته ری راستی کردوه ته وه.»

نه وه ی سه رنجی یاداشته که ی نه حمده ته قی و ره فیق حلمی بدا بزی ده رته که وی که هه ردوکیان لایان وابوه نوئیل بویه چه بو گه شت و گه ران به ناوچه کانی خواری کوردستاندا بو نه وه ی کاروباری ناوچه که رنک بخا و داوا له خه لکی نهو ناوچانه بکا که بچه ژیر سایه ی ئیده ره ی شیخ مهحموده وه ... به لام له

راستیدا شته که بهو جزره نه بووه ... نه حمده تهقی له شونینیکا تۆزینک بۆ نه وه
چوه که وتویه تی ئینگلیزه کان ههولیان دا که کوردستانی خوارو بکهن به چهند
ویلایه تینکی جیاوازه وه به لام له دواییدا نه وه سدری نه گرت ...

لام وایه شیخ مهحمود له گهله نه وه شدا که هندی نوسر وتویانه خام بوه له
سیاسه تدا به لام وایزانم نه وه نده زیره کی تیادا بوه که مه بهستی ئینگلیز، چاک و
خرایی لیک جیا بکاته وه ... نه وه گه شته ی نوئیل بۆ نه وه نه بوه که وه کو ره فقیق
حلمی و نه حمده تهقی بۆی چون به لکو بۆ نه وه بوه که دهم و دووی سهرۆک
عه شیره ته کان شاره زابینت و راپورتینک ناماده بکا بۆ کار به ده ستانی خزی
ده رباره ی په یوه ندی نه وه سهرۆک عه شیره تانه له ناوخویاندا و هه لویستی هه ر
لایه کیان به رامبه ر به شیخ مهحمود و شیخیش زورباش ناگاداری سیاسه تی
به ریتانیا بوه، وه هیچ دوورنیه هندی له وه سهرۆک عه شیره تانه ی نوئیل چاوی
پییان که وتوه نه وه راستیه یان لای شیخ مهحمود درکاندینت بۆیه وه کو ره فقیق
حلمی نه لئێ که نوئیل گه راپه وه شیخی له بارینکی تر دا بیینی و تهماشای کرد
خه ربکه له و رینگه یه لابدات که ئینگلیز بۆی دانا بوو.

ره فقیق حلمی له باسی په وشتی نوئیل دا نه لئێ « ٢ »

« نوئیل مهنگ و هینمن و زور شاره زابوو به ناداب و هه لسان و دانیشتنی
کورد هه واری و بی نه ندازه حورمه تی حوکمداری نه گرت و بۆ خزی ته نها کاتبینکی
بچووک یا خزمه تکارینکی بچووکیشی به بی نه مرو ره زامه ندی شیخ مهحمود
دانه دنا ».

ره فقیق حلمی له باسی په یوه ندی خزی به نوئیله وه نه لئێ:

« به نه مری شیخ مهحمود من له ته رجه دنا یارمه تی نوئیل مه تدا، له و ره ژانه دا
پیاوی ئینگلیز زان نه بوو، من فه ره نسیم نه زانی و نوئیلش فه ره نسی نه زانی
بۆیه شیخ مهحمود نه مری پی کردم یارمه تی نوئیل بده م و به شه ویش ده رسی
زمانی کوردیم پی نه وت و له دوای ته واو کردنی ده رس له گه لئا نه که وته باس و
هه والی کوردستان، هه ر له و ره ژه وه له خه یالی گه شتینیکا بوو بۆ کوردستانی
تورکیا و نه بوست ده رباره ی کورده ناو داره کانی کوردستانی تورکیا شاره زایی
په یدا بکا ... باسی به درخانیه کان و کوربه کانی جه میل پاشا و بابانه کانی

نهسته مېبولی ته پرسی و وه کو بزم ده رکوت تهو له من شاره زاتربوو لهو پروه وه .
 نوئیل بدته مابوو گه شتینک بکا بؤ تورکیا و منیش له گه لُ خویا بیا و لهوی
 له گه لُ کورده کان و نیشتمان پدروه رده کان و گه وره پیاوانی تهوئندا بؤ کورد تی
 بکوشیت و پشستیوان و لایه نگر بدوزنته وه بؤ حکومتی کوردستان . له بهر ته وه
 شیخ مهحمودی له خوی زیز نه ده کرد و نهی تهوئست دهستی لی بدردا (نوئیل
 لهو گه شتهی که کردی بؤ کوردستانی تورکیا فایقی تاپوی له گه لُ خویدا برده
 له جیاتی ره فیق حلمی که وه کو له یاداشته کانیا خوی ته لی لهو پرژاندها نه خوش
 که وتبوم) .

ره فیق حلمی له یاداشته کانیا له سدری تهرواو ته لی:

«بهو پی یه، میجره نوئیل بهو سیاسته نهرم و نیان و زرنگهی خوی، توانی
 هه تا ماوه یه کی باش کولونیل ویلسنی حاکمی گشتی بهریتانیا له به غدا له شیخ
 مهحمود نه تورنی به لام خه لکی شاره کان وه کو کفری و کهرکوک و چه ند
 که سینک له عه شیره تهکانی کورد هه زیان نه کرد بچه ژیر ده سلات و
 حوکمداریه تی شیخ مهحمود و شیخیش ته وهی له ئینگلیزه کان ته ناسی (بینگومان
 شیخ زورباش بؤی چوو بوو) و هه موی به پیلانی تهوان دانه نا و باوه ری پنیان
 نه مابوو .

به کورتی شیخ مهحمود له گه لُ ئینگلیزه رنک نه کهوت و متمانه ی پی
 نه کردن، له بهر ته وه ته قه لانی نوئیل که لکی نه گرت و ناکوکی که وته نیوان شیخ
 مهحمود و ویلسن وه که هه ره له سهره تاوه هه زی له شیخ مهحمود نه ده کرد و به
 چاوئیکی باش سدری نه ده کرد .

لام وایه هه ندی لهو ستایشی - ره فیق حلمی بؤ نوئیل به هوی تهو تیکه لای
 و په یوه ندی یه وه بووی که له سهره تاوه له گه لُ نوئیلدا هه بیوه، تهو نوئیله ی
 زوریدی خه لکی ناوچه که وه کو فریشته یه ک سهریان کرد بیت گومان له وه دانیه
 ته بی کاریشی کرد بیته سهر ره فیق حلمی ...

به لام به لای منوه هه ندیکیش لهو ستایشه بؤ بهر په رچدانه وهی قسه ی تهوانه
 بوه که دژی ئینگلیز بوون و (به زوری تهوانه ی سهر به تورک بوون هه همیشه
 دژی تهوانه بوون که سهر به ئینگلیز بوون) و دور نیه تهو نزیک بوونه وهی ره فیق

حلمی وئەو پەيوەندەيان لەگەڵ نوئيلدا بە جوړنكي تر لينك درابښتهوه و(كه له راستيدا ره فېق حلمی دوورپوه لهوه و له پاسپاردهی شينخ بهولاره بههيج شتيكي تر ههڼهستاوه) خەلك ووتبتيان نهگەر هەر لهبەر ئەوه بووی كه هەردوکیان فەرهنسی ئەزانن لام وایه نوئیل فارسیهکی زۆر باشی زانیوه و چ شينخ مهحمود و چ خەلكی ئەو سەردهمه بهشی زۆريان وهكو زمانیکي نهدهبی فارسیان زانیوه و شارهزای ژمارهیهکی زۆر له شاعیرانی فارسی بوون.

بېنجگه لهوه ره فېق حلمی هېچ گومانی تیندانیه ئەو پرۆژانه تهنها رووی دهرهوهی نوئیلی دیوه و شارهزای دیوی ناوهوهی نهبوه و ئەو یاداشتانهی له دواييدا نوئیل خۆی توماری کردوه دهریاره گهشتهکەي بۆ کوردستانی تورکیا نهیدیوه و نهپهخویندبوهوه، بۆیه لای وایه كه نوئیل بۆیه چوه بۆ کوردستانی تورکیا بۆ ئەوهی لهگەڵ گهوره پیاوانی کوردا گفتم و گۆ بکاو بۆ کوردستانی گهوره ههول بدا بهلام ئەو گهشتهی كه نوئیل کردبوی بۆ کوردستان و به نامیلکهیهک بهناوی گهشتیک له نیوانی ۱۴ی خوزهیران ههتا ۲۱ی/تهیلول/۱۹۱۹ کردبوی و چاپی کردبو و بلاوی کردوهتوه زۆر به ناشکرا مدهست له چوونی روون نهکاتهوه .

میچەر نوئیل لهو گهشتهیدا به ناشکرا باسی ئەوه نهکا كه چوونهکەي بۆ کوردستانی تورکیا بۆ ئەوه بوه پاسپیرهکانی حکومهتهکەي خۆی جی به جی بکات ... ئەو سەردهمهی نوئیل گهشتهکەي کردوه و پهپههندی به سەرکرده و ناوداران و عهشیرهتهکانی کوردهوه کردوه له کوردستانی تورکیا نهپرۆژانهبوه كه له ناوچهی (نهنادۆل)دا کوردهکان بهریاری هاوکاری کردنیان دابوو لهگەڵ موستهفا کهمال پاشا و تورکه کهمالیهکانا (بەر لهوهی موستهفا کهمال لیبیان ههڼگهپښتهوه)، و کهمالیهکان بهریاران دابوو له دواي پزگارکردنی تورکیا له داگیرکهران، ئۆتۆنۆمی بدهن به کورد .

ئینگلیزهکان زۆر چاک ناگادار و شارهزای ئەو پەيوەندەیی نیوان موستهفا کهمال و کوردهکان بوون له ناوچهی نهنادۆلدا، بۆیه ئینگلیز بههەر نرخینک بوایه، نهبوو ئەو هاوکاریه تینک بدا و له راستیدا چوونی میچەر نوئیل بۆ ناو کوردهکانی تورکیا بۆ ئەوهبوه كه دلی موستهفا کهمال و کهمالیهکان له کورد

کره‌ی بکا و بیان‌خاته گۆمانه‌وه، به‌و جزیره ئه‌و مه‌به‌سته‌ی که نوئیلی بۆ نیرابوو سه‌ری گرت.

مس بێلی سکرته‌ری ئه‌وسه‌رده‌مه بۆ کاروباری پۆژه‌هلآت که لای حاکی گشتی به‌ریتانیا له‌ به‌غدا (ویلسن) ده‌ورنکی زۆر گه‌رنگی بینیه‌و و به‌کینک به‌وه له‌وانه‌ی دژی کورده‌به‌و و به‌ چاکه‌ ناوی شیخ مه‌حمود و شوهرش‌گینه‌کانی کوردی نه‌هیناوه، ده‌باره‌ی ئه‌و چونه‌ی میجهر نوئیل بۆ کوردستانی تورکیا له‌ کتێبه‌که‌یدا ئه‌لێ: «»

«له‌ کۆتایی مانگی حوزه‌به‌ران ساڵی ۱۹۱۹ دا میجهر نوئیل نیرا بۆ ئه‌سته‌مبول بۆ ئه‌وه‌ی له‌وی له‌گه‌ڵ مه‌ندوبی سامیدا گه‌ت و گۆ بکات.

که‌ چوه ئه‌سته‌نبول هه‌ردوکیان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ پێک که‌وتن که‌ پنیسته کورده‌کانی تورکیا (که‌ له‌و پۆژانه‌دا هینشتا له‌گه‌ڵ تورکه‌کاندا تینکیان نه‌دا‌به‌وه له‌ نه‌نا‌دۆل هاوکاربان کردو وه‌کو له‌ باسی په‌یوه‌ندی کورد و تورکدا له‌ پینشترا باسی ئه‌وه‌مان کرد که‌ چۆن کورده‌کان به‌ ئومیدی ئه‌وه‌بوون دوا‌ی پزگارکردنی تورکیا له‌ داگیرکه‌ران ئۆتۆنۆمیش به‌دن به‌ کورد) له‌ تورکه‌ قه‌ومیه‌کان دووربخه‌ینه‌وه ...

بۆ ئه‌وه موافقه‌تی کاربه‌ده‌ستانی ئه‌سته‌مبول وه‌رگیرا بۆ ئه‌وه‌ی میجهر نوئیل به‌ناوچه‌ی کوردستانی تورکیادا گه‌شتینک بکات و میجهر نوئیل چوه کوردستان و جگه‌ له‌و کاره‌ی که‌پینی سه‌پیرابوو داوا‌ی لی کرابوو که‌ هه‌ول بدا ئه‌من و ئاسایشی کریستیانه‌کانی ناو کوردستان مسۆگه‌ر بکات ...

تورکه‌کانی سه‌ر به‌ موسته‌فا که‌مال له‌و هه‌لۆسته‌ و گه‌شته‌ی میجهر نوئیل سه‌له‌مینه‌وه و ترسی ئه‌وه‌یان لینیشت که‌ ئینگلیزه‌کان ته‌قه‌لانی ئه‌وه‌ به‌دن کوردستانیکی سه‌ر به‌ خۆ دروست بکه‌ن و کوردستان له‌ تورکیا جیا‌بینه‌وه ... ئه‌وه‌بو سه‌رکرده‌ی له‌شکری (۱۳)ی تورک (ئه‌حمه‌د جه‌وده‌ت) هه‌ولی دا به‌درخانیه‌کان بگه‌رنه‌ت ... ئه‌و کاته‌ی نوئیل ئه‌و گه‌شته‌ی ته‌واو کرد، سه‌رکرده‌ی حه‌مله‌ی میسر میجهر نوئیلی داوا‌کرد و له‌ (ملاطیه)وه‌ برده‌یه‌ لای خۆی و نوئیل له‌ گه‌شته‌که‌یدا ئه‌و مه‌به‌سته‌ی هینایه‌ دی که‌بۆی چوبوو و له‌و پۆژه‌وه ئیتر نیوانی تورک و کورده‌کان تینکچوو.»

وايزانم نهو دان پيانانه مس بينل شتيكي ناشكرايه و هيچ روون كردنه وه يه كي تری ناوی ده ریاوهی مدهستی راسته قینهی چوونی نوئیل بؤ کوردستانی تورکیا. نوئیل جگه لهو تهقه لایه کی که سدری گرت، چوونه که ی مدهستیکی تریشی تیادابوه که له راپورتی سالانه ی سالی (۱۹۱۹) دا میجر نوئیل به راپورتی ژماره C.o. 731-5068 به دورو درئی باسی گهشته که ی خوی و پدیوهندی کردن به سدرکی عه شیره ته کان و سدرکرده کانی کوردوه کرده و ههولی داوه لهو ماوه یه دا که گهشته که ی تیادا کرده له نیوانی (۱۹۱۹/۶/۱۴) ههتا (۱۹۱۹/۹/۲۱) مه معلوماتیکی نیجگار زور و دور و درئی ده ریاوهی ژبانی کومله لایه تی و دهسه لاتی سدرک عه شیره ته کان کؤ بکاته وه و له پاشکوی نهو راپورته دا (۶۳) وینه ی نهو سدرک و ناسراوانه ی که نهو رزانه له کوردستان دیونی له (۳۰) لاپه ره دا وینه کانی بلاؤ کوردوه ته وه که هه ندیکی وه کو کامهران به درخان و جهلات به درخان و نه کره می جه میل پاشای دیابه کر و یه عقوب پاشا و کورده کانی زازا و قزلباش و گه لیک تری تیادایه که له راستیدا نه وه نه هینیت باسینکی تایبه تی به پینی نه وه بنوسرنت.

برؤفیسور حه سره تیان له کتیبه که یدا ده ریاوهی هوی ناردنی نوئیل بؤ کوردستانی تورکیا له کتیبه که یدا نه لی «۹»

نه و پرژه ی نوئیل چوه کوردستانی تورکیا، تورکه کان هه ولیان دا بیرو پای گشتیی جیهانی و ناوخو وا تی بگه یه نن که نوئیل بؤ نه وه چوبو بؤ کوردستان بؤ نه وه ی زه مینه بؤ دامه زرانندی حکومه تی کوردی خوش بکرینت. به لام شته که له راستیدا به و جزوه نه به وه، مس بینل له کتیبه که یدا دانی به وه داناه که هه مو هه ول و تهقه لایه کی نوئیل له ناو کورده کانا ته نها بؤ نه وه به که رازیان بکات دژی تورکه کان به وستن و راپه رن و شوپش به ریا ریکه نن نه وه به له (کاختا) له مایس ۱۹۱۹ دا نهو هه ول و تهقه لایه یان به ناشکرا ده رپی.»

برؤفیسور حه سره تیان باسی دوکیومینته نه هینیه کانی ناو تورکیا نه کا که پدیوه ندییان به و سدرده مه وه هه یه نه لی:

« له گه ل نه وه شدا تورکه کان نه و جزوه پروپاگه نده یان بلاؤ نه کرده وه، هه ندی له و به لگه نه هینی و دوکیومینتیانه ی ناو نارشیفه کانی تورکیا نه و پروپاگه نده به

درؤ نه خاتوه، نهو دوکيومينتانه له لايهن هندی کهسی ديموکراتييه وه توانرا بېرینه دهره وه و راستيه که ناشکرا بکن». (بويه تورکه کان نئسته به هيچ جزونک پنگی کهس نادهن نهو دوکيومينتانهی نهو سدرده مه له ناو نارشيفه کانياندا سدر بکنن جگه له چهند نووسرینکی تاييه تی خزيان نه بیت).

نهوی پروفيسور حدره تيان باسی کرده لهم رۇژانه شدا له سالی ۱۹۸۸/۱۹۸۹ دا سدری هه لدايه وه که هندی کهس هه ولياندا دهر بارهی کوشتاری نهر منی له لايهن تورکه کانه وه پنا بېرته بدر نهو دوکيومينتانه و دراسه يان له سدر بکريت به لام کاربه ده ستانی تورکیا پنگی نهو يان نهدان و رۇژنامه ی لهندهنی وه کو (گاردیان) نهو راستيه ی روون کرده وه و دهستی تورکه کانی خسته روو).

پروفيسور حدره تيان دهر بارهی چالاکي نينگليزه کان له ناو کورده کانی تورکیادا نه لی: «۹»

«وه کیلی نينگليز بۇ وه زاره تی دهره وه ی نوسيوه نه لی: له گه ل شينخ عبدالقادر (مدهستی شينخ عبدالقادی شمزنی بوه) و هندی کهسی تردا قسم کردبوو، داوام له شينخ عبدالقادر کرد بچيته کوردستان و لهوی دهسه لاتی خزی به کاربیت، نیمه نه مانه وی تورکه کان بخه له تينين، له گه ل نه و شدا نابی پروا به کورد بکريت ... هاندانی کورده کان لهم رۇژه دا شتینکی خراب نيه، هدر نه وه وه کیله له راپورتی سالی ۱۹۱۹ دا نه لی:

هيشتا کورده کان دژی موسته فا که مال رانده پريون، به لام نوئيل نومیده واره که بتوانیت نه وه بکا (نوئيل لهو رۇژانه دا به موافقه تی کاربه ده ستانی تورکی که له نهسته مبول بوون و نهو رۇژانه نيداره ی نهسته مبول جياواز بوه له گه ل نه وه ی نه نادول که موسته فا که مال و نهواندی سدر به نهو بوون چالاکي خزيان تيدا نهواند و له و ناو چانه دا کورده کان هاوکاریان نه کردن، به موافقه تی نهواندی نه مبول له و بوه کوردستانی تورکیا بۇ نهو گه شته ی که باسی کرده ».

جگه لهو به لگه یه ی که باسمان کرد دهر بارهی کرده وه ی نوئيل بۇ به جينه يانی سیاستی هوکومه ته که ی که بنگومان چ ره فیق حلمی و چ نه حمده تهقی ناگاداری نهو راپورته و مدهستی چوونه که ی نه بوون له کاتی خزی، جگه

له‌وه‌ش کاپتن‌های له‌کتیبه‌که‌پیدا Two years in kurdistan نه‌لی: «۱»

« که‌چوینه‌کۆیه، شیخ‌مه‌حمودی‌هو‌کمدار، شیخ‌عوسمانی‌ناردبو‌که‌بکرت به‌قائیمقامی‌کۆیه (زۆرم‌هه‌ولدا‌که‌بزانم‌ئهو‌شیخ‌عوسمانه‌کی‌بو‌ه‌به‌لام نه‌گه‌یستمه‌نه‌نجام)، به‌و‌حیسابه‌ی‌که‌کۆیه‌و‌رانیه‌و‌قه‌لادزه‌به‌شینک‌نه‌بن‌له‌ناو‌چه‌ی‌سلیمانی‌و‌له‌ژۆر‌نیداره‌ی‌شیخ‌مه‌حمودا، به‌لام‌می‌بهر‌نوئیل‌و‌ای‌تی‌گه‌یاندم‌که‌پنیوسته‌یه‌کینک‌له‌خه‌لکی‌کۆیه‌بکرتی‌به‌قائمقام... شیخ‌عوسمان‌له‌گه‌ل‌شیخ‌عه‌بدو‌الله (وابزانم‌نیازی‌له‌سید‌عه‌بدو‌الله‌ی‌حاجی‌سید‌حه‌سه‌نی‌نامۆزای‌شیخ‌مه‌حمودبه‌) دابو‌و‌ئه‌فسه‌رنکی‌تورکیش‌لینبو‌که‌ناوی‌(راشد‌ئه‌فه‌ندی‌بو، شیخ‌عوسمان‌پیاونکی‌زۆر‌جه‌نتلمان‌بو، ته‌نها‌به‌زمانی‌کوردی‌ئه‌یتوانی‌شت‌بنوسیت‌و‌بخوینیته‌وه، له‌هه‌موو‌کرده‌وه‌و‌ره‌فتاریکیا‌پیاونکی‌راست‌بو (بینگومان‌چۆن‌پیاوی‌له‌و‌جۆره‌بۆ‌سیاسه‌تی‌ئینگلیز‌ده‌ستی‌ئه‌دا)، له‌ورۆژانه‌دا‌له‌کۆیه‌غه‌فوری‌یه‌کان‌و‌حه‌ویزی‌یه‌کان‌له‌ناو‌خۆیانان‌نارینک‌بوون، منیش‌چارم‌نه‌بوو‌ئه‌بوایه‌له‌هه‌ردوولا‌یه‌کینکیانم‌بگرتایه... بۆ‌ئه‌وه‌مه‌مه‌ده‌نه‌مین‌ئاغای‌غه‌فوری‌و‌که‌ریم‌ئاغای‌حه‌ویزی‌گیران‌و‌نیزان‌بۆ‌که‌رکوک.

ئهم‌گرتنه‌به‌دلی‌شیخ‌عوسمان‌و‌شیخ‌عه‌بدو‌الله‌بو‌وه‌دیاریبو‌ئینجگار‌ئه‌وه‌یان‌پێ‌خۆشبوو، به‌لام‌له‌گه‌ل‌ئه‌وشدا‌هینشتا‌هه‌ردوولا‌هه‌ریه‌وه‌قایل‌نه‌بوون‌ئهو‌نۆینه‌ره‌ی‌که‌له‌لایهن‌شیخ‌مه‌حموده‌وه‌نیزابوو‌بۆ‌کۆیه‌که‌بکرتی‌به‌قائمقام.

که‌می‌بهر‌نوئیل‌هاته‌رانیه، و‌ای‌به‌باش‌زانی‌رانیه‌و‌قه‌لادزه‌ش‌بخه‌رینه‌ژۆر‌چاودیزی‌و‌ده‌سه‌لاتی‌منه‌وه (که‌کاپتن‌های‌نیازی‌له‌خۆی‌بو‌ه‌که‌ئه‌وسا‌حاکمی‌سیاسی‌بو‌ه‌له‌کۆیه (له‌دوا‌پیدا‌بو‌به‌هی‌هه‌ولیز) و‌به‌گه‌شت‌چوه‌بۆ‌ئه‌وناو‌چه‌یه‌)وه‌له‌دوای‌مۆرکردنی‌موتاره‌که‌(رینکه‌وتنی‌مودراس‌له‌۱۹۱۸/۱/۳) با‌هه‌کر‌ئاغای‌پۆده‌ری‌له‌لایهن‌ئیمه‌وه‌کرا‌به‌قائمقامی‌پۆده‌ر...»

که‌واته‌ئه‌وه‌نوئیل‌و‌ئه‌وه‌کاپتن‌های‌که‌به‌ناشکرا‌ده‌ستی‌ئهو‌گه‌شته‌ی‌نوئیلی‌ناشکرا‌کرده‌و‌ئهو‌گه‌شته‌شی‌بۆ‌تورکیا‌هه‌ر‌خۆی‌و‌مس‌بیل‌ناشکرایان‌کردبوو، ئیتر‌نازانم‌ئه‌بی‌چۆن‌نوئیل‌هه‌ولی‌ئه‌وه‌ی‌دابێ‌که

کوردهستانینکی گهوره پینک بئت وه کو ره فبق حلمی و نه حمده تهقی بزی
چوووون؟؟

لیره دا شتینکی خراب نیه نه گهر باسی راپورتینکی نه وسهرده مدی ئینگلیزه کان
بکه بئ ده رباره ی هه ئوئست له کۆیسنجاق دا...

ژماره ی دۆکیومینته که (Fo.371-5069) سالی ۱۹۱۹ نه ئی:

«تورکه کان له نۆقه مبهری سالی ۱۹۱۸ دا شاری کۆیه یان به جی هینشت و
کۆیه یان له ژیر ره حمه تی عه شایر و سدر کرده کاندای جی هینشت. له و کاته نا
نارامیه دا ته لگرافیک نیزدرا بۆ موسل له لایهن کۆیه کانه وه و داوا له
ئینگلیزه کان کرا پاریزگاری له کۆیه بکه ن و بۆ وه رامی نه و ته لگرافه نه مردرا به
کاپتن های که نه و ساته له ئالتون کۆپری بوو ده م و ده ست بگاته کۆیه و له
۱۵/دیسه مبهری ۱۹۱۸ دا کاپتن های گه بشت و له لایهن خه لکه وه پینشوازی لی
کرا و حه ماغای کۆیه (باوکی کاکه زیاد کرا به حاکمی کۆیه) به لام کاپتن های
ده ئی کرا به قائمقامی کۆیه».

هه مان راپورت له باسی نه و رۆژانه ی کۆیه دا نه ئی:

«ژماره ی کۆیه له و رۆژه دا (۴...) که س و ژماره ی ناوچه ی کۆیه به
شاره که وه (۲۱۴۸۸) که س بوو که له ناو نه وانه دا (۵۸.) کریستیان و (۳۲۴)
جووله که هه بوو. کۆیه دوو ناحیه ی هه بوه ۱- ته ق ته ق ۲- کانی ماران.

حه ماغای کۆیه که سه رۆکی غه فوری یه کانه لایه نگری ئیمه یه و قبولی نه کرد
که ئیعتراف به شیخ مه حمود بکات (نالی ئیمه ها ئمان دا و وامان لی کرد که له
شیخ مه حمود نزیک نه که ویتته وه بۆ نه وه ی وه کو چون هه له به جیه یان له دا واییدا له
شیخ مه حمود پچه ری ناوچه ی کۆیه ش رینگه نه ده ن بیه ستریت به سلیمانیه وه)،
غه فوریه کان له حه ویزیه کان به هینترن نه گهر چی حه ویزیه کان خوینده وار و
رۆشنبیریان زۆرتره ... پیاوه ئایینه کانیس (عوله ماء) ده وری خویمان هه بوه و
به خویمان و جبه و میزه ره سپیه کانیانه وه به داوی موچه و مانگانه دا ده گه ران.

له ناو مه لاکانی ناوچه ی کۆیه دا مه لا مه حمده (نیازی له مه لای گه وره بوه)
ناویانگی له زۆر شوینی میسۆپوتامیا و کورده ستاندا بلا و بیه وه و قسه کانی له
ناوچه ی کۆیه دا وه زنی خۆی هه یه ... بهر له وه ی ئینگلیزه کان له ۱۵/دیسه مبهری

سالی ۱۹۱۸ دا بگه‌نه کزیه، یاسا و هه‌لونیست زۆر ئالۆز بوو له
۱. / ديسه‌مه‌ردا بلباسه‌كان په‌لاماری شاریان دا به‌لام له‌وساوه‌که کاپتن های
گه‌یشته‌وه‌ته کزیه پشینوی و ئاژاوه نه‌ماوه.»

له راستیدا نه‌و ناکۆکیه‌ی تاقمی کزیه و شینخان له کۆنه‌وه هه‌بهره، له‌باسی
چوونی شینخ سه‌عیدی باوکی شینخ مه‌حمود بۆ نه‌سته‌مه‌بول باسی نه‌و ناکۆکیه‌مان
کرد.

وه‌کو له پینشتریشدا باسمان کرد، مینچه‌ر نوئیل نونه‌ری راسته‌قینه‌ی
قۆناغینکی سیاسه‌تی ئینگلیز بووه که له سه‌ره‌تادا به‌رواله‌ت نه‌یان و یست وا له
خه‌لک بگه‌یه‌نن ئینگلیز دلسۆزی کورده و هه‌ولیان نه‌دا به هیچ جزونک کورد
له‌و رۆژانه‌دا له خۆیان نه‌ئالۆزینن و دل‌یان رازی بکه‌ن.

هیچ گومان له‌وه‌دا نییه مینچه‌ر نوئیل له سه‌ره‌تادا و له دواییشدا به بست له
سیاسه‌ت و له سوودی ولاته‌که‌ی خۆی لای نه‌داوه و ویستویه‌تی ده‌سه‌لاتی
ولاته‌که‌ی به‌سه‌ر ناوچه‌که‌دا زال ببینت و زۆر به‌په‌رۆش بووه بۆ نه‌وه‌ی په‌یمانی
ناشتی له‌گه‌ل تورکیادا به‌په‌له و ده‌ستورده‌ مور بکری (بی گومان نه‌و مۆر
کردنه‌ش هه‌ر له‌سه‌ر حیسابی کورده‌بووه). بۆ نمونه: مینچه‌ر نوئیل له
راپۆرتیکیدا بۆ ویلسنی حاکمی گشتی له به‌غدأ له به‌هاری سالی ۱۹۱۹ دا
نه‌لی: «۳۷»

«پنویسته‌ نه‌وه‌مان له به‌ر چاوی که سیایه‌تی جیهانی زۆر کار ده‌کاته سه‌ر
هه‌ل و مه‌رجی ناو خۆی ناوچه‌ی کورد نشینه‌کان، به‌دوا خستنی مۆرکردنی
په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل تورکیادا له‌گه‌ل شه‌ری نیوان تورک و یۆنانیه‌کاندا سه‌رنجی
هه‌موو سه‌رکرده‌کانی کوردی راکیشاوه، به‌رنامه‌ی بۆلشه‌ویکه‌کان له‌ناو هه‌موانا
زانراوه و ناوی بۆلشه‌ویک هه‌تاکو بیت زۆرتر په‌ره ده‌سه‌نیت و که‌س نییه به
خرابه‌ باسیان بکا که نه‌مه‌ رنگا له ده‌سه‌لات و له سه‌پاندن و جینگیرپوونی
سیاسه‌تی به‌ریتانیا ده‌گری له ناوچه‌که‌دا.»

به‌لای زۆر که‌سه‌وه وابوه، نه‌و رۆژانه‌ی که‌مالیه‌کان په‌یوه‌ندیان به‌هه‌یزبوه
له‌گه‌ل سۆفیه‌تدا و نه‌وانیش له‌به‌ر نه‌وه که‌مالیه‌کانیان به‌ رزگارکه‌ری
ولاته‌که‌یان داناوه به‌رامبه‌ر ئینگلیزی داگیرکه‌ر و له‌یۆنانیه‌کان که نه‌ویش چاوی

بهریوه هندی ناوچهی خۆرئاوای تورکیا، لهبەر ئەوەی کەرکوک لەو سەردەمەدا شونیی پروپاگاندەیی کەمالییەکان بوە دژی ئینگلیز و بۆ ئەوەی وا لە خەڵک بکەن کە جازنکی تر ویلایەتی موسڵ بخریتەووە سەر تورکیا، ئەو نووسین و بلاوکراوانەیی ئەو رۆژانە لەناو گۆقارو رۆژنامەکانی تورکیادا بلاو دەکرایەووە کە لەو رۆژانەدا تورکەکان ئیجازەیی حەزی شیوعی تورکییان دا، خەڵک ئەو بلاوکراوانەیی ئەوانیان پێ خۆش بوە کە دژی ئیمپریالستی داگیرکەری ئەو رۆژانە بلاو دەکرایەووە، ئەو رۆژنامەو گۆقارانە کە گەشتونەتە کەرکوک، خۆیندەواری کوردەکانیش کە هەندیکیان تورکییان زانیووە ئەو بیروباوەرە مارکسیانەیی ئەو رۆژە کاری تێ کردوون و بەناو خەڵکدا بلاویۆتەووە، کە ئینگلیزەکان بیزاری خۆیان بەرامبەر بەو بلاویوونەووەیە دەربەرێووە... لە باسی بزوتنەووی نەتەوایەتیدا دەقی ئەو بیزاریوونەم هەر وەکو خۆی بە ئینگلیزی بلاوکردەووە.

لەبیرم دی جازنک توفیق وەهیبی باسی ئەو رۆژنامانەیی ئەکرد کە ئەوسا لە تورکیا دەرتەچوون و ئەگەشتنە کەرکوک یا هەولێر وەباخود لە رنگای سوریا و لوبنانەووە ئەگەشتنە کوردستانیش، ئەی وت بەراستی لەو رۆژانەدا ئینگلیزەکان بە گەشتنی ئەو رۆژنامانە زۆر تەنگەتاو دەبوون و هەولیان دەدا بە هەموو جۆرنیک ناوی بۆلشەویک لای کورد بێژن، کە ناوی بۆلشەویک لەو رۆژانەدا مانای کفر و ئیلحاد و بەرەلایی ژبانی خیزانی دەگرتەووە.

سەر ئەووە ئیدارەیی بەریتانیا لە بەغدا بەهۆی مینجەرسۆنەو و اچوووبە مینشکیانەووە کە نوئیل ببو بەهۆی ئەوەی شیخ مەحمود زێدەرۆژی بکات بەرامبەر بە سیاسەتی بەریتانیا ... بۆ نمونە:

لە کاتی خۆ نامەدەکردنی بەریتانیا بۆ بەشداربوون لە کۆنگرەیی ناشتیدا وەزارەتی دەرەووی بەریتانیا رۆژی ۱۴/۵/۱۹۲۰ داوای لە ئیدارەیی بەریتانیا کردبوو لە بەغدا (لاپەرە - ۲۴۶ - دۆکیومینتی وەزارەتی دەرەووی بەریتانیا ژمارە (C.O.371-5068) کە ئایا بەباش دەزانن (نوئیل) لە کۆنفرانسی ناشتیدا بەشداربیت بەپێی ئەوەی شارەزای کوردستان بوو، بەلام حاکمی گشتی بەریتانیا لە بەغدا بە تەلگرافی رۆژی ۱۹/۵/۱۹۲۰ (لاپەرە - ۲۴۷ - دۆکیومینتی ژمارە (F.O.371-5068) وەرام ئەداتەووە کە وا باشە یەکیک لە

پله‌یکه‌ی به‌رزتردا به‌شداری بکات و وه‌بؤ ته‌وه لیفتنانت کولونیل (Cunliffe owen)
به‌شدارینت باشته‌ه که وه‌ختی خوی موله‌ق بووه له سفاره‌تی به‌ریتانیا له
ته‌سته‌مبول .

مینجر نوبل

دامه‌زراندنی به‌که‌م حوکومدایه‌تی شیخ مه‌حمود

له باسه‌کانی پینشودا له‌وه دواین که چۆن ئینگلیزه‌کان به‌پینی ئەو پێکه‌وتنه‌ی له‌گه‌ڵ شیخ مه‌حمودا کردیان به‌بێ گینچه‌ڵ و بێ ته‌قاندنی تاقه‌ فیشه‌کینک نوینته‌ری خۆیان مینچه‌ر (نوئیل)یان نارده‌ سلیمانی و له‌ سلیمانی بوو به‌ حاکی سیاسی و پراوئیزیاری شیخ مه‌حمودی حوکمدار و خانوی (مه‌کته‌بی ئیعدادی)ی زه‌مانی تورک ته‌رخان کرا بۆ مینچه‌ر نوئیل .

شیخ ره‌ئووفی شیخ مه‌حمود له‌ یاداشته‌کانیا ده‌رباره‌ی ئەو پڕۆژانه‌ی که‌ باوکی کرا به‌ حوکمدار ئەلی «٢١»

«که‌ باوکم کرا به‌ حوکمدار، حاجی سه‌ید حه‌سه‌نی مامی باوکم کرا به‌ (قازی)، حاجی سه‌ید عومه‌ری مامیشم کرا به‌ موته‌سه‌رفی سلیمانی و ئەحمه‌د به‌گی صاحیبه‌قرانی شاعیر کرا به‌ سه‌رۆکی شاره‌وانی و تاهیری حه‌مه‌ی ئەمین ئەفه‌ندی (که‌ له‌ خێلی فه‌رخه‌بووه‌) کرا به‌ مودیری پۆلیس و بۆ قه‌زا و ناحیه‌کان قائمقام و مودیری ناحیه‌ دانران و دائره‌کانی ناوچه‌که‌ فه‌رمانبه‌ریان بۆ دانرا و مانگی (١٥) هه‌زار پوپییه‌ بۆ باوکم ته‌رخان کرا و مووچه‌ش بۆ سه‌روک عه‌شیره‌ته‌کان به‌راه‌وه‌ و ئینگلیزه‌کان هینزینکی بچووک (لیقی)یان دروستکرد و شیخ قادری مام (شیخ قادری حه‌فید) کرا به‌ سه‌رکرده‌ی ئەو هیزه‌ و خه‌ڵک لای وابوو ئەوه‌ بکه‌ و بناغه‌ی دامه‌زراندنی حوکومه‌تینکی کوردی ئەبیت ...

ئەوپڕۆژانه‌ی که‌ باوکم کرا به‌ حوکمدار، ووشه‌ی حوکمدار لای ئێمه‌ نه‌ببسترا‌بوو، هه‌ندی جار ووشه‌ی حوکمدار به‌مانای (مه‌لیک) لیک ئەدرایه‌وه‌ و خه‌ڵک هه‌موو لایان وابوو ئەو ده‌زگایه‌ی له‌ سلیمانیدا پینک هینرابوو بریتیه‌ له‌ وه‌زاره‌تینکی کورد له‌ناو ده‌وله‌تینکی کوردی گه‌وره‌دا که‌ له‌ دواییدا هه‌موو ده‌زگاکانی تری ته‌واو ئەکریت» .

شیخ ره‌ئووف له‌ یاداشته‌کانیا له‌ سه‌ری ئەروا و ئەلی: سه‌ید ئەحمه‌دی به‌رزنجی زۆر جار باسی مینچه‌ر نوئیلی بۆ ئەکرین و ئەی ووت له‌ سه‌ره‌تادا که‌

حوکمدارنتی شیخ مەحمود دامەزرا، لەکاتی گفت و گۆو ووت و وێژدا مینجەر نوئیل هەندی شتی دەردەبەری که مانا و مەبەستەکهی زۆر روون و ئاشکرا نەبوو لامان، بەلام زۆر لەو ئەترساین ئەگەر درێژە بەدەین بە داواکردنی روونکردنەوهی ئەو مەبەستانە دوورنەبوو ئەوە بێتە هۆی تینکچون و ناپنکیەک لە نیوانی هەندی لەو سەرۆک عەشیرەتانی که لە کاتی ووت و وێژ و گفت و گۆدا نامادە ئەبوون بۆیە ئەوسا نەمانووست زۆر لەسەری بەرۆین و زۆرتر بچینە پینج و بناوانی ئەو شتانەدی که مینجەر نوئیل بە تەواوی روونی نەدەکردەوه که لە راستیدا ئەو هەلەیهکی تینجگار گەورەبوو لە ئێمەوه و که مەترخەمیدەکی زۆرمان کرد که ئەبواوە ئەوسا و لە سەرەتاه داوامان بکردایە و هەموو شتینکمان بۆ روون بکریتهوه»

شیخ رەئوفی شیخ مەحمود لە یاداشتەکانیا باسی رەخنەیهکی تر ئەکا لەو روهوه ئەلی^{۲۱}»

«حاجی سەید حەسەنی مامی باوکم هەر لە سەرەتاه رەخنەدی لە باوکم گرتبوو وە پینی وتبوو ووشەدی حوکمدار ووشەیهکی ئالۆزه و بە گەلینک جۆر لینک ئەدرێتەوه و شتینکی روون نیە لەبەر ئەوە قبوولی مەکه و پینوستە هەر لە سەرەتاه هەموو شتینکت بو روون بێتەوه ئەوسا قبوولی بکه».

مامۆستا رەفیع حلمی لە یاداشتەکانیا ئەلی:

«نوئیل بەپینی ئەو راسپاردەیهی که لە (ویلسن)وه وەری گرتبوو لە ۱۹۱۸/۱۱/۱ دا لەبەر دەرگای سەرا کۆبونەوهیهکی گەورە پینکخست که هەموو پیاوه ئاینی و ئەشراف و سادات و تاجر و سەرۆکی عەشیرەتەکان و لە هەموو دەستەکانی تری ئەهالی تیادابوو. نوئیل وەکو نوینەری دەولەتی بەدیتانیا بە فارسی ووتارنکی دوورودرێژی خویندەوه و لەو وتارەیدا وتی شیخ مەحمود لە لایەن حاکمی گشتی بەدیتانیاوه لە عیراق کرا بە حوکمداری کوردستان و هەر ئینوارەهی ئەو رۆژە لە مالی شیخ مەحمود پیاوه ناودار و ناسراوهکان کۆکرانەوه و بەدیعەت بە حوکمدار کرا ... لەو رۆژەدا من و ئەحمەد ناغای کەرکوکلی زاده لەو بەدیعەت کردنەدا بەشداریمان کرد و بپاردر نوئیل لە شارەکانی تری خواروی کوردستاندا دەست بکات بە تەشکیلات و بۆ پینکخستنی

ئەو شارائەتی کە لە گەڵ کوردوستانی تازەدا ئەبێ.

مێنجدەر نوئیل بۆ رینکخستنی کاروباری شارەکانی تر و بلاوکردنەوە دەسهلاتی شیخ مەحمود لەو گەڕانەیدا هەتا رەواندز چوو و بۆ رینکخستی کاروباری ئەو شارانە لە گەڵ سلیمانیدا تەقەلایەکی زۆریدا.

دەربارەي ئەو کۆبونەوە پە دوکتۆر جەمال نەبەز لە کتێبە کەیدا ئەلی «١٥»
«پۆزی ٢ی نۆفەمبەری سالی ١٩١٨ لە هەلیژاردنیکي نازاد دا لەلایەن کوردەوێ شیخ مەحمود بە مەلیکی کوردستان هەلیژنرا وە لە ١/دیسەمبەری سالی ١٩١٨ دا کۆلۆنیل ویلسن بۆ پیرۆزیایی کردن لە شیخ مەحمود بە فەرۆکە چوێ سلیمانی»

رەفیق حەمی دەربارەي دامەزراندنی دەزگای حوکمداریت ئەلی:

«مانگی (١٥) هەزار روپیە (مواجب) بۆ حوکمدار بھراپەو و بە پینی واتای هەندی لە ئینگلیزەکان شیخ مەحمود کرابوو بە نوینەری هینزەکانی بەریتانیا لە کوردستاندا و لە سلیمانییش تەشکیلاتیکي وەکو تەشکیلاتە کەي پینشووتر (مەبەستی زەمانی عوسمانلی بوو) دامەزرینرا.

سەید عومەری مامی شیخ مەحمود کرا بە مۆتەسەرفی سلیمانی و حاجی سەید حەسەنی مامی کرا بە حاکم و یاخود (رەئیس شەرع) - بەلام شیخ رەئوف ناوی قازی ئەبا لە جیاتای حاکمی شەرع - و شیخ قادری برای شیخ مەحمود بوو بە سەرداری لەشکر (سوپا سالار) و لە دامەزراندندا شیخ مەحمود (سەید بسم اللە) شی بی بەش نەکرد و کرا بە قۆمیسەر.

بەو جۆرە زۆریەي خزم و کەس و کاری حوکمدار و دەستەودایەری شیخان هەریە کە بە پینی حال، کارنک یا مواجینکیان (مەعاش) بۆ رینکخرا و دامەزرینران»

مێنجدەر نوئیل ناوی (حاکمی سیاسی لی نرا) کە لە بنای ئیعدادی زەمانی تورکدا دائەنیشینت (لە دواییدا بەو خانوێ ئەوترا مەکتەبی سیاسی و لە زەمانی مندالی ئینمەدا کرا بە قوتابخانەي فەیسەلیە و ئینستە ئەو بنایە نەماوێ و لە شوینە کەیا بازارنکی تازە دروست کراوێ).

رەفیق حەمی لە یاداشتەکانیا ئەلی:

«ئەو پۇژانەى شىنخ مەحمود كرا بە حوكمدار ناوشارى سلېمانى خروشاۋو، سوارەيەكى زۇرى عەشايدەر، لادىنى يەكى زۇر و خەلكى دەورۇپشت، دىنھاتەكانى شىنخ مەحمود دوا بەدوا و لە ھەموو لايەكەوۋە پرويان كوردبەو ئەوشارە بچكۆلەيە.

كۆلانەكان، چاپخانەكان و قەيسەرى و بازار، مائە گەورەكانى سلېمانى و مائە دەولەمەنەكان جمەيان ئەھات ... برنج و گەنى عەمارى مېرى كە لە توركەكان مابوۋە، ھەر زەخىرەيەك كە لە دېنھاتەكانى شىنخ مەحمودا ھەبوو ھەموى كرا بە پلاو و چىشت و لە چىشتخانەى حوكمدارەوۋە ئەچوۋە ورگى ئەو عەشاماتە، لەولای تىرەشەوۋە مېجەر نوئىل خەرىكى چارە سەركردنى گرانى و برسېتى بوو، پەيتا پەيتا لە عەمارەكانى كەركوك و لە بەغدادە شەكر و چا و ئاردى سېى ئەگەبانەدە سلېمانى و بە خۇزرايى بەسەر فەقىر و ھەژار و مأمورەكانا بەشى ئەكرد، ئەوشتانە لەو پۇژانەدا لە سلېمانى قات بوو دەست نەدەكەوت، لەبەر ئەو ھەرچى لە فەقىر و ھەژارەكان و مەئمورەكان ئەمايەوۋە بەھزى رەئىسى شارەو (نيازى لە سەرۆكى شارەوانى بوە كە ھەمدى صاحىبقرانى شاعىر لەو پۇژانەدا كراوۋە بە سەرۆكى شارەوانى) ئەخرايە بازارەوۋە و بە نرخیكى كەم ئەفرۇشرا.

نوئىل ھەر تەنھا بەوۋە نەوۋەستا، بەلكو روپپەى بانكوت و لىرەيەكى زۇرى توركى پۇژانە ناو سلېمانى و بەبى دەست و پى لەرزىن بە سەر عەشىرەتەكان و دەستەودايرەى حوكمدارا بلاوى ئەكردەوۋە.»

رەفىق ھلمى لە شوئىنىكى ترى ياداشتەكانيا باسى شىنخانى دەور و بەرى شىنخ مەحمود ئەكا ئەلى:

« لەو پۇژانەدا نۆكەر و خزمەتكار و كارەكەر و دايدەن و مامانى شىنخان خۇيان گېف كوردبەوۋە و مواجىبان بۇ پرايەوۋە ... چەفتە و مشكى و سورمە و ئاورىشمى دەستەى شىنخان و دەس و پەيوەند دېمەنىكى ترى دابوو بە سلېمانى كە لە دواى رووتوقوتى و برسېتىەكى كوشندە و بووژانەوۋەيەكى كوت و پېرى و دېمەنەكانى تىز و تەسەلى و جوانى و خۇش بەختى، ھەر چەند ئەمانە بەخىلى پى بردنىشى تىادا بوو، بەلام ديسان جىنگەى سوپاس بوو چونكە ھېچ نەبى

یادی هه‌زاره پرووت و قووته ووشک هه‌لاتوه‌کان و تهرمه ناوساو و شین هه‌لگه‌پراوه‌کانی مردوی ناو مزگه‌وت و که‌لاوه و کۆلانه‌کانی دۆینی ی له بیر نه‌برده‌وه و هیوای تازه نه‌کرده‌وه».

چ ره‌فیق حلمی و چ نه‌حمه‌د ته‌قی هه‌ردوکیان به جووته له یاداشته‌کانیاندا ره‌خنه‌یان له‌وه‌دا له شیخ مه‌حمود گرتوه که نه‌و پۆژانه شیخ له‌گه‌ل هه‌ندینگ ده‌سته‌ودایره‌یدا نه‌چوه ده‌شتی کانیسکان و به‌سه‌یر و گالنه و گه‌په‌وه رای نه‌بوارد و لای وابوو دنیا هه‌ر به‌و جزوه بۆی نه‌مینیتیه‌وه.

به‌لام شیخ ره‌ئووفی شیخ مه‌حمود له یاداشته‌کانیا «٢١» وه‌رامی هه‌ردووکیان نه‌داته‌وه له‌و ره‌خنه‌گرتنه‌پاندا و نه‌لی:

« شته‌که به‌و جزوه نه‌بووه که نه‌وان باسیان کردوه، به‌لکو نه‌و عه‌شایه‌ر و میوانانه‌ی که له‌و پۆژانه‌دا نه‌هاتنه سلیمانی بۆ ده‌رپینی پشتگیری کردن، باو‌کم ناچاربوو ده‌عه‌وتیان بکات که نه‌مانه‌ی هه‌موی له سهر حیسابی خۆی نه‌کرد.»

ره‌فیق حلمی جگه له‌و ره‌خنه‌یه‌ی پینشووی ره‌خنه‌یه‌کی تری به‌رامبه‌ر به شیخ مه‌حمود ده‌رپه‌وه که نه‌لی:

« دوا‌ی نه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود بوو به‌و حوکمداری کوردستان، ئیتر که‌وته گێژاوینکی گرنه‌گه‌وه و له کاروباری حوکومه‌تیدا که‌م ته‌جروه و بووه له مه‌یدانی سیاسه‌تدا بیکه‌س بوو (جه‌لال تاله‌پانیش له کتیبه‌که‌یدا «٢٥» هه‌ر هه‌مان جزوه ره‌خنه‌ی له شیخ مه‌حمود گرتوه که‌لای وایه شیخ مه‌حمود موسته‌شاری لی‌ هاتو و شاره‌زای نه‌بوه که پراوێژیان پێی بکات و له هه‌ندی هه‌لوێستی گرنه‌گدا پرسیان پێی بکات که نه‌مه یه‌کینک بووه له‌و هه‌زبانیه‌ی شیخ مه‌حمودی تووشی هه‌له‌کرده‌وه».

ره‌فیق حلمی دینه سهر جزوه ره‌خنه‌یه‌کی تر له شیخ مه‌حمود و نه‌لی:

« شیخ مه‌حمود نازایی و چاونه‌ترسی و که‌م ته‌رخه‌می خۆشی هه‌زه‌کی گرنه‌گ بوو که تووشی هه‌له‌ی زۆری بکا، له‌به‌ر نه‌وه نه‌سته‌یره‌ی به‌ختی زوو پرووی کرده کزی چونکه ری و شوینینگ که له هه‌لسوو‌پاندنی کار و باری عه‌شایه‌ردا له‌سه‌ری پۆششته‌بوو بو ته‌دبیری کاروباری حوکومه‌ت له‌یه‌ک نه‌ده‌هات، نه‌وانه‌ی ده‌یان‌توانی له حوکمدار نزیک ببنه‌وه له‌و باهه‌ته‌بوون، ده‌ست و پنه‌وه‌ندی نه‌قام و نه‌خوینده‌وار،

دهورپشتی چاوبرسی و دواى تالانى كهوتوو، نؤكهرى خهئجر لهپشت و عشايرى تفهنگ لهشان، هدرچهند له بهغداوه ههتاكو توركيا ههندى خونندهوارى باش و نيشتيمان پهروهريون و دهپانويست تى بكوئن و يارمه تى حوكمدار بدهن، بهلام ريكهوتنى تا قمى دهورپشتى حوكمدار و نهوانه تى تر ندهگونجا و تا قمى يهكهم له بهينى شيخ مهحمودى حوكمدار و تا قمى دووههدما له خهئجرو دهمانچه ديوارنىكى دروست كردبوو، نهگهر حوكمدار خوى بيويستايه نهو ديوارهى دهرووخاند و له زابتهكان و له منهوهرهكان نزىك دهكهوتهوه. بهلام وهكو گوتمان، نهترسان له دواپوژو نازايى خوى له لايهكهوه و گرنى يهكى نفسى كه بهرامبهه به زابت و روشنبير پهيداي كردبوو له لايهكى تروه بهردهلستى نهوه بوو كه شهقينك له ديوارى خهئجرو دهمانچهكه ههلداو بيرووخينيت و خوى بگهينيته خونندهواره باشهكان.

لهناو مونهوهرو زابته كوردهكاندا بهراستى هى باش ههبوو، نيشتيمان پهروهه ههبوو، ههموويان لهوانه نهبوون كه شيخ مهحمود لبيان بسله ميتهوه، بهلام وهكو گوتمان گرنيهكى نفسى لهوديو ديوارى خهئجرو دهمانچهكهوه شيخ مهحمودى راگرتبوو، وههستاندبووى.

بهردهلستيهكى هههه گرنى نزىك بوونهوهى له زابتهكان گرنيهكى تازه نهبوو بهلكو لهو روژهوه پهيدا بوو كه لقى ئتحادو تهرهقى له سلينانيدا دامه زرابوو، نهو كومه له بهشيكى زورى لهو چهشنه زابتانه بوون كه وهختى خوى ببون بههوى دهپهپاندى نهوهى كاك نهحمدهى شيخ له سلينانى و نهو دهپهپهندي كهبوو بههوى كوشتنى شيخ سهعيدى باوكى شيخ مهحمود و شيخ نهحمدهى براى شيخ مهحمود و ببو بههوى نوشوستى و دهريهدهرى و كهساسى و مال ويرانيان (رهقيق حيلمى لهوهدا نيازى له كاره ساتهكهى موسله).

دهست وپيهونده نهفامهكان نهه راستيبهيان چاك دهزانى و بز مهرامى كارو قازانجى خويان باش كهلكيان لى وهرگرت و ساتينك له هاندانى حوكمدار دوانهكهوتن و زور وهستا يانه زابت و مونهوهرهكانيان لهبهه چاوى شيخ مهحمود نهخت و سووكيان دهكردن.

عهزه تى فاته (عهزه تى مهدهفهى كه به عهزه تى فاتهى خوله دريژ ناسراوبوه) و

فایقی تاپۇ که توانیبویان له شیخ مەحمود نزیک ببینوه، هەتا ماوه یەک کاتمی ئەسراری بوون، زوو لی ی جیابوونوه و له ئینگلیزه کان نزیک کهوتنوه.

فایقی تاپۇ دەبوست خزمەتی کورد بکات، زۆر کەسی تریش بەتەما بوون که تاسەر له گەل شیخ مەحموددا ببیننوه و بەبی درۆ یارمەتی بدن، بەلام داخه کەم ئاواته که نه چوه سهرا» (فایقی تاپۇ خوشکەزای حاجی رهشیدی رنوی بووه). بی گومان ئەوهی ره فایقی حلمی وا لی کردبوو له یادداشته کانیدا بهو جزره رخنه له شیخ مەحمود و دەورو پشتەکهی بگرت تهنها بۆ دەپرینی داخی دلۆ خۆی بووه و بۆ روونکردنوهی راستیبهک بووه که بووه بهزان له دلیدا و دەسهلاتیشی نه بووه له تۆمارکردنی ئەو رخنانه بهولاهه هیچی تر بکات...

ره فایقی حلمی وه نه بی رقی له شیخ مەحمود بووینت یا کۆنه قینیکی له دلدا بووینت بهرامبەری که و بستبیتی له یادداشته کانیا ئەوه به هەل بزانی و هەمووی هەلپۆزته خواری، بەلکو ره فایقی حلمی دلۆسۆزی شیخ مەحمود بووه و خۆشهوستی بووه و جینی متمانهی بووه و هەتا له ژیانیشدا ماپوو من وه کو قوتابیهک و ئەو وه کو مامۆستا یەک باره ها له دەمی ره فایقی حلمیم بیستوه که زۆرستایشی نازایهتی و کۆلنەدان و خەباتی کردوه و هەمیشه وه کو سه رکرده یهکی پاک و دلۆسۆزی کورد ناوی هیناوه بەلام زه مانه و پۆژگار له گەل ئەو و له گەل کوردا نه بووه و یاساو ره وشتی عەشایه ری و تەسک بینی و بیروشکی شیخه رووتەل و مه لاکان که له و پۆژانه دا هینزکی گه و ره یان پینک هینابوو گالتهی له گەلدا نه ده کرا، ئەمانه هەمووی ئەوه ندهی تر باری سه رشانێ شیخ مەحمود و ده زگای کاروباره کهی قورستر و ئالۆزتر کردبوو.

ره فایقی حلمی وه نه بی پووی دەمی ره خنه کانی هەمووی هەر کردبیتته شیخ مەحمود بەلکو دانیشی به و ده اناوه که هۆی ئەو هەلانهی شیخ مەحمود کردبووی به هۆی نه بوونی شاره زاییهکی سیاسی و نه بوونی تاقی کردنه و یهکی راپوردوو له گەل نه بوونی زه مینه یهکی پتهوی پڕ له دارایی و ده رامه د و گه شه نه کردنی بیری نه ته وایه تی و سه ر هەلنه دانی پینک هاتنی چینی بۆر جوای پینشکه و توتر له چینی کۆچه رایه تی و فیودال و نه بوونی پڕۆگرامیکی پوخت کراو و نه بوونی پینک خراونکی سیاسی که بتوانیت بیروباوه ری جه ماوه ر وه رگری و به شداریان

بکات له مهستولیدتی سیاسی و رووداوه‌کانی ئه‌و پوژانه‌دا، که ئه‌مانه هه‌مویان به کۆمه‌ڵ بویون به هۆی به‌رگه نه‌گرتنی ده‌سه‌لاتی شیخ مه‌حمود پووبه‌پرووی هیزی داگیزکه‌رنکی ده‌وله‌مندی پرچه‌کی سیاسه‌ت زان و ته‌جروبه‌دیده له ژياندا.

به‌لام ره‌فیع حلمی له یاداشته‌کانیا پرووی ده‌می کردۆته ئه‌و خه‌نجهر و ته‌هنگ به‌ده‌ستانه‌ی که بویون به هۆی دروست بونی ئه‌و دیواره‌ی که شیخ مه‌حمودی له خوینده‌واران و نه‌فسه‌ران و پوژشبییران جیا نه‌کرده‌وه به‌بی ئه‌وه‌ی نه‌ختینکیش ره‌خه له هه‌له و بۆچوونی ئه‌و خوینده‌وار و پوژشبییرانه‌ی ئه‌و پوژه‌ش بگرنه‌ت که لام وایه هه‌له‌ی هه‌ندی له‌وانه‌ش گه‌لینک کیشه‌ی بۆ شیخ مه‌حمود نابوه‌وه و بویون به هۆی پته‌وکردنی ئه‌و دیواره‌ی نیوان ئه‌وان و ئه‌وانه‌ی تر که ره‌فیع حلمی بیزاری خۆی ده‌رپه‌یو به‌رامبه‌ریان.

وه‌کو له هه‌ندی شوینی تریشدا باسه‌مانکرده‌وه گه‌لینک جار یه‌کینکی وه‌کو ته‌وفیق وه‌ببی خۆی له‌وپوژانه‌دا له کۆری کاره‌که‌دا پوهه‌ دانی به‌وه دانا که هه‌ندینک له‌و پوژشه‌نبییر و خوینده‌وارانه له چاو هه‌لوئسته‌ی ئه‌و پوژانه‌دا زیاده‌پروویان کردوه و وایان له خۆیان کردبوو له ناو خه‌لکدا خۆشه‌ویست نه‌بن و هه‌ندینکیان له‌و پوژانه‌دا کفر و به‌ناشکرا خوا نه‌ناسین و دژی ئاین و هه‌ندی یاسای تر که ئه‌وسا باسکردنیان وه‌کو کفر واپوه ئه‌وه‌ش گالته‌ی له‌گه‌لدا نه‌ده‌کرا و له توانای شیخ مه‌حمودا نه‌پوه که خه‌لکی ساویلکه‌ی ئه‌وسا به ناسانی وای له‌ بکا که چاو له ره‌وشت و هه‌لوئسته‌ی ئه‌و جوژه که‌سانه‌ بپوژن و لیبیان خۆش‌بین.

ره‌فیع حلمی وه‌کو وقمان دلسۆزی شیخ بووه و هه‌زی به سه‌رکه‌وتنی شیخ کردوه و له شوینی خۆیدا که هه‌لی گرتبینه‌ت ده‌رباره‌ی ستایشی شیخ مه‌حمود دریفی نه‌کرده‌وه .

بۆ نمونه له به‌رگی یه‌که‌می یاداشته‌کانیا باسی ته‌قه‌لای شیخ مه‌حمود نه‌کا بۆ به‌شداری کردن له کۆنگره‌ی ناشتیدا به‌وه‌ی که مه‌زبه‌ته‌یه‌کی زۆری به‌ نه‌هالی و عه‌شایه‌ری کورده‌کان کۆ کرده‌وه و ناردی بۆ شه‌ریف پاشای نوینه‌ری کورد له کۆنفرانسی ناشتیدا که به‌داخه‌وه ئینگلیز و فه‌ره‌نسیه‌کان نه‌یان هینشت ئه‌و

مذهبتانه بگاته دهست شدریف پاشا وه کو له باسی شدریف پاشا و له باسی کونگره‌ی ناشتیدا پرونی نه کهینه وه له بدرگی دووه‌مدا .

هروه‌ها له بدرگی دوهمی نهم کتینه‌دا ههول نه‌دهم به‌راوردینکی هوکمدارینتی به‌که‌می شیخ مه‌حمود ۱۹۱۸-۱۹۱۹ بکه‌م له‌گه‌ل هوکمدارینتی دوهمیدا که له سالی ۱۹۲۲ دا دهستی پین کرد، بۆ نه‌وه‌ی بزاین تا چ راده‌یه‌ک هه‌له‌کونه‌کان دووباره بوونه‌ته‌وه .

نه‌حمهد خواجا له یاداشته‌کانیدا ده‌باره‌ی نه‌و رۆژانه‌ی هوکمدارینتی به‌که‌می شیخ مه‌حمود نه‌لی « ۳ »

« مینجر نوئیل له ۱۹۱۸/۱۱/۱۸ دا گه‌پشته شاری سلیمانی، رۆژی دوهم له‌بهر چاوی هه‌موو دانیشتوانی سلیمانی و عه‌شایه‌ری جاف و هه‌ماوه‌ند و پۆده‌ر و تاکۆ و بلباس و جه‌باری و زه‌نگه‌نه و داووده و تاله‌بانی و عه‌شایه‌ره‌کانی تر، مینجر نوئیل چوه سدر سه‌کۆبه‌ک و به‌ فارسی و تارنکی بۆ خه‌لک خوینده‌وه که نه‌مه کوردیه‌که‌یه‌تی:

به‌ناوی هوکومه‌تی به‌ریتانیا و حاکی گشتی به‌ریتانیا له عیراقد قسه‌تان له‌گه‌ل نه‌که‌م نه‌وا له یه‌خسیری رزگارتان بوو، ئیتر سه‌ره‌ست و نازادن، شیخ مه‌حمود هوکمداری کوردستانه، له‌سهر فه‌رمایشتی حاکی گشتی به‌ریتانیا له به‌غدا نه‌و مژده‌به‌تان نه‌ده‌می ...

له دوا‌ی ته‌واو پرونی نه‌و قسه‌نه‌ی نوئیل، مه‌لا مه‌مه‌دی ده‌نگ گه‌وره (دباره مایکروفونی نه‌و رۆژانه‌به‌وه) به‌ده‌نگینکی به‌رز بانگی کرد:

رۆژه ره‌شه‌کانتان فه‌رامۆش نه‌که‌ن، که‌ستان نازان باوک و برا و کورتان له چ کۆپه شیوو بوودرێکدا کوژراون و بوون به خۆراکی جانه‌وه‌ر و کینوی، ئیمپۆ پیروزیایی نازادیتان لی نه‌که‌م، نه‌گه‌ر نه‌مانه‌ش (نیازی له ئینگلیزه‌وه) خراب بوون له‌گه‌لمان خۆتان نه‌زان چییان له‌گه‌لدا نه‌که‌ین؟

شیخ مه‌حمودیش به‌دوا‌ی نه‌ودا فه‌رموی:

« براینه، له‌وه‌ه‌ورازه کۆپه‌ی له پینشمانه‌وه بو سدرکه‌وتین، له ئیوه یه‌کینتی و له منیش گیان به‌خت کردن. »

نه‌حمهد خواجا له یاداشته‌کانیا له سه‌ری نه‌پراو نه‌لی:

«بهو مژده‌بدهی مینجر نوئیل بانگی نازادی و حوکمدارنتی کوردستان بۆ هه‌لکردنی ئالای کورد بزباردرا ویلسنی حاکمی گشتیش له به‌غدا نامه‌بدهکی به فارسی ناردبو بۆ شیخ مه‌حمود که ئه‌مه ته‌رجومه‌ی کوردیه‌که‌به‌تی:

له حوکومه‌تی ساحیب الجه‌لاله‌وه فه‌رمانم پی دراهه که پیتان بگه‌به‌نم که وا لهم پرۆژانه‌دا لیدوانی سهر‌به‌ستی - أستقلال - ی کوردستان ته‌واو نه‌به‌یت ... کورد سهر‌به‌خۆ و ئیوه‌ش به حوکمدار ناسراون» ئه‌وه‌ی که ئه‌حمده‌ خواجا باسی کردوه هیچ سهر‌چاوه‌به‌کی تر باسی نه‌و نامه‌به‌ی ویلسنی به‌و جۆره نه‌کروه و ده‌قی نامه فارسیه‌که‌پیش له هیچ سهر‌چاوه‌به‌که‌دا بلاؤ نه‌کراوه‌ته‌وه و چ ویلسن و چ مس بیل و چ نه‌فسه‌ره سیاسیه‌کانی تری نه‌و سهر‌ده‌مه به‌وجۆره ناویان نه‌هیناوه... دوورنیه نه‌وه ته‌گه‌ر راست بووینت ته‌نها بریتی بووه له ووته‌به‌ک که نوئیل ویستویه‌تی له ده‌می ویلسنه‌وه بلاؤی بکاته‌وه بۆ دلتیا کردنی خه‌لک له مه‌به‌ستی چوونی ئینگلیز بۆ کوردستان.

ویلسنی حاکمی گشتی به‌بریتانیا ده‌ریاره‌ی پینک هینانی حوکمدارنتی شیخ مه‌حمود له کوردستاندا نه‌لی: «۳۷»

« که نوئیل چوه سلیمانی، به‌کسه‌ر ده‌ستی کرد به به‌پنوه‌بردنی کاروبار و سیسته‌مینکی پینکه‌ینا (ده‌زگا) که هیوای نه‌وه‌ی لی ته‌کرا خه‌لکی نه‌و ناوچه‌به به‌دلیان ببت و به‌روایان به‌وه هه‌به‌یت که له‌و ناوچه‌به‌دا ئیباره‌به‌کی کوردی ساز ته‌کریت و ئاواته‌کانی کورد ناخرینه پشت گوی.»

به‌و جۆره شیخ مه‌حمود کرا به حوکمدار و بۆ هه‌ر به‌شینک له ناوچه ئیباره‌به‌کان که له لایان فرمانبه‌ره کورده‌کانه‌وه نه‌برا به‌پنوه ته‌فسه‌رنکی سیاسی بریتانی بۆ چاودیری و پاونۆکردن دانرا (سه‌یر نه‌وه‌یه له‌و حوکمه‌ زاتیه داتا‌شراوه که له سالی ۱۹۷۴ دا له خواری کوردستاندا دانرا، میری هه‌ره‌ه‌مان سیاسه‌تی نه‌و پرۆژانه‌ی ئینگلیزی به‌کارهیناوه و به‌کاری نه‌هینیت و له هه‌موو ده‌زگا‌کانی حوکمی زاتیدا کاربه‌ده‌ستییکی خۆیان داناوه که کاروباری راستی له‌لایه‌ن نه‌وانه‌وه ته‌به‌رت به‌پنوه و زۆر جار کاربه‌ده‌ستینی کورد به‌بی‌ پای نوینه‌ری میری ناتوانیت فه‌راشینک دامه‌زرینیت).

ویلسن له کتیه‌به‌که‌به‌دا نه‌لی: نه‌و کاربه‌ده‌سته تورک و عه‌ره‌بانه‌ی که له‌و

ناوچه‌پیدا هه‌بوون لابران و له جیاتی ئه‌وان کورد دانرا و له هه‌مان کاتدا ئه‌و
 ئه‌فسهر و سه‌ریازه تورکانه‌ی که له‌وی بوون له ژێر حیراسه‌تدا نێرران بۆ به‌غدا.
 هه‌موو سه‌رکرده‌ی کورده‌کان له ڕێگه‌ی شیخ مه‌حموده‌وه هه‌ر یه‌که‌یان کرا به
 لێپه‌رساوی عه‌شیره‌ته‌که‌ی خزی و دانی پیاورا وه‌کو کاربه‌ده‌ستینکی ره‌سمی.
 یه‌که‌م شتینک که ئه‌بوایه ده‌ستی پێ بکرنه‌ت بریتی بوو له بووژاندنه‌وه‌ی خه‌لک
 و ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی ئه‌و شوینانه‌ی که له ژێر ئیداره‌ی تورکه‌کاندا له ناو شاردان
 ویزان بوو، ده‌ور و به‌ری شار هه‌یشتا هه‌ر به‌برسینتی و گرانی ماپه‌وه‌وه، بۆ ئه‌وه
 تۆوی کشت و کاله له ده‌روه به‌کیش کرا و ده‌ستکرا به بووژاندنه‌وه‌ی
 بازرگانینتی ناوخۆ، شوینه گه‌شته‌کان و مزگه‌وته‌کان ئاوه‌دان کرانه‌وه. دوا‌ی ئه‌وه
 ورده ورده دروشمی (کوردستان بۆ کورد له ژێر چاودێری (ئینگلیزه‌دا) بوو
 به‌دروشمینکی ڕۆژانه و سه‌ری به‌رزکرده‌وه.»

ویلسن له‌کتیبه‌که‌یدا ئه‌لی:

«به‌لام ئه‌وه‌ی سه‌رنجی ڕاکیشام ئه‌وه‌بوو که یه‌ک بوون له بیروباوه‌ری
 سه‌رۆکی کورده‌کاندا نه‌بوو، هه‌ندیکیان له ناوخۆیانا ناڕێک بوون له‌سه‌ر شیوه و
 چۆنیه‌تی به‌رپه‌وه‌ بردنی کاروبار له کوردستاندا، هه‌ی وایان هه‌بوو ئه‌یویست
 کوردستان له ژێر ئیداره‌ی له‌نده‌ن دا، نه‌ک له‌گه‌ڵ ئیداره‌ی به‌غدا، هه‌ندیک
 له‌وه‌داهون که کوردستان له ژێر ئیداره‌ی ئینگلیزه‌دا نه‌بێت، هه‌ی واشیان هه‌بوو
 به‌دزیه‌وه پێیان ووتم که به سه‌رۆکایه‌تی شیخ مه‌حمود رازی نین به‌لام له‌گه‌ڵ
 ئه‌وه‌شدا که داوام لێ کردن که کێ له‌و باشتره و به‌دلایانه ناوی یه‌کینکی تریان
 نه‌هینا که به‌توانینت جینی شیخ مه‌حمود بگرنه‌وه و بکرنه‌ت به سه‌رۆک...
 له‌کاتی گه‌توگۆ کردنا له‌گه‌ڵ شیخ مه‌حمود، مه‌زیه‌ته‌یه‌کی دامی که
 له‌لایه‌ن (٤٠) سه‌رکرده‌ی کورده‌وه مۆرکرا بوو.

ویلسن له‌لایه‌ره (١٢٩)ی کتیبه‌که‌یدا ته‌رجومه‌ی ئه‌و مه‌زیه‌تانه‌ی بلاو
 کردۆته‌وه که ئه‌مه ته‌رجومه‌که‌یه‌تی له ئینگلیزیه‌وه، (به‌داخه‌وه نه‌زانرا ئه‌و
 مه‌زیه‌تانه‌ی که ویلسن باسی کردوه به چ زمانیک نووسرا بوو مۆرکرا بوو له‌لایه‌ن
 ئه‌و (٤٠) سه‌رکرده‌وه):

(که ساتی خزی حوکومه‌تی ساحیب الجلاله بلاوی کردوه که‌وا کیشه‌ی

دانیشتوانی رۆژهدلات چاره‌سەر ده‌کات و دانیشتوانی نازاد ده‌کات له چه‌وساندنه‌وه‌ی تورکه‌کان و به‌ئینی دا که یارمه‌تیا نهدات بۆ گه‌یشتن به ئاواتی سه‌ره‌خۆبیا، سه‌رکرده و نوینه‌رانی کوردستان تکایان له حکومه‌تی به‌ریتانیا کرد که نه‌وانیش (کورده‌کان) قبول بکات له ژێر سایه‌ی به‌ریتانیا دا وه‌کو چۆن پارێزگاری عیراق ده‌کا و سوود له‌و که‌لکانه‌ی که به‌ عیراقی ده‌گه‌پنیت به‌و جزیره به‌ کوردیش به‌گه‌پنریت.

بۆیه داوایان له حاکمی گشتی مه‌ده‌نی میسۆپۆتامیا کرد که نوینه‌رانی خۆیان بنێرن له‌گه‌ل یارمه‌تیدا بۆ نه‌وه‌ی کورده‌کان له‌ژێر چاودێری ئینگلیزدا به‌ره‌و ئاسایشی و شارستانیه‌تی به‌رۆن و نه‌گه‌ر حوکومه‌ت نه‌و یارمه‌تی و پارێزگاریه‌یان بۆ به‌ر‌ه‌خسینیت نه‌وا ناماده‌ن هه‌موو راوژ و راسپارده‌کانی به‌جی به‌ینن.

ویلسن نه‌لی: شیخ مه‌حمود جگه له‌و داخوایه‌ی ناو مه‌زبه‌ته‌که داوای کرد چه‌ند نه‌فسه‌رنکی به‌ریتانی به‌شداری بکه‌ن وه‌کو وه‌کو نه‌فسه‌ر له‌ناو هینزی لیقی کورددا به‌مه‌رجیک نه‌و هینه له‌ژێر ده‌سه‌لاتی کورده‌اینت نه‌ک هی عه‌ره‌ب. به‌رامبه‌ر به‌وه نامه‌یه‌ک (راپۆرت) درا به‌ شیخ مه‌حمود که هه‌ر عه‌شیره‌تینکی کورد له‌ نیوانی زایی گه‌وره و دیاله‌دا (جگه له‌و عه‌شیره‌تانه‌ی سه‌ر به‌ ئیران) له‌وانه هه‌رکه‌س که به‌نازه‌زوی خۆی نه‌یه‌وی به‌ره‌به‌رایه‌تی شیخ مه‌حمود رازی ببی نه‌وه رنگه‌ی نه‌وه‌ی لی ناگیرئ و ئیمه‌ش له‌لایه‌ن خۆمانه‌وه پال پشتی له‌وه نه‌که‌ین و شوینه‌کانیان به‌ناوی حکومه‌تی به‌ریتانیا وه‌ نه‌پارێزین که له‌و حاله‌ته‌دا پنیوسته نه‌وا مه‌رکه‌کانی به‌ریتانیاش به‌جی به‌نریت.

عه‌شیره‌ته‌کان و دانیشتوانی که‌رکوک و کفری نه‌یان ده‌ویست له‌ژێر ره‌به‌رایه‌تی شیخ مه‌حموددا بن بۆیه نه‌و نامه‌یه‌که درا به‌ شیخ مه‌حمود باسی نه‌و ناوچانه‌ی تیدا نه‌بوو و کورده‌کانی ئیرانیش ناگادارکران که حکومه‌تی به‌ریتانیا ته‌نها کورده‌کانی خواری کوردستان نه‌گرێته خۆی، له‌به‌ر نه‌وه پنیوسته له‌سه‌ریان له‌ژێر ده‌سه‌لاتی حکومه‌تی ئیراندا بینه‌نه‌وه.

له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا شیخ مه‌حمود به‌وه رازی نه‌بوو و وای نه‌گه‌یاند که هه‌موو کورده‌کانی ویلايه‌تی موسل و زۆریه‌ی عه‌شیره‌ته‌کانی کوردستانی ئیران به‌ره‌به‌رایه‌تی نه‌و قایلن، له‌به‌ر نه‌وه داوا نه‌که‌ن تۆتۆنۆمییه‌کی یه‌ک گرتوو

هه‌بیت که خۆی (شینخ مه‌حمود) ره‌هه‌رایه‌تی بکات و له‌ژێر چاودێری و پارێزگاری به‌ریتانیادا بێت».

ویلسن له‌ کتێبه‌که‌یدا ئه‌لێ:

«واها ته‌ به‌رچاو که‌ جاری‌ ته‌نها له‌ توانا دا به‌ حکومه‌تێک له‌ سێ ویلایه‌ ته‌که‌ی تر دروست بکری (نیازی له‌ به‌سه‌ره‌ و به‌غدا و موصل بووه‌) به‌یر کردنه‌وه‌ له‌ کوردستانیکی سه‌ره‌خۆ له‌ژێر هه‌میه‌ی به‌ریتانیا له‌وه‌وه‌ ده‌ستی پێ کرد که‌ ساتینک سه‌ره‌زکی عه‌شایری موکری له‌ سابلاخ له‌گه‌ڵ لیفتنا ته‌ کۆلونیل (Kemion) دا له‌شاری (سه‌قز) له‌مانگی ته‌موزی ۱۹۱۸دا باسی کوردستان کرا و گوته‌را که‌ حکومه‌تێکی ئه‌رمه‌نیایی سه‌ره‌خۆ له‌ ناوچه‌کانی ژووری تورکیادا له‌ لایه‌ن کورده‌کانه‌وه‌ وه‌ختینک قه‌بوول ده‌کری ته‌ که‌ کوردستانیش له‌ نیوان تورکیا و ده‌وله‌تی عه‌ره‌به‌یدا (عیراق) دروست بکری»

ویلسن له‌ کتێبه‌که‌یدا جارێکی تر ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ سه‌ر باسی کاپتن نوئیل (که‌ له‌دوا به‌یدا له‌ مینچه‌ره‌وه‌ بووه‌ به‌ کاپتن) و ئه‌لێ:

«له‌ کۆتایی مانگی دیسه‌مه‌ری ساڵی ۱۹۱۸دا نوئیل سلیمانی به‌جێ هه‌نشت و چوو بۆ ئه‌و گه‌شته‌ی که‌ به‌رپار درا بوو له‌ ناوچه‌کانی خوارووی کوردستاندا بیکات، به‌لام دواي چهند هه‌فته‌یه‌ک گه‌رایه‌وه‌ بۆ سلیمانی. که‌ ها ته‌وه‌ ته‌ماشای کرد شینخ مه‌حمود له‌و ماوه‌به‌دا به‌ئاره‌زوی خۆی کاروباری به‌ردوو به‌رپوه‌»

ویلسن دواي گه‌رانه‌وه‌ی نوئیل بۆ سلیمانی به‌ ئاشکرا خواست و مه‌به‌ستی راسته‌قینه‌ی حکومه‌ته‌که‌ی به‌رامبه‌ر دواڕۆژی خوارووی کوردستان ده‌رئه‌به‌ریت (که‌ جارێکی ته‌ریش ئه‌مه‌ ده‌ری ده‌خات که‌ ئه‌و گه‌شته‌ی نوئیل به‌ ناوچه‌که‌دا بۆنه‌وه‌ نه‌بووه‌ که‌ پال پشتی بۆ شینخ مه‌حمود په‌یدا بکات) و ئه‌لێ:

«له‌ باره‌ی جیۆپۆلیتیکی و بازرگانی یه‌وه‌ ئه‌وه‌مان خسته‌ به‌رچاو که‌ پینوسته‌ کوردستانی خوارو به‌شینک بێت له‌ میسۆپۆتامیا، چونکه‌ تا قه‌ بازارێکی سه‌ره‌کی بۆ خوارووی کوردستان به‌رتی بووه‌ له‌ بازاری موصل و به‌غدا و تا قه‌ رینگه‌یه‌کی ها ته‌وچۆ له‌ کورده‌ستانه‌وه‌ ئه‌بوا به‌ به‌خاکی میسۆپۆتامیادا به‌رۆشته‌یه‌».

ورده‌ ورده‌ ئه‌م راستییانه‌ بۆ زۆر که‌س روون بووه‌وه‌ و ژماره‌یه‌کی که‌م له‌

ویندی هندی له عدشایری کورد له ناوچدی رانیه له سالی ۱۹۱۹دا
که نهو ویندی په له لایهن مینجر نوئیلهوه گیراوه.

کوردەکانیش لەو راستییە گەشتن کە پنیوستە تەنھا ئۆتۆنۆمییدە ک لەو ناوچەیدا لەناو چوارچێوەی حکومەتینکی عێراقیدا پینک بێت هەتا ئەوکاتە ی ئەو حکومەتە لەژێر چاودێری بەریتانیادا دەبێت، زۆری سەرۆک عەشیرەتەکان لەلایان روون بوو کە چۆنەژێر دەسەلاتینکی هەمیشەیی حکومەتینکی عەریبیەو شتینکی نارهوا و نابهجی بوو بەلام ئەوەشیان ئەزانی کە سەرەخۆیی تەواو بۆ کورد هەمیشە ئەیانخاتە ژێریاری هیرش و رحەمتی دەولەتە دراوسێکانەو .

کینش و پێوانە ی قەوارە ی بزوتنەو ی هەستی نەتەواپەتی کورد شتینکی ئاسان نەبوو . لەشونینکی وەکو سلیمانیدا ئەو هەستە زۆر بەهێزو توندو تیژ بوو و لایان وابوو و وای بۆ چووبون کە حکومەتی خاوەن شکۆی بەریتانیا مەسئولیەتی ئەو ی گوتووە ئەستۆی خۆی کە حسابینک بۆ کوردستان بکا و سەرۆکەکانیان بەو پێیە راویزو سەرئەجەکانی ئێمەیان لێک داہوووە و ئەوەیان کردبوو بەبناغە ی بزچوونەکانیان لەو پورەو .

ئەو ی کە بەتەواوی ئەوشتە ی خستبوو مینشکیانەو ئەو بوو کە رینکخراوەکانی هیزی لیشی لەژێر ئیدارە ی ئەفسەرە کوردەکاندا بوو، زمانی کوردیش کرابوو بە زمانی حکومەتە کە یان، یاسا و فرمان بەجۆرینک دەستکاری کرا کە لەگەڵ خوو و رەوشتی خەلکدا رینک بکەون و باج کۆکردنەو وای لێ کرابوو لەگەڵ توانا و دەرامەدی خەلکدا بگۆنجیت، هەرەها یاسا ی عەشایری ناوچەیی لە سنوورینکی مونا سبیدا ریزی لێ گیرا و دان بەسەرۆکی عەشیرەتەکاندا نرا کە هەر یە کە یان دەسەلاتی خۆی لەناو عەشیرەتە کە یدا بەکار بەنینت» .

لەر استیدا دان نانی ئینگلیز بە یاسا ی عەشایری و بایە خدان بە سەرۆکی عەشیرەتەکان ، چ کورد و چ عەرەب پرۆگرامینکی تاییەتی ئینگلیزەکان بوو و دەمینک بوو باسینکی تەواویان لەو پورەو نامادە کردبوو، کە باسە کە ی مس بیل (عەشایرەکانی عێراق) یە کینک بوو لەوانە .

جگە لەو هۆیانە ی ئارنۆلد و لسنی حاکمی گشتی بەریتانیا بۆی چووبوو و یە کە یە کە لە کتێبە کە یدا دەستنیشان ی کردبوون کە ئەوانە ببونە هۆی ئەو ش کە کوردەکان حساب بۆ دواڕۆژی کورد و کوردستان لەسەر بناغە ی حکومەتینکی

کوردی سدریه خۇ بکەن، کەلی ھۆی تریش ھەبوو کە کورد لەو رۆژانەدا ناگاداری بوو و دەولەتە گەورەکان بە درۆ و بە راست دانیان پیاوا نابوو و بلاویان کردبوو وەکو مادە (۱۲)ی چوارە مادە کە ی و یلسنی سدرە ک کۆماری ئەمریکا و ئەو بەیانە ی کە لە نیوانی بەریتانیا و فرەنسەدا لە ۱۱/۷/۱۹۱۸دا دەریان کردبوو لە لەندەن و پاریس و قاھیرە و نیویۆرک بلاوکرابوو وە لۆنگریک لە کتیبە کەیدا ئەو بەیانە ی وەکو خوارە وە باسکردوو کە بریتی بوو لە: «۳»

«مەبەستی بەریتانیا و فرەنسە لەو شەری جیھانێە کە سویندخۆران تیاپادا رووبەرۆی ئەمانەکان بوونە و عوسمانلیش تیاپادا بەشدار ی کرد ئەو بوو کە ئەو میللەتانە ی مافیان خورابوو مافی خۆیان بەریتی و بێن بە خاوەن دەسلاتی خۆیان».

و یلسن لە دەپەڕینی ناپەزایی خۆی بەرامبەر بە شیخ مەحمود ئەلی: «گەورەترین کینشە ی شیخ مەحمود بریتی بوو لە خۆی، ھەندێ کردە وە ی ھەر وەکو مندال و ابوو، لە گەل ئەو شدا خولیای ئارەزوویەکی زۆری ھەبوو لە گەل زبەرەکیبەکی فتری و زۆرجار دوا ی عاتیفە و سەرچلی دەکەوت، لەبەر ئەو پنیوستی بەیەکیکی وەکو (مینجەرسۆن) ھەبوو کە ئەویش زۆرجار بەرە لآبوو بەرامبەر بەو کارو رەفتارانە ی کە ئەیکرد.

ئیمە ئەمان ئەویست لایەنگری شیخ مەحمود بێن لەو دەدا کە دەسلاتی بەسەر ھەموو سەرۆک عەشیرە تەکاندا ھەبیت، ئەبوا یە سیا حمان بەجۆرنیک رنکخستایە لە کوردستانی خوارودا کە نەختینک لەو جۆرە ئیدارە یە بچوا یە کە لە شوینەکانی تری عیراقدا پینکمان ھینابوو.

لەدوا ی گفتوگۆ و ووتو و ئێژنکی دوورو درێژ، بە ئامادەبوونی نوئیل و لیچمەن و سۆن و گۆردن و وۆکەر و چەند کەسینکی تر، نوئیل داوا ی کرد کە مینجەرسۆن لەجینی ئەو لە سلیمانی داہنریت لەبەر ھەندێ ئیعتیباراتی شەخسی خۆی کە لە گەل شیخ مەحموددا ھەیبوو».

ئەم چەند دێرە ی داوی و یلسنی حاکمی گشتی بەریتانیا گەلینک شتی روون کردووە وە لە گەل دان پیاوان و بۆچوونەکانی تریدا کە باسما ن کرد و لەبەر

ئەوێ وێلسن لە قۆناغێکی زۆرگرنگدا حاکی گشتی بوو و کاروباری کوردستانی پێ سپێردرابوو رۆلێکی زۆرگرنگی بوو لە دارشتنی سیاسەتی حکومەتی بەریتانیا بەرامبەر بە کورد و شارەزاکردنی سیاسەتمەدارانی بەریتانیا لە وەزارەتی دەرەو وەزارەتی موستەعمەراتی بەریتانیا و گەلێک کاربەدەستانی تر، بۆیە بە پێویستمان زانی ئەو بۆچوونانەی وێلسن هەلسەنگینین و لە مەبەستەکان و لە ئەنجامەکانی بکۆڵینەووە و شی بکەینەووە .

۱- وێلسن لە کتێبە کەیدا ئەلێ: لەسەر تادا داوا لە مینجەر نوئیل کرا وا لە خەلک بگەینیت کە حکومەتی بەریتانیا بیر لەو ناکاتەو و نایەوی ئیدارەیی بینگانە بەسەر کورددا بسەپنیت جگە لەو لەو نامەیدە کە وێلسن بە نوئیل دا ناردبووی بۆ شینخ مەحمود بە فارسی کە نووسیوی (لە حکومەتی ساحب الجەلالەو فەرمانم پێ دراو کە پیتان راگەینم کە وا لەم رۆژانەدا لێ دوانی سەر بە خۆی کوردستان تەواو دەبیت) ئەمانە هەردووکیان روالەت بوون و لە سیاسەتی بەریتانیا دا نەخشەیی وا نەبوو کە ئەو بەلێنەیی وێلسن باسی کردبوو بێت بە بناغەیک بۆ پەيوەندی نینوان کورد و بەریتانیا، چونکە وێلسن هەرخۆی لەدواییدا خۆی بە درۆ نەخاتەو کە ئەلێ کوردەکان هەندێ شت بە تەواری تی نەگیشتبوون و بەخۆپایی ئەو چووووە مینشکیانەو کە بەریتانیا سەر بە خۆی کردنی کوردستانی خواروی گرتۆتە ئەستۆ.

سیاسەتمەدارانی بەریتانیا لە بەغدا بەرودوا، وێلسن و سیر پیرسی کۆکس و لە کوردستانیشدا مینجەر سۆن و ئەدمۆنز هەرچینکیان کردووە و هەرچینکیان لە خەلک گەیاندووە دەر بەرەیی سیاسەتی بەریتانیا بەرامبەر بە کورد بە پینچەوانەیی ئەو بەلێنەیی وێلسن بوو کە لەسەر تادا مینجەر نوئیلی راسپاردبوو لە سلیمانیدا لە خەلکی بگەینیت .

۲- وێلسن ئەلێ: لەسەر تادا هەولماندا خەلک ببوونینەووە و لەو گرانی و برسێتییەتی ئەو رۆژانە رزگاریان بکەین...

بەلێ راستە نینگلیز ئەو تەقەلایەیی دا ئەنجامە کەشی ئەگەرچی خەلکی رەش و رووت سوودیان لێ وەرگرت، بەلام لەلام وایە ئەوێشی هەر لە بەر خاتری چاری کالی کورد نەبوو بلكو حسابێکی دووروو درۆژی تبادا بوو، بەکەم بۆ ئەوێ خۆی

له‌ناو کوردا بچه‌سپینیت و تی‌یان بگه‌یه‌نیت که تاقه هیزنکه پال پشتی ی کورد بکا و هدرکاتینک دهستی لی کیشایه‌وه برسیتی و گرانی جارینکی ترپوی تی ده‌کاته‌وه، دوهم به هزی نهو پاره رشتندی که به‌پینی نه‌خش‌یه‌ک کیشابوی توانی دهس نیشانی نهو سدرۆک عه‌شیره‌تانه بکا که نه‌توانی هم‌میشه به خدلات و به‌رات به‌لای خویا دایان شکینی و نه‌گهر ویسترا به‌ناسانی و له کاتی خویدا له شیخ مه‌حمودیان بپچرنیت.

هه‌روه‌ها نهو پاره رشتندی هه‌تا راده‌یه‌ک بوو به هزی جووله و بوژاندنه‌وی بازار و بازارگانی و تاقسی پاره‌داری کرد به‌لایه‌نگری خوی که زورباش ناگاداری نه‌وه بوون که شیخ مه‌حمود هه‌ر له کۆنه‌وه له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا رنک نه‌بوه و تینی گه‌یاندون که سوود و کاسبی و بازارگانیه‌کان به‌سراوه به‌لایه‌نگری کردنی سیاسه‌تی به‌ریتانیا له کوردستاندا و توانی وه‌کو تاقمینکی (کۆمیرادور) بیان به‌ستیتیه‌وه به‌خویه‌وه (که له راستیدا له‌وماوه‌یه‌دا که شیخ مه‌حمود له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کاندا تینکچوو، ئینگلیزه‌کان نه‌وبازرگانانه‌یان هاندا که سلیمانی چۆل بکه‌ن بۆ نه‌وی شت له بازارا نه‌مینیت و هه‌ندیکیان له‌گه‌ل هیزه‌کانی ئینگلیزدا چوونه که‌رکوک و به‌غدا).

سه‌ره‌رای نه‌وانه‌ی که باسمان کرد، ئینگلیزه‌کان له‌و رۆژانه‌دا که هه‌موو ژماره‌ی بوونیان له کوردستاندا له ژماره‌ی په‌نجه‌ی ده‌ست تینه‌په‌ری نه‌کردبوو، له‌و رۆژانه‌دا پنیوستیان به‌بوونی هیزنکی کوردی هه‌بوو (که به‌ناوی هیزی لیقی کوردی) یه‌وه مه‌شقیان پی کردن، بۆ نه‌وه‌ی به‌هزی نه‌وه‌ی هیزه‌وه رینگه له هاتنه‌وه‌ی تورک بگیریت بۆ ناوچه‌که ...

بینگومان بوونی هیزنکی برسی و رووت و قووت چ دادیکیان نه‌دا و چۆن به‌رگه‌ی هیزی تورکی نه‌گرت بۆیه تیزکردنی نه‌وه هیزه‌ش هه‌ر به‌شینک بوه له‌و خواردن و پاره رشتندی له‌و رۆژانه‌دا خه‌ریکی بوون.

۳- ویلسن نه‌لی: له دوا‌ییدا وورده وورده درۆشمی کوردستان بۆ کورد له ژیر چاودیزی به‌ریتانیا‌دا بوو به درۆشمینکی نه‌وه رۆژانه و سه‌ری به‌رزکرده‌وه. جارێ نه‌گهر ویلسن له‌وه‌دا مه‌به‌ستی نه‌وه بووینت که (ئینگلیز بوه به هزی بزوتنه‌وه‌ی هه‌ستی نه‌ته‌وا‌یه‌تی له‌و رۆژانه‌دا که تازه پینیان نابوه ناو کوردستان و‌ابزانت

ئەوئەشى ھەر بۇ پۋالەت وتوھ و لەگانگای دلیهوه نەبوھ و ئەو دەرپرینانەى ئەو پۋژانەیان کە بەسەر زاری بۇ رزگارکردنى میللەتان چووپونە ناوچەکەوھ تەنھا بۇ ئەوئەبوھ کە لە تورکەکان بگەیدەنن جارنکی تر بېر لەوەرگرتنەوھى ویلايەتى موسل نەکنەنەوھ و ئەوئەشیان نەک ھەر لە کوردستاندا نواندوھ بەلکو ھەستى نەتەوایەتى عەرەبى عیراقیشى زۆرتەر بزواندبوو دژى تورک و بۇ ھەر لایە نەخشەیدەکی جیاوازی دانابوو، کە بېنگومان بۇ ئەوھى کوردستان، لە ھېچ کاتینکدا بە مەبەستى پاک نەبوھ .

۴- ویلسن ئەلئى : کە چوومە سلیمانى و گوینم لە سەرکردهى عەشیرەتەکان گرت بۆم دەرکەوت ھەمویان لەسەر یەک شت نەبوون، ھەیان بوو بەدزیهوه ئەى ووت: بەسەرکردایەتى شیخ مەحمود رازی نیه .

بەلئى راستە، یەکنیک لە سروشتەکانى کۆچەراییەتى فیودالى (سەرەک خینلایەتى) و فیودالى خاوەن زەوى و زار ئەوھى کە ھەمیشە لەگەل ئەو کەسەدان کە دەسەلاتدارە و سوودی پى ئەگەیدەنیت و دەسەلاتى بە ھیز ئەکا لە ناو عەشیرەتەکەى خۆیدا و لە ناوچەکەى خۆیدا . بېنگومان بوونى شیخ مەحمودى فیودال کە دەمینک بوو بنە مالدەکیان لەگەل زۆر لادا لە کینشە و نارنیکیدا بوون وەکو لە پەیدەندى بنە مالدەى شیخان و عەشیرەتەکان و بنە مالدەکانى سلیمانى دا بە دورو درىژى باسمان کرد، ئەو شیخ مەحمودى فیودالە کە بوو بە حوکمدار و لە لایەن بەریتانیای دەسەلات دارى ئەوپۆژەوھ دەسەلاتینکی زۆرترى لەوانەى تر پەیداکرد، ھەرچۆنیک بووی ئەوانە حیسابیان بۇ ئەوھ کردوھ کە بەوھ دەسەلاتى خزیان کەم ئەبیتەوھ و ھەلپەرستى و بەدوای سوودی تاییەتى گەراندایا سروشتینکی چینایەتى یە کە نەک ھەر لە کوردستاندا بەلکو لە ھەموو شوینینکی تردا وای لەوانە کردوھ کە لە جاران زۆرتەر لە شیخ مەحمود بسلەمینەوھ و ئەگەر دەرەتینکیان بۇ رینک بکەوى لىنى دورور ئەکەوتنەوھ و بە سەرکردایەتى رازی نەدەبوون ...

بېنگومان زیرەکی ھەندینک لەو سەرۆکانە، دوورنیه وای لى کردبن لە و گقت و گۆیانەیاندا کە لەگەل ئەفسەرە سیاسیهکانى ئینگلیزدا کردویانە ئەو سیاسەتەى بەریتانیایان بۇ پروون بوەتەوھ کە ویلسن خۆى دانى پیا دانارە کە وتویدەتى

نەمان ئەو بوست وا لە ھەموو سەرۆک عەشیرەتەکان بکەین کە بەسەرۆکایەتی
شینخ مەحمود قایل بن ...

و ھەکو لە ھەندئ شونیی تریشدا لینی دواین، شینخ مەحمود ئەوەندە نەزان و
گەژە نەبوە کە ئاگاداری ئەو ھەموو کەین و بەینە نەبووینت، بەلکو ئاگاداری
زۆری بوە و ھەمووشی لە ناوچەوان و ھاندانی ئینگلیز زانیوہ ...

بۆ ئغوونە و ھەکو لە شونینکی تریشدا باسی ئەکەین یەکیکی و ھەکو سەید
ئەحمەدی خانەقا لە کەرکوک لەگەڵ ئەوەشدا خۆی بە ساداتی بەرزنجە زانیوہ و
شینخ مەحمود ھەولینکی زۆری داہوو لە ھوکمداریەتەکەیدا دلی رابگرنت و
گەشتبوہ رادەیدەک کە شینخ مەحمەدی حاجی سەید ھەسەنی مامی نارد بۆلای
بۆ ئەوہی لایەنگری ھوکمداریەتەکە ی بکا و ئەگەر بەوہش قایل نیہ لەبەر
خاتری ولاتەکە ی و نیشتمانەکە ی ئەوا ئامادە ی بە سەرکردایەتی سەید ئەحمەد
رازی بێت و بێت بە جینگری خۆی و کاروبار بگرنتە دەست، گومان لەوہ دا نیہ
کە ئینگلیزەکان لەوہ ی سەید ئەحمەد و زۆری تریشدا دەستینکی بالایان بوہ و
بەناشکرا ویلسن ئەلنی کە ساتینک سنووری ھوکمداریەتەکە ی شینخ مەحمودمان
دەست نیشان کرد لە دیالوہ بۆ زابی گەورە باسی کەرکوک و کفری مان نەکرد
چونکە خەلکی ئەو ناوچانە بە سەرکردایەتی شینخ مەحمود قایل نەبوون ...
ئەوہ بو ئینگلیز بەوہ ی کەرکوک و کفریشوہ نەوہستان بەلکو زۆری پی نەچوو
لە بۆدەرا بابەکر ناغایان قوت کردوہ و کۆیە و ھەلەبجەشیان لە ھوکمدایەتی
شینخ مەحمود دوور خستوہ .

۵- ئەو مەزبەتانە ی کە ویلسن باسی کردوہ کە (۴ .) سەرکردە ی کورد ئەو
مەزبەتەیان مۆر کردبوو بۆ دروست کردنی ھوکومەتینکی کوردی، درۆیەکی تری
ویلسن ناشکرا ئەکا کە لە کتیبەکەیدا ئەلنی: وەختی خۆی شەعبیەتی شینخ
مەحمود موبالغە ی تیادا کرابوو .

جگە لەوہ کاریەدەستانی ئینگلیز لەو رۆژوہ بە تەواوی لە مەبەستی شینخ
مەحمود سلەمی بوونەوہ و بەدوای نۆکەرنکی بەکری گرتەدا ئەگەر ان نەک
بەدوای سەرکردە یەک کە ھەولنی دروستکردنی کوردستانیکی یەک گرتوویدا .
رقی کاریەدەستانی ئینگلیز لەو تەقەلایە ی شینخ مەحمود بۆ مۆرکردنی ئەو

مەزبەتانە ئەوەندە زۆربو لە دواییدا کە شیخ مەحمود بە تەواوەتی لەگەڵ ئینگلیزەکاندا تینکچو و مەندوبی سامی بریتانی لە یەغدا وینەدی ئەو مەزبەتانەدی کە سەرکەردە کوردەکانی ئێرانیش مۆریان کردبوو هەمووی ناردن بۆ حوکومەتی ئێران بۆ ئەوەی سزای هەمویان بدەن و هەپەشە لە هەر عەشیرەتینکی تری کوردی ئێران بکەن کە نەویری دواي ئەو توخنی شیخ مەحمود بکەوێ لە پاش ئەوەی کە ڕوو بە ڕووی ئینگلیز بوو و ڕووی کردە شاخەکانی سەر سنوور. وەکو لە پینشتیشدا لە باسی پەیوەندی کورد و حوکومەتی ئێراندا لینی دواين.

٦- ویلسن دەمینک بوو بۆ بیانوویەک ئەگەر پێ بۆ ئەوەی بۆ خەڵکی روون بکاتەو کە بەستنی کوردستان بە میسزپۆتامیاو شتیکی ناچاری یە و سوودی کوردی تیادایە و بەبێ ئەو کورد لە کوردستاندا بە گۆشەگیری ئەمینیتیهو و رنی بازاری دەرهووی لی ئەگیرت.

کەدی سەر بە خۆی میللەتینک بەسراو بە هۆی بەستنی بازاری - ولاتی ئەو میللەتەو بە بازاری ولاتینکی تر ...؟؟ ئەی ترانسیت بۆچی دانراو؟

نایا هەر ولاتی کوردستان هەیدە کە بێ دەریا بێ؟ ئەگەر سوودی ئینگلیز لە دروست کردنی کوردستاندا بوایە لەلای ئەسکەندرۆنەو هێچ نەبێ کە لە بەرینکی ئەدۆزیهو کە کورد لەویو خۆی بگەیهنیتە دەریا بەر لەوەی کوردەکانی ئەوی ناواری بکرن .

٧- لە کۆتاییدا، ئەگەرچی ویلسن رقی لە شیخ مەحمود بوو و ناوی بە خراب بردو کە خراپەکەشی هەر ئەوەبوو بە زورنای ئەوان هەلنەپەریو، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا دانی پیاواناوە کە ئەبوايە شیخ مەحمود هەبوايە و ئەبوايە بۆ سوودی خۆیان لەو ڕۆژانەدا شتیکیان بەلین بەدایە بە کورد و لەگەڵ ئەوەشدا هەندی لە سەرۆک عەشیرەتەکان بە نەهینی بە ویلسنیا و تیبو بە سەرکردایەتی شیخ مەحمود قایل نین، بەلام کە سینکی تری بە دەسلالت تری ئەبیینیو لەو ڕۆژانەدا کە زۆری کوردی ئەو سەرەمە پینی رازی بێن ...

پاشگه زبوننه وه و هوی پاشگه زبوننه وه و چۆنیه تی پاشگه زبوننه وه ی ئینگلیز

گه لینگ له نووسه رانی کورد و بینگانه هه ره که بیان به جزینک ده رباره ی هوی پاشگه زبوننه وه ی ئینگلیز له وه به ئینانه ی به کوردیان دابوو نویسیوانه و هه ره که به جزینک باسی چۆنیه تی نه و پاشگه زبوننه وه بیان کرده .

ماموستا ره فیک حلمی له یاداشته کانی باسی ویلسنی حاکمی گشتی بریتانی نه کا له به غدا و نه ئی هه ره له سه ره تا وه به چاونکی باش ته ماشای شیخ مه حمودی نه ده کرد و هه ولی دا وه به زووترین کات کۆتایی به حوکمداری ته که ی بهینیت و بۆ نه وه به رباری دا راسته وخۆ ده ست به خاته کاروباری ناوچه ی سلیمانیه وه و ناردی به شوین (نوئیل) دا و له دوا ی گفت و گو و به ناماده بوونی لیچمن و سۆن و گوردن وو کر به ره زامه ندی نوئیل خۆی میچه ر نوئیل له کاروباری ناوچه ی سلیمانی لایرا و به رباردرا میچه رسۆن بکری به موسته شار یا حاکمی سیاسی ... که نه مه نیشانه ی گۆرینی ناشکرای سیاسه تی ئینگلیزه کان بوه به رامبه ر به شیخ مه حمود و حوکمداری ته که ی. (به لأم وایزانه ره فیک حلمی له وه دا به هه له دا چوو بوو چونکه نوئیل به ئاره زوی خۆی وازی له کاره که ی نه هینا به لکو لایرا وه کو خۆی دانی پیا نا وه له دو کیومینتی ژماره (13-730 c.o) سالی ۱۹۲۱ دا نه ئی لایرا نه ک خۆم لاچوم) له باسی میچه رسۆندا نه و را پورتانه بلا و نه که ی نه وه .

نه حمه د ته قی له یاداشته کانی ده رباره ی پاشگه زبوننه وه ی ئینگلیز نویسیویه تی:

«که شه ری جیهانی براه وه هه موو شتینگ له نه سه ته مبولدا به ده سه ت ها و په یمانه کانه وه بوو. نه و کوردانه ی له نه سه ته مبول بوین، بۆ گه رانه وه مان بۆ ولات نه بوایه ره زامه ندی ئینگلیزه کان وه ریکرین (که نه و ره ژانه ئینگلیز له هه موان ده سه لاتداری تریون).

رژژنیک به پاپۆز ته چوم بۆ تهسته مبول له ناو پاپۆزه کهدا له گهله حاجی تهوفیق بهگی مهحمود ئاغادا (نیازی له پیره میزدی شاعیره) یه کهترمان ناسی و که زانی ته مهوی بگه پهنمهوه بۆ سلیمانی و چاره روانی موافقه تهی ئینگلیز ته کهم، پیره میزد له کاتی گهت و گۆمانا باسی (کۆمهلهی کوردی) بۆ کردم که له تهسته مبولدا به سدرۆکایه تهی شیخ عهبدوالقادری نه هری (له ههندی سدرچاره دا به شه مزینی ناوی هاتوه) پینک هاتبوو، پیره میزد ووتی بۆ گه پانه وهت رهنگه شیخ قادر بتوانی چاره سهری گه پانه وهت بکا. منیش خۆم چومه خزمهت شیخ قادر و به ناوی هه موو کورده هاو پینکانه وه داوام لی کرد که ئیجازه ی گه پانه وه مان بۆ وه رگری. پاش چه ند رژژنیک به یاری گه پانه وه مان ده رچوو و به رله وه ی بگه پهنمه وه چومه خزمهت شیخ قادر و فه رموی: له سلیمانی ئینگلیزه کان به سدرۆکایه تهی شیخ مهحمود ئیداره یه کی کوردی یان پینک هینا وه و ئینگلیز به لینی دامه زراندهی حکومه تهی کوردستانی به ئیمهش دا وه، به لام وادیاره هه موو نیشانه کان وا ته گه یه دن که ئینگلیزه کان له گهله شیخ مهحمودا گزی و فره قیل ته کهن و له وه ناچیت له گهله ئیمهشدا به راستی بینه پینشه وه. له بهر ته وه به شیخ مهحمود بلی هه تا له توانا یه دایه خزی بگری و له گهله ئینگلیزه کانه ئیداره بکا هه تا کو بزاین ته نجومه نی گه لان (عصبه الامم) ده رباره ی کوردستان چ به یاریک ده رته کا، هه روه ها شیخ عهبدوالقادر نامه یه کی دامی بۆ خزمهت شیخ مهحمود و عه رزی شیخ قادرم کرد که نابی به هیه چ جزینک دل به ته نجومه نی گه لان خۆش بکه ین چونکه کهس دلی به ئیمه ناسو تهی و ته نها ته بی به چالاکی خۆمان مافه کانه مان ده سته گیر ببیت.

له وه رامدا شیخ قادر فه رموی: ته مه راسته، به لام بۆ میله له تینکی بی که سی وه کو گه لی ئیمه جاری خۆمان هیه چمان پی نا کرنت ... ئایا باشته ریه که داوا له لایه ک بکه ین پیمان بگه یه نیت؟

که گه پامه وه بۆ سلیمانی هه والی ناوشار له و رژژانه دا باش نه بو، هه والی شیخ مهحمودم له مه لاحه مه ته مین پرسی (مه لاحه مه ته مین ئیمامی مزگه وته ی گه وره بوه) له وه رامدا پینی ووتم شیخ مهحمود ئیسته له گهله گزینها وسدا په یوه ندی باش نیه (گزینها وس یارمه تیده ر و وه کیلی مینجرسۆن بوه) و ئینگلیز

دەربارەى شىخ مەحمود بىر و باوەرى زۆر خراپە .

پۇزى دوايى چوومە خزمەت شىخ مەحمود و نامەكەى شىخ قادرم داپە وراسپارده كانيم عەرزى شىخ مەحمود كرد، ئەويش فەرموى كەوا لەگەل ئەويرو رايدى شىخ قادرا يەكە كەواپاشە لەگەل ئينگليزەكاندا بگويجيت و بى دليبان نەكا، بەلام ئينگليزەكان هەميشە بە هانەى پى ئەگرن و هەولى دەست كورتكردنى حوكمدارپەتەكەى ئەدەن ... وادياروو شىخ مەحمود دلى لە ئينگليزەكان كرمى بوو ... شىخ فەرموى : تى ناگەم ئينگليزەكان بۇچى كرده وەيان واپە لەگەلمان؟ ئەحمەد تەقى لە ياداشته كانيا دەربارەى پاشگەزبونە وەى ئينگليزەكان ئەلى:

ميجەرسۆن لە يەكەم پۇزە وە كە هاتە سلیمانى دەستی كرد بە كز كردنى دەسەلاتى شىخ مەحمود و ناوشارى پركرد لە موچه خۆر و نۆكەرى عەجەم و ئەفغانى و عەرەب و هندی و گەلینكى تر، لە هەموو دائیرە بەكدا بەناوى (موتەرجم) وە راویزبانكى ئينگليزى دانا ... خۆ پیاو و نۆكەره كانى ئينگليزى خۆمانەش لەولاو بوەستیت!!

ئەحمەد تەقىش هەر وەكو رەفیق حلمى لە ياداشته كانيا رەخنە لە دەورویدەرى شىخ مەحمود ئەگرى و هیزش ئەباتە سەر ئەوانەى كە بەناوى پیاوى شىخانە وە لەو مشكى لار و خەنجەر لە پشتين و دەمانچە بەلاقەد و تەدنگ لە شانانەى كەهەر لایە پەلامارى تاقمىنكى ترى ئەدا و چالیان بۇ يەكترى هەلده كەند و ئەوانەى دەوروپشتى شىخیش بۇ پتە و كردنى شوینى خزیان كەوتنە فیتنە هەلبەستن بۇ يەكترى و لەولاشە وە ئينگليزەكان كەوتیونە هاندانى سەرۆك عەشیرەتەكان بۇ دوژمنایەتى شىخ كە ئەمە لەسەرەتادا لە رانیە وە دەستی پى كرد ...

ئەحمەد تەقى لە ياداشته كانيا ئەلى :

شىخ ئەمینی سەدۆلان (براى شىخ حسین و شىخ محیە الدینی سەدۆلان) كە خرمى شىخ مەحمود بوو كرا بە قائمقامى رانیە، بەلام ئينگليزەكان پارە يەكى باشیان دا بەسەرۆك عەشیرەتەكانى ناوچەكە كەبە شىخ ئەمین رازی نەبن و مەزبەتە كیان پى كرده وە دژى شىخ ئەمین، هەرچەند ئەوانەى ئەو مەزبەتە بیان

پس کرایه‌وه رازی نه‌بوون به‌لام میجدرسون له نه‌لجاسی نه‌و مدزیه‌تانه‌دا شیخ
مه‌حمودی ناچارکرد که به تهلگرافینک داوای له سدرۆک هۆزه‌کانی نه‌و ناوچه‌یه
بکا که له قسه‌ی (کاپتن بیل)ی حاکمی کویه ده‌رنه‌چن و به‌یاری لابرندی شیخ
نهمین مۆریکه‌ن که نه‌مه‌وای له زۆر کەس کرد به‌روا و متمانه‌ی به شیخ مه‌حمود
نهمینیت و له پاشه‌ رۆژی خویان به‌ترسن»

نه‌حمده‌ ته‌قی له یاداشته‌کانیا له سه‌ری نه‌روا و نه‌لی:

« له مزگه‌وتی گه‌وره‌ جه‌نابی شیخ مه‌حمود رۆژینک که له نۆژه‌کە‌ی بو‌ه‌وه
له‌سه‌ر به‌رده نۆژه‌کانی مزگه‌وتی گه‌وره بانگی کردم و به جووته به‌ره‌و
مه‌رقه‌دی کاک نه‌حمده‌چوین و به رینگاوه فه‌رمووی نیازی وایه نۆنه‌رنک
بنیژیت بز تاران بز نه‌وه‌ی لای بالۆنوخانه‌کانی وولاتان سکالا له ده‌ست
ئینگلیزه‌کان بکات، منیش عه‌رزم کرد: چ تاران و چ تورکیا و زۆر شوینی تر
هه‌موو له ژیر رکینی ئینگلیزدان و هیجیان گوئی ناده‌نه ده‌سه‌لانی کورد، به‌لکو
وا باشه خۆمان به هیزی فیشه‌ک و چه‌ک و به یه‌کبوون و یه‌ک گرتنی هه‌موو
هۆزه‌کانی کورد به‌خه‌لکیی سه‌ملینین که درنده‌یه‌تی ئینگلیز کارمان تی ناکات و
کۆلمان پس نادا وه‌کو چۆن تورک نه‌یتوانیوه کۆلمان پس بدا.

له پاش ماوه‌یه‌ک بیستم شیخ و کۆمه‌له‌کە‌ی به نه‌هینی به‌یاریان داوه نۆنه‌ر
بنیرن بۆلای بالۆنوخانه‌کانی وولاتان بز نه‌وه‌ی پاشگه‌ز بوونه‌وه‌ی ئینگلیزه‌کانیان
پس بگه‌یه‌نیت به‌رامبه‌ر به کورد و شکاندنی په‌یمان‌ه‌کانیان بز ناشکرا بکا.

شیخ مه‌حمود به‌وه‌شده‌وه نه‌وه‌ستا به‌لکو که‌وته هاندانی سه‌ره‌ک هۆز و
ناحه‌زانی ئینگلیز و خۆ ناماده‌کردن بز به‌ریاکردنی شۆرش دژی ئینگلیز بز
نه‌وه‌ی له سلیمانی ده‌ریان بکا.

جگه له‌وه شیخ گه‌لینک نۆنه‌ری تری خۆی نارد بز شاره‌کانی کوردستان بز
نه‌وه‌ی بیروبه‌روایان وه‌ریگری درباره‌ی ئینگلیز و له زۆر لاوه هه‌والی بز هاته‌وه
که خه‌لکی شاره‌کان زۆریان دژی ئینگلیزن و خه‌لک هه‌مووی وه‌کو مه‌لجه‌ل
نه‌کولا و ناره‌زابوون له کرده‌وه‌ی ئینگلیز له زۆربووندا به.

(کاک مه‌سه‌عود بارزانی له کتیبه‌که‌یدا «۲۳» باسی شیخ مه‌حمود و بارزانیه‌کانی
کرده‌وه له‌و روه‌وه و له شوینی خۆیدا باسی نه‌که‌ین.

نه‌حمده ته‌قی له یادداشته‌کانیا نه‌لی:

«میجدرسونی شاره‌زا و پلانگیر نه‌وه‌نده‌ی تر ناگری ناره‌زابوونی خه‌لکی خوشکرد و دوورنیه نه‌مه‌شی هه‌ر ده‌س هه‌له‌به‌ست بووینت بۆ نه‌وه‌ی ده‌ست پینشکهری شینخ بکات به‌ بیانوو وه‌وای لی بکات سه‌ری پی دانه‌وینت. به‌لام خه‌پالی میجدرسون خاویوو، چونکه شینخ مه‌حمود له‌وانه نه‌بوو په‌کینکی وه‌کو سون کۆلی پی بدا ... شینخ که‌وته گه‌ت و گۆ له‌گه‌ل سه‌ره‌ک هه‌زه‌کاندا و توانی که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌ماوه‌ند و هه‌باسی مه‌حمود ناغای پشه‌در و مه‌حمود خانی دزلی بکا به‌ دۆستی خزی و به‌پشت به‌ستن به‌وانه که‌وته خۆ ئاماده‌کردن بۆ به‌ریاکردنی شوپش دژی ئینگلیز».

نه‌حمده خواجه له‌ یادداشته‌کانیدا ده‌ریاره‌ی پاشگه‌زیبونه‌وه و هه‌لۆنستی ئینگلیزه‌کان له‌و رۆژه‌دا نه‌لی:

« ئینگلیزه‌کان ورده‌ ورده‌ ده‌ستیانکرد به‌هینانی ئینگلیز و هندی و عه‌ره‌ب و ئیرانی و جاسوسیان بلا‌وکرده‌وه و ده‌ستیان خسته‌ کاروباری و لانه‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی حوکمداریه‌تی شینخ مه‌حمود به‌خه‌نه ناو چوارچینه‌به‌کی ته‌سه‌که‌وه... شینخ مه‌حمود له‌سه‌ره‌تادا نه‌یده‌ویست له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کاندا تینک به‌چیت چونکه نه‌وهرۆژانه هینشتا برسپیه‌تی و گرانی ما‌بوو، ئینگلیزه‌کان خواردنیان هینابوو دابه‌شیانکردبوو، به‌و دابه‌شکردنه هه‌لویان دابوو خه‌لک به‌لای خزیاندا داشکین و گرینه‌هاوس به‌ ئاره‌زوی خزی کاروباری نه‌برد به‌رینه‌وه. ئینگلیزه‌کان به‌ناوی معاوینی حاکمی سیاسیه‌وه گه‌لینک ئینگلیزی تریان هینا وه‌کو:

۱- دانلیس کرا به‌ سه‌ره‌له‌شکر و دامه‌زرینه‌ری سوپای کوردستان و دانشمه‌ندی سوپای عه‌سکه‌ری و له‌ فه‌رمانده‌ی نه‌فسه‌ره کورده‌کان که له‌ تورکیاوه هاتبوونه‌وه سوپابه‌کی گه‌وره‌وه به‌ هینزی دروست کرد به‌ناوی (سوپای لیثی) و به‌شینوه‌ی ئینگلیز مه‌شقی پی ده‌کردن (به‌لام ره‌فیق حلمی له‌ په‌راویزی لاپه‌ره - ۵۹ - ی یادداشته‌کانیدا لای واپوه که میجدر دانلیس له‌سه‌ره‌تاوه له‌گه‌ل نوینلدا هاتبوو بۆ سلیمانی).

۲- مارک براید: یاریده‌ری دانلیس...میجدر سارجن براید بۆ نه‌وه هینرابوو که

بی‌ی به سهرپدرشتکهری سوپای لیقی، زوری‌ی کاروبار به‌ده‌ست نه‌وه‌وه‌بو،
 نه‌وانه‌ی خوشیان ده‌ویست ناویان لی نابوو (مام برایم)، به‌لای نه‌وانه‌وه که‌سهر
 به ئینگلیز بوون مارک براید هدرچییه‌کی بکردایه و بیوتایه به‌لای نه‌وانه‌وه
 شتیکی ره‌وا‌بو. به‌لام سهر نه‌وه‌بو مارک براید پاش ماوه‌یک گه‌رایه‌وه بو
 له‌ندن، له‌لنده‌نه‌وه نامه‌یه‌کی نارد‌بوو بو ره‌شید نه‌فندی به‌کر نه‌فندی
 (باوکی فوناد ره‌شید) که له هیزی لیقیدا کاپتن بوو لهو کاغه‌زه‌دا نووسی‌بووی
 له دوا‌ی گه‌رانه‌وه م بو له‌ندن زور بی نیش مامه‌وه به‌لام نه‌مه سی روزه له
 چینگه‌یه‌کی گشتی به (قرناته‌زن) دامه‌زرنراوم بویه به پنیو‌ستم زانی مؤده‌تان
 به‌می» .

نه‌محمد خواجه له یادداشته‌کانیدا باسی ره‌فتاری ئینگلیزه‌کانی نه‌و سهرده‌مه
 نه‌کا و نه‌لی:

«ده‌ست درژی کردنی گرینه‌اوس و پینچ و که‌له‌کی دانلیس به‌تدواری شیخ
 مد‌حمودیان وه‌رز کرد‌بوو، ورده ورده ده‌سه‌لاتیان لی نه‌سه‌نده‌وه له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا
 شیخ مد‌حمود هدا ماوه‌یک خزی گرت بو نه‌وی دلی ئینگلیزه‌کانی لی
 نه‌ره‌نجی...»

نه‌وی له‌ژیر ده‌سه‌لاتی هوکمداردا مایه‌وه بریتی‌بوو له (۳۰) پزلیس به
 سدرؤ‌کایدتی تهری حده‌ نه‌فندی (فخرخه) و به‌یاریده‌ده‌ری حاجی نا‌غاو
 مسته‌فا نه‌فندی (نیاز له‌خاله‌ مچدی حاجی ئیبراهیم نا‌غابوه)، به‌لام حاجی نا‌غاو
 خزی خسته ناو جوشه‌که‌ی گرینه‌اوس و به‌لای نه‌وا دایشک‌اند.

ئینگلیزه‌کان زمانی فارس‌ییان نه‌زانی، له‌ دائیره‌کان نو‌سین به‌ زمانی فارسی
 بوو تده‌ها وه‌رام دانه‌وه له‌ هوکمداره‌وه بو ئینگلیزه‌کان به‌ کوردی بوو، هدا له
 ناحیه و قدزا‌کانیشدا به‌هزی معاوینه سیاسییه ئینگلیزه‌کانه‌وه نامه به‌ فارسی
 نه‌نو‌سراو هه‌موویان له‌سهر پرؤ‌گرامی گرینه‌اوس نه‌جو‌لانته‌وه و هدریه‌که‌یان
 به‌جوریک کنه‌یان له‌ هوکمدارنتی شیخ مد‌حموددا نه‌کرد و ده‌سه‌لاتیان که‌م
 نه‌کرده‌وه بو‌روخاندنی.

ئینگلیزه‌کان له‌ناو سلیمانیدا هدر یه‌که‌یان به‌ناوی فه‌راشی و مه‌یته‌ری و
 چیشته‌کهری و شتی تره‌وه خه‌لکی بینگانه‌یان نه‌هیناو ناو سلیمان‌ییان پر‌کرد له

جاسوس. شیخ محمود بهرامبدر بهو هدلونیسته هیج چاری نه‌ما، نامه‌یه‌کی نارد بز ویلسنی حاکمی گشتی و داوای به‌جی هینانی به‌لین و پدیمانی پینشووی لی کرد که‌بهرتی بوو له نازادی کورد و ئینگلیزه‌کانی ته‌نگه‌تاو کرد که ده‌زگای کوردی دامه‌زینن و کورد به‌خواه‌نی کوردستان و ئینگلیز به یاریده‌دهر بناسرنت.

ویلسن له کانونی به‌که‌می سالی ۱۹۱۸دا هاته سلیمانی و له‌گه‌ل شیخ محموددا به‌کتریبان بینی و له چاوپینکه‌وتینکدا به‌لینی دا به شیخ محمود که کاری کورد بهم زووانه ته‌واو ته‌بیت که‌چی له‌داوای گه‌رانه‌وی ویلسن بز به‌غدا ئینگلیزه‌کان له سلیمانیدا له‌جاران زورتر توندو تیژره‌و بوون و به‌ته‌واوی کاروباریان گرت‌ده‌ست و ده‌ستیان کرد به‌دوورخستنه‌وی سدروک عه‌شیره‌ته‌کان له شیخ محمود و هانیا ن‌ه‌دان لینی هه‌لگه‌رینه‌وه.

ویلسن زورباش نه‌یزانی شیخ محمود سووره له‌سه‌ر داخوازیبه‌کانی بز کورد بزیه بوونی شیخ محمود ده‌ستی نه‌ه‌دا بز ئینگلیزه‌کان، نه‌وه‌بوو بز سارد‌کردنه‌وی شیخ محمود و ته‌فره‌دانی خه‌لکه‌که له‌و کاته‌دا ته‌م به‌پانه‌ی خواره‌وه‌یان بلا‌و‌کرده‌وه...

«حکومه‌تی به‌ریتانیا پینی ناخوش نییه که‌به‌ناوی حاکمی گشتیبه‌وه نه‌و کوردانه‌ی (جگه له قه‌زاکانی بادینان له موسل) کومه‌کی شیخ محمود بکه‌ن به‌و مه‌رجه‌ی شیخ محمودیش خوی به نوینه‌ری ئینگلیز بزانیته و ده‌زگایه‌ک دا‌به‌زیننیت و مینجهر نوئیلش به‌ناو کورده‌کاندا بگه‌رنت» (که دیاره نه‌و به‌پانه‌ی نه‌محمد خواجه باسی ته‌کات له‌و کاته‌دا بووه که هینشتا مینجهرسۆن نه‌نیردرا‌بو بز سلیمانی).

ورده ورده ده‌ستی ئینگلیزه‌کان که‌وته‌پوو، بز پیاوینکی له گرینه‌هاوس خراپتر و ملوزمتر نه‌گه‌ران که نه‌ویش (مینجهرسۆن) بوو هینایان بز کوردستان و کرا به حاکمی سیاسی (که نوئیل نیردرا بز گه‌شتی کوردستانی تورکیا گرینه‌هاوس کاروباری گرت‌پوه ده‌ست هه‌تا مینجهرسۆن چوو‌بوو بز سلیمانی) پاش نه‌وی مینجهرسۆن هاته سلیمانی هه‌موو کاروباری گرت‌ده‌ست و ورده ورده ژماره‌ی ئینگلیزه‌کان زوربوون و تا وایان لی هات له‌ورپوژانه‌دا که شیخ محمود

روید پرووی ئینگلیزه کان بووه و هدموویانی گرت (پاش نهوهی مینجهرسون
به ناوی نیجازهوه بو هینانی ژنه کهی له بهسره سلیمانی بهجی هینشتیوو)
بریتیبوون له ماندهی خوارهوه...

- ۱- مینجر گرینهاوس جینگری حاکمی سیاسی
- ۲- کاپتن دۆگلأس یارمهتی دهی حاکمی سیاسی
- ۳- کاپتن هزلت معاونی سیاسی
- ۴- کاپتن رایت معاونی سیاسی
- ۵- مینجر دانلینس فهرماندهی سوپا
- ۶- شکوفیل سارجن مینجر
- ۷- کاپتن بۆند حاکمی سیاسی چه مچه مال

دهربارهی پاشگهز بوونهوهی ئینگلیزه کان بهرامبهر به کورد و بهرامبهر به
حوکمدارییهتی شیخ مهحمود، شیخ رهئوفی شیخ مهحمود له یادداشته کانیدا
ئهلهی: «۲۱»

«دوای نهوهی ئینگلیزه کان مینجهرنوئیلیان لابرده مینجهرسونیان هینا ورده
ورده مه بهسته گلاره کانی خویان ناشکراکرد.

نازری گومرگ که ئینگلیزبوو فارسیه کی باشی ده زانی... روژنک نهو کابرایه
داوای له باوکم کرد که پیکهوه بچن بو به کره جز، لهوی نهو کابرایه سووک و
باریک به باوکمی گوت:

من ئیسته به ناوی ئینگلیزهوه داوات لی ته کهم که واز له حوکمداری بهینیت
(ئیستیقاله بکهی) و من به ناوی حکومهتی بهریتانیاوه به ئینت نهده می هرچی
زه ویوزاری میری هیده له سلیمانیدا به خرینته ژیردهستی تۆوه و ههتا بهریتانیا له
عیراقتا دهستی بهوات نهو زه ویوزارانه هدر به دهست خۆتهوه ئه بیت و نهو
مووچه و مانگانه پیدش که ئیسته ههته، ههتا ئینگلیز لیره مابیت هه رنه مینیت
چونکه ئیمه سیاسیسه تمان گۆزبوه و مینجهرسون ره وشتینکی سدیری هیده و
زۆرجیاوازه له نوئیل.

باوکم بینهنگ ئه بی و هیچ وهرامینکی ناداتهوه و له دوا پیدا نهو گفتوگۆیهی

باوکم و نهو کا برای ٹینگلیزہم لہ خالم (کا کہ حمدی ٹہ مینی عہ تار) بیست کہ بہم
جزرہ ی خوارہ وہ بڑی گنہامہ وہ:

«دوای گفتوگزی شیخ مہمود و نهو ٹینگلیزہ شیخ مہمود ہہموو
موسٹہ شمارہ کانی خزی کز کردہ وہ کہ بریتی بوون لہ من (کا کہ حمدہ) و حسینی
نازم بہ گ و حمدہ رہ شیدی جو امیزی ہہمہ وہ نندی و عزت مہد فدہ عی (کہ نوینہری
ٹہفسدہ کوردہ کان بوو لای باوکم) لہ گہل حاجی سہد ہدہ سہنی مامی باوکم و
حمدی ساحیبقران (شاعیرو سہرؤکی شاردوانی سلیمانی لہو رزؤہ دا) و تاہیر
حمدہ ٹہفہ نندی (فہرخہ) و ہندیکی تر، لہ ٹہنجامی لینکولینہوہ و تو
ویژدا، ٹہوانہی کزبوونہوہ بوون بہ سی بہشہوہ، بہشینکیان پینشنیازی ٹہوہ یان
کرد کہ شیخ ٹیستیقالہ بکا و داخوازی بہ کانی ٹینگلیز قبول بکا کہ بریتی بوو لہ
وہرگرتنی زہوی و زار ہ ٹہمیرہ کانی سلیمانی و موچہ و مانگانہ کھی. ہشی
دوہم و تیان باشیخ ٹیستیقالہ بکا، بہلام موچہ و زہوی و ہزارہ کان لہ ٹینگلیز
قبول نہکا. ہشی سی ہم کہ بریتی بوو لہ عزیزت مہد فدہ عی و حمدہ رہ شیدی
جو امیزی ہہمہ وہ نندی و یہ کیکی تر (شیخ رہ ٹووف لہ یاداشتہ کانی ٹہلی
ہد رچہ ندم کرد ناوہ کہ ہم نایہ تہوہ بیر) ٹہم ہشی سی ہمہ و تیان شیخ مہمود
نابی دہست ہررداری حوکمدار بہ تہ کھی بیبت .

حاجی سہد ہدہ سہنی مامم بہ شیخ مہمود ٹہلی:

«مہمود کہ ساتی خزی میجر نوٹیل داوای لی کردیت بیبت بہ حوکمدار و
پرست پی کردین ٹہوہ بوو ٹہوسا من تاقہ کہ سینک بووم کہ پینم ووتیت قبولی
مہ کہ چونکہ تیم گہ یاندیت ووشہی (حوکمدار) ووشہ یہ کی روون و ٹاشکرانیہ،
بہلام تو گویت نہدایہ و قبولت کرد، ٹہو تاقمہی لہ گہل توڈاہوو و تیان ٹہوہ
سوودی کوردی تیادایہ با لہ کیسمان نہچیت و دوای نہخہین ... باش لہ بیرتہ کہ
پینم ووتن مہسہ لہی نہ تہوایدہ تی شتیکی تازہ یہ، ژمارہ یہ کی کہم نہ بیبت ٹہوہ یان
بہمیشکا ناچیت، باجاری ٹہمہ دوابخہین بز دوارؤز، بہلام ٹہوہ بوو ہہموتان
قسہ کھی منتان پہسہند نہ کردو دووبارہ لہ بیرت دی پینم وتی: ووشہی حوکمدار
شتیکی روون نیبہ و لیل و ٹالؤزہ و لہ راستیدا نوینہری ٹینگلیزی ٹہوہ رزؤہ (کہ
مینجہر نوٹیل بووہ) نہی دہویست نیاز و مہبہست و مانای ووشہی (حوکمدار)

هرون بکاتوهه و ماناکهی ههروا به ته ماوی هیشتهوه و له وه دا عیزهت مدد فعهی له ناواتاندا له هه موان زۆر تر سه رگه رم بوو که گوی ناداته دواپۆزی که س...وا نیسته نیمه له دوو هه لۆیستداین یا نیستیقاله قبولی بکهی یا قبولی نه کهی؟ نه گه ر قبولت نه کرد ئایا نیمه ده توانین به رگهی هیزی ئینگلیز به گه رین؟... نه گه ر نیستیقاله هشت کرد ئایا له سه رزه نش و له جنیوی دواپۆز رزگارت ده بیته؟

شینخ ره ئوف له سه ری ده روا و ئه لئ... نه وه بوو باوکم بوو به لایه نگرهی ده سه تی عیزهت مدد فعهی و حه مه په شهیدی جوامیژ و عیزهت مدد فعهی له و کۆبو نه وه یه دا گوته بوی: نه گه ر شینخ وازینیته له حوکمداری، خه لک پیمان ئه لئین خیا نه تمان کردوه به رامه به ر به نیسته مانه که مان و پیمان ئه لئین و لآتمان فرۆشته وه به ئینگلیزه کان و هه تا ماوین له م سه رشۆرپیه رزگارمان نابیت و به لای منه وه خۆکوشتن زۆر باشتره له م سه رشۆرپیهی که دینه رنگامان نه گه ر مل بۆ ئینگلیز که چ بکه یین».

شینخ ره ئوف ده رباره ی بیانوو گه رتن و پاشگه زبوونه وه ی ئینگلیز و ره فتاری میچه رسۆن بۆ به چی هینانی ئه و په لپ و بیانوو و پاشگه زبوونه وه یه ئه لئ: «به ره له وه ی میچه رسۆن به گاته سلیمانی، چه ند سه ربازیکی کوردی خه لکی سلیمانی که وه ختی خزی سه ربازی عوسمانلی بوون داوایان کرد که به ین به حه ره سی تایبه تی باوکم که عه رفی ئه و تاقمه ناوی عه بدولاً ئاغهی چاوش بوو، باوکیشم قبولی کردن. که ساتینک هیزی لیقی کورد پینکه ینرا ئه و تاقمه هه ر معاشی سه ربازیان وه رنه گرت و به حه ره سی باوکم مانه وه . به لآم میچه ر سۆن که هات ئه وه شی پی ره وا نه بیینی و رۆژنک داوای کرد که ئه بی ئه و حه ره سه نه به گه رینه وه بۆناو فه وج به بیانوی ئه وه ی که پنیسته ته دربیان پی بکرت ...

شینخ ره ئوف له یاداشته کانیدا له سه ری ئه روا و ئه لئ: هه موو شه ونک یه کینک ئه هاته لای باوکم و هه موو جارنک ئه و که سه که ته هات یا عه بدولاً ئاغهی حاجی حه مه سه عید یا عه بدوللا ئاغهی چاوه شی له گه لدا ئه بوو که ناوی ئه و که سه م پرسی وتیان ناوی (سدقیی فاته شه ل) ه سدقی پیازیکی که له گه ت بوو، کرابوو به هه مزه ی وه سل له نیوان باوکم و ئه فسه ره کورده کاندا که میچه ر سۆن هات و چۆی ئه و ئه فسه رانه ی بۆلای باوکم قه ده غه

کردبوو.

میچهر سۆن بهوهات و چۆیهی سدقی زانی و سدقی گواستهوه بۆ ههلهبجه و زۆری پی نهچوو له لایهن (عدلی بهگی ریشین)هوه له بهرهدهمی چادرهکهی خویا کوژرا (عدلی بهگی ریشین کوپی نهحمده بهگی ریشین بوه، نهحمده بهگ کچینکی خانمی ژنی وهسمان پاشای هینابوو بهلام عدلی بهگی کوپی لهو کچهی خانم نهبوو بهلکو له ژینکی تری بوو).

شیخ رهئووف ئەلی: کاپتن لیز له کتیبهکهیدا (دوو سال له کوردستان) دانی بهوهدا ناوه که عدلی بهگ رزگاری کردبوو له سیدقی و وتبوی سیدقی سهر به شیخ مهحمود بو و دژی ئیمه بوو. لیز له کتیبهکهیدا ئەلی: بهربار وابوه که سیدقی من بهگری و بمداته دهست مهحمود خانمی دزلی ههورامی (ئهو کاپتن لیزهی شیخ رهئووف باسی کردوه ئهفسهههی فرۆکهوان بووه و کرابوو به حاکی سیاسی له ههلهبجه بۆ نهوهی نهوانه دژی شیخ مهحمود هان بدا و که شیخ مهحمود لهگهله ئینگلیزهکاندا تینک چوو وستره کاپتن لیز له ههلهبجه بهگیرنت، وهکو له پینشتردا باسمان کرد خانمی ژنی وهسمان پاشا یارمهتی داو دهاریازی کردبوو بۆ خانهقین و لهتهنجامی نهوهدا لهقهبی بههادۆر خانمی پی درابوو له لایهن ئینگلیزهکانهوه) ...

کاپتن لیز له کتیبهکهیدا ئەلی: من دهخلم بهسهر کوشتنی سیدقی یهوه نهبوو بهلکو عدلی بهگ ههر له خۆیهوه کوشتبوی بهلام شیخ رهئووف بهدرۆی نهخاتهوه و ئەلی: لیز راست ناکا چونکه عدلی بهگی ریشین سیدقی نهناسیوه و نهبیستراوو هیچ ناکۆکیهک له نیوانیاندا رویداپی بهلکو به پیی راسپارده و پیلانی میچهرسۆن و ئاگاداری لیز کوژرابوو (سهر نهویه عدلی بهگی ریشین له ناوهراستی سالی پهنجاکاندا له ههلهبجه کوژرا و نهو کوشتنهی وونکرا که بههۆی ناپینکی ناو خۆی جافهکانهوه بووه کوژرابوو).

شیخ رهئووف له باسی چۆنیتی گهرم بوونی ناپینکی باوکی و میچههر سۆندا ئەلی: «۲۱»

«ورده ورده ناکۆکی نیوان شیخ مهحمود و میچههرسۆن پهرهی سهند و گهرم بوو رۆژنک پیاوینکی ههورامی هاته لای باوکم و نامهیهکی دایه دهستی، که

باوكم نامه‌كەى خوێندهوه چاوى پەڕىيە پشتى سەرى و بەتوورەبىيەوه بەكا بىراى ووت: كوێخا ... من كاتى خۆى نامەم لە مەحمود خانى دزلى ي تاغاتەوه بۆ هاتوه كە نامادەبە هەتا مردن لەگەلمابىت ... ئايا ئىستە لەوه پەشيمان بۆتەوه؟ (ئەو پىاوه ناوى كوێخا زۆراب بوو يەك دوو جار لەگەل شىخ لەتيفى شىخ مەحمودا ديومه كە شىخ لەتيف زۆر گالته و گەپى لەگەل ئەكرد).

شىخ رەئوف لە ياداشتەكانيا ئەلئى:

«لە راستيدا بىرکردنەوه لە شەركردن لەگەل ئىنگليزدا لەو رۆژانەدا شتىكى گالته نەبوو كارىكى ناسان نەبوو چونكە:

۱- ئەو رۆژانە ئىنگليزەكان لە پۆبەى دەسەلات و هينى سوپايى و سياسيدا بوون.

۲- كورد لەو پەرى دەست كورتى و بى پارەيى و پەرىشانيدا بوو.

۳- كورد هىچ جزره پال پشت و يارىدەدەرنكى نەبوو، بە تايبەتى كورد بە هۆى شەپ و بەهۆى گرانبەوه زۆر پەرىشان بوو، خەلك هيشتا لە برسيتى رزگارى نەبوو.

۴- بىر و باوهرى نەتەوايەتى كورد هيشتا خام و دەلمەبوو، بە هين نەبوو تەنها لەناو ژمارەيەك خوێندهواران و رۆشنىيران و ئەفسەرانى كوردا هەبوو كە ژمارەيان زۆر كەم بوو.

۵- بزوتنەوهى هەستى نەتەوايەتى و شۆرشگىرى لەناوچەى سلیمانى و هەندى شونى كەركوكدا هەبوو، بە داخەوه كوردى ناوچەكانى تر بەشدارى ئەو بزوتنەوهيان نەكرد ئەگەرچى زۆريان بەدل لەگەل شۆرشى كوردا بوون و لە زۆر لاشەوه هەرتاقمە بەجيا لەناوچەكانى خوياندا بەشىنەيەكى پچپچەر دژى ئىنگليزەكان راپەربوون.

پاش ماوہەك ژمارەيەك لە چەكدارانى ناوچەى بازىان هاتنە لای باوكم و پاش ئەوانيش مەحمود خانى دزلى بەخۆى و هينى ناوچەى (مەريوان)ەوه گەيشتنە شارباژىر و شىخ عەبدوالرەحمانى داراغا گەيشتە نزىكى سلیمانى و بەرزنجەبىيەكانيش زۆريان هاتنە سلیمانى. ميجەرسۆن كە ئەو چەكدارانەى بىست وا هاتونە دەورويەرى سلیمانى پەيوەندى بە باوكمەوه كورد و داواى لى كرد كە

به مەحمود خانی دزلی بلی که بگه پرنتهوه، باوکیشم لهوه رامدا پینی ووت: مەحمود خان دزستی کۆغه و زۆر جار دیت بۆ دیدهنیم، لهبەر ئهوه ناتوانم پینگهی هاتنی لی بگرم. ئیتر میجهدرسۆن به پهله، به بیانوی ئهوهی که ئهچیت خیزانهکی له بهسروه بهینیت، خزی له سلیمانی ده ریا زکرد و له پینگا تووشی ئهوه کاروانه ئه بێت که مەعاش و مووچه و مانگانهی مووچه خۆره کان ئهبا بۆ سلیمانی، سۆن که ئهیان بهینیت داوایان لی ئهکا به پهله بهچن و بگه نه سلیمانی، به خدیالی خزی لای وابوو ئهگەر ئهوه پارانه بگه نه سلیمانی، ئیتر شۆرشگینه کان له ناو خویانا له سەر تالانکردنی ئهوه پارهی تینک ئهچن. بهلام ئهوه ئاواتهی میجهدرسۆن نه هاته دی، چونکه له پینگا له لایهن عهشایه ره کانهوه ئهوه کاروانه دهستی به سهرا گیرا و هیچ کیشه و ههرا به کیشی له سەر نه قوما.

ستیئن له کتیبه کهیدا ده ریا ره ی پاشگه زبوونه وهی ئینگلیز له پینک هینانی حکومتینکی کوردی دا ئهلی: «۵۷»

۱- هندی کهس ئه لاین هزی پاشگه زبوونه وهی ئینگلیز له پینک هینانی حکومتینکی کورد له بهر بوونی نهوت بووه له کوردستاندا.

ئینگلیز که له دوا ی په یانی سایکس پیکوی سالی ۱۹۱۶ بزیان ده رکهوت نهوت له کهرکوک ههیه به پینی ئهوه په یانی سایکس پیکویه ویلا بهتی موسل بهر فدره نسه که وتیوو، بهلام له دوا ییدا لوید جزجی ئینگلیزی له گه ل کلیمنسوی فدره نسیدا له سالی ۱۹۱۸ دا رینک کهوتن که ویلا بهتی موسل بدری به ئینگلیز بهرام بهر بهوه به شینک له نهوت بدری به فدره نسه، له بهر ئهوه که ئینگلیزه کان ئهوه داخوازیه یان سدری گرت ئیتر هه ولیان دا هه موو ناوچه که بهخه نه ژیر ده سه لاتی خویانه وه و پینوستیان به دروستکردنی حکومتی کوردی نه ما.

۲- هندیکی تر ئه لاین: داگیر کردنی عیراق به ویلا بهتی موسیلیشه وه به هزی دائیره ی هندستانه وه پینک هات (که ئیداره یه کی تایبه تی ئینگلیز ئه یبرد به رنوه) ئهوه دائیره یه بهر پر سیار بوو له خدیج، بویه ئیداره ی هیندستان ویستی ویسایه تینک به سه پینیت به سه ر ئهوه شو نه دا که له دوا ییدا به (میسوپوتامیا

به‌جوژه نینگلیز به‌باری دا ویلایه‌تی موسل به‌خنده سهر دوو ولاته‌کهی تری میسزپوتامیا که بریتی بوو له به‌غدا و به‌سره .

۳- هه‌ندیکی تر نه‌لین : لورد کیرزنی وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانیا ویستی پال پشتی نهو موغامه‌ره‌یه بکا که نه‌ویسترا له ئیراندا بکری دوا‌ی نه‌وه‌ی کومونیسته‌کان قه‌یسهری روسیان لایرد .

نهو به‌یانه‌ی که لهو پوه‌وه ده‌رچوو بو نهو مه‌به‌سته‌بو که پزگا له نه‌لمانه‌کان بگیری‌ت که نه‌چنه ناو ئیرانه‌وه، له‌بهر نه‌وه نینگلیزه‌کان بایه‌خیان دا به کوردستان و خستیانه ژیر ده‌سه‌لآتی خویانه‌وه .

به‌لام مس بینل له کتیبه‌که‌یدا له لاپه‌ره (۹۸- ۱۰۰) ده‌باره‌ی هزی پاشگه‌زی‌ونه‌وه‌ی به‌ریتانیا به‌رام‌بهر به کورد نه‌لی: «»

بومان ده‌رکه‌وت که شیخ مه‌حمود په‌یوه‌ندی هه‌بوه له‌گه‌ل نهو بزوتنه‌وه‌یدی که له (شرناخ) دا هه‌بوه (نیازی تورکه‌کان و له بزوتنه‌وه‌ی کورده‌کانی تورکیا بووه، که وابزانم لهو نامه‌یدی که نه‌حمده ته‌قی باسی کرده که له شیخ قادری شمزینی‌یوه بردبوی بو شیخ مه‌حمود، هیچ سه‌رچاوه‌یدی تر باسی نهو په‌یوه‌ندی نه‌کرده)، له‌بهر نه‌وه پنیوست بوو سنوورنک بو ده‌سه‌لآتی شیخ مه‌حمود دابنریت .

له سلیمانیدا (کومدل - پارت) یک هه‌بوو هه‌زی ته‌کرد کوردستان په‌کسه‌ر له لایه‌ن به‌ریتانیاوه بپریت به‌رپوه، بازرگان و کاسبه‌کان نه‌وه‌یان لاباشتربوو له‌وه‌ی له‌ژیر سه‌رکرده‌ی کوردنکدا‌بن. (له‌پاستیدا چون چینی فیودال سروشت و ره‌وشتی تایبه‌تی خزی هه‌یه و تنها به‌دوا‌ی سوودی خزیدا نه‌گه‌ری، زورجاریش به‌دشیوه‌یدی گشتی بازرگان و پاره‌داره‌کان) (جگه له بازرگان و پاره‌داره نیشتمانییه‌کان) له سروشتی خزیان لاتاده‌ن و وه‌کو کومبرادورنک رولی خزی ته‌بینیت و هه‌میشه بهو رنگه‌یه‌دا نه‌پروا که سوودی خزی تیا‌دا مسوگر بکا و بینگومان مس بینل زنده پزیی کرده که به‌ی جیا‌وازی هه‌مو بازرگان و کاسبه‌کانی له ریزی نه‌وانده‌دا داناوه که خزیان به‌ستبوو به‌مان و بوونی ده‌سه‌لآتی به‌ریتانیای داگیرکه‌ر).

مس بیل له کتیبه که پدا ته‌لی: شیخ م‌حمود قایل نه‌بوو به‌وهی ئیمه سنورر بز ده‌سه‌لاتی دابنینه و دوو پروه‌کانی ده‌وروشتیسی هانیا ن‌دها له‌قه‌بی (حاکمی هم‌موو کوردستان) له خزی بنیت که بینگومان نه‌و داخو‌ازییه سوودی ده‌سه‌لات داریه‌تی ناغا و سدر کرده‌کانی به‌هیز نه‌کرد له‌گه‌ل نه‌وشدا نه‌مانتوانی گۆرینیکی کوت و پر و گورج ساز بکه‌ین، به‌لام بزمان ده‌رکوت هیچ جزره پینشکوتن و ناسایش و نارامیبه‌ک که سوودی گشتیی تیادا بی سدر ناگری ه‌تاکو نه‌و (درنج‌ه‌ی) که له شووشه‌که‌په‌وه هاتوه‌ته ده‌روه نه‌خریته‌وه ناو شووشه‌که‌ی خزی (که نیازی له شیخ م‌حمود بووه) ...

که مینج‌ه‌رسۆن کرا به حاکمی سیاسی بز نه‌وهی ده‌سه‌لاتی شیخ م‌حمود کهم بکاتوه، دوای مانگینک به‌سدر تیپه‌ر بوونی کارویاری دا، مینج‌ه‌رسۆن له راپۆرتینکیدا ناگاداری کردین که ده‌سه‌لاتی شیخ م‌حمود ورده ورده کهم کرایه‌وه و خه‌لکه‌که نه‌وه‌یان به‌دله و ه‌موو دلنیا‌بوون و که بز خه‌لک ده‌رکوت ئینگلیز نایه‌وی به‌زۆر شیخ م‌حمودیان به‌سدردا ب‌سه‌پینیت، ئیتر ورده ورده لینی ته‌کینه‌وه جگه له سلیمانی و ده‌ور و پشتی نه‌بیت. «

نه‌وهی له‌و بز چونا‌نه‌ی مس بیل دا ده‌رده‌که‌ونت بریتیه له چ‌دند شتینک بز پینه کردنی پاشگه‌زبوونه‌وهی حوکومه‌ته‌که‌ی:

به‌که‌م - نه‌وهی که وتوبه‌تی شیخ م‌حمود په‌یوه‌ندی به (شرناخ) وه ه‌به‌وه بیانویه‌کی نه‌شکرا بووه چونکه مس بیل سوور زانیویه‌تی نه‌و په‌یوه‌ندی شیخ م‌حمود نه‌گه‌ر رووشی دابی له‌دوای نه‌وه بووه که ده‌ستی له ئینگلیزه‌کان شتیبوو به ناشکرا ده‌ستیان کردبوو به گێرانی پیلان و نه‌خشه بز نه‌مانی، یا نه‌گه‌ر نه‌و تاقه کاغه‌زه‌ی که شیخ عه‌بدو‌القادری شه‌مزینی به نه‌حمه‌د ته‌قی دا نارده‌بوی بز شیخ م‌حمود نه‌وه نه‌و ه‌ویه بوئی که مس بیل بیزاری خزی به‌رامیهر ده‌رپه‌بوو، شتینکی ناشکرایه نه‌و په‌یوه‌ندی وه‌کو نه‌حمه‌د ته‌قی ته‌لی: که هاتمه سلیمانی بزوم ده‌رکوت شیخ م‌حمود به‌ته‌واوی دلی له ئینگلیزه‌کان کرمی بوو، بی گومان په‌یوه‌ندی به تورکه‌کانی ناوچه‌ی (شرناخ) ه‌ر له دوای هیوا نه‌مانی شیخ بووه به ئینگلیزه‌کان.

دووه‌م - ناوی (پارت - کۆمه‌ل) ێک ته‌بات که گوايه حه‌زیان کرده

کوردستان هەر له ژێر دهسهلاتی بهدريتانيادا بێت و نهوهيان لا باشتريوه وهک لهوهی لهژێر دهسهلاتی سهرکردايهتیهکی کورد دا بن ...

وابزانم نهو پارتهدی که مس بلل باسی نهکاشتی وا نهبوه کهپینی بوتری پارت و دوورنیه چهند کهسینک لهوانهدی که چاره نووس و سوودی خویان بهستبوو بهمانهوهی ئینگلیز له کوردستاندا، نهوانهبوین که له ئینگلیزیان گهیانده نهوانیان لا باشته له سهرکردايهتیهکی کورد که همیشه بهدرنژایی میژوو نهو جزره ههلهپرستانه بوون و ههن ...

بهلام که نهلی داخواری بۆ نهوهی شیخ مهحمود لهقهبی (حاکمی ههمو کوردستان)ی بێت شتینک بووه دهسهلاتی ناغا و سهرکردهکانی دهپرپوه بۆچوونیکمی بی سهروپینیه، چونکه نهو ناغاو سهرۆکانهدی که نهلی سوودیان لهوهدا بووه که شیخ مهحمود بێت به حاکمی ههموو کوردستان نهوانه زۆریهیان له ژێر رکینفی خویاندا بوون و به پاره و خهلات زۆریان کهپوون و ویلسنی حاکمی گشتی لهکتیبه کهیدا دانی پیادانا بوو که نهو سهرکردهانه بهسهرۆکایهتی شیخ مهحمود قایل نهبوون.

نهدموندز له کتیبه کهیدا دهبارهی هۆ و چۆنیهتی پاشگهزبوونهوهی ئینگلیز نهلی: «ه»

« که هوکومهتی کاتی له سلیمانی پینک هات و ههندی ناوچهی دهوورودری خرایه سهر، ویلسنی حاکمی گشتی به شیخ مهحمودی گوت: ههر ناوچهیهک یا عهشیرهتینک به زهعامهتی شیخ مهحمود قایل بێت رینگهی نهوهی لی ناگرین که بچیته ناو نهو ئیدارهیهوه، بهلام له دواییدا ده رکهوت که مویالهغه ههبوو له شهعبیهتی شیخ مهحمود دا بۆیه تنها نهو ئیداره کاتیبه ههر له سلیمانی و ههندی ناوچهی کهرکوک دا مایهوه.

که شیخ مهحمود کرا به هوکمدار نهفسهرنکی سیاسی بۆ دانرا ههروههار له چه مچهمال و ههلبجهدش یاریدهدهرنکی نهفسهری سیاسی دانرا. شیخ مهحمود له سهرهتاوه بیزاری خۆی دهپرپی بهرامبهر به کهم کردنهوهی سنووری دهسهلاتی و له نهجیامی نهوهدا خۆی له دواییدا تووشی گهلینک گیره و کیشه کرد . هینشتا تورکهکان له سلیمانیادا مابوون شیخ مهحمود بهبی نهوهی هیچ

سیفد تینکی ره رسمی هدهوویی توانیبوی دهست بهسهر سلیمانیدا بگرت، بهلام لهو کهسانه نهبوو که تنها بهو سنورهی که بوی دانرابوو رازی ببینت، بهلکو نهو سنورهی که نوئیلش بوی داناوو نهوشی خسته پشت گوی لهبهر نهوه له ۱۱/نیسانی/۱۹۱۹ دا بهیاردرا گوزرانیکی تر بهسهر نهو ناوچهیدها بگری و هروهو کو شوینهکانی تر سدر بگریت. بو نهو مهدهسته نوئیل گوزرایهوه بو کاروباریکی تر که له گهل نارهزووی خزیدا بگونجیت و میجهرسون چوه جینی نوئیل.

سون شارهزاییکی تهوای هدهوو دهربارهی سلیمانی، نهوهبوو لهوهختی خزیدا بهتهبدیلی قیافت (نیازی لهو کهشتهی بووه که له سالی ۱۹۰۹ دا چوبوه سلیمانی و هدهلهجه بهناوی حاجی حسین غولامی شیرازی خوی کردبوو به حاجیهکی خهکی شیراز و ماوههک له سلیمانیدا بو).

که سون گهشته سلیمانی یهکسهر دهستی کرد به کاروباری خوی و شیخ مدحمود به ناردنی سون بو سلیمانی بوی ده رکوت هیچ دهسهلانیکی نامینیت، لهبهر نهوه دهست و برد له گهل هدهوو بنه مالهکانی بهرنجیی و دؤستهکانیان له هدهماوند و جاف شورشیکیان بهریا کرد و لهو شورشه چهکداره دا هدهورامیهکانی سهر سنوری نیرایشی له گهلدا بو». (نیازی له مدحمود خانی دزلی بووه).

بهلام میجهرسونی کوهکی دهستی ویلسنی حاکمی گشتی بهریتانیا له بهغدا که به پنی راویژی هدهموویان هدهلینردرا بو نهوهی دهسهلانی شیخ مدحمود کهم بکاتهوه وسهری پیدانهوینی، له هدهمووان زورتر بهناشکرا سیاسهتی حکومهتهکهی وهزی پاشگهزیبونهوهو چونیتهی پاشگهزیبونی روونکردوهتهوه، بویه به پنیوستان زانی نهو راپورته دووو دریژهی (دؤکیومینت) که ناردبووی بو کاربهدهستان له بهغدا هدهمووی بلاو بکهینهوه ژمارهی راپورت (c.o.730/13-3341) راپورتی سالی ۱۹۱۹:

« نهو هزیانهی وای له حوکومهتی خاوهن شکزی بهریتانیا کرد و خستهیه سهر نهوهی خواری کوردستان داگیر بکات شتیک نیه لهم راپورتهدا لینی بدویم. (وهکو وقان زور راپورت هدهیه که له گهل نهوهشدا ۳ سالی بهسهدرا

تینپه‌ریوه به‌لام هینشتا رینگه‌ی ئه‌وه‌ی لی به‌ستراوه که به‌خرننه ناو ئه‌رشیفه‌کانی وه‌زاره‌تی دهره‌وه‌ی به‌ریتانیا وه‌کو ئه‌وه‌ی مینجدرسون دانی پیدائاوه که نه‌بویستوه ئه‌و هویانه باس بکات).

به کورتی ساتینک کوردستانی خوارو ئوتونومی پی درا له‌ژیر حمایه و چاودیزی به‌ریتانیا و (مس بیل ناوی ناوه ئیداره‌یه‌کی کاتی) به یارمه‌تی و هاوکاری سیاسیه‌کانی به‌ریتانیا، له‌و پوژانده‌دا شیخ مه‌حمود وه‌کو به‌کینکی ده‌سه‌لاتدار له‌ ناوچه‌که‌دا، وای ئه‌زانی که ئه‌توانی به یارمه‌تی ئیمه حوکومه‌تینکی کوردی دروست بکات که دوورینت له‌ ده‌سه‌لات و له‌ کۆنترولی ئه‌و ئیداره‌یه‌ی له‌ به‌غدادا پینک هینراپوو وه‌ لای واپوو ئه‌و حوکومه‌ته‌ی ئه‌و نابه‌سری به‌وه‌ی به‌غداوه و به‌ته‌مای ئه‌وه‌بوه سنووری ده‌سه‌لاتی له‌ خانه‌قینه‌وه بگاته ناوچه‌ی شه‌مزینان و له‌ شاخی حه‌مرینه‌وه (ئه‌وسا به‌حهمرین وتراوه قه‌شقه) بگاته سنووری ئیزان.

ئه‌و ئاوات و هیواپانه‌ی شیخ مه‌حمود له‌و روژانده‌دا شتینک نه‌بوو که ئه‌فسه‌ره سیاسیه‌کامان ئاگاداری نه‌بون و هه‌ستیان پی نه‌کردبیت و ناشیی گله‌بیان لی بکری له‌و بۆچورونه‌دا چونکه شیخ مه‌حمود کرابوو به‌ حوکمداری خواروی کوردستان و شیخ مه‌حمود ژیرانه و زیره‌کانه وا خۆی نیشان ئه‌دا که ده‌یه‌وی سیاسه‌تینک بگرته به‌ر که ریز و هه‌بیه‌تینک بۆ کورد په‌یدا بکاته‌وه و بۆپینک هینانی حوکومه‌تینکی کوردی ئه‌وتۆ هه‌ولی ئه‌دا که پهرینت له‌ خۆشی و شادمانی، هه‌رچه‌ند له‌ سه‌ره‌تاوه هه‌نگاوه‌کانی بۆ ئه‌فسه‌ره سیاسیه‌کامان ئاشکراپوو که چون ته‌قه‌لانی ئه‌وه‌ی ئه‌دا هه‌مو دائیره‌کان به‌ خزم و ناسیاوه‌کانی پهریکاته‌وه به‌بی ئه‌وه‌ی گوی بداته خه‌لکی لی هاتوو کارامه و شاره‌زا و ده‌ستی کرد به‌ دوور خستنه‌وه‌ی ئه‌وانه‌ی سه‌ریه‌خۆی نه‌بون و لایه‌نگری نه‌بون.

ورده ورده ئه‌م راستیه بۆ ئه‌وانه‌ش ئاشکراپوو که شیخ مه‌حمودیان نه به موقه‌ده‌س و نه به زیره‌ک دانه‌نا ... به‌لام به‌هۆی ئه‌فسه‌ره سیاسیه‌کانه‌وه توانرا کۆسپ به‌خرننه به‌رده‌می شیخ مه‌حمود و رینگه‌ی ئه‌وه‌ی لی گیرا ده‌سه‌لاتی خۆی بلاویکاته‌وه و واله خه‌لک کرا بتوان به‌ ئاشکرا ئاره‌زو و خواستی خۆیان ده‌ربهرن و داوا بکه‌ن که ئه‌پانه‌وی له‌ ژیر سایه‌ی حوکومه‌تی به‌ریتانیا‌دا بن نه‌ک

له ژیر سایه‌ی شیخ محمود دا .

کورده‌کان لهو رږژاندها زور به‌په‌رۆشبوون بۆ ناشتی و ئاسایش، به‌جۆرنکی وا ئاماده‌بوون هەر (وه‌سیقه)یه‌ک که‌داوایان لی بکری مۆری بکه‌ن ته‌نها بۆ نه‌وه‌ی ئاسایش و ئازام و خۆراک بۆ ناوچه‌که‌ دا‌بین بکریت .

به‌و جۆره‌ عه‌شیره‌ت له‌ دوای عه‌شیره‌ت، له‌وانه‌ی جاران سەر به‌ شیخ محمود بوون، مه‌زبه‌ته‌یان مۆرکرد و داوایان کرد ده‌ست بگیری به‌سەر ده‌زگا‌که‌ی شیخ محمودا که‌ نه‌ویش کاتی خۆی نه‌و ده‌سه‌لاته‌ی که‌ په‌یدای کردبوو هەر به‌ هۆی به‌دیرتانیاره‌ ده‌سگیریبوو .

له‌ شوباتی ۱۹۱۹ دا حاکمی گشتی مه‌ده‌نی له‌ به‌غدا ئاگادارکرا، نه‌گه‌رچی ته‌به‌وایه‌ زووتر ئاگادار بکرایه‌ که‌ وا ناوی شیخ محمود زور له‌وه‌ زیاتر بلا‌ویه‌ته‌وه‌ که‌ سنووری بۆ دانرابوو (دوور‌ویه‌کانی ئینگلیزه‌کان له‌وه‌دا ده‌رته‌که‌وت له‌ لایه‌که‌وه‌ نه‌یان ووت شه‌عه‌به‌تی شیخ محمود مو‌باله‌غه‌ی تیا‌دا کرابوو که‌چی له‌ دوکومینتیکی نه‌ینی وادا دانی پیدا‌نراوه‌ که‌ شه‌عه‌به‌تی شیخ محمود زور له‌وه‌ زیاتر بلا‌ بوه‌ته‌وه‌ که‌ ئینگلیز وسته‌ویه‌تی).

میجهر سۆن له‌ راپۆرته‌که‌یدا له‌ سه‌ری ته‌ه‌واو ته‌لی:

« حاکمی مه‌ده‌نی گشتی له‌ به‌غدا ئاگادار کرا که‌ وا ده‌سه‌لات له‌ ناوچه‌ی سلیماندا خه‌ریکه‌ زور شوینی تر نه‌گرینه‌وه‌ هەر وه‌کو که‌رکوک و کفری که‌ به‌ خۆزایی ناویان له‌گه‌ل ناوی خواروی کوردستاندا باس نه‌کری و ناویان له‌ ژیر ناوی حوکمه‌داریه‌تی شیخ محمودا ناو نه‌بری (ته‌مه‌ش درۆیه‌کی تری ویلسنی حاکمی گشتی ده‌رته‌خا که‌ وتبوی له‌به‌ر نه‌وه‌ی خه‌لکی که‌رکوک و کفری به‌ ده‌سه‌لاته‌ریه‌تی و سه‌رکرده‌یه‌تی شیخ محمود رازی نه‌بوون بۆیه‌ له‌و سنووره‌ی که‌ بۆ ده‌سه‌لاتی دانرابوو له‌ رینگه‌ی میجهر نوئینه‌وه‌ ئاگادار کرابوو ناوی که‌رکوک و کفریمان نه‌برده‌بوو، وه‌کو له‌ پینشترا‌دا باس‌مان کرد)، له‌به‌ر نه‌وه‌ی حاکمی گشتی مه‌ده‌نی نه‌و دوو ناوچه‌یه‌ی له‌ سلیمانی جیا‌کرده‌وه‌ وه‌ داوا له‌ من کرا له‌گه‌ل نه‌و جافانه‌دا په‌یوه‌ندی بکه‌م که‌ به‌نا به‌دلی له‌گه‌ل شیخ محمودا بوون (لیزه‌دا میجهرسۆن دانی پیدا‌ نه‌نی که‌ حاکمی گشتی له‌ ترسی نه‌وه‌ که‌رکوک و کفری له‌ سلیمانی جیا‌کرده‌وه‌ چونکه‌ نفوز و ده‌سه‌لاتی شیخ

محمود لهو دوو شونهدا پدهی سهندبوو.

مینجهرسون دهربارهی تهقلأ و هولدانی بز دوورخستنوهی عهشایده كوردهكان له شیخ محمود به ناشكرا لهو دوکیومینتهدا دهرتههری و نهلی:

«كه بهریادرا پهپوهندی بهو جافانهوه بكم كه بهناهدلی لهگدل شیخ محمودا بوون، نهوكاته نهو وهختهبوو كه عهشیرهتی جاف به كوچ و بار له ناوچهی كفری دا بوون. له نهنجامی چاوپینكهوتندا بزم دهركهوت كه جافهكانیش وهكو پژدهر و مدنكوز و مامش و هی تر، نهوانه تومزد له كاتی خزیدا بهو مەرجه لایهنگیری شیخ محمودیان كردهبوو كه ناوچهكه له ژیر كؤنترولی بهریتانیا داپینت.

له كزیونهوهیدهكمدا له (كهلار) له كهناری روبرای سیروان به نیجازهی حاكمی گشتی مهدهنی له بهغدا نهفسهرنكم تهقدیمی جافهكان كرد كه ناوی (A.P.O) بوو (ههرچند ناوی نههیناوه بهلام بینگومان كاپتن لیزی فرزكهوان بووه كه كرا به معاونی حاكمی سیاسی له ههلهبجه و لهدواپیدا بهیارمهتی خانمی ژنی وهسمان پاشا لهكاتی تینكچوونی نینگلیزهكان لهگدل شیخ محموددا دهربازكرا بز خانهقین وهكو لههدهندی شونیی تریشدا باسمانكردوه) جافهكان پینشوازییان لهو نهفسهره كردو ههموو نیخلاسی خویان بهرامبهری دهرپری...

ههر بهوجورهش چومه ناوچهی چهچهمال كه پایتهختی ههماوهندهكان بوو نهو ههماوهندهی كه تاماوهبهك چهك ههلگرنکی كهلهبرق بوون بز شیخ محمود و بز شیخ سهعیدی باوكی (سۆن لهو چوونهی چهچهمالدا توانیبووی ههدهنكی وهكو موشیری ههمهی سلیمانی ههماوهندی لهخشته بیات و نهوهبوو لهشهپی دهرهدهی بازباندا نهو موشیری ههمهی سلیمانه خیانهتی لهكورد كردو پینش هیزهكانی نینگلیز كهوت و رنگهی پیشانان و نینگلیزهكان نابلوقهی شینخیان دا له دهرهده و به برینداری به دیل گرتیان، شیخ محمود بهوهی كهركوك و كفری و جاف ززر سهغلهت بوو، له جیاتی نهوه رویی كرده كزیه و رهواندز و نیسته خهریکی نهوهیه ههلونست و ههنگاری دوژمنانه بهرامبهر به بهریتانیا بنیت كه ههتا نیمهز هینشتا مانگی دههزار روپیه مانگانه وهرتهگری (دیاره مانگانهكشی وهكو حوكمدارنك له ۱۵ ههزارهوه كم كراپوهوه بز

شينخ مدمحمد بهؤى خزموه كانيوه خدرىكه له هدموو لايهكوه دهست بخاته كاروبارهوه و كزسپ بخاته سدر پنگامان.

شينخ مدمحمد بؤ ئهوهى خهلك له ئينگليز بيزار بكات ههولى ئهوه ئهءا كه بپخاته مينشكيبانهوه ئهم ههلوستهى ئينگليز بهرامبهر بهو لهبهر ئهوهيه كه ئينگليز نايهوى كورد سدر بهخؤى دهسگير ببينت. لهگهله ئهوهشدا ههستى ئايينى و دينى بهكار دئنينت لهناو خهلكدا، بهلام نهيتوانيوه له كوردستاندا ژمارهيهكى زؤر بهلاى خؤيادا بشكيبينت، ئينجا دواى ئهوه كهوته سدر ئهوهى پهيوهندي لهگهله كوردهكانى ئيراندا پهيدا بكات، بهلام ئهمانه هيچى كهلكى نهگرت چونكه ئهيازانى سووديان له چيدايه و قانزاجيان لهوه دايه كه شينخ مدمحمد بى دهسهلات بهپهلرتهوه تنها ههماهوندهكان چوون بهدهنگيهوه (ليرهءا ناوى مدمحمد خانى دزلى پشت گوى خستوه).

شينخ مدمحمد واى بلاوكردبوهوه كه نيازى وايه كهركوك بگرنى و كوردستانىكى سدر بهخؤو نازاد و سدرهست پينكبهينت، بهلام لهو تهقهلايهيدا سدرنهكهوت. بهو پينيه قؤناعى بهكهسى تهقهلا و ههلهدانى شينخ مدمحمد كؤتايى هات و تهواو بوو.

تنها مايهوه سدر كؤيسنجهق و رهواندز كه تهوانيش غهريب بوون له سليمانى (مهههستى ئهوهبوه پهيوهنديان زؤر به هيزنهبوه لهگهله سليمانيدا).

ميجهرسؤن لهو راپؤرتهءا به ئاشكرا قين و ژهراوى ناو دلى خؤى بهرامبهر به شينخ مدمحمد دهرنهبرى و بهوهشده ناوهستى و رقى خؤى بهرامبهر به خهلكى شارى سليمانى دهرنهبرى كه ئهلى:

دؤست و پهيوهندهكانى شينخ ناوشارى سليمانى يان والى كرده كه ههر وهكو سالى ١٩٠٩ ي لى بيت (نيازى لهوساله بوه كه خؤى به تههدىلى قيافته چووبوو بؤ سليمانى و ئهو سالهش بوه كه كارهساتهكهى موسيل رويداوه و شينخ مدمحمد و تاقمهكهى به دلشكاوى و بهكؤست كهوتووى له موسل گهراپوهوه وهكو له باسى كارهساتهكهى موسل دا بهدووورو درئژى لى دواين).

سؤن لهو راپؤرتهيدا به چاوئكى سووكهوه باسى خهلكى سليمانى تهكا و

به سوکی ناریان ته بات و ههولنی داوه لای لینیپرسراوه کانی له بهغدا ناوی خه لکی سلیمانی بزرینیت که ئه لئ:

شاری سلیمانی و ناوی سلیمانی لای خه لک خۆشه ویست نیه، ههتا ئه و کوردانهش که له بهغدا دانهیشن قایل نین و نایانهوی بگه رینه وه بۆ سلیمانی و له شاره که ی خزیاندا بژین ... بهم ستافه ی که ئیسته له سلیمانیدا ههیه بۆ بلاو بوونه وه ی خۆینده واری ناتوانی دهسته به کی رۆشنبیر و خۆینده واری نوی بیته کایه وه نه گهر کارنک نه کرنه که جزوه ههست و سۆزینک له ناو خه لکدا ده ریکه وی و ئه وانه ی که ئه یانه وی بخۆنن ئه چنه تورکیا و بیروت له بریتی ئه وه ی به چنه قوتابخانه یه ک که ئینگلیز چاودیزی بکات، (ئه مهش لایه ک له و تهقه لایه ی سۆن ده رئه خا که به روا له ت ههولنی ئه دا خزمه تی زمانی کوردی بکات).

سۆن له شوینیکی تری ئه و راپۆرتیدا ده رباره ی سنووری ده سه لاتی هوکمداریبه تی شیخ مه محمود ئه دووی و مژده ئه دا به کاربه ده ستانی به غدا که سنووری شیخ مه محمود زۆر ته سک بوه ته وه و که م کراوه ته وه که ئه لئ:

«گه رره ترین په ره سه ندنی ده سه لات و فراوان بوونی ناوچه ی کوردستان (ده سه لاتی شیخ مه محمود) له مانگی شوباتی ۱۹۱۹ دا پینکهات که له و کاتدا کفری و که رکوکیشی گرته وه ههتا ئه ولای ره واندزیش چوو بوو، به لام له مانگی مارتی ۱۹۱۹ دا که رکوک جیا کرایه وه و کرا به ناوچه یه کی سه ربه خۆ و کفریش له مانگی حوزه ی رانی ۱۹۱۹ دا لاهرا و به دروست بوونی ئیباره ی هه ولینر کۆبه شی جیا کرده وه و کۆبه خرایه سه ر هه ولینر ... به و جزوه له دوای ئه و لینک په چراندانه، ئیسته رووی پیوانه ی ناوچه ی سلیمانی له نیوانی ۶۵۰۰ - ۷۰۰۰ کیلۆمه تری چوارگۆشه ییدا ماوه ته وه که ئه که ونه نیوانی زنجیره شاخه کان و چهند ده شتینک که ئه که وینته نیوان بازیان و شاره زوور و هه ندی ناوچه ی رانیه و قه لادزه. که به و پنبه ئه توانین بلین ئه و ناوچه یه له شاخه کانی قه ره داغوه ههتا ناوچه کانی (ناکۆ) ئه گرته وه.»

سۆن له به شینکی تری راپۆرته که یدا باسی هیزی لیقی و پۆلیس و سه رباره کانی ئه و سه رده مه ئه کا و ئه لئ:

« که نفهسره سیاسیه کافمان بۇ یه کهم جار هیزی پؤلیسیان دامه زراند، ههندی پؤلیسی دهوری عوسمانلی هه بوو (له زهمانی عوسمانلیدا به پؤلیس نهوترا - زهفتیه)، به لأم نهک به شیوه یه کی ره سمی شیخ مه محمود زوری کرد که نه بی تاهیر نه فهندی (نیازی له تاهیری حده مه نه فهندی بووه که له خیللی فخره بووه) بکرنیت به مودیری پؤلیس، نهو تاهیر نه فهندیه پیاوینکی رهق بوو، پیاوی شیخ مه محمود بوو بویه شیخ مه محمود پی ی داگرت که نه بی داچه زرینریت.

سۆن له راپورت هه که پدا نه لی: ژماره ی پؤلیسه کان . ۴ - . ۵ پؤلیس نه بوون، مرؤفی ناسراوو ریزلینگیراو لهو رۆژانه دا نه ده بوون به پؤلیس، چونکه ناویانگی پیسیان زور پیس و گلاو بوو ناویان لای خه لک زه ابوو نه فهسره سیاسیه کان له گه ل نهو پؤلیسانه دا توشی گه لیک سه رنیشه بوون که شیخ مه محمود خوی نهوامری بۇ ده رته کردن (له یاداشته کانی شیخ ره ئوفیشدا باسمان کرد).

سۆن له هه مان راپورتدا نه لی: له ۲۴/ی نیسانی ۱۹۱۹ دا گه بیستمه سلیمانی سه یرم کرد بار و هه لونیست زور نالوز بوو، ناژاوه هه موو لایه کی گرتبوه وه (وه کو خویان هه یچ ده ستیکیان نه توینت لهو ناژاوه نانه ودا) هه یچ تاوان بارنک به رامبه ر به و تاوانه ی که نه یکرد سزا نه ئه درا، له بهر نه وه داوام له شیخ مه محمود کرد پیویسته تاوان بار له ماوه ی (۲۴) سه عاتدا بگیرنیت، من نه مزانی شیخ مه محمود گو ی ناداته نه و قسه یه ی من به لأم نه مو یست بیه کم به بیانوویه ک بۇ نه وه ی وه کو ده سکه لایه ک به ده ستمه وه بی بۇ رۆزی خوی. هه رچونیک بوو تاهیر نه فهندی لایراو (عه ونی نه فهندی) که نه فسه رنکی لیقی بوو له جینی نهو داندر، له گه ل نه وه شدا به ناشکرا هه ره شه له عه ونی کرا به لأم گوئی نه دایه نهو هه ره شه و گو ره شه یه و کاروباری خوی به باشی نه برد به رنوه .

بۇ دابین کردنی ئاسایش له ناوچه ی عه شایه ره کاندایه نهو کاره سپی دردا به عه شایه ره کان و نهو شوینانه ی ده سه لاتی سه رۆک عه شیره تی تیا دا نه بوو هیزی لیقی داندر، که له ۱/۵/۱۹۱۹ دا ژماره ی نهو هیزی لیقیه به م جزوه ی خواره وه بووه:

ژماره	
۲	ئەفسەری ئینگلیزی
۳	ئەو بەریتانیانەى كە دەرهجەى تریان هەبوو
۳۶	ئەفسەرى كورد
۶	ناییب ئەفسەر
۶۵	دەرهجەدار (مراتب)
۱.۵۵	سەرباز
۱.	كاتب
۵۱	موراسیل
۳۸	ئینشكچی (حرس)

جلوبەرگی هیزه كۆنهكان بریتی بوو له جلوبەرگی كوردی كە لەناوچەكەدا دەست ئەكەوت.

له ۱۹۱۹/۵/۲ دا هیزهكان بلاوهیان لێ كرد (نیازی لهو پوژانديه كە هیزی ئینگلیز كە لیثیبیان به هی خزیان داناوو له گەل هیزی پینشمەرگهكانی شیخ مەحموددا كە زۆریهیان بریتی بوون له چهكدارهكانی مەحمود خانی دزلی پرویه پروی یەك بوونهوه و وازیان له ئینگلیزهكان هیئا - وهكو له باسی پرویه پرویوونهوی شیخ مەحمود له گەل ئینگلیزهكاندا باسی ئەكەین).

سۆن له كۆتایی راپۆرتەكەیدا ئەلێ: بەلام له گەل ئەوهشدا سوارهی عەشایرهكان یەكەم تاقم بوون كە خیانەتیان له ئیمه كرد (نیازی له هیزی ئەو عەشیره تانهوه كەسەر به ئینگلیز بوون فریای ئەوه نەكەوتبوون كە لەسەرەتای پرویه پرویوونهوهدا یارمەتی ئینگلیزهكان بەن).

لەبەر ئەوهی مینجەر سۆن دەورنکی زۆر کاریگەری هەبووه دژی شیخ مەحمود و دژی كوردو كوردستان (ئەگەرچی بەرپاڵەت بۆ مەبەستینکی تاییهتی هەولێ داوه خزمەتی زمانی كوردی بكا) بوه و كوتەکی راسته قینهی كاربه دهستانی ئینگلیز بووه له روخاندن و نههینشتنی یەكەم حوكمدارییهتی دا كە هیوای ئەوهی لێ دەكرا ببینت بەبناغه یەكی پتەو بۆ دامەزراندنی حكومهتی دواپوژی كورد، وهكو

چون باسینکی تایبہ تیمان بۇ (نوئیل) تەرخانکرد، بەپینوستم زانی باسینکی
تایبەتیش بۇ میجەرسۆن و رۆلی میجەرسۆن تەرخان بەکم.

نینگلیره کان ده مینک بوو مینجرسونیان بو نهوه گزوش کردبوو که فرمانیکی تایبدهتی پی بسپیزن. نهو گه شتهی له سالی ۱۹۰۹دا کردبووی بو ناوچهی سلیمانی و بزناو جافه کانی ههله بجه گه شتیکی ناسایی و خوزایی نه بوه و بو گهشت یا خود بو کاسبی و بازرگانی نه بوه بدلکو پاسپیراوی ده زگاگانی نهو سهرده مهی نینگلیز بوه که له هندستان دا شهرکهی نه فریقی و شرکهی نهوتی ننگلوتیرانی سهرپهرشتی کردنی نهو نینگلیزه نانهی کرده که نیراون بو روزه لاتنی ناوه راست و سون هدر له خزیه وه نهو رینگه یه نه گرتوه ته بدر و به خوزایی فیری زمانی فارسی و کوردی نه بوه بدلکو حیسایی دوا رژی بو کراوه.

سون له گه شته که پیدا له سالی ۱۹۰۹دا (وه کو له باسی باری کومه لایهتی له کوردستاندا به دوردرژی باسمان کرد) که به ناوی بازرگانیه وه چوه ههله بجه و ماوه یهک له ناو جافه کاندا مایه وه پنه وندی یهکی گهرمی پهیدا کرده له گه دل عه دلی خانمی ژنی وه سمان پاشا و کورپه کانی و خانمی ژنی وه سمان پاشا نه گهرچی به روالهت هندی جار دزستایه تی خزی پیشان دابوو به رامبدر به نهوی کاک نه حمده و که شیخ مه محمود بو جاری دوهه له سالی ۱۹۲۲دا کرایه وه به حوکومدار و خانم بو پیروز بایی کردن له شیخ مه محمود به خزی و دهسته و دایه ره یه وه چوه سلیمانی و شیخ مه محمود پینشوازی لی کردو حامد به گی جاف له سهر تادا بو ماوه یهک له گه دل شیخ مه محمودا بوه و سهرده مینکیش نینگلیزه کان راویان نابوو بو دهره وهی ههله بجه و به دوا یا نه گه پران به دلام به شیوه یهکی گشتی وه کو یاسا و سروشتی هه موو عه شایه رنک وه نه بووی شیخیانیان خوشویستبیت وه کو له باسی بنه مالهی شیخان و جافه کاندا باسمان کرد، بینگومان مینجرسونی زیرهک و وریا ناگاداری نهو ناکوکیه ی نینوانیان بوه و زانیویه تی که شیخان لهو کاره ساته ی موصل دا له مه محمود پاشای سه رژی لقی اتحاد و تهره قی دلگیربون و نهو قینه ی به خوزایی له دل دهرنه چوه، بزه

مینجدرسون تهو ناکۆکیه‌ی قۆستوه‌ته‌وه و توانی له دواییدا که کرا به حاکمی سیاسی له سلیمای زۆر وه‌ستایانه تهو ناکۆکیه کۆنه بۆ سوودی خۆی و سوودی سیاسه‌تی هوکومه‌ته‌که‌ی به‌کاربێنیت.

مینجدرسون هه‌ر له کاتی تهو گه‌شته‌یه‌وه سا یا به هۆی کارتێ‌کردنی خانمی وه‌سمان پاشاوه بوینت یا به هۆی ته‌وه‌ی که شینخان لوت به‌رزیی سۆنیان پێ قبۆل نه‌کرا و تهو قینه‌ی له بنه ماله‌ی شینخان بوه و له کتێبه‌که‌یدا «٣٩» به ناشکرا له باسی شینخ سه‌عیدی باوکی شینخ مه‌حمودا ته‌لێ شینخ سه‌عید کابرایه‌کی پیاو‌کوژ بوه به زۆر زه‌وی و زاری له خه‌لک داگیزکردوه (که‌چی سه‌یر ته‌وه‌یه هه‌ر له‌شونینکی تری کتێبه‌که‌یدا ته‌وه‌ی به‌رچوه‌ته‌وه و نوسیه‌یه‌تی که شینخ سه‌عید ناویانگی زۆر به‌رزیه‌وه و لای خه‌لک و هه‌موان زۆر باش ناسرا‌وبه‌).

شینخ ره‌ئوفی شینخ مه‌حمود له یاداشته‌کانیا باسی به‌کینک له‌وه‌یانه‌ ته‌کا که مینجدرسون رقی له شینخان بوه ته‌لێ: «٢١»

«مینجدرسون له کتێبه‌که‌یدا باسی سه‌ید نوری نه‌قیبی کردوه و جینیوی خراپی پێ داوه، له کاتی خۆیدا له سه‌ید نوری نه‌قیبم پرسێ که هۆی ته‌وه‌ی رقی مینجدرسون چی بوه لێی له وه‌رامدا پێی ووتم: وه‌ختی خۆی که مینجدرسون له سالی ١٩٠٩دا به‌ناوی میرزا حسین غلامی شیرازی هاته سلیمانی من هات و چۆی مینجدرسونم نه‌کرد، ژینکی ئێرانی زۆر جوانی هه‌بوو مینجدرسون وای ته‌زانی هه‌زم له ژنده‌کی کردوه بۆیه هات و چۆی ته‌که‌م ... ته‌وه‌ قینه‌ی هه‌ر له دلا مابوو، له دواییدا که بو به حاکمی سیاسی سلیمانی له دوای ئاواره‌کردنی شینخ مه‌حمود بۆ هندستان رقی لێ هه‌لگرتم و به ناشکرا هه‌ر رۆژه‌ی بیانویه‌کی پێ نه‌گرتم و له نه‌عجامدا بیانوی ته‌وه‌ی پێ گرتم که من قه‌رزاری حکومت بووم و نه‌مداوه‌ته، بۆ ته‌وه سه‌رانه‌یه‌کی زۆری له سه‌ر دانام و منیش نه‌میبوو پاره‌که‌ی بدهم ناچاربووم گوندینکم فرۆشت و باره‌که‌م دایه»

له راستیدا سۆن کابرایه‌کی زۆر رقی هه‌لگه‌ریوه و به هیچ جورێک لێ بو‌ردن و لێ خۆشبوونی لا نه‌بوه و خه‌لکی ته‌وه‌ سه‌رده‌مه زۆر شتی سه‌یری مینجدرسونیان بۆ نه‌گه‌یانه‌وه ... جارێک هه‌مه‌ی حاکم (هه‌مه‌ درێژ) که له کۆتایی ژیا‌نیدا له

گوندی (موغاغ)ی حممد به گی حاجی ره سول به گ دانه نیشت شتیکی سه پری
 بز گیزاینه وه ده رباره ی قینی سون و ووتی : مینجرسون که رقی له یه کینک
 هه لبرگرتایه قمت دلی لی پاک نه تبه وه و پاکانه و لی خوشبوونی لا نه بوو، له
 سالی ۱۹۰۹دا که مینجرسون به ناو خدریکی کاسبی و رزن و خوری کهرن بوو
 له گه لیا چوم بز ده وروبه ری شاره زور له نزیکی پرده که ی تانجه رز چوند
 زه لامینکی چه کدارمان لی پیدا بوو رز نه کانیا ن لی سندنین و به به تالی
 گه راینه وه بز سلیمانی، له سالی ۱۹۱۹دا له دوا ی نه وه ی شیخ مه محمود نیزرا بز
 هندستان و مینجرسون بوو به حاکم، تاقمینکی به کری گرت و که و ته
 سوراخرکردنی نه و زه لامانه ی که بهر له حدوت هشت سال روتیان کردبوینه وه ...
 پاره یه کی زوری خدرج کرد هه تا نه و زه لامانه ی دوزیه وه به شق پاره ی رز نه که ی
 لی سندنه وه که له راستیدا پاره که زور له وه که متربوو که بز نه و مبه سته
 خدرجی کردبوو.

له راستیدا نه و قینه ی سون به رامبه ر به شیخان کارنکی زوری کردبوه سه
 کاریه ده ستانی ینگیلیز له به غدا و له راپورته کانیا هه میشه دژی شیخان هانی
 نه دان و هه میشه هه ولی داوه ناویان بزرنی و تووشی هه رایان بکات، یه کینکی
 وه کو مس بیل به هزی نه و راپورتانه ی که مینجرسون ناردبو ی بز حاکمی گشتی
 بریتانیا له به غدا له لاپه ره (۹)ی کتیبه که یدا «» نه لی:

شیخ مه محمود له نه وه ی کاک نه حمده ی شیخه که کاک نه حمده پیاونکی زور
 موقده س و به ناویانگه و له سلیمانیدا نیزراوه، به لام ده سلاتی شیخ مه محمود
 جگه له پروی ناینیه وه، له وه شه وه هاتوه که خه لک بهر له شه ری یه که می
 جیهانی زوری لی نه ترسان، به تاییه تی نه و ده س دریزی و پیاو کوشتنه ی که
 پیاوه کانی به ناوی شیخ مه محموده وه نه یانکرد.

بینگومان کارتی کردنی راپورته کانی مینجرسون له و کتیبه ی مس بیلدا زور
 ناشکرایه، نه گهر شیخ مه محمود نه و پیاو کوژ و درنده یه بووی که سون و مس
 بیل باسیان کرده نه ی چون نه و ۱۰۰۰ - ۱۵۰۰ کورده ی که له گه ل خزیدا
 بردبوونی بز غزا و شه ری شعینه هه روا به ناسانی دوا ی که وتبون؟ یا بز شه ری
 پینجوزین و مهربان چون چون له گه لیا؟ نایا قینی هه ردوکیان و کار به ده ستانی

تریش له شیخ مه‌حمود ناگه‌رپنټه‌وه بۆ ئه‌و رقه‌ی که لینیان هه‌لگرتیوو له به‌شداری کردنیا له سه‌رپی شعینه، به‌تایبه‌تی زۆر نووسه‌ران دانیان به‌وه‌دا ناوه که ویلسنی حاکی گشتی بریتانیا هه‌ر له سه‌ره‌تاوه شیخ مه‌حمودی خوش نه‌ویستوه؟ ویلسن له کتێبه‌که‌یدا به‌ چاویکی سووکه‌وه سه‌یری به‌شداری‌بوونی کوردی کرده له شه‌ری شعینه‌دا.

له راستیدا مینجهرسۆن نه‌گه‌رچی خۆی کابرایه‌کی لووت به‌رز و له خۆیایی بوه، به‌لام وایزاتم ئه‌و لووت به‌رزی و له خۆیایی بوونه‌ی هه‌موی هه‌ر له خۆیه‌وه نه‌بوه به‌لکو راسپنیراو بووه و هان‌دراو بوه و وه‌ختیک نیرابو بۆ سلیمانی که هوکومه‌تی ئینگلیز سیاسه‌تی خۆی به‌رامبه‌ر به‌ کورد و شیخ مه‌حمود گۆپی بوو، ئینگلیزه‌کان سروشت و ره‌وشتی شیخ مه‌حمودیان تاقی کرد‌بوه‌وه و زۆر جار به‌ سه‌رچل و که‌لله ره‌ق ناویان هیناوه بۆیه حسابیان کرد‌بوو به‌ یه‌کیکی لووت به‌رزی وه‌ک مینجهرسۆن نه‌بیت شیخ مه‌حمودیان بۆ دانا‌مرکینه‌وه و ئه‌و دامرکانده‌ی که ئه‌وان ئه‌یانویست به‌ مینجهر نوئیل نه‌ده‌کرا بۆیه مینجهرسۆن و گرینه‌هاوسیان ده‌س نیشان کرد و نه‌خشه‌یه‌یان بۆ کیشان بۆ له‌ناوبردنی شیخ مه‌حمود.

کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز به‌ جزرنک له شیخ مه‌حمود پرپوبون به‌ هۆی ئه‌و راپۆرتانه‌ی سۆنه‌وه که‌به‌ر په‌رچی بۆچوون و پینش نیازه‌کانی وه‌زاره‌تی هندستانیشیان ئه‌دایه‌وه که له‌و رۆژانه‌دا سه‌ره‌رشتیکه‌ری کاروباری ناوچه‌ی مسیۆپۆتامیا و ویلایه‌تی موصل بوه ...
بۆ نمونه:

که ساتینک سکرته‌یری وه‌زاره‌تی هندستان بروسکه‌یه‌کی ئارد بۆ نوینه‌ری بریتانیا له به‌غدا که له‌و بروسکه‌یه‌دا وترا‌بوو: «^{۱۴}»

وادیاره چار نیه ئه‌بی واز له کوردستان بپنن بۆ ئه‌وه‌ی رینگه نه‌دری زبان به‌ ئارام و ئاسایشی مسیۆپۆتامیا بگا و بۆ ئه‌وه‌ی کاره‌که‌مان به‌ ئه‌نجام بگا و له بروسکه‌که‌دا سکرته‌یری وه‌زاره‌تی هندستان وتبووی که به‌لای مینجهر (نوئیل) وه‌هه‌ سێ مه‌رج هه‌یه

۱- پنیسته ده‌سه‌لاتی تورکیا له کوردستاندا نه‌هیلرنت.

۲- ته‌بی کوردستان لت و پەت نه‌کری (ئینگلیزه‌کان له‌دوای حوکومداریه‌تی یه‌که‌م و به‌ر له‌وه‌ش نیازیان نه‌وه‌بوه کوردستانی خوارو بکه‌ن به‌چەند ناوچه‌یه‌کی جیا جیا و هه‌رلایه له‌ ژێر سه‌رکردایه‌تی یه‌کینه‌کده‌ی و له‌ژێر چاودێری خزیاندا به‌ری به‌رپه‌وه).

۳- له‌ کاتی ده‌ست نیشان‌کردنی سنوری کورد و عه‌ره‌به‌دا پنیوسته‌ هیلێ نه‌ته‌وایه‌تی دیاری به‌کری ...

جگه له‌وه نوئیل لای وایه نه‌گه‌ر کارمان به‌سه‌ر چاره‌ نووسی کورده‌وه نه‌بی هه‌موو کورده‌کان هه‌ز به‌ دۆستایه‌تی بریتانیا نه‌که‌ن و پنیوستیان به‌ یارمه‌تی و هاندانی که‌س نابیت بۆ نه‌وه‌ی تورکه‌کان له‌ ده‌ره‌وه‌ی سنور به‌هێلنه‌وه له‌ سه‌رنکی تره‌وه نوئیل لای وایه لت و پەت کردنی ولاتی کوردستان و لکاندنی به‌ میسۆپۆتامیاوه هه‌ل و ده‌رفه‌تینکی له‌ بار ساز نه‌کا بۆ په‌رو پاگه‌نده‌ی تورکه‌کان دژی بریتانیا.

له‌ وه‌رامی نه‌و به‌روسکه‌یه‌دا حاکی گشتی بریتانیا له‌ به‌غدا له‌ ۱۹۱۹/۱۱/۲۶ به‌م جۆره‌ی خواره‌وه وه‌رام نه‌دا ته‌وه:

« نیشانه به‌ به‌روسکه‌که‌تان، هه‌ر سی مه‌رجه‌که‌ی نوئیل ره‌ده‌که‌ینه‌وه و له‌گه‌ڵ هه‌یچیاندا نین »

بینگومان نه‌و وه‌رامدی که‌ له‌ لایه‌ن حاکی مه‌ده‌نی گشتی بریتانیا له‌ به‌غداوه نه‌یرابو بۆ سه‌کرتاریه‌تی وه‌زاره‌تی هندستان (که‌ سه‌ره‌رشتیکه‌ری کاروباری میسۆپۆتامیا بوه له‌و ره‌ژانه‌دا) به‌ بی پرس و سه‌ره‌نجدانی مینجهرسون وه‌رامی نه‌دراوه‌ته‌وه به‌لکو مینجهرسونی دژ به‌ کوردستان به‌ هه‌یج جۆرنک ده‌رفه‌تی نه‌وه‌ی نه‌داوه که‌ باسی مافی نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌کریته‌.

له‌یه‌دا به‌ پنیوستم زانی که‌ شتینکی زۆر گرنک هه‌یه ده‌ریاره‌ی نه‌وره‌ژانه‌ روونی به‌که‌مه‌وه نه‌ویش نه‌وه‌یه مینجهر نوئیلی لاه‌راو (دوای نه‌وه‌ی سیاسه‌تی بریتانیا به‌رامبه‌ر به‌ کوردستان گۆپرا) مینجهرسون نه‌یرا بۆ سلیمانی و کرا به‌ حاکی سیاسی بۆ نه‌وه‌ی نه‌و سیاسه‌ته‌ تازه‌یه‌ی که‌ کاربه‌ده‌ستانی بریتانیا به‌ریاریان له‌سه‌ر دا‌بوو که‌ له‌ خواروی کوردستاندا چی به‌ چی به‌کریته، که‌ مینجهرسون چه‌و سلیمانی به‌ هه‌یج جۆرنک بایه‌خی به‌ بوونی شینخ مه‌حمود نه‌داوه

(وهكو له دواييدا له باسي ياداشتهكاني نهحمده خواجادا رووني نهكهينهوه) و
 ميچدرسون بوه به كهلهگاي ناوچهكهو به ثارهزوي خوي كاروباري برده به پرنوه و
 راپورتی پديتاپيتاي نارده بژ كاربهدهستان دهريارهي چالاكيبهكاني خوي و
 رهخنه گرتن له كاروباري ميچدر نوئيئل و واي له كاربهدهستاني بریتانيا
 گهياننده له بهغدا كه هوي سهرهكي ياخي بووني شيخ مدهمود بهرامبهر به
 نينگليزهكان ههله و ساردي و كورت بيني ميچدر نوئيئل بووه، بويه ميچدر نوئيئل
 بهرامبهر بهو رخنه و سهرزه نشانه بيندهنگ نهبووه و له سالي ۱۹۲۱دا كه بههوي
 لووت بهرزي و رهفتاري درندانهي ميچدرسون و نهفسره سياسيهكاني تری
 بریتانيا لهگهلينگ شويني خواروي كوردستاندا (جگه له سلیماني) له زور
 شويندا ههلوئيست نالوز بووه و خهلك بيزاري خويان دهريارهي بهرامبهر بهو
 رهفتاري نهفسره سياسيهكان كه له راستيدا نهو كردهوانديان له نهنجامي
 گوڙيني سياسيهتي بریتانياوه بووه ... بويه ميچدر نوئيئل له راپورتينكيذا به
 دورودرئوي وهرامي نهو رخنه و سهرزه نشانهي ميچدرسوني داوهتهوه و بهر
 پهچي بوزوونهكاني بووه (كه نهمه نيشانهي بووني كيشهيهك بووه له نيوان
 ههردوكيان) كه نهو كه راپورته لهدوكيومينتي ژمارهي دوكيومينت (c.o.730-13)
 سالي ۱۹۲۱دا بلاؤكراوهتهوه.

نهوهي پينهندي بهم باسهي نيمهوه هديه لهو راپورت و دوكيومينته دا نهئي:
 » شيخ مدهمود تاقه كهسينك بووه كه له ناوچهكهدا دهسلاتي ههبووه و
 توانيبوي دهست بهسهر ههلوئيستدا بگرينت ...

نهوه راست نيه كه ميچدرسون له نامه بهكيذا - راپورتينكيذا - ووتويهتي گوايا
 نيمه (نوئيئل) يارمهتي شيخ مدهمودمان داوه بژ نهوهي خوي بكا بهزورداري
 ناوچهكه ههر له سنوري ئيرانهوه ههتا شه مزنان و جه بدل حه مرين و نهگهر
 ماوهي پي بهرايه ههولئي نهدا ره وانديش بخاته ژير دهسلاتي خويهوه .

نهو دهستووهي به شيخ مدهمود درابوو لهلايدن حاكمي گشتي مدهديهوه له
 كانوني بهكهمي سالي ۱۹۱۸دا رينگهي نهوهي دا به شيخ مدهمود كه حوكراني
 نهو ناوچانه بكات كه نهكهونه نيوان سنوري ئيران ههتاكو زابي گهروه، نهو
 دهسلاته ههتا مانگي شوياتي سالي ۱۹۱۹ دهوامي كرد و لهو كاتهوه ئيتر

حاکمی مدهنی گشتی بریاری دا ئه وه دهسهلاته‌ی شیخ مه‌حمود بوه‌ستینرنت . هه‌تا ئه‌وکاته (به‌عنی شوپاتی ۱۹۱۹) هیچ پشینوی و ناکۆکیه‌ک له ئارادا نه‌بوو، ولات بی‌ناشوووب بوو، ئاسایش به‌رپا بوو، هه‌تا ئه‌و کاته کورده‌کان و کاربه‌ده‌ستانی شیخ مه‌حمود خۆیان وه‌کو دۆستی ئیمه‌ پیشان ئه‌دا ... که‌واته ده‌رته‌که‌وی ئه‌و به‌ریاره‌ی کولۆنیل ویلسن بوو که‌له مانگی کانونی یه‌که‌می ۱۹۱۹ دا وای ته‌گه‌باند که‌:

۱- ده‌زگایه‌کی خود موختاری له کوردستاندا دامه‌زرینری به‌ مه‌رجینک نه‌نجامینکی خراپ و دیژواری نه‌بیت بۆ ناوچه‌هاوسی عه‌ره‌بیه‌کان که له لایه‌ن بریتانیاه‌واسته و خۆ حوکوم ته‌کرا»

(که‌واته ته‌گه‌ر خود موختاریش بووینت ئه‌وه‌ی کوردستان به‌ر له‌ عیراق پینک هاتبووچ جای ئه‌و ده‌وله‌ته‌ کورديه‌ش که له کوردستاندا به‌ر له‌ هاتنی فیصل له عیراقدا پینک هینراوه له‌ شونیی خۆیدا (له به‌رگی دووه‌مه‌دا) روونی ته‌که‌ینه‌وه، به‌تایبه‌تی له‌و مه‌قاله‌یه‌ی که له‌لایه‌ن ته‌وفیق وه‌هیبی یه‌وه له‌ لوبنان بلاؤکرایه‌وه له‌ رۆژنامه‌ی (الراصدی) به‌یروتی ژماره (۳۷۶۶) و رۆژی ۱۹۳۲/۸/۲۴ که له‌ باسی شورشێ ته‌یلولی ۱۹۳۰ دا مه‌قاله‌که‌ی به‌ کوردی به‌ ئه‌نجامه‌وه .

کولۆنیل بلاؤ ته‌که‌ینه‌وه، ئه‌مانه ده‌رته‌خا که چ ئۆتۆنۆمی بووینت چ حوکومداری، کورد له‌ پینش عه‌ره‌بی عیراقدا خاوه‌ن ده‌سه‌لات بووه‌).

له هه‌مان راپۆرتدا له‌ فه‌قه‌ره‌کانی تریشدا ته‌لی: »

۲- هه‌ندی له‌وانه‌ی که له‌ناوچه‌که‌دا له‌سه‌ر کاربۆن ناراست و زۆرداربوون که ته‌مه‌ش تا راده‌یه‌ک بوه به‌ هۆی بیزابوونی خه‌لک که ته‌مه‌ش له‌گه‌ڵ پینۆستی سهرشانی ئیمه‌دا یه‌کی نه‌ده‌گرت (بینگومان مه‌به‌ستی له‌ره‌فتاری ئه‌و ته‌فسه‌ره سیاسیانه‌ی تری بریتانیا بوه که کرده‌وه‌کانیان بووه به‌ هۆی بیزاریبوون و راپه‌رینی کورد له‌ هه‌مو ناوچه‌کانا وه‌کو ئه‌وانه‌ی ناوچه‌ی بادینان و بارزان و ناوچه‌ی سورچی و هه‌ندی شونیی تر، که زۆریان له‌و ته‌فسه‌رانه کوزران)

۳- پشت به‌ دۆستایه‌تی و دلسۆزی ئه‌و تاقمه‌ سوپاییه‌ نابه‌سرنت که له ناوچه‌که‌دا دائه‌مه‌زینت به‌تایبه‌تی ئه‌وانه له‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی جینگا پینی خۆیان پته‌و ته‌که‌ن و ره‌گ دائه‌که‌وتن و ته‌گه‌نه ئه‌وه‌ی هه‌ست به‌ سه‌ربه‌خۆیی بکه‌ن»

نوئیل له راپۆرتە کەیدا لەسەری ئەر وائ ئەلی:

«مبجەر له مانگی مارتی ۱۹۱۹دا نیرا بز سلیمانی بز ئەوی بیته جینگری من (نوئیل)، ئەوەبوو لەپاش دوومانگ شۆرش روویدا و بەناچاری هیز بەکار هینرا ...

مبجەر سۆن له راپۆرتە کەیدا و ^{نوئیل} «هزی ئەو رووداوانه له ئەنجانی سروشت و جۆری ئەو سیاسەتەوه پەیدا بوو که له کاتی خزیدا به هەلە بەکار هینرابوو وه بەراست ئەنەزانرا ...، بەلام له راستیدا بەلای منەوه (نوئیل) هزی ئەو رووداوانه هەمووی ئەگەر پتەوه بز ئەو کردەوه پینچەوانانە ی که لەلایدن سۆنەوه بەکار هینرا و لەگەڵ ئەو سیاسەتە ی که دانرابوو یەکیان ئەنەگرتەوه .

هەتا کاتی لاپردنی من (نوئیل بە ئاشکرا له راپۆرتە کەیدا ئەلی لاپردنی من ئەک واز هینانم له کار وه کو حاکمی سیاسی سلیمانی بە ئارەزوی خۆم، وه کو هەندی نووسەر لهو روهه وایان نیشان داوه که مبجەر نوئیل بە ئارەزوی خزی وازی لهو کاره هیناوه)، شیخ مەحمود بەپینی ئەو نەخشە و دەستورە ئەجولایەوه که بزى داندرابوو (ئەمەش وەرمانیکی راست و رەوانه بز زور کەس لەوانە ی که ئەلین شیخ مەحمود هەلە ی زۆر وه که بەپینی راپوژی ئینگلیزه کان رەفتاری نە کردوه و بە خۆزایی سەرپینچی کردوه و ئەگەر وای نە کردایه ئەو هەلە ی ئەوسامان له کیس نە دەه چوو).

نوئیل له راپۆرتە کەیدا ئەلی: «ئەمان زانی حوکمی شیخ مەحمود له کاروباردا هەندی هەلە و ئارەزووکاری تیا دا بوو، بەلام بەلای منەوه مافی خود موختاری ئەوه ئەگەر پتەوه که پیاو بتوانیت حوکمی خزی بەراستی یا بە چەوتی کاروباری خزی بیات بەرپوه و من هیوای ئەوه م هەبوو که نامۆزگاری کردنی دۆستانه و کار رنکخەری کار بە دەستی سیاسی جینشینم بەکم که له چەوتی حوکوم کەم بکاتەوه، بەلام بەرپاری گۆرانی سیاسەت بەرامبەر بە کوردستان دەرچوو بەبی ئەوه ی ئەو پرسیارانە که له ناوچە کەدا هەبوون بخرتە بەر چار و حیسابی بز بکریت»

له دوکیومینتە کەدا ئەلی: لی پسرراونی ناوچە که ئەمانه بوون

۱- کولونیل گۆردن وکر Colonel Gorden Walker که ئەفسەری مەسئولی

نیستایه (ی‌عنی هی سالی ۱۹۲۱).

۲- مینجدر دانلیس - لی پرسراوی هیزی لیئی Majgor.Daniles

۳- مینجدر نوئیل نەفسەری سیاسی

نیسته حالی خازر ئەو (۳) نەفسەره هەرسینکیان لە ئینگلتەرەن و کۆبۆنەویان هەیه که پیکه‌وه ئەو کۆبۆنەویان شتینکی زۆر بەجینیه (مینجەرسۆنیان لەگەڵا نەبۆه) چونکه لام وایه گەت و گۆ و بیروباوهریان بەو قسانە ی مینجەر نوئیل باسی کردوه شتینکی بەنرخ نەبیت.

لە بەشینکی تری راپۆرتەکه‌ی نوئیل که لەو دوکیومینتەدا بلاوکراوه‌تەوه نوئیل ئەلی:

«شینخ مەحمود حوکم درا بە (۱. سال) و نیسته لە بەندیخانە یە کدایه لە هندستان، بە پینی تاقیکردنەوه‌یەک که لەگەڵ ئەو پیاوهدا هەم بووه هەتا مارتی ۱۹۱۹ وه لە زۆرەوی گەت و گۆما لەگەڵ ئەو لی پرسراوانە ی که شینخ مەحمودیان ناسیوه، پروام وایه وه لام وایه پیاچوونەوه‌یەک بەرامبەر بە شینخ مەحمود شتینکی بەسوود و باش بیت، لەم روه‌وه باوهری کۆلۆنیل گۆردن ژکر و مینجەر دانلیس شتینکی پنیوسته ... شینخ مەحمود وهختی دۆستایەتی خۆی بۆ ئیمه دەرپری بوو، لە زستانی سالی ۱۹۱۷/۱۹۱۸ دا دژی تورک یاخی بوو، مارە یەک پینش نیازکرا شینخ مەحمود بکرنیت بە نوینەری ئیمه لە سلیمانی، بەلام لەبەر کشانەوه‌مان ئەو کاره لە سەرەتادا سەری نەگرت و به‌رواشم وایه که تورکه‌کان لە کاتی خۆیدا ئاگاداری ئەو پینش نیازە ی ئیمه بوون که شینخ مەحمود بکری بە نوینەری ئیمه.

لە دوا ی وه‌ستاندنێ شەپری جیهانی، شینخ مەحمود تاکه که‌سی دەسه‌لاتداریوو که من وه‌کو مەسئولینکی سیاسی ئینگلیز لە شاری سلیمانیدا پینشواری لی کردم، نامۆژگاریەک که من دا بووم ئەوه‌بوو که شینخ مەحمود بکرنیت بە نوینەرمان لە سلیمانی و که لە بەغدادەوه هاتمه سلیمانی کاربەدەستانی خۆمان ئاگاداریان کردم و پینیان و وتم: نابێ بە تەمای ئەوه‌بی هیچ سەربازینکی ئینگلیزت بۆ بنیرزیت بۆ کوردستان، بەلکو پنیوسته هەولێ ئەوه‌بەدم لەگەڵ ناودارانی ناوچه‌که بۆ بەرپۆه‌بردنی کاروبار و بۆ ئاسایش هەولبەدم سازیکری.

به گه‌یشتنم بۆ سلیمانی بۆم ده‌رکوت شیخ محمود به‌هیزترین کەس بوو له‌و ناوچه‌یه‌دا و به‌بێ دۆستایه‌تی و هاوکاری نه‌و پیاوه له‌ توانادا نه‌بوو ئاسایشی ناوچه‌که‌ را‌هگیریت و به‌پارێکریت.

به‌بێ دۆستایه‌تی و هاوکاری شیخ محمود نه‌بایه هیزنکی سوپاییمان به‌ کیش بکردایه بۆ ناوچه‌که‌ که له‌و پرۆژانه‌دا شتینک بوو بیری لی نه‌ده‌کرایه‌وه له‌ نه‌نجامی نه‌وه‌دا به‌شتینکی باشم زانی شیخ محمود بکریت به‌ نوێنه‌ری نیمه و پاش دوو هه‌فته کۆلۆنیل ویلسن هه‌نگاوێکی زیاتر و به‌ره‌و پینشتی ناو نامه‌یه‌ک درایه به‌ شیخ محمود که سهرکردایه‌تی په‌سه‌ند کرا له‌ ناوچه‌ی دیاله‌وه هه‌تا زا‌بی گه‌وره به‌ مه‌رچینک کورده‌کانی نه‌و ناوچانه به‌ په‌زنامه‌ندی و ئاره‌زوی خۆیان نه‌و سهرکردایه‌تییه‌ی نه‌و قبول بکه‌ن.

له‌ ماوه‌ی دوو هه‌فته‌دا زۆریه‌ی عه‌شیره‌ته‌کان هاتنه‌ ناو نه‌و کۆنفیدراسیۆنه‌وه . له‌ دوکیۆمینته‌که‌دا نه‌لی: هه‌لۆنیست و بۆچوونیک نه‌گه‌ر دژی شیخ محمود هه‌به‌وینت له‌م را‌پۆرتیه‌ی خواره‌وه‌ی مس بیل دا ده‌رته‌که‌وینت که نه‌لی:

« شیخ محمود نوێنه‌ر و دهم راستی ئا‌غاکان بوو، نه‌و ده‌سه‌لانه‌ به‌هیزه‌ی ئا‌غاکانیش هه‌ر له‌ خراپه‌دا دیاربوو، وه‌کو گه‌وره‌یه‌کی ئاینی شیخ محمود هیزنک بوو فه‌رامۆش نه‌ده‌کرا و نه‌ده‌بو هه‌یچ گۆزانیکی کوت و په‌ر له‌ هه‌لۆنیستدا به‌رامبه‌ری بکریت، به‌لام ده‌رکوت پینشکه‌وتن و په‌رزه‌وه‌ندی گشتی نه‌ده‌هاته ناو هه‌تا نه‌و (جنۆکه - درنجه‌)ی له‌ شووشه‌که‌ی هه‌زره‌تی سلیمان‌وه هاتبوه ده‌ره‌وه نه‌خزینته‌وه ناو شووشه‌که‌ی»

به‌لام مینجه‌ر نوئیل له‌ را‌پۆرتیه‌که‌یدا که له‌ دوکیۆمینتی ژماره C.O.730-13 ی سالی ۱۹۲۱دا بلا‌وکراوه‌ته‌وه نه‌لی:

ده‌ریاره‌ی کرژکردنه‌وه (توندکردنه‌وه)ی سیاسه‌ت به‌رامبه‌ر به‌ شیخ محمود په‌رسیارنک له‌ مینجه‌رسۆن کرا که مه‌سئولی سیاسي بوو له‌ سلیمانی به‌بێ به‌ جوړنک ده‌سه‌لانه‌ و مه‌رکه‌زی شیخ محمود به‌جووک بکاته‌وه که زۆر وه‌ستایانه بۆی به‌جیت و به‌ جوړنکی شاره‌زاییانه بی ...

شتینکی ئاشکرا و به‌لگه‌ نه‌ویست بوو که شیخ محمود به‌رامبه‌ر به‌م هه‌لۆنیسته (که‌م کردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لانه‌ و به‌جووک کردنه‌وه‌ی مه‌رکه‌زی) به‌ره‌نگار

نه‌بوه‌وه بدتایبته‌تی به‌رامبدر به‌و شیوه‌یه‌ی که مینجهرسون به‌کاری نه‌هینا که نه‌نجامه‌که‌ی گه‌بشت به‌وه‌ی به‌ناچاری هیزی سوپا بنیرنت و شیخ محمود به‌ دلیل بگیریټ و دوور به‌خړته‌وه ...

ده‌سه‌لآتی شیخ محمود داتاشرا و به‌ جزونک که‌م کرایه‌وه که‌ پنیوستی به‌وه نه‌ده‌کرد، چونکه‌ جنزه‌که‌ که‌ گوریس کرابوو، هدر به‌و جزوره‌ش نه‌مایه‌وه هه‌تا خوی ده‌سته‌مؤ نه‌بوو نه‌گهر وه‌ستایانه‌ بوی بچونایه‌.»
له‌ کۆتایی راپورته‌که‌دا نوئیل نه‌لی:

« کرده‌وه‌ی شیخ محمود به‌رامبدر به‌و ئینگلیزانه‌ی که‌ له‌ سلیمانیدا ده‌ستیان به‌سه‌را گیرابوو به‌لگه‌یه‌ بؤ جوامیزیه‌تی شیخ محمود و پنیوسته‌ جینگای نیسته‌ی بگۆزی له‌ (حجام - هه‌نگام)، وه‌ له‌ هندستان بؤ شوئینکی تر» افزا-
نؤیل ۱۹۲۱/۳/۱۶.

باشترین به‌لگه‌ بؤ ره‌وشت ولووت به‌رزی مینجهرسون هدر له‌سه‌ره‌تایه‌وه دپاری دابوو نه‌توانین له‌و یاداشته‌ی نه‌حمده‌خواجادا باسی کرده‌ بخه‌ینه‌ رۆو که‌نه‌لی «۳»
« به‌ر له‌وه‌ی مینجهر سۆن بگاته‌ سلیمانی، گرینه‌اوسی حاکی سیاسی سلیمانی شیخ محمودی ناگادار کرده‌وو و بؤ پینشوازی کردن له‌ مینجهرسون چی پنیوست بوو کرا، پتر له‌ (۵۰۰) سوار و (۱۰۰۰) پیاده‌ به‌خیزه‌اتنیان کرد وچادر و ره‌شمال له‌ موشیر ناوا (ده‌شتینک بوو له‌ خۆر ناوای سلیمانی نزیکه‌ سه‌ره‌ رینگه‌ی که‌رکوک جاران چۆل بوو نیسته‌ هه‌مووی کراوه‌ به‌ خانوو) هه‌لدراوو مینجهرسون به‌ فرزه‌ که‌بشت و که‌ دابه‌زی یه‌که‌یه‌که‌ له‌گه‌ل خه‌لکدا ته‌وقه‌ی کردو ده‌ستی گوشین به‌لام به‌ هیچ جزونک رۆوی نه‌کرده‌ شیخ محمود و نه‌ویش له‌ رقا به‌جینی هینشت و گه‌رایه‌وه‌ بؤ سلیمانی و خه‌لکه‌که‌ش به‌ دوا‌ی نه‌وا چۆلیان کرد و له‌ ئینگلیزه‌کان به‌دولاره‌ که‌سی تری تیا‌دا نه‌ما له‌وناوه‌دا.

مینجهرسون هدر که‌ یه‌که‌م رۆژ ده‌ستی کرد به‌ کاروبار هه‌رچه‌کی نه‌کرد به‌ پینچه‌وانه‌ی ناره‌زووی هوکومداره‌وه‌ بوو، هه‌تا نه‌و ساردی و خۆگرته‌ی له‌ شیخ محموده‌ بدیایه‌ نه‌و نه‌وه‌نده‌ی تر توند و تیژ تر نه‌بوو وه‌ به‌ هیچ جزونک دیده‌نی هوکومداری نه‌ده‌کرده‌وه‌ جزوه‌ مه‌به‌ستی مینجهرسون و گرینه‌اوس بؤ شیخ محمود ناشکرابوو نه‌ویش چاری نه‌ما ده‌ریاره‌ی نه‌و هه‌لۆیسته‌ نامه‌یه‌کی نارد

بۇ ویلسن حاکمی مەدەنى گىشتى لە بەغدا نوسیوی:

كورد داواى نازادى ئەكا، ئەگەر بەزویى ئەو مافە نەدرى بە كورد ئیتر من ناتوانم بەر بەستىی خەلك بەكم ... بەناوى خۆم و ھەموو كوردەوہ تەك ئەكەم رەوشتى سىياسەتە نەرەواكەتان و ئەو پىاوہ سىياسىانەى ئىستا لىرەن كە بە پىاوى ژىر و تىنگەىشتویان ئەزانن بیان كۆرڧ.

مامۇستا رەفىق حەلمى لە ياداشتهكانيا دەربارەى رەوشتى مینجەرسۆن و پاشگەزىوونەوہى ئىنگلیز نوسیویەتى: «۲»

« كە مینجەرسۆن لە سالى ۱۹۱۹دا لە جىاتى مینجەر نوئىل ھاتە سلىمانى، بە ئاشكرا دەركەوت كە ئەیدوی شەر بە شىخ مەحمود بفرۆشىت بەلام ئەیزانى بە ئاسانى ناتوانىت گرو لە شىخ مەحمود بباتەوہ. يەكەم تەقلەئى ئىنگلیز بۇ كەم كوردنەوہى دەسلەت و كزكردنى ناوى شىخ مەحمود ئەوہبوو كە ناوچەكانى دەوربەرى سلىمانى لى دابېرنت ... لە ناوچەى رانىہ سەرۆك عەشیرەت و دەس رۆیوہكانى ھان دا كە دژى شىخ مەحمود مەزبەتە بەكەندەوہ و شىخ ئەمىنى سەندۆلان كە لەلایەن شىخ مەحمودەوہ لە رانىہدا كرابوو بە قائمقام لايبەرن، بەلام زۆریان لەوہدا دوودل بوون و غەفور خانى ناودەشت بە ئاغاكانى ووت:

«نەم گۆت باوەر بەم ئىنگلیزانە ناكرى و ھەندەى پى ناچى بۇ تىكدانى ئەم ئەساسە ھەول ئەدەن و دوودلى و ناكۆكى ئەخەنە ناومانەوہ؟ ئەوا قەسەكانم دەركەوت!»

داواى ئەوہى ئەو تەقلەئەى (بىل)ى ناىبى حاکمی سىياسى لە كۆیە لەو رۆوہ سەرى نەگرت، توانى بە ھۆى مینجەرسۆنى حاکمی سىياسى سلىمانى تەلگرافىك بە شىخ مەحمود بئوسىت بۇ سەرۆكەكانى ناوچەى رانىہ كە سەرىپىچى نەكەن بەرامبەر لابردنى شىخ ئەمىنى سەندۆلان (بەراستى شىخ مەحمود ھىچ شتىك نەمابوہوہ كە تاقى ئەكاتەوہ، چ ئەوہى ئەحمەد خواجا و چ ئەوہى رەفىق حەلمى باسیان كوردە و گەلى شتى تر بەلگەى ئەوہبوون كە ئىنگلیزەكان لە بیانوو گەرابون بۇ پاشگەزىوونەوہ لە مافى كورد و لە ھوكومدارىەتى شىخ مەحمود).

رەفىق حەلمى لە ياداشتهكانيا نمونەىك ئەھىنیتەوہ بۇ بېياردانى سىياسەتەدارانى ئىنگلیز بۇ كەمكردنەوہى دەسلەتتى شىخ مەحمود و لەو رۆوہ

« ئەحمەد نورى كە موفەتشى پۇستە و تلگراف بوو لە بەغدادەو هاتبوو چویدو لای (بیل) بو ئەوئەى بکرى بە قائمقامى رانیە (دیارە ئەو تەقەلایە لە دوای لاپردنى شیخ ئەمینی سندولان بوو) بیل لەو پزۇانەدا تازە لە رانیەو گەراپوئەو بۇ كۆزە و ئەحمەد نورى چویدو لای بۇ ئەوئەى ئەو داخوازیدەى خۆى بداتى كە بکرى بە قائمقام ... بیل لینی ئەپرسینت: تۆ بەر لەوئەى بییتە ئیزە تلگرافت بۇ شیخ مەحمود ناردبوو؟ ئایا بەتەمای ئەوئەى بتكا بە قائمقام؟ تۆ چۆن تلگراف بۇ شیخ مەحمود ئەنوسیت، شیخ مەحمود كینیە و چۆن ئەتوانى دەسكارى كاروبارى ئیزە بكات؟

ئەحمەد نورى لە وەرآمدا ئەلى: ئیمە شیخ مەحمودمان نەكردو بە حوكومدار، بەلكو خۆتان كردتان ... ئەگەر ئیمەز ئینوہ لینی پەشیمان بوونەتەو ئەو گوناھى ئیمەى تیادانیه ... شیخ مەحمود هاوړنى مندالیمە رانیەش قائمقامى نییە منیش بە تلگراف داوام لیکرد بېم بۇ ئەوئەى بكا بە قائمقام... بیل بە تۆپەییەو داوا لە ئەحمەد نورى ئەكا هەر ئەو دەقیقەىە كۆزە بەجى بهینلیت»

بەلام زۆرى پى نەچوو(بیل) لە كۆزەو چوہ رەواندز و لەونوہ تەلگرافىكى پى گەشت كەعەشایرى (دزلى) بە بیانوى زیارەتى كاك ئەحمەدى شیخەوہ هاتونەتە سلیمانى و ئنگلیزەكان لە سلیمانیدا هەموویان گیراون، بەو جۆرە وەكو لە شونى تریشدا باسمان كرد مینجەرسۆن بیانوى دۆزیدەو و سلیمانى بەجى هینشت و ئەو لەناو گیراوەكاندا نەبوو ...

رەفیق حلمى لە بەرگى بەكەمى یاداشتەكانیا باسى لووت بەرزى بیل ئەكا كە دیارە ئەمە سیاسەتى ئینگلیزەكانى ئەو پزۇانە بوو لە كوردستاندا، رەفیق حلمى بە موافقەتى شیخ مەحمود چویدو لای كاپتن بیل كە بویوە حاكمى سیاسى لە كۆزە و ماویدەكیش لەگەلایا ماپوئەو، وە لە یاداشتەكانیا ئەلى: «بیل غەزەبىكى خرابوو لە كەس نەدەچوو» ... بىگومان بیلش وەكو مینجەرسۆن لەلایدن كاربەدەستانى ئینگلیز لە بەغدا راسپینراپوو كە هەمان دەورى مینجەرسۆن ببینیت لە سنوورى ناوچەكەى خۆیدا، بیل، لە دوای لیچمن كرا بە حاكمى سیاسى بریتانیا لە موصل و لە ناوچەى بادینان دەستى كرد بە زەبر و

زەنگ و لە ناوچەى عەقرە ئەو و (سكۆت)ى موعاونى لە ¼ى تشرىنى دووھەمى سالى ۱۹۱۹دا لە لايدەن بارزانپەكانەوھ كوژرا.

ئەدمۇندز لە كتيبەكەيدا دەرپارەى مینجەرسۇن و رەوشتى مینجەرسۇن ئەلى: «»
« كە وەختى خۇى لە (شوشتر)بوم لەسەر روپارى (كارون) لە نزىكى چالەنەوتەكانى كۇمپانىيائى نەوتى ئەنگلۇ/ئىرانى دوو ھارپم ھەبوو پەكینكیان مینجەرسۇن بوو ئەوى تریان (نوئیل)بوو.

مینجەرسۇن رەوشتىكى ئىجگار زۇر سەبرى ھەبوو، ئەو كاتە موھاسیب بوو لە بانكى ئىمپراتۆرىەتى ئىراندا، ماوھەك بوو وەكو مرؤفینكى خەلكى ئىران لە گوندى (سانكى) لە نزىك (بۇشیر) گوزەرانى ئەكرد ئەكرد و خۇى لە كۇمەلى ئەوروپى دوور ئەخستەوھ.

لە سالى ۱۹۰۵دا لە شیراز بوو بە ئىسلام (شیعە) وەئەلین گوایە كچىكى خەلكى شیرازى ھینابوو، دوائى ئەوھ كرا بە مودىرى لقی بانكى كرماشان و دەستى كرد بەوھى زمانى كوردى فیز بىنت وە لە سالى ۱۹۰۷دا وازى لە ئىش ھینار دەستى كرد بە گەران بە تەبدیلی (قیافەت) ... (سۇن لەو گەشتەيدا لە سالى ۱۹۰۹دا گەشتبەوھ سلیمانى و ھەلەبجە).

لە دوائى ئەو گەشت و گەرانەى لە شرکەى نەوتى ئەنگلۇ ئىرانى دا دەستى كرد بە ئىشكردن، دوائى ئەوھ كرا بە لىپرسراوى ھەلكەندنى بىرى نەوت لە (چیا سورخ) لە نزىكى خانەقین.

تورکەكانى عوسمانلى لە سەرەتای شەپى جیھانى دا مینجەرسۇنیان گرت و ناردیان بۇ ناوچەپەك لە سەر دەرپارەى سىپى ناوھراست بەلام لە دواپیدا بەریان دا و لە تەموزى ئەو سالى كە بەرپوو كرا بە ئەفسەرى سیاسى لە (دیزەفول)....

ئەو كاتە ئەو پرۇژانەبوو كە عەشایەرى بەختیارى شكابوون و تورکەكان و ئەلمانەكان لەو ناوھدا خەرىكى ھاندانى خەلك بوون دۇى ئىنگلیز.

ئەدمۇندز دەرپارەى خو و رەوشتى سۇن ئەلى:

« سۇن كاپرەپەكى زۇر رەق بوو زۇر عاتفیش بوو، زۇر سەر گەرم بوو، لە دۇستایەتى و خۇشەویستییدا و لە رەق و قیندا مام ناوھندیدەتى ئەزەزانى مانای

چیه، ورده ورده له عهسکه‌رییه‌کانا نزیک بووه و له زور شتدا له هه‌لس و کهوت و په‌فتار و خووی‌دا له ئینگلیز نه‌ده‌چوو (بینگومان ئەدمۆنڈز راستی کردوه و زۆریاش بۆی چوه، کاتی خۆی دوکتۆر ناجی عەباس ئەو عیب‌بەرە‌تە‌ی ئەدمۆنڈزی له لایبو بە‌گری و ته‌قه‌لایه‌کی زۆری داو من خۆم لێم بیستوه که بۆی ده‌رکه‌وتوه مینجهرسون ئینگلیز نه‌بووه بە‌لکو قه‌ره‌ج (جیبسی)‌یه‌کانی ناوچه‌ی (ویلز)‌بوو له بریتانیا».

له دوا‌ی داگیرکردنی به‌غدا له سالی ۱۹۱۷دا سۆن گوینزرایه‌وه بۆ خانە‌قین بۆ نه‌وه‌ی ورده ورده له کورده‌کان نزیک بپیته‌وه. که سۆن نه‌قل کرا له دیزه‌فوله‌وه بۆ خانە‌قین، ئەدمۆنڈز له جیاتی ئەو له دیزه‌فول دانرا.

ئەدمۆنڈز ئە‌لێ: که سۆن چوه خانە‌قین، له‌وی ئیجازه‌ی وه‌رگرت بۆ ماوه‌یه‌ک و له‌سه‌ر داخوازی (ویلسن) من چومه جینگای مینجهرسون و له‌وینوه نیرام بۆ که‌رکوک و ئەوکاته رانیید (س.ه. لۆنگریک) ئەفسه‌ری سیاسی بوو له که‌رکوک.

ویلسن حاکمی گشتی بریتانیا له به‌غدا له کتێبه‌که‌یدا ده‌ریاره‌ی سۆن و ناردنی بۆ سلیمانی ئە‌لێ: «۳۷»

به‌ته‌واوی نه‌ده‌توانرا بزانی‌ت بزوتنه‌وه‌ی هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تی له‌ناو کورده‌کاندا هه‌تا چ راده‌یه‌ک ئە‌توانی داوا‌ی سه‌ریه‌خۆیی کوردی پی بکری و نه‌ده‌توانرا بزانی ئایا ئەو بزوتنه‌وه‌یه بریتیه‌ له‌ خولیا و ئاره‌زووخواستی یه‌کێک له سه‌رۆک عه‌شیره‌ت و زه‌عیمه‌کانی کورد یانا؟؟

به‌لام نه‌وه‌ی لیمان ڕوون بوو ئە‌وه‌بوو وه هیچ گومانی تیا‌دا نه‌بوو که بزوتنه‌وه‌ی هه‌یزی نه‌ته‌واپه‌تی کورد له‌ناو سلیمانیدا زور به‌ هه‌یز و تیه‌ره‌وه‌بوو، له‌به‌ر ئە‌وه ناچاربوین سنووریک بۆ ئە‌وه دا‌بنی‌ین و له‌ خه‌لکی سلیمانان گه‌یان وه بیرمان خه‌ستنه‌وه که حوکومه‌تی خاوه‌ن شکۆ‌ی بریتانیا خۆی به‌ به‌رپرسیار (مسه‌ئول)‌ی کوردستان دانه‌ده‌نا هه‌تا خه‌لکه‌که به‌لێنی ئە‌وه‌یان نه‌دا‌یه که خزیان و سه‌رکرده‌کانیان ناماده‌ن هه‌لۆ‌نیست و ره‌فتاریان باش بێت و هه‌موو سه‌رنج و ڕاویژ و راسپاره‌ه‌کانی ئێمه به‌رامبه‌ر به‌ ڕووداوه گه‌نگه‌کان په‌سه‌ند بکه‌ن و قبوول بکه‌ن.

به‌لام شیخ مەحمود گه‌وره‌ترین کەس بوو که بوو به هۆی ئەو ئالۆز بوون و نارێکیه‌ی له پێی په‌وی ئەو پێکه‌وتنه‌دا پرویدا.

شیخ مەحمود له‌گه‌ڵ نه‌شاره‌زاییدا، ئاراتی دواپه‌ژنیکی ئیجگار گه‌وره‌ی خستیه‌و پینش چاوی خۆی و ده‌ستیکی بالا‌ی هه‌بوو له‌ فرۆقیندا.

شیخ مەحمود زوو تووره‌ نه‌بوو هه‌له‌ته‌وچوو، له‌به‌ر ئەوه له‌ مینجهرسۆن باشتەر نه‌دۆزرایه‌وه که پرویه‌په‌رووی شیخ مەحمود بینه‌وه و ئاگاداری هه‌موو هه‌لس و که‌وتینکی بپینت.

به‌لام له‌گه‌ڵ ئەو هه‌موو کەم و کورته‌یه‌ی له‌ شیخ مەحمودا هه‌بوو، خه‌لکیکی زۆر له‌ ده‌وره‌په‌شتی گرده‌په‌یونه‌وه که له ۸٪ی خواروی کوردستانی نه‌گه‌رته‌وه (که‌چی باره‌ها ویلسن و مس بیل و زۆری تر له‌ ئینگلیزه‌کان باره‌ها له‌باسی شیخ مەحمودا وتویه‌انه شیخ مەحمود موباله‌غه‌یه‌کی زۆر کرابوو له‌ شه‌عبیه‌تیا)، بۆیه‌ بۆمان ده‌رکه‌وت مانه‌وه‌ی شیخ مەحمود به‌و هه‌موو ده‌سه‌لاته‌یه‌وه شتیکیوو بۆ ئیتمه‌ نه‌ده‌شیا و زیانیکی زۆری هه‌بوو ... ئەوه‌شمان نه‌زانی که هه‌یزنیکی تر هه‌بوو له‌ناو سلیمانیدا که بریتیبون له‌ پاره‌دار و مولکدار و بازرگان، که به‌لای نه‌وانه‌وه ده‌سه‌لات به‌ده‌ست بریتانیاوه باشتربوو وه‌ک ئەوه‌ی لای شیخ مەحمود بێ ... به‌و جزه‌ بۆمان ده‌رکه‌وت که نابێ پشت به‌ شیخ مەحمود ببه‌ستین و نابێ پێگه‌ی ئەوه‌ی بده‌ریتێ ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر عه‌شیره‌ته‌کاندا هه‌بێت چونکه به‌ پینچه‌وانه‌ی ئەوه هه‌موو نه‌خشه‌کافمان له‌ خواروی کوردستاندا تینک نه‌چیت.

ئەوه‌بوو له‌ناو خۆمانا که‌وتینه‌ گه‌ت و گۆ و راویژ کردن من و نوئیل و لیچمن و سۆن و مەجه‌ر گۆردن زکر و چه‌ند که‌سینکی تر کۆپه‌ی نه‌وه له‌وانه‌ی که‌ شاره‌زایی و ئاگاداری و په‌یوه‌ندییان به‌ کورده‌وه هه‌بوو، به‌یاری هه‌مان له‌سه‌ر ئەوه‌بوو که مینجهرسۆن له‌ جێی نوئیل بکریت به‌ حاکمی سیاسی له‌ سلیمانی که هه‌تا ئەو کاته مینجهرسۆن هه‌یچ پنه‌نده‌کی له‌گه‌ڵ شیخ مەحمودا نه‌بووه، به‌لام لێ هاتوویی و شاره‌زابوونی مینجهرسۆن له‌ ناوچه‌که دنیای کردین که نه‌توانیت کاروباری ناوچه‌که بیات به‌په‌نوه.

که مینجهرسۆن نیرا بۆ سلیمان، ئیتر ئارام و ئاسایش به‌ریا کرا (بینگومان نه‌بوونی ئارام و ئاسایش هه‌ر به‌ هۆی خۆیان و به‌ گری گه‌یراه‌کانیا نه‌وه بووه،

که خویان ویستیان نه‌وه نه‌مینیت ئیتر دیاره ناسایش بز ماوه‌ی‌ک به‌ریا بوه، ورده ورده وا له خدک کرا له شیخ محمود بته‌کینه‌وه و ده‌رکوت زور له وانده‌ی که سهر به شیخ محمود بوون، له‌بهر خاتری خو‌شه‌ویستی شیخ محمود نه‌بوو به‌لکو له ترسابوو (سه‌یره دانی به‌وده‌دا نه‌ناوه که ته‌وانده‌ی له شیخ محمود جیابوونه‌وه له ترسی خویان و دوا رۆژیان له ئینگلیزه‌کان نزیک بووونه‌وه).

جافه‌کان داوای ته‌ویان کرد که له شیخ محمود جیا بکرنه‌وه، بز نه‌وه نه‌فسه‌رنکی ئینگلیزی (لیزی فرۆکه‌وان) نیرا بز هه‌لجه بز نه‌وه‌ی کاروباری نه‌وی بیا به‌رینه‌وه.

که عه‌شایه‌ره‌کانی تر بۆیان ده‌رکوت نیازی ته‌وه‌مان هه‌یه‌ خۆمان حوکوم و کاروباری ناوچه‌که راسته‌وخۆ بگرنه‌ ده‌س، ئیتر ده‌م و ده‌ست ده‌سه‌لاتی شیخ محمود که‌م بوه‌وه و خه‌لکینکی زۆری لی ته‌کیه‌وه و له کۆتایی مانگی نیسانی سالی ۱۹۱۹دا گه‌لینک له عه‌شایه‌ره‌کان خویان لی کینشایه‌وه و ته‌وانده‌ی له‌گه‌لیا مابوون بریتیبوون له شینخانی به‌رزنجه و کرچه‌نه و عه‌شایه‌ری هه‌ماوه‌ند و هۆزی مکابه‌لی له عه‌شهرتی جاف ... ورده ورده هیزی لیقی و پۆلیس هینترانه ژنر کۆترۆلی خۆمان، جگه له‌وه نه‌فسه‌ره کوردانه نه‌بی که سویندیان بز شیخ محمود خواردبوو له‌گه‌لیا بپننه‌وه .

نه‌خشه‌و پیلانی دووردرۆی ئینگلیزه‌کان بز به‌کارهینانی ده‌سه‌لاتی عه‌شایری کورد بز سوودی خویان و بز قایم کردنی جی پینی خویان شتیکی روون و ناشکرایه و به‌خۆپایی نه‌بووه که ههر له کۆنه‌وه بایه‌خیان به عه‌شایری کورد داوه و شاره‌زا و گه‌رۆک و پسه‌زری خویان ههر یه‌که به‌جۆرنک و ههر یه‌که بز مه‌به‌ستینک ناردوه بز کوردستان و په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل عه‌شیره‌ته‌کاندا په‌یدا کرده له ره‌وشت و له سروشت و له هیز و له په‌یوه‌ندی نیوانیان شاره‌زاییه‌کی ته‌واویان په‌یدا کرده و هه‌مویان تۆمار کرده بز کاریه‌ده‌ستانی دوا رۆژ که سوود له‌وه سه‌رنجانه‌یان وه‌ریگرن ...

له ناوچه‌ی هه‌له‌بچه‌دا له‌گه‌ل ته‌وه‌شدا حامد به‌گی جاف له سه‌ره‌تادا بز ماوه‌ی‌ک له‌گه‌ل شیخ محمودا بووه و ئینگلیزه‌کان راویان ناوه و ده‌وروه‌ری

عده‌بهدلی یان بویه به‌ردومان کردبوو چونکه نهو پهنای بؤ بردبوو، به‌لام له دواپیدا له حوکومداریه‌تی دووهمی شیخ مه‌حمودا به‌لای خویاندا دایان شکاند و نه‌حمده به‌گی موختاری شاعیریان کرد به قائمقام و حامد به‌گیان کرد به موعاونی قائمقام و عه‌دله خانم (خانمی ژنی وه‌سمان پاشا) هدر له کۆنه‌وه سهر به ئینگلیز بووه و له پشده‌ریشدا به‌رامبهر به هه‌باسی مه‌حمود ناغای دۆست و ناشناو لایه‌نگری شیخ مه‌حمود توانیبویان بابه‌گری سه‌لیم ناغا (کاپتن بابه‌کر) بکه‌ن به ده‌سکه‌لای خویان و له ناو هه‌ماوه‌نده‌کاندا به‌رامبهر به که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گ و سابیری کورپی، چه‌ند که‌سینکی وه‌کو مشیری حه‌مدی سلیمانیان له ژیره‌وه که‌ریمبوو و له شه‌ری ده‌ریه‌ندی بازیندا بۆمان ده‌رده‌که‌وینت که نهو موشیره چ خیانه‌تینکی له شیخ مه‌حمود و میله‌تی کورد کرد.

له ناوچه‌ی کۆزه‌ش کینشه‌ی حه‌وینزی و غه‌فوری هدر سوودی خویانی تیادا‌بووه و زۆری پی نه‌چوه نهو ناوچه‌یه‌ش هان به‌دن دژی شیخ مه‌حمود بوه‌ستن و به سهرکرده‌یه‌تی شیخ مه‌حمود قابل نه‌بن و رازی نه‌بن له‌گه‌ل حوکومداریه‌تی سلیمانیدا بن و له که‌رکوک ته‌قه‌لای ئینگلیز له کۆنه‌وه له‌وی و له کفری زۆر ناشکرا بوو و سه‌ید نه‌حمده‌ی خانه‌قایان وا لی کردبوو لایه‌ن گری شیخ مه‌حمود نه‌بیت و له ناوچه‌ی سه‌نگاو و که‌رمیان به‌رامبهر به شیخ قادری (گۆپ ته‌به) که‌به (شیخ قادری گولله نه‌ب به‌ناویانگ بووه) شیخ عه‌بدولکه‌ریمی قادر که‌ره‌میان به‌ده‌سته‌وه بووه که به نه‌ینی له‌گه‌لیانا بووه و وه‌کو بابا‌عه‌لی شیخ مه‌حمود بۆی روون کرده‌وه که شیخ عه‌بدولکه‌ریم پیاوینکی هه‌له‌پرست بووه و له ژیره‌وه و له دلا حه‌زی له شیخ مه‌حمود نه‌کرده و حه‌زی به ده‌سه‌لاتداریتی شیخ مه‌حمود نه‌کرده و له‌شونیی خۆیدا له به‌رگی دووهمدا له‌باسی نیشته‌جی بوونی شیخ مه‌حمود له نیوانی سالانی ۱۹۳۲-۱۹۴۱ باسی نه‌وه ته‌که‌ین که چون شیخ عه‌بدولکه‌ریم لای ئینگلیزه‌کان هه‌ولی داوه شیخ مه‌حمود نه‌گه‌ریته‌وه بؤ کوردستان نه‌وه‌کو کینشه‌یه‌کی تازه‌یان بؤ په‌یدا‌بکات.

بازرگان و پاره‌داره‌کانیش پینی ناوی باسیان بکه‌ین، ته‌وانیش سوودی خویان و به‌وی کاسبی و بازرگانه‌یه‌کیان به‌سه‌بوونیه‌وه به مانه‌وه‌ی ئینگلیز له کوردستاندا و به ناشکرا بوون به ده‌هۆل ژه‌نی ئینگلیز ...

به‌لئی راسته شیخ مه‌حمود سدره‌تای تاقیکردنه‌وه‌ی سیاسی نه‌بووه له ژبانیایا و بهر له‌وه تهنها له یاسا و په‌وشت و سروشتی عه‌شایه‌ریدا شاره‌زابه‌وه و که بووه به حوکومدار کهم ته‌جروهه بووه له کاروباری ئیداره‌دا و هه‌لۆیستی نه‌و پوژانه و گینه‌گۆرینی ئینگلیزیش رینگه‌ی نه‌وه‌ی نه‌داوه و بواری نه‌داوه به نارام و ناسایش کاروبار بیات به‌رپوه (وه‌کو نوئیل له‌و راپۆرت‌ه‌ی که باسمان کرد دانی پیا‌نا‌بووه) و نه‌وانه‌ش که له ده‌ورپشتی کۆیوبونه‌وه ژماره‌یه‌کی که میان نه‌بی نه‌وانی تر سوودی خۆیان مه‌به‌ست بووه و شیخ مه‌حمودیان توشی شه‌په‌ش‌ه‌ق و سه‌ریه‌شه‌یه‌کی زۆر کردوه و زۆر کوردی شاره‌زا و لئی هاتووی تر هه‌بووه که له دوا‌ی لیک‌دانه‌وه و سه‌رنج‌دان بۆیان ده‌رکه‌وتوه ئینگلیزه‌کان به‌دل نه‌یان ویستوه حوکومداریه‌تی کوردستان سه‌ری‌گریت، بۆیه هه‌ر له سدره‌تاوه به‌شداریان له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودا نه‌کردوه، بۆ وینه به‌کیکی وه‌کو نه‌مین زه‌کی به‌گی میژو ناس که ناگاداری مه‌به‌ستی ئینگلیز بووه به‌لای حوکومداریه‌تی کوردستان دا نه‌چوه و هه‌ر له سدره‌تاوه له دامه‌زراندنی ده‌زگای سوپایی و دروستکردنی مه‌کته‌بی عه‌سکهری به‌غدا به‌شداري کردوه.

هه‌روه‌ها راسته له‌و پوژانه‌دا که شیخ مه‌حمود بووه به حوکومدار گه‌لینک ئالۆزی و په‌شینی و خواری و گینه‌ی هه‌بووه له به‌رپوه‌بردنی کاروباردا و شیخ مه‌حمود هه‌له‌یه‌کی زۆر گه‌وره‌ی کردوه که هه‌ولئێ داوه به‌زۆری خزمه‌کانی له‌ناو ده‌زگاکانی حوکومداریه‌ته‌که‌یدا دامه‌زرینیت (وه‌کو ره‌فیع حلمی سه‌ره‌زنشی کردوه و په‌خندی لئی گرتوه له‌و پوه‌وه)، به‌لام ئینگلیزه‌کان خۆشیان له‌و ئالۆزیبونه و گینه‌وا و ناپه‌کیه‌ی له‌و پوژانه‌دا روی دا‌بووه ده‌ستیکی ئینجگار بالانیان هه‌بووه و نه‌گه‌ر ئینگلیزه‌کان نیازیان پاک بوایه وه‌کو له هه‌ندی شوینی تریشدا باسمان کردوه، وه‌ک نه‌و مه‌به‌ست و نیازه‌ی که له‌گه‌ل مه‌لیک فیصل دا هه‌یان بووه و له‌ژێره‌وه هه‌ولیان نه‌دایه خه‌لک له شیخ مه‌حمود دوورخه‌نه‌وه و هه‌ولیان به‌دایه وه‌کو چۆن که مه‌لیک فه‌یصله‌یان له حیجازه‌وه به‌گیشه‌کرد بۆ عیراق دوا‌ی نه‌وه‌ی له سوریا ده‌رکرا، وه‌ چۆن به‌وپه‌ری دلسۆزییه‌وه په‌رۆشی نه‌وه‌بوون خه‌لکیکی زۆری شاره‌زا و خۆینه‌وار له فیصل کۆ بکه‌نه‌وه وه‌کو جه‌عفەر عه‌سکهری و یاسین هاشمی ونوری سه‌عید و نه‌مین زه‌کی به‌گ و

گه‌لینکی تر له و خوینده‌وار و ئه‌فسهره به‌رزانه‌ی کورد که له ئه‌سته‌مبولدا دوا‌ی
 رووخاندنی عوسمانلی له ئه‌سته‌مبول ما‌بو‌ن‌ه‌وه نه‌توانرا له کورده‌کانیش
 ده‌سته‌یه‌کی ئینجگار شاره‌زا و لی‌هاتوو له شیخ مه‌حمود کۆ‌یکه‌نه‌وه و گریان
 شیخ مه‌حمودیش له‌گه‌ل‌ئ‌ه‌و جزره که‌سانه‌دا نه‌گوتجایه، وایزانم له کاتی
 دوورخستنه‌وه‌ی شیخ مه‌حمودا بۆ هندستان نه‌یان‌توانی ئی‌داره‌یه‌کی ڕ‌نک و پینکی
 وه‌ک ئه‌وه‌ی به‌غدا له خواروی کوردستانیشدا دروست بکه‌ن، نه‌ک هه‌ر بۆ چاو
 به‌ست له ناوچه‌یه‌کی ته‌سکی وه‌کو سلیمانیدا شیخ مه‌حمود بکه‌ن به‌ حوکومدار
 که‌ئه‌یان‌ویست له شیوه‌ی (راجا)یه‌کی هندستانی دا به‌ پاره و مووچه بیکه‌ن به
 کری‌گرت‌ه‌ی خزیان و کاپتن بیل و زوری تری وه‌کو ئه‌و ئه‌فسه‌رانه‌ی تری ئینگلیز
 که له ناوچه‌ی بادیناندا کوژران له‌و جزره که‌سه‌ی نه‌ده‌نارد بۆ ئه‌وه‌ی بار و
 هه‌ل‌ن‌ستی ناوچه‌که ئالۆز بکه‌ن و بۆ بیان‌وو‌یه‌ک بگه‌ڕ‌ن حوکومداریه‌تی شیخ
 مه‌حمود نه‌هین‌ن و خواروی کوردستان بلکینن به‌ میسۆ‌پۆ‌تانی‌اوه و له هه‌مان
 کاتیشدا عصبه‌الامم ناگاداریکه‌ن که کورد خزی له‌باریا نه‌بووه کاروباری خزی
 بیات به‌پ‌ن‌وه بۆیه ناچاربوون کوردستانیان لکاند به‌ عیراقه‌وه .

له‌م باسه‌ی مینجهرسۆندا ئه‌مه‌وی سهرنجی ئه‌مین زه‌کی به‌گی میژونوسی کورد
 ده‌ریاره‌ی مینجهرسۆن پینشکه‌ش بکه‌م که وتویه‌تی :

« مینجهرسۆن به‌قه‌د کوردینک زمانی کوردی ئه‌زانی و له زانایه‌کی کورد زۆرتر
 شاره‌زای زمانه‌که‌مان بوو ... زانینه‌که‌ی سۆن و شاره‌زابوونی له‌ زمانی کوردیدا
 به‌ راده‌یه‌ک بوو نه‌یتوانی قورئان بکات به‌ کوردی . »

که سۆن له دوا‌ی نوئیل کرا به‌ حاکمی سیاسی و دوا‌ی ئه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود
 ئاواره کرا بۆ هندستان، ئیتر سۆن خزی کرد به‌ دۆستی زمانی کوردی (نه‌ک به
 دۆستی میله‌ته‌ی کورد) وه هه‌ول‌ی دا خه‌لک به‌ زمانی کوردی بنوسی و
 بخوینیت‌ه‌وه که ئه‌و ته‌قه‌ل‌ایه‌شی هه‌روا به‌ خۆ‌پایی نه‌بووه، له‌لایه‌که‌وه
 و‌یستویه‌تی وا له خه‌لک بگه‌ڕ‌نیت مه‌رج نیه‌ ته‌نها هه‌ر شیخ مه‌حمود د‌لسۆزی
 کورد بووینت و بۆ کورد هه‌ول‌ی دا‌ب‌ینت وه ئه‌وا ئه‌و له جیاتی شیخ مه‌حمود
 خزمه‌تی زمانی کوردی نه‌کا جگه له‌وه ئه‌و ڕ‌ۆژانه‌ی که سۆن ئه‌و ته‌قه‌ل‌ایه‌ی
 داوه، ئه‌و ڕ‌ۆژانه‌بووه که کۆنگره‌ی قاهیره و په‌یمانی سیقه‌ر و عصبه‌الامم له

ناودا هه‌بوه و ئینگلیزه‌کان له راپۆرتەکانیاننا بۆ عصبه‌ الامم وایان گه‌یانده‌بوو که به‌بوونی (انتداب)ی بریتانیا بۆ عیراق کوردیش مافی خۆی هه‌یه و به‌زمانی خۆی نه‌نوسی ...

بۆ نمونه‌ ئهم بلاوکردنه‌وه‌یه‌ی سۆن بلاو ئه‌که‌ینه‌وه که وه‌کو (اعلان)نک له‌ رۆژنامه‌ی پینشکه‌وتن که خۆی ده‌ری ئه‌کرد و سه‌رپه‌رشتی ئه‌کرد و له‌ سلیمانیدا چاپ ئه‌کرا، له‌ ژماره‌ی رۆژی ۳/مارتی/۱۹۲۱دا بلاو کرده‌ته‌وه ئه‌لی: «۱۹»
بۆ زانینی هه‌موو ...

مه‌جیدی کورپی عه‌لی هه‌موه‌ندی ۲۷ ساڵه‌یه، ده‌سته‌پیاوه، سمیل پرو درێژه، پش پۆیه‌یه، موی سووره، پیاوی کوشتوه و هه‌لاتوه، هه‌رکه‌سی هه‌والی مه‌جید بدا که بۆ کوی چوه یا بیگری و بیگه‌یه‌نیه‌ته‌ جوکومه‌ت سی سده‌ روپیه‌ی ئه‌دریتی»

که‌ مینجهرسۆن دوا‌ی ناواره‌ کردنی شیخ مه‌حمود بوو به‌ هه‌مووشتی‌نک له‌ سلیمانیدا به‌ریاری دا‌ زمانی کوردی له‌ ده‌زگا‌کانی ناو سلیمانیدا به‌کارینت، به‌ په‌له‌و به‌ گورجی ئه‌لف و با‌ی کوردی چاپ کردو خۆی سه‌رپه‌رشتی فیرگه‌کانی ئه‌کرد و هانی نووسه‌ران و شاعیرانی کوردی ئه‌دا که به‌ کوردی په‌تی بنووسن، بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ وه‌کو له‌ شوینی تریشدا با‌سمان کرده‌ موسابه‌قه‌یه‌کی رینک خست بۆ باشترین که‌س که به‌ کوردی په‌تی شت بنووسیت، له‌و موسابه‌قه‌یه‌دا شیخ نوری شیخ صالحی شاعیر نووسینه‌که‌ی به‌ په‌که‌م و ئه‌وه‌ی زه‌که‌ صائیب (مسته‌فا صائیب) دووه‌م ده‌رچوو هه‌رکه‌سه‌ جائیزه‌ی خۆی وه‌رگرت ته‌نها له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نووسینه‌کانیان به‌ کوردی په‌کی په‌تی بووه‌ نه‌ک له‌به‌ر ناوه‌رۆکی نووسینه‌کانیان که ته‌نها با‌سی جووت و کشت کاله‌ کردن بووه‌.

له‌ راستیدا چ مینجهرسۆن و چ ئه‌دمۆندز و چ قوتابه‌یه‌کانی ئه‌و قوتابه‌خانه‌یه‌ زمانی کوردییان خۆش نه‌ویست، به‌لام میله‌ته‌ی کوردیان خۆش نه‌ه‌ویست و هه‌ریه‌که‌یان به‌ جزرینک هه‌ولیان داوه‌ قه‌واره‌ی میژوی گه‌لی کورد که‌م بکه‌نده‌وه‌ وه‌کو ئه‌وه‌ی قوتابی ئه‌م سه‌رده‌مه‌یان دوکتۆر مه‌کنزی به‌ نووسینه‌کانی ئه‌لی:

کورد ماد نییه و هه‌ورامی کورد نییه و گه‌لی بۆچوونی تر که بریتیه له‌ په‌نگدانه‌وه‌ی ئه‌و قوتابه‌خانه‌یه‌ی مینجهرسۆن و ئه‌دمۆندز ...

سۆن بۇ ئەوۋە نىزراپوۋ شىنخ مەحمود لايىيا و خەلک فىزى مل شۆرى و کرنووش
بردن بکا ...

مىنجەرسۆن بە ئاشکرا بە ھۆى جارچىدە بەناو شارى سلیماندا بلاۋى کردبەوہ
کہ ھەر ساتىنک مىنجەرسۆن حاكىمى سياسى بەناو بازاردا تىنپەرى کرد پنىوستە
ھەموو دوکاندارەکان بەرزەپى لەبەرى ھەلسن (ھەندى کەس ئەو سەردەمە بۇيان
ئەگىزپايندەوہ کہ نۆکەرەکانى مىنجەرسۆن خەلکيان ھان ئەدا کہ نەک ھەر لەبەر
مىنجەرسۆن بەلکو ئەگەر (قەپاتمە)کەشى بەناو بازاردا رۆى ئەبى لەبەرى
ھەلسن).

سۆن نەى ئەزانى بەکىنكى وەکو (مەلاعدلى مۆرھەلکەن)ى خەلکى گەرەكى
مەلکەندى لى پەيدا ئەبىت و جارنک کہ مىنجەرسۆن بە بەر دوکانەکەيدا تىنپەر
ئەکا مەلا عدلى لەبەرى ھەلسن، لە دواییدا مىنجەرسۆن ئەنیرى بە شونىيا و
لىنى توورە ئەبى و ھەرەشەى لى ئەکا کہ جارنكى تر دوویارەى نەکاتەوہ ...
ئەویش لە وەرآمدا پىنى ئەلى:

من پىاوينكى ئىسلام و توش غەيرە دىنى ... جگە لەوہ تۆ داگىرکەرى
وولتەکەمى، لەبەر ئەوہ ئاينەکەم کہ ئاينى ئىسلامە رىنگەى ئەوہم نادا لەبەرت
ھەلسم ... کەيفى خۆتە چىت لە دەس دى بىکە بەلام من ناتوانم بە پىنچەوانەى
ئاينەکەمەوہ رەفتار بەکم ...

سۆن بۇ ئەو کاتە لىنى بىدەنگ ئەبى ... بەلام سۆنى رى ھەلگر ئەوہى لە بىر
ناچىتەوہ و لە دواى ماوہبەک ئەنیرىت بە شونى ھەمان مەلا عدلى دا و پىنى
ئەلى مەلا عدلى :

من بۆم دەرکەوت کہ تۆ پىاوينكى پاک و راست گۆى و لەو خەلکە ساختەچى
و دەس پراڻەى تر ناچىت و ئىمە تەقدىرى ئەو راست گۆيبەت ئەکەين لەبەر ئەوہ
بەپارمان داوہ مانگى (. ٤) رۆبىبەت بۆ بېرىندەوہ ئەویش لە وەرآمدا پىنى ئەلى:
من کہ ئاينەکەم رىنگەم نەدا لەبەر تۆ ھەلسم رىنگەى ئەوہشم نادا پارەى تۆ
وەرگىرم.

سۆن پىنى ئەلى:

« خوا بەقورىانى عدلى خۆت و بەقورىانى راست گۆى خۆتت بکا، بەخوا

نه گهر ټو مووچديت قبول بگردايه هدر ليزوه هدا بدردهم دوكانه كهي خوت
به شوق نه مبرديت»...

راسته خه لكي سلیماني نه وسدرده مه هینستا نه هاتبوونه وه سدرخزيان و گراني و
برسینتی شهرې جیهانی له پهل و پوی خستیوون و ټینگلیزه کان به پاره
بلاو گردنوه و به کیش کردنی خوارده مهنی بز ناوچه که توانیبویان زور که س به لای
خویانا داشکینن و هستی نه ته وایه تی شتیکی نوی بوه و تازه چه که ره ی
کردبوو، به لام تاراده یه ک هستی ټایینی ټیسلام له ناو میشکی زور که سدا
هینستا به هیز و به تاو بووه و به ټاسانی بوونی ټینگلیزه کانیان له ولاته که یان دا
قبول نه کردوه و هندی هه لونیستی ټاشکرای ټینگلیزه کان وه کو نه وه ی که
مینجهرسون شوننی بز ټنه خراب و داوین پیسه کانی نه وسدرده مه کردبووه و
پولیس پاریزگاری شوننه که یانی نه کرد به لام نه ورټزانه بوونی جینگه ی وا وه کو
(قهجه خانه) کفر و ناشایسته بووه و هدرچی به لای نه ودا بچوایه خول و دزی
نه کرا به سردا و بده و پشت سواری گوی درټزیان ټه کرد و وه کو نه گپنه وه
(جه لالی فاته بچکول) ناو یه کینک بووه له وانه ی که سدرپهرشتی نه شوینده ی
کردوه، له دواییدا که مینجهرسون رټیشتوه. شاربه دهریان کردوه و خول و دزیان
کردوه به سردیا، جگ له وه زه بروزه نگ و هدرپه شه ی نه فسرده سیاسیه کانی
ټینگلیز له ناو عه شایره کاندایان کردوه که زور له سدرټک عه شیره ته کان له
دوارټزی خویان له ده سلاتی له کیس چوونی خویان بترسن و ټینگلیزیان به
ملټوزم زانیوه و لینی ترساون و به خاوه نی فرټکه و ټوپ و ره شاش و لیره ی
ټالتونیان داناه له بهر نه وه نه و جزره کرده وانه ی ټینگلیزیش ده ورټکی زوری
بووه له و پاشگه زبوونه وه یه ی که سدرټکی عه شیره ته کانی به رامبدر به شیخ
مه محمود کردویانه ...

سالی ۱۹۵۴/۱۹۵۵ فرمانبهریوم له قه لادزه، بابه کر سلیم ناغای پټده ری
که ټینگلیزه کان به (کاپتن بابه کر) ناویان نه هینا و یه کینک بوو له دټسته
دیرینه کانی ټینگلیز ... ټینگلیزه کان به رامبدر به ولایه نگریده ی بابه کر ناغا، جگه
له وه ی که کردبوریان به قائمقامی قه لادزه و مانگانده یان نه دایه، خلات و
بدراتیان به لیره ی ټالتون پی نه به خشی ... له و سالی قه لادزه دا له گه ل

یەکیەک لە کورەکانی بابەکر ئاغادا که هاوڕێی قوتابخانەبووین لە منداڵیدا باسی ئەو پارانەی ئەوسای ئینگلیزکرا، ووتی با بام وەختی خۆی متمانەی بە ئینگلیزەکان نەبوو هەمیشە لەو دەترسا که پاشگەزبەندە و با بام دەترسا که ئەو پارانەی لێی وەرگرتبوون داوای لێی بکەنەو، لەبەر ئەوە هەتا ماوەیەک نەدی دەوێرا هیچ لەو پارانە خەرج بکا و هەمیشە چاوەڕوانی ئەوەی ئەکرد که پارەکانی لێ بسیننەو .

لە کۆتاییدا ئەو کتێب و نامیلکانەی که مینجەرسۆن نوسیویەتی و چاپی کردووە لەوانەی که پەیوەندی یان بە کوردی یەو هەیە ئەمانەوی وەکو لە کتێبەکی دوکتۆر کهمال مەزھەردا بلاوکراوەتەو ئێمەش بلاوی بکەینەو ٧٠

١- Mesopotamia and kurdistan in disguise دوچار بە ئینگلیزی چاپ کراوە بەکەم

سالی ١٩١٢دا دوھەم لە سالی ١٩٢٦دا

٢- Southern kurdish folcsong in kermenshahi dialect چاپی سالی ١٩٠٩

٣- Notes on kurdish dialect, the shadi branch of kermanji چاپی سالی ١٩٠٩

٤- Notes on kurdish dialect, sulaimania (southern kurdistan) چاپی سالی ١٩١٢

٥- Grammer of the kurmanji or kurdish language چاپی سالی ١٩١٣

٦- Elementary kurmanji grammer چاپی سالی ١٩١٩

٧- Kitabi Awalamini Qirradi kurdi کیتابی ئەوە ئەمین قیراڤەتی کوردی چاپی سالی

١٩٢٠

٨- A short anthology of Guran poetry مەهەستی لە شیعری شینۆە زمانی گۆڕان بوو

شباطی ١٩٢١ چاپ کراوە

٩- Nots on the Phonology of southen kurmanji چاپی ئەپرێلی سالی ١٩٢٢ .

ميجر سون

نالوزیوونی هه‌لۆنست به هۆی پاشگه‌زیوونه‌وه‌ی ئینگلیز و به‌هۆی هاتنی مینجهرسونه‌وه

کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز له به‌غدا، له‌وانه‌ی که ده‌ورپه‌شتی حاکی مه‌ده‌نیان گرتبوو وه‌کو مس بیل و ئه‌و ئه‌فسهره سیاسیانه‌ی که له ناوچه‌ی سلیمانی و له‌ناوچه‌کانی تری خواروی کوردستاندا کاروباریان پێ سپێزرا‌بوو، له یاداشت و کتیب و نوسین و راپۆرته‌کانیاندا به‌زۆری ره‌خنده‌یان له شیخ مه‌حمود و له نه‌شاره‌زایی و له بی ئیداره‌یی گرتوه که نه‌یتوانی‌بوو کاروبار بیات به‌په‌روه و نه‌ی توانی‌بوو ئه‌من و ئاسایش له ناوچه‌که‌دا به‌رپا‌ه‌کات به‌بی ئه‌وه‌ی ویژدانی خۆیان به‌خه‌نه‌کار و نه‌ختینکیش له‌و کرداره ناله‌بار و ره‌فتاره پیس و چه‌په‌له‌ی ئه‌فسهره‌کانی خۆیان و نۆکه‌ره‌کانی خۆیان ئه‌یان کرد روون بکه‌نه‌وه ...

هه‌ندی له نووسه‌رانی خۆشمان وه‌کو ره‌فیع حلمی و ئه‌حمه‌د ته‌قی له یاداشته‌کانیاندا ره‌خنده‌یان له دام و ده‌زگا‌که‌ی شیخ مه‌حمود و له خۆی گرتوه که نه‌یان توانی‌بوو بچه‌ری به‌جی هینانی ئه‌و ئه‌رکه‌ گزنگانه‌ی که پنیوست بوو له‌و رۆژانه‌دا به‌جی به‌هینانه‌ی و ره‌خنده‌شیان له‌و کاربه‌ده‌ستانه‌ گرتوه که شیخ مه‌حمود دای نابوون و هه‌ندیکیان ئه‌وه‌یان له‌بارا نه‌بوو ئه‌و ئه‌رکه‌ی که پنیان پێ‌سپێزرا‌بوو به‌جینی به‌هینان و بۆ نمونه ره‌فیع حلمی دامه‌زراندنی (سه‌ید بسم الله‌)ی به‌راست نه‌زانیه‌وه که بکری به‌ قومیسهر ... به‌لام ئه‌و نووسه‌رانه‌ی خۆمان وه‌نه‌بی‌ تنه‌ها هه‌ر ره‌خنده‌یان له شیخ مه‌حمود و دام ده‌زگا‌که‌ی گرتبیت، به‌لکو به‌ پینچه‌وانه‌وه‌ خۆین له دل و جه‌رگیان تکاوه به‌رامبه‌ر به‌و تاوان و ناپیاویدی که ئه‌فسهره ئینگلیزه‌کان و نۆکه‌ره‌کانیان له کوردستاندا ئه‌یان کردو ئیمه‌ش له‌م کتیبه‌دا سه‌رنج و خه‌م و په‌ژاره‌ی ئه‌وانه‌مان وه‌رگرتوه و هه‌ریه‌که‌ی له شونیی خۆیدا بۆ نمونه‌ی تاوانباریتی ئینگلیزه‌کانی ئه‌وپه‌رژه‌ کردومانن به‌ نمونه .

کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز له راپۆرت و یاداشت و کتیبه‌کانیاندا، جگه له‌و راپۆرتی مینجهر نوئیل نه‌بی که له پینشتردا باسمان کرد (راپۆرتی ژماره

C.O.730-13 سالی ۱۹۲۱) که به ناشکرا ره‌خندی له سیاست و له کاربه‌دهستانی خویان گرتوه، نیتر ئەوانی تر هەرچی رویداوه ههمویان دابوه پال شینخ مه‌حمود و ده‌ورپشته‌که‌ی .

دوای ئەوه‌ی که ئینگلیزه‌کان له‌و به‌ئینانه‌ی که دابویان به‌میلله‌تی کورد له خواروی کوردوستاندا پاشگه‌زبوونه‌وه و سیاستی خویان گۆری و بۆده‌جی‌هینانی ئەو سیاسته‌ تازه‌یان گهلینک ههلونستی نار‌ه‌ویان به‌رامبەر به‌ کورد پیشاندا و یه‌کینکی وه‌کو مینجهرسونیان کرد به‌ کۆته‌کی ده‌ستی خویان و نار‌دیان بۆ سلیمانی بۆ ئەوه‌ی شینخ مه‌حمود بشکینتی و له‌ سنوور و له‌ ده‌سه‌لاتی که‌م بکاته‌وه و به‌ ناشکرا بوو به‌ ملۆزم و وه‌کو که‌له‌گا سواری سه‌ری ههموولایه‌ک بوو ئینگلیزه‌کانیش دل‌یان به‌وه‌ خوش بووه که مینجهرسونیان نار‌دبوو ههلونستیان بۆ ته‌خت بکاو نارام و ئاسایش به‌رپا بکا و له‌جیاتی ئەو دام‌وده‌زگا لاوازه‌ی شینخ مه‌حمود داینا‌بوو دام‌وده‌زگایه‌کی رینک‌و‌پینکی پر له‌ یاسا و پر له‌ عه‌داله‌ت ساز بکا و له‌ ماوه‌یه‌کی که‌مدا واله‌ خه‌لک بکا ههمویان شینخ مه‌حمودیان له‌ به‌رچاو بکه‌وی ...

به‌لام ئەوه‌ی ناشکرایه که مینجهرسون به‌ کرده‌وه‌کانی خزی نه‌ک هەر وای کرد خه‌لک له‌ ئینگلیز بیزاریه‌ت به‌لکو خه‌لکی والی‌کرد که به‌جارینک هیویان به‌ ئینگلیز و به‌و پروپاگه‌ندانه‌ی که بلا‌ویان کرد‌بووه نه‌مینیت جگه‌ لای ئەوانه نه‌بیت که بویون به‌نۆکه‌ر و به‌کری گرتی و جگه‌ له‌و پار‌ه‌دار و بازرگانانه نه‌بی که خویان به‌ستبوو به‌ پینچه‌کی ئەو بینگانه‌ داگیر‌که‌روه که گویا بۆ ئەوه هاتبوو له‌ زولم‌وزوری شینخ مه‌حمود و ده‌وربه‌ره‌که‌ی بیان پار‌یزنت ...

له‌ باسه‌کانی پینشودا له‌ پاشگه‌زبوونه‌وه و هزی پاشگه‌زبوونه‌وه‌ی ئینگلیزدا زور شتمان نووسی وه‌کو یاداشته‌کانی ئەحمه‌د خواجا و ئەحمه‌د ته‌قی و شینخ ره‌ئوفی شینخ مه‌حمود .

لیزه‌دا ئەمانه‌وی ده‌قی ئەو چه‌ند دیری ره‌فیق حلمی بلا‌ویکه‌ینه‌وه له‌به‌رگی دوهمی یاداشته‌کانیا له‌لاپه‌ره ۱.۵ - ۱.۹ باسی کردوه ده‌ریاره‌ی ههلونستی ئەو رۆژانه‌ی که مینجهرسون بویو به‌ ههموشتینک و شینخ مه‌حمودی خستبوو پشت‌گۆی و پرس و رای پی نه‌ده‌کرد بۆ ئەوه‌ی بزاین ئەوانه‌ی که خویان

به‌ستبوو به ئینگلیزه‌وه و له‌و پڕۆژانه‌دا بوون به کلک‌و‌گویی بزچی له‌و پڕۆژانه‌دا ده‌نگی بینزاری خۆیان ده‌رنه‌بریبوو به‌رامبه‌ر به‌و فریشته‌یه‌ی که له‌ کورد بوو به‌ مێزده‌زمه‌...

ره‌فیق حلمی له‌ یاداشته‌کانیا ئه‌لی:

« شینخ مه‌حمود له‌ هه‌واڵ گه‌یشتبوو وه‌ له‌ ئینگلیزه‌کان ساردبووه‌وه، ئیتر هیوای هیچی پێیان نه‌مابوو، له‌به‌ر ئه‌مه‌ ئه‌ویش له‌ ژێره‌وه‌ خه‌ریکی ئه‌و ره‌ئیسانه‌ بوو که ئه‌یتوانی له‌گه‌ڵیاندا رێک‌به‌کویت. له‌ولای تریشه‌وه‌ ئه‌وانه‌ی متمانه‌ی پێ‌ده‌کردن به‌دزیبه‌وه‌ ئه‌یناردن بۆ ئه‌ملاو ئه‌ولای عیراق. نه‌بزی گه‌وره‌کان و ره‌ئیسه‌کانی تاقی ئه‌کرده‌وه‌، له‌ناحه‌زه‌کانی ئینگلیز ئه‌گه‌را، ئه‌یوست بزانی‌ت که بیری خه‌لکی شاره‌کانی تر چۆنه‌ به‌رامبه‌ر به‌ ئینگلیز. حاکمه‌کانی ئینگلیز له‌ هه‌موو لایه‌کدا دوژمنیان بۆ خۆیان په‌یدا‌کردبوو، هه‌ر ساته‌ نه‌ ساتینک یه‌کینکیان ئه‌کوژرا. له‌ رووی ده‌سته‌و‌دائیره‌ی خراپ و نه‌خوینده‌وار و جاسوسانی بێ‌ غیره‌ت و بێ‌ شه‌ره‌فه‌وه‌ هه‌ر که‌سینکی تۆزێک فامیده‌ و تینگه‌یشتو، که‌م و زۆر خوین گه‌رم و خاوه‌ن غیره‌ت هه‌بوو، هه‌مویان له‌ حوکومه‌ت هه‌لگه‌یرا بوه‌وه‌. ئه‌م داخ له‌ دلانه‌ له‌ هه‌موو لایه‌ک به‌بێ‌ ترس و لێکدانه‌وه‌ی دوا‌پۆژ که‌وتبوونه‌ سه‌رو‌پۆته‌لاکی ئینگلیز.

له‌زۆریه‌ی شاره‌کانی عیراقدا به‌دزیبه‌وه‌ (کۆمه‌ڵ) رێک‌خرا‌بوو و پۆژ به‌ پۆژ له‌زیاده‌بوون و په‌ره‌سه‌ندن‌دا‌بوو. گه‌لێک له‌وانه‌ی که پێیان خۆش‌بوو (تورک) له‌ عیراق ده‌رچوو‌بوون و وایان ئه‌زانی که ئینگلیزه‌کان پزگاره‌ری قه‌ومه‌ بچوو‌که بێ‌ده‌سه‌لانه‌کانن له‌ژێر چنگی ده‌ولته‌ گه‌وره‌کان و بۆ ئه‌وه‌ هاتوون که ئاسایش بخه‌نه‌ وولانه‌وه‌، برسپیه‌تی نه‌هیلن، راستی و ماف (حه‌ق) بلا‌ویکه‌نه‌وه‌، ورده‌ ورده‌ بیران گۆرپیوو و بایان‌دا‌بووه‌وه‌، واته‌ بپه‌نه‌وه‌ به‌ (تورک‌خوا) ...

(لێره‌دا ویلسنی حاکمی گشتی بریتانیا له‌ لاپه‌ره‌ (١٣١) کتێبه‌که‌یدا ٤٧، دانێ پێدا‌ده‌نی‌ت که‌ کرده‌وه‌ی ئه‌فسه‌ره‌ ئینگلیزه‌کان له‌و پۆژبه‌دا و ئه‌و سیاسه‌ته‌ی که له‌سه‌ری ئه‌پزێشتن وایان له‌ کورده‌کان کرد‌بوو ئه‌و پڕو پاگه‌ندانه‌ی که تورکه‌کان بلا‌ویان ئه‌کرده‌وه‌ به‌راستی بزانی که به‌ کورده‌کانیان ئه‌وت: ئینگلیزه‌کان و مأموره‌کانیان هه‌روه‌کو رووسه‌کان له‌گه‌ڵتانان ئه‌جولێنه‌وه‌ و

بده در دینکتان نه بدن له دواروژدا واتان لی بیت ده ست و پینی عدره ب و کلدانی یه کان ماچ بکن، نهو تورکخواپانه به هه مو جزونک پروپاگانده یان بز تورک نه کرد. نه مه گه یشتیوه راده یه کی وا که نیت زورک هس نه بان نه ویزا باسی کورده ایته ی بکن، چونکه له لایه ن تورکخواگانه وه به نۆکه ری ئینگلیز نه درانه قه لّم و یا به خائین و جاسوس دانه نران.

مینجهرسون حاکمی تازه ی سلیمانی که ماوه یه ک پینش شهر ی گه وه (سالی ۱۹۰۹) به خۆگۆرین و بهرگی (خه فیه وه) وه هاتبوه کوردوستان و به یه کینک له شاره زاکانی هه والی کوردوستان نه ژمیرا، له روی فیزو تهر زلی خۆی و مه رای و دوور روی زوری خه لقه وه ورده و ده جله وی حوکی له ده س درنه چوو وه له ده س وه شاندن و هه پس و جهر یه کردن به ولاره رینگه یه کی ئیداری بز نه ماپه وه، له بهر نه مه گه لیک که سی کردبوو به دوژمنی خۆی.

وه کی تریش به بۆنه ی جاده کرده وه و رینگا دروست کردن ژماره یه کی زور کورد و عدره ب و عه جمی له ژیر دهستی (عهزیز خان) ناوینکی (فهیلی) دا کۆ کردبوه وه و به ناوی (موهه ندیس) و موراقیبی کزینکاره وه خستبونه هه چوار لای سلیمانی. عهزیز خان که نه خوینده وارینکی تهرزل و توش بوو چاری عهززی نه ته بینی و له دوای (سۆن) هه خۆی حیساب بوو.

له ناو موراقیبه کانیشا هی وای تیابو ناوی خۆی به زه حه مت نه نوی. نه مانه رینگا کانیان راست نه کرده وه و رینکیان نه خست وه یا له سه ر جۆگه و شیوو ناوه رۆی که ندو کۆسپی شاخه کاندا پردیان دروست نه کرد. له م رینگانه دا دراوینکی ئینجگار زور خه رج کرا به لام به شی زوری نه م دراوه که به لیشاوی له صندوقی میری ده ر نه چوو له رینی وه کیله کانیه وه نه چوه خه زمه ت عهزیزخان و له ویشه وه به ره و ژوو نه بوه وه و وه کو نه مان بیسته وه نه چوه گیرفانی مینجهرسونی حاکمی بی شهریکی هه ریمی سلیمانی. سۆن به مه شه وه نه ته وه ستا، له وه نه چوو که بیه وی کرده وه کانی له خه لقی بشارینه وه، له بهر نه وه له تینگه یشتوه کان و نیشتمان په روه رده کان بوو به (قه ره قۆش) و به چه شنی ئیداره ی نهو (قه ره قۆش) هی میسر ناچه ی سلیمانی نه برد به رپوه .»

ره فیق حیلمی له یاداشته کانیانیا نه لی:

«رؤز نه بوو له سدر تهرسی ولأخ چندن لادی یه ک جهریمه نه کړنت، که سؤن به بازارا برؤیشتایه نه بوو خاوهن دوکان و کړنکاره کان به جارنیک راست بنه وه و له سلأویا بوه ستن، نه بوایه رنېوار خزی لادایه و پزی بؤ چؤل کا. پؤلیسینک لهرزی لی بهاتایه وه یا جاسوسینک نه خو شکه وتایه، به گوره و بچوکه وه نه بوایه بچنه ماله کدی و هه والی بهرسن و دوعای خیرى بؤ بکه ن. حه بیوم نه فنه ندی جووله که که به مندالی له گدل مندا قوتابی بوو، کوپی کابراهه کی حه مالی گؤمرگ وه یا خه راردروو بوو له م ده ورده دا بوو به قومیسدری ناوچه (مامور مرکز). جارنکیان نه و حه بیومه تووشی لهرزوتا هات، گوره و خه لک شکى تیا نیه که له پرودا ده نگیان نه نه کرد و (لینو) یان بهر لینو نه نه نا. به لأم له تاقمی دوو پرو و مونافیه کان به لاره که س نه ما بوو له م حاله وه رس نه بی. شاری سلیمانی له ژیره وه وه کو مه نجه لی سدر ناگر قولپی نه دا. له بهر نه وه که مینجه رسون که و ته شه فرؤشتن به شیخ مدهمود و ویستی سدری پی بنه ونینت، شیخ توانی به گورجی بینه ده ست و شورشینک بینه وه»

به و جزره بزمان ده رکوت که ئینگلیزه کان دواى نه وهی مینجه رسونیان ناره سلیمانی و ده ستی کرد به حوکمی قهره قوش و هه ر پؤزه بیانویه کی به شیخ مدهمود نه گرت و موچه کدی له (۱۵) ههزار روپیه وه کرد به (۱۰) ههزار روپیه و حه ره سه کانی لی کینشایه وه و هه ره شهی له خه لک و له نه فسه ره کورده کان نه کرد که له شیخ مدهمود دوور بکه ونه وه ئیتر شیخ مدهمود بؤی ده رکوت که نه و په فتاره ی مینجه رسون شتینکی خورابی نه بووه به لکو به هؤی گؤرپنی سیاسه تی بریتانیا وه بوه به رامبه ر به کورد، ئیتر شیخ مدهمود چاری نه ماو که و ته خو کؤر د نه وه و په یوه ندی کردن له گدل دؤسته کانیا و بهر له وهی به چه ک پرو به پروی ئینگلیزه کان بینه وه نه م نامیده ی نارد بؤ ویلسن: «۳»

«هیومان زور به هیز بوو که به ندی په یمانه که تان به جی بهینن، به لأم ئیستا کرده وهی پیاوه سیاسیه کانتان له وه ناچیت و نه نه بوایه به رامبه ر به قه ومینکی نازادی خواز بکړنت. من وای به باش نه زمانم که زوو حه قی کورد به ریت نه گینا کورد ناچاره حه قی خزی بسینت.»

باش نه وهی شیخ مدهمود هیچ نه نجامینکی ده سگیر نه بوو، چاری نه ما که و ته

خوی و خوی گورج کرده‌وه و ناردی به‌شونین مه‌حمود خانی دزلی‌دا که به له‌شکرینکی چه‌کداری زوری هه‌ورامی‌یه‌وه گه‌یشته شارباژنپ. که مینجدرسون بیستی نه‌وه له‌شکره‌ی مه‌حمود خانی دزلی‌دا هاتوه، نه‌م نامه‌یی نارد بۆ شیخ مه‌حمود: «۲»

« وه‌کو بیستومه مه‌حمود خانی دزلی به له‌شکرینکی زوری چه‌کداری هه‌ورامی‌یه‌وه گه‌یستوه‌ته شارباژنپ و دینت بۆ دیده‌نیتان. تکایه تی‌زی بگه‌یه‌نن که پنیوسته‌ته‌ننا خوی و (۱۰) که‌سی بی‌ چه‌ک زیاتر نه‌یده‌نه ناو‌شاره‌وه وه نه‌گه‌ر چه‌کیان پی‌بوو هه‌ر له‌رینگاوه چه‌که‌کانیان ببه‌نه پزلیس‌خانه به‌بی‌ چه‌ک بین.»

سۆن. حاکی سیاسی

۱۸/م‌ایس/۱۹۱۹

نه‌حمه‌د خواجا له‌ یاداشته‌کانیا نه‌لی: شیخ مه‌حمود به‌وه نامه‌یه‌ی مینجدرسون زور سه‌غله‌ت بوو رۆژی ۲/ی م‌ایس ۱۹۱۹ مه‌حمود خانی دزلی به‌ خوی و له‌شکره‌که‌یه‌وه گه‌یشته سهر که‌لی گۆژه‌ و چاره‌پوانی فدرمانی حوکومداری نه‌کرد مینجدرسون به‌بی‌ لینکدانه‌وه و به‌ په‌له به‌بیانوی نه‌وه‌ی که‌ نه‌چینت ژنه‌که‌ی له‌ به‌سه‌ر به‌هینیت، سلیمانی به‌ جی‌ هینشت و به‌رله‌وه‌ی به‌روا فدرمانی جه‌نگ و به‌ر به‌ستکردنی هاتنی مه‌حمود خانی سپارد به‌ (مینجهر دانلیس) که‌ له‌وه‌ کاته‌دا پیاده‌ی لیثی له‌ ژیر فدرمانده‌ی ره‌زابه‌گ‌دا بوو و سواره‌ی لیثی له‌ ژیر فدرمانده‌ی (جمال عرفان)‌دا بوو له‌ بناری گۆژه‌ و سهرکاریزی (حسینه‌ جزلان) که‌ له‌ناو چادرا بوون (هیزی لقی هه‌موی له‌ ژیر سهرکرده‌یه‌تی مینجهر دانلیس‌دا بووه)

رۆژی ۲۱/ی م‌ایس له‌گه‌ل هیزی مه‌حمود خاندان به‌ شاخی گۆژه‌وه که‌وته شه‌رکردن که‌ هه‌تا ئینواره درێزه‌ی کینشا، به‌لام هیزی لیثی خوی پی‌ نه‌گیرا و کهایه‌وه داوه و خویان گه‌یانه‌ به‌رگای حوکومدار و چوونه‌ پالی و سواره و پیاده‌ی لیثی هه‌موو به‌ جارنک چه‌کیان فه‌ری‌دا و هاواریان کرد: کورد کورد

ناکوژی.

ئەو پۇژە جمال عرفان لە گەڵ سوارەکانیا گەڕایەو بەلام پەزا بەگی فرماندەوی
پیاوێ لیقی لە گەڵ (. . ۱) چە کداریا هەتا نیوێ شەو مایەو شەری کرد هەتا
گیرا و هینرایەو بۆ سلیمانی.

لە دواییدا باسی ئەو شەپە بە دورودرێژتر ئەکەین.

کە ئەو شەپە دەستی پێ کرد هەموو ئینگلیزەکانی ناوشار گیران و کۆکرانەو
و بە ریزەو لە کۆشکی حوکمداریەتیدا دانزان و مأمور و پیاوێ کانیشیان لە
(دەبۆ) دانزان و لەلایەن شیخ مەحمودەو ئەم تەلگرافەوی خوارەو نیرا بۆ
ویلسن: «۳»

« کورد لەووزەیدا ئەما، ئیتر بە قسەوی ئیوێ تەفرە ناخوا و بۆ ئازادی دەست
دراپە چەک، گیانی هەموو پیاوێ کانتان لە ژێر دالەوی خۆمداپە، بۆ ئەووی خوین
نەپژێ حەقی خۆمان بەدەنی کە ئازادی کوردە و وەعدتان بە جێ بینن».

هەرەو ها شیخ مەحمود نامەشی نارد بۆ سەرۆک عەشیرەتەکانی سۆزان و
ناوچەوی بادینان کە ئەمە پوختەوی ئەو نامەیدەبوو: «۴»

«ئینگلیزەکان ناچاریان کردین دەست بەدەینە چەک و خۆمان لە ژەنگ و ژاری
ئینگلیز پزگار بکەین، پشت بە خوا سەرکەوتن بۆ کوردە، ئینگلیز نایەوی کورد
بە سەرپەستی بژی و نایەوی بە ئادەمیزادمان بزانیت»

دەربارەوی ناردنی ئەو نامەیدە جارێک شیخ باباەلی شیخ مەحمود بۆی
گێڕامەو و وتی ئەو نامەیدە کە باوکم بۆ شیخ ئەحمەدی بارزانی ناردبوو
بە (فەخری بەگی و اصف بەگ) دا ناردبووی کە فەخری بەگ ئەگاتە بارزان
شیخ ئەحمەد لەوی نابی و لەدوای سێ پۇژ ئەگە پێتەو و نامەکەوی ئەداتی:

کاک مەسعود بارزانی لەم پەروو لە کتێبە کەیدا (البارزانی و الحركه\ التحريره\
الکرديه) «۲۳» دەربارەوی وەرام بۆ ئەو نامەیدە کە شیخ مەحمود ناردبووی بۆ
شیخ ئەحمەد ئەلی:

« کە شیخ مەحمودی حەفید دەستی کرد بە شۆرشەکەوی و پوو بەپرووی
ئینگلیز بوووەو لە مانگی مایسی ۱۹۱۹دا، شیخ ئەحمەدی بارزانی نامەوی نارد
بۆ هەندێ لە سەرۆک عەشیرەتەکانی ناوچەوی بادینان بۆ ئەووی لایەنی شیخ

محمود بگرن و خوشی بۇ ئەو ھەندى چەكدارى بارزانى نارد بۇ ئەو ھى بەشدارى شۇرشەكەى شىخ مەحمود بگەن . ئەو چەكدارانە لە ناوچەى (دۆلى بىاو) كە بەشىكە لە ناوچەى سوورچىبەكان لە پۇژھەلاتى بارزاندا و بە پىنگەى خەلىفان - بارزاندا تى پەرىن و ھەندىكى لەونە نارد و ھەندىكى تى لەپىنگەى (بالەك) ەو نارد و ھەردوو تاقم لەپىنگاياتا پوو بەروى ھەندى بەكرى گىراوى ئىنگلىز پونەو و لەوشەردا ھەندىكىان لى كوژا...

بەلام بەرلەو ھى ھىزە كە بگاتە سلیمانى شىخ مەحمود لە دەربەندى بازباندا بە دىل گىرابوو، لەبەر ئەو گەرانەو بۇ ناوچەى بادىنان»

كاك مەسعود لە كىتیبەكەيدا ئەلى: «ھەندى لەو سەرزك عەشىرەتەنى ناوچەى بادىنان كە شىخ ئەحمەدى بارزانى نامەى بۇ ناردبون كە يارمەتى شىخ مەحمود بەن نامەكانى شىخ ئەحمەدىان دابوو بە ئىنگلىزەكان و ئەوانىش ئەوئەدى تر قىنىان لە شىخ ئەحمەد ھەلسا و پەرياندا لە بارزان بەن و ناوچەكەيان پى چۆل بگەن لە جىاتى ئەوان ئاسوورىيەكانى تىا نىشتەجى بگەن».

لەباسى پزوتنەو ھى ھىزى نەتەوايەتیشدا بەر لەمە باسى ئەو تەقەلايەى شىخ ئەحمەدمان كروە بۇ يارمەتیدانى شىخ مەحمود .

ئەو پاستى بى ئەو ھى كە ئىنگلىزەكان و نەبوى پەفتارىان تەنھا لە سلیمانىدا بەو جۆرە بوى باسماكرد و بوو بە ھى پاپەرىنى شىخ مەحمود و ھاوكارەكانى بەرامبەريان بەلكو لە ھەمو ناوچەكانى تى كوردوستاندا رەفتارىان لەو ھى سلیمانى باشتەر نەبوو بەلام سىياسەتى مل شۇركردن بە كورد شتىك نەبوو كە ئىنگلىزەكان بە ئاسانى بتوانن بىبەنەسەر لەبەر گى دوھەمى ئەم كىتیبەدا بە دوور و درىزى باسى ئەو پاپەرىن و ئەو شۇرشانە ئەكەين كە لە ناوچەكانى تى خواروى كوردوستاندا جگە لەو شۇرشەى شىخ مەحمود بەرامبەر بە ئىنگلىزەكان كەربوى لە ھەموى ئەدوینن و بۇمان روون ئەبىتەو چۆن سىياسەتى نارەواى ئىنگلىز لە ماو ھى دوورخستەنەو ھى شىخ مەحمودا بۇ ھندستان چۆن لە ماو ھى ئەو سى سالدەدا ھەمو ناوچەكانى تى كوردوستان ئالۆز بوو و ئىنگلىزەكان چارەسەرى ئەو رووداوانەيان نەكرد و لە ئەنجامدا لە سالى ۱۹۲۲دا دووبارە

ناچار بوون شیخ مەحمود لە ھندستانەوہ بەھینتەوہ و بیکەن بە ھوکومداری کوردوستان وەکو لە شوننی خۆیدا بەدوود و درێژی باسی ئەکەین و یەکەدەکە لەو دژکیومینتانی ناو ئارشیفی وەزارەتی دەرەوہی بریتانیا ئەدوینن کە باسی ئەو راپەرێنانه ئاکات لە ناوچەکانی کوردوستاندا .

ئەحمەد تەقی لە یاداشتەکانیدا دەرپارەیی روو بە روویونەوہی شیخ مەحمود لە سلیمانیدا بە ھزی ھیزی پینشمەرگەکانی مەحمود خانی دزلیدەوہ کە بۆ یارمەتی شیخ ھاتبوون بەرامبەر بە ئینگلیز ئەلی: «۴»

«شیخ مەحمود بە نھینی داوای لە مەحمود خانی دزلی کرد کە بە بیانووی زیارەتی مەرقدەدی کاک ئەحمەدی شیخەوہ خۆی و ھیزەکانی رووہ و سلیمانی بین. کە ساتینک مینجەرسۆن داوای لە شیخ مەحمود کرد کە رینگە ئەدا مەحمود خانی دزلی بەو قەلەبالغیە بێتە ناو سلیمانیدەوہ شیخ لە وەرامدا پنی ووت: ناتوانی رینگا لەو کەسە بگری کە ئەبەوی بێت بۆ زیارەتی کاک ئەحمەدی شیخ، ئەوہبوو ھیزەکانی مەحمود خان لە ۱۹۱۹/۵/۲۱ دا گەیشتنە سەر شاخی گۆژە و لە ۱۹۱۹/۵/۲۳ دا لەلایەن ھیزەکانی کوردەوہ دەست بەسەر سلیمانیدا گبیرا» ئەحمەد خواجا لە یاداشتەکانیا دەرپارەیی ھەلۆنست لە سلیمانیدا لەو رۆژانەدا ئەلی: «۳»

«ساتینک ئەو ئینگلیزانەدی لە سلیمانیدا بوون گیران و ھینران بۆ کۆشکی ھوکومداریدەتی، شیخ مەحمود خۆی چوو بە پیریانەوہ و یەکەدەکە دەستی گۆشین و پنی ووتن: ئیوہ میوانیکی خۆشەووست و بەرێزی خۆمن، دلتان ھیچ نەکات بە سەریدەستی ئەژین .

شیخ مەحمود رووی کردە گرینھاس (کە مینجەرسۆن کردبوی بە جی نشینی خۆی) و لینی پرسی: کوا (سۆن)؟ ... تۆبوی بە ھەوینی نانەوہی ئەم شەرە ! زۆر باش ئەزانیت ئیمە چیمان لە ئیوہ ئەووست بەلام نەمانزانی ئیوہ چیتان لە ئیمە ئەوی ؟؟

لە پاش دانیشتن و دل ئەوازشینکی زۆر، روی کردە گرینھاس و پنی ووت: «من لە رینگە ئازادی گەلەکەما زۆر بە پاکی و بە راستی ھاتم بە پیر ئیوہ بە ھیوایەکی زۆر گەورەوہ چاوەرینی بەجینھانی ئەو بەلێنانەتانم ئەکرد کە

بهشده‌فی بریتانیا دلتیا کرابوین، کهچی تزو سون ناگرتان بهردایه هیوای کورد و به‌لئینه‌کانتان له‌بیر چره‌ووه ... داخه‌که‌م نه‌بوایه له‌پژوی خزیدا رینگه‌م نه‌دانایه... چونکه وایزنام له‌مه‌ی ئیسته‌تان زیاتر پی‌نده‌کردین!!!».

به‌لام له‌پاش‌چی..... له‌پاش باران که‌په‌نک؟... لیزه‌دا ره‌خه‌که‌ی حاجی سدید حسنی مامی شیخ مه‌حمودمان دیته‌وه بیر که به شیخ مه‌حمودی وتبوو: مه‌حمود، نه‌بوایه هه‌موو شتیکت له‌پیشه‌وه بۆ روون ببوایه‌ته‌وه نه‌وسا هوکو‌مداریه‌تیت قبول بکر‌دایه) ...

به‌و پی‌یه ئینگلیزه‌کانی ناو سلیمانی هه‌مویان گیران که بریتی بوون له :

۱- مینجر گرتنه‌هاوس - جینگری حاکی سیاسی (مینجرسون خوی

ده‌ریاز کردبوو)

۲- کاپتن دۆگلاس معاونی حاکی سیاسی

۳- کاپتن هۆلت معاونی سیاسی

۴- کاپتن رایت معاونی سیاسی

۵- مینجر دانلیس - فرمانده‌ری هیزی لیتی و دانشمه‌ندی سوپای هوکو‌مدار

۶- شکوفیل - سارجنت مینجر

۷- کاپتن بۆند حاکی سیاسی چه‌مچه‌مال که له‌و رۆژانه‌دا هاتبوه سلیمانی

(له‌داویدا که شیخ مه‌حمود نیرابوو بۆ هندستان که‌ریم به‌گی فتاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند کوشتی وه‌کو له‌ به‌رگی دوهمه‌ما باسی ئه‌که‌ین).

نه‌و گبیراوانه‌ی سه‌ره‌وه چه‌ند نه‌فه‌رینک سه‌ریازی ئینگلیزیشیان له‌که‌لا‌بوو مه‌نموره هیندی و عه‌ره‌ب و ئه‌فغانی و ئیرانیه‌کان له‌که‌ل هه‌موو خزمه‌تکاره‌کانیانا که ژماره‌یان (۲۰۰) که‌س بوو به‌ره‌لا کران و سه‌ریه‌ست بوون جگه له (۱۵) ماموری هندی گه‌وره له‌که‌ل چه‌ند ئینگلیزنکا نیرانه قشله (ده‌بو).

ماموستا ره‌فیق حلمی باسی نه‌و رۆژانه‌ی دوای گرتنی ئینگلیزه‌کان و

شۆرشه‌که‌ی شیخ مه‌حمود له‌ یاداشته‌کانیا به‌م جۆره ئه‌کا: «۲»

«له‌و کاته‌دا که ئینگلیزه‌کان هه‌ولیان نه‌دا شیخ مه‌حمود بشکینن و دۆسته‌کانی لی دوور به‌خه‌نه‌وه و ده‌می خه‌لکیان چه‌ور ئه‌کرد بۆ نه‌وه‌ی له‌ شیخ

محمود هدلگه پنده، شیخ محمود به ته‌واوی له م‌رام و ره‌فتاری ئینگلیزه‌کان گه‌بشتبوو، هیچ ئومیندینکی پنیان نه‌مابوو، بویه ئه‌ویش له‌گه‌ل هندی سهرۆک عه‌شیره‌ت و خوینده‌وار و ئه‌فسه‌ری کوردا که‌وته گفت و گۆ و که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌ماوه‌ند و هه‌باسی مه‌حمود ئاغای پژه‌هر و مه‌حمود خانی دزلی له‌ پیزی دۆست و سویند خواره‌کانیا بوون، نا‌ره‌زایی و بیزاری خه‌لک له‌ نا‌وچه‌کانی خواروی کورده‌ستان به‌رامبه‌ر به‌ هه‌لۆنست و به‌ کرده‌وی نا‌ ره‌‌وا‌ی ئینگلیزه‌کان هیوا و تین و ئومیدی به‌ شیخ مه‌حمود دابوو، هه‌لگه‌یرساندنێ شۆرش و راپه‌رین له‌ نا‌وچه‌ی زاخۆ (نیازی له‌ راپه‌رینی عه‌شیره‌تی گۆیان بووه) دژی ئینگلیز شیخ مه‌حمودی خسته‌ سهر ئه‌وه‌ی شوپشینک دژی ئینگلیزه‌کان به‌ریا بکا و به‌ نه‌هینی پای‌سپارد مه‌حمود خانی دزلی به‌ خۆی و (٣٠٠) چه‌کداره‌وه، به‌ ناوی زیاره‌تی کاک ئه‌حمده‌وه بینه‌ سلیمانی و له‌ ١٩١٩/٥/٢١ هاتنه‌ سهر شاخی گۆیژه‌ و رژانه‌ ناو شاری سلیمانیه‌وه و هه‌تا ئه‌و هیزه‌ نه‌گه‌بشتبووه سهر شاخی گۆیژه‌ ئینگلیزه‌کان ناگاداری هاتنی ئه‌و هیزه‌ی مه‌حمود خانی دزلی نه‌بوون.

هیزه‌کانی مینجه‌ر (دانلیس) که‌ بریتی بوو له‌ (٢٠٠٠) پیاده‌ و (٤٠٠) سوار، له‌ دوا‌ی چه‌ند ته‌قه‌یه‌ک و کوشتنی دوو ئه‌فسه‌ری ئینگلیزی و چه‌ند نه‌قه‌رنک بلا‌وه‌یان لی کرد و ئه‌وانه‌ی کورده‌بون له‌ناو هیزه‌کانی دانلیس‌دا چوونه‌ پال هیزه‌که‌ی شیخ مه‌حمود و دانلیس به‌ دلی گیرا (به‌لام مینجه‌رسۆن له‌و راپۆرت‌ه‌ی له‌ دوکیومینتی ژماره‌ C.O.730-13-3341 که‌ له‌ باسی پاشگه‌زبوونه‌وه‌ی ئینگلیزدا لی‌ی دوا‌ین ژماره‌ی هیزه‌که‌ی به‌ که‌متر ده‌ست نیشان کرده‌وه).

به‌لام مینجه‌رسۆن به‌ر له‌ گه‌بشتنی هیزه‌که‌ی مه‌حمود خانی دزلی بۆ ناو شاری سلیمانی (گرینه‌هاوس)‌ی کورده‌بوو به‌ وه‌کیلی خۆی و له‌ ١٩١٩/٥/٢١ دای خۆی گه‌یانه‌ که‌رکوک.

ویلسنی حاکمی گشتی بریتانیا دوا‌ی ئه‌و رووداوه‌ و گرتنی ئینگلیزه‌کان به‌ فرۆکه‌ به‌سهر سلیمانی‌دا فه‌ری و به‌یان‌نامه‌ی بۆ شیخ مه‌حمود بلا‌وکرده‌وه و داوا‌ی له‌ شیخ مه‌حمود کرد بۆ گفت و گۆ به‌چینه‌ به‌غدا.

شیخ مه‌حمود به‌ هۆی ئه‌و ئینگلیزه‌انه‌ی که‌ له‌ (ده‌بۆ)‌دا ده‌ستی به‌سه‌راگرتیون هندی مه‌رجی دانا بۆ ئه‌و چوونه‌ی بۆ به‌غدا به‌لام ویلسن ئه‌و مه‌رجانه‌ی شیخ

محمودی قبول نه کرد، دواى نه وه ويلسن به فرۆكه چوه ههله بجه بۆ نه وهى
نه فسدرى سياسى له ههله بجه (نيازى له فرۆكه وانى ئينگليزى كه كرابو به
موعاونى حاكمى سياسى له ههله بجه) كه ههله بجه له لايهن هه ورامى په كانى
سهر به شينخ مه محمود وه گيرابوو بزگارى بكا، بهلام هيچى پى نه كرا و له
دواييدا به هزى ته قهلاى خانى ژنى وه سمان پاشاوه دهرياز كرابوو»

ره فتيق حلمى له و كاتدا كه ئينگليزه كان له سليمانيدا گيران و هيزى مه محمود
خانى دزلى هاته ناو سليمانيه وه نه وسا نه وه له گهله (بيل) دا له (ره واندىز) بو، له
يادا شته كانيا له باسى هه لوئستى نه و پوژانه له ناوچهى ره واندىز و ده ورو به ربا
نوسيو به تى: ٢٠»

«كه دهنگى شوڤشى شينخ مه محمود له ره واندىز و له ناو عه شايده ره كانا بلاو
بو وه گهلى كهس پى خوشبوو به تايبه تى نه وانهى له ئينگليز نا ره زا بوون و
ئيتر هه رچيت نه بينى چهكى له خۆى نه داو خۆى بۆ شهڤ ناماده نه كرد ... زۆر
له مانه ئۆقره يان لى ههله گيرابوو به ته ما بوون شوڤشه كهى شينخ مه محمود په ره
بسنيئت و به نه نيته وه و بگاته نه مديوى زى، چاوه رى بوون له شكرى شينخ
مه محمود نزىك بكه وينته وه و به رى كۆيه بگري هه تا نه مانيش له عاستى
خۆيانه وه پاست بينه وه و دهس بده نه چهك و شوڤش بگيرن، هه والى زۆر سه به ر
بلاو نه بو وه ده ربارهى شوڤشه كهى شينخ مه محمود و خهلك نه وه نه دهى تريشى
نه نايه سهر بهلام له گهله نه وه شدا نه و جوژه قسانهى كه بلاو نه بو وه وه كو
نه فسانه و خه رافات كارنكى به تينى هه بوو، ته زويه كى خوش گه رمى نه هينا به
گيانى كورده كانا.

له و پوژانه دا عه ماري حوكومهت له ره واندىز هه موو ته حره زه خيره په كى
تيادا بوو، تالانى عه ماريكى وا له و پوژانه دا بۆ دينهات و عه شايه ر شتىكى كه م
نه بوو، شارى ره واندىز ته نها دوو ئينگليزى لى بوو (بيل) و مولازمىكى موعاونى
بيل و هيزى ئينگليز له كورده به كرى گيراوه كان پىك هاتبوو ١٥ تا ٢٠
نه قه ر نه بوو كه له ژىر سه ر كرده تى (نورى باوئىل ناغا) دا بوو به پوژ
موعاونه كهى بيل مه شقى پى نه كردن. هاوین بوو، ناغا كانى عه شايه ر به سه لتى
خۆيان و ته نه گچيه كانيان ما بوونه وه و كوچ و باربان په وانه كرده بوو بۆ كوئستان

و چاره‌پزی هدراکه‌ی شیخ‌محمود بوون.

بیل له‌وه‌ستاونکی سامناکدابوو له‌ ماوه‌ی دوو رۆژدا پر به‌ گونیده‌یک (بانکنوت)ی گه‌یانده‌ ره‌واندز و له‌ سهرده‌سی خۆم‌دا ئەم لیشاوه‌ روپیده‌ی به‌سەر ئەوانه‌دا بلاؤکرده‌وه‌ که‌ بزیه‌ له‌ ره‌واندزا بوون چونکه‌ چاره‌روانی تالانی بوون، به‌مه‌ (بیل) تالانکردنی له‌ بێر بردنه‌وه‌ و چاو به‌ره‌و ژیری کردن و دوا‌ی ئەوه‌ ئەوان (عه‌شایه‌ره‌کان) ره‌واندزیان به‌جی هینشت و چوونه‌ کۆنستان بیل ناسراوه‌کانی ره‌واندزی له‌مالی خۆیا کۆکرده‌وه‌ و گه‌ت‌وگۆی له‌گه‌لا کردن و ئە‌ی‌ویست ده‌م‌و‌دوو‌یان تاقی بکاته‌وه‌ بزانی ئە‌گه‌ر هینزه‌کانی شیخ‌محمود له‌ ریزی کۆیه‌ په‌رینه‌وه‌ ئەوانه‌ی ره‌واندز ئە‌چنه‌ پال شیخ‌محمود یانا»

ره‌فییق حلمی له‌ یاداشته‌کانیا باسی ناپیاوی باوئیل ئاغا و مه‌ردا‌یه‌تی غه‌قور خانی ناو ده‌شت ئە‌کا له‌و گه‌ت و گۆیانه‌ی که‌ کرا (ره‌فییق حلمی له‌ یاداشته‌کانیدا هۆی مانه‌وه‌ی ئە‌و رۆژانه‌ی له‌گه‌ل بیل‌دا ئە‌کا که‌ ساتی خۆی به‌ موافقه‌ی شیخ‌محمود بووه‌).

شینخ مەحمودی قارەمان و شۆرشگیر

رووبه پروو بوونه وهی ئینگلیز:

- ۱- شهری تاسلوجه، شهری ده ربه ندی بازیان، بریندار بوونی شیخ مه حمود و به دیل گرتنی.
- ۲- موحا که مه کردنی شیخ مه حمود له به غدا و ناواره کردنی بو هندستان.
- ۳- ناواره بوونی شیخان و نه وانهی به شداری شیورشیان کردبوو.
- ۴- کورته باسینکی یه کهم حوکمداریتی شیخ مه حمود.
یه کهم- ته مهن و ماوهی حوکمداریتی.
دوو ههم- ده زگا کانی یه کهم حوکمداریتی.
سی ههم- ده رامه دی ناوچه دی حوکمداریتی.
- ۵- نه و ره خاناهی گیراوه و نه گیری له یه کهم حوکمداریتی.

رووبه روونهوه و شه‌ره‌کان

ده‌ریاره‌ی رووبه‌رووو بوونه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود له‌گه‌ل ئینگلیزه‌کاندا دوای‌ئه‌وه‌ی ده‌ست‌به‌سه‌ر شاری سلیمانیدا گیرا و ئینگلیزه‌کان له (ده‌بزی) سلیمانیدا ده‌ست‌به‌سه‌ر کران، گه‌لینک له‌نووسه‌رانی بینگانه و خۆمانه‌ی باسی ئه‌و شه‌ره‌یان کردووه که هه‌ول ده‌ده‌ین کورته‌ی باسی هه‌ریه‌کیکیان به‌خه‌ینه‌ی به‌ر چاو.

ویلسنی حاکمی گشتی به‌ریتانی له‌کتیبه‌که‌یدا ده‌ریاره‌ی شو‌رشی کورد به‌رامبه‌ر به‌ ئینگلیزه‌کان ئه‌لی: «۳۷»

« شیخ مه‌حمود بۆ ئه‌وه‌ی ناوی خۆی به‌رزیکاته‌وه، به‌نه‌هینی (۳۰۰) چه‌کداری له‌ کوردستانی ئیزانه‌وه داواکرد (نیازی له‌ چه‌کداره‌کانی مه‌حمودخانی دزلی بووه) و ئه‌و هیزه‌ گه‌یشته‌ سلیمانی. هیزی لیقی شه‌رینکی ئازایانه‌یان له‌گه‌لاکردن به‌لام به‌رگه‌یان نه‌گرتن و شکان، به‌وجۆره‌ شیخ مه‌حمود بوو به‌ده‌سه‌لاتداری ته‌واو.

مینجهر گرینه‌هاوس که به‌شینوه‌یه‌کی کاتی ببو به‌جینگری مینجهرسۆن هه‌رچی پاره‌ی خه‌زینه‌ هه‌بوو هه‌مووی لی‌سه‌ندرا و ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا و شیخ مه‌حمود به‌ته‌واوی ئیعلاتی کرد که حاکمی گشتی هه‌موو کوردستانه (Chief Ruler) و به‌یداخی تایبه‌تی هه‌ل‌کردو پوولی تایبه‌تی به‌کاره‌ینا (وابزانم ویلسن له‌وه‌دا به‌هه‌له‌داچوه چونکه پوول له‌ حوکومدارییه‌تی دووه‌مه‌یدا بووه وه‌کو له‌به‌رگی دووه‌می ئه‌م کتیبه‌دا باسی ده‌که‌ین) و هه‌موو ئه‌وانه‌ی سه‌ریه‌خۆی بوون له‌ ناوچه‌که‌دا دايمه‌زاندن و خه‌تی ته‌لگرافی له‌گه‌ل که‌رکوکدا پچه‌راند.

دوو‌پوژی پی‌نه‌چوو هه‌والی ئه‌و بزوتنه‌وه‌یه‌ی شیخ مه‌حمود گه‌یشته هه‌له‌بجه و خانه‌قین منیش یه‌کسه‌ر به‌فه‌رژه‌ چووم بۆ ئه‌وه‌ی بزاتم ئه‌و شه‌ش ئه‌فسه‌ره ئینگلیزه‌ی له‌ سلیمانی گیرابوون چیان به‌سه‌ره‌اتووه. ویستم بچه‌ هه‌له‌بجه بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌فسه‌ری سیاسی ئه‌وی له‌گه‌ل خۆمدا بیه‌م به‌لام له‌به‌ر نه‌بوونی به‌نزین له‌ ته‌پاره‌که‌دا ئه‌وکاره‌م بۆ نه‌هاته ئه‌نجام.

ئەو ھەي كە تەوانىم بېكەم لەو چەونەمدا ئەو ھەبو لەئاسمانەو ھە نامە بەكەم بۇ ئەو ئەفسەرەي ھەلەبجە فەندايە خوارەو (ئەيازى لە ئەيزى فەزكە وان بۆو) بۇ ئەو ھەي لەئەو ھەدا نەمىنەت و خۇي دەربازىكەت، ئەو ھەبو تەوانىبۆي بەپارمەتى خانى ژنى و ھەسمان پاشا خۇي دەربازىكەت و خانەيش لە ھەلەبجە دەربازى كەدبو.

ئەحمەد تەقى لە يادداشتەكانى دا ئەلئى: «۳۶»

« كە وىلسن بە فەزكە بەسەر سەلئىمانىدا تەنپەرى كەد بەيانىكى بەسەر شارى سەلئىمانىدا بلاؤكردەو ھە كە بۇ شەيخ مەحمود نەوسرا بۆو داواي لى كەرابو كە بچەتە بەغدا بۇ كەفت و كۆز، بەلام شەيخ مەحمود بۇ ئەو چەونەي چەند مەرجىكى دانا كە وىلسن ئەو مەرجانەي شەيخ مەحمودى قەبول ئەكەد (ئە ئەحمەد تەقى و نە وىلسن باسى ئەو مەرجانەي شەيخ مەحموديان نەكەدو ھە بەلام گومان لەو ھەدا نەيە شەيخ مەحمود زانىبۆيەتى دەستى ئەبەرن و ئەبەرن و بەزۆر ئەنگلەيزە كەبەراو ھەكانى پەي بەر ئەدەن).

وىلسن باسى ھەلئىستى ئەو پەززانە ئەكاو ئەلئى: «۳۷»

« ھەلئىستىكى ئەبجگار سەبەبو، لە كەركوك ھەمۆي بەتالەيۇنىكەمان ھەبو (پەيادە) لەكەل چەند ئەتۆمۆبەلئىكى ھەسكەرى و چەند سوارە بەك. لە (بەبجى) ھەندى ھەزەمان ھەبو، فەرمان بۇ ئەوانەيش دەرچو كە بەرەو كەركوك بەجولئەن.

ھەزەكەفان بۇ ئەو ھەي خۇي ئەمادە بەكەت كە بەرەو سەلئىمانى پەزەن، ئەو ئەفسەرەي كە لى پەرسرا بۆو لە كەركوك ئەمەرى پەنكەرابو تەنھا بەرەو دەشتى چەمچەمال پەروات ئەو ھەي لە بەبجى بو ئەوانەيش كەبەشتەنە كەركوك.

بەلام ئەو ئەفسەرەي كە پەسپەزرا بۆو تەنھا ھەتا چەمچەمال پەروات، لەبجەتەي ئەو بەكسەر مەلى لى نەبو ھەتا كەبەشتەبو (تەسلوچە) كە ئەزىكى (۱۲) مەيل لە خۇرئەواي سەلئىمانىيەو دەو ھە. كورەكان بەرەزايەكانى ئەو نەوچەيان كەرتەبو، لەئەفجەمى ئەو ھەدا چوار ئەتۆمۆبەلئىكى ھەسكەرى و (۹) ئەتۆمۆبەلئىكى فەردى لۆرى سەرباز كۆزەرو ھە زەبانىان پەي كەبەشت و زۆر كۆزراو و بەرەندار ھەبو.

لۆنگرەك لەكەتەبەكەيدا دەربارەي ئەو ھەزەي ئەنگلەيز كە لەشەرى دەرەبەندى بازەندا بەشەدارى كەدبو ئەلئى: «۳۸»

«هیزه که مان که گه‌یشته (تاسلوجه) نزیکی (۵) هزار که سینک نه‌بوو که رائد(بومان) سهر کرده‌ی نهو هیزه بوو، هیزه که له ۱۹۱۹/۵/۲۵ دا گه‌یشتبوه تاسلوجه و له به‌یانی‌یه‌وه هه‌تا عه‌سر شه‌ر درنزه‌ی کینشا و هیزی ئینگلیز شکاو ناچار بوو به‌رهو که‌رکوک کشایه‌وه.»

ج‌لال تاله‌بانی له کتیبه‌که‌یدا ده‌ریاره‌ی نهو شه‌ره‌ی نه‌لی: «۱۷»

«نهو هیزه‌ی ئینگلیز که له سلیمانیدا لی‌ی‌دا له‌ژیر سهر کرده‌ی تی کۆلۆنیل (بریدجس) بوو له ۱۹۱۹/۵/۲۳ دا به‌رهو سلیمانی که‌وته‌ری به‌لام له ۱۹۱۹/۵/۲۵ دا ناب‌لوقه‌دراو کۆلۆنیل (بریدجس) شکاو توانی به‌یارمه‌تی نهو هیزه‌ی که ئینگلیز بۆی ناردبو و فریای که‌وتبو به‌سهر کرده‌ی تی کۆلۆنیل (کندی) ده‌ریازبیت و لهو شه‌ره‌دا مولاژم (پۆل) له‌که‌تیبه‌ی ۱۲ کۆژرا و کاپتن (جیشۆلم) و مولاژم (دیکسن) برینداربوون و (۸) زابت‌سەف و سەریازی ئینگلیز کۆژران و (۱۲) که‌س برینداربوون. جگه له‌وه (۱۴) ئینگلیزی تر دیارنه‌مان و سؤراخیان نه‌بوو که له‌ناو نه‌وانه‌دا نه‌فسه‌رنک ناوی (تۆمسۆن) بوو.»

نه‌حمەد ته‌قی له یادداشته‌کانیدا ده‌ریاره‌ی نهو شه‌ره‌ی تاسلوجه نه‌لی: «۱۸»

«به‌شکاندی هیزه‌که‌ی ئینگلیز ناوی به‌ریتانیا لای خه‌لک زرا، ئینگلیزه‌کان بۆ نه‌وه‌ی رینگا له کورده‌کانی ده‌وربه‌ری خانه‌قین و کفری بگرن و رینگه‌ی نه‌وه‌یان نه‌ده‌ن که یارمه‌تی شیخ‌مه‌حمود به‌ن فیرقه‌یه‌کی پیاده به‌سهر کرده‌ی تی کۆلۆنیل (بودی) نیردرا بۆ ده‌وربه‌ری خانه‌قین.»

ویلسنی حاکمی گشتی له‌کتیبه‌که‌یدا «۱۹» ده‌ریاره‌ی حه‌مله‌ی (فرایزه‌ر) که ئاراسته‌ی هیزه‌کانی شیخ‌مه‌حمود کرابوو بۆ نه‌وه‌ی بگاته سلیمانی و ئینگلیزه‌کان رزگار بکات نه‌لی:

ج‌نه‌رال فرایزه‌ر که سهر کرده‌ی فیرقه‌ی موس‌ل بوو هیزه‌کانی به‌رهو که‌رکوک رۆیشتن بۆ نه‌وه‌ی له‌ویوه ئاراسته‌ی سلیمانی بکرنن که‌به‌ریتی بوو له دوولویوای سواره و پیاده له‌گه‌ل تۆتۆمۆیلی عه‌سکەری و به‌ره‌وپیشه‌وه رۆیشتن بۆ نه‌وه‌ی بۆ کورده‌کان ده‌ریخه‌ین که هیزه‌کافمان له ناوچه‌ی به‌رزایی و گرده‌کاندا له‌هیزی کورده‌کان که‌مترین و هه‌ندی پیاده و چه‌ند تۆپنکی شاخیش له خانه‌قینه‌وه به‌ره‌وژوور بوونه‌وه و هیزه‌کانی ج‌نه‌رال فرایزه‌ر له ناوه‌راستی مانگی حوزه‌یران

له چه مچمه مال خویان دامه زرانده و خویان ناماده کرد بز جهنگ. له ۱۷/ی حوزه ایرانی ۱۹۱۹د ا نو سدربازانه‌ی له (ببجی) پوهه بهره و فتحه و کهرکوک نه‌روشتن گه‌رما زه‌یفی له سدربازه‌کان سندن‌بوو ژماره‌یه‌ک له و سدربازانه‌ی په‌ک خستبوو، به‌لام له‌گه‌ل نه‌وشدا بهره‌رووی هیزی شیخ‌مه‌حمود بوونه‌وه که ده‌ریه‌ندی‌بازانی گرتبو که بریتییبه له زنجیره‌شاخه‌کانی قه‌ره‌داغ که (۱۲) میل دوره له رۆژه‌لاتی چه‌مچه‌ماله‌وه. له و ده‌ریه‌نده‌دا تاقه‌رنگه‌په‌ک هه‌بوو که نه‌بوایه‌به‌ویندا تی‌په‌ری بکر‌دایه که بریتی‌بوو له دیوارنکی سه‌ختی به‌رز، که به‌رزاییه‌که‌ی له هه‌ندی شونندا نه‌گاته (۴...۰) فوت که ده سال له‌مه‌ویه‌ر تورکه‌کانیش له و ده‌ریه‌نده‌دا تووشی کاره‌سات بوون.

رۆژی دوایی به‌ر له رۆژه‌لات، هیزه‌کانمان روویان‌کرده به‌رزاییه‌کان له خۆره‌لاتدا و تۆپه‌کانمان ده‌ستیان‌کرد به‌تۆپ‌بارانی گه‌لیی ده‌ریه‌ند.

کورده‌کان لایان‌وابوو هیزه‌که‌مان له‌جۆری نه‌و هیزه‌شانه‌نه‌بی که تورکه‌کان وه‌ختی خۆی نه‌یان‌کرد وه‌ر له و پزنگایه‌وه مل‌نه‌نی‌ین که به‌ناو ده‌ریه‌ندا نه‌روا (ده‌ریه‌ندی‌بازیان) و نه‌یان نه‌زانی نیمه له به‌رزاییه‌کانی ژووروی نه‌وانه‌وه هیزه‌ش نه‌به‌ینه‌ سهربان و له‌ویوه‌ ناگر بارانیان نه‌که‌ین.

له دوای چه‌ند ده‌قیقه‌یه‌ک که هیزه‌کانمان له‌گه‌لیانا تینک‌پژان و روویه‌رووی په‌ک بوونه‌وه و شه‌ری ده‌سته‌ویه‌خه‌ ده‌ستی پی‌کرد، به‌تالیونی بۆرمایی ژماره (۸۵) نیواره هه‌موو ده‌ریه‌نده‌که‌ی گرتنه ژیر ده‌ستی خۆی و شیخ‌مه‌حمود و براکه‌ی برینداربوون (نیازی له شیخ‌حه‌مه‌غهریب‌بووه که زاوای شیخ‌مه‌حمود بووه و تینگلیزه‌کان به‌ژن‌برا نه‌لین (Brother in law) که شیخ‌مه‌حمود ژن‌برای شیخ‌حه‌مه‌غهریب‌بووه، شیخ‌قادی برای شیخ‌مه‌حمود نه‌گه‌رچی به‌شداری شه‌ری کودبوو به‌لام له ده‌ریه‌ندی‌بازیان‌دا نه‌بووه)، هیزه‌که‌ی شیخ‌مه‌حمود نه‌وه‌ی له‌ویندا‌بوو کوژران یا به‌دیله‌گیران که له‌وانه (۴۸) کوژرا و هه‌بوو، نزیک‌ی (۱۰۰) که‌س به‌دیله‌گیران (نه‌حمه‌د ته‌قیش له یاداشته‌کانیا ژماره‌ی کوژراوه‌کانی به‌ ۴۸ که‌س داناوه به‌لام نه‌لی ژماره‌ی دیله‌کان ۱۲ که‌س بوون).

ویلسن له کتیبه‌که‌یدا له‌سه‌ری نه‌رواو نه‌لی:

«جندرال» فرایزر زور نا نارام بوو دهراره‌ی نهو ټینگلیزانده‌ی له سلیمانیدا گیرابوون، له‌بهر نهوه به‌پدله هیزی (پم هدلگری ژماره ۳۲) ی نارد بو سلیمانی که (۳۰) میل له دهره‌ندهوه دووربوو، خیزا و نازایانه خزیان گدیانده سلیمانی و حدپسه‌کانیان بدردا بدرله‌وه‌ی هه‌والی شکاندنی هیزه‌که‌ی شیخ مه‌حمود بگاته سلیمانی.

پوژی دوا‌یی هیزه‌کانی تر روویان کرده سلیمانی و له‌دوای ش‌هش هه‌فته ده‌س کرا به سزادانی سهرکرده‌ی نهو چه‌تانه‌ی به‌شداری‌یان کردبوو. له هه‌فته‌ی یه‌که‌می مانگی ثاب‌ی/۱۹۱۹دا نارام و ناسایش به‌ریاکرا و جندرال فرایزر کشایه‌وه بو شوینی خزی و له سلیمانیدا ټیداره‌یه‌که‌ی مه‌ده‌نی پینک‌هینرا و ده‌ست به‌سهر هه‌مو ناوچه‌که‌دا گیرا و حامیه‌یه‌کی کاتی له سلیمانی‌دا به‌جی هینرا و له که‌رکوک سهرکرده‌یه‌تیه‌ک رینکخرا بو نهو هیزه که‌مه‌ی که له‌وی هینرا‌یه‌وه».

ره‌فیع حل‌می له‌یادا‌شته‌کانیا دهراره‌ی ش‌ه‌ری تاسلوجه و دهره‌ندی بازیان هه‌روه‌کو زوری‌یه‌ی نوسه‌رانی تر با‌سی نهو شه‌رانه‌ی کرده و نه‌لی: «۲»
دوا‌ی نه‌وه‌ی که مه‌حمود خانی دزلی هاته سلیمانی و ده‌س به‌سهر سلیمانیدا گیرا و ټینگلیزه‌کان له (ده‌بو) ده‌س به‌سهر گیران، مینجهرسون به‌ر له‌وه‌ی هیزه‌که‌ی مه‌حمود خان بگاته ناو شار گرینه‌هاوسی کرد به وه‌کیلی خزی و به نۆتۆمبیل له ۲۱/مایسی/۱۹۱۹دا خزی گدیانده که‌رکوک و به‌رله‌وه خه‌تی ته‌له‌فونی که‌رکوک به‌رابوو بویه هه‌والی شو‌رش و گرتنی سلیمانی و ده‌س به سهر‌اگرتنی نه‌فسه‌ره‌کانی ټینگلیز له رینی هه‌له‌بجه و خانه‌قینه‌وه دوا‌ی دوو پوژی گه‌یشته به‌غدا و ویلسن به فرۆکه هاته سهر سلیمانی و به‌سهر ده‌بوکه‌دا گه‌را و مه‌نشورنکی بو شیخ مه‌حمود خسته خواری و داوای له شیخ مه‌حمود کردبوو بو گفت‌وگو بچینه به‌غدا و شیخ مه‌حمودیش به هزی ټینگلیزه‌کانه‌وه که له (ده‌بو) گیرابوون هه‌ندی مه‌رجی (شروط)‌ی دانا بو نهو گفت‌وگۆیه‌ی که ویلسن داوای کردبوو.

ټینگلیزه‌کانی که‌رکوک و مینجهرسون ته‌واو له نه‌ندیشه‌دا‌بوون و به‌پدله نه‌مردرا به گه‌وره‌ی ټینگلیزه‌کان له که‌رکوک هیزینک له ژیر پاراستنی تانک

(ده‌بابه) و فرۆكه‌دا بنیزته چه‌مچه‌مال و له كهركوك هیزنكى گه‌وره و رینگ‌وپینگ نیزرا بۆ چه‌مچه‌مال»

ره‌فیق حلمیش وه‌ك یاداشته‌كانی تر و نوسراوه‌كانی تر باسی ئه‌وه ئه‌كا كه هیزه‌كه‌ی ئینگلیز له چه‌مچه‌مال خۆی نه‌گرتیوو به‌بێ پرس گه‌یشتیوه تاسلوجه و له‌وی لینی درابوو زیانی پی‌كه‌وت، كه ئه‌م شكاندنه‌ی ئینگلیز و سه‌رکه‌وتنه‌ی شیخ مه‌حمود بوو به هۆی زړاندنی ناوی ئینگلیز و سه‌ربه‌رزكرده‌وه‌ی گهلینگ له كوده‌كان. له كورده‌ستانی ئیزانیش جووله ده‌ستی پی‌كرد و له هوكومه‌تی ئیزان یاخی بوون و به‌ریاریان دا به‌یه‌ك‌خستنی كورده‌كانی عیراق و ئیزان و دامه‌زراندنی كورده‌ستانی گه‌وره له ژێر هوكمی شیخ مه‌حمودا.

ئینگلیزه‌كان بۆ چاره‌سه‌ری ئه‌و به‌سه‌رھاته له كهركوكه‌وه له ۱۹۱۹/۵/۲۳ دا كۆلۆنیل بریدجس (Bridges) به هیزنكى گه‌وره‌وه كه دوو (ره‌عینلی مرزاقدار = پم هه‌لگر) و سه‌ریه‌یه‌ك له فه‌وجی (مه‌رناس) و دوو (ده‌بابه) له‌لایه‌كه‌وه و (كاپتن لۆنگریك)ی موعاونه‌ی سیاسی كهركوك به خۆی و لیشی‌یه‌كانیه‌وه له لایه‌كى تره‌وه گه‌یشتنه (تاسلوجه)، له‌م‌پایه‌ی ۱۹۱۹/۵/۲۵ دا له لایه‌ن هیزی كورده‌وه ده‌وره‌دران، ئه‌و كورده‌انه‌ی له هیزی لیشی ژێرده‌ستی (لۆنگریك) دا بوون چوونه پال هیزی شوپشگیرانی كورده‌وه و بوون به‌یه‌ك، كۆلۆنیل (بریدجس) به شپه‌رزیه‌ی كشایه‌وه ده‌ریه‌ندی بازبان و دوو ده‌بابه‌شی لی‌به‌جی‌مابوو وه به‌په‌له به‌سواری ئۆتۆمۆبیل یارمه‌تی نیزرا بۆ بریدجس و توانی به سواری ئۆتۆمۆبیل خۆی بگه‌یه‌نێته چه‌مچه‌مال له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا دوو ده‌بابه‌ی تریان لی‌جی‌ما به نه‌فهره‌كانیانه‌وه كه به دیل گیران و مولازم (یۆل) له كه‌تیه‌ی مرزقداری (۳۲) له‌ناو كوژراوه‌كان و كه‌پتن جیشۆلم و مولازم ديكسن له‌ناو به‌رینده‌ره‌كاندا بوون و له ظابط صف و نه‌فهری سه‌ریازی ئینگلیزی (۸) كوژرا و (۱۲) به‌رینده‌ر و (۱۴) له‌ناوچو هه‌بوو و طومسن و دوو نه‌فهری تریش له‌ناوچوون.

له دواى كۆكرده‌وه‌ی هیزی ئینگلیز ئه‌و هیزه جارىكى تر به سه‌ركردايه‌تی كۆلۆنیل (Man) له‌گه‌ل بریدجس دا نیزرایه‌وه بۆ چه‌مچه‌مال.

شیخ مه‌حمود فه‌رمانی‌دا به شیخ قادی برای كه ده‌س‌به‌جی به خۆی و (۵۰۰) سواری كورده‌وه بچینه (بنه) كه ئه‌كه‌وته (۴) میل ئه‌ولای چه‌مچه‌مال

بۇ ئەۋەي زېنى ھات و چۆي كەر كوك و چەمچەمال بېرنت و شىنخ مەحمود خۇشى
لە دەرىندى بازياندا كەوتە خۇ نامەدە كەردن و سوپەر ھەلكەندن بۇ لەشكرە كەي
و ئەۋ ھىزەي ئىنگىلىز كەلە چەمچەمال بو لەلەين كوردەۋە گەمارۇ درابوو.

لە ۲/ مایسدا كاروانى چەك و خوار دەمەنى لەژىر پاراستنى ھىزىكى
ئىنگىلىزدا نىررابوو بۇ ئەۋەي ئەۋ يارمەتیا نە بگە يە تىزىتە گەمارۇ دراۋە كان بەلام
لە ماۋەي (۲۴) مىل لە كەر كوك ەۋە لەناۋ شاخە كانا توۋشى ھەلمەتى كوردە كان
بوون و ھەمويان تالان و سەر ئەنگرى كران.

ھىزىكى تر لە ژىر سەر كەردا يەتى مىنچەر (فەرز) (۱۷) مىل لەملای كەر كوكە
لە نىزىكى قەرە ھەنجىر لەلەين مەحمود خانى دزلى يەۋە (۳) رۇژ گەمارۇ دران و
كوشتارنىكى زورىان لى كرا. (۱) بزانم رەفىق حلىمى لەۋەي ۲/ مایسدا بە ھەلەدا
چو چونكە بەر لەۋە ئەلى ھىزە كە لە ۲۵/ ۵ دەۋرە درابوون، ناردنى يارمەتى
چۇن لە ۲/ ۵ دا ئەبى).

لەۋ كاتەدا فرۇز كە كانى ئىنگىلىز (بەنە) يان دا يە بەر نارنجۇك (بۇمبا) و چەند
كەسىكىيان لە كوردە كان كوشت، شىنخ مەحمود بۇ پشكىنى دەۋرۈپشت قۇلىنىكى
(كەشافە) تا نىزىك كەر كوك نارد.

ئىنگىلىزە كان ترسى ئەۋەيان لى نىشت ئەۋ عەشايەرانەي تا ئەۋسا بەشدارى
شەپيان نە كەرد بوۋ لەگەل ھىزە كانى شىنخ مەحمودا رىنكەون و بىن بەيدەك و
باۋەريان نە بوۋ كە جاقە كان ھەتا سەر لە شىنخ مەحمود بەدوور ئەبن.

ئىنگىلىزە كان زۇر لە پەژارە دا بوون لەبەر ئەۋە ئەمەر درا يە (ژەنەرال فرابزەر) كە
بە ھىزى فىرقەي ھەژدە بگاتە كۇرى شەپ لەۋلاشەۋە (ژەنەرال ساندەرس) لە
ھەۋلىر و ئالتون كۇپرى يەۋە و چەمچەمال چاۋدۇزى كەردنى رىنگەي پى
سپىزرا بوۋ.

شىنخ مەحمود بە خۇي و ھىزە كانىدە لە دەرىندى بازيان كە يەكىنە لە
دەرىندە مېژۇبىيە كانى پىزە شاخە كانى قەرە داغ چاۋە پروانى لەشكرە كەي ئىنگىلىزى
ئەكەرد.

جەنەرال فرابزەر ھىزە كانى لە چەمچەمالدا كۇ كەرد بوۋەۋە و لە ۱۷/ ۶/ ۱۹۱۹ دا
خۇي نامادە كەرد بۇ پەلاماردانى شىنخ مەحمود لە دەرىندى بازيان ... ئەم

شاخانه‌ی دهریه‌ندی با زبان چەشنی زنجیره دیوارنکی بەردە لاتنی به که له رووی دەرپاوه (٤...٤) پی و له بنکە‌ی دەرپەندەوه (١...١) پی بەرزە ...

له زەمانی کۆندا پینشی دەرپەندی با زبان به دیوارنکی بەرد چنرابوو، تەنها دەرگایەک خرابووە نەم دیوارووە، ئیمزۆ نەو دیوارە نەماوە بەلام شۆزنی دیارە، تینپەپوون لهو رینگەپەوه بۆ ئینگلیزەکان شتینکی ئاسان نەبوو و شیخ مەحمودیش بەبیریا نەدەهات که له‌لایەکی تره‌وه بتوانن له دەرپەندەوه تی ئەپرن و هەلمەت ئەبەرنە سەریان، چونکە لەزەمانی (ئاسوری) یەکانەوه تا نەو پۆژە هەر لەشکرینکی دوژمن پووی کردبێتە نەم ولاتە (واتە ولاتی کوردوستان - زامۆ) هەتا له شەری نەم دەرپەندەوا سەرنەگەوتبێت نە ی تۆنیوه پی بنیتە ئەودیبوی شاخەکانەوه، بەلام (موشیری حەمەدی سلیمان) که یەکنێک بوو له بەگژادەکانی هەماوەند که ساردی و ناکۆکی هەبوو له‌گەڵ شیخ مەحمودا رینگە نیشانەکان و به بەشینک له لەشکرەکی ئینگلیز بەیان‌ی پینش هەتاو کەوتن له رینگەپەکەوه که به بیری کەسا نە ئەهات له‌لای راستی دەرپەندەوه به شاخەکانا سەرکەوت و له بەردەپاوانا که شیخ مەحمود له بەردەمی دەرپەندا بەتەمابوو هەلمەت بێرتە سەری، له پشتهوه دەوریاندا.

لەشکری ئینگلیز لهو کاتەدا به تۆپ و شەست‌تیر تاوی داپە سەر دەرپەند و شیخ مەحمود و لەشکرەکی کەوتنە نیوانی دوو ئاگره‌وه. ئەوانە‌ی به شاخەکەدا سەرکەوتبوون و چوونە ئەودیو له هەموو (تیره) یەک تینکەل‌بوون، جگە له (سیک) و (گورگە) بەشینکیشیان له‌وانەبوون که پی‌یان ئەلین (کاجنیس) ئەمانە‌ی دوا‌یی له مەغولەکانی (بورمان) و به شیر وەشان‌دن شۆرە‌تیان سەندووە. بەرامبەر به لەشکرینکی وا زۆر پڕ چەکی ئینگلیز، شیخ مەحمودی قارەمان به لەشکرینکی بچووکی کوردەوه که چەکی تازه‌یان تەنها دوو شەست‌تیری کۆنی ئەلمان بوو، له‌گەڵ ئەوه‌شدا هەر‌وه‌کو شیر وەستا و شەپنکی ئازانە‌ی کرد، بەلام ناگری تۆپەگە‌وره‌کانی ئینگلیز زۆر به هینزبوون و له ناچەرگی دەرپەندا هەردوو لەشکری ئینگلیز و کورد تینک پڑان و ئیتر ماوه‌ی شەری ئاگرین نەمابوو بە‌لکو بوو بوو به شەری دەستە‌ویەخە.

(گورگە) به کێزە تیژ و درێژە‌کانیان، (کوکریس) و (کاجنیس) ه‌کانی نەوه‌ی

مدغول به شیره پان و قورسه کانیان، کوردیش به خدنجهری سووک و تیژی به جدوه ره وه که وتنه قه لآچزی به کتری ...

شیخ محمود له دوولوه بریندارکرا (گولله یه کی بدر که وتبوو و کله به رده قاره مانیش هاته دهره وه سدریازنکی گورگه به شیر قاچی بریندار کردبوو، نه و گولله یه بدر شیخ که وتبوو هدر له له شیا ماو دهرنه هینرا وه کو له باسی نیشته جی بوون و دس به سدر اگرتنی شینخدا له به غدا له بدرگی دووه می نه مکتیبه دا باسی نه کدین).

به و جزره له شکرکی کورد جله وی ته گیری له دس ده رچوو شپزه بوو، له شکرکی سیک و گورگه به سدر کوردا زال' بوو (۴۸) کورد کوژرا و ژماره یه کی زوریش بریندار بوون و نه وانته به دیل گیران (۱۲۰) که سینک نه بوون.

حاجی سدید حه سنی مامی شیخ محمود و تایدر نه فندی (فدرخه) که مودیری پولیسی شیخ محمود بوو له ناو کوژراوه کاندای بوون... حه می نیرگه له چی پیاو ماقولی شیخ وای زانیبوو شیخ محمود کوژراوه له بدر نه مه سواری نه سپه که می شیخ بوو رای کرد و خوی له دیلی بزگار کرد.

شیخ محمود دوی بریندار کردنی کشایه وه ژیر به ردی (که له وساره به و به رده نه وتتری به رده قاره مان) و له ویندا لینی که وت ... نینگلیزه کان دیسانه وه به هوی مویشیری حه می سلیمان وه شیخ محمودیان ناسیه وه و به ئوتومبیلینک له ژیر پاریزگاری هینزکی گوره دا دس به جی ناردیانه به غدا.

جدرال' فرایزه ر دوی نه م سدر که وتنه که وتنه حه می نینگلیزه گیراوه کانی سلیمانی و بز ده ره نانیان له به ندیخانه می به په له هینزکی سواری خسته ری و به ندیبه کانیان بزگار کرد که نزکی دوومانگ و نیو له به ندیخانه می سلیمانی دا مابونه وه.

ره فیق حلمی له پهراویزی لاپه ره (۱۲۸) دا نه لی' نه و معلوماته راپورته له ژماره (۲) ی سالی (۳) ی گوزفاری عه سکه ری وه زارته می دفاعی سالی ۱۹۲۶ دا بلاؤکراوه ته وه»

«شیخ ره ئوفی شیخ محمود له یاداشته کانیان دهریاره می نه و شپه نه لی: «۲۱»
«دوی نه وه می که باوکم چاری نه ما و به یاری دا روو به پرووی نینگلیزه کان

ببینته‌وه زوری پی' نه‌چوو ژماره‌ی‌ک له چه‌کدارانی ناوچه‌ی بازیان هاتنه لای باوکم و مه‌حمود خانی دزلیش به خوی و هیزه‌که‌ی‌هوه له (مدریوان)‌هوه گه‌یشتنه شارباژنر و شیخ نه‌وره‌حمانی داراغا گه‌یشته نزدیک سلیمانی و به‌رزنجه‌ی‌یه‌کانیش هاتنه سلیمانی و گه‌نجه‌کانی ناوشاری سلیمانی له پیزی پینشه‌وه‌دا بوون و لایه‌نگری شیخ مه‌حمودبوون بز پرووه‌پروونه‌وه دژی ئینگلیزه‌کان، حامید به‌گی جاف که نه‌وسا هینشتا له‌گه‌ل' باوکماپوو هه‌له‌بجهدی گرت و بنه‌ماله‌ی خانی وه‌سمان پاشا هه‌له‌بجهدیان به‌جینی‌هینشت و (کاپتن لیز) رای کرد بز خانه‌قین»

شیخ ره‌ئووف له یاداشته‌که‌یا نه‌لی: «عیزت نه‌جیب که خوی له‌وه شه‌په‌ی دژی ئینگلیزدا به‌شداری کردبوو باسی نه‌وه شه‌په‌ی بز گینه‌امه‌وه و وتی که گه‌یشتینه نیوه‌ی رینگا نامه‌ی‌ک له سدرکرده‌ی حمله‌ی ئینگلیزه‌وه هات بز شیخ مه‌حمود و داوای لی' کردبوو نه‌گه‌ر نه‌واندی له سلیمانی گیراون به‌ر بدرین واز له شیخ نه‌هینین و سلیمانی بز به جی' نه‌هینلین چی‌تیانه‌کا بیکا، هیزه‌که‌مان به‌زوری بریتی بوو له گه‌نجه‌کانی سلیمانی و نه‌وه‌شایه‌رانده‌ی ده‌ورو پشت و خه‌لکی دینه‌اته‌کان له‌گه‌ل' شیخانی به‌رزنجه‌ی که نه‌م هیزه هه‌مووی له ژنر سدرکرده‌ی‌تی شیخ قادری برای شیخ مه‌حمودا بوو.

که ساتینک کاغه‌زی سدرکرده‌ی حمله‌ی ئینگلیز گه‌یشت و خوینترایه‌وه زانیمان که نه‌وه فیل' و پلاتینکی له‌دواپه، به تاسلوچه‌دا سدرکه‌وتین و له دوا‌ی شه‌پنکی چند سده‌اتی به‌سدر ئینگلیزه‌کانا سدرکه‌وتین که له‌وه شه‌په‌دا عه‌شایه‌ری سمایل عوزه‌یری شه‌پنکی مه‌ردان‌دیان کرد، باشتترین شه‌په‌ریان (عارف به‌گ)‌بوو که له‌وه شه‌په‌دا کوژرا، هه‌روه‌ها عدلی ناغای پژه‌ری و حه‌مدی ره‌شیدی جوامیری هه‌ماوه‌ندی (که موسته‌شاری باوکم بوو) و گه‌لینکی تری وه‌کو حاجی سدید حه‌سدن و طاهری حه‌مه نه‌فندی فخرخه (که ناموزای عیزت نه‌جیب بوو له‌گه‌ل' جلالی ره‌شیدی عاسیه‌خان و مسته‌فا نه‌فندی (که له دایکه‌وه خزمی شیخان بوو) هه‌مویان له تاسلوچه ده‌ریه‌ندی بازیان شه‌هید بوون»

شیخ ره‌ئووف له یاداشته‌کانیا له‌سهری نه‌رواو نه‌لی: نه‌وه هیزه‌ی ئینگلیز که پینشنگه‌که‌ی له چه‌مچه‌مال' بوو، ماوه‌ی‌ک له‌لایه‌ن هیزی شوپشه‌وه ئابلوقه درابوو، دوا‌ی نه‌وه شیخ باره‌گای خوی گواسته‌وه بز

گوندی (ئیبیراهیم ناغا) که له پژژ ناوای چه مچه مالدا بوو
ئهو هیزه‌ی ئینگلیز که بز یارمندی و پژگارکردنی ئهواندی له چه مچه مال
دهوره درابوون له گوندی (چیمهن) ئهو هیزه ئابلوقه درا و ئهو کارانه‌ی که
نیزرابوو دهستی به سرا گیرا و ئهواندی ئهو کاروانه‌یان ئه‌برد به‌رئوه هیندی بوون
هه‌ندینکیان کوژران و ئهوانی تر به‌دیل گیران.

ئهممه‌د خواجا له یاداشته‌کانیا (چیم دی که له همومان دوردرئژتر باسی ئهو
شه‌رپی کردوه و دیاره ده‌قی ئهو فه‌رمانانه‌ی که له کاتی شه‌ردا له لایهن شیخ
مه‌حمودی حوکومداره‌وه ده‌رچه پاراستویه‌تی و له یاداشته‌کانیا بلاوی
کردوه ته‌وه‌ئه‌لی: «۳»

« دوا‌ی ئه‌وه‌ی ئینگلیزه‌کانی سلیمانی ده‌ست به‌سهر کران و گیران، هموو
دانا و ده‌م راسته‌کانی ناوشاری سلیمانی و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کان له‌وانه‌ی سهر
به‌ کورد و شیخ مه‌حمود بوون کژیوونه‌وه به‌ر یاردرای به‌رنگاری هیزه‌کانی ئینگلیز
بینه‌وه که له‌و پژژانه‌دا گه‌بشتبوه (تاسلوجه)

به‌پینی فه‌رمای شیخ قادری سوپا سالار نزیک‌ی (۳۰۰) سوار عه‌شایه‌ر و
هه‌ندی له‌و کوردانه‌ی له‌ هیزی لیقی جاراندا بوون له‌ سلیمانی و چویوونه‌ پال
هیزه‌که‌ی شیخ مه‌حمود، ئه‌مانه به‌ره‌و (تاسلوجه) نیرران و هیزه‌که‌ بوو به‌ دوو
به‌شه‌وه، به‌شینکی پووی کرده گوندی (داوودبلاغ) ئه‌وه‌ی تر پووی کرده
(که‌نده‌که‌وه). ئهو پژژه هه‌تا پاش نیوه‌رژ تاسلوجه بوو به‌ گۆرستانی هیزی
دوژمن و ته‌نها ئه‌فسه‌رنیک و مویشیری هه‌مه‌ی سلیمانی هه‌ماوه‌ندی پژگاریان
بوو (ئه‌وه‌ی باسما‌ن کرد که له‌ ده‌ریه‌ندی بازباندا خیا‌نه‌تی له‌ کورد کرد) دوا‌ی
ئه‌وه‌ی که هیزه‌کان پوویان کرده تاسلوجه یه‌که‌م فه‌رمانی حوکمدار به‌م جزه‌ی
خواره‌وه ده‌رچوو:

بسم الله الرحمن الرحيم

ژماره - ۱

پژژی ۲۲/میس/۱۹۱۹

فەرمانی حوکمدار

له ژنر فەرمان و فەرماندهی گشتی حوکمداری کوردوستان، مهحمود کورپی سهعید، سوپای کورد بهرامبەر به نارهبوایی و بهدبهختی ئینگلیزهکان و تهره دانی گهلی کورد و پهیمان شکینبیان به نه دانی ههقی کورد، پهلاماری چهک درا.

پهژۆی ۲۱/مابیس/۱۹۱۹ رۆژی بهکهمی شۆرشێ کورده بهرامبەر به بریتانیای گهوره .

مهحمود

حوکمدار و فەرماندهی گشتی

پهژۆی ۲۲/ی مابیس سوپای کورد بهرهو کهرکوک بزووت و له ده رهبندی بازبان باره گای دامهزراند.

بسم الله الرحمن الرحيم

ژماره - ۲

پهژۆی ۲۲/مابیس/۱۹۱۹

بۆ بهرپهوه بردنی کاروباری خواره مهنی و نازووقه ی سوپایی کوردوستان، ئهم لیژنه یه ی ناویان له ژنره وه نوسراوه دانرا و په سه ندران .
ئهو لیژنه یه له ۲۲/ی مابسه وه ده ست به ئیش نه کا

مهحمود

حوکمدار

- ۱- حاجی سدید عومەر - سەرۆک
- ۲- سدید کهریم سدیدئەحمەد - ئەندام
- ۳- شێخ عەلی سەرکار - ئەندام
- ۴- ئەحمەد صەبری خواجا ئەفەندی - ئەندام و نووسەر (کاتب)

بسم الله الرحمن الرحيم

ژماره - ۳

ڕۆژی ۲۲/ی مایس / ۱۹۱۹

فەرمانی حوکومداری

بەپێنی ئەو باوەرپەڕی کە بەم پیاوانە هەمانە و لەپیناوی گەلەکیانان و لە کردەوێ پەسەند دوانەکەوتون، لە ماوێ دوورکەوتنەوێ حوکومداری کوردوستان لە شاری سلیمانی پایتەخت، ئەم ناوانە خوارەو بۆ بەرپۆه بردنی کاروباری حکومەتی کوردوستان و گەلەکیان هەلبژێران

مەحمود

حوکمدار

سەرۆک (ئەوسا مۆتەصەرفی سلیمانی بۆه)	۱- حاجی سدید عومەر
ئەندام (سەرۆک شارەوانی بۆه)	۲- ئەحمەد بەگی فەتاح بەگ
ئەندام	۳- سدید کهریمی سدید ئەحمەد
ئەندام	۴- حەمە ئاغای عەبدالرحمن ئاغا
ئەندام	۵- صالح پاشا
ئەندام	۶- حەمەد بەگی قادر بەگ
- ئەحمەد صەبری خواجا ئەفەندی - نووسەر (کاتب) ی لیژنە

لهو رږژاندهدا له دهرېندى بازبانده هيلی تلهفون هه بووه يو سلیمانی که
(ته دیم ته فندی) به رڼه بهری نهو هیلې تلهفونه بووه .

له دواى نهو سى به یانهى که له سلیمانیدا به نیمزای حوکومدار ده رچو بوو،
نیتر دواى نهوه به یانه کانی تر (فدرمان) له کزرى شهردا ده رنه چوو بلاوکرایه وه
و نهو به یاناندهى ناو کزرى شهر زنجیره کانی له ژماره ی تازه وه ده ستى پى کرده .

ژماره - ۱

رؤژ: ۱۹۱۹/۵/۲۵

نیمشهو هیزنکی (۵۰) که سیمان و وروژمی برده سر قه لای چه مچه مال و لهو
هیزش بردنه دا یوزباشی ره شید عاصیه خان و که ریم هه دیده کوزان و دوو
برینداریش هه یه

سدرنج - نهو ره شیدی عاصیه خاندهی نه حمده خواجا له به یانه که دا ناوی
هیناوه که یوزباشی بووه باوکی جلالی ره شیدی عاصیه خان بووه که شیخ
ره ئووف له یاداشته کانی باسی کرده که واپزانم شیخ ره ئووف به هه لده دا چووه و
هه ره شیدی عاصیه خانې باوکی بووه که ره فیق حلمیش له لاپه ره (۱۱۵) ی
به رگی دووه می یاداشته کانی نهویش به هه لده و توویدتی ره شیدی عاصیه خان
له شهرې شاخی گزیره که له نیوانی هیزی لیقی مینجر دانلیس و هیزی
مه محمود خانې دزلی دا کوزر ابو و له به رگی چواره می یاداشته کانی راستی
کرده توه، و توویدتی نهوی له شهرې شاخی گزیره دا کوزرا (حسینی حاجی
مه لاهمه مده دی عه تار بووه و ره شیدی عاصیه خان له دهرېندى بازباندا
کوزراوه...

هه روه ها نهو که ریمی هه دیده ره ش باوکی ره شیدی که ریمی هه دیده و هه مکنلی
قه صاب بووه . به لاهم نایا ناخز نهو به یانهى نه حمده خواجا باسی کرده راسته یا

نه‌وهی ره‌فایق حل‌می راستی کرد و ته‌وه راسته که نه‌و نه‌لی له چم‌چمال کوژراو
نه‌م نه‌لی له ده‌ریه‌ندی بازیان؟

ژماره - ۲
۱۹۱۹/۵/۲۸

دوژمن هیزنیکی گه‌وره‌ی گه‌یانه‌ده چه‌مچه‌مال، له موصلیشه‌وه هیزنیکی گه‌یشته
که‌رکوک ... پیاده و سواره هه‌موو بنیزن بۆ ده‌ریه‌ند.

ژماره - ۳
تأریخی له‌سه‌ر نیه

هیزی پیادی هه‌ورامی به‌ فرمانده‌ی عبدالله به‌گی دزلی (کوری مه‌حمود خانی
دزلی بووه که شینخ ره‌ئووف له یاداشته‌کانیا باسی کرده که چۆن له دواییدا
له‌لایه‌ن ئیترانیه‌کانه‌وه گیرا) له (بانی مدقان) به‌ره‌نگاری هیزی دوژمن بوون و
دوژمن په‌ریشان کران و ئیتمه‌ش به‌کینکمان برینداره.

ژماره - ۴
تأریخی له‌سه‌ر نیه

دوه‌مین شه‌وه که هیزی دزلی هه‌ورامی و دوژمن له قه‌ره‌هه‌نجیر له
جه‌نگدان، ئیمه‌رۆ سواره‌ی (مه‌ندمی) و (هه‌ماوه‌ند) ئاویتیه‌یان بوون، له دوژمن
کوشتار زۆره، تالانی زۆر گیراوه، پینچ هه‌ورامی و دوو که‌س له (مه‌ندمی)
کوژران و (۲۲) بریندار هاتوه‌ته‌وه.

ژماره - ۲۲
پوځي لهسهرنيه

دوژمن هينزكي زوري ټينگليز و هينديي به تږپ و چهكي زوره وه له موصله وه
هيناوه و گه بشته ته كدركوك، زرينلي (نوټومبيلي زرينلي) زوريان پي يه

ژماره - ۳۸
۱۹۱۹/۶/۳

له (چيمه ن) تالانيدكي زور له دوژمن كرا له گه له يه ك مدتره ليو، حه مه نهمين
كوزه په قه يي و دوو چه كداري جهباري و يه ك هه ماوه ند كوژراون و (۷)
بريندارمان هديه. لاشه ي نه فسه رنكي ټينگليزي و (۲۵) سوجه رماوه،
برينداره كانيان برده وه.

ژماره - ۴۲
۱. / حوزه يران / ۱۹۱۹

دوژمن ديت بز چه مچه مال، هينزي سواره ي نيمه بلاوه، هدر له كفري يه وه هدا
تالتون كږي ... كار باش نابيرنيت، تنها هينزي پياده له باره گادا ماوه

ژماره - ۵۰
۱۹۱۹/۶/۱۸

به فرمانده ي جنرال فرايزه ر، هينزكي گه وره له موصله وه گه بشته كدركوك،

له كهركوكيشه وه هينزنگ گهيشته چه مچه مال به فرماندهی جنرال (تومسن)،
كار چه تونده، سوپا و هينزي عهشاير له سوپهردا نامادهی جهنگی، دوژمن زور
به هينمن ديت.

ئيتير فرمانی ژماره (۵۰) دوا فرمانی باره گابوو، دوژمن پوژی
۱۹۱۹/۶/۲۲ له ژير فرماندهی جنرال فرايزهردا گهيشته دهريهندی بازيان،
سوپای گيان به ختکهری کورد له سوپهردا نامادهی فرمانی حوکومدار بوون.
شينخ مهحمود له ژير بهرده قاره ماندا بريندار کرا، طاهری حهدهی ئەمين
ئهفهندي فدرخه و حاجی سهيد حهسهنی مامی شينخ مهحمود کوژان (شينخ
باباعهلی بوی گيپرامدوه که حاجی سهيد حهسن بهر گوللهی طوپيک که وتبوو
پارچه پارچهی کردبوو و لاشه کهيان نه دوزيه وه)، دوژمن به ۳ - ۴ هزار
چه کدار و فرۆکه وه پوو به پروی شوپشی کورد بووه و شينخ به برينداری گيرا و
نيزرا بو به غذا ...

جگه له شينخ مهحمود ئەمانهی خواروهش له شهري دهريهندی بازياندا به ديل
گيران.

۱- عبد القادر سعید (قالهی نایشه خان)

۲- ئەدهم ئەفهندي

۳- قادر ئەفهندي قهده داغی

۴- عزهت طوپچی (عزهتی فاتهی خوله دريژ)

۵- رشيد صدقی غفور

ئحمهد خواجا له کوتایی باسی ئەو شهري دهريهندی بازياندها ئەلی:
پوژی ۱۹۱۹/۶/۲۲، له پاش نيوه پو بهی ئەوهی کهس ناگای له کاره ساتی
دهريه ندي بیت سوارهی ئينگليز و هندي گهيشته ناو شاری سليمانی بهرامبهر
به مالی حوکومدار و له سهر شاخی گزيژه تويان دابهست و گردی قشله (ده بزيان
کرد به باره گای خويان... ناو شار به جارئ شله قا... به هزی چالاکی (ره ثوف
ئهفهندي) که فرماندهی بلزکی سهريازی ديواني حوکومدار بوو، له ماوه يهکی

که ما خیزانی حوکمدار و که لوپله‌ی پنیوستیان به (۴۰) نیسترسوار ده‌ریاز کرد.
نه‌حمده به‌گی فه‌تاج‌به‌گ (ساحیب‌قران) نه‌ورژه نازایه‌تیبه‌کی زوری نوآند، خوی
به‌ته‌نیا سواره و به (حمده‌دبه‌گ) وه به‌شداری پاسه‌وانی‌کردنی نه و خیزانانه‌بوو
ووتی: گیانی من نه‌م خیزانانه نه‌پارنژنت.

ئینگلیزه گیراوه‌کان هینرانه ده‌روه، گرینهاوس که نه و هدموو ناشوبانه‌ی
نایده وه کوجاران نه‌سووپایه وه به‌سر نه و مال و خیزانانده‌ا که پیاره‌کانیان
به‌شداری‌بیان‌کردبوو له شو‌پشدا. له هر مالیکیان سدریازنکی هندی دانا و
خیزانه‌کان سدریانه و سدریان رایان‌ته‌کرد و ناواره‌بوون.

نه و مال و خیزانانه‌ی که ئینگلیزه‌کان به‌ریاری تالان‌کردنیاں ده‌رکردبوو
نه‌مانه‌بوون.

۱- مالی حوکمدار شیخ‌مه‌حمود.

۲- مالی حاجی سدید‌عومر.

۳- مالی حاجی سدید‌حسه‌ن (له‌گدل نه‌وه‌شدا که لاشه‌که‌ی نه‌دور‌را‌بووه‌وه).

۴- مالی تاهری حمده نه‌فهندی فه‌رخه.

۵- مالی عزه‌ت نه‌جیب.

۶- مالی کاکه حمده‌ی نه‌مینی عه‌تار (ژن‌برای شیخ‌مه‌حمود).

۷- مالی نه‌حمده‌به‌گی فه‌تاج‌به‌گی ساحبقران (شاعر و له‌کاتی حوکمداری‌به‌تی

شیخ‌مه‌حمود‌دا سدرؤکی شاره‌وانی بووه).

۸- مالی سدید‌نوری نه‌قیب (نه‌وه‌ی له‌باسی مینجه‌رسوندا ناوی هات که

مینجه‌رسون رقی‌لی‌بووه)

۹- مالی سدید‌که‌ریمی سدید‌نه‌حمده.

جگه له‌واندی که ناوبران، مالی زوری‌تر له نه‌فسهر و کاربه‌ده‌ستانی ده‌سته‌ی

سدر به حوکمدار که ژماره‌یان (۱۰۰) مال و خیزان نه‌بوو نه‌وانیشی گرتووه.

شیخ‌ره‌نوفی شیخ‌مه‌حمود له یادداشته‌کانیدا ده‌ریاره‌ی تالان‌کردنی نه‌ورژانه

له‌لایه‌ن ئینگلیزه‌کانه‌وه نه‌لی:

«دوای نه‌وه‌ی له‌شکره‌که‌ی ئینگلیز هاته ناو شاری سلیمانیه‌وه، نیتر ده‌ست

کرا به تالانی مالی نه‌واندی که به‌شداری‌یان کردبوو له و شه‌ده‌ا، من خوم (شیخ

ره‌ثووف) ناگاداری ته‌وم که دایکم له‌و رززانده‌ا له‌و داریکه‌لی دانه‌نیشت پاره و ناومالینکی زورمان هه‌بوو که په‌بوو له‌و فهرشی عه‌جهم و نزیکي (۱۵۰۰) سدر مه‌رمان هه‌بوو جگه له‌و گاومانگا. مینجهرسون اسماعیل حقی نارد بز داریکه‌لی بز ته‌وی ده‌سبه‌سدر هه‌موو ماله‌که‌دا بگری و تالانی بکا، به‌لام خه‌لکی تاوایی داریکه‌لی ته‌و هه‌مو پاره و مال و کدل و په‌له‌ی مالی شیخ مه‌حمودیان شارده‌وه و سونندیان بز یک خوارد که لای هیچ که‌سینک باسی ته‌وه نه‌که‌ن، اسماعیل حقی که‌چوه داریکه‌لی کارنکی زور مه‌ردانه‌ی کرد که له‌و رززانده‌ا مینجهرسون به‌ خوینی سدری هه‌مو که‌سینک تینوو بوو که بزنی ته‌وی لی بهاتایه سدر به شیخ مه‌حمود بووه، اسماعیل حقی راپورتینک نه‌نیزیت بز مینجهرسون و ناگاداری ته‌کا که شیخ مه‌حمود له‌و داریکه‌لی‌دا هیچ شتینکی نیه، به‌لام فیلی وا چون له‌گه‌ل مینجهرسونی داخ له‌و دلدا سدری ته‌گرت، له‌و جیاتی اسماعیل حقی یه‌کینکی تری نارد (که شیخ ره‌ثووف ناوی نه‌هیناوه له‌و یاداشته‌کانیا به‌لام شیخ بابا عدلی شیخ مه‌حمود بزنی گپرامه‌وه‌که ته‌وی مینجهرسون ناردی له‌و دوی اسماعیل حقی بریتی بوو له‌و مصطفی نه‌فهندی که له‌و دواپیدا بوو به‌ مودیری مه‌عارف له‌و سلیمانی‌دا).

نیزراری دوهمی مینجهرسون که ته‌گاته داریکه‌لی، ده‌ست ته‌کات به دارکاری کردنی خه‌لکی تاوایی و ناچاریان ته‌کا هه‌موو کدل و پدل و ناومالی شیخ که شاردرابه‌وه له‌گه‌ل هه‌موو مه‌ر و مالآت و گا و مانگاگان هه‌مویان ته‌سلیم کرد.

شیخ ره‌ثووف له‌و شونینکی تری یاداشته‌کانیدا ته‌لی:

«به‌ شهادته‌ی عبدالله ناغای حاجی حمه‌سه‌عیدی خه‌لکی سلیمانی (ته‌وی شیخ قادری حه‌فیدی برای شیخ مه‌حمود له‌و یاداشته‌کانیدا ته‌لی شیخ مه‌حمود وه‌کو نویندینکی خزی ناردبوی بزلی مینزورسکی له‌و کرماشان وه‌کو له‌و پینشتردا باسمان کرد)، وه به‌ شهادته‌ی حاجی نه‌حمده‌ی حاجی که‌ریم (به‌ حاجی که‌ریی روقی خان ناسرابوو که‌ خه‌زوری ماجید موسته‌فا بوو)، که ساتینک شیخ مه‌حمود ده‌ستی کرده‌وه به‌ شورش دژی ئینگلیزه‌کان (۳۰۰) هه‌زار لیره‌ی خزی هه‌بوه جگه له‌و (۱۵) هه‌زار روپیده‌ی وه‌کو مانگانه بزنی تدرخان کرابوو ته‌مانه‌ی

هموی له پیناوی شوږشدا خهړج کرد و سدرباری نه‌وه‌ش ټینگلیزه‌کان دواي
شهری دهریدنی بازیان باوکم هدرچیه‌کی هه‌بوو هه‌مویان تالان‌کرد و ده‌ستیان
به‌سدر مولکه‌کانیا گرت»

شیخ باباعلی بوی گنبرامه‌وه وتی : دواي ناواره بووغان بز ټیران و که
هاتینه‌وه بز سلیمانی و چوینه داریکلی سه‌گینکمان هه‌بوو نه‌و سه‌گه له کاروان
به‌جی ما‌بوو له‌ناو مهر و مالانته‌کاندا (که ټینگلیزه‌کان ده‌ستیان به سدر‌اگرت)،
که چوینه داریکلی په‌کسدر ناسیما‌نه‌وه و کابرای لادینی که نه‌و سه‌گه‌ی له‌لا
ما‌بوو ووتی قوریان له‌وه هه‌موو شته‌ی شیخ لیزه به‌جی‌ی هینشتبوو هدر نه‌م
سه‌گه‌مان بز دهریاز بوو له‌گه‌ل ټینگلیزه‌کان نه‌ر‌و‌یشت»

نه‌وه‌ی شیخ ره‌و‌و‌ف باسی کرده، جگه له عبدالله ناغا و حاجی نه‌حمه‌دی
حاجی که‌ریم له زور که‌سی تریش بیستراوه که شیخ مه‌حمود هدرچیه‌کی بووه له
پیناوی نه‌و شوږشده‌دا خه‌رجی کرده و به‌لگه‌ی راستیش بز نه‌وه، نه‌و نه‌بوونی و
ده‌س کور‌تیه‌ی که له دواي ناواریونیان تووشیان هات و له دوايیدا به
دورودریژی باسی ناواره بوونی نه‌و خیزانانه‌ش نه‌که‌ین.

دواي نه‌وه‌ی باسی یاداشت و کتیبی نه‌وانه‌مان کرد که باسی نه‌و شوږشده‌ی
شیخ مه‌حمودیان کرده له گوزره و تاسلوجه و له چه‌مچه‌مال و له دهره‌ندی
بازیان، دی‌ینه سهر باسی نه‌دموندزی خوینه خزی کورد که له کتیبه‌که‌یدا «ه»
به دورودریژی باسی کرده و خزی به‌شداری شه‌ر‌بووه. نه‌دموندز نه‌لی:

«که مینجه‌رسون چوه سلیمانی شیخ مه‌حمود نه‌ی‌زانی ده‌سه‌لاتی نامینیت،
له‌به‌ر نه‌وه ده‌ستی کرد به هه‌لگیرساندنې شوږشینک که به نه‌هینی خزی بز
ناماده کردبوو.

له ۱۹۱۹/۵/۲۳ دا هیزه‌کانی شیخ مه‌حمود خزیان کرد به ناوشاری سلیمانی‌دا
و داگیریان کرد و له چاوتروکاندنیکدا هینزی لیقی‌ی نیوه ته‌دریب کرا و له ژیر
فدرمانده‌ی (مقدم) شیخ قادری برای شیخ مه‌حمودا ته‌فروو تونا بون و
بلا‌وه‌یان لی کرد (نه‌و هینزی لیقی‌یه هه‌رچهند شیخ قادر به‌ناوی سوپاسالاره‌وه
سهر‌په‌رشتیکه‌ری هینزی سوپابووه له سلیمانیدا به‌لام نه‌و هینزی لیقی‌یه‌ی که
نه‌دموندز باسی کرده له ژیر سهر‌کر‌دا‌یه‌تی مینجر (دانلیس)‌ی ټینگلیزی‌دا بوو

که لهو شه‌په‌ی له‌گه‌ل هیزه‌که‌ی مەحمود خانی دزلی‌دا کرا به‌ دیل‌گیرا) شیخ‌ مەحمود له‌ چەند سەعاتینکی کەما دەستی بە‌سەر سلیمانی‌دا گرت و خەزینە‌ی خستە ژێر دەستی خۆیەوه و هەرچی ئینگلیزه‌کان هەبوو هەموویانی گرتن و ئالای نیشتمانی هەل‌گەرد (عیزەت نەجیب بوو کە ئالای ئینگلیزی داگرتو و ئالای شوێشی کوردی له‌ شوێنی ئەو هەل‌گەردو کە له‌ باسی موحاکەمە‌ی شیخ‌ مەحمودا لی‌زی ئەدوێ‌ین).

ئەو ئالای کورده‌ بریتی بوو له‌ هیلالینکی سوور له‌ناو قوماشینکی زەردا (ئالای کوردوستان سپی و سوور و زەرده)، ئالای بریتانیا هینرایه‌ خوارووه له‌سەر دائیره‌ی ئەفسەری سیاسی، بە‌لام مینجەرسۆن بەختی هەبوو له‌ کاتەدا له‌ سلیمانی نەبوو بە‌لکو چوێو بۆ کەرکوک به‌ پیر ژنە‌که‌یەوه کە له‌ بە‌سەر‌وه هاتبوو (ئەدمۆندز له‌ کتێبه‌که‌یدا ئە‌لێ هیچ دوو‌دل نیه‌ له‌وه‌ی کە ئە‌گەر مینجەرسۆن له‌و رۆژانه‌دا له‌ سلیمانی بوايه‌ شیخ‌ مەحمود ئە‌ی‌کوشت چونکە به‌ گەوره‌ترین دوژمنی خوێنه‌ خۆ‌ی‌ی‌ دانابوو).

یاریده‌ده‌ری ئەفسەری سیاسی له‌ هە‌له‌به‌جە مولازی فرۆکه‌وان G.M.Lees توانی خۆ‌ی له‌ هە‌له‌به‌جە ده‌ریاز بکا به‌ر له‌وه‌ی شوێرش‌گیره‌کان له‌ ۱۹۱۹/۵/۲۶‌دا ب‌نکه‌که‌ی داگیر بکەن (هە‌له‌به‌جە له‌و رۆژانه‌دا به‌ هۆی حامید به‌گی جافه‌وه کە هە‌تا ئە‌وسا لایه‌نگری شیخ‌ مەحمود بوو داگیرکرا‌بوو خان‌ی ژنی وه‌سمان پاشا کە سەر به‌ ئینگلیزه‌کان بوو هە‌له‌به‌جە‌ی به‌جێ هینشتو به‌لام وی‌لسن ئە‌لێ به‌ هۆی هە‌ورامیه‌کانه‌وه داگیر کرا).

له‌ کەرکوک هینزینکی بچووک‌ی ئیمپراتۆری لی‌بوو، فەرمانی بۆ ده‌رچوو کە به‌ گورجی روو بکاته‌ چه‌مچه‌مال بە‌لام ئەو هیزه‌ گوی‌ی نە‌دایه‌ نازایه‌تی کورد و ئە‌وه‌ی کە پی‌زی سپێزرا‌بوو کە ئە‌بوايه‌ تە‌نها هە‌تا چه‌مچه‌مال ب‌ه‌ر‌یشتایه‌ ئە‌وه‌ی خستبویه‌ پشت گوی و به‌ چەند سواربه‌ک به‌ هینزی لی‌قی عیراق و چەند ئۆتۆمبیلینکی زرنلی و چەند ئۆتۆمبیلینکی سەر به‌ره‌للاً کە ره‌شاشی له‌سەر‌دا به‌سرا‌بوو له‌ به‌رزاییه‌کانی (تاسلوجه) کە (۱۲)میل دوور‌وو له‌ سلیمانی له‌وی له‌لایه‌ن هینزی کورده‌وه په‌لاماری ئەو هیزه‌ی ئیمه‌ درا و ناچار‌وو بکشینته‌ دواوه و کورده‌کان هە‌تا ماوه‌ی (۱۲)میل دوا‌ی ئەو هیزه‌ی ئیمه‌ که‌وتن و زیانینکی

زوریان پی گه یاندین.

بدو جزره چوار زرنلی و (۱۹) نۆتۆمبیل له کیس چوو (ویلسن له کتیبه که پدا وه کو باسمان کرد ووتبوی چوار نۆتۆمبیلی عهسکهری و (۹) نۆتۆمبیلی فزرد بۆ گواستنه وهی سهر باز له کیس چوبوو).

ئهو سهر که وتنه ی کورد ناگری شوڤشه که ی به تاوای گهرم کرد و زور کهس له وانه ی دوودل بوون بچنه پال شینخ مهحمود، ئهو سهر که وتنه هانی دان و بوون به پال پشتی و ههندی له عهشیره ته کورده کانی ئیزان که گوی یان نه دا بوه حوکومه ته که یان داوایان کرد بچنه سهر ده و ئه تی کورد وستان که له ژیر ده سه لاتی شینخ مهحمودا بوو.

له ئه نجافی نه وه دا حوکومه تی بریتانیا بۆی ده رکهوت که وا چارنیه ئه بی هیزنکی گه وه بنیرنت بۆ نه وه ی ده ست به سهر هه لۆنست و کاروباردا بگریته وه، بۆ ئهو مه به سته ئه میر لیوا (سیر. تیۆدۆر. فرایزه رای سهر کرده ی فیرقه ی هه ژده هم له موصل کاروباری گرته ده ست خۆی و له کهرکوک هیزنکی گه وه بۆ ناماده کرا و لیوا (۵/۱) که به لیوای سووری رۆژه لآت ناوئه برا و پی ی نه وترا (East Surrey) له گه ل فوجی پیاده ی بۆرمایی پینجهم و هه شتم و فوجی (۸۷/۱) ی په نجابی و فوجی (۱۱/۱) ی مه رات و سر به یه کی فوجی پیاده ی به نغالی ژماره (۴۹) و سر به ی ژماره (۲۳۹) له فوجی ره شاشاتی هیندی ژماره (۱۸) و بطریه ی شاخی هیندی ژماره (۲۵) وه چهند پارچه یه ک له بطریه ی (ب) و (د) له که تیبه ی (طزی مه لیککی ژماره - ۲۶۶) و جه ناخی (أ) له سرب (۳۶) ی هیزی ناسمانی له گه ل وه حداتی صنفی موخابه ره و هه نده سه و نه وانه ی (له غه م) ئه چین، ئه مانه هه موی سازکرا و به یاردرا مینجه رسۆن له گه ل ئهو ره تله دا بی و ده سه لاتی ئه فسهری سیاسی هه بی.

حه مله که چوه چه مچه مال، یاریده ری ئه فسهری سیاسی له چه مچه مال ئهو کاته له سلیمانی گیرابوو (نیازی له کاپتن بۆنده)، شه ش کهس له هه ماره نده کان به جلی کوردیه وه کردمن به پاسه وانێ خۆم و (ئه دمۆندز خۆی له و شه ره دا بووه و به ست به به ست ناگاداری هه موی بووه) له ۱۹۱۹/۶/۱۶ دا گه بیستمه چه مچه مال نیستی پلاعی ده ریبه ندی بازیانمان کرد و بۆمان ده رکهوت شینخ مهحمود خۆی له

دەریەندا قایم کردووە و لە شمالیەوه ئەو هیزی لیقیەدی کە لە کاتی خۆیدا لەلایەن ئینگلیزەکانەوه تەدریب کرابوو ئەو هیزە دانرابوو (وێکو لە پینشتیشدا باسمان کرد ئەو هیزی لیقیەدی سلیمانی لە دواى هاتنى هیزەکانى مەحمود خانى دزلى بۆ سلیمانی چوونە پال هیزی شوپش و پەپوهندى یان بە ئینگلیزەوه نەمابوو)، لە چەمچەمالەوه بە ماوهى (١٨)میل بەرەو بەرزایی پوشتین. بەرزترین چیا کە بەسەر دەریەندی بازاندا ئەوانیت بریتی بوو لە (١٧٠٠)پى، کە چۆم و نزیک بوومەوه روانیم (٢٠٠)سوار لە پینشمانەوه ئیستیکشافی پێگەیان ئەکرد ... گوینم لە چەند تەقدیدەک بوو ...

پوژی ١٧/٦/١٩١٩ هیزشەکەمان گەبشتە گوندی (تەکیەدی کاک ئەحمەد) کە سێ میل دووریو لە گەرووی دەریەندی بازیان، پوژی دواى بە بى دەنگى، پیادەکانمان بەسەر بەرزاییەکانا هەلگەران و بەگەبشتنمان لە کاتی تاریک و پووندا تۆبەکانمان دەریەندی بازیانیان دایە بەر ناگر ... چەک هەلگەکانمان هەر وێکو زەمانى مەغول جگە لە چەکەکانیان شیریشیان پى بوو، سەریازەکانى (گورگە) چەقۆی زل و پانیان پى بوو... بەو جۆرە سەریازە گورگەکان دەوری ئەو عەشایەرانیان گرت کە روو بە روویان بوونەوه.

ئەو (٤٨) دۆژمەنى بەجى ماوون نەیانتوانى دەریاز ببن، کە ساتینک ئەوانە بە دیل گیران بە شەرەشق توانیمان لە دەس گورگەکان پزگاریان بکەین کە ئەیان ویست کەلەدی سەریان بپەپنن (سەیر ئەوێه نە ویلسن و نە ئەدمۆندز هیچیان باسى خیانەتى موشیری حمەدی سلیمان هەماوەندی ناکەن کە چۆن پێگەى پیشان دان و هەرازەکانى ژورور شیخ مەحمودیان لى گرت، کەلام وابووە یەکیەک بوو لەو شەش کەسەى کە ئەدمۆندز باسى کردون پێگەى پیشان (دان).

من لە گەل جەنەرال فرایزەر سواربووم و وردە وردە لە گەرووی دەریەندی بازیان نزیک بوینەوه، نزیکى (١٠٠)کەس لە ناوچەى شیمالی دەریەند بەدیل گیران و لەو ناوچەیدا شەر ژور گەرم نەبوو، ئەوانەى نار لەشکرەکەى شیخ مەحمود لەوانەى کە وەختى خۆى لە هیزی لیقى سلیمانیدا بوون چەکەکانیان تەسلیم کرد ... سەرکرده کەیان پى ووتم:

شینخ مه‌حمود به هدنگله شدلی ته‌رۆشت دیار بوو قاچی پینکرا بوو، به‌کینکی تریان ووتی: وابزانم بینجگه له قاچی شونینکی تریشی پینکراوه و دورنیه ئیسته مردبیت ... ته‌سیرنکی تری کورد ووتی: ته‌گەر شینخ مابئی ره‌نگه ئیسته پروو بکاته گوندی (داریکه‌لی) که به‌کینکه لهو (۱۲) گونده‌ی شینخ مه‌حمود له‌ناوچه‌ی بازبان ...

ته‌سیره کورده‌کانی تر وتیان شینخ مه‌حمود ته‌مری داوه هدرچی ئینگلیزه گیراوه‌کانی سلیمانی به‌همویان بکوژن ته‌گەر هات و له‌شکره‌که‌ی شکا، له‌بەر ته‌وه وایان به‌باش زانی که فریای ته‌وان بکه‌وین به‌ره‌وه‌ی بکوژین.

فرایزه‌ر فه‌رمانی ده‌رکرد بۆ هینزی سواره‌ی ژماره (۳۲) له‌ژێر سه‌رکردایه‌تی مولازم (ف.ب.گی.دینه‌هی) به‌په‌له‌ پروو بکاته سلیمانی و له‌راستیدا سه‌عات شه‌ش و نیو‌گه‌یشته سلیمانی و چوه‌ ده‌بۆ که شوننی ته‌فسه‌ره گیراوه‌کان بوو همویان به‌ردران، له‌دوای ته‌وه‌ش به‌ریاردرا هینزکی گه‌وره‌ بچیتته ناو سلیمانیه‌وه.

لای فرایزه‌ر و ابوو که هدرچهند شینخ مه‌حمود برینداربووه به‌لام دورنیه له شونینکی نزیکدا خزی حه‌شار دابی، له‌و کاته‌دا که سواری ته‌سپه‌که‌م بوم نامه‌یه‌کم له لایدن (ئۆکنلیک) وه‌ بۆ هات ته‌لی: زه‌لامینکی کوردیان بینیه‌ به‌رگ و پوشته‌نی باشی له‌به‌ردایه له‌وه ته‌چی زه‌لامینکی گزنگ و ناسراوی و له‌سه‌ر جاده‌که که‌وتوه، فرایزه‌ر وای به‌باش زانی ته‌و زه‌لامه برینداره به‌هینترته لای من چونکه شوننه‌که‌ی له‌ منده‌و نزیک بوو، که هینتایان جووتینک پۆتینی رووسی له‌ پیندا بوو عه‌بایه‌کی شینی تۆخی به‌شانه‌وه بوو که گولنکه‌ی ئالتونی پینوه بوو، سه‌ره‌پینچینکی به‌مشکی‌ی مۆزی تۆخ به‌ستبوو، سمیلینکی ره‌شی پری هه‌بوو تاکینک له‌ پۆتینه‌کانی هه‌لتیشابوو، خونن له‌ ژێر کراسه‌که‌یه‌وه ته‌هات و ووتی ناوم (عه‌لی) یه‌ له‌ عه‌شایه‌ری جافی سمایل عۆزۆزی. برینداره‌که به‌ده‌م ئیش و نازاره‌وه ته‌ی نالاند و هیچ وه‌رامینکی پی نه‌ته‌درا یه‌وه، یه‌کینک له‌ ته‌فسه‌ره‌کان ده‌مانچه‌ی ده‌ره‌ینا خه‌ریک بوو بیکوژی من نه‌م هینشت، له‌و کاته‌دا ئۆتۆمبیلی ئیسعاف هات و برینداره‌که‌ی برد.

دوای ته‌وه‌ پروومان کرده ته‌ینال بۆ ته‌وه‌ی شه‌و له‌وی به‌دینه‌ سه‌ر. مو‌عاونی

نامیر نینزیباتی عهسکهری ووتی بریندارنکی ترمان گرتوه یه کینک له نه سپیره کان هاواری کرد نهوه شیخ مهحموده، چوم ههواله کهم گه یاند به فرایزه، به لاسلکی ناگاداری بازیمان کرد که زور بایهخ بدهن بهو برینداره چونکه نامانهوی نهده ربابینت نه پرنیت ... له دواییدا به هوی کوردنکی شاره زاوه بومان ده رکوت که نهوه شیخ مهحمود خوی بوو.

له راستیدا هه مو جزوه وون بوننکی شیخ مهحمود نه بوو به هوی بلا بوونه وهی نهفسانه و خهرافاتنکی زور که له دواییدا به هوی نهوه وه تووشی گه لیک شه ره شق نه بوین.

پوژی ۱۹/۶/۱۹۱۹ به درگری یه رک نه هاته پنگامان، دوی چوار پوژ گه یشتینه ناوه سارد و پوونه که می (سه رچنار) که به سدر زیخ و چهودا هه ل نه قولاً و له نریک پردی (قلیاسان) بارگه مان هه لدا و بهر له نیوه پوژ چوینه نار شاری سلیمانی و نهوه بوو بهر له گه یشتنمان هه موو گیراوه کان بهر بوون که یه کینک له وانه نهفسه ری سیاسی نه قدهم (مینجه ر.ف.س. گرینه هواس) بوو که له کاتی خزیدا له (پوشیر) یه کتریمان بینیبوو.

کاپتن (بوند) نیررا بۆ بازیان بۆ نهوهی به تهوای هه وهی نهو برینداره ی که وترابوو شیخ مهحموده بۆی ناشکرا بینت که له راستیدا ده رکوت که شیخ مهحمود خوی بوو.

له ۲۳/۶/۱۹۱۹ دا به ناو شاری سلیمانیدا خوپیشانداننکی سه ریازی کرا که هه موو هیزه کان به شداریان تیادا کرد، نهوانه ی که گیرابوون (له ئینگلیزه کان) هه مویان له گه لمان بوون و نه شرافه کانی شاریش له و بهرمانه وه پریزان به ستبوو له کاتی خزیدا له ۱۶/۶/۱۹۱۹ دا ره تلینک له خانه قینه وه به که ناری روبری سیرواندا و یه کینکی تریش له سلیمانیه وه پوویان کرده هه ل بجه و نهویشیان گرت و (لیز) له جی خوی دانرایه وه و ناوچه ی سورداشیش پشکتر، ههروه ها شاربازن و بهر زنجه و خو پمال و هه ندینک له شیخه کان و له وانه ی به شداریان کردبوو لهو شه ره دا گیران و چه که کانیا ن لی سهندرا و نهو شتانه ی به تالانی بردبویان هه مویان لی سهندرایه وه (سهیر نه وه یه باسی تالانیه که ی خزیان ناکا که چون مالی نهوانه ی به شداریان کردبوو هه مویان تالان کردبوو ههروه ها باسی

ئەو تاوانەى ئىنگلىز ناكا كە ھاتتە سلىمانى ھەرچى كىتىبى بە نرخی ناو مزگەوتى گەورە ھەبەھە كە ھەندىكى يادگارى مىرى بابانەكان بوو و مۆرى ئەوانى پىنە بوو ھەمويان سووتاند و لەناويان بردن).

ئەدمۆندز لە كىتەبەكەيدا ئەلئى: من لە سلىمانيدا مامەوہ بۇ ئەوہى كاروبارى ئىدارە رىزك بەخەمەوہ، جەنرال فرايزەر لە كۆتايى حوزەيران دا ويستى بچىت بۇ ھەلەبجە بۇ ئەوہى سوپاسى خانى وەسمان پاشاى جاف بكات بۇ ئەو يارمەتيدانەى ئىنمە بىنجگە لەوہش ھەردو كۆرەكەى ئەحمەد و عىزەت(نيازى لە ئەحمەد بەگى موختارى شاعىر و عىزەت بەگى براى بوو) دواى داگىر كۆردى سلىمانى ھاتبونە سلىمانى و پىنشوازىيان لە خۇمان و ھىزەكانمان كۆردبوو...

جەنەرال فرايزەر لە كىتەبەكەيدا باسى چوونى خۇى ئەكات بۇ ھەلەبجە كە چۆن لەرنگا ئۆتۆمبىلەكەى لە جۇگاىەك ئەچەقى، فرايزەر لە ئۆتۆمبىلەكەى دائەبەزى و وەكو ئەو خەلكە پال بە ئۆتۆمبىلەكەوہ ئەنى بۇ دەرھىنانى و ھەموو لەشى قوراي ئەبى(فرايزەر جلى خاكى سەربازى لەبەردا ئەبىت) بەلام ھەردو كۆرەكەى خانى وەسمان پاشا ھىچ دەست درىژناكەن بۇئەوہى وەكۆ فرايزەر و ئەوخەلكە پال بە ئۆتۆمبىلەكەوہ بىنن بۇئەوہى لەقور دەرېت، فرايزەر بە گرېنھاس ئەلئى: بەو دوانە بلى كە ئەوہ پەوشتىكى باشنىە وا ئەم خەلكە پال بە ئۆتۆمبىلەكەوہ ئەنن و ئەوانىش بىزىيان نايە دەس درىژىكەن، بەكىنك لە كۆرەكانى خانم لەوہرامدا ئەلئى: جەنەرال راست ئەكا بەلام با تۆزى سەبرى جەل و بەرگەكانمان بكات كە ھەرىكەى(۳۰۰) رۆپىەى تىچووە جگە لە عەباو سەربىنچەكانمان، جلى جەنەرالىش(كە خاكى بوو) ھەمووى (۲۰) رۆپىە ناكات.

من لە سلىمانى مامەوہ ھەتا لە ۱۹۱۹/۷/۱۸ دا مىنجەرسۆن گەرايەوہ بۇ سلىمانى و بەپىزى ئەوہى كە من ئەفسەرى سىياسى ھەملەى فرايزەر بووم كاروبارم داىە دەست مىنجەرسۆن و لە ۱۹۱۹/۸/۱۸ دا بەديانىك دەرچوو ئەلئى: ئارام و ئاسايش لە ھەمو خواروى كوردوستاندا بەر پايە و شىخ مەحمود چاك بوەتەوہ و دراوہ بە مەحمكەمەى عەسكەرى و حوكمى مەردنى بەسەرا درا بەلام ئەو حوكمە گوررا و كرا بە (۱۰) سال و دوور خرايەوہ بۇ ھەندستان.

لەبەرگى دووھەمى ئەم كىتەبەدا باسى ئەوہ ئەكەين كە چۆن مىنجەرسۆن ھاتەوہ

سلیمانی و دهستی کرد به زهر و زهنگ نواندن و نهو و نهفسره سیاسیه‌کافی
تری ئینگلیز و کار به‌دهستان و نوکهرانیان ته‌واو خه‌لک بیزار نه‌که‌ن و له
هموو ناوچه‌کافی خواری کوردوستاندا راپه‌رین و بیزاری به‌رامبەر به ئینگلیز
په‌ره نه‌سینیت هه‌تا وای لی دی جله‌ویان له ده‌ست ده‌ره‌چی و جارنکی تر ناچار
نه‌بن شیخ مه‌حمود له هندستانه‌وه به‌هیننه‌وه و حوکومداریه‌تی دووه‌می شیخ
مه‌حمود ده‌ست پی نه‌کا و دووباره ئینگلیز په‌شیمان نه‌بنه‌وه له به‌لینه‌کانیان و
پاشگه‌ز نه‌بنه‌وه و شیخ و شو‌رپش گه‌رانی کورد به‌ره‌نگاری ئینگلیز نه‌بنه‌وه و
شو‌رپش درنزه نه‌کینشی هه‌تا سالی ۱۹۳۱ که شیخ کۆل نه‌دا و له ۱۹۳۲دا له
به‌غدا نیشته‌جی نه‌بی و هه‌تا هه‌رای ره‌شید عالی ۱۹۴۱ نه‌وسا نه‌گه‌رپنته‌وه بۆ
داریکه‌لی و له سالی ۱۹۵۶دا کۆچی دوایی نه‌کا که نه‌وانه باسی بدرگی
دووه‌می نه‌م کتێبه‌مانه .

۲- محاکمه کردنی شیخ مه‌حمود له به‌غدا و ئاواره کردنی بو هندستان

زۆرم هه‌ول‌دا له‌ناو دۆکیومینته‌کانی ئارشیفی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی بریتانیا‌دا یا‌له‌ناو سه‌رچاوه‌کانی تر‌دا ده‌قی (نصوص) مو‌حاکمه‌که‌ی شیخ مه‌حمودم ده‌ست‌بکه‌وینت بۆ‌ئه‌وه‌ی جو‌ری پر‌سیاره‌کانی مه‌حکمه‌که‌م بۆ ده‌ریکه‌وێ و وه‌رامه‌کانی شیخ مه‌حمود به‌رامبه‌ر به‌وان چی‌بووه، به‌لام به‌داخه‌وه ته‌قه‌لاکه‌م سه‌ری‌نه‌گرت و ناچار‌بووم په‌نا ببه‌مه‌به‌ر ئه‌و نووسراو و یا‌داشته‌نی که به‌شینه‌یه‌کی گشتی باسی ئه‌و مو‌حه‌که‌مه‌یان کردووه یا له‌ده‌می ئه‌وانه‌ی که به‌شاهید نێژدرا‌بوون بۆ ئه‌و مه‌حکمه‌یه‌ی بیستراوه و شیخ مه‌حمود له‌ یا‌داشته‌کانیا له‌گه‌ڵ نوری‌سابت (حبه‌زبوز) باسی نه‌کردووه و ئه‌وه‌ش که بیستراوه و تۆمار‌کراوه پچ‌رپچ‌ر بووه و له‌سه‌ر بناغه‌یه‌کی دۆکیومینتی نه‌بووه که پیاو ده‌قه‌که‌ی بلا‌وبکاته‌وه.

ئه‌وه‌ی که هه‌موو لایه‌ک له‌سه‌رین ئه‌وه‌یه که شیخ مه‌حمود له‌ده‌ریه‌ندی با‌زیان به‌به‌رینداری به‌دیل‌گیرا و نێژدرا بۆ به‌غدا بۆ مو‌حاکمه‌کردنی به‌تاوانی ئه‌وه‌ی که پر‌ویه‌پر‌وی هیزی ئینگلیز ببووه که ئینگلیز گوایا بۆ پر‌زگار‌کردنی نارچه‌که هاتووه و هه‌ول و کۆششینی زۆری‌داوه و مال و گیانینیکی زۆریان له‌کیس چووه له‌ پیناوی ئه‌وه‌دا.

شیخ مه‌حمود که ئه‌گاته به‌غدا ئه‌یبه‌نه خه‌سته‌خانه هه‌تا به‌رینه‌کانی چاک ئه‌بێته‌وه (هه‌رچه‌ند گولله‌یه‌ک له‌به‌شیدا ئه‌مینیت وه‌کو‌گومان له‌باسی بوونی شیخ له‌ به‌غدا دوای سا‌لی ۱۹۳۳ باسی ئه‌که‌ین).

که شیخ مه‌حمود ئه‌دری به‌ مه‌حکمه‌ ئینگلیزه‌کان له ۱۹۱۹/۷/۲۵ دا شیخیان به‌وه تاوانبار‌کردبو که پر‌ویه‌پر‌وی ئینگلیزه‌کان بۆ‌ته‌وه و به‌یداغی حکومه‌تی به‌ریتانی دا‌گرتووه و له‌شونیی ئه‌و به‌یداغی حکومه‌تی کوردی دا‌چه‌قاندووه.

ره‌فقیح‌حلمی له یاداشته‌کانیدا^{۲۰} ده‌رباره‌ی موحا‌که‌مه‌کردنی شیخ‌مه‌حمود‌ئه‌ئی: «شیخ‌مه‌حمود له پینشدا له خه‌سته‌خانه و له دو‌اییدا له به‌ندی‌خانه‌ی چاوه‌پنی موحا‌که‌مه‌کردن بوو، له‌ولاشه‌وه کورده به‌دیل‌گیراوه‌کان وه‌کو قادر‌ئه‌فهن‌دی قه‌ره‌داغی و عیزه‌ت‌تۆپچی و قاله‌ی‌نایشه‌خان و ره‌شید‌جه‌وده‌ت و ره‌شید‌غه‌فور و ئه‌ده‌مه‌ئه‌فهن‌دی و عدلی‌یاور و گه‌لینکی‌تر بینگاری قورسیان پی‌ته‌کردن و خه‌ستی‌کالیان پی‌ته‌پین.

ئه‌و تاوانانه‌ی که‌درابوونه پال‌شیخ‌مه‌حمود بریتی‌بوون له:

۱- راست‌بوونه‌وه و رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی چه‌کدارانه به‌رامبه‌ر به‌ریتانیای گه‌وره و پ‌ژاندنی خونینکی زور.

۲- داگرتنی به‌یداغی حکومه‌تی به‌ریتانیای گه‌وره و دراندنی و هه‌ل‌کردنی به‌یداغی کوردستان...

شیخ‌مه‌حمود به‌رامبه‌ر به‌و تاوانانه‌ی که‌ درابووه پالی هه‌میشه له وه‌رامدا ئه‌ی‌ووت:

ئه‌ندامانی ئه‌م مه‌حکه‌مه‌یه له دوژمنان پینک‌هاتوون و به‌هیچ‌جوزینک ملی‌ئه‌ئه‌دا بۆئه‌وه‌ی که‌ رازی‌بیت موحامی بۆ دابنن بۆ ئه‌وه‌ی پاریزگاری لی‌بکا و نه‌ی‌ئه‌ویست موحامی بۆ دابنن چونکه ئه‌ی‌ووت من خۆم به‌تاوانبار نازانم هه‌تا پینویستیم به‌ موحامی هه‌بیت و به‌ مه‌حکه‌مه‌ی ئه‌ووت:

«راست‌بوونه‌وه و راپه‌پینم به‌رامبه‌ر به‌ ره‌فتار و کرده‌وه‌ی نا‌ره‌وای ئینگلیز و بی‌به‌لینتی‌یان بووه به‌رامبه‌ر به‌ کورد و من بۆ پاراستنی ولات و سه‌ندنی مافی‌ره‌وای کورد به‌رامبه‌ر به‌ ئینگلیزی داگیرکه‌ر راست‌بوومه‌وه‌و و چوونم به‌گۆ هیزه‌کانی ئینگلیزدا به‌ئه‌رکی سه‌رشانی خۆم زانیوه و من ئینگلیزه‌کان به‌ تاوانبار دانه‌نینم به‌رامبه‌ر به‌و خۆنه‌ی که‌ پ‌ژاوه.

به‌لام مه‌حکه‌مه‌ی عه‌سکه‌ری بریتانی گۆنی له‌مانه‌ نه‌گرت و به‌راست و درۆ شیخ‌مه‌حمودی موحا‌که‌مه‌کرد و به‌رباری خه‌نکاندنی درا...

له سلیمانییه‌وه به‌ناوی شایه‌ت و ناگاداریبوون له رووداوه‌کان که شیخ‌مه‌حمودی پی‌تاوان‌کرا‌بوو تا‌قمینک له پیاوه ناسراوه‌کانی سلیمانی به‌ زور و خوا‌بش به‌دکیش‌کران که له‌و مه‌حکه‌مه‌یه‌دا ناگاداریبوون که بریتی‌بوون له:

- ۱- حاجی مهلاسه عیدی که رکوکلی زاده
- ۲- عزت به گی وهسمان پاشای جاف
- ۳- شیخ نه جیبی قه ره داغی
- ۴- عدونی نه فندی یوزیاشی کوزی حاجی گوورون
- ۵- همه به گی قادر پاشا
- ۶- حاجی ناغای حه سدن ناغا
- ۷- میرزا فوره جی حاجی شهریف

به لام شیخ مه محمود لهو موحا که مه یدها وره ی زور به رزبوو نه په شوکا، برینداریون و به دیل گرتن و به ندیخانه و مه حکه مه ی عورفی ئینگلیز نه ی په شوکاندبوو، به ونده ی پلنگی ناو قه فس له هلمت و بردن و چه پوک داهینان نه گهرا، به رامبه ر به دیوانی عورفی و ره وشت و گفت و گوی بی گری و نازایانه به رامبه ر به شایه تدهکان سروشتی مردانه و دلنرانه بوو، له نیگاکانیا به رامبه ر به شایه تدهکان وا نه خونزایه وه که هیچ نرخینکیان ناداتی و به سوک دینه بهر چاری ... داخی نه وه ی نه خوارد که کورد لای بینگانه شایه تی لی نه دا ماته مینی نه وه گرتبووی که کوژ و زنجیری ئینگلیز په کی خستبوو، نه ی نه توانی بیان پلیشینیتته وه، له بهر نه مه دیوانی مه حکه مه ی عورفی به رباری خنکاندنی دا و نه ویش به زه رده خه نه به که وه تی نه ی نه روانین که په بوو له مانا و ستم»

به لای ره فیق حلمی یه وه حوکومه تی بریتانیا نه و حوکمه قورسده ی که به سه ر شیخ مه محمودا دابوی له بهر دوو هز بوو:

یه که م بز نواندنی هه بیته و زه بر و زهنگ و گه وره بی حوکومه تی بریتانیا دوهم بز نه وه ی نه گه ر هات و حوکمه که ی که م کرایه وه، نه و که م کردنه وه یه بیته به به لگه یه ک بز نیشانه ی لی بوردن و چاولی پوشینی ئینگلیز به رامبه ر به تاوانباران، هی واش هه بوو نه بووت ره نگه ئینگلیزه کان له گوزینی حوکمدا نه وه یان خستبیتته بهر چاو که کورده کان به رنیه رایه تی شیخ مه محمود به رامبه ر به ئینگلیزه گیراوه کان که له (ده بز) دابوون که چون ره فتاری باشیان له گه لا کرا و به ونده ی دیلی ولاته پینشکه و توه کان له گه ل نه و دیلاندها جوولانه تده وه که

نهمهش به نهمری شیخ محمود بووه که چاودنیرهکی باشیان کرابوو به هژی شیخ قادری برای شیخ مهحمودهوه (سوپا سالار) له مائی شیخ قادروهوه حدپسه خانی نهقییی ژنی گهلنیک جار نان و خواردنی زور پوختهی تایبدهتی بژ نینگلیزهکانی دهبژ نیردرابوو، پینخهفی پاک و خاوین و ههر پینوستیهک که بیان ویستایه درنغیان لی نهکرابوو، قهدهغههی ههموو جزوه خواردننکی که ویستبویان لییان نهکرابوو نهمانه ههموو کاری بووه له گزپینی برپاری مهحمهدا.

بهو جزوه له لهندهنوهه برپاری خنکاندنی شیخ مهحمود گورپرا به (۱۰) سال گرتن و ناواره کردنی بژ هندستان بژ دورگهی Andaman که له ههندی شویندا به (ههنجام نووسراوه).

بیگومان ویلسنی حاکمی گشتی بریتانیا له بهغدا لهو نینگلیزانهبوو که شیخ مهحمود خوشی نهویستوووه و رقی لیی بووه، لهگهل نهوهشدا که له کتیبهکهیدا^{۳۷} دانی بهوهداناهه که نهو گزپینی حوکمههی شیخ مهحمودی بهدل نهبووه و ویستویهتی شیخ مهحمود لهناو بچینت و بهشپوهیهکی رهسی بیزاری و نارهای خزی دهپرپروه بهرامبهر بهو گزپینی حوکمه و وتویهتی مانهوهی شیخ مهحمود بهزیندوویی ههمیشه هیوایهک نهبیت بژ دؤست و لایهنگرهکانی و ترسینکی زورگهورهش نهبیت بژ دوزمنهکانی (که بیگومان نهو دوزمنانهی نهو مهبهستی بووه ههموو دؤستی خویان بوون) وههدتا شیخ مهحمود بهزیندوویی مابی نهگهر دورریشبیت له کوردستان ناسایش بهرپانابیت.

بهلام لهگهل نهو ههموو قین و رقه ناشکرایهی ویلسن بهرامبهر به شیخ مهحمود خزی لهکتیبهکهیدا دانی پیداناهه و وتویهتی: ^{۳۷}

« له نهخوشخانهی بهغدا چومهلای شیخ مهحمود و سهرنکم لیذا، لهکاتی گفت وگؤدا بهبی وهستان و سلگردنوهه پیی ووتم: نهک دادگای عهسکهری نینگلیزی بهلکو هیچ دادگایهکی تریش مافی نهوهی نییه موحاکمههی من بکات... چونکه من تاوانبار نهبووم و نیم، من بژ مافی پروای نهتهوهی کورد خهباتم کردووه و تی کؤشام که نهو مافه لهلایدن دهولته سویندخوارهکانهوه دانی پیدانراوه و شهرم لهگهل نینگلیز لهسهر نهوه کردووه و له پیی کورد و

کودرستاندا خۆم بهخت کردوو و بهختی نهکهم»، ویلسن له باسی ئهو دیده نیهی شیخ مهحمود له خهسته خانهدی بهغدادا ئه‌دلی: «شیخ مهحمود ماده (۱۲) هه‌مینێ چوارده ماده‌کهی وودرز ویلسنی سه‌ره‌ک کۆماری ئه‌مریکای هینایه‌وه بیرم و ده‌ستی برد بازی‌به‌نده‌کهی قۆلی کرده‌وه و به‌رگینکی قورئانی کرده‌وه که له‌ناویا ماده دوازده‌ی ویلسنی تیا‌دا ته‌رجومه‌کرا‌بوو به‌کوردی و بۆی خویندمه‌وه ، جگه‌له‌وه ته‌رجومه‌ی ئهو به‌یانه دووقۆلیدی که له ۱۹۱۸/۱۱/۷ دا بریتانیا و فه‌ره‌نسه به‌جوت ده‌ریان کرد‌بوو ده‌رباره‌ی مافی نه‌توهه بچوکه‌کان ئه‌ویشی بۆ خویندمه‌وه».

بێ‌گومان ئهو راستییهدی که ویلسنی حاکمی گشتی بریتانیا له عیراق که دوژمنی خویننه‌ خۆری شیخ مهحمود بووه و دان‌ناتی ویلسن به‌و سل‌نه‌کردنه‌وه‌ی شیخ مهحموددا که ئه‌مه شتیکی به‌لگه نه‌وسته که شیخ مهحمود ئاشکرا و پوو به‌پوو ئینگلیزه‌کانی به‌ دوژمنی کورد دان‌اوه و له‌ئه‌نجامی موحاکمه نه‌ترساوه و سلی له‌وه نه‌کردوه ته‌وه که ئهو وه‌رامه په‌قه‌ی ئه‌بیته سه‌رباری ئهو قینه‌ی که له‌دلی کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیزدا بووه به‌رامبه‌ری... ئه‌م دان‌نانه‌ی ویلسن تۆپه‌لێک قور ئه‌دا به‌ده‌می ئهو که‌سانه‌ی که هه‌ولیان داوه ناوی شیخ مهحمود و ناوی کورد بزپنن به‌وه‌ی که راپه‌رینی شیخ مهحمود و راپه‌رینی کورد شتیک بووه ئینگلیزه‌کان خۆیان پزکیان خستوو و شیخ مهحمود کوته‌کی ده‌ستی ئینگلیزه‌کان بووه... ئه‌م ته‌قه‌لا ناپاکانه به‌زۆری له‌کتیب و نووسراوه‌کانی نووسه‌ره عه‌ره‌به په‌گه‌زه‌درسته‌کاندا ده‌رئه‌که‌ویت وه‌کو مه‌حمودالدوره و ره‌شیدالفیل و نووسینه‌کانی سه‌لاح‌الدین سه‌باغ و ئهو کتیبه‌ی عه‌زیزی کورێ حاجی‌قولی بۆ زپاندنی شوێشی کورد له‌ کتیبه‌که‌یدا (القضیه \ الکرديه \ فی العشرینات) «۴۰» بلاوی کردۆته‌وه که به‌ پاره‌ی په‌گه‌زه‌ پهرسته‌کان ده‌رچوو بۆ زپاندنی ناوی شیخ مهحمود و کورد .

ویلسن له‌ کتیبه‌که‌یدا جگه له‌و بینینه‌ی شیخ مهحمود له‌ خهسته‌خانه، باسی موحاکمه‌کردنی شیخ مهحمودیشی کردوو که ئه‌دلی: «۴۷»

«که شیخ مهحمود به‌ برینداری گیرا و هینرایه به‌غدا و له‌ خهسته‌خانه چاک بووه‌وه، له‌گه‌ل شیخ حه‌مه‌غه‌ریب (زاوی شیخ مهحمود) دا بوو، له‌پینشدا

لهلایدن مدحکهمدی عدسکهریبهوه بهیاری خنکاندنی درا، بهلام تهوه خرایه بهرچاو که شیخ مەحمود هەندی خرایه هەبوو که نهیتوانی بیگات لهلام نهی کردبوو... بهوینه: نهوانه‌ی نهکوشتهبوو که له سهلیمانی به دیلگیرابوون ، ههروه‌ها نهو شه‌ره‌ی که کرا و نهو ده‌ستی‌پی‌کرد شه‌ر و هه‌لوئستینکی سیاسی بوو، به‌وجوزه‌ حوکه‌که‌ی گۆزا له خنکاندنه‌وه بۆ به‌ندکردنیک‌ی درێژخایه‌ن.

نه‌گه‌رچی من به دل له‌گه‌ل نه‌وه‌دابووم که نه‌بی ره‌حمی پی‌بکری له‌به‌ر نه‌وه‌یانه‌ی پینشوو، به‌لام من دژی گۆزینی حوکه‌که‌ی وه‌ستام و به‌شینویه‌کی ره‌سمی ده‌رم‌به‌ری و روونم کرده‌وه که هه‌تا شیخ‌مه‌حمود به زیندوویی مایی نه‌وانه‌ی که له خواروی کوردستاندا لایه‌نگری نه‌ون هه‌میشه له‌وه نه‌ترسن که شیخ‌مه‌حمود رۆژنک له‌رۆژان بگه‌رپننه‌وه بۆ کوردستان، بۆیه نه‌وه که‌سانه له‌جیاتی یارمه‌تی ئارام و ئاسایشی به‌ه‌ن، به‌پینچه‌وانه‌وه نه‌بن به‌هه‌وینی نانه‌وه‌ی ئازاوه و پشینی له‌ ناوچه‌که‌دا».

نه‌حمه‌د خواجا له یاداشته‌کانیدا ده‌رباره‌ی موحاکه‌مه کردنی شیخ مەحمود نه‌لێ: «۳»

«ئینگلیزه‌کان بۆ موحاکه‌مه‌کردنی شیخ‌مه‌حمود له به‌غدا داوای چه‌ند که‌سینکیان کرد که ناماده‌بن وه‌کو شایه‌ت له‌وه مەحمکه‌مه‌یه‌دا که نه‌مانه‌ی خواره‌وه بوون:

۱- میرزا فەرهبه‌جی حاجی شه‌ریف

۲- حه‌مه‌به‌گی قادر پاشا

۳- شیخ‌نه‌جیبی قه‌ره‌داغی

۴- عیزه‌ت‌به‌گی وه‌سمان پاشا

۵- عه‌ونی نه‌فه‌ندی حاجی گووروون

۶- حاجی مه‌لاسه‌عیدی که‌رکوکلی‌زاده

۷- حاجی ئاغای حه‌سدن‌ئاغا (که له‌جی‌ی تاهیری حه‌مه‌نه‌فه‌ندی فەرخبه‌ که له

شه‌ری ده‌ریه‌ندی بازماندا کوژرا، به‌ر له‌وه ئینگلیزه‌کان کردبوویان به مودیری پۆلیس).

له‌کاتی موحاکه‌مه‌کردندا به شیخ‌مه‌حمود وترا داوای موحامی‌یه‌ک بکات که

پاريزگاری لی بکات به لأم قبولی نه کرد و له وه رامدا ووتی:
 له سدر خواهیسی. گه له کم داوای نازادی کوردم له حکومتی بریتانیا کرد ،
 بهو به لاین و پدیانه رینگه هاتیان ذرا بز کوردستان وه له لایه ن حکومتی
 بریتانیا وه حکومتاری به من و نازادی به کورد به خشرا، به لأم راستییان
 نه کرد، نجا که من له سدر خواستی گه له کم به حکومتار دانرام ، نه بویه داوای
 به جی هینانی نهو پدیانه به کم به زبان یاخود به چه ک... من له گه ل نیوه دا له
 جهنگدا بووم، منتان به دلیل گرتو له به ندیخانه ی نیوه دام که دوژمنی کورد و
 دوژمنی من، له بهر نهو بهی گومان دوژمن بز دوژمن به یاری باش نادات و منیش
 له بهر نهو به حکومتاری نیوه قایل نیم و له داوای نهو به شیخ مه محمود
 سه رو پیچه که ی گرته گرینه اوس (که لهو مه حکمه مه بده دا دیاره نهویش بز شایه تی
 دژی شیخ مه محمود راه ستاوه) پی ی ووت: به دبه خت نه مه هه مووی گزیده نگی
 تزیه.....

له کاتی مه حکمه کردنی شیخ دا گرینه اوس به مه حکمه نه لی: عزت نه جیب
 نالای بریتانیای داگرت و دراندی و نالای کوردستانی له جیاتی هه لکرد.
 وه لأمی عزت نه جیب بز نهوی گرینه اوس (عزت نه جیب له داوای شکانی
 شیخ مه محمود رای کرد بو بز نیران و له لایه ن (شه زیف الله وله) وه ته سلیمی
 نینگلیزه کان کراو برا بز نهو مه حکمه مه بده ی شیخ مه محمود) نه لی:
 من له سدر فرمانی حکومتاری کوردستان له کاتی شورشدا کارویاری
 دائیره کان و مه ثوره کانم پی سپیندرا که نه بویه نهو فرمانه به جی بینم... نالای
 نینگلیزم داگرت و نالای کوردستانم هه لکرد..... نالای نینگلیزم به پینچراوه یی و
 به ریزه وه ته سلیمی گرینه اوس کرد، به لأم داخه کم گرینه اوس خوی به پیداغه که ی
 خوتانی دپی و به شفق له بالکونه که وه فهنی دایه خواره وه و جنیوی پیسی به
 منیش و به ریتانیاش دا»

که له شیخ مه محمود پرسرا نهوی عزت نه جیب راست بووه؟ ووتی به لی راسته
 من فرمانم دا به داگرتی نالای بریتانیا و هه لکردنی نالای کوردستان، نهو
 کوردستانی نیوه (نینگلیز) نه تان ووت دروستی نه که یین و له پروی زالمی و
 نه زانیی سیاسی که کانتانه وه نالانان داگیرا و نالای راست و حه قمان هه لکرد»

نهحمدهد خواجا له ياداشته کانيا ته لیت: نوو گفټ و گزياندي ناو مهحکمه له ده می نهوانوه بيسراوه که له مهحکمه که داواکرايوون بز شاهيدي، بهلام هيچ پرسيارنيکيان له شاهيده کان نه پرسويوو.

شينخ ره نووفی شينخ مهحمود له ياداشته کانيا^{۱۱}، ده رباره ی موحاکمه کردنی باوکی ته لی:

« جگه له موحاکمه کردنی شينخ مهحمود و شينخ حه مه غه ريب، له سلينمانيش مهحکمه مديکی عهسکهری تر له لایدن نينگلپزه کانه وه دانرا بز موحاکمه مدي نهواندي له ده ربه ندي بازباندا يا له دواييدا گيرابوون و يا رايان کردبوو له پاشمله موحاکمه مدي نهو را کردواندي کراوه لهو مهحکمه مديدا هه رچی مولک و مالي شينخ مهحمود و نهواندي هاوکاری و به شداری شوړشيان کردبوو ده س به جی ده س به سهر هه موويدا گيرا ...

که مهحکمه مدي عهسکهری له سلينمانی حوکمی دا به سهر حاجی سديد عومهری مامی شينخ مهحمودا که له حوکومداريه تی شينخدا موته سهرفی سله يمانی بووه و له پژوانی شوړشدا کاروباری پی سپيزرابوو وه لهو ليژنانه ی که حوکومدار بهرله وه ی سلينمانی به جی بيليت و به چيت بز کوزی شهر دای نابوون، حاجی سديد عومهر حوکوم درا و به حه پسکراوی نيزرا بز به نديخانه ی به صره، پوورنکی هه بوو ناوی زه يندهب خاتون بوو، نهو پووره ی دواي حاجی سديد عومهر کهوت بز به صره بز نه وه ی له وي سوزاخی بکا ... حاجی سديد عومهر له به صره کوزی دوايی نهکا و پووره کهشی له داخا نه مری».

شينخ ره نووف له ياداشته کانيا ته لی: جگه له حاجی سديد عومهر، فقهی مهحمه دی هه مه وه نديش گيرا (فقهی مهحمه دی هه ماوه نند له سهره تادا له گه ل شينخ مهحمودا بووه) بهلام به هوی موشیری حه مدي سلينمان و نهو هه مه وه نداندي تر که سهر به نينگلپز بوون بوی تينکوشان و لینی خو شبوون له وه ی که دارکاری بکری (دياره نهواندي تر که کهسيان نه بووه بوی تی بکوشی دارکاری کراون) بهلام شينخ سه عيدي گوزپ ته په، سهره رای زيندان کردنی له ژر نه شکه نجه و دارکاری ناو زينداندا له به نديخانه شه هيدکرا».

دوکتور جه مال نه به ز له کتپبه که يدا^{۱۲} ته لی:

«چی له وه راسنگۆ و مردانه تر ته بی له وهی که شیخ مهحمود به دادگای ووتبو: من تاوانبار نییم و نه هاتومه ته سهر خاکی نیوه، نیوه تاوان بارن و چاوی ته معانتان به پوهه ته خاکم و له گهت و به لینی خوتان و هاو په میانه کانتان په شیمان بوونه ته وه و لاتان داوه».

له دواى شکاندنی شیخ مهحمود له دهره ندى بازباندا و هاتنى له شکرى ئینگلیز بۆ سلیمانی خیزانی شیخان و زوری تر به پدله سلیمانیان به جی هینشت و دوور که ووتنه وه له سنووری دهسه لاتی ئینگلیز که زبهر په کینک بووه له وانیه که له گدل نهو خیزانانهدا پرویان کردوه ته ئیران و له یاداشته کانیدا باسی نهو رۆژانه نهکات که هینشتا هیچ ههوالینکی شیخ مهحمودیان نه زانیوه و نه لى: «١٣»

«گه یشتینه نه وهی دووریکه وینه وه له و ناوچانهی له ژر دهسه لاتی ئینگلیز دا بو نهحمه ده بگی صاحبقران دهریاره ی نه بوونی هیچ ههوالینک که شیخ مهحمود چی لی هاتوه ناخۆ ماوه یانا ووتی:

تۆ بل ی شیخ مهحمود نه گهر مابى نه وه نده بی و یژدان بی و هیچ له ئیمه نه پرسینته وه؟ (نه ی نه زانی که شیخ بریندار بووه و دیلی دهستی ئینگلیزه کان بووه له به ندیخانهی به غدا)».

دهریاره ی نهو پرسیاره ی حهمدی صاحبقران که زبهر له یاداشته کانیا باسی کردوه شیخ رهتوفی شیخ مهحمود له یاداشته کانیدا نه لى: «١٤»

«که ئیمه ئاواره بووین و به ناچارى پرومان کرده کوردستانی ئیران، هیچ شتینکمان دهریاره ی باوکم نه ده زانی. له پاش ماوه یهک حاجی نهحمه دی حاجی که ریم (حاجی که ریمی رۆقیه خان) که خه زوری ماجدمسته فا بو، په کینک بو له بازارگانه ناسراوه کانی شاری سلیمانی (له سالی سی په کاندایه دى ی بارۆی له سهر دى نهوتی کوژرا)، له کاتی موحا که مه کردنی شیخ مهحمود و شیخ حهمه غه ربیدا حاجی نهحمه ده به ریکهوت بۆ کاروباری بازارگانی له به غدا نه بیت حاجی نهحمه ده چیته لای باوکم که له به ندیخانه (هنیدی) نه بیت، له وى چاوی به باوکم نه که وى، که گه راپه وه بۆ سلیمانی ده م و ده ست پیاوینکی به کری گرتوو و ناردی بۆ لای ئیمه له ئیران و ههوالی گرتنی باوکم و شیخ حهمه غه ربی بۆ ناردین بۆ ئیران نه وسا ئیمه زانیمان که باوکم گیراوه»

هرچند نه‌وانه‌ی یاداشتیان نویسه و بلاوکرده‌توه هیچیان دهرباره‌ی نه‌و
شایه‌تانه‌ی که بانگ کرابوون باسی کهسیان نه‌کرده و نه‌حمدد خواجا له
یاداشته‌کانیا نه‌لی نه‌وانه له‌گه‌ل نه‌وشدا بانگ کرابوون بز مه‌حکمه به‌لام
هیچیان‌لی نه‌پرسررابوو.

به‌لام له هندنیکه‌وه بیستراوه و خزم جارنک له شیخ حمدغه‌ربیم بیستوه که
له سدره‌تای په‌نجاکاندا له گه‌ره‌کی کانیسکان دراوسی‌ی بووم، له باسی نه‌و
شایه‌تانه‌دا ووتی ته‌نها شیخ نه‌جیبی قهره‌داغی بز رازی‌کردنی نینگلیزه‌کان
خراب شایه‌تی لی‌داین.

بینجگه له‌وه هندی‌کسی تری نه‌وسدرده‌مه باسی نه‌وه‌یان نه‌کرد نه‌و شایه‌تانه
که چوونه‌ته به‌غدا حاجی مه‌لا سعیدی که‌رکوکلی‌زاده په‌کینک بووه له‌وانه،
نه‌گه‌رچی له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودا زور رنک نه‌بووه، به‌لام وا دیاره زور دورینی
کرده و به هندنیکیان ووتوه: من کابرایه‌کی نیسلام و نه‌م‌بده‌نه
مه‌حکمه‌په‌کی غه‌یره‌دین که موحاکمه‌ی هاودینیکمان بکات و لام وایه نیمه
نه‌گه‌ر زوریان لی‌کردین و به‌زور سوئندیشیان داین بز نه‌وه‌ی به‌پی‌ی ناره‌زوی
نینگلیزه‌کان شایه‌تی بده‌ین، نه‌گه‌ر نیمه سوئندیش بخوین و دروش بکه‌ین
سوئنده‌که‌مان ناکه‌وی ...

شیخ نه‌جیبی قهره‌داغی لی‌ی نه‌پرسینت جا باشه بلین چی و نه‌ی نه‌گه‌ر
خه‌لکی تر شایه‌تیبیان لی‌دا نه‌وسا نینگلیزه‌کان غه‌زه‌پمان لی‌ناگرن؟ ...

حاجی مه‌لا سعید پی‌ی نه‌لی: من وه‌رامم وا نه‌بی که ره‌نگه به‌ ناوی شیخ
مه‌حمودوه پاره و سدرانه له هندی که‌س سهرنابینت بز کاروباری
حوکومداریه‌ته‌که‌ی شیخ مه‌حمود، به‌لام نه‌و پارانه به‌شینکی زوری خه‌لکی
هه‌لپه‌رست بوون هاتونه سهرمان و هه‌ره‌ش‌ه‌یان لی‌کردوین و شیخ مه‌حمود
ناگای لی‌نه‌بووه.

لام وایه شایه‌ته‌کانی تریش هیچی وایان دژی شیخ مه‌حمود نه‌وتبیت بز نمونه
میرزا فهره‌جی حاجی شهریف که له‌به‌غدا نیشته جی بوو، له‌سالی ۱۹۲۷دا که
شیخ مه‌حمود بز گفتوگوز له‌گه‌ل فدیسه‌ل و مندوبی سامی‌دا چو‌بووه به‌غدا،
شیخ مه‌حمود له‌ماوه‌ی بوونیا له‌به‌غدا میوانی میرزا فهره‌جی حاجی شهریف بووه

وزیر خزمتی کرده که نه‌مه نیشانه‌ی نه‌وه له‌و شایه‌تیه‌ی که بانگ کرابوو لی‌ی
دلگیرنه‌بووه .

شیخ مه‌حمود و شیخ حه‌مه‌غدریب له‌به‌رده‌می
دادگای عورفی ئینگلیزدا له ۱۹۱۹/۷/۲۵

ئاوارەبوونی خیزانی شیخان و ئەوانەى بەشدارى شۆرشیان کردبوو

کە هیزی ئینگلیز پڑانه ناو سلیمانیه و دەستیان کرد بە موحاكەمە و تالانی و دەس بەسەرا گرتنی مال و مولکی ئەوانەى بەشدارى یان کردبوو لەو شۆرشەى دژی ئینگلیزهکان کرا زۆر لەوانە خزیان دەریاز کرد و پرویان کردە خاکى ئیزان و ماوه یەکیش لەونوێ پرویان کردە کوردستانی تورکیا و لەلایەن کوردەکانى ئیزانەوه وەکو تاقمى مەحمودخانى دزلى و مەحمودخانى کانى ساسان و سمایلخانى شوکاک (سەمکۆ) و لەکۆتاییدا ئاگاكانى ناوچەى مەنگۆپ زۆر خزماتیان کردن و پزىیان لى گىرا.

دەریارەى ئاوارەبوونی ئەو ئاوارانە زینوێر لە (گەنجینهى مەردان ١٣٠٥) داسى ئەو ئاوارەبوونەى کردووێ کە خزی یەکیک بووێ لەو دۆستانەى شیخ مەحمود کە بەر رق و قینى ئینگلیزهکانى ئەو پڑانه کەوتووێ و لەترسى ئەو زیندان و دارکاری و پەش بەگىرەى ئینگلیزهکان لەو پڑانه دا دەستیان پى کردبوو، ئەویش لەگەڵ ئەو خیزانانە دا پرووى کردۆتە ئیزان بەلام بەداخوێ ئەوێ زینوێر لە یاداشتەکانیا دەریارەى ئەو ئاوارەبوونە تۆمارى کردووێ بریتىیه لە باسینكى نیوێچلى کە لەنیوێ ماوێ ئاوارەبووندا یاداشتە تۆمارکراوێ کەى پچراوێ و بە ناتەواوى ماوێتەوێ و لە یاداشتەکانیدا بلاو نەکراوێتەوێ.

بەرواناکەم زینوێر یاداشتەکانى هەروا بەنیوێچلى هینشتبیتەوێ و لام وایە هەتا کاتى گەپانەوێ بۆ سلیمانى هەموو شتىكى تۆمارکردووێ بەلام ئەو بەشەى کە لەو یاداشتەیدا مامزستا مەحمەدى مەلاکەریم بلاوى کردوێتەوێ لەو بەشەى تری پچراپىنت کە بلاو نەکراوێتەوێ لەکاتى دووبارە نوسینەوێ ئەو یاداشتە دا لەلایەن زینوێر خزیوێ و ئەو بەشە پچراوێ لەوێ کە بلاو کراوێتەوێ جیا بووینتەوێ کە بەداخوێ دوور نەبوو شتى زۆر خوێش و بىرەوێرى سەپى تىادا بوینت ...

بۇ تەواو كوردنى ئەو قۇناغانەي دوايى ئاوارە بوون لە سەرە تادا ناچار بووم پەنا
 بەدەم بەر خزمەت شىخ باباعەلى شىخ مەحمود كە بە سوپاسەو بەدەم
 خواستە كائەو ئەھات و وەرەمى ھەموو پرسیارە كانى ئەدامەو و سەرە پرای
 ئەو ش یاداشتە دەس نوسە كانى شىخ رەئوفى پرای كە بە عەرەبى وەكو
 موسو دە بەك نوسراو و چاپ نەكراو و بلاؤ نەكراو تەو و ئەو شى بۇ پەيدا
 كردم كە بە وەرەمە كانى خۇى و بەو یاداشتانەي شىخ رەئوف توانیم زنجیرەي
 ئەو ئاوارە بوونە تەواو بەكەم وەكو لیزەدا پىشكەشى ئەكەم ...

زىوەر لە گەنجینەي مەرداندا دەر بارەي ئەو پۇژانەي كە ئەو خیزانانە ئاوارە
 بوون ئەلى: «۱۳»

«كە لە سلیمانی پامان كرد، كەس ناگای لە حالی شىخ مەحمود نەبوو، چوینە
 (بناویلە) و لەوینە بۇ گوندی (چنگنیان) و لەوینە بۇ (ھەولوو) كە تاقە
 زەلامینكى لیبوو، ئىمە نزیكى (۱۵۰) سوارىك ئەبوین، تەنھا بەك قۇرى و دوو
 پیالە و بەك دوو قاپی مسمان پی بوو ھى وامان ھەبوو كە سەرەي بۇ چای
 بەدیانی ئەگرت نزیكى عەسر ئەوسا چایەكەي بەرئەكەوت، بەلام مالی شىخ دوو
 سەد سەر مەرپو بزن و كارو بەرخیان دەركردبوو، ھەر رۇژەي، دووسی بەكمان
 سەر ئەبەین. پرای شىخ (نیازی لە شىخ قادر بوە) بە مقدارىك سوارەو لە
 شارباژىر ھىزی مەئەو بە ھەندىكمان بە ھىز كرد.

ئەحمەد بەگى ساحىب قران ووتى ئىمە ناغافلین شىخ كوژراوە یا گىراوە، ئەگینا
 شىخ ئەو ئەندە بى وىژدان نىە لەم خەلكە نەپرسىتەو. ئەحمەد بەگ ووتى من
 ئەچمەو دەورى سلیمانی بۇ ھەوال زانین، لەو كاتەدا نامە بەك شىخ قادر ھات
 بۇ ئەحمەد بەگ و ئەویش دوو سواری لەگەل خۇى بردو چوەلای شىخ قادر و
 ئەھاتەو.

بۇ نىوەر چوینە (دۆلپەمو) بە ھىوای ئەو ھى بەچینە (سەركان) ھەتا ھەوالی
 شىخ ئەزانین، شىخ عەبدولى سەركان لەو كاتەدا مەدیرى ناحیەي پىنجوین
 بوو) لە وینە چوینە (باشماغ) كە دینی نەقىب بوو لە خاکی ئىران. لەوینە
 كاغەزىكمان نووسی بۇ مەحمود خانى كانى سانان، ئەویش لە وەرەمە نووسی
 بووی باشماغ سەر سنوورە جىنگەي ئىو ھى لى نابىتەو، وەرن بۇ كانى سانان .

که چوینہ کانی سانان له گه‌ل شینخ ره‌ئوف و شینخ بابا علی دا پینشکه‌وتین و گه‌بشتینه کانی سانان، محمود خان کوره‌کانی شینخ مه‌حمودی ماچ کردو ده‌ستی کرد به گریان.

محمود خان هه‌مو رۆژنیک رۆژنامه‌کانی تاران و شویننه‌کانی تری به رینک و پینکی بۆ نه‌هات. ئینواره خه‌لکه‌که‌دی تریش گه‌بشتق که (۱۵۰) که‌سینک نه‌بوون و (۸۰) و لا‌غمان به نه‌سپ و ئیسترو ماین/هوه پئی بوو، بۆ رینک‌خستن و نوستنی خه‌لکه‌که‌ش حسین نازم و سید عبداللهی حاجی سید حسن و کاکه حه‌مدی نه‌مینى عه‌تارو چهند که‌سینکی تر له‌م روه‌وه له‌گه‌ل محمود خاندا که‌وتنه گه‌ت و گۆ. له‌ویوه کاغه‌زینکمان نووسی بۆ که‌بخسره‌وخان که نه‌وسا له‌گه‌ل محمود خانى کانی ساناندا زۆر نارینک بوون بۆ نه‌وه‌ی نه‌ویش به‌شداری و هاوکاری نه‌و ئاواره بوانه بکاو نه‌و نارینکیدی که‌له نینوانی هه‌ردوو لایاندا هه‌بوو نه‌بیتنه هۆی زیان پئی گه‌یانده‌ئان. وه‌رامی که‌بخسره‌وخان هاته‌وه که‌وا دلگیری و نارینکی هه‌یده‌له نینواندا و تغه‌نگچی ئیئمه له‌ناو سه‌نگه‌ردان، نه‌وه‌کو له‌ پرووی نه‌زانینه‌وه ته‌قه‌تان لی‌به‌کن، له‌به‌ر نه‌وه حه‌ز ناکه‌م له‌م رینکه‌یه‌وه بێن.

ئیمه ته‌نها نه‌مان و یست بگه‌ینه (ووله‌ژنر) و هیچی ترمان نه‌ئه‌ویست.

حسین نازم وه‌ختی خۆی مودیری ناحیه‌ی پینجوبین بوو، شاره‌زای نه‌و ناوچه‌یه بوو، هه‌ستا و سوار بوو، ئیمه‌ش بارمان کرد. سوارینک ده‌وکه‌وت و وتی: به‌رۆن بۆ (سه‌رقه‌لا). نیوه‌رۆ گه‌بشتینه (بالک) که‌بخسره‌وه به‌گ و نه‌حمه‌د به‌گی به‌رازای میوانداریان کردین و دوا‌ی نه‌وه به‌ره‌ و (نژمار) که‌ گوندی محمود خانى هه‌ورامی بوو (نیازی له‌ محمود خانى دزلی بوه) حه‌ره‌که‌تمان کرد.

شه‌وی پینشتر له‌ بالک کۆبونه‌وه یه‌ک کرابوو بۆ دابه‌ش بوونی ئاواره‌کان به‌ربار درا بێن به‌ دوو به‌شه‌وه، نیوه‌ی به‌چیت بۆ دزلی و نه‌وانی تر له‌ گوندی ده‌رزبان که‌ گوندی محمود خانى کانی سانان بوو نیشته‌جی بێن.

حه‌ره‌می شینخ (نایشه‌خان) و شینخ عبدالله و سه‌ید ئیبراهیمی برای شینخ محمود و شینخ لطفی کوره‌ بچوکی شینخ محمود و حسین ناظم و قه‌تارچی و نۆکه‌ران سوار بوون بۆ دزلی و له‌گه‌ل محمود خان که‌وتنه‌ پئی. خیزانه‌که‌ی تری شینخ محمود (به‌هیه‌خان) و شینخ ره‌ئوف و شینخ باباعلی له‌گه‌ل کاکه حه‌مدی

ئەمینی عەتاری خالیان و من و یدک دوو خزمەتکار و خوشکینکی بی چاوی شیخ
 بەجی ماین بەلام هەموو موفلیس و بی تەدارەک. (دەم چەرمگ) ینکمان هەبوو کە
 کاکە حەمە بوو (مەبەستی کاکە حەمە ی ئەمینی عەتار بوە) ووتی با بارکەین و
 برۆین و چوینە (دەرزیا) هەر رۆژە ی لە رنگا بە جۆزینک هەوالی شیخ
 مەحمودمان ئەبێست، بەلام کە ئینگلیزەکان گەشتبۆنە پینجۆین بلاویان
 کردبوو کە شیخ مەحمود بریندارەو گیراو بەلام ئیمە هەر باوەرمان نەدە کرد .
 بۆ نەگبەتی ئیمە، هەردوو خان (مەحمود خانی کانی سانان و مەحمود خانی
 دزلی) لەلایەن حکومەتی ئیزانەوە گیران (ئیزانیەکان هەردوکیان تەسلیمی
 ئینگلیزەکان کردن و مەحمود خانی دزلی لەبەندیخانە ی (هەندی) گیراو مەحمود
 خانی کانی سانان لە بەغدا ماوە یدک بە دەست بەسەری هیلرایەو، ئیتر ئیمەش
 چارمان نەما روومان کردە بانە .

شیخانێ بەرزنجە ئەوانیش وەکو ئیمە دەریدەرەبوون، لە رنگا پێیان گەشتین
 کە لە گوندی (هەنگەژار) نیشتەجی کرابوون، سەرکردە ی شیخەکانی بەرزنجە سید
 ئەحمەدی حاجی مامەند بوو (ئەوسا سید ئەحمەدی حاجی مامەند لە گەڵ شیخ
 مەحمود دا بوو بەلام لە حوکمدارینتی دوو هەمیا لە گەڵیا نەبوو).

بوو شەو چوینە بانە، حەمە تالی پیاوی رۆستەم خان لە پینش ئیمەدا
 میواندارینتی شیخ قادرو مندالانی نەقیبی کردبوو (نیازی لە حەسەخانێ نەقیب
 بوو) ئیمەش روومان کردە مالی حەمە تال و شەو لە گەڵ کاکە حەمە ی ئەمینی
 عەتارا بووین بە میوانی ئەو .

شیخ عارفی سەقز نامە ی ناردبوو کە روو بکەینە سەقزو لەوی خۆی و مال و
 مندالی لە خزمەتدا ئەبن .

بەتەما بووین بچینە (زەنبیل) لەوکاتەدا شیخ قادری حەفید بەچەند سوارنکەو
 پەیدا بوو ووتی: زەنبیل حکومەتی ئیزانی تێدایە ئاگاتان لە خۆتان بێت، شیخ
 قادر چوو بە بانە و ئیمەش روومان کردە زەنبیل .

ئیتر بەداخووە زیوەر لێزەدا باسی ئاوارەبوونەکە ی لە کتیبە چاپکراوە کەیدا
 [گەنجینە ی مەردان] نامینیت و ئەچریت .

بۆ تەواوکردنی ئەو، وەکو لە پینشدا باسکرد شیخ بابا علی باسی ئەو ئاوارە

بوونهی بز کردمبه و جزیرهی خواره وه کهله بیرى مابوو:

«ساتینک له سلیمانی رمان کرد، له پینشدا چوینه گوندی (وئله ده ر) که به قهه پالی شاخی گزیژه وه بوو؛ له ونوه چوینه چنگیان و ئینجا روومان کرده ناوچهی مهربوان له گوندی ده رزیان دانیشترین (که تائیره وه کو زیور باسی کرد بوو) له ده رزیان ناواره کان بوون به دوو به شه وه، به شی یه کهم شیخ رووفی برام و من (باباعلی) و حه لاهه خانی خوشکم و کاکه حه مدی نه مینی عه تاری خالم و زیور و دایکیشمان (به هیه خان) مان له گه لانبوو له گه ل چه ند که سینکی تر.

تاقمی دوهم بریتی بوو له نایشه خان و له تیف و شیخ جلالی شیخ نه حه دوو سید عبداللهی حاجی سید حسن و سید ئیبراهیمی مام و شیخ ره شیدی شیخ علی سه رکار.

تاقمی ئیمه هه موومان چوینه هه و رمان لای مه محمود خانی لای ^{بانه} به شه که ی دووهم شیخ قادری مامیشمان له گه لیانا بوو له ئیمه زورتر بوون له هه و رمانه وه چوونه لای ناوچهی [نه هری] که هی سید ته های شه مزینی بوو. به لام شیخ قادری مام به رله وه ی بگاته ناوچهی سید ته های نه هری لایدا بز سدقز و ساتینک ئیزانیه کان چونه سه قزه وه و سه قزیان گرت مامه شیخ قادریشمیان گرت و ته سلیمی ئینگلیزه کان بیان کرد.

به رله وه ی ئیزانیه کان شاری سدقز بگرن، سه قز حکومه تی تیندا نه بوو (سعید به رغه ش) که خه لکی سلیمانی بوو له سه قز خزی کرد بوو به که لانتنه ر (حاکم) و له بانه /ش حه مه تال خزی کرد بوو به که لانتنه ری بانه و روسته م خانی بانه ش له ناوچهی بانه دا ده سه لاتی هه بوو و ده سستی نه رزی، زوری پی نه چوو نه و روسته م خانه ش له لایه ن ئینگلیزه کانه وه گیراو خنکاندیان (له راستیدا روسته م خان ئیزانیه کان خنکاندیان به راسپارده ی ئینگلیز وه کو له به رگی دووهم دا له باسی هه لویستدا دؤکومینتی ژماره (F.O.371-5068) رۆزی ۱۹۲۰/۲/۴ باسی کرده) به لام که ئیزانیه کان چوونه سه قز سعید به رغه ش خزی ده رباز کرد بوو، حه مه تالیش دوا ی نه وه ده سه لاتی نه ماو که شیخ قادری مام له دوا ییدا له لایه ن ئینگلیزه کانه وه به ردر او هاته وه؛ حه مه تال بوو به پیای شیخ قادر.

پاش ماوه یه ک، هه ردوو تاقمه که روویان کرده (چارى) لای سمایل

خانی شاکاک (سمکز) که چند روزنیک لهوی گلی داینهوه و له ونوه هدردو
تاقمه‌که‌ی ناردین بز (کزنه‌شار) و که گه‌یشتینه نهوی هدرتاقمه خانوویه‌کی
گه‌وره‌ی بز تدرخان کرا، به‌لام نیرانیه‌کان دووباره په‌لاماری سمکزیشیان داو سمکز
شکا و به ناچاری نیمه‌ش له‌گه‌لیا چونه ناوچه‌ی هه‌کاری له کوردستانی تورکیا
نزیکی (باشقه‌لا).

نهو زستانه نینجگار زور سده‌ت بوو، له پیشدا چونه نوخته‌ی
(خانه‌سور) که له‌سه‌ر سنووری نیران و تورکیایه، تورکه‌کان رنگه‌یان لی
نه‌گرتین، له‌ونوه چونه (دیز) که نه‌وسا به‌قده شاری پینج‌جوبن نه‌بوو
مدرکه‌زنیکی تورکی لی بوو، نه‌فسره تورکه‌کان هه‌موومانیان به‌سه‌ر ناوایی
(دیز) دا دابه‌شکرد و خه‌لکه‌که زور ریزیان لی گرتین و خزمه‌ت‌یان کردین.
نه‌وناوچه‌یه هی ناسوری و کورد بوو به‌لام به‌رله‌وه‌ی نیمه بگه‌ینه‌نه‌و ناوچه‌یه
تورکه‌کان هه‌موو ناسوریه‌کانیان له‌گونده‌کانی خزیان ده‌رپه‌راندبوو (له‌به‌رگی
دوه‌می نه‌م کتیبه‌دا باسی ناواره بوونی نه‌و ناسوریانه نه‌که‌مین بز خواری
کوردستان که چزن بوون به‌هزی زیان بز راپه‌رینه‌کانی کورد دژی نینگلیز).

له‌دوای دیز چونه (نه‌سپستان - که گوندیکی چولکراوی ناسوریه‌کان بوو)
له‌ناو نه‌و گونده‌دا خانوو نالیکی ولاغ هه‌مووی به‌جی‌هینلرابوو، نه‌گه‌ر نه‌و‌خانه
چولکراوو نالیکی ولاغانه‌ی نه‌سپستان نه‌بوایه نه‌و زستانه به‌خزمان و
ولاغ‌ه‌کامانه‌وه له‌ناو سه‌رماو به‌فردا ره‌ق نه‌بوینه‌وه.

ناوچه‌ی گوندی نه‌سپستان زور روتل و بی سووته‌مندی بوو، خواردن
به‌زه‌حمدت ده‌ست نه‌که‌وت، ناچاربووین له‌دینه‌ته‌کانی ده‌ورو پشت به‌پاره
خواردنمان نه‌که‌ری و بز سوته‌مه‌نیش ناچاربووین داروو په‌ردووی چند خانوویه‌ک
بسوتینین، به‌وجزه مانگی شویات و مانگی مارتی سالی ۱۹۲۰مان به‌و
کۆیره‌وه‌ریه برده‌سه‌ر.

که‌ه‌وا تۆزینک خوش بوو، بریار درا بگه‌ری‌ینه‌وه بز ناوچه‌ی (خزی)
و (سه‌لماس) که له‌وکاته‌دا سمکز له‌گه‌ل نیرانیه‌کاندا ناشت بو بو‌وه و نیمه‌ش
گه‌راینه‌وه بز (چاری)، له‌ ونوه روومان کرده ناوچه‌ی (مدنگوپ) لای حه‌سدن
ناغای بایز پاشای مدنگوپ (باوکی عه‌لی حه‌سدن ناغای شه‌رونت) که نه‌و بایز

پاشایهش له کاتی عوسمانلی دا له قه‌بی پاشایه‌تی پی درابوو وه کوئوه له قه‌بانده
به هه‌ندیک سه‌رۆک عه‌شیره‌تی تریش درابوو وه کو مه‌حمود پاشاو عوسمان
پاشای جاف و هه‌ندیکی تر).

به‌رله‌وه بگه‌ینه ناوچه‌ی مدنګور به‌ناو مامه‌شه‌کاندا تی‌په‌رمان کرده
(جلدیان) دا صالح ناغای مامه‌ش سی رۆژ گلی داینه‌وه و میوانداریتی کردین به
پینچه‌وانه‌ی ئه‌و قه‌ره‌نی ناغای برای که له گوندی (په‌سوی) دا نه‌نیشت به ناشکرا
پی‌ی ووتین ناتوانن لیره دانشن و جینگه‌تان نابینته‌وه، نیتیر چارمان نه‌ما پرومان
کرده گوندی (سه‌یدیان) لای مدنګوره‌کان.

که چوینه لای هه‌سهن ناغای بایزپاشای مدنګور، هه‌سهن ناغا به کاکه
حه‌مدی خالمی ووت: من ۳۰۰ تفه‌نگچیم هه‌یده، ئه‌گه‌ر هات و ئیزارنه‌کان
هه‌ولنی ئه‌وه به‌دن بینه سه‌رتان له‌م ناوچه‌به‌دا، هه‌تا تا‌قه تفه‌نگچیه‌کمان مایی
رینگه ناده‌م بینه لای ئیوه.

ئه‌وساله به‌هارنکی زۆر خۆشمان لای هه‌سهن ناغا رابوارد و پتر له مانګینک
لای ئه‌و ماینه‌وه. له‌ویوه عه‌ریزه‌یه‌ک نیررا بۆ مینچه‌رسۆن بۆ ئه‌وه‌ی رینگا بدا
خیزانه‌کان بگه‌رینه‌وه بۆ سلیمانی، مینچه‌رسۆن قایل بوو به گه‌رانه‌وه‌ی
خیزانه‌کان به‌مه‌رجیک هه‌ندیکی وه‌کو سید عبداللهی حاجی سید حسن و زیه‌ورو
چهند که‌سینکی تر نه‌گه‌رینه‌وه، به‌لام زۆری پی نه‌چوو له‌ناکاوا تا‌قمینک سوار
ده‌رکه‌وتن و وامان زانی هیژی حکومه‌تی ئیزارنه، به‌لام ده‌رکه‌وت میرزا ئه‌حه‌مدی
خالم و حاجی سه‌ید هه‌سهنی کانی گۆمه‌و کونخاکه‌ی ته‌نگی سه‌ر له‌گه‌ل چهند
که‌سینکی تر دا بوون بۆ ئه‌وه هاتبوون که ئیسه ببه‌نه‌وه بۆ سلیمانی و پاش
ئیمه‌ش مینچه‌رسۆن موافقه‌تی کرد که ئه‌وانی تریش بگه‌رینه‌وه.

که له زه‌نبیل بووین زۆر کزو بی‌پاره‌بووین، خاله‌ فه‌تاحم ئه‌وساکه هینشتا
ئه‌فسه‌ری تورک بوو بیستبووی ئیسه له زه‌نبیلین به‌هۆی کۆنسولی تورکه‌وه له
ورمی به‌خۆی و ۱۰ ئیستر سواره‌وه چه‌که‌کانیان له ورمی به‌جی هیشتیوو هاتنه
لامان له زه‌نبیل و ۴۵ لیره‌ی ئالتونی بۆ هیناین و ووتی هاتووم بتان به‌م
بۆ (وان) له تورکیا بۆ ئه‌وه‌ی مندا له‌کان له‌وی بچنه مه‌کته‌ب و ئیوه‌ش له وان
جینگیر ببن هه‌تا خوا ده‌روویه‌کمان لی‌ته‌کاته‌وه به‌لام دایکم و کاکه هه‌مدی خالم

موافقه تیان له سدر نهو چونه نه کرد.

شیخ ره نوقی شیخ مه محمودیش له یاداشته گانیا بیره وه ری خوی بهرامبهر بهو
ئاواره بوونه بهم جزره تو مار کردوه:

«که ئاواره بووین په نامان برده بهر مه محمود خانی دزلی و مه محمود خانی کانی
سانان، دواى ماوه بهک ئیترانیه کان هدره و مه محمود خانیا ن گرت و ته سلیمی
ئینگلیزه کانیا ن کردن و نیرران بز به غدا؛ ئیمهش ناچار بووین روومان کرده
(بانه) که شیخ قادری مامم و حدپسه خانی خیزانی لای رؤستم خانی بانه بوون
(شیخ ره نوق وه کو باباعدلی باسی حده تالی نه کرده) پاش ماوه بهک
شهریف اللهوله که کرابوو به حاکمی بانه رؤستم خانی داواکرد بجیته سدقز و
که چوه نهوی گرتیان کردیان به سیناره دا. بهو جزره ئیمهش په ریشان و دهست
کورت بووین. به لأم که به ناو گونده کانی ئیتراندا تینه پیمان نه کرد خه لکه که زور
به روویه کی خزشه وه به ره و پیرمان نه هاتن و یارمه تیان نه داین، دواى نه وه
روومان کرده لای سمکز و هندنیکمان له زه نبیل ماینه وه که تابعی مه هاباد -
سابلاغ بوو، لهوی ماوه بهک خومان شارده وه.»

له زه نبیل خاله فتاحم به خویی و چند سوارنکه وه هاتن و هندی پاره ی بز
هیناین (وه کو باباعدلیش باسی کرده) به لأم نه وه اتندی خالم دهستی خستینه
روو ناچار به په له پروزکی خومان گه یانده (چاری)، که گه یشتینه لای سمکز
لهوی زانیمان شیخ قادری مامم که چوه بز سدقز، کاربه دهستانی ئیران له گه ل
چهند که سینکی تردا که گیرابوون شیخ قادری ته سلیمی ئینگلیزه کان کردبوو و
حوکم درابوو به ئاواره کردن بز جهزیره هه نجام (وابزانم شیخ رووف له وه دا
به هه له داچوو بوو چونکه تنها شیخ مه محمود و شیخ حده غریب نیررابوون بز
هه نجام له هیندستان و شیخ قادر له به غدا هیلر ابوه وه هه تا پینش گه رانه وه شیخ
مه محمود له سالی ۱۹۲۲دا که بکرنیت به حوکمدار بز جاری دوهه م، نه ویش
به دررابوو، چوو بووه سلیمانی به رله وه شیخ مه محمود له هیندستانه وه
بگه رنته وه، تنها شیخ رووف به و جزره باسی شیخ قادری کرده وه شیخ قادر له
یاداشته گانیا باسی شتی وای نه کرده).

شیخ ره نوق له یاداشته گانیا نه لئی: له سه رده شت (سهید محمدی حه فید) ی مامم

ابرا گه‌وره‌ی شیخ مه‌حمود که‌له هیچ لایه‌ک ناوی نه‌هاتووه جگه‌له و یاداشته‌ی شیخ ره‌ئوف نه‌بیت و مه‌لا عبدالکهریمی موده‌رسیش وه‌کو باسمان کرد له بنه‌ماله‌ی زانیاریدا ناوی هیناوه) کزچی دوا‌یی کرد که نه‌ویش غه‌مینکی گه‌وره‌بوو بزمان له‌و روزه‌ ته‌نگانه‌دا .

به‌رله‌وه‌ی ئیرانیه‌کان شیخ قادری مامم بگرن و بینیرن بز لای ئینگلیزه‌کان، که ماوه‌یه‌ک لای سمکو نه‌بیت قونسولی ئینگلیز له ته‌وریز نه‌چینه لای سمکو و داوای لی نه‌کا شیخ قادر بگری‌و ته‌سلیمی ئینگلیزه‌کانی بکا، سمایل خان به‌توره‌بیه‌وه پی‌ئی نه‌لی: تو چون داوای شتی وا له‌من ده‌کدی؟ نه‌گر نیستا له مالی من نه‌بو‌تیا‌یه له‌سه‌ر نه‌و داخو‌ازیه نه‌م کوشتیت .

له‌دوا‌ییدا بیستمان هه‌ندی له ناسراوه‌کان وه‌کو حامید به‌گی جاف و نه‌حمه‌د به‌گی ساحینب‌قران و شیخ عبدالقادری گزپ‌ته‌په (گولله‌نه‌بر) و که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند و هه‌ندیک له شینخه‌کانی به‌رزنجه و شیخ عبدالرحمانی دارا‌غو هه‌ندیک له نه‌فسه‌ره کورده‌کان وه‌کو ئیسماعیل حه‌قی شاره‌یس و ژماره‌یه‌کی تریان چوونه نه‌سته‌مبزل و نه‌گه‌راونه‌ته‌وه و په‌نایان به‌ردو‌ته به‌ر تورک»

(لام وایه نه‌وه‌ی شیخ رووف له یاداشته‌کانیا له رووی چونی نه‌وانه بز تورکیا باسی کردون ته‌نه هه‌ر هه‌وال و ده‌نگ و باسینک بووه که له‌و پوه‌وه به‌وان گه‌یشتوه له ئیراندا و له راستیدا هیچیان په‌نایان نه‌به‌ردو‌ته به‌ر تورکه‌کان) .

حامید به‌گی جاف که‌له زه‌مانی شیخ مه‌حمود دا ده‌ستی به‌سه‌ر هه‌له‌به‌جه دا‌گرتبوو لایه‌نگری شیخ مه‌حمود بووه، دوا‌ی نه‌وه‌ی شیخ ناواره کراو «لینز» گه‌رایه‌وه‌و کرا به نه‌فسه‌ری سیاسی له هه‌له‌به‌جه، ئیتر حامید به‌گ له هه‌له‌به‌جه رای‌کردو په‌نای برده به‌ر ناوچه‌ی هه‌ورامان، به‌شی ئیران ئینگلیزه‌کان بز نه‌وه‌ی حامید به‌گ بگرن مسته‌فا به‌گی جافر سلطان (سان)ی هه‌ورامی یانگرت و داوایان له ئیرانیه‌کان کرد که نه‌گه‌ر حامید به‌گ بگرن ویده‌نه ده‌ست ئینگلیزه‌کان، نه‌وانیش مسته‌فا به‌گ ته‌سلیمی ئیران نه‌که‌ن (که‌له‌وروزانه‌دا ئیرانیه‌کان نه‌یانویست مسته‌فا به‌گ بگرن) به‌و جزوه حامید به‌گ گه‌یروو نیررا بز به‌غدا، به‌لام توانی له به‌ندیخانه رابکا و خزی ده‌ریاز کردو له‌دوا‌ییدا ئینگلیزه‌کان لی‌ئی خوش بوون وکه شیخ مه‌حمود له سالی ۱۹۲۲دا بز جاری دووه‌م کرایه‌وه به

حوکمدار نیترو و کو جاران لایه نگری شیخ مدهمود نه بووه .

شیخ ره نوف له یاداشته کانیان له باسی ناواره بونی خیزانه کاندا له سهری نه پروا و نه لی:

« له (چاری) تا قمه که ی خومان له (کونه شار) به نه مری سمکو نیشته جی کرابن له رنگا که چوینه لای سمکو له نیوهی رنگای «ورمی- ره زائیه» و «مه هاباد» دا گوندینک هدی به پی زی نه لین «دزه» که عه شیره تی دزه یی هه ولیز وه ختی خزی له و گونده وه چونه ته هه ولیزو نه و ناوچه یدی که له ده وری هه ولیز لی نیشته جی بوون پی زی و تراوه «دزه یی» که چوینه دزه له وی نه سکهنده رخان/ی ناموزای سمکو به پیرمانه وه هات و زور خزمه تی کردین و چندن رژژینک له گونده که ی خزی میوانداری کردین و بوژاینه وه و هه واینه وه هه تا گه یشتینه گوندی «حصار» که نه ویش هی عبدالله به گی برای روستم به گ بوو، له ونوه پرومان کرده «چاری» که گوندینکی سمکو بوو، که له حصار ده رچوین زور سارد بوو به هه ورازینکدا که سهر نه که و تین زیوه ری شاعیر سواری نه سپینک بوو به دهم رژیشته نه و پروی کرده کاکه حه مدی خالم و ووتی کاکه حه مه نه زانی ناواتی چی نه خوازم؟ خوزگه نیمشه و میوانی خانه خزی یه ک نه بووین که بؤ ئیواره بتوانیت چیشتیکی ساوه ری به قاورمه مان بداتی و ژورینکی گهرم... به رینکه وت نه و خانه خزی یه ی نیمه روومان تی کرد به پروو به کی خۆشه وه به پیرمانه وه هات و ساوه رو قاورمه شی داینی و ژوره که شمان گهرم بووا .

دوای چندن رژژینک گه یشتینه «چاری» که گوندینکی گه وره یه له ده شتیکی پان داو دیوه خانی ناغا (نیازی له سمکو بووه) له قه راغ دؤلینکی سهره و لیژدا بوو، دیوه خانینکی زور گه وری هه بوو، له باخه که یدا دره ختی لیمو پرته قالی هه بوو. خانوه که ی ناغا ، شیوه ی نه خشه که ی وه کو هی قوتابخانه ی فه یسه لیه و ابو (نه و قوتابخانه یه ی که له شوینی خویدا باسمان کرد که بوو بوو به شوینی حاکمی سیاسی له سلیمانی و پی زی نه و ترا مه کته بی سیاسی) به لام زور له و قوتابخانه یه گه وره تر بوو .

نه و کاته ی نیمه چوووینه لای سمکو له و رژژانده دا ده سه لاتینکی زوری هه بوو به شینکی زوری نازر بایجانی گرتبوه ژیر ده ستی خزی وه کو ره زائیه - ورمی - و

دیلمان و کزنه‌شارو مه‌هابادو ناحیه‌ی سدقز، هدموو ژنه‌کانی ناغا له‌و خانوه گه‌وره‌دا بوون. شیخ ره‌ئوف له‌ یاداشته‌کانیا له‌باسی سمکژدا نه‌ئی: ره‌شید جه‌وده‌ت که‌له‌کاتی لی‌قه‌ومانیا رای‌کردبوو بوو به‌ مورافیقی سمکژ، بزی گیزامه‌وه و ووتی: سمکژ دوو ژنی هه‌بوو یه‌کینکیان تورکمان بوو کورنکی لی‌ی هه‌بوو، که‌ وه‌لی عه‌هدی ئیزان به‌ فیئل براکه‌ی سمکژی کوشت براژنه‌که‌ی خزی ماره‌کرد و کورنکی بوو ناوی (خسره‌و)بوو نه‌و خوسره‌وه له‌کاتی شه‌ری سمکژو تورکه‌کاندا له‌لایهن سه‌عید پاشای قانیدی جه‌به‌هی رۆژه‌لآت خوسره‌وی کوری سمکژی گرت و نه‌یدایه‌وه به‌باوکی و کردی به‌ کوری خزی و ناردی بۆ مه‌کتبه‌ب و له‌ دواییدا بوو به‌ ئه‌فسه‌ر له‌ سوپای تورکدا که‌ ته‌قاعود کرا له‌ نه‌سته‌مبول نیه‌شته‌جی‌بوو.

شیخ ره‌ئوف له‌باسی سمکژدا نه‌ئی: سمایل خان له‌ (چاری)وه‌کو سه‌رۆکی ده‌وله‌تینک نه‌ژیا نه‌ک وه‌کو سه‌رۆک عه‌شیره‌تینک...عه‌ره‌بان‌یه‌کی جوان و رازاوه‌ی هه‌بوو که‌ له‌ ئیزان به‌و جزره‌ عه‌ره‌بان‌یه‌ نه‌وترا (پایتۆل)شه‌ش نه‌سپ رایان نه‌کینشا و که‌ نه‌چوو بۆسه‌ر لیدان له‌ مولکه‌کانی، ژنه‌کانی له‌و عه‌ره‌بان‌یه‌دا سوار نه‌کردو گه‌لینک سوار به‌لۆقه‌و به‌غار ده‌وری عه‌ره‌بان‌یه‌کیان نه‌گرت و له‌گه‌لیا نه‌رۆیشتن...که‌ گه‌راینه‌وه بۆ سلیمانی، زیوه‌ر خه‌فه‌تی نه‌خواردو نه‌یووت: به‌داخه‌وه له‌و ناوچه‌یه‌دا خوینده‌واری نه‌بوو، کاتبه‌که‌ی اسماعیل ناغا پیاونکی تورکمان بوو خه‌لکی ته‌وریز بوو جگه‌له‌وه کاتبه‌که‌ی نه‌حمه‌د ناغای برای سمکژش کابرایه‌کی پیاو کوژبوو که‌له‌ ناوچه‌ی (کلری)یه‌وه رای کردبوو بۆ چاری، قازی سمکژ پیاونکی کورد بوو له‌ کوردستانی تورکیه‌وه گه‌بیشه‌وه لای سمکژ (له‌به‌شی رۆشنیبریدا به‌رله‌مه‌ه باسی کاتبه‌که‌ی جه‌عفه‌ر ناغاش کراکه‌ مینۆرسکی نه‌ئی کابرایه‌کی فارس بووه) له‌ دوا‌ی چاری چوینه‌ کزنه‌ شار، به‌لام که‌ سمایل خان له‌گه‌ل ئیزانیه‌کاندا که‌وته شه‌روه‌ ناچار ئینمه‌ش روومان کرده‌ تورکیا، به‌و زستانه‌ ساردو سه‌هۆل‌به‌ندانه‌ که‌ به‌زۆر گوندی تورکیادا نه‌رۆیشتین ده‌ریان نه‌کردین که‌له‌ راستیدا نه‌وانیش به‌هۆی شه‌ر و گرانیه‌وه برسی‌وبی‌ده‌ره‌تان بوون.

شیخ ره‌ئوف ده‌رباره‌ی کوشتنی مارشه‌معون له‌لایهن سمکژوه نه‌ئی: نه‌و

کوشتندی زبانیکی زوری به سمکۆ گه یاندو له زیوه رم پرسی ئایا هیچ هۆیه ک
ئه زانی که بوویی به هۆی کوشتنی مارشه معون له وه رامدا پیی و وتم منیش
مراقم بوو هه مان پرسیارم له سمکۆ کردو له وه رامدا پیی و وتم: زۆر ترسابووم
که مارشه معون دهسلات پیدایا بکاو جینگه ی من بگرێته وه له و ناوچه یه دا .
له به شی دوه می ئه م کتیبه دا باسی سمکۆ و چوونی مسته فا پاشایامولکی
بۆلای سمکۆ و هۆی کوشتنی مارشه معون و ئاواره بوونی ئاسوریه کان ئه که یین
بۆ ئه وه ی بزانی ئه و رووداوه چ زبانیکی هه بوو بۆ کورد و خواروی کوردستان
به هۆی هاتنی ئاسوریه کان بۆ ناوچه ی بادینان ، شیخ ره ووفیش له کۆتایی
ئه و یاسه دا ههروه کو شیخ باباعه لی باسی گه رانه وه یان ئه کا بۆ سلیمانی له
رینگه ی ناوچه ی مهنگوره وه به مهنجیک له داریکه لی دانیشن و ئه و گونده
به جی نه هیلن .

کورتەوی یە کەم حوکمدارێتی

یە کەم: تەمەن و ماوەی حوکمدارێتی یە کەم

لە دوای لەناو بردنی ئەمارەتی بابان لە سلیمانی دا لە ساڵی ١٨٥١، جارێکی تر یە کەم حوکمدارێتی لە خوارووی کوردستاندا لە پایتەختی سلیمانییدا لە ١٨/١١/١٩١٨ دا دامەزێنرا، لە ورژەدا لە هەڵبژاروونێکی نازاد دا لە لایەن کوردەوێ شێخ مەحمود بە حوکمدار (مەلیک) ی کوردستان هەڵبژێرا و مینجەر نوژیل نوینەری حکومەتی بەریتانیا لە ١٨/١١/١٩١٨ دا بە ناوی حکومەتی بەریتانیا وە اعلانی حوکمدارێتی شێخ مەحمودی کرد لە خوارووی کوردستاندا و بۆ خەڵکی بلا و کردەوێ که ئێوە سەر بە ستن و نازادن و نامەدی ویلسنی حاکی گشتی بەریتانیا که بە فارسی نووسرابوو نیرا بۆ شێخ مەحمود، بە و نامە یە ناگاداری شێخ مەحمودی کردبوو که بە پێی فەرمانی حکومەتی خاوەن شکۆی بەریتانیا وای پێی گەیدە نراوێ که بە شێخ مەحمود بوتری لەم رۆژانەدا لێدوانی سەر بە ستنی کوردستان تەواو ئەبیت، کورد بە سەر بە خزو شێخ مەحمود بە حوکمدار ناسراون، بە لām زۆری پێ نە چوو ئینگلیز لە بە لێفە کانی پاشگەز بوو و لە ئەنجامی شەری دەریەندی بازباند لە ٢٢/٧/١٩١٩ دا هیزە کانی ئینگلیز چوونە ناو شاری سلیمانیەوێ دەستیان بە سەر کاروبار داگرت و دام و دەزگایەکی تازه یان دامەزراند که خزیان راستەوخو هەموو ئیشیکیان ئەبرد بەرێو...

ناشکرابوونی مەبەستی ئینگلیزو بریاردانی پاشگەز بوونەوێ لەو بە لێنانەدی بە کوردیان دا بوو وایان لە کورد و شێخ مەحمود و هاوکاری شێخ مەحمود کرد که لەوێ زیاتر سەر شۆری قبول ئەکەن بەرامبەر بە لووت بەرزی و که ئەگایی مینجەر سۆن و ئەفسەرە سیاسی بە کانی تری ئینگلیز که بە ناشکر شەریان ئەفرۆشت و ئەیان ویست حوکمدارێتی کوردستان لە ناو بێن بەو پێی تەمەنی یە کەم حوکمدارێتی لە خوارووی کوردستاندا لە ١/١١/١٩١٨ تا ٢٢/٧/١٩١٩ که

نهکاته هدهشت مانگ و سئ حفته درنژهی کیشا، که نهو ماوه به تهمه نینکی زور کورت بووه و رینگهی نهوه ندراره ده زگایه کی حوکمدارینتی رنک و پینک دروست بیئت و بتوانیت به سدر نهو هه لهو کهم و کوری و نارنکی ونه شاره زما بوونه ی که لهو روزانه دا هه بووه چاره سدر بکرنیت و خه لک دلنیا بکری لهوی که دواروژنکی پر له شادمانی بز کورد پینک دینت (نوئیل وه کو باسمان کرد دانی پیادا ناوه که له توانا دا بووه نهو هه لانه ی که بووه راست بکرنه وه).

دوو ههم: ده زگاکانی حوکمدارینتی

نهوی راستی بی ده زگاکانی حوکمدارینتی له پینشدا زور سهره تایی بووه خه لک به ئاسانی نه نه خرا نه سدر نهو رینگه یه کی که به یاساو به ریک و پینکی قایل بن و به ئاسانی ملیان نه نه دا بز نه وشتانه ی که له گه ل خواستی تایبه تی خزیانا یه کی نه ده گرتوه و سروشت و ره وشتی خیلا یه تی ده ورنکی کاریگه ری بینیه و نهو حوکمداریه ته له سدر که لاره ی روخوا و ده زگای رزیو قرچوکی پاشه به ره ی عوسمانلی دروست کرا که به ئاسانی نه ده توانرا له ماوه کورته دا له بناغه وه نهو ده زگا کزنه هه لته کینری و لهو ماوه که مه دا ده زگایه کی رنک و پینک دروست بکری و یاسایه کی پینشکه و توهانی شارستانیه نه بز خه لک ده ست نیشان بکری بز نهوی خه لک پیره وی بکا.

یاسای ده وه ته ی عوسمانلی که له سهر بناغه ی فیودالی و کزچه ری پینک هاتبوو تینکه ل کرابوو به یاسای ئیسلامی و هه رناوچه یه به جزینک کاروباری پی نه برد به رنیه و ماوه یه کی زوری ویستوه نهو ده زگا و یاسایانه له گه ل بارو هه لو نیستی پینوستدا بگولجینرین و له راستیدا ته نها هه سستی پاکی خه لک بووه که له ناو نهو که لاره و له نیوانی نهو هه موو پشینوی و پاشا گه ردانیه ی نهو روزانه دا وای له زور که س کرده به و په ری دلئسوزانه وه له ماوه که مه دا له چاو خویا هینزی لیقی سه ریازی کورد پینک بیئت و خه لک به و په ری شانازی یه وه مه شق بکا و توانرا له ماوه یه کی که مه دا نارام و ئاسایش له چاو خویدا و له چاو نهو روزه دا به رپا بکری و که قوتا بخانه کان کرابونه وه رۆشنبیره کان به و په ری سه رگه رمی و دلئسوزی یه وه و

هندی جار به خۇزایی خۇیان تەرخان ئەکرد بۇ خۇمدەتی خەلکی ئەو رۆژە بۇ ئەوەی لە تاریکی نەخویندە واری یەوہ بیانگوزنەوہ بۇ رۆشناپەتی خویندە واری و لەگەل ئەوہ شدا کہ سیاسەتی ئینگلیز ھەر لە سەرە تاوہ ناپاک بوہ بەرامبەر بە دوارزوی کورد و ئەو ئەفسەرە سیاسیانە، بۆیە لە ناوچەکانی کوردستاندا خۇیان چەسپاندبوو بۇ ئەوەی بێن بە ھەمزە و ھەسلی کاربەدەستانی ئینگلیز و سەرکردەکانی عەشایرەکان کہ ئینگلیزەکان ھەریە کە بیان بە جۆرنیک پینوئەندیان پینیانەوہ ھەبووہ و ھەریە کە بیان جۆرە موچەو خەلاتینکیان بۇ بەری بوونەوہ بۇ ئەوەی ھەموویان بکەن بە کەمەر بەستە ی خۇیان و لە ھەر کاتیندا چۆنیان و یت بەو جۆرە بیان بەن بەرینوہ... بە کورتی تەمەنی کورتی ئەو حوکمداریەتە ئەوئەندە کەم بو کە ماوہی ئەوہ نەبووہ لە و ماوہ یەدا بایەخینکی زۆر بدری بە کردنەوہی قوتابخانەو دەزگای رۆشنایی، بە پینچەوانە ی حوکمدارینتی دوو ھەم کہ لە بەرگی دوو ھەمدا باسی ئەکەین .

سینھەم: دەرامدە ی ناوچە ی حوکمدارینتی

کە بە کەم حوکمدارینتی لە خوارووی کوردستان دامەزرینرا، وەنەبێ رنگە ی ئەوہ درایی کہ بودجە یەکی سالانە یامانگانە ی بۇ تەرخان کرابی و دەزگایەکی دارایی ھەبووی و سەرپەرشتی خەرچ و دەسکەوت بە کاو سەرپەرشتی بەکا، ئینگلیزەکان لەو پارە ی تەرخانیان کردبوو بۇ بەرینوہ بردن کاروباری ناوچە کہ لە گەل ئەو دەرامدە ی لە سەنەدنی باج وەکو سەر دەمی عوسمانلی، ئەمانە ھەمووی بریتی بوو لەو بودجە یە کہ تواترابو کاروباری ناوچە کہ خەرچ بکریت.

شیخ مەحمود لە سەرە تادا مانگی ۱۵ ھەزار روپییە ی بۇ بەراوہ تەوہ، کہ مینجەرسۆن لە جیاتنی نوئیل کراوہ بە حاکمی سیاسی ئەو مانگانە یە کہم کردۆتەوہ بو . ۱ ھەزار روپییە، بەوہ دا دەرکەوتووە کہ حاکمی سیاسی بەریتانی لە سلیمانیدا سەرپەرشتیکەری بودجە ی ناوچە کہ بوو کە مەبەستیش لەوہ دا دیار بوو کہ بۇ ئەوہ بوو ئینگلیزەکان بە پارە و موچەو خەلات خەلک بەلای خۇیان

به‌کیش بکن و به‌برینی موچه و خه‌لات هه‌ره‌شه له فه‌رمانبه‌رو سه‌رۆک
عه‌شیره‌ته‌کان بکن نه‌گه‌ر له رکینی ئه‌وان لایان‌دا .

خه‌لکی ئه‌و رۆژانه تازه له گرانی و برسیتی و رووت و قوتی شه‌ری جیهانی
رزگاربان بوو، له‌به‌ر ئه‌و ره‌خه‌نی ئه‌وه‌یان لی‌ته‌گی‌راوه که له‌دوای ئه‌و رۆژه
ره‌شانه هه‌ریه‌که هه‌لپه‌و په‌لامار بدا خویی و خاوو خیزانی ببوژنیته‌وه و
سیاسه‌تی ئینگلیزه‌کانیش له‌وه‌دا بووه له لایه‌که‌وه به هزی موچه و خه‌لاته‌وه
سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کان به‌لای خوبانا داشکین و له‌لایه‌کی تریشه‌وه روژنبیرو
خوینده‌واری ئه‌وسه‌رده‌مه والی بکن که ببن به وابه‌سته‌ی خزیان و ئه‌وانه‌ی له
ئینگلیزه‌کان نزیک بوونه‌ته‌وه و پیره‌وی بز چون و سیاسه‌تی ئه‌وانیان کردوه پینش
خراون .

به‌کورتی هوکمدارو هاوکاره‌کانی له به‌رنه‌و بردنی کاروباری پاره‌دا
ده‌سه‌لاتینکی که‌میان هه‌بووه و ئه‌وه‌ی که به‌وان کراوه ئه‌وه‌نده نه‌بووه که
زۆریه‌ی خه‌لک رازی بکن و ئه‌وه‌ی به‌وان رازی بوون و لایه‌نگریان بوون بریتی
بوون له‌وانه‌ی که دلسۆزی بیرو باوه‌ری بوونی هوکمداره‌تینکی کوردی بوون و
به‌و پاره‌وه ده‌سه‌لاته‌ که‌مه‌ی هه‌یان بووه نه‌یان‌توانیوه چه‌ک و جبه‌خانه‌و نازوقه‌ی
تایبه‌تی خزیان هه‌بیت و ئه‌و چه‌ک و جبه‌خانه‌ی که‌له‌ژیر ده‌ستی ئه‌واندا بووه ،
ته‌نها بریتی بوه له‌و پاشه‌رۆکی چه‌ک و جبه‌خانه‌ی که عوسمانلی لی‌یان
به‌جی‌ما‌بوو، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که هینزینکی لی‌قی کوردی له سلیمانیدا دروست بووه
مینجه‌ر دانلیس مه‌شقی پی‌کردون و شیخ قادری حه‌فید سوپا سالار بووه ، ئه‌وه
بوو به‌و چه‌که کۆنانه‌ی که‌له دواییدا په‌نایان بز بردو شه‌ری تاسلوجه و
ده‌ریه‌ندی بازانیان پی‌کرد به‌رگه‌ی چه‌ند سه‌عاتینکی شه‌ری فرۆکه‌و تۆپ و
زرنلی ئینگلیزی نه‌گرت که‌له ده‌ریه‌ندی بازان‌دا توانیان شیخ مه‌حمودی پی
بشکینن .

۴ - ئەو رەخنانەى گىراوہ و ئەگىرى لە يەكەم ھوكمدارىتى

ئەگەرچى لەكۆتايى بەرگى دۆھەمى ئەم كۆتايىدا بەشىنۆيەكى گىشى باسىكى تايىبەتى تەرخان ئەكەين بۇ ئەوستايىش و بۇ ئەو رەخنانەى لە شىخ مەحمود و لە ھەردوو ھوكمدارىە تەكەى گىراوہ و ئەگىرى بەناوى شىخ مەحمود لەتاي تەرازووى ستايىش و رەخنەى نووسەران و شاعىراندا؛ بەلام لەگەل ئەو شدا بەپىنۆستمان زانى لە كۆتايى ئەم بەرگى يەكەمەدا كۆرتەبەكى ئەو رەخنانەى كەلە شىخ مەحمود و ھوكمدارىتى يەكەمى گىراوہ باسى بىكەين:

نووسەرانى سەردەمى ھوكمدارىتى شىخ مەحمود و دواى ئەو ش ھەرىكە بە جۆرىك رەخنەيان لە ھوكمدارىتى يەكەمى شىخ مەحمود گرتووە و ھەرىكەيان بە جۆرىك لىزى دواون و نووسەرانى بىنگانە بەتايىبەتى ئەوانەى ئىنگىلىز و سەر بەوان بوون زۆريان بۇ مەبەست و نىيازىكى پاك رەخنەيان لە شىخ مەحمود و ھوكمدارىتى يەكەمى نەگرتووە بەلكو تەنھا بۇ ناو زپاندنى شىخ مەحمود و كورد بوو و بەنىيازى پاكانە كورد بوو بۇ ئىنگىلىز بۇ ئەو ش پوونى بىكەنەو كە ئىنگىلىز مەبەستى پاك بوو بەلام كورد خۆى لەباريا نەبوو و شىخ مەحمود ئەوسەر كۆردە يە نەبوو كە ئەو ئەركە قورسەى پى ھەلسورنىت، كەچى دەر كەوت لەپاش لا بردنى دەزگاكانى شىخ مەحمود و دانانى ژمارە يەكى زۆر لەو ئەفسەرانەى كە بەناوى ھاكىمى سىياسى يەو لە ناوچەكانى خواروى كوردستاندا ئىنگىلىزەكان بىلوايان كۆردبوو و كاروبار و رەفتار و ھەلەى ئەوان زۆر لەكاروبار و رەفتار و ھەلەى فەرمانبەرانى ھوكمدارىتى شىخ مەحمود نزمتر و نەوى تر بوو و ئەو رەفتار و كۆردەيان بۆتە ھۆى ئەو ش كەلە دواى نەھىشتنى ھوكمدارىتى شىخ مەحمود لە ھەموو كوردستاندا پىشوى و ئالۆزى بىلواوبىتەو و كارگەبىشتە رادە يەك جەلەويان لە دەست دەرچوو ناچار بوون جارىكى تر شىخ مەحمود لە ھىندستانەو بەھىننەو بەئومىدى ئەو ش بەھۆى ئەو بىتوانن دەست بەسەر

ئەو نووسەرانی هه‌مۆو خۆمان کەله کتێبو و یادداشته‌کانیانا ره‌خه‌پان له‌ شێخ مه‌حمود و هوکمدارێتی‌یه‌که‌ی گرتبوو وورده‌ وورده‌ بۆیان ده‌رکه‌وت کەله ره‌خه‌گرتنه‌که‌یانا له‌ هه‌ندێکیا هه‌تا راده‌یه‌ک به‌هه‌له‌داچوو بوون و ده‌رکه‌وت ئەو هه‌موو نارێکی و ئالۆزی و هه‌لانه‌ی کەله‌سه‌رده‌می هوکمدارێتی شێخ مه‌حمود روویدا هه‌مووی به‌هزی شێخ مه‌حموده‌وه‌ نه‌بووه‌ به‌لکو خه‌لکێکی زۆر به‌شداریان تیا‌دا‌کردوه‌ هه‌ر له‌ده‌روو‌پشته‌که‌ی شێخ مه‌حموده‌وه‌ هه‌تا سه‌رکرده‌ی عه‌شایره‌کان و رووشنبیرو خوێنده‌واره‌کان جگه‌له‌زروفي مه‌وزوعی و زاتی کەله‌و روژانه‌دا به‌هیچ جۆرنێک له‌گه‌ل کورده‌و شێخ مه‌حمود دا نه‌بووه‌ (وه‌کو چۆن ئیمرو‌ش هه‌ر به‌و جۆره‌یه‌و نه‌گۆراوه‌).

بۆ هه‌موو که‌سینک روونه‌ که‌ ئینگلیزه‌کان به‌نیازو مه‌به‌ستینکی پاک نه‌هاتبونه‌ کوردستان و ئینگلیزه‌کان هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ شێخ مه‌حمودیان وه‌کو کۆی‌گرتنه‌یه‌ک پنیوست بوه‌ که‌ وه‌کو (راجا)یه‌تی هیندی ئەوسه‌رده‌مه‌ ده‌ستی به‌سنگه‌وه‌ بگری‌و به‌ده‌سته‌که‌ی تریشی چه‌کی نوکه‌ری هه‌لبگری‌و ده‌ست به‌سه‌ر ناوچه‌که‌دا بگری‌ هه‌تا ئەوسه‌رده‌می که‌ مه‌به‌سته‌که‌یان سه‌رته‌گری‌...

ئە‌و‌روژانه‌ باری ئابوری و لانی به‌ریتانیا که‌ شه‌ر کۆتایی هاتبوو زۆر شلۆق بوو له‌ناو پارله‌مان و روژنامه‌کانی له‌نده‌ن‌دا به‌تون‌دو تیژی داوا له‌ حکومه‌تی به‌ریتانیا کراوه‌ که‌ پاره‌ خه‌رج کردنیان له‌ ناوچه‌ داگیرکراوه‌کاندا که‌م‌به‌کریته‌وه‌و هه‌یزه‌کان بکشینته‌وه‌ دوا‌ی ئەو هه‌موو ماندوو بوون و کوشتاره‌ی له‌کۆری جه‌نگه‌کاندا لی‌یان کرابوو (کۆنگره‌ی قاهیره‌ که‌له‌به‌رگی دو‌هه‌مدا باسی ئە‌که‌ین بۆچاره‌سه‌ری ئە‌و‌کیشه‌یه‌ بووه‌).

ئینگلیزه‌کان به‌ دامه‌زراندنی هوکمدارێتی کوردستان و بزواندنی هه‌ستی نه‌ته‌وا‌یه‌تی کورد بۆ مه‌به‌ستینکی کاتی وایان له‌ کورده‌ی تینوو به‌ نازادی و سه‌ره‌خۆیی کرد که‌ هه‌ینم بینه‌وه‌و به‌وه‌ ئینگلیزه‌کان پنیوستیان به‌وه‌ نه‌ما که‌به‌ شه‌رو کوشتار بچنه‌ ناو جه‌رگه‌ی خوارووی کوردستانه‌وه‌ وه‌کو نه‌خشه‌پان بۆ کیشابوو، به‌وه‌ پاره‌یه‌کی زۆریان بۆگه‌رایه‌وه‌و له‌خوین رشتینکی زۆر رزگاریان بوو (هه‌رچه‌ند نرخی داگیرکردنه‌وی کوردستان له‌ شه‌ری ده‌ریه‌ندی بازاندا زۆر

کهوت لهسهریان و خویان له راپۆرت و کتیبه‌کانیانا دانیان به‌وه‌دا نارە) ئینگلیزه‌کان به‌بی' خوین رشتن و به‌بی' ته‌قه‌ی گولله‌یه‌ک چوونه کوردستانه‌وه و ویستیان خوارووی کوردستان بکه‌ن به بکه‌یه‌ک و کورد بکه‌ن به هینزیک بۆ روو به پوو بونه‌وه‌ی تورک که هه‌تا ته‌وکاته هیشتا دلنیا نه‌بوون له‌وه‌ی تورک به ئاسانی ده‌ست به‌رداری ویلایه‌تی موسل' ته‌بیت و ئاگاداری ته‌وه‌ش بوون که موسلیان له دوای مۆرکردنی پهیامی [مودراس] داگیرکردبوو که به‌به‌بی' ته‌و پهیامه نه‌ده‌بوایه له‌روژی شه‌روه‌ستاندنا هینه‌کانیان به‌ره‌و پینشه‌وه بروات.

هه‌له‌ی شیخ مه‌حمود و هاوکاره‌کانی له‌وسه‌رده‌مه‌دا له‌وه‌دا بووه که ساتیک ئینگلیزه‌کانی داواکرد بین بۆ کوردستان ته‌بوایه په‌له‌ی نه‌کردایه و هه‌ولنی بدایه ته‌و مافانه‌ی که بۆ کوردی ته‌خواست، وای له به‌ریتانیا بکه‌ردایه پینشه‌کی وه‌کو به‌پانیکی ره‌سمی دانی پیدایا بنایه‌و ته‌و دان پیا‌نانه له شیوه‌ی پهیامی‌کی ده‌وله‌تیدا بوایه (هه‌رچه‌ند دووریش نه‌بوو ته‌گه‌ر شیخ مه‌حمود داوای له ئینگلیزه‌کان نه‌کردایه بچنه کوردستانه‌وه، ته‌وان هه‌ر ته‌چوون و ته‌و نه‌خشه‌به‌ی که دایان نابوو ته‌یان خسته کار وه‌کو له باسی هاتنی ئینگلیز بۆ کوردستان، لی‌ی دواین.

له باسیکی پینشوودا ته‌و ره‌خنه‌به‌ی حاجی سه‌ید حه‌سه‌نی مامی شیخ مه‌حمودمان خسته به‌رچاوو که به شیخ مه‌حمودی وتبوو حوکمدارنتی قبول مه‌که چونکه ووشه‌ی حوکمدار مانایه‌کی ئاشکرای نیه‌و ئالۆزه‌و داوای ده‌ست نیشان کردن و روونکردنه‌وه‌ی بکه‌ ته‌وسا قبولی بکه‌ (ته‌گه‌رچی وه‌کو شیخ رووفی شیخ مه‌حمود له یاداشته‌کانیا باسی کرده ووشه‌ی حوکمدار، ته‌وسا لای خه‌لک وه‌کو مه‌لیک لیک ته‌درایه‌وه، شیخ مه‌حمود دانی به‌و هه‌له‌به‌ی خۆی دانا‌بو که به‌ گه‌رینه‌وسی ووت:

خه‌تای خۆمان بوو که به‌ خۆرای ئینوه‌مان هینایه کوردستان... له‌گه‌ل' ته‌وه‌شدا وادیار بوو ته‌و رۆژانه شیخ مه‌حمود و هاوکاره‌کانی که‌باری ژبانی خه‌لکی برسی و ره‌ش و رووتی ناوچه‌که‌بان له‌به‌ر چارو بوو، نه‌دیانویستوه له‌و رۆژه ناسکه‌دا که خه‌لک پینوستی به ئاسایش و به‌نان و به‌رگ هه‌بووه هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه له‌گه‌ل' ئینگلیزه‌کاندا بکه‌ونه کینشه و به‌ره‌و له‌سه‌ر ووشه‌ی

حوکمداری ئیشه که له خزیان ئالۆز بکهن که له راستیدا ئه وه هه له یه کی میژووی
گه وه بووه و ئینگلیزه کان له دواییدا به ئاره زووی خزیان حوکمدارنتی به که ی
شینخ مه محمودیان لیک دایه وه و وایان له خه لک گه یاند که شینخ مه محمود نوینه ری
هه لئێژیراوی میله ته که ی نه بووه به لکو نوینه ری حکومه تی به ریتانیا بوه و نه
ده زگا حوکمدارنتی به ش که دانرا بوو شتیکی کاتی بوه و بزیان هه یه به گویره ی
پیوست بیگۆرن یا نه به یلن (وه کو مس بیل له کتینه که یدا باسی کردوه).

زۆر که س سه رزه نش و ره خنه یان له شینخ مه محمود گرتوه که هه رچی
خزمه کانی خزی هه بووه دایه زران دوون و زۆر که سی تری کارامه و لی وه شاو هه بووه
که نه توانرا سو دیان لی وه ریگیرت نه وانه پشت گوئی خرابوون راسته شینخ
مه محمود له وه دا به هه له دا چو بوو، نه بوایه نه و راستیه ی به خسته یه ته به رچاوو بز
فونه له شو نینکی وه کو رانیه و کۆیه دا که ویستبوی قایمقامیان بز دابنیت
له جیاتی نه وه ی خزمه کانی خزی بنیرت وه کو شینخ نه مینی سن دۆلانی دانا بوو بز
رانیه، نه ی توانی له خه لکی نه و دوو ناوچه یه لیژنه ی دابنایه و به پی ی
هه لئێژاردنیک ناو خزیان یه کینک هه لئێژرایه که به وه ته قه لای ئینگلیزه کانی پوچه ل
نه کرده وه که خه لکی نه و دوو ناوچه یان لی هان به دا .

شینخ مه محمود له و رۆژانه دا تیادا ما بوو، ته جرو به یه کی سیاسی و ئیداری وای
نه بووه که له و دوو پیا نه ده ریازی بکا که تیایا سه رسام وه ستابوو له لایه که
نه یزانی زۆر رۆشن بیرو کارامه هه یه که نه بی کاروباریان به داتی له ولاشه وه خزم و
مه لاو شیخه روو ته لیک زۆری لی کۆبووه وه که زۆریان بز مه رامی خزیان شینخ
مه محمودیان به هه له دا برده وه و وایان کردوه گه لیک شه ره شه قی بز دروست بکهن
که ژماره یه ک له رۆشن بیرو خوینده واری نه و سه رده مه به هزی نه وه وه له خزی
دوو ر به خاته وه .

ره فیق حلمی و نه حمه د ته قی له یاداشته کانی باسی نه و خه لچه ر له پشتین و
جامانه لارو تفه نگ له شانانه ی نه و رۆژانه یان کردوه که بوون به هزی دیوارنک
له نیوانی شینخ مه محمود و رۆشن بیرو خوینده وارو نه فسره کورده کان له وانه ی که له
نه سته میوله وه هاتبونه وه کوردستان و هه ندیکیان ناماده بوون خزمه تی گه ل
ولانه که یان بکهن جگه له بوونی کۆسپینکی تر که له کۆنه وه هه بووه بریتی بوه

له بوونی گریه‌کی نه‌فسی لای شیخ مه‌حمود به هژی ئه‌و رقه‌ی که هه‌ندیک له‌وانه‌ی هه‌لگرتبوو که کاتی خزیدا بوبون به ئه‌ندامی لقی اتحاد و ترقی چ له سلیمانی و چ له موسل که بوبون به هژی ئاواره بوونی شیخان له سلیمانی و روودانی کاره‌ساته‌کی موصل که شیخ سه‌عیدی هه‌فیدو چهند که سینیکی تیادا کوژرا.

ئه‌و رۆژانه‌ی حوکمدارنتی شیخ مه‌حمود دامه‌زینرا، ئه‌گه‌رچی خلتی ره‌وشت و سروشتی خیلایه‌تی و فیودالی رانه‌مالرابوو له‌ناو مینشکی زور که سدا به‌هیز بوو، به‌لام به‌شینه‌یه‌کی گشتی هه‌ستی زۆریه‌ی خه‌لک له‌و رۆژانه‌دا به‌رامبه‌ر به‌ شیخ مه‌حمود و حوکمداربه‌ته‌که‌ی هه‌ستینی نیشتمانی بوو له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا هه‌یج پارت و کۆمه‌ل و جزره رینک‌خراوینکی سیاسی نه‌بووه، به‌لام وه‌کو ئه‌و یاداشته‌ی ره‌فیق حلمی و ئه‌حمه‌د خواجه باسی هه‌ستی خه‌لکی ئه‌و رۆژانه‌و لایه‌نگری خه‌لکی ئه‌و رۆژانه‌ به‌رامبه‌ر تازه‌ کۆریه‌ی هیوای میله‌تی کوردیان کردوه، گومان له‌وه‌دا نیه‌ که زۆریه‌ی خه‌لک ناکۆکیو نارنکیه‌ کۆنه‌کانیان خستبوه‌ لاره‌و ئاواتی کوردستانیکی سه‌ربه‌خۆو میله‌تینکی شادمان و به‌خته‌وه‌ر ناو دلی هه‌موانی داگیر کردبوو، ئازایه‌تی و له‌خۆ بووردنی شیخ مه‌حمودیش چوو بوو پالی ئه‌و هه‌سته‌ پاکه‌ی ئه‌و رۆژه‌ که به‌داخه‌وه‌ زۆری نه‌خایاند و زۆری پی‌نه‌چوو ئه‌و فریشته‌یه‌ی که وه‌کو کۆتری ناشتی به‌ ده‌نۆکه‌کانی چلی زه‌یتونی هه‌نابوو بز کوردستان زۆری پی‌نه‌چوو بوو به‌ کونده‌ به‌بووی شووم و گورگی درنده‌ی سه‌رمایه‌داری ئینگلیز که لێه‌و دانه‌ تیزه‌کانی له‌ گیانی میله‌تی بیکه‌سی کورد گیرکرد.

ناپاکی مه‌به‌ستی ئینگلیز به‌رامبه‌ر به‌ کورد و کوردستان له‌ به‌راوردکردنی دوو هه‌لۆیستی جیاوازدا ده‌رئه‌که‌ون... هه‌لۆیستیان به‌رامبه‌ر به‌ عه‌ره‌بی عیراق و هه‌لۆیستیان به‌رامبه‌ر به‌ کوردی خاوری کوردستان:

هه‌لۆیستی یه‌که‌م که پریوو له‌ لایه‌نگری و دامه‌زاندن و پته‌وکردنی ده‌زگایه‌کی عه‌ره‌بی له‌ میسیۆبۆتامیاو به‌ کیش کردنی فیصل و گۆش‌کردن و په‌روه‌رده‌کردنی وه‌کو جگه‌رگۆشه‌یه‌کی خۆشه‌ویست و لایه‌نگری کردنی له‌ هه‌موو روویه‌که‌وه‌و به‌ره‌نگار بوونی ئه‌وانه‌ی که به‌ هه‌نانی فیصل قایل نه‌بوون و

هەرله سه ره تاوه بده سه لاتدارنتی ئینگلیز قایل نه بوون وه کو ئه و راپه رین و شۆرشه ی له لایه ن عه شایره کانی فوراتی ناوه راسته وه کرا له سالی . ۱۹۲۵ دژی ئینگلیزو ته قه لای بی و چانی ئینگلیز بۆ مل که چ کردنی تور که کان بۆ ئه وه ی ده ست به رداری و یلایه تی موسل بن و گه لیک ته قه لای سیاسی تر که مه به ست له هه مووی چه سپاندنی ئه و حکومه ته بووه که خۆیان مه به ستیان بووه له به غدا دای ریزن و پارێزگاری لی بکه ن، به پینچه وانهی هه لۆیستی دووهم که به رامبه ر به کورد هه یان بووه به رامبه ر به و ره فتارانهی به رامبه ر به شیخ مه حمودی حوکمدار و کاربه ده ستانی ده وروپشتی نواندویانه ...

ئینگلیز له عیرا قدا به رتیلی ئه دا به عه شایره کان که لایه نگری فیصل بن و ئه وی به فه یسه ل رازی نه بوایه گه رو گولی ئه کرد، به لأم له کوردستاندا عه شایری هان ئه دا که له گه ل شیخ مه حمود دا نه بن و لایه نگری ئه وه نه بن که شیخ مه حمود ئالای سه ره خۆیی کوردستان هه لپگری و هه ره وه قایل بی که وه کو ئیداره یه کی ناوچه یی سه ره ئینگلیز بپینتته وه که کورد له و رۆژانه دا به وه ش رازی بوه به مه رچیک هه ر پاشه رۆژی ئاشکرا بی و له وه دُنیا بیت که ئینگلیز نایه ویت به زۆره ملی کوردو کوردستان بلکینیت به میسۆپۆتامیاوه له گه ل ئه وه شدا که هه ندی جار کاربه ده ستانی ئینگلیز به لینی ئه وه یان دا بوو به کورد که رینگه نادهن کورد به خرته ژیر ده سه لاتی بینگانه وه به لأم ده رکه وت له هه موویانا به درۆزن ده رچوون .

ئه گه ر ئینگلیزه کان هەرله سه ره تاوه نیازیان پاک بوایه بروانا که نه شیخ مه حمود و نه کورد به ره نگاری ئینگلیز ببونایه ته وه، به کینکی وه کو مینجه رنوئیل که هه تا راده یه ک نه ی و یستبوو و یژدانی خۆی بپلایشینتته وه له و راپۆرتی که له باسی مینجه رسۆندا بلاومان کرده وه دانی پیا دا ئه نیت که کورد له سه ره تای چوونی ئینگلیز بۆ کوردستان زۆر به ریک و پینکی کاروباری ناو خۆی برده و به رنه و هه یچ جزه پشینوی و ئالۆزی و نارنکییه ک رووی نه دا و دانی پیا دا ناوه ئه گه ر هه له یه کیش بوو بیت ئه و هه لانه له وانه نه بوون که راست نه کړنه وه، به لأم که کورد هه سته به وه کرد ئینگلیز سیاسه تی خۆی گۆریوه و پاشگه ز بونه وه و بۆ به جی هینانی ئه و مه به سته ی نوئیلی لاهردوه و مینجه رسۆنی هیناوه و ئیتر کورد

هیواو ناواتی ههروه کو تهم ره یوه ته وه و چاری نه بوه دهست بداته چه ک بۆ داواکردنی مافی خۆی.

ههندی کهس ره خههیان له شیخ مه محمود گرتوه له وهی که دهسته به ک
شاره زای بۆ خۆی دانه ناوه (ههیه تهی نیسته یشاری) بۆ راویژکردن ده رباره ی
کاروباره گرنه گه کان که وه کو جه لال تاله بانێ له کتیبه که یدا باسی کردوه. «۱۷»
له راستیدا شیخ مه محمود نه و تا قه می هه بوه که سه رنجیان وه ریگری له
کاروباری گرنه گدا ههروه کو شیخ ره ووف له یاداشته کانیا باسی کردوه وه نهنه ک
له و موسته شارانه ی شیخ مه محمود هه تا دوا دلۆبی خونیا ن له شیخ مه محمود
جیانه بونه وه ههروه کو حاجی سید حسنی مامی که راویژکه رنکی دلۆسی بوه و
له شوننی خۆشیدا ره خه نی توندی له شیخ مه محمودی برازای گرتوه، ههروه ها
ههروه کو حه مه ره شیدی جوامیزی هه مه وه ند و تاهیری حه مه نه مین نه فه ندی
فه رخه که هه ردوکیان له شه ری تاسلرجه و ده ری نه ند دا شه هید بوون و ههروه کو
عه زه ت مه ده فه عی که نه فه سه رنکی ناسراو بووه و ماوه یه کی زۆر له گه ل شیخ
مه محمود مایه وه هه تا نه و کاته ی که هه سته ی کرد ئیتر ئینگلیز له سیاسه تیان دا
گیریان گوریوه به رامبه ر به کورده و حسابی مانه وه ی شیخ مه محمود لای نه وان
ته واو بووه، وه وابزانم شیخ مه محمودیش رنکه ی له که سی تری شاره زاته ر له وانه
نه گرتوه که به ن به موسته شاری نه گه ر ئینگلیز چه واشه ی نه کردایه .

جاریک توفیق وه هبی باسی نه و سه رده مه ی شیخ مه محمودی بۆ کردم و ووتی:
راسته شیخ مه محمود ته جروه ی سیاسی و ئیداری نه بوه و ته نها له کاروباری
عه شایریدا شاره زا بووه، به لام هه مه شه هه ولنی داوه که پرس و راویژ به
هه رکه سینک بکات که بۆنی نه وه ی لی هاتوه دلۆسی بووی بۆ کورده و مانه وه ی
هوکمدارنتی له کورده ستان و خزم یه کینک بووم له وانه ی لایه نگری بووم و له
رینکخستنی کاروباری هوکمداریه ته که یدا < هوکمدارنتی دووه م > به شداریم
کرده و، به لام زۆری پی نه چوو زۆری وه کو من بزمان ده رکه وت که نه و ده زگای
هوکمداریه ته ئینگلیزه کان بۆ مه به سته ی کاتی دروستیان کردبوو وه بۆ نه وه
پینکیان نه هینابوو که بیکه ن به بنکه یه کی به هیزو پته و بۆ دامه زراندنی
هوکومه تینکی کوردی له خواروی کورده ستاندا و چه ند نمونه یه کی تری جگه له خۆی و

عزت مددفعی و صالح زهکی ساحبقرانی هینایه وه وه کو حاجی مستهفا پاشا یامولکی که له گهله ئه وه شدا شیخ مەحمود له حوکمدارنتی دووه مهیا کاروباری وه زارەتی مەعارفی پی سپارد به لام ئه ویش زوری پی نه چوو هیوای به ئینگلیزو سیاسه ته که یان نه ما بویه دهست بهرداری شیخ مەحمود بوو ههروه ها نه مین زهکی بهگ میژوو ناسی کورد، هه رچند درهنگ هاته وه بز کوردستان، به لام هه رله سه ره تاوه له مهبهستی ئینگلیز گه یشتبوو بویه به هیچ جزینک به شداری نه کرد له کاروباری کوردستاندا چ له زهمانی ههردوو حوکمداریه ته که ی شیخ مەحمود داو چ له زهمانی مینجهرسون دا که کاروباری ولاتی یه کسه ر نه برد به رنوه، به لکو نه مین زهکی یه کینک بوو وه کو یاسین هاشمی و جه میل مەدفعی و نوری سه عیدو گهلینکی تر که دلنیا بوون له لایه نگری کردنی ئینگلیز بز عیراق له بهر ئه وه هه رله سه ره تاوه چوه ریزی کاربه ده ستانی عیراقه وه، نه مه جگه له وه ی که کوردینکی ئینجگار زور و زیره ک و لینه اتووی له وانه کارامه تر که له فیصل کۆبوونه وه نه وسا له نه سه مبول هه بوو که نه گه ر ئینگلیز مهبهستی بوایه دوو ئه وه نده ی نه وانده ی لای فه یسه ل موسته شاری بز شیخ مەحمود په یدا نه کرد.

جگه له ره خنده ی سیاسی و ئیداری که له شیخ مەحمود گه یراه ، هه ندینکی تر ره خنده یکی راستیان له شیخ مەحمود گرتوه له تاکتیکی نه وشه ره ی که له تاسلوجه و ده ربه ندی بازیان دا کردبووی که په ره وی شه ری عه شایری کردبوو، یه کینکی وه کو نه حمده ته قی ره خنده ی له شیخ مەحمود له و ره وه ئه وه بوه که نه ده بوو هینه کانی له ده ربه ندی بازیاندا کزبکاته وه و خۆی له ده ربه ند حه شار بدا و چاره روانی هاتنی دوژمن بکات که دوژمن توانی له و شوینه ته سه که دا نابلوقه ی بداو به سه ریا زال بیت به لکو باشتر وابو هینه که ی بکر دایه به چهند به شینکه وه و له چهند لایه که وه په لاماری هیزی ئینگلیزی بدایه که به وه نه ی توانی واله و شه ره بکا که له زور لاوه به نه یته وه و عه شایره کانی تری کوردیش ماوه ی نه وه یان نه بوو هه ربه که له کات و شوینی خۆیدا به شداری بکه ن و نه وه ی نه و بزچوونه ی نه حمده ته قی زورتر روون نه کاته وه یاداشته کانی ره فیق حلمی یه که نه لی بیزاری کورد له ناوچه کانی رواندوز و کۆیه و رانیه به رامبه ر به ئینگلیز له و رژه دا

گه‌یشتیوه ئه‌وپه‌ری و هه‌موو چاوه‌روانی ئه‌وه‌یان ئه‌کرد شو‌رش بته‌نیته‌وه بۆ ئه‌و به‌رزینی کۆیه بۆ ئه‌وه‌ی هه‌موو بچنه پال شو‌رش. به‌لام راپه‌رینه‌که‌ی شیخ مه‌حمود زۆر په‌له‌ی تیا کراو ئه‌بوو بایه‌خینکی زۆر به‌درايه به‌ پینه‌ندی کردن به‌ ناوچه‌کانی تروه و هه‌ربه‌وه‌ی مه‌حمود خان و ئه‌و چهند چه‌کدارانه‌ی که‌ چونه پالی، شهر ده‌ستی پی ئه‌کردایه‌و نه‌خشه‌یه‌کی ته‌واوی بکینشایه ئه‌وسا ده‌ستی پی بکردایه. کاک مه‌سعود بارزانی له‌ کتێبه‌که‌یدا «٢٣» باسی ئه‌وه‌ی کردوه ئه‌لی وه‌ختینک چه‌کداره‌کانی بارزانی گه‌یشتنه‌ نزیک سلیمانی بۆ به‌شداری کردن له‌و شو‌رشه‌ی که‌ شیخ مه‌حمود دژی ئینگلیز کردبووی ئه‌وکاته شیخ مه‌حمود له‌ ده‌ریه‌ند به‌دیل گیرابوو هه‌موو شتینک ته‌واو بووو.

ئه‌وه‌ی ئه‌م راستیه زۆرتر روون ئه‌کاته‌وه که‌ شیخ مه‌حمود په‌له‌ی کردبوو له‌ روو به‌رووبونه‌وه‌یدا، به‌ته‌واوی له‌ هه‌لۆسته‌ی ئه‌ورۆژانه‌ی ئینگلیز داو له‌و ترسه‌ی که‌ لی‌یان نیشته‌بو ده‌رئه‌که‌وی که‌ به‌ ئاشکرا له‌ راپۆرتی سالانه‌ی سالی ١٩١٩دا له‌ناو دوکیومیننتی ژماره‌ «FO.371-5069» ئه‌لی:

ئه‌وه‌ی جی‌ی مه‌ترسی بوو له‌و رۆژانه‌دا بریتی بوو له‌ تاقیمی پشه‌ه‌ری و بلباسی ناوچه‌ی رانیه که‌ دژی حکومه‌ت بوون و شکانی هینزی به‌ریتانیا له‌ تاسلوجه بوو به‌هزی ئه‌وه‌ی به‌ ئاشکرا ئه‌وانه‌ دوژمنیایه‌تی خۆیان ده‌ربهرن به‌رامبه‌ر به‌ ئیمه‌و له‌ ئه‌نجامی ئه‌وه‌دا هه‌لۆسته‌ی خۆشناو و هه‌ندی عه‌شایری تر به‌رامبه‌ر به‌ ئیمه‌ که‌وته گومانه‌وه‌و ئه‌گه‌ر ئه‌وانه‌ بچوونایه‌ته پال شیخ مه‌حمود ئه‌وا باره‌که‌مان ده‌تالۆزکا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ ناردنی هینزینکی سوپایی پنیوست بوو بۆ چاوترساندنی ئه‌وانه‌ی نیازی ئه‌وه‌یان هه‌بوو لی‌مان هه‌لگه‌رینه‌وه...به‌لام پنیوستی به‌ ناردنی ئه‌و هینه‌ نه‌بوو چونکه‌ به‌هزی ئازایه‌تی و لی‌هاتووی کاپتن «Barken» که‌ ئه‌فسه‌ری سیاسی بوو له‌ رانیه‌ توانرا ده‌ست به‌سه‌ر ناوچه‌که‌دا بگیری‌ت و به‌ هزی حه‌ماغای کۆیه «حاکمی کۆیه» و جهمیل ئاغای حه‌وینزی «معاونی حاکمی کۆیه» و مه‌لا محمه‌ده‌وه (نیازی له‌ مه‌لای گه‌وره‌ بووه که‌ کرابوو به‌ قازی کۆیه) توانرا ده‌ست به‌سه‌ر ناوچه‌که‌دا بگیری‌ت و وایان لی‌بکه‌ن دان به‌خۆیانا بگرن و ماوه‌ی ئاژاوه‌ نه‌دراو ئاسایش به‌رپایوو). له‌ هه‌مان دوکیومیننت دا ئه‌لی: (هه‌روه‌ها توانرا له‌ کۆیه هینزینک پینک بێت و مه‌شقی پی بکری له‌لایه‌ن مینچه‌ر (Hills)

هوه و ئه وهه ههزه کران به جه ندرمه و دوو ئه فسدری گه نجی کویه «ناویان نه هاتوه له دوکیومینمتته که دا» که لای شهریفی مه که ملازم بوون گه راونه ته وه و ئه وانیش سوودیان لی وه رگیرا و توانرا هه زینکی پیاده و سواره پینک بینت و بز ناوچه ی تهق تهق و شه قلاوه و له کانی مارانیش توانرا هه زینک پینک بهینریت و ئاسایش بهرپابگری، ههروه ها توانرا ته لگراف به حه ماغای کویه و جه میل ناغای حه ویزی و مه لای گه و ره لی بدری که پشتگیری حکومت نه که ن و لایه نگری شیخ مه محمود نین» .

ئه وه بوو له باسی یاداشته کانی ره فیه قحلمی دا باسی ئه وه شمان کرد که چون «بیل» له رواندز توانی به گویه پاره بریزی و سه رزک عه شیره ته کانی ناوچه ی رواندز ده ست پیوه بینت که روو بکه نه کونستان و بیر له وه نه که نه وه که به شداری بکه ن له شورشه که ی شیخ مه محمود دا که ئه مهش نیشانه ی ترسی ئینگلیزه کان بووه له ورژانه دا که نه وه کو ئه واندهش به شداری شورشه که ی شیخ مه محمود بکه ن .

جارنک توفیق وه هه بی باسی ئه وشه ره ی ده ربه ندی کرد ، ووتی ئه گه ر شیخ له وه شده دا نه چوایه ته ده ربه ند و له وی خوی حه شار نه دایه و شه ری چه ته گه ری بکر دایه هه روا به ئاسانی ئه وشه ره ی نه ده دژانده دوور نه بوو ئه و شورشه ی له هه موو خوارووی کوردستاندا به ته نیایه ته وه ، بزیه ئینگلیزه کانیش په له یان کردو ئه و هه زه زوره یان به سه رکر دایه تی جه ندرال فرایزه ر نارد بز له ناو بر دنی شورشه که ی» . سه ر ئه وه یه کلژدیس ریچ «۸» له کتیبه که یدا له لاپه ره (۵۸-۵۹) باسی ده ربه ندی بازایانی کردوه که به وی دا چوه بز سلیمانی و باسی شه رینکی دژاوی تری وا ئه کا له نیوانی تورک و بابانه کاندا . ئه و ورژانه عبده الرحمن پاشای بابان ده سه لاتی به سه ر ده ربه ند دا هه بووه و سی چوار تژی له به رزاییه کانی ده ربه ند دا دامه زرانده وه ، له ورژانه دا که مه محمود به گی کوری خالید پاشا له گه ل میری باباندا تینک چوو بوو ، سلیمان پاشای نارد بوو بز لای والی تورک له به غدا که له شکرینک بینت و سلیمانی داگیر بکا ، ئه وه هه زه تورکه ی که هات ئه و کوردانه ی که له گه لیا بوون له رنگه یه کی نهینیه وه تورکه کانیا ن به سه ر به رزاییه کانی ده ربه ند دا سه رخست و ده ستیان گرت به سه ر

تۆپه‌كانى عبدالرحمن پاشاۋ ناراسته‌ى خۆى كراۋ پاشا ناچار بوۋ پاشه كشه‌ى كرد و ئەو ديواره‌ى كەلەناۋ گەرووى دەريەندە كەدا دەرگاىه‌كى تىادا بوۋ داگير كراۋ لەشكر پەريەوہ ئەم ديوو چۈنە سلیمانى... كەواتە ئەوہ جارى يەكەم نەبوۋە كە موشيرى حمەى سلیمانى ھەمەو ندى خىانەتى لە كورد كروە بەلكو لە زەمانى بابانەكانيشدا ھەمان بەزم روويداۋە و موشيرى حمەى سلیمانى تروش ھەبوە.

دەرياه‌ى گرد كروەوہى ئەو ئينگليزانەى لە سلیمانيدا گيرابوون شينخ رووف لە يادا شتەكانيا ئەلى:

«كە ئينگليزەكان دەريەندى بازيانان گرت و روويان كروە سلیمانى، حاجى سەيد عومەرى مامى باوكم كە متصرفى سلیمانى بوۋ لەگەل ئەحمەد بەگى ساحيبقرانى سەرۆكى شاره‌وانى سلیمانى ھەردو كيان برياريان دا بوۋ ئەو ئينگليزە گيراوانە لە سلیمانى بگۆزنەوہ بۇ شاربازنر، بەلام باش بوۋ ئەو كارە نەكرا چونكە كە ساتينك ئينگليزەكان ھيزەكانيان گەيشتە سلیمانى نەگەر ئەو گيراوانەيان لەوى نەديايە و ايان حساب نەكرد كە ھەموو كوژراون لە تۆلەى ئەوہدا دەستيان نەكرد بە كوشتارى خەلكى ناۋ شار».

بەلام و ابزانم بۇچونەكەى حاجى سەيد عومەرو ھەمدى ساحيبقران راستر بوە لەوہى كە شينخ رەووف بۇى چوو بوۋ چونكە نەگەر ئەوانە بگۆزرايانەوہ بۇ شونينكى نەينتى لە شاربازنر «كە ئەتوانرا جى گۆزكيشيان پى بكرى» و نامەيان لە ئينگليزانەوہ وەرگرتايە كەماون و نەكوژراون و جگەلەوہ سېخورو سەگ و گوگى خوشيان زۆر بوۋە كە دلتيايان بكا كە ئەو ئينگليزانە گۆنزاوانەتەوہ و نەكوژراون و وەكو بارمتەيدەك ھىلراونەتەوہ، لام و ابوۋ زۆرشت نەگۆراۋ دوور نەبوۋ ئەو رەفتارەى ئينگليزەكان لە سلیمانيدا كرويان زۆرى رووى نەدايدە دووريش نەبوۋ ھەلوئىستى ئينگليزەكان خوشيان بەرامبەر بە شينخ مەحمود بگۆزرايە...

لە دنيای سياسەتى ئيمروزدا ھەرچەند ھىشتا ئىمە خامين و فېزى ئەوہ نەبووين و لى نى نازانين، بەلام ناگادارى ئەوہين چۆن گرتنى چەند كەسینكى رۆژئاوايى وەك بارمتە بۆتە ھۆى شلەقاندنى ناچەيدەك و بەردانى گيراوى وەكو بارمتەى

تیمروز له زور کاروباری سیاسی دا بازرگانی و سیاسه‌تی پښو نه‌کړی و هندنیک جار به‌قده راپدرین و شورشینک دهوری خزی نه‌بینیت .

پاش نهو ره‌خانه‌ی له شینخ م‌حمود و حوکمداریه‌ته‌که‌ی گیرا، ټینجا ماموستا ره‌فیع حلمی له یاداشته‌کانیا پروی ده‌می ره‌خنه‌ی نه‌کاته نهو کوردانه‌ی که‌له کومدل و رنک‌خواوه‌کانی نه‌سته‌مبول دا به‌شدار بوون و هندنیکیان خه‌لکی سلیمانی بوون نه‌وه‌یان به‌بیر دا نه‌هاتوه که نوښه‌ری خویان بنیزنه لای شینخ م‌حمود بؤ پښو‌ندی کردن و راویژکردن و رنک‌خستنی کاروباری حوکمداریه‌ته‌که‌ی شینخ م‌حمود (نه‌که‌رچی گومان له‌وه‌دا نیه که ټینگلیزه‌کان له‌و ر‌وژانده‌ا به هیچ جزرنک رنگه‌ی نه‌وه‌یان نه‌ته‌دا مد‌گه‌ر سدره‌خویان بوونایه، به‌لام که شورشه‌که‌ی شینخ م‌حمو به‌رپابوو نه‌ه‌وایه نه‌وسا بیر له‌وه بکرایه‌ته‌وه و شینخ م‌حمود به شینه‌یی پښو‌ندی به‌وانه‌وه بکرایه به‌رله‌وه‌ی شورشه‌که‌ی ده‌ست‌پی‌بکا).

شینخ قادری شه‌مزی‌ی که سدر‌وکی کومدل‌نیک‌ی به‌هینو به‌ توانای نهو ر‌وژوی کورد بوو له نه‌سته‌مبول ه‌مو‌ه‌وا‌و‌کاری و خزی و کومده‌که‌ی بؤ شینخ م‌حمود بریتی بوو له‌و نامه‌یه‌ی که به نه‌حمده‌ ته‌قی‌دا نارده‌بوی بؤ شینخ م‌حمود و تبوی نه‌که‌رچی نه‌زانم ټینگلیزه‌کان در‌وی له‌گه‌ل نه‌که‌ن و وه‌کو در‌وش له‌گه‌ل ټینمه‌دا نه‌که‌ن، به‌لام باخزی بگری ه‌تا بزاین کونگره‌ی ناشتی چ بریارنک نه‌دا ده‌ریاره‌ی کورد .

چی له‌و ه‌دل و ده‌رفده‌ی نهو ر‌وژانه به‌نرختر بوو نه‌گه‌ر نهو کومده‌لی که‌به‌ سده‌ان کوردی شاره‌زا ه‌ر له جه‌ن‌رال و نه‌میرال و یوزباشی و ه‌موو جزره‌کانی‌تری سدر‌بازی له‌ناویاندا ه‌به‌وه که نه‌توانرا نه‌ک ه‌ر حوکمداریه‌ته‌که‌ی شینخ م‌حمود ببه‌ن به‌رنبوه به‌لکو نه‌توانرا نه‌و حوکمداریه‌ته‌ی شینخ م‌حمود بکه‌ن به‌ بنکه‌یه‌ک بؤ رزگار کردنی ه‌موو به‌شه‌کانی کوردستان... که‌به‌داخه‌وه ه‌رلایه‌ک به‌جیا بؤ خزی ته‌قه‌لای داوه و سمایل خانی سمکو جارنک به‌گژ ټیراندا چوه و جارنک به‌گژ تورکیادا، شینخ قادری شه‌مزی‌ی و به‌درخانیه‌کان و شورش‌گیره‌کانی‌تر له کوردستانی تورکیادا له‌سه‌ره‌تادا تورکه‌کان و مسته‌فا که‌مال میشکی به‌وه به‌نج کردن که دوا‌ی دوژمن ده‌رکردن

ئوتۆنۆمى ئەدرى بە كوردستان و ھەر كە ھەموو شتىكى بۇ تەخت بوو نىتر
كوردى يانى كرده وە....

بە كورتى ھەر لايە بەجيا ھەولنى داو و ھىچ لايەك پىنوەندى بەكى گورج و گۆلى
لە گەل لاكانى تردا نەبوو كە بە داخو و ئەو ھەلۆنستە ھىشتا ھەر ماو و تۆ بلىنى
رۆژنك بى ئەو پەردە بەر نىر نىت و بە ھەمووان رىكخراونكى سىياسى كە بتوانىت
نەخشەى دوا رۆژى ھەموو كوردستان دەست نىشان بكا دروست بەرى ؟

- كۆتايى بەرگى بە كەم -

خدمت رزق و معاش را به سبب عیب و دروغ

بعد از عرض سلام و احترامات جمعی بنا بر تقاضای حضرت مولانا
شیخ محمد تقی کرم الله وجهه از جانب و الطاف و مروت
عاشقانه عالی بسیار مهور و مهوای نمودم امیدوارم
که در تامل کمال عافیت و صحت بویجسد عافیه و دلوس
صرف بر ایضا نظر داشته باشم و این کلمه کورده است
بیتن کعبه اجداد محمد صلی الله علیه و آله و سلم
نسبت که تمام مرتبت خدمت لایزال موقوف است
و محروم نسیم آنکه آنکه در وقت تجاوز و
سلاطه طایفه عدوت سر آوردن سرین کردیم
هنی و اورین مجازات خود میسر شد و جد امجد
در دنیا و حیات رزق و معاش محروم می ماند

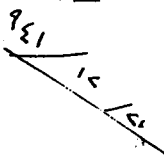
در این باره که در این روزها اخباره رسید
در این باره که در این روزها اخباره رسید
در این باره که در این روزها اخباره رسید
در این باره که در این روزها اخباره رسید
در این باره که در این روزها اخباره رسید
در این باره که در این روزها اخباره رسید
در این باره که در این روزها اخباره رسید
در این باره که در این روزها اخباره رسید

ویندی نامه بدی کی شیخ محمودی مدلکی کوردستان

که له ۷/۱ مارتی / ۱۳۴۰ هـ ۱۹۲۲ م دا نیراوه بو

شیخ عبدالقادری جهنمت دهره وه کو له باسی ژبانی شیخ محمودا لونی دواین.

دوباره به نحوای لا تقش... نایابی ما بر سر این
 إن الله معنا : باقی تنهای مسروریه آن دین
 دنیا و آخرت (که)

بر مقامی برزی خلیفه یی روی روشنا صیر
 جناب سید عبدالقادر چه که دهره

له دوائی بیانی اخلاصیت کما غزی صبار کتام و ده رگرت
 خودیند مه و ده جوه سببی به زیادای نوری چاوم
 احضالت پر سیبونی و این که در یکی ره لطیفی و اله
 به گرمی خواره چاوه روی هاتنه ره بنی طلیح در عای
 که بنی و تانیاً به واسطه ی درویشی که چه و ده جوتی نور
 و جوتی دستکیت نارد بلو بیم که بشت چاوی کوره کما
 که کم اطهارای تا سفا فومر بر له بعضی رگه ره
 بلم چی بیت :

یارب سندی ملک نزدیکه چومانی
 دادی به سختی فی مه روی فی زنی
 از گدشی روزگار زنده معلوم شه
 پیشی توجه ده فنی چه شمشیر زنی

نامه یکی شیخ محمود که له ۱۹۴۱/۱۲/۲۱ دا دوائی گه رانه وی
 له به غدا پاش هدرای ره شید عالی بز سهد عبدالقادر جدت دهره به کوردی
 نووسیه تی و به چوار خشته یکی فارسی کوتایی پی هیناوه وه کو له پاسی ژبانی
 شیخ محمودا لی نوی دوا این.

ده نوری چمن شیخ بهاء الدینی ده لاکه صیبه وحام الدین و ده می الدین
 ده علم الدین دیدیم بوسانم و برادر زاده که دیگر هم را بصفت قدس
 پسر دم یا فی احترام
 خلاصه

حضرت انکار فرمود **السید علی محمد** بی یار کار حضرت میری رکنه
 حضرت کاکا احمد

این از بعضی اشخاص داره زود منک لطف نامی مبارکه کنان رسید ز بارت
 نمودم اظهاری نگه از تکاپوی نمودن هفتصد فرموده حاکم در حقیقت مراد
 به ادل با اولیای اموری بر بیلی نیای نظار مراجعت شد و عده گرفت که
 ایشان قصور از نیکی ننمایند قریب بحسب حقوق دوله ده معا صده می
 بین دولتی اولیای امور بر بیلی تمام ^{بالکلیه} دست تصرف بر امور حکومت
 علیه ای ایران نمی برند امر سفارت از طهران و ولایتی ده ادب حکومت
 با رسیدن انان میفرمایند دولتی عظمای برای تحقیر یا عذر زو
 معا چهره می دولی پریشان نمی نمایند -- دیگر حضرت تحت حقا
 تا آن مسلکی شیخ انان می برای ققرا ده تون داده نیکه و دشواری
 حضرت یاری جگر ده علی کاری دیگر نماند به شک اولیا با نه امور
 بنا بخاری مسلک مع نزع بد معا طای بیقرار از نیکی شیخ فرمایند
 لطف ده شیخ صیبه شیخ محمد معروض است بسوی معذرتند ۱

۱۳۰۵ - ۱۳۰۴

لا حق فقه قدسی حضرت تا شیخ علی
 بعرض دست داسه بسوی معذرت

نامه پدکی شیخ محمود که به فارسی له میژووی ۱۹۴۲/۵/۲۴ دا
 له دایمگی پدوه ناردویتی بز سهد عبدالقادر جدهت دهره وه کو له پاسی
 ژبانی شیخ محمودا لینی دواین.

مقامی ینیع خلیفہ سیرردن ضمیر خالوی شیخ عبدالقادر قادری

جنت درہ انسا ۹۱ فی جنت عالیہ

پس از اهدای اخلاصیت و محبت بخوی سادتدی وارثت القات نامہ را
بد دست اعدا از گرفتہ و بہ ہدیہ استیضای خوانندہ ہر وقت دعا
دوام و بقا مانا لہ از حق تعالی لایحدا دایم . امید دارم ہر وقت
در حین حضور داعی را قرابوئی تقوی مانند و بختوری قلبی از تہ
حسی نغذہ جانہ مرہوسم از ربّ صفا در طلم بر دوام بی طول عمر
بحکم رانی مرتبی در وی شی ~~محمد~~ و سرافراز گردیدہ

انسا ۹۱ امید دارم بخدمت بدو رکعت ادای سنت بر سر بیجا دہی

سدا رکعت بمرتبی در وی شی بر کم . بہ کردی عفت الیم

گورہ وید کانت لم یلم در دست نیم شب بخوا ~~محمد~~

عفی اخلاصیتہ و محبتہ در خدمت بہ الدین بہ بہادارم
کا کہ بہ الدین اگا ہداری عالی یا کاک عبدالنہ رجا دارم

۹۴۷
۳

نامہ ہدیہ کی تری شیخ محمود کہ بہ فارسی لہ ۱۹۴۷/۴/۳ دا ناردونی
بؤ شیخ عبدالقادر ثقفہ ندی (کہ نیاز لہ شیخ عبدالقادر جہنہ تدرہ ہوہ وہ کو
نامہ کانی تری) ہر وہ کو لہ ہاسی ژبانی شیخ محمودا لینی دواین.

ناوه‌ڕۆکی بەدرگی یەكەم

باسەکان	لاپەرە	
	لە	هەتا
پێشەکی	۲۵	۳
باری چیتایەتی لە خوارووی کوردستاندا:	۲۹	۲۸
یەكەم: چینی فیودال:		
آ- فیودالی کزچەری	۳۳	۳.
ب- فیودالی خاوەن زەوی و زار و مولک	۴.	۳۴
دوهم: چینی بورجوازی و پاره‌دار و بورجوازی بچووک	۴۲	۴۱
سێهەم: چینی کرێکار و جوتیار و رەنجبەر	۴۶	۴۳
باری ژبان لە خوارووی کوردستاندا:	۵.	۴۷
۱- باری کۆمەڵایەتی	۶۲	۵۱
۲- باری ئابووری و پیشەسازی و بازرگانی	۷۳	۶۳
۳- باری نایینی	۸۲	۷۴
۴- باری رۆشنیبری و خوێندەواری	۹۸	۸۳
میژووی شارێ سلیمانی	۱۰۰	۹۹
میژووی شارەزوور و ناوچەدی سلیمانی	۱۰۵	۱۰.۱
باسی ناوشاری سلیمانی و ژمارەدی دانیشتوان و گەرەکه‌کان	۱۱۱	۱۰.۵
بەنەمالەدی شینخانی بەرزیجی	۱۱۴	۱۱۲
۱- شینخ ماری نۆدی و کێشەدی قادری و نەقشبندی	۱۲۵	۱۱۷
۲- کاک ئەحمەدی شینخ	۱۳۲	۱۲۵
۳- شینخ ماری نەقیب	۱۳۳	۱۳۲
۴- شینخ مستەفای نەقیب	۱۳۴	۱۳۳
۵- شینخ سەعیدی حەفید		
آ- ژبانی شینخ سەعید	۱۴۲	۱۳۵
ب- کارەساتەکەدی موسل:		
۱- چۆنیستی ئاواره‌بوونی شینخان	۱۴۸	۱۴۳
۲- چۆنیستی رووداوه‌کانی کارەساتەکەدی موسل	۱۶۵	۱۴۹
۳- هۆی ئاواره‌بوون و هۆی کارەساتەکە	۱۷۱	۱۶۶
۴- ئەنجامی ئاواره‌بوون	۱۷۴	۱۷۱

ناوه‌ڕۆکی بەرگی یەكەم

باسەکان	لاپەرە	
	هەتا	لە
٦- شێخ مەحمود:		
ژبانی شێخ مەحمود	١٩.	١٧٥
پێوەندی بنەماڵەی شێخان لەگەڵ عەشایرەکاندا و لەگەڵ بنەماڵەکانی سلێمانیدا:	١٩٧	١٩١
١- پێوەندی یان لەگەڵ هەمەوێندەکاندا	٢.١	١٩٨
٢- پێوەندی یان لەگەڵ عەشایری جافدا	٢.٧	٢.٢
٣- پێوەندی یان لەگەڵ تالەبانیەکاندا	٢١٢	٢.٨
٤- پێوەندی یان لەگەڵ پۆدەری یەکاندا	٢١٤	٢١٣
٥- پێوەندی یان لەگەڵ مەنگۆری یەکاندا	٢١٦	٢١٥
٦- پێوەندی یان لەگەڵ هەورامیەکاندا	٢١٩	٢١٧
٧- پێوەندی یان لەگەڵ عەشایری شاکادا	٢٢٣	٢٢.
٨- پێوەندی شێخان لەناوخۆیاندا	٢٢٦	٢٢٤
٩- پێوەندی شێخان لەگەڵ بنەماڵەکانی سلێمانیدا:		
١- لەگەڵ بنەماڵەی باباندا.	٢٢٩	٢٢٧
٢- لەگەڵ بنەماڵەی قواس (غواص).	٢٣٢	٢٢٩
٣- لەگەڵ بنەماڵەی ناغا تەها.	٢٣٤	٢٣٢
٤- لەگەڵ بنەماڵەی حاجی ئەولای حەمە کەرکۆکی.	٢٣٦	٢٣٤
٥- لەگەڵ بنەماڵەی مەسرف	٢٣٨	٢٣٦
٦- لەگەڵ بنەماڵەکانی تردا.	٢٤١	٢٣٨
پزوتنەوێ هەست و هینزی نەتەواپەتی کورد	٢٨٣	٢٤٢
پێوەندی و هەلوێستی دەوڵەتە بیگانەکان بەرامبەر بە کورد:	٢٨٨	٢٨٤
١- پێوەندی کورد لەگەڵ عوسمانی (تورک)	٢٩٥	٢٨٨
٢- پێوەندی کورد و ئێران.	٢٩٩	٢٩٥
٣- پێوەندی کورد و روسی قەیسەری و سۆڤیەت	٣١.	٣. .
٤- پێوەندی کورد و ئینگلیز.	٣٢٣	٣١١
٥- پێوەندی کورد و ئەرمەنی.	٣٢٧	٣٢٣
٦- پێوەندی کورد لەگەڵ ولاتان و میللەتانی تردا.	٣٣.	٣٢٧

ناوه‌ڕۆکی بەرگی بەکەم

باسەکان	لاپەرە	
	هەتا	لە
کورۆ و کوردستان لە پەیمانی سایکس پیکۆدا شەری بەکەمی جیهانی و دەوری شیخ محمود لەو شەڕەدا:	۳۳۹	۳۳۱
شەری شەینە و شەری روس لە ناوچەی پێنجوین و مەرواندا پێوەندی شیخ محمود لەگەڵ ئینگلیزدا لە دای وەستاندن	۳۵۷	۳۴.
مەبەستی ئینگلیز لە هاتنیا بۆ کوردستان:	۳۶۵	۳۵۸
أ- چەسپاندنی دەسلاتی ئینگلیز.	۳۶۹	۳۶۶
ب- نەوێگێڕد سەمان	۳۷۸	۳۷.
سەرەتای هاتنی ئینگلیز بۆ خوارووی کوردستان.	۳۸۹	۳۷۹
مێجر نوئیل و رۆلی مێجر نوئیل لە کوردستاندا.	۴.۷	۳۹.
دامەزراندنی بەکەم حوکمدارێتی شیخ محمود.	۴۲۸	۴.۸
پاشگەزبوونەوەی ئینگلیز و هزی پاشگەزبوونەوە و چۆنیتی پاشگەزبوونەوە.	۴۵۳	۴۲۹
مێجرسۆن	۴۷۸	۴۵۴
تالۆزبوونی هەلۆنست لە دای هاتنی مێجرسۆن و پاشگەزبوونەوەی. رووبەر و رووبوونەوە لەگەڵ ئینگلیزدا:	۴۹۲	۴۷۹
محاكەمەکردنی شیخ محمود لە بەغدا و تاووەکردنی بۆ هیندستان.	۵۲.	۴۹۳
تاواریبوونی خێزانی شێخان و خێزانی شۆرشگیرەکان.	۵۳۱	۵۲۱
کورتەى بەکەم حوکمدارێتی شیخ محمود.	۵۴۳	۵۳۲
ئەو رەخنانەى لە حوکمدارێتی بەکەم گێراوە و ئەگێری.	۵۴۷	۵۴۴
پاشکۆى بەرگی بەکەم (نامە'انی شیخ محمود).	۵۶.	۵۴۸
ناوه‌ڕۆکی بەرگی بەکەم.	۵۶۴	۵۶۱
سەرچاوەکان.	۵۶۷	۵۶۵
	۵۷۱	۵۶۸

سەرچاوه‌کان

- بەرگی یەکەم و دووەم -

ناوی کتێب و سەرچاوه

ناوی نووسەر

- ١- بەلگەنەئەنسی (دۆکیومێنت)ی ئارشیفەکانی وەزارەتی دەرەوی بەریتانیا.
- ٢- یاداشتەکانی مامۆستا رەفێق حێلمی (کوردستانی عێراق و شۆرشەگەیی شیخ مەحمود).
- ٣- یاداشتەکانی ئەحمەد خوجا (چیم دی).
- ٤- یاداشتەکانی ئەحمە تەقی- خەباتی گەلی کورد- چاپی سالی ١٩٧٠.
- ٥- تینگەشتنی راستی- رۆژنامەنووسی و دۆری رۆژنێبیری لە کاتی شیخ مەحمودا.
- ٦- دراسات عن تاریخ ایران الحدیث- عری- چاپی بەغدا سالی ١٩٨٥.
- ٧- کوردستان لە سالی گەلی شەری بەگەمی جیهانی دا- چاپی بەغدا سالی ١٩٨٧.
- ٨- صفحات من تاریخ العراق المعاصر- عری- چاپی بەغدا ١٩٨٧.
- ٩- أضواء علی قضایا دولیة فی الشرق الاوسط- عەرەبی- چاپی بەغدا ١٩٨٧.
- ١٠- چەند لاپەرە بەک لە میژووی گەلی کورد- بەشی بەگەم- چاپی بەغدا. ١٩٨٥.
- ١١- میژووی کورد و کوردستان- بەرگی بەگەم- تەرجەمی مەحمەد علی عەونی- چاپی دووهم لە لەندن ١٩٨٢.
- ١٢- تاریخی سلێمانی، تەرجەمی مەحمەد علی عەونی، چاپی ٢ لەندن ١٩٨٥.
- ١٣- گەنجینهی مەردان- یاداشتی رۆژانی دەرەدەری- نامادەکردنی مامۆستا مەحمەدی ملاکەریم- چاپی بەغدا ١٩٨٥.
- ١٤- جوولانەوی رۆگاری نیشتمانی کوردستان- تەرجەمی لە عەرەبی یەو بەز کوردی لە لایەن (ف. ئەسەسەرد) چاپخانەیی ئیبراھیم عەزۆ لە ناو شۆرشدا چاپی ١٩٨٥.
- ١٥- کوردستان و شۆرشەگەیی- کوردۆ لە ئەلمانیه وە کردۆنتی بە کوردی- چاپی ستۆکھۆلم سالی ١٩٨٥.
- ١٦- کوردستان والاکراد- عری- چاپی بەیروت سالی ١٩٧٠.
- ١٧- کوردستان والحركة التحریریه الکرده- عری- چاپی بەیروت سالی ١٩٦١.

رەفێق حێلمی

ئەحمەد خوجا

ئەحمەد تەقی

د. کەمال مەزھەر

د. کەمال مەزھەر

د. کەمال مەزھەر

د. کەمال مەزھەر

د. کەمال مەزھەر

د. کەمال مەزھەر

د. کەمال مەزھەر

ئەمین زەکی بەگ

ئەمین زەکی بەگ

زێوەر ئەفەندی

د. عەزیز شەزیز

د. جەمال ئەبەز

د. عبدالرحمن قاسملو

د. جەلال تالەبانی

- ۱۸- القضيہ الکرديه- ماضی الاکراد وحاضرهم- عربی- چاپی دوهدم بهیروت له بلارکراوه کانی دار النشر کاره سالی ۱۹۸۶.
- ۱۹- فی سبیل کوردستان- عربی- چاپی بهیروت سالی ۱۹۸۷ له بلارکراوه کانی منشورات کاره.
- ۲۰- مقالات- چاپی بهغدا سالی ۱۹۵۱.
- ۲۱- یاداشته چاپ نهکراوه کانی شیخ رهتونی شیخ محمود- عهدهی.
- ۲۲- کورده کانی خوارووی کوردستان له ماوهی نینتدایی و نیهتیلالی بهرتانیا به تدمانی- کاک دیار خضر له تدمانیوه بوی کردم به نینگلیزی.
- ۲۳- البارزانی والحركة التحریریه- انتفاضات بارزان الاولی. ۱۹۳۱- ۱۹۳۲ چاپخانهی لهناو شورشدا.
- ۲۴- شۆرشى نیهراهم خانى دهلز- چاپی بهغدا ۱۹۸۵.
- ۲۵- دۆخى جیهانی کوردستان- ترجمهی دورکتور کانس قهفطان.
- ۲۶- کۆنگرهی قاهره- گۆفاری نووسهری کورد. ژماره ۲ سالی ۱۹۸۵ خولی (۲).
- ۲۷- شیخ محمود و یاداشته کانی شیخ قادری حهفید- گۆفاری رۆشنیبری نوی. ژماره (۱۱۳) سالی ۱۹۸۷ بهغدا.
- ۲۸- گفتوگۆیهک له گهله شیخ محمودا- گۆفاری کاروان. بهغدا ژماره ۲۶ ۱۹۸۴.
- ۲۹- آ. ثوره العشرین- چاپی بهغدا- عهدهی. ب. تاریخ العراق السياسی- چاپی بهغدا- عهدهی.
- ۳۰- الاحتلال البريطاني والصحافه العراقیه- چاپی بهغدا ۱۹۸۴.
- ۳۱- المجلس التأسيسي العراقي- چاپی بهغدا سالی ۱۹۷۶.
- ۳۲- مهولانا خالد- بهرگی بهکهم- گۆفاری کۆری زانیاری- چاپی بهغدا سالی ۱۹۷۳ بهشی عهده بهبهکهی.
- ۳۳- تاریخ الکویت السياسی- القسم الاول- الجزء الخامس. چاپی بهیروت. ۱۹۷۰.
- ۳۴- الضحایا الثلاث- عهدهی- چاپی موصل سالی ۱۹۵۲.
- ۳۵- سلیمانی- بهرگی بهکهم- چاپی بهغدا سالی ۱۹۸۷.
- ۳۶- حول مسأله الاقطاع بین الاکراد- الطبعه الثانیه- بغداد ۱۹۸۴. ترجمه وتعلیق الدكتور کمال مظهر.

A- Loyalties Mesopotamia 1914- 1917 -۳۷

چاپی نینگلیزی- له نندن. ۱۹۳۰.

B- Mesopotamia 1917- 1920

چاپی چاپخانهی نوکسفورد سالی ۱۹۳۱- نینگلیزی.

بلهچ شیزکزه (جهدلدهت بهدرخان).

زنار سلووی (قهدری جمیل بهگ).

ره فیهق حلمی

شیخ رهتوف شیخ محمود

بهدهیه مهحوی

مهسعود بارزانی

مستهفا نهریمان

لازاریف

د. نهحمده عوسمان

جهمیل رۆبه یانی

جهیزوز (نوری ثابت)

عبدالرزاق الحسینی

هادی طعمه

محمد مظفر الادهمی

عباس عزوای

حسین خلف الشیخ خزعل

عبدالمنعم الغلامی

نهکره می ساحلی ره شه

أ.شامیلوف(عهدهی شامق)

نهرتولد ویلسن

- ۳۸- الاكراد- طبعه بيروت- عربی
- ۳۹- Mesopotamia and Kurdistan in disgiuse. -
- چاپی له نندن- نینگلیزی- سالی ۱۹۱۲.
- ۴۰- القضاء الكردیه فی العشرينات- عدهی- چاپی به بیروت سالی ۱۹۸۴.
- ۴۱- Two years in Kurdistan -
- چاپی له نندن سالی ۱۹۲۱.
- ۴۲- Principles of social organization in south Kurdistan. -
- چاپی نوسلز- ندریج- نینگلیزی- سالی ۱۹۵۳.
- ۴۳- Iraq from 1900- 1950. -
- چاپی له نندن سالی ۱۹۵۳.
- ۴۴- نینگلیزی چاپی له نندن سالی ۱۹۵۳.
- Roads Through Kurdistan. -
- چاپی نینگلیزی- له نندن سالی ۱۹۵۸.
- ۴۵- كرد. عرب. تورک، ترجمه‌ی جدرجیس فتح الله. چاپی به غنا سالی ۱۹۷۱.
- ۴۶- محاضره عن المشكله الكردیه- محاضره‌ی ندموندز له جمعیه‌ی مده‌کی ناسیوی له ۲۵/۱/۱۹۶۶. Asian Royal association. له له نندن- ترجمه کراره به عده‌ی و به کراسنیک بلاؤکراوه توره.
- ۴۷- مسئله‌ی کورده‌کان- گۆناری نیترنانشال آفین‌یلادی عبدالقادر حشمت له دهنگی گیتی سالی ۱۹۶۶دا کردونی به کوردی و کراره به کراسنیک.
- ۴۸- Narrative of residence in Kurdistan. -
- چاپی نینگلیزی- له نندن ۱۸۳۶.
- ۴۹- کرستان بین الحریین- عده‌ی- چاپی به بیروت سالی ۱۹۸۵.
- ۵۰- The conflic of tribes and stste in Iraq and Afghanistan -
- چاپی له نندن سالی ۱۹۸۳- نینگلیزی.
- ۵۱- راپورتینکی تایه‌تی- له شکلی کراس‌دا له‌ناو دوکیومنته‌کانی نهرشیفی به‌دیتانادا ژماره‌ی دوکیومنت 28- C.O.730- دهرباره‌ی ماهی ۴-۷ مارتی ۱۹۲۲
- ۵۲- میتزوسکی- چاپی به غنا. سالی ۱۹۸۴- ترجمه‌ی دوکتور مارف خزنه‌دار. له روسیه‌وه کردویه به عده‌ی سالی ۱۹۸۱.
- ۵۳- گفتوگو له گه‌ل شیخ باها عدلی شیخ مه‌ممود و عدلی که‌مال و توفیق وه‌هی
- ۵۴- Special Report: progres of Iraq during the period 1920- 1934. -
- له نندن له ۱۹۳۱دا بلاؤکراوه توره. راپورتینکی حکومتی به‌دیتانابه‌ه بز عصبه‌الامم
- ۵۵- فصول من تاریخ العراق القریب. ترجمه‌ی جعفر خیاط. چاپی به بیروت.

باسیل نیکیتین

مینجرسون

عده‌یز الحاج

کاپتن های W.R. Hay

فردریک بات

لوتگریک

ارشیبالد. هاملتون

نهموندز

نهموندز

و.ج. اهلنستون

کلودیوس جیمس ریچ

پروفسیسور حه‌سره‌تیان

Martin-Van
Bruinessen

لیفتنانت. راولنسن

میتزوسکی

حکومه‌تی به‌دیتانیا

مس پیل

ميجر نونيل

۵۶- راپورتينكى ميجر نونيل دهراى چوونى بىز كوردستانى توركييا.

دوكيومنتى ژماره F.O.371-5068 سالى ۱۹۱۹.

Stephen C. Pelletiere

The Kurds: An Unstable Element in the Gulf. -۵۷

نينگلزي، چاپى سالى ۱۹۸۴.

عبد الحميد العلوجي و جعفر عباس اللامي

۵۸- الأصول التاريخية للنفط العراقي

د. لطفى جعفر فرج الله

۵۹- عهد الحسن السعديون- دوره في العراق المعاصر. بغداد ۱۹۸۸

Henry.A. Foster

The making of Modern Iraq. -۶.

نينگلزي، چاپى لندن ۱۹۳۶.

★ ★ ★ ★ ★